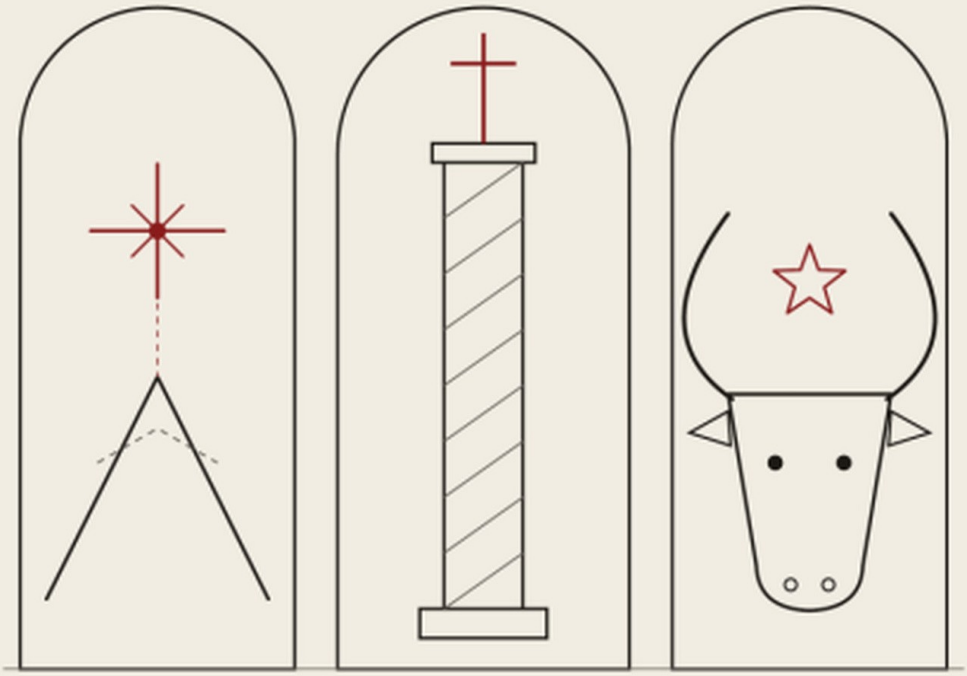
VASILE LOVINESCU



O istorie mitică a României

Dacia hiperboreană · O icoană creștină pe Columna Traiană
Ciubăr Vodă · Interpretarea ezoterică a unor basme
și balade populare românești

Ediție critică adnotată

Vasile Lovinescu

O istorie mitică a României

I — Dacia hiperboreană (Partea întâi · scrisă în 1936—1937 · Rosmarin, București, 1994)
II — O icoană creștină pe Columna Traiană (Partea a doua · scrisă în 1970—1976 · Cartea Românească, București, 1996)
III — Ciubăr Vodă (Partea a treia · din «Monarhul ascuns», Institutul European, Iași, 1992)
IV — Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești (Partea a patra · Cartea Românească, București, 1993)

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Culegerea

Volumul de față adună într-o singură carte ceea ce editorii lui Vasile Lovinescu au numit «Tripticul de Istorie Mitică a României». În «Nota asupra ediției» a volumului «O icoană creștină pe Columna Traiană» (Cartea Românească, București, 1996), Roxana Cristian, Florin Mihăescu și Dan Stanca scriu despre studiul care dă titlul cărții: „Acest studiu face în fond legătura între o lucrare de tinerețe a lui Vasile Lovinescu, *Dacia hiperboreană* (în curs de publicare) și studiul despre Ciubăr Vodă (publicat în volumul *Monarhul ascuns*), împreună cu care constituie un adevărat Triptic de Istorie Mitică a României." Culegerea de texte s-a făcut la sugestia doamnei Roxana CRISTIAN și a domnului Florin MIHĂESCU, din chiar prefața cărții «O icoană creștină pe Columna Traiană»: cele trei lucrări pe care ei le leagă — «Dacia hiperboreană» (1936—1937), studiul «O icoană creștină pe Columna Traiană» (1970—1976) și «Ciubăr Vodă» — se tipăresc aici una după alta, în ordinea în care se luminează una pe alta: geografia sacră a Daciei hiperboreene, taina formării poporului român citită pe Columnă, Monarhul ascuns al Moldovei. Li se adaugă, ca a patra parte, volumul «Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești», care urmărește aceleași simboluri — cerbul, bourul, Centrul suprem, Pământul Sfânt al Daciei — în basme și balade; el încheie istoria mitică a țării cu mitul păstrat de popor. Cartea ține locul acestui din urmă volum în biblioteca ediției și poartă data scrierii lui.

Părțile și edițiile lor

Partea întâi, «Dacia hiperboreană», urmează ediția Rosmarin, București, 1994 (îngrijită de Roxana Cristian și Florin Mihăescu), cu «Cuvântul înainte» al editorilor și scrisoarea pusă «în loc de postfață». Partea a doua, «O icoană creștină pe Columna Traiană», urmează ediția Cartea Românească, București, 1996 (paginile 109—188, studiul cu subtitlul «Glose asupra melancoliei»); celelalte texte ale acelui volum (Miorița, colindele, basmele lui Ispirescu) rămân în ediția lui. Partea a treia, «Ciubăr Vodă», urmează ediția Institutul European, Iași, 1992, a volumului «Monarhul ascuns» (paginile 76—172). Partea a patra, «Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești», urmează ediția Cartea Românească, București, 1993, colecția «Gnosis». Fiecare parte își păstrează transcrierea, notele și aparatul critic din ediția ei critică, revăzute pentru volumul de față.

Marcajul paginilor

În text, marcajul [52 (58)] arată întâi pagina volumului de față, numerotată curgător prin toate cele patru părți, apoi, în paranteză, pagina ediției originale a părții respective. Așa poate fi citată și ediția electronică, și cea tipărită, și fiecare ediție originală.

Ortografia și punctuația

Grafia a fost adusă la norma de azi acolo unde edițiile originale o păstrau pe cea dinainte de 1993 («sînt», î în interiorul cuvântului); în românește, semnele : ; ! ? , se pun imediat după cuvânt, iar în pasajele franțuzești s-a păstrat norma lor.

Greșelile de tipar

Greșelile evidente de tipar ale edițiilor originale au fost îndreptate și se dau aici toate, pe părți, ca să poată fi controlate. Partea întâi (ediția din 1994): p. 7: „Géngis-Han (nota 6)” → „Genghis-Han”; p. 7: „La Dacia Hypertboréenne (nota 3)” → „La Dacie hyperboréenne”; p. 8: „din scrisoarele lui” → „din scrisorile lui”; p. 9: „se restrăsese la” → „se retrăsese la”; p. 10: „popr (nota 4)” → „popor”; p. 11: „unei realității mitice” → „unei realități mitice”; p. 13: „La Dacia Hypertboréenne. (nota 703)” → „La Dacie Hyperboréenne.”; p. 15: „multiplele manifesetări secundare” → „multiplele manifestări secundare”; p. 16: „divizată politic, Este” → „divizată politic. Este”; p. 18: „a Istrului (Geografia,” → „a Istrului”; p. 19: „un popr hiperborean (nota 1004)” → „un popor hiperborean”; p. 20: „Anticii spunea (nota 15)” → „Anticii spuneau”; p. 20: „Tradutionnelles (nota 5)” → „Traditionnelles”; p. 35: „grotă omensă care” → „grotă imensă care”; p. 38: „Tradiție primondială;” → „Tradiție primordială;”; p. 40: „Europius (nota 6)” → „Eutropius”; p. 40: „creșină (nota 11)” → „creștină”; p. 42: „Râmesti” → „Râmești”; p. 50: „Făt-Frpumos (nota 3)” → „Făt-Frumos”; p. 51: „restul țăriii, dacismul” → „restul țării, dacismul”; p. 52: „Turcilor si Rușilor” → „Turcilor și Rușilor”; p. 52: „și inteligentei dominații turcesti.” → „și inteligenței dominații turcești.”; p. 54: „care care îi” → „care îi”; p. 54: „va întîalni este…” → „va întâlni este…”; p. 54: „zi dimnieața, Meșterul” → „zi dimineața, Meșterul”; p. 58: „într-adevăr Dragos a” → „într-adevăr Dragoș a”; p. 60: „(1989' (nota 2)” → „(1989)”; p. 60: „Regelui Lunii (nota 6)” → „Regelui Lumii”; p. 61: „6: Europius: Licinius imperator est factus” → „6: Eutropius: Licinius imperator est factus (în _note_dacia.json, cheia 4006 — neaplicat, fișier în afara lotului)”; p. 61: „moderne, artă supraviețuirea” → „moderne, arată supraviețuirea”; p. 64: „adaptare creșină” → „adaptare creștină (în _note_dacia.json, cheia 4011 — neaplicat, fișier în afara lotului)”; p. 70: „3: Făt-Frpumos cu părul de aur” → „3: Făt-Frumos cu părul de aur (în _note_dacia.json, cheia 5003 — neaplicat, fișier în afara lotului)”; p. 72: „lui Harap -Alb, lucrare” → „lui Harap-Alb, lucrare”; p. 73: „desemnare o Omului Universal (în carte)” → „desemnare a Omului Universal (deja îndreptat în transcriere)”; p. 73: „prezent (1989' când România” → „prezent (1989) când România (cheia 6002 — neaplicat, fișier în afara lotului)”; p. 74: „(Shri-Shvêta. Varâha-Kalpa)” → „(Shri-Shvêta-Varâha-Kalpa)”; p. 77: „Kshastriy-lor” → „Kshatriya-lor”; p. 77: „capete. Traverstirea Craiului” → „capete. Travestirea Craiului”; p. 78: „toți germanii buni” → „toți germenii buni”; p. 82: „robie necesarră și liber consimțită (în carte)” → „robie necesară și liber consimțită (deja îndreptat în transcriere)”; p. 83: „Shwêta Varâta, Harap-Alb,” → „Shwêta Varâha, Harap-Alb,”; p. 84: „era aici cinci denumiri” → „avea aici cinci denumiri”; p. 87: „Toate acesta” → „Toate acestea”; p. 89: „elemente sentimentele, cu” → „elemente sentimentale, cu”; p. 99: „pe HarapAlb să” → „pe Harap-Alb să”; p. 103: „transversală, țâșnește focul (forma cărții)” → „transversală, țâșnește focul (deja îndreptat în transcriere, lipsește din nota ediției)”. Partea a doua (ediția din 1996): niciuna. Partea a treia (ediția din 1992): niciuna. Partea a patra (ediția din 1993): p. 9: „truber” → „trüber”; p. 12: „cojas” → „koșas”; p. 12: „e de onsi esponere” → „e deonsi esponere”; p. 12: „Il convivo, Tratato secundo (nota 1)” → „Il Convivio, Trattato secondo”; p. 13: „cu sensul literar nu fac decât trei” → „cu sensul literal nu fac decât trei”; p. 22: „inteletto” → „intelletto”; p. 23: „potesatas” → „potestas”; p. 26: „Ipatie Pățitul” → „Ipate Pățitul”; p. 32: „Shams-i Talviz” → „Shams-i Tabriz”; p. 32: „Teologie și Antologie” → „Teologie și Autologie”; p. 33: „Violentem” → „Volentem”; p. 35: „e o descriere majoră” → „e o descalificare majoră”; p. 35: „Protagonos” → „Protogonos”; p. 36: „dintr-o darabana” → „dintr-o darabană”; p. 39:

„Uzurpantă, longevitatea” → „Uzurpată, longevitatea”; p. 42: „perspectiva microscopică” → „perspectiva microcosmică”; p. 53: „care a precedat creștinismului” → „care a precedat creștinismul”; p. 55: „Qous vult perdere” → „Quos vult perdere”; p. 64: „sarcerdotală” → „sacerdotală”; p. 70: „Suturn” → „Saturn”; p. 73: „antimoniile” → „antinomiile”; p. 83: „varinată” → „variantă”; p. 89: „aeastă” → „această”; p. 109: „Swêta Dwâpa” → „Swêta Dwîpa”; p. 111: „Unul în numele Centrului Suprem” → „Unul din numele Centrului Suprem”; p. 114: „nu-l mai poate simte” → „nu-l mai poate simți”; p. 119: „radăcinile” → „rădăcinile”; p. 122: „Pustincul” → „Pustnicul”; p. 128: „nazdeist” → „mazdeist”; p. 135: „sanhya” → „sandhya”; p. 135: „carastrofe” → „catastrofe”; p. 137: „Floare albă nu de albă” → „Floare albă nu de nalbă”; p. 153: „Mediolanun” → „Mediolanum”; p. 162: „relizare” → „realizare”; p. 173: „hyerarchicum” → „hierarchicum”; p. 185: „Steaua din sigiliul orașului Baia” → „Stema din sigiliul orașului Baia”; p. 192: „incogruență” → „incongruență”; p. 196: „Acesta este reprezentant la Putna” → „Acesta este reprezentat la Putna”.

Notele

Notele autorului și ale editorilor din edițiile originale se tipăresc în josul paginii la care trimit. Notele ediției de față — traduceri, identificări de surse și de versuri, texte canonice, trimiteri biblice și la glosar — sunt marcate (trad.), (sursa), (vers.) și (glosar). În partea a doua, ediția din 1996 are două straturi de note: ale autorului, marcate (n.a.), și ale editorilor, marcate (n.ed.), numerotate de la 1 pe fiecare pagină. Ele au fost aduse în josul paginii la care trimit și renumerotate curgător pe toată cartea. Notele adăugate de ediția de față sunt marcate (trad.), (vers.) sau (sursa).

Textul canonic al citatelor

Când autorul citează din memorie, textul lui rămâne neatins în corp, iar nota dă forma canonică, verificată la izvor: Dante după ediția Petrocchi, Homer, Herodot, Strabon și Hesiod după textele grecești, Ovidiu, Marțial, Vergiliu și Iustinus după textele latine, Iordanes după «Getica», Creangă, Ispirescu, Eminescu și poezia populară după edițiile critice și culegerile de referință. Tot acolo se îndreaptă atribuirile greșite.

Trimiterile biblice

Toate locurile scripturare trimit la Biblia sinodală de pe bibliaortodoxa.ro, pe capitol; unde numerotarea citată de autor se deosebește de cea sinodală, nota le dă pe amândouă.

Basorelieful Columnei

Imaginea despre care e vorba în carte este Columna lui Traian din Roma, ridicată în Forul lui Traian în anul 113, arhitect Apolodor din Damasc; registrul se numără XVII după Conrad Cichorius, Die Reliefs der Traianssäule, Berlin, 1896—1900. Fotografiile ediției din 1996, culese cu rastră groasă, au fost înlocuite cu planșa originară a lui Cichorius, Tafel LXXVI (blocurile 201—203, întoarcerea locuitorilor cu turmele la sfârșitul primului război dacic), aflată în domeniul public: pagina 114 dă ansamblul scenei, pagina 115 detaliul cu personajul înclinat.

Figurile

Cele șapte figuri ale ediției din 1994 — harta Daciei, harta Deltei Dunării, cele două planșe de monede dacice, planșa de ideograme, planșa cu șapte forme de svastică și desenul dalei funerare a lui Negru-Vodă — au fost preluate ca imagini, la locul lor din

text: decupate din scan la 400 dpi și curățate de rastră, nu descrise. Harta Daciei e reprodusă după clișeul ediției, al cărei izvor nu e numit în carte. Cele zece semne geometrice din paginile 177 și 178 — cercul, cele trei forme ale literei M, cartea cu cruce, roata cu opt spițe, chrismonul, globul cu cruce și arcada cu numele — erau tipărite cu linie tremurată și literă sub un milimetru; au fost reculese vectorial, la aceeași alcătuire. Fotografiile basoreliefului (p. 114—115) și facsimilul scrisorii (p. 190—193) au fost preluate din scan, curățate de urmele tiparului. Stema din sigiliul orașului Baia (sec. al XIV-lea), reprodusă de autor la p. 175, intră ca imagine la locul ei, decupată din scan la 400 dpi și curățată de urmele scanării.

Glosarul

La sfârșitul cărții se află un glosar unificat, contopit din glosarele celor patru părți și restrâns la termenii care apar în ele, cu articolele dezvoltate ale fiecăreia (Hyperboreea, Ianus, Tula, svastica, Kali-Yuga, Melchisedec, Graalul, Ciubăr Vodă, Monarhul ascuns, Agarttha, Tradiția Primordială, Axis Mundi, Lostrița, Cerbul, Bourul și celelalte). În ediția electronică fiecare apariție a unui termen de glosar e legată de articolul lui, iar prima apariție din fiecare capitol are o notă pop-up cu articolul întreg; în ediția tipărită, la prima apariție din carte, nota trimite la pagina glosarului.

Legăturile

Pentru operele citate se dau legături către ediții în acces liber, verificate: Wikisource în limba originalului, Project Gutenberg, Perseus, sacred-texts, Internet Archive. În ediția tipărită fiecare legătură are alături un cod QR.

Coperta

Coperta urmează litera seriei — crem, chenar dublu, capitale spațiate, titlu roșu cursiv — și numește, ca la «Scripta initiatica», cărțile pe care le cuprinde. Ilustrația e un desen propriu, geometric: un triptic de trei arcade — steaua polară deasupra muntelui (Dacia hiperboreană), Columna cu banda în spirală și crucea în vârf (O icoană creștină pe Columna Traiană), capul de bour cu steaua între coarne, stema Moldovei (Ciubăr Vodă). Fiecare parte se deschide cu coperta ediției ei originale.

Ce a rămas de verificat

Locurile rămase nesigure în fiecare parte sunt formulate prudent în note. În partea a patra: data și locul primei publicări a lui «Ivan Turbincă»; identificarea «Țării de dincolo de negură» cu volumul lui Sadoveanu; începuturile franceze ale citatelor din Guénon, date din memorie; locul exact din Bolte—Polívka și formula de descântec de la 1400; etimologia cuvântului «horodincă»; precum și alte puncte, toate semnalate în notă cu «pare a fi» sau «neidentificat».

CUPRINS

I. Dacia hiperboreană

Cuvânt înainte.....10

Migrația hiperboreană în Dacia.....16

Monumente, mituri, tradiții populare.....32

Monede, inscripții, legende. Întemeierea Țării Românești.....46

Întemeierea Transilvaniei și a Moldovei.....54

Basmele și simbolismul lor.....63

Omul Universal.....68

În loc de postfață.....91

II. O icoană creștină pe Columna Traiană

O icoană creștină pe Columna Traiană.....96

III. Ciubăr Vodă

Ciubăr Vodă.....168

IV. Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești

Precizare.....253

A fost odată.....254

Ivan Turbincă.....260

Lostrița.....293

Povestea găinușii de aur.....329

Povestea viei.....356

Mistricean.....378

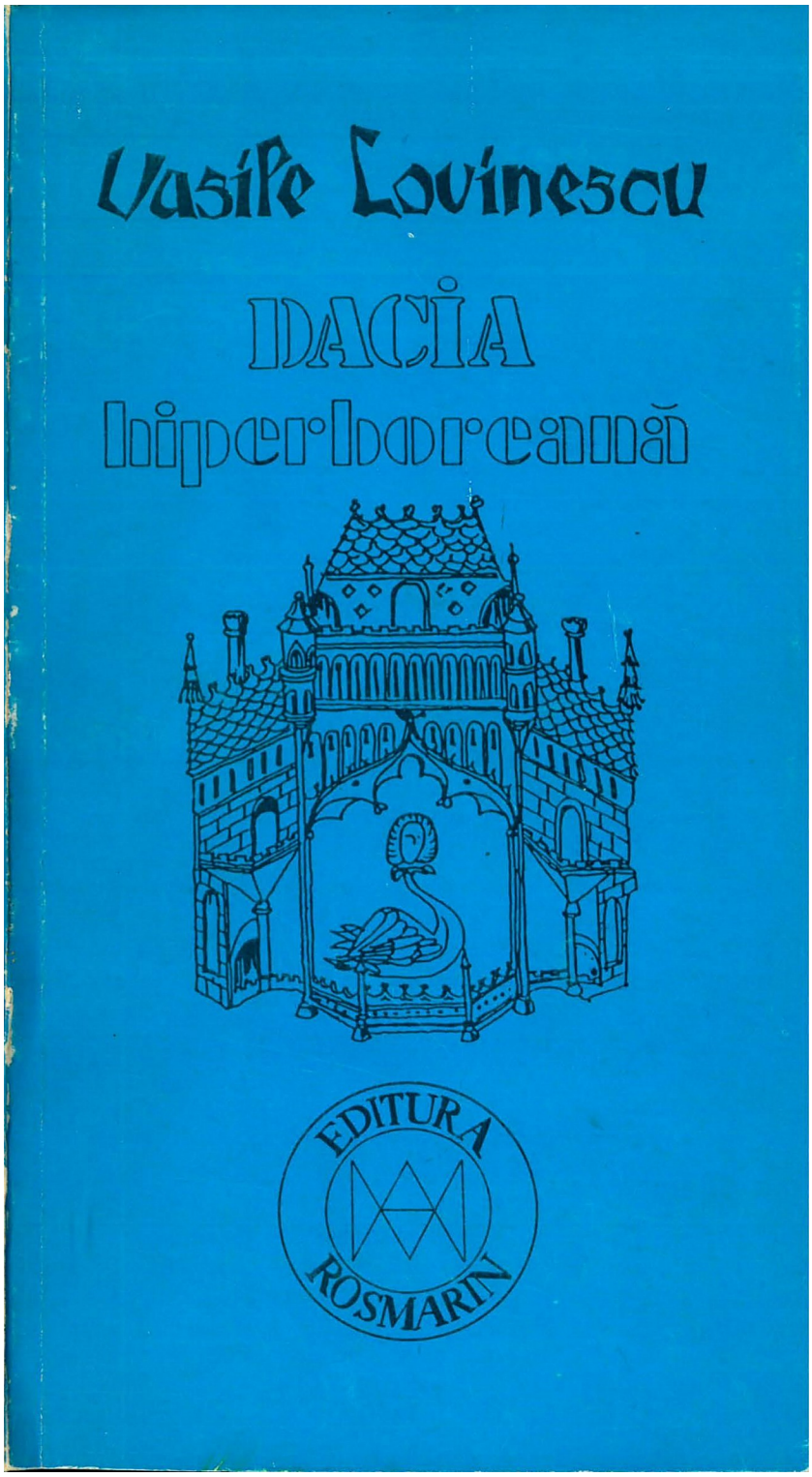
De la cerbul lunar la bourul solar.....405

Glosar de termeni.....432

PARTEA I

Dacia hiperboreană

Partea întâi · scrisă în 1936—1937 · Rosmarin, București, 1994


Vasile Lovinescu
DACIA
hiperboreană
EDITURA
ROSMARIN

Cuvânt înainte

Apărut în 1936—1937 în câteva numere din revista Études Traditionnelles[1] la Paris[2], studiul Dacia Hiperboreană a rămas necunoscut la noi în țară, cu excepția câtorva apropiați ai scriitorului. El a stat „ocultat” așadar aproape 50 de ani, până când, în 1984, a fost descoperit în Italia de un cunoscut cercetător tradițional, Claudio Mutti[3], care l-a tradus, l-a prefațat și l-a publicat[4]. Printr-una din acele coincidențe semnificative, pe care numai destinul le poate potrivi, acest studiu apare în Italia în iulie 1984, în zilele în care autorul dispărea din această viață la Fălticeni (14 iulie 1984).

Există totdeauna un răspuns al Providenței la un gest al omului, aici și acum, sau într-un alt timp și pe alt nivel. Este ceea ce Extrem-Orientalii numesc „acțiune și reacțiune concordantă” sau ceea ce Hinduismul afirmă în doctrina apurva[5].

Revenind la studiul propriu-zis, el a fost republicat în volum în limba franceză în 1987[6] și a fost remarcat, între alții, de Vintilă Horia[7] care a vorbit admirativ despre el în Spania. Atât în 1936, cât și recent, în Italia și în Franța, studiul a apărut sub pseudonimul Geticus[8][9]. Această „ascundere” a persoanei autorului avea la V. Lovinescu alte motive decât obișnuitele pseudonime scriitoricești. Dintr-o perspectivă tradițională, singurul creator, singurul autor este Principiul, toți ceilalți „creatori” fiind doar substitute. Persoana lor este o *persona* (mască), un aspect al arhetipului originar. Dar de ce Geticus? Poate pentru că, așa cum se va vedea, scriitorul s-a identificat cu lumea studiului său până într-atâta,

---

1 Geticus — *La Dacie Hyperboréenne,* în „Études Traditionnelles”, nr. 196, 198, 206, 207, 209, 214, 1936—1937.

2 Geticus — *Dacia iperborea.* Edizioni all'insegna del Veltro, Parma, 1984.

3 Études Traditionnelles — «Études Traditionnelles» — revista pariziană, numită până în 1936 «Le Voile d'Isis», al cărei inspirator a fost René Guénon; în ea a apărut, în 1936—1937, La Dacie hyperboréenne a lui Geticus (p. (vezi pagina 505)

4 Claudio Mutti — Claudio Mutti (n. (vezi pagina 447)

5 apurva — Apūrva (sanscr., „ceea ce n-a mai fost”) — în Pūrva-Mīmāṃsā, puterea nevăzută lăsată de faptul ritual, care leagă acțiunea de rodul ei viitor; Guénon o descrie ca legea „acțiunilor și reacțiunilor concordante”. (vezi pagina 436)

6 Geticus — *La Dacie hyperboréenne.* éd. Pardès, Paris, 1987.

7 Date publicate și de V. Cândea: *Viziuni ale Daciei arhaice.* „Viața Românească”, nr. 2—3, 1990.

8 Vintilă Horia — Vintilă Horia (1915—1992) — scriitor român din exil, stabilit în Spania, căruia i s-a decernat premiul Goncourt în 1960 pentru Dieu est né en exil, premiu la care a renunțat în urma campaniei de presă care a urmat. (vezi pagina 503)

9 Geticus — Geticus („Getul”, lat.) — pseudonimul sub care Vasile Lovinescu a publicat studiul în «Études Traditionnelles» (1936—1937) și sub care a apărut traducerea italiană (1984) și ediția franceză (1987) (p. (vezi pagina 453)

[2 (8)]

încât a „devenit” Geticus. Oricum ar fi, când studiul a apărut în Italia, traducătorul a crezut că sub acest pseudonim se ascunde un alt român, Mihail Vâlsan[10], un cunoscut arabizant și scriitor tradițional trăind la Paris. Când s-a descoperit că era vorba de Vasile Lovinescu, acest nume nu le-a spus mai nimic, fiind atribuit în mod eronat unui fost diplomat la Paris din anii 30. În tot acest timp, autorul trăia la fel de puțin cunoscut în țară, într-una din acele retrageri spirituale care nu sunt decât o altă formă de „anonimat”. Abea acum studiul vede lumina tiparului și la București. Poate că această apariție târzie vine să confirme spusa evanghelică după care nimeni nu e profet în țara lui[11]. Dar poate că abea acum, după mai bine de jumătate de secol, a sosit acea „plinire a vremii”[12] fără de care nimic nu se poate întâmpla. Căci dacă oamenii uită atâtea lucruri, ca și atâtea cărți, Dumnezeu și le amintește. Habent sua fata libelli…[13]

N-a fost desigur o întâmplare faptul că studiul a apărut prima dată în Franța, în Études Traditionnelles, revistă al cărei spiritus rector[14] era René Guénon[15], căci V. Lovinescu a scris această lucrare sub imboldul și cu acordul marelui gânditor tradițional francez, așa cum rezultă din scrisorile lui: „Mulțumesc pentru toate explicațiile date asupra manifestărilor tradiționale în România; sunt lucruri cu adevărat foarte interesante pe care nu le cunoaștem deloc… Nu vă gândiți să faceți o lucrare cu toate aceste probleme? Ar merita cu siguranță osteneala, cu atât mai mult cu cât subiectul, cel puțin din acest punct de vedere, n-a mai fost studiat până acum”.

Apare evident că datele studiului, și mai ales interpretarea lor de către V. Lovinescu, l-au interesat în mod deosebit pe Guénon, deschizând astfel o poartă de acces spre miezul tradiției dacice și prin ea spre tradiția hiperboreană și spre Tradiția primordială[16]: „Sunt foarte mulțumit de ceea ce îmi spuneți

10 „Cărțile își au soarta lor” (lat.). Emistih din Terentianus Maurus, *De litteris, de syllabis, de metris,* v. 1286: *Pro captu lectoris habent sua fata libelli* — „după priceperea cititorului își au cărțile soarta lor”. Terentianus Maurus, gramatic latin din veacul al II-lea—al III-lea d.Hr., vorbește despre soarta cărților după priceperea cititorilor; prescurtat, emistihul a devenit proverb pentru soarta neprevăzută a unei cărți — aici, pentru studiul ținut în umbră aproape o jumătate de veac.

11 sursa: Trimitere scripturară: „Iar când a venit plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său” — Galateni 4, 4. Vezi și Efeseni 1, 10 („plinirea vremilor”). Prefața aplică expresia, prin analogie, momentului în care studiul apare în sfârșit în românește. [Galateni (Biblia sinodală), ro.]

12 sursa: Trimitere scripturară: cuvântul Mântuitorului despre proorocul nebăgat în seamă în patria sa — Matei 13, 57; Marcu 6, 4; Luca 4, 24; Ioan 4, 44. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

13 Mihail Vâlsan — Mihai (Michel) Vâlsan (1907—1974) — diplomat român rămas la Paris, discipol al lui Guénon și maestru sufi, care a condus din 1961 revista «Études Traditionnelles». (vezi pagina 474)

14 „spiritul călăuzitor” (lat.), adică inspiratorul și îndrumătorul revistei «Études Traditionnelles»: René Guénon nu era directorul ei, dar îi dădea orientarea.

15 René Guénon — René Guénon (1886—1951) — metafizician francez, stabilit la Cairo din 1930, autorul doctrinei tradiționale pe care se sprijină studiul (Le Roi du Monde, 1927; Autorité spirituelle et pouvoir temporel, 1929; Le Symbolisme de la… (vezi pagina 489)

16 Scrisori R. Guénon către V. Lovinescu din mai 1935; 9 nov. 1935 și 11 nov. 1935.

despre căutările dvs. cu privire la Dacia și aștept cu mult interes studiul pe care mi-l anunțați…”. Iar într-o altă scrisoare, Guénon continuă: „…căci găsesc, ca și M. Clavelle[17], dealtfel, că lucrarea dvs. este foarte interesantă și ar fi păcat să o restrângeți într-un fel”.[18] Acest studiu avea să mar-

[3 (9)]

cheze strângerea unor legături spirituale ale lui R. Guénon, nu numai cu V. Lovinescu, ci și cu alți români determinând o revigorare tradițională în țara noastră, la care, în anii aceia, a participat și M. Eliade, chiar dacă ulterior, în etapa lui occidentală, a „uitat” acest fapt. Totul s-a ocultat însă la noi în țară, cum spuneam, timp de peste o jumătate de secol de „teroare a istoriei”[19].

Schimbul de scrisori cu R. Guénon a continuat și după publicarea studiului în Études Traditionnelles, intensificându-se chiar, până în 1939 când a încetat din cauza războiului. Și activitatea de scriitor a lui V. Lovinescu s-a întrerupt, dar poate nu atât din cauza războiului și a îngrijorărilor istoriei, cât mai ales datorită preocupărilor pur spirituale care l-au absorbit total în anii aceia. După un pelerinaj la Muntele Athos în vara 1935, a urmat în martie 1936 un altul la Amiens în Franța, ca și la Bâle în Elveția. Din acel moment realizarea lui spirituală a lăsat în umbră activitatea scriitorului ca și orice alte preocupări de natură profană. Au urmat ani de intensă lucrare a duhului, asociată unui grup inițiatic, apoi, după 1959, unui cerc de studii și meditații tradiționale, ambele inițiate și animate de el. Activitatea de scriitor și-a reluat-o după 1964, dar, din motive ușor de înțeles, lucrările sale au rămas în manuscris, până la apariția volumului *Al Patrulea Hagialâc* în 1981 dată la care el se retrăsese la Fălticeni, unde s-a stins din viață în 1984. După moarte, în 1989, a apărut o nouă lucrare a sa, *Creangă și Creanga de Aur,* în care, pe lângă preocupările de hermeneutică a basmelor, se regăsesc în fundal și cele de istorie și geografie sacră.

Dacă prilejul se ivește abea acum pentru publicarea în limba română a studiului Dacia Hiperboreană este poate și pentru a marca această permanență spirituală, în timpuri atât de impermanente. Căci pentru V. Lovinescu prezența din timpuri imemoriale a unui Centru spiritual în aceste ținuturi a fost hotărâtoare în formarea și continuitatea poporului și civilizației române. Într-adevăr, în perspectiva tradițională și în viziunea lui Lovinescu, ca și a unor, puțini, înaintași ca B.P. Hașdeu[20] sau N.

17 Tradiția Primordială — Revelația originară, de natură supraumană, din care coboară toate tradițiile istorice. (vezi pagina 498)

18 Clavelle — Marcel Clavelle (1905—1988) — colaborator apropiat al lui Guénon, care a semnat în «Le Voile d'Isis» și «Études Traditionnelles» cu pseudonimul Jean Reyor și a condus multă vreme revista; Guénon scrie că și „M. (vezi pagina 447)

19 sursa: **Mircea Eliade, *Le Mythe de l'éternel retour,* Paris, 1949,** cap. IV, „La terreur de l'histoire” („Teroarea istoriei”): neliniștea omului modern în fața unei istorii care nu mai are sens sacru. Prefața aplică expresia anilor comunismului.

20 Hașdeu — Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838—1907) — filolog, istoric și scriitor, autorul Etymologicum Magnum Romaniae; prefața îl numește, cu Densușianu, înaintaș al viziunii lui Lovinescu (p. (vezi pagina 456)

[4 (10)]

Densușianu[21], Dacia a fost unul din acele centre[22] care în lumea arhaică alcătuiau osatura unei geografii simbolice, suport la rândul ei al unei istorii mitice, deci sacre în cel mai înalt grad.

Mitul nu este o simplă fantezie și nici un produs al imaginației „poetice” populare, cum se susține în genere. El este un mod de gândire coerent și semnificativ, ca și o expresie a unui mod de trăire spirituală. El poate fi deci un „document” ca orice mesaj scris sau figurat, din care se poate descifra profilul spiritual al unei civilizații. A neglija mitul și a minimaliza simbolul înseamnă a acorda atenție doar evenimentelor economice, politice și sociale, înseamnă a nu recunoaște spiritualitatea lumii arhaice. Plecând de la aceste idei tradiționale, Lovinescu reconsideră întreaga istorie a acestor ținuturi, privind-o din interior și nu din perspectiva modernă, exterioară și profană. Căci a pune sacrul în primul plan înseamnă în fond să gândești asemenea cu popoarele arhaice pentru care sacrul și mitul ordonau lumea, constituiau dharma[23] lor, legea universală, unitatea macro și microcosmosului. Acestei unități i se datorează în primul rând corespondențele între diferitele teme mitice și nu unor influențe între civilizații separate în timp și spațiu. Mergând în susul apei spre originar, Lovinescu merge pe calea strămoșilor spre centrul tradiției dacice, centru din care se poate întrezări cerul Tradiției primordiale.

Din această perspectivă, formarea Daciei e pusă de autor în legătură cu acele migrațiuni dinspre Nord spre Sud ale popoarelor hiperboreene, atestate de multe mituri și de mulți autori antici. „Migrația hiperboreană, spune Lovinescu, nu are nimic dintr-o emigrație, nu se găsește în ea nimic improvizat, întâmplător, gratuit, precipitat. Trebuie să ne smulgem tuturor prejudecăților moderne pentru a ne reprezenta corect această migrație sacră, cu ai săi sacerdoți-regi, purtând din etapă în etapă, fără nici o improvizație, și după o știință geografică precisă, „penații” săi, altarele sale, suporturile sale spirituale”. O astfel de etapă a fost cea dacică. În cetatea naturală a Carpaților, s-au „precipitat”, ca într-o imensă cupă cosmică, popoarele geto-dace și nu au mai părăsit-o nici până astăzi. Toate celelalte migrații au trecut pe lângă ea fără să o clintească,

[5 (11)]

atât cele hiperboreene din mileniul al doilea a.H., cât și cele estice germano-mongolo-slave din mileniul întâi p.H. Ce a determinat oprirea geto-

21 sursa: **Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică,* București, 1913.** Lucrarea din care, cum spune nota 21 a editorilor, e luată o mare parte a materialului brut al studiului. Cartea a apărut postum (Densușianu murise în 1911), îngrijită de C. I. Istrati. [Nicolae Densușianu — Dacia preistorică (1913), ro.]

22 Densușianu — Nicolae Densușianu (1846—1911) — istoric, autorul Daciei preistorice (postumă, 1913), care susține vechimea și centralitatea civilizației pelasgo-dace; din ea e luată „o mare parte a materialului brut” al studiului, cum spune… (vezi pagina 449)

23 dharma — Dharma (sanscr., „ceea ce susține”, de la dhṛ, „a ține”) — legea, rânduiala proprie a unei ființe, a unei caste și a unei lumi, conformitatea ei cu ordinea universală; sanātana dharma, „Legea perenă”, e numele pe care tradiția… (vezi pagina 450)

dacilor în arcul carpatic, în afară de unele cauze economice care nu reprezentau în acea vreme fapte hotărâtoare? Explicația ne poate fi dată de geografia sacră a acestor ținuturi. Dacă pământul nu este decât o oglindă a cerului, după această geografie, să observăm că lanțul Carpaților are forma Constelației Dragonului, cu capul în Platoul Boemiei, corpul (inima) în Carpații noștri și coada în Balcani[24]. Polul cerului (centrul Cercului de precesie și nu Steaua polară) care se găsește în spira principală a corpului Dragonului, proiectat pe pământ apare în platoul transilvan, determinând aici un important Centru spiritual. Iată deci, din perspectiva mitică, motivul opririi daco-geților în acest platou sacru. Vasile Lovinescu nu pomenește de acest aspect capital în studiul din 1936, dar ni l-a comunicat ulterior, motiv pentru care îl consemnăm aici. Pe de altă parte, interpretând în textul lucrării, în convorbiri și într-o scrisoare, figurația de pe paftaua lui Negru Vodă (vezi coperta și postfața), el o vede ca pe o lebedă cu gât de balaur și cu cap uman, ceea ce nu e departe de imaginea celestă unde Constelația Lebedei e imediat vecină Constelației Dragonului. Încă un simbol hiperborean, în tradiția dacică.

Centralitatea Daciei în lumea veche, menționată de antici, este convingător argumentată pe diferite planuri de Lovinescu în scrierea sa. Unii autori profani vor zâmbi poate la aceste argumente, dar iată că nu demult, un celebru etnograf și istoric contemporan, Marija Gimbutas[25], pornind de la o bază științifică, scria următoarele în prefața uneia din cărțile sale: „România este vatra a ceea ce am numit[26] Vechea Europă, o entitate culturală cuprinsă între 6500—3500 î.e.n (…) A devenit deasemenea evident că această străveche civilizație europeană precede cu câteva milenii pe cea sumeriană. (…). A fost o perioadă de reală armonie în deplin acord cu energiile creatoare ale naturii (…). Trebuie ca de acum încolo să recunoaștem importanța spiritualității Vechii Europe ca o parte a istoriei noastre”[27]. Iată o confirmare istorică a unei realități mitice, de care mitul nu avea nevoie, desigur, și nici Vasile Lovinescu

[6 (12)]

pentru care mitul era o realitate supratemporală, deci arhetipală, din care toate celelalte curg în mod firesc.

Nu vom intra în detaliile acestui studiu, care vorbește singur sub pana subtilă și inspirată a lui Vasile Lovinescu, mergând de la originile atemporale ale Daciei Hiperboreene, trecând prin etapa geto-dacă, pentru a ajunge până la întemeierea primelor state medievale românești. Și dacă a început în mit, autorul își va încheia studiul tot în mit, cu o viziune simbolică a basmului lui Ion

---

24 Într-o anumită ipoteză, munții Balcani, ca și munții Vâlcan, includ un radical (balc), a cărui semnificație este de *balaur* sau de *lup.* Ambele animale simbolice se regăsesc în stindardul dac, balaur cu cap de lup. De altfel balaurul joacă un rol de prim ordin în mitologia noastră, de la Iovan Iorgovan la Dragoș-Vodă. A se vedea și Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han…*

25 Marija Gimbutas — *Civilizație și Cultură.* Edit. Meridiane, București, 1989.

26 sursa: **Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european,* traducere de Sorin Paliga, Editura Meridiane, București, 1989,** prefața autoarei la ediția românească. Marija Gimbutas (1921—1994), arheolog american de origine lituaniană, a numit „Vechea Europă” civilizațiile neolitice și eneolitice din sud-estul continentului.

27 Gimbutas — Marija Gimbutas (1921—1994) — arheolog american de origine lituaniană, teoreticiana „Vechii Europe” neolitice (c. (vezi pagina 453)

Creangă[28], Harap-Alb[29], un uimitor blazon[30] al trecutului nostru mitic. Vom aminti însă, în această scurtă prepentare, încă două studii ale scriitorului (publicate recent) care amplifică și întregesc istoria sacră a acestor ținuturi. E vorba în primul rând de Ciubăr Vodă[3132], scris ca o continuare a studiului despre basmele lui I. Creangă, în care această figură de istorie și legendă poartă mesajul Tradiției perene până dincolo de Întemeierea Principatelor, până în secolul trecut. Acest personaj, răspândit în folclor și în opere literare, acoperă cu masca sa de bufon și nebun realitatea unei funcțiuni regale păstrătoare a depozitului tradiției, închipuind pe regele unui alt Graal[33] ascuns pe aceste meleaguri. În acest studiu se include și o cercetare simbolică a Teatrului istorico-legendar al lui Mihail Eminescu — *Incantația Sângelui*[34] care de la Traian la Mușatini întregește o viziune coerentă a istoriei noastre mitice. Creangă și Eminescu sunt, dealtfel, pentru Lovinescu, cei doi Dioscuri[35] nu numai ai literaturii, ci și ai spiritualității noastre.

În sfârșit, un al treilea studiu din aceeași categorie este *Columna Traiană* (purtând subtitlul Glose asupra Melancoliei) care, plecând din mit și istorie, deschide o perspectivă nebănuită asupra trecerii de la civilizația geto-dacă la civilizația creștină, nu numai pe pământul Daciei Felix, ci și în întregul Imperiu roman.

Aceste studii de istorie mitică, împreună cu alte eseuri din același gen[36], proiectează o lumină fabuloasă dar veridică asupra întregii noastre istorii, limpezind multe pete întunecate ale trecutului, și explicând poate și multe evenimente contemporane. Căci din perspectiva istoriei sacre, centrele spirituale

[7 (13)]

se ocultează odată cu mersul descendent al ciclului, deschizându-se în locul lor guri de infern. Așa stând lucrurile, descoperirea, păstrarea și transmiterea mărturiilor Tradiției spirituale este singurul gest sacru care mai poate ține vii speranțele unui cer nou și ale unui pământ nou[37].

---

28 Cf. V. Lovinescu — *Monarhul Ascuns.* Ed. Institutul European, Iași, 1992.

29 Cf. V. Lovinescu — *Incantația Sângelui.* Ed. Institutul European, Iași, 1993.

30 Ion Creangă — Ion Creangă (1837—1889) — povestitor moldovean, diacon „răspopit”, autorul basmului Harap-Alb (1877) interpretat în capitolul VI. (vezi pagina 461)

31 Ciubăr Vodă — Nume de domn moldovean atestat o singură dată în istorie: Grigore Ureche scrie, între urmașii lui Alexandru cel Bun, că „dupre moartea lui Pătru vodă, au domnitu Ciubăru vodă 2 luni” (1448). (vezi pagina 447)

32 Harap-Alb — Numele eroului lui Creangă (Povestea lui Harap-Alb, 1877) înseamnă, literal, Arab-Alb, adică Negru-Alb, fiindcă în popor harap nu se spune arabilor, ci negrilor (p. (vezi pagina 455)

33 Dioscuri — Dioscurii (gr. (vezi pagina 450)

34 blazon — Scutul cu însemnele unui neam, ale unui oraș sau ale unei funcții (fr. (vezi pagina 441)

35 Graal — Cupa Cinei celei de Taină, în care Iosif din Arimateea ar fi adunat sângele Mântuitorului; în romanele medievale, obiectul căutării cavalerești (la queste) și semnul unei regalități sacre, păstrată de o familie și de o „cavalerie... (vezi pagina 453)

36 Cf. V. Lovinescu — *Steaua fără Nume.* Ed. Rosmarin, București, 1994.

37 sursa: Trimitere scripturară: „Și am văzut cer nou și pământ nou” — Apocalipsa 21, 1; vezi și Isaia 65, 17 și II Petru 3, 13. [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

[8 (15)]

Capitolul I

Migrația hiperboreană în Dacia

Unul din cele mai interesante aspecte ale manifestării ciclice îl constituie marea migrație hiperboreană. Aceasta e o „coborâre” din indistincția polară primordială în multiplele manifestări secundare ale ciclului. Totuși, nu din punctul de vedere al istoriei profane ne interesează această manifestare, ci din cel al simbolismului istoric, „semnătură” a unor realități incomparabil mai profunde.

Simbolismul acestei migrații se leagă în genere de manifestarea lui Prakriti:[38] indistincția polară originară, ruptura de echilibru a celor trei gunas,[39] impusă de necesitățile manifestării posibilităților totale ale ciclului; coborâre „tamasică”[40] întreruptă uneori de etape și de proiecții „rajasice”[41], la dreapta și la stânga, pe diverse planuri ale posibilității universale; simbolism crucial evident și, să o spunem, fatal.

Se poate concepe, după aceasta, că migrația hiperboreană nu are nimic dintr-o emigrație; că nu se găsește nimic în ea improvizat, întâmplător, gratuit, precipitat. Trebuie să ne smulgem din toate aceste prejudecăți moderne pentru a ne reprezenta corect această migrație sacră, cu ai săi sacerdoți — regi, purtând din etapă în etapă, fără nici o improvizație, și după o știință geografică precisă, „penații” săi, altarele sale, suporturile sale spirituale. Trebuie să insistăm asupra unui punct capital pe care se întemeiază tot studiul nostru: aceste etape (care durau milenii) trebuie să fi avut „virtuți” speciale, virtuți „analogice” cu cele ale etapelor precedente ale Ținutului primordial. Acesta este un adevăr

[9 (16)]

fundamental care nu trebuie niciodată pierdut din vedere. Cu alte cuvinte, munții, apele, locurile geografice, numele lor, centrele și suporturile spirituale ale unei etape aveau virtuți analoage cu acelea ale etapelor precedente. Dacă, de exemplu, existau noi Tula,[42] noi Insule Albe[43], aceasta nu era deloc în felul

38 tamasică — Ținând de tamas (sanscr., „întuneric”), cea mai grea dintre cele trei guṇa: tendința descendentă, de îngroșare și de întunecare a substanței. (vezi pagina 505)

39 rajasice — Ținând de rajas (sanscr., „pulbere, văzduh tulbure”, apoi „pasiune, activitate”), calitatea expansivă a substanței, care se desfășoară în lărgime, pe orizontală. (vezi pagina 505)

40 Prakriti — Prakṛti (sanscr., „natură”, „ceea ce produce dintru început”) — în Sāṃkhya, Substanța universală, polul pasiv, plastic și feminin al manifestării, complementar lui Puruṣa, Esența; materia prima a scolasticilor și a alchimiștilor,… (vezi pagina 486)

41 gunas — Guṇa (sanscr., „fir, calitate”; pl. (vezi pagina 454)

42 Insule Albe — „Insula Albă” — denumire tradițională a Centrului spiritual suprem (sanscr. (vezi pagina 460)

43 Tula — Tulā (sanscr., „cumpănă, balanță”) e numele pe care tradiția îl dă Centrului suprem al unui ciclu și pe care acesta îl poartă cu sine din etapă în etapă. (vezi pagina 500)

unor New-Orleans sau unor New-York! Dar geografia sacră este, din toate științele tradiționale, cea mai uitată în Occident.

Se întâmplă să cunoaștem cele două extreme ale coborârii *„tamasice”* a emigrației hiperboreene: Polul Nord și Grecia pelasgică; itinerariul migrației este verticala Nord — Sud care leagă aceste două puncte. Așa cum am spus-o, au fost mai multe etape ale centrului suprem hiperborean și ale proiecțiilor *„rajasice”* la dreapta și la stânga, și acest centru trebuie să se găsească în mod necesar în punctul chintesențial al acestei configurații cruciale care a avut tot atâtea ramuri orizontale câte etape ale centrului suprem pe diferitele planuri ale existenței ciclice.

Dacă privim pe o hartă[44], constatăm că datele istorice confirmă acest raționament. Astfel, de exemplu, Camille Jullian[45] admite existența unui stat[46] pe malurile Mării Baltice, constituit din cei care au fost mai târziu Celții. Or, Marea Baltică se găsește pe verticala semnalată de noi. Constatăm de asemenea că această verticală trece și prin Dacia (România actuală). Informațiile sunt mult mai numeroase asupra acestui ținut.

O cercetare cât de cât atentă a scriitorilor antici ne arată existența, în nordul Greciei, pe țărmurile Dunării și Mării Negre, a unei mari rase unitare ca limbă, moravuri și tradiții, deși divizată politic. Este rasa geto-tracă.

Herodot (V, 3) afirmă că Tracii erau cel mai[47] numeros popor după Indieni; acest lucru ar fi de neînțeles dacă înțelegem prin Traci numai pe vechii locuitori ai Bulgariei de astăzi; în realitate, Herodot îngloba sub acest nume pe toate celelalte popoare de aceeași rasă, adică pe Tracii propriu-ziși, pe

44 Rugăm cititorul să se slujească de o hartă pe tot parcursul studiului nostru, nu numai pentru că e vorba de locuri puțin cunoscute, ci și de cauza simbolismului geografic care va izbi privirile atente. (vezi fig. 1)

45 sursa: **Camille Jullian, *Histoire de la Gaule,* Paris, 1908—1926.** Lucrare în opt volume; Camille Jullian (1859—1933), istoric francez, profesor la Collège de France. Locul exact la care se referă autorul nu e indicat.

46 Camille Jullian — Camille Jullian (1859—1933) — istoric francez, autorul Histoire de la Gaule (1908—1926); autorul îi atribuie ideea unui stat al viitorilor celți pe țărmul Balticii, pe verticala migrației hiperboreene (p. (vezi pagina 444)

47 sursa: **Herodot, *Istorii* V, 3:** „Neamul tracilor este, după cel al inzilor, cel mai numeros dintre toate”. Textul grecesc: Θρηίκων δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετά γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων. Herodot adaugă că, dacă ar avea un singur conducător sau ar fi uniți, tracii ar fi de nebiruit. [Herodot — Istorii (textul grecesc), gr.]

[10 (17)]

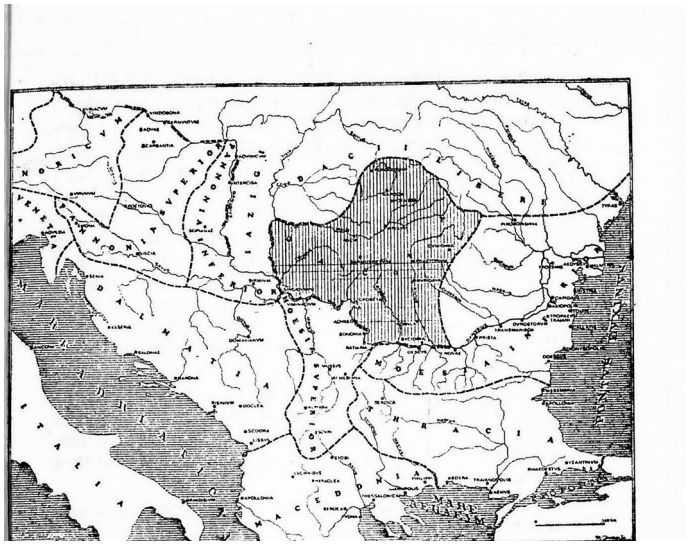


Fig. 1. Harta Daciei

Dalmați, Panonieni, Ilyri, Geți, Agathyrși[48], Sarmați, Sciți[49], Arimaspi etc., etc. (cu totul vreo cincizeci de nume). Toate aceste popoare aparțineau marii rase geto-trace. Strabon scrie că Geții (locuind la nord de Dunărea Inferioară și în actuala Ucrainăă) aveau aceeași limbă ca și Tracii[50]. Și Pliniu spune că Dacii și Tracii sunt același popor[51]. De altfel, scriitorii antici folosesc fără deosebire nume ca acelea pe care le-am citat atunci când vorbesc de popoarele din nordul Greciei. Toate aceste popoare locuiau teritoriul ocupat astăzi de Bulgaria, Yugoslavia, Albania, Ungaria, România, Ucraina și Rusia meridională până la Volga. Afirmația lui Herodot devine astfel de înțeles.

[11 (18)]

Dar s-a petrecut un fapt foarte curios: în toate aceste ținuturi, vechiul element getic nu a fost nimicit de invaziile barbare; cuceritorii n-au fost absorbiți precum Germanii în Galia. Sunt astăzi Bulgari, Yugoslavi, Unguri și Ruși care nu au nici o legătură cu vechea rasă autohtonă și n-au moștenit nimic de la aceasta; *singură România,* cea mai târzie cucerire a Romei (Traian, 106) a păstrat o limbă 70% latină, cu predominanța rasială dacică, deși puternic impregnată, în câmpie, cu elemente slave. Cea mai bună dovadă este aceea că sunt încă în Epir, în Macedonia și în Dalmația câteva resturi ale triburilor trace, și care vorbesc românește. Cum n-a existat niciodată colonizare românească în aceste locuri, faptul nu poate fi explicat decât într-un singur fel: aceste triburi

48 Printr-un fenomen natural, Bizantinii au dat numele de Sciți năvălitorilor slavi din ținuturile locuite în vechime de Sciți; dar sunt în realitate două popoare absolut diferite, după părerea tuturor istoricilor.

49 Foarte exact, Strabon scrie: „Dacii au aceeași limbă ca Geții”. *(Geografie*. VII, 3, 13). (Notă ediția italiană).

50 sursa: **Pliniu cel Bătrân, *Naturalis historia* IV, 80:** *Getae, Daci Romanis dicti* — „geții, numiți de romani daci” (lat.). Pliniu îi identifică deci pe geți cu dacii, nu pe daci cu toți tracii; extinderea e a autorului. [Pliniu cel Bătrân — Naturalis Historia (textul latin), lat.]

51 Agathyrși — Agatirșii (gr. (vezi pagina 434)

și Românii sunt ultimii reprezentanți ai rasei autohtone a Geto-Tracilor, identitatea de limbă explicându-se prin comunitatea rasială.

Or, toți anticii sunt unanimi în a afirma că Geții erau un popor hiperborean.

Pindar, care e poetul cel mai erudit al Greciei, ne arată pe Apollo[52], după ce ridicase cu Neptun și Eac zidurile Troiei, întorcându-se *în patria sa de pe Istru* (Dunărea Inferioară), la Hiperboreeni[53] (Xánthon epeigen[54] (…) es Istron elaúnon — *Olymp,* VIII, 47).

Strabon este categoric[55]: „Primii care au descris diferitele părți ale lumii spun că Hiperboreenii locuiau deasupra Pontului-Euxin (Marea Neagră) și a Istrului” *(Geografia,* XI, 6, 2).

Clement din Alexandria este de asemenea precis: el numește pe profetul Dacilor, Zalmoxis,[56] Hiperboreanul *(Stromata,* IV, 213).

Una din principalele cetăți ale Daciei, după geograful Ptolemeu *(Georg. III, 10)* era situată pe Hierasus (astăzi Siret, râu în Moldova) și se numea *Piribori-dava (dava* însemnând cetate, loc) nume care arată o cetate hiperboreană.

Macrobiu este de asemenea foarte precis: Regiones quas praeterfuluunt Tanais et-Ister[57], omnesque super Scythiae locum quorum indigenas vetustas Hyperboreos vocavit (Comm. in *Somnium Scipionis,* II. 7). „Regiunile udate de Don și Dunăre… pe care antichitatea le numea hiperboreene”. E limpede nu?

---

52 sursa: **Pindar, *Olimpica* VIII, 47.** Textul canonic: Ἀπόλλων… ποτὶ Ξάνθον ἤπειγεν καὶ Ἀμαζόνας εὐίππους καὶ ἐς Ἴστρον ἐλαύνων — „Apollo s-a grăbit spre Xanthos, la amazoanele cu cai buni, mânând (carul) spre Istru” (gr.). *Xánthos* e aici numele râului din Troada, nu „bălanii”: după ce zidise Troia cu Poseidon și Eac, zeul pleacă spre Xanthos, la amazoane și la Istru. Autorul citează doar capetele versului (*Xánthon epeigen… es Istron elaúnon*) și reține numai drumul spre Istru, pe care îl înțelege ca întoarcere a lui Apollo la hiperboreeni; Pindar nu-i numește aici pe hiperboreeni.

53 Hiperborea — Hiperboreenii (gr. (vezi pagina 457)

54 Apollo — Apollo (gr. (vezi pagina 435)

55 sursa: **Strabon, *Geografia* XI, 6, 2:** cei dintâi istorici greci îi numeau pe cei ce locuiau deasupra Pontului Euxin, a Istrului și a Adriaticii hiperboreeni, sauromați și arimaspi. Autorul omite Adriatica, sauromații și arimaspii. [Strabon — Geografia (textul grecesc), gr.]

56 Zalmoxis — Zalmoxis (gr. (vezi pagina 505)

57 sursa: **Macrobius, *Commentarii in Somnium Scipionis* II, 7.** Traducerea o dă autorul îndată după citat. Forma canonică a locului: *regiones quas praeterfluunt Tanais et Hister* — „ținuturile pe lângă care curg Donul și Dunărea”. [Macrobius — Commentarii in Somnium Scipionis (textul latin), lat.]

[12 (19)]

Apollonius din Rhodos, în[58] *Argonautice* (II, 5, 675) spune că Hiperboreenii sunt Pelasgi[59] *locuind în nordul Traciei*[60].

Numeroși autori vorbesc de Munții Rifei din ținuturile hiperboreene. Or, Carpații erau numiți în antichitate Montes Riphaei: Scythia autem[61]… includitor ab uno latere Ponto (Marea Neagră), *ab altero montibus Riphaeis* (Justin, *Histor Philip.* II, C.2).

Pliniu cel Bătrân vorbește de poporul *Arimphaei*lor care locuia aproape de munții Rifei, haud dissimilem Hiperboreis gentem[62] (Hist. nat. VI, 7).

Se știe că cei vechi înțelegeau prin axis boreus, cardines mundi, Kion Ouránou[63], Polul spiritual al lumii.

Ovidiu, care a fost exilat de August la Tomis (astăzi Constanța, port al României), se plânge de a fi constrâns să-și petreacă viața sub axul boreal, *la stânga Pontului Euxin* (Marea Neagră).

---

58 Ca toți romanticii, Saint-Yves d'Alveydre avea mania să rezolve dificultățile prin jocuri de cuvinte; el spune că Pelasgii erau de rasă neagră, vom vedea după care interpretare. Or, în afară de citatul din Apollonius din Rhodos, găsim și alte afirmații la fel de precise, că Pelasgii erau un popor hiperborean. La Dodona, sanctuar hiperborean, Zeus era adorat sub numele de *Zeus ánax pelasgikós.* Astfel e invocat de Ahile *(Iliada,* XVI, 232). Scoliastul lui Pindar *(Ol.* III, 28, *Fragm.* ist. ov. II, 387) spune că Hiperboreus era fiul lui Pelasgos. Deci, pentru a arăta rasa primordială, Pelasg ar fi un termen chiar mai corect decât Hiperborean. Este adevărat că poetul Asius spune că Pelasgo s-a născut din „Pământ Negru" *(gaia mélaina),* dar, în afara evidentului simbolism hermetic al acestui cuvânt, termenul desemnează mai ales indistincția primordială. Pentru noi, deci, Pelasgos este numele, în tradiția hiperboreană, al Omului Universal, al lui *Adam Qadmon* din tradițiile islamică și ebraică. A interpreta „Pământ Negru" prin „Pământ al Negrilor" este fetișism.

59 sursa: **Apollonios din Rhodos, *Argonauticele* II, 674—675**, pare locul avut în vedere: Apollo, venind din Licia, se îndreaptă spre „poporul nesfârșit al oamenilor hiperboreeni". Pelasgii nu sunt pomeniți aici; identificarea hiperboreenilor cu pelasgii „din nordul Traciei" e a autorului. În nota autorului: *Zeus ánax pelasgikós* — „Zeus, stăpân pelasgic" (gr.); la *Iliada* XVI, 233 Ahile se roagă: Ζεῦ ἄνα Δωδωναῖε Πελασγικέ — „Zeus, stăpâne, dodonean, pelasgic"; *gaia mélaina* (γαῖα μέλαινα) — „pământul negru". [Apollonios din Rhodos — Argonauticele (textul grecesc), gr.]

60 Pelasgi — Pelasgii (gr. (vezi pagina 482)

61 sursa: „Munții Rifei: iar Sciția… e închisă pe o latură de Pont, pe cealaltă de munții Rifei" (lat.). **Iustinus, *Historiae Philippicae* II, 2.** Textul canonic: *Scythia autem in orientem porrecta includitur ab uno latere Ponto, ab altero montibus Riphaeis, a tergo Asia et Phasi flumine* — „Sciția, întinsă spre răsărit, e închisă pe o latură de Pont, pe cealaltă de munții Rifei, în spate de Asia și de râul Phasis". *Montes Riphaei* din fața citatului e adaosul autorului, iar *includitor* e greșeală pentru *includitur.* Iustinus nu identifică munții Rifei cu Carpații; identificarea e a autorului. [Iustinus — Historiarum Philippicarum libri XLIV (textul latin), lat.]

62 sursa: „un neam nu prea deosebit de hiperboreeni" (lat.). **Pliniu cel Bătrân, *Naturalis historia* VI, 34.** Locul e VI, 34—35 în numerotarea pe paragrafe (autorul trimite la VI, 7, după capitolele ediției vechi): Pliniu vorbește de *Arimphaei,* un neam care locuiește la poalele munților Rifei, în păduri, hrănindu-se cu fructe, *haud dissimilem Hyperboreis gentem.* [Pliniu cel Bătrân — Naturalis Historia (textul latin), lat.]

63 „axa boreală, țâțânile lumii" (lat.), „stâlpul cerului" (gr. κίων οὐρανοῦ, *kíōn ouranoû*). Expresia grecească apare la Eschil, *Prometeu înlănțuit* 349—350, despre Atlas, care sprijină pe umeri „stâlpul cerului și al pământului".

Vita procul patria, peragenda sub axe boreo.[64]
Qua maris Euxini, terra sinistra jacet (Tristia, IV, 41—42).

Și, într-o altă scrisoare, adresată amicului său Macro la Roma, el spune că se găsește chiar sub *Cardines Mundi,* și că vorbește în imaginație cu amicul său, sub axul boreal în țara Geților („gelido… sub axe, inque Getas[65]”. Pont., II, 19, 40—45).

Și Marțial, într-una din cele mai frumoase epigrame ale sale, adresate soldatului Marcellin care

[13 (20)]

pleca în expediție în Dacia, numește Polul, „Geticus Polus[66]”.

Miles, Hyperboreos modo, Marcelline, Triones[67]
Et Getici tuleris sidera pigra poli (Epigr., IX, 45)

„Soldat Marcellin, tu pleci acum ca să iei pe umerii tăi *Cerul hiperborean* și astrele Polului getic”.

A spune *Geticus Polus* nu înseamnă a arăta foarte limpede că la un moment dat „Polul” a fost la Geți? Și *Geticus* nu este o figură poetică pentru a arăta depărtarea, căci Romanii cunoșteau bine existența, la nordul Geților, a altor popoare mai depărtate încă: Venedi, Aesti, Ganti, Suconi, locuind Polonia și Scandinavia.

Același Marțial numește triumful lui Domițian asupra Dacilor Hiperboreus triumphus[68] și în altă parte *Gigantes triumphus* (Ep. VIII. 78), și în sfârșit:

---

64 vers. „Viață departe de patrie, de petrecut sub axa boreală, / acolo unde se întinde pământul din stânga Mării Negre” (lat.). **Ovidiu, *Tristia* III, 3, 63—64** (autorul trimite la IV, 41—42). [Ovidiu — Tristia (textul latin), lat.]

65 sursa: „sub axa înghețată și printre geți” (lat.). **Ovidiu, *Pontice* II, 7 (autorul trimite la II, 19).** Precizare: scrisoarea către Macer, pe care o pomenește autorul, este *Ponticele* II, 10; trimiterea ediției la II, 7 (scrisoare adresată lui Atticus) pare greșită, iar forma exactă a versului n-a putut fi confruntată în această revizie. [Ovidiu — Epistulae ex Ponto (textul latin), lat.]

66 Geticus Polus — „Polul getic” (lat.) — expresia lui Marțial (Epigrame IX, 45: Getici… sidera pigra poli, „astrele lenețe ale Polului getic”), din epigrama către soldatul Marcellinus plecat în Dacia. (vezi pagina 453)

67 vers. **Marțial, *Epigrame* IX, 45, 1—2.** Traducerea o dă autorul îndată după citat; textul canonic (Lindsay): *Miles Hyperboreos modo, Marcelline, Triones / et Getici tuleras sidera pigra poli.* Literal: „Ostașule Marcelline, ai purtat de curând Trionii hiperboreeni / și stelele lenețe ale polului getic”; *Triones* („boii de plug”) sunt cele șapte stele ale Carului Mare, pe care autorul le traduce liber prin „Cerul hiperborean”. Autorul scrie *tuleris* în loc de *tuleras.* Epigrama continuă cu stâncile lui Prometeu (v. pagina 32). [Marțial — Epigrammata (textul latin), la.]

68 sursa: „triumf hiperborean” (lat.); *Gigantes triumphus* — „triumf asupra giganților”. **Marțial, *Epigrame* VIII, 78.** Textul canonic (VIII, 78, 1—3): *Quos cuperet Phlegraea suos victoria ludos… fecit Hyperborei celebrator Stella triumphi* — „jocuri pe care și le-ar fi dorit biruința de la Phlegra… le-a dat Stella, cel ce sărbătorea triumful hiperborean”; e vorba de victoria lui Domițian asupra sarmaților (anul 93). „Triumful asupra giganților” e parafraza autorului pentru *Phlegraea victoria,* biruința zeilor asupra giganților la Phlegra. [Marțial — Epigrammata (textul latin), la.]

„De trei ori a trecut prin coarnele perfide ale Istrului sarmatic[69]; de trei ori și-a scăldat calul în zăpada Geților; mereu modest, el a refuzat triumful pe care-l merita și n-a adus cu sine decât renumele de a fi învins lumea Hiperboreenilor” (Ep. VIII, 50).

Și Claudian *(Bell. geticum,* V, 268) numește polul geticus plaustrus[70].

Terminăm aceste citate cu două pasaje din Virgiliu care, ca un adevărat inițiat (ca și Ovidiu de altfel), știa despre ce este vorba *(Georgica,* IV, V, 517).

(Orpheus) Solus hyperboreas glacies, Tanaimque nivalem[71]
Arvaque Riphaei nunquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen, etc.

„Singuratec, cutreera ghețurile hiperboreene și Donul acoperit de ghețuri, și câmpiile niciodată fără zăpadă, în jurul munților Riphei (Carpații), până ce femeile trace, mâniate de disprețul său, îl sfâșiară…”

Dacă Virgiliu ar fi scris: Orfeu cutreera ghețurile hiperboreene, zăpezile Senei și câmpiile din jurul Munților Averni, până ce femeile galeze mâniate de disprețul său…, ar fi fost destule șanse pentru ca Hiperboreeni să fie locuit în Galia.

Și indicația mai precisă a Polului reprezentat printr-un Omphalos:

[14 (21)]

Mundus ut et Scythian Riphaesque arduus arcea,[72]
Consurgit.
Hic vertex nobis semper sublimis (Georg. I, V. 240—241).

Or, vom vedea că acest „vertex”, acest *Polus geticus,* această „reprezentare” a Polului, există în România în Carpați (Munții Riphei[73]), pe Muntele „Omul”, care este încă numit de popor „Osia Lumii”, „Buricul Pământului[74]”. Trebuie s-o spunem încă odată: nu e vorba de Hiperborea primitivă care a fost strict polară, ci de una din principalele sale etape. Cu alte

---

69 sursa: **Marțial, *Epigrame* IX, 101, 17—20** (autorul trimite greșit la VIII, 50), despre Domițian: *Cornua Sarmatici ter perfida contudit Histri, / sudantem Getica ter nive lavit equum, / saepe recusati qui parcus praemia triumphi / victor Hyperboreo nomen ab orbe tulit.* „Coarnele” Istrului sunt brațele lui; Domițian e „cel ce a adus învingător un nume din lumea hiperboreeană”. [Marțial — Epigrammata (textul latin), la.]

70 sursa: „carul getic” (lat.), adică Ursa Mare. **Claudian, *De bello getico* v. 268.**

71 vers. „Singur cutreiera ghețurile hiperboreene și Tanaisul înzăpezit / și câmpiile Rifeilor niciodată văduvite de brume, / plângând-o pe Euridice răpită” (lat.). **Vergiliu, *Georgice* IV, 517—519.** Traducerea autorului urmează îndată după citat. Textul canonic: *Solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem / arvaque Riphaeis numquam viduata pruinis / lustrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis / dona querens.* Autorul are *Riphaei* pentru *Riphaeis*; „munții Riphei (Carpații)” din traducerea lui e identificarea sa. [Vergiliu — Georgica (textul latin), lat.]

72 vers. „Precum se înalță lumea spre Sciția și spre culmile Rifee… / Acest creștet ne e nouă pururi deasupra” (lat.). **Vergiliu, *Georgice* I, 240—242.** Textul canonic: *Mundus, ut ad Scythiam Rhipaeasque arduus arces / consurgit… hic vertex nobis semper sublimis.* Între versurile citate autorul omite a doua jumătate a v. 241: *…consurgit, premitur Libyae devexus in Austros* — „…se înalță, iar spre austrul Libiei coboară aplecată”. Sensul: polul nordic al cerului ne e mereu deasupra, cel sudic mereu ascuns. [Vergiliu — Georgica (textul latin), lat.]

73 Buricul Pământului — „Buricul Pământului”, „Osia Lumii” — numele populare ale centrului lumii, pe care autorul le găsește date vârfului Omului (p. (vezi pagina 443)

74 Munții Riphei — Munții Rifei (gr. (vezi pagina 477)

cuvinte, Dacia a fost timp de câteva milenii „centrul suprem” al Hiperboreii (și în consecință al lumii) în migrare către Sud, și înainte de mutarea centrului spre Orient. Ne rămâne acum să arătăm cu mai multă precizie „analogiile” Hiperboreii dacice cu Hiperborea originară. Căci analogia nu este coincidență, ci identitate de „virtuți” și aceasta este tot ce are importanță.

Deoarece vom avea de luat în considerare așa-numitul „Folk-lore”, trebuie mai înainte să limpezim importanța și semnificația sa. Citățm aceste rânduri deosebit de semnificative ale lui R. Guénon asupra Sfântului Graal[75]:

> „Concepția însăși a *folk-lor*-ului, așa cum se înțelege în mod obișnuit, se bazează pe o idee radical falsă, ideea că există „creații populare”, produse spontane ale masei poporului; și se vede imediat raportul strâns al acestui mod de a vedea cu prejudecățile democratice”. Așa cum s-a spus foarte corect, „interesul profund al tuturor tradițiilor așa zis populare, constă mai ales în faptul că ele nu sunt populare ca origină”; și vom adăuga că dacă e vorba, *cum este aproape totdeauna cazul,* de elemente tradiționale, în adevăratul înțeles al acestui cuvânt, oricât de deformate, împuținate sau fragmentate ar putea fi uneori, și de lucruri având o valoare simbolică reală, toate acestea, departe de a fi de origină populară, *nu sunt nici măcar de origină umană.* Ceea ce poate fi popular, este numai faptul „supraviețuirii”, când aceste elemente aparțin unor forme tradiționale dispărute… Poporul păstrează astfel, fără să le înțeleagă, resturi ale unor tradiții stră-
>
> [15 (22)]
>
> vechi, urcând uneori chiar într-un trecut atât de îndepărtat încât ar fi imposibil de stabilit, și pe care, din acest motiv, se mulțumește să-l atribuie domeniului obscur al *„preistoriei”;* el împlinește prin aceasta funcțiunea unui fel de memorie colectivă mai mult sau mai puțin „subconștientă”, al cărei conținut este, în mod vădit, venit din altă parte[76]. Ceea ce poate să pară cel mai uimitor este că, atunci când se merge în adâncul lucrurilor, se constată că ceea ce s-a păstrat astfel conține mai ales, sub o formă mai mult sau mai puțin învăluită, *o sumă considerabilă de date de ordin esoteric,* adică exact tot ceea ce este mai puțin popular prin esență; și acest fapt sugerează prin el însuși o explicație pe care ne vom mărgini să o arătăm în câteva cuvinte. Atunci când o formă tradițională este pe punctul de a se stinge, ultimii săi reprezentanți pot foarte bine să încredințeze, în mod voit, acestei memorii colective de care am vorbit, ceea ce altfel s-ar pierde fără întoarcere; este în fond singurul mijloc de a salva ceea ce mai poate fi salvat într-o oarecare măsură; și, în același timp, neînțelegerea naturală a masei este o garanție suficientă că ceea ce avea un caracter esoteric nu va fi astfel despuiat de el, ci va rămâne numai ca un fel de mărturie a trecutului, pentru acei care, în alte timpuri, vor fi capabili să o înțeleagă”.

Aceste observații capitale trebuie să fie ca un filigran în restul studiului nostru, căci ele domină toată problema și îi constituie cheia.

---

75 *Voile d'Isis*. Fév.-Mars. 1934.

76 „Aceasta este o funcțiune esențial „lunară”, și e de remarcat că, după astrologie, masa populară corespunde efectiv Lunii, ceea ce, în același timp, arată caracterul său pur pasiv, incapabilă de inițiativă sau de spontaneitate” (Notă de R. Guénon).

Ceea ce se știe asupra Hiperboreii originare poate fi conținut în puține fraze. Sursa principală de informație se găsește la Hecateu din Abdera[77], citat de Diodor din Sicilia (II, 47)[78]: „În fața ținutului Celților, în părțile Oceanului, este *o insulă numită Leuky,* adică Albă. Latona[79], mama lui Apollo, s-a născut aci, și din cauza aceasta, Apollo este venerat mai mult decât ceilalți zei (Apollo se numea de asemenea *Apollon Leukos, Leukios, Leukaios).* Pentru că Hiperboreenii din Insula Albă slăvesc pe

[16 (23)]

acest Zeu în fiecare zi și îi aduc cele mai mari mulțumiri, se spune că acești oameni sunt preoții lui Apollo… Există în această insulă un templu al lui Apollo. Locuitorii sunt în mare parte cântăreți din liră. Din această insulă se poate vedea Luna *(Selene),* la mică depărtare. Suveranii sunt Boreazii, descendenți ai lui Boreu. Această insulă era numită de asemenea și *Helixea (Felicia)* sau nesos makaron[80] (Insula Preafericiților). Nu departe de acolo erau Munții Riphei". Homer *(Iliada,* VIII, 13) vorbește de „porțile de fier" (sideriei polai[81]) care se găsesc aproape de Okeanos[82] potamos[83].

Înainte de a merge mai departe, trebuie spuse câteva cuvinte despre geografia Daciei. Această geografie este dominată de o realitate centrală: podișul Transilvaniei, încercuit de lanțul Carpaților și de Munții Apuseni, cei mai sălbateci și cei mai nepătrunși din Europa. În jurul acestei formidabile cetăți naturale, sunt întinsele câmpii ale Nistrului, ale Tisei și ale Dunării. Aceste fluvii sunt în același timp frontierele naturale ale Daciei, dându-i o formă aproape rotundă. Dunărea pătrunde în România prin „porțile de fier" ale Carpaților… De la Rin și Alpi până la marele zid chinezesc, indefinitul domnește

---

77 sursa: **Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică* II, 47**, care rezumă pe Hecateu din Abdera; de aici provine tot ce știe antichitatea despre insula hiperboreenilor. Citatul autorului e o compilație: la Diodor insula nu are nume — e „nu mai mică decât Sicilia", în Ocean, în fața ținutului celților —, iar numele *Leukē* („Albă"), *Helixoia* și „Insula Preafericiților" nu se află în textul lui; *Helixoia* pare luată din alte fragmente ale lui Hecateu. Restul (nașterea Latonei, cultul zilnic al lui Apollo, cântăreții din liră, Luna văzută de aproape, regii boreazi) e la Diodor. [Diodor din Sicilia — Biblioteca istorică (textul grecesc), gr.]

78 Hecateu din Abdera — Hecateu din Abdera (sec. (vezi pagina 456)

79 Latona — Latona (gr. (vezi pagina 466)

80 „insula preafericiților" (gr. νῆσος μακάρων); *Helixea (Felicia)* — „cea norocoasă". Traducerea o dă autorul în paranteză. Numele nu stau în rezumatul lui Diodor (v. nota de la pagina 22).

81 sursa: „porțile de fier" (gr. σιδήρειαι πύλαι, transcris de autor *sideriei polai*). **Homer, *Iliada* VIII, 15** (autorul trimite la v. 13): ἔνθα σιδήρειαί τε πύλαι καὶ χάλκεος οὐδός — „acolo unde sunt porți de fier și prag de aramă", despre Tartarul în care Zeus amenință să-i arunce pe zeii neascultători. Cuvântul vine de la σίδηρος, „fier" (nu de la latinescul *sidereus*, „înstelat"); de aici „porțile de fier" polare pe care autorul le pune alături, mai jos, de Porțile de Fier ale Dunării. „Porțile cerului" homerice sunt altele: πύλαι οὐρανοῦ, păzite de Hore (*Iliada* V, 749; VIII, 393). [Homer — opera (texte integrale), ro.]

82 sursa: „fluviul Ocean" (gr. Ὠκεανὸς ποταμός); *Keras Okeanoio* (κέρας Ὠκεανοῖο) — literal „cornul Oceanului", adică brațul, golful lui, **Apollonios din Rhodos, *Argonauticele* IV, 282** (autorul trimite la IV, 182), despre Istrul care izvorăște din munții Rifei. [Apollonios din Rhodos — Argonauticele (textul grecesc), gr.]

83 Okeanos — Okeanos (gr. (vezi pagina 479)

în stăpân: pământuri nemărginite, ținuturi care încep nu se știe unde și sfârșesc nu se știe unde. În acest ocean de posibilități, Dacia este singura țară caracteristică, definită, formând o unitate geografică.

Am văzut deja două analogii: Ripheii polari și Ripheii carpatici, „porțile de fier" polare și „porțile de fier" danubiene[84]. Acest fluviu se varsă în Marea Neagră printr-o Deltă cu trei brațe. Strabon desemnează Marea Neagră ca un „nou Ocean"[85] *(Geogr.* I, 2.10); altă analogie: brațul central al Deltei se chema „Boreostomion". Iar în Apollonius din Rodos *(Argon,* IV, 182) Istrul este *„Keras Okeanoio"* (golful Oceanului). Iată de altfel o hartă a vărsării Dunării (vezi fig. 2); numele antice sunt indicate în paranteze.

[17 (24)]

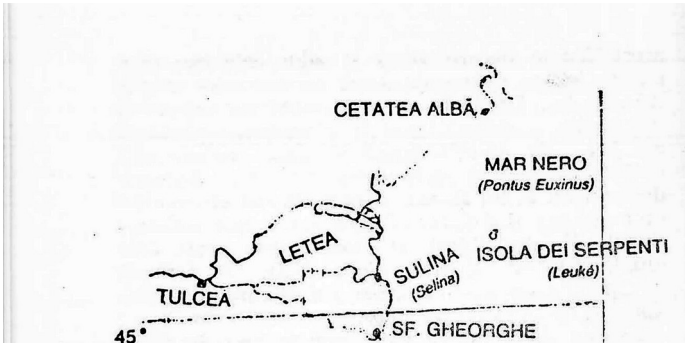


Fig. 2. Harta Deltei Dunării.

Hecateu din Abdera vorbea de o Insulă Albă în care era un templu al lui Apollo. Or, chiar în fața Deltei dunărene este o mică „Insulă a Șerpilor"; în antichitate ea se numea *Leuky, Alba…* Pe această insulă Albă se găsesc ruinele unui mare templu al lui Apollo. În 1823, o expediție rusească a ridicat tot ce mai rămăsese din templu. Iată o parte din Memoriul lui Köhler[86] la Academia din Sf. Petersburg[87]: „Zidurile au încă o înălțime de 1,66 m. Construcția e pătrată, având latura de 29,76 m. Templul a fost construit din blocuri foarte mari dintr-o piatră de calcar obișnuit de culoare albă, tăiate rudimentar și așezate una peste alta fără mortar. Templul lui Apollo din Insula Leuke și construcțiile de care am vorbit sunt de o vechime foarte îndepărtată și de un gen cuprins sub denumirea de arhitectură ciclopeană. Suntem izbiți de mărimea acestui edificiu. În antichitate el era bogat împodobit cu marmură albă… Această insulă purta în antichitate numele de *Leuké* sau insula Albă, nu

84 Am fost izbiți de asemenea de analogia între marea „interioară" Neagră și marea interioară Baltică. Danemarca se numea în antichitate Chersonesul cimbric. Or, asemănarea sa cu Crimeia (Chersonesul tauric) este izbitoare; sunt numai dispuse în sens invers în virtutea „legii reflexiei".

85 sursa: **Strabon, *Geografia* I, 2, 10:** Homer, spune Strabon, socotea Pontul un fel de alt ocean (ὥσπερ ἄλλον τινὰ ὠκεανόν), iar cei care navigau acolo păreau să plece la fel de departe ca dincolo de Coloanele lui Hercule. „Boreostomion" („Gura de nord") e numele unui braț al Deltei la Pliniu (*Naturalis historia* IV, 79). [Strabon — Geografia (textul grecesc), gr.]

86 sursa: **Heinrich Karl Ernst von Köhler, *Mémoire sur les îles et la course consacrées à Achille dans le Pont Euxin,* Saint-Pétersbourg, 1826.**

87 sursa: **Pausanias, *Descrierea Greciei* (Periegesis).** [Pausanias — Descrierea Greciei (textul grecesc), grc]

din cauza albului coastelor sale povârnite, ci din cauza albului edificiilor sale. După ritul antic, cum spune Pausanias[88], toate templele lui Apollo erau construite din piatră albă".

De altfel, toate localitățile din jurul insulei Alba poartă nume asemănătoare, Olbiopolis, insula Apollonia, moderna „Cetatea Albă" aproape de Nistru, Bolgrad (orașul alb). Se știe de asemenea că marea care înconjura insula *Tula* se numea Marea Cronium[8990]; or, Marea „Neagră" care cuprindea insula

[18 (25)]

Alba, germene de aur, este de asemenea o mare saturniană prin excelență.

Hecateu din Abdera mai scrie că „din Insula Alba" a Hiperboreenilor, se vede Luna *(Seléne),* care e puțin depărtată… În fața insulei Alba din Marea Neagră, pe brațul central al Deltei dunărene (Boreostoma), este portul *Sulina…* care s-a numit de când lumea *Selina,* cum îl pronunță încă poporul, cum se găsește desemnat în *De administratione Imperii,* de Constantin Porphirogenetul[91] și în *Periplul Catalan* din 1375.

Mama lui Apollo și a Dianei *(Seléne)* este *Leto,* în dialect popular pelasg *Lete.* Laguna dintre brațul superior și central al Deltei se numește *Letea* (acest *ea* este o deformație obișnuită în limba română: de exemplu Manu[92] a devenit *Manea; Iovis, Iovea; Corbus, Corbea; Vulcanus, Vâlcea).*

Puțin mai înainte de punctul în care Dunărea se desparte în trei brațe, pe mânerul Tridentului, este portul Tulcea. În legătură cu acest nume, avem de observat aceasta: *e*-ul intercalat înainte de *a* este același fenomen lingvistic de care am vorbit câteva rânduri mai sus; cât despre *c* este o formă adjectivală obișnuită în româna vulgară (de exemplu o Rusoaică se spune în românește *Rusă;* în româna vulgară, *Ruscă;* la fel *Evree, Evreică; Franceză, Franțuscă).* Să eliminăm deci, ca supraadăugate *e*-ul și *c*-ul, și rămâne pe deplin *TULA*[93].

Să luăm acum problema mai îndeaproape și să căutăm izvoarele cele mai prețioase, din punctul nostru de vedere, în așa-numitul *Folklor* român.

Există în România un gen special de incantații, *Colindele*[94]. Acest cuvânt nu este altul decât *Calendae.* La Crăciun, la Anul Nou, la Sfântul Ion, copiii se

---

88 Köhler — Heinrich Karl Ernst von Köhler (1765—1838) — arheolog german în slujba Rusiei, autorul Mémoire sur les îles et la course consacrées à Achille dans le Pont-Euxin (Sankt Petersburg, 1826), din care autorul citează descrierea… (vezi pagina 466)

89 *Mare Cronium* — „Marea lui Cronos" (lat.), numele dat de Pliniu cel Bătrân (*Naturalis historia* IV, 104) mării înghețate aflate la o zi de navigație dincolo de Thule; autorul o pune în legătură cu Saturn-Cronos și cu Marea Neagră. (vezi pagina 470)

90 Marea Cronium — Mare Cronium (lat., „Marea lui Cronos") — numele dat de antici (Pliniu, Naturalis historia IV, 104; Plutarh) mării înghețate din nordul lumii; după autor, marea care înconjura Tula, căreia îi corespunde Marea Neagră, „mare… (vezi pagina 470)

91 sursa: **Constantin al VII-lea Porfirogenetul, *De administrando imperio*** (titlul exact; autorul scrie *De administratione Imperii*), cap. 9, unde, pe drumul corăbiilor rușilor spre Constantinopol, e pomenită gura Dunării numită Selina (Σελινᾶ). *Periplul Catalan* din 1375 este Atlasul catalan atribuit lui Abraham Cresques.

92 Manu — Manu (sanscr., din aceeași rădăcină cu „om" și cu manas, „minte") — Omul arhetipal și Legiuitorul primordial al fiecărui ciclu (manvantara); al ciclului actual e Manu Vaivasvata, salvat de Matsya din potop. (vezi pagina 470)

93 Nu mai vorbim de numeroasele localități din jurul Deltei Dunării cu numele de *Tuzla.*

94 Reamintim cititorului cu această ocazie, odată pentru totdeauna, că româna este o limbă fonetică, și se citește așa cum se scrie.

adună în grupuri și merg din casă în casă pentru a vesti Vestea cea Bună. Acest lucru se făcea la Romani la calendele lui Ianuarie în timpul *Saturnaliilor* și al sărbătorilor lui Ianus.[95] Subiectul este un episod sacru care nu are creștin decât

[19 (26)]

numele personajelor; uneori se mimează o dramă sacră în care se găsesc, de exemplu, printre alții, cei trei judecători din Infern. Aceste Colinde[96] nu sunt, bineînțeles, latine[97], ci urcă la obârșia comună proto-pelasgică, într-o antichitate abisală; ele sunt tot ce e mai misterios în poezia populară română.

Or, toate Colindele încep cu evocarea unei „Mari Mânăstiri Albe” care se găsește într-o insulă; „Marea Mânăstire Albă cu nouă altare”, „Marea și Sfânta Mânăstire Albă care se găsește într-o insulă a Mării Negre”. Locul e deci arătat cu toată precizia dorită.

95 Ianus — Ianus (lat., de la ianua, „poartă”) e zeul roman al porților, al începuturilor și al trecerilor, cu două fețe privind înapoi și înainte: cele două jumătăți ale ciclului, cele două puteri, cele două chei — de aur și de argint —… (vezi pagina 459)

96 sursa: Colindele citate în acest capitol sunt luate, fără indicație bibliografică (v. nota 21 a editorilor), din marile culegeri ale veacului al XIX-lea: **G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române,* 1885,** și **At. M. Marienescu, *Colinde,* 1859**, precum și din materialul strâns de N. Densușianu. [G. Dem. Teodorescu — Poesii populare române (1885), ro.]

97 Colinde — Colindele — cântecele rituale cântate de copii și flăcăi din casă în casă la Crăciun, Anul Nou și Sfântul Ion; numele vine, prin sl. (vezi pagina 448)

Într-al Mării Negre prund[98] / La dalbele mânăstiri,
Ler, Doamne, Ler[99] / Slujescu-mi nouă preoți
Și cu nouă logofeți…[100]
Iacă Doamne-n prundul mării / Hoi Leronda Lerului Doamne,
La Mânăstirea cu nouă altare / Mi-ard nouă lumânări,
Sus îmi ard și jos îmi pică / Picătura ce pică
Lac de mir, pârâu de vin / Se scaldă Bun Dumnezeu[101]…

Colo-n sus și mai în sus / Oi, Lerondai, Leroi Doamne!
Unde sfinții toți s-au dus. / E o dalbă mânăstire…
Cu pereții de tămâie, / Ușile de alămâie,
Pe la praguri tot de marmuri / Și-n lăuntru-i plin de prapuri.
Dar în ea oare cine sunt? / La altar e Ion cel Sfânt,
Cu vreo nouă popi bătrâni; / Ruga o fac de săptămâni…
Dar ruga cine-o ascultă? / Măicuța lui Dumnezeu
Pe brațe cu fiul său. / Fiul țâpă-un măr în lună
Face luna tocmai plină… / Altu-l țâpă sus pe soare,

[20 (27)]

Sus pe soare când răsare / Și când e la prânzul mare…

De sus de la Tatăl / Ler, Doamne, Ler!
S-a ridicat în sus / Un nor mare,[102]
Din norul mare / S-a făcut un Om mare
Cu o Secure mare… / Și din Omul mare
S-a făcut o Pădure mare / Și din Pădure mare[103]
S-a tăiat un Copac mare / Și s-a făcut o Mânăstire Albă Mare
Cu nouă Altare / Și nouă Tronuri de Aur
Cu slove de Aur / În Altarul mare
E Sânta Maria Mare, / În Altarul Mic
E Sânta Maria Mică. / În Altarul din Mijloc
Maica Domnului ședea / Și din o carte citea
Lacrimile îi curgea / În slove de aur se făcea;

98 vers. **Colindă.** Versurile sunt luate, fără indicație bibliografică (v. nota 21 a editorilor), din culegerile veacului al XIX-lea; cf. G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române,* 1885, capitolul colindelor. Strofele de pe paginile 26—29 sunt fragmente din mai multe colinde, îmbinate de autor; refrenele (*Ler, Doamne, Ler* și variantele) sunt ale colindelor. [G. Dem. Teodorescu — Poesii populare române (1885), ro.]

99 Cuvinte, la prima vedere, la fel de neînțelese în limba română ca și în cea franceză, cu excepția lui Doamne *(Domine).* Vom vedea ce se poate gândi de această misterioasă invocație.

100 „Insula Alba a Hiperboreenilor era locuită de cântăreți din liră…” (Hecateu din Abdera).

101 Această Colindă se numește și „Marea Numărătoare” și se crede că are o mare putere magică.

102 Nor Mare — posibilitate universală; Om Mare — Om Universal; Pădure Mare — manifestare integrală.

103 Copac Mare — Polul; e deci Centrul Suprem această Mânăstire Albă Mare făcută din lemnul Polului.

Privește Maica Domnului peste umărul stâng.
Și nu vede pe nimenea, / Privește peste umărul drept
Și vede pe Ion Sânt Ion…

Mânăstirea Albă[104] e ca un Soare. Lângă Mânăstire e un lac de ulei sfânt și un râu de vin în care se scaldă și se sfințesc Bunul Dumnezeu și Bătrânul Crăciun[105]. Cărarea care merge de la malul râului la Mânăstire este Calea Sacră.

„După Slujbă" care e foarte lungă, sosesc pe Mare „într-o Arcă", Sfântul Dumnezeu și ceilalți Sfinți; ei se așează în jețuri de aur. Uneori Templul e numit „Mânăstirea Domnilor".

În Ostrovu Mării Negre / Ia! Voleranda Lerului Doamne.
După Dealu cela mare / Răsărit-a mândru Soare.
Da nu-i Soare răsărit / Că-i o Dalbă Mânăstire,
Mânăstirea Domnilor. / Nouă preoți preutesc
Nouă diaconi citesc / În locaș Dumnezeiesc;
Iar când Popa cel mai mare / Zări ieșind Sfântu Soare,
Se bucură foarte tare / Și la el că se uita
Și din gură așa grăia…

[21 (28)]

În Dalba Mânăstire Mare / Aho! Ler Doamne Ler!
Mânăstirea cu Nouă Altare / Și cu Jețuri aurite.
Da în Jețuri cine șade? / E Ilion, (Helios)
Lângă el e Maica Precista[106] / Lângă Maica Precista
Șade Bătrânul Crăciun / Lângă Bătrânul Crăciun
Șade Ion Sânt Ion… / Și Siva Vasilea…

Să dăm acestor personaje adevăratul lor nume:

Bunul Dumnezeu, *Ilion, Alion,* este Apollo.

Bătrânul Crăciun, Saturnus Senex[107][108][109]; cuvântul *Crăciun* vine de la *creatione,* deci Bătrânul Crăciun este și Ciclul.

Sfânta Mamă, *Latona.*

Sfânta Maria Mare, Gaia[110].

Sfânta Maria Mică, *Iana, Diana, Luna.*

---

104 Bătrânul Crăciun — Bătrânul Crăciun — personajul colindelor, care se scaldă cu Bunul Dumnezeu în râul de vin și șade în jețul de aur al Mânăstirii Albe; „regele Românilor", „regele Păstorilor" care a domnit peste Uriași (p. (vezi pagina 441)

105 Mânăstirea Albă — În «Povestea viei», mânăstirea din „munții țării de sus", de la punctul de incidență a Axei Lumii cu planul nostru, păzitoare a Arborelui Lumii, a Izvorului Tămăduirii și a Ulciorului Bucuriei, deci „a Tradiției" (p. (vezi pagina 469)

106 Precista — „Prea Curata" (din sl. (vezi pagina 486)

107 Această asimilare se impune: el e bătrân, e rece, dar, ca și Saturn, cuprinde în el pe Christos, Germene de aur și Bucurie a Lumii.

108 „Saturn cel Bătrân" (lat.). (vezi pagina 491)

109 Saturnus Senex — „Saturn cel Bătrân" (lat.) — zeul Vârstei de Aur, rege al Latiului la începuturi, sărbătorit la Saturnalii, în decembrie. (vezi pagina 491)

110 Gaia — Gaia (gr. (vezi pagina 452)

Ion-Sânt-Ion[111], *Ianus.* Sunt admirabil indicate cele două aspecte ale lui Ianus. Chiar și al treilea aspect, ocult și sintetic este foarte limpede arătat prin „Sânt” pus între cei doi „Ion”.

Siva Vasilea, Ops Consiva[112], divinitate a recoltelor.

Apollo e uneori numit „Bunul Dumnezeu Fiul”. Este același cu Bonus Deus Puer[113], sau *Bonus puer phosphorus,* epitete ale lui Apollo în nenumăratele inscripții consacrate acestui Zeu și găsite în Dacia, mai ales în orașul *Apulum* (Alba Iulia), capitală a provinciei cu același nume (Dacia Apulensis), numită așa după Zeu.

În câteva *Colinde* Bunul Dumnezeu apare ca Păstor, cu un fluier și păr de aur.

Pe Muntele Mare / Mândră turmă de oi paște,
Dar la turmă cine umblă? / Umblă, umblă Sfântul Soare
Cu păr galben / Cu soru-sa cea mai mare,
Cu fluieru-nverigat / Cu toporu-ncolțurat.

Se știe că Apollo păzea turmele Regelui Admet.

Sus pe Munte Mare / Ia[114] Ler Doamne Ler!
E-o turmă mândră de oi. / Dar la turmă cine umblă
Este Domnul Dumnezeu / Cu părul de aur
Cu Soarele pe piept, / Cu Luna pe frunte
Sprijinit pe-o lance / Cu-un fluier înverigat.

[22 (29)]

Aho, Ion! / Ion-Sânt-Ion!
Zărește pe Mare / La dreapta Sfântului Soare
O masă rotundă / De Îngeri înconjurată…

Latona a fost persecutată de Junona[115] care a pus toate țările să se jure că nu-i vor da azil iubitei lui Jupiter.

111 Ion-Sânt-Ion — Ion-Sânt-Ion — personajul colindelor care slujește la altar, zidește Mânăstirea Albă, ține cheile raiului și e „regele Rohmanilor”. (vezi pagina 461)

112 *Ops Consiva* — „Ops Semănătoarea” (lat.), zeița romană a belșugului recoltelor, sărbătorită la Opiconsivia, pe 25 august. Identificarea personajului din colindă, „Siva Vasilea”, cu Ops Consiva e a autorului, sprijinită pe asemănarea de nume.

113 „Bunul Zeu Copil”, *Bonus puer phosphorus* — „bunul copil purtător de lumină” (lat.); epitete ale lui Apollo în inscripțiile din Dacia. Dedicațiile către *Bonus Puer Phosphorus* de la Apulum sunt reale; atribuirea lor lui Apollo e însă discutată de epigrafiști.

114 *Io, Iaho, Aho, Ia* sunt variante ale Marelui Nume inefabil *Evohé, Iao, Io, Iove, IHVH.*

115 sursa: Mitul nașterii lui Apollo și a Dianei în Delos: **Homer, *Imnul către Apollo***, și **Ovidiu, *Metamorfoze* VI, 332—338.** În *Imnul homeric către Apollo* (vv. 30—50), Latona trece pe la toate ținuturile, care nu îndrăznesc s-o primească, până ce Delosul o adăpostește. [Ovidiu — Metamorphoses, la]

Coborât-a coborât / Maica Sfântă pe pământ.
I-a venit vremea să nască / Și umbla din casă-n casă
Nime-n lume n-o lăsa. / Trecu nouă mări,
Și n-o primiră, / Trecu nouă țări
Și n-o primiră, Trecu nouă munți
Și n-o primiră… / Până fu joi de cu seară[116]
Se-așeză pe-un Deal[117] */ Și-așternu fân uscat*
Și născu mândru-mpărat.

Este destul de limpede acum că e vorba de cu totul altceva decât de Mituri creștine?

Iată și o altă legendă care se referă la Soare și la Insula Albă: puternicul Soare voia să se însoare; el căuta în Cer și pe Pământ, în Lume și printre Stele, timp de nouă ani, mergând pe nouă cai, dar nu găsi o zână cum își dorea; era una, dar era sora lui, Iana Cosânzeana[118]. O ceru de soție. *Iana* locuia aproape de Marea Neagră, unde e portul *Sulina,* vechiul *Selene…* Ea țesea pe un război de argint.

Mândre Soare, când s-a mai văzut un Frate însurat cu o Soră? Și ca să mai treacă timpul ea îi cere:

Și te-ai bizui / De mi-i isprăvi
Un pod de ceară / Peste Marea Neagră.
Iar la cap de pod / Dalbă Mânăstire,
De ceară curată / Cu popii de ceară,[119]

[23 (30)]

Noi ne-om cununa. / Soarele pleca,
Cu gândul gândea / Pe loc se făcea
Ce luna poftea, / Apoi se-ntorcea
A se cununa / La Mânăstirea Alba…[120]

Dar sub căldura de-amiază, Podul de ceară se topește; Soarele și Iana cad în Mare și se „îneacă”… Mai este nevoie să comentăm acest simbolism atât de limpede? Marea Neagră se chema în vechime *Pontus…*

Să recitim aceste legende; să privim din nou harta cu această Mare Neagră *(Pontus)* saturniană, ascunzând la sânul său Insula Alba, așezată vis-a-vis de *Selina,* având la nord solara *Cetatea Albă* și puțin mai la sud lunara *Selina,*

116 Ziua lui Jupiter.
117 Delos.
118 Numită de asemenea și *Ileana Cosânzeana,* principalul personaj feminin din Mitologia română. *Iana* este femininul de la *Ianus* și de asemenea *Diana* (a se vedea Varron).
119 Adică, vei face un „Pod” între Cetatea lunară (Selina) și Cetatea Solară *(Leuky,* Alba). Dianei îi erau consacrate albinele. Simbolul Dianei din Efes era o albină. Într-o inscripție din orașul Apulum, Diana este numită *mellifica.* Herodot spune că la Nord de Istru erau albine. Apollo din Delfi a trimis un templu de ceară Hiperboreenilor.
120 Toate versurile din acest capitol și cele care vor mai urma sunt luate din diferite culegeri de folclor. Pentru a nu încărca studiul cu nume, autorul nu dă indicații bibliografice, așa cum nu-l citează nici pe N. Densușianu din a cărui lucrare, Dacia Preistorică, este luată o mare parte a materialului brut, și nici alți autori care au avut funcție de culegători. Poate din același motiv, Lovinescu n-a semnat prima apariție a studiului cu numele său, ci cu pseudonimul Geticus, ceea ce este o altă formă a anonimatului tradițional. (Nota edit.).

numite curent în România „cheile Mării Negre” (cheile de aur și de argint ale Puterii sacerdotale și regale, ale Marilor și Micilor Mistere, cheile lui Ianus și lui Ion-Sânt-Ion); să privim laguna *Letea,* Tridentul Dunării, având pe mâner, în „indistincțiune”, *Tula;* să facem această observație capitală, înlăturând ultimele ezitări, că toate acestea sunt așezate exact pe paralela 45°, adică în mod riguros la jumătatea distanței între Pol și Ecuator, și vom putea spune parafrazându-l pe Sf. Pavel „că sunt multe lucruri de spus[121], și lucruri grele de explicat pentru că noi înțelegem greu”… Cu toate acestea, pare bine stabilit că Dacia a fost sediul Centrului Suprem într-o vreme foarte îndepărtată.

[24 (31)]

Capitolul II

Monumente, mituri, tradiții populare

Folosind simbolismul geografic al Deltei Dunării, am arătat că Dacia a fost, într-o epocă foarte îndepărtată, sediul Centrului spiritual suprem. Trebuie să mai vorbim însă și de o altă analogie foarte grăitoare privind această problemă. Este vorba de Caucas[122]. Se știe că a existat mai întâi un Caucas polar, deoarece se spune că Prometheu a fost legat de axa Polului. Există apoi Caucasul modern. Totuși, punem în fața cititorului câteva extrase de meditat:

Julius Florus (III,5) spune că proconsulul Traciei[123], Pison, i-a pedepsit pe barbari urmărindu-i în munții Rhodopi; el a trecut apoi în munții Caucas. Or, munții Rhodopi sunt în Tracia…

Geograful roman Julius Honorius, în *Cosmografia* se vorbește de două lanțuri de munți numite Caucas, *unul în Europa aproape de Munții Haemus,* și altul la Est de Marea Neagră, în Asia.

Iată o inscripție găsită în Țara Românească (Valahia) aproape de râul Olt, în antichitate Alutum:

121 sursa: Trimitere scripturară: „Despre aceasta avem mult de vorbit și lucruri grele de tâlcuit, de vreme ce v-ați făcut greoi la auzit” — Evrei 5, 11. Autorul, cum spune el însuși, parafrazează. [Evrei (Biblia sinodală), ro.]

122 Caucas — Caucazul — muntele pe care a fost înlănțuit Prometeu; autorul deosebește trei Caucazuri, polar, dacic și asiatic, și adună mărturii (Florus, Iulius Honorius, o inscripție de la Olt, cronica lui Nestor) despre un Caucaz în Tracia… (vezi pagina 444)

123 sursa: **Florus, *Epitoma de Tito Livio*** — cartea I, 39 în edițiile moderne (III, 4—5 în cele vechi), unde sunt înșirați comandanții romani care i-au urmărit pe traci. Formularea exactă cu Pison, Rodopi și Caucaz n-a putut fi confruntată în această revizie; pare preluată din N. Densușianu.

> Matronis / Aufani (bus)[124] / C (aius) / Jul (ius) Mansue / tus M (iles) l (egionis) / I M (inervae) / p (iae) f (idelis) v (otum) s (olvit) l (ibens) m (erito) fu (it) / ad Alutum flumen secus / mont (em) / Caucasi (Corpus 5929)... pe fluviul *Alutum* (Olt) aproape de Muntele Caucas.

Și în cea mai veche cronică rusească, aceia a lui Nestor (secolul XI): „În partea nordică a Pontului Euxin este Dunărea, Nistrul și *Munții Caucas”.*

[25 (32)]

În sfârșit, să citățm în întregime epigrama lui Marțial[125] către soldatul Marcellin, plecând în expediție în Dacia: „Soldat Marcellin, tu pleci acum ca să iei pe umerii tăi cerul Hiperboreenilor și astrele lenește ale Polului getic. *Iată stâncile lui Prometheu.* Iată acest Munte faimos din povești. În curând, vei vedea toate acestea cu ochii tăi. Când vei privi aceste stânci în care răsună imensele dureri ale Bătrânului, tu vei spune: Da, el a fost încă și mai tare decât aceste pietre tari, și vei putea adăuga că acela care a fost în stare să sufere asemenea chinuri, a putut într-adevăr să și formeze genul omenesc”. *(Epigr. lib.,* X, 46).

La Romani, în cele mai vechi inscripții și în Cântările Saliene, Cerul apare sub numele de Caelus Manus, Kerus Manus[126] sau Duonus Cerus[127]. Or, în România se găsesc nume aproape identice *Căli-man, Carai-man, Domnul Cer,* date unor Munți sacri ca și unor Ființe. Există în România trei Munți Caraiman[128] și patru Căliman[129] și toți sunt munți sacri. Cel mai important dintre Călimani este denumit și „Tronul lui Dumnezeu”[130]. În poezia populară Cerul este adorat ca divinitate. Este „Cerul Sfânt”, „Domnul Cer” *(duonus Cerus),* „Cerul Înalt”, „Bunul Tată”. Caraiman-ul *(Cerus Manus)* ne apare ca „Domnul tunetului și al fulgerului”, ca „Marele și puternicul Judecător al lumii”. Așadar, în tradițiile românești Călimanul desemnează în același timp o Ființă și un Munte. Or, să observăm că numele lui Orpheu[131] are aceeași rădăcină ca și

---

124 „Matroanelor Aufanie, Caius Iulius Mansuetus, ostaș al legiunii I Minervia, pioasă și credincioasă, și-a împlinit juruința bucuros și pe drept, lângă râul Alutus, la poalele muntelui Caucas” (lat.). Întregirile din paranteze sunt ale editorului inscripției. Matroanele Aufanii sunt zeițe-mame germanice cunoscute mai ales din inscripțiile Germaniei Inferioare (Bonn, Nettersheim), iar legiunea I Minervia avea garnizoana la Bonn; de aceea o asemenea dedicație lângă Olt, „la poalele muntelui Caucas”, e greu de crezut. Trimiterea autorului la „Corpus 5929” n-a putut fi verificată; inscripția pare preluată din N. Densușianu.

125 sursa: **Marțial, *Epigrame* IX, 45** — aceeași epigramă către Marcellinus de la pagina 20; autorul trimite greșit la X, 46. După primele două versuri, poetul îi arată ostașului stâncile lui Prometeu din Caucaz; traducerea e a autorului. [Marțial — Epigrammata (textul latin), la.]

126 Să notăm de asemenea că *Cerus Manus* este identic cu *mégas Ouranós* al lui Hesiod.

127 A se vedea articolul lui Jean Reyor — „Secretul Ioanei d'Arc”, în *Voile d'Isis,* Ian. 1935.

128 „Cerul Bun”, „Creatorul Bun” (lat. arhaic); *Duonus Cerus* este forma veche a lui *Bonus Creator.* Din *Carmen Saliare* (cântarea preoților salii) e atestată numai formula *duonus Cerus es, duonus Ianus* — „bun Creator ești, bun Ianus” (Varro, *De lingua Latina* VII, 26—27), în același fragment în care apare și *Ianus* sub forme arhaice, de unde „Iancus, Iane” de la pagina următoare. *Manus*, „bun”, e un cuvânt latin arhaic glosat de Varro (*De lingua Latina* VI, 4) și de Festus; îmbinările *Caelus Manus* și *Kerus Manus* nu sunt atestate ca atare în textele antice: par construite de autor (după N. Densușianu) ca să le apropie de Căliman și Caraiman.

129 „Regele Cerului” (fr. veche; *Roy* = *Roi*). Expresia apare în scrisoarea Ioanei d'Arc către englezi (martie 1429), în care ea se spune trimisă „de Dumnezeu, Regele Cerului”.

130 Duonus Cerus — Duonus Cerus (lat. (vezi pagina 450)

131 Caraiman — Caraiman (vârf al Bucegilor, 2384 m) — pentru autor, ca și Călimanul, munte sacru și nume divin: Carai-man, Cerus Manus, „Domnul tunetului și al fulgerului” (p. (vezi pagina 444)

Riphei, Munții hiperboreeni și dacici. Se poate deci ca *Orpheus* să fie o contracție din *o Ripheus,* Rifeanul, nume care ar desemna în același timp o Ființă și un Munte, ceea ce este exact cazul Călimanului. Toate acestea sunt extrem de importante pentru că arată că Orpheu și Căliman au fost denumiri ale Regelui Lumii. Să notăm de asemenea că Regele Cerului (Roy du Ciel[132]) care joacă un rol atât de important în „Gesta" Ioanei d'Arc, și care, după unii, ar desemna pe șeful suprem al Centrului Spiritual care a „misionat[133]" pe Fecioară[134], Regele Cerului deci este

[26 (33)]

traducerea literală a lui Căliman și Carai-man, una din denumirile Regelui Lumii (sau a uneia din cele mai înalte „hipostase"), în Tradițiile românești în care sunt mai multe denumiri după cum se va vedea în continuare. Se vor vedea de asemenea faptele și argumentele care ne fac să credem în existența unui foarte mare Centru Spiritual în Dacia, până dincoace de Evul Mediu.

Am văzut că „Bătrânul Crăciun" din tradiția românească este identic cu Saturnus Senex; Saturnus a satu dicitur[135], scrie Macrobius, și este o etimologie admisă unanim (saturatio, Satya-Yuga[136]). În românește se spune *Crăciun sătulul.*

Un alt aspect al lui Saturn[137] în România este eroul popular Novac[138] (cel nou). În franceză *„No(v)el".* În greacă, Kronos[139] e numit „neòteros[140]" (Hesiod. *Theog.* V. 132), iar în unele tradiții italiene *Noachus* este identic cu *Noach* din Biblie.

Lucru semnificativ, *Novac,* deși nou, este numit „bătrânul *Novac".* Or, aceste contraste sunt cu totul caracteristice lui Saturn: Tânăr — Bătrân, Nou — Vechi, Negru — Alb, Plumb — Aur. Ceea ce este încă și mai remarcabil, este

---

132 misionat — Termen al autorului (de la a misiona, „a trimite cu o misiune"): inițiatul care vine pe pământ „nu prin cădere, ci prin «coborârea sacrificială», adică fără nici o eclipsă a strălucirii lor spirituale", ca Moise aruncat pe Nil (p. (vezi pagina 474)

133 Căliman — Căliman (Munții Călimani, în Carpații Orientali) — pentru autor, munte sacru și totodată nume al unei Ființe: Căli-man ar fi latinul Caelus Manus, „Cerul Bun", deci „Regele Cerului", una din cele zece denumiri ale Regelui Lumii... (vezi pagina 444)

134 Orpheu — Orfeu (gr. (vezi pagina 481)

135 sursa: „Saturn se numește așa de la semănat" (lat.). **Macrobius, *Saturnalia* I, 10, 20.** Etimologia e veche: Varro, *De lingua Latina* V, 64 (*ab satu est dictus Saturnus*), și Festus. Trimiterea exactă la Macrobius n-a putut fi confruntată în această revizie. [Macrobius — Saturnalia (textul latin), lat.]

136 Satya-Yuga — Satya-yuga (sanscr., „vârsta adevărului"; numită și Kṛta-yuga) — prima și cea mai lungă din cele patru vârste ale ciclului, vârsta de aur. (vezi pagina 491)

137 sursa: „cel mai tânăr" (gr. νεώτερος). **Hesiod, *Teogonia* v. 137** îl numește pe Cronos ὁπλότατος (*hoplótatos*), cel mai tânăr dintre titani (autorul trimite la v. 132). *Neòteros* e deci cuvântul autorului, nu al lui Hesiod. [Hesiod — Teogonia (textul grecesc), gr.]

138 Saturn — Saturn (gr. (vezi pagina 491)

139 Kronos — Kronos (gr. (vezi pagina 464)

140 Novac — Novac (Bătrânul Novac, Manea-Novac) — uriașul din legendele și cântecele bătrânești românești și sud-slave, tatăl lui Gruia; în istorie, Baba Novac (m. (vezi pagina 479)

faptul că Novac e numit uneori *Manea, Minea* sau *Mihnea,* nume care derivă din *Manu*[141].

„Bătrânul Crăciun a domnit aici peste Uriași, înaintea venirii Romanilor…” El era Regele Păstorilor… „*Novac* era Regele Uriașilor…” *Manea-Novac* locuia într-un mare Palat Alb pe un Munte Înalt. „*Manea-Novac* a întemeiat cetatea Seligrad…” Fiul mai mare al lui Novac se numea *Iovea* (Iovis) și aceasta face să se risipească ultimele incertitudini. *Iovea* reprezintă aspectul benefic al lui *Novac;* el are și un alt fiu, *Gruia,* care e numit Grozavul și care reprezintă latura de rigoare. Aici, intervine o variantă foarte curioasă a mitului cunoscut: *Novac* și *Iovea* sunt rivali dar numai în isprăvi și fapte de vitejie. *Novac* are și un fiu nelegitim, numit de asemenea *Iovea,* care îl ucide prin surprindere. Iovea cel legitim îl omoară pe ucigaș și îi urmează lui *Novac* în Palatul Alb din Muntele Înalt.

Tatăl lui *Novac* este *Iancu* ceea ce reprezintă o răsturnare curioasă a adevăratei ierarhii. *Iancus* este

[27 (34)]

numele arhaic al lui *Janus* după cum se vede în Cântările saliene: *Iancus, Iane, Duonus Cerus*[142].

La unele triburi pelasge din Cappadocia, Saturn era adorat ca Zeus Dakie[143]; Pliniu îl numește *Dokius filius Coeli;* cu alte cuvinte el este zeul dac prin excelență și în fapt toată Dacia este pusă sub hierogliful lui Saturn. Există de asemenea și o divinitate colectivă dacică, numită Dacia felix[144][145] asimilată cu Gaia. Această asimilare a divinității colective locale cu marele Principiu feminin era cu totul obișnuită în antichitate. În legendele românești, *Dacia* e numită Dochia,[146] Deciana, Baba Gaia.

Cu aceasta ajungem să vorbim despre altarele care îi sunt consacrate pe muntele sacru, Caraiman. Se spune că aceste pietre reprezintă pe Dochia și oile sale, împietrite de Bunul Dumnezeu, pe care ea îl înfruntase; ceea ce este o variantă evidentă a mitului lui Niobé și a Niobidelor; sunt numite și Babele[147].

Aceste altare se găsesc la 2 145 m pe un imens podiș care încununează Muntele Caraiman. Nimic mai impresionant decât acest peisaj abstract.

---

141 Minos, Menes, Numa.

142 Să notăm că în românește Ion este numit și Iancu.

143 sursa: „Zeus Dacul”; *Dokius filius Coeli* — „Dokius, fiul Cerului” (lat.). **Pliniu cel Bătrân, *Naturalis historia* VII, 194** (cap. 56; în edițiile vechi 57), în catalogul inventatorilor: după Gellius, *Toxius Caeli filius* („Toxius, fiul lui Caelus”) a inventat clădirea din lut, după pilda cuiburilor de rândunică. Edițiile critice citesc *Toxius*; forma *Doxius*/*Dokius*, pe care se sprijină apropierea de numele dacilor, pare luată din lecțiuni vechi, prin N. Densușianu, nu din textul stabilit. Cultul unui „Zeus Dakie” la pelasgii din Capadocia n-a putut fi verificat la izvor. [Pliniu cel Bătrân — Naturalis Historia (textul latin), lat.]

144 „Dacia cea norocoasă” (lat.), personificarea provinciei pe monedele imperiale. Legenda DACIA FELIX apare, de pildă, pe monedele lui Traian Decius (249—251). (vezi pagina 449)

145 Dacia felix — Dacia felix (lat., „Dacia fericită”) — epitetul provinciei romane pe monede și inscripții. (vezi pagina 449)

146 Dochia — Dochia (Baba Dochia) — figura mitică a babei care, urcând cu oile pe munte la început de martie, se pietrifică împreună cu ele; stânci „ale Babei” se arată pe Ceahlău și în Bucegi (Babele). (vezi pagina 450)

147 Babele — Babele — grupul de stânci de pe platoul Bucegilor, lângă Caraiman, pe care legenda le socotește pe Baba Dochia și oile ei împietrite; autorul vede în ele altare ale unui imens templu stelar, ca zodiacul de la Glastonbury (p. (vezi pagina 440)

Crestele munților înconjurători formează acestui vast podiș marginile unei cupe. Chiar în mijlocul platoului, care poate avea trei sau patru kilometri diametru, se găsesc două grupuri de stânci, alcătuite fiecare din câte trei stânci. Înălțimea lor variază între trei și patru metri. Seamănă cu niște ovare în centrul unei naturi uriașe, așteptând sămânța celestă. Totul este de o teribilă, de o admirabilă goliciune. Peisaj „metafizic" prin excelență, cu iarba sa arsă de vântul aspru al crestelor, fără culori, fără pitoresc, nud...

E o mare neagră piatră / Ler, Doamne, Ler!
Și Maica îngenunchiată / — Ca o piatră pe o piatră —
Ca să nască Fiu din piatră...
Și născu Fiul din piatră...
Misterul Misterelor...

În afara acestor două grupuri de câte trei stânci care sunt în centrul podișului, există și multe alte grupuri pe circumferință, dar prea degradate de timp pentru a ne putea da seama de forma lor. Acest platou cu stâncile sale pare să fi fost un imens templu

[28 (35)]

stelar[148] asemănător celui de la Glastonbury[149]. Cele șase stânci centrale grupate în două figuri triunghiulare par să fi fost consacrate celor doisprezece zei principali, și celor douăsprezece constelații zodiacale. Grupurile de pe circumferința platoului simbolizează de asemenea constelații fără să se poată preciza care anume.

La trei ore distanță de aici, formând un același masiv ca și Călimanul[150], se găsește cel mai sfânt din munții sacri ai României, Muntele *Om.* Să scoatem în evidență mai întâi „coincidența" între acest nume și monosilabul sacru al Hindușilor. La Thessalieni, Saturn este adorat sub numele de Omóloios[151][152], ceea ce este identic cu forma articulată românească *Om*-ul, mai ales dacă se șterge sufixul *os* care e grecesc. Omul Universal,[153] Saturn, Papaios[154], Bătrânul. Simulacrul său a dat numele Muntelui. Într-adevăr, aproape de vârful *Om-ului,* este o stâncă enormă, de vreo treizeci de metri înălțime, care are o asemănare izbitoare cu un cap omenesc. Bineînțeles, riști să fii taxat de lipsă de seriozitate de toți „specialiștii" dacă îndrăznești să spui că această stâncă a fost sculptată. O simplă coincidență, spun toți acești domni, căci nu pot contesta asemănarea izbitoare. Are spinare tare „coincidența"!... Să constatăm

148 A se vedea R. Guénon: *La Terre du Soleil, Études Traditionnelles,* janvier 1936.

149 Glastonbury — Glastonbury — oraș din Somerset, legat de legenda Graalului și a lui Arthur; în 1929—1935, Katharine Maltwood a descris în peisajul din jur un uriaș zodiac (Glastonbury Zodiac), pe care Guénon l-a discutat în «La Terre du Soleil»... (vezi pagina 453)

150 sursa: „cel de pe Omolos" (gr.), epitet tesalian al lui Zeus; *Papaios* — „Tatăl", numele scitic al zeului suprem, după **Herodot, IV, 59.** Zeus Homoloios (Ὁμολώιος) era cinstit în Tesalia și în Beoția (porțile Homoloide ale Tebei, Pausanias IX, 8, 5). Autorul îl ia drept nume al lui Saturn.

151 sursa: Așa în carte. Vârful Omu (2505 m) se află în munții Bucegi, în același masiv cu Caraimanul; Călimanii sunt un masiv vulcanic din Carpații Orientali, despre care autorul vorbește la p. 58–59. Pare o confuzie între Caraiman și Căliman.

152 Omul Universal — Termen guénonian (L'Homme et son devenir selon le Vêdânta; Le Symbolisme de la Croix), după ar. (vezi pagina 480)

153 Omóloios — Homolōïos (gr. (vezi pagina 481)

154 Papaios — Papaîos (gr. (vezi pagina 481)

că face bine lucrurile, că împinge grija de adevăr până la imitarea tiarei pontificale dacice; să subliniem de asemenea că țăranii denumesc în mod curent această stâncă Omul și că ea a dat numele celui mai Sfânt Munte al României.

Chiar pe vârful Omului (la 2 550 m), este un omphalos[155][156] uriaș de zece metri înălțime și douăzeci lățime. Este *Geticus Polus,* numit de popor „Osia Lumii” și „Buricul Pământului”.

În plus, Muntele Om[157] este traversat de o grotă imensă care e una din cele mai mari din lume, în sensul că nu i s-a dat încă de capăt. A fost explorată pe vreo douăzeci de kilometri și atât.

Se spune că Zeul suprem al Dacilor era Zalmoxis. Trebuie să ne înțelegem. „Zeul suprem dacic este fără nume, fără calificare” (Strabon). Este Brahma Nirguna[158][159], cum trebuie să fie de altfel într-o Tradiție

[29 (36)]

care a fost primordială. Este Cerul senin; tulburarea în natură vine de la demonii furtunii, de la nori, de la grindină. Pentru a-L putea contempla, Dacul trage săgeți în nori. Simplu obicei care, bine transpus, spune multe asupra modalităților de realizare în Tradiția primordială… Zeul este adorat în Munții înalți, în singurătățile în care numai acvilele pot urca. Pură tradiție uraniană, riguros „monotheistă”, pe care nici o orgie dionisiacă n-o tulbură. Cum spune poetul:

„Și decât toată lumea de două ori mai mare”[160]
„În propria lui umbră Zamolxe redispare”.

(Eminescu: Gemenii).

Acestui Zeu nemărginit, i se dă numai numele reprezentantului său *Zalmoxis.* Or, *Zalmoxis* este o funcțiune ca și *Zoroastru.* Cât despre legenda care face din Zalmoxis un sclav și un discipol al lui Pythagora, trebuie atribuită

155 „buric” (gr. ὀμφαλός), piatra care însemna centrul lumii la Delfi; prin extensie, orice „centru al lumii” sacru. (vezi pagina 480)

156 omphalos — Omphalós (gr. (vezi pagina 480)

157 Muntele Om — Muntele Om (Vârful Omu, 2505 m, în Bucegi) — „cel mai sfânt din munții sacri ai României” (p. (vezi pagina 477)

158 „Brahma fără calificări” (sanscr.; IAST *nirguṇa brahman*), Principiul suprem nedeterminat, opus lui *saguṇa brahman,* Principiul „calificat”. (vezi pagina 443)

159 Brahma Nirguna — Brahma nirguṇa (sanscr., „Brahma fără calități”) — Absolutul dincolo de orice determinare, de care nu se poate spune nimic, față de Brahma saguṇa, Principiul „cu calități” (Îśvara), primul care se poate numi. (vezi pagina 443)

160 vers. **Mihai Eminescu, *Gemenii,* vv. 218—219.** Confruntat cu ediția critică Perpessicius, M. Eminescu, *Opere IV. Poezii postume,* Editura Academiei R.P.R., 1952, textul se potrivește rând cu rând. [Mihai Eminescu — opera poetică (texte integrale), ro.]

incredibilei semeții a Grecilor. Chiar și un istoric profan ca Pârvan[161][162] o califică în *Getica* sa de „naivitate raționalistă grecească”, adăugând: „evhemerismul exista în Grecia mult timp înainte de nașterea lui Evhemer”. În realitate, tocmai contrariul este adevărat, căci aici este cazul s-o spunem că „Lumina venea de la Nord”. Ceea ce trebuie reținut din această legendă este că până și Grecii fuseseră izbiți de asemănările între învățăturile pitagoriciene și doctrinele daco-trace. De altfel, un Grec, Hermippus[163] Callimachius spune textual că Pithagora era „Thrakôn dòxas mimoùmenos[164]”, discipol al Înțelepciunii trace”.

Zalmoxis era o funcțiune saturniană. El este „Omul” al cărui simulacru se găsește pe Muntele *Om.* Istoricul Mnaseas[165] din Patre ne spune că Geții îl adoră pe Saturn pe care-l numesc *Zalmoxis. (Fragm. hist.* gr. III, 153). Și Diogen Laerțiu (1.VIII)[166]; „Geții îl numesc pe Saturn *Zalmoxis”.* Și Hesychius: Zalmoxis ho Krónos[167]. Dacă se elimină din Zalmoxis sufixul grec *is,* rămâne *Zal-mox = Zeul-Mos,* adică Zeul — Bătrân, care nu e altul decât Saturnus Senex. Dacii îl numeau pe Zalmoxis „Zeul nostru și[168] Regele nostru” (Platon, *Charmides,* 5).

Marele-Preot dac locuia în muntele sacru într-o peșteră[169]: el era Zeu (Strabon). Nimeni n-avea dreptul să-l viziteze afară de Rege. El nu cobora decât cu foarte rare prilejuri, când avea să dea porunci.

---

161 sursa: „imitând învățăturile tracilor” (gr.). **Hermippos din Smirna (zis „Callimachianul”, discipol al lui Callimah, sec. III î.Hr.), *Despre Pitagora* I, fragment păstrat de Flavius Iosif, *Contra lui Apion* I, 165 (I, 22)**: ταῦτα δὲ ἔπραττεν καὶ ἔλεγε τὰς Ἰουδαίων καὶ Θρᾳκῶν δόξας μιμούμενος καὶ μεταφέρων εἰς ἑαυτόν — „acestea le făcea și le spunea imitând învățăturile iudeilor și ale tracilor și preluându-le în propria lui învățătură”. Autorul omite „ale iudeilor”. Vechea trimitere a ediției, la Diogenes Laertios VIII, 1, nu e locul fragmentului: Diogenes vorbește (VIII, 2) despre Zalmoxis, sclavul lui Pitagora, dar nu citează formula lui Hermippos.

162 sursa: **Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei,* București, 1926.** [Vasile Pârvan — Getica (1926), ro.]

163 Hermippus — Hermippos din Smirna (sec. (vezi pagina 456)

164 Pârvan — Vasile Pârvan (1882—1927) — arheolog și istoric, autorul Geticii. (vezi pagina 481)

165 sursa: „Zalmoxis este Cronos” (gr.). **Hesychios, *Lexicon,* s.v. Zálmoxis.**

166 sursa: **Platon, *Charmides* 156 d—157 a**, unde Socrate povestește despre un medic trac, ucenic al lui Zalmoxis. Textul grecesc: Zάλμοξις... ὁ ἡμέτερος βασιλεύς, θεὸς ὤν — „Zalmoxis, regele nostru, care e zeu” (156 d). Trimiterea autorului, „5”, e la capitolul dialogului. [Platon — Charmides (textul grecesc), gr.]

167 sursa: **Diogenes Laertios, *Viețile filosofilor* VIII, 2:** Pitagora a avut un sclav, Zalmoxis, „căruia geții îi aduc jertfe, socotindu-l Cronos”, după Herodot. Fragmentul lui Mnaseas din Patrai e la C. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum* III, p. 153, cum trimite autorul.

168 Mnaseas — Mnaseas din Patre (sec. (vezi pagina 476)

169 sursa: **Strabon, *Geografia* VII, 3, 5:** Zalmoxis s-a retras într-o peșteră pe muntele Kogaionon, unde nu se întâlnea decât cu regele și cu slujitorii lui; geții l-au numit zeu, iar obiceiul s-a păstrat cu marii preoți de după el, până la Deceneu. [Strabon — Geografia (textul grecesc), gr.]

[30 (37)]

Unul din aceste prilejuri a fost foarte semnificativ: sub regele Burebista[170] (contemporan cu August)[171] s-a interzis categoric cultura viței de vie. Marele-Preot, Deceneus[172], a coborât el însuși din muntele său pentru a întări această poruncă. Or, pentru ca Marele-Preot-Zeu să se deranjeze el însuși, trebuia să fie vorba de altceva decât de un puritanism „prohibiționist”. După părerea noastră, era vorba să salveze puritatea doctrinei uranice și apolinice dacice de influențele dionisiace ale Traciei, care le primise ea însăși din Orient[173].

Odată la patru ani, națiunea făcea[174] Dumnezeului suprem cel mai înalt sacrificiu: un om care avea marea misiune să ducă acolo sus dorințele națiunii. Și acest sacrificiu era atât de sfânt încât dacă acela care era aruncat în vârful săgeților nu murea, aceasta însemna nu că Zeul îl cruța, ci că îl socotea nedemn să se înfățișeze înaintea lui. Asceza cea mai riguroasă ducea la El. Acel care pornea pe Cale trebuia să renunțe la femei[175], la vin, la carne, și să-și concentreze gândul spre Cel Veșnic (Strabon).

Mai este și un alt fapt deosebit în legătură cu casta supremă dacică. Iată ce spune Jordanès, istoricul Dacilor: „Primii dintre ei erau Sarabi terei[176], dintre care se consacrau regi și preoți”. Exista deci o singură castă pentru funcțiunile sacerdotală și regală: sarabii[177] cumulau ambele funcțiuni. Și într-adevăr au fost Mari-Preoți care erau în același timp Regi: Dion Chrysostom vorbește de Comosicus[178][179] care i-a urmat simultan lui Burebista, Regele, și lui Deceneus, Marele Preot, cumulând aceste două funcțiuni, ca acest rege Anius de care vorbește Virgil în Eneida:

---

170 Orpheu sfâșiat de Bacchante spune multe despre aceasta..

171 sursa: **Strabon, *Geografia* VII, 3, 11:** Burebista, ajutat de Deceneu, i-a convins pe geți să-și taie viile și să trăiască fără vin. Burebista a fost contemporan cu Caesar (a murit în 44 î.Hr.), nu cu August. [Strabon — Geografia (textul grecesc), gr.]

172 Burebista — Burebista (domnește c. (vezi pagina 443)

173 Deceneus — Deceneu (gr. (vezi pagina 449)

174 sursa: **Herodot, *Istorii* IV, 94:** „din cinci în cinci ani” (cu numărătoarea inclusivă a grecilor, adică la patru ani) geții trimit un sol la Zalmoxis, aruncându-l în trei sulițe; dacă nu moare, îl socotesc om rău și trimit pe altul. [Herodot — Istorii (textul grecesc), gr.]

175 sursa: **Strabon, *Geografia* VII, 3, 3**: la geți, unii trăiau fără femei (*ktistai*) și, după Posidonius, se abțineau de la carnea oricărei vietăți. [Strabon — Geografia (textul grecesc), gr.]

176 sursa: **Iordanes, *Getica* V, 40 și XI, 71.** La V, 40 stă locul despre *tarabostes* (v. nota de la pagina 59); la XI, 67—73, Deceneu, Burebista și Comosicus. [Iordanes — De origine actibusque Getarum (textul latin), lat.]

177 sursa: **Dion Chrysostomul, *Getica*** (pierdută), folosit de Iordanes. Precizare: Iordanes îl invocă pe Dion la *Getica* V, 40, dar despre Comosicus, urmașul lui Deceneu, rege și mare preot deodată, vorbește la XI, 73, fără să-l citeze pe Dion; atribuirea către Dion e a autorului. [Iordanes — De origine actibusque Getarum (textul latin), lat.]

178 Comosicus — Comosicus — urmașul lui Deceneu, care a fost deodată rege și mare preot al geților, după Iordanes (Getica XI, 73); cartea îl pune pe seama lui Dion Chrysostomul, a cărui Getica pierdută l-a folosit pe Iordanes. (vezi pagina 448)

179 sarabii — Sarabii (Sarabi, Sarabos) — după citirea pe care autorul o dă locului din Iordanes (Getica V, 40), supra-casta dacică din care „se consacrau regi și preoți”, deci hamsa dacică (p. (vezi pagina 491)

Rex hominum, Phoebique sacerdos.[180]

Fratele ultimului rege al Dacilor, Decebal, era Mare-Preot.

Ce înseamnă aceste lucruri? Că *sarabii* erau deasupra castelor, că erau *hamsa.* Or, faptul că exista încă în plin Kali-Yuga[181] o supra-castă hamsa,[182] ereditară, vizibilă și accesibilă, constituie un caz extraordinar de supraviețuire, care demonstrează în același timp sublimitarea și importanța Tradiției dacice. Încă o dovadă, printre atâtea altele, că era Tra-

[31 (38)]

diția primordială însăși, căci numai *hamsa* pot păstra o Tradiție primordială; subliniem de asemenea că nu se poate vorbi de „esoterism dacic", exoterism și esoterism fiind în „indistincțiune" în această Tradiție.

Reprezentantul Zeului suprem nu poate fi decât Regele Lumii[183] sau unul din aspectele sale; acesta a fost șeful suprem al marelui Centru Spiritual care a subzistat în Dacia după deplasarea Centrului Suprem spre Orient. *Zalmoxis,* funcțiune saturniană, desemnează deci pe Regele Lumii[184]. Ceea ce ne face să gândim astfel sunt numele numeroase și variate cu care este denumită această funcțiune în Tradiția română populară și *încă vie.* El este „Bătrânul Crăciun" care a fost „regele Românilor", regele Păstorilor". El este de asemeni „Bătrânul Novac" care domnea „într-un Mare Palat Alb pe un Munte înalt". El este „regele României", Janus (Ion-Sânt-Ion). În *Colinde* el are locul de onoare lângă „Bunul Dumnezeu" (Apollo). El judecă împreună cu Bunul Dumnezeu pe *Adam* (funcțiunea de justiție). „El mijlocește pe lângă Dumnezeu pentru iertarea oamenilor" (funcțiune de mediator); „el este de mare ajutor lui Dumnezeu", „el este mare Arcaș"; „el potolește valurile și vânturile" (funcțiune de pace). El este Ordonator și Judecător.

Dumnezeu că m-a trimis / Pământul să i-l măsor
Pământul cu umbletul / Și ceriul cu cugetul.

El împlinește unul din cele mai mari mistere din câte există, misterul *Pietrei:*

180 vers. „Rege al oamenilor și preot al lui Phoebus" (lat.). **Vergiliu, *Eneida* III, 80**, despre Anius; textul canonic: *rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos.* Anius, regele Delosului, îl primește pe Enea; e pilda clasică a unirii regalității cu preoția. [Vergiliu — Eneida, trad. George Coșbuc, ro.]

181 Kali-Yuga — Kali-yuga (sanscr., „vârsta lui Kali", după cea mai rea aruncătură de zar) e ultima din cele patru vârste ale unui Manvantara, cea mai scurtă — duratele celor patru vârste stau ca 4:3:2:1 — și cea mai întunecată, aceea în care… (vezi pagina 463)

182 hamsa — „Lebădă" (sanscr. (vezi pagina 455)

183 Zalmoxis e numit de asemenea „Zeul cu dublă Secure". El este deci în strânsă legătură cu manifestarea lui *Parashu-Rama.*

184 Regele Lumii — Titlul pe care René Guénon (Le Roi du Monde, 1927) îl dă căpeteniei supreme a Centrului spiritual al ciclului: o funcțiune, nu o persoană, care deține deodată autoritatea spirituală și puterea temporală și le transmite celor două… (vezi pagina 488)

Sus la cheia raiului / Bună ceată mi-e adunată
Tot de sfinți de aceia sfinți / Și-mi citeau, prooroceau,
Și-mi citeau de Dumnezeu / Și pe Dumnezeu nu-l știu.
Iar Ion-Sânt-Ion… / Din gură așa grăia:
— Voi citiți, proorociți, / Și-mi citiți de Dumnezeu
Și pe Dumnezeu nu-l știți, / Iar eu vin și bine-l știu

[32 (39)]

Jos la cheia raiului[185] */ În stâlp piatră mi-e-ncheiat.*
— D-unde Sfinții c-auzea, / Ei săltară și zburară,
Sus mai sus se ridicară, / Cu norii s-amestecară,
Jos mai jos că se lăsa / Pe stâlp de piatră cădea;[186][187]
Când acolo c-ajungea / Cărți pe brațe că-și lua,
Și citea, proorocea, / De trei zile și trei nopți,
Stâlp de piatră în patru crapă / Iată Dumnezeu că scapă.

Ion-Sânt-Ion este cel care a ridicat Mânăstirea Alba:

Jos la țară a coborât / Și-o Mânăstire Albă a zidit,
Către Răsărit de Soare / Cu nouă uși, cu nouă altare…

Și aceste versuri care sunt decisive:

Jos la țară duce-m-oi / Chei în mână prinde-voi
Mânăstiri deschide-voi / Slujbe sânte face-voi.

El este Ordonator prin excelență:

Când s-a pogorât / Domnul pe pământ
Sate a răsădit / Hotare a împărțit.

Să notăm că la Greci *Janus* se numea *Ion, Iàon,* ceea ce e identic cu Ion. Invocația *Io!* cu care încep *Colindele* i se adresează: Sfântul Ion din Ianuarie a rămas încă cea mai mare sărbătoare din România. Tot poporul participă la ea. Chiar și astăzi regele, guvernul, corpul diplomatic merg cu mare pompă pe malul Dâmboviței. Acolo, Patriarhul aruncă o cruce de aur în Apă. După ea se aruncă cine dorește și este răsplătit cel care găsește crucea. Să notăm de asemenea interesanta observație a lui Röscher[188] că templul lui Janus este situat în partea de NE a Forum-ului.

S-a văzut misterioasa invocație din *Colinde:*

Iaho! Ler Doamne Ler; Io! Leroi, Voleranda.

[33 (40)]

Se vorbește în legendele românești de un misterios „Ler-Împărat[189]”. El este cel mai mare Împărat al Lumii… El îi conduce pe toți… Numai Dumnezeu este

185 Două chei; una sus și una jos.

186 Ascendit a Terra in Coelum iterumque descendit in Terram; recipit vim superiorum et inferiorum. Sic habebit gloriam totius mundi.

187 În nota autorului: *Ascendit a Terra in Coelum iterumque descendit in Terram; recipit vim superiorum et inferiorum. Sic habebit gloriam totius mundi* — „Urcă de pe Pământ la Cer și iarăși coboară pe Pământ; primește puterea celor de sus și a celor de jos. Astfel va avea slava lumii întregi” (lat.). ***Tabula Smaragdina,* 8—9**; textul canonic are *habebis* („vei avea”), nu *habebit*.

188 Röscher — Wilhelm Heinrich Roscher (1845—1923) — filolog german, editorul Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie (1884—1937); autorul îi atribuie observația că templul lui Ianus stătea în partea de nord-est a… (vezi pagina 489)

189 Ler — Cuvântul din refrenul colindelor — Ler, Doamne, Ler; Leroi, Leronda, Voleranda (p. (vezi pagina 466)

mai mare ca el… El locuiește într-un mare Palat aflat într-o peșteră… El locuiește pe un Munte mare… Nimeni nu poate găsi acest Munte în afară de cel care place lui *Ler-Împărat…* Mulți Români au găsit Palatul lui Ler-Împărat dar nu s-au mai întors de acolo… Toți curtenii lui Ler-Împărat sunt călugări… Mai este nevoie să spunem cine este acest Rege al Regilor? Dar iată ceva și mai decisiv:

Se vorbește în legendele românești de o populație misterioasă, *Blajinii, Rohmanii, Rahmanii, Rucmanii…* „Sunt Blajini, sunt Sfinți. Locuiesc la capătul Lumii, aproape de Apa *Sâmbetii*[190]; toți sunt sihaștri; toți sunt preoți; țara lor se numește Măcărele (Macàron Nesoi[191] Insulele Preafericiților). Porțile Raiului sunt aproape… la Rohmani se găsește Apa Vie și Apa Moartă… Cei mai buni sihaștri merg acolo și nu se mai întorc… La Rohmani soarele nu apune niciodată (Arctica!)”. Poporul sărbătorește și astăzi „Paștele Blajinilor”, Paștele Rohmanilor[192]”, care sunt la o săptămână după Paștele creștin. Femeile aruncă pe râu coji de ouă cu care au pregătit cozonacul de Pași, pentru ca ele să ajungă la Rohmani, pe Tărâmul Celălalt[193]. Căci Rohmanii nu au nevoie de oul întreg, ca noi păcătoșii; lor le ajunge punga de aer.

„Un Moldovean a plecat cu o barcă pe Marea Neagră. După câteva zile de navigație, el văzu un munte înalt care atrăgea barca sa ca „fierul otrăvit” (magnetul). În această insulă locuiau *Rohmanii* sfinți. El începu să viziteze locurile. Ceea ce minună mai mult pe omul nostru fu Apa *Rohmanilor,* care ardea singură când se punea în ea un fitil. Un Rohman îl întâlnește: — Vrei să fii servitorul meu? — Da, dar cu condiția ca tu să mă-nveți să fac această Apă de Foc — Ne-am înțeles. Și Moldoveanul sluji șapte ani și învăță să pregătească Apa de Foc…” Fără comentarii…

[34 (41)]

„*Rohmanii* locuiesc sub pământ… Odinioară locuiau pe pământ… La sfârșitul Lumii, Dumnezeu îi va readuce pe pământ…”[194].

Și încă și aceasta: „Regele Rohmanilor e Ion-Sânt-Ion”.

Și aceasta: „Șeful Rohmanilor e Ler-Împărat.

Ler, Aleroi, Leru, Leor este Numele, Mantram-ul Regelui Lumii. Pe El îl invocă copiii când merg cu *Colindele* lor, să vestească de Crăciun, din casă în casă, Vestea cea Bună.

---

190 Este *Okeanos*-ul român: încă o denumire saturniană.

191 Tărâmul Celălalt — Tărâmul Celălalt — lumea de dincolo a basmelor, unde se ajunge printr-o fântână sau o groapă; pentru autor, „nu este Infernul creștin, ci Tartarul, lumea subterană” (p. (vezi pagina 497)

192 Macàron Nesoi — Makárōn nêsoi (gr. (vezi pagina 469)

193 Rohmanii — Numiți și Blajini, Rahmani sau Rucmani, ei locuiesc la capătul lumii, aproape de Apa Sâmbetei, unde soarele nu apune niciodată („Arctica!”, notează autorul); toți sunt preoți și sihaștri, iar țara lor se cheamă Măcărele, adică… (vezi pagina 489)

194 „*Agartha* n-a fost totdeauna subterană și nu va rămâne totdeauna” (R. Guénon. *Le Roi du Monde,* p. 91). „Popoarele din *Agarthi* vor ieși din peșterile lor și vor apare pe suprafața pământului” (Profeție a Regelui Lumii în 1890, relatată de F. Ossendovski — *Bêtes, Hommes et Dieux,* p. 262). Se vede ceea ce este Tradiția perpetuă și unanimă.

Am găsit *zece* nume desemnând în Tradiția getoromână funcțiunea de Rege al Lumii: 1) Bătrânul Crăciun. 2) Ion-Sânt-Ion. 3) Bătrânul Novac. 4) Iovea, fiul și urmașul său. 5) Manea. 6) Orpheu. 7) Zalmoxis. 8) Ler Împărat. 9) Căli-man. 10) Caraiman.

În legătură cu *Rohmanii,* trebuie să spunem că cea mai puternică și cea mai războinică din populațiile pelasgè din Nordul Dunării a fost aceea a *Arimii*-lor. Cea mai veche mențiune o face Homer[195]: uriașul groaznic *Typheu* care i-a înfruntat pe Zei era din țara acestor Arimoi[196]. El îi numește în Odiseia *Erembi, Arambes, b* reprezentând sunetul nazal *n.* Dionysos Periegetul îi numește *Oresmoi* (munteni). El spune că sunt din neamul Titanilor. Ei sunt numiți de asemenea Arimphei, Arimani, Ramni. Ptolomeu numește una din cetățile Daciei *Rami-dava.*

Nu trebuie să se creadă că numele de Român este nou. În popor, român e echivalent cu țăran autohton. Când a reorganizat Imperiul, Dioclețian a numit România toate ținuturile supuse locuite de Geto-Traci; dacă acest nume venea de la Roma, el s-ar fi potrivit mai bine Italiei. Adevărul e că Roma, Romania, România sunt vechi nume pelasge. Resturile unor vechi triburi trace din peninsula balcanică se numesc Aromâni și vorbesc Româna.

Noi credem că toate aceste nume se trag din acei *Arimoi* homerici, și aceștia au o legătură cu *Ram.* În mitologia română se vorbește de un *Ram-Împă-*

[35 (42)]

rat. În plus sunt o mulțime de localități în legătură evidentă cu al șaselea Avatarâ[197]: Rama (două localități), Ramna, Râm-nic (2 județe), Râmești, Rima, Rigmani, Roman, Romlia, Rams, Rum, Armeneasca, Armenis, Ormeni, Ramsca, Ramscani etc.

Există în România un curios monument arheologic. Este „brazda lui *Novac*”. Are o lungime enormă, ruinată în mare parte, dar nu destul pentru a nu-ți putea da seama de continuitatea ei evidentă. Începe dinspre Budapesta, coboară între Tisa și Dunăre, traversează Banatul românesc, pătrunde în Valahia prin „porțile de fier” ale Dunării, brăzdează acest ținut în toată lungimea lui, paralel cu Carpații, traversează Moldova sudică, trece Nistrul și continuă până la Don. Înălțimea sa variază între 1 și 3 m; prințul Cantemir, voievodul Moldovei[198], care a descris-o în secolul XVII, indică același traseu, dar

195 sursa: **Homer, *Iliada* II, 783**: „în țara arimilor, unde se spune că e culcușul lui Tifeu”; ***Odiseea* IV, 84**: erembii (Ἐρεμβοί), printre popoarele cercetate de Menelau. Apropierea de arimi și de numele de „român” e a autorului. [Homer — opera (texte integrale), ro.]

196 Arimoi — Arimoi (gr. (vezi pagina 437)

197 Avatarâ — Avatāra (sanscr., „coborâre”) — întruparea sau manifestarea Principiului într-o lume, la nevoile unui ciclu; cei zece avatāra ai lui Vishnu sunt cei mai cunoscuți. (vezi pagina 439)

198 sursa: „șanțul împăratului Traian” (lat.); *seris maximorum lapidorum* — „șir de pietre foarte mari” (în latina corectă: *series maximorum lapidum*). **Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae,*** scrisă la Berlin în 1714—1716, deci în veacul al XVIII-lea, nu al XVII-lea cum spune autorul; Cantemir descrie acolo „Troianul”, valul de pământ pe care tradiția îl leagă de Traian. Formele latine exacte din Cantemir n-au putut fi confruntate în această revizie. [Dimitrie Cantemir — Descrierea Moldovei, ro.]

o arată mai înaltă, ceea ce e firesc. El o numește, nu se știe de ce, fossa Trajani imperatoris[199].

Există ceva mai la nord decât această brazdă și paralel cu ea „o serie de bolovani și lespezi traversând Basarabia și trecând în Rusia”[200]. Și Cantemir descrie această *seris maximorum lapidorum.*

Quintus Curzius în a sa viață a lui Alexandru[201] (VIII, 7) ne povestește că eroul macedonean, după ce i-a cucerit pe Perși și pe Bactrieni, a făcut o expediție contra Sciților din Europa. El a ajuns la fluviul Don care-i separă pe Bactrieni de Sciți (detaliu important, căci precizează bine situația sciților). El trece Donul, îi învinge pe Sciți și-i urmărește întreaga zi până dincolo de hotarele lui Liber Pater[202]. Aceste hotare ale lui Liber Pater constau din mari lespezi și bolovani, așezate la distanțe mici unele de altele.

Să observăm că *Ler* poate fi o contracție din Liber[203][204], ceea ce nu înseamnă că este de origine latină, ci că cele două nume purced din izvorul primordial proto-pelasgic.

În sfârșit, Herodot ne vorbește de hieroi odoi[205], „căi sacre”, ale Sciților. Ce semnifică această brazdă uriașă și aceste căi sacre? Trebuie exclus natural

[36 (43)]

orice caracter utilitar sau comemorativ. O explicație trebuie găsită din partea geografiei sacre. Să vedem legendele care dau totdeauna luminile ultime.

S-a văzut că *Novac* este identic cu Saturn. „Această brazdă a fost trasă de *Novac* de la Apus la Răsărit”, pentru a învăța pe Români agricultura. El însuși a mers cu plugul. Plugul lui Novac a fost tras de 12 boi. Novac a arat în lungime și în lățime. Doi boi, unul negru și altul alb au tras plugul lui Novac. Această brazdă este brâul pământului (nu s-ar putea spune mai bine căci coincide cu paralela 45°, jumătatea distanței dintre Pol și Ecuator). Novac a vrut să tragă o brazdă peste Buricul Pământului. În timp ce ara, Novac a pus să-i cânte muzică niște *cobzari* (citharezi)[206]. Și în sfârșit această frază care este una din vocile

199 sursa: **Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae,* 1716.** [Dimitrie Cantemir — Descrierea Moldovei, ro.]

200 Raportul căpitanului Zaskuk în Statul Major.

201 sursa: **Quintus Curtius Rufus, *Historiae Alexandri Magni* VIII, 7.** Locul descris de autor pare a fi însă cartea VII, 9, 15: după trecerea râului, macedonenii depășesc „hotarele lui Liber Pater” (*Liberi Patris termini*), însemnate prin pietre așezate la mici depărtări și prin arbori înalți acoperiți de iederă. Râul pe care Curtius îl numește Tanais este aici Iaxartes (Sîrdaria), din Asia Centrală, pe care oamenii lui Alexandru l-au confundat cu Donul; „sciții” urmăriți sunt nomazii din stepele de dincolo de el, nu sciții din Europa.

202 Liber Pater — Liber Pater (lat., „Tatăl Liber”) — vechi zeu italic al rodniciei și al viei, identificat cu Dionysos-Bacchus. (vezi pagina 467)

203 *Solem et Liberum Patrem ejusdem numinis habendum.* (Macrobius).

204 În nota autorului: *Solem et Liberum Patrem eiusdem numinis habendum* — „Soarele și Liber Pater trebuie socotiți aceeași divinitate” (lat.). Pare luat din Macrobius, *Saturnalia* I, 18, unde Liber e identificat cu Soarele.

205 sursa: „căi sacre” (gr.), cum traduce autorul însuși. **Herodot, IV, 52.** La Herodot, Ἱραὶ ὁδοί (*Hirai hodoi*, „Căile Sfinte”) este numele grecesc al ținutului Exampaios, dintre Borystene și Hypanis, unde se află un izvor amar; nu e vorba de drumuri.

206 După cum se vede, *Novac* împlinea un ritual.

cele mai pure ale Trecutului, un adevărat diamant tradițional care luminează unul din punctele cele mai importante ale istoriei sacre:

„Brazda a fost trasă de Ler-Împărat, înainte de a pleca în Orient”.

S-a văzut cine era Ler-Împărat. Această brazdă pe care a tras-o „de la Apus la Răsărit” arată, între altele, itinerariul migrației hiperboreene și a Centrului Suprem. Această migrație venind din Nord a întâlnit Dunărea, acolo unde face un unghi de 90°. Ea a urmărit cursul său inferior și a intrat în Dacia prin „Porțile de Fier”. După o etapă de o durată care ne e necunoscută în acest ținut, și-a urmat drumul către Răsărit, condusă de *Ler-Împărat.* Este de notat că această brazdă are în Rusia o ușoară îndoire către Sud. Dacă se prelungește linia brazdei către Asia, ea întâlnește Caucasul… (a se reaminti cele trei Caucasuri, polar, dacic și asiatic). Așadar, migrația hiperboreană a fost verticală până în punctul în care a întâlnit paralela 45°, la jumătatea distanței dintre Pol și Ecuator. Acolo, ea s-a împărțit în ramuri orizontale. O parte a migrației a urmat verticala până în Grecia. Cât despre ramura occidentală, celtică, a Hiperboreii, itinerariul său ne este arătat de simbolismul geografic, de bunul simț de asemenea: cursul superior al Dunării[207]. Și

[37 (44)]

crucea a fost astfel desăvârșită[208]. Celții s-au amestecat cu elemente străine, mai ales atlanteene. Tradiția celtică este deci mult mai puțin pură decât Tradiția dacică[209].

Mai există și un mit admirabil care se referă în mod vizibil la această brazdă: Era odată un șarpe uriaș care păzea „porțile de fier” ale Dunării; el îi ucidea pe toți cei care voiau să treacă. El pustia tot ținutul… Dar bătrânul *Novac* îl atacă în peștera lui, îl răni și-l sili să iasă afară… Șarpele o luă la fugă urmărit de *Novac…* La Craiova el îi tăie cu o săgeată o bucată din coadă, la Olt o alta, și la fel la Pitești, la Ploiești, la Brăila. Era gata să-i taie capul când acesta se aruncă în Mare acolo unde este insula Șerpilor (Alba) și o otrăvi toată… De atunci se numește Marea Neagră… Șapte localități cu totul… Din punct de vedere microcosmic, operațiunea pare un aspect mai curând malefic al trezirii lui Kundalini[210]. Dar faptul se petrece evident în Lumea Mare. Se poate vedea ce era geografia sacră „operativă”. Numai pe hărțile noastre un kilometru pătrat este asemenea cu un alt kilometru pătrat. Pământul e un organism spiritual, subtil și corporal. El are linii de forță, noduri de putere care trebuiau dezlegate, canalizate, sublimate, resorbite (și nu distruse desigur),

---

207 Anticii spuneau că Celții și Geții se învecinau. Am văzut că Baltica a fost o altă „etapă” a Hiperboreii, anterioară Daciei. Acolo a fost poate o altă proiecție *„rajasică”;* ea a constituit pe Celții din Anglia și din Irlanda.

208 Henri Martin: „După Triade, *Hu* a adus pe Kimri din „ținutul verii” numit *Delfraboni”* (în partea unde e astăzi Constantinopole, adaugă un comentator antic).

209 Dacă se prelungește verticala Pol-Baltica-Dacia, ea traversează Tracia, Arhipelagul, Egiptul, Etiopia, țara lui Kush… se vede că dacă ar mai fi încă o geografie sacră tradițională, acesta ar fi primul Meridian.

210 Kundalini — Kuṇḍalinī (sanscr., „cea încolăcită”, de la kuṇḍala, „inel, colac”) e, în doctrina tantrică, puterea (śakti) subtilă a ființei, înfățișată ca un șarpe încolăcit de trei ori și jumătate, adormit în centrul de la baza coloanei,… (vezi pagina 466)

operațiuni supreme între toate rezervate Zeilor sau reprezentanților lor, Novac, Ler.

[38 (45)]

Capitolul III

Monede, inscripții, legende. Întemeierea Țării Românești

Unul din cele mai interesante aspecte ale tradiției dacice este numismatica. Este o problemă deosebită care, studiată dintr-un anumit unghi, ar deschide multe porți. Monedele dacice se împart în trei categorii:

A. Monede cu legenda ARMIS sau SARMIS BASIL[211](ens)

Cele mai numeroase sunt de tipul reprodus în figura 3. Pe avers, dublul cap de Ianus, pe revers, inscripția *Sarmis Basil* (regele Sarmis) și caduceul pus pe carapacea broaștei țestoase a lui Mercur[212].

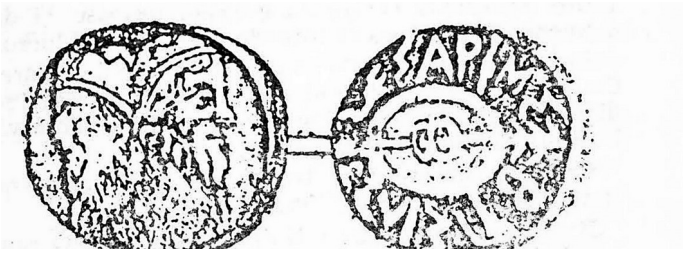


Fig. 3

Există de asemenea alte monede care, în locul capului de Ianus, au un mistreț, cu o săgeată în gură, simbol strict primordial.

Un alt tip are pe avers un cap simplu cu inscripția ARMIS BASIL. Pe revers, o citadelă cu un cap de taur pe zidul din dreapta și swastika[213] în fața porții.

Să încercăm să explicăm aceste embleme.

[39 (46)]

Armis și *Sarmis* par să fie identice cu Hermes[214]. S este o simplă aspirație dialectală, așa cum în greacă a devenit un H. aspirat.

Valerius Flaccus, unul din preoții însărcinați cu păstrarea cărților sibiline, vorbește în *Argonauticele* sale de un rege Scit *Armes,* adorat ca Zeu, care devenise celebru prin iscusința sa de a fura cirezile de boi și turmele de oi ale vecinilor săi... anecdotă similară cu mitul lui *Hermes* furând boii lui Phoebus.

211 Pe monedele atribuite regelui Sarmis legenda grecească e ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ („regele Sarmis”); întregirea «(ens)» din ediția tipărită pare greșită, pentru «(eus)», din *basileus*, „rege”.

212 Mercur — În alchimie, principiul pasiv, volatil, umed, lunar și feminin, corespunzând Substanței; complementarul Sulfului, închipuit de cerb, de șarpe, de dragonul înaripat. (vezi pagina 473)

213 swastika — Crucea cu brațele frânte (sanscr. (vezi pagina 496)

214 Hermes — Hermes (gr. (vezi pagina 456)

Capitala Daciei era Sarmisegetuza[215]. După emblemele care o însoțesc (caduceul), acest nume *Sarmis* ni se pare a indica deci pe *Hermes,* sau mai degrabă pe reprezentantul acestui Zeu, sau o funcțiune sacerdotală și regală reprezentând pe Hermes.

Cât despre fortăreață, ea este „Cetatea Soarelui[216]", „Mânăstirea Albă", *Tula,* Centrul Suprem[217]. Dovada indiscutabilă este *swastika* pusă în fața porții, care indică de asemenea pe cât de precis posibil, situarea „polară" a acestui Centru. Să notăm în trecere că țăranii sărbătoresc încă în mod solemn pe Hermes la Întâi Mai (luna zeiței *Maia);* această sărbătoare se cheamă Arminden[218].

B. Monede cu legende A(rmi) S IO(n)

Aceste monede au o formă foarte concavă, ceea ce poate reprezenta carapacea broaștei țestoase și de asemenea Cerul, ceea ce este, de altfel, același lucru.

Pe partea concavă, ele au un cal cu labe de pasăre. Călărețul e indicat de caduceu. Punctele par să indice constelații; pe mai multe monede se observă hieroglifu zodiacal al Balanței.

Capul de om are gura deschisă; pe o latură litera A cu globule, pe cealaltă litera S.

IO(n) sau *Ianus* apar sub diferite forme: IO sau pe altele literele IOI. Este forma contractată a lui Ion = vox, verbu[219]. După cum se vede este asimilat *Armis* cu *Ianus.*

C. Monedele tip Maia

Una are pe avers capul *Maia*-ei și pe revers calul, călărețul său și inscripția IANUM ARM; cealaltă are același cap și legenda echivalentă *Maia*-ei. Reversul e asemănător celeilalte. (fig. 4)

215 Sarmisegetuza — Sarmizegetusa Regia — capitala Daciei regilor Burebista și Decebal, în Munții Orăștiei, cu sanctuarele ei circulare și patrulatere; după cucerire, numele a trecut la colonia romană Ulpia Traiana Sarmizegetusa. (vezi pagina 491)

216 Cetatea Soarelui — „Civitas Solis" — cetatea ideală a lui Campanella, apropiată de autor de „citadela solară" a rosacrucienilor. (vezi pagina 446)

217 Centrul Suprem — La Guénon (Le Roi du Monde, 1927), reședința nevăzută a autorității spirituale supreme, care păstrează Tradiția Primordială și din care purced, prin filiație, centrele secundare ale tradițiilor particulare; numele lui succesive… (vezi pagina 445)

218 Arminden — Arminden (și Armindeni) — numele popular al zilei de 1 mai și sărbătoarea de început al verii, când se pune la poartă o ramură verde sau un copac (armindenul). (vezi pagina 437)

219 „glas, cuvânt" (lat.; *verbu* pentru *verbum*). Echivalarea lui IO(n) cu „glasul, cuvântul" e a autorului.

[40 (47)]

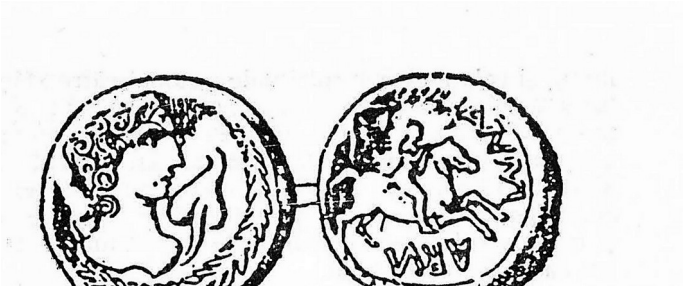


Fig. 4

O carte n-ar fi deajuns pentru a adânci admirabilul simbolism al acestor monede. Să lăsăm de-o parte ceea ce s-ar putea referi la „geometria constelațiilor" și să notăm un fapt capital: *asimilarea lui Hermes cu Zeul suprem.* Monedele poartă toate inscripțiile și atributele lui *Hermes,* dar însoțite de simboluri supreme, polare: capul și numele lui *Ianus,* Cetatea „polară", Calul solar, inscripția IO(n). Capetele au gura deschisă, semn al Verbului sau Logos[220], pentru a arăta că *Hermes* este asimilat cu Verbul suprem. Pe mai multe monede este semnul Balanței care este hierogliful *Tula*-ei, Centrul suprem. Caduceul hermetic crește ca o tulpină și își împinge rădăcinile în Calul solar. Din punctul de vedere al alchimiei umane, explicația e destul de limpede. Calul este prima Shakti,[221] nediferențiată; Caduceul este *Shakti* polarizată. Dar aici e vorba de lucruri și mai importante. De ce așadar această asimilație?

Să spunem mai întâi că acest fapt se observă și în celelalte tradiții[222]. În tradiția ebraică, Îngerul solar, Mikael[223], domnește uneori în Cerul lui *Rafael,* Îngerul lui *Mercur.* Christos se naște în tribul regal al lui *Iuda,* în loc de tribul sacerdotal al lui *Levi.* În tradiția islamică, Seyidna Aissa[224][225], rămânând Stăpânul prin excelență al științelor spirituale, pe care le va restabili la sfârșitul ciclului, domnește în Cerul lui Mercur asupra științelor intermediare, hermetice.

Problema e foarte obscură și complexă. În substanță, se pot spune acestea: un ciclu de manifestare realizează în primul rând posibilitățile cele mai

[41 (48)]

înalte și cele mai pur spirituale; numai către sfârșitul său vine rândul celorlalte posibilități; din acest motiv Christos, Punct central și Cheie de boltă a ciclului, „binevoiește" să troneze în Cerul lui Mercur, rămânând Stăpânul

220 Shakti — Śakti (sanscr., „putere") — energia activă a unui principiu divin, înfățișată ca aspectul lui feminin, soția lui inseparabilă („Śiva fără Śakti e śava, leș", spune formula tantrică); în microcosm, puterea adormită a ființei,... (vezi pagina 493)

221 Logos — Verbul, Cuvântul creator prin care s-au făcut toate și care se încarnează în lume. (vezi pagina 467)

222 A se vedea R. Guénon: *Hermès,* în Voile d'Isis, apr. 1932.

223 *Sayyidunā ʿĪsā* — „Domnul nostru Isus" (arab.), numele dat lui Hristos în tradiția islamică. (vezi pagina 492)

224 Seyidna Aissa — Sayyidunā ʿĪsā (ar., „Domnul nostru Iisus") — numele lui Iisus în tradiția islamică; după aceasta, el va reveni la sfârșitul ciclului. (vezi pagina 492)

225 Mikael — Mihail (ebr. (vezi pagina 474)

metafizic prin excelență, pentru a permite posibilităților intermediare și chiar grosiere să se manifeste la rândul lor pentru ca să formeze ciclul.

Reproducem în continuare câteva semne de pe o inscripție dacică: după cum se vede e vorba de ideograme. (fig. 5).

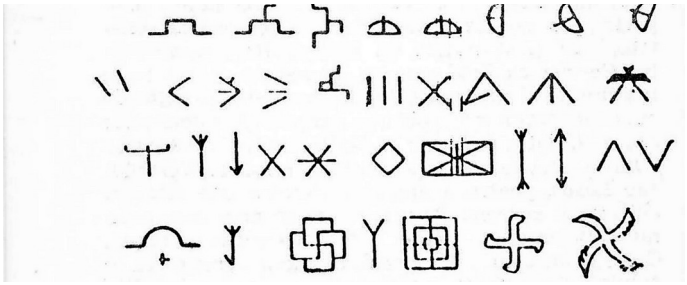


Fig. 5

Toate semnele sunt foarte semnificative. Atragem atenția asupra următoarelor: al 5-lea din ultima linie, identic cu tripla incintă[226] druidică; al 4-lea, cu hierogliful lui *Ianus* al celor două puteri, al celor două chei, al celor două Căi; și în sfârșit al 3-lea care este o curioasă formă de *swastika.*

Swastika în România ar cere ea singură un studiu special. Nu credem să existe o țară în care să fi fost folosită atâta, în mod tradițional, bineînțeles[227]. Se găsește peste tot: în cimitire, în biserici, pe broderii naționale, pe pergamente voevodale. Ea îmbracă o indefinitate de forme care, trebuie s-o spunem, nu datoresc nimic fanteziei. Iată câteva exemplare: (fig. 6).

[42 (49)]

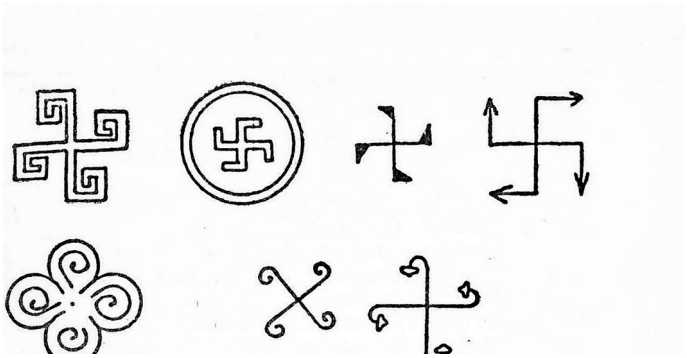


Fig. 6

Nu se poate găsi în mitologia unui popor o doctrină metafizică; n-ar putea să fie așa pentru că ar fi o contradicție în termeni, mulțimea fiind lunară, iar adevărurile metafizice depășind sfera Lunii. Totuși, în legendarul românesc se pot găsi fragmente dintr-o înțelepciune cosmologică pură. Dăm la întâmplare câteva exemple dintr-un material care e imens:

226 tripla incintă — Tripla incintă druidică — figura a trei pătrate concentrice unite prin linii mediane, studiată de Guénon («La triple enceinte druidique», 1929), simbol al celor trei trepte inițiatice. (vezi pagina 499)

227 Spunem aceasta pentru că nu ținem seama de utilizarea care se face în scopuri politice. Dar iată o nostimă anecdotă: un adversar al național-socialiștilor români voia să convingă pe un țăran bătrân că este un semn străin, importat. — Ba nu, răspunde omul nostru, e de pe aici, *îl avem de pe vremea uriașilor.*

Asupra creației primului Adam, a Omului Universal[228]: „La începutul începuturilor, nu era nimic decât întunericul și apele. Duhul Domnului mergea ca un porumbel pe deasupra Apelor. Un vârtej de spumă se ridică din care se născu Dumnezeu — Cine ești tu? îl întrebă Domnul? — Eu sunt Dumnezeu — Din mijlocul Mării se ridică un vârtej de spumă. Din el ieși un vierme care se prefăcu în fluture. Fluturele deveni Dumnezeu iar ce rămase din vierme deveni Diavolul…

„Soarele e Tatăl. Pământul e Sfânta Maică. Pământul este o insulă de argint cu osie de aur. Focul este Împărat, Apa este Împărăteasa. Pământul e înconjurat de ape. Deasupra sunt Ape, dedesubt[229] sunt Ape. Sfântul Soare este Fața lui Christos, Ochiul lui Dumnezeu.

„Steaua polară este Împăratul nostru. Este veghetoarea Cerului. Ea e Stejarul Câmpului. Focul vine de la Dumnezeu. Dumnezeu stă în el; el e Dumnezeu. Pământul se sprijină pe patru piloni și o osie. Osia se reazimă pe un Balaur care se încolăcește în jurul ei. Pământul se sprijină pe un urs; pe doi pești. Pământul e vegheat la cele patru

[43 (50)]

colțuri de patru Serafimi. Dacă noi nu ținem cele patru posturi, el se va prăbuși. În centru, e un Munte pe care stă Dumnezeu. În centru este o fântână. Cerul este susținut de șapte piloni, păziți de 7 îngeri. *Cei 7 îngeri* veghează asupra lungimii, lățimii, adâncimii, înălțimii și centrului Cerului. Pământul este înconjurat de Apa Sâmbetei[230]. Apa Sâmbetei este matca tuturor apelor. Ea fierbe (apa Rohmanilor). Acolo, e Cetatea lui Dumnezeu și Mărul roșu. Toate Apele lumii ies din Mărul roșu, se răspândesc în lume și se întorc la Mărul roșu. *(solve-coagula,* respir și aspir al manifestării). Marea în care e Mărul roșu se cheamă Marea Neagră. Mărul roșu este Osia Pământului. El se găsește acolo unde e Buricul pământului…”

În sfârșit, am găsit lucruri și mai bune într-o colecție de ghicitori:

— Unde este Buricul Pământului?

— În mine-însumi; sau:

— Acolo unde sunt eu.

Pe Buricul Pământului e un Munte Sfânt. Pe Munte e o Mânăstire de Maici. Dumnezeu trimite prin ele mesaje în Lume. Acolo se găsesc Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri, Sfânta Duminică[231].

— Fiul meu cel dulce, când se va sfârși lumea?

---

228 Omului Universal — Omul Universal — la Guénon (Le Symbolisme de la Croix, 1931; L’Homme et son devenir selon le Vêdânta, 1925), ființa realizată total, care cuprinde toate stările existenței: Adam Qadmon al Cabalei, Puruṣa al Vedelor, al-Insān… (vezi pagina 480)

229 sursa: Cosmologia populară urmează litera Scripturii: „Și a despărțit Dumnezeu apele cele de sub tărie de apele cele de deasupra tăriei” — Facerea 1, 7. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

230 Apa Sâmbetei — Apa Sâmbetei — în cosmologia populară, apa care înconjură pământul, „matca tuturor apelor”, la capătul căreia trăiesc Rohmanii (p. (vezi pagina 435)

231 Sfânta Duminică — Sfânta Duminică — bătrâna sfântă din basmele românești, sora Sfintelor Luni, Miercuri și Vineri, care dă eroului sfatul hotărâtor; autorul le socotește pe toate „aspecte feminine de arhangheli planetari” (p. (vezi pagina 493)

— Peste 2000 de ani, Maică.

Mai e un fapt foarte sugestiv. De fiecare dată când legendele vor să exprime forța, măreția, frumusețea, luminozitatea, ele folosesc cuvântul *sur:* Calul *sur;* Vulturul *sur;* munții *suri…* Or, în limba română modernă *sur* înseamnă „cenușiu”, ceea ce nu corespunde deloc sensului citat de noi; chiar și filologii profani au fost izbiți de acest fapt. Noi socotim că în realitate acest *sur* este „Soarele” din limba primordială[232]. Afirmăm chiar că „întunecarea” cuvântului ne convinge, căci ea corespunde „întunecării” inerente legii de desfășurare a ciclului.

Ajungem acum la un moment capital al tradiției dacice: acela în care suferă o readaptare impusă de desfășurarea ciclului. Dar ceea ce ne interesează cu adevărat este modul acestei readaptări. A existat o altă tradiție, occidentală, ieșită de asemenea din

[44 (51)]

Tradiția primordială, deși mai puțin direct decât cea dacică: e vorba de *tradiția celtică*. Aceasta a suferit o adaptare creștină; vom vedea dacă se poate spune același lucru despre tradiția dacică.

Ceea ce izbește mai întâi este vitalitatea celtismului în ciuda condițiilor extrem de defavorabile în care s-a găsit. Într-adevăr, Galia a fost timp de 500 ani romană. Cultul druidic a fost interzis sub Claudiu: Creștinismul s-a dezvoltat rapid; regii franci au fost campionii înfocați ai ortodoxiei catolice, cucerind pentru țara lor titlul de „fiică mai mare a Bisericii”, ceea ce nu este un titlu zadarnic cum o cred modernii, ci o consacrare. Franța a fost baza de operațiuni a conversiunii Occidentului; în cele mai rele vremuri, ea a fost o țară organizată, iar viața citadină a fost viguroasă, această viață citadină atât de puțin tradițională… Ei bine, cu toate acestea, e foarte probabil că centre druidice au mai persistat până în secolele XI și XII. Numai în epoca aceasta elementele druidice au fost absorbite de Creștinism, mai ales în legenda Sf. Graal[233].

Ce contrast cu Dacia! Aceasta a fost centrul suprem al unei tradiții mult mai puternice și mai pure decât Tradiția celtică. Ocupația romană a durat numai de la 110 la 275 după Christos, în total 185 ani[234]. Și mai puțin de o treime din Dacia a fost ocupată: Transilvania și Oltenia actuală. În tot restul țării, dacismul a subzistat fără să fie tulburat. Când Aurelian a ordonat evacuarea părții romane în 273, toți cetățenii orașelor au plecat, iar cetățile au fost distruse; n-au mai rămas decât colonii și țăranii, deci clasa cea mai refractară la Creștinism (de unde numele de păgâni. De altfel, Creștinismul nici n-a avut timpul să se implanteze. Numai către sec. VIII și IX câțiva misionari au îndrăznit să pătrundă dincolo de frontiere și în câmpii. Apoi, Ortodoxia n-a avut niciodată gustul proselitismului. Centrele spirituale ale Dacilor se găseau în masivele centrale ale munților, cei mai sălbatici și cei mai de nepătruns din

232 În mitologia hindusă, calul Soarelui are numele sanscrit *Sùrya*.

233 A se vedea articolele lui R. Guénon asupra Sf. Graal, deja citate.

234 sursa: Așa în carte: de la anul 110 la 275 sunt 165 de ani, nu 185; mai jos autorul dă pentru retragerea romanilor anul 273 (de obicei 271–275, sub Aurelian).

Europa. După părăsirea de către Romani, avalanșa invaziilor barbare, care a durat

[45 (52)]

mai mult de o mie de ani, s-a precipitat peste Dacia, făcând astfel imposibilă nu numai viața citadină, ci chiar viața agricolă. O imensă pădure a acoperit Dacia și viața pastorală s-a generalizat din nou, mai ales în munții centrali inaccesibili... În jur, barbarii Goți, Ostrogoți, Vandali, Gepizi, Slavi, Cumani, Pecenegi, Unguri, Mongoli au făcut vid[235]. Să lăsăm pe istorici să se lamenteze și să constatăm că acest fapt a ocrotit tot ce trebuia să rămână neviolat... Tradiția dacică a continuat să subziste netulburată, în afara timpului, în afara istoriei care se făcea în jurul ei. Astfel, când în sec. XIII și XIV au fost întemeiate principatele Moldovei, Valahiei și Transilvaniei, a căror reunire avea să formeze România modernă, *Dacia era neatinsă de istorie;* ea se găsea, în sensul cel mai riguros și literal al cuvântului, *în aceeași stare ca pe timpul în care domnea peste ea Ler-Împărat.* Și să nu se creadă că întemeierea principatelor române a însemnat punctul de plecare al unei vieți politice pentru Dacia. Aceasta a fost aici totdeauna în stare embrionară. Invaziile continue ale Tătarilor, Turcilor și Rușilor, au făcut viața citadină imposibilă. S-a rămas în stare pastorală grație desigur și inteligenței dominații turcești. Când, în 1829, tratatul de la Adrianopole a permis comerțul exterior în Țările române, nouă zecimi din teritoriu era acoperit de păduri. Și vom vedea că voievozii români au avut un cu totul alt rol decât acela politic.

Așadar, *întemeierea celor trei principate românești* semnifică o readaptare a tradiției dacice. La Creștinism? That is the question...[236] Se va vedea de ce credem că se poate răspunde: nu.

Am văzut că Creștinismul n-a pătruns decât foarte târziu în Dacia. Toată spiritualitatea creștină românească provine din afară, din Bizanț, de la

[46 (53)]

Muntele Athos, din Bulgaria. Liturghia s-a oficiat totdeauna într-o limbă străină, în slavonă mai întâi, apoi în greacă. Numai către secolul XIX limba română a înlocuit limba greacă și n-a fost ceva tradițional[237].

---

235 S-a constatat că toate invaziile barbare au trecut mai întâi prin Dacia.

236 „Aceasta e întrebarea...” (engl.). Shakespeare, *Hamlet,* actul III, scena 1: *To be, or not to be, that is the question.*

237 Mai târziu, Vasile Lovinescu și-a amendat această primă părere și a argumentat existența creștinismului străvechi pur, pe aceste meleaguri, prin numeroase studii — vezi mai ales eseurile asupra colindelor și basmelor lui Ispirescu, publicate în revista Manuscriptum: 1991 (2—4), 1992 (1—4), 1993 (1—4) — în îndelungi convorbiri, corespondență și chiar în însemnări de Jurnal, din care redăm un text referitor la legenda Sf. Andrei: *„16 August 1965* — Legenda Sf. Andrei. Găsit într-o albiuță. Ca toți copiii legendari, are același simbolism ca și piatra unghiului, zvârlită din drum, al cărui rost ziditorii nu-l pricepeau. Îl dau de-a-dreptul apele mari primordiale; deci fiu adoptiv al Fecioarei, implicit frate adoptiv al lui Hristos. Albiuța e o arcă; Andrei transmite o înțelepciune a unui alt ciclu. Arca e și un barzach, loc de moarte și de înviere, de recuperare a primordialității, deoarece se identifică cu luz-ul. Albia la rândul ei e cert făcută din lemnul Arborelui Vieții, complementar cu simbolismul Apelor, plasându-se în centrul lor ca un Ax vertical. Ucide mai mulți oameni, dar, probabil, mai mult ca un *jihad* inconștient. Pus ca penitență, de un popă, într-o fântână părăsită, a cărei cheie popa o aruncă într-un râmnic. Fântâna părăsită e aceea a Vieții, a adevărului, ignorată de umanitatea decadentă; Andrei e pus acolo cu o misiune de paznic, de gardian al unui lucru ascuns, care care trebuie să se perpetueze. Niște pescari (inițiați de mare rang) găsesc cheia într-un pește (Christos), al cărui discipol Andrei a și devenit. Fântâna subterană se identifică de asemenea cu lumea subpământeană, Țărmul Celălalt, Agartha. I se dă să păzească cinci oi albe și

Principii întemeietori ai Statelor românești sunt legendari afară de unul. Sunt cunoscute miturile lor, nu se cunoaște istoria lor. Aceste mituri merită osteneala să fie povestite.

Mai întâi, ei au „descălecat” toți din Transilvania, din toate timpurile centru al Daciei. Ei sosesc dintr-un ținut „negru” sau sunt ei înșiși „negri”. Nici nu mai trebuie să insistăm asupra simbolismului evident al acestei culori.

Valahia a fost întemeiată de Negru-Vodă[238] Basarab[239] care a „descălecat” din țara transilvană a Făgărașu-

[47 (54)]

lui, prin „cheile”[240] Munților Carpați. El și-a stabilit capitala pe Argeș și a ridicat mânăstirea *Curtea de Argeș,* unul din cele mai frumoase monumente ale României. De această Mânăstire se leagă o legendă remarcabilă: „Legenda Meșterului Manole”[241].

„Negru-Vodă” s-a adresat unui arhitect, „Meșterul Manole[242]” și celor șase „companioni” ai săi (una din variantele legendei). Ei s-au apucat de lucru, dar, iată că în timpul nopții tot lucrul de peste zi se prăbușea. Tulburarea zidarilor și mânia Prințului. Într-o noapte, Meșterul Manole văzu în vis un înger care îi spuse că, dacă voia să-și desăvârșească Opera, trebuia în dimineața următoare să zidească în zidurile bisericii pe prima ființă omenească pe care o va întâlni… A doua zi dimineața, Meșterul Manole povestește visul companionilor săi și pleacă la lucru. Dar prima ființă omenească pe care o va întâlni este… tânăra sa soție prea-iubită, Florica… În zadar încearcă Manole s-o scape; tovarășii săi îl silesc să-și țină jurământul. El începe atunci s-o zidească pe Florica în zidurile bisericii; femeia nu-și dă prea bine seama ce vrea să facă bărbatul său cu ea, dar, când începe să simtă strânsoarea cărămizilor, ea se plânge: „Manole! Manole! Meștere Manole! Zidul rău mă strânge, Trupușoru-mi frânge, Copilașu-mi plânge”. Dar, neînduplecat, Manole o zidește toată și, chiar așa, ea își continuă ruga și plânsul. Biserica a putut fi astfel terminată. Dar „Negru-Vodă” nu vroia cu nici un preț ca un alt prinț să aibă o biserică asemenea; el a ridicat schelele, lăsând pe Manole și cei șase meșteri pe acoperișul bisericii. Ei și-au făcut atunci aripi de lemn, ca Dedal, dar acestea nu i-au putut susține; s-

---

cinci oi negre; se desăvârșește când transformă oile negre în albe și cele albe în negre, adică operează deplasarea luminilor… Zece e și numărul Sefiroturilor. Inițiatul face un transfer: transformă sefiroturile inferioare în Sefiroturi superioare și Sefiroturile superioare în Sefiroturi inferioare, același lucru deci. Este aci dealtminteri un fapt indicat foarte bine de Crucea Sfântului Andrei în care brațele inferioare din dreapta și stânga devin în planul superior, respectiv, brațele din stânga și din dreapta; e crucea lui Moise și crucea lui Iacov.”

238 Să se rețină acest nume.

239 Negru-Vodă — Negru-Vodă (Radu Negru) e întemeietorul legendar al Țării Românești: după cronicile muntene, a „descălecat” din țara Făgărașului prin „cheile” Carpaților, și-a pus scaunul pe Argeș și a ridicat mânăstirea de la Curtea de Argeș,… (vezi pagina 478)

240 Noi reproducem cu grijă terminologia legendară și punem între ghilimele toți termenii semnificativi.

241 sursa: Balada e cunoscută mai ales din **Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor,* 1866,** sub titlul *Monastirea Argeșului.* Alecsandri o publicase întâi în *Balade adunate și îndreptate,* Iași, 1852—1853; versurile citate de autor la pagina 54 („Manole, Manole, / Meștere Manole!…”) sunt din această variantă.

242 Meșterul Manole — Meșterul Manole — eroul baladei Monastirea Argeșului (publicată de Vasile Alecsandri, 1852—1853), care își zidește soția, pe Florica (Ana în alte variante), în zidul bisericii poruncite de Negru-Vodă și moare căzând de pe… (vezi pagina 473)

au zdrobit rând pe rând de pământ, ultimul fiind Manole… În locul în care au căzut a țâșnit câte un izvor, șapte cu totul…

Să remarcăm mai întâi că Mitologia română este plină de biserici care se prăbușesc și care nu pot fi terminate decât dacă este zidită „Fata Împăratului” sau dacă este adusă în clopotniță „Pasărea Măiastră[243]”; de aici, o questă…

[48 (55)]

Artistul trebuie să pună în Opera sa tot ce e mai bun în ființa lui; dar aceasta e o interpretare literară și destul de profană. Să căutăm altele. Florica, soția prea iubită a lui Manole, este *Shakti*-a sa, pe care el trebuie s-o zidească în Fundația Edificiului. Ea este de asemenea „nodul vital” al bisericii, fără care nici o realizare arhitecturală tradițională nu poate să existe, acest nod vital pe care e suficient să-l lovești pentru ca totul să se prăbușească… Ce perspectivă asupra vechii „arte regale” a Masonilor operativi! *Shaktia* trebuie să facă să urce și să resoarbă cele șase centre: acestea sunt reprezentate de cei șase meșteri; Meșterul lor este „lotusul” capului, Sahasrâra.[244] Scările simbolizează coloana verticală. Ei își fac aripi… știința suflului; mor succesiv, Manole ultimul; ei sunt resorbiți deci de către *Shakti,* explicație cu atât mai evidentă din cauza transformării lor în „izvoare”, în element fluid. Acesta este aspectul microcosmic al legendei. „Negru-Vodă”, ca inițiat superior și ca misionat a realizat aici un suport spiritual, o manifestare pantaculară a misterelor din nou instituite de el, care au fost în definitiv o readaptare a tradiției dacice. Simbolismul masonic al legendei nu trebuie să ne facă să credem într-o influență occidentală. Știința sacră a construcției este comună tuturor tradițiilor: de altfel, Ianus nu prezida oare collegia fabrorum[245]?[246]

[49 (56)]

Capitolul IV

Întemeierea Transilvaniei și a Moldovei

Am văzut mai înainte simbolismul legendei privitoare la „întemeierea” Valahiei. Să trecem la Transilvania. Acest principat a fost fondat de celebrul căpitan Ion Corvin de Huniade[247]. Acesta era fiul unui simplu boier de țară,

243 Pasărea Măiastră — Pasărea măiastră — pasărea fermecată a basmelor românești, care nu poate fi prinsă și fără de care turla bisericii se năruie; căutarea ei e o „questă” (p. (vezi pagina 482)

244 „colegiile meșterilor” (lat.), breslele constructorilor romani; autorul vede în ele precursoarele masoneriei operative. (vezi pagina 448)

245 collegia fabrorum — Collegia fabrorum (lat., „colegiile meșterilor”) — breslele constructorilor din Roma antică, puse, după Guénon, sub patronajul lui Ianus și socotite înaintașe ale masoneriei operative. (vezi pagina 448)

246 Sahasrâra — Sahasrāra (sanscr., „cel cu o mie de spițe/petale”) — „lotusul cu o mie de petale”, centrul subtil din creștet, capătul de sus al axului pe care urcă Kuṇḍalinī; nu un cakra ca celelalte, ci locul unde ființa iese din condiția… (vezi pagina 490)

247 Reamintim că reproducem cu grijă terminologia legendei și că punem între ghilimele toți termenii semnificativi.

Voicu, zis *Corvinul.* Iată originea acestui supranume, după legendă[248]: Voicu, soția sa și micul Ioan, erau plecați în „călătorie”. Obosiți, ei se odihneau „sub un arbore”, unde nu întârziară „să adoarmă”. Singur micul Ioan rămase „treaz”. El plecă din brațele „mamei” sale, scoase „inelul de aur” din degetul tatălui și începu să se joace cu el. Trecu un „corb” care „fură inelul” din mâinile copilului și zbură cu el. Copilul începu să plângă, „trezindu-l” pe taică-său; acesta „ucise” pasărea cu o „săgeată”; corbul „lăsă să cadă inelul”. În amintirea acestui fapt, Huniazii luară ca blazon „un corb ținând un inel de aur în cioc” și supranumele *Corvinul.* Mit alchimic, evident, căruia orice cititor avertizat îi va descifra cu ușurință simbolurile: „Călătoria”; „veghea” sub „Arbore” a lui Ioan căruia îi este destinat „inelul de aur”; „corbul”, negru saturnian care pune stăpânire pe inel; captivitatea Soarelui în Saturn; „trezirea” tatălui; „săgeata” care omorând corbul „liberează” inelul: oțelul filozofilor care tăindu-l pe Saturn pune în libertate Soarele.

Din toți întemeietorii de principate, Huniade a avut rolul politic cel mai evident. De altfel, cei-

[50 (57)]

lalți sunt legendari, în timp ce el este istoric. El pare să fi fost nu numai un rosicrucian, ci un Rosa-Cruce[249][250]. Că el a atins și chiar a depășit starea de om primordial este foarte probabil, dar nu credem că acest nume rezervat inițierii creștine se potrivește unui misionat al unui Centru daco-hiperborean. El a fost unul din marii căpitani ai secolului XV; a oprit înaintarea Turcilor și, împreună cu contemporanii săi, Vlad Țepeș, voevod al Valahiei, și Ștefan cel Mare din Moldova, el a organizat rezistența pentru o sută de ani și a îndepărtat de Europa invazia turcească, lăsându-i timp să-și organizeze apărarea. Totuși, poate dimensiunea rolului său politic ne face să credem că el a fost un inițiat mai puțin important decât fondatorii celorlalte principate.

Fondatorul Moldovei a fost un legendar Dragoș[251], voevod al Maramureșului (țara Mureșului negru). El a „descălecat” în Moldova prin „cheia” Prislopului (Carpații nordici). Un sihastru, Ioan, i-a „arătat drumul”. Pe malul unui „râu” el a întâlnit un „bour” (bos urus). Dragoș a pornit să-l vâneze cu „cățeaua” sa, Molda[252]. După mai multe zile de urmărire, bourul a intrat în râu, cu cățeaua Molda pe urmele sale. Amândoi s-au înecat. În amintirea cățelei sale, Dragoș a „numit” Moldova râul și noul Principat. El a ridicat, pe locul unde s-au întâmplat lucrurile, cetatea Baia, prima capitală a Moldovei. Cât despre bour, el a intrat în stema țării.

---

248 Huniade — Iancu de Hunedoara (Ioan Corvin de Huniade, c. (vezi pagina 458)

249 Teosofiștii au făcut din el contele lor de Saint-Germain, ceea ce este supărător. Dar nu s-ar putea ca auzind anumite lucruri, ei să le fi interpretat în maniera lor fantezistă? Adevărul e că cele trei personaje, Huniade, Rakocsi și Saint-Germain, au fost poate trimiși ai aceluiași Centru.

250 Rosa-Cruce — Rosa-Cruce — la Guénon (Aperçus sur l'initiation, cap. (vezi pagina 489)

251 Dragoș — Dragoș — voievodul maramureșean care, după cronici, a descălecat în Moldova vânând un bour, cu cățeaua Molda, și a întemeiat cetatea Baia (domnie istorică c. (vezi pagina 450)

252 Molda — Cățeaua lui Dragoș din legenda descălecatului, care, urmărind bourul, s-a înecat în râul care de atunci i-ar purta numele, Moldova (Grigore Ureche; legendă etiologică, cum arată și Eliade). (vezi pagina 476)

Să lăsăm de-o parte, deocamdată, pe sihastrul Ioan, personaj capital totuși. *Dragoș* este *Drago, Uroboros-ul,* Miniera. Inițiat suprem, el ține în el în indistincție toate posibilitățile pe care are ca misiune să le manifeste ritual și într-un mod particular, pentru întemeierea, în Ordine și Legitimitate, a noului Principat, după intenția Celui care l-a misionat. Mitul nu este decât o proiecție în exterior a lui Dragoș Dragonul.

Bourul[253] este Sulful solar; cățeaua Molda, Mercurul (lunară); vânătoarea simbolizează „liberarea

[51 (58)]

lor", „coabitarea" lor. Este „lupta Vulturilor și a Leului" până la extrema lor „debilitate". Reamintim simbolul identic al lui Mithra[254], vânând Taurul, până la epuizarea lui, aducându-l înapoi și răpunându-l. Este „disoluția", „lupta celor două naturi", operația cea mai importantă din alchimie. „Înecarea" Bourului și a Cățelei este înecarea Soarelui și a Lunii, realizarea Materiei prime polarizate, a acestei Ape de Foc, a acestei Ape Arzătoare, de unde va ieși Piatra (această Apă care este apa naturală a „Regatului" Rohmanilor); și într-adevăr *Dragoș* a întemeiat Cetatea — Capitală *Baia.* Cetatea de Piatră ieșind din Apele mercuriale. Și Baia înseamnă de asemenea zăcăminte de aur, atât e de adevărat că o realitate transcendentă trebuie să aibă reflexe pe toate planurile de existență. Țăranii povestesc că în „subterane" se găsesc comori păzite de spiriduși; că mulți s-au dus să le caute dar nu s-au mai întors; că pentru a reuși, trebuie să fii condus de un înger[255].

Cât despre Bour (Urus — care este de asemenea Taurul primordial; de observat că *Urus* inversat dă *Suru…),* el joacă un rol capital în legendarul român. Există în Moldova legenda Bourului Alb; el e, se spune, Tatăl, Strămoșul Moldovenilor. El rătăcește prin Muntele Sfânt al Ceahlăului (Caelus) și nu se arată decât celor *aleși…* Se vorbește de unii voevozi care au văzut Bourul Alb[256]. Avem impresia că în Moldova a existat o organizație inițiatică cu acest nume. Altădată, Bourul umplea munții și pădurile Moldovei. Puțin câte puțin el a fost însă exterminat. Dar poporul susține că se mai află încă în „Țara de dincolo de negură[257]…" care e tocmai Călimanul, al doilea Munte Sacru al României. Pentru a-i păstra, Dumnezeu a rânduit aici, de la începutul Lumii, neamul *Huțanilor,* al cărui șef se numește *Ile (Ilion, Helios;* a se vedea Colindele). Altădată, Huțanii[258] se întindeau pe toți munții. Acum, din cauza

253 Bour — Bourul (Bos primigenius) e taurul sălbatic al Europei, dispărut în sec. (vezi pagina 442)

254 Ca un adevărat misionat, *Dragoș* a dispărut cum a venit: nu se știe ce a devenit. Primul voevod istoric al Moldovei a fost *Bogdan* (Darul lui Dumnezeu), și țara s-a chemat multă vreme *Bogdania,* țara dată de Dumnezeu.

255 Mithra — Mithra (avest. (vezi pagina 476)

256 Țara de dincolo de negură — Expresie (după titlul nuvelei lui Mihail Sadoveanu, Țara de dincolo de negură, 1926) pentru Lumea de Dincolo, „centrul" ascuns în miezul învelișurilor concentrice ale mitului. (vezi pagina 497)

257 Bourul Alb — Bourul Alb — în legendele moldovenești, Tatăl și Strămoșul Moldovenilor, care rătăcește pe Ceahlău și se arată numai aleșilor; păzit pe Căliman de neamul Huțanilor. (vezi pagina 443)

258 Huțanii — Huțanii — neamul legendar rânduit de Dumnezeu să păzească bourii pe Căliman, al cărui șef se numește Ile (Helios); autorul subliniază asemănarea legendei lor cu aceea a Rohmanilor (p. (vezi pagina 458)

răutății oamenilor, ei s-au retras pe Muntele Căliman... Or, țăranii moldoveni dau taurilor

[52 (59)]

numele de Căliman și există chiar o seminție a Huțanilor. Inutil să insistăm asupra asemănării legendei Huțanilor cu aceea a Rohmanilor.

Să revenim la legendele celor trei principate; ne putem da seama de ceea ce era Arta regală a întemeierii Statelor. Datorăm începutului de secol XIX teoria invaziilor fără țel, a statelor întemeiate la întâmplare. Dimpotrivă, nimic mai socotit, mai puțin spontan, mai pregătit ca aceste „descălecări". Un stat tradițional nu se făcea ca o republică americană; întemeierea sa constituia Marea Operă.

Dacă simbolismul legendelor de întemeiere este numai hermetic, aceasta nu înseamnă deloc că nu a fost și altceva mai important. Să subliniem că, miturile se referă în mod expres la fundarea Statelor, care e în fond o funcțiune a războinicilor; simbolismul hermetic se impunea.

Vrem să arătăm că această întemeiere nu e decât aspectul cel mai exterior al unei reînnoiri tradiționale dacice. Reamintim că întemeietorul Valahiei se numea Negru-Vodă „Basarab". Mult timp s-a crezut că *Basarab(a)* a fost numele dinastiei domnitoare. Marele istoric român Hașdeu a avut, primul, meritul să arate că acest nume de Basaraba[259] era acela al unei caste și nu al unei singure familii. Dinastia valahă propriu-zisă s-a împărțit în două ramuri, Drăculeștii și Dănești, care au domnit pe rând (ar fi multe de spus despre acest Dracul și această polarizare). Numele de Basaraba se descompune în Ban-Saraba, prin contracție Basaraba. *Ban* este cea mai înaltă treaptă de noblețe valahă. Și Saraba? Să ne reamintim de citatul din Jordanes[260] privind supra-casta sacerdotal — regală dacică: primum Sarabos tereos[261], qui inter eos generosi existebant: ex quibus eis reges et sacerdotes ordinantur". „Primii dintre ei erau acei *Sarabos tereos* dintre care se consacrau regii și sacerdoții". Rădăcina cuvântului este *Sar,* adică „Șef", „Cap", ca și *cara, cira, sire, ser, sir, sri.* Cât despre *tereos,* acesta înseamnă „tiară". Deci *Sarabos purtând tiară.* Iar *Ban saraba* erau aceeași castă supremă, perpetuată timp de o mie de ani în munții de nepătruns ai Transilvaniei. *Identitate de castă, deci identitate de tradiție,* în speță de tradiție daco-hiperboreană. Ocultate și inaccesibile timp de mai mult de o mie de ani,

259 sursa: „mai întâi pe Sarabos tereos, care erau cei mai de neam dintre ei: dintre aceștia li se rânduiau regii și preoții" (lat.). **Iordanes, *Getica* V, 40**, unde locul sună *primum Tarabostesei... ex quibus eis et reges et sacerdotes ordinabant.* Traducerea autorului urmează îndată după citat. Manuscrisele lui Iordanes dau forme diferite ale numelui (între ele *Zarabos Tereos*), în care se recunoaște *tarabostes*, numele nobililor geto-daci; continuarea locului îi numește *pilleati*, „purtătorii de căciulă". Etimologia *tereos* = „tiară" e a autorului. [Iordanes — De origine actibusque Getarum (textul latin), lat.]

260 Basaraba — Basarab (Basaraba) — numele dinastiei întemeietoare a Țării Românești (Basarab I, c. (vezi pagina 441)

261 Jordanes — Iordanes (sec. (vezi pagina 462)

[53 (60)]

această tradiție și Sarabii care o păstrau s-au manifestat în această epocă de reînnoire tradițională care a fost Evul Mediu, atât inițiatic cât și politic, pe toate planurile de existență[262].

Nimic mai obscur, mai greu de descurcat decât începuturile Principatelor române. Este absolut imposibil să se reconstituie filiația exactă a voevozilor. Puține documente, puține evenimente, nimic decât legende.

Istoricii au renunțat să mai vadă un personaj istoric în „Negru Vodă"; și într-adevăr există mai mulți, în epoci foarte diferite: în 1128, în 1260, în 1350. Iată ce spune un istoric, cuvinte cu atât mai remarcabile cu cât vin de la un istoric profan: „Tradiția atribuie lui „Negru-Vodă" toate faptele și chiar monumentele... *Este personificarea poetică a originilor,* nu este numele unui personaj real... Este personificarea întemeierii Statului..." Și mai departe: *„Este un nume mistic"*[263].

Să spunem așadar că „Negru-Vodă" sau „Radu Negru" cum mai e numit uneori este un nume colectiv. Este o funcție, și o funcțiune inițiatică—sacerdotal—regală.

Înainte de a vorbi mai pe larg, să remarcăm mai întâi că Negrul este o culoare care, în toate timpurile, a fost în raporturi strânse cu Dacia. Este un simbol hiperborean pentru că este culoarea lui Saturn.

Dacii, ca popor hiperborean, coborau din Pelasgos[264], „născut din „Pământul Negru". Marea dacică este „Neagră". Valahii au fost denumiți de toate popoarele „Valahi Negri", iar țara „Valahia Neagră", Kara, Ulaghi, Kara-Iflak[265], de către Turci; *Kara-Ulak* de Sârbi și Bulgari. Funcțiunea tradițională supremă la Valahi este „Negru-Vodă". Mai există un fapt demn de remarcat: istoricul Hașdeu, pe care l-am mai citat, a demonstrat că Împăratul Filip Arabul[266] a fost un Dac. Nu există nici un document, nici un fapt care să arate că acest Cezar a fost Arab. În schimb, în timpul domniei sale, el s-a ocupat atâta de Dacia încât a ridicat proteste. Dacii începuseră să numere anii după o nouă eră,

[54 (61)]

anul 247, data înscăunării lui. Cel mai celebru din toți Cezarii pe care Dacia i-a dat Romei a fost Licinius, cumnat al lui Constantin cel Mare. El era, fără îndoială, Dac[267][268].

Or, titlul principal pe care l-a invocat Licinius la tronul imperial, era acela al *descendenței din Filip Arabul,* ceea ce e o probă decisivă că acesta era Dac. Atunci de ce acest nume de „Arab"? *Este o simplă asimilație fonetică.* Ar trebui

---

262 În 1444 un cronicar grec îl numește pe voevodul Vlad Țepeș, Vlad Saraba.

263 Onciul D.: *Origina Principatelor române,* p. 32.

264 *Kara* — „negru" (tc.); *Kara-Iflak* — „Valahia Neagră" (tc.); *Kara-Ulak* — „Vlahul Negru"; așa le traduce autorul însuși în frază.

265 Filip Arabul — Filip Arabul (Marcus Iulius Philippus, împărat 244—249) — născut, după izvoarele antice, în provincia Arabia (la Shahba, în Siria de azi). (vezi pagina 452)

266 Pelasgos — Pelasgos (gr. (vezi pagina 482)

267 Eutropius: *Licinius imperator est factus, Daciae oriundus.*

268 În nota autorului: *Licinius imperator est factus, Daciae oriundus* — „Licinius a fost făcut împărat, fiind de neam din Dacia" (lat.). „Europius" e probabil Eutropius, *Breviarium ab Urbe condita* X, 4; forma exactă a locului n-a putut fi confruntată în această revizie.

să se spună Filip Sarabul[269]. Aceste moduri de asimilație sunt foarte obișnuite și nu au nimic de-a face cu jocurile de cuvinte, ci țin de procedee învecinate cu Nirukta[270] hindusă. Nu citățm decât două exemple: Apollo din Insula Albă, *Apollon Leukaios, Leukos* este numit prin asimilare verbală *Apollon Lukos* „Apollo Lupul”. Dionisos emanat din Meru[271] în mitul grecesc iese din coapsa *(meros)* lui Zeus. Exact în același fel *Sarabus* devine *Arabus.*

Ptolomeu numește râul românesc Jiu, Arabon potamos[272]. Etimologul Bezsonov[273] a remarcat că, în poeziile populare ale vecinilor României, Sârbi, Bulgari, Ukrainieni, Românii sunt numiți „Arabi” și ținutul, „Țara Arabilor”. Toate acestea sunt în legătură cu simbolismul saturnian al culorii negre, și persistența denumirii până în timpurile moderne, arată supraviețuirea unei tradiții saturniene.

Aceeași asociație de idei, același „totemism”, se regăsesc în „stemele” Principatelor. Pe acelea ale Valahiei se văd *trei capete de Negri*[274]; acelea ale Moldovei sunt și mai remarcabile: *două chei încrucișate,* având fiecare, la extremitatea superioară, două capete de Negri.

După aceste precizări, să revenim la „funcțiunea” Negru-Vodă. S-au găsit, la Curtea de Argeș, morminte voevodale, printre care și unul al unui Radu Negru. Scheletul, îmbrăcămintea, podoabele erau în admirabilă stare de conservare. Giulgiul era acoperit de *swastici.* O coloană sculptată împărțea în două dala funerară. Din extremitatea sa ies două ramuri; deasupra este un heptagon; peste el, o stea cu 12 colțuri într-un cerc închizând cele

[55 (62)]

24 raze ale unei roți „dinamice” ale „vortexului cosmic”, emanate dintr-un punct central. (fig. 7).

Ne găsim, incontestabil, în fața unui pantaclu, al unei reprezentări a unui Centru Spiritual. Coloana simbolizează Polul sau, ceea ce înseamnă același lucru, pe Șeful Suprem al acestui Centru, a cărui funcțiune, „Negru-Vodă”, era un aspect sau un reprezentant. Bipolarizarea celor două ramuri arată că acest centru are prelungiri și în lumea manifestată. Heptagonul și steaua cu 12 colțuri închisă într-un cerc constituie vârful coloanei, imposibil de arătat altfel decât prin această licență sculpturală. Nu insistăm asupra legăturilor dintre 7 și 12 în toate tradițiile[275].

---

269 Reamintim că Sarabii erau casta sacerdotal-regală dacică.

270 Nirukta — Nirukta (sanscr., „explicare, rostire”) — una din cele șase vedāṅga, științele auxiliare ale Vedei: explicarea cuvintelor vedice, reprezentată mai ales de tratatul lui Yāska; pentru Guénon, o etimologie sacră care caută… (vezi pagina 478)

271 Meru — Meru (sanscr.) — muntele polar al cosmologiei hinduse, buddhiste și jainiste, axa lumii în jurul căreia se rotesc astrele, cu cetatea zeilor în vârf. (vezi pagina 473)

272 sursa: „râul Arabon” (gr.). **Ptolemeu, *Geografia* III, 8.** La Ptolemeu, Jiul apare sub numele Ῥάβων (*Rhabon*), nu „Arabon”; Ἀράβων (*Arrabo*) este la el râul Rába din Panonia. Forma „Arabon” pentru Jiu, pe care se sprijină apropierea „Arab” — „Sarab”, pare luată de autor din N. Densușianu. [Strabon — Geografia (textul grecesc), gr.]

273 Bezsonov — Piotr Alekseevici Bessonov (Bezsonov, 1828—1898) — filolog și folclorist rus, editor de cântece populare bulgare și sârbe; autorul îi atribuie observația că în poezia populară a vecinilor românii sunt numiți „Arabi”, iar țara lor… (vezi pagina 441)

274 În popor, „Negru” și „Arab” (Harap) sunt echivalente.

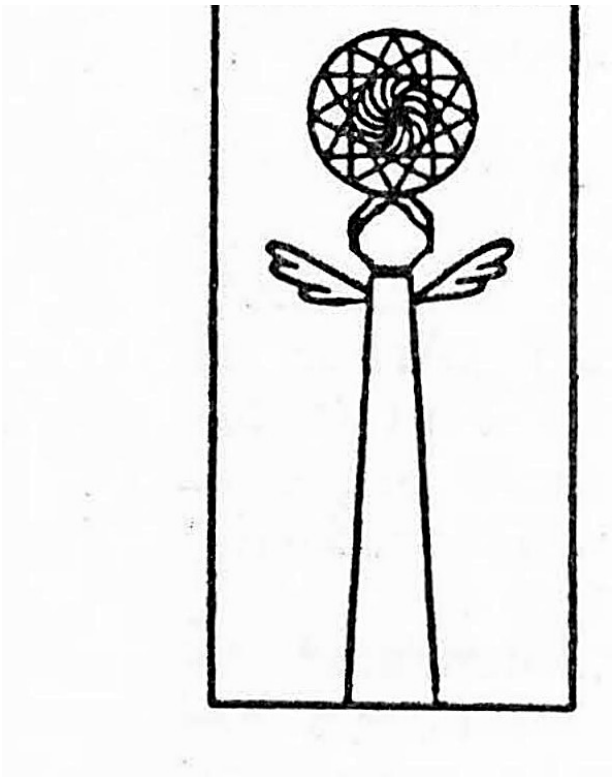


Fig. 7. Dala funerară a lui Negru Vodă

În cazul de față, ele simbolizează constituirea economiei însăși a Centrului Spiritual, ca de altfel toate simbolurile zodiacale și planetare[276]. Cât despre cerc, este Centrul Spiritual însuși. Printre podoabele mormântului, să notăm închizătoarea de aur a centurii mortului: un castel cu 4 turnuri. În centru, sub poarta de intrare, *e o lebădă cu cap de femeie,* simbol hiperborean, apolinic și primordial, ca și al acelor *hamsa* care erau *saraba.* Castelul de Aur simbolizează, natural, același Centru.

Acum, *ce Pol reprezenta funcțiunea „Negru-Vodă?”* Am fi tentați să credem că este cel mai mare din toate, și cu aceasta ajungem la punctul

[56 (63)]

cel mai misterios, în inima, în cheia de boltă, în nodul vital al tradiției daco-române.

Se știe că numele fondatorului este legat uneori de toată dinastia și desemnează chiar funcțiunea. Așa a fost, de exemplu, cazul numelui lui Cezar, care s-a legat de acela al tuturor împăraților, chiar aceia care nu aparțineau de gens Iulia[277], chiar împărații germanici.

Ceva asemănător s-a petrecut în România. Toți principii români, valahi, moldoveni, sau aparținând dinastiei romane, care au domnit peste Imperiul bulgaro-român, toți au purtat înaintea numelui și titlului lor o silabă misterioasă: IO. *Io* Dragoș Voevod; aici odihnește *Io* Ștefan Voevod; această

275 A se vedea articolele lui Argos: *Des Sept, des Douze et de quelques uns de leurs mystères.* Voile d'Isis, 1931.

276 cf. R. Guénon. *Le Roi du Monde,* p. 47.

277 „ginta Iulia” (lat.), neamul lui Caesar, care își trăgea obârșia din Iulus, fiul lui Enea.

biserică a fost făcută de *Io Radu Voievod,* Io Mihai Voievod, Io Caliman Voievod, de la fondatorii antici până în secolul XIX.

Traducerea acestei silabe prin „Eu” n-a fost niciodată serios luată în considerare. Astăzi toți istoricii, oricât de profani ar fi, sunt *unanimi* în a admite că acest *Io,* este *Ion…* Dar dificultățile nu fac decât să înceapă căci dacă au existat voievozi români cu numele Ion, ei au domnit târziu, și au fost personaje destul de nesemnificative. Iată acum istoricii care dau din colț în colț pentru ca să găsească de care Ion se leagă voievozii români, acești voievozi care țineau atât de mult la această legătură încât puneau silaba *Io* chiar înaintea numelui lor de botez.

Cititorii acestui studiu vor fi ghicit desigur adevărul. Acest *Ion* nu e nici un om, nici un personaj istoric: *este o funcțiune.* Acest *Io* este Regele Dacilor: *„Tatăl nostru Ion-Sânt-Ion”, desemnare în Tradiția română a lui Ianus;* este deci Regele Lumii sau aspectul său de Rege al Cerului (Cali-man), din care se trag imediat Negru-Vodă, Dragoș și urmașii lor. Este Polul Inițiaților întemeietori, al Misionaților. Este motorul imobil al funcțiunii de acoperire „Negru-Vodă”, coloana care se găsește pe piatra funerară a unuia dintre ei. Este *Io* din Colinde. Ei își puneau acest nume înaintea numelui lor, pentru a arăta că El este adevăratul Suveran al țării, și ei doar simpli mandatari. *Io* Dragoș Voevod înseamnă Dragoș, Voevod secundum ordinem[278]

[57 (64)]

Iani[279]. Se știe că titularul unei funcțiuni nu trebuie să posede în mod necesar toată realitatea ei. Alte persoane, necunoscute, pot să fie adevărați posesori. Și lucrul acesta a durat până în secolul XIX când „pașoptiști”, podoabe ale cursurilor lui Edgar Quinet și Michelet, formați pentru a guverna în cabinetele particulare de la Café Anglais, au devenit stăpâni pe destinele României, preferând investitura „prin Voința națională” aceleia a Regelui Lumii.

Se va observa că în Europa ceilalți suverani au fost „mediați”, în timp ce principii români au fost „imediați”. Or, este un lucru izbitor: dacă principii români au jucat un rol politic considerabil, în orice caz el este disproporționat cu această formidabilă investitură. S-a descoperit sigiliul unui „Negru-Voevod” care aduce o lumină hotărâtoare asupra acestei probleme. Pe circumferință se citește, pe o panglică: *Io Radu Nig(r)u, pris(+)ns 1128. Io Radu Negru, anul 1128.* Figura centrală seamănă cu aceea… a lui Jupiter Olimpianul!… Un androgin gol, în afara mijlocului, bărbos, așezat pe un tron, arătând, cu mâna

278 *secundum ordinem Iani* — „după rânduiala lui Ianus” (lat.), ca în *secundum ordinem Melchisedech* din Psalmul 109, 4. Versetul — „Tu ești preot în veac, după rânduiala lui Melchisedec” — e reluat în Evrei 5, 6 și 7, 17 despre Hristos, Arhiereu și Împărat. [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

279 Că n-a fost o simplă adaptare la Creștinism, o arată chiar transformarea numelui de Ianus în Ion-Sânt-Ion. Tripla natură a lui Ianus este ușor de văzut aici. Nu trebuie să fii mare învățat ca să vezi despre ce e vorba. Aceasta înseamnă că „acoperirea” nu era prea groasă, că era chiar transparentă. Elita spirituală a rămas deci hiperboreană. A-l desemna pe Ianus prin Sfântul Ioan de Iarnă și sfântul Ioan de Vară, ca în Occident, înseamnă într-adevăr o adaptare creștină; a-l desemna prin Ion-Sânt-Ion nu este atât o precauție, cât o insinuare, o incitare.

care ține sceptrul, Cerul, iar cu cealaltă, Pământul. Vom fi de acord că aceasta nu este o figurație creștină. Suntem în prezența Omului primordial, a Omului gol care reunește în el puterile Cerului și ale Pământului, așezat pe Tronul Regelui Lumii. Căci de el este vorba; și faptul de a se figura pe un sigiliu funcțiunea „Negru Voevod" înlătură și ultima îndoială și arată, cu toată limpezimea dorită, de la cine emana această funcțiune (ca și voevozii români).

Toate acestea demonstrează că funcțiunea sacră a voevozilor români a fost de o cu totul altă natură decât politică, și că manifestarea acestei funcțiuni semnifică înainte de orice o reînnoire misterică,

[58 (65)]

o readaptare a tradiției dacice, impusă nu de Creștinism, ci de legile ciclice, ceea ce i-a permis să rămână dacică. De aici o mulțime de indicații pe care nu ne putem gândi să le dezvoltăm: „climatul" hiperborean actual al poporului — ceea ce sociologii numesc „păgânismul" său; marile sărbători hiperboreene păstrate încă și astăzi cu religiozitate: Sfântul Ion, Paștele Blajinilor, *Arminden* (Sărbătoarea lui Hermes), sărbătoarea lui *Ilion* (Helios), Sfânta Maria Mare și Sfânta Maria Mică, nenumăratele și încă vii ritualuri și obiceiuri „păgâne", folosirea *swasticei,* confreriile de „masoni" până în secolul XVII, starea de „barbarie" supraistorică a principatelor, toate acestea și încă multe alte lucruri ne fac să ne gândim că dispariția acestui Centru de tradiție daco-hiperboreană este cu totul recentă. Avem un document *care ne dă chiar data acestei dispariții,* cum se va vedea într-un alt studiu. Observațiile care se pot face asupra tuturor acestor lucruri sunt nenumărate și imposibil de enumerat. Să citățm una ca exemplu. Se știe că în ciclul arthurian[280], Josif din Arimateia, plecând pe o corabie cu Sfântul Graal, spre Marea Britanie, s-a oprit îndelung în cetatea Saras[281], al cărui Rege era *Evalac,* care a devenit *Mordrain,* Regele rănit. La sfârșitul Questei Graalului[282], „din cauza păcatelor Bretonilor", Galaad, Perceval și Bohor s-au îmbarcat cu Sfântul Potir în aceeași corabie, care îi duce până la Cetatea *Saras* al cărei Rege devine Gallaad; acesta „a închis" Graal-ul în „Templul Spiritual" al acestei Cetăți[283]. Din *Saras* au ieșit Sarazinii, spune povestea… Saras, Sarabii; Evalac, Valahii; Sarab transformat în Arab, denumire populară a Negrului, la fel ca Sarrasin (și Maur) în Evul Mediu occidental. Resorbția Graal-ului în „Templul Spiritual" din *Saras,* tot atâtea lucruri formidabile, greu de precizat, nu atât din cauza lipsei de fapte, ci pentru că sunt inefabile…

---

280 Ulterior, autorul a remarcat că în Maramureș există localitatea *Sarasău,* ca și muntele *Pop Ivan,* care nu înseamnă altceva decât Preotul Ioan. Ținutul respectiv este deci Țara Preotului Ioan, o altă specificație a locului de retragere a Sf. Graal. (Nota edit.).

281 sursa: Ciclul Vulgata (Lancelot-Graal, sec. XIII): în *L'Estoire del Saint Graal* Iosif din Arimateea ajunge în cetatea Sarras, al cărei rege Evalach se botează sub numele de Mordrain; în *La Queste del Saint Graal* Galaad, Perceval și Bohort duc Graalul cu corabia la Sarras, unde Galaad devine rege și moare după ce privește în potir.

282 Graalului — Vasul în care s-a strâns sângele Mântuitorului, purtat în Apus de Iosif din Arimateea. (vezi pagina 453)

283 Saras — Sarras — cetatea din Orient din ciclul Graalului (Estoire del Saint Graal, Queste del Saint Graal, sec. (vezi pagina 491)

Capitolul V

Basmele și simbolismul lor

Am ajuns acum la așa-zisul *folk-lor* român al cărui studiu trebuie făcut în lumina observațiilor lui René Guénon pe care l-am citat la începutul lucrării noastre.

Basmele române oferă cercetătorului o arie de studii de o importanță și de o vechime puțin obișnuite. Această arie este atât de vastă că ar trebui multe volume pentru a rezuma și a interpreta basmele și legendele existente. Trebuie să ne resemnăm să rezumăm pe scurt câteva teme și să le dăm o interpretare sumară. În general, simbolismul este în ele atât de vizibil că orice cititor cât de cât informat va descoperi ușor sensul esoteric.

În general, tema basmului românesc este o „căutare”. Eroul căutat este Făt-Frumos[284], un fel de prinț fermecat dar al cărui nume înseamnă în mod exact Fecior-Frumos. El este totdeauna Predestinatul, Așteptatul, Eliberatorul; după cuvântul Psalmului[285], „el e ales din pântecele maicii sale”. Câteodată, se naște cu o carte în mână. Cea pe care el o eliberează este *Iana* sau Ileana Cosânzeana[286], Frumoasa cu cosița de aur, care îi este destinată. După mii de lupte și obstacole, sfârșesc prin a se însoți. Aceasta e pe scurt, dar sunt nenumărate variante, și numeroase mituri și simboluri care se altoiesc pe această temă.

Făt-Frumos este fiul unui împărat care se numește Împăratul Verde[287] sau *Împăratul Roșu, Alb, Galben* sau *Albastru. Făt-Frumos* este singurul fiu sau cel mai mic din cei trei fii. Totul la el e excepțional: „El creștea într-un an cât alții în zece”,

---

284 sursa: Trimitere scripturară: „Spre Tine m-am rezemat din pântecele maicii mele” — Psalmi 70, 6; asemănător, Isaia 49, 1. Formula autorului, „ales din pântecele maicii sale”, e cea mai apropiată de Galateni 1, 15 („Dumnezeu, Care m-a ales din sânul mamei mele”); vezi și Ieremia 1, 5. [Isaia (Biblia sinodală), ro.]

285 Ileana Cosânzeana — Ileana Cosânzeana (Iana Cosânzeana, Iana Sânziana) — „principalul personaj feminin din Mitologia română” (nota 1019), Frumoasa cu cosița de aur pe care o caută Făt-Frumos (p. (vezi pagina 459)

286 Făt-Frumos — Făt-Frumos — eroul basmului românesc, „Fecior-Frumos”, predestinatul și eliberatorul, „ales din pântecele maicii sale”, care pleacă după Ileana Cosânzeana, luptă cu Zmeii și trece pe Tărâmul Celălalt (p. (vezi pagina 451)

287 Împăratul Verde — Împăratul Verde (Verde-Împărat) — în Harap-Alb și în alte basme, fratele mai mare, fără fii, care domnește la un capăt al lumii; autorul vede în el autoritatea spirituală, în Craiul cu fii puterea regală, iar în pereche pe Ianus... (vezi pagina 460)

[60 (67)]

Iana[288] sau *Ileana* este, sau zână, sau fată de împărat. Făt-Frumos merge s-o caute, fie pentru că e atras irezistibil de ea, fie pentru că i-a fost răpită.

Furii sunt de obicei Zmeii[289], cuvânt intraductibil, semănând oarecum cu uriașii. Pentru a defini caracterul lor, s-ar putea spune că sunt ființe de esență „nemrodiană", crude, sălbatice, implacabile dar de o bravură și un curaj supraomenesc. În ciuda acestora, ei sunt o rasă pe cale de dispariție, o rasă dintr-o altă epocă, și Făt-Frumos este acel care scapă lumea de ei.

Să vedem forțele bune și cele rele care ajută și care se opun eroului în căutarea sa. Începem cu primele:

În primul rând e Calul năzdrăvan[290]; s-ar putea spune că joacă un rol mai important chiar decât eroul. El are șase sau douăsprezece aripi; fără el, *Făt-Frumos* n-ar putea reuși. Este prietenul, sfetnicul, forța vie a stăpânului său care fără el nu poate nimic; simbol solar și poate chiar „avataric", deoarece calul este unul din simbolurile lui Vishnu[291]. Oricum, *Calul năzdrăvan* este adevăratul erou, cheia de boltă a poveștilor populare.

Printre celelalte personagii care simbolizează forțele benefice, citățm pe Sfânta Luni, Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri, Sfânta Duminică, aspecte feminine de arhangheli planetari; în sfârșit, diverse animale: pajura, leul, lupul, ursul, câinele.

Principalele forțe vrăjmașe sunt mai întâi *Zmeii* de care am vorbit mai sus, diverse făpturi numite *Sfarmă-Piatră, Strâmbă-Lemne,* și mai ales Muma Pădurii[292]. În fine, Balaurul[293] cu șapte capete care păzește pe *Ileana Cosânzeana* și *podurile.*

Să arătăm acum câteva teme care revin mai des:

Era o dată un împărat și o împărătească care n-aveau nici un copil. Ei se roagă mult la Dumnezeu (sau chiar se duc la un vrăjitor) și împărăteasa rămâne grea. Puțin înainte de naștere, copilul începe să țipe în pântecele mamei sale și nimic nu-l poate face să tacă. În sfârșit, împăratul îi promite să-i dea de soție pe *Ileana Cosânzeana, Frumoasa cu Cosița de aur,* și copilul se potolește. În altă variantă, împăratul spune: „Taci, copilul meu, căci îți voi da

[61 (68)]

„Tinerețe fără Bătrânețe[294] și Viață fără de Moarte", ceea ce este același lucru[295]. La șasesprezece ani, copilul pornește s-o caute cu *Calul Năzdrăvan.*

---

288 Diana, femininul lui *Ianus.*

289 Zmeii — Zmeii (sg. (vezi pagina 505)

290 Calul năzdrăvan — Calul năzdrăvan — calul fermecat al basmelor, care vorbește, zboară și sfătuiește; are șase sau douăsprezece aripi și e, spune autorul, „adevăratul erou, cheia de boltă a poveștilor populare", „forța vie a stăpânului său", simbol... (vezi pagina 444)

291 Vishnu — Viṣṇu (sanscr.) — în trimūrti, aspectul care păstrează lumea și coboară în ea prin avatāra (Peștele, Broasca, Mistrețul, Omul-leu, Piticul, Paraśurāma, Rāma, Kṛṣṇa, Buddha, Kalki). (vezi pagina 503)

292 Muma Pădurii — Muma Pădurii — duhul rău al codrului în basmele și credințele românești, babă hidoasă care rătăcește drumeții și le face rău copiilor. (vezi pagina 477)

293 Balaurul — Șarpele-dragon al basmelor, păzitor al apelor și al comorilor; pentru Coomaraswamy (Hindouisme et bouddhisme, cap. (vezi pagina 440)

294 Cf. Basmul *Tinerețe fără Bătrânețe și Viață fără de Moarte* (colecția Ispirescu).

În unele variante, *Ileana* este logodită cu *Făt-Frumos.* Ei merg să se cunune când *Zmeii* o răpesc, sau, chiar *Ileana* pleacă singură când eroul face o greșeală: „Nu mă vei mai regăsi decât pe *Tărâmul Celălalt*” îi spune ea. Acest Alt Tărâm nu este Infernul creștin, ci Tartarul, lumea subterană.

Alteori, împăratul, tatăl voinicului, are în grădina sa un măr care face *mere de aur.* Un necunoscut fură fructele și nimeni nu-l poate prinde. *Făt-Frumos* îl rănește noaptea, fără să-l vadă, dar, luându-se după urmele de sânge, ajunge până la *Tărâmul Celălalt* și descoperă că hoțul e *Ileana* care îi cere astfel ajutor. Voinicul trebuie să învingă mii de greutăți: se luptă cu *Zmeii trei zile și trei nopți;* trebuie să omoare *balaurii cu șapte capete* care păzesc *podurile de aramă, de argint, de aur* sau pădurile de aramă, de argint și de aur. Se găsesc deci simbolizate nu numai cele șapte trepte inițiatice sau cele șapte „centre”, ci și repetarea operației.

În alte basme, balaurul cu șapte capete păzește fata împăratului, sau împăratul construiește o biserică a cărei turlă se năruie în fiecare noapte. Un vrăjitor îl asigură că nu se va mai dărâma dacă se aduce în ea *Pasărea-Măiastră.* Făt-Frumos pleacă s-o caute și găsește că *Pasărea-Măiastră* nu e alta decât *Ileana.* Cei doi eroi ai noștri se cunună și turla e terminată (cununia *Soarelui* și *Lunei* alchimice și împlinirea Marei Opere). Eroul *eliberează* pe iubita sa de pe Tărâmul Celălalt și revine în lumea umană pe o *pajură.* Alte dăți, trebuie să-și desfășoare căutarea într-un timp foarte scurt… Întâlnește într-o pădure întunecată pe Murgilă[296] și-l leagă de un copac; face același lucru cu *Miazănoapte* și cu *Zorilă.* Într-un cuvânt, *suspendă Timpul.*

După ce învinsese *Zmeii, Făt-Frumos* exclamă: „Ce păcat că nu putem duce aceste Palate în lumea Oamenilor!”. „Ia acest bici, și pleznește cu el de trei ori peste Palate” îi spune *Ileana*. Și Palatele se prefac într-un „Măr de aur” pe care voinicul îl bagă

[62 (69)]

în sân și-l aduce în lumea omenească… Potrivit exemplu de resorbție în indistincțiune, cu ajutorul Biciului.

Uneori, Ileana este fata unui împărat. Făt-Frumos se angajează ca slujitor la trei zâne; primește porunca să nu se îmbăieze niciodată în *baia* lor la *începutul primăverii* (intrarea *Soarelui* în semnul Berbecului). El se grăbește să calce această interdicție… și părul lui devine de aur. Fuge luând cu sine trei costume, unul de aramă, unul de argint și altul de aur, *cu Soarele pe piept și Luna pe umeri.* Apoi se tocmește ca *grădinar* la împăratul, tatăl Ileanei. Își ascunde sub o bășică de porc frumosul său păr de aur și se îmbracă cu haine proaste; nimeni nu-i ghicește identitatea… afară de Ileana, care are o presimțire… Într-o duminică în timp ce împăratul și curtea sa merg la biserică,

295 Tinerețe fără Bătrânețe — Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte — basmul publicat de Petre Ispirescu (1862), în care Făt-Frumos cere de la naștere nemurirea; autorul o socotește echivalentă cu Ileana Cosânzeana promisă copilului (p. (vezi pagina 498)

296 Murgilă — Murgilă, Miazănoapte și Zorilă — personificările amurgului, miezului nopții și zorilor în basmele românești, pe care eroul îi leagă de un copac ca să-și isprăvească drumul; pentru autor, eroul „suspendă Timpul” (p. (vezi pagina 477)

Făt-Frumos își pune hainele de aramă, încalecă pe Calul Năzdrăvan și… răscolește toată grădina. *Ileana* care rămăsese la palat îl vede de la fereastra sa. După această ispravă, Făt-Frumos se duce la biserică. Toată lumea îl admiră pe frumosul necunoscut și îmbrăcămintea sa. La întoarcere, poruncește calului să repare toate stricăciunile și grădina devine și mai frumoasă decât era înainte. Scena se repetă alte două duminici la rând cu diferența că Făt-Frumos îmbracă costumul de argint și apoi costumul de aur. Nimeni nu ghicește în grădinarul murdar și amărât pe cavalerul care strălucește în biserică…

Împăratul vrea să-și mărite fata; el poruncește pețitorilor să treacă pe rând pe sub un foișor: *Ileana* își va arăta alegerea aruncând un *măr de aur* în capul alesului… Cum ea nu vrea să lovească nici un pețitor, împăratul poruncește la toți oamenii din curte să treacă și ei și, spre mirarea tuturor, *Ileana* aruncă cu mărul de aur în grădinar. Împăratul e obligat să-i cunune, dar îi gonește din casă. Ei merg să locuiască într-o colibă murdară și respingătoare pe dinafară, dar strălucind de aur pe dinăuntru, și *pe unde se pătrunde într-un palat subpământean…*

Un vecin al împăratului îi declară război. Făt-Frumos se duce pe furiș, în hainele sale de aramă, pe câmpul de bătaie și, la momentul critic, se aruncă de *deasupra unui munte* asupra vrăjmașului și-l pune pe fugă. Lucrul se repetă de trei ori, deoarece

[63 (70)]

dușmanul atacă de trei ori pe împărat, iar Făt-Frumos își pune pe rând hainele de argint și de aur. La sfârșit, se descoperă identitatea eroului și împăratul îi cedează ginerelui tronul[297].

În această poveste sunt tot atâtea simboluri câte fraze. *Făt-Frumos* care își ascunde părul de aur și se acoperă cu haine mizere este prețioasa „materie” care are aspectul cel mai fără valoare, este aurul filozofal în negrul saturnian. Distrugerea grădinii de către cal este eliberarea forței „șerpuitoare”, condiționată de distrugerea omului vechi, este „putrefacția” alchimiștilor, reducția la haosul primordial. După fiecare distrugere, Făt-Frumos se duce la biserică; trebuie remarcată aici alternanța acțiunii și contemplației, de lucrare și de rugăciune, după terminologia lui Kunrath[298][299]… Operația se repetă de trei ori: aramă, argint, aur. Din acest moment simbolismul basmului devine cu totul remarcabil. Ce a făcut calul? A distrus și apoi a reconstruit *grădina,* adică *a operat în planul orizontal;* ca urmare, eroul se însoțește cu Ileana; aceasta înseamnă că s-a realizat în sensul *amploarei,* că a realizat perfecțiunea stării umane; coliba sărmană care ascunde un palat desemnează *punctul central* al

297 *Făt-Frumos cu părul de aur* (colecția Ispirescu).

298 Acțiunea Razei Cerești nu este efectivă decât dacă produce, prin reflexia sa pe unul din aceste planuri (sau stări de ființă), o vibrație care propagându-se și amplificându-se în totalitatea ființei, ilumineză haosul ei cosmic sau uman”. (R. Guénon: *Le Symbolisme de la Croix, p. 175).*

299 sursa: Trimitere scripturară: Matei 2, 16 — Irod poruncește uciderea tuturor pruncilor din Betleem de doi ani și mai mici. Textele hermetice pomenite de autor iau scena drept simbol al „morții germenilor” în operă. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

acestei stări, al acestui plan. Celelalte trei isprăvi (calul care coboară ca un fulger din vârful unui munte asupra armatei vrăjmașe) corespund la trei operațiuni *în sensul exaltării,* în sensul Razei cerești verticale, urmând axa polului în mod limpede simbolizată de munte. Mai există ceva: bătălia simbolizează acel haos indispensabil și prealabil coborârii Razei cerești care-l va organiza dându-i *vibrația* inițială necesară[300]. „Coborârea calului" este deci un simbol al Fiat-Lux[301][302]-ului. Într-adevăr, povestea spune că „el mergea ca un *vârtej* prin oștirea dușmană în care făcea mare măcel". Aceasta este moartea germenilor, „tăierea pruncilor" de către Irod[303] de care atât de mult vorbesc textele hermetice… Nu credem că, în tot *folklorul* cunoscut, să existe o poveste de un simbolism atât

[64 (71)]

de transparent și care să vădească o cunoaștere inițiatică atât de profundă.

Dar mai este încă ceva: în povestea precedentă, operațiunile se succed în mod lent, etapele se parcurg una câte una. Știm că există și o altă cale, cunoscută în special în hermetismul occidental și în anumite școli tantrice, „Calea directă" care arde etapele, care e extrem de primejdioasă, chiar mortală, dar foarte rapidă. Or, am găsit o poveste care arată cu toată claritatea posibilă această cale: ea se intitulează Fata Împăratului roșu.

A fost o dată un împărat care se chema *Împăratul roșu*. El avea o singură fată, cea mai frumoasă care se văzuse vreodată. Nenumărați regi, prinți, boieri și viteji o ceruseră de soție, dar Împăratul îi alunga pe toți. În sfârșit, el s-a hotărât să supună pretendenții la următoarea încercare: a pus să se construiască un turn înalt și a așezat fata în vârful lui; a înfipt în zid, la aceeași înălțime, o suliță în vârful căreia a atârnat o coroană de aur… Apoi Împăratul a vestit pretutindeni prin vestitori că-și va da fata aceluia care va sări cu calul său atât de sus ca să ia coroana… Nenumărați cavaleri și-au găsit moartea, căci împăratul nu ierta înfrângerea și dădea morții pe cei care nu reușeau. La sfârșit, *Făt-Frumos,* pe *Calul năzdrăvan,* a sărit până la *coroană* și a luat-o astfel odată cu fata.

Ni se pare că aceasta înseamnă să fie lucrurile spuse pe nume: Deșteptarea violentă a lui *Shakti* n-ar fi putut fi arătată în mod mai limpede. *Turnul* simbolizează coloana vertebrală; *fata împăratului* și *coroana* se referă la un aspect superior al lui *Shakti,* fără îndoială la „centrul" *Sahasrâra*. Calul este *Kundalinî* deșteptată în mod violent care nu întârzie la centrii intermediari, ci sare până la țelul Suprem. În sfârșit, mulțimea de pretendenți care n-au reușit și care au fost uciși de „Împăratul care nu iartă", reamintește primejdia extremă a acestei căi.

---

300 sursa: Heinrich Khunrath (1560—1605), alchimist german, *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae* (1595; ed. 1609), a cărui planșă celebră arată „oratoriul" și „laboratorul" unite: rugăciunea și lucrarea alchimică.

301 sursa: *Fiat lux* — „Să fie lumină!" (lat., Vulgata). Trimitere scripturară: „Și a zis Dumnezeu: «Să fie lumină!» Și a fost lumină" — Facerea 1, 3. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

302 Fiat-Lux — Fiat lux (lat., „Să fie lumină!") — cuvântul creator din Facerea 1, 3. (vezi pagina 452)

303 Kunrath — Heinrich Khunrath (c. (vezi pagina 466)

Am putea multiplica în mod indefinit exemplele, dar acesta de mai sus ni se pare destul de edificator și destul de semnificativ pentru a nu mai insista.

[65 (72)]

Capitolul VI

Omul Universal

În articolul, deja citat, asupra Sfântului Graal, René Guénon ia în considerare posibilitatea ca un om să fie ales de o organizație inițiatică, datorită talentului său literar, pentru a expune anumite mituri inițiatice; și aceasta, fără să fie necesar ca să-și dea exact seama de semnificația reală a operei sale. Așa ar putea fi cazul scriitorului Ion Creangă, redactorul basmului *Harap-Alb* pe care-l va expune studiul prezent.

Pentru cititorul nefamiliarizat cu literatura Europei de răsărit, vom spune că Ion Creangă este unul din cei mai mari scriitori români și că el a ridicat un gen de proză la un grad de perfecțiune, nemaiatins niciodată apoi, nici chiar de departe. Un om ciudat acest popă răspopit, de o vigoare rablesiană, nevinovat și profund, fals necioplit, naiv și perspicace, țăran rafinat, enorm și delicat ca un elefant. Mâinile sale aspre și blânde au creat o proză densă, aerată, bogată, reunind toate sevele pământului și nuanțele cerului, sălbatică și voluptuoasă. La aceasta se adaugă un perfect dar de credibilitate.

Adevăratul său nume este Ștefănescu; Creangă este un pseudonim sau, mai exact, numele de familie al mamei sale. Or, Creangă în românește înseamnă „ramură” și are ca echivalent numele *Ram…* Acesta era autorul lui *Harap-Alb,* lucrare clasică ce se găsește la îndemâna oricui; orice Român de patrusprezece ani l-a citit și totuși nimeni încă n-a bănuit că e un profund simbol inițiatic, de vână hiperboreană, ceea ce arată, între altele, că nu

[66 (73)]

e mijloc mai bun pentru a ascunde sensul profund al unui mit decât să se facă din el o operă de geniu.

Acest mit are o multiplicitate de sensuri pe planuri foarte diferite. Le vom studia pe cele două principale: primul care se referă la o realizare inițiatică deplină (călătoria infernală; Micile și Marile Mistere) și al doilea care se referă la un simbolism „avatâric”, în speță la acel al lui Parashu-Râma[304].

Numele eroului, *Harap-Alb* înseamnă Arab-Alb, Harap fiind o deformare populară a lui Arab, or, în popor, termenul Harap nu se aplică deloc poporului Arab; este, pur și simplu, echivalentul lui „Negru” („Este negru ca un *Harap”;* „acest boier avea *Harapi* în slujba lui”).

304 Parashu-Râma — Paraśurāma (sanscr., „Rāma cu securea”) — al șaselea avatāra al lui Vishnu, care a pus capăt revoltei castei războinice (kṣatriya) împotriva autorității brahmanice, nimicind-o, după Mahābhārata, de douăzeci și una de ori. (vezi pagina 481)

Harap-Alb, deci, este Negru-Alb, Yin-Yang[305]-ul, Negrul având aici o importanță ce depășește de departe hermetismul și se referă la indistincțiunea lui *Prakriti.* Ca *Yin-Yang,* Negru-Alb este corelația Esență — Substanță, prima polarizare a Principiului, ea însăși încă nemanifestată. *Harap-Alb,* nume androginic este o desemnare a Omului Universal, căruia eroul va trebui să-i realizeze în mod efectiv posibilitățile integrale când îl va primi într-un fel inițiatic, cum o vom vedea mai departe. Nu ne putem gândi să dezvoltăm aici multiplele sensuri ale acestui simbol; trimitem cititorul interesat la articolul lui Guénon asupra dublei spirale[306].

Să trecem acum la un alt ordin de idei. Am arătat mai înainte importanța culorii negre în istoria inițială a Daciei unde are, înainte de orice, un sens de primordialitate. Negrul este culoarea lui Saturn, a Bătrânului Crăciun, Zeul Dac prin excelență. Pelasgos, tatăl lui Hiperboreus s-a născut din „Pământul Negru"; mama dacică este o Mare Neagră *(Mare Cronium).* România este denumită de vecinii săi ca „Pământul Negru" sau „Pământul Negrilor" (acesta este sensul cuvântului Valah). Aceste date, la fel ca și toate celelalte expuse în cursul studiului nostru, ne fac să ne gândim că România a fost una din „Etiopii"[307], și că foarte importanta funcție sacerdotal-regală „Negru-Vodă", reprezentând Șeful Suprem al

[67 (74)]

Centrului dacic *(Cali-man,* Rege al Cerului), era aceea a unui Preot Ioan, cum o arată și silaba IO de investitură.

Am citat observația etnologului Bezsonov, că în poeziile populare ale Sârbilor, Bulgarilor, Ucrainenilor, România este denumită ca „Țara Arabilor". Am arătat de asemenea asimilarea făcută între „Sarab", nume al castei supreme sacerdotal-regale a Dacilor, și „Arab", acest termen având exact același sens pe care-l are azi în popor și în *Harap-Alb,* adică acela de Negru; am citat cazul cel mai celebru, acela al împăratului Filip Arabul care era în realitate Filip Sarabul. Reamintim, în fine, că *Basarabii,* castă care a fondat inițiatic în evul mediu principatele române, erau identici Sarabilor.

Toate acestea arată că *Harap-Alb* (Arab-Alb) este mitul autentic hiperborean al unui *Sarab Alb,* ceea ce este de o excepțională importanță, mai ales dacă ținem seama de redactarea sa aproape contemporană.

Înainte de a merge mai departe e necesar să deschidem o paranteză asupra semnificației rădăcinilor *rab* sau *rav* ale cuvântului *Sarab;* aceasta nu ne îndepărtează de subiectul nostru, ci dimpotrivă.

Aceeași rădăcină, dar inversată, *bar* și *var,* denumește Mistrețul[308], simbol strict hiperborean al prezentei Kalpa[309] (Shri-Shvêta-Varâha-Kalpa) al Centrului

305 Études Traditionnelles, martie 1936.

306 Yin-Yang — Yīn-yáng (chin. (vezi pagina 504)

307 Această denumire are prelungiri până în prezent (1989) când România a fost numită în sens pejorativ Etiopia Europei. (Nota edit.).

308 N° spécial sur le Celtisme, Ed. Trad., août-septembre 1936.

309 Mistrețul Alb — În cosmologia hindusă, al treilea avatar (avatāra, „coborâre") al lui Vișnu e Varāha, Mistrețul, care se cufundă în apele potopului și scoate pământul, pe zeița Bhūdevī, pe colțul lui, ucigând pe demonul Hiraṇyākṣa (Vișnu Purāṇa... (vezi pagina 474)

Suprem (Vârâhî[310]) al Tradiției Primordiale și al Păzitorilor săi. Rugăm cititorii să recitească articolul lui René Guénon „Mistrețul și Ursul”[311]; va sesiza atunci toată valoarea considerațiilor ce vor urma.

Această rădăcină este foarte răspândită în limba română. Mistrețul mascul se numește *vier*[312]. Izvoarele de apă minerală sunt denumite cu termenul de *Bor*sec, de *Bor*ca sau de *Bro*șteni; există stațiuni termale ca *Bor*sec, *Bor*ca sau *Bro*șteni. Una din regiunile sacre ale României este „*Vra*ncea” (în vechime numită „*Var*anha”); o alta este „Țara *Bâr*sei” care și-a dat numele unei faimoase specii de oi, „Bârsana”, și, lucru curios, ciobanii români se folo-

[68 (75)]

sesc, pentru a-și aduna oile, de cuvântul-cheie: *bârr...* ceea ce este interesant dacă ne amintim de simbolul lui Ram și dacă se știe că berbec se spune în românește la perechea oii. Reamintim și numele de Boristen, Piriboridava, Brașov, Bran. Pădurea unde era păzită Lâna de Aur se numea *Sybaris* (Pădurea Mistrețului ca Brocelianda[313]), termen identic cu cel al râului românesc Sabar. Cel mai ilustru din regii daci este *Burebista;* profetul hiperboreean Abaris[314] este și un Mistreț[315]; apare, în *Argonautica* lui Valerius Flaccus sub numele de Sacer vater Varus[316] avertizând Sciții de sosirea Argonauților. Poporul scit al Avarilor, care a locuit în Dacia timp de mai multe secole, este poporul lui Abaris[317].

Am arătat că *bar* și *var* apar uneori sub forma inversată de *rab* sau *rav.* Așa este cazul cuvântului Sa*rab,* denumire pentru *Hamsa* dacică, ce sunt prin urmare, Mistreți, ceea ce este natural dacă ne gândim că Tradiția dacică este hiperboreană. Basa*rabii,* nume sub care reapar în Evul Mediu, sunt și ei Mistreți. Vecinii României numesc această țară „Pământul Arabilor”; or, am menționat deja asimilarea dintre *Sarab* și *Arab,* ceea ce înseamnă că „Pământul Arabilor” vrea să spună „Pământul Mistreților”, pentru că e „Pământul Sarabilor”. Am văzut că *Sarab* se descompune în *Sar* și *rab,* primul termen, *sar,* însemnând Șef, Cap, Domn (alt indiciu de primordialitate) identic cu *Shri, sire, șir, ser,* al doilea, *rab,* Mistreț. *Sarab* (sar-rab) este *Domnul Mistreț,* identic cu *Shri Varâha,* ceea ce capătă o deosebită importanță dacă ne amintim că actualul *Kalpa* se numește *Shri-Shwêta-Varâha-Kalpa.* Deci Sarabii sunt

310 Vârâhî — Vārāhī (sanscr.) — Śakti, puterea feminină, a lui Varāha, Mistrețul, al treilea avatāra al lui Vishnu; după Guénon («Le Sanglier et l'Ourse», 1936), și „Pământul Mistrețului”, nume al Centrului hiperboreean, de unde simbolismul... (vezi pagina 502)

311 Kalpa — Kalpa (sanscr.) — ciclul cosmic complet al unei lumi, „o zi a lui Brahmā”, alcătuită din paisprezece manvantara; cel de acum se numește Śrī Śveta-Varāha-Kalpa, „al Preafericitului Mistreț Alb”. (vezi pagina 463)

312 *Vier* înseamnă și „podgorean”, ceea ce este interesant dacă ne reamintim simbolismul vinului. *Boerii* constituie clasa nobiliară română.

313 Bul și Vul au folosință comună în aproape toate limbile cum se poate vedea chiar în rădăcinile *bor* și *var.* Se spune încă în popor în România, Vavilon, vivliotecă, varvari, Aravi.

314 Probabil *sacer vates* — „sfântul profet” (lat.). Personajul și locul din *Argonauticele* lui Valerius Flaccus n-au putut fi identificate; apropierea de Abaris e a autorului.

315 Brocelianda — Brocéliande — pădurea fermecată a romanelor arturiene, în Bretania, unde trăiește Merlin; autorul o numește, ca și Sybaris, „Pădurea Mistrețului” (p. (vezi pagina 443)

316 Mistreț — La Guénon («Le Sanglier et l’Ourse», Études Traditionnelles, 1936), simbolul autorității spirituale și al Tradiției Primordiale (sanscr. (vezi pagina 474)

317 Abaris — Abaris (gr. (vezi pagina 432)

Păzitorii, prin definiție, ai Tradiției Primordiale. *Harap-Alb (Arabul Alb, Sarabul-Alb) este prin urmare Mistrețul Alb,* sau și mai precis: *Harap-Alb este Arab-Alb,* Sarab-Alb, termen care se desparte, cum am văzut: Sar-rab-Alb, *Domnul Mistreț-Alb;* deci Harap-Alb este traducerea literală a lui Shri-Shwêta-Varâha (Sar = shri, rab = var, Alb = Shweta).

[69 (76)]

Mai este un fapt foarte important. Am semnalat importanța Urus-ului în Tradiția românească. Urus se zice în română *bour* sau *zimbru* și regăsim iar aceeași rădăcină. Explicația este, după părerea noastră, în faptul că Europa, „Pământul Taurului" și în mod mai exact Dacia, devenind la un moment al ciclului sediul Centrului suprem, s-a identificat prin forța lucrurilor cu „Pământul Mistrețului" *(Vârâhî)* și i-a luat rădăcina. Găsim foarte semnificativ că trei animale ciclice atât de importante ca Mistrețul, Berbecul și Taurul au în românește aceeași rădăcină (Vi*er*, *Ber*bec, *Bour*).

Deci *Harap-Alb* este *Domnul Mistreț Alb. Harap* este, am văzut-o, o deformare a lui *Arab* sau *Arav* (în româna populară). Dacă inversăm întregul cuvânt și nu numai silaba *rav,* obținem iar *Varah.*

Era odată un crai care avea trei feciori. Și acest crai avea un frate mai mare, care se numea Verde-Împărat și care locuia la celălalt capăt al lumii. Împăratul Verde nu avea feciori; el scrise fratelui său, craiul, să-i trimită unul din ai lui pentru ca să-i urmeze la tron. Se oferi feciorul cel mare al craiului; se pregăti, alese un cal bun și arme și porni. Dar craiul, pentru a-l încerca, se îmbracă într-o piele de urs și se așeză la capătul unui pod, să-l întâlnească. Calul se sperie și feciorul craiului se întoarse rușinat la tatăl său... Aceeași pățanie i se întâmplă și următorului născut.

Acest cuplu frățesc al unui Împărat și unui Crai, domnind fiecare la un capăt de lume, este una din temele obișnuite ale legendelor române. Totdeauna superiorul este cel care n-are copii[318], și infe-

[70 (77)]

riorul este cel care are și care îi trimite fratelui mai mare. Aceasta ni se pare să corespundă unei polarizări a Autorității supreme în Putere sacerdotală și în Putere regală. Prima nu produce, nu acționează în afară, ceea ce este simbolizat prin sterilitatea sa cu totul exterioară. Funcțiunea războinică este cea care trebuie s-o protejeze, s-o apere. Fratele mai mare este totdeauna Împăratul Verde; iar, culoarea verde[319] este aceea a lui Ganesha[320] a cărui

318 Așa este, în general, tema. În cazul special al lui *Harap-Alb,* Împăratul Verde se spune că are trei fete, care nu joacă dealtminteri nici un rol vizibil în basm. În realitate, ele nu reprezintă o „posteritate", ci sunt *Shakti* celor trei aspecte ale „Regelui Lumii". Sunt cele trei *Iele* (care se pot traduce în mod exact prin cele trei „Ele") care joacă un rol important în tradiția română. Numele lor sunt *Margalina, Rosalina, Savatina. Ielele* sunt reprezentate ca fetele lui *Ler* Împărat de care am vorbit mai înainte; se numesc de asemenea *Sânziene,* nume identic cu Iana Sânziana, denumire a principiului feminin în tradiția românească. În Transilvania, în loc de *Sânziana,* se spune *Sânioana,* „Sfânta Ioana", aspect feminin al lui *Ianus* ca *Iana.* Sărbătoarea de *Sânziene* cade la Sfântul Ion de vară. *Ielele* au un aspect de „putere" mai degrabă, cel puțin în mod imediat; în fond, ele sunt Transformatoare.

319 Cf. Jean Reyor: *De la couleur verte,* Voile d'Isis, Janvier 1932.

320 R. Guénon: *Autorité spirituelle et Pouvoir temporel,* pp. 77.

apropiere cu *Janus* este cunoscută; reamintim simbolismul hindus al lui Skanda[321], Domnul Războiului care protejează meditația lui *Ganesha,* Domnul Cunoașterii… *Skanda* și *Ganesha* sunt dealtminteri reprezentați ca frați, fiind și unul și altul fii ai lui Shiva[322][323], principiu comun al celor două Puteri. Este exact același simbolism și aceeași funcție pe care o exprimă în Tradiția română perechea Împăratul Verde — Craiul, al doilea trimițându-și unul din copii (de obicei pe cel mai mic) primului pentru a-l apăra și a-i succede. Această pereche îl constituie pe *Janus* cu două capete[324]. Travestirea Craiului în Urs specifică foarte bine că e vorba de *Puterea* războinică. Și traseul eroului care, din fiu de Crai, de Kshatriya[325], devine Împărat Verde simbolizează reunirea celor două Puteri în Principiul lor comun și în aceeași persoană.

Acesta este primul sens al simbolului; în acest caz deosebit, nu e totul în ordine. Într-adevăr, Craiul își lasă fiii să plece în silă; el se travestește în urs; ceea ce le ia gustul de plecare. Vedem aici o aluzie la predominanța *Kshatriya-lor,* revoltați, căreia i-a pus capăt *Parashu-Râma.* De fapt, Craiul nu este chiar revoltat contra fratelui său, Împăratul Verde, ci, cum o spune textual basmul „mulți ani trecuse la mijloc decând acești frați nu mai avuse prilej a se întâlni amândoi, pentru că țara în care împărățea fratele cel mai mare era tocmai la o margine a pământului; și crăiia istuilalt la altă

[71 (78)]

margine; și apoi, pe vremile acele, mai toate țările erau bântuite de războaie grozave, și drumurile pe ape și pe uscat erau puțin cunoscute…” ceea ce arată cel puțin o slăbire a legăturii dintre cele două Puteri și o uitare a caracterului real al raporturilor lor. Craiul, Ursul acceptă să trimită pe unul din fiii săi, dar în același timp ar fi vrut să-l împiedice să plece. Această opoziție prefăcută va deveni revoltă deschisă, cum se va vedea mai departe.

Din punct de vedere microcosmic, Craiul ni se pare a corespunde Materiei Saturniene, asimilată Plumbului Filozofilor, minieră care conține toți germenii buni sau răi și care se lasă cu greutate „separată”. Și de ce se înspăimântă Calul și o ia la fugă? Deoarece este un cal ca toți ceilalți și nu materia cerută… „Sulful nostru nu este sulful comun; Mercurul nostru nu este mercurul comun”, acesta este refrenul obișnuit al Hermetiștilor[326].

---

321 *Janus* este reprezentat de asemenea în Tradiția română și prin „Împăratul care cu un Ochi plânge și cu un Ochi râde”.

322 Kshatriya — Kṣatriya (sanscr., de la kṣatra, „putere, stăpânire”) — casta războinicilor și a cârmuitorilor, a doua după cea sacerdotală (brāhmaṇa), deținătoarea puterii temporale. (vezi pagina 464)

323 Ganesha — Gaṇeśa (sanscr., „domnul cetelor”) — zeul cu cap de elefant, fiul lui Śiva, cel care îndepărtează piedicile și e invocat la orice început; Domnul Cunoașterii, apropiat de Ianus prin funcția de deschizător (Guénon). (vezi pagina 453)

324 Skanda — Skanda (sanscr.; numit și Kārttikeya, Kumāra) — fiul lui Śiva, Domnul Războiului, căpetenia oștirii zeilor; în simbolismul guénonian (Autorité spirituelle et pouvoir temporel, la care trimite nota 6008), fratele care ocrotește… (vezi pagina 494)

325 Shiva — Śiva (sanscr., „cel binevoitor”) — în trimūrti hindusă, al treilea aspect al Principiului, cel transformator (nu „distrugător” în sens profan), înfățișat cu al treilea ochi frontal; tatăl lui Skanda și al lui Gaṇeśa, deci, pentru… (vezi pagina 493)

326 Dacă folosim uneori terminologia alchimică n-o facem pentru că socotim *Harap-Alb* un mit alchimic, departe de aceasta… dar vocabularul alchimic este ceva mai puțin necunoscut cititorului decât cel din alte Tradiții. Noi îl folosim când se ivește ocazia ca pe o „grilă”… De altfel, atât timp cât

Al treilea fiu al Craiului a fost foarte întristat de pățania fraților mai mari; iese afară în grădină și începe să plângă. În timp ce plângea și sta pe gânduri ce să facă pentru a scăpa de rușine, îi apare deodată înainte o bătrână cerșetoare gârbovă de bătrânețe.

„— Da' ce stai așa pe gânduri, luminate crăișor? zise baba; alungă mâhnirea din inima ta, căci norocul îți râde din toate părțile și nu ai de ce fi supărat. Ia, mai bine miluiește baba cu ceva.

— Ia lasă-mă-ncolo, mătușă, nu mă supăra, zise fiul Craiului, acum am altele la capul meu.

— Fecior de craiu, vede-te-aș împărat! Spune babei ce te chinuiește; că de unde știi, poate să-ți ajute și ea ceva.

— Mătușă, știi ce? Una-i una, și două-s mai multe; lasă-mă-n pace, că nu-mi văd lumea înaintea ochilor de necaz.

— Luminate Crăișor, să nu bănuiești, dar nu te iuți așa de tare, că nu știi de unde-ți poate veni ajutor.

[72 (79)]

— Ce vorbești în dodii mătușă? Tocmai de la una ca d-ta ți-ai găsit să aștept eu ajutor?

— Poate ți-i a mirare de una ca aceasta? zise baba. Hei, luminate Crăișor! Cel-de-sus varsă darul său și peste cei neputincioși; se vede că așa place sfinției-sale. Nu căuta că mă vezi gârbovă și zdrențuroasă, dar prin puterea ce-mi este dată, știu dinainte ceea ce are de gând să izvodească puternicii pământului și adeseori râd cu hohot de nepriceperea și slăbiciunea lor. Așa-i că nu-ți vine a crede, dar să te ferească Dumnezeu de ispită! Căci multe au mai văzut ochii mei de-atâta amar de veacuri câte port pe umerele acestea. Of! Crăișorule! crede-mă, ca să aibi tu puterea mea, ai vântura țările și mările, pământul l-ai da de-a dura, lumea aceasta ai purta-o, uite așa, pe degete, și toate ar fi după gândul tău. Dar uite ce vorbește gârbova și neputincioasa! Iartă-mă, Doamne, că nu știu ce mi-a ieșit din gură! Luminate crăișor, miluiește baba cu ceva!

Fiul craiului, fărmăcat de vorbele babei, scoate atunci un ban. Atunci baba îi dezvăluie că ea e sfânta Duminică și că el va deveni peste puțin timp „un Împărat, care n-a mai stat altul pe fața pământului! așa de iubit, de slăvit și de puternic…” Îi poruncește să-i ceară tatălui său calul, armele și hainele cu care a fost mire, și-i arată cu exactitate metoda prin care poate descoperi acest cal. Apoi, el „o vede învăluită într-un văl alb, ridicându-se în văzduh”. După ce învinge refuzurile repetate ale tatălui său, Crăișorul obține ceea ce îl sfătuise Sfânta să ceară.

Sfânta Duminică, această „Bătrână a Timpurilor”, este Zeul Solar, Apollon hiperboreanul, Dea Syra[327][328], Zeița Solară. Ea este cea care alege eroul și îl

Harap-Alb rămâne în lumea formală, este valabil.

327 *Dea Syria* — „Zeița Siriană” (lat.), Atargatis, venerată la Hierapolis (Lucian, *Despre zeița siriană*). Autorul o apropie de „Siria”, locuința Zeului Solar din basm (p. 84). (vezi pagina 449)

328 Dea Syra — Dea Syria (lat., „Zeița siriană”), Atargatis — zeița din Hierapolis, venerată și în Imperiul roman. (vezi pagina 449)

anunță că va deveni „cel mai mare Împărat al Lumii, Împăratul Verde, *Ganesha-Janus,* cum n-a mai stat altul pe fața pământului de iubit, de slăvit și de puternic”, deci cu atributele Cerității cosmice), ale Gloriei și ale Forței, cu alte cuvinte Stăpânul celor Trei Lumi, Cauzală, Intermediară și Corporală. Ea îl investește, ceea ce este semnificativ, când se știe că Regele Lumii este o specificare a lui Mikael. Iar Vălul Alb în care dispare învăluită este marca Autorității Supreme. Eroul a avut o „revelație” în sensul strict al cuvântului.

[73 (80)]

Crăișorul purcede apoi la descoperirea „Calului”, după ritul indicat de Sfânta Duminică; duce o tavă plină cu jăratec în fața cailor din herghelie… Toți se retrag îngroziți, afară de unul și cel mai bătrân, cel mai răpciugos din toți; el se repede și apucă o gură de jăratic… Supărat, fiul Craiului îi trage cu frâul în cap… Calul nu se sinchisește și apucă iar o gură de jăratic. Fiul îl lovește iar în cap. Calul nu renunță și înghite și a treia oară jăratecul; crăișorul îl lovește din nou și-i pune frâul în gură… Atunci bătrâna gloabă se scutură de trei ori și se transformă într-un trein[329] cu douăsprezece aripi: „Sui pe mine, Stăpâne, zice el fiului de Crai”; zboară întâi până la nori și se lasă în jos; apoi zboară până la Lună, iar a treia oară până la Soare, câte odată pentru fiecare lovitură cu frâul și ca reacție concordantă; eroul ia în mod virtual în posesiune cele trei lumi, a căror cucerire efectivă va face subiectul întregului basm. Eroul a descoperit adevăratul Agent, el a eliberat pe *Shakti,* captiva unei materii vulgare și de disprețuit. Lovită la cap, formidabila putere a Șarpelui se trezește și zboară până la Nori, până la Lună, până la Soare. Și a fost deșteptată prin Știința și Regimul Focului. Eroul și-a construit vehiculul său de foc. În ce privește loviturile de frâu, sunt o aluzie foarte directă la puterea cheilor[330], lucru foarte rar; fiecare lovitură de frâu sau învârtire de Cheie deschide Poarta strâmtă a uneia din cele trei lumi.

Craiul vrea să-l încerce la pod la fel ca pe frații mai mari, dar și-a găsit omul: abea scapă neucis. Atunci îi liberează trecerea și-i dăruiește pielea de Urs; îl sfătuiește să ia seama la Spâni și la oamenii roșii…

Și în mod firesc, de trei ori, fiul Craiului întâlnește un Spân[331] care îi oferă serviciile… pe care sfârșește prin a le accepta. Traversând o pădure întunecată (la selva oscura[332]), eroul și Spânul găsesc o fântână adâncă, fără roată, fără cumpănă. Spânul se coboară să bea: — Ei, stăpâne, ce apă bună; vino să bei! Crăișorul uitând orice grijă *coboară;* celălalt *urcă* și lasă să cadă capacul pe gura fântânei… Amenință pe fiul craiului că-l lasă să moară dacă nu-i spune

329 Așa în ediția tipărită; cuvânt neclar, probabil greșeală de tipar (lectura nu s-a putut stabili sigur).

330 puterea cheilor — Lat. (vezi pagina 486)

331 sursa: „pădurea întunecată” (it.). **Dante, *Infernul* I, 2:** *mi ritrovai per una selva oscura* — „m-am aflat într-o pădure-ntunecată”. [Dante Alighieri — Infernul, trad. George Coșbuc, ro.]

332 Spân — Spânul — personajul din Harap-Alb care îl închide pe erou în fântână și îl face sluga lui, uzurpându-i locul de nepot al Împăratului Verde. (vezi pagina 495)

cine e și unde merge. Celălalt trebuie să-și mărturisească identitatea și scopul călă-

[74 (81)]

toriei: — Bine. De-acum înainte, eu voi fi fiul craiului, iară tu vei fi sluga mea, și aceasta va dura *până când îi muri și iar îi învie.* De-acum înainte, te vei numi *Harap-Alb* (Negru-Alb).

Să cercetăm ce înseamnă acest misterios „Spân”. Menționăm în trecere că, din toate timpurile, barba a fost considerată în Orient ca un semn de sfințenie. Preoții și călugării trebuie s-o poarte în mod obligatoriu și să n-o taie niciodată, la fel ca și tantricii. Insuficiența sistemului capilar e considerată ca un semn de sterpiciune, de goliciune și de uscăciune…

Dar mai există ceva care e sterp, gol, uscat… aceasta este Piatra sau Sarea, dublu aspect al aceluiaș „Principiu de Sezisabilitate”, după expresia lui Böhme[333], deși, exact vorbind, Piatra este într-un mod mai sintetic și mai principial, ca… *Luz*-ul de exemplu.

În stil religios s-ar putea spune că eroul „moare”, dar această interpretare ni se pare destul de superficială pentru un mit inițiatic. În realitate, el a procedat în deplină cunoștință de cauză după cum vom încerca să explicăm. Pentru a folosi un simbolism hiperborean, fiul Craiului s-a aflat, la un moment dat, în punctul de despărțire al literei Y în cele două brațe. El avea de ales între cele două căi, și, ca și Hercule, o ia pe cea mai grea[334].

Într-adevăr, eroul era deja un inițiat virtual. Primise o investitură (o influență spirituală), devenise stăpânul Calului, care-l făcuse să parcurgă cele trei lumi; învinsese Ursul *Kshatriyas,* cu alte cuvinte domeniul subtil. Toate acestea erau destul de complete, dar destul de ușoare și în mod indiscutabil virtuale. Era deci în următoarea dilemă: ori să rămână și să se mulțumească cu această situație, sau, dimpotrivă, să se întoarcă, să reia totul de la început și în amănunțime și să le realizeze în mod efectiv. Aceasta este ceea ce alege el.

Dar nu este realizare efectivă fără Sare și fără Piatră, aspecte ale Principiului de Sezisabilitate sau de Fixare; Fixarea este condiția sine qua non[335] a efectivității. Volatilul și Mixtul nu pot da niciodată decât o realizare virtuală; numai atunci când intervine Fixul, consimțământul se corporifică, devine realitate pozitivă și permanentă. Dar pentru a „pre-

[75 (82)]

para” acești Fixativi, Sarea și Piatra, trebuie să se centreze pe ele: piatra se află în măruntaiele pământului; trebuie căutată, readusă și scoasă din starea de „cădere”, și pregătită; acesta este scopul principal al coborârii în infern. Eroul coboară, în mod conștient, lucid în fântâna cu trepte și prin aceasta face să urce Spânul-Piatra în mod automat, după cum coborârea tipsiei balanței face să urce cealaltă. Se centrează pe Piatra-Spân în timpul acestei vizite în stările

333 Böhme — Jakob Böhme (1575—1624) — mistic și teosof german, cizmar din Görlitz, autorul Aurorei (1612) și al Mysterium Magnum; autorul îi atribuie expresia „Principiu de Sezisabilitate”, dublul aspect al Pietrei și al Sării (p. (vezi pagina 444)

334 sursa: „Hercule la răscruce”: fabula sofistului Prodicos, povestită de Xenofon, *Amintiri despre Socrate* II, 1, 21—34 — tânărul Hercule alege între Plăcere și Virtute calea grea a virtuții.

335 „fără de care nu se poate” (lat.), adică condiția indispensabilă.

infraumane, pentru a o rectifica și în *mod necesar* și-l face *Stăpân* aspru și nemilos, *după însăși măsura* aspirației sale spre o realizare efectivă și totală. Numai prin moartea și prin învierea inițiatică va ieși victorios din această robie necesară și liber consimțită, și Piatra însăși, Nucleul său vital este aceea care îl înștiințează… Va fi a doua moarte inițiatică, întrucât prima s-a petrecut acum.

Deci aceasta nu este o „cădere" ci o „coborâre", și cea mai bună probă că e așa este că tocmai în acest moment primește numele inițiatic de *Harap-Alb (Negru-Alb),* cel mai înalt care poate exista deoarece este de asemenea al Omului Universal. În această operație primejdioasă (care este o moarte), el își pierde vechea individualitate, pierde tot, afară de un lucru: Calul. Rămâne stăpânul Agentului. N-a lăsat să-i cadă dorje[336] din mâini. La toată această parte a mitului se aplică în mod foarte exact cuvântul evanghelic: „Căci, acela care vrea să-și salveze viața[337] o va pierde; dar acela care își va pierde viața pentru Mine o va câștiga".

În termeni mai generali, Spânul este aspectul „negru" *(Harap)* al eroului, pe care acesta îl eliberează în vederea lucrării inițiatice. Se produce o cataliză care „separă" *Harapul* (Negru) de *Alb.* Ei vor forma de-acum înainte o pereche frățească negru—alb, simbolizând cele două emisfere ale lui Brahmânda[338], sau ale lui pinda[339] (dar în mod temporar „inversate"). Evoluția și Involuția, *Solve* și *Coagula,* etc., *Harap-Alb* fiind dintr-un anumit punct de vedere *Yin-Yang;* se poate considera fântâna ca cilindrul universal în care *Ying-Yang-ul își* îndeplinește rotația sa helicoidală sub atracția „Voinței Cerului". Și „coborârea" *Yang*-ului și

[76 (83)]

„urcarea" *Yin*-ului, concomitente, arată această mișcare în spirală.

În sfârșit, Spânul este și o altă manifestare a forței de retenție care vroise deja să-l împiedice pe erou să plece. Este un alt aspect al Ursului și din acest motiv credem posibilă o interpretare ciclică a mitului. Ursul care nu vroia să-l lase pe erou să plece, Negru care uzurpă locul Albului, care vrea să treacă drept adevăratul nepot, și moștenitor al Împăratului Verde, simbolizează ambii revolta *Kshatriy*-lor contra autorității supreme, dominația lor temporară și de asemenea, poate, dominația rasei negre asupra celei albe. Ceea ce era nesupunere și reavoință la Crai devine revoltă deschisă la Spân. Cel care pune capăt acestei stări de lucruri este *Parashu-Râma și Râma* în mitul nostru este Mistrețul Alb, *Shri Shwêta Varâha, Harap-Alb,* ales de Zeul Solar pentru a

336 sursa: Trimitere scripturară: „Căci cine va voi să-și scape sufletul îl va pierde; iar cine își va pierde sufletul pentru Mine îl va afla" — Matei 16, 25. Locuri paralele: Marcu 8, 35; Luca 9, 24; Ioan 12, 25. Autorul traduce „suflet" prin „viață". [Matei (Biblia sinodală), ro.]

337 dorje — Dorje (tib. (vezi pagina 450)

338 Brahmânda — Brahmāṇḍa (sanscr., „oul lui Brahmā") — Oul lumii, macrocosmul, ale cărui două emisfere sunt cerul și pământul; corespondentul lui în microcosm e piṇḍa. (vezi pagina 443)

339 pinda — Piṇḍa (sanscr., „bulgăre, corp") — „oul" individual, microcosmul, corespondentul lui Brahmāṇḍa; la Guénon, și germenii nepieritori ai individualității (p. (vezi pagina 482)

îndeplini această misiune și a deveni Suveran Pontif și Rege al Lumii. Se vor vedea mai departe indicațiile precise care susțin ipoteza noastră.

Deci, alături de sensul „interior” și microcosmic, mitul are încă unul, ciclic, care nu-l exclude pe primul. Nu trebuie să repete, orice Inițiat „Gestul” lui Parashu-Râma? mai întâi punând la respect pe *Kshatriyas* revoltați, adică să devină stăpânul subtilului și, dacă trece la Marile Mistere, să-i „extermine”, să-i rezoarbă în Informal?

După numeroase peripeții și după ce a trecut 9 Mări și 9 Țări și 9 Ape Mari[340] perechea noastră de Dioscuri ajunge la curtea Împăratului Verde. Spânul se prezintă ca nepotul acestuia, iar Harap-Alb ca sluga sa.

Într-o zi se servesc la masa Împăratului niște salăți minunate. Împăratul îi mărturisește celui pe care îl credea nepotul său că aceste salăți erau din Grădina Ursului[341] și că rar se încumetă cineva să se aventureze până acolo. — Nu-i decât atâta? zise Spânul; sluga mea Harap-Alb are să-mi aducă câte vreau.

Și iată-l pe *Harap-Alb pe drumuri…* Calul pornește la pas, până ce iese mai încolo, ca să nu-i

[77 (84)]

vadă nimeni. Apoi își arată puterile, zicând: — Stăpâne, ține-te bine pe mine, că am să zbor lin ca vântul, că cutreierăm pământul.

Și odată zboară calul cu *Harap-Alb* până la nouri; apoi o ia de-a curmezișul pământului:

Pe deasupra codrilor[342]
Peste vârful munților
Peste apa mărilor.

„Și după aceea, se lasă încet-încet într-un ostrov mândru din mijlocul unei mări, lângă o căsuță singuratică, pe care era crescut niște mușchi pletos de o podină de gras, moale ca mătasea și verde ca buratecul”.

Aici, *Harap-Alb* regăsește pe Sfânta Duminică și-i spune grijile lui… Sfânta iese afară, pornește desculță prin rouă, culege o poală de somnoroasă pe care o fierbe la un loc cu o vadră de lapte dulce și cu una de miere și o toarnă în fântâna Ursului care nu întârzie să adoarmă. La miezul nopții, îmbrăcat în pielea de urs, de la tatăl său, Harap-Alb ajunge la răscrucea drumurilor unde se află Grădina și culege salățile. Ursul se trezește, iar *Harap-Alb* scapă aruncând pielea cea de urs în capul animalului.

Acest Ostrov Verde, Reședință a Zeului Solar nu este altul decât Centrul Suprem. El este de asemenea *Grădina Ursului* (Grădina Polară), altă denumire a acestui Centru, în timpul dominației *Kshatryi*-lor. Subliniem că nu Zeul Solar propriu-zis este cel care locuiește Centrul, *ci aspectul său feminin,* ceea ce

340 Acestea ni se par a corespunde la cele 9 constelații circumpolare.

341 Grădina Ursului — Grădina Ursului — în Harap-Alb, grădina de unde eroul trebuie să aducă salățile, păzită de un urs și aflată la încrucișarea drumurilor. (vezi pagina 454)

342 vers. **Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*** (1877) — versurile zborului calului năzdrăvan, citate de autor din textul basmului. Basmul a apărut în «Convorbiri literare», 1 august 1877 — anul pe care autorul îl socotește semnificativ la pagina 99. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

identifică Ostrovul cu Vârâhî, „aspectul de Shakti a lui Vishnu (în mod mai deosebit în legătură cu al treilea Avatâra al său)”[343], Mistrețul. *Harap-Alb* fură minunatele salăți din Grădina Ursului, pe care acesta le păzea aprig. Cu alte cuvinte, aceste salăți sânt chiar *esențele* Grădinii, esențe de natură vegetală, ceea ce identifică Grădina Ursului cu Paradisul pământesc.

Deci, Centrul Suprem avea aici cinci denumiri, aparținând Tradiției primordiale: 1) Ostrovul Verde; 2) „Siria”, Locuința Zeului Solar; 3) Grădina

[78 (85)]

Ursului; 4) *Vârâhî;* 5) Paradis pământesc. La acestea, se poate adăuga și a șasea: Grădina Ursului se află la „încrucișarea drumurilor”, deci în centrul crucii orizontale; și, în adevăr, Centrul Suprem nu se poate găsi decât în punctul chintesențial al unei stări de fire. Se vede câte moșteniri formidabile s-au strâns în mitul lui *Harap-Alb!*

Pe de altă parte, această denumire a Centrului Suprem ca Grădina Ursului este cea mai exactă aluzie la revolta *Kshatriy-lor,* la dominația lor trecătoare, la uzurparea în timpul căreia Grădina Mistrețului devine Grădina Ursului. Faptul că *Harap-Alb,* Mistrețul Alb, *Shri-Shwêta-Varâha,* este cel care fură Ursului *„esențele”* acestei Grădini, împuternicit, apărat și misionat de *Vishnu, este pentru noi cel mai categoric semn că Harap-Alb este identic cu Parashu-Râma,* și că în Harap-Alb avem mitul celui de-al 6-lea Avatâra, mit redactat în secolul al XIX-lea de un om al cărui așa-zis „pseudonim” e un echivalent al lui *Ram!*

La drept vorbind, Harap-Alb n-a alungat încă în mod definitiv Ursul din Grădina Mistrețului; n-o va face decât la sfârșitul basmului, când va nimici celălalt simbol al *Kshatriy*-lor revoltați care este Spânul, Negrul. Deocamdată, el trebuia să fugă cât putea de repede și să fure esențele, adică să salveze și să ascundă tradiția în timpul epocilor tulburi. Iar faptul că s-a îmbrăcat cu o piele de urs ar putea arăta că *Parashu-Râma* s-a slujit de *Kshatriyas* rămași disciplinați pentru a supune pe *Kshatriyas* revoltați. Mistrețul Alb îmbracă pielea de urs; ea îi este *cuvertură;* iar *cuvertura* este principala funcție a Luptătorilor rămași în legitimitate.

Câteva zile mai târziu, Împăratul arată Spânului niște pietre scumpe și-l întreabă: „— Nepoate, mai văzut-ai petre nestemate așa de mari și frumoase ca acestea de când ești? Se găsesc în Pădurea Cerbului. Și Cerbul[344] acela este bătut tot cu petre scumpe, mult mai mari și mai frumoase decât aceste. Mai întâi, cică are una în frunte, de strălucește ca un soare... Dar nu se poate apropia nimeni de Cerb, căci este solomonit și nici un fel de armă nu-l prinde; însă cel pe care l-a zărit

[79 (86)]

nu mai scapă cu viață... când se uită la cineva, fie om sau orice dihanie o fi, pe loc rămâne moartă... De-aceea fuge lumea de dânsul căci o mulțime de oameni și de sălbăticiuni zac fără suflare în pădurea lui... Dar cu toate aceste, trebuie să știi nepoate, că unii oameni îs mai al dracului decât dracul, merg în

343 R. Guénon. *Le Sanglier et l'Ourse.* Et. Traditionnelles, 1936, p. 295.

344 Cerbul — Cerbul e unul din animalele cele mai încărcate de simboluri ale lumii vechi. (vezi pagina 445)

pădure, și care dintre ei are îndrăzneală mare, și noroc și mai mare, umblând pe acolo, găsește din întâmplare câte o peatră de aceste, picată de pe Cerb, când se scutură el la șapte ani o dată…”

— „Doamne, moșule! zise atunci Spânul; să nu te superi, dar nu știu ce fel de oameni fricoși aveți pe aici. De asta nu vă dau urșii salăți și cerbii nestemate. Eu pun rămășag pe ce vreau că sluga mea are să-mi aducă pielea cerbului aceluia, cu cap cu tot, așa împodobit cum este!”

Harap-Alb merge iar să ceară ajutor la Sfânta Duminică. Ea îl ajută să sape o groapă adâncă lângă izvorul unde vine Cerbul să-și potolească setea.

Îi dă sabia și obrăzarul lui Statu-Palmă-Barbă-Cot[345], entitate infernală a Mitologiei române. Spre amiază, Cerbul vine și bea însetat apă. Apoi adoarme. *Harap-Alb* iese din groapa sa și dintr-o lovitură de sabie îi zboară capul, apoi se aruncă imediat în groapă. Capul Cerbului striga către *Harap-Alb* să i se arate ca să poată vedea de e vrednic de comoara ce i-o lăsa. Dar, *Harap-Alb* tăcea, aproape înecat în sângele Cerbului. După asfințitul Soarelui, animalul muri.

Ceea ce izbește în acest episod este extraordinara sa asemănare, mergând până la identitate cu mitul lui Perseu[346] și Meduza. Într-adevăr, Perseu are un cal năzdrăvan, Pegas, la fel ca *Harap-Alb.* El se apropie de Gorgona Meduza în timpul somnului și o omoară, la fel cum *Harap-Alb* ucide Cerbul pe când dormea. Privirea Meduzei ucide, ca și aceea a Cerbului. Dar nestemata frontală a acestuia, adică cel de-al treilea ochi al său nu ucide, este „normal”. Perseu la fel, surprinde pe surorile Gorgonelor, Phorkyade[347], Enyo și Pephredo; ele nu aveau decât un ochi pe care-l treceau alternativ; el li-l ia în momentul schimbului și le silește să-i arate drumul;

[80 (87)]

cu alte cuvinte, e vorba și acolo tot de un al treilea ochi „normal”. *Harap-Alb* se folosește de sabia și de obrăzarul-masca lui Statu-Palmă-Barbă-Cot. La fel și Perseu se slujește de Sabia (Harpè[348][349]) fermecată și de casca lui Hades, care-i asigură invizibilitatea, ca și obrăzarul. Harap-Alb este condus de Sfânta Duminică-Apolon, iar Perseu de Hermes și Atena. Toate acestea ne duc la identitatea celor două personaje.

După unii, securea lui Perseu era o armă de piatră, ceea ce o identifică cu securea lui *Parashu-Râma.* Și, ceea ce e remarcabil, este că numele lui Perseu e format din aceleași elemente ca și *Parashu*[350] PRS. *Sh*-ul sanscrit devine în general în celelalte limbi *S.* Am văzut un exemplu în rădăcina *Shri,* devenită

345 Statu-Palmă-Barbă-Cot — Statu-Palmă-Barbă-Cot — piticul din basmele românești, „de un stat de palmă și cu barba de un cot”, cu putere peste cele de sub pământ. (vezi pagina 495)
346 Phorkyade — Phorkyadele (gr. (vezi pagina 482)
347 Perseu — Perseu (gr. (vezi pagina 482)
348 „seceră, sabie încovoiată” (gr. ἅρπη), arma cu care Perseu taie capul Meduzei. (vezi pagina 456)
349 Harpè — Hárpē (gr. (vezi pagina 456)
350 Inutil să spunem că *sh* e o singură literă în sanscrită; la fel în română.

sar, sir, ser. Mai este unul în cuvântul Paradesha[351] devenit Pardes[352] și *Paradis.* Ceea ce e ciudat e că *Paradesha* s-a adaptat în același mod ca *Parashu,* înlăturând al doilea *a:* Pa R(a) De S Ha, Pardes; Pa R(a) Shu Perseu. *Harap-Alb* și Perseu sunt același personaj și același lucru e pentru Perseu și *Parashu-Râma;* reiese că *Harap-Alb* și *Parashu-Râma* sunt identici. Seceră sau sabie se spune în grecește *Harpè,* cuvânt format din aceleași elemente ca *Harap;* în cazul acesta, sabia ar fi colțul Mistrețului. Am văzut că H-ul de la *Harap* este un S aspirat, ceea ce dă elementele S R P, aceleași ca ale lui Perseu și *Parashu,* dar în ordine inversă, ca și la *Șarpe.*

Perseu, după isprava sa, zboară pe Pegas în „Etiopia[353]". Ar trebui să se știe însă de care Etiopia e vorba... acolo, el eliberează pe Andromeda care era „neagră"; dar, fără îndoială, ea era neagră la fel ca Sarabii... Acesta ni se pare că este sensul lui *Harap-Alb* în istoria tradițională a umanității.

Să abordăm acum interpretarea „interioară" și microcosmică a acestor episoade. *Harap-Alb* fură salatele, omoară Cerbul și aduce Pietrele, în alți termeni, el trece printr-o încercare vegetală, o încercare animală și o încercare minerală. Acestea sunt cele trei mari subîmpărțiri ale lumii infra-

[81 (88)]

umane[354] și cele trei mari etape ale unui voiaj infernal.

Pe de altă parte, acest Cerb încărcat de diamante ne duce cu gândul la măgarul încărcat cu relicve[355], la *Christofor.* Suntem deci în pline mistere Shethiene. *Harap-Alb* trece prin încercarea Rădăcinii Tenebroase, asupra căreia nu insistăm... Să urmărim însă puțin simbolismul privirii Cerbului și al diamantului său frontal. Am fi tentați mai întâi să-l asimilăm cu Urna[356] și cu ochiul lui *Shiva.* Este o analogie dar „inversă". Într-adevăr, la *Shiva,* cei doi ochi, diada, polarizarea manifestată, sunt „normali"; acel care transformă este Ochiul al Treilea, cel Principal. La Cerb, printr-o inversare cu adevărat infernală, diamantul este „normal", iar cei care sunt „otrăviți" sunt cei doi ochi, Dualitatea, Manifestarea. La *Shiva* vârful triunghiului este sus, la Cerb el este jos. *Harap-Alb,* ca să „găsească Piatra", a coborât în Centrul Pământului[357]. Să figurăm acest Centru al Pământului prin Piatră, între cei doi ochi înghețați ai Fiarei, punct extrem al triunghiului inversat, triunghi figurat și de cele două

---

351 „ținutul cel mai înalt" (sanscr.), de unde ebr. *Pardes* și gr. *parádeisos,* Paradis. Etimologia e a lui René Guénon (*Le Roi du Monde,* unde *Paradêsha* e „ținutul suprem"), pe care autorul o urmează. Filologic, sanscr. *paradeśa* înseamnă „țară străină, ținut de dincolo", iar ebr. *pardēs* și gr. *parádeisos* vin din iraniana veche (avestic *pairi-daēza*), „loc împrejmuit, grădină".

352 Pardes — „Grădina" (ebr.) — Paradisul și, prin cele patru consoane ale lui, cele patru sensuri ale Scripturii. (vezi pagina 481)

353 Etiopia — Etiopia — la autor, nu numai țara africană, ci un nume simbolic al ținuturilor „negre", adică saturniene și primordiale: „România a fost una din «Etiopii»" (p. (vezi pagina 451)

354 Se știe că embrionul, înainte de a deveni om, trece prin stările de cristal, de vegetal și de animal.

355 La Dante, de asemenea, aceasta este de natură minerală (de ghiață).

356 Acier des Philosophes. Cf. legenda întemeierii Transilvaniei.

357 „Cercetând cele dinlăuntru ale pământului, îndreptând, vei găsi Piatra ascunsă" (lat.) — formula alchimică din ale cărei inițiale se alcătuiește cuvântul V.I.T.R.I.O.L. Forma canonică (atribuită lui Basilius Valentinus): *Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem* — „Cercetează cele dinlăuntru ale pământului; îndreptând, vei găsi Piatra ascunsă". Autorul scrie *Visitando* („cercetând") și *Inferiora* („cele de jos") în loc de *Interiora*, potrivit coborârii „infernale" a eroului; mai jos, *invenieț* e greșeală de tipar pentru *invenies.*

ramuri divergente ale Cerbului ale cărui coarne simbolizează stările multiple infraumane. Acestui episod i se aplică în mod exact formula: „Visitando Inferiora Terrae[358], Rectificando, Invenies Occultum Lapidem”. „Rectificarea” este lovitura de sabie[359][360] care tăia „nodul vital” al Cerbului. Cât despre „Vitriol[361]”, este „Otrava” pe care o distilă ochii Cerbului. După aceasta, *Harap-Alb „inveniet Occultum Lapidem”…*

Lovitura de sabie ne reamintește pe aceea a lui Alexandru tăind Nodul Gordian. Este vorba de ceva care trebuie neapărat distrus definitiv, rectificat, răsturnat, ceva asemănător cu ceea ce face Dante când[362], pe spatele lui Lucifer, pune „picioarele în locul capului, și capul în locul picioarelor”.

Și *Harap-Alb,* după ce a sărutat mâna Sfintei Duminici, încalecă pe cal și se întoarce la Împărăție. Și pe unde trecea, toată lumea se înghesuia să vadă

[82 (89)]

marea piatră de pe Capul Cerbului; părea că *Harap-Alb* purta soarele cu el. Și Regii și Împărații îi dăruiau din comorile lor, din Împărățiile lor împreună cu mâna fiicelor lor pentru piatră, dar el nu primea.

„Și într-una din seri, cum ședea Spânul împreună cu moșu-său și cu verele sale sus într-un foișor, numai ce zăresc în depărtare un sul de raze scânteietoare, care venea înspre dânșii; și de ce se apropia, de ce se lumina mai tare, de li fura vederile. Și deodată toată suflarea s-a pus în mișcare: lumea de pe lume, fiind în mare nedumerire, alerga să vadă ce minune poate să fie. Și când colo cine era? *Harap-Alb,* care venea în pasul calului, aducând cu sine pielea și capul cerbului pe care le-au și dat în mâna Stăpânului”.

Aici ia sfârșit călătoria infernală a lui *Harap-Alb.* Se va remarca faptul că el e în același timp foarte complet, ceea ce ține de înalta lui ținută intelectuală. Simbolismul este redus la minimum indispensabil. Într-adevăr, cu cât calificarea este intelectuală și înaltă, cu atât inițiatul ia contact direct cu diferitele stări de ființă, ceea ce cere o capacitate de contemplare[363] excepțională, dar care îl cruță în schimb de multe încercări și primejdii. Cu cât calificarea scade, cu cât este a unui „Kshatriya”, cu atât stările se individualizează, se populează cu simboluri, ceea ce cere o capacitate mai mică de contemplare, dar „încercări mai dure. Trebuie să comparăm infernul dantesc, atât de dramatic și atât de saturat de simboluri și de elemente sentimentale, cu acela atât de sobru din *Harap-Alb,* pentru a sesiza modurile

358 În nota autorului: *Acier des Philosophes* — „Oțelul Filozofilor” (fr.), agentul alchimic care „taie”; cf. pagina 56, săgeata care eliberează inelul.

359 sursa: La Fontaine, *Fables* V, 14, „L'Âne portant des reliques”: măgarul care poartă moaște crede că lui i se închină mulțimea. *Christofor* („purtătorul de Hristos”) e sfântul care L-a trecut pe Prunc peste apă.

360 Vitriol — V.I.T.R.I.O.L. (vezi pagina 503)

361 Urna — Ūrṇā (sanscr., „smoc de păr”) — semnul dintre sprâncene al iconografiei hinduse și budiste, socotit loc al ochiului frontal. (vezi pagina 501)

362 sursa: **Dante, *Infernul* XXXIV, 76—81:** coborând pe trupul lui Lucifer, Vergiliu se întoarce cu capul unde avea picioarele (*volse la testa ov' elli avea le zanche*), trecând prin centrul pământului spre emisfera cealaltă. [Dante Alighieri — Infernul, trad. George Coșbuc, ro.]

363 În sensul de „bhâva”.

diferite ale unei inițieri Kshatriya și ale unei inițieri *Hamsa,* în timpul aceleiași etape inițiatice.

Într-o zi, Verde-Împărat a dat un mare ospăț în cinstea nepotului său; spre sfârșit, când oaspeții începuseră să se amețească, apare o *Pasăre Măiastră* care, bătând la fereastră, le spune: „Mâncați, beți și vă veseliți, dar de fata împăratului Roș nici nu gândiți!” Mesenii încep să discute și să se certe pe seama Fiicei Împăratului Roș; unii spuneau că e o vrăjitoare cumplită, alții că chiar ea ar fi venit

[83 (90)]

în chip de pasăre; că Împăratul Roș[364] nu se mai sătura să verse sânge omenesc și că ucidea pe toți petitorii fetei sale… Atunci Spânul se întoarce spre *Harap-Alb:* „Acum de grabă să-mi aduci pe fata Împăratului Roș”.

Această încercare înseamnă pentru *Harap-Alb* realizarea efectivă a Micilor Mistere, care se împlinește cu ajutorul diferitelor ființe elementare pe care le întâlnește în drumul său. Ar fi imposibil de tradus într-o limbă cristalizată și logică, cum e limba franceză, numele lor și întreagă această parte a basmului; sunt onomatopee, cuvinte măiestre, făcute ca să fie articulate și strigate de pe un deal pe altul. Chiar și în limba română, atât de maleabilă, aceste nume sunt barbare și e nevoie de tot geniul lui Creangă pentru a fi acceptate. Acești termeni luați „în răspăr” sunt unici și inimitabili. Vom rezuma deci foarte pe scurt povestirea, neputând gândi să lăsăm taurul moldovenesc în grădinile Versailles-ului.

Înainte de a întâlni aceste ființe, *Harap-Alb* își alege recunoștința și promisiunea de ajutor a Reginei Furnicilor și a Reginei Albinelor. *Harap-Alb* merge mai departe și vede la marginea unei păduri o dihanie care se încălzea la un foc de douăzeci și patru de stânjeni de lemne și care striga cât îl ținea gura că moare de frig; avea urechi mari clăpăuge și buze groase; când sufla, buza de sus se răsfrângea peste capul său, iar cea de jos atârna și-i acoperea pântecele… Și ori de câte ori sufla, acoperea totul cu un strat gros de ghiață: „Tu ești Gerilă[365]? Așa-i că taci, îl întreabă *Harap-Alb.* — Râzi tu de mine, *Harap-Alb,* zise atunci *Gerilă* tremurând, dar unde mergi, fără de mine, n-ai să poți face nimica”.

Harap-Alb îl ia cu el. El întâlnește apoi o namilă de om și mai mare care mânca brazdele de pe urma a 24 de pluguri și care tot striga în gura mare că moare de foame. Era *Flămânzilă.* Apoi vede un altul care băuse apa din 24 de iazuri și o gârlă și striga în gura mare că moare de sete. Era *Setilă.* Deci până acum o făptură care distruge Focul, una care distruge Pământul și o alta care distruge Apa… Împreună cu ei, *Harap-Alb* își continuă drumul și

364 Împăratul Roș — Împăratul Roș (Roșu) — în Harap-Alb și în alte basme, împăratul crud al cărui fiică își omoară petitorii; pentru autor, Sulful Roșu, aluzie la rasa atlantă și la un „sângeros sacerdoțiu feminin”, iar fata lui, Pasărea Măiastră,… (vezi pagina 460)

365 Gerilă — Gerilă, Flămânzilă, Setilă — trei din cei cinci însoțitori ai lui Harap-Alb, făpturi uriașe care sting focul cu gerul lor, mănâncă și beau tot ospățul Împăratului Roș. (vezi pagina 453)

[84 (91)]

zărește altă minunăție: o schimonositură de om care avea un singur ochi în frunte, mare cât o sită; când îl deschidea, nu vedea nimic și se împiedica de toate; dar atunci când îl ținea închis, că era zi sau noapte, spunea că vede cu dânsul și în măruntaiele pământului.

— „Iaca, începu el a răcni ca un smintit; toate lucrurile mi se arată găurite, ca sitișca și străvezii, ca apa cea limpede; deasupra capului meu văd o mulțime nenumărată de văzute și nevăzute; văd iarba cum crește din pământ; văd cum se rostogolește soarele după deal, luna și stelele cufundate în mare; copacii cu vârful în jos, vitele cu picioarele în sus și oamenii umblând cu capul între umere; văd, în sfârșit, ceea ce n-aș mai dori să vadă nimene, pentru a-și osteni vederea: văd niște guri căscate uitându-se la mine și nu-mi pot da seamă de ce vă mirați așa, mira-v-ați de… frumusețe-vă!

— Ce mai e și asta, întreabă *Harap-Alb*. Poate că e vestitul Ochilă[366], frate cu Orbilă, văr primare cu Chiorilă, nepot de soră lui Pândilă, din sat de la Chitilă, peste drum de Nimerilă…

— Râzi tu, râzi, *Harap-Alb,* zise atunci Ochilă, uitându-se închiorchioșat, dar unde te duci, fără mine rău are să-ți cadă. Fata Împăratului Roș nu se capătă așa lesne cum crezi tu…”.

Mai departe, *Harap-Alb* vede o făptură care umbla cu arcul după vânat paseri. Dar nu numai în arc stătea meșteșugul și puterea acestui om. Avea o putere încă și mai minunată; când voia se lățea așa de tare, de cuprindea pământul în brațe. Și se deșira și se lungea așa de grozav, că atingea luna, soarele, stelele și tot ce voia. Și dacă nu atingea păsările cu arcul său, ele tot nu scăpau. El le prindea în zbor, le răsucea gâtul cu ciudă și apoi le mânca așa crude, cu pene cu tot. Chiar atunci avea un vraf de paseri dinainte și ospăta dintr-însele cu lăcomie ca un vultan hămesit. *Harap-Alb* cuprins de mirare zise:

— „Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a mai fi chemând?… Să-i zici *Păsărilă…* nu greșești; să-i zici *Lățilă…* nici atât; să-i zici *Lungilă…* asemenea; să-i zici Păsări-Lăți-Lungilă[367], mi se pare că e mai potrivit cu năravul și apucăturile lui, zise

[85 (92)]

Harap-Alb, înduioșat de mila bietelor paseri. Se vede că acesta-i vestitul *Păsări-Lăți-Lungilă,* fiul Săgetătorului și nepotul Arcașului; brâul pământului și scara cerului; ciuma zburătoarelor și spaima oamenilor, că altfel nu te pricepi cum să-i mai spui.

— „Râzi tu de mine, râzi, *Harap-Alb,* zise atunci Păsări-Lăți-Lungilă, dar mai bine ar fi să râzi de tine, căci nu știi ce păcat te paște. Chitești că Fata Împăratului Roș numai așa se capătă? Poate n-ai știință ce vidmă de fată e aceea; când vrea, se face Pasăre Măiastră, îți arată coada, și i-ai urma dacă

366 Ochilă — Ochilă — însoțitorul lui Harap-Alb cu un singur ochi în frunte, care vede cu el închis până în măruntaiele pământului. (vezi pagina 479)

367 Păsări-Lăți-Lungilă — Păsări-Lăți-Lungilă (Păsărilă) — însoțitorul lui Harap-Alb care se lățește cât pământul și se lungește până la lună. (vezi pagina 482)

poți! De n-a fi și unul ca mine pe-acolo, degeaba vă mai bateți picioarele ducându-vă”.

— „Hai și tu cu noi, dacă vrei, zise atunci *Harap-Alb;* de-abia mi-i lua pe *Gerilă* de țuluc și l-îi purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzit câtuși decât și n-a mai clănțăni atâta din măsele, ca un cocostârc de cei bătrânicioși, că parcă mă strânge în spate când îl văd așa”.

Cu totul, așadar, cinci făpturi din care *Gerilă* distruge *Focul; Flămânzilă* distruge *Pământul; Setilă* distruge *Apa; Păsărilă-Lăți-Lungilă* distruge păsările în *Aer;* acesta este aspectul imediat al celui din urmă, în privința încercărilor elementare; în realitate, simbolismul său este mult mai vast. El figurează mai întâi Crucea cu trei dimensiuni (Lățime, Lungime, Înălțime); el epuizează spațiul prin ubiquitatea sa și, prin analogie, toate punctele posibile (pasările) ale planurilor de existență, ca și verticala care le leagă între ele prin centrele lor („el ajungea cu mâna la lună, la stele și la soare și cât voia de sus”). Distrugător al Păsărilor (stări superioare ale Ființei), el este fața care resoarbe Ciclurile. Și din orice punct s-ar găsi, prin omniprezența sa, din orice plan, el proiectează ca Arcașul o indefinitate de raze vectoare prin săgețile arcului său, reunind între ele toate punctele posibile și stabilind astfel indefinite sisteme de coordonate (ca Hercule pe lacul Stymphale). Să dăm deci adevăratul său nume lui *Păsări-Lăți-Lungilă:* este Vortexul Sferic Universal[368]. Cât despre a cincea făptură, Ochilă, cu unicul său ochi frontal, Linceu[369], pentru care materia nu există, el nu acționează, dar vede totul și călăuzește totul, Motor imobil și Quintesență. Cele cinci elemente sunt desemnate aici prin cali-

[86 (93)]

tăți; e vorba deci despre bhûtas[370] și despre tanmâtras[371] în același timp, în alți termeni despre *toată* starea umană și nu numai despre modalitatea corporală. Cu acești însoțitori va încerca *Harap-Alb* s-o cucerească pe Fata Împăratului Roș, Fiica Sulfului Roșu.

El se prezintă așadar la curtea acestui monarh și-i cere mâna fiicei sale pentru nepotul lui Verde Împărat, stăpânul său. Roș Împărat este mirat de îndrăzneala sa, dar se stăpânește și-i cere timp de gândire toată noaptea. Poruncește unuia din servitori să ducă pe *Harap-Alb* și însoțitorii săi să se culce în Casa de Aramă, sub care se arseseră 24 stânjeni de lemne. *Gerilă* nu se lasă însă intimidat; el suflă peste casă și o face numai bună de locuit. Fiecare se instalează cât mai bine, și apoi, din nimic, încep a se certa și încă din ce în ce mai tare; totul s-ar fi terminat printr-o bătaie generală dacă *Gerilă* supărat n-ar fi suflat de trei ori din buzele sale, ceea ce a avut darul să-i liniștească îndată pe toți, căci casa se făcuse un sloi de gheață; se potolesc și jură să rămână uniți

368 Vortexul Sferic Universal — Expresie guénoniană (Le Symbolisme de la Croix, cap. (vezi pagina 503)

369 Linceu — Linceu (gr. (vezi pagina 467)

370 tanmâtras — Tanmātra (sanscr., „numai aceasta”, „esența ei însăși”) — cele cinci esențe subtile din care purced elementele corporale: sunetul, tangibilul, forma vizibilă, gustul și mirosul, fiecare corespunzând unui element și unui simț. (vezi pagina 497)

371 bhûtas — Bhūta (sanscr., „ceea ce a devenit”) — cele cinci elemente corporale: eterul (ākāśa), aerul, focul, apa și pământul, purcese din cele cinci tanmātra. (vezi pagina 441)

în jurul lui *Harap-Alb,* stăpânul lor… A doua zi dimineața, sluga vine să adune cenușa peținitorilor; el îi găsește strigând cât îi ținea gura că „nu știu ce fel de împărat e acesta, de ne lasă fără scânteie de foc în vatră, să degerăm aicea…” A trebuit să aducă securi și cazmale ca să-i libereze, și să arunce apă fiartă pe uși și pe ferestre.

Tot acest pasaj de vreo zece pagini este de o vervă și de un haz uluitor… Uluitor e cuvântul… căci chiar aceasta ne-a împiedicat să vedem că e vorba aici de un Athanor[372][373], că Focul nu trebuie să fie prea violent, altfel există riscul calcinării; că elementele, odată eliberate, au veleitatea să trăiască fiecare pentru sine; că trebuiesc moderate și ținute bine în mână. Trecerea de la Căldura extremă la Frigul extrem simbolizează intervenția a două principii solve[374] și coagula[375]. Proba focului trecuse.

Veni vremea prânzului care consta din „12 vaci mari fripte, 12 căruțe pline cu pâine și 12 butoaie cu vin vechi”. „Numai de-ați putea dovedi cât vă voi da eu, zise Împăratul Roș; că de nu-ți fi mâncători și băutori, v-ați găsit beleaua cu mine, nu vă pară lucru de șagă; …dacă rămâne o singură fărămitură, o singură picătură din acest ospăț ați

[87 (94)]

încurcat-o; pun să vă taie capul pe dată. Ați înțeles?” — *Harap-Alb, Gerilă, Ochilă* și *Păsărilă* se așează la masă. Dar ce puteau ei să facă? Nici nu se vedea că au mâncat. E rândul nostru acum, ziseră *Flămânzilă* și *Setilă*. „Și atunci unde nu începe *Flămânzilă* a cărăbăni deodată în gură câte o haraba de pâine și câte o ialoviță întreagă, și răpede mi ți le-a înfulicat și le-a forfăcat, de parcă n-au mai fost. Iară *Setilă,* dând fundurile afară la câte o bute, horp! ți-o sugea dintr-o singură sorbitură; și răpede, răpede, mi ți le-a supt pe toate de-a rândul, de n-a mai rămas nici măcar picătură de vin de doage”. După aceea ei începură să arunce oasele și butoaiele goale în capul oamenilor Împăratului, strigând, unul că moare de foame, altul că moare de sete. Așa au trecut și probele Pământului și ale Apei.

Harap-Alb trebuie acum să despartă boabele de mac de firele de nisip, amestecate într-o grămadă mare. Regina Furnicilor și poporul ei o fac pentru el. După aceea, Împăratul îl pune în față cu fiica sa și cu o altă fiică, adoptivă, dar care semăna cu prima ca o picătură de apă cu alta. Regina Albinelor îi arată care e cea adevărată, așezându-se pe obrazul ei. Sensul exact al acestor încercări ni se pare a fi următorul: într-un moment al căii inițiatice, toate forțele de iluzionare se strâng într-un ultim efort și simulează, pentru a înșela, lucrarea inițiatică însăși. E nevoie de promptitudinea și atenția furnicii, finețea

372 cuptorul alchimic cu foc neîntrerupt (din arab. *at-tannūr,* „cuptorul”), în care „opera” se coace la foc lin. (vezi pagina 437)

373 Athanor — Athanor e cuptorul alchimiștilor, vasul închis în care Opera se coace la un foc egal și neîntrerupt. (vezi pagina 437)

374 coagula — Închegarea, strângerea la un loc; împreună cu solve, cele două lucrări care fac și desfac lumile. (vezi pagina 448)

375 solve — Solve et coagula — „desfă și încheagă” — este formula scurtă a întregii Arte. (vezi pagina 494)

și discernerea albinei pentru a deosebi și a alege bine (separabis suaviter et cum ingegno[376], din Tabula Smaragdina[377]).

— „Până acum ai izbutit, îi spune Împăratul Roș… Dar fata mea are să se culce diseară unde se culcă totdeauna, iar voi să mi-o străjuiți toată noaptea. Și dacă mâine dimineață s-a afla tot acolo, atunci poate să ți-o dau; iar de nu, ce-i păți, cu mine nu-i împărți. Înțeles-ai?" La căderea nopții, fata se culcă și *Harap-Alb* se așează de straje chiar la ușa ei, iar ceilalți se înșiră până la poarta curții.

Către miezul nopții Fata Împăratului se preface în pasăre și-și ia zborul nevăzută printre cei cinci străjeri. Dar când ajunge la *Ochilă* acesta o vede și-i dă de știre lui *Păsărilă:* „— Măi, fetișoara Împăratului ne-a tras butucul. A dracului sgâtie de

[88 (95)]

fată! S-a prefăcut în păsărică, a zburat ca săgeata printre ceilalți și ei habar nu au despre asta. Ei, apoi? Lasă-te în seama lor dacă vrei să rămâi făr' de cap. De-acum, numai noi o putem găsi și aduce la urma ei. Taci molcom și haidem după dânsa. Eu ți-oi arăta-o pe unde se ascunde, iară tu să mi-o prinzi cum ți-i meșteșugul și să-i strâmbi gâtul oleacă, să se învețe ea de altă dată a mai purta lumea pe degete. Și atunci, odată și pornesc ei după dânsa, și nu merg tocmai mult și *Ochilă* zice: — Măi *Păsărilă,* iacătă-o, ia! colo în dosul pământului, țupilată sub umbra iepurelui; pune mâna pe dânsa și n-o lăsa!. — Atunci *Păsărilă* se lățește cât ce poate, începe a bojgăi prin toate buruienile și, când să pună mâna pe dânsa, zbr! pe vârful unui munte, și se ascunde după o stâncă. — Iacătă-o, măi, colo, în vârful muntelui, după stânca aceea, zise *Ochilă. Păsărilă* atunci se deșiră odată și se înalță până la lună. Apoi, cuprinzând luna în brațe, găbuiește păsărica, mi ți-o înșfacă de coadă și cât pe ce să-i sucească gâtul. Ea atunci se preface în fată și strigă înspăimântată: — Dăruiește-mi viața, *Păsărilă,* că te-oi dărui și eu cu milă și cu daruri împărătești, așa să trăiești! — Ba că chiar erai să ne dăruiești cu milă și cu daruri împărătești, dacă nu te vedeam când ai pașlit-o, farmazoană ce ești! zise *Ochilă".* Și o aduc la palat. Astfel este câștigată și proba *Aerului.* Dar mai e încă și altceva:

Harap-Alb se găsește într-o stare de ființă, în acest caz starea umană, pe care trebuie s-o realizeze. Fata Împăratului Roș, a Sulfului Roșu, Farmazoana, Pasărea Măiastră simbolizează perfecțiunea acestei stări, *Centrul* său, care trebuie cucerit, după încercările elementare. Dar acest centru se găsește peste tot și în nici o parte, Pasăre evanescentă; altfel spus, centrul nu e spațial și pentru a-l găsi e necesară ubicuitatea lui Păsărilă care epuizează dimensiunile și toate posibilitățile stării respective; ca un corolar, oricare punct din planul orizontal poate simboliza acest centru. Numai atunci, punctul simbolic se

376 sursa: „vei despărți cu blândețe și cu mare iscusință" (lat.). ***Tabula Smaragdina,* 8:** *separabis terram ab igne, subtile a spisso, suaviter cum magno ingenio* — „vei despărți pământul de foc, subțirele de gros, cu blândețe și cu mare iscusință". [Tabula Smaragdina (textul latin), lat.]

377 Tabula Smaragdina — „Tabla de smarald" (lat.) — textul hermetic fundamental, atribuit lui Hermes Trismegistul, cunoscut din versiuni arabe (sec. (vezi pagina 496)

identifică cu centrul real al stării: Pasărea se așează pe vârful Muntelui polar, ax veritabil și „loc” al tuturor centrelor stărilor de fire. *Luna,* unde este prinsă pasărea, figurează punctul de incidență al acestei verticale polare cu planul stării

[89 (96)]

de ființă, aici starea formală, cum arată chiar simbolismul Lunii. *Păsărilă* nu se proiectează, în acest caz special, în „Înălțime”, pentru că nu depășește Luna, deși era, în realitate, Stăpân al întregii Verticale polare („el atingea Luna, Soarele, Stelele și tot ce voia”). Avem aici o specificare, în cadrul Micilor Mistere, a Vortexului Sferic Universal, proiecția sa pe un plan. Dar *Păsărilă* n-ar fi putut face nimic fără *Ochilă,* Clarvăzătorul, cel care toate le vede și peste tot, dar care nu acționează. El e motorul imobil, Quintesența; el făptuiește fără să acționeze și regentează astfel toată starea de ființă. Pe de altă parte, s-a remarcat că cele cinci elemente sunt indicate prin calități; așadar, însoțitorii lui *Harap-Alb* simbolizează în același timp *tanmâtras* și *bhûtas,* deci toată starea formală. *Harap-Alb* a cucerit-o pe Fata Împăratului Roșu, Fata Sulfului Roșu și treapta inițiatică cu același nume, starea Adamică (Roșu), Edenul. Pentru a se desăvârși, trebuie să se împlinească total Misterul Androginului. Este scopul ultimei încercări, impus direct de Fata Împăratului Roșu.

„Înainte de pornire trebuie să meargă calul tău și cu turturica să-mi aducă trei smicele de măr dulce și apă vie și apă moartă de unde se bat munții în capete. Și de-a veni turturica mea înainte cu smicelele și apa, ie-ți nădejdea despre mine, căci nu merg, ferească Dumnezeu. Iară de-i avè noroc și-a veni calul tău mai întâi și mi-a aduce cele poruncite, să știi că merg cu tine oriunde mi-i duce; s-a mântuit socoteala… Dar turturica, fiind mai ușoară, ajunge mai înainte; și pândind tocmai când era soarele în cruce, de se odihneau munții numai pentru o clipită, se repede ca prin foc și iè trei smicele și măr dulce, și apă vie și apă moartă, și apoi, ca fulgerul se întoarce înapoi. Și, când pe la poarta munților, calul îi iese înainte, o proptește în cale și o iè cu măgulele… se răpede și-i iè apa și smicelele” — Acestea sunt indicații foarte clare asupra fixării și sublimării posibilităților mercuriale și asupra Misterelor lui Yoni[378] și ale lui Lingam[379]. Tot episodul ne pare a fi un rit de Maithuna[380], cu toate preciziunile dorite. Acest Măr, unde curg izvoarele de Apă Vie și Apă Moartă, e inutil să mai spunem

[90 (97)]

ce reprezintă. Acum, *Harap-Alb* a cucerit definitiv starea de Perfecțiune umană, și a realizat efectiv Micile Mistere[381].

---

378 Maithuna — Maithuna (sanscr., „împerechere”) — în tantrism, ritul unirii, înțeles ca împreunare a celor două principii complementare, Śiva și Śakti; ultimul din cele cinci „M” ale ritualului tantric. (vezi pagina 469)

379 Lingam — Liṅga (sanscr., „semn, însemn”; forma lingam e acuzativul) — stâlpul, principiul masculin în simbolistica hindusă, emblema lui Śiva, așezat de obicei în yoni; totodată imagine a axei lumii. (vezi pagina 467)

380 Yoni — Yoni (sanscr., „matrice, sân, izvor”) — principiul feminin, receptacolul, în simbolistica hindusă; reprezentat ca soclu al liṅga-ului în cultul lui Śiva. (vezi pagina 504)

381 Micile Mistere — Micile și Marile Mistere — în terminologia lui Guénon, cele două trepte ale inițierii: Micile Mistere duc la perfecțiunea stării umane, starea primordială sau edenică; Marile

Cât despre Fata Împăratului Roșu, Farmazoana, Vrăjitoarea, Pasărea Măiastră, care-și omoară pețitorii, am fi ispitiți să vedem în ea o aluzie la acel sângeros sacerdoțiu feminin, rezultat al predominanței unor *Kshatriyas revoltați, cărora le-a pus* capăt *Parashu Rama,* așa cum o arată acest episod al mitului. Faptul că ea și tatăl ei sunt roșii este o aluzie, credem, la rasa Atlantă, origine și producătoare a marilor mișcări insurecționale și anti-tradiționale a Vârstei de Aramă. *Harap-Alb* răpește și păstrează, și de data aceasta, „esența” Împărăției Roșii, în vederea apropiatei catastrofe care aștepta această civilizație. Aceste două fapte îl identifică pe *Harap-Alb* cu *Parashu Rama*. *Harap-Alb* nu distruge, el „rectifică”, el face un gest de „răscumpărare”, atitudine eminamente „avatarică”.

Harap-Alb se întoarce cu prețioasa sa cucerire la Împăratul Verde, acesta fiind momentul culminant al mitului, realizarea, prin transpoziție, a Marilor Mistere. Împăratul Verde, Spânul, curtea le ies în întâmpinare. „Și văzând Spânul cât e de frumoasă Fata Împăratului Roș, odată se răpede s-o ia în brațe de pe cal. Dar fata îi pune atunci mâna în piept, îl îmbrâncește cât colo și zice: „— Lipsește dinaintea mea Spânule! Doar n-am venit pentru tine, ș-am venit pentru *Harap-Alb,* căci el este adevăratul nepot al Împăratului Verde. Atunci Împăratul Verde și fetele sale au rămas încremeniți de ceea ce au auzit. Iară Spânul, văzând că i s-a dat vicleșugul pe față, se răpede ca un câne turbat la *Harap-Alb* și-i zboară capul cu o singură lovitură de paloș, zicând: — Na! așa trebuie să o pățească cine calcă jurământul! Dar calul lui *Harap-Alb* îndată se răpede și el la Spân și-i zise: — Pân-aici, Spânule! Și odată mi ți-l înșfacă cu dinții de cap, zboară cu dânsul în înaltul cerului, și apoi, dându-i drumul de acolo, se face Spânul până jos praf și pulbere. Iară Fata Împăratului Roșu, în vălmășagul acesta (să se remarce concomitența), răpede pune capul lui *Harap-Alb* la loc, îl înconjură de trei ori cu cele trei smicele de măr dulce, toarnă apa moartă,

[91 (98)]

să steie sângele și să se prindă pielea, apoi îl stropește cu apă vie, și atunci *Harap-Alb* îndată învie și, ștergându-se cu mâna la ochi, zice suspinând: — Ei, da' din greu mai adormisem! — Dormeai tu mult și bine Harap-Alb, de nu eram eu, zise Fata Împăratului Roș, sărutându-l cu drag și dându-i iar paloșul în stăpânire”. După aceasta, *Harap-Alb* îi urmează unchiului său la tron și devine Împăratul Verde.

Eroul suferise prima moarte inițiatică când devenise sclavul Spânului și primise numele *Harap-Alb*. Acum e vorba de a doua moarte, psihică, și care marchează trecerea, „învierea” în Universal, în Marile Mistere. Printr-un salt violent al *Shakti*-ei, Spânul este resorbit în Non-manifestat (în „Înălțimea Cerului”). *Luz*-ul este ridicat din condiția sa „decăzută” și „universalizat”, ceea ce este, dacă ne putem exprima așa, „semnătura” corporală a unui jivan-

Mistere, la realizarea stărilor supraumane și a... (vezi pagina 474)

mukti[382][383]; căci dacă *rectificando*-ul este suficient în Micile Mistere, *resorbendo*-ul se impune în *Marile Mistere,* din cauza tuturor modalităților ființei, la care modalitatea corporală trebuie să participe în mod necesar. Uneori întreaga modalitate corporală participă la universalizare, ca în cazul lui Enoh sau[384] Ilie; dar, în marea majoritate a cazurilor, este suficientă o „particulă" reprezentativă și sintetică, cum e *Luz*-ul. Așa i se întâmplă lui *Harap-Alb.* Tot acest ultim episod, spre deosebire de primele care erau „orizontale", se situează pe verticala parcursă de Cal când sare „în înaltul Cerului", ceea ce indică bine caracterul său „universal". „Exterminarea" Spânului figurează deasemenea victoria definitivă a „Mistrețului Alb", a lui *Rama,* asupra Ursului. În total, trei încercări infernale, cinci elementare, apoi acea a furnicilor și a albinelor, cea a „Arborelui" Vieții" și ultima; douăsprezece cu totul, ca și muncile lui Hercule, un zodiac complet configurând un *Zero-Harap-Alb.* După care, el îi urmează unchiului său și devine un Împărat Verde, Suveran Pontif și Rege al Lumii, cum n-a mai fost niciodată „atât de Slăvit, de Iubit și de Puternic", în cele Trei Lumi. Așa ia sfârșit „Gesta" lui *Shri-Shwâta-Varâha,* a Divinului *Ram.*

În rezumat: acest mit reprezintă în principal reuniunea puterii regale și a puterii sacerdotale în

[92 (99)]

aceeași persoană și, vom spune noi, în aceeași funcțiune, aceea a Împăratului Verde, una din denumirile Regelui Lumii în tradiția românească; acest lucru e simbolizat printr-o realizare inițiatică completă. Este interesant de observat că această realizare are un caracter tantric. Coborârea în Infern este una din cele mai violente căi care pot să existe; cele cinci făpturi care-l ajută pe *Harap-Alb* să realizeze Micile Mistere sunt forțe destructive; cât despre Marile Mistere, e inutil să subliniem caracterul imediat și resorbtiv. Deși *avatâra, Harap-Alb* are o realizare „shivaită".

Ne rămâne să dăm o informație a cărei importanță va fi sesizată imediat: *Harap-Alb* a fost scris în 1877. Creangă a fost conștient de ce scria? Înclinăm să credem că da. Sau el era instrumentul unei organizații inițiatice care a redactat prin el testamentul său intelectual? În orice caz problema are o importanță secundară; ceea ce este mai important este că pare să fi existat încă în secolul XIX o organizație inițiatică a „Mistrețului Alb" de inspirație hiperboreană, din descendența spirituală a lui *Ram,* posedând un simbolism

382 „cel izbăvit încă din viață" (sanscr.); *rectificando* — „îndreptând", *resorbendo* — „resorbind" (lat.). Precizare: în IAST, *jīvanmukti* înseamnă „izbăvirea (eliberarea) încă din viață", starea; cel care a atins-o se numește *jīvanmukta.* Autorul folosește aici forma de abstract cu sensul de persoană („semnătura" corporală a unui *jivan-mukti*). *Rectificando* reia formula V.I.T.R.I.O.L. de la pagina 88; *resorbendo* e format de autor după același tipar. (vezi pagina 462)

383 sursa: Trimiteri scripturare: Enoh — Facerea 5, 24, unde Enoh „nu s-a mai aflat, pentru că l-a mutat Dumnezeu"; cf. Evrei 11, 5. Ilie — IV Regi 2, 11, unde e luat la cer în vârtej, cu carul de foc. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

384 jivan-mukti — Jīvanmukti (sanscr., „eliberare în viață") — starea celui care a atins Eliberarea (mokṣa) fără să-și fi părăsit trupul; cel care o deține se numește jīvanmukta. (vezi pagina 462)

revelator al unei doctrine deosebit de vaste. Credem că ar fi o ușurare să se vadă o simplă coincidență în faptul că acest mit al lui *Ram* a fost scris de un om al cărui pseudonim, Creangă, este în limba română echivalentul lui *Ram.*

Atragem atenția încă odată cititorului, asupra faptului că cronologia occidentală nu se aplică în România decât de vreo zece ani; nu trebuie apoi uitat că e vorba de o țară în care nouă zecimi din suprafață era ocupat de păduri în 1830 și că, în 1870, nu existau căi ferate. Într-un mediu atât de puțin modern, prelungirea unei vieți inițiatice până în mijlocul sec. XIX n-ar avea nimic extraordinar. Ceea ce este curios este că această dată, 1877, este într-adevăr cea mai importantă în istoria românilor din sec. XIX: este anul războiului contra Turciei; de la această dată începe modernizarea reală a României; ea a putut fi foarte bine și data dispariției tradiției dace. Este o simplă ipoteză și ar însemna să prelungim indefinit studiul dacă am reproduce faptele și raționamentele care pledează pentru sau împotriva ei.

[93 (101)]

În loc de postfață

[94 (103)]

Fălticeni, 17 iunie, 1982

Dragă Roxana

(...)

Îți mulțumesc pentru cărțile poștale ilustrate pe care mi le-ai trimis.

Ullyse săgetează pe pețitorii nevestei lui[385], Penelopa. Nu știu dacă îți mai aduci aminte de acest episod final al Odyseii. Pe flancul și în afara cupei ce conține băutura de imortalitate, cavalerul Graalului stârpește pasiunile una câte una și global. Procedeul e ritual și se face bazându-se pe mișcarea circulară a luminii. Cupa e o hemisferă. Buza ei superioară e în realitate un ecuator al unei sfere a cărei jumătate superioară e invizibilă pentru că e informală. E o ilustrare a doctrinei secțiunilor transversale. Prin această secțiune personajele devin flăcări, pentru că, în punctele unde nodurile sensibile sunt intersectate de o secțiune transversală, țâșnește focul. Orice cupă, chiar când nu are nimic în ea de ordin sensibil, conține licoarea de imortalitate: amrita[386][387].

Licoarea de imortalitate în vasul nostru este Penelopa, care s-a păstrat virgină, cu toate asalturile pretendenților. Ullyse săgetează, topindu-le, punctele nevralgice, gest care face din el un păstrător al Graalului.

Cealaltă carte poștală, cu paftaua lui Negru-Vodă, are un simbolism enigmatic. Probabil că orna cele

[95 (104)]

două capete ale unei centuri, vizibile sau invizibile; nu are importanță. Or, o centură e totdeauna un ecuator, buza cupei de mai sus. Entitatea cu cap de om poate fi o lebădă, dar și un balaur cu capul solar emanând raze. Se recunosc două simbolisme: unul solar și unul polar, căci polul a fost în Constelația Dragonului acum vreo patru mii de ani, ceea ce ne duce de-a dreptul la Tradiția hyperboreană[388] prelungită subteran până pe vremea lui Negru-Vodă, poate mai târziu. Castelul din pafta e prototipul Curții Vechi. Observă că sub cap e o

385 „băutura nemuririi” (sanscr. *amṛta,* literal „ne-moarte”), ambrozia indiană. (vezi pagina 434)

386 sursa: **Homer, *Odiseea* XXII**, uciderea pețitorilor. [Homer — Odiseea, traducerea George Murnu, ro.]

387 amrita — Amṛta (sanscr., „ne-moarte”) — licoarea nemuririi, scoasă de zei și de asura la baterea Oceanului de Lapte, ambrozia hindușilor, înrudită ca nume cu gr. (vezi pagina 434)

388 Hyperboreea — Ținutul „de dincolo de Boreu”, de la miazănoapte, obârșia Tradiției primordiale a ciclului de față. (vezi pagina 458)

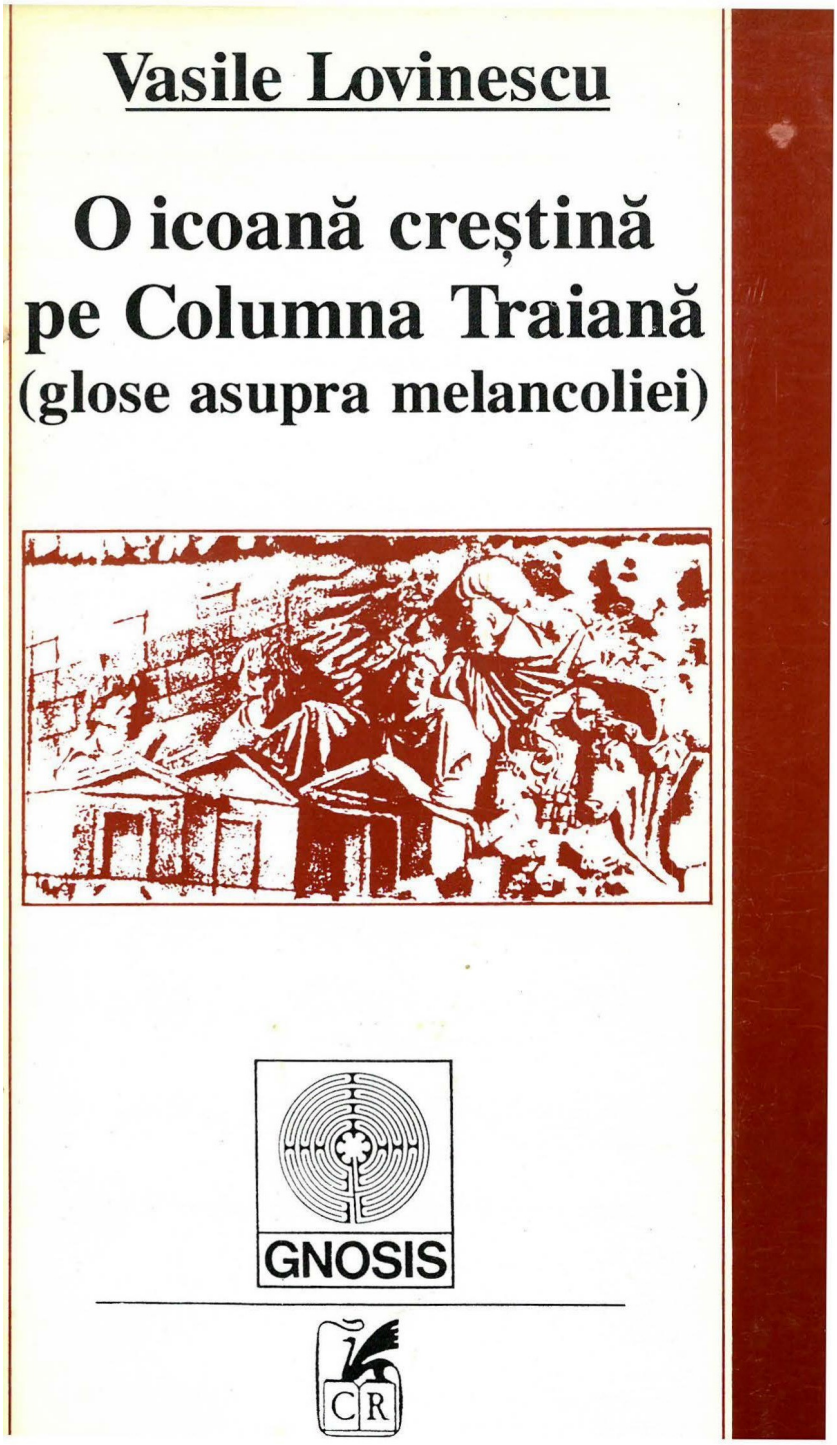
cruciuliță metalică, până la întorsătura trupului balaurului care e ierogliful lui Saturn, Regentul Vârstei de Aur, deci și al Tradiției Primordiale. Îți mulțumesc pentru lucrurile trimise. Sărutări lui Corvin.

Vasile Lovinescu

PARTEA II

O icoană creștină pe Columna Traiană

Partea a doua · scrisă în 1970—1976 · Cartea Românească, București, 1996


Vasile Lovinescu
O icoană creștină
pe Columna Traiană
(glose asupra melancoliei)
GNOSIS
CR

[96 (109)]

O icoană creștină pe Columna Traiană

(Glose asupra melancoliei)

În studiul ce urmează, un basorelief de pe Columna Traiană este pretextul unor considerațiuni împrăștiate în jurul unui centru imuabil. Vrem să stabilim o pluralitate de perspective în problema irumperii creștinismului în lumea antică. Noua religie a preluat toată moștenirea? A înlocuit-o avantajos? Studiul e pus sub semnul melancoliei, nu sub acela al tristeții. Melancolia[1] și tristețea se află la cele două extremități ale unei axe verticale. Una este sattva[2] sub mod sacrificial, irizată în curcubeu, a doua, tamas[3]. Melancolia are țesută în ea imaginea paradisului pierdut. Prin urmare nu poate fi tristețe.

I. TRAIAN ȘI RIPHEUS TRAIANUS

Eminentul arhitect Cristofi Cerchez a publicat, sunt mai bine de patruzeci de ani, o broșură ilustrată intitulată „*Cea dintâi icoană creștină*”. Titlul e într-o măsură inexact, pentru că pot fi icoane creștine având alt subiect decât Hristos, Sfinți, Maica Domnului. Cum în lucrare e vorba de chipul Mântuitorului, titlul exact ar fi „Cea dintâi

[97 (110)]

icoană a lui Hristos”. Broșura e scrisă într-un stil iluminat, incoerent, exaltat, care la un prim contact descurajează bunăvoința și dorința de investigație, dar Cerchez aduce la lumină fapte atât de precise, incontestabile, încât o elementară corectitudine obligă pe cititor să ia atitudine de cercetător. Deci, după Cerchez, cea dintâi icoană creștină, cum îi spune, în fapt cea dintâi icoană a lui Hristos, s-ar găsi pe unul din registrele Columnei Traiane, numerotat XVII de către Cichorius în lucrarea sa monumentală asupra operei lui Apolodor din Damasc. În treacăt reamintim că această columnă reprezentând episoade din cele două războaie dacice a fost ridicată în centrul Forumului Traian, în anul 113. Concepția e originală și nouă. În mijlocul Forumului, reprezentare legitimă a lumii, coloana se înalță ca un ax polar. În jurul lui se desfășoară și se înfășoară scenele, secvențele unui război cu simbolismul lui de totdeauna care e acela al Devenirii prin viață și moarte. În vârf și în prelungirea axului, Statuia învingătorului, ca o continuare umană a lui. În sec. al XVI-lea s-a așezat în loc statuia Sf. Petru care se miră și ea ce caută acolo.

---

1 Melancolia — Gr. (vezi pagina 471)

2 sattva — Calitatea de sus, a luminii și a ușurinței; guna care trage ființa spre cer. (vezi pagina 491)

3 tamas — Calitatea de jos, a întunericului și a inerției; guna care trage ființa în adânc. (vezi pagina 497)

În partea inferioară a registrului de care ne ocupăm, se văd bărbați și femei duce mânând vite. Scena reprezintă incontestabil întoarcerea refugiaților la locurile lor după sfârșitul primului război dacic. Pe registrul de sus se află o scenă mai greu de interpretat, cu atât mai mult cu cât, după un simbolism firesc, superiorul tâlcuiește inferiorul și-i este cheie.

Trei personaje se află în dosul a ceea ce s-ar putea numi trei frontoane de templu. Par zidite în edificii ca în niște turnuri. Dacă ar fi să luăm de bune proporțiile între edificii și personaje avem de-a face cu ciclopi. E adevărat că pe Columna Traiană proporțiile dintre oameni și edificii nu sunt exact păstrate, considerabil scăzute din cauza exiguității spațiului, dar o anumită eroare subzistă sugerând proporțiile reale. În scena noastră, însă, personajele sunt strict prizoniere ale platoșelor lor de piatră sau, altfel exprimat, raporturile lor sunt acelea de coajă și miez. Îți fac impresia de replici masculine ale unor „florici” îngropate de un crud arhitect, implacabil în cunoașterea și tehnica tantrică a artei lui. E izbitoare expresia lor de dezolațiune asupra căreia se aplică un al patrulea personaj, într-un gest de indicibilă mizericordie, de tămă-

[98 (111)]

duitor al sufletelor și al trupurilor, de caritate cosmică. Pe această ființă, arhitectul Cerchez o identifică cu Hristos. Figura aduce cu imaginea convențională a Mântuitorului care exprimă probabil tradiții orale din prima generație creștină. Spunem convențională în sensul aspectului general schematic, am zice. Într-o tradiție iconografică sacră, ca aceea a Orientului, care n-a degenerat în naturalism, orice imagine este convențională, mai ales aceea a Revelatorului. Nu se știe cum arăta exact Iisus și cu atât mai bine *Evangheliile* tac providențial în această privință. O fotografie a lui Iisus ar fi o blasfemie prin caracterul ei necesar limitativ, cu posibilități deci de idolatrie. Nu se poate afirma mai mult decât că iconografia convențională a Domnului este exactă în măsura în care ni-l arată ca pe toți nazareenii dinaintea și din timpul lui, cu părul și barba crescute în voie, cum este și personajul de pe coloană. Un portret sacru dă cel mult directive. De aceea, nedeosebindu-se de dacii bărboși și pletoși de pe restul coloanei, Hristos poate semăna cu ei rămânând el însuși.

În Islam, reprezentarea figurii umane e strict interzisă. Șiiții și-au luat anumite libertăți în această privință ca și în altele. Există reprezentări omenești în miniaturile persane, dar profetul Muhamed este pictat într-un chip cu totul original. Apare pe iapa lui simbolică, Buraq[45], cu care a vizitat cele 80 000 de paradise. Corpul e pictat în întregime în haina lui verde, capul e numai siluetat într-un oval alb înlăuntrul lui. Nu cuprinde albul toate culorile spectrului? Revenind la imaginea de pe coloană, personajul înclinat domină toate personajele din registru, și pe cei trei și pe cei ce se scurg spre baștina lor, prin

4 **Arabă:** *al-Burāq* — animalul înaripat pe care Profetul a străbătut cerurile în noaptea călătoriei. (vezi pagina 443)

5 **Arabă:** *Dhū-l-Qarnayn* — „Cel cu două coarne”, numele coranic al lui Alexandru (Coran 18, 83—98). (vezi pagina 450)

situație și mărime. El ține mâna pe coarnele unui berbec, ca dhulqarnain[67], stăpânul celor două coarne, funcțiune ciclică reprezentată și de Alexandru cel Mare. După berbec se află un taur și e curios că succesiunea acestor animale sacre e aceeași ca și în zodiac, unde seria sumelor zodiacale începe cu Berbecul care deschide Soarelui poarta echinocțiului de primăvară. Or, a indica primele două semne zodiacale este a indica întreg zodiacul, cu un fel de et caetera[8] sculptural; personajul conduce ca Bun Păstor turma fabuloasă, cu mâna pe fruntea conducătorului ei. Cercul zodiacal circumscriind riguros cosmosul, personajul este extracosmic. Cum zodia-

[99 (112)]

cul este o reprezentare spațială a unui ciclu temporal, stăpânul zodiacului este exterior timpului, stăpânul lui.

Să ne reamintim că unul din titlurile esențiale ale lui Hristos este acela de „Bătrân al Timpului”. Am numit personajul cu numele creștin de Bun Păstor, dar tot așa de bine i se poate spune Conductor sau Dux. Dar tot conductor sunt Berbecul și Taurul printre turme, la rândul lor conduși de personajul cu mâna pe coarnele berbecului, ceea ce indică o completă pasivitate a animalelor sacre față de principiu și prin aceasta o completă activitate față de lume. Liberatorul așteptat la sfârșit de musulmani este *al Mahdi* (cel condus) față de Allah, dar *al Hadi* (conducătorul) față de oameni. Dar tot Dux este și persoana din vârful coloanei, Traian, pentru că Dux este numele dat în vechea Romă comandantului suprem al armatei. Ființele pomenite sunt solidare printr-o afinitate de familie spirituală. Gestul personajului reamintește pe Abraham punându-și mâna pe capul berbecului găsit în tufiș ca substitut al sacrificiului căruia inițial îi era sortit Isac. Brațul drept, invizibil, poate înfășura cu un gest neprecupețit de pogorământ grumazul personajului îmberb care răspunde cu un gest egal de încredere ridicând capul. Învățătorul și ucenicul au două porniri complementare de Consacrator și Consacrat.

Ajungem acum la acele semne precise ce au izbit pe arhitectul Cerchez care le consideră, pe drept, ca având un caracter de evidență și obligativitate. Toga, roba sau cum s-ar pute numi haina pe care o poartă personajul aplecat formează încrețituri firești, ca orice haină purtată de o ființă vie, care, din această cauză, nu atrag atenția; or, este o tehnică nedezmințită tradițională de a strecura simboluri importante în dedalul unor ornamentații fără semnificații; se derulează astfel curiozitatea și indiscreția; având în vedere că de atunci au trecut 1800 de ani putem spune că și de data aceasta procedeul a fost eficace.

Pe umărul și pe brațul stâng al personajului, spre inimă, se văd niște încrețituri ale hainei care, când imaginea este inversată, se vădesc a fi două simboluri din cele mai importante ale tradiției creștine: unul e o cruce în formă de X, numită în mod obișnuit crucea Sf. Andrei, fiind în același timp și litera

6 **Latină:** „și celelalte”.

7 dhulqarnain — „Cel cu două coarne” — numele coranic al lui Alexandru, stăpân peste Răsărit și Apus. (vezi pagina 450)

8 Buraq — Animalul înaripat pe care Profetul a străbătut cerurile în noaptea călătoriei (arabă). (vezi pagina 443)

grecească khi[9], inițiala numelui lui Hristos: celălalt e un unghi ascuțit pus pe brațul din

[100 (113)]

stânga al crucii (ținând imaginea inversată), formând aparent litera A. În realitate e un vârf de lance redus la schema lui geometrică, ceea ce constituie un procedeu de mare clasă în simbolism. Or, în această disciplină, a indica partea esențială a unui lucru este a indica întregul, așa că, în realitate, crețurile robei arată cele două instrumente ale Patimilor, Crucea și Lancea, cu care centurionul Longin a izbit coasta Mântuitorului. Găsim acest dublu simbol în toată iconografia creștină din Orient și Occident. Acolo i se spune „Les Armoiries du Crist[10]”, ceea ce e o dovadă în plus, dacă mai era nevoie, a caracterului sacru și hermetic al Blazonului. În ortodoxism îl găsim imprimat ca o pecete în Centrul prescurei, urmând să se substanțieze în euharistie, adică îl găsim în inima inimii misterului creștin.

Spunem că, sprijinit pe brațul crucii, unghiul lancei formează litera A. Împreună cu litera X care urmează ne dau primele două litere ale cuvântului latin *Axis,* Axă, Pol, adică tocmai ce sunt coloana și prelungirea ei umană, Traian și a fortiori[11] Hristos. Cum în știința tradițională interpretările nu se exclud, ci se completează una pe cealaltă, vom adăuga că e firesc să găsim crucea Sf. Andrei pe un monument concernând o țară care, după tradițiile patristice, a fost evanghelizată de apostolul Andrei, mai ales când crucea acestuia coincide cu litera grecească *khi,* inițiala numelui Domnului. Vom găsi acum o confirmare hotărâtoare a celor spuse.

În imediata apropiere a botului berbecului, dedesubt și puțin la dreapta, regăsim X și ceva mai jos, mai la dreapta încă, litera grecească P, Rho, a doua literă a numelui grecesc al lui Hristos; suprapuse, formează ceea ce, în simbolistica creștină, se numește monograma lui Hristos, universal răspândită în toată creștinătatea. I se mai spune și chrisma[12] lui Constantin, pentru că s-a arătat pe cer acestui împărat, pe când o voce tainică spunea In hoc signo vinces[13], înainte de bătălia de la Podul Milnium, contra compatriotului său Maxențiu. Stindardul cu noul semn s-a numit Labarum[14][15] și a fost steagul împărăției de Răsărit o mie de ani. Se poate pune întrebarea: de ce cele două litere sunt așezate una lângă alta, succesiv, pe Columna Traiană și nu suprapuse ca în Labarum-ul lui Constantin? Răspunsul este că au fost săpate pe coloană în anul 113, indicând înce-

[101 (114)]

9 **Greacă:** litera *chi* (X), întâia din numele lui Hristos.

10 **Franceză:** „Blazonul lui Hristos” (cules *Crist* pentru *Christ*).

11 **Latină:** „cu atât mai mult”.

12 **Latină:** „Prin acest semn vei învinge” — cuvintele auzite de Constantin înaintea bătăliei de la Pons Milvius.

13 **Latină:** steagul împărătesc al lui Constantin, purtând monograma lui Hristos. (vezi pagina 466)

14 chrisma — Monograma lui Hristos, din literele grecești X și P suprapuse; semnul de pe Labarum-ul lui Constantin. (vezi pagina 446)

15 Labarum — Steagul lui Constantin, purtând monograma lui Hristos; a fost steagul Împărăției de Răsărit o mie de ani. (vezi pagina 466)



[102 (115)]



[103 (116)]

putul unui proces care îi revenea lui Constantin să-l desăvârșească peste două secole, când creștinismul a trecut de la latență la act din punctul de

vedere social. Altfel vorbind, succesiunea XP s-a transformat în simultaneitate. E posibil chiar ca Apolodor din Damasc să fi fost un mare arhitect nu numai în sensul modern al cuvântului, ci și în acela al Artei sacerdotale care era atunci Arhitectura și, ca atare, să fi știut ce sculptau lucrătorii lui pe coloană. Că la anul 113 se aflau printre aceștia creștini este o probabilitate care în fapt e o certitudine. E știut că așa-numitele Collegia Fabrorum[1617] aveau un caracter net inițiatic; prin ele s-a operat transferul insensibil al unor simboluri din religia veche în religia nouă. De altminteri, creștinismul s-a răspândit în prima sa expansiune prin proletariatul vremii, prin humiliores[18].

După cele arătate, s-ar părea că printre constructorii coloanei erau oameni conștienți de unitatea fundamentală a celor două religii și de semnificația adâncă a simbolurilor și că aveau o stare spirituală care le permitea transferul și readaptarea de simboluri.

Cine sunt cele trei personaje? Gestul de pogorământ al lui Hristos nu este conceptibil decât efectuându-se asupra unor entități eminente, reprezentându-și la superlativ neamul. Ținând cont de numărul lor, cei trei nu pot fi decât șefii supremi ai ierarhiei inițiatice dace, asupra cărora se revarsă solicitudinea reparatoare, tămăduitoare a Verbului increat. Dacă ne uităm bine, Iisus se apleacă în special asupra unuia din personaje, cel mai apropiat de el, ceilalți participând la har și binecuvântare prin endosmoză, oarecum. Gestului de pogorământ al Domnului îi răspunde un gest de totală supunere, credință, adorațiune, gest de floare ce se deschide soarelui, al tânărului. Cele două ființe vin una spre alta. Imaginea e numai un moment. Sfârșitul mișcării, finalitatea necesară a celor două gesturi este capul tânărului pe pieptul Domnului; imaginea o insinuează. Pe când toți dacii de pe coloană sunt reprezentați așa cum îi știm din istorie, bărboși și pletoși, personajul cel mai apropiat lui Hristos este un adolescent imberb, așa cum e reprezentat tradițional Sf. Ioan Evanghelistul, ucenicul iubit, eternul adolescent. Se poate presupune că războaiele dacice au fost prilejul, au marcat fixarea bisericii iohanite în noua provincie, Iisus așezând pe apostolul Ioan în terna-

[104 (117)]

rul inițiatic suprem dacic; iată care este pentru noi limbajul mut al imaginii de piatră. Cu gestul de învăluire a grumazului discipolului iubit, Hristos pare că-l instalează, că-l consacră pe un scaun episcopal. Răspunsul ucenicului, capul ridicat ca un heliotrop spre stăpânul său, arată o totală supunere, o resemnare impregnată de spirit de jertfă. În rezumat, o suverană scenă sacrificială.

Scena este una din cheile lui Io din colinde și din investitura Domnilor români. Sunt două tradiții aparent contradictorii despre Apostolul Ioan: una, că nu a murit; alta că a „murit” la Efes în vârstă de 94 de ani, în timpul domniei lui Traian, în anul 101 d. H., exact anul începerii primului război dacic (101—103),

16 **Latină:** „colegiile meșterilor” — breslele constructorilor romani. (vezi pagina 448)

17 **Latină:** „cei de jos” — starea de jos a lumii romane, față de *honestiores*.

18 Collegia Fabrorum — Colegiile meșterilor din Roma, bresle cu caracter inițiatic, prin care au trecut în creștinism simboluri mai vechi. (vezi pagina 448)

și am văzut mai înainte că imaginea e raportată la primul război. Semnificativ este faptul că unora din *Collegia Fabrorum* li se încredințase secretul acestor permutații de la Efes în Dacia Felix. Faptul că cele trei personaje sunt strict surprinse de trei fațade arhitecturale categorisește scena în simbolismul masonic. Hristos înființează o „lojă a Sf. Ioan”.

*

Revenind la Traian, Forumul său, construit de Apolodor din Damasc, arhitectul podului de la Turnu Severin, *Pontifex* deci, are forma unui pătrat oblong, a unui dreptunghi reamintind o lojă. În perspectiva masonică avem în coloană un substitut al firului cu plumb care atârnă de plafonul ei; e un simbol axial. Statuia lui Traian din vârful axului e o continuare umană a lui, care arată calitatea sa de Pol. Că Cezarul roman, cu dublul lui caracter sacerdotal și regal, Pontifex Maximus[1920] și *Imperator,* era polul necesar și vizibil al lui Orbis romanum[21] este evident. Dar, cum se întâmplă mai totdeauna, titularul aparent al funcțiunii nu coincide cu *Imperatorul* efectiv, pe care totuși îl reprezenta legitim în afară; prin Cezarul aparent se răspândeau în lume binecuvântările inerente funcțiunii *Imperatorului* ocult. Uneori, în clipele înstelate ale omenirii, ambele aspecte ale funcțiunii coincideau și erau reprezentate de aceeași persoană; sunt indicii, pe care le vom releva, că acesta a fost cazul lui Traian care purta dublul cap al lui Ianus prin funcția sa și aici citam pe Guénon:

[105 (118)]

> *„suivant Cicéron, te nom de Janus a la même racine que te verbe* ire, *„aller”; cette racine* i *se trouve d’ailleurs en sanscrit avec le même sens qu’en latin et, dans cette langue, elle a parmis ses derivés le mot* yana, *„voie”, dont la forme se raproche singulièrement du nom meme de Janus”* (R. Guénon *„Quelques aspects du symbolisme de Janus”* în *„Symboles fondamentaux de la science sacrée”*, p. 149).

Or, forma însăși a coloanei este aceea a unui I, iar Traian în vârful ei e punctul pe i, adică reducerea acestei litere la o reprezentare supraspațială, astfel spus la Ființa pură, la *Ișwara.* Găsim pe I și în tradiția extrem-orientală unde Tai-i[22] reprezintă Vârful Cerului. Doctrina a trecut și în creștinism. Fedeli d’Amore[23] considerau litera I ca primul nume al lui Dumnezeu *(Divina Commedia,* c. XXVI, v. 133—134). În tetragramul ebraic litera I e inițiala rezumând întregul nume. Prin urmare, în coloană găsim o identificare arhitectonică a lui Traian cu I, deci cu Ianus. Un alfabet sacru cum era vechiul alfabet latin avea o organicitate care făcea ca specificul literelor să se reflecte pe toate planurile, inclusiv în corporalitatea noastră.

---

19 **Latină:** „Marele Pontif” — *pontifex* înseamnă, la literă, „făcător de poduri”. (vezi pagina 485)

20 **Latină:** „lumea romană” (corect *orbis Romanus*).

21 Pontifex Maximus — „Marele făcător de poduri” — întâia funcție sacerdotală a Romei, luată apoi de împărați și de papi. (vezi pagina 485)

22 **Chineză:** *Tai-yi* — „Marele Unu”, Steaua polară și vârful Cerului.

23 Fedeli d’Amore — „Credincioșii Iubirii” — frăția poetică și inițiatică din care au făcut parte Dante și Cavalcanti. (vezi pagina 452)

I e o literă pronunțată cu vârful limbii, suspendată în aer, fără tangență cu gura. Aceasta ia forma rotundă a lui O, având ca centru vârful limbii; ansamblul devine un fel de ieroglif al soarelui, o formă monogramatică a lui IO pe care, din aceste motive, îl credea unul din numele ascunse ale lui Ianus. Îl găsim sub formă jaculatorie la greci, la romani, la români: *Io Bachos, Io Hymenae, Io Ler,* Io Ștefan Voevod. Ianus era în realitate zeul suprem al romanilor. Jupiter e o manifestare a lui, cu numele adevărat Io Pater; ne-o arată celelalte cazuri din declinare: Iovis, Io-vi, Io-vem, Io-ve. Cântecele saliene îl desemnează pe Ianus ca deorum deus[24], Ianus Pater; Sf. Augustin îi spune vetustissimus omnium deorum[25]. Poetul Ovidiu ne arată în *Faste* pe Ianus rostind următoarele cuvinte: „Tot ce vezi, cerul, marea, norii și pământul, stau sub mâinile noastre, să le închidem și deschidem. A mea este paza vastei lumi. Eu unul singur am dreptul să învârtesc Polul Cerului (et jus vertendi cardinis omne meum est[26]) (în calitate de Columnă a Cerului, nota noastră). Eu veghez la porțile Cerului. Însuși Jupiter nu poate să intre și să iasă fără voia mea”.

[106 (119)]

Unul din simbolurile cele mai obișnuite ale vicisitudinilor Devenirii, ale alternanței Vieții și a Morții, ale lui *Solve* și *Coagula,* este războiul cu concomitența lui de Victorie și Înfrângere; chiar și războiul profan are existențial și necesar acest sens. Cel mai ilustru exemplu de război sacru în care e expusă doctrina metafizică a luptei este bătălia de la Kurukșetra din *Bhagavad Gita,* punct de plecare a învățăturii lui Krișna destinată lui Arjuna, arătând fatalitatea opozițiilor și luptelor într-o lume al cărei specific este dualitatea. În Occident, nicăieri această doctrină nu e mai vizibilă decât în Columna Traiană: războiul dacic e războiul întregului cosmos, al desfășurării spirale a devenirii, în jurul Axului imuabil al lumii. E chiar superior luptei de la Kurukșetra care nu se desfășoară decât pe un singur plan; războiul dacic se desfășoară de-a lungul stărilor indefinite ale Firii, încolăcindu-se ascendent în jurul axului lor comun, ca șarpele în jurul Arborelui din Paradisul terestru. Totodată, simbolismul columnei cu forma ei cilindrică e același cu al cilindrului universal din tradiția extrem-orientată. Nu ne putem întinde asupra acestui subiect căruia René Guénon i-a consacrat două lucrări. Într-un cuvânt: toate ciclurile de existență sub atracția imuabilă a Cerului au o mișcare ascensională în jurul Axei Lumii, printr-o impulsie helicoidală cu pas infinitezimal, formând astfel un cilindru. Spiralele războaielor dacice indică pasul elicei. Avem deci, în Forumul Traian, Axa Lumii, mișcarea ascensională a stărilor de fire în Cilindrul Universal; cerul e sus, preexistent. Pe vârful coloanei avem pe Wang,[27] Imperatorul, intermediar între cer și pământ, administrând schimburile dintre ele, Traian, Șen Jen, Imperator Mundi[28]. În acest sens imediat, Columna lui Traian este o reprezentare, o exteriorizare în Roma, a lui *Geticus Polus*; pentru

24 **Latină:** „dumnezeul zeilor”.

25 **Latină:** „cel mai vechi dintre toți zeii”.

26 **Latină:** „și tot dreptul de a răsuci țâțâna este al meu” (Ovidiu, *Fastele* I, 119).

27 Imperator Mundi — „Împăratul lumii” — funcția imperială în întinderea ei universală, nu numai politică. (vezi pagina 460)

aceasta a fost necesară anexarea Daciei la Imperiu, făcând posibilă acea minune istorică, secolul Antoninilor. Expresia *geticus polus,* e nevoie să o mai spunem?, nu e a noastră, circula în antichitate. Referințe se găsesc în *Dacia Preistorică* a lui N. Densușianu. Reproducem numai una, faimoasa epigramă a lui Marțial *(Cartea* IX, nr. 45), în care se adresează soldatului Marcellin plecând în războiul din Dacia:

Soldat Marcellin, tu pleci acum să iei pe umerii tăi

[107 (120)]

pe taurii hyperboreeni (Carul Mare[29], Septem Triones) și astrele lenește ale polului getic (lenește, pentru că se mișcă în imediata apropiere a Polului). *„Miles, hyperboreos modo, Marcelline, triones — Et Getici umeris sidera pigra poli*". Iată stâncile lui Prometeu, iată și muntele acela faimos în legende (fabula montis[30]). În curând tu le vei vedea de aproape, cu propriii tăi ochi. Când tu vei contempla aceste stânci, în care răsună durerile imense ale bătrânului, vei zice: da, el a fost mai dur și vei adăuga: acel ce a suferit astfel de chinuri a putut într-adevăr să formeze neamul omenesc.

Pe lângă numele de *Geticus Polus* avem în epigramă indicația precisă că cei vechi identificau munții Carpați cu Caucazul. Îi știm însă și sub numele de munții Rifei. După victorie, Traian a luat, cum era obiceiul la Roma, numele de „Dacicus". Ne întrebăm dacă „Traianus Dacicus" nu e o formulă substituită lui „Traianus Ripheus"? Această idee ne-a fost sugerată de Rifeo Troiano așezat de Dante lângă Traian în ochiul Acvilei în Paradis. Dante, la rândul lui, se referă la Virgiliu *(Eneida,* cartea II v. 426), unde e pomenit Ripheus: „...cadet et Ripheus, justissimus unus[31]..., cade și Ripheus cel mai drept, în noaptea luării Troiei de către greci. Având în vedere și descendența romanilor din troieni, e posibil ca Ripheus Troianus să fi fost denumirea Șefului suprem al ierarhiei inițiatice romane care, într-un moment de grație, sub Traian, a coincis cu șeful vizibil al Imperiului, chiar ca nume.

Înainte de a cerceta mai de aproape pe acest „*Ripheus justissimus unus*", trebuie să revenim asupra simbolismului lui Ianus, pentru că este cheia acestui studiu. Guénon scrie: *„... en tant que Janus était considéré comme le dieu de l'initiation, ses deux clef, l'une d'or et l'autre d'argent, étaient celles des «grands mystères» et des «petits mystères» ; pour employer un autre langage équivalent, le clef d'argent est celle du „Paradis terrestre" et la clef d'or celle du «Paradis céleste». Ces même étaient un des atributs du souverain pontifical* (atât roman, cât și creștin, n.n.) *auquel la fonction d'hiérophante était essentiellement attachée, comme la barque était aussi un symbole de Janus ; il y a un raport assez direct entre le sens que nous venon*

---

28 Wang — Regele, în tradiția extrem-orientală: omul care unește, prin verticala lui, Cerul cu Pământul. (vezi pagina 504)

29 **Latină:** „muntele din poveste".

30 Carul Mare — Ursa Mare, constelația celor șapte stele care se rotește în jurul Polului; în India sapta-ṛkṣa, locuința celor șapte ṛși; după o tradiție chineză citată de Guénon, la început „Balanța cerească". (vezi pagina 444)

31 **Latină:** „cade și Ripheus, cel mai drept dintre toți". Textul canonic al *Eneidei* (II, 426) are *cadit et Ripheus, iustissimus unus*.

[108 (121)]

d'indiquer et celui suivant lequel la clef d'or représente le pouvoir spirituel et la clef d'argent le pouvoir temporel ; … cette dernière était parfois représentée par le sceptre"; și, aici, Guénon pune în notă: „*le sceptre et la clef sont d'ailleurs l'un et l'autre en relation symbolique avec l'axe du monde*", care este reprezentat, vom adăuga noi, și de coloană pentru că aceasta privește direct studiul nostru. Apoi Guénon scrie fraza aceasta care trebuie reținută mereu în minte de-a lungul celor ce vor urma: „*Dante en effet assigne pour fonction à l'Empereur et au Pape de conduire l'humanité respectivement au Paradis terrestre et au Paradis celeste*" (ibid., p. 149—150).

Să reținem deci faptul esențial că ceea ce se găsea reunit în Ianus ca într-un Principiu comun, deci și în reprezentantul lui direct Cezarul roman, s-a polarizat, în creștinism, în funcțiunile papei și împăratului. Ianus, ca edificator, păzitor de poduri, era și conducător prin ele în sus și în jos. În această calitate, era reprezentat de *Pontifex Maximus,* supremă funcție sacerdotală în vechea Romă, preluată acum de papă. La înființarea Imperiului, ea s-a cumulat cu aceea a Cezarului. Cuvântul e de origine etruscă, Aesar[32], care înseamnă divinitate, căruia i s-a adăugat litera K, simbol al puterii, cu securea ca ieroglif (R. Guénon: *Un hyéroglyphe du Pôle*). Or, găsim securea înfășurată într-un mănunchi (fascie) de vergele, ca însemn al lictorilor care, în număr de 12 sau 24, întovărășeau pe Consul, pe Dictator, pe Împărat în urmă, când își exercitau funcția de distribuitori ai justiției. La ordinul Consulului, lictorul desfăcea mănunchiul de vergele strâns în fascie, fie ca să lovească pe condamnat cu nuielele, fie ca să-l decapiteze cu securea, cum era cazul. „I lictor deliga et pala[33]", aceasta era formula consacrată în care puterea de a dezlega apare clar, cu imperativul *deliga*; dar mai este un imperativ la începutul formulei, I, pe care Cicero îl consideră originea numelui lui Ianus. După execuție, lictorul își lega din nou nuielele în jurul securei. Deci puterea de a lega și dezlega (potestas ligandi et deligandi[3435]), cu alte cuvinte „puterea cheilor" în sens strict ca exercitată de lictor în numele Consulului sau al Cezarului, direct, și indirect în numele lui Ianus. Și fascia are forma unui I sau a unei coloane.

[109 (122)]

Însuși numele lui Traian este semnificativ. Trebuie să observăm mai întâi că, după obiceiul roman, fiul adoptiv își adăuga la numele său mic desinența Ianus. E curioasă coincidența că, prin această desinență, numele căpăta, prin asonanțare, numele lui Ianus în sufix, ca și cum persoana ar fi devenit imediat fiu adoptiv al noului său tată și mediat al lui Ianus. Octavius devine Octavianus, Trebonius — Trebonianus, Aemilius — Aemilianus, Domitius — Domitianus, Aurelius — Aurelianus. De ce să n-ar fi Octavianus, Ianus al lui Octavian, Aemilianus, Ianus al lui Aemilius, Domitianus, Ianus al lui Domitius, numele

32 **Etruscă:** „zeu, divinitate" — cuvânt pe care Suetoniu îl dă ca etimon al numelui Caesar.
33 **Latină:** „Mergi, lictore, dezleagă și lovește" — porunca rituală a magistratului roman.
34 **Latină:** „puterea de a lega și de a dezlega". (vezi pagina 485)
35 potestas ligandi et deligandi — „Puterea de a lega și de a dezlega" (lat.). (vezi pagina 485)

vechi și numele nou fiind în raport de Jivatma[3637] și Atma[38]? Ceva analog găsim și la alte popoare. În arabă, cuvântul *dân* înseamnă tradiție, religie; sunt milioane de musulmani care au un nume compus dintr-o calificare la care se adaugă *dân* în sufix: *Muhyiuddân,* vivificatorul tradiției: *Badruddân,* luna tradiției; *Saifuddân,* sabia tradiției și altele. Tot așa, cuvântul *abd,* servitor, dar în prefix, la un nume divin: Abdullah[39], servitorul lui Allah; *Abdurrahman, Abdulqabbar, Abdulqadâr*... Același fenomen îl găsim la hinduși cu termenul sanscrit *ananda,* beatitudine: *Vivekananda,* beatitudinea discriminării, *Șivananda, Brahmananda, Ișwarananda,* inepuizabil... E curios că, omițând din Traianus desinența „Ianus", nu rămâne un nume cunoscut, ca în celelalte citate, ci o prepoziție. Nu avem decât să consultăm dicționarul: prepoziția *trans* în fața literelor *d, l, m, n,* pierde literele finale *ns* și devine *tra.* Prin urmare, Traianus e în realitate *Trans-Ianus.* Ianus-ul transcendent, Ianus de dincolo de ape, care a trecut podul peste Okeanos, podul care leagă pământul cu cerul, căci Ianus nu este numai un păzitor al podurilor, ci și un conducător peste ele.

Am văzut legătura pe care o făcea Cicero între Ianus și verbul *ire* (a merge). Compusul *Trans Ianus* e deci, într-o redare explicită, acela „care merge sau face să meargă prin *(trans)*". E remarcabilă analogia formulei cu sanscritul thata gata[40], „acel care a trecut astfel" desemnând în mod curent și exemplar pe Buddha care e deci acela care a trecut astfel, a străbătut astfel, în acest mod, marea pasiunilor și a devenit normă pentru cine vrea să facă la fel. Particula *tra* o găsim și în *avatara* care e prin-

[110 (123)]

cipiul traversând toate lumile pentru a ajunge la a noastră. Se va spune că tot Traianus îl chema și pe tatăl împăratului și că numele își pierde oarecum unicitatea. Orice nume e o potențialitate, aparține unui ales s-o treacă la act. E un modus operandi[41] al Providenței de a lucra astfel, ținând un nume predestinat prizonier în virtualitatea lui timp îndelungat până când apare cel așteptat care îl deșteaptă ca sărutul Prințului pe Frumoasa din pădurea adormită. Prin trecerea din generație în generație, numele devine banal, oamenii se obișnuiesc cu el, curiozitatea și indiscreția sunt derutate, adormite. Când vine cel Ales care transfigurează numele, nimeni nu observă nimic. Este, în homonimie, cazul pietrei din vârful unghiului, al cărui rost nimeni nu-l mai înțelege. Vom da un singur exemplu și cel mai ilustru, numele lui Iisus, în care creștinii văd deplinătatea harului lui Dumnezeu. În forma lui ebraică, Iehoșua, este tetragramul IHVH, în care se intercalează litera S, litera focului și a Sfântului Duh. Înainte și pe vremea lui Iisus, numele avea circulație curentă printre evrei. Numele suveran devine Anonim pentru că e Mirionim.

36 **Sanscrită:** *jīvātmā* — sinele individual, viu, față de *Ātmā*, Sinele universal. (vezi pagina 462)

37 **Arabă:** *ʿAbd Allāh* — „robul lui Dumnezeu".

38 Jivatma — Sufletul individual, eul trecător, față de Atma, Sinele nemuritor. (vezi pagina 462)

39 Atma — Ātmā (sanscr., „Sinele") — principiul nepieritor și transcendent al ființei, identic în esență cu Brahman (Guénon, L'Homme et son devenir selon le Vêdânta, 1925); nu sufletul individual, ci Sinele dincolo de orice înveliș. (vezi pagina 438)

40 **Sanscrită:** *tathāgata* — „cel care a trecut astfel", unul din numele lui Buddha.

41 **Latină:** „felul de a lucra".

Anonimatul de jos este oglindirea Inexprimabilului de sus. Timp de generații, numele predestinat rămâne amorf și întunecat. Când cel Ales, mult Așteptatul, cobora, Numele se fătuia, se însuflețea, își iriza apele ascunse.

După această digresiune, ne reîntoarcem la Troia. Particula *tr* o regăsim în Troia și Troianus, constatare care suscită considerații interesante. Se știe că romanii se socoteau descendenți din troieni, prin Enea, fiul lui Venus, scăpat din ruina orașului său, debarcând după multe peripeții în Italia, unde devine strămoșul poporului roman. Toate acestea sunt cunoscute din *Eneida.* Chiar la o epocă tardivă, înfrângerea lui Perseu, ultimul rege al Macedoniei, coborâtor prin Alexandru din Ahile, de către consulul Paulus Aemilius, a fost considerată la Roma o răzbunare a morții lui Hector. Că în numele Troia rădăcina *tr* își păstrează sensul de străbatere, trecere, traversare o dovedește faptul că era așezată la punctul de trecere, geografic, cel mai important al lumii vechi, strâmtoarea Dardanele, al cărei nume vine de la Dardanus, întemeietorul și primul rege al cetății. Se vorbește de importanța comercială a așezării Troiei; e un punct de vedere valabil,

[111 (124)]

dar secundar: nu trebuie să-i judecăm pe cei vechi după criteriile noastre. Simbolismul geografic făcea din Troia un istm, o poartă strâmtă, un punct colector al luminii centrelor spirituale hyperboreene, de unde cetatea sfântă o distribuia, prin refracție, lumii mediteraneene prin trecerea de la simbolismul solstițial la cel echinocțial (Troia se mai numea Ilion, în care găsim ideea de înălțime).

Această dublă operație de colectare — *coagula* și de redistribuire — *solve* o făcea o ființă care era stăpânul istmului și-l reprezenta pe toate planurile. Vom vedea cine avea această funcțiune în momentul distrugerii Troiei. Titularul ei era stăpânul balanței, cele două talgere fiind Marea Neagră și Marea Egee. Ruina Troiei a ucis acest organism delicat, lovindu-l în nodul vital. Balanța s-a rupt în două și rămășitele ei au rămas netrebnice. O lumină scăzută nu a mai fost accesibilă decât prin centrele secundare ale Greciei propriu-zise. Războiul troian a distrus ceea ce recuperase expediția Argonauților. E posibil ca expediția acestora să fi fost un hagealâc la obârșii, popasul în Colhida, la poalele noului Caucaz, o etapă necesară spre vechiul Caucaz carpatic, iar cucerirea Lânei de Aur, obținerea unui talisman necesar pentru deschiderea porților. Pe cât de generoasă e legenda în amănunte despre celelalte etape ale expediției, pe atât de avară despre trecerea ei pe la insula Albă și pe Dunăre și, personal, găsim faptul foarte semnificativ. După ce primește pe Drava și Sava, Puterea și Sfințenia, Danubiul devine Ister, principiul lor comun. Găsim în el rădăcina satar[42], cu semnificația de tăinuire, secret, dar și de ocrotire. Și ce tăinuia? Un centru spiritual în interiorul pământurilor unde se păstra această dublă putere, sacerdotală și regală. Italia, așezată excentric, nu a fost atinsă de această catastrofă spirituală. De aceea, Enea, cu penații Troiei, a putut să se

42 **Semitic:** rădăcina *s-t-r* — „a acoperi, a tăinui, a ocroti”. (vezi pagina 491)

refugieze acolo ca să întemeieze un nou Ilion. Troia a trebuit să moară pentru ca Troia să stăpânească lumea. Parabola bobului de grâu.

Sunt tradiții care spun că Ianus a fost un rege al Daciei înainte de a se coborî în Italia. Traianus a făcut drumul invers, ca și argonauții, dar pe uscat.

Spuneam mai înainte că la Troia a putut exista o funcție permanentă de păzitor al Balanței, identificată

[112 (125)]

cu Axul Balanței, de o parte și de alta fiind talgerele Mări Negre și Mării Egee. Pe titularul acestei funcții, Virgiliu îl numește Ripheus, justissimus unus[43], în *Eneida* (cartea a II-a), pe care Dante îl așează în ochiul Acvilei imperiale, lângă Traian. Ceea ce caracterizează pe marii spirituali este simțul eminent al răspunderii. Nu reprezintă ei Balanța? Când unul din ei trebuie să exprime prin vorbă și scris, caută cu cea mai mare grijă proprietatea termenului, îi cântăresc exact sensul, îl curăță cu cea mai mare grijă de abuzurile făcute de uzajul curent. O greșeală e un atentat contra Verbului și a Principiului de identitate. Or, Virgiliu numește pe Ripheus *justissimus unus* și comentatorul pune în notă: „Unus donna plus de force à la signification exclusive du superlative, en prézentant l'objet comme unique entre tous[44]". Când, prin urmare, Virgiliu întrebuințează termenul de *justissimus unus* vorbind de Ripheus, trebuie să înțelegem că *justissimus,* fiind un superlativ, nu poate să convină ca toate superlativele decât unui singur om în lume. A vorbi de doi *justissimi* e o absurditate, o contradicție în termeni. Nerozia se comite curent în lumea modernă. Deci, când Virgiliu spune că acest om e *justissimus unus* își are sensul și proprietatea sa deplină, anume că Ripheus e Distribuitorul și Stăpânul superlativ și prin excelență al justiției, Regele ei, Mélchisedech[45], ar spune evreii; acest *justissimus* nu se poate afla decât în locul *justissimus* al acestei lumi, în punctul central unde toate antinomiile și complementarele se resorb în Unitate, principiul lor comun, unde verticala polară intersectează planul nostru de existență; un reprezentant, o specificare a lui, se putea afla în limba balanței geografice pe care o reprezenta Troia în mileniul al II-lea dinainte de Hristos. Atunci, în concepția lui Virgiliu și organizațiilor inițiatice în numele cărora vorbea, se poate ca în noaptea incendiului Troiei să fi fost ucis Polul ierarhiei inițiatice în misiune sacrificială. Fapt semnificativ, decisiv, numele de Ripheus e și acela al muntelui polar în antichitate. În Ripheus *justissimus unus* este un complementarism pe care Guénon îl relevă în funcțiunea supremă spirituală a lumii noastre: *justissimus* ține de Rigoare, *ripheus* de Mizericordie; rădăcina *raf* pe care o găsim și la Orfeu și Rafael desemnează un prin-

43 **Latină:** „cel mai drept, singurul" — superlativul nu suferă pluralul.

44 **Franceză:** „*Unus* dă mai multă tărie înțelesului exclusiv al superlativului, înfățișând lucrul ca unic între toate" (cules *donna*, *prézentant*, *superlative*).

45 Melchisedech — Regele Salemului și „preotul Dumnezeului celui Preaânalt" care iese înaintea lui Avraam cu pâine și vin (Facerea 14, 18). (vezi pagina 478)

[113 (126)]

cipiu tămăduitor, emanând din Caritatea divină. Pe lângă aceste cauze, poate fi și una specială în faptul că romanii au dat Polului epitetul de *justissimus*; eminenta lor vocație juridică emanând din balanța divină a creat Dreptul roman. Cum am văzut mai sus, Traian și-a luat numele de *Dacicus* și tocmai din această cauză are dreptul să fie numit și *Ripheus* pentru că acesta era numele mitic al Carpaților cu o nuanță net polară. Dar cum îl vedem în datinile noastre, Traian a devenit Troian și atunci pe cine desemnează Troiano Rifeo al lui Dante? Pe doi titulari ai aceleiași funcții. Cum Virgiliu îi zice *justissimus unus,* cum, pe de altă parte, Traian e cunoscut prin justiția lui celebrată de Dante în *Purgatoriu* și *Paradis,* înrudirea devine și mai strânsă.

Justiția lui Traian capătă un sens mesianic, justiția celei de-a șaptea zi. E curios că în cuvântul despre *Oastea lui Igor,* cel dintâi monument al literaturii ruse, tratând despre o bătălie dintre ruși polonezi din 1185, se întâlnește de patru ori numele lui Traian: 1) Drumul lui Traian, unul din numele Căii Laptelui; 2) Veacul lui Traian, sec. al II-lea d.H.; 3) Țara lui Traian, adică țările române; și, în sfârșit, 4) „În veacul al șaptelea al lui Traian”, denumire pe care toți comentatorii o declară incomprehensibilă. Din sec. al II-lea în sec. al XII-lea sunt zece secole. Ce poate însemna „în veacul al șaptea al lui Traian” După părerea noastră un veac mesianic, sabatic, secolul Antoninilor, ultimul substitut, în ciclul nostru, al celei de-a șaptea zi de la sfârșit. Căderea Troiei este așezată în anul 1184 î.H.; dacă adăugăm 1296 ani, a zecea parte din Anul mare, găsim anul 112 d.H., adică apogeul domniei lui Traian.

Spuneam mai sus că Traianus Dacicus a putut fi o formulă substituită la Troianus Ripheus. Dispărut în ruina Troiei în 1184, Troianus Ripheus a reapărut 1296 ani mai târziu, ca Traianus Ripheus, cu o alternanță de doliu și glorie cum spune Apostolul Pavel de cei doi Adami. E interesant că, făcând aceeași operație, dar în sens invers, retrăgându-ne în timp alți 1296 ani de la căderea Troiei ne găsim în anul 2480 î.H. Or, prin sec. al XXV-lea î.H. așează istoricii începutul civilizației cretane, ceea ce se numește minoianul timpuriu. Civilizația a durat a zecea parte dintr-un An mare. După o strălucire de o mie de

[114 (127)]

ani, minoianul a început să decadă. O năvălire aheană i-a dat o puternică lovitură după care a mai supraviețuit vreo două secole. După ce au dat la pământ civilizația lui Minos, grecii au năruit-o și pe aceea a lui Troianus Ripheus. Se pare că civilizația cretană și troiană au fost concomitente. Troia lui Homer e a VII-a. Charles Picart numea Creta un dublet al Hyperboreei, o oglindire, am zice noi, din punctul de refracție Troian.

*

Vom vorbi de simbolismul Acvilei în *Divina Commedia.* Deocamdată, observăm că Dante așează pe Rifeo Troiani, omul cel mai drept, în ochiul acvilei ca și pe Traian, pus în Paradis tocmai din cauza dreptății lui. E un fel de

a sublinia înrudirea lor. Dante vorbește în două locuri de justiția lui Traian, în *Purgatorin* X și în *Paradis* XX, și în amândouă în legătură cu „dreptatea sa”. *La vedovella consolo del figlio* (XX 45), „A mângâiat pe văduvă pentru fiul ei”, spune el făcând aluzie la o anecdotă care a circulat în întreg Ev Mediu. Iată cum o redă Dante în *Purg.* X, 73—93: „Aici era pictată înalta glorie a Principelui roman, a cărui mare virtute a împins pe Grigore la marea sa victorie/ vorbesc de împăratul Traian/ și de văduvă ce era la frâul calului său/ pătrunsă de lacrimi și durere/ locul din jurul lui părea plin de adunare (mulțime)/ de cavaleri și acvile brodate cu aur/ filfâiau în vânt, în văz, deasupra lui/ sărmana între acei toți/ părea că spune: « Doamne răzbună-mă pentru fiul meu care a murit și de aceea mă doare inima »/ și el i-a răspuns: « Așteaptă până mă întorc », și ea: « Doamne », ca o ființă în care durerea nu suferă întârziere, « dar dacă nu te întorci »/ Și el: « Acel ce-mi va ține locul ți-o va face »/ Și ea: « Ce bine vei avea din acela făcut de alții dacă îl uiți pe al tău! »/ Și el: « Întărește-te căci se cuvine să-mi împlinesc datoria înainte de-a porni. Justiția o vrea și pietatea mă reține aici. »”

Noveletta italiană se numește *Dreptatea lui Traian.* Se spune că papa Grigore cel Mare a văzut episodul reprezentat pe un basorelief. L-a mișcat atât de mult încât s-a rugat la Dumnezeu să-l scoată pe Traian, împărat păgân și persecutor de creștini, din iad. Dumnezeu a îm-

[115 (128)]

plinit rugăciunea: Traian a înviat în trup, a primit botezul, a murit din nou și a fost pus în Rai, unde Dante îl așează în Cerul lui Jupiter, în ochiul acvilei alături de Rifeo Troiano și el *justissimus.*

O minune așa de mare pentru un fapt de justiție care a avut și are atâtea mii de echivalente printre păgâni… E evident că Dante îi dă o mare importanță simbolică și nu e greu de înțeles sensul anecdotei: *La Vedovella* este Văduva[46] simbolică, având un rol atât de important în toate inițierile. Masoneria se consideră Văduva lui Hiram, asasinat de ceilalți arhitecți, și uneori a lui Jacques de Mollay. Văduva este Anima Mundi[47] văduvită de Suflul solar, logodnicul ei, Maica Domnului de două ori văduvă, de soț și de fiu, Sulamita lipsită de Solomon, Fata de împărat părăsită de soțul ei, plecat la Mănăstirea de Tămâie din povestea lui Creangă.

În toate organizațiile inițiatice, se consideră ceva ca pierdut, fie o formulă, fie un lucru sau un erou ocultat, Arthur, Ștefan cel Mare, Frederic, însă așteptat și care sigur va fi regăsit, va reveni. În sens mai larg, e lumea lipsită de *Logos,* așteptându-l totuși. „Vino Doamne Iisuse”, așa se termină *Biblia*. În sens microcosmic, e inițiatul virtual care așteaptă trecerea la limită care îi va aduce realizarea efectivă.

46 Anima Mundi — „Sufletul Lumii” (lat.) — principiul vital care însuflețește și ordonează cosmosul: la Platon (Timaios 34b–36d), sufletul pe care Demiurgul îl așază în mijlocul lumii și îl întinde până la marginile ei; preluat de stoici, de… (vezi pagina 435)

47 Văduva — În simbolismul inițiatic, Văduva e organizația inițiatică rămasă fără elementele ei centrale, iar „fiul Văduvei” e cel care trebuie să-i împlinească golul (francmasonii se numesc „copiii Văduvei”, după Hiram, „fiul unei văduve… (vezi pagina 501)

În cazul dreptății făcute văduvei de către Traian, lucrurile trebuie privite la proporțiile lumii romane. Pe cât de neobservată a trecut coborârea lui Iisus în lumea veche, cu atât mai seismic trebuie să fi fost ciclonul spiritual pe care l-a dezlănțuit în ambianța ei invizibilă. Trebuia să se ajungă la un modus vivendi[48], pe planurile invizibile, la o „complicitate" tacită între ambianță și noua religie, la o „racordare" organică a lor, prin care Imperiul roman avea să devină o clocitoare pentru creștinismul în germene; căci persecuțiile, adevăratele persecuții, nu sporadice, prost organizate la început, aveau să se dezlănțuie de abia în a doua jumătate a sec. al III-lea, când creștinismul devenise adult și era necesar să se călească în focul lor. E posibil ca această acomodare, această simbioză, această clocire a creștinismului în matricea Imperiului roman să fi fost pusă la punct, lucru împlinit la sfâr-

[116 (129)]

șitul primului secol și la începutul secolului Antoninilor, al cărui portar, Janitor[49], deschizător, a fost Traian.

De altminteri, două organisme vii, dintre care unul e conținător și celălalt conținut, cum a fost cazul Imperiului și al Creștinismului, au trebuit în mod necesar să ajungă la un sincronism organic, la o înțelegere, deși total ignorată de conducătorii vizibili ai Imperiului. E un raționament a posteriori[50] perfect valabil. Această conviețuire le-a permis creștinilor să elaboreze o doctrină a imperiului care le lipsea total. Dacă presupunerile noastre, bazate pe unele indicii, că Traian în mod excepțional a fost în același timp șeful vizibil și invizibil al imperiului sunt exacte, e posibil ca el să fi procedat împreună cu șefii oculți ai creștinismului la un *modus vivendi* existențial, la o dozare, conform Științei Balanței, a „compostului creștin" în Atanorul Imperiului roman. Dar a aplica Arta Balanței înseamnă a face dreptate Văduvei. Dar în această operație trebuiau angajate și centrele hyperboreene ale Daciei. Trebuia stabilită o endosmoză între Dacia și Imperiu și acesta a putut fi rostul ocult al anexării.

Creștinismul grecizat și romanizat a fost altoit pe trunchiul Tradiției Primordiale. Scena de pe coloană e categorică. De aceea îl găsim pe Hristos aplecat într-un gest de infinită mizericordie asupra ternarului suprem al tradiției dacice. De aceea găsim pe Discipolul iubit, pe Apostolul Ioan integrat în acest ternar, instalat în el. Imperiul a avut și el un folos relativ din această acomodare, folos vizibil în gloria secolului Antoninilor.

Pe registrul imediat următor celui studiat regăsim ternarul: Traian pe o estradă, pe un tribunal, cu doi generali la stânga și la dreapta, primește aclamațiile comandanților armatei după victorie. O scenă de glorie după o scenă de jale. Ne reamintim de vorbele apostolului: „Cine a semănat în jale, va culege în bucurie". Până la sfârșit, însă, creștinismul avea să mănânce substanța Imperiului ca plodul gălbenușul oului.

---

48 **Latină:** „fel de a trăi împreună" — înțelegerea care îngăduie conviețuirea.
49 **Latină:** „portarul" — de la *ianua*, ușă; numele lui Ianus ca păzitor al porților.
50 **Latină:** „pornind de la ce a urmat", din urmări spre pricini.

II. MESIANISMUL ÎN IMPERIUL ROMAN

Mesianismul era difuz în toată lumea antică. Doctrina căderii omului la evrei, a celor patru vârste, de aur, argint, aramă, fier la celelalte popoare, îl implica; era

[117 (130)]

nevoie de un Răscumpărător care să restaureze prin trecere la limită echilibrul Vârstei de Aur. Fondul ideii mesianice se compune dintr-un dublu element, amintirea unei mari ruini și speranța unei mari reparații. Mesianismul iudaic avea ca trăsătură originală că era național, strict solidar cu doctrina poporului ales. Mesianismul națiunilor nu avea această limitație pentru că nu era contractual ca la evrei. Druizii ridicau statui lui Virgo paritura[51], Fecioarei ce avea să nască, fără alte precizări etnice.

Cum subiectul acestui studiu nu este mesianismul antic, e de-ajuns să reamintim exemplar că, scriind Egloga IV în anul 40 î.H., Virgil se referă expres la profețiile Sibilei din Cumae, adică la o străveche tradiție; în numele ei vestește că jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna[52] și că o progenitură nouă se va coborî din cer, Pruncul cu care veacul de fier va înceta și-n toată lumea cel de aur va să vină, și alte expresii de o uimitoare similitudine cu cele ale lui Isaia. Și ce este acest prunc, o arată bine Coomaraswamy ca fiind coborârea lui Agni[53], Avatarul Etern, în Caverna Lumii: „unirea cerului cu pământul deșteaptă pe Bambino, Focul, a cărui naștere desparte pe părinți și umple de lumină spațiul intermediar *(antarikșa, mitgard).* Strălucește în sânul mamei sale, în plină stăpânire a puterilor sale. De abia s-a născut și străbate cele șapte lumi, se înalță ca să pășească pe poarta Soarelui, ca fumul altarului. Acest Agni e atunci mesagerul zeilor… preotul care transmite mirosul jertfei, mistuită aici jos, până în lumea de dincolo de bolta cerului”. (A. K. Coomaraswamy: *Hinduism și Budism*)

Creștinismul a dus la ruina lumii antice, dar pentru a înțelege cum s-a produs ea este necesară o digresiune lungă. Nu putem lăsa studiul la stadiul la care am ajuns, cu creștinismul în stare de incubație în sânul Imperiului roman. De aceea sunt necesare considerații asupra mesianismului antic.

Fiecare tradiție își reprezintă pe Mântuitor după mentalitatea proprie: evreii ca pe un coborâtor din regele David, cu o misiune strict națională, dezrobitor al lui Israel din jugul popoarelor. Romanii ca pe un imperator Augustus, readucând vârsta de aur pe pământ *(Saturnia Regna).* Crearea Imperiului roman, atât de evident des-

[118 (131)]

tinat să fie conținătorul acestei domnii, nu era un semn al zeilor că timpurile se apropiau? Această reîntoarcere a vârstei de aur, a domniei lui Saturn, se identifica în ochii contemporanilor cu ceea ce se numea sub imperiu

51 **Latină:** „Fecioara care va naște” — inscripția de pe altarele druidice despre care vorbesc izvoarele medievale.

52 **Latină:** „iată, se întoarce și Fecioara, se întorc domniile lui Saturn” (Vergiliu, *Egloga* IV, 6).

53 Agni — Agni (sanscr., „foc”, înrudit cu lat. (vezi pagina 434)

Immensa Majestas Pacis Romanae[54], formulă care însumează, cum nu se poate mai bine, complementarismul de Pace și Glorie (Majestas) caracteristic oricărei reintegrări mesianice și a remanifestării Balanței Supreme. Mesianismul datează dintr-o vreme când nu se operase în diferitele tradiții deosebirea dintre ezoterism și exoterism. Când acestea s-au bifurcat, ceea ce era de natură esoterică în mesianism a devenit legendă și folclor. De aici caracterul echivoc al mesianismului popular, în care trăsături de cel mai autentic ezoterism s-au amestecat cu aspirații vulgare, naționale, de cea mai strâmtă contingență. Caracterele înalt simbolice ale doctrinei au fost luate în sensul cel mai literal; răspândite în public, accesibile tuturor; profețiile lui Isaia, de pildă, și cele din Egloga IV au fost răstălmăcite în spirit demagogic strâmt și național. Ispita era cu atât mai mare cu cât textele mesianice coincideau uimitor, și în expresie uneori, probabil în vederea unor confluențe hotărâte de Providență. Dacă s-ar traduce în ebraică Egloga IV, adaptându-se termenii, și s-ar intercala ca un capitol suplimentar în Isaia, integrarea ar fi aproape organică. Cineva care nu ar cunoaște *Biblia* și pe Virgiliu nu ar observa frauda pioasă.

Că răspândirea providențială a creștinismului în Occident se pregătea din leagănul lui palestinian o arată câteva fapte, de exemplu numele Mântuitorului: Galileanul, după provincia Galileia, supranumită astfel probabil după un trib de gali veniți din Galata în Asia Mică. Acela care a cules în potir sângele Domnului și a dus Graalul în Apus a fost Iosif din Arimathea, al cărui nume reamintește pe Arimii hyperboreeni. Alt nume al Arimatheiei era Rama; intenția de altoire pe Tradiția primordială prin al șaselea și al șaptelea avatara, Parașu Rama și Rama Ciandra, devine convingătoare; devine evident destinul noii religii de a se răspândi în lumea ariană. Profețiile iudaice și cele ale neamurilor, vestind un eveniment care avea să suprime timpul, nu puteau să-l exprime decât sintetic, fără caracter istoric temporal. Nici urmă în ele

[119 (132)]

de cele două veniri, de mântuirea în două etape, despărțite de milenii. De aceea, când Mesia s-a manifestat prima oară, s-a produs aceeași neprimire și din partea iudeilor și din partea lumii romane și occidentale și nu fără oarecare justificare profană. Dar nimeni nu putea rezista Verbului încarnat: Iudeea și Imperiul roman au fost sfărâmate de incomprehensiune, de care nu erau vinovate pentru că o comunitate nu e obligată să înțeleagă dimensiunea ezoterică. Acum, după ce veacurile au trecut și s-a pus la punct doctrina Parusiei, cele două etape ale mântuirii ne apar normale și necesare. La întâia vedere, Hristosul patibil ia asupra sa păcatele lumii ca să le răscumpere; după această sleire cataractică macrocosmică, urmează venirea în glorie a Fiului Omului care transformă virtualitatea în efectivitate, închide ciclul și oprește timpul. Mântuirea în doi timpi era probabil obiectul unui învățământ secret la evrei și neamuri, și evreii aveau dreptate când consideră creștinismul originar ca fiind o tariqah,[55] adică o organizație inițiatică. Aceasta era și intenția lui

54 **Latină:** „Nemărginita Măreție a Păcii Romane”.

55 **Arabă:** *baraka* — binecuvântarea, influența spirituală care se transmite. (vezi pagina 440)

Iisus, textele evanghelice sunt categorice. Mai târziu, extraordinarul influx de baraqah[5657], de grație, a sfărâmat zăgazurile; creștinismul s-a revărsat în tot Occidental. A trebuit să se alcătuiască un exoterism din piese disparate, neexistent în punctul de plecare, în sâmburele noii Revelații. Dumnezeu a hotărât astfel, pentru ca aceste elemente exoterice să fie date de lumea greco-romană, ușurând astfel asimilarea.

Neînțelegerea dintre creștinism și iudei, apoi dintre creștinism și lumea romană a fost totală din cauza interpretării literale, exoterice a mesianismului. Cu mentalitatea lor antiistorică, semiții așteptau, cereau, pretindeau împărăția imediată a lui Dumnezeu. Dacă nu venea, vina oamenilor era. „Fiți o Împărăție de sfinți” — cereau profeții. Chiar în vremile de mărire ale regatului lui Israel, ei făceau viața imposibilă puterilor constituite. Administrația țării, ameliorarea moravurilor, greaua politică externă a unui stat mic, așezat printre uriași, Egipt, Asiria, Babilonia, ce însemnătate aveau toate acestea pe lângă Împărăția lui Dumnezeu? Unsul se putea coborî dintr-o clipă în alta. Predica devenea și mai virulentă, mai intransigentă, pe măsura decăderii statului, căpătând un caracter de re-

[120 (133)]

vendicare compensatorie. Israel era robit de imperii din ce în ce mai aspre, Asiria, Babilonia, Persia, Macedonia, Roma; motiv în plus ca Mesia să vie cu strălucire și putere și să extermine pe dușmanii neamului ales. Nenorocirile lui îl vor constrânge să coboare. E un miracol că Israel a scăpat cu viață de-a lungul atâtor secole de nonconformism și răzvrătire, până la inevitabila catastrofă din 70. Nu e de mirare că s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat, ci că s-a întâmplat așa târziu. Cu o asemenea mentalitate, predica lui Iisus nu a putut fi primită decât cu ridicări din umeri la început, cu îndârjire mai târziu de către evrei. Cu *Biblia* în mână întrebau pe propovăduitori ce fel de Mesia e acela care nu alungă pe romani și nu întemeiază domnia lui Israel în lume, condiție prealabilă a aceleia a lui Dumnezeu. Se știe sfârșitul: uciderea lui Iisus, creștinismul extrapolat din matca lui printre națiuni. Asta nu înseamnă că printre neamuri creștinismul a căpătat o mentalitate istorică, din contra, a adus cu el toată zestrea *Vechiului Testament.* Atemporalismul iudaic l-a moștenit. Domnul trebuie să vie acum, astăzi, diseară, să stăpânească în glorie o mie de ani. Care e partea centrală a rugăciunii dominicale? Vie Împărăția Ta!

Cele mai vechi formule de rugăciuni nescripturare ce ni s-au păstrat sunt: Maranatta[58] (Domnul vine!) și Eltheto o charis kai pareltheto a kosmos houtos[59]

---

56 tariqah — „Calea” — organizația inițiatică, deosebită de shariah, legea obștească (arabă). (vezi pagina 497)

57 baraqa — Binecuvântarea, influența spirituală care curge printr-o spiță, un loc sau un lucru sfințit (arabă). (vezi pagina 440)

58 **Aramaică:** *marana tha* — „Vino, Doamne!” (I Corinteni 16, 22). [I Corinteni (Biblia sinodală), ro.]

59 **Greacă:** „Să vină harul și să treacă lumea aceasta” (*Didahia* X, 6).

(Să vie harul și să dispară lumea aceasta), formule care neagă radical istoria și devenirea.

De asemenea, să se rețină faptul atât de important și bogat în urmări că evanghelizarea creștină trecea brusc, fără tranziție, de la o țărișoară minusculă, cu o istorie pur locală, într-un imperiu mondial, adevărat stat, admirabil organizat, cu o istorie ilustră, cu afluențe culturale tot atât de ilustre, cu tradiții morale și artistice fără precedent în istorie, fără asemănare cu ce a urmat. Provinciali incurabili, iudeo-creștinii nu au priceput o boabă din aceste toate. În *Immensa Majestas Pacis Romanae* vedeau o sinagogă a Satanei, un colectiv de păgâni, la început sceptic și ironic față de predica lor, apoi ostil și persecutor.

Dar tot așa de puțin îi înțelegeau și greco-romanii pe ei când li se împărtășea vestea cea bună și li se spunea că, dintr-o clipă în alta, avea să se coboare din cer, ca să

[121 (134)]

stăpânească lumea, o mie de ani un evreu mort, pedepsit cu supliciul sclavilor pentru activități subversive, de către procuratorul lor din Iudeea. Idee absurdă, deoarece sibilele anunțau un împărat atotputernic căruia Republica și Imperiul îi pregătiseră stăpânirea. În adevăr, și la Roma se găsea un mesianism, identic fundamental cu cel ebraic prin participare la tradiția primordială, dar oglindit într-o mentalitate total diferită. Religia greco-romană era o tradiție mitologică și ca atare nu se găsea nimic asemănător cu legământul ebraic. Venirea Regeneratorului nu era finalitatea unei făgăduințe; restaurarea vârstei de aur constituia sfârșitul necesar al legilor ciclice. Mentalitatea romană nu era explozivă și miraculoasă ca aceea iudaică. Latinii aveau simțul și experiența devenirii și istoricității. Mesianismul roman era politic și statal, trebuia organizat de stăpânii lumii, nu de sclavi.

Tu regere imperium populi, Romane, memento![60] — cum spunea autorul Eglogei IV și cu atât mai îndreptățiți păreau romanii decât evreii să creadă că lor le revenea misiunea regenerării lumii. Înfăptuiseră miracolul să facă dintr-un cătun de bordee de pe Palatin stăpânul aproape al întregii lumi cunoscute în acea vreme. Era firesc să își închipuie că jumătatea cea mai grea a trebii era împlinită; că o dată realizat conținătorul, mai rămânea ameliorarea conținutului prin perfecționarea legilor, bună administrație, bună justiție, prin incomparabilul drept roman, prin îmblânzirea moravurilor și progresul moral. Cu ce altceva să se ocupe stăpânirea când problema externă nu mai exista?

După bătălia de la Actium, Principatul a triumfat, Octavian August a rămas singur stăpân. Timpurile lui Saturn păreau iminente, cum o profetizase Virgiliu. Hotarele imperiului erau acum naturale, Oceanul la Vest, la Sud — pustiul, la Răsărit — Eufratul și Caucazul, la Nord — cele două mari fluvii cunoscute pe atunci, Dunărea și Rinul. Dincolo erau tenebrele exterioare, o vagă populație de

60 **Latină:** „Tu, romane, ține minte să cârmuiești popoarele cu puterea ta”. Textul canonic (*Eneida* VI, 851) sună *Tu regere imperio populos, Romane, memento*.

abia omenească, cu numele generic de barbari. Pax Romana[61] se înfăptuise și motorul ei imobil era Imperatorul, Monarh și Mare Preot, amândouă funcțiile resorbite în cea de Augustus cu sensul precis de sublimitate, exaltațiune spre cele de sus, toate rezumate în formula citată *Immensa Majestas Pacis Romanae.*

[122 (135)]

*

Trebuie să revenim asupra unui fapt atât de important, încât nici o repetiție, nici o insistență nu e superfluă.

Mesianismul era chintesență de esoterism, răspândit folcloric în masele populare. Faptul avea un avantaj și un dezavantaj. Avantajul era că se crea un climat de așteptare, de dorință, care atrăgea împlinirea, coborârea Unsului lui Dumnezeu. Dezavantajele erau multiple: se anihila simțul istoriei și al devenirii, se dădea loc la interpretări grosolan literale, se crea lipsa de vigilență. Profețiile mesianice datând probabil de la începutul lui Dwapara yuga,[62] vesteau nu o ameliorare a lumii, ci o radicală, bruscă transmutațiune a ei, o trecere la limită cu subita suprimare a condiției temporale. Caracterul atemporal al vremurilor mesianice era așa de puternic, încât a narcotizat simțul politic roman.

Am insistat asupra acestei credințe la evrei și la romani pentru că sunt popoarele care au constituit „dimensiunea" mesianică, primii pentru că au dat ființa lui Mesia, firea necesară a profetismului biblic, romanii, pentru că au înființat aria de răspândire a Noului Legământ. Dar, pe când tradiția mântuirii lumii era un adevăr răspândit pretutindeni, efectuarea ei în două etape succesive și complementare la interval constituia, cum am spus, un secret de sanctuar, ignorat nu numai de popor, ci și de autoritățile religioase exterioare. Evreii nu admiteau decât un Mesia care va împlini integral și exploziv profețiile biblice. Era imposibil să ceri să priceapă maselor populare, fariseilor, saduceilor, Sanhedrinului, ideea unei pregătiri catartice prin resemnare la suferință și răbdare, supunere la stăpânirile acestei lumi într-un moment când dominația romană se făcea atât de dur simțită. Rezultatul a fost o neprimire a martiriului lui Hristos. Poporul evreu a continuat să lupte pentru o mântuire așa cum o înțelegea el, cu inevitabilul deznodământ de la 70.

La romani neînțelegerea a fost aceeași, cu modalități diferite, mult mai scuzabile. Partea cea mai grea, constituirea Imperiului roman fiind înfăptuită, pacea romană stabilită, nu mai rămânea decât ca ea să se transforme în *Saturnia Regna.* Nu era nevoie de nici o catas-

[123 (136)]

trofă pentru aceasta. Era explicabil că evreii au făcut o revoluție; contra cui s-o facă romanii? Era așa de dulce să stăpânești lumea! „Timpul lucrează

61 **Latină:** „Pacea romană".

62 Dwapara yuga — A treia vârstă a unui ciclu, înaintea celei de fier; vârsta de aramă. (vezi pagina 451)

pentru noi”, credeau romanii și aparențele, așa cum arătau pe vremea lui August, păreau să le dea dreptate. Amară iluzie! La hotarele Imperiului, mase enorme de barbari așteptau ruperea zăgazurilor. Concepția păcii romane, însă, derivând din mesianismul atât de suav exprimat în Egloga IV, era solidară cu o viziune statică a lumii care obnubila reflexele de apărare și atac. Ce primejdii puteau fi într-o omenire în care, foarte curând, mielul va sta lângă leu?

*

Ideea mesianică generează un substitut provizoriu care este ideea imperială, traducerea ei în timp și în istorie. Am încercat să schițăm câteva trăsături caracteristice ale doctrinei imperiale așa cum s-au realizat în vechea Romă, insistând, așa cum se cuvine, asupra aspectelor esoterice. N-ar mai rămâne decât să adăugăm câteva considerații asupra modului cum a preluat creștinismul ideea imperială, cum a asimilat-o, cum a realizat-o și cu ce rezultate în Evul Mediu, referindu-ne mai ales, în ce privește aspectul doctrinar al chestiunii, la opera lui Dante care îl rezumă în întregime.

Și imperiul roman, ca și imperiul creștin, a avut o structură religioasă și o finalitate care era stabilirea lui Sanctum Regnum[63]. Expresia de Sfântul Imperiu Roman îi arată dubla natură. Cu aceasta am putea încheia prezentul studiu, dacă n-ar rămâne în picioare o mulțime de echivocuri plăsmuite de *apologetica creștină.* Or, apologia înseamnă pledoarie și o pedoarie este o prezentare tendențioasă în bună parte și inexactă a unei probleme, cu scopuri polemice. Metoda poate uneori reuși în judecățile omenești, dar nu în cumpăna fără greș a Polului. E curios că termenul care revine cel mai des în apologetică e acela de Providență, prin care teologia înțelege Suprema Înțelepciune a lui Dumnezeu în cârmuirea lumii. Mai întâi, atragem atenția asupra gravei improprietăți a termenului. Providența vine de la providere[64], a prevedea, ceea ce presupune pe Dumnezeu limitat de condiția temporală; și, lucru semnificativ, termenul e mai totdeauna întovără-

[124 (137)]

șit de explicitarea: decretele Providenței sunt insondabile, ceea ce e o invitație expresă de-a nu încerca să le înțelegem. Or, cum Dumnezeu este inefabil, dar nu necognoscibil, respingem de plano[65] această încercare, obscurantistă aproape, tot atât de nătângă ca și versurile celebre și ridicole care o comentează: *Nu cerceta aceste legi că ești nebun de le-nțelegi.* Să precizăm: *modus operandi* al Providenței este insondabil prin faptul că în manifestarea ciclică efectele cele mai mari sunt produse de cauze infime, prin legea analogiei inverse. Prin urmare, interesul este numai acela de-a urmări niște meandre, cu alte cuvinte un interes exclusiv de curiozitate, ceea ce nu-i faimos. De aceea, aplicarea divinatorie a științelor tradiționale a fost disprețuită de deținătorii lor.

63 **Latină:** „Sfânta Împărăție”.
64 **Latină:** „a vedea înainte” — de aici *providentia*.
65 **Latină:** „de-a dreptul, fără judecată lungă”.

Din slăbiciune și din uitare a învățământului divinului ei Fondator, Biserica s-a făcut tacit complice cu un mesianism politizat, un mesianism fără Mesia și fără Apocalips, preluat cu grăbire de toți dușmanii lui Dumnezeu. S-a produs o promiscuitate între Dumnezeu și Mamona, ceea ce a încleiat cele mai fine, mai delicate reflexe de reacțiune ale Bisericii, învălmășind o doctrină revelată cu cele mai delirante, cele mai iresponsabile fantezii ale pseudoștiinței moderne. Dar știm esențial, fără a mai introduce ideea de Providență, că un ciclu are un început principial, deci și un sfârșit tot principial; că are un mers descendent în spirală, adică cu restabiliri parțiale și temporale de echilibru; că, în sfârșit, restaurarea finală e un proces de reintegrațiune prin trecerea bruscă la limită și nu progresivă, fapt ce ar contrazice legea fundamentală a Manifestării care este autodegradarea ei de la Unitate la Multiplicitate. Repetăm, introducerea ideii de Providență e o încercare de-a înlocui Misterul cu obscurul. În această obscuritate pe care suntem invitați să n-o cercetăm, teologia modernă a strecurat, profitând de ea, cele mai nesăbuite, cele mai discutabile, cele mai efemere ipoteze științifice, concepția progresului indefinit cu rezultatul firesc al dispariției ideii de cataclism și de miracol. Pătrundem în obscuritatea Providenței cu speranța să aflăm pe Deus absconditus[66] și ne trezim în mijlocu lui Vatican II.

Acestea fiind bine precizate, revenind la subiect, o sumară cunoaștere a modurilor manifestării ciclice ne

[125 (138)]

autorizează să afirmăm următoarele: căderea Imperiului roman era necesară, pentru că un singur imperiu, un singur monarh, pacea romană erau contradictorii cu necesitățile sfârșitului de ciclu care cer actualizarea, epuizarea posibilităților lui cele mai sinistre, cele mai joase, îmbucătățirea analitică, anarhia, naționalismul. Altfel spus, nu era printre posibilitățile Imperiului roman perpetuarea lui, cum a fost posibilă perpetuarea Imperiului chinez, mai vechi ca el, până în zilele noastre. Sau: nu intra în posibilitățile creștinismului să salveze Imperiul roman, deși a preluat ideea imperială, cu reușite diverse, negalând niciodată, nici pe departe, modelul său antic. Și e natural: finalitatea ciclică fiind pur calitativă, trebuia salvată ideea imperială și nu încarnările ei cantitative. Și atunci, putem spune că Imperiul a subsistat până la prăbușirea monarhiei habsburgice în 1918 și, în lojile masonice, până acum. Până la ultimul moment al lumii actuale, trebuia salvată o idee, deoarece la sfârșit tot ce este cantitate trece prin foc.

Decadența ciclică nu este liniară, Dumnezeu, printr-un act de pogorământ, readaptează adevărul la posibilitățile mentale ale unei umanități inferioare celei precedente, dimensiunea ezoterică rămânând totuși egală cu ea însăși în cursul ciclului. Cum creștinismul s-a răspândit în Occident, a cărui menire tardivă și ulterioară a fost actualizarea celor mai joase posibilități ale ciclului,

66 **Latină:** „Dumnezeul ascuns” (Isaia 45, 15). [Isaia (Biblia sinodală), ro.]

înseamnă că noua religie infiltrată într-o Europă încă tradițională era în bună parte neadecvată spiritului occidental, că astfel eminente calități ale lui nu și-au găsit locul în noua readaptare, pe bunul motiv că, dacă s-ar fi integrat, Occidentul ar fi rămas până astăzi într-o civilizație tradițională, ca India și China, ceea ce făcea imposibil sfârșitul ciclului. E un exemplu tipic de contradicție și inconsecvență când vezi istorici profani, partizani ai liberului arbitru, ca atare refuzând ideea de Providență, explicând ruina lumii antice prin cauze cu totul secundare, contingente, evitabile în ele însele, dându-le un caracter ireversibil, fatal, pe care îl refuză Fatalității in divinis[6768]. Astfel: criza economică, latifundiile, economia înapoiată și patriarhală și o mulțime altele care se găsesc în toate manualele de istorie. Pe de altă parte, apologeții creștini converg cu

[126 (139)]

istoricii profani, mișcătoare umanitate, accentuind criza morală a imperiului, decadența intelectuală, ireversibilă, zic ei, care l-ar fi dus fără șovăire pe bietul antic să se suie din nou în copaci de unde coborâse, decăzând din calitatea hominală, devenind un troglodit cam în sensul ipotezei întâi din capitolul final al lui *Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues* de René Guénon. De aceea, în loc să încheiem un studiu care în mod firesc trebuia să se termine aici, suntem nevoiți să ne punem pe propriul lor plan, în mintea lor, cu o ridicare din umeri, ca să arătăm că, din punctul lor de vedere contingent, prăbușirea lumii vechi nu era inevitabilă. Scuza noastră este că vrem să arătăm că fatalitatea e coextensivă numai Providenței și că e abuziv s-o introduci în lumea cauzelor secunde. În ea, cele mai uriașe catastrofe au la origine un germen. În incendiul Romei, a existat un moment când numai cu o apăsare de sandală se înăbușea bobocul de foc ce încolțise.

Se consideră util în academiile de război să pui pe elevi să arate cum bătălii celebre ca Waterloo, Cannae, Austerlitz ș.a. puteau fi pierdute de învingători. Această îndeletnicire se numește *Kriegspiel*, joc de-a războiul. Ne permitem și noi acest joc, pentru că e un punct de plecare, o tranziție spre ceva mult mai grav, anume spre constatarea inadecvării providențiale a creștinismului cu lumea veche, incapacitatea lui de-a integra valori pozitive excepționale ale Occidentului, inadecvare al cărei depărtat și inevitabil rezultat a fost criza lumii moderne. Suntem în situația unui om care știe perfect cum Napoleon ar fi putut câștiga bătălia de la Waterloo, dar care, dacă prin miracol ar putea interveni în ea, nu ar mișca degetul mic ca să-i schimbe soarta. *Kriegspiel*-ul e indispensabil în școlile de război, de ce nu ar fi tot atât de util și în studiul istoriei? Scoate la suprafață lucruri ignorate și e un incomparabil încadrament al devenirii ciclice, punând în lumină ceea ce a fost prin ceea ce a putut fi. Socotim *Kriegspiel*-ul cel puțin tot atât de eficace și pe planul spiritual. Atitudinea necinstită a

67 **Latină:** „în cele dumnezeiești". (vezi pagina 460)

68 in divinis — „În cele dumnezeiești" (lat.) — formulă scolastică: pe planul principial, în Dumnezeu însuși, înainte și dincolo de orice manifestare. (vezi pagina 460)

apologeticii creștine ne obligă la aceasta, printr-o discuție care, prin caracterul ei de joc, e lipsită total de răzvrătire.

Mesianismul roman, așa cum e exprimat de Egloga IV, și-a răsfrânt caracterul static în politica romană, ducând spre o fatală doctrină de apărare. Dacă există o în-

[127 (140)]

vățătură a istoriei militare a lumii e caracterul catastrofic al doctrinei defensive, necompletată și neurmată de ofensivă. Toată istoria o demonstrează, de la Zidul chinezesc până la linia Maginot, trecând prin fortificațiile legiunilor pe Rin și pe Dunăre.

Când privim o hartă a Imperiului roman, vedem că era într-adevăr o împărăție mondială în lungimea lui, de la țărmul atlantic la Marocului până la țărmul caucazian al Pontului Euxin, de la lusitani până în Armenia, de la scoți până la Eufrat și cataractele Nilului. Lărgimea însă mai ales în punctul esențial al proximității Italiei, era ridicol de strâmtă, de la Porțile de Fier ale Dunării până la Adriatica. Parcă un zeu strânsese imperiul între două degete. Pe hartă ai impresia unei hernii strangulate. Cauzele economice și sociale nu ar fi fost suficiente să dărâme imperiul. Prăbușirea i-a adus-o năvălirea goților la sfârșitul sec. al IV-lea, când au trecut Dunărea la Severin și au năvălit în Iliria, Tracia, Grecia, îndreptându-se apoi, spre norocul Imperiului de Răsărit, către Italia, Sudul Galiei și Spania și cu asta… finis Romae![69] Or, toate acestea erau evitabile dacă n-ar fi fost nebunească politică defensivă pe care romanii o duceau de patru secole. O politică ofensivă dincolo de Rin și Dunăre nu mai era posibilă în sec. al IV-lea, dar perfectă cu mijloacele imperiului din sec. I și chiar al II-lea. Când Tiberiu a urmat lui August, nepotul și fiul lui adoptiv, Germanicus era pe cale să desăvârșească cucerirea Germaniei dintre Rin și Elba; Drusus, celălalt fiu, făcea același lucru în Boemia. Au primit ordin să se retragă in linea[70], în hotarele vechi. Cu o politică consecvent ofensivă, bine pregătită, cu uriașele mijloace ale imperiului, cu o sforțare mijlocie, se putea cuceri Dacia în domnia următoare, rămânând lui Traian să cucerească restul Germaniei, între Elba și Vistula. Insistăm că la începutul sec. al II-lea, imperiul ar fi putut avea fără miracol, cu eforturi normale, mult inferioare posibilităților lui totale, frontiera Vistula—Nistru, mai scurtă decât Rin—Dunăre, mult mai depărtată, împiedicând orice năvălire, oricât de gravă ar fi fost, să ajungă la punctele vitale ale imperiului. Dar altfel era scris…

După înțelepții de la Roma, *Pax Romana* trebuia păstrată în limitele imperiului lui August, pentru că,

[128 (141)]

după Sibile și Virgiliu, venirea lui *Saturnia Regna* era iminentă și războiul avea să se evapore din lume, ca roua la căldura soarelui. Avea să fie numai o turmă și un păstor. Vergilius dixit[71]… Am putea spune sub formă de butadă,

69 **Latină:** „sfârșitul Romei!”
70 **Latină:** „pe linie” — înapoi la hotarele dinainte.
71 **Latină:** „a spus-o Vergiliu”.

care uneori exprimă mai bine adevărul decât o frază cuminte, că Imperiul roman a pierit din cauza Eglogei IV. Ce imprudență să scrii bucolicele când mai rămânea de cucerit întreaga lume germanică! De ce conducătorii romani nu și-au reamintit alt vers al lui Virgil: „Quos vult perdere Jupiter dementat prius[72]”?

III. CREȘTINISMUL ȘI LUMEA VECHE

Guénon spunea lămurit undeva: lumea veche trebuia lichidată pentru ca, pe aria goală, noua tradiție, creștinismul, să-și manifeste nestingherit posibilitățile, adică originalitatea; elementele pozitive au fost resorbite, cele negative au rămas ca drojdia. În cercul ei riguros, afirmația e exactă; și cercul riguros, legea de fier a manifestării lumilor, este inexorabila decadență ciclică, ducând o lume de la polul ei calitativ la cel negativ, de la Unitate la irosirea în multiplicitate. Și atunci, am parafraza astfel afirmația maestrului: având în vedere că promovarea creștinismului coincide cu debutul ultimelor două milenii ale vârstei de fier, că o readaptare perfectă a civilizației antice ar fi salvat imperiul, ceea ce ar fi împiedicat epuizarea celor mai sinistre reziduuri ale ciclului, trebuia o readaptare incompletă și stângace, neînsumând admirabile elemente pozitive din lumea veche care, tăiate din rădăcina lor, din flori s-au prefăcut în mărăcini, din diamante în cărbuni. Bineînțeles, inadecvarea creștinismului cu lumea antică nu prejudiciază cu nimic perfecțiunea intrinsecă a creștinismului, desăvârșit ca orice revelație.

Cu aceste precizări perfect clare nu rămâne decât să tragem o bară și să încheiem studiul. Dar, cum am spus, apologetica creștină nu o înțelege așa. Religia creștină a urmat ca o vârstă de aur unei vârste de fier, înlocuind o decadență ireversibilă. Înainte întuneric, după, Lumină. Înainte, o lume stăpânită de draci și de idoli cu numele de zei, măturată de Dumnezeul adevărat care s-a manifestat pe Sinai. E drept că simplismul, ignoranța, fanatismul sunt și ele providențiale pentru că întăresc dinamismul

[129 (142)]

maselor; dacă e scris ca o civilizație să dispară, opera de distrugere trebuie bine dusă până la capăt, în exterior. Comprehensiunea și readaptările sunt misiunea unui grup de aleși necunoscuți. Dar să nu ni se spună că acesta e mersul adevărului. Putem compara un ciclu tradițional cu un cerc, cum i-o cere numele, a cărui perfectă orientare e indicată de un punct cardinal, să zicem Nordul. Cât oamenii păstrează justa orientare, e climaxul acelei civilizații. Dar ciclul e inevitabil decadent și omenirea se depărtează de qibla[73][74] pe circumferință până la celălalt capăt al diametrului; urmează o mișcare ascendentă până când, periplul fiind împlinit, se ajunge din nou la Nord. Dar cum cercul nu există în lume, ci numai spirala, umanitatea se găsește din nou în justă orientare însă pe o spiră inferioară. Umanitatea și-a regăsit Nordul, dar

72 **Latină:** „Pe cine vrea Jupiter să piardă, întâi îl ia de minte”. Zicala latină târzie, nu un vers al lui Vergiliu.

73 **Arabă:** *qibla* — direcția rugăciunii, spre care se întoarce credinciosul. (vezi pagina 488)

74 qibla — Direcția rugăciunii, spre care se întoarce credinciosul; prin extensiune, justa orientare (arabă). (vezi pagina 488)

cu un etaj mai jos. Acesta este raportul dintre creștinism și ceea ce l-a precedat și al tuturor civilizațiilor tradiționale care s-au înlocuit una pe alta.

Poziția noastră nu poate fi anticreștină pe bunul motiv că nimic nu putea rezista *Logosului* o dată încarnat. Poziția noastră consistă în a ne întreba metodic, nu de ce *Logosul* s-a încarnat, ci de ce s-a încarnat într-o tradiție total impermeabilă civilizației greco-romane și întregului Occident. Altfel spus, reluăm jocul de *Kriegspiel,* cum am mai făcut-o, dar de data asta pe planul spiritual. În prealabil, trebuie să punem în lumină un incontestabil adevăr. Ceea ce se numește corect religie a apărut în ultimii trei mii de ani ai unui ciclu descendent, cu cădere precipitată, de șaizeci și cinci de mii de ani, și asta în partea cea mai puțin dotată a omenirii.

De la revelația sinaică, punct de plecare al religiilor, până la răspândirea în mase a creștinismului, adică până la sfârșitul sec. al IV-lea după Hristos (căci, pe vremea lui Constantin, creștinii reprezentau a zecea parte a populației imperiului), religia era reprezentată de un popor mic sirian sau de semiții prin adopțiune. De abia de la Theodosiu și de la răspândirea Islamului, religia a căpătat un aspect mondial. Repetăm, acest adevăr e o stâncă pe care n-o poate clinti nici un sofism. Vrem, prin câteva observații sumare, să arătăm că lumea antică pe vremea predicii creștine nu era chiar așa de iremediabil decadentă cum o descriu apologeții. Vrem să-i arătăm activul în momentul

[130 (143)]

răspândirii creștinismului, cum era de pildă lumea arabă înainte de manifestarea mahomedană. De la început, e suspectă lipsa de nuanțare, de discriminare a judecăților creștine. Totul era rău, diabolic. În termenul injurios de păgânism erau băgate de-a valma culturi atât de caracteristice și diverse ca acelea ale grecilor, romanilor, getotracilor, celților, germanilor. Toate neamurile acestea nu erau în adevăr vindecabile decât de o doctrină venită dintr-un trib sirian? Nu le mai rămăsese nimic original propriu pentru a fi regenerat providențial prin propriile mijloace, în felul civilizațiilor chineze, hinduse, care se reînnoiau, Dumnezeu luând ca punct de sprijin și de plecare elemente din propriul lor fond? Chiar un revoluționar ca Budha a fost carne din carnea și sânge din sângele hinduismului, învățătura lui era un advaitism radical.

Chiar la grecii și romanii propriu-ziși nu se poate vorbi de o decadență ireversibilă, iremediabilă. Misterele din Eleusis[75], Samotrace, școlile neopitagoreice din Italia au rămas până la sfârșit. Tot așa și fraternitățile artizanale care dădeau inițiere efectivă, din moment ce creștinismul a avut nevoie de ele. Plotin, Proclus au avut o învățătură de cea mai înaltă calitate esoterică. Școala neoplatonică, prelungită până sub Justinian la Atena, până sub regii perși pe lângă care se refugiaseră, dădea și ea o inițiere totală din moment ce a jucat un rol important în stabilirea Islamului în sec. al VII-lea. Adevărul e că *lumea veche era anemiată nu degenerată*; ce i-a lipsit civilizației europene era o revitalizare a doctrinelor proprii, nu irupția unui corp străin.

75 Eleusis — Eleusis (gr. (vezi pagina 451)

Dar această revigorare nu se putea face decât printr-o pogorâre avatarică pe care Providența a îndrumat-o însă în altă parte. Dar în imperiu se mai aflau geto-iliritracii, se mai aflau celții și germanii care erau în continuă osmoză cu Roma prin sutele de mii de soldați încorporați în legiuni, prin schimburi comerciale. Roma stăpânea jumătatea apuseană a vechiului imperiu persan. Misterele lui Mithra pur arice, de o atât de înaltă calitate, atât de înrudite cu mentalitatea romană, erau așa de răspândite încât la un moment dat precumpăneau creștinismul.

Chiar din punctul de vedere etic, lumea veche a fost calomniată de creștini. Corupția era la Roma, Antiohia, Alexandria și în alte mari conglomerate urbane. Societatea pro-

[131 (144)]

vincială a avut o viață morală pură și salubră până la sfârșit.

Li se neagă romanilor aptitudinile intelectuale. Am văzut însă care era calitatea ezoterismului din *Collegia Fabrorum,* importanța aportului său în creștinism în prima parte a acestui studiu. Neopitagorismul roman înainte de a aduce o zestre ilustră creștinismului a pătruns doctrina statală romană, cum am arătat-o când am vorbit de Egloga IV, și aici trebuie să insistăm asupra unei formule deja citată, oficială, pe care o credem și pe ea de origine pitagoreică, ceea ce arată că în vremea imperiului chiar romanii aveau o doctrină tradițională completă. Formula este: *Immensa Majestas Pacis Romanae.* După cât se pare, formula a devenit publică tardiv, dar faptul nu are importanță pentru că a putut avea o circulație orală indefinită în circuit închis. Întemeierea Imperiului fiind sacrală (Cezar, Virgiliu și August ne-o dovedesc), ea poate data chiar de la începutul lui. Formula are aspecte interesante. E compusă ca Tetraktys[7677] din patru cuvinte ale căror inițiale formează un tetragram IMPR, care poate fi vocalizat în mai multe feluri, de exemplu IMPAR care ne dă aspectul doctrinal al formulei și în acest fel suntem de-a dreptul în pytagorism, solidar de altminteri cu Roma de la început: regele Numa, Manu al tradiției romane, trecea drept un discipol al lui Pitagora. Vocalizarea IMPAR e cu atât mai edificatoare cu cât se știe importanța numărului IMPAR la pitagoricieni. *Numero Deus impare gaudet (Egloga* VIII, r. 75) „Numărul impar îi place lui Dumnezeu.” Îi place pentru că și el e impar și e remarcabil parfumul advaitian[7879] al formulei. Principiul nu e numai Unul, cum o mărturisesc laborios și stângaci monoteiștii, ci *Impar,* fără pereche, *advaita,* fără dualitate, transcendând și dualitatea și unitatea. Cuvânt cu cuvânt formula e coextensivă lui Satchitananda[80]: sat (deus, ființa *), chit (intelectus,* intelect, impar, ceea ce e suprem cognoscibil), *ananda (gaudet,* beatitudine). Pentru niște păgâni nu e

76 **Greacă:** *tetraktýs* — pătrarul pitagoreic, 1+2+3+4 = 10, însumat în triunghiul sfânt. (vezi pagina 498)

77 **Sanscrită:** de la *advaita* — „fără doime”, nondualitatea. (vezi pagina 432)

78 **Latină:** „a porunci, a stăpâni”.

79 Satchitananda — Sat-cit-ānanda — Ființă, Cunoaștere, Beatitudine: cele trei fețe nedespărțite ale Principiului. (vezi pagina 491)

80 Tetraktys — Pătrarul pitagoreic: 1+2+3+4 = 10, însumat în triunghiul sfânt. (vezi pagina 498)

rău. O altă vocalizare a lui IMPR este *Impera,* vocativul de la imperare[81], prin substanțiere *imperium,* care, după cum Dumnezeu e *Impar* în cer, trebuie să fie *Impar* pe pământ, după cum o argumentează moștenitorul pitagoricienilor, Dante, de-a lungul întregii *De Monarchia.* Amândouă imparitățile erau întrunite în Cezarul roman, *Pontifex*

[132 (145)]

Maximus și Imperator, reprezentant vizibil și direct al lui Ianus. Imperium, in divinis[82], se însumează Numelui de Putere al lui Dumnezeu, în care Reprezentarea și Actul coincid. La nivelul cosmic, în guvernarea lumii, *Imperium* e atributul esențial al lui Manu, făcând din el un Imperator. Numai reunite IMPAR și IMPERIUM generează *Immensa Majestas Pacis Romanae,* adică actualizează Șekinah[83] într-un Imperiu la a cărui geneză era prezentă, la centrul lui, dar în același timp se afla și la marginea lui într-un târgușor palestinian. În adevăr, atributele de Glorie *(Majestas)* și Pace *(Pax)* din formula romană le găsim și în rostirea îngerilor la Bethleem: Gloria în Excelsis Deo et in Terra Pax hominibus bonae voluntatis[84]. Ele au fost rostite la nașterea lui Emanuel, la Bethleem, unde perechea sfântă se afla din porunca Cezarului roman. Ca și *Gloria* și *Pax, Majestas* și *Pax* se referă la aspectul interior și exterior al Sekinei (R. Guénon: *Le roi du monde,* p. 23). Citând pe Vuillaud, care spune că „tradiția secretă concernind *Șekinah* ar avea o legătură cu lumina lui Mesia", tradiție rezervată acelora care urmăreau drumul ce duce spre Pardes, R. Guénon lămurește că e vorba de centrul spiritual suprem (ibid. p. 24). Deci și în Palestina, dar și la Roma e vorba de *Șekinah* în raportul ei direct cu Pardes. Pentru niște dezmoșteniți intelectuali ca romanii, nu era rău. Cum criteriile și perspectiva noastră sunt strict tradiționale și nu istorice, ne permitem să presupunem că în momentul când îngerii rosteau vestea cea bună la Bethleem, o suflau la Roma și lui August, primul Împărat, sub adaptarea ei romană.

Dacă lumea greco-romană avea însă atâtea elemente de mare valoare tradiționale, ce să mai spunem de lumea geto-tracică, celtică, în afara influenței directe mediteraneene, păstrându-și deci originalitatea spirituală. Toate știrile rămase de la ea sunt categorice. Ieșită de-a dreptul din tradiția primordială, învățătura acelei lumi nordice era pur uranică. În temple stelare, la Stonehenge, la Sarmisegetuza, în Bretania, pe Ceahlău, pe Caraiman, părtașii ei se absorbeau într-o adorație tăcută a Cerului, într-o *advaita* intransigentă.

---

81 advaita — „Fără doime" (sanscr.) — nondualitatea: Principiul nu e numai unul, ci dincolo de unime și de doime deopotrivă. (vezi pagina 432)

82 **Latină:** *imperium* — puterea de poruncă, autoritatea supremă; *in divinis* — în cele dumnezeiești.

83 **Latină:** „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire". Vulgata (Luca 2, 14) are *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*. [Luca (Biblia sinodală), ro.]

84 Șekinah — În ebraică, „sălășluirea": Prezența lui Dumnezeu coborâtă în lume, Slava care umple Cortul mărturiei și Templul. (vezi pagina 492)

Denumirea de „monoteism” este insuficientă și atât de stângace că trebuie s-o pui între ghilimele. Singurul suport al inefabilului era natura vir-

[133 (146)]

gină, pădurile, munții, cerul, apele, stâncile. E de ajuns să privim o stâncă fecioară ca să ne dăm seama de excepționala putere de contemplare ce le-a trebuit acelor oameni ca să poată percepe în ea Supremul. În Bretania se găsesc capele sprijinite pe dolmeni; să intrăm în ele, să vedem statuetele vopsite multicolor ale lui Iisus, Sf. Fecioare, Sfinților. Se ridică de la sine întrebarea, ca o angoasă: aceasta e trecerea de la negurile păginismului la creștinism? La care se adaugă firesc altă întrebare: aceste popoare din nordul Europei, cu un depozit tradițional ieșit de-a dreptul din Tradiția hyperboreeană nu ar fi putut însănătoși, rectifica în sensul alchimic al cuvântului, învigora tradiția greco-romană, nu așa de degenerată cum spun apologeții creștinismului, oferind puncte de sprijin, pârghii pentru o tămăduire, cum am văzut-o mai sus? În sprijinul acestei supoziții se mai adaugă afinitatea familială de tradiții mitologice, pe când între mentalitatea mitologică și cea religioasă era adevărată prăpastie.

Mai există o trăsătură comună a acestor tradiții europene: șefii lor, exoterici și ezoterici, aveau un dublu caracter sacerdotal și regal, pecete directă a Marii Tradiții primordiale, depozitar a principiului comun al dublei puteri. Să se rețină faptul capital că, din preistorie până în vremea imperiului roman, până la promovarea creștinismului ca religie de stat, dubla putere sacerdotală și regală avea reprezentanți unici, în toată Europa, în lumea romană și în afara ei, fără discontinuitate spațială și temporală. Exemplele sunt atât de numeroase că devin aproape inutile: șefi gali și bretoni în același timp druizi; sarabii de care vorbește un istoric așa de tardiv ca Jornandes, din care geții își alegeau preoți și regi; în schimb trăsătura capitală a creștinismului a fost decapitarea Occidentului de reprezentantul vizibil al dublei puteri. Menționând posibilitățile lumii europene la începutul erei noastre de a se reîmprospăta prin propriile ei mijloace, menținându-se deliberat și provizoriu pe o poziție de contestare și de nonconformism cu scopuri metodice; având în vedere că nici o putere în lume nu putea rezista Verbului o dată încarnat în Iudeea, ne punem întrebarea prometeică de ce Hristos nu s-a manifestat ca Zamolxis sau Mitra, Rege și Mare Preot în același timp? O asemenea temeritate poate arunca unele

[134 (147)]

lumini asupra a ceea ce Guénon numește: quelques unes des plus sombres énigmes du monde moderne[85]. Cum s-a văzut, răspunsul este simplu când întrebarea e pusă cum trebuie. Totuși câteva considerații asupra tradițiilor mitologice și celor religioase nu mi se par inutile, mai ales că pot înlătura munți de prejudecăți, de calomnii, de lene mintală. Recunoașterea, venerațiunea culturală, chiar a unei multiplicități de zei, nu e deloc exclusivă de vocația metafizică. Din contră, popoarele cel mai bine înzestrate intelectual sunt acelea cu mentalitate mitologică pentru că intuiția intelectuală excludea primejdia de

85 **Franceză:** „câteva dintre cele mai întunecate enigme ale lumii moderne”.

asociaționism. Avem un exemplu contemporan la hinduși; trei sute de milioane de zei nu împietează, nu primejduiesc cea mai intransigentă *advaita.* Disputa se încheie când știm că însăși Tradiția primordială, Sanathana dharma[86], Lex perennis[87] are un vehicul mitologic. Și atunci termenul injurios de politeism devine pozitiv pe bunul motiv că Supremul e incomensurabil, deasupra conceptului de theos[88], fie el *monos.* Nenorocirea este că aceia care încearcă o apărare a mitologiei o fac timid, cu jenă, chiar negăsind altceva mai bun să spună decât că în ultimă esență zeii sunt îngeri. Este un adevăr sumar și parțial: îngerul și *deva* reprezintă atribute divine. Dar îngerul e în strânsă, strâmtă dependență cu Dumnezeul personal. Sufixul *El* ne-o arată cu prisosință. E trimisul lui Dumnezeu ale cărui decizii le înfăptuiește în lume. Îngerul e așa de puțin din lumea noastră, că atunci când coboară în ea aduce miracolul sau cataclismul. Zeul e și el un atribut divin dar, deosebire capitală, nu numai transcendent, dar și imanent în caverna cosmică. De aceea puteau trăi permanent în lumea noastră, în familiaritate cu locuitorii ei, pentru că o intuiție intelectuală pe atunci general răspândită le percepea rădăcina transcendentă. Familiaritatea era deci explicabilă; imanent, cel mai înalt dintre zei avea comună măsură cu oamenii, cum este comună măsură între Himalaia și un mușuroi. Se stabilea o situație de bune relații reciproce: omul avea nevoie de zeu, dar și zeul de om, în primul rând de sacrificiile lui fără de care se debilita și pierea. Dar adorația tăcută a supremului rămânea Sacrificiul prin excelență, pentru că era un sacrificiu intelectual în care jertfa, jertfitorul, jertfelnicul coincideau. Cum putea fi întunecată această Adorație

[135 (148)]

tăcută, la un pelasg din sec. al XVII-lea înainte de Hristos, de faptul că avea un schimb de bune procedee cu entitățile care guvernau lumea noastră, sau, de ce s-ar fi scandalizat pentru că aspectele cosmice ale unor principii universale se uneau cu muritoare pentru a procrea rase eroice?

Prezența zeilor sensibiliza Natura, o făcea să vorbească în ritmurile ei generale și particulare. Politeismul făcea imposibilă proza. Dar zeii sunt aspecte, nu numai ale Divinului, ci și ale Demiurgului, care e geniul colectiv al tuturor ființelor din Univers, considerate numai în aspectul lor individual. De aici complexitatea raporturilor dintre zei, rivalitățile lor firești într-o lume a multiplicității, antagonisme care erau în realitate ordalii, distilând o Unimitate, un elixir de-a lungul circuitului sangvin al Universului. Soma[89] izvorăște din torsiunea în sens contrar a Șarpelui cosmic de către Asura[90] și Deva[91]. Mai intervine apoi un fapt de o importanță incalculabilă asupra căruia atragem

86 **Greacă:** *theós* — „zeu”; *mónos* — „singur”, de unde monoteism.

87 Sanathana Dharma — „Legea veșnică” — numele pe care și-l dă tradiția hindusă. (vezi pagina 490)

88 Lex Perenis — „Legea perenă” (lat.) — tradiția neschimbată, aceeași sub toate formele ei istorice. (vezi pagina 467)

89 Asura — Puterile de jos, titanice, ale manifestării, în luptă și în complementaritate cu Deva. (vezi pagina 437)

90 Deva — Puterile de sus, luminoase, ale manifestării, în luptă și în complementaritate cu Asura. (vezi pagina 449)

91 Soma — Soma (sanscr.; avest. (vezi pagina 494)

atenția ascuțită a cititorului: imanența zeilor în cavernă, autonomia, rivalitățile lor aduceau dezmembrarea demiurgului. Nu se poate exagera natura benefică a acestui fapt: teribilul tiran se neutraliza prin morfismele lui contrarii.

Într-un ciclu uman descendent, cea dintâi facultate întunecată de decadență este intuiția intelectuală, cu inevitabile consecințe, opacizarea conștiinței Absolutului. Pe măsura acestei opacizări se actualiza în om un substitut al Neființei care era Ființa, Dumnezeul personal, înlocuind Nondualitatea cu Unitatea. În rectoratul Universului se introducea o imperfecțiune riguros proporțională cu limitarea pe care o reprezenta Ființa față de Non-ființă. O primă limitare la grad universal desigur, dar incontestabilă. În civilizațiile mitologice, cu fond *advaitic,* Ființa era prea sus ca să primească un cult și prea jos ca să fie altceva decât o etapă în meditație. Era un simplu moment logic și în același timp un punct de refracție prin care Supremul actualiza și vitaliza principiile rectoare ale universului, pe Zei cu funcțiunile lor universale desigur dar manifestate. Când conștiința intelectuală a generalității oamenilor nu a mai putut percepe decât Non-supremul, i s-a tăiat acestuia rădăcina și s-a ofilit. Ca să prinzi în totalitatea lui un principiu, singura cale este să prinzi Principiul de deasupra lui. De aceea nu se poate identifica de-a

[136 (149)]

dreptul și fără nuanțări Dumnezeul personal, pe Ishwara[92], cu Dumnezeul legislator ce a făcut legăminte cu anumite colectivități din a doua jumătate a lui Kali-Yuga. Pe muntele Horeb în „Rugul Arzător”, Ființa i s-a manifestat lui Moise prin cuvintele: „Eu sunt cel ce sunt” *(Eheieh așer eheieh).* Sunt singurele cuvinte pe care le poate rosti Ființa, pentru că se scurg pe circuit închis. O vorbă mai mult și se extrapola stabilind un raport cu altceva decât Ea însăși, cu alte cuvinte înceta de a mai fi Ființa, ci un mod cosmic al ei, acela de Monarh și Legislator al unei colectivități umane. Și în adevăr, acesta a trimis pe Moise în Egipt, el a făcut un legământ cu poporul ales de el, pe muntele Sinai, i-a dat Decalogul și Legea. Dar cum *Biblia* nu aduce explicit aceste precizări, se manifestă pe muntele Sinai o entitate deconcertantă, chiar dizarmonică, *Manu* identificat fără finețe cu *Viraj* și Prajapati[93] un Dumnezeu al lui Abraham, al lui Isaac, al lui Iacov care în nici un caz nu poate fi Ființa. Un părinte care și-a scos copiii din Egipt dar care îi extermină dacă îi pun la îndoială monarhia; și ispita era scuzabilă pentru că la acea epocă zeii mai erau încă în caverna cosmică, foarte eficaci, foarte reali, deci atrăgători. De aici, represaliile sălbatice. Toate aceste confuzii, aceste derâmiri ar fi fost evitabile dacă Dumnezeul de pe Horeb ar fi spus că pe Sinai se afla nu El, ci reprezentantul lui, acela care era ca El, *Mi-ka-el.* Dacă n-a făcut-o, e din cauza primejdiei de asociaționism care într-o ocazie similară ar fi fost inexistentă la hinduși sau la chinezi. Și primejdia exista pentru că Dumnezeu se coborâse la o

92 Prajapati — Prajāpati (sanscr., „Stăpânul făpturilor”) — în Brāhmaṇa, zeul creator care se dezmembrează în sacrificiul cosmogonic și e refăcut prin rit; Demiurgul tradiției vedice. (vezi pagina 485)

93 Ishwara — Ființa, Dumnezeul personal, întâia determinare a Principiului nedeterminat (sanscr.). (vezi pagina 461)

colectivitate umană dezmoștenită intelectual. Chiar la gradul lui Ishwara mai există o comună măsură între el și Manifestarea care nu dispare decât în Neființă. De aceea, Dumnezeul personal înlocuiește deficitul de transcendență prin argumentul de autoritate, prin legământ, printr-o putere oarecum dictatorială și coercitivă. E Dumnezeul armatelor, Sabaoth[94]. Întunecarea intelectuală făcea primejdioasă prezența zeilor în lume, prin pericolul de asociaționism. Au trebuit să se resoarbă într-o lume guvernată de Dumnezeul gelos și au fost înlocuiți cu îngeri încadrați într-o ierarhie militară, strict centralizați în jurul Tronului divin. Dar despotismul e în exact raport cu deficitul de putere reală. Rechemarea zeilor a atras în

[137 (150)]

mod automat după ea reconstituirea unității Demiurgului, care e reflexul în lumea noastră a monoteismului. Cu el tratează direct Dumnezeul personal și este o anumită ordine în lume câtă vreme Dumnezeu e partea superioară a unei verticale a cărei prelungire inferioară o constituie Demiurgul. Cele două jumătăți ale axei se întâlnesc de obicei pe un munte unde se stabilește un *modus vivendi,* aranjat în cele mai mici amănunte după cum se vede în Pentateuh. Înțelegere fragilă, supusă tuturor inegalităților geniului colectiv al poporului care a făcut legământ cu Dumnezeu. Dar e în adevăr Dumnezeu? Este acela care i-a spus lui Moise pe muntele Horeb: Eu sunt cel ce sunt? Este acela care am spus mai sus locotenentul lui Dumnezeu, *Mikael.* Dacă între IHVH și lume nu este comună măsură sau foarte mică, nu se poate spune același lucru despre *Mikael,* polarizarea lui Metatron,[95] Îngerul Feței, împreună cu Samael[96], Principele acestei lumi. Ca toate complementarele, ei se situează la același nivel pe planul și în posibilitățile actualei umanități. Complementarismul se traduce în antagonism, luptă și Diteism de fapt. Și aceasta e vizibil din primele momente după darea legii. Reprezentantul lui *Mikael,* Marele Preot Aaron, înșelat de *Samael,* a făcut la cererea poporului, expresia colectivă a Demiurgului, un vițel de aur; au urmat represaliile știute și așa a continuat în toată istoria poporului ales. Revenim și întărim afirmația noastră și accentuăm că Religia e o soluție de naufragiu a ultimelor trei mii de ani ai unui ciclu descendent, cu cădere precipitată, de șaizeci și cinci de mii de ani, în partea cea mai puțin dotată intelectual a omenirii.

*

Când spunem că Imperiul roman a fost aria de întindere providențială a creștinismului înseamnă că împlinea cele mai bune condiții în acest scop. Harta rutieră romană e una din cheile istoriei noii religii. De la parți la britani, de la Sardes la Alexandria și Antiohia, apostolii au cutreierat lumea romană nestingheriți ca pe bulevardele unui mare oraș. Numai titlul epistolelor lui

94 Sabaoth — „Al oștirilor” — numele lui Dumnezeu ca stăpân al oștilor cerești. (vezi pagina 490)

95 Metatron — În kabală, îngerul Feței și Principele Lumii (Sâr-ha-olam), Polul ceresc al cărui reflex este Polul pământesc; identificat cu arhanghelul Mihail. (vezi pagina 474)

96 Samael — Îngerul rău, Principele acestei lumi, polarizarea de jos a lui Metatron. (vezi pagina 490)

Pavel e edificator în această privință. Ne putem închipui ce piedică de neînlăturat ar fi fost existența unei puzderii de stătulețe în stare de încăierare perpetuă unele cu altele

[138 (151)]

când fiecare principicul ar fi văzut în pelerini spioni ai celorlalți. Cu toate că și-au scuturat sandalele asupra lui Israel, apostolii și predicatorii au păstrat o conformație mentală și psihică iudaică, exclusivismul și ignoranța trunchiului originar. Necunoașterea lumii antice era la ei iremediabilă, ireductibilă. Nu înțelegeau nimic din lumea din jurul lor, felul ei de a gândi, de a privi universul, de a trăi arta și filozofia. Totul era păginitate și întuneric. O singură mențiune a lui Platon în *Noul Testament*; apostolul Pavel îl citează defectuos; „un filozof elen a spus...” Nu se poate imagina ceva mai necinstit, mai ignorant, mai imbecil decât polemica creștină contra lumii antice. Nu se găsește nimic echivalent în istorie. Cel puțin islamul a adus o tradiție completă în vârful sabiei, un imperiu, nu l-a distrus, n-a pătruns subversiv în lume, nu a subminat-o prin infiltrații subterane. Budismul nu a înlăturat confucianismul și Taoismul, ci s-a adăugat lor. Predica creștină era asocială, atemporală. Mesianismul roman era aristocratic, acel creștin subteran și plebeian. Se răspândea printre *humiliores,* printre dezmoșteniți, prin proletariatul porturilor și al marilor aglomerații urbane. Era aproape imposibil de detectat. Se insinua în case pe scara de serviciu și prin nursery[97]. E semnificativ că nu avea priză în populația rurală, poate din cauza „normalității” ei. Creștinismul era o religie de catacombe, la propriu și la figurat. Autoritățile nu-l puteau dibui. Așa-zisele persecuții au fost sporadice, locale, dezlânate până în mijlocul sec. al III-lea. De abia în uraganul din a doua jumătate a sec. al III-lea, când toate frontierele erau cotropite de barbari, romanii au descoperit coloana a cincea din interior. Primejdia trebuie să fi fost mortală dacă romanii atât de toleranți, atât de ospitalieri zeilor străini s-au hotărât să treacă la represalii. E semnificativ că cea mai coerentă, consecventă, metodică, aspră persecuție contra creștinismului a fost organizată de unul din cei mai mari împărați ai Romei, Dioclețian, acel care a zvârlit pe barbari peste hotare, a revigorat imperiul pe încă o sută de ani. A urmat însă Constantin care a dat edictul de toleranță în 314, probabil cu speranța că va face creștinismul solidar cu soarta Imperiului. Cum ideea imperială nu era în posibilitățile creștinismului care a luat-o de-a gata din doctrina

[139 (152)]

romană, ea n-a fost o asimilare ci o adăugare; de aceea, creștinismul nu a întârziat nici cu o clipă prăbușirea lumii antice, după ce a devenit religie oficială.

97 **Engleză:** „odaia copiilor” — încăperea unde creșteau copiii casei, cu doicile lor.

*

Popoarele și civilizațiile tradiționale nu pot comunica decât prin elitele lor; aceasta este dharma[98] sfârșitului vârstei de fier. Contactul direct și masiv între popoare aduce învrăjbire; poți cere unui om să fie el însuși, dar nu poți cere să fie și altul, și când încearcă, rezultatul e promiscuitatea, nu fuziunea. Mijloacele de comunicație moderne, turismul pe scară întinsă au mărit între oameni incomprehensiunea reciprocă dând iluzia unei comuniuni prin confuziune, prin crearea de imagini banale de prospect turistic, de monedă măruntă, de cec pentru voiajori. Nu, normal este ca civilizațiile să fie izolate unele de altele. Mai bine să-și facă una despre alta o imagine greșită care poate avea totuși o valoare simbolică, decât aceea a unui prospect de voiaj. Era permis, deci normal, ca greco-romanii de o parte, evreii pe de alta să simtă puțină simpatie și înțelegere unii față de alții. O originalitate etnică este exclusivă de alta pe baza principiului de identitate. Apropierea trebuie făcută de elite și ignorată de colectivități pentru care chiar o imagine greșită poate avea un sens simbolic cum am spus-o. Că de exemplu Egiptul reprezenta pentru vechii evrei Țara Robiei, Iadul de unde au fost scoși de robul lui Dumnezeu, Moise, care le-a dat Legea după ieșirea la lumină; intrând după o lungă purificare în pustie în Țara Făgăduinței, nimic mai firesc; faptele sunt atât de perfect consecvente și logice, cu o succesiune atât de strânsă a etapelor liberării, încât au putut căpăta și un sens microcosmic, simbolizând realizarea inițiatică. Egiptul e țara „oalelor cu carne, a pâinii pe săturate” *(Ex.,* 16, 3), reprezintă robia simțurilor: trebuie să ieși din ea, să străbați marea pasiunilor, Marea Roșie de-a lungul firului Unicității, Dumnezeu face legământ cu omul pe „Muntele” lui; urmează o lungă pribegie catartică ducând la pragul Pământului Făgăduinței; nu poți să-l cucerești decât urcând Iordanul în sensul lui invers și nu în acel descendent care duce în Marea Moartă.

Toate acestea sunt firești și perspectiva ebraică perfect legitimă; fără însă să prejudicieze cu nimic asupra

[140 (153)]

adevărului, solid ca granitul, că civilizația egipteană e capodopera istoriei în continuitatea ei de patru milenii cu toate elementele unei civilizații tradiționale complete: edificiul istoric și social, neîntrecuta măiestrie artistică, doctrina cosmologică și intelectuală, îmbinându-se ierarhic într-o armonie suverană neegalată în Kali-Yuga. Incompatibilitatea dintre evrei și egipteni nu avea gravitate pentru că era în natura lumii noastre, pentru că relațiile lor au fost exterioare și nici unuia nu i-a trecut prin minte să se evanghelizeze unul pe altul. Tot așa mai târziu era îngăduit evreilor să fie impenetrabili la imensa majestate a păcii romane, să nu vadă în Roma decât regatul lui Edom, locul de baștină al lui Armilus, dar cu condiția reciprocității; nu era necesar echilibrului lumii și al lor ca romanii să înțeleagă iudaismul. Deși Iudeea era incorporată Imperiului, ignorarea reciprocă era posibilă, ținând seama de totala libertate

98 **Sanscrită:** *dharma* — legea, rânduiala firească a unei ființe sau a unei vârste a lumii. (vezi pagina 450)

culturală și religioasă pe care romanii o lăsau celorlalte popoare. Prin urmare, ar fi fost posibil ca, prin mijloacele divine care guvernează obișnuit lumea, creștinismul să rămână în matca lui cum o voia divinul său fondator („Am venit să mântuiesc oile pierdute ale lui Israel”), iar Occidentul care, după cum am văzut, era departe să fie așa decăzut cum o pretind apologeții creștini, să fie regenerat prin interiorul lui, conform geniului său propriu, printr-o intervenție divină directă, meritată, o credem noi. De altminteri, așa cum erau de obicei căile obișnuite ale Domnului, și arabii, evreii, hindușii, chinezii și alții s-au regenerat prin propriul lor fond. Dar Providența hotărâse altfel: Imperiul, mai târziu vestul Europei, s-a văzut evanghelizat cu o doctrină incredibilă, radical antinomică cu firea lui, inconceptibilă pentru mentalitatea și structura lui, așa cum le-o dăduse Dumnezeu. Hotărârea Providenței nu se putea să nu se împlinească și Occidentul a devenit creștin prin catastrofa a tot ce-i făcuse geniul și originalitatea de la Parașu-Rama și Rama-Chandra încoace. Unele din posibilitățile lui au fost resorbite chintesențial de noua religie, adică prin sfărâmarea tuturor suporturilor exterioare; dar altele, mai numeroase, mai importante, au rămas pe dinafară, rupte de la rădăcina lor, au devenit spectre, influențe rătăcitoare. Dar chiar ideile resorbite nu s-au remanifestat în

[141 (154)]

Creștinism cu forța, totalitatea, completitudinea pe care o avuseseră înainte. Exemplul cel mai tipic, cel mai important e acela al ideii imperiale.

După edictul de toleranță din 314, creștinismul a adoptat cu entuziasm ideea imperială. Imperiul creștin a avut clipe frumoase, în Orient și Occident: restaurarea lui Iustinian, dinastia macedoneană în sec. al X-lea. Imperiul germanic al lui Carol cel Mare, Otto cel Mare, dinastia sliană Staufenii, chiar tardivul Carol Quintul, dar în momentele cele mai fericite a fost un Imperiu de epigoni, neputându-se, nici o clipă, compara cu ce fusese Imperiul roman ca putere, măreție, organizație, continuitate, pace înăuntru și în afară, forță militară; iar pe plan spiritual, nici un împărat creștin (bineînțeles în exercitarea exterioară a funcției lui) nu se poate compara nici pe departe cu Împăratul roman, pe bunul motiv că nu mai întrunea în el vizibil dubla putere sacerdotală și reală, unificată într-un singur individ care era *Imperator, Augustus,* și *Pontifex Maximus.* Am spus vizibil pentru că foarte probabil au existat în Orient și Occident împărați care ajunseseră la stațiunea spirituală în care aceste două funcțiuni se găseau reunite. Dar care din ei a îndrăznit s-o manifeste în afară? Ce împărat a oficiat coram publico[99] o liturghie? Economia noii religii nu o permitea. Lumea creștină a fost despicată la vârf, în intelectul ei, suferind de la început până în zilele noastre de o incurabilă schizofrenie. Una e să ai în vârful ierarhiei inițiatice un personaj ignorat de toți, care însumează dubla funcție, altceva este ca ea să fie vizibilă tuturor, firească. Pe plan ezoteric lucrul nu are importanță, dar pe plan social e dezastruos; aici decadența ciclică e mai sensibilă ca oriunde. Dumnezeu a vrut să salveze, să permanentizeze o idee mai mult decât să asigure traducerea ei totală în viață, care nu mai era posibilă din

99 **Latină:** „în fața lumii adunate”.

cauza decadenței ciclice. Dante a scris *De Monarchia* când Imperiul încetase practic de a mai exista, după distrugerea Templului. Un om de inteligența lui nu-și putea închipui că se mai poate traduce în fapt. A scris-o ca o mărturie, ca o prezență imobilă de-a lungul celor șase sute de ani de anarhie politică ce aveau să urmeze.

Hristos spusese: „Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu". Fraza aceasta

[142 (155)]

a înnebunit omenirea pe tot restul existenței ei, pentru că e tipul formulei esoterice aruncată în gura profanilor. Aceștia nu șovăie s-o interpreteze ca o proclamație de diteism. Toate doctrinele statale laice contemporane se reclamă de la ea. Ce justificare mai limpede venind din loc mai înalt, că religia e lucru privat, Privatsache[100], cum o spune perfid social-democrația? Hristos ca Dumnezeu știa ce va aduce viitorul, știa că societatea creștină va avea doi capi, vizibili, Papa și Împăratul: și unul și altul își țin puterea de la Dumnezeu, dar nici o învățătură creștină biblică nu a făcut aluzie explicită la faptul real că Dumnezeu mai are un reprezentant printre oameni care întrunește puterea sacerdotală și regală; de la el Papa și Împăratul își au autoritatea lor imediată și numai mediat de la Dumnezeu, pe când în lumea antică, Cezarul era reprezentantul vizibil, accesibil, direct al acestui locotenent al lui Dumnezeu. Cu voia lui Dumnezeu, Occidentul a fost decapitat de acest reprezentant vizibil, ceea ce l-a împins cu o implacabilă logică a evenimentelor spre o decadență providențială. Fără această decapitare, Occidentul ar fi avut o civilizație tradițională până în prezent, ca India și China, ceea ce ar fi împiedicat manifestarea celor mai sinistre posibilități ale ciclului, deci încheierea lui. Trebuie să se țină seama de aceasta la Judecata din urmă. O manifestare divină în civilizațiile tradiționale ale Occidentului din vremea lui Hristos ar fi păstrat funcția principială preexistentă. Ni s-a luat ce aveam pentru că, ieșit direct din iudaism, creștinismul păstra caracterele acestei tradiții, unde în adevăr principiul comun al celor două puteri nu avea o evidență exterioară recunoscută ca atare de legislația exoterică.

Pentru a lămuri această chestiune fundamentală, trebuie să revenim la studiul lui Guénon asupra simbolismului lui Janus. Pretextul acestui studiu este o figurare a lui Hristos înfățișând un dublu cap de Janus într-un manuscris pictat francez din sec. al XIV-lea și comentat de Charbonneau-Lassay în felul următor:

> *Sur les monuments roumains, Janus se montre comme sur la cartouche de Luçon la couronne en tête et le sceptre en la main droite, parce qu'il est roi ; il tient de l'autre main une clef qui ouvre et ferme les époques ; c'est pourquoi, par*

[143 (156)]

> *extension d'idée, les Romains lui consacraient les portes des maisons et des villes… Le Christ aussi, comme le Janus antique, porte le sceptre royal auquel*

100 **Germană:** „treabă particulară" — formula social-democrației germane: *Religion ist Privatsache*.

> *il a droit de par son Pere du Ciel et de par ces ancêtres d'ici bas ; et son autre main tient la clef de secrets éternels, la clef teinte de son sang qui ouvrit a l'humanité perdue la porte de la vie. C'est pourquoi, dans la quatrième des grandes antiennes d'avant Noël, la liturgie sacrée l'acclame ainsi :* « **O clavis David et Sceptrum domus Israel!** » *Vous êtes, o Christ attendu, la Clef de David et le Sceptre de la maison d'Israel. Vous ouvrez et personne ne peut fermer ; et quand vous fermez, nul ne saurait ouvrir* (Ibid. p. 146).

În afară de observațiile interesante cuprinse în acest text, reținem ca fiind în stringentă legătură cu cele ce le-am spus, faptul că numai Hristos și singur Hristos reprezintă echivalentul creștin al străvechiului Ianus; subliniem acest punct capital. Pe când în lumea antică era starea normală la fiecare popor european, Ianus avea un reprezentant vizibil și notoriu în Împăratul — Mare Pontif, Hristos, sub aspectul în care ni-l înfățișează Guénon și Charbonneau-Lassay nu a avut niciodată un reprezentant autorizat, îndeobște cunoscut și recunoscut; Principialitatea sa, inerentă funcției de Mare Preot după rânduiala lui Melchisedech, se manifesta într-o funcție ezoterică ignorată total de colectivitatea religioasă; în exterior se bifurca în dualitatea Papă-Împărat, singura accesibilă sensibil colectivității tradiționale. Insistăm să ne referim la funcțiile vizibile și notorii din Creștinătate, nu la cele esoterice care nu aveau o tangență instituțională cu masa tradițională. Papa și Împăratul le exprimau într-o anumită măsură, neperceptibilă pentru comunitate, pe când dualitatea era vădită și chestiune de sens comun. Ce să spunem, când erau în conflict, ceea ce era o stare obișnuită și e de înțeles când cunoaștem firea omenească. Urmările erau catastrofice pentru că nu exista nici o funcție vizibilă având misiunea să-i cheme la ordine. Că au fost Papi, că au fost Împărați care în secretul lor (sirr[101][102]-ul) întruneau ambele puteri, este foarte probabil, dar ne întrebăm dacă au existat vreodată concomitent. Și asta a fost posibil, dar în orice caz rar. Atunci, când un asemenea Papă intervenea în politică era tratat abuziv de către

[144 (157)]

contemporani; când era un Împărat, se chema uzurpare.

Mai este o problemă; spre sfârșitul ciclului și înaintea lui, va veni un misionat care va manifesta în afară dubla funcție sacerdotală și regală, păstrată în Centrul Suprem. Cum vor privi și primi creștinii obișnuiți de când sunt să nu accepte acest cumul decât în Hristos, pe acest personaj care nu va fi Hristos și care va spune răspicat că nu este? Că, în Antichitate, funcția supremă era de multe ori reprezentată în afară de mediocri, uneori criminali și nebuni, era tot așa de regretabil ca și existența unor preoți creștini nedemni. Lucrul e regretabil, dar nu împietează asupra caracterului lor sacerdotal indelebil, ca urmași ai Apostolilor. Pentru o umanitate care mai păstra încă simțul simbolic al lumii, individualitatea demnă sau nedemnă din vârful ierarhiei vizibile

101 **Arabă:** *sirr* — „taina", locul cel mai ascuns al ființei, unde omul stă singur cu Dumnezeu. (vezi pagina 494)

102 sirr — „Taina" — locul cel mai ascuns al ființei, unde omul stă singur cu Dumnezeu (arabă). (vezi pagina 494)

reprezenta un Principiu invizibil perfect; pe când în societatea creștină, chiar în cele mai bune timpuri ale ei, Dumnezeu, ca Monarhul Universului, se bifurca în dualitatea Papă-Împărat. Comunitatea creștină era șașie. Climaxul lumii antice a fost domnia lui Traian, punct în care s-au încrucișat toate elementele esențiale ale unei civilizații tradiționale. Climaxul Europei medievale a fost o mie de ani mai târziu, în sec. al XII-lea, pe când trăia Sf. Bernard de Clairvaux, care se părea că întrunea și el dubla putere.

Sfântul nu a spus-o niciodată, numai că admirabila generație umană contemporană a presimțit-o. Sf. Bernard nu a putut fi și în exterior Ciakravarti[103][104]. Cea mai admirabilă epocă a creștinismului occidental a fost în exterior o epocă de veleități, pe jumătate realizate. Nici o clipă nu poate suferi comparație cu ce era în lume cu o mie de ani înainte. Ca daruri de nouă domnie, Creștinismul a adus Occidentului monoteismul, care am văzut ce relativizare reprezenta, pângărită de demiurg, nu numai a Principiului absolut dar și a Principiului manifestării. Nu se poate numi deci o restaurare; ceea ce e însă sigur, e că a restaurat, ca al doilea dar, unitatea Demiurgului, până atunci fragmentat și neutralizat într-o anumită măsură prin polimorfismul lui, fixat în zeități secundare antagoniste. În sfârșit, al treilea dar a fost decapitarea Europei de funcția reprezentând vizibil principiul comun al autorității sacerdotale și puterii temporale.

[145 (158)]

IV. DANTE ȘI FUNCȚIUNEA IMPERIALĂ

Acest principiu comun a rămas intact ca funcție esoterică, căci dimensiunea inițiatică nu este afectată de tribulațiile Occidentului. Îi vom căuta urmele în unele fragmente din Dante. Nefăcând o lucrare de erudiție, credem că opera marelui ghibelin e demonstrativă, căci e o somă, un testament al Evului Mediu, al cărui aspect ocult e greu detectabil în învelișul lui religios. Papa conduce pe oameni în Paradisul Ceresc, Împăratul în Paradisul pământesc, spune în rezumat Dante. Dar aceasta presupune o coexistență pașnică a titularilor celor două puteri, care face din fraza lui Dante un simplu pius desiderium[105] formulat într-o comunitate de limbă. Un deziderat care devine efectiv numai în U-topia, în sensul exact al cuvântului, adică în nici un loc, afară de acela care singur pe pământul nostru a fost sustras vicisitudinilor ciclului și condițiilor de timp și spațiu. Starea de fapt chiar în cele mai bune momente ale Evului mediu, aceea normală a umanității ultime, adică vrăjmășia, polemos[106], ceea ce se numea lupta dintre sacerdoțiu și imperiu. Dezbinate mai totdeauna, nici una nu a putut să-și realizeze efectiv doctrina pentru că nu mai era în lume un reprezentant vizibil al principiului celor două puteri. Ceea ce încurcă și mai mult lucrurile e că au fost împărați care au reprezentat direct dubla putere; e posibil ca acesta să fi fost cazul lui Charlemagne, Otto cel Mare, a unora din împărații suabieni,

103 **Sanscrită:** *cakravartin* — „cel care învârte roata”, Monarhul universal. (vezi pagina 447)
104 Ciakravarti — Cakravartin, în sanscrită, înseamnă „cel care învârte roata”. (vezi pagina 447)
105 **Latină:** „dorință evlavioasă” (corect *pium desiderium*) — o urare fără urmare.
106 **Greacă:** *pólemos* — „război, luptă”.

cei doi mari Staufeni, Frèderic I și Frederic al II lea. Conflictele lor cu papalitatea care apar ca revolte erau în realitate chemări la ordine. Înverșunarea unor maniaci de putere ca Grigore al IX-lea și Inocent al VI-lea contra lui Frederic al II-lea a scandalizat chiar pe un fiu supus al bisericii ca Sf. Ludovic al Franței, căruia slăbirea imperiului îi convenea. De aceea Dante, cu toate precauțiile necesare, a vrut să arate în *De Monarchia* că Împăratul roman își ținea autoritatea direct de la Dumnezeu. Un alt Fedele d'Amore o spune textual, Giovanni Bocaccio vorbind de Alighieri: „În primul rând, dezbătând în mod logic, demonstrează că spre buna stare a lumii este necesar să existe imperiul, ceea ce înseamnă prima

[146 (159)]

chestiune. În a doua, plecând de la argumente istorice, arată că pe drept Roma trebuie să obțină titlul de Imperiu, ceea ce înseamnă a doua chestiune. În a treia, cu argumente teologice demonstrează cum autoritatea Imperiului decurge nemijlocit de la Dumnezeu și nu prin intermediul unui vicar al său, cum pare că vor clericii; ceea ce înseamnă a treia chestiune". Tot în *De Monarchia* Dante arată că finalitatea societății umane este intelectul; pentru actualizarea lui trebuie pace și pacea nu poate fi asigurată de către un monarh unic, Împăratul roman. Când treci de coaja terminologiei teologice îți dai seama că pentru Dante această pace este o exteriorizare a regatului Păcii, Salem Împărăția lui Melchisedech. Dar cum împăratul este cel care stabilește pacea în lume, înseamnă că împăratul conduce genul uman spre Salem. Papa nu face decât să consacre o autoritate preexistentă deoarece Imperiul era anterior papalității. Se înțelege de ce Ioan al XII-lea a ars *De Monarchia* pe rug în lipsa autorului. Dar să-i ascultăm pe decretaliști, susținători ai preeminenței Papei asupra Împăratului scoțând în evidență implicațiile poziției lor doctrinale. Ei se bazau pe textul scripturar: „Dumnezeu a făcut cei doi mari luminatori: luminatorul cel mare ca să stăpânească ziua și luminatorul cel mic ca să stăpânească noaptea" *(Gen.* I, 16), adică perechea soare-lună. În primul rând, e semnificativ că decretaliștii se mulțumeau cu o dualitate ca principiu organizator al acestei lumi, ceea ce ar fi scandalizat pe un om antic roman, persan, dac, hindus etc. Dar printre juriști erau unii cărora nu le lipsea il ben del intelletto[107] și care s-au ridicat probabil cu câteva paragrafe mai sus în Cartea sfântă la textul: „Dumnezeu a zis să fie lumină și a fost lumină" *(Gen.* I, 3). Cum Soarele și Luna nu existau încă, înseamnă că acea Lumină primordială e principiul lui Sol-Luna[108] și nu provenită din ele. Și cum Imperiul a existat înaintea papalității înseamnă, în logica bună, că se reclama și era depozitarul unei Lumini care preceda pe aceea a Soarelui, simbol al papalității, dar și pe a Lunii, simbol al papalității după pretențiile Guelfilor. Ne putem închipui ce discutau Fedeli d'Amore când se aflau numai între ei.

107 **Italiană:** „bunul intelectului" (Dante, *Infern* III, 18).

108 Sol-Luna — „Soarele-Luna" (lat.) — perechea alchimică a Sulfului și a Mercurului, a Regelui și a Reginei, care se unesc în Operă; dualitatea complementară care stă la baza cosmosului. (vezi pagina 494)

[147 (160)]

*

Că în concepția pe care și-o făceau organizațiile inițiatice din Evul Mediu despre funcția imperială, titularul acesteia, Împăratul, are funcția de *Ciakravarti,* de Monarh universal, e subliniat de Guénon într-o notă din *L'Esotérisme de Dante* (p. 58, nota 3): *L'Empereur, tel que le conçoit Dante, est tout à fait comparable au Ciakravarti ou Monarque universel des Hindous, dont la fonction essentielle est de faire regner le Paix,* sarrabhaumika, *c'est a dire s'étendant à toute la terre.* Cine cunoaște puțin spiritul tradițiilor ieșite direct din Tradiția primordială, cum e tradiția hindusă, știe că un împărat universal trebuie să fie în mod necesar Rege și Pontif… rex hominum Phoebisque sacerdos[109], cum spune Virgiliu de regele Anius, al cărui nume este o aliterație a lui Ianus și e firesc ca această învățătură neopitagoriciană s-a transmis de la Virgiliu la Dante. *Ciakravarti,* fiind în mod necesar la centrul roții pentru ca s-o poată învârti, este situat în locul unde orice antinomie și orice dualitate dispar, inclusiv aceea de Autoritate sacerdotală și Putere regală. E „stațiunea" lui Melchisedech și ca să faci să domnească pacea universală, sarrab haumika[110], trebuie să fii în prealabil regele Salemului, al cetății păcii, sau să-l reprezinți direct în caracterul lui esențial de Pontif-Rege. Or, așa ni-l reprezintă Dante pe Henric al VII-lea dar în mod învăluit: *Qual e colui che tacer e dicer vuole (Par.,* XXX 127—129). Altfel afirmația fățiș l-ar fi dus pe poetul nostru de-a dreptul pe rug, alături de Jaques de Mollay și el reprezentant al dublei puteri. În cerul Empireu, deasupra tuturor celorlalte ceruri, vede Lumina, „Luce intelettual piena d'amore[111]" *(Par.* XXX 40) în formă de fluviu: *E vidi lume in forma di riviera / Fulvido de fulgori intra duo rive / Dipinte di mirabel primavera (Par.* XXX 61—63) — „Și-am văzut lumină în formă de râu — strălucind între două maluri — smălțuite de o primăvară admirabilă". Fluviul devine cerc: *sua lungheza divenuto ronda* (XXX 50), lungimea sa devenită rotundă.

După Sf. Toma din Aquino „lungimea" simbolizează coborârea lui Dumnezeu spre creaturi, „rotunjimea", reîntoarcerea lumilor în Dumnezeu ca în Principiul lor. Reamintește mișcarea circulară a luminii din doctrinele

[148 (161)]

taoiste sub influența „atracției cerului". Deci, fluviul devine circular ca un Okeanos, ca o apă a Sâmbetei cerească: *E și distende in circular figura (Par.* XXX 103) — „se va destinde într-o figură circulară".

Patrusprezece versuri mai jos, aflăm că această circumferință e limita exterioară a unei roze (V. 117) al cărui centru este il mobile primo[112] (V, 107) Nel giallo della rosa sempiterna[113] — în auriul rozei eterne *(Par.* XXX 124) și comentatorul precizează: „în partea centrală unde sunt staminele" se găsește…

109 **Latină:** „rege al oamenilor și preot al lui Phoebus" (Vergiliu, *Eneida* III, 80, despre regele Anius).
110 **Sanscrită:** *sārvabhauma* — „care se întinde peste tot pământul", atributul Monarhului universal.
111 **Italiană:** „Lumină intelectuală plină de iubire" (Dante, *Paradis* XXX, 40).
112 **Italiană:** „cel dintâi mișcător".
113 **Italiană:** „În auriul rozei de-a pururi" (Dante, *Paradis* XXX, 124).

dar să lăsăm pe Dante s-o spună: *Qual e colui che tace e dicer vuole / Mi trasse Beatrice e disse : Mira / Quanto e'l convento delle bianche stole (Par.* XXX v. 127—129). În interiorul rozei se găsește deci „conventul hainelor albe" și Guénon remarcă: *ces vêtements blancs des Elus ou des Parfaits, tout en rappelant certains textes apocaliptiques (Ap.* VII, *13—14) nous paraissent être surtout une allusion au costume des Templiers... cette interprétation du reste permet de donner un sens très precis à l'expression de «milice sainte» que nous trouvons un peu plus loin dans des vers qui semblent exprimer disèretement la transformation du Templarisme après son apparente destruction pour donner naisance au Rosicrucianisme : „In forme dunque di candida rosa / Mi si mostrava la milizia santa / Che nel suo sangue Cristo face sposa" (Par* XXXI 1—3); iar în centrul conventului templar Beatrice îi arată lui Dante tronul cu o coroană unde avea să stea *l'alto Arigo,* împăratul Henric al VII-lea de Luxemburg: *In quel gran seggio a che tu li occhi tini / Per la corona che tu giâ v'e su posta / Prima che tu a queste nozze ceni / Sedera l'alma che fia giù agosta / Dell'alto Arrigo (Par* 133—137). Sunt remarcabile precauțiile pe care le ia Dante presărând la distanțe observațiile importante: Întâi spun, în cântul XXX, că fluviul ia o „formă circulară" (V, 103), având în centru „motorul imobil" (V 107); că figura circulară e o „roză" (V, 117), în interiorul rozei e „conventul hainelor albe" (V, 127—129); apoi, în primele versuri ale cântecului următor, conventul e o miliție sfântă, care ia forma unei roze (V, 1—3). După ce a aranjat cadrul, trebuie să ne întoarcem înapoi ca să găsim în centrul lui tronul lui *alto Arrigo (Par.* XXXV, 133—137).

[149 (162)]

Dacă adunăm ceea ce era împrăștiat, obținem secvența următoare a cărei înlănțuire a scăpat indiscreților din cauza dispersiunii: avem un cerc al cărui centru e motorul imobil, dar cercul e o roză ale cărei stamine constituie miliția sfântă, care și ea ia forma unei roze, deci roză în roză, dublă incintă. În mijlocul conventului miliției sfinte, deci în a treia incintă a tronul lui *alto Arrigo,* suprapus pe Motorul Imobil, deci în stare de identitate. Henric al VII-lea în stațiune de identitate, reprezentând direct în univers Motorul Imobil, prin urmare, centrul imanent al lumii, prin translațiune descendentă de-a lungul Axei polare, centru și al unei tagme de călugări cavaleri, poate fi numai exponentul puterii regale? Cât era de efectiv Henric al VII-lea, nu are importanță. Important e că funcția de Împărat roman pentru anumite „conventuri" din Evul mediu reprezenta ambele puteri prin continuitatea cu funcția Cezarului roman care era în același timp Pontif suprem și Imperator. Continuitate ezoterică, fiindcă în exterior, decadența ciclică își făcuse ravagiile și despicase în două Occidentul făcându-l schizofrenic. Chiar numele casei lui Henric al VII-lea era predestinat — Luxemburg, Cetatea de lumină, Citadela solară a Rosicrucenilor. Numele ei latin era Lucilisburgus[114]. Putem face o apropiere cu Lucia care apare de două ori în *Divina Comedie (Inf.* II 57, *Purg.* IV. 55), care se zice că ar reprezenta Caritatea iluminantă; dar, în al „patrulea

114 **Latină:** numele latin al Luxemburgului, citit de autor ca „cetatea luminii".

sens”, pentru ghibelinul Dante nu simboliza grația spirituală, baraqa[115]-ua specifică a casei de Luxemburg? S-ar putea obiecta că Dante ni-l arată pe Henrich al VII-lea în stare sa paradisiacă postumă, în care cel Ales e deasupra Sacerdoțiului și Imperiului, Inger. Mai întâi în călătoria sa prin Paradis, Dante arată pe diverși mântuiți sub aspectul exterior de Regi, Preoți, Călugări, Cavaleri, adică ce erau în viață, pe când Henric e în centrul unei miliții de Cavaleri-Călugări, exact suprapus, încă viu, deoarece Beatrice îi arată poetului viitorul loc din centrul Rozei. Într-o operă esoterică ierarhiile cerești pot perfect ascunde ierarhii de oameni în trup, din lumea noastră. Guénon face observația aceasta cu privire la viziunile cerești ale lui Swedenborg, dar credem aplicarea posibilă și la *Divina Comedie.* De aici concluzia

[150 (163)]

implicită, în aspectul ei esoteric, că funcția de Împărat roman era calificată să cheme la ordine pe unii papi abuzivi. Ca purtător de cuvânt al ei, nimeni nu a egalat pe Dante în autoritate, înălțime în dispreț și invectivă, în ultimele versuri ale cântului XXX din care am făcut citatele. Deci, spunea poetul: „*L’alto Arrigo* va vrea să îndrepte Italia, numai dacă e dispusă, căci oarba cupiditate tot atât vă fascinează ca pe copilul mort de foame care-și alungă doica”, „Și-n forul divin va fi perfect (papă) acela (tal) (Clement V) care vrea nu să meargă cu el (Henric VII), nici în taină, nici pe față, pe aceeași cărare”. „Dar puțin va fi răbdat de Dumnezeu în oficiul său sfânt și va fi alungat acolo unde Simon Magul e din meritul lui. Și va face pe cel din Alaqua (papa Bonifaciu VIII) să fie mai jos.”

Ca să înțelegem imprecația, trebuie să ne reamintim că în *Inf.* XIX sunt așezați simoniacii, în primul rând Simon Magul ce le-a dat numele, băgat în foc cu capul în jos, cu picioarele în sus. Lângă el, în aceeași poziție, e papa Nicolae al III-lea, simoniac, care crede când trece Virgiliu pe lângă el că a sosit Bonifaciu al VIII-lea, coleg în simonie, viu pe vremea aceea. „Ai și venit, Bonifaciu?” — strigă el. După Bonifaciu va veni unul și mai rău un pastor senza legge[116] (V, 83). E vorba de viitorul Clement V, complicele lui Filip cel Frumos, papa care nu vrea să meargă pe aceeași cărare cu Henric al VII-lea: *tal che convien a lui a me ricuopra* (V, 84).

Clement al V-lea, căzând cu capul în jos în bolgia de foc, va împinge mai la fund pe Bonifaciu ca să-i ia locul. Guénon spune că e posibil ca expresia *tal* să fie un cuvânt de trecere al *Fedelilor d’Amore,* compus din inițialele lui Templare Arrigo Lucemburgheze[117]. Or, observăm că TAL leagă pe *pastor senza legge* cu *che convien che lui a me ricuopra, opra,* ca o copulă, ca un punct critic de unde se distribuie justiția. Cu alte cuvinte, TAL reprezintă acel punct de unde se judecă Împărații și Papii regăsim pe TAL în episodul din *Paradis* pe care l-am citat, concernând tot pe Clement V: *E fia prefetto in Foro divino — Allora tal, che palese e coverto non andera con lui per un cammino,* TAL e ca

115 **Arabă:** *baraka* — binecuvântarea, harul care însoțește o spiță sau un loc. (vezi pagina 440)
116 **Italiană:** „un păstor fără lege” (Dante, *Infern* XIX, 83).
117 **Italiană:** „Templierul Henric de Luxemburg”.

un punct, o prezență imobilă în vers, cum este judecătorul suprem care va judeca numai prin simplul act de prezență. TAL este și

[151 (164)]

partea centrală din cuvântul Italia quella umile Italia[118], „Italia inversă”. *Tal* devine *lat,* cu sensul net de ocultare, latență; desemnează și Latium-ul, fața ezoterică a Romei. Virgiliu numise Lațiul, humilem Italiam[119]; imaginea deci nu e a lui Dante. În cântul 1 din Infern vorbind de lupa, Dante spune: *Tal mi fece la bestia sanga pace.* Sunt puși alături, într-o ireductibilă dușmănie, pe de o parte *lupa* și ceea ce reprezintă TAL, un centru spiritual ascuns, cu un șef ce-l reprezintă în exterior TAL — *Templare Arrigo Lucemburgheze,* antagonism bine explicat 37 versuri mai jos, când apare Veltro[120]. Iată cu ce precauții, cu ce învăluiri, Dante și organizațiile inițiatice în numele cărora vorbea exprimau faptul că Împăratul roman de națiune germanică reprezenta Principiul unic al celor două puteri. Această ocultare a realității, această insinuare a fost suficientă ca să transforme cele mai bune momente ale creștinătății medievale în reușite trecătoare, în succedanle fără posibilitate de comparare, în privința armoniei, coerenței, continuității cu civilizațiile antice și cu cea mai apropiată din ele, Imperiul roman.

Înainte de a încerca să dăm o interpretare câtorva aspecte ale simbolismului Acvilei din cerul lui Jupiter în Paradis, care cuprinde doctrina esențială a ghibelismului asupra Imperiului, vom cita o secvență de versuri, la prima vedere nu în directă legătură cu subiectul nostru, în realitate în strânsă rudenie cu el, cum se va vedea, pentru că sugerează că Împăratul poate fi mistagog și în Paradisul ceresc. În prealabil trebuie să precizăm că, în fruntea unei autentice organizații inițiatice cu depozit integral în sensul total al cuvântului, se află ființe care au depășit cuplurile de dualități, printre care și acela al Autorității sacerdotale și Puterii regale, prin însumare. În primul rând e cazul normal al Șefului ei real. Dar ierarhia de funcții nu coincide cu ierarhia de cunoaștere și, dacă funcția supremă e una, oricine poate ajunge, dacă e capabil, la Cunoașterea supremă prin aceasta și la Principiul dublei puteri fără să aibă un rol în organizație. Lucrul e normal, dar e de mirare că Dante îndrăznește s-o spună într-o societate în care se trimitea la rug pentru o asemenea doctrină, căci afirmația poetului e categorică precum se va vedea.

[152 (165)]

După ce a epuizat Purgatoriul, Dante e pe punctul de a păși în Paradisul Terestru, platou pe vârful muntelui după care nu-i rămâne decât salire alle stelle[121]. Virgiliu îi spune că nu-l conduce mai departe, natural nu din incompetență, ci pentru că vechiul lui discipol nu mai are nevoie de călăuză. În adevăr, în Paradis Beatrice nu are misiunea unui guru[122], ci e un principiu de

118 **Italiană:** „acea Italie smerită” (Dante, *Infern* I, 106).

119 **Latină:** „Italia cea joasă” (Vergiliu, *Eneida* III, 522), despre țărmul care abia se vede din mare.

120 Veltro — „Ogarul” (it.) din profeția lui Dante (Infernul I, 101–111), pe care Vergiliu îl vestește ca pe cel care va goni lupoaica înapoi în Infern și va mântui Italia, „hrănit cu înțelepciune, iubire și virtute”; identitatea lui e una… (vezi pagina 502)

121 **Italiană:** „a urca la stele”.

122 **Latină:** „sfântă prostie!” — vorba atribuită lui Jan Hus pe rug.

exaltare, cum vom vedea că poetul o spune neîndoielnic. Virgiliu sfârșește prin versurile: *Non aspettar mio dir piu ne mio cenno : / libero, dritto e sano e tuo arbitrio, / e fallo faro non fare a suo canno : / per ch'io te sovra, te corona e mitrio (Purg.* XXVII, 139—142). Nu mai e nevoie să subliniem importanța, am zice gravitatea episodului: un poet „păgân" îl încoronează pe „creștinul" Dante ca Rege-Preot, cu o coroană, pe care Biserica l-ar proclama „Anathema" pe acela ce ar vrea s-o așeze pe capul altuia decât Hristos. E curios că René Guénon nu citează aceste versuri fundamentale nici în *L'Esotérisme de Dante,* nici în *Le Roi du monde.* Cărțile au fost publicate în 1925 și 1927 la o vreme când maestrul încerca să nu sperie prea mult pe prietenii lui catolici, sperând să-i aducă la o concepție mai „ecumenică" a propriei lor tradiții, sancta simplicitas![123] Bineînțeles, lucrul nu a servit la nimic și catolicii respingând pe Guénon l-au îmbrățișat pe Teilhard de Chardin și caută ecumenicitatea în promiscuitatea cu lumea modernă, cu psihanaliza, cu mascarada științei actuale.

Revenim acum la începutul cântului 2 din *Paradis.* Incomparabila frumusețe poetică, adâncimea simbolismului, coerența doctrinală sub veșmântul imaginilor, avântul ascensional al întregului, fac din invocație unul din vârfurile poeziei tradiționale. Fiecare rând cuprinde un arcan. Dante utilizează simbolismul navigației în legătură cu nava Argo și cu barca lui Ianus. *O voi che siete in piccioletta barca / desiderosi d'ascoltar, seguiti / dietro al mio legno che cantando varca.* Aceste versuri sunt suficiente pentru a identifica barca lui Dante cu nava Argo. Catargul acesteia cânta fiind făcut din lemnul stejarului profetic din Dodona. De altminteri printre argonauți se găsea și divinul incantator Orfeu. Cum în Paradis ne aflăm în Apele Superioare[124], navigația nu mai e orizontală ci ascensională. Reamintim că Guénon asimila as-

[153 (166)]

pirația spre Universal cu o incantație. În această nouă Argo, căpitanul este Regele-Preot Dante. Cum rămâne cu autoritatea Papei care singur are, se spune, puterea să conducă în Paradisul Ceresc? Cum fiecare avem bărcuța noastră, Dante, ca frate mai mare, ne sfătuiește să-i urmăm nava prevenindu-ne: *Tornate a riveder li vostri liti / non vi mettete in pelago, che forse / perdendo, me rimarreste smarriti.* Calea inițiatică e o selecție primejdioasă *L'acqua ch'io prendo giammai non si corse,* pentru că merge în sensul contrar cursului obișnuit al apelor, adică de la vale la deal, de jos în sus. Mai este ceva: prima cucerire în calea inițiatică e perceperea curgerii imobile a lucrurilor. Cum această mișcare e în realitate dublă, constituită dintr-o mișcare centrifugă și una centripetă, *solve-coagula,* mișcările se neutralizează una pe alta, curgerea însă rămânând. Apoi Okeanos, Apa Sâmbetei, Apele Superioare, este un fluviu circular care se varsă în obârșia lui; astfel curgerea lui e în realitate imobilă. *Minerva spira, conduceni Apollo / E nove muse mi dimostren l'Orse.*

123 guru — Guru (sanscr., lit. (vezi pagina 454)

124 Apele Superioare — Apele de deasupra tăriei și cele de dedesubt, despărțite în ziua a doua a Facerii (Facerea 1, 6–7); simbolic, posibilitățile informale, cerești, și cele formale, ale lumii manifestate, „curentul formelor" (Guénon). (vezi pagina 435)

Pentru această navigație în susul apei, trebuia un vânt liberat de servituțile puterilor descendente, o aspirație intelectuală care e și o aspirație, personificată de Minerva, ieșită prin Brahmarandra[125] a lui Jupiter, de-a lungul lui Șușumna.[126] Deci spirația Minervei, zeul geometru Apollo conduce nava spre centrul universului, polul hyperboreean (l'Orse) pe care-l indică cele două Muze ale Musagetului. Este un frumos joc de cuvinte în *nove*: nouă, dar și noi. În cerurile superioare, trebuie alte Muze decât în cercul sublunar. Frumusețea poetică se îmbină cu rigoarea geometrică ce se cuvine într-o doctrină pitagoriciană; *dimostran* înseamnă arată, dar și demonstrează. Tot așa cele nouă Muze reprezintă cele nouă constelații circumpolare care nu apun niciodată. *Voi altri pochi* — Voi cei aleși, puțini pentru că sunteți elită; dăm de cuvântul *altri,* inutil în vers, deoarece *voi i pochi* ar fi fost suficient pentru sensul literal. *Altri* era cuvânt de recunoaștere în Fede Santa, după afirmația lui Aroux, preluată de Guénon, făcută din inițialele lui *Arrigo Lucemburgheze Templare Romano Imperatore.* Dante se adresa Fedei Santa, Fedelilor d'Amore, ordin templier terțiar și atunci debutul versului s-ar putea explicita prin adâncire în modul următor: *Voi (i)pochi*

[154 (167)]

(Fedeli di) ALTRI. Și aceasta ne-a făcut să ne oprim asupra fragmentului, pentru argumentația noastră. VOI altri pochi, che drizzeste il cello / per tempo[127] al pan delli angeli, del quale / vivesi qui, ma non sen rien satollo, conform doctrinei platoniciene care spune că suntem o plantă cerească. Dumnezeu ridicându-ne capetele spre locul unde sufletul nostru a fost conceput, conduce *in divinis* toată ființa noastră. Același lucru îl spune Lucrețiu când scrie că Dumnezeu a dat o față oamenilor ca s-o ridice spre cer. Dar această ridicare a capului spre cer trebuie făcută din timp, *per tempo,* ca să fie fructuoasă, după cum nimeni nu devine coregraf decât când își începe învățătura din copilărie. Il pan delli angeli[128] este contemplarea lui Dumnezeu după spusa sfântului Toma din Aquino, pâine de care nimeni nu se satură. Matter potete ben per l'alto sale[129] / vostro navigio, serrando mio sole / dinanzi al'acqua che ritorna eguale. Cărarea inițiatică urmează strâns prin derivare dâra lăsată de doctrina tradițională perpetuă și perenă. Nava lui Dante lasă în urmă un *vestigium pedi* acvatic, pe care *i altri pochi* nu trebuie s-o piardă din ochi, Djelaladin Rumi spune în Mathnawi[130]: „Care e viaticul Sufi-ului? Sunt urmele. Urmărește pe Allah ca un vânător". Dâra trebuie urmată de aproape,

125 Brahmarandra — „Crăpătura lui Brahma" — deschiderea din creștetul capului pe unde suflul subtil iese spre lumile de sus. (vezi pagina 443)

126 Șușumna — Calea subtilă din mijloc, de-a lungul coloanei, între ida și pingala. (vezi pagina 496)

127 **Italiană:** „din vreme, devreme".

128 **Italiană:** „pâinea îngerilor" (Dante, *Paradis* II, 11; cf. Psalmul 77, 25). [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

129 **Italiană:** „pe sarea înaltă" — marea largă, în limba lui Dante.

130 Mathnawi — Marea carte de versuri a lui Djelaladin Rumi, temelie a sufismului turcesc și persan. (vezi pagina 471)

cu sârguință, altfel se pierde pentru că apa se egalizează repede îndărătul ei. Dante întrebuințează expresia *per l'alto sale*; firește e un fel de a desemna marea, dar nu trebuie uitat sensul alchimic al sării, principiu de sesizabilitate, de încorporare a influențelor spirituale. Lucrul mi se pare cu atât mai probabil cu cât poetul menționează, cu șase versuri mai sus, pe Minerva. Aceasta, pur Intelect țâșnind la verticală prin *Brahmarandra* divinului său tată, nu cere decât să se stingă în nemanifestat. Elementele superioare ale Ființei se despart violent de cele inferioare care nu le pot ține pasul, adevărat traumatism inițiatic, întâmplându-se nu arareori, găsibil în nebunii lui Dumnezeu. Adevărata realizare inițiatică cere ca toate elementele ființei să se universalizeze. De aceea e necesară *l'alto sale* în care verbul să se încarneze, nu să se stingă sus. Dante indică bine primejdia de dislocare a sării când spune că „marea se întoarce egală" peste dâră și contactul e rupt *(perdendo me rimaneste smarriti).* În sufism, se spune că omul tre-

[155 (168)]

buie să stăpânească *Hâl*-ul și nu *Hâl*-ul pe om. *Que gloriosi che passaro a Colco / non s'ammirraron, come voi farete / quando Giason veder fatto bifolco.* E pusă în lumină o tehnică inițiatică. Jason prelungește pe pământ o arătură pe care o începuse pe mare. Nava e un plug arând marea, plugul e o navă despicând pământul. E o coborâre treptată în interiorul nostru căreia i se aplică dictonul hermetic: Visitando interiora Terrae, Rectificando, Invenies Occultum Lapidem, Veram Medicinam, Vitriolum[131]. Rectifianando e aratul, care începe înăuntrul nostru, trage brazde din ce în ce mai adânci întâi în planurile subtile, apoi în altele mai dense și coborând în vas la elementul pământ, depus la fund, îl ară și pe acesta. Urmarea e că la capătul acestei munci Jason deșteaptă dragonul ce păzește lâna de aur, adică pe kundalini[132]. „Dacă mă urmați, spune deci poetul, în navigația mea cerească, vă veți minuna mai mult de brazdele ce le lasă nava mea pe mările superioare, decât s-au mirat Argonauții de brazdele lăsate de Jason pe pământ când ara cu un plug tras de doi tauri ce vărsau foc pe nări, semănând în urmă dinții balaurului ucis de Cadmos." Și e natural: diferența de mirare e în măsura distanței dintre cer și pământ, adică între Marile și Micile Mistere.

Am dat de cuvântul de recunoaștere *altri* la versul 10, concernind direct pe Henric al VII-lea. E primul motiv pentru care am cercetat întregul episod spre lămurirea doctrinei ghibeline a imperiului; iată acum al doilea: Aroux crede că și termenul *Argo* era un cuvânt de trecere la *Fedeli d'Amore* pentru că rezulta dintr-o contracție a lui Arrigo; faptul mi se pare foarte probabil; vedem că principiul pe care-l reprezintă Henric al VII-lea își este lui însuși suficient, că e o stea care poate conduce o organizație inițiatică ghibelină în navigația spre Marile Mistere, ceea ce pentru principiul puterii regale singure este o netă imposibilitate. Psihopomp în Apele Superioare nu poate fi decât acela care este

131 **Sanscrită:** *kuṇḍalinī* — puterea încolăcită la rădăcina ființei, care urcă de-a lungul coloanei. (vezi pagina 466)

132 Vitriolum — Formula alchimică V.I.T.R.I.O.L. (vezi pagina 503)

la obârșia ambelor puteri și stăpân al ambelor ape. Nava Argo-Arrigo este nava lui Ianus, în sensul complet al cuvântului, putând naviga pe apele inferioare și pe apele superioare după ce a traversat, fără discontinuitate, esoterismul pitagorician și pe cel al Collegiilor Fabrorum, până în apele ezoterismului creștini-

[156 (169)]

zat. Această navigație la verticală în Apele Superioare, a navei Argo-Arrigo, cu dublu aspect macro și microcosmic se face prin conversiunea unei forțe pe care următoarele patru versuri ne-o indică: *La concreata e perpetua sete / del deiforme regno cen portava veloce quasi come il ciele vedete / Beatrice in suso e io in lei guardava.* „Setea” creată o dată cu lumea, aviditatea radicală inerentă întregii făpturi, a cărei rădăcină de foc este, poartă totuși, în mod necesar un „semn” *(cen)* am zice o dâră, un stigmat, o pecete, un *vestigium pedi* al Divinului, pentru că și ea iese din Principiu. *Del deiforme regne cen portava,* și acest „stigmat”, în măsura în care îl actualizăm în noi și în lume, în măsura în care îl „rectificăm” convertește setea din *tamas* în rajas,[133] din *rajas* în *satwa. Veloce quasi come il Ciel vedete,* vers cu interpretare ambiguă: „Semnul dă setei o velocitate circulară, egală cu velocitatea mișcării circulare a Cerului, adică este „veloce” în proporție exactă, în măsura în care voi priviți cerurile. Nu mai este nevoie să subliniem asemănarea cu doctrina taoistă, în care, sub atracția imobilă a Cerului, lumile se resorb într-o mișcare helicoidală de-a lungul Cilindrului Universal. *Beatrice in suso e io in lei guardava,* Beatrice e mediatoarea care întraripează, în sensul exaltării, sufletul poetului. Înseamnă exact dar mai precis, mai tehnic același lucru cu cele două versuri finale din Faust: Das ewig weibliche Zieht uns hinan[134]. Continuitatea esoterismului în Europa e neștirbită de la Pitagora la Virgiliu, de la Virgiliu la Dante, de la Dante la Goethe. Aceasta confirmă ce spuneam mai sus că Beatrice e un principiu de exaltare. Am considerat mai mult aspectul microcosmic al acestor 22 de versuri dar, revenind la ghibelinism, nava Argo condusă de Arrigo duce omenirea numai la Micile Mistere? Să aprecieze cititorul.

*

Spuneam mai înainte că ideea de Argo, ca fiind un cuvânt de recunoaștere în Fede Santa, prin contractarea lui Arrigo, am găsit-o în Aroux. Trebuie să precizăm că lucrarea lui principală Dante hérétique, révolutionnaire et socialiste[135] are o proastă reputație pe lângă critica dantescă universitară. În adevăr, titlul e delirant. Michele

133 **Germană:** „Veșnicul feminin ne trage în sus”. Textul lui Goethe (*Faust* II, finalul) sună *Das Ewig-Weibliche / Zieht uns hinan*.

134 rajas — Calitatea de mijloc, a mișcării și a întinderii în lături; guna focului și a patimii. (vezi pagina 488)

135 **Franceză:** „Dante eretic, revoluționar și socialist” — titlul cărții lui Eugène Aroux (1854).

[157 (170)]

Barbi, mare maestru al acestei critici, numește pe Aroux il buffone della critica dantesca[136]. Posibil, dar știm rolul neobișnuit de considerabil al bufonului în esoterism. Și apoi cine și-a găsit să dea asemenea epitete? Critica dantescă universitară care poate fi comparată cu un imens platou de o sută de kilometri latura și de un centimetru înălțime. Nu în ea vom găsi înălțimile lui alto Poeta[137]. Din păcate, afirmând lucruri foarte interesante, Aroux nu dă referințe. Din el a citat Guénon pe *Altri* și *Tal* ca fiind cuvinte de pasă, cum am spus-o. Tot la el găsim un 515, provenit din altceva decât din Dux și nu știm de unde l-a luat. Dacă scriem formula I D X E V — *Un cinquecenti dieci e cinque* și punem deasupra fiecărui cuvânt cifrele latine corespunzătoare și citim și a cincea literă ultima, apoi a doua și a patra, și în sfârșit litera centrală, rezultatul este IVDEX. Deci Veltro, Dux este și judecător ceea ce-i firesc în calitatea lui de Imperator. Trebuie reținut pentru cele ce vor urma. Tot fără referințe Aroux citează o formulă: Non Decius Imperator est Papa[138], formulă incomprehensibilă pentru că nu poate fi decât răspuns cuiva care a susținut că Decius a fost papă, Decius, împărat păgân și cel mai crud persecutor al creștinilor cu Dioclețian. Cine poate susține această ineptie? În realitate, Decius e anagrama literă cu literă a lui IUDEX și atunci formula sună: Papa non est Imperator Iudex, adică DDX 515. Concluzia este că Papa nu-i nici IUDEX deci, nici DUX, nici Împărat si autoritatea lui e pur spirituală.

*

Simbolul Acvilei, capital în *Divina Comedie* și în ezoterismul ghibelin, e așezat de poet în Cerul lui Jupiter, Stăpânul Zeilor și al oamenilor, distribuitor al Dreptății în cosmos. Numele planetei Jupiter în ebraică este Tsedeq,[139] cel drept; legătura cu Melchisedech e incontestabilă, vizibilă ca și raportul acvilei cu dubla putere reprezentată de acesta și de Jupiter Tsedeq. Se știe că simbolul Imperiului creștin a fost de la bun început până în zilele noastre, până la prăbușirea Rusiei și Austriei, Acvila bicefală. S-a spus că cele două capete reprezintă Imperiul de la Răsărit și Imperiul de Apus, că vulturul bicefal se

[158 (171)]

înscrie mai simetric în hexagram decât vulturul cu un singur cap și alte lucruri juste. În sensul cel mai adânc însă, cele două capete ale Acvilei simbolizează dubla putere sacerdotală și regală pe care funcția imperială o reprezenta fățiș în antichitate, aluziv și insinuant în lumea creștină. Am arătat exemple de acest mod aluziv mânuit cu măiestrie de Dante. Îl vom arăta acum îl folosește în cerul lui Jupiter. Continuitatea între vechiul Imperiu roman și cel nou e arătată de Dante prin lauda pe care i-o face lui Traian ca drept judecător, ceea ce — limitat exclusiv la sensul juridic al cuvântului — ar fi

136 **Italiană:** „măscăriciul criticii danteze”.
137 **Italiană:** „înaltul Poet”.
138 **Latină:** „Decius nu este Împărat, este Papă” — formula pe care autorul o citește anagramatic.
139 Tsedeq — „Cel drept” (ebr.) — numele planetei Jupiter, înrudit cu numele lui Melchisedec. (vezi pagina 499)

incomprehensibil și insuficient, pentru a justifica răscumpărarea lui de către papa Sf. Grigorie cel Mare și așezarea lui în ochiul Acvilei. Dacă Traian este „drept judecător” al văduvei, este pentru că reprezintă direct Balanța zodiacală și polară, Tula, pentru că se află așezat prin investitură în punctul critic supraspațial de unde distribuia „justiția”, adică perechile de complementare într-o dublă, simultană, mișcare corectă expansivă și concentrică, identică cu bătăile inimii macrocosmice și cu suflul vital, prāna[140][141] lumii romane, condiționându-i viața. Dante n-a făcut decât să preia doctrina imperială a neopitagoricienilor și a lui Virgiliu care la începutul *Georgicelor* invocă pe August ca Monarh Universal, zeu și constelație:

Și tu, de care noi nu știm ce sfaturi de zei să te aibă,
ești sortit pe curând, căci vei voi tu, Cezar, orașe
să ocrotești, peste câmp să veghezi, ca pământul cât
mare-i făptuitor de rodiri și stăpân peste a anului
vreme să te socoată și fruntea cu al Venerei mirt să-i
încingă, or vei ajunge un zeu peste mări și năierii cinsti-
vor numai puterea-ți și Thule[142] din margini robi-ți-va,
iar Thetis da-va spre a-i fi tu ei ginere, chiar și noianu-i
de ape; ori te adaugi ca stea nouă ivită în lunii negrăbite
între Fecioară și Foarfeci din urma ei, căci de la sine
scorpia scânteietoare și-a strâns alungitele-i brațe,
loc cât mai mult pentru tine lăsând să rămână pe boltă
orișice-i fi, căci nu năzuie Tartarul lui să-i fii rege,
nici nu-i dorința cea crud-a domnirii acolo chiar dacă
Grecia-și cântă uimirile despre Câmpii Elisee iar Proserpina
nici gând să urmeze pe mama-i ce-o cheamă
cale ușoară tu fă-mi, cu priința încercării semețe

[159 (172)]

fii și cu mine milos, de plugarul ce-și bâjbâie calea vino
desprins de pe acum cu chemarea în rugile noastre.

(Virgiliu, Georgice, c. I, V 24—42, trad. D. Murărașu)[143]

Ceea ce înseamnă că August se așează în zodiac între constelația Fecioarei și ceea a Scorpiei care-i face loc lângă Foarfece, alt nume al constelației Balanței. Cum numărul constelațiilor zodiacale nu se poate mări, înseamnă că August se identifică cu semnul zodiacal al Balanței, în realitate devenind astfel un rege de Justiție, ca Melchisedech, Traian și *il alto Arrigo,* cu toții emanați din Tula. Chiar în zilele noastre pe Hofburgul din Viena, centrul ultimei rămășițe a Imperiului roman, distrus în 1918, spre nenorocirea lumii, este formula: Justiția est regnorum fundamentum[144] al cărui sens mai adânc nu mai

140 **Sanscrită:** *prāṇa* — suflul vital care străbate toate lumile. (vezi pagina 486)
141 prana — Suflul vital care străbate și unește toate planurile ființei și ale lumii (sanscr.). (vezi pagina 486)
142 Thule — Thule (gr. (vezi pagina 498)
143 S-a transcris ca atare traducerea lui D. Murărașu (n.ed.).
144 **Latină:** „Dreptatea este temelia împărățiilor” — deviza habsburgică de pe Hofburg.

e nevoie să-l citățm. Pe lângă ea se citează altă formulă habsburgică, cele cinci silabe AEIOV inițialele Austriae est imperare Orbis Universo[145]. Desemnarea germană a Austriei este *Osterreich* prin urmare latinizarea „Austria" este defectuoasă, nefiind vorba de o țară australă, sudică, ci de marca din Est, Ost. Și atunci afirmarea că Împărăției de la Soare Răsare îi revine conducerea universului devine ceva indiscutabil. În afară de aceasta, cele cinci vocale sunt o aproximație a numelui IHVH. Revenind la August, Cumpăna cu care se identifică este așezată între cele două tabere, Fecioara și Scorpionul, complementarism de Mizericordie și Justiție. E semnificativ că Virgiliu spune că instituirea Imperiului atrage o retragere a cănglior Scorpiei, cu alte cuvinte o înfrângere a forțelor infernale. Din primele pagini ale *Bibliei,* se vorbește de vrăjmășia pe care a așezat-o Dumnezeu între Eva si Șarpe. „El îți va mușca călcâiul, tu îi vei zdrobi capul." De unde imaginea augustă, universal răspândită a Fecioarei cu capul înconjurat de constelații, zdrobind cu piciorul capul șarpelui care strânge pământul în încolăcirile sale. Dacă ne ridicăm deasupra planului de opoziții, constatăm că între Șarpe și Fecioară este un punct critic, călcâiul acesteia pe unde se distribuie și se face schimbul dintre influențele divine și telurice. Este funcțiunea lui *Wang.* Regele din tradiția extrem-

[160 (173)]

orientală, este și aceea a Împăratului roman care apare astfel ca un *vestigium pedi* al Fecioarei. Aceasta și nu alta este funcția cea mai înaltă a Justiției care înainte de toate menține echilibrul cosmic. De aceea într-o balanță nu pot exista două limbi ci numai una.

Cele trei constelații Fecioara, Scorpionul și Cumpăna se identifică cu cele trei sefiroturi superioare Kether,[146] Hokmah[147], Binah[148], Kether având rol de cumpănă cum o și arată graficul Arborelui sefirotic; ceea ce înseamnă că ideea imperială este fructul Arborelui lumii. *Kether* este Coroana ținând cumpăna între cele două trunchiuri laterale ale Arborelui sefirotic. Pe același *Kether,* pe aceeași Coroană o găsim pe tronul din centrul Rozei din Paradis, destinat lui *Alto Arrigo.* Cum cele două coloane ale Arborelui reprezintă și autoritatea spirituală și puterea regală, înseamnă că tronul cu coroana, tronul lui Henric al VII-lea, este principiul lor comun. De altminteri, epitetul de *alto Arrigo* îi arată caracterul axial, emanat direct din El Elion[149][150]. Rolul de rigoare pe care l-a avut în mod necesar Imperiul roman în vederea constituirii unui imperiu mondial și crearea unei legislații este arătat și prin faptul că elementele

145 **Latină:** „Austriei îi este dat să stăpânească lumea întreagă" — citirea devizei A.E.I.O.U.

146 **Ebraică:** *El 'Elyon* — „Dumnezeul cel Preaânalt" (Facerea 14, 18). [Facerea (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 451)

147 **Latină:** „Senatul și poporul roman" — formula S.P.Q.R.

148 El Elion — „Dumnezeul cel Preaânalt" (ebr.), numele sub care Melchisedec îl binecuvântează pe Avraam. (vezi pagina 451)

149 Kether — Cea dintâi sefirah, „Coroana", care ține cumpăna între cele două coloane ale Arborelui cabalistic. (vezi pagina 464)

150 Hokmah — A doua sefirah, „Înțelepciunea", capul coloanei din dreapta, al Milei. (vezi pagina 458)

consonantice constitutive ale numelui Scorpionului în latinește sunt SORP, aceleași, prin deplasarea lui P, cu SPOR, Senatus populusque Romanus[151], formulă sacramentală a Romei vechi.

*

Deci Dante, călăuzit de Beatrice, ajunge în al șaselea cer al lui Jupiter. Ființele lui din lumina sfântă fac zburând *Or D, or I, or L in sue figure. (Par.* C XVIII, V 78), adică DIL. În *l'Esotérisme de Dante* Guénon spune că *les letres* **DIL**, *premières des mots* **Diligite justitiam**... *et qui sont d'abord énoncées séparément valent 551, qui est formé des mêmes chiffres que 515 placés dans un autre ordre,* deci ca și DUX de care autorul a vorbit câteva rânduri mai sus, personaj care însumează esențial dubla putere sacerdotală și regală. Douăsprezece rânduri mai jos, spiritele din Jupiter completează fraza: Diligite justitiam qui judicatis teram[152]. Formula e solomoniană și cu ea încep *Proverbele,* și natural Justiția se distribuie direct din Balanță, așa cum am explicat-o. De altminteri, Solomon,

[161 (174)]

ca șef al Ierarhiei inițiatice a epocii lui, reunea cele două puteri ca judecător suprem al lumii. Reiese că toți cei ce distribuie justiția pe pământ își au principiul în DIL, care este 515, care este DUX, *in Veltro* prin urmare, posesorul prin excelență al puterilor sacerdotale și regale. După ce Dante înșiră complet formula continuă: *Poscia nell M del vocabul quinto, Rimaser ordinate ; si que Giove / Pareva argento li d'ore distinto* (V 94—96), adică literele păreau de aur pe fond de argint. Este unanimitate între comentatori în a considera acest M izolat ca fiind inițiala cuvântului *Monarchia,* DIL, 515, la începutul formulei solomoniene, M la sfârșitul ei, resorbindu-i final toate posibilitățile cum le resoarbe și pe acelea ale monosilabei AUM, cum se poate exprima mai bine ca în concepția ghibelină Monarhul însumează, ca și Cezarul, cele două puteri ale lui 515? Într-o formulă latină contemporană, Henrich al VII-lea este desemnat ca Dei missus Dux[153], identificat simbolic deci cu 515 și premergător al lui în manifestarea de la sfârșit. Tot așa vechii comentatori interpretau pe DXU, de data asta fără permutație de litere, ca fiind inițialele formulelor Domini Xristi Vicarius[154], Marele Papă, și *Domini Xristi Vertagus,* Marele Monarh, prima indicând autoritatea sacerdotală, a doua puterea regală, amândouă unificate în DUX și acesta, cu tot depozitul lui, se resoarbe la rândul lui în M final al formulei, adică în Monarchia, dar și în nonmanifestat, deoarece

151 Binah — A treia sefirah a Arborelui cabalistic, „Înțelegerea", capul coloanei din stânga, al Rigorii. (vezi pagina 441)

152 **Latină:** „Iubiți dreptatea, voi care judecați pământul" (Înțelepciunea lui Solomon 1, 1; canonic *terram*). [Înțelepciunea lui Solomon (Biblia sinodală), ro.]

153 **Latină:** „Căpetenia trimisă de Dumnezeu".

154 **Latină:** „Vicarul Domnului Hristos"; *Domini Xristi Vertagus* — „Ogarul Domnului Hristos", adică Veltro.

M e o literă expirantă. Dante supralicitează: în jurul literei M, sufletele ce alcătuiau literele precedente erau ca un aur pe fond de argint al lui Jupiter; ori aurul și argintul sunt *Sol-Luna* în regnul mineral. Prin urmare Monarhia reunește în ea pe *Sol-Luna,* care în perspectiva politică exprimă puterea sacerdotală și puterea regală și, natural, același lucru se poate spune și de reprezentantul ei Monarhul roman, Făt Frumos cu soarele pe piept și cu luna în spate. Apoi sufletele se disloca formând capul și gâtul unui vultur: *La testa e'l collo d'un aquilla vidi / rappresantare* (V, 107—108) adică, simbolul imperiului, dar cu toate caracteristicile, cu toate atributele pe care poetul le-a precizat până acum, în special și în primul rând dubla putere.

Restul de suflete din formulă se adaugă și fac coroană lui M în formă de crin; vorbind altfel, figura devine

[162 (175)]

un vultur cu coroană floral: *L'altra beatitudo… / Pareva prima s'ingigliarsi all'emme.* Réné Guénon observa că șase raze ale unui cerc, formând trei diametre la distanță egală unul de altul formează ceea ce se numește Chrismul simplu; *les six rayons constituent une sorte de schéma suivant lequel ont été disposées dans le blason les figures les plus diverses,* printre care citează acvila și crinul. Mai jos scrie: *d'autre part, si l'on joint les extremités des six rayons de deux en deux, on obtient la figure bien connue de l'hexagramme ou sceau de Salomon (Les symboles de l'analogie,* în *Symboles fondamentaux,* p. 321—322). Deci, în descrierea lui Dante, acvila și crinul se pot înscrie în pecetea lui Solomon. Nu e natural într-o formulă solomonian? Vulturul reprezintă un principiu activ, crinul, ca toate florile, un principiu pasiv, prakritian, amândouă emanând din M-ul Monarhiei. Încă o dovadă că Dante o considera ca principiul unic al dublei puteri. Vom vedea mai jos că e posibil ca Dante să fi ținut seamă și de aspectul metafizic al literei M. După ce spune că dreptatea în lume își are principiul în cerul lui Jupiter, Dante roagă Mintea divină, din care-și trage virtutea și mișcarea cerul lui Jupiter, să vadă de unde iese fumul care viciază lumina acestei planete. *Per ch'io prego la Mente in che s'inizia / Tuo moto e tua virtute, che rimini / ond'esce il fummo che'l tuo raggio vizia* (V, 118—120) — „Și urgia ei (a Minții divine) din nou să cadă / pe cumpărarea și vânzarea dinlăuntrul Templului / care a clădit din semne și din martirii" (V, 121—123). Templul în care se repetă cumpărările și vânzările din vechiul Templu este Curia papală simoniacă, pe care totuși au durat-o semnele dumnezeiești și martirii. E o chemare a răzbunării divine, o repetare a lui Nekam Adonai[155] din *Purg.* c XXV 97—99. Dar este și Templul asasinat de rege și de papă. De aici până la sfârșitul cântului fulgurează una din cele mai violente diatribe ale poetului contra Curții papale, cu o autoritate, cu o înverșunare în sarcasm pe care nu și-o putea permite decât un reprezentant legitim al cerului lui Jupiter, ai dublei Monarhii, așa cum a explicat-o până acum. Invectiva e îndreptată contra papei Clement al V-lea, complicele lui Filip cel Frumos în infamia judiciară care a fost

155 **Ebraică:** *neqam Adonai* — „răzbunarea Domnului".

[163 (176)]

procesul Templierilor, înglobând în același timp pe celebrul simoniac, papa Ioan al XXII-lea.

Că în dura lui judecată, Dante se simte întărit de principiul dublei puteri, pe care au reprezentat-o Templierii, o constatăm într-o invocare din versul 124, care îi vizează credem noi. În prealabil reamintim că René Guénon vede în epitetul de contemplante[156] dat de Dante sfântului Bernard *(Par.* XXXI VIII și XXXI V, 1) un dublu sens, acela de contemplativ și de edificator al Templului, de părtaș al lui: sfântul dăduse regula noului ordin. Acestea fiind reamintite, iată V. 124 din C. XVIII: O milizia del ciel[157]... își începe Dante versul. Nu e aceeași cu *Milizia Santa* din C XXXI, V. 1—3 care am văzut mai înainte desemnează miliția Templului? Restul versului confirmă: ...*cui io contemplo,* cu același dublu sens: unul literal — „Miliția cerească pe care o contemplu", dar și: „Miliția cerească pe care o contemplu în calitate de co-templier". Dar în ce privește ambiguitatea și ambivalența, găsim unul din cele mai extraordinare, poate cel mai extraordinar exemplu, în ultimul vers al cântului. Atinge de-a dreptul un secret polar. Nu noi o spunem ci poetul. Înainte însă de a ajunge la el, trebuie să citam ultimele două terține ale cântului: *Ma tu chel sol par cancellare scrivi* — se adresează Dante lui Ioan al XXII-lea. *Pensa che Piero e Paolo che moriro / per la vigna che guasti, ancor son vivi / Ben puoi tu dire : io ho fermo il disirio si a colui che volle viver solo, / e che per salti fu tratto a martire.* Traducem intercalând explicațiile obișnuite din edițiile *Comediei.* „Dar tu (Ioan al XXII-lea) care scrii mai mult pentru a schimba (decretează excomunicări pentru ca să le ștergi, pe bun preț în aur), gândește-te că apostolii Petre și Paul, care au murit pentru via (Biserica) pe care tu o pustiești, sunt încă vii" / „Poți tu spune: am o dorință tare spre acela care a voit să trăiască singur și care prin săltături a fost târât la martiriu." Adică doresc cu tărie pe acela care a voit să trăiască singur în pustie, cu alte cuvinte pe Ioan Botezătorul, omonim al lui Ioan al XXII-lea, care prin salturile și dănțuirile Salomeii a fost târât la martiriu. Terțina conține o ambiguă și crudă aluzie. Ioan al XXII-lea iubea în adevăr chipul lui Ioan Botezătorul, mai ales când era bătut pe monedele

[164 (177)]

florentine. Și ultimul vers: *Ch'io non conosce il Pescator nè Polo* „Nu cunosc pe Pescar și pe Polo", adică în sensul literal: nu cunosc nici pe Petru nici pe Paul, acesta din urmă numit în italiană sub forma sluțită și familiară, deci irevențioasă de Polo. Cum, cu cinci versuri mai înainte, poetul vorbește de Piero e Paolo, acesta numit decent, ne putem da seama de măiestria lui Dante în arta ambiguității și a camuflării. După versul 131 cu Piero e Paolo, cititorul cu vigilența amorțită crede că il Pescator și Polo din versul 136 sunt aceleași personaje, ceea ce în sensul literal e exact. Dar mai există il quatro senso[158].

156 **Italiană:** „contemplatorul" — epitetul dat de Dante sfântului Bernard.
157 **Italiană:** „O, oștire a cerului" (Dante, *Paradis* XVIII, 124).
158 **Italiană:** „al patrulea înțeles" — cel anagogic, cel mai adânc dintre cele patru sensuri ale scrierii.

Mai întâi să observăm o stângăcie literară în ultimul vers pe care un poet atât de mare nu o putea comite decât deliberat. În versul 131 e vorba de Piero e Paolo. În versul 136 Piero e numit *il Pescator,* cu un epitet deci: normal pentru simetrie trebuie și Polo să fie un epitet căci altfel imaginea e deritmică. Dacă Pescator e un epitet și Polo trebuie să fie un epitet. *Il Pescator* este Petru, dar nu este exclus să fie și alt personaj, Hristos de pildă, reprezentat uneori ca Pescar, sau le Roi Pêcheur[159], funcție importantă în tradiția Graalului. *Polo* este apostolul Pavel dar și Polul în limba italiană pe care papa declară că nu-l cunoaște, deci nu-l recunoaște. Tăind legătura cu el, taie

159 **Franceză:** „Regele Pescar” — păzitorul rănit al Graalului.

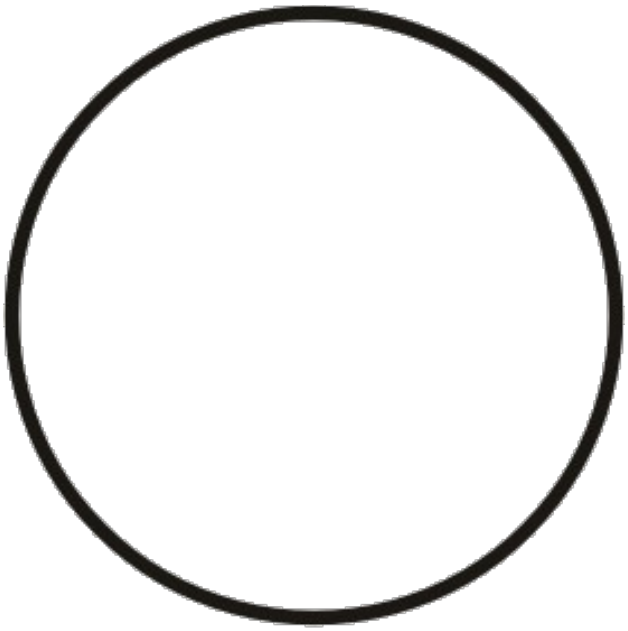


Fig. 1

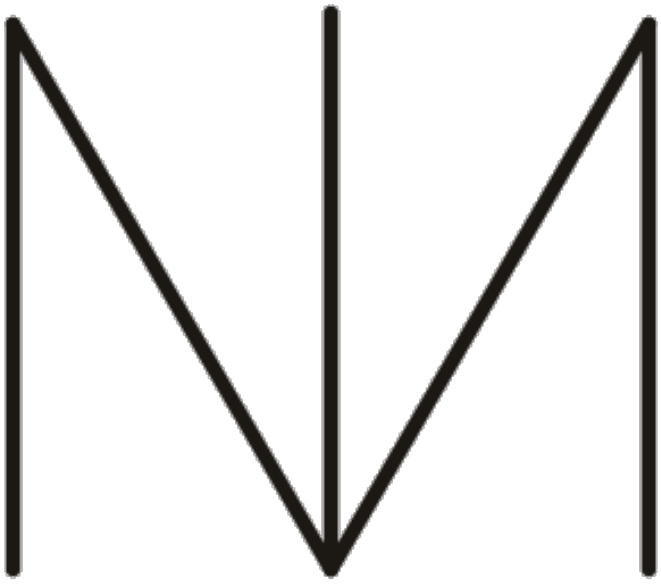


Fig. 2

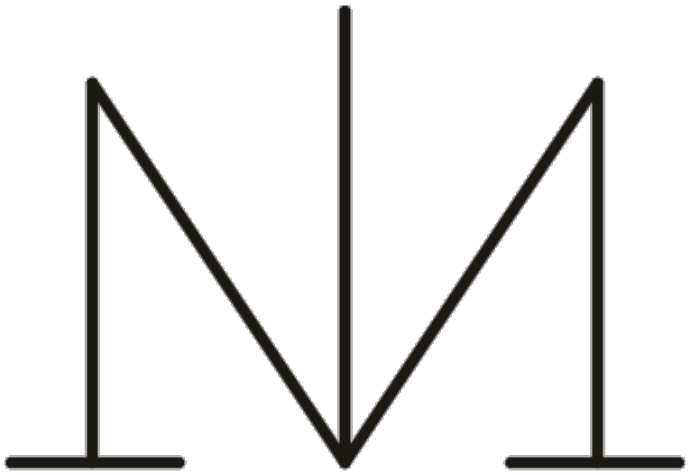


Fig. 3



Fig. 4

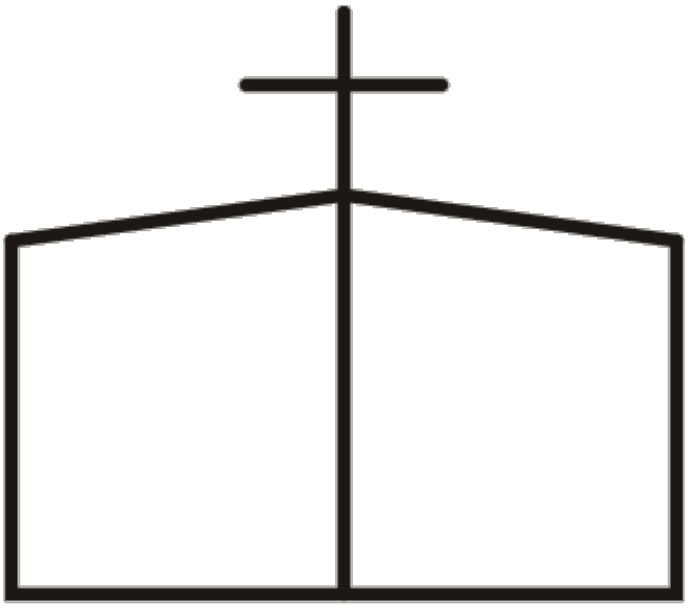


Fig. 5

[165 (178)]

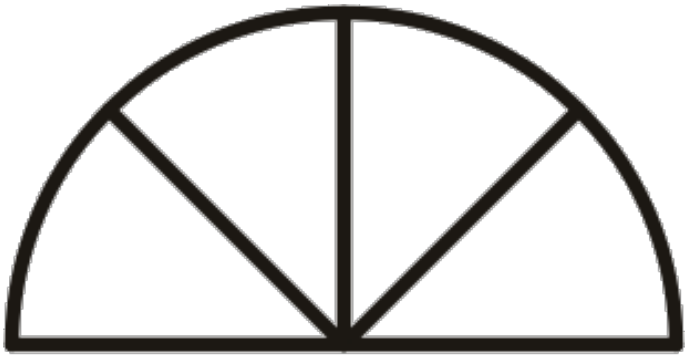


Fig. 6

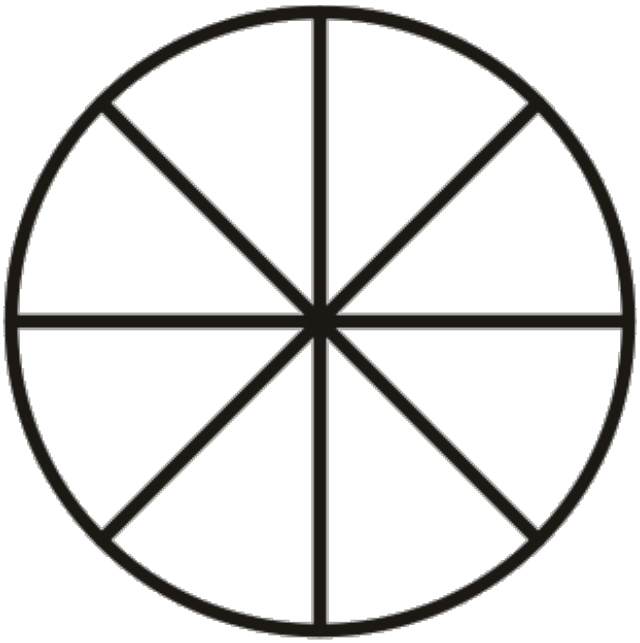


Fig. 7

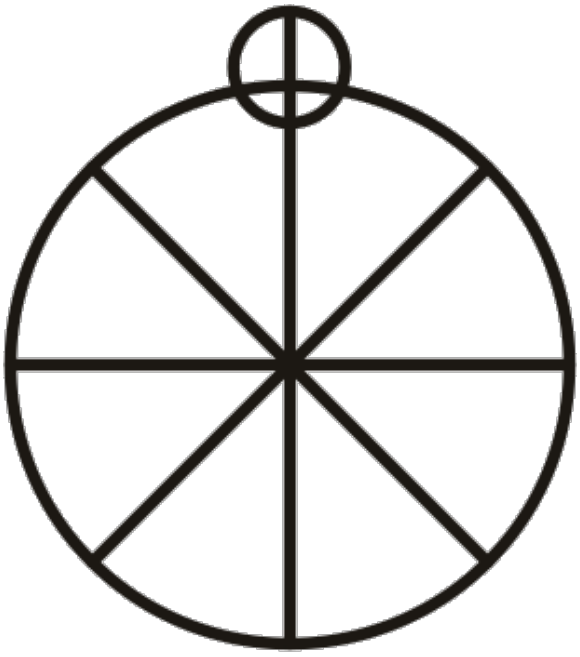


Fig. 8

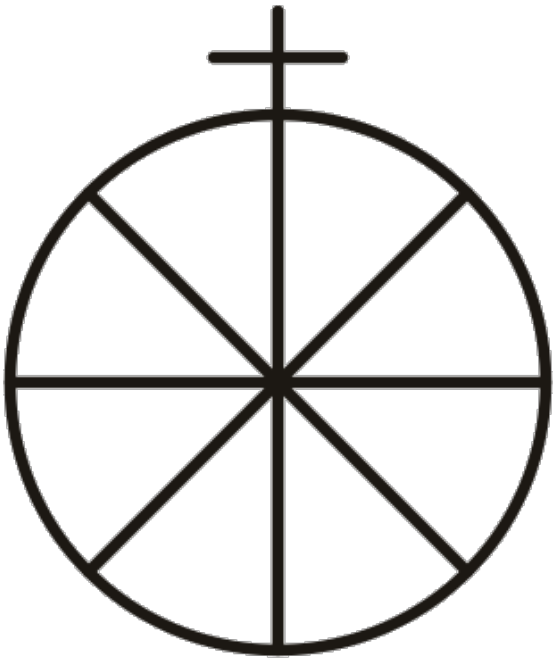


Fig. 9

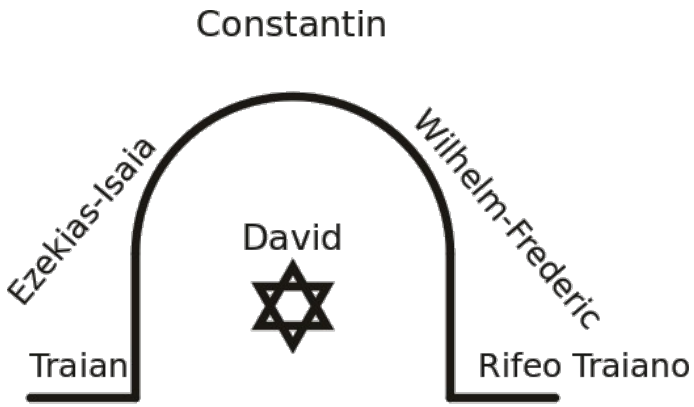


Fig. 10

[166 (179)]

rădăcina plantelor. Consecințele, ultimul Naros ni le arată cu prisosință. Dar Dante care vorbea în numele unei jurisdicții superioare îl cheamă pe papă la judecata Polului.

*

În cântul următor, XIX, litera imperială M reapare, dar în modul cel mai neașteptat. Acvila se adresează lui Dante și, printre altele, înfierează pe regii nedemni, din care înșiră mulți, arătându-le păcatele în vorbe pe înțelesul tuturor; dar iată ce limbaj sofisticat găsește de cuviință să-l întrebuințeze când vorbește de Carol al II-lea de Anjou, regele Neapolului și al Ierusalimului.

Vedracci al Ciotto di Gerusaleme Sequata con un I la sua bontate Quando'l contrario sequera un 'emme (XIX V 127—129). „Vei vedea la șchiopul de la Ierusalim bunătatea semnată cu un i pe când contrariul îl va semna cu M."

Versul miroase cât colo a jargon, căci în sensul literal, trebuie să spunem, cu tot respectul cuvenit, imaginea nu e faimoasă. Dante vrea să arate că virtuțile lui Carol al II-lea se reduc la I, adică la cifra unu romană, pe când, contrariul virtuții, viciile lui sunt M, adică o mie roman. Dar un jargon (gergo[160]) e un limbaj cifrat prin definiție. Să lăsăm pe Carol de Anjou în mâinile literalismului și să vedem ce poate să însemne această surprinzătoare reapariție a lui M, la o mică distanță de M pe care l-am studiat.

I fiind unu, e centrul, punctul unde se fixează vârful compasului; M, o mie, deci indefinitate, este circumferința trasă de compas; obținem ierogliful soarelui, cercul cu centrul marcat, și al globului pământesc, cu care de altminteri soarele se identifică în Astrologie; globul pământesc este aria firească, limita extremă, ideală, a Imperiului. Pentru constituirea acestei imagini ne simțim autorizați de o terțină anterioară. *Poi commincio : colui che volse il sesto / allo strenno del monde e dentre a esso / distinse tanto occulto e manifesto*" (C XIX, V 40—42). „Acel ce a învârtit compasul la extremitatea lumii și dinlăuntrul lui a deosebit atâtea (lucruri) ocultе cât și manifeste." Compasul care trage cercul ne dă imaginea pe care am propus-o mai sus *(fig. 1).* Acel ce învârte compasul este Dumnezeu Geometru, Marele Arhitect[161] al Universului,

[167 (180)]

dar, în calitatea lui de Motor Imobil, o poate face și reprezentantul lui în lumea noastră, Monarhul Universal, *Ciakravarti,* manifestând ce trebuie manifestat, ocultând ce trebuie ocultat, prin delegarea de putere, ce o are, de a deschide, de a închide, de a distribui pe *solve* și *coagula,* plusurile și minusurile.

Tot la monarhia universală ajungem și printr-o altă aranjare a literelor I și M. Litera M e simetrică și se poate înscrie în jumătăți egale de o parte și de alta a unui Ax, care în cazul nostru este litera I *(fig.* 2). E schema necesară în care se înscrie o acvilă heraldică. De asemenea I este limba neclintită a unei Balanțe ale cărei talgere sunt indicate de jambajele extreme ale literei M *(fig.* 3). Am vorbit de ajuns de Balanță ca să nu revenim. Reamintim că numele sanscrit al Balanței este Tula, desemnare a Centrului suprem. Monarhia derivă direct și fără intermediar din el, manifestându-i depozitul esențial, dubla putere. Pe monogramă se poate înscrie Arborele sefirotic *(fig.* 4). Adăugând o linie mică orizontală la capătul superior al lui I avem o secțiune verticală în coroana imperială, ceea ce înseamnă că Împăratul roman e încoronat cu Balanța și cu Arborele sefirotic *(fig.* 5). Literele I, M sunt inițialele lui Imperator Mundi, Iudex mundi[162], Împăratul cerului, Împăratul universului, Judecătorul universului, și am văzut că IUDEX este 515. Atragem atenția că termenul care desemnează lumea în anumite limbi neolatine, *Le monde, il mondo, el mondo* nu vine de la *mundus,* pur, ci de la *mundus* care înseamnă „Cer" (înstelat), Univers. În fond, e același cuvânt, Cerul înstelat fiind puritatea prin excelență.

160 **Italiană:** „jargon, grai încifrat".

161 Marele Arhitect — „Marele Arhitect al Universului" — numele masonic al lui Dumnezeu, ca ordonator al lumii după măsură, număr și greutate (cf. (vezi pagina 470)

162 **Latină:** „Împăratul lumii, Judecătorul lumii".

Imperator Mundi, Împăratul cerului e același lucru cu *Kaliman* românesc, Coelus Manus[163], Stăpânul Cerului și cu le Roy du Ciel[164] de la care se reclama Jeanne d'Arc. De asemenea, M e forma constelației circumpolare a Casiopeii, care e numită Ogoros, sedes regalis, Sella Selinum[165], la noi, Scaunul lui Dumnezeu, Mânăstirea. Având în vedere că pentru *Fedeli d'Amore* I era numele cel mai mare al lui Dumnezeu, că M e o literă expirantă în care se sting toate numele divine, inclusiv cel mai mare, ne întrebăm dacă monosilabul IM nu era întrebuințat în „Fede Santa" ca un mantra[166][167] analog lui OM. În sfârșit IM sunt inițialele

[168 (181)]

lui Iacobus Molay. Constituie pecetea, monogramul ultimului mare maestru al unei organizații reprezentând și în afară dubla putere sacerdotală și regală, păstrată ca depozit sacru în *Tula.*

*

În cântul următor XX se află episodul de care am mai vorbit în acest studiu: Acvila invită pe Dante să-i privească ochiul; în el este un colegiu de monarhi, summum-ul funcțiunii lor. Di tutti i loro gradi son li sommi[168] (V. 36). În pupila ochiului, în centru se află il cantor dello spirito santo[169] care a mutat arca alianței din loc în loc, Regele David, autorul psalmilor. *De cinque che mi fan cerchie per ciglio,* și în treacăt trebuie să precizăm că fiind vorba de sprânceană cei cinci se situează nu pe un *cerchio* ci pe un semicerc. „Din cei cinci care-mi fac cerc în sprânceană, cel mai apropiat de cioc" (V 43), *Colui che piu al becco mi s'accosta*" (V 44) este Traian. Am vorbit mai înainte de rostul lui Traian în ochiul Acvilei, de legătura lui cu aproape omonimul lui Rifeo Troiano. Începând de la Traian sunt citați pe semicerc regele Ezekias al lui Iuda, Împăratul Constantin, regele Wilhelm al II-lea al Siciliei și în sfârșit Rifeo Troiano, de care am vorbit la începutul acestui studiu. Ceea ce izbește la prima vedere în această suită de monarhi este inegalitatea lor exterioară, dând astfel o impresie de incoerență. Să ascultăm un moment pe profan pentru că întunericul lui scoate mai mult în evidență lumina. Apoi, nu spuneau cei vechi că elementul cel mai incomprehensibil, straniu, absurd chiar dintr-un mit constituie partea lui esențială, sâmburele misterului? Așadar, ce s-ar putea spune dintr-o perspectivă exterioară și superficială? E vorba de acvilă, simbol esențial și central al imperiului. Ochiul acvilei e centrul centrului. Ar fi fost normal, ar spune profanul ca Dante să așeze într-un organ omogen un grup de monarhi, egal cu el însăși, constituit cu alte cuvinte din principi egali nu numai

163 **Latină:** „Mâna Cerului", citire pe care autorul o dă numelui Kaliman.
164 **Franceză veche:** „Regele Cerului".
165 **Greacă și latină:** numele date constelației Casiopeea — „scaunul împărătesc", „jilțul lunii".
166 **Sanscrită:** *mantra* — formulă rostită care lucrează prin însuși sunetul ei. (vezi pagina 469)
167 mantra — Formulă rostită care lucrează prin însuși sunetul ei, nu prin înțelesul ei de dicționar (sanscr.). (vezi pagina 469)
168 **Italiană:** „Dintre toate treptele lor, aceștia sunt cei mai de sus" (Dante, *Paradis* XX, 36).
169 **Italiană:** „cântărețul Duhului Sfânt" — David (Dante, *Paradis* XX, 38).

în stările spirituale dar și în puterea lor exterioară. Or, din cei șase monarhi, în adevăr mondiali au fost numai Traian și Constantin. Pentru a umple cele patru locuri cu figuri echivalente, Dante nu avea decât încurcătura alegerii. Alegând numai în lumea creștină, Dante putea pune

[169 (182)]

de exemplu pe Justinian, pe Carol cel Mare, pe Împăratul Henric al III-lea, toți trei proclamați sfinți de biserică, la care mai putea adăuga pe Otto cel Mare, ca al patrulea, ca să nu mai vorbim de cei doi Frederici, primejdios de menționat pe vremea lui Dante. Ar fi avut în adevăr o listă, cum spuneam, omogenă de Monarhi Universali pe toate planurile. Or pe cine pune Dante? Pe David, pe Ezekia, niște regișori sirieni, pe Wilhelm al II-lea al regatului secundar al Siciliei, în sfârșit pe un fabulos Rifeo Troiano, ignorat de Homer, inventat de Vergiliu, în orice caz nu monarh. Mai întâi nu e vorba de simetrie în textele inițiatice. Apoi Dante a vrut probabil să ilustreze una din caracteristicile Vârstei de fier, anume că realizarea spirituală interioară nu este solidară cu situația socială, pe când lista de monarhi pe care am propus-o noi mai sus are un iz de vârstă primordială. Uneori, Șeful ierarhiei inițiatice a fost și un Monarh Mondial; alteori, un regșior sau un cerșetor, pentru ca să se ilustreze lipsa de comună măsură între Principiu și lume. În vremurile ultime sunt și motive de prudență care atârnă greu. Din cei citați de Dante e sigur că tronul lui David nu avea asemănare cu tronul lui spiritual (ia Danda, inna gcalnaka khalifatan fi l'ardi[170] — îi spune Dumnezeu lui David în *Coran* 38. 25). Rifeo Troiano a fost titularul unei monarhii exclusiv ezoterice, fața ascunsă a Principatului roman; e citat de Dante din cauza solidarității oculte cu Traian care ca Traianus Dacicus era probabil în realitate Traianus Ripheus, făcând împreună un Ianus bifrons, cum o arată faptul că sunt așezați la cele două capete ale unui diametru orizontal. Despre Ezekia, regele Iudeii, solidaritatea lor e arătată de Dante în versurile 103—105; Rifeo Troiano și Traian, care a trăit respectiv înainte și după Hristos, au fost *in ferma fede quel de passari et quel de passi piedi*… Despre Wilhelm al II-lea al Siciliei, e posibil ca Dante să fi știut lucruri care nu reies imediat din istorie. Și aici, lucrurile trebuie strânse mai de aproape.

Mai întâi, faptul că Dante așează pe Regele-Profet David, vestitorul și strămoșul lui Hristos, în pupila ochiului Acvilei, într-un centru de unde pleacă cinci raze terminându-se pe geană prin ceilalți monarhi, imprimă un caracter decisiv mesianic și cristic acestei enumerări.

[170 (183)]

Acești monarhi sunt în funcție de prima și a doua venire a lui Hristos. Am încercat să explicăm misiunea cristică a lui Traian făcând dreptate „Văduvei", Sf. Fecioară, căreia i s-a „omorât" fiul adoptiv, apostolul Ioan în 101, anul începerii primului război dacic; dreptatea a fost făcută, cum o arată scena de pe coloană, prin așezarea așa-zisului omorât în unul din talgerele Balanței

170 **Arabă:** *yā Dāwūd, innā jaʿalnāka khalīfatan fī l-arḍ* — „O, Davide, Noi te-am făcut locțiitor pe pământ" (Coran 38, 26).

constituite de ternarul spiritual suprem dacic. Omogenitatea organică a lui Traian cu Rifeo Troiano îi fac solidari în această misiune mesianică, mai ales că Rifeus însuma în el munții Rifei, munții dacici. Regele Ezekias e numai un substitut, o mască a ilustrului său contemporan, Isaia, cel mai mare profet mesianic; prin el Dumnezeu i-a mai acordat regelui încă 15 ani de viață ca să se mântuiască. E posibil ca și ei să fi constituit un cap de Ianus. Despre Wilhelm al II-lea de Sicilia, nu știm lucruri pe care Dante sigur să le cunoștea de n-ar fi fost decât prin faptul proximității temporale; știm însă că era bunicul dinspre mamă al lui Frederic al II-lea, eroul *Fedelilor d'Amore,* zice-se întemeietorul lor, despre care legenda spune că nu a murit, că se află ocultat ca regele Arthur, ca bunicul său Frederic I Barbă roșie în Etna de unde va ieși spre sfârșitul lumii pentru a reînverzi Arborele uscat al Imperiului și a pregăti a doua venire; prin urmare caracterul mesianic al misiunii sale e net. Considerăm din aceste motive că numele lui Wilhelm al II-lea e un nume substituit aceluia al ilustrului său nepot, Împăratul Frederic al II-lea, ca și Ezekias lui Isaia. Tot așa pentru Dante, Frederic al II-lea era ultimul Împărat roman, pentru că a fost ultimul încoronat în Italia. După chiar indicațiile lui Dante, sprânceana Acvilei poate fi reprezentată printr-un semicerc care e figura pe care Guénon o desemnează ca simbolizând o jumătate de precesiune a echinocțiilor. Din centrul semicercului pleacă cinci raze care-l leagă cu semicircumferința *(fig. 6).* În vârful ei, pe axa verticală, se află Constantin în Zenit, cum se cuvine primului Împărat creștin, acel care a înălțat crucea. Singurii din cei cinci legați de un diametru sunt Traian și Rifeo Troiano ceea ce e un fel de a indica, geometric, că formează un cap de Ianus. Ochiul Acvilei fiind rotund, semicercul se cere transformat în cerc, prelungindu-se în același timp razele în circumferința in-

[171 (184)]

ferioară, adică transformându-le în diametre. Obținem ceea ce se numește chrisma simplă plus diametrul cercului (fig. 7). Și cum lucrurile se cer duse până la capăt, adăugăm bucla lui Rho, pe circumferință în punctul unde se află Constantin, și obținem chrisma completă, *Labarum*-ul lui Constantin *(fig. 8).* Dacă în loc de buclă punem o cruce obținem globul imperial, însemnul stăpânirii lumii. Locul lui firesc nu e în ochiul acvilei? *(fig. 9).* Repetăm după *L'Esotérisme de Dante* că semicercul reprezintă o jumătate de precesiune a echinocțiilor. Am căutat să vedem dacă vreun submultiplu al ei nu și-ar găsi aplicația în fig. 6, dar lucrul pare greu realizabil, deoarece Dante pune pe Ezekias între Traian și Constantin, nerespectând cronologia istorică. Constantin se află exact în mijlocul timpului deoarece axa verticală este o proiecție în intemporal; normal ar fi ca din punctul atemporal să găsim la dreapta și la stânga două cvadrante reprezentând două cicluri complementare. Dar… Ezekias e după Traian, și între Traian și Constantin sunt două sute de ani; două sute de ani după Constantin ne duc de abia la începutul sec. al VI-lea, epoca lui Justinian, pe când Wilhelm de Sicilia, simetric în sprânceana acvilei cu Wilhelm al II-lea a trăit nouă secole aproape după Constantin. La cele două

capete ale diametrului sunt Traian și Rifeo Troiano. Primul e istoric, al doilea e Monarhul perpetuu. Nu merge. Poate trebuie încercat altfel. Sunt câteva lucruri curioase de observat în felul cum sunt așezați monarhii pe sprânceana Acvilei. Astfel, nu numai Constantin se află într-un punct intemporal pe semicerc, dar și David în centrul lui. Două puncte intemporale pot marca începutul și sfârșitul unei perioade ciclice. Dacă luăm un moment din viața lui Constantin, de exemplu edictul de toleranță din 314, și ne întoarcem în timp cu a zecea parte dintr-un an mare, 1296 ani, ne găsim în anul 982 înainte de Hristos. Or David a domnit între anii 1015—970. Constantin așezat în punctul intemporal al semicercului sugerează și un alt calcul posibil. Biserica vorbește de cei o mie de ani de domnie ai lui Hristos. În general, ei sunt așezați în viitor și ar părea firesc să-i așezăm în primul mileniu al viitorului Manvantara[171][172]. Totuși, Apocalipsul spune că după cei o mie de ani Satana va fi dezlănțuit. Or, e greu de înțeles că abia după

[172 (185)]

prima mie de ani a unei Vârste de aur destinată să dureze 25 920 ani Satana va fi din nou liber. Aceasta ar însemna să admitem pătrunderea unui corp străin într-un Satia-Yuga[173][174] incipient, ceea ce ar înceta să existe ca atare tocmai din cauza acestui corp străin. O decadență ciclică este ireversibilă și cum s-ar putea reveni după dezlănțuirea Satanei la încă 24000 de ani de vârstă de aur? În realitate, domnia de o mie de ani, nu numai că nu e în viitor dar în trecut, începând cu Constantin până pe vremea domniei lui Philippe le Bel (a se vedea în această privință un interesant studiu al lui Gaston Georgel din *Etudes Traditionelles* 1969; de asemenea, cartea Cardinalului Billot La Parousie[175]). Mileniumul nu înseamnă Paradisul care e perpetuu, cu o exteriorizare în ciclu însumând vârsta de aur și vârsta de argint, adică vreo 35 de milenii. Domnia de o mie de ani e o epocă din actuala umanitate, când biserica a avut mână liberă să organizeze o societate creștină după mijloacele pe care i le punea la îndemână propria ei tradiție. Războaiele, crimele, silniciile, dezastrele au continuat și în Milenium; nu puteau înceta pentru că suntem în Vârsta de fier, dar ele erau considerate, structurate și judecate dintr-o perspectivă și după criteriile unei revelații.

Am putea așeza Mileniumul între 314, data edictului de toleranță de la Milan, până la 1314, anul supliciului lui Jaques de Molay, dar orice dată între 1300 până la 1314 poate fi luată ca termenul final al Mileniumului. Personal am înclina să-l așezăm în 1302, în momentul atentatului de la Anagni, când reprezentanții lui Philippe le Bel au insultat, au pălmuit și au închis pe papa Bonifaciu al VIII-lea și astfel autoritatea spirituală a fost înrobită de puterile lumești. Dante stigmatizează astfel atentatul: *Vegoia in Alegna entrar la*

171 **Sanscrită:** *manvantara* — durata unui Manu, un ciclu întreg al omenirii. (vezi pagina 470)

172 Manvantara — Ciclul de existență al unei umanități, cârmuit de un Manu; se împarte în patru vârste, de la cea de aur la cea de fier. (vezi pagina 470)

173 **Sanscrită:** *Satya-yuga* — vârsta adevărului, cea dintâi și cea de aur. (vezi pagina 491)

174 **Franceză:** „A doua venire” — titlul cărții cardinalului Louis Billot (1920).

175 Satia-Yuga — Vârsta adevărului, cea dintâi și cea de aur a unui ciclu. (vezi pagina 491)

fiordaliso / e nel vicario suo Cristo esser catto / veggio il nuovo Pilato si crudele (Purg. XX 86—87, 91). Cu o mie de ani înainte, îl găsim pe Constantin în plină maturitate (274—336), creștinismul în plină persecuție sub Dioclețian. Dacă luăm pe Constantin ca punct de criteriu, așa cum face Dante când îl așează în punctul superior extrem al sprâncenei Acvilei, dar de data asta mergând îndărăt cu o mie de ani, ajungem la anul 697 înainte de Hristos. Or regele Ezekias

[173 (186)]

a domnit între anii 723—694 î.H., deci în 697 domnea. E imposibil să fie o coincidență și greu de acceptat că Dante ignora potrivirea. Totuși, faptul că Traian se află la extremitatea stângă a semicercului și Ezekias între el și Constantin, face la prima vedere sprânceana acvilei inutilizabilă pentru calculul de mai înainte. Sugerăm o ipoteză. Am menționat mai înainte tradiția care spunea că Frederic al II-lea eroul *Fedelilor d'Amore* nu are moarte, că e Împăratul perpetuu din Etna, prezent în contemporanul lui Dante, Henric al VII-lea. Atunci Ezekias, recte Isaia, Wilhelm al II-lea recte Frederic al II-lea, așezați simetric în sprânceana Acvilei, cu referire la Constantin și David rămași la locurile lor, n-ar putea fi coborâți la extremitățile diametrului orizontal, tot simetric, iar Traian și Rifeo Troiano extrapolați față de semicerc rămânând totuși tangenți cu ea? N-ar fi o vagă insinuare, o invitație ambiguă, când Dante ni-l arată pe Traian că e Colui che piu al becco mi s'accosta[176]. „Acela care mi-e cel mai aproape de cioc" *(Par.* XX 44) oarecum în punga lacrimală a ochiului? Am putea arăta această dublă extrapolare cu o ușoară prelungire a diametrului pe circumferință la dreapta și la stânga, figura luând forma literei Ω *(fig. 10).* Obținând o asemenea figură, aproape fără voie mâna trage o dreaptă paralelă cu diametrul și sub el; se realizează astfel hieroglif constelației zodiacale a Balanței, recte Tula, care e în filigranul acestui studiu, adevăratul subiect al lui *(fig. 11).* În celelalte figuri, semicircumferința reprezintă Cerul pentru că acoperea total diametrul orizontal simbolizând pământul. În hierogliful Balanței nu-l mai reprezintă pentru că prin prelungirile laterale ale diametrului ar exista pământ neacoperit de cer, ceea ce e inacceptabil. Credem că simbolizează mai degrabă curcubeul în care se înscrie muntele polar Meru cu vârful în cheia lui de boltă, reprezentând deci limba Cumpenei. Muntele, triunghi ascuțit, înscris în Omega, nu este Alfa-Omega în monogram? Dreptele inferioare paralele figurează lumea subterană, Împărăția Agarthei. Ca să terminăm, notăm că mai este alt milenium mai important care începe de la Hristos însuși. Cu o mie de ani în urmă, trăiește strămoșul său David; o mie după, e apogeul civilizației bizantine, cu dinastia macedoneană, momentul cel mai desăvârșit

[174 (187)]

al creștinismului răsăritean care e ramura principală a revelației cristice.

176 **Italiană:** „Acela care mi se apropie cel mai mult de cioc" (Dante, *Paradis* XX, 44).

*

Notă: În momentul în care terminam ultimul paragraf, am primit revista *Etudes Traditionelles,* numărul septembrie — octombrie 1969. Are o lungă și importantă dare de seamă semnată de Denys Roman, cel mai interesant colaborator al revistei în acest moment. Extragem pasaje care concernă direct subiectul pe care l-am tratat.

Vorbind de masoneria anglo-saxonă din sec. al XVIII-lea autorul arată că: „La Moderni (speculativi) *Biblia* surmontată de Compas și Echer era deschisă la primul capitol din Sf. Ioan, la cei Vechi (operativi) la a doua scrisoare a Sf. Petru". Credem că este locul să ne oprim câteva clipe asupra acestei ultime indicații. Că cei Vechi, a căror credință îndârjită pentru obiceiurile operativilor era cunoscută, să deschidă *Biblia* în lojile lor la un text din Sf. Petru mai degrabă decât la un text iohanit, iată ce poate surprinde pe masonii francezi, dar nu numai pe masonii francezi. Mackey, în cele șase mari pagini de referințe biblice pentru uzul masonic, așezate la sfârșitul *Enciclopediei* sale, nu citează a doua scrisoare a lui Petru unde nu se găsește efectiv nici o aluzie susceptibilă să fie interpretată masonic. De ce cei Vechi au decernat o astfel de cinste acestei scurte scrisori până la punctul că-i utilizează începutul ca orație pronunțată peste recipiendar în cursul riturilor de inițiere? Suntem în prezența unei enigme. Să încercăm să-i găsim cheia în textul scripturar însuși.

După câteva recomandări de ordin moral și disciplinar, obișnuite în scrierile apostolice, Epistola ia deodată un caracter escatologic și tratează esențial despre a doua venire a lui Hristos căreia îi enumeră câteva trăsături majore: alternanța distrugerilor lumii prin apă și prin foc; importanța Mileniumului (O mie de ani sunt ca o zi în ochii Domnului); „ziua Domnului" unde, spune Apostolul de două ori, „cerurile vor trece cu tunete și elementele aprinse se vor topi". Această ultimă formulă reamintește (mai ales dacă se consideră că în lojă *Biblia,* cuvânt al lui Dumnezeu, e totdeauna acoperită cu compasul, simbol al

[175 (188)]

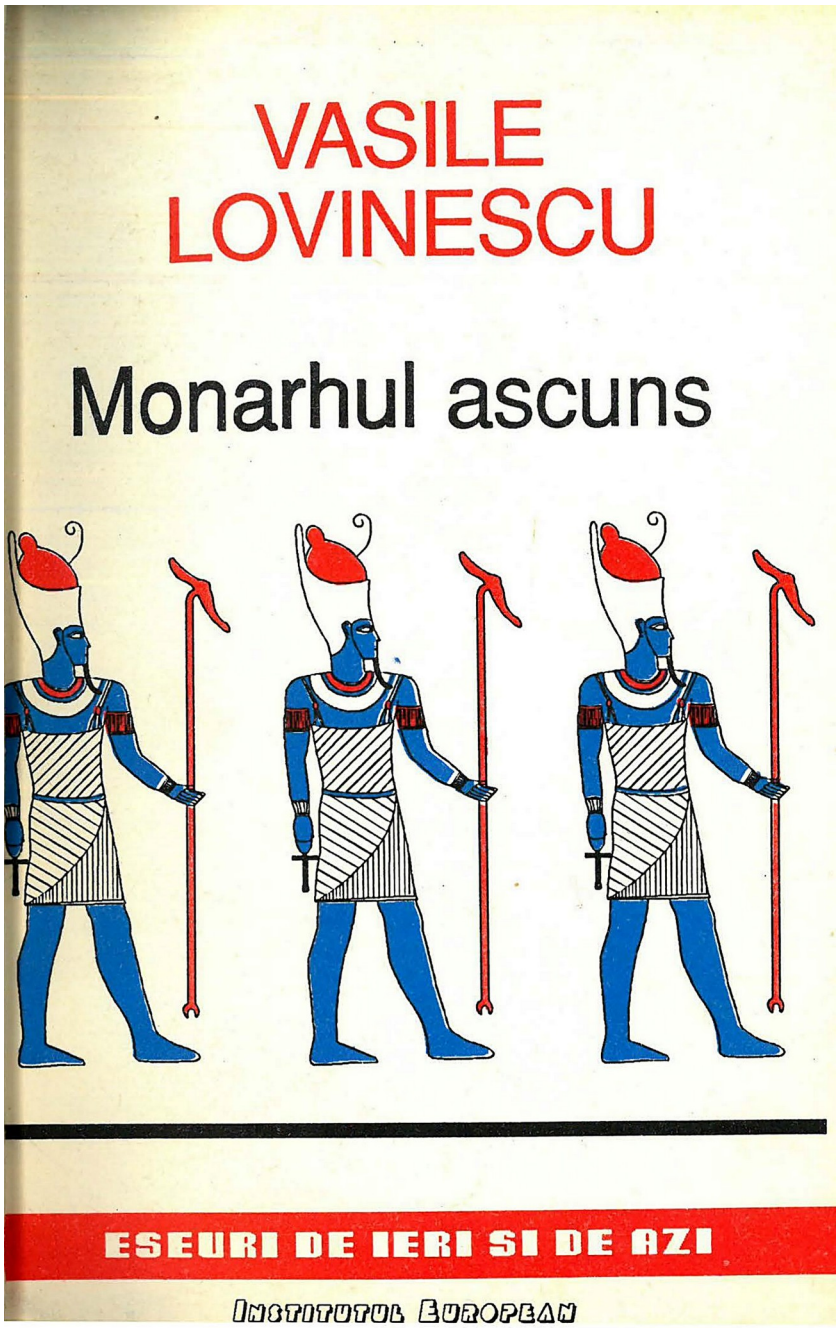
cerului, și cu echerul, simbol al pământului) încheierea profeției lui Hristos asupra sfârșitului lumii: „Cerul și Pământul vor trece, dar cuvintele mele nu vor trece". La sfârșitul Epistolei sale, Principele Apostolilor face apel la învățătura celeilalte „coloane" a Bisericii: „Fratele nostru mult iubit, Paul, v-a scris asupra acestor chestiuni cu înțelepciunea ce i-a fost dată." Epistola escatologică a Sf. Paul este a doua către tesaloniceni. „Vasul ales" trasează un portret izbitor al „omului de inicvitate, fiul pierzării, dușmanul care se ridică în contra a tot ce poartă numele lui Dumnezeu și care-i adorat" (această precizare e importantă; probează că Anticristul nu se va ridica contra unei anumite religii, ci contra tuturor tradițiilor autentice, fără excepție), va seduce națiunile rătăcite printr-o „facultate de iluzie" care le va fi trimisă de Dumnezeu însuși. Și Sf. Paul, evocând învățământul oral, secret fără îndoială, care trebuie să se ridice până la Hristos însuși, adaugă: „și acum știți bine ceea ce-i face obstacol (Anticristului) pentru ca să nu se manifeste decât în timpul său". Acest pasaj este considerat de teologii de astăzi ca unul din cele mai grele ale Bibliei. Dar

vechii Părinți ai Bisericii gândeau în mod obișnuit că obstacolul la venirea Anticristului era Imperiul roman, ultima din marile Monarhii de care e vorba în profeția lui Daniil, relativă la „translația Imperiilor”. Imperiul roman, cu triumful creștinismului, a devenit Sfântul imperiu. Se vede că nu ne-am depărtat de Masonerie decât în aparență. Denys Roman face aluzie la faptul că, în Masoneria scoțiană, titularii gradelor înalte se consideră demnitari ai Sfântului Imperiu și au ca doctrină că restabilirea lui e una din țintele principale, dacă nu cea mai principală, ale Masoneriei, ceea ce este comprehensibil dacă ținem seama că simbolic Sfântul Imperiu se identifică cu Paradisul Terestru. De aceea, i-a fost dată Masoneriei operative să facă posibilă membrilor săi restaurarea stării primordiale care singură permite reintegrarea în locul primordial. Și Denys Roman încheie: „Fără îndoială, la considerații de acest fel se gândea René Guénon când anvizaja posibilitatea pentru Masonerie să vină în ajutorul religiilor într-o perioadă de obscuritate aproape completă, nu în mod aparent, ci în altfel, cu atât mai eficace”.

PARTEA III

Ciubăr Vodă

Partea a treia · din «Monarhul ascuns», Institutul European, Iași, 1992


VASILE
LOVINESCU
Monarhul ascuns
ESEURI DE IERI SI DE AZI
INSTITUTUL EUROPEAN

Ciubăr Vodă

Nu există nimic mai complex, mai subtil, decât un organism tradițional, cauza fiind caracterul lor global și sintetic, or, ochiul omenesc obișnuit nu vede decât succesiv și aditiv. Hărțile din atlasele geografice sunt plane; cine ar putea citi în ele dacă ni s-ar oferi în structuri de adâncime, de înălțime și de amploare, așa cum *sunt în realitate* ținuturile pe care geografiile obișnuite ni le arată în schemă?

Cum creșterea organică se desfășoară în stări deosebite una de alta, posibilitățile organismului de care vorbeam nu sunt simultan sesizabile observatorului din afară; în lumină apar numai acelea care corespund condițiilor momentului ciclic de dezvoltare în care sunt considerate; celelalte rămân în umbră și nu sunt perceptibile decât de cineva care a oprit roata devenirii în loc, adică este prezent în locul ei – acesta este singurul mijloc de a o opri – și a-i vedea toate punctele în simultaneitate. Pe acel «cineva» îl cheamă «Nimeni», ca pe Odiseu.

Adevărul acesta este valabil în microcosm dar și în macrocosm. Percepem aspectele sensibile ale unei ființe vii, sentimentele ei destinate exteriorizării, posibilitățile sale care se pot formula discursiv, dar posibilitățile sale subliminale sau cele transcendente se ascund în Tenebrele sale inferioare și superioare.

Tot așa, într-un organism macrocosmic cum, de pildă, este un popor, aspectele lui sensibile, istoria vizibilă și cunoscută nu reprezintă decât o minimă parte, și nu cea mai interesantă din ființa sa. Și cum o entitate trăiește într-o multiplicitate de planuri ierarhizate, fiecare din

[177 (77)]

ele deosebindu-se de celelalte prin condițiile lui definitorii, niciodată nu putem infera după un plan importanța altui plan, superior sau inferior, luând pe primul ca punct de referință; mai ales că aici se aplică adesea legea analogiei în sens invers, a cărei mânuire este arta artelor. Un detaliu neglijabil din istoria exterioară poate fi simptomul unui rug arzător pe plan superior.

Un popor deci poate să aibă vizibil o istorie considerabilă, spectaculară, dar fără importanță, deficitară în invizibil; inversul este tot atât de adevărat. Trebuie un ochi de linx pentru ca privirea să străbată zidurile groase ale istoriei aparente și să ajungă în sanctuarul unei entități, în inima ei vie, în punctul de interferență unde se aud șoaptele ursitoarelor ei.

Dar planurile de existență nu sunt numai deosebite prin condițiile și locul lor ierarhic, ci în același timp și omogene, din cauza Unicității divine care cuprinde multiplicitatea ca atare, deci și pe ele, Unicitatea care este Unitatea

divină prezentă în lumile manifestate. Prin urmare, posibilitățile unui plan reflectă în mod necesar și celelalte planuri, însă prin analogie inversă, în moduri contrarii. Ceea ce este mare jos, este mic sus. Dumnezeu este mic, exiguu și tribulant în lumea noastră; tot așa și entitățile suverane din jurul Tronului Său îl imită. Când Principatele cerești imobile își iau ca suport de manifestare o ființă vie din lumea noastră, sau o cufundă într-un întuneric de nepătruns, sau o fac să evolueze incomprehensibil pentru oameni, în moduri tribulante, în sensul vast al cuvântului, adică rătăcind nu numai în exterior, dar și în mentalul lor, nebunia lor simulată ia forme grotești, pentru a șterge cea mai vagă bănuială asupra caracterului lor real, dar mai ales pentru a pune o cât mai mare distanță între polul lor esențial și cel substanțial. Putem da ca exemplu istoric funcția bufonilor pe lângă regi și principi. Nu numai Triboulet (ce nume sugestiv!), nebunul lui Ludovic al XII-lea și al lui Francisc I, ar fi putut spune Rabelais că era un «morosof», un nebun înțelept.

Aceste precizări preliminare erau necesare în vederea încercării de lămurire a unei entități fabuloase și inconsistente. Recunoaștem că în următoarele pagini vom alerga după o nălucă ce pâlpâie ca un foc

[178 (78)]

albastru deasupra folclorului, legendelor, zicalelor, snoavelor, dar într-un punct și un moment tangent chiar cu istoria Moldovei. E vorba de Ciubăr Vodă.

Singura mențiune istorică despre Ciubăr Vodă o găsim în cronica lui Grigore Ureche: «după moartea lui Pătru-Vodă, au domnitu Ciubăr Vodă două luni[1]». Faptul este contestat de unii istorici; alții l-au identificat pe Ciubăr Vodă cu un anume Csupor, comandant al corpului de oaste pe care Iancu Corvin, principele Ardealului, l-a trimis pentru ocrotirea vasalului și cumnatului său, voievodul Moldovei, Petru al II-lea, Pătru Vodă al lui Ureche, care a domnit în Moldova în două rânduri; prima oară în anii 1443 - 1445 și a doua oară în 1448, când se crede că a murit. Alții susțin că Csupor nu a fost domnul Moldovei, ci numai comandantul Cetății Chilia, în numele lui Iancu Corvin de «Inidoara» (vechiul nume al Hunedoarei), stăpânul ei de atunci.

În privința etimologiei cuvântului «ciubăr», Lazăr Șăineanu îl face să derive din ungurescul «csobor» și de la germanicul «Zuber» (=ciubăr, hârdău) (L. Șăineanu: Dicționar universal al limbii române[2]). Dicționarul limbii române moderne, Ediția Academiei R.S.R., îl derivă din bulgărescul «cebar».

Dacă Ciubăr Vodă al lui Grigore Ureche este totuși Csupor, locotenentul lui Iancu Corvin, numele românesc «ciubăr» este într-o măsură interesant, pe bunul motiv că, în ungurește, «csupor» înseamnă ceașcă, cupă. Și cupa și ciubărul sunt destinate să «conțină» ceva. Diferența de mărime, de deosebire

1 sursa: **Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei,*** capitolul despre urmașii lui Alexandru cel Bun. Textul ediției P.P. Panaitescu: „Dupre moartea lui Pătru vodă, au domnitu Ciubăru vodă 2 luni”. [Grigore Ureche — Letopisețul Țării Moldovei, ro.]

2 sursa: **Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române,* Craiova, Samitca, 1896** (și numeroasele ediții ulterioare).

exterioară nu are importanță, pentru că stă de partea cantitativului. Astfel, la vechii celți, ceaunul conține băutura de nemurire ca și cupa. Deci, în «demnitate», din punct de vedere ezoteric, cupa și ciubărul sunt egale, cu toată diferența de aspect și destinație, din perspectiva profană. Prin urmare, să nu ne lăsăm înșelați de aparențe: Ciubăr Vodă este în aceeași măsură deținătorul unui ciubăr și al unei cupe sacre. Este și Ciubăr Vodă … și Cupă Vodă!

Figura lui Ciubăr Vodă a intrat emblematic în folclor. Copiii se joacă de-a Ciubăr Vodă, îmbrăcând haine voievodale extravagante, punându-și pe cap coșuri, lighene sau ciubărașe. Lazăr Șăineanu menționează expresia «de pe vremea lui Ciubăr Vodă», indicând o

[179 (79)]

epocă îndepărtată, cu nuanța că, pe atunci, lucrurile erau pe dos, cel puțin în comparație cu timpul nostru, analogia inversă jucând între trecut și prezent. Anton Pann spunea enigmatic: «voinic ca Ciubăr Vodă pe care l-au mâncat guzganii», formulă ce va necesita explicații, căci nu este atât de simplă pe cât pare. Regăsim formula și la alt scriitor, despre care vom vorbi.

Acum intrăm, aparent, în pură literatură. Să fie însă numai literatură, când Alecsandri introduce pe Ciubăr Vodă în drama sa *Despot Vodă,* în mod anacronic? E greu de crezut că ignora pe Grigore Ureche! Despot Vodă a domnit la o sută zece ani după Ciubăr al cronicarului nostru. De ce autorul l-a ales *pe acesta,* când putea pune în dramă oricare alt măscărici sau nebun, cu nălucirea că este adevăratul, unicul și legitimul Domn al Moldovei? S-ar fi încumetat Alecsandri la un anacronism atât de grosolan, dacă nu ar fi cunoscut cu precizie anumite tradiții orale despre «perpetuitatea» personajului? Nu avea el știre despre vreo datină necunoscută nouă, în care Ciubăr Vodă apare fără moarte, manifestându-se la intervale mari de timp, când astrele o permit? Se va vedea în continuare cât de plauzibilă este această supoziție. De altminteri, asemenea legende despre individualități care nu mor, ci se ocultează, cu viață «perpetuă» în ciclu, în mod obișnuit latente, dar manifestându-se în momente a căror importanță numai ele o pot aprecia, există și la noi și la alte popoare. De fapt, este vorba de reîncarnări ale unor spirite, ce revin pe pământ trimise să împlinească anumite slujbe. Aspectele lor exterioare în lumea noastră materială pot fi foarte variate: de la sacerdot și domnitor la cerșetor și nebun. Vom reveni.

«Colaborarea» lui Alecsandri cu personaje necunoscute ni se pare perfect posibilă; nu s-a produs și în elaborarea Mioriței, cel mai mare titlu de glorie al lui Alecsandri? Apoi, pomenirile despre Ciubăr Vodă nu sunt chiar așa de ascunse. Le vom găsi și la alți literați…

Remarcabil este faptul că în drama *Despot Vodă*[3], Ciubăr este adevăratul personaj central, făcând și desfăcând pe Despot, care este o simplă fantoșă în mâinile „nebunului”. Această idee profundă, de a da

3 * Vasile Alecsandri: *Despot Vodă,* București, Editura Tineretului, 1966.

[180 (80)]

rolul principal unui așa-zis nebun, n-o putea găsi Alecsandri. Asemenea lucruri nu le poate inventa o individualitate; ele se găsesc în ambianță, în tradiții oculte și în realitate, preced apariția omului, căci ating de aproape ideea «motorului imobil», a «Centrului» necunoscut, atât prin caracterul lui nespațial și netemporal, cât și prin masca de nepătruns a demenței și a absurdității pe care și-o pun reprezentanții lui. Centrul precede circumferința, prin urmare motorul imobil precede ciclul. Implicația este că Ciubăr Vodă precede Moldova. Cele ce urmează, elaborate de Alecsandri, nu se găsesc în folclorul cunoscut, de aceea putem atrage atenția că de multe ori și literatura cultă a putut vehicula elemente ezoterice.

Acțiunea începe la straja țării, la punctul ei limită, cu un dialog între plăieșii grăniceri Jumătate și Limbă Dulce. Acesta anunță o vânătoare boierească:

«Și mai era cu dânșii…mult am mai râs văzându-l,
Un soi de hop-deoparte cu portul și cu gândul,
Numit Ciubăr și Vodă.»

Este curios că Alecsandri, care este atras totdeauna ca un magnet de imaginile clare, căzând sub simțul comun, Alecsandri, pentru care cerul este albastru, punctul negru, cocostârcul falnic și al primăverii vestitor, găsește o imagine atât de remarcabilă și complicată ca «un soi de hop-deoparte». Termenul este complex căci, pe lângă sensul imediat, poate desemna pe cineva sau ceva alături cu drumul, fără ca totuși să-l părăsească, interferându-l și încrucișându-se cu el, uneori în puncte privilegiate, supraveghindu-l fără să fie supravegheat, căci nu poți fi „hop-deoparte” decât față de o linie de referință comună și accesibilă tuturor. Putem întrebuința un simbol din jocul de șah; dacă desemnăm calea dreaptă, axa normală, prin mersul Turnului, un «hop-deoparte» e nebunul care îl interferează când la stânga, când la dreapta, ca șerpii pe caduceu, dinamizând, «comentând», linia dreaptă ducând final la același punct de integrare ca și ea, fără ca cele două linii să se confunde. Tot un «hop-deoparte» e și Calul din jocul de șah, și el figură năzdrăvană, care din fiecare din pătratele ce constituie parcursul Turnului, poate actualiza

[181 (81)]

o zvastică. Pilduiri care merg incomparabil mai departe decât ar bănui-o profanii; pentru cei care «știu», epuizează enigma lui Ciubăr Vodă. Deghizat în nebun, călare pe un băț cum ni-l arată mai jos Alecsandri, unește în el ambele figuri de șah. Ca «deoparte», Ciubăr este alături cu drumul; ca «hop», are totdeauna posibilitatea să-l interfereze.

Cum am văzut, Alecsandri spune:

«Numit Ciubăr și Vodă»,

disjungând emblema de funcțiune, precauție elementară, prealabilă, pentru oricine studiază un personaj care este în același timp simbolic și real.

Cei doi plăieși care spun despre ei:

«… căci noi suntem de pază
Aici în pragul țării…»

sunt aceeași care anunță și primesc, în două scene consecutive, pe de o parte, venind din lăuntrul țării, pe voievodul perpetuu și legitim al ei, pe de alta, venind din afară, pe Venetic, pe aventurierul Despot. Lăsând la o parte comparația dintre ei, putem spune că Ciubăr Vodă primește pe Despot la punctul de barzakh[4],[5] de poartă strâmtă, de nod vital al țării, pentru motive pe care numai el le știe.

Apar în scenă boierii nemulțumiți de Lăpușneanu, căutând alt Domn, ceea ce atrage reacția lui Spancioc, exprimată în fraze ambigui, «din bătrâni», deci cu două înțelesuri, ca unul care știe anumite lucruri:

«Schimbare de domnie, fălire de nebun»,

începe el. Proverbul este transpozabil pe un plan superior.

Toate domniile se schimbă, chiar dacă durează o jumătate de secol, din cauză curgerii timpului; toate sunt deci «nebunești», sunt o «fălire de nebun», falacioase, iluzorii, ca Maya[6], reprezentabile în exterior printr-un «nebun», în faldurile mantiei acestuia stă ascuns «Monarhul Perpetuu», fără naștere și fără moarte, identic cu Aion-ul,[7] desemnat uneori cu un nume descreierat, dar vertiginos ca adâncime, când îi spargi coaja.

[182 (82)]

«… Mă-nchin și cred, Moțoace, în datini strămoșești
Ca-n dogmele preasfinte a legii creștinești;
Cred că treptat se pierde a neamului ființă,
Când el se depărtează de-a bunilor credință.
Da! cred că astă țară, lipsită de noroc,
Sătulă-i de-a fi astfel tot scoasă-n iarmaroc,
De-a trece ca o vită din mână-n altă mână,
Și zimbrul[8] să ajungă un bou ce toți îl mână.»

Ultimul vers este, evident, o revenire la fabula *Zimbrul și vulpea,* de același autor, plină de tâlc și ea. Spancioc spune că nu numai ființa vizibilă a țării e primejduită de tulburări, ci și esențialitatea, perpetuitatea ei, simbolizată de boul ajuns în iarmaroc. Și atunci, unde să se refugieze *principiul* care a legitimat pe Dragoș și Bogdan și Ștefan, când și bourul din stemă e pus la mezat? Răspunsul este: într-o funcțiune tribulantă și a unui fals nebun, care îl ocrotește prin însăși demența sa înșelătoare. Spancioc termină cu tâlc:

---

4 arab. *barzakh*, „istm, prag” — în Coran (XXIII, 100; XXV, 53) hotarul care desparte și leagă două lumi sau două mări. (vezi pagina 440)

5 barzakh — „Istmul” (arab.) — hotarul care desparte și unește două lumi sau două mări; locul trecerii. (vezi pagina 440)

6 gr. αἰών, „veacul, vremea fără sfârșit” — zeul-ciclu al misterelor târzii, înfățișat cu trupul înfășurat de un șarpe. (vezi pagina 434)

7 Maya — Puterea de a plăsmui aparențe; vălul care și ascunde, și arată realitatea. (vezi pagina 471)

8 zimbrul — Zimbrul (Bison bonasus) — bizonul european, supraviețuitor în pădurile Poloniei și ale Caucazului; cronicile moldovenești și tradiția îl confundă cu bourul (Bos primigenius), stins în 1627. (vezi pagina 505)

... nu văd, zău,
Menit pentru domnie din noi toți nici pe unul,
Doar numai Ciubăr Vodă, Ciubăr Vodă nebunul;
Și de vă place vouă, nu mie-ntr-adevăr,
Nu-mi place să văd tronul ascuns sub un ciubăr!

Frază aparent contradictorie; Ciubăr Vodă este singurul demn de tron, crede Spancioc, dar nu-i place pentru că tronul este ascuns sub un ciubăr; în realitate, Ciubărul inversat este Tronul; importanța faptului este, fără exagerare, colosală, când știi ce este «Ciubărul». Spancioc știe ceva despre aceste taine, dar fiind boier prins în mrejele acțiunii politice, suportă cu murmur ca Voievodul adevărat să se ascundă sub un ciubăr, că tribulațiile ciclice l-au obligat să-și ascundă «lumina». Ascuns sub ciubăr, domnul legitim este ocultat, acoperit ca de oborocul evanghelic[9]. Și normal, după Cartea Sfântă, lumina nu trebuie ascunsă sub oboroc. Am putea spune că Spancioc insinuează lui

[183 (83)]

Ciubăr, îl invită discret, să-și scoată ciubărul din cap, să-și arate adevărata față. Dar pe planurile oculte, domnul legitim și perpetuu al Moldovei ține în mâini Ciubărul, Cupa sfântă, simbol feminin, iar pe cap are Coroana, simbol masculin. Dar asta o știu numai câțiva, și Moțoc se scandalizează:

- Spancioc, ești bun de gură dar gluma-ți câteodată...
- Rostește adevărul? (ripostează Spancioc n.n.)

Și cum, după tradiție, Adevărul nu este numai în gura copiilor, ci și a nebunilor, se aude imediat Ciubăr țipând:

- Săriți, mă mâncă ursul!

Am văzut în studiul anterior asupra basmului Harap-Alb, că ursul e simbolul războinicilor care, în diferite momente ciclice, au uzurpat autoritatea sacerdotală, sau mai exact, în cazul lui Ciubăr, principiul ambelor puteri.

Așa că Spancioc spune cuvântul just:

O, trist al lumii curs!
Căutăm un Domn; Domnul e-n laba unui urs!

Ciubăr, la rândul său, după ce-și povestește aventura, pune punctele pe «i»:

Ce jale, ce durere, pe voi și pe popor!
Îmi pare că văzduhul de clopote răsună,
Prin sate, prin orașe, toți oamenii s-adună
Și zic cu-nduioșare: Ah, lumea-i pe sfârșit!
Ciubăr, adevăratul Domn, iată c-a murit!

Și din nou Spancioc, sibilic:

9 sursa: Trimitere scripturară: „Nici nu aprind făclie și o pun sub obroc, ci în sfeșnic” — Matei 5, 15; v. și Marcu 4, 21 și Luca 11, 33. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

…te jelim
Și, ca pe un mort în viață, voioși te prohodim…

[184 (84)]

Adică, foarte exact, echivalentul formulei obișnuit rostită în Evul Mediu: *Vivit non vivit,* despre ascunsul dar veșnic viul Rege Arthur. La fel, Ciubăr Vodă nu poate fi desemnat decât de o secvență de antinomii aparent absurde.

Alecsandri dă indicația scenică: «Ciubăr Vodă intră purtând hlamidă peticită și stemă de hârtie poleită.» Or, mai este un rege, ilustru în legendă și în marea literatură, care apare la fel. E regele Lear. Shakespeare nu dă niciodată indicații scenice dar este o tradiție constantă și implicită să ni se arate monarhul legitim despuiat, rătăcind cu Edgar, și el spoliat, făcând și el pe nebunul, în noapte, pe landa pustie, costumat precum Ciubăr Vodă, cu sceptru și coroană derizorii, făcute din vargă, iederă și hârtie.

Regele Lear cu cele trei fete ale lui, Goneril, Regan și Cordelia, nu este altcineva decât Ler-Împărat al nostru, și el cu trei fete-iele, Mărgălina, Rujalina, Savatina, la fel de teribile, și unele și altele (de fapt, cele trei gune[10]: *Satva, Rajas* și *Tamas*). Ielele[11] sunt arătate ca fiicele lui Rusalim-Împărat, dar uneori și ca ale lui Ler. Într-un descântec cules de L. Șăineanu se spune[12]: «M-am luat la casă sănătos și voios și când am fost la miez de drum, m-am întâlnit cu Savalina și Mădălina și cu Ler, împăratul lor».

În mitologia celtică, Lear e fiul lui Man, adică al lui Manu, monarhul perpetuu, neîncarnat, regentul unui întreg ciclu mare de umanitate. Și în ciclii de descendență și întunecare ai acestei umanități, când monarhul ei legitim are a se manifesta în exterior, pentru motive numai de el cunoscute, își asumă în mod necesar haina de delir și de nebunie a lumii, de «hop-deoparte», cu atribute derizorii de monarh, pentru că numai așa capătă o comună măsură aparentă cu restul omenirii.

Și pentru a da un ultim exemplu, care încheie discuția, reamintim că Iisus Hristos, Făcătorul Lumilor și Stăpânul lor, Mare preot în fața celui Veșnic, îmbrăcat în hlamidă roșie, cu coroană de spini, cu sceptru de trestie, scuipat și luat în râs de slugile Procuratorului din Iudeia[13], este un trimis în această lume de pe pământ ca și Ciubăr Vodă!

Când se găsește câte unul ca Spancioc, având adesea presimțirea adevăratei stări de lucruri, este judecat astfel:

[185 (85)]

Părere,

---

10 sursa: **Lazăr Șăineanu, *Ielele, dânsele, vântoasele…*, Bucureşti, 1886** — culegerea în care sunt strânse descântecele cu Ler și cu ielele.

11 Ielele — Ielele (Dânsele, Rusaliile) — zânele rele ale credințelor românești, care joacă noaptea în hore și pocesc pe cei ce le văd. (vezi pagina 459)

12 guna — Guṇa înseamnă, la propriu, „fir, șuviță de funie”: cele trei calități sunt firele din care e răsucită funia Substanței universale. (vezi pagina 454)

13 sursa: Trimitere scripturară: hlamida roșie, cununa de spini și trestia dată în mâna dreaptă — Matei 27, 28—31; v. și Marcu 15, 17—20 și Ioan 19, 2—3. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

Spancioc! Tu ești lunatic, ți-i frică de strigoi,
De iele, de vântoase, de stafii, de moroi.

Ler apare și în formula de debut din colinde, ca portar al Mănăstirii Albe, cu nouă altare, din insula albă; invocarea lui este precedată de monosilabul IO, a cărui semnificație adâncă nimeni nu a prins-o încă. Același IO precede și numele Voievozilor noștri, ca o investitură de taină, care prin diferite trepte intermediare, duce până la Monarhul perpetuu și ascuns. Și cum Ciubăr Vodă este adevăratul Voievod, ne putem da seama că tot delirul acesta aparent capătă consistență, se «ține», se înlănțuie, se organizează, și fraza lui Spancioc capătă o justă rezonanță:

Boieri! a sa-nălțime Ciubăr ne poruncește.
La Curte, dar, căci tronul de dorul lui tânjește,

fiind văduvit de adevăratul lui Domn. Acest simbol ne reamintește de *le Siège périlleux,* de la Masa Rotundă, pe care numai deținătorul legitim al cupei sau al «ciubărului», Regele Graalului, avea drept să se așeze. Oricine încerca, în mod nelegitim, să se așeze pe el, era înghițit de pământul întredeschis.

Trebuie să reamintim mereu, pentru că niciodată nu se poate insista prea mult asupra acestui subiect capital, că există anumite funcții cosmice care nu pot părăsi niciodată lumea, deoarece aceasta s-ar prăbuși fără ele. În vremurile de întunecare spirituală, aceste funcții se ocultează, rămânând în lume, în virtutea legii de analogie inversă, un reziduu, o nălucire falacioasă și derizorie a lor, prilej de poticnire și perplexitate pentru aproape toți oamenii. Nimeni nu-și dă seama că aceste semne de poticnire sunt, în realitate, lumini de far, indicii că momentul și locul unde se arată constituie un punct critic al ciclului, o interferență a Devenirii, a lumii întunecate, cu *Țara de dincolo de negură.* În asemenea momente, *Anima Mundi* devine în mod necesar Văduva simbolică, Fiul legitim, întâiul născut – pribeag și desmoștenit, el Desdichado,[14] Cheia de boltă a universului – piatra azvârlită-n șanț[15],

[186 (86)]

Monarhul Universal, Regele Lumii – rege de mascaradă și deținătorul Cupei Graalului: Ciubăr Vodă!

Ciubăr Vodă, regele Graalului? Cuvintele urlă că se regăsesc împreună împerecheate. *De aceea,* lucrul este adevărat!

Că la urechea lui Alecsandri ajunseseră zvonuri tainice de acest fel, o arată faptul că-l pune pe Ciubăr Vodă la o sută zece ani după prima ivire a lui, deci după un timp care depășește cu totul limitele obișnuite ale vieții umane; era evident chiar pentru Alecsandri ca este vorba de o funcție perpetuă,

14 sursa: „Deznădăjduitul, cel lipsit de noroc” (sp.). **Gérard de Nerval, *El Desdichado*** (1853), v. 1—2: *Je suis le Ténébreux, — le Veuf, — l'Inconsolé, / Le Prince d'Aquitaine à la Tour abolie.*

15 sursa: Trimitere scripturară: „Piatra pe care n-au băgat-o în seamă ziditorii, aceasta s-a făcut în capul unghiului” — Psalmul 117, 22; reluat de Mântuitorul la Matei 21, 42. [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

«suportată» de un singur individ sau de o colectivitate de indivizi care se succed, după cum, între Episcopii Romei, Petru e totdeauna prezent.

Tradiția Monarhului ascuns se regăsește aproape la toate popoarele. Vom cita în treacăt pe Frederic Barbarossa, după legendă ascuns în muntele Kufhauser, din Turingia, așteptând clipa când va putea ieși din nou în lume ca să salveze Germania. Atunci își va atârna scutul pe arborele uscat al Imperiului, care va reînverzi într-o clipă.

Același lucru se spune despre nepotul său, Frederic al II-lea de Hohenstaufen, adăpostit în Etna.

Pomenim, de asemenea, despre Imamul ascuns[16] al Șiiților, ocultat într-un munte și el, pe Sfântul Ioan Evanghelistul, pe contele de Saint Germain (Comes Sanctes Fraternitatis[17]), pe Regele Arthur care așteaptă rănit, în insula Avallon, clipa când va putea să reapară în lume ca să mântuiască pe bretonii urgisiți.

Tradiții similare există și asupra lui Charlamagne și Ștefan cel Mare. Bineînțeles, în toate exemplele citate nu interesează individualitățile, ci principiile pe care le reprezintă. Ocultarea acestor mari inițiatori simbolizează ocultarea vârstei de aur, ai cărei reprezentanți tardivi erau. Inadecvarea acestor personaje cu lumea noastră, latența lor, este de obicei simbolizată și de o diminutio capitis,[18] de o servitute care grevează facultățile lor de inițiativă; rana care îi simbolizează, o letargie sau o inerție care-i face pe acești supraoameni să fie inferiori chiar unor argați. Neputința este un simbol al ocultării. Dar e o inferioritate sacrificială, inferioritatea unor ființe care au acceptat sacrificiul pentru a ajuta lumii să scape de păcate, cum a făcut și Hristos.

[187 (87)]

Amfortas, Regele Graalului, înainte de apariția mântuitoare a lui Parsifal, zace în patul lui, lovit de o rană misterioasă și nevindecabilă. E adus la oficierea misterelor Graalului pe patul lui. Corespondentul său în ciclul breton este Mordrain (al cărui nume, foarte semnificativ pentru noi românii, înainte de creștinare fusese Evalac). Acesta este le roi méhaigné,[19] rănit prin coapse de o lance misterioasă, deoarece privise indiscret și nepregătit înăuntrul cupei Graalului. Frederic Barbă-Roșie zace inert pe tronul său și barba lui a înconjurat aproape de trei ori masa la care șade. Acest stăpân al lumii nu poate face nici gesturile elementare ale unui copil. Regele Arthur, rănit în ultima luptă cu nepotul său uzurpator, se târâie până la malul mării, unde vine să-l ia, într-o corabie fermecată, sora lui, zâna Morgan. Este dus în insula inaccesibilă Avallon, unde, între viață și moarte, își așteaptă clipa reactualizării. De aceea

16 „Conte al Sfintei Frății” (lat.) — titlul pe care tradiția i-l dă contelui de Saint-Germain; forma corectă ar fi *Comes Sanctae Fraternitatis*.

17 Imamul ascuns — Al doisprezecelea imam al șiiților duodecimani, fiul lui Hasan al-Askari, născut după tradiție în 255 H (868 e.n.) și dispărut copil. (vezi pagina 460)

18 lat. *capitis deminutio,* „micșorarea capului” — în dreptul roman, pierderea totală sau parțială a drepturilor cetățenești.

19 „regele schilodit, regele rănit” (fr. veche) — numele dat în romanele Graalului regelui a cărui rană nevindecată face țara pustie.

bătrânul cronicar spune despre dânsul: vivit non vivit[20]..., trăiește nu trăiește..., care de fapt înseamnă că trăiește ca spirit neîncarnat, nu ca om adică spirit încarnat.

Dar că va reveni, ne-o arată epitaful lui reprodus de Nennius:

Hic jacet Arthurus
Rex quondam, rexque futurus

Cum prezentul e numai o limită între trecut și viitor, sintetizându-le, inscripția vrea să spună că Arthur e regele fără moarte, a cărui domnie nu are nici început, nici sfârșit, cel mult are ocultări în cicli obscuri, urmând să se remanifeste la timpul potrivit.[21]

[188 (88)]

Or, găsim la Ciubăr Vodă indicații similare. Astfel, expresia «de pe vremea lui Ciubăr Vodă», arată o mare vechime; de asemenea, există legende despre apariția lui la distanțe mari de timp, până în timpurile moderne, cum vom vedea. Reamintim, mai ales cu privire la monarhul ocultat și devenit inert, formula enigmatică a lui Anton Pann, care se găsește și la alt scriitor: «voinic ca Ciubăr Vodă pe care l-au mâncat guzganii», ceea ce nu înseamnă că guzganii au mâncat un cadavru; înseamnă că «voinicia», «virtutea» lui, elementele de inițiativă, de atac și apărare, comune neamului omenesc, au fost lovite de inerție și toropite; că nu mai poate face gestul elementar accesibil și unui copil, de a alunga șobolanii din jurul lui. *Vivit non vivit.* Este exact aceeași torpoare ca a regelui Arthur, a regelui Evalac și a Împăratului Frederic Barbă-roșie. Dar această inerție exterioară este mărturia unei imuabilități interioare, care nu numai că nu-i inerție, dar este *Actul* prin excelență, Actus purus[22] al contemplativului, linia verticală imperceptibilă și nemișcată a Polului, în jurul căruia toate Galaxiile fizice și spirituale se învârtesc.

Ca să facem comprehensibile cele de mai sus, vom reaminti de doctrina teologică a celor două naturi ale lui Hristos, firea umană și firea divină. Deși indisolubil legate într-o singură ipostază, sunt riguros separate și nu se amestecă una cu alta; natura umană e patibilă, cea divină impatibilă și neafectată de tribulațiile, de suferințele firii patibile, oricât de teribile ar fi ele. Și ca ultim cuvânt, putem spune că «Monarhul ascuns[23]» este simbolul imanenței divine prezente în lume.[24]

---

20 vivit non vivit — Formula latină pe care Evul Mediu o lega de mormântul regelui Arthur: „trăiește nu trăiește”. (vezi pagina 503)

21 Găsim în ediția Iorgu Iordan a operelor lui Ion Creangă (vol.II, București, Edit. Minerva, 1970), în capitolul *Postume* (subcapitolul *Rostiri, zicători, cuvinte*), la p.178, reprodusă următoarea notație a lui Ion Creangă: «Am fost și am văzut. Era și nu era. A zis c-a veni, dacă n-a veni. Se vede c-a venit de n-a mai venit.» Este inutil să insistăm asupra izului taoist al oracolului. Fraza este aproape din aceeași «familie» cu ceea ce spunea în Evul Mediu despre veșnicul rege Arthur: *Vivit non vivit.* Mulțumim d-lui ing. Florin Mihăescu care ne-a indicat textul lui Creangă și locul unde se află.

22 „act pur” (lat.) — în limbajul scolastic, ființa în care nu mai rămâne nimic în potență.

23 Un mare Kabalist, rabbi Mendel din Kuzk a trăit ultimii ani ai vieții închis în cămăruța lui. Ucenicii spuneau că izbucnise un izvor în ea pentru abluțiuni. Dar adversarii lui spuneau că pe rabbi îl mâncaseră guzganii. Identitatea de termeni cu A.Pann.

24 Monarhul ascuns — Funcția centrală a unui ciclu de umanitate, care nu poate părăsi lumea fără ca lumea să se surpe, dar care, în vremuri de întunecare, nu se mai poate arăta: atunci se ocultează, rămânând în lume, dar sub chipuri care îi ascund... (vezi pagina 476)

Acestea fiind precizate, putem reveni la Ciubăr Vodă așa cum ni-l prezintă Vasile Alecsandri. Dacă, după cum o presupunem, autorul nostru a vorbit într-adevăr în numele unei tradiții secrete, pe care nu era deloc obligat s-o indice, implicația este că, după învățăturile acestei tradiții, «Ciubăr Vodă» a intervenit în momentul indicat de Alecsandri, pentru atingerea unei ținte foarte importante. Suntem reduși la

[189 (89)]

conjecturi cu privire la natura ei, și nu poate fi decât așa, deoarece acest fel de intervenții nu lasă nici o urmă scripturală.

Putem deci presupune că anumite organizații secrete din Orient și Occident au încercat, în plină deslănțuire a Sabatului Renașterii și Reformei, să salveze ce se mai putea din Occident, prin reluarea anumitor contacte ale acestuia cu Răsăritul apropiat, reprezentat atunci pentru apuseni de Moldova, și prin Moldova cu Islamul: raporturi de subordonare, contrar aparențelor, pentru că Moldova era atunci în plin Ev Mediu, și nu de partea ei se afla subversiunea. Pentru o încercare de restabilire a contactelor rupte sau slăbite cu Răsăritul apropiat, trebuia un personaj, oriental de origină, dar cunoscător și al Occidentului, trăit în el. Era exact cazul lui Iacob Heraclidul. Încercarea nu a reușit și instrumentul, recunoscut inapt, a fost sfărâmat. Că așa a fost situația, ne-o indică faptul că, imediat după înscăunare, Despot nu are altceva mai grabnic de făcut decât să atragă în Moldova un puhoi de protestanți…

Ciubăr Vodă nu este numai un martor și comentator, ca bufonii lui Shakespeare; este personaj principal, pentru că *el face și desface pe Despot.* Alecsandri nu s-a mărginit la imitarea lui Shakespeare și a lui Victor Hugo, cum se spune în mod obișnuit. Aici este originalitatea piesei, unicitatea ei, și ni se pare cel puțin neverosimil ca Alecsandri să fi pus din capul său acest element genial, într-o dramă petulantă și searbădă, cu mediocre merite literare, ca *Despot Vodă.*

Intervenția e directă și Ciubăr se arată ca un stăpânitor autentic și legitim al «cheilor», Magister Clavium,[25] cu puterea de a lega și a dezlega, potestas ligandi et deligandi,[26] distribuind Viața și Moartea, Mortis et Vitas locus.[27]

Într-adevăr, îl regăsim pe Despot în închisoare. Intră Ciubăr. Cum a putut intra într-o închisoare de stat păzită? Criticii au pus în evidență, după premieră, acest fapt neverosimil. Ciubăr se putea face invizibil paznicilor și avea el în palmă iarba fiarelor? Urmează, până la sfârșitul piesei, o secvență de detalii precise, tehnice, pe care este imposibil să le admiți ca fiind întâmplătoare.

[190 (90)]

În mărginirea lui îngâmfată, Despot îl face năuc pe Ciubăr. Acesta ripostează și, după cele spuse până acum, răspunsul capătă o semnificație, confirmând ipotezele noastre. Ciubăr spune:

25 „Stăpânul cheilor” (lat.).

26 „puterea de a lega și de a dezlega” (lat.) — traducerea o dă autorul îndată după citat; forma obișnuită e *potestas ligandi et solvendi*. (vezi pagina 485)

27 „Locul Morții și al Vieții” (lat.); forma corectă, *Mortis et Vitae locus.*

Năuc ești tu și prost.
Tu vezi ce sunt eu astăzi, nu ceea ce am fost.
Am fost odinioară un domn în strălucire
Cât soarele cu mine era-n nepotrivire;

Când acestea? Evident că nu în secolul al XVI-lea, pentru că de un asemenea monarh nu s-a pomenit pe atunci. Deci, în alte avatare și în alte secole. Altă soluție nu este.

Și Ciubăr continuă:

Puternic ca trei Chezari,

cât cei trei Magi sau cât Hermes Trismegistos[28], cel de trei ori mai mare, în cele trei lumi, cât Regele Lumii, cu sfetnicul din dreapta și cel din stânga.

… frumos ca Machedon,
Călare pe un sceptru iar nu pe-acest baston
Și mă loveam cu capul de nouri și de stele
Și măsuram pământul cu pasurile mele!…

Ax în lumile informale, măsurător în cele formale, supuse divizibilității. În unele colinde, Ion Sfânt Ion, stăpân pe cheile Raiului, «cumătru» mai mare al lui Dumnezeu, ne este arătat măsurând pământul cu pașii lui. Tot așa, în tradiția hindusă, Vișnu[29] creează și măsoară lumile cu trei pași pe care îi face, iar Buddha, când s-a născut, a făcut șapte pași pe pământul pe care trebuia să-l mântuiască.

Mai jos își spune:

…al lumilor stăpân

Și Alecsandri precizează:

[191 (91)]

Dar eu sunt Ciubăr Vodă, născut din fiu în tată
Cu tron pe cap, cu stemă sub mine așezată.

Inversarea de care vorbeam, întors ca Harap Alb când se avântă cu calul în cer.

Eu care-n linie dreaptă prin Ștefan mă cobor
Din Cezar, știți, al lumii stăpân învingător,
Cum dar, stolnice Petre, cum dar, tu Lăpușnene,
Te rățoiești la soare, fudul cu-a mele pene?

Este curios că Ciubăr Vodă își spune coborât din Ștefan și din Cezar. Nu înseamnă că toți trei au reprezentat eminent funcția imperială și că Mușatinii[30] au sânge împărătesc?

Delirul măririlor… spun cei ce rezolvă totul în epitete; în acest caz, un delir structurat în formule tehnice, ezoterice, admirabile.

---

28 Hermes Trismegistos — „Hermes cel de trei ori mare” — patronul hermetismului, numit așa fiindcă stăpânește cele trei lumi. (vezi pagina 456)

29 Vișnu — Vișnu (sanscr.) — zeul principiului conservator al lumii în trimūrti hindusă (Brahmā, Vișnu, Śiva), care coboară în avatare ca să restabilească Legea: Peștele, Broasca-țestoasă, Mistrețul, Omul-Leu, Piticul, cei doi Rāma, Kṛṣṇa,… (vezi pagina 503)

30 Mușatinii — Dinastia moldovenească a urmașilor Mușatei, din care se trag Ștefan cel Mare și ceilalți voievozi. (vezi pagina 477)

În vremurile noastre, ca să spui un adevăr fundamental, trebuie să-l pui în gura unui nebun, pentru ca, auzind, nimeni să nu priceapă.

Apoi reflexiile acestea, cel puțin stranii în gura unui nebun:

Așa-i că viața-i scurtă?
Așa-i că nu plătește nici cât un dram de turtă?
Trei pași de-abia și-n capăt picioarele ajung.
Omul ca iarba.[31]

Revine la simbolismul celor trei pași; urmează aceste versuri ambigui:

Eu unul cred că omul nerezemat de tron
E mic ca și o muscă pe muntele Sion.[32]

Despre ce tron e vorba? De tronul ceresc din care cade perpendicular; axa care leagă toate lumile prin centrul lor. Orice autenticitate, orice pozitivitate nu e posibilă și reală decât în măsura în care ființa se reazimă de tron, de Axis Mundi,[33] și participă la esențialitatea lui. Altfel, este o simplă muscă; în realitate, un strict neant.

[192 (92)]

Ciubăr Vodă îmbracă pe Despot Vodă în hlamida lui, îi pune coroana pe cap și-i dă sceptrul; e o investitură în sensul feudal al cuvântului: îl trimite în lume ca să arate ce poate. Nu mare lucru, cum s-a văzut.

Când Ciubăr Vodă rămâne singur, spune:

Dar eu cuminte, mă-nalț și zbor și zbor
Sus, sus, pe vârful lumii ce-n visuri se arată.

Vârful lumii este în mod necesar Axis Mundi, în extremitatea lui superioară, cerească, cheia de boltă a firmamentului.

Învestit de Ciubăr, Despot cucerește tronul.

Unul din ultimii editori ai lui *Despot Vodă* a remarcat că toți cronicarii spectacolului ce premieră au criticat fără excepție acest tablou, obiectându-i autorului că a creat, de dragul unui monolog retoric, o scenă inconsistentă din punct de vedere dramatic și neverosimilă…, că uzurpatorii prezumtivi nu-și petrec ultimele clipe în prezența măscăricilor. O obiecție foarte justă, dacă am avea, în adevăr, de-a face cu un măscărici. Dar dacă e altceva, dacă este principiul de legitimitate al tuturor monarhilor autentici, scena capătă consistență și semnificație.

Ciubăr Vodă apare din nou în actul 4, scena a IV-a. Despot e Domn. Și aici, o idee teatrală a lui Alecsandri, o indicație scenică fără nici un rost dramatic,

---

31 sursa: Trimitere scripturară: „Omul ca iarba, zilele lui ca floarea câmpului” — Psalmul 102, 15; v. și Isaia 40, 6: „Tot trupul este ca iarba”. [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

32 sursa: Muntele Sion, „muntele cel sfânt al Lui, bucuria a tot pământul” (Psalmul 47, 1—2), luat aici ca măsură a Axei lumii. [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

33 Axis Mundi — Axa verticală care unește toate stările existenței și trece prin centrul fiecăreia; dreapta care leagă Polul ceresc de cel pământesc. (vezi pagina 440)

dar decisivă din punct de vedere tradițional, care-l arată pe autor informat în anumite date ezoterice, negăsibile în cărți sau în erudiția curentă. Până în acest moment al piesei, Ciubăr Vodă era îmbrăcat în haine și cu insigne regale. *Acum apare în rasă de călugăr,* adică în vestmintele sacerdotale. De data aceasta nu se poate vorbi de coincidență; este vorba de cunoștințe tehnice precise, cu atât mai mult cu cât, cum am spus, acest dublu aspect al lui Ciubăr nu are nici o utilitate, nici literară și nici scenică. Cu alte cuvinte, Ciubăr Vodă reprezintă, însumează, principiul comun al celor două puteri, regală și sacerdotală. Este un Rege Preot, un Rege Mag. Guénon semnalează unirea dublei puteri la Templieri[34] – cavaleri și călugări în același timp – și spune că acest cumul este o caracteristică a tot ce reprezintă în exterior Centrul Suprem, unde este principiul comun al Secerdoțiului și al Imperiului. Cunoștința acestor fapte e cu atât mai probabilă la

[193 (93)]

Alescandri și la cei care l-au comisionat, cu cât, în mod deliberat, sunt deghizate în bufonerie. Chiar Despot o subliniază printr-o întrebare de profan:

Prin ce minune stema căzut-au de pe cap
Și-n locul ei pe frunte crescut-au un potcap?

«Schimbând coroana de carton poleit și hlamida cu rasa și potcapul, Ciubăr va trece de la monarhomanie la exaltarea mistică», remarcă cu gravitate editorul citat.

Se cunoaște sfârșitul. Detronat, Despot și-ar fi scăpat poate viața, dacă nu l-ar fi înjunghiat Ciubăr. Ceea ce a făcut, desface acum, cu acea *potestas ligandi et deligandi* pe care o stăpânește, cu puterea cheilor; ceea ce leagă pe pământ, e legat și în cer[35], și ce desleagă în cer, desleagă și pe pământ. Ciubăr spune, înjunghiindu-l:

Ai vrut să ucizi legea? Mori! Legea te ucide!

Prin urmare, Ciubăr Vodă se identifică cu legea, cu Dharma[36], definiție riguroasă a «Regelui Lumii».

Cum a vrut să ucidă Despot legea? În primul rând, prin încercarea de a împământeni protestantismul. Cu ocazia aceasta, reamintim că regele Franței, Carol al IX-lea, contemporan cu Despot, a avut o comportare similară față de protestanți, culminând în Noaptea Sfântului Bartolomeu. Anumite tradiții orale spun că instigatorul ascuns al ei a fost bufonul regelui, Chicot, despre care se zice că ar fi avut în Franța un rol similar cu acel al lui Ciubăr Vodă în Moldova.

---

34 Templieri — Ordinul Templului (1119—1312), cavaleri și călugări în același timp, prin care Apusul ținea legătura cu Centrul lumii. (vezi pagina 497)

35 sursa: Trimitere scripturară: „Și îți voi da cheile împărăției cerurilor și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri” — Matei 16, 19; v. și Matei 18, 18. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

36 Dharma — Dharma (sanscr., din rădăcina dhṛ-, „a ține, a susține”) — legea, ordinea care susține lumea, și totodată natura proprie a fiecărei ființe, conformitatea ei cu rostul ei; corespondentul vedic e ṛta. (vezi pagina 450)

Privită astfel, tradiția despre Csupor, trimis în Moldova de Stăpânul său, voievodul Ardealului, își capătă toată semnificația. Ceea ce nu se știe, și pe drept cuvânt, căci asemenea lucruri nu lasă urme scrise, este eminentul, suveranul rol ocult pe care l-a jucat în Europa secolului al XV-lea, Ioan Corvin de Inidoara, le Chevalier Blanc de Valachie,[37] mai precis vorbind, transcendența și suprema entitate spirituală care, timp de câteva decenii, a purtat masca Voievodului Transilvaniei.

[194 (94)]

Unul dintre apropiații eroului, Csupor, deținător comisionar al Cupei, purtându-i și numele, cum am văzut, a fost trimis în Moldova cu o misiune aparent cunoscută: ocrotirea lui Pătru Vodă, cumnatul lui Ion Corvin și întărirea garnizoanei din Cetatea Chiliei; în istoria sacră, asemenea misiuni servesc de obicei să acopere altele mult mai importante și mai tainice. Conjecturând, după cele spuse până acuma, ar putea fi vorba de «reactualizarea» unei funcții voievodale în Moldova, «hop-deoparte» față de voievodul vizibil. Și dacă, în adevăr, Csupor a domnit două luni, a reunit o clipă cele două voievodate în pragul domniei lui Ștefan cel Mare, netezindu-i parcă drumul, Înainte Mergător, Prodrom al lui Ștefan, cel mult așteptat ca Galaad, Regele Graalului, și acesta din urmă supranumit «Chevalier Blanc» din cauza culorii armurii sale, ca să menționăm motivul exterior. Csupor a transmis, oare, cupa și cele două funcții lui Ștefan, direct sau prin intermediar? Ele s-au despărțit, cea mai importantă ocultându-se când urmașii lui Ștefan n-au mai fost vrednici să suporte pe umeri ambele puteri. Repetăm, simple conjecturi. Transformarea lui «Csupor Vodă» (Cupă Vodă) în Ciubăr Vodă indică o ocultare și a esențialității lui prin trivializare, procedeu curent în toate tradițiile.

Ciubăr Vodă deci nu este o figură folclorică decât în câteva zicale și jocuri de copii, mai ales când simbolizează o lume întoarsă pe dos, descreierată, și în câteva cântece izolate întâlnite pe la Boroaia sau pe la Rădășeni. Lumea exact inversă pe care ne-o sugerează Ciubăr Vodă impune numaidecât amintirea marii legi tradiționale, analogia în sens invers.

Uneori, voievodul cu ciubărul pe cap aparține nu celor câtorva elemente folclorice amintite, ci literaturii culte. Această apartenență, am amintit că nu-i scade valoarea simbolică și ezoterică. Am coroborat afirmația aceasta a noastră cu numeroase citate din *Despot Vodă.* Explicația acestei stări de lucruri poate fi faptul că Alecsandri a vorbit nu numai în numele lui, ci și în acela al unei colectivități secrete, dezvăluind și învăluind o parte a tainei.

* * *

[195 (95)]

Cel puțin cu o valoare simbolică egală, regăsim pe Ciubăr Vodă în opera unui scriitor pe nedrept uitat, căci, precum spune G. Călinescu, «lipsa unei tradiții critice face pe mulți să socotească pe C. Stamati scriitor mediocru. În

37 „Cavalerul Alb al Valahiei” (fr.) — numele sub care Iancu de Hunedoara e pomenit în cronicile apusene.

realitate, el este eminent, mai mare în privința limbii decât Bolintineanu, în câteva puncte comparabil doar cu Eminescu. El aduce accente byroniene. O limbă moldovenească fastuoasă, în care se amestecă cuvântul dialectal și finul neologism, îi dă o personalitate netedă. Urmând pe Asachi, Stamati cultivă miturile naționale, însă cu mijloace artistice superioare. Numai Eminescu a pus atâta invenție verbală în viziunile lui».[38]

Și vorbind de *Povestea poveștilor* (apărută în 1843, la Iași, în «Cantora Foiei sătești»), de care ne vom ocupa, criticul o arată «ca un lung basm în versuri albe, amestec fericit de duh popular, ariostesc și poem burlesc».[39]

Cititorul trebuie să ia acest ultim termen în sensul său renascentist; burlesc este numai numele eroului, dar nu este deloc burlesc faptul că desemnează pe un «conținător» de licoare necunoscută, probabil de nemurire, ținând seama de simbolismul ceaunului și al cupei la celți și la alte popoare. Acest contrast dintre epitet și sensul lui adânc este de o importanță covârșitoare.

Publicat în 1843[40] și republicat în 1868[41], formă din care reproducem fragmentele de mai jos, poemul lui C. Stamati se intitulează exact:

Eroulu Ciubăr Vodă
Fabula fabulelor vechi populare
sau
Rolando furiosu moldovenescu,

rămas în literatura română cu titlul de *Povestea poveștilor.*

[196 (96)]

După însuși titlul, Stamati consideră poemul ca o chintesență a basmului românesc; atragem atenția că termenii «fabulă» și «poveste» impun în mod imperios recunoașterea unui tâlc intrinsec.

O stranie tăcere a învăluit pe bătrânul boier și opera sa de la început. Să fie numai uitare? Eminescu, care a scotocit toate cotloanele literaturii române pentru a-și mobila *Epigonii,* care a «inventat» până și pe Prale și pe Damiil Scavinschi, nici nu pomenește de numele lui C. Stamati.

Vom cita fragmente din *Fabula Fabulelor* sau *Povestea Poveștilor,* însoțite de comentarii, când se impun.

38 George Călinescu: *Istoria literaturii române,* vol.II, București, Editura Academiei, 1968, p.229–230.
39 *Ibidem.*
40 C.Stamati: *Povestea poveștilor,* Iași, «Cantora Foiei Sătești», vol.I, 1843.
41 C.Stamati: *Musa românească,* vol.I, Iași, Tipografia Buciumul român, 1868, p.72–144.

Ciubăr Vodă domn faimos
Lui Papură strănepot,
Avea un singur ficior
Frumos ca luna lui mai,
Gigât ca un tânăr brad,
Vârtos ca un vechi stejar,
Și viteaz ca un român.
Acest fiu când s-au născut,
Moașa ce l-au strâns de nas
Și l-au prenumit Bogdan,
Au tras boghii și au spus
Mancii ce l-au aplecat,
Ce soție va lua
Și câte va pătimi
Despre farmice și vrăji;
Deci domnișorul Bogdan
Făcându-se flăcăoaș
Tatăl său, domn bătrân,
L-au chiemat în curtea sa,
Fiind boierii adunați
Și după ce l-au pupat
I-au zis: «Fătul meu să știi
Că de-acuma vreau să te-nsor,
Și mirească să-ți alegi
Fată de domn sau de crai
Că să nu piară cu noi
A lui Ciubăr soi vestit,

[197 (97)]

Din care eu rămăsei
Căci pe faimoșii strămoși
Guzanii i-au ospătat…»

Am arătat că Ciubăr Vodă apare cu o tangență istorică în anul 1448, în cronica lui Grigore Ureche; în literatură și în legendă istorică, la Vasile Alecsandri, în *Despot Vodă* vom vedea că apare și la sfârșitul secolului al XVIII-lea; acum îl regăsim în poemul lui C. Stamati, înainte de întemeierea istorică (nu legendară) a Moldovei, în 1360, căci Bogdan din poem nu este altcineva decât primul Domn efectiv al țării, eponimul ei în limba turcă. Lucrul este spus limpede în versurile citate: tatăl lui Bogdan, Ciubăr Vodă, se declară ultimul dintr-o linie de Ciuberi, «soi vestit». Nu este porecla unui singur om, ci a unui șir întreg.

Avem mitul primei descălecări în legenda *Dragoș și bourul.* Pe a doua descălecare o „mitizează” Stamati.

Semnificația acestei quasi-omniprezențe temporale, care este indiciul unei permanențe funcționale, am căutat s-o arătăm mai sus.

Tot poemul este țesut pe elemente de basm, autorul vrând, evident, să arate că în istoria hieratică mitul și istoria sunt urzeala și băteala unui covor unic. Mai mult, autorul își intitulează poemul *Povestea poveștilor,* subliniind astfel că nu are numai o tangență cu folclorul, ci este însăși chintesența, miezul lui, dându-i semnificația reală și adâncă.

Bogdan răspunde părintelui său:

Tată, nu pot să mă-nsor
Cu fată de trup de om,
Ci baba ce m-au moșit
Mi-au spus că ursita mea
Zână frumoasă va fi,
Ce subt soare n-au mai fost;
Deci dă-mi arme și ostași,
Să mă duc să o găsesc.
Atunci tatăl lăcrămând
Au împlinit voiea lui.

[198 (98)]

Bogdan arată că intenția, misiunea lui hotărâtă de Ursitoare[42], este să creeze o rasă eroică, în sensul literal al cuvântului, căci neam eroic se numea, în vechea Grecie, o stirpe ieșită din unirea unui muritor cu o nemuritoare sau invers. Chiar în Evul Mediu se vorbea de race fée,[43] rasă zână, de neamuri mari, ieșite dintr-un muritor și o zână, ca Lusignanii, coborâtori din zâna Mélusine sau Casa de Anjou, care are un rol esențial în „Parsifalul” lui Wolfram; în general, regii și eroii Graalului sunt *race fée*.

În treacăt, semnalăm faptul, neștiut în general de cei mai buni cunoscători ai limbii franceze, că în folclorul poitevin, angevin, breton, normand… *„fée”* desemnează și entități masculine.

Bogdan își alege arme și un cal, ca oricare Făt-Frumos, și pornește la drum.

În codri îi iese înainte Norocul, sub chipul unei roți rostogolindu-se pe stânci – și îl întreabă: «Să-ți dau noroc, să te fac împărat?»

42 „neam de zâne” (fr.) — familiile despre care legenda spune că se trag dintr-un muritor și o ființă din lumea cealaltă.

43 Ursitoare — Cele trei (sau șapte) zâne care torc soarta omului la naștere; corespund Parcelor și Nornelor. (vezi pagina 501)

– Nu, spune-mi unde e ursita mea.
Atunci Norocul i-a zis:
«Mergi, Bogdane, spre Apus
Nouă zile, nouă nopți,
Și pe-a unui munte pisc
Pe sora mea vei afla
Ursitele împărțind,
Însă chibzuind așa
Ca să fie potriviți
Acei ce se însoțesc,
Pentru că ea are ochi…
Și ea îți va da un măr
Cu care tu să-alergi
La izvor sau la părău;
Și acel măr despicând
Din el pruncă va eși,
Ursita mireasa ta,
Căreia din al tău pumn
Îndată apă să-i dai
Căci negrăbind, va muri.»

[199 (99)]

Altfel redat, este chiar mitul din basmul *Cele trei rodii aurite,* al lui Ispirescu. Bogdan trebuie să-și actualizeze mireasa, care acum e numai o potențialitate:

Ear Bogdan, mire Erou
Pohodnicul ș-a întors,
Spe Apus l-au îndreptat,
Cu pintinul l-au împuns,
Și ca săgeata din arc
Slobozită de un brav
La fugă l-au răpezit.
Aleargă negrul comos,
Și zdravănul său picior,
Unde calcă peste stânci
Scapără mii de scântei;
Aleargă negru țintat
De nu semăna a cal
Ci chiar negru nouraș,
Gonit de un vânt cumplit,
Lucind la mijlocul său
O steluță când și când
Ca ținta din fruntea lui;
Fugea negru pântănog
Și lasă în urma sa,
Munți, câmpii, văi și păduri
Și companionii toți;
Iar în vârtejul de colb
Ale lui picioare iuți,
Se văd numai fluturând
Ca patru albe aripi…

Calului, entitate cerească, i se vede numai „vestigium pedi”. Dumbrava cu pomi rodiți cearcă să-l ispitească, dar Bogdan râde de ele, căci el vrea să ajungă

[200 (100)]

Pân la muntele nalt
A pământului sfârșit…

ceea ce este definiția impecabilă, tehnică, a lui Axis Mundi, Muntele Polar[44] ce se găsește totodată și antinomic la centrul și la marginea lumii. În amândouă cazurile este «finis terrae»[45]. Iar Bogdan

44 „capătul pământului” (lat.).

45 Muntele Polar — Muntele sacru așezat la Pol, centrul primordial al lumii și figura Axei: Meru la hinduși, Qāf la musulmani, Olimpul la greci, Sionul la evrei, Montsalvat în legenda Graalului (Guénon, Le Roi du Monde, cap. (vezi pagina 477)

Dă pinteni negrului său
Și toate în urma sa
Se tupilă, pier încet,
Ca o dungă înnegrind
Departe de orison.
Aleargă negrul meu
Peste stânci și peste răpi,
Și de ropotul grozav
Potcoavelor de argint
Vulturii s-au spăriet
Și cârâind între ei
Zic: – flecău neghiob ce ești,
Tu ești timp și calul tâmp,
Că ați venit pe aice;
Căci oricine au văzut
Acest a nostru pustiu,
Stărvul lui nouă l-au dat;
Păn și zefirul ușor
De vine p-aici suflând,
Se sfărâmă printre stânci;
Păn și noi de ne lăsăm
Pe locul unde alergi,
Balaurii ne înghit.

Este câmpul morții nesățioase, care mistuie tot ce aparține devenirii, prin acest fapt meritând să fie nimicit. Inițiatul trebuie numaidecât să-l străbată, pentru ca nimic altceva să nu subsiste din el, decât elementul nepieritor. Am mai spus că fenomenul se numește «separație», în limbaj alchimic. Într-un astfel de regn, Făt-Frumos nu poate trece decât pe cărarea limită între Vulturi și Balauri. Până și Zefirul,

[201 (101)]

adică Suflul, se stârvește aici; cine a ajuns în acest regn, nu are decât alternativa: extincțiunea, «nirvana» în Ether sau căderea în câmpul ireversibil al celei de-a „opta sfere”.

Ear el în loc de răspuns
Le zice: «Fugiți, fugiți,
De nu vreți să vă pătrund
Cu săgețile ce port.»
Deci vulturii spărieți
Sburând roată în orison
Se urcă mereu mai sus,
Până când s-au văzut pe ceri,
Întâi ca niște porumbi,
Apoi ca niște lăstuni,
Apoi ca niște țânțari,
Și apoi încet, încet,
În nouri s-au mistuit.

Întrebăm în treacăt, căci nu facem aici un studiu literar, ce valoare au baladele anemice ale unui Coșbuc sau Vlahuță și tutti quanti,[46] pe lângă aceste versuri incomparabile? Căci până la Eminescu nimeni în poezia noastră nu poate sta alături de această poezie cosmică înaripată.

Mai încolo, Bogdan străbate un ciclon pe care-l risipește; trece pe lângă un șir de cavaleri morți, ce sucombaseră în aceeași căutare a Muntelui Sfânt…

Deci Bogdan, bun sănătos,
Pân la munte au agiuns,
A cărui vârf trecea
Pest nourii ușor,
Ear cu temelia sa
Pân a mărilor fund.

adică exact ce se spune despre Muntele Meru, cu rădăcinile în Okeanos și cu vârful în Tărie. Local, poate fi vorba de Ceahlău.

[202 (102)]

Deci soarele au apus
După muntele înalt,
Și stelele începu
Să clipească în senin
Ca niște de aur ochi
Ce se uită la Bogdan
Țintă, ca, când se-ar mira;
Căci ele prea rar vedea
Alt om pe acolo umblând.

Bogdan, ajuns la capătul călătoriei sale, adoarme.

46 „toți ceilalți de un fel cu ei” (it.).

Deci eu, să doarmă îl las
Fiind și eu ostenit,
Și contenesc să vă spui,
Boieri cuminți ce-ascultați
Ceastă fabulă a mea
Pân și Dumneavoastră toți
Nu-ți zice precum zic eu
Că ceea ce eu v-am spus
Chiar așa – a fost, a fost!

Și aici Stamati pune un asterisc, care trimite la o notă de mai jos, arătând că pentru el povestirea unui basm este în realitate un fenomen de anamnesis[47], de reamintire platoniciană, de dhikr[48],[49] de «pogorământ» (kenosis[50]) de idei, în condițiile limitative ale lumii noastre, ceea ce este posibil numai dacă afirmației băsmuitorului îi răspunde consimțământul ascultătorilor, întrebare și răspuns formând un inel, ca în ritualurile de inițiere cosmologică. Iată acum nota la care ne trimite asteriscul lui Stamati:

«Din vechi, la Moldoveni era îndătinat că spuind cineva o poveste, apoi la fiește care period toți ascultătorii erau să zică: au fost, au fost, adică credeau ce spune cuvântătorul măcar să fie minciună, căci altminterea cel ce spunea fabula se socotea disprețuit și contenea de a mai bărfi.»

Mai jos, Stamati repetă formula.

[203 (103)]

Nicăieri, în afară de Stamati, nu se mai găsește această indicație capitală, privitoare la ritualul «băsmuirii». Formula «chiar așa au fost, au fost» nu este decât traducerea literală a termenului sanscrit *itihasa* (Astfel, da, a fost) care desemnează poemele sacre, *Puranele (Ramayana, Mahabharata)* Indiei.

47 arab. *dhikr,* „pomenire” — repetarea rituală a numelui divin în tarikaturile musulmane; grafia *dhikr* e a autorului. (vezi pagina 450)

48 gr. κένωσις, „golire, deșertare de sine” — termenul pe care sfântul Pavel îl folosește despre pogorârea Fiului (Filipeni 2, 7). [Filipeni (Biblia sinodală), ro.]

49 anamnesis — „Re-amintirea” platoniciană: cunoașterea nu se dobândește, ci se redește aptă. (vezi pagina 434)

50 dhikr — „Pomenirea” (arab.) — repetarea numelui divin în tarikaturile musulmane; corespondentul musulman al lui japa. (vezi pagina 450)

Acolo pe un nor coboară o zână
Ce purta pe al său cap
Coroană de mare preț,
Și pe trup un veșmânt alb,
Fiind văpsite pe el
Ursitele omenești.
Deci această zână ținea
În dreapta corn de belșug
Plin de roduri și de flori,
Ear în stânga smoc de șărpi.
Deci ea lui Bogdan i-au zis:
«Eu împărăteasa sunt
Ursitelor omenești
Și pe care mie îmi plac
Și sunt la fapte onești
Soție bună le dau
Din îmbelșugatul corn,
Ear muritorilor răi
Ce sunt mândri sau pizmași,
Le arunc din acest smoc
A șărpilor veninoși».

Deci zâna distribuie rigoarea și mansuetudinea (mila), ceea ce arată că este principiul lor, *exteriorizare* a lui Axis Mundi, prin urmare, Șakti[51] a Muntelui Polar care răsare din mare și ajunge la cer.

Tu însă care te tragi
Dintr-o viță ce iubesc
A lui Ciubăr, Domn vestit,

[204 (104)]

Lui Papură strănepot
Îți dau ție acest măr
În care s-au zămislit
Ursita soția ta,
Pe care eu ți-am ales
Dintre ale mele zâni
Ca să te pot ferici.

Din măr va ieși Iana Sânziana[52], un nume strict hyperborean, fruct al Arborelui Lumii, Zâna Muntelui. Bogdan se identifică prin hierogamie[53] cu Polul, adică devine Pol:

---

51 Șakti — Śakti (sanscr., „putere”) — energia, puterea activă a unui zeu, personificată ca soția lui, inseparabilă de acela al cărui śakti este: „Șiva fără Șakti e śava, leș”, spune formula tantrică; Guénon o apropie de Šəḵīnāh. (vezi pagina 490)

52 Iana Sânziana — Zâna din basmele și colindele românești (Ileana Cosânzeana, Ileana Simziana), soața ursită a lui Făt-Frumos, pereche feminină a lui Ianus (Ion-Sânt-Ion), legată de Sânziene și de solstițiul de vară. (vezi pagina 458)

53 hierogamie — Hieròs gámos (gr. (vezi pagina 456)

«Însă, Bogdane, să știi
Că multe ai să pățești
Pe când te vei însoți
Cu mireasa care-ți dau.»
Acestea grăind
Împărăteasa pieri,
Și pe capul lui Bogdan
Cunună de trandafiri
Aruncă din al ei corn.
Ear în mână s-au trezit
Bogdan cu un măr domnesc.

Adevărată investitură de Chakravarti[54], de Monarh Universal; cu o coroană de trandafiri, care este foarte exact un rozariu sculptat în Axa Lumii, îl încununează pe Bogdan ca Imperator al Roza-Crucii. Un poet profan, prost sau bun, ar fi vorbit de o coroană de Aur; dar un scriitor care știe că „Fraternitas Rosae-Crocis" s-a manifestat în exterior, în timpul domniei lui Bogdan, este departe de a fi un profan, când îl arată pe acesta încununat de Zeiță cu o coroană de roze. Deci, în cap cu coroană, în mână cu mărul, glob al lumii și simbol al perfecțiunii, cu atributele esențiale ale încoronării regilor, transmise de un principiu sacerdotal sau, mai exact, de principiul comun al ambelor puteri.

54 Chakravarti — „Cel care învârte roata" (sanscr.) — Monarhul universal, nemișcat în centrul roții lumii. (vezi pagina 446)

Cu care (măr) el alergând
Pân sub munte la izvor,

[205 (105)]

Îndată l-a despicat,
Și dintr-însul a eșit
Pruncă cât un puișor,
Mândrișor și mititel,
Și gurița sa căscând
Apă cerea de băut,
Căreea, bunul Bogdan
Din pumnul său i-a și dat
Apoi în năframa sa
Învălit l-a pus la sân
Și încălecând pe cal
Chiar ca vântul s-a pornit
Înapoi spre țara sa
Unde degrab a agiuns
Căci nimic în drumul său
Nu l-a oprit la întors.
Deci bătrânul Domn Ciubăr
Zi și noapte aștepta
Să-și vadă fiul viind.
Și zărind din foișor (... ca Verde Împărat pe Harap-Alb, n.n.)
Ridicându-se pe deal.
Ca de vânt un mare colb,
Și un călăreț frumos
Ca săgiata alergând,
Îndată a înțeles
Că Bogdan se întorcea;
Și-naintea lui eșind
Bătrânul Domn cu alai,
În brațe a priimit
Pe mult dorit fiul său,
Și în frunte l-a pupat,
Ear Bogdan i-a pus în pumn
Mireasa ce și-a adus,
De care prea s-a mirat
Ciubăr înțeleptul Domn;

[206 (106)]

Dar pricepând mai apoi
Că este de zână pui,
Ciubăr nu s-a mai mirat,
Ci s-a făcut ei nănaș,
Numind-o din botez
Ileana cea cu părul lung

(Cosânzeana la români)[55]
Ear cununa cea de flori
Ortodoxul meu Bogdan
La icoană o a pus (deci o suprapunere a Rosa-Crocii peste creștinism, n.n.)
Deci miresii înadins
Leagăn de aur făcu
Și mancă i-a însemnat
Pe soția unui crai
Ce-o sclăvise în război
Viteazu Domn Ciubăr…

(cum a ales Laerte pe roaba Euricleea ca doică lui Ulysse).

Toată Questa[56] lui Bogdan este însuflețită de acel Wunsch vom Paradis,[57] cum îi spune Wolfram von Eschenbach, fără de care orice căutare a Tărâmului Primordial e o imposibilitate. Este foarte exact sensul «dorului» românesc. Ceea ce Bogdan aduce din Paradis, din Muntele Polar, este un germene, și asta ne reamintește de simbolica «Germanie», țară a «germenilor» din tradiția «rosa-crociană». Aduce și cununa de roze tot de acolo. Leagănul de aur în care e pus germenul este o arcă inviolabilă, în care-și desăvârșește maturația Iana Sânziana; este un punct diacritic de trecere dintr-un ciclu în altul; este leagănul pe care îl are între coarne Cerbul și cel în care odihnește «Domnul mititel și înfășățel» din colinde, e Zâna Zânelor, sufletul mortului (sau al inițiatului, ceea ce este același lucru), în staza de palingenezie din bocete. E «Oul filozofal», Athanorul vegetal.

[207 (107)]

Dar ades a trebuit
Leagănul de prefăcut
Căci zâna creștea din trup
Cât într-o lună pe zi,
Pe lună cât într-un an,
Și în sfârșit, în doi ani,
Ea era de măritat.

După cum se vede, este o incubație hermetică. Urmează descrierea lungă a nunții, la sfârșitul căreia, spre ziuă, nuntașii adorm.

55 Sublinierea este a noastră. Ileana, Selena în ceruri, devine Sânziana la români. Botezatul arată că s-a încadrat în schemă creștină o tradiție străveche, precreștină, hyperboreană, în speță pentru că e vorba de Ileana Cosânzeana, recte «Iana Sânziana». Poate fi vorba și de un mit de agregațiune, similar botezului.

56 „Căutarea” (it. și fr. veche) — drumul inițiatic al cavalerului Graalului.

57 „dorul de Paradis” (germ.) — formula lui Wolfram von Eschenbach din *Parzival,* unde *wunsch von pardâs* numește desăvârșirea venită din Rai.

Dar eată, tocmai în zori
De-odată a răsunat
Clopotul de dandana (de primejdie, n.n.)
Și răcnite pân-la ceri
Din orașul ce ardea,
Cu clocot se ridica,
Strigând poporul: „Săriți
Că tătarii ne-a călcat!”

Ciubăr și Bogdan adună oști și contraatacă:

Dar bătrânul domn Ciubăr
Lângă-o biserică stând
Unde păgânii prăda,
Rândui oștenii lui
Ca să-i e prisonieri
Însă-n biserică sta
Însuși Hanul tătăresc
Care trântind la pământ
a Maicii Domnului chip,
Sub picioare îl ținea,
Și cu mânele rupând
Podoabele de pe el
.....
Acest han cel mai cumplit
.....
A Moldovei prădător.

[208 (108)]

Hanul avea o armă pe care moldovenii nu o cunoșteau, praful de pușcă.

Și când focul a buhnit,
Ciubăr parcă n-a mai fost.

Deocamdată ne mulțumim să subliniem acest vers ambiguu, prin adăugarea lui „parcă”. De ce Stamati nu spune răspicat că Ciubăr a murit? E un indiscutabil semn de luciditate, de conștiință inițiatică a lui Stamate.

Hanul se face nevăzut și Bogdan pornește pe urmele lui. Cade însă în mrejele unei vrăjitoare cumplite, care-și ia chip de zână, ca Herakles în mrejele Omfalei. Scapă cu greu din ele. Bogdan ia de la vrăjitoare o brățară.

Cu multe scrijilituri.
Ce foarte se potrivea
Cu slova ce-au fost scris
Împăratul Solomon
În Solomonia sa,
Pe care carte cetea
Prea ades Domnul Ciubăr.

Ceea ce-l arată pe Ciubăr ca «strămoșul», «maestrul», «patronul» solomonarilor care, contrar părerii obișnuite, ce-i consideră vrăjitori,

reprezintă, în realitate, o categorie de înalți inițiați. Un solomonar nu devine ca atare decât după ce a fost „săltat” pe capul unui balaur de sub pământ, peste nori. Sapienti sat![58]

Mai încolo, Bogdan scapă pe o zână de un tricolici. Drept răsplată, zâna îi dăruiește un «junghi» (junghier, *n.n.*) fermecat și-l învață ce să facă cu el.

Tocmai atunci însă, năvăliseră din nou tătarii.

Iar poporul spăriat,
Striga cerând agiutor,
Și zicând: unde-i Ciubăr

[209 (109)]

Al nostru părinte bun,
Unde-i fiul său Bogdan
Să ne scape de tătari?

Hanul avea un singur punct vulnerabil și acolo împlântă Bogdan jungerul dat de zână. Hanul moare și Bogdan îi taie capul. Aidoma cu episodul David și Goliat[59] din Vechiul Testament, tot în ochiul central din frunte a fost înjunghiat și hanul. Zâna îl vindecă de răni pe Bogdan.

Ș-apoi înarmându-l ear
I-a zis: Bogdane, să știi
Că ai să fii Domn faimos
Că tu ai să biruiești
Și pe alți vrăjmași cumpliți,
Și că din prăsila ta,
Vor eși mulți domni viteji,
Moldovei ocrotitori
Și românilor părinți,

ceea ce arată fără nici o îndoială că în mintea lui Stamati și în iconomia miturilor, în numele cărora vorbea poetul nostru, Bogdan se identifică și cu urmașii lui Bogdan, «reîntemeietorul» Moldovei neatârnate, Bogdan începător al unui șir de descendenți privilegiați.

Bogdan se întoarce acasă și își găsește mireasa în mâinile unei țigănci, care se dă drept Ileana cea adevărată – motiv curent în basme. Urmează o serie de transmutații ale Ilenei, mereu ucisă de țigancă: în peștișor de aur, în tei, în flăcău (care scapă pe Bogdan la o vânătoare din labele unui urs), în porumbel așezându-se pe umărul lui Bogdan când stă pe tron, ceea ce arată caracterul pneumatic al Domnitorului. În cele din urmă, Zâna își reia chipul uman, iar țiganca moare cum se cuvine într-un basm, legată și târâtă de coada unui cal

58 „Înțeleptului îi ajunge (atât)” (lat.) — proverb latin, după Plaut, *Persa,* v. 729: *dictum sapienti sat est.*

59 sursa: Trimitere scripturară: piatra din praștie care l-a lovit pe filistean „în frunte... și a căzut cu fața la pământ” — I Regi 17, 49. [I Regi (Biblia sinodală), ro.]

sălbatic. În sfârșit, Bogdan se însoară cu Sânziana. Aceasta nu poate fi Domnița Mușata, matca și eponimul Mușatinilor, ca Melusina, a Lusingnarilor?

Înainte de toate, trebuie să situăm exact acest poem. Privind problema profan și din afară, numai o alternativă pare posibilă. Sau

[210 (110)]

Povestea poveștilor este un mit de origină folclorică, prelucrat de Stamati, sau este exclusiv o operă literară, inventată pe de-a-ntregul de poet, ceea ce era dreptul lui. Ori, nici unui cercetător nu i-a trecut prin minte până acum să claseze poemul în material inspirat din folclor, și pe drept cuvânt, pentru că nu s-a mai găsit în ambianța populară alte versiuni similare cu Ciubăr Vodă, așa cum ni-l prezintă autorul. Prin urmare, poemul este exclusiv literar, țesut pe o canava și cu elemente generale de basm, ceea ce, încă o dată, nu aduce deloc după sine autenticitatea folclorică particulară a mitului și a eroilor lui. Din această dilemă nu se poate ieși; de aceea, pentru un etnograf, nici Ciubăr Vodă al lui Stamati, nici al lui Alecsandri, nu pot constitui material folcloric, decât în detaliu și încadrare.

Realitatea are totdeauna oroare de simplitate, mai exact de simplism, și de aceea, din punct de vedere tradițional, problema este mult mai complexă, mai nuanțată. Spunem dintr-un început, citând pe Guénon, că departe de a fi de origine populară, o parte din ceea ce este socotit folclor, producție populară, nu e nici măcar de origine umană; că organizațiile inițiatice pe cale de dispariție încredințează memoriei populare, masei etnice lunare, învățământul secret al organizației, sub formă de basme și de mituri, pentru ca să nu se piardă totul iremediabil și pentru ca acei care vor putea să le reinterpreteze, când va fi momentul, să aibă la îndemână materialul.

Mai poate fi și cazul mijlociu, când, fără să dispară anumite organizații inițiatice, socotesc ora potrivită pentru «exteriorizarea» unor anumite tezaure din depozitul lor ezoteric; în acest scop, aleg de obicei pe unii din membrii lor, având talent și notorietate. „Dezvăluirea” este cu totul relativă, pentru că se produce tot în moduri mitice și cere calificări speciale pentru decriptare.

Oricum, tendința centrifugă de explicitare este incontestabilă. Este posibil ca acesta să fi fost cazul lui Asachi, al lui Neculai Istrati, al lui Alecsandri… al lui Constantin Stamati. Și atunci avem exemplele de literatură ce nu poate fi deloc considerată *populară; Despot Vodă,* istorioarele și replăsmuirile de doine ale lui Neculai Istrati, legendele asupra Dochiei puse în circulație de grupul lui Asachi, opera lui Creangă, mai târziu, *Prin munții Neamțului,* de Calistrat Hogaș –

[211 (111)]

literatură cultă, totuși cu elemente ezoterice de primă ordine, în prea mare cantitate și prea bine închegate, prea consecvent inițiatice, ca să ne putem permite presupunerea că redactorii lor le-au cules de pe drum, ca pe niște pietre, la întâmplare. Credem că același lucru e cazul cu *Povestea poveștilor* a lui Stamati. În rezumat, este posibil ca anumite personalități să fie alese pentru a exprima lucruri până atunci ținute secrete, într-o formă ambiguă, înșelător populară.

Cazul acesta presupune o decadență mai puțin gravă decât acela în care organizații «inițiatice», „intrând în somn”, ca să întrebuințăm expresia consacrată, își aruncă depozitul inițiatic bogat în mare, într-o butelie. Când o societate secretă alege un mod de exteriorizare prin intermediul literaturii culte, înseamnă că din motive ciclice a hotărât să dezvăluie ceva din tezaurul ei tradițional, ceea ce nu implică deloc o dispariție concomitentă, ca în primul caz. Acestea sunt motivele pentru care cele scrise de Stamati și Alecsandri despre Ciubăr Vodă, deși lipsite de valoare folclorică, au totuși valoare tradițională și ezoterică.

Povestea poveștilor exprimă tradiții mistice, făcând parte din istoria secretă a întemeierii Moldovei. Faptele se întâmplă în alt spațiu și alt timp decât timpul și spațiul istorici profane; evenimentul «a fost odată ca niciodată», după admirabila figură populară, ceea ce nu înseamnă deloc că n-a fost, ci că s-a petrecut în Illo tempore,[60] în dimensiuni inaccesibile și totuși cauzale față de istoria obișnuită.

Vom proceda acum la anumite considerații care, în mod necesar, derivă din «l'esprit de finesse»,[61] și nu din *«l'esprit de géometrie»,* rămânând totuși credincioase logicii interne a problemei.

Dacă *Povestea poveștilor* ar izvorî exclusiv din imaginația lui Stamati, dacă ar aparține exclusiv unei individualități și unei literaturi profane, de ce Stamati, cu incontestabilul său instinct poetic, și-a ales pentru eroul fastuosului său poem romantic un nume trivial ca Ciubăr Vodă, când nimic nu-l obliga? Nu s-a putut ca vulgaritatea numelui să nu-l izbească. Avea la îndemână, pentru poemul lui, care nu e deloc eroi-comic, o mulțime de nume „nobile” din bogata magazie de recuzite romantice, nume coșbuciene și altele de aceeași calitate, gen Fulger, Bărbat, Gelu, Dan căpitan de plai. La Stamati, nepotrivirea

[212 (112)]

dintre valoarea artistică a poemului, seriozitatea subiectului și numele grotesc al eroului, izbește adânc și imediat.

Din perspectiva obișnuită a istoriei literare, această mică enigmă este inexplicabilă. Atunci trebuie găsite alte explicații «supraliterare», ca să ne exprimăm așa.

Revenim la același punct, pe altă cale: Stamati a vorbit în numele unui grup secret moldovean, masonic sau altul, iar poemul lui, ca și basmele lui Creangă, aparține „literaturii de sanctuare” – am zice noi. Istoria literară modernă nu bănuiește existența ei, ceea ce nu împiedică faptul real că cele mai înalte culmi ale creației omenești au purces din ea. Că istoria literară modernă nu vrea, sau nu poate, să recunoască arhitectura tainică și caracterul ezoteric al poemelor homerice, al tragediilor grecești, al *Eneidei,* al *Divinei Comedii,* al romanelor

60 „în vremea aceea” (lat.) — formula cu care se deschid pericopele evanghelice, folosită aici pentru timpul mitic.

61 sursa: „duhul finețiі” (fr.), opus lui *l'esprit de géométrie,* „duhul geometriei”. **Blaise Pascal, *Pensées,* fr. 512 (ed. Brunschvicg).** [Blaise Pascal — Pensées, fr]

Graalului, al lui Tavelais, al infoliului shakesperian… nu poate să li-l ia, nici să înlăture o stare de fapt obiectivă; avem de-a face cu una din multiplele încercări de „secularizare” a Sacrului, specifice lumii moderne, de „profanare”, în sensul literal al cuvântului (adică de profanizare), perfect consecventă cu ura contra misterului a acestui moment ciclic și cu încercarea de a coborî totul la nivelul „bazic”, substanțial al lucrurilor.

Ca posibil mason sau altceva, Stamati era riguros limitat de servituțile organizației inițiatice din care făcea parte și, în special, în interpretarea simbolurilor ei; trebuia să dea mitului ce i se încredințase spre dezvăluire exact dimensiunile, semnificația, tâlcuirea ce le avea în depozitul tradițional. Nuanța de „constrângere” pe care o insinuăm este un fel de exprimare sugestivă; în realitate, toți acei care au vorbit lucid și în cunoștință de cauză în numele organizațiilor secrete, erau perfect de acord asupra sensului adânc al mitului ce primiseră misiunea să-l exprime, așa că „servitutea” de care vorbeam nu avea un caracter de consemn și nici de corvoadă.

Trebuie să spunem că intenționat nu am reprodus sfârșitul *Poveștii poveștilor,* pentru că era necesar să fie lămurite în prealabil cele spuse mai sus.

Bogdan se însoară cu Ileana Cosânzeana și autorul descrie desăvârșirea nunții întrerupte de năvălirea tătarilor. Urmează trei rânduri de puncte de suspensie, apoi Stamati reia:

[213 (113)]

.....
.....
.....
Acolo m-a deșteptat
Soarele ce răsărea
Tocmai în fereastra mea;
Și pe masa, ce era
Lângă al meu așternut,
Luminarea tot ardea;
Ear lângă mine pe pat,
Era un hronicar vechi
Deschis tocmai acolo,
Unde scrie de Ciubăr,
Ear jos lângă cuptoraș
Dormea bătrânul chelar,
Ce-mi tot fabule spunea
Sara păn ce-adormeam.
Deci atunci am înțăles
Că și fantazia mea
S-a fost prea înfierbântat,
De hronicarul cel vechi
Și de-a lui bărfituri.
Și acest vis minunat
Ce în somnul meu văzui,
Adunătură a fost
Din fabule ce mi-a spus el
Și din ceea ce citii
Sara când am adormit...

La prima vedere, scena pare obișnuită; privită cu luare aminte, își arată părțile neverosimile. Mai întâi, ce căuta „chelarul” în camera stăpânului, în timpul somnului acestuia? Chiar dacă povestise ceva de cu seară, normal era să se retragă în odaia lui, căci numai loc nu lipsea în conacul lui Stamati. În realitate, „chelarul”, cum i-o arată numele, este stăpânul cheilor, care deschide și închide poarta celor ascunse, cartea tainelor. Chelarul a rămas toată noaptea în camera stăpânului, fiindcă era elementul indispensabil în evocarea lui Ciubăr Vodă,

[214 (114)]

precum și a fiului său Bogdan. Stamati nu putea spune mai răspicat că a avut două izvoare de informație, cartea și tradiția orală; mistagogul, în amândouă, era bătrânul chelar. În jurul focului sacrificial, indispensabil în orice evocare, Stamati a avut o «visio»,[62] o «uimire» – cum se spunea în secolul trecut; că s-a petrecut în stare de vis sau de veghe, e un detaliu secundar;

62 „vedenie” (lat.).

scena este magică și în efectuarea ei raporturile dintre servitor-stăpân s-au inversat.

Acum, «hronicul cel vechi», deschis pe masă, putea fi în adevăr cronica lui Ureche, cu unicul ei rând: „după Pătru Vodă, au domnitu Ciubăr Vodă, două luni!” Propoziția aceasta scurtă și anodină a putut ea deslănțui mitul vast și complex din *Povestea povestelor?*

Poetul scrie:

… fantazia mea
S-a fost prea înfierbântat
De hronicarul cel vechi
Și de-a lui bârfituri…,

dar cum poate o simplă mențiune a lui Ureche să constituie o bârfitură? O bârfitură se întinde pe pagini; un rând de cronică este o simplă mențiune, pretext numai pentru o narațiune cu rădăcini în altă parte. Versul n-ar putea fi în realitate o aluzie la documente scrise, secrete? Sau, mai degrabă, «cartea de pe masă» nu reprezintă chiar Liber Vitae?[63] Cartea ursitelor în care stau scrise toate ce au fost, sunt și vor fi? că i-a deschis-o… acela care o închide și o deschide, stăpânul cheilor, bătrânul chelar? Scena este magică și o găsim în povești. Ne reamintește o scenă din basmul *Porcul fermecat* al lui Ispirescu. Împăratul, tatăl a trei fete, pleacă la război, interzicând fiicelor lui să intre într-o anumită cămară. Natural, ele nu rezistă la ispită și:

> «Cea mai mare din surori care era păzitoarea cheilor (deci „chelăriță”, *n.n.*) băgă cheia în broască și întorcând-o, scârț, ușa se deschise. Fetele intrară. Când colo, ce să vadă? Camera n-avea nici o podoabă; dară în mijloc era o masă mare cu un covor scump pe dânsa și d'asupra o carte mare deschisă.»

[215 (115)]

În cartea aceasta, arată povestea în continuare, și-au citit fetele destinele.

Aceasta în ceea ce privește izvorul scris al lui Stamati. Despre cel oral spune:

63 „Cartea Vieții” (lat.) — cartea în care stau scrise numele celor vii, pomenită în Apocalipsa 20, 12. [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

Ear jos lângă cuptoraș
Dormea bătrânul chelar
Ce-mi tot fabule spunea
A domnilor celor vechi.
.....
Și acest vis minunat
Ce în somnul meu văzui
Adunătură a fost (deci o îmbinare, n.n.)
Din fabule ce mi-a spus el
Și din ceea ce citii.

Este clar: tradiție orală și tradiție scrisă. Or, cum am mai spus mai sus, tradiția orală a chelarului nu se găsește decât în doză infinitezimală în folclor; ea nu s-a transvazat în exterior până la Stamati și Alecsandri. Ca atare, există numai o singură explicație: ea aparține unor tradiții orale secrete, ceea ce nu era posibil decât dacă subzistau pe vremea lui Stamati organizații inițiatice cu depozitul ezoteric și având conștiința „sacralității", a importanței lui. S-a crezut de cuviință, prin jurul anilor 1840 (începutul ciclului Vărsătorului suprapus pe sfârșitul ciclului Peștilor) să se manifeste, învăluit și simbolic, o parte a acestui depozit, desigur nu cea mai importantă, pe motive de oportunitate ciclică.

Povestea se situează la punctul critic care desparte preistoria Moldovei de istoria ei. Eroul este, după cum am văzut, Bogdan Întemeietorul. Or, mitul arată că acest «întemeietor» este în realitate moștenitorul unui neam lung, sacral, al unei *race faée,* de Ciubărești, al cărei nume (Ciubăr arată un conținător) este posibil să indice inițiați mai vechi decât chiar acei stăpânitori ai Graalului, îmbrăcați în haine de rosa croce-eni. Când am vorbit de drama *Despot Vodă* a lui Alecsandri, am arătat îndelung motivele ce ne fac să înclinăm spre această soluție. Or, mitul primează istoriei. Mitul îi dă istoriei tâlcul adânc, printr-o dimensiune ce rămâne ascunsă, dar condiționând totul. Am putea

[216 (116)]

simboliza, tot în spiritul miturilor, „cadrul" evenimentelor dinaintea și de după întemeierea Moldovei, cu o clepsidră sau cu proiecția ei plană, litera X, în care preistoria este în recipientul superior, istoria în cel inferior; în punctul diacritic, intermediar, nespațial și netemporal, stă fabula propriu-zisă, prin care se scurge nisipul devenirii, repartizând cele de sus în cele de jos, preistoria în istorie, în sens invers, per speculum in aenigmate.[64] Analogia în sens invers se aplică în mod riguros; *Ciubăr Vodă cel Vestit,* din „soi vestit", a devenit pe parcurs și rege al Graalului în obârșii, Domnul legitim și vizibil în preistoria Moldovei, devine invizibil în istorie: «Ciubăr parcă n-a mai fost»... scrie textual Stamati. Acest «parcă» face versul afin și solidar cu *«vivit non vivit»* al regelui

64 sursa: „ca prin oglindă, în ghicitură" (lat.). **I Corinteni 13, 12**, după Vulgata: *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem.* [I Corinteni (Biblia sinodală), ro.]

Arthur. Ciubăr devine un tribulant cu funcție ocultă, nepărăsindu-și însă țara, care s-ar pulveriza fără actul lui de prezență ascunsă, reapărând din când în când, în momente grave, pe care le cunoaște numai el. După caz, când poate, ia ca suport de manifestare pe unii din marii voievozi moldoveni; în mod obișnuit însă dă târcoale pricipilor sub înfățișarea nemernică de măscărici, mască ce permite proximitatea și familiaritatea.

Dacă obârșia voievodatului moldovean trebuie căutată printre vechii inițiați, deveniți cu timpul cavaleri ai Graalului, apoi cui li se poate aplica mai bine decât legendelor de întemeiere a Moldovei și a Țării Românești, ceea ce spune Wolfram von Eschenbach în *Parsifal?* Și anume că acei cavaleri ai Graalului aveau misiunea să dea popoarelor regi aleși de Dumnezeu.

Revenind la Ciubăr și fiul său Bogdan, această readaptare a unei funcții este inevitabilă într-un ciclu descendent de umanitate; este o «învăluire-involuție», un «pogorământ», o «micșorare», dar sacrificială, ca și încarnarea lui Christos, deci neafectând Principiul, fața intimă a funcției. Reamintim istoria Egiptului peste care au domnit la început, mii de ani, dinastii divine, pentru ca în istoria propriu-zisă să le ia loc dinastiile umane. Este o cădere din Paradis, dar inevitabilă, readaptare teurgică[65], salvând esențialul prin ocultare.

Această readaptare de tradiție e în primul rând o readaptare de doctrine ezoterice la noi condiții de viață. La noi, ea s-a întâmplat în

[217 (117)]

secolul al XIV-lea și atunci ne întrebăm dacă nu este în legătură cu tragedia Ordinului Templului; mai exact dacă nu e vorba în mitul spus de Stamati și de readaptarea tradiției templiere la rosacroceanism. Iată ce scrie Guénon: «…se poate înțelege că în aceste condiții, distrugerea Ordinului Templului a provocat pentru Occident ruptura relațiilor regulate cu «Centrul Lumii»; și trebuie să situăm în secolul al XIV-lea deviația care, inevitabil, avea să rezulte din această ruptură și care a mers accentuându-se până în epoca noastră. Nu se poate spune totuși că orice legătură a fost sfărâmată deodată; destul de mult timp, relațiile au putut fi menținute într-o anumită măsură, dar într-un mod ascuns, prin intermediul unor organizații ca *Fede Santa* sau a *Fedeli*-lor *d'Amore,* ca «Massenia Sfântului Graal» și, fără îndoială, încă prin multe altele, toate moștenitoare ale spiritului Ordinului Templului și cele mai multe ieșite din el, printr-o filiațiune mai mult sau mai puțin directă. Acei care au consacrat acest spirit viu și care au inspirat aceste organizații, fără ca ei înșiși să se constituie în vreo grupare definită, au fost acei numiți cu un nume esențial simbolic, «Rosa Croce»; dar a venit o zi în care înșiși acești «rosa-croce-ști» au trebuit să părăsească Occidentul…”[66]

În legătură cu templierii, o tradiție spune că Ciubăr Vodă era numit astfel pentru că bea nemăsurat vin cu ciubărul. Dar cum să nu apropii aceasta cu proverbul „boire comme un templier”? Expresia aceasta, arată Guénon, este

65 teurgică — Lucrarea rituală prin care influențele cerești sunt chemate și fixate în lumea de jos. (vezi pagina 498)

66 R. Guénon: *Les Gardiens de la Terre Sainte,* în: *Symboles fondamentaux de la science sacrée,* Paris, Gallimard, 1962, p.113.

explicată de vulg în sensul grosolan-literal, dar «în realitate indică vinul cunoașterii». În ebraică *iain* (vin) și *soct* (mister) au numere echivalente.

Îngurgitarea nemăsurată de vin simbolizează aici, în realitate, o capacitate excepțională de comuniune cu Divinul.

Aceeași putere de îngurgitare o găsim și la Novăcești, despre care vom vorbi mai târziu.

Acesta este aspectul de băutură al Euharistiei, dar mai este și un aspect comestibil. În basmul *Povestea celor trei zâne, ce s-au prefăcut în trei păsări măiestre de peste nouă mări și nouă țări, unde creștea în vârful ierbii mărgăritar,* basm cules de Simeon Florea Marian *(Basme*

[218 (118)]

din țara de sus, Iași, Junimea, 1975) se spune: „Tatăl său adevărat (al eroului, *n.n.*) vrea să facă un praznic minunat ca și acela al lui Ciubăr Vodă…”

Or, legenda care spune că Decebal a băut „otravă” împreună cu tovarășii lui, trebuie luată numai în sens literal?” „Vitriolum” este și el o otravă; contemplarea interiorului cupei Graalului aduce moartea imediată. Bătrânii alchimiști spun că „Magnum Opus[67]” este o otravă cristalizată. Au fost Burebista și Decebal Ciuberi Vodă?

Ni s-a atras atenția că în Țara de Jos, la Nicorești, de pildă, în regiunea de vii, se spune „ciubăr” exclusiv la un recipient mare în care se pun strugurii culeși și se zdrobesc cu „mustuitorul”. Ciubărul nu are altă întrebuințare acolo. Caracterul euharistic și identitatea cu cupa sunt evidente.

Revenind la Templieri, Guénon citează în *L'ésoterisme de Dante* versuri ale poetului florentin, care par să exprime discret transformarea Templarismului, după aparenta sa distrugere, ca să dea naștere Rosa-croceanismului;

În forma dunque di candida rosa[68]
mi si mostrava la milizie santa
che nel suo sangue Cristo face sposa.

(Paradiso, XXXI, 1-3)[69]

(«În forma de roza albă
Mi s-a arătat miliția sfântă
Cu care Hristos s-a căsătorit în sângele tău».)

Lângă versurile ilustrului Ghibelin, punem pe acelea ale lui Stamati, spre comparație. Zâna Muntelui Polar, cu haina pe care erau scrise destinele omenirii, cu cornul abundenței în mâna dreaptă și cu mănunchiul de șerpi în cea stângă…

---

67 Magnum Opus — „Marea Operă” (lat.) — lucrarea alchimică întreagă, de la Materia Primă la Piatra filozofală, prin cele trei faze ale ei, nigredo, albedo, rubedo; în sens spiritual, transmutarea omului, nu a metalelor. (vezi pagina 469)

68 vers. **Dante, *Paradisul* XXXI, 1—3.** Textul canonic (ediția Petrocchi): *In forma dunque di candida rosa / mi si mostrava la milizia santa / che nel suo sangue Cristo fece sposa.* Traducerea pe care o dă autorul („în sângele tău”) e o scăpare: *nel suo sangue* înseamnă „în sângele Său”, al lui Hristos. [Dante Alighieri — Paradisul, trad. George Coșbuc, ro.]

69 R. Guénon: *L'ésoterisme de Dante,* Paris, Gallimard, 1957, p.29.

Și pe capul lui Bogdan
Cunună de trandafiri

[219 (119)]

Aruncă din al ei horn
Iar în mână s-au trezit
Bogdan cu un măr domnesc.

Rit de consacrare a lui Bogdan, fiul regelui Graalului, ca Monarh Universal și ca Imperator al Rosa-Crocei și, implicit, rit de readaptare a vechii tradiții în Rosacroceanism. Și dacă Stamati ar fi fost liber de orice «consemn», «de capul lui», cum se zice popular, fără instrucțiuni riguroase primite de la alții, nu i-ar fi venit mai la îndemână să scrie că Bogdan a fost încoronat cu o coroană de aur? Interesant este faptul că, în adevăr, transformarea Templarismului în Rosacroceanism a fost contemporană cu «suscitarea» Moldovei.

În concluzie, faptul semnificativ că *Povestea poveștilor* a lui Stamati nu s-a prăvălit în folclorul propriu-zis, înseamnă că a rămas, deși semidezvăluită, patrimoniul unei fraternități ascunse; în alți termeni, aceste fraternități au continuat să existe până târziu în stare aproape pură, căci altfel, prin mecanismul pe care am încercat să-l arătăm în cursul acestui studiu, în mod inevitabil, mitul ar fi devenit folcloric, prin devoluție. O probă este că Vasile Alecsandri a scris atât de puțin popularul și totuși atât de inițiaticul *Despot Vodă* la 40 de ani după «povestea» lui Stamati, același număr de ani cât a durat tribulațiile în pustie ale lui Israel[70]. La 40 de ani distanță, figura fundamentală a lui Ciubăr Vodă apare în două opere de literatură exclusiv cultă.

O intervenție extrem de semnificativă în această problemă o găsim într-un articol pe care vechiul și intimul prieten al lui Alecsandri, Alexandru Papadopol-Calimah, l-a publicat în 1882, în „Convorbiri literare”, vol. XVI, cu ocazia reprezentării piesei istorice a lui Alecsandri, care a constituit obiectul unei comunicări la Academie. După ce constată că istoric nu se știe aproape nimic despre Ciubăr Vodă, Papadopol se referă la poemul lui Stamati și-i face o lungă analiză, ca și când putea să aibă valoare folclorică sau istorică. Un cercetător prob și harnic cum era Papadopol Calimah nu putea fi atât de naiv încât să acorde valoare informativă operei Cavalerului, dacă ar fi privit problema din afară, ca marea masă a cititorilor. Dacă totuși se prevalează și se referă la ea, înseamnă că avea informații secrete despre autenticitatea tradițională și autoritatea ei, de la societățile masonice sau altele, din care făcea probabil parte ca mulți fruntași din generația și

[220 (120)]

clasa lui. Un fapt semnificativ coroborează această ipoteză; citând versurile pe care Stamati le pune în gura lui Ciubăr Vodă, adresându-se fiului său:

70 sursa: Trimitere scripturară: cei patruzeci de ani de rătăcire prin pustie — Numerii 14, 33—34; v. și Ieșirea 16, 35. [Numerii (Biblia sinodală), ro.]

Fătul meu, vreau să te-nsor
Ca să nu piară cu noi
A lui Ciubăr soi vestit
Din care eu rămăsei,
Căci vestiții strămoși
Guzanii i-au mâncat…

Papadopol pune în italice ultimele două versuri tipărite normal de Stamati, adăugând puncte de suspensiune ce nu există în text.

Și apoi comentează: «Ciubăr știa Solomonichia și-și prevedea fatalul sfârșit, tot de Guzani sau Ghizhani…» Aici alte puncte de suspensie ca și cum ar vrea să insinueze: cine are minte, să priceapă.

Aparenta inexactitate a afirmației lui Papadopol a flagrantă, căci mai jos, în poem, vedem pe Ciubăr Vodă omorât nu de guzani, ci de hanul tătărăsc…

Alăturarea acestor două cuvinte, guzanul și ghizhani este o pură invenție a lui Papadopol-Calimah, pe care n-o găsim răspicat la Alecsandri, nici la cavalerul Stamati. Dar dacă circula oral? Dacă se șoptea în societăți secrete la care Papadopol-Calimah nu se putea referi în ședința publică a Academiei Române din cauza jurământului inițiatic? Se mulțumește să insinueze asonanțe, limpede pentru aceia cărora le servea de cuvânt de pasă.

E probabil că pentru Papadopol cititorii se împărțeau în două categorii: o infimă parte, care nu avea nevoie de explicații, deoarece le ținea din aceleași surse ca și el iar aluziile îi erau suficiente, și restul, făcut din profani, care nu conta. Aceștia n-aveau decât să reflecteze, dacă îi ducea capul, ceea ce nu s-a produs până acum. Papadopol are aerul să insinueze: „v-am spus indispensabilul. Mai departe mergeți voi cât vă duce mintea”. „A bon entendeur salut!” Vă atrag numai atenția că guzanii care-l mănâncă pe Ciubăr Vodă sunt ghiz-hani, ghizhanii tătărești.

[221 (121)]

Dacă Papadopol Calimah ar fi fost numai un cercetător independent, liber în inițiativele sale, s-ar fi exprimat normal cam așa: «după părerea mea, cuvântul guzan este un termen simbolic substituit lui Ghizhan, hanul tătăresc; cât despre ghiz incipient, este posibil să fie a doua silabă din Cin-ghiz, termenul întreg fiind Cinghiz-Han». Cuvântul întreg este simbolic deoarece marele han al mongolilor nu a ajuns în Moldova, nici măcar în Europa, pe care a pustiit-o până la Nipru prin locotenenții săi, naianii Gebe și Subotai. Valul mongol ne-a atins abia sub nepotul lui, Batu-Han, întemeietorul Hoardei de Aur. Dar este permis să iei pe cel mai mare erou al mongolilor ca simbol al întregului neam, ale cărui năvăliri și pustiiri au fost pentru noi echivalentul macrocosmic al Voiajului infernal microcosmic pe care orice entitate individuală în stază de reintegrațiune trebuie să-l epuizeze? Că mongolii sau tătarii au simbolizat nu numai pentru noi, ci pentru întregul Occident, Infernul, o dovedește deformarea numelui lor în Tartar, identificând neamul năvălitorilor cu locuitorii Hadesului, Tartarul antic;

> «S'ils arrivent ces Tartares, ou nous les ferons entrer dans le Tartare d'ou ils sont sortis, ou bien ils nous enverront nous-mêmes jouir, dans le ciel, du bonheur promis aux élus; le jeu de mots qu'on prête ici à Saint-Louis se retrouvent dans presque tous les écrits de cette époque; et c'est peut-être là, pour le dire en passant, la véritable cause de l'altération que les Occidentaux ont apportée au nom des Tartares.»[71]

Deci, guzanii-ghizhani sunt o desemnare nu numai a mongolilor, nu numai a tătarilor, ci a tuturor neamurilor nomade ugroaltaice care ne-au năpăstuit, începând cu hunii, bulgarii, maghiarii, turcii, până la cei care, după ce au stat două veacuri sub călcâiul Hoardei de Aur, i-au preluat moștenirea, ambițiile, mentalitatea. E un obicei universal răspândit în societățile secrete să se simbolizeze generalul prin particular și individual, iar felul insidios, ambiguu, în care Papadopol-Calimah ne sugerează asonanța guzan-ghizhan, îl face solidar, complice, am putea zice, cu alți contemporani: Vasile Alecsandri, Neculai Istrati, Asachi și alții.

[222 (122)]

Ne-au năpădit neamurile, ne-au pustiit vijeliile; în învăluirea lor a rămas nestins și statornic un sâmbure de foc, neatins de furtuni pentru că nu e din lumea lor; o taină de la începutul lumii încredințată Descălecătorilor și retransmisă de ei mai departe, în lungul veacurilor, unui mănunchi mereu viu și mereu împrospătat de Veghetori. Spuneam că și în cazul de față mitul primează istoria. În economia și dimensiunile *Poveștii poveștilor,* Mușatinii sunt coborâtori, pe de o parte din Regii Graalului, pe de lată parte din Iana Sânziana, căreia

«Din cosiță ruja-i cântă,
Nouă-mpărății ascultă,
Dumnezeu se minunează.»

Istoricii literari spun că Stamati își zicea «cavaler», pentru că fusese decorat cu cea mai insignifiantă decorație rusească, ordinul «Sfântul Stanislav», în cel mai mic grad al ei. Nu era cu ce te făli. Decorația îi fusese acordată de țarul Alexandru I, căruia Stamati îi fusese prezentat cu ocazia vizitei acestuia în Basarabia. În realitate, și aici ar putea fi un echivoc, membrii ordinului masonic al «Strictei Observanțe» căpătau un nume emblematic precedat de termenul Eques (Cavaler); de exemplu Eques a capite galeato, Eques ab ense, Eques a cygno triumphante, Eques a penna ruba[72] (prințul Charles Edward Stuart, pretendent la tronul Angliei), Eques a floribus[73] (Joseph de Maistre) etc.

După Conventul de la Wilhelmsbad, «Stricta Observanță» a devenit «Regimul scoțian rectificat», care a păstrat totuși obiceiul de a acorda titluri cavalerești. Alexandru I era membru al acestui Regim și purta numele de

71 *Dictionnaire Littré,* la cuvântul «Tartare».

72 „Cavalerul capului coifat, Cavalerul spadei, Cavalerul lebedei triumfătoare, Cavalerul penei roșii” (lat.) — nume de ordin din «Stricta Observanță»; ultimul, *Eques a penna rubra,* era al prințului Charles Edward Stuart.

73 „Cavalerul florilor” (lat.) — numele de ordin al lui Joseph de Maistre.

«Cavaler binefăcător al Cetății Sfinte». Nu era și Stamati cumva cavaler al «Regimului scoțian Rectificant»? De aici echivocul cu «Cavaler al Sf. Stanislau».

Aceeași întrebare se poate pune și în legătură cu marele mitropolit al Moldovei, Veniamin Costache. Crescut în duhul evanghelic, al smereniei și disprețului pentru tot ce este fală trecătoare pământească, înaltul prelat semna însă în documentele vremii și pe cărțile ce ieșeau din tiparnița Mitropoliei de la Iași, drept «Cavaler al Ordinului Sfânta Ana». Nu cumva și la dânsul, ca și la Stamati, modestele decorații pe care le

[223 (123)]

primise erau paravanul după care se ascundea altceva? Ceea ce se știe este faptul că Mitropolitul Veniamin Costache era mason, iar ordinul Sfânta Ana are un rol important în romanul *Craii de la Curtea Veche.*

* * *

Ciubăr Vodă mai este menționat în scrisoarea a XII-a, intitulată *Pâcală și Tândală,* a lui Costache Negruzzi[74], apărută în „Albina Românească" a lui Asachi. Și poemul lui Stamati și *Pâcală și Tândală* a lui Negruzzi au apărut cam în același timp. Parcă autorii lor și-ar fi vorbit. *Povestea poveștilor* e din 1843, iar *Pâcală și Tândală* din 1842. Conținutul scrisorii e la unison cu numele și noțiunea de Ciubăr Vodă. Aceștia, Păcală și Tândală, aparțin aceleiași familii spirituale. Scrisoarea începe cu un rând de puncte, ca și cum anumite lucruri nu s-au spus și nici nu trebuie spuse, fiind totuși cunoscute aluziv de anumiți cititori.

Fevruarie 1842

> .....
>
> «– Dar d-ta, moșule, n-o să ne spui ceva? am zis către bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.
>
> – Ce vreți să vă spun? răspunse el. ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului care port două sute de ierni în spate? Voi vă ziceți români ș-apoi vorbiți o limbă pe care eu nu o înțăleg. Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă. Sunteți așa de jigăriți și gingași, încât de v-ar vedea strămbunii noștri ar plânge de jale.»

La prima vedere, găsim aparent tema comună a deosebirii dintre generații, dar când bătrânul spune că are 200 de ani intrăm de-a dreptul în incredibil, în farsă și fleac, cum o vrea și numele bătrânului, Tândală,

[224 (124)]

paredru cu Pâcală, nașul său. De altminteri, toată scrisoarea este o flecăreală; dar dacă este o flecăreală voită, ca aceea a lui Rabelais, de exemplu, și a atâtor alte scrieri simbolice cu formă comico-divagantă?

74 C. Negruzzi: *Opere,* vol.I, București, Minerva, 1974, p.250–254.

De la început se învederează că nu este vorba de contraste dintre generații, ci de opoziția între succesiunea generațiilor efemere și un principiu imuabil, perpetuu, numit bufonic Tândală. Derezonarea continuă:

> «Trebuie să știți, feții mei, că eu sunt feciorul vestitului Strâmbă-Lemne care lua stejarul cât de gros, îl îndoia cu mâinile și-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr Vodă cu care învățase carte la dascălul Pascal din Podul Iloaiei ce știa toată Alexandria pe de rost, făcută de numitul dascăl Pascal, de unde nu știu cum a căzut în miinile domnului Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată junețea sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură, și a lui Pârlea Vodă. Ce mai vemi acelea! Când venea primăvara și ieșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boii la plug, se duceau la Unguri sau la Leși și luând de-acolo oameni, fie nemeși sau proști, șleahtici sau mojici – nu mai alegeau, îi înjugau și arau lanuri cât vezi cu ochii, unde semănau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne de ars. De aceea, luat-ați samă când e ger și vântul vâjâie, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipând și vedeți strecurându-se din ele o apă fierbinte? Acele, feții mei, sunt sufletele leșilor care țipă și lacrimile ungurilor care pică, căci sufletele lor – pentru păcate pesemne le-a osândit Domnul Dumnezeu să intre în copacii pădurilor pe care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor acelora? Erau înalți ca brazii și voinici ca zmeii. Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă Piatră care avea obicei când se punea la masă să înghită mai întâi șapte-opt bolovani ca să-i facă poftă de mâncare.»

Să luăm deci notă că Negruzzi a cunoscut în anul 1842 pe vestitul pădurar Tândală, finul lui Pâcală, fiul lui Strâmbă-Lemne, care strâmbă Lemne fusese conșcolar cu Ciubăr Vodă, nepot al lui Sfarmă Piatră, în tinerețea lui la curtea lui Lăcustă, Papură, Pârlea Vodă. Cumătrii fabuloase, prietenii mitice care seamănă ca două picături de apă cu însoțitorii lui Harap-Alb, cu care cititorii vor face cunoștință abia peste vreo 35 de ani de la scrisoarea lui Negruzzi. Iată, de pildă, cum este descris Ochilă din basmul Harap-Alb:

[225 (125)]

> «– Doamne ferește de omul nebun că tare-i de jălit sărmanul! Pe de o parte îți vine a râde, pe de alta îți vine a plânge. (Cele două fețe ale lui Ianus *n.n.*)/…/ Poate că acesta-i vestitul Ochilă, frate cu Orbilă, văr primar cu Chiorilă, nepot de soră lui Pândilă, din sat de la Chitilă, peste drum de Nimerilă. Ori din târg de la *Să-l cați,* megieș cu *Căutați și de urmă că nu-i mai dați*»[75] (sublinierile noastre).

Cimiliturile, frământările de limbă, seamănă ca două picături de apă. Același stil divagant dar cu tâlc. Negruzzi însă mai strecoară, neglijent, și numele lui Ciubăr Vodă.

Suntem în plină fabulă. Toate bune, dar de ce autorul, după ce spune că Strâmbă-Lemne copilărise cu Ciubăr Vodă, acum 483 de ani, adaugă că învățase cu dascălul Pascal din Podul Iloaci, care știa Alexandria pe de rost, de la care a aflat-o și a tipărit-o domnul Barac, care mai trăia încă pe vremea scrisorii lui Negruzzi, deoarece a murit în 1848? După cele ce le-am spus până

75 Ion Creangă: *Harap–Alb,* în: *Povești, Amintiri,* București, Editura Minerva, 1982, p.112.

acum, nu e vădit că Strâmbă-Lemne, Sfarmă-Piatră, Pârlea, Lăcustă, Papură Vodă, Pâcală și Tândală, Ciubăr Vodă, Harap-Alb și *tutti quanti* sunt nume hieratice purtate de oameni în carne și oase, însumând înalte funcții spirituale, transmisibile din generație în generație, cel puțin până în anul de grație 1842, anul Scrisorii a XII-a? Pădurarul Tândală este paznicul gemetelor generațiilor trecute, încorporate în murmurul și geamătul pădurii, cu alte cuvinte în murmurul și geamătul Verbului Primordial, tribulant în lumea noastră, vehiculat de suflu, șoptit la gura sobei.

Când moare, Strâmbă-Lemne își încredințează fiul nașului său, Pâcală, pentru învățătură, apoi… se stinge *la patru sute opt zeci și trei de ani.* Nașul Pâcală nu se dă în lături și iată cam ce-i spune lui Tândală, ucenicul său:

> «Fine, de vrei să trăiești bine și să ai tihnă să te silești totdeauna a fi la mijloc de masă și la colț de țară pentru că e mai bine să fii fruntea cozii decât coadă frunții. Șezi strâmb și grăiește drept. Nu băga mâna unde nu-ți fierbe oala, nici câta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru Behehe vei pierde și pe Mihoho.»

[226 (126)]

Cascada de zicale, proverbe, cimilituri, frământări de limbă… continuă pe patru mari pagini. Le citești și aștepți să înceapă adevărata poveste. Nici gând! Te gândești atunci la faimosul „langage clus” al truverilor, la limba păsărilor, hărăzită năzdrăvanilor din basme.

Sfârșitul «Scrisorii» este acesta:

> «Avea multe de spus moș Tândală (deci cele patru pagini erau doar o introducere, *n.n.*) când a luat seama că nu-l mai ascultă nimeni (nimeni nu mai era în stare să-i tâlcuie secretul, *n.n.*) căci noi cu toții adormisem și horăiam. Așa dar făcu și el ca noi».

Punem o întrebare nevinovată literaliștilor: dacă toți dormeau, cum au auzit și cum au înregistrat secvența de proverbe a lui Tândală?

Lăsând la o parte ghidușiile, – limbuția așternută pe 6 pagini este numai o acoperire exterioară a unei discipline a tăcerii absorbită de buretele somnului, ca în marele sanctuare din Epidaur și din văgăuna lui Trofonius – poate fi fără îndoială vorba de o lojă masonică intrată intrată «en sommeil», în somn, pe o perioadă nedeterminată de ocultare.

Tot așa adorm și Stamati și chelarul în camera lor, în *Povestea Poveștilor.* Asemănarea este izbitoare. Scrisoarea a XII-a este din 1842: linie liberă pentru Stamati în 1843, data publicării acesteia.

Să ne reamintim că în *Povestea poveștilor* tatăl lui Bogdan este ultimul dintre Ciubărești, dinastie păstrătoare a unui vas prețios, în speță a Graalului. Schimbarea de domnie semnifică adaptarea vechii tradiții, inclusiv a Graalului, la noi condiții ciclice, trecerea de la templarism la rozacroceanism, manifestarea unei țări ascunse, ca Moldova istorică. Or, Bogdan s-a urcat pe tron în 1360.

Ce spune Negruzzi? Că tatăl interlocutorului său Tândală, Strâmbă-Lemne, copilărise și învățase carte cu Ciubăr Vodă. Toate acestea s-au întâmplat acum

«patru sute optzeci și trei de ani». Această precizie matematică în plină curgere a unui delir oniric, miră. Scădem pe 483 din 1842, obținem 1359, adică, mitic vorbind, ultimul an al lui Ciubăr Vodă stamatin, tatăl Bogdanului istoric, stirpe a Mușatinilor, care, astfel, *in illo tempore,* în mit, descind din precedenții Graalului. După socotelile din vremea lui Negruzzi, Bogdan s-a urcat pe tron în 1360.

[227 (127)]

Cum spuneam, Scrisoarea a XII-a este din 1842. Foc verde pentru Stamati.

Coliba din pădure a lui Negruzzi era, după părerea noastră, o lojă cărbunărească. Carbonarii constituiau o masonerie forestieră; cărbunele lor era făcut din lemn. Este vorba de un simbolism vegetal care se urcă de-a dreptul la «Paradisul Terestru», de esență vegetală. Simbolismul vegetal premerge simbolismul mineral, primul reprezentat de Strâmbă-Lemne (tatăl lui Tândală), al doilea de Sfarmă-Piatră. În basmele noastre, Strâmbă-Lemne este masca «Marelui Dulgher al Universului» (Twaștri), Sfarmă-Piatră a «Marelui Arhitect».

Ca în toate chestiunile în adevăr vitale, existențiale, problemele țâșnesc în jerbă la fiecare pas. Este imposibil măcar să le pomenim pe toate. menționăm doar una. Se știe importanța considerabilă pe care o au în lingvistica sacră, în hermeneutica tradițională, asonanțele, «coincidențele» verbale. E cea mai ignorată din toate disciplinele ezoterice. Și atunci, ne punem întrebarea, o simplă întrebare, căci o dezvoltare a răspunsului s-ar întinde într-un volum; «Ciubăr Vodă» nu este în realitate «Geber Vodă»? Cu alte cuvinte, și tehnic vorbind, «Ciubăr» nu este un cuvânt substituit arabului Geber?[76]

* * *

Nu știu dacă acest lung excursus[77] a solicitat interesul cititorului. Sigur este că se va întreba: au oare de-a face toate acestea și cu Creangă? Dacă din opera lui Creangă ar lipsi o propoziție de cinci cuvinte, răspunsul ar fi: nimic! Dar această propoziție există și straniul personaj captează încă un izvor subteran din Apa Vie a neamului nostru, după ce le-a capat pe toate celelalte. Căci, într-un volum de 300 de pagini, Creangă a spus totul.

Iată acum propoziția cu pricina. Se găsește la începutul povestirii lui *Moș Nichifor Coțcariul:*[78]

[228 (128)]

> «Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci e un om ca toți oamenii; el a fost odată, când a fost, trăitor în mahalaua Țuțuieni din Târgul Neamțului, dinspre satul Vânătorii Neamțului. Cam pe vremea aceea trăia moș Nichifor în Țuțuieni, pe când bunicul bunicului meu fusese cimpoieș la cumătria lui moș Dediu din Vânători, *fiind cumătru mare Ciubăr Vodă* (sublinierea noastră), căruia moș Dediu i-a dăruit patruzeci și nouă de mioare oachește numai de

76 **Geber** — numele sub care Apusul l-a cunoscut pe alchimistul arab Jābir ibn Hayyān (sec. VIII); autorul pune întrebarea dacă nu cumva «Ciubăr» îl ascunde.

77 „ocol, digresiune” (lat.).

78 Și în alte lucrări ale lui I.Creangă găsim situații și propoziții care ne duc spre Ciubăr Vodă.

> câte un ochi; iar popă unchiul unchiului mamei mele, Ciubuc Clopotarul, de la Mânăstirea Neamțului, care făcuse un clopot mare la această mânăstire cu cheltuiala lui și-avea dragostea să-l tragă singur la sărbători mari – pentru aceea îi și ziceau Clopotarul. Tocmai pe acea vreme trăia și moș Nichifor din Țuțuieni.»

S-a remarcat cu perfectă dreptate că *Moș Nichifor Coțcariul* este cea mai bine construită nuvelă din literatura română. Cum subiectul ei aparține vieții de toate zilele, fără elemente senzaționale – cel puțin în aparență – de ce această stranie, literar inutilă introducere, cu precizii, circumlocuțiuni și insistențe pe care subiectul nu le cere, ci că este un «hop de-o parte» față de el? De ce această «deschidere» ușor divagantă, aducând a cimilitură? Un harabagiu ducând cu plată oamenii și boccelele lor de la un loc la altul, îl găseam oriunde și orișicând în cuprinsul țării, acum două sute de ani, și chiar până-n zilele noastre. «Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci un om ca toți oamenii» – începe Creangă. Afirmație inutilă. Nimeni nu se îndoiește de aceasta, pentru că nu are nici un motiv, intrinsec sau extrinsec. Atunci de ce acest mare scriitor se repede să deschidă uși larg deschise? Precauțiile lui Creangă ar fi fost potrivite dacă ar fi vrut să ne convingă că, în ciuda credibilității, acum vreo 200 de ani, Zmeul Zmeilor sau Balaurul cu douăsprezece capete s-au manifestat la Târgul-Neamț. S-a manifestat însă… numai Moș Nichifor Coțcariul. Ce avea ea, această apariție, atât de senzațional, încât povestitorul să dea luxul de precizii și de asigurări pe care nici subiectul, nici cititorul nu le cereau?

«Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci un om ca toți oamenii». Corect era: «a fost». Nu de alta, dar fraza echivocă ne-ar putea face să bănuim că harabagiul nostru nu a fost contemporan cu bunicul bunicului, ci chiar cu povestitorul, că este o funcție per-

[229 (129)]

manentă și că prolixitatea subsecventă nu are alt rost decât să învăluie fulgerarea de sinceritate incipientă…

«El a fost odată când a fost»… și această ușoară, abia deghizată, parafrazare a ilustrului debut al basmului românesc; «a fost odată ca niciodată» risipește în mod deliberat toate precauțiile cronologice ale autorului nostru, luând cu o mână ce dăduse cu alta, adevărată măsluire de cărți ce ne lasă mai nedumeriți ca la început, învăluind și dezvăluind într-o clipită *ceva* pe care scriitorul crede că trebuie dezvăluit și învăluit.

Acest «ceva» merita toate precauțiile lui Creangă? Cititorul va aprecia după cele ce urmează.

Începutul povestirii *Moș Nichifor Coțcariul* este inutil și, din punct de vedere strict literar, umplutură. Nuvela ar fi trebuit să înceapă de-a dreptul cu al doilea paragraf: «Moș Nichifor (era un) harabagiu (din Târgu Neamț). Căruța lui…», etc. Primul paragraf pe care l-am citat în întregime este o extrapolare față de subiect, lipsită de interes literar. E inutilă în nuvelă. Prezența ei nu poate fi explicată printr-un deficit artistic al lui Creangă: humulești eanul nu are

pereche în literatura noastră în stăpânirea completă a meseriei scriitoricești, în sobrietate, chiar atunci când este sfătos. Prin urmare, Creangă a scris acest început pentru alte motive decât literare. Mențiunea, inutilă artistic, a lui Ciubăr Vodă, este decisivă, după toate lămuririle pe care le-am dat. Dacă Moș Nichifor *este,* atunci *sunt,* la prezent, Ciubăr Vodă, Moș Dediu și ceilalți titulari noi ai vechilor funcții. «Cumătria» poate fi un mister inițiatic periodic, reînnoindu-se ciclic, prin noii titulari ai vechilor funcții, până la vremea dezvăluirii lui Creangă, o agapă, o Cină de Taină.

Vedem întruniți în contemporaneitate, în paragraful incipient, pe Moș Nichifor din Țuțuieni care *este,* pe «bunicul bunicului meu», cimpoieș, pe Moș Dediu, pe «Ciubuc Clopotarul», unchiul unchiului mamei mele", care deci nu e identic cu „cimpoiesul". Iar cumătrul mare era Ciubăr Vodă... Existența lui Moș Dediu este adeverită și într-un loc din *Amintiri*[79]:

[230 (130)]

David Creangă explică fiicei sale că asemenea școli ca aceea din Broșteni «doar la Iași să fi fost ceva și la Mănăstirea Neamțului, pe vremea lui mitropolitul Iacob[80], care era oleacă de cimotie cu noi de pe Ciubuc Clopotarul de la Mănăstirea Neamțului, bunicul mâne-ta, Smarandă, al cărui nume stă scris și astăzi pe clopotul bisericii din Pipirig. Ciubuc Clopotarul, tot din Ardeal, știa puțină carte ca și mine și apoi a pribegit de acolo ca și noi, s-a tras cu bucatele încoace ca și Moș Dediu din Vânători și alți mocani, din pricina papistășiei mai mult, pe cât știu eu. Și atâtea era de cuprins, de s-au umplut munții: Hălăuca, Piatra lui Iepure, Bărnariul, Cotnărelul și Boampele, până dincolo, peste Pătru Vodă, de turmele și tamazlâcurile lui".[81] Vom da restul citatului mai jos. De pe acum se poate vedea că și paragraful din *Moș Nichifor* și cel din *Amintiri* se coroborează.

Cuvintele «bunicului mâne-ta» (deci bunicul bunicei lui Creangă) ne permit să situăm personajele cu o aproximație satisfăcătoare, prin anii 1790-1800. Ce constatăm? Că pe la epoca aceea, două personaje perfect și incontestabil reale, «în carne și oase», ca să întrebuințăm expresia curentă, s-au hotărât să facă o «cumătrie», fapt iar de toate zilele, la care e posibil să fi asistat și Moșul Nichifor Coțcariul, contemporan al lor, după însăși spusa lui Ion Creangă. Și cumătru mare a fost Ciubăr Vodă!

Obișnuit să treacă repede și distrat peste pagini pe care le-a citit din copilărie, cititorul nu observă enormitatea faptului relatat. Este exact ca și cum ai spune: Ionescu și Popescu au hotărât să facă cumătrie; cumătrul mare a fost Verde-Împărat!

Insistăm asupra faptului că Dediu, Ciubuc și Ciubăr Vodă sunt angajați într-o acțiune care presupune comuna măsură, omogenitatea și solidaritatea

79 Ion Creangă: *Povești, Amintiri,* București, Minerva, 1982, p.164.

80 Mitropolitul Iacob Stamati, răspânditor de cultură în Moldova (1748–1803). Nepotul lui a fost cavalerul Stamati, autorul *Poveștii Poveștilor.* Creangă se ținea neam cu primul, deci era și cu al doilea. Nu sunt semnificative toate înnădirile acestea?

81 Ion Creangă: *Op.cit.,* p.164–165.

existențială a actorilor, pentru că toți trei se situează pe același plan, condiționat de aceleași moduri de fire.

[231 (131)]

Și atunci avem o alternativă, o singură alternativă, pe care rugăm pe cititorii noștri s-o cântărească cu cea mai minuțioasă atenție:

Sau Ciubăr Vodă este o nălucire, dar atunci Ciubuc și Moș Dediu sunt și ei năluciri; sau Moș Dediu și Ciubuc sunt oameni reali, care au existat și atunci, prin comună măsură și implicație, și Ciubăr Vodă este tot așa de real, tot așa de «carnal», ca și ei.

Cu alte cuvinte: realitatea lui Moș Dediu și a lui Ciubuc Clopotarul impun o realitate solidară și similară a lui Ciubăr Vodă. Oamenii în carne și oase nu cer să boteze sau să cunune… alegorii, iar un spectru nu primește în dar o turmă de oi. Și totuși… pe Ciubăr Vodă l-am mai întâlnit în secolele XIV, XV, XVI; acum îl găsim la sfârșitul secolului al XVIII-lea…

Constatările acestea sunt atât de uluitoare încât ne oprim o clipă și asupra unei improbabile posibilități: ar fi vorba de o mistificare a lui Creangă? Să admitem un moment că, incorigibil, pince-sans-rire,[82] Creangă vrea să se amuze pe spinarea cititorului. În cazul acesta farsa nu a reușit. Iată de ce: când un nebun aruncă o piatră în baltă, se dă la o parte și lasă pe înțelepți să cerce a o scoate, asistând nevinovat la zarvă și păruială. O mistificare literară este reușită când mistifică de la început, când produce imediat gâlceavă. Or, nu este deloc cazul aici, fiindcă este foarte probabil, ca să nu spunem sigur, că suntem primul care relevă, după 90 de ani de la apariție, inadvertențele și incongruențele începutului lui *Moș Nichifor Coțcariul.* Misterul poate fi învăluit în farsă; este unul din obișnuitele moduri de ocultare ezoterică; dar niciodată nu poate fi farsă, intrinsec și esențial.

Că humulești*eanul* a vrut să cripteze ceva în cimilitura cu care începe nuvela *Moș Nichifor Coțcariul,* nu mai încape îndoială; rămâne să stabilim ce.

În primul rând, observăm că este vorba de o cumătrie prilejuită de un botez sau de o nuntă. Creangă nu precizează. Or, și nunta și botezul, ca taine, sunt unanim folosite, pe tot globul, ca simboluri de rituri inițiatice; este suficient să ne reamintim termenul substituit de «hierogamie» pentru nuntă și de «a doua naștere» pentru botez. Unul din textele fundamentale ale Rosa-croceanismului se numește *Die Che-*

[232 (132)]

mische Hochzeit Christians Rosenkreuz – Nunta chimică a lui Christian Rosenkreuz. Aceste Chemische Hochzeiten[83] nu se repetau periodic, ca toate misterele inițiatice, până la «cumătria» de care vorbește Creangă?

Rămâne de văzut cine a fost beneficiarul, obiectul cumătriei, a cumătriei-inițieri. Nu Ciubăr Vodă, nici Ciubuc Clopotarul, nici Moș Dediu care o oficiază: primul pentru că e cumătru mare; Ciubuc Clopotarul pentru că a oficiat în calitate de preot, al treilea pentru că este naș.

---

82 „glumeț cu fața serioasă” (fr.) — acela care spune lucruri hazlii fără să râdă.

83 „Nunți chimice” (germ.) — după titlul scrierii rosacruciene *Chymische Hochzeit Christiani Rosencreutz anno 1459* (Strasbourg, 1616), atribuită lui Johann Valentin Andreae.

Afară de aceasta, *cumătria* a putut însemna și reînnoire, primenirea unei organizații inițiatice, adaptarea la noi condiții ciclice.

Această scenă de inițiere este întovărășită de anumite episoade cu trăsături caracteristice de ritual, care prin amploarea lor depășesc cu mult integrarea unui individ într-un lanț inițiatic, oricât de calificat ar fi el. Sunt aparențe că evenimentul are o importanță macrocosmică, angajând o colectivitate tradițională – Moldova de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Citam o frază revelatoare: «fiind cumătru mare Ciubăr Vodă, căruia Moș Dediu i-a dăruit 49 de mioare oachește numai de un ochi».

Ce fel de cimilitură mai e și aceasta? Are semnificația unui adevărat omagiu al lui Moș Dediu, de la vasal la suzeran. Reamintește omagiul lui Avram către Melhisedec: «Și când se întorcea Avram, după înfrângerea lui Kedarlaomer… Melhisedec, regele Salemului, i-a adus pâine și vin[84]; Melhisedec acesta era preotul Dumnezeului celui Preaânalt. Și a binecuvântat Melhisedec pe Avram («Fără de nici o îndoială, cel mai mic ia binecuvântare da cel mai mare.», comentează sfântul apostol Pavel episodul, în *Epistola către Evrei,* c.7, versetul 7) și a zis: «Binecuvântat să fie Avram de Dumnezeul cel Preaânalt, Ziditorul cerului și al pământului. Și binecuvântat să fie Dumnezeul cel Preaânal, Care a dat pe vrăjmașii tăi în mâinile tale!». Și Avram i-a dat lui Melhisedec zeciuială din toate.” *(Facerea,* 14, 17-20). Este de notat că jertfa de pâine și vin a lui Melkitsedek are un caracter net euharistic.

Fraza citată din Creangă este incomprehensibilă, dacă nu o considerăm ca simbolică; întâi numărul de 49 de oi, 7x7, număr sacru printre cele sacre, numărul sabatic al integrării, al perfectării ciclice, înmulțit

[233 (133)]

prin el însuși, apoi indicația care afară de domeniul ezoteric este lipsită de orice noimă, anume că mioarele erau oachește de un ochi, adică albe, cu o pată neagră în jurul ochiului, purtând, altfel spus, pecetea Yin-Yangului; deci în așa-zisele «mioare» s-a actualizat un ochi nocturn și un ochi diurn, polarizare posibilă numai dacă s-a deșteptat ochiul frontal sintetic. În realitate avem de-a face cu oameni, cu Harap-Alb, iar turma de 49 de oi este o imagine abia deghizată a unei fraternități oculte de 49 inițiați considerabili, ajunși la starea de perfecțiune umană, simbolizată de cuplul Negru-Alb; «turmă» pe care păstorul ei, Moș Dediu, o predă superiorului său Ciubăr Vodă. Și atunci avem 7 x 7 + 1, adică 49 de mioare și ciobanul lor, «o turmă și un păstor»[85], reprezentați prin numărul jubileului, 50. Se numea Jubileu sau An Sabatic, la

84 sursa: Trimitere scripturară: Facerea 14, 17—20, citată de autor; comentariul apostolic, la Evrei 7, 1—7. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

85 sursa: Trimitere scripturară: „și va fi o turmă și un păstor” — Ioan 10, 16. [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

evrei[86], un an care revenea după 7 x 7 ani, adică al 50-lea an, după cum Sabatul revine după 7 zile. Cu acest prilej datoriile erau șterse, robii și captivii erau puși în libertate, totul revenea la început.

Cavalerii Mesei rotunde erau în număr de 12, dar în unele versiuni de 50.

Toate aceste expresii: «Sabat», «An sabatic», «Jubileu», «o turmă și un păstor», sunt simboluri mesianice, apocaliptice, semnificând un sfârșit de ciclu și începerea altuia. Ciubăr Vodă este ciobanul nocturn, care va redeveni diurn la sfârșitul timpurilor – cum vom vedea într-un text folcloric descoperit la Boroaia.

Atunci, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în momentul izbucnirii Marii Revoluții Franceze, – care avea să ne învioreze și pe noi, după pierderea Bucovinei, primă etapă pentru Moldova a unui lanț de neînchipuite tribulații, de invazii ale dușmanilor, ale veneticilor, înaintea modernismului, a pierderii Basarabiei – este posibil ca șefii supremi ai inițierii în Moldova, să fi procedat la o readaptare a organizațiilor inițiatice, potrivită cu condițiile acelui moment ale ciclului. Căci ternarul Moș Dediu, Ciubuc Clopotarul, Ciubăr Vodă… nu este mai puțin decât triunghiul suprem al ierarhiei inițiatice. Iată câteva indicii semnificative: Moș Dediu era din Vânătorii Neamțului, sat situat între Târgul-Neamț și Mănăstirea Neamț. Menționăm faptul riguros istoric că, în vechime, locuitorii satului aveau sarcina să dea o garnizoană permanentă Cetății Neamțului, de unde și numele lor

[234 (134)]

militar de vânători; în schimb erau scutiți de orice alte obligații și dări. Creangă pomenește în *Amintiri* de satul Vânătorii Neamțului, cu «sămânță de oameni de aceia care s-au hărțuit odinioară cu Sobiețki, craiul Poloniei». Moș Dediu reprezintă deci puterea regală, inițierea războinică pe treapta imediat mai sus; Ciubuc Clopotarul, care, după cuvintele lui Creangă a fost popă la cumătrie, reprezenta autoritatea sacerdotală cu inițierea aferentă; la rândul lor, cei doi stau de-a dreapta și de-a stânga lui Ciubăr Vodă, suzeranul lor, reprezentând Principiul unic și comun al celor două inițieri, Mare Cumătru[87]. Cu alte cuvinte, avem o imagine exactă a ternarului suprem al Agartthei: Mahanga, Mahatma și Brahatma; primul regentând lumea fizică, al doilea lumea intermediară psihică, al treilea lumea cauzală, spirituală, principiul celor două.

Ținând seama de caracterul de «conținător» al ciubărului, am arătat motivele care ne fac să vedem în titulatura de Ciubăr Vodă o echivalență a regelui Graalului. Guénon observa că, în anumite versiuni, cavalerii Mesei Rotunde sunt în număr de 50, de 7 x 7 + 1, adică numărul «mioarelor oacheșe

86 sursa: Trimitere scripturară: anul al cincizecilea, când „să se întoarcă fiecare la moșia sa” și robii sunt slobozi — Leviticul 25, 8—13. [Leviticul (Biblia sinodală), ro.]

87 Cu titlu de curiozitate, menționăm că prima parte a cuvintelor Ciubăr, Ciubuc și Cioban (Dediu) este identică.

de un ochi», din jurul lui Ciubăr Vodă, plus acesta. Așa-zisa cumătrie e o Cină de Taină, în care Regele Voievod distribuie băutura sacră din «ciubăr».

Este posibil ca una din aceste «Cine» să fi avut loc în momentul izbucnirii Revoluției Franceze, în anul 1789.

Am spus, în repetate rânduri, că una din cheile majore ale simbolismului este schematizarea simbolurilor. S-o aplicăm și aici: ciubărul este reductibil la schema geometrică a unei emisfere, prin intermediul cilindrului, clopotul, de asemenea, numai că ciubărul reprezintă emisfera inferioară iar clopotul emisfera superioară. «Coincidența» întâlnirii lui Ciubăr Vodă cu Ciubuc Clopotarul produce o sferă perfectă. Printre altele, joncțiunea celor două emisfere simbolizează concentrarea, ocultarea într-un singur punct a elementelor tradiționale din Moldova, până atunci difuze, strângerea lor într-o arcă, într-o navă

[235 (135)]

spirituală («Ciubărul» este și el o navă), menită să plutească pe apele dezlănțuite ale ciclului sfârșind, și să supraviețuiască potopului până la apariția curcubeului; altfel spus, sfera, arca, este *sandhyia,* punctul indiscernabil care separă și leagă două cicluri de existență; este învăluirea misterelor într-un hobot de nepătruns până în clipa hotărâtă pentru o nouă expansiune; simpla probitate ne silește să constatăm că *acum* cele două emisfere au fost din nou separate.

În fond, privit și singur, Ciubuc Clopotarul reprezintă o sferă perfectă, pentru că ciubucul este simbolul unei sfere inferioare, ca și ciubărul. Când a primit supranumele de clopotar, de la clopot, emisferă superioară, a însumat în el sfera perfectă.

Atragem atenția că simbolismul clopotului este în legătură directă cu manifestarea și propagarea Sunetului primordial, Parașabda[88] și a Verbului; reamintim clopotul tras de o mână nevăzută în *Melancholia* lui Dürer, care și el declanșează, în gravură, drama sfârșitului de ciclu.

Ne putem da seama acum de importanța afirmației lui Creangă, când spune că Ciubuc Clopotarul făcuse pe cheltuiala lui un clopot la Mănăstirea Neamț și-i plăcea să-l tragă singur. Cu privire la «ciubuc», mai amintim că la indienii din America de Nord este o pipă sacră în riturile calumet[89]-ului.

Mai este un fragment din *Amintirile* lui Creangă, a cărui enigmă se lămurește în lumina celor spuse mai sus. Am arătat pe David Creangă povestind, despre obârșia neamului lor, fiicei și ginerelui său; cum în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au venit din Ardeal în Moldova, Moș Dediu, Ciubuc Clopotarul cu neamurile, cu turmele și tamazlâcurile lor. Iată acum sfârșitul citatului:

> «Și se pomenește că Ciubuc era om de omenie; fiecare oaspe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă și ospătat cu îndestulare. Și se dusese

88 Parașabda — „Sunetul cel dintâi, nerostit” — Verbul în starea lui neauzită, din care purcede toată vorbirea. (vezi pagina 481)

89 „pipa păcii” (fr., din lat. *calamus,* trestie) — pipa rituală a indienilor din America de Nord.

> vestea în toate părțile despre bunătatea și bogăția sa. Până și Vodă cic-ar fi tras odată în gazdă la Ciubuc și întrebându-l cu cine mai ține atât amar de bucate, el ar fi răspuns: «Cu cei slabi de minte și tari de vârtute, Măria-Ta». Atunci Vodă nu s-a putut stăpâni de mirare, spuind: «Ia, asta-i om, zic și eu; de-ar fi mulți ca dânsul în domnia mea, puțină lipsă ar duce țara la nevoi». Și i-a bătut Vodă pe umăr zicându-i: «Moșule, să știi că de azi
>
> [236 (136)]
>
> înainte ești omul meu și la domnie ți-i deschisă ușa orișicând». Și de atunci i-a mers lui Ciubuc numele de *Omul lui Vodă* (subl. ns.) încât și până astăzi un deal în partea dintre Plotunul, unde era mai mult așezarea lui Ciubuc, se cheamă Dealul Omului...»

Apoi puțin mai jos:

> «... Ciubuc mocanul care neavând femeie nici copii, ce i-a venit mai târziu, de evlavie multă ce avea sau din alte împrejurări, a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamțului și el s-a călugărit mai cu toți haidăii lui, făcând multe pomeniri cât a fost în viață, iar astăzi petrece în liniște lângă zidurile mănăstirii, Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească întru împărăția cerească!»[90]

Un text trebuie solicitat în amănuntele și structura lui imediată; numai așa își descoperă trăsăturile generale și chiar universale.

Ciubuc Clopotarul a apărut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Și-a pus cineva întrebarea: cine-i Domnul Moldovei cu care a avut întrevederea și schimbul de vorbe citate mai sus? Verzimea replicilor, graiul atât de neaoș românesc, spontaneitatea ripostelor, presupun în mod necesar doi români din cele mai bune esențe ale codrului românesc. O convorbire prin interpret este inacceptabilă. Care-i domnul fanariot dintre 1760-1800, știutor măcar al unei boabe de vorbă românească? Răspunsul este net: nici unul!

Atunci concluzia este precisă: nu poate fi vorba de nici unul din efemerii și derizorii domni care se vânturau pe atunci în scaunul țării. Este vorba de adevăratul, unicul, legitimul, fără de moarte Domn tainic al Moldovei, care din cauza nenorocirilor neamului a trebuit, pentru a putea ocroti luminița ce mai pâlpâia pe altar, să-și pună obrăzarul de abjecțiune al lui Ciubăr Vodă, precum Domnul Hristos cârpa roșie pe spate, coroana de spini, sceptrul de trestie, în curtea pretoriului din Ierusalim.

Și când îi spune lui Ciubuc: «Moșule, ești omul meu», și-l bate pe umăr, așa cum seniorul feudal bătea cu spada pe umăr pe cavalerul nou

[237 (137)]

înarmat, acest gest este un rit de inițiere, sau de nu, nu există rituri de inițiere. Și i-a rămas numele de «omul lui Vodă», al lui Ciubăr Vodă, adică manifestarea și reprezentantul lui în afară. Dealul unde-și avea rostul a căpătat numele de *Dealul Omului,* ca și vârful Caraimanului. Guénon semnala importanța excepțională a munților purtând nume de om. Printre altele, această botezare presupune o foarte înaltă stare spirituală, o stare «polară» a

90 Ion Creangă: *Povești, Amintiri.* București, Editura Minerva, 1982, p.164–165.

celui care-și dă numele muntelui - simbol polar. David Creangă spune că acest deal al Omului se află lângă Plotunul. Or, plotun este vechiul nume al bourului.

Printre munții pomeniți, peste care se întinsese Ciubuc, este și Pătru Vodă, munte care desparte valea Ozanei de valea Bistriței. În general, nu se crede că numele i-ar veni de la Petru Rareș. Ar putea fi mai degrabă al lui Pătru Vodă, cumnatul lui Ioan Corvin de Inidoara, căruia acesta i-a trimis un pâlc de oaste sub comanda lui Csupor, presupus Ciubăr Vodă, din 1448.

«Ia, aista-i om», exclamația lui Vodă bătând umărul lui Ciubuc, e traducerea riguroasă a lui Ecce Homo[91] și poate fi explicată inițiatic prin «acesta-i omul veritabil», singurul om veritabil, termen tehnic cu care diferitele tradiții, printre care și cea extrem-orientală, desemnează ființele care au atins perfecțiunea stării umane. Aceștia sunt adevăratele spectre, oamenii nevăzuți. Ceilalți, restul, sunt oameni în devenire.

Reamintim că din începutul nuvelei *Moș Nichifor Coțcariul* s-ar putea presupune o integrare a acestuia în lanțul inițiatic ale cărui două capete le ține Ciubăr Vodă, care e Întâiul și Ultimul, Alfa și Omega[92]. Ritul de inițiere presupune și actualizează o afinitate între cele trei lumi, între recipiendar și inițiator. Asemănările dintre Moș Nichifor Coțcariul și Maestrul lui sunt evidente: dacă Ciubăr Vodă este un măscărici, coțcarul este o mască mai «fățuită» de măscărici, iar Nichifor Coțcariul este un tribulant, un caraghios, un rătăcitor cu harabaua lui. Și el este un nocturn; avea iepe albe la căruța lui, spune Creangă, «pentru că albeața iepelor îi slujea de frânar noaptea la drum» - afirmație cu dublu înțeles. Moș Nichifor era și geambaș de cai, adică avea una din cele două meserii - a doua fiind aceea de măscărici jongleur - sub care se ascundea în Occident, ca și în Orient, o categorie de mari inițiați cu

[238 (138)]

funcție tribulantă de mesageri și de intermediari. Iar mai jos, Moș Nichifor spune pe șleau că e solomonar, pentru ca nimeni să nu observe. Ajungând în Dealul Balaurului cu jupânesica Malca, unde înnoptează cu ea, îi povestește legenda locului și la sfârșit zice:

> «— Noroc că eu unul știu solomonii și nu mă prea tem de balaur.
>
> — Da ce-s acelea, solomonii, Moș Nichifor?
>
> — Ei, jupânesică dragă, asta nu se poate spune. Eu babei mele - că merge pe 24 de ani de când m-a luat cu dânsa și ce n-a făcut ea? Și cât m-a chihăit de cap să-i spun și tot nu i-am spus».

91 sursa: Trimitere scripturară: „Iată Omul!” — cuvintele lui Pilat, Ioan 19, 5. [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

92 sursa: Trimitere scripturară: „Eu sunt Alfa și Omega, Cel dintâi și Cel de pe urmă” — Apocalipsa 1, 8 și 22, 13. [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

Să punem acestea în legătură cu faptul că Ciubăr Vodă este arătat de Stamati ca rege al solomonarilor și atunci filiațiunea spirituală de la Vodă la harabagiu devine aparentă.

Cât despre obiecția moralistă privitoare la aventura erotică a lui Moș Nichifor cu jupânesica Malca, este total lipsită de valoare. Simbolismul sexual e universal folosit în toate tradițiile, chiar în cele ascetice, cum este creștinismul, fiindcă închipuie integrarea și agregarea de forțe duale antagoniste, atât pe plan microcosmic, cât și pe cel macrocosmic. Moș Nichifor este solomonar; am arătat că înaltul inițiat desemnat cu acest titlu stă în nori, pe capul unui balaur; ori, pe dealul Balaurului se unește Moș Nichifor, «Purtătorul de biruință» (sensul cuvântului Nikeforos), cu «Împărăteasa» (sensul cuvântului Malca). Este vorba deci de o hierogamie inițiatică. Dar de ce aventura aceasta cu o evreică? Printre altele, ar putea însemna că integrarea anumitor valori «folclorice» din tradiția și «psihea» iudaică a fost posibilă și providențială în ambianța moldovenească, probabil unindu-se cu o tradiție greacă. Nu ne putem întinde asupra acestei importante chestiuni pentru că ar trebui să vorbim de tradiția ebraică, în special de hasidism și de răspândirea lui în Moldova. Fondatorul hasidismului, ilustrul kabalist Baal Șem Tow, și-a făcut ucenicia în Moldova de nord și a avut strânse legături cu personaje enigmatice de la noi; mă gândesc în special la haiducul Doboș; numai când s-a manifestat în afară, Baal Șem s-a mutat în Polonia. Baal Șem a murit în 1760, adică în proximitate temporală cu întâmplările povestite mai sus. Reamintim, de asemenea, numele de «Jidovi» dat de poporul nostru Uriașilor antediluvieni.

[239 (139)]

Revenind la subiectul nostru, s-ar putea, ținând seama de transmisibilitatea prin generații a funcțiilor inițiatice (funcția fiind permanentă, iar individualitățile purtătoare, trecătoare), să fi existat o succesiune de Nichifori Coțcari, începând cu acela al lui Ciubăr Vodă, altul în fiecare generație, dar toți una în același spirit și în aceeași continuitate, toți «purtători de biruință», transmițându-și din generație în generație depozitul tradițional, până la Nichiforul de care vorbește Creangă la prezent? «Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci e un om ca toți oamenii». Am avut o primă exteriorizare a ceea ce reprezintă Ciubăr Vodă în Ciubuc Clopotarul și Moș Dediu; a doua în Moș Nichifor Coțcariul; este posibil să fi fost o a treia exteriorizare în Ion Creangă, cu misiunea de a exprima în basme și mituri o înțelepciune «non-umană» (apaurușeia[93]).[94] Regăsim astfel și tripla incintă druidică.

Vorbeam de afinitatea dintre Ciubăr Vodă și Moș Nichifor Coțcariul. Aceeași afinitate există între acești doi și Ion Creangă însuși. Toată viața a făcut-o pe măscăriciul și pe coțcariul printre boieri: expansiv, jovial, aparent

93 sanscr. *apaurușeya,* „ne-omenesc, care nu purcede de la un om” — calitatea pe care tradiția hindusă o dă Vedelor. (vezi pagina 435)

94 apaurușeia — Apaurușeya (sanscr., „neomenesc”, „fără autor omenesc”, din a- și paurușeya, „omenesc”) — calitatea Vedelor, socotite revelate, „auzite” (śruti), nu compuse. (vezi pagina 435)

fără secrete; dar nici unul din jurul lui, cu excepția poate a lui Eminescu, nu a trecut dincolo de masca lui insondabilă, de Silen lucid și de beția lui înțeleaptă.

Este posibil ca humulesteanul să fi primit o inițiere de măscărici, cea mai înaltă și cea mai adâncă din câte există, în primul rând pentru că masca hilară este o oglindire a măștii lui Brahma, care a creat lumea jucând în arșice - cum spun hindușii; iar gnosticii învățau că Universul a fost creat printr-un hohot de râs al Demiurgului. Dar masca hilară este complementară cu cea tragică, de Ianus Bifrons:

«De plânge Demiurgos doar el aude plânsu-și».

(Eminescu)

Moș Nichifor nu este numai coțcar, dar și harabagiu, colindând lumea. Trebuie să menționăm că după marele Sufi musulman Mahyddin ibn Arabi, poreclit hieratic «Cel mai mare Maestru spiritual, Sulful Roșu, Lumina Albastră» (ash - Sheihu al-akbar va al-kibritu-l-ahmar va ah-nuru-l-azhar[95]), în tratatul său, «Categoriile inițierii» (at-tartibat ttacawuf[96]), desemna categoria a patra cu numele as-sayhuna,[97]

[240 (140)]

«călători», acei care colindă lumea în căutarea oamenilor lui Allah (ca Diogene cu finarul lui, care pare să fi aparținut acestei categorii), ducând solii de la unul la altul.

* * *

Aruncând o privire înapoi, reținem ca deosebit de semnificative: «amorsa» istorică a lui Ciubăr Vodă în Grigore Ureche; apoi în legendele culte ale autorilor citați; faptul că Ciubăr conduce «hop-deoparte» ridicarea și prăbușirea lui Despot Vodă; că pe Ciubăr Vodă l-au mâncat guzanii, ghishanii, alias hanii tătărești; că, lovit, Ciubăr Vodă «parcă n-ar fi fost», expresie ambiguă ca *«vivit non vivit»* arthurian, ce implică moartea ca formă de ocultare; că Bogdan, fiul lui Ciubăr, este încununat cu o cunună de trandafiri, nu cu o coroană de aur; că fantasticul Ciubăr Vodă este tatăl foarte realului Bogdan Vodă, întemeietorul Moldovei; că într-un poem fastuos, romantic, numele de Ciubăr face pată și e trivial, afară dacă nu este simbolic; că ciubărul, ca și cupa Graalului, poate fi «conținătorul» unei băuturi sacre; că Ciubărești sunt o dinastie având contingențe probabile cu Graalul, ai cărei continuatori legitimi sunt Mușatinii; că Bogdan s-a însurat cu Iana Sânziana; că «dascălul Pascal» făcuse *Alexandria,* care a căzut în mâinile editorului Barac, mort în 1848, ceea ce nu-l împiedică să fi fost profesorul lui Ciubăr Vodă, tatăl lui Strâmbă-Lemne, bunicul lui Tândală; că Moș Nichifor Coțcariul, tovarăș de cumătrie cu Ciubăr Vodă, este pus ambiguu la prezent la începutul nuvelei și

95 „Șeicul cel mai mare, Sulful roșu și Lumina cea mai strălucitoare” (arab.) — titlurile date lui Muhyī-d-dīn ibn ʿArabī; traducerea o dă autorul îndată după formulă.

96 arab. *at-tartībāt aṣ-ṣūfiyya,* „rânduielile (treptele) sufismului”.

97 arab. *as-sayyāḥūn,* „cei care umblă, călătorii” — traducerea o dă autorul îndată după cuvânt.

proiectat apoi în trecut; că o enigmatică cumătrie a întrunit personaje atât de enigmatice, deși reale;

Se aflau la cumătrie:

1) Bunicul bunicului lui Creangă, «cimpoieș» la ceremonie;

2) Ciubuc Clopotarul, perfect identificat, «unchiul unchiului mamei mele»;

3) Moș Dediu, din Vânătorii Neamțului;

4) Ciubăr Vodă

[241 (141)]

și insinuat ca posibil, Moș Nichifor Coțcariul, contemporanul lor, recipiendar, ca verigă în lanțul inițiatic din așa-zisa «cumătrie»

Moș Dediu din Vânătorii Neamțului este tot atât de real ca și Ciubuc Clopotarul, tovarășul său de pribegie. Creangă ne spune despre ei în *Amintiri* vorbele bunicului său David Creangă:

> «Ciubuc Clopotarul tot din Ardeal, știa puțină carte ca și mine; și apoi a pribegit de acolo ca și noi, s-a retras cu bucatele încoace ca și Moș Dediu și alți mocani din pricina papistășiei mai mult, pe cât știu eu».

Iată însă acum pe acest foarte real «în carne și oase» Moș Dediu, devenind personaj de fabulă în cu totul alte izvoare decât în amintirile lui Creangă, după cum alte personaje mitice ce le-am întâlnit, au devenit oameni ca toți oamenii, atât de adevărat este că mitul nu exclude, ci se întrepătrunde cu viața zilnică, pentru că, în realitate, o generează. Iată ce am găsit despre Moș Dediu, în Simeon Florea Marian, *Tradiții poporane române din Bucovina*[98], la pag.305 și următoarele, în capitolul «Pâriul Dediului»:

> «La o depărtare cam de două mile spre miezul nopții de orașul Suceava, se află satul Pătrăuți.
>
> Între pâraiele ce curg pe hotarul acestui sat este unul, care se numește *Pârâul Dediului.*
>
> Dediul se zice că a fost un om foarte bogat, că avea turme nenumărate de oi, încât nici el însuși nu le mai știa numărul. […]
>
> Dediu nu avea nici un copil. El ținea numai pre unul de suflet, care era tare la trup dar cam slab la minte. Pre acest copil de suflet îl pune stăpân și privighetor peste toți ciobanii.[…]
>
> Pentru turmele lui Dediu era Bucovina prea îngustă, de aceea își cumpără moșii pentru oile sale prin toată Moldova și Basarabia, până la Marea Neagră».

Are loc o nuntă domnească. Dediu dăruiește mirilor trei sute de mioare albe, oacheșe de un ochi și pintenoage de un picior. La Crean-

[242 (142)]

gă, darul de 49 de mioare îl face tot Dediu. Și mioarele tot oacheșe. Nu credem că poate fi vorba de o contaminare, din moment ce satul Pătrăuți și Pârâul Dediului există real.

98 Simion Florea Marian: *Tradiții poporane române din Bucovina,* București, Imprimeria statului, 1895, p.305.

> «Însuși Domnitorul s-a mirat foarte mult de aceasta și de aceea l-a și întrebat:
>
> — Cu cine ții dumneata atâta avere […] atâta amar de oi?
>
> — Cu cine?… ia cu cei slabi de minte, dar tari de vârtute».[99]

La Creangă acest răspuns i-l dă lui Vodă Ciubuc Clopotarul.

Domnul cere lui Dediu să-i trimită pe unul din oamenii săi, să se ia la întrecere cu unul din voinicii săi, Dediu cere un burduf de *făină* în caz de victorie. Toată *făina* țării nu umple sacul, pentru că burduful, ca și turbinca lui Ivan, era pur calitativ.

Feciorul Dediului se bate cu un balaur. Îi vâră securea în cap. Se suie pe capul balaurului, care se urcă la cer trei zile și trei nopți, apoi se coboară. (Ascendit a terra in coelum iterumque descendit in terram et recipit vim inferiorum et superiorum).[100] Aceasta este suficient ca să se facă din *Fiul adoptiv* (deci discipol) al Dediului, un inițiat de rang înalt, mai precis un solomonar ca Bogdan din *Povestea poveștilor* a lui C. Stamati.

Mitul e același până în detalii; răspunsul dat de Dediu «Domnului de la Iași» îl identifică pe acesta din urmă cu Ciubăr Vodă. Funcția este unică, dar «suportată» probabil de mai multe personalități.

La pagina 326 a aceleiași cărți se vorbește de Valea Dediului. De data aceasta, Dediul, cu ocazia cumătriei botezului copilului lui Vodă (Ciubăr Vodă, spunem noi), dăruiește 500 de oi albe ca laptele și oacheșe de ochiul stâng și de urechea dreaptă. Cinci sute e un multiplu al lui 7 x 7 + 1 din relatările lui Creangă, deci (50 x 10). Întrebat de Vodă cu ce ține turmele, dă același răspuns, dar cu precizări:

> «— Cu cei tari de vârtute și slabi de minte. Așa de tari, Măria-Ta, că ciomagul lor cel ciobănesc trebuie să fie cel puțin de o majă de greu ca să
>
> [243 (143)]
>
> se poată potrivi în mâna care îl poartă. Câte o dată, când n-au ce lucra, ca să le treacă vremea, aruncă ciomagul în sus și până ce pică jos, trebuie să aștepte cel puțin un ceas întreg. Afară de aceasta, îndătinează ei de a se lupta numai cu urieșii și cu balaurii».[101]

Deși Dediul lui Creangă și cel al lui Simeon Florea Marian sunt, incontestabil, același personaj (amândoi ciobani, amândoi dăruind la cumătrie mioare oacheșe), totuși tipologia lor diferă radical. Moș Dediu al lui Creangă nu are nimic senzațional. Este om ca toți oamenii, mocan migrat din Ardeal în

99 Simion Florea Marian: *Op.cit.,* p.307. (În nota explicativă de subsol, la pag.308 a acestei lucrări, se spune că *boinicii* erau un fel de gladiatori care își ungeau trupul cu ulei când luptau. Ei erau ținuți pe lângă curțile domnești.)

100 sursa: „Se urcă de la pământ la cer și iarăși coboară pe pământ și primește puterea celor de sus și a celor de jos” (lat.). ***Tabula Smaragdina,* § 8**, în forma canonică: *Ascendit a terra in coelum, iterumque descendit in terram, et recipit vim superiorum et inferiorum.* [Tabula Smaragdina (textul latin), lat.]

101 Simion Florea Marian: *Op.cit.,* p.328.

Moldova, cu tot tamazlâcul lui, o dată cu prietenul său, Ciubuc Clopotarul, «din cauza papistășiei mai mult»; s-a așezat în Carpații moldovenești. Astfel de migrațiuni în secolul al XVIII-lea sunt o realitate istorică perfect cunoscută. Moș Dediu al lui Marian însă e o precipitare din alte lumi, un fel de cioban mitologic, de Dochie masculină, slujit în păstoria lui de adevărați ciclopi. Se dă mai mult de partea lui Strâmbă–Lemne și Sfarmă–Piatră decât înspre oameni. Amândoi însă au ceva comun: familiaritatea cu Ciubăr Vodă și faimoasa «cumătrie». Cele două ipostaze ale lui Dediu se pot împăca sau se exclud? Nu se exclud. Cei doi Dediu se situează pe planuri diferite, ce converg însă în același Ianus Bifrons. Dediul lui Creangă reprezintă Individualitatea, Dediul lui Marian, Personalitatea transcendentă, *Jivatma* și *Atma,* omul și funcția pe care o suportă, fiecare manifestându-se în dimensiunea lui proprie. Mai notăm o trăsătură comună: Dediul lui Creangă are o trăsătură războinică, așezat fiind în Vânătorii Neamțului, sat de răzeși militari care dădeau garnizoana Cetății Neamțului. Dediul lui Marian este și el un Kșatria[102]: haidăii lui se războiesc cu urieșii și cu balaurii. Și încă un caracter comun: subordonarea lor față de Ciubăr Vodă.

Colaționând amândouă versiunile, ne îngăduim să exprimăm o impresie. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când Transilvania a intrat în circuitul occidental, s-au refugiat în Moldova primordială și primitivă două puternice organizații inițiatice, sacerdotală și regală, prima având ca șef pe Ciubuc Clopotarul, a doua pe Dediu din Vânători,

[244 (144)]

subordonați amândoi lui Ciubăr Vodă, nălucă divagantă, rătăcitoare, tribulantă, în exil în propria lui țară, al cărei stăpân legitim este și care se va remanifesta ca un mântuitor Veltro, ca «un Bătrân al zilelor», pentru «oficierea» supremei «cumetrii», la sfârșitul ciclului. Cumătria este un ritual (botez sau nuntă) care, prin extensie, creează o «nemurire» pentru participanții la rit. Enigmaticul paragraf de la începutul nuvelei *Moș Nichifor Coțcariul* se referă, după părerea noastră, la convocarea «activului» unei puternice organizații inițiatice compuse din «vârfuri» (cei 7 x 7 sunt Harapi-Albi), într-un moment ciclic foarte important (probabil izbucnirea Revoluției Franceze), pentru readaptarea la noi condiții istorice a modului de comunicare a organizației inițiatice cu lumea exterioară, pentru crearea de noi canale. Această adunare este numai o prefigurare a vastei adunări pe care Ciubăr Vodă o va strânge în jurul său, suflând din bucium, pentru ca să pornească, pe de o parte, la hăituirea «lupei» dantești, iar, pe de altă parte, la facerea bilanțului acestei lumi pieritoare.

* * *

Un ritual inițiatic se desfășoară prin vorbe și gesturi prin *mantra* și *mudra,* care actualizează o «influență spirituală», în moduri temporale și spațiale.

102 Kșatria — Casta războinicilor și a cârmuitorilor în tradiția hindusă; răzvrătirea ei împotriva sacerdoțiului e o temă ciclică. (vezi pagina 464)

Chiar în riturile exoterice, exteriorizare a riturilor ezoterice, această îmbinare temporo-spațială este vizibilă. Oricine a participat la o liturghie creștină își poate da seama de acest fapt. E natural să fie așa: o «influență spirituală», o «benedicțiune» ca să fie eficace în lumea noastră trebuie să-i însumeze toate servituțile, toate condițiunile. De aici doctrina jertfei perpetue. De aceea, la epocile anului când miturile urmau să se infuzeze în corpul social (echinocții, solstiții etc.), ele se desfășurau, se exteriorizau într-o dramă sacră, la care participau numai cei «abilitați» la aceasta, adică numai cei care făceau parte din organizația inițiatică, depozitară a miturilor în chestiune. Din cauza continuității țesutului cosmic și social, ecouri ale acestor drame sacre răbufneau în afară, mai ales în mediul rural, sub formă de piesete

[245 (145)]

compuse de «istețul satului»; în asemenea piesete, elementele ezoterice se amestecau cu elemente profane. În vremurile vechi, când toată ambianța era sacrală, aceste piesete erau și ele, în mod necesar, sacre, pentru că autorul nu putea să-și găsească subiectele decât în mediul înconjurător, tradițional sută la sută. Se poate ușor închipui ce repertoriu uriaș inițiatic s-a adunat în cursul secolelor și, în final, s-a risipit. Când țara a intrat în circuitul civilizației moderne, autorul anonim a amestecat de-a valma sacrul cu profanul. De aceea, în piesele care ne-au mai rămas astăzi, găsim subiecte noi din viața modernă a țării, amestecate cu vestigiile tradiționale. Astfel, în micile drame ce se joacă de Crăciun și Anul Nou găsim titluri autentic tradiționale ca «Gruia lui Novac», «Irozii», «Dragoș», «Ștefan cel Mare»..., dar și «Banda lui Nițulescu», «Iancu Jianu», «Banda lui Coroi», «Pantelimon», «Luarea Griviței», «Bătălia de la Mărășești»... și vor urma probabil scene din colectivizarea agriculturii și eliberarea țării de sub jugul fascist[103] etc.

V.G.Popa, profesor din Fălticeni, ne-a comunicat o asemenea piesetă ce se joacă de către copii, de Anul Nou, intitulată «Mama lui Ștefan cel Mare». Piesetă este culeasă din satul Târzia, Comuna Brusturi, jud. Neamț, la sfârșitul deceniului al 6-lea.[104]

Este de fapt o amplificare a cunoscutei poezii a lui Bolintineanu, cu același titlu, pe care unul din isteții și poeții obișnuiți ai satelor noastre a auzit-o, probabil, recitată la șezătorile locale sau a învățat-o în anii de școală primară. Piesetă nu depășește nivelul infantil, dar, am putea spune, fără voia lui, autorul popular integrează în mica dramă fragmente tradiționale din sfărămăturile statuilor bătrâne. Citam câteva din ele. Lui Ștefan i se vestește că turcii curg puhoi. Se desprinde de Domniță, logodnica sa,

103 * Și ironia e o modalitate ocultatoare, nu-i așa? [*Nota editorilor*]

104 De la Vasile Bolcu, 55 ani. O variantă asemănătoare, mai simplă, circulă la Rădășeni.

ca să se ducă la luptă:
Ștefan din corn sună
Codrii mari răsună

[246 (146)]

De prin văi și dealuri
Ostașii s-adună!

De data aceasta Ștefan e învins:

Ștefan la palat se-ntoarce
Să-l mângâie a sa mamă…

Urmează, pusă în dialog, scena închipuită de Bolintineanu, dintre Ștefan și mama sa, care-l trimite din nou la luptă. Un ostaș adaugă:

Ștefan, Ștefan, Domnul meu,
Încetează plânsul tău!
Porțile sunt grele, groase,
Și zăvoarele sunt trase!
Ține-ți firea, nu te da,
Fii din nou, Măria Ta,
Cum ai fost și cum te știe
Draga noastră România!

Versificație de târgoveț. Dar urmează:

Că din fagii cei trufași
Vor ieși voinici ostași,
Că cei carpeni, cei arțari,
S-or schimba în sulițari
Și din orice alunaș
Va ieși viteaz arcaș
Și brădanii cei înalți
S-or schimba în dorobanți!
Suflă-n cornul tău de Domn,
Că nu-i, Doamne, timp de somn!
Nici de somn și nici de jale
Ci de mers către pașale!
Nu-i timp, Doamne, să te culci,
Ci de tropotit spre turci!

[247 (147)]

Crainicul din piesă comentează:

Ștefan suflă-n cornu-i, codrii lung răsună
Ș-altă oaste nouă împrejur s-adună!

Reminiscențele sunt eminesciene, dar e posibil, probabil chiar că Eminescu însuși s-a inspirat din folclor în *Doina* și în *Mușatin și codrul…* E greu de precizat dacă poetul rural și-a luat tema din Eminescu (suflatul din corn) sau de-a dreptul din miturile poporane. Înclinăm spre a doua ipoteză, pentru că imediat după ultimele două versuri pe care le-am citat urmează o temă lipsă în Eminescu, pe care nu șovăi s-o declar formidabilă, mergând peste secole, peste

timp și spațiu, în împărăția miturilor eterne. În context ea apare ca un vultur într-o găinărie. Deci:

Ștefan suflă-n cornu-i, codrii lung răsună
Ș-altă oaste nouă împrejur s-adună!
Și când cornul sună de a treia oară
Trăsnet greu trăsnește de mi te-nfioară
Și despică-n două un stejar bătrân
Ce stătea pe culme drept ca un stăpân
Și din despicare, mări că s-arată
Ciubăr Voievodul cu-a lui spadă lată,
Cu suman pe dânsul petic lângă petic
Învârtindu-și ghioaga și râzând besmetic!

Iar ostașul:

Ștefan, Ștefan, Domnul meu,
Strânge-n pinteni calul tău
Că toți codrii din Rarău,
Până jos către Ceahlău,
S-au schimbat în luptători,
Luptători biruitori,
În frunte cu-acest voinic
Îmbrăcat ca un calic,
Ciubăr Voievod e numit,

[248 (148)]

Din stejar trăsnit ieșit!
El și cu vitejii lui
Și cu vlaga codrului,
Ajutoare că ți-o da
Până ce Măria-Ta
Peste turci că te-ai lăsa
Cu tină i-ai mesteca!

Repetăm ce-am spus despre Stamati: eroicitatea piesei de teatru, eminența superlativă a rolului lui Ciubăr Vodă, nu împiedică pe poetul rural să ni-l arate cu sumanul petic lângă petic, rizând besmetic, îmbrăcat ca un calic. Tradiția populară e așa de despotică încât poetul nu o poate încălca și trebuie să se resemneze la aparente incongruențe. Și ce personaj apare sub sumanul peticit! Fiul Trăsnetului, Boanerghez[105], ca și Sfântul Ioan Evanghelistul. Despre amândoi se spune că n-au murit, că trăiesc o perpetuitate ciclică. Ne întrebăm dacă nu e vorba de aceeași entitate, sub dublu aspect, sacerdotal și regal. Ca fiu al Trăsnetului, Ciubăr Vodă este și fiu al lui Zeus și astfel ajungem la originea hyperboreană a mitului. Ciubăr Vodă iese din stejarul trăsnit, ca

105 sursa: Trimitere scripturară: „și le-a pus nume Boanerghes, adică fii ai tunetului” — Marcu 3, 17, despre Iacob și Ioan, fiii lui Zevedeu. [Marcu (Biblia sinodală), ro.]

Bachus din Semele[106], și ea arsă de focul lui Zeus. Avem de-a face cu xilogeneză[107] iar stejarul este și el arborele lui Zeus, cum o vedem în sanctuarul de la Dodona. Când spui că Ciubăr Vodă este fiul Trăsnetului și al stejarului, ai spus tot.

Reiese că în Moldova mitică, Voievodul ei cel mai mare invocă, în desnădejde, drept suprem ajutor, pe Voievodul cu nume ridicol, deci fără nume, cu suman peticit, cu râsul besmetic, de fapt, domnul perpetuu dar ocultat al Țării!

* * *

Până acum am văzut pe Ciubăr Vodă sub aspectul său de smerenie și de nemernicie. Psihea populară ne-a păstrat însă și datina unui Ciubăr Vodă învingător și glorios, ceea ce ne-a făcut să amintim tangențial și de misiunea lui eshatologică.

[249 (149)]

V.G.Popa ne-a comunicat două creații populare în care facem cunoștință cu un Ciubăr Vodă triumfător. Despre una din aceste creații am vorbit mai sus. A doua, despre care vorbim acum, este și mai semnificativă. Ciubăr Vodă ne este arătat în stază de «precipitare din lumea subtilă care-l adăpostește, în lumea corporală». *Elementele parodice au dispărut.* Precum calul năzdrăvan, după ce a luat o îmbucătură de jăratic (hrana zeilor!), se scutură de jegul, bubele și noroiul rezidual al veacurilor, tot așa Ciubăr Vodă se scutură de nemernicia sa, își zvârle obrazul de măscărici, el, martorul, chezașul unui întreg popor față de Eternitate.

Redăm acest text popular cu comentariile de rigoare, acolo unde se vor impune.

Cântecul lui Ciubăr Vodă[108]

Mări, frunză verde,
Ce mi-ș că se vede?
Mări frunze crude
Ce mi-ș că s-aude?
Cine calcă zarea
Și-nspăimântă marea,
Dunărea întoarnă
Și toate răstoarnă?

În țara lui Ciubăr Vodă, mititică dar indestructibil legată cauzal cu a noastră, totul se petrece pe dos, luând lumea noastră ca plan de referință și prin analogie inversă. Este firesc ca atunci când va irumpe într-a noastră,

106 xilogeneză — Nașterea omului din lemn, din trunchiul arborelui; perechea ei, lithogeneza, e nașterea din piatră. (vezi pagina 504)

107 Semele — Fiica lui Cadmos, mama lui Dionysos; amăgită de Hera, i-a cerut lui Zeus să i se arate în toată măreția și a fost mistuită de fulger, iar Zeus a scos pruncul din trupul ei și l-a purtat în coapsă (Ovidiu, Metamorfoze III,... (vezi pagina 492)

108 Cules de la Nițan Dumitru, țăran de 64 de ani, din Boroaia, în februarie 1951.

ținând seama de incompatibilitatea celor două tărâmuri, să-i răstoarne rânduiala radical și să facă Dunărea să meargă în sus. În treacăt spunem că formula are expresia însăși a inițierii: «parcurgerea în sens invers a Iordanului»[109]. Va fi înspăimântător pentru că va avea caracter apocaliptic. Ciubăr Vodă calcă zarea; în adevăr, contactul lumii noastre cu lumile superioare nu se face decât prin orizont și prin zenit.

[250 (150)]

Frunză foi de măr,
Măritul Ciubăr,
Voievod și Domn
S-a trezit din somn

ca monarhul ascuns de care am mai vorbit, Frederic, Arthur, Carol cel Mare..., ca să dăm numai câteva exemple.

Și-a privit cu drag
La brad și la fag
Și la alți copaci
Tot așa de dragi...

Reamintim o parafrază eshatologică a lui Eminescu din poezia *Mușatin și Codrul;* «Căci să știi, iubite frate,/ că nu-s codru ci cetate/[110] Că vrăjit sunt eu de mult/ Până când o să ascult/ Cornul mândru triumfal/ Al Craiului Decebal/ Atunci trunchii, mi s-or desface/ Și-n palate s-or preface/ Vei vedea ieșind din ele/ Mii copile tinerele,/ Și din brazii cât de mici/ Vei vedea ieșind voinici/ Căci la sunetul de corn/ Toate viețile se-ntorn...». Și într-o variantă: «Tu să știi, iubite frate,/ Că nu-s codru ci cetate/ dar demult sunt fermecată/ și de somn întunecată/...», adică exact somnul din care se deșteaptă Ciubăr Vodă în poezia noastră.

Și de dimineață
S-a spălat pe față,

cu roua ce cade din Arborele vieții, înviind morții la sfârșitul timpurilor, spunem noi.

Virtutea regeneratoare a Rouăi este cunoscută în toate tradițiile.

Citam, ca exemplu, versurile lui Dante: «Când am fost acolo unde roua se luptă cu soarele[111], într-un loc umbros unde puțin se evaporează, ușor Maestrul

---

109 sursa: Trimitere scripturară: apele Iordanului stau pe loc la trecerea chivotului (Iosua 3, 15—17) și se despart la lovitura cojocului lui Ilie (IV Regi 2, 8). [IV Regi (Biblia sinodală), ro.]

110 vers. **Mihai Eminescu, *Mușatin și codrul,* postumă.** Citatul e dat de autor în proză, cu bare între versuri; varianta adăugată la sfârșit („Tu să știi, iubite frate... de somn întunecată") e una dintre redacțiile manuscrise ale aceleiași bucăți. [Mihai Eminescu — opera poetică (texte integrale), ro.]

111 vers. **Dante, *Purgatoriul* I, 121—129.** Textul canonic: *Quando noi fummo là 've la rugiada / pugna col sole... ambo le mani in su l'erbetta sparte / soavemente 'l mio maestro pose: / ond'io, che fui accorto di sua arte, / porsi ver' lui le guance lagrimose; / ivi mi fece tutto discoverto / quel color*

meu și-a-ntins palmele pe ierbușoară și judecând care-i era planul, i-am prezentat obrazul plângând și a reapărut descoperită culoarea pe care o ascunsese Infernul» *(Purg.* Cântul 1, vr. 121-130).

[251 (151)]

Ciubăr Vodă, ca și Dante, iese din călătoria infernală și de aceea «de dimineață/ s-a spălat pe față».

Și s-a pieptănat
Și mi s-a-nchinat
Și mi s-a-narmat
Și-a sărit pe cal.
Mândru Ducipal,

ca toți aceia din familia spirituală a lui Alexandru Macedon; Bucefal, ca și calul lui Ștefan cel Mare, după numeroase tradiții, trăiește încă în codrii nepătrunși.

Și-a sunat din corn
Ca un mare Domn.

«*Tu-i* suna din corn o dată/ Și-ai s-aduni Moldova toată[112]», spunea Eminescu în cunoscuta sa Doină.

Și-a sculat din morți
Pe plăieșii toți…

Sincronism perfect între Țară și Voievodul ei legitim; se deșteaptă unul, învie și ceilalți. «Căci la sunetul de corn/ toate viețile se-ntorn», după cum am văzut în *Mușatin și Codrul.*

Câți au fost tăieți
De dușmani procleți,
De turci și tătari
Și de cei avari
Și de alți dușmani…

Tătarii sunt guzanii, ghiz-hanii lui Stamati, care «au mâncat pe Ciubăr Vodă». Avarii amintiți în *Cântecul lui Ciubăr Vodă* desemnează nu numai pe zgârciți, ci și pe poporul de neam mongol cunoscut în istorie, ce a purtat acest nume.

che l'inferno mi nascose. Traducerea e a autorului. [Dante Alighieri — Purgatoriul, trad. George Coșbuc, ro.]

112 vers. **Mihai Eminescu, *Doina*** (1883), vv. 46—51. Textul canonic începe cu „De-i suna”, nu cu „Tu-i suna”: „De-i suna din corn o dată, / Ai s-aduni Moldova toată, / De-i suna de două ori, / Îți vin codri-n ajutor, / De-i suna a treia oară / Toți dușmanii or să piară”. [Mihai Eminescu — opera poetică (texte integrale), ro.]

[252 (152)]

Ciubăr Voievodul
Și cu el norodul
Și viii și morții
Înfrățiți cu toții,
În codru s-adună
La-nceput de lună
Și de săptămână…

Probabil că se referă la «Luna nouă», adică la luna crescândă, semilunațiunea favorabilă. Poate să fie și o aluzie la rolul Islamului în acele vremuri de sfârșit de ciclu.

Și-acolo vorbesc
Și se tălmăcesc…,

adică regăsesc un limbaj comun, formulă remarcabilă când ne reamintim de promisiunea remanifestării Tradiției Primordiale.

Pe unde s-apuce
Ca să nu se-ncurce,
Pe unde să plece
Ca să nu s-aplece…
(cărarea și poarta strâmtă, n.n.)
Pe unde să treacă,
Ca pe turci să-ntreacă
Pe un'să s-abată
Ca pe turci să-i bată,
Pe turci și tătari
Și pe cei avari
Și pe alți dușmani
Răi și pehlivani…

Ca în toate simbolurile autentice, noțiunile particulare de dușmani se întind și se referă la Dușman cu majusculă, Satan; il gran' nemico.[113] Șarpele cel vechi…[114](*Apoc.* 20.2).

[253 (153)]

Ciubăr Domn cel mare
Neam cu sfântul soare…

Aceste versuri orbitoare sufăr lângă ele drept comentarii numai o frază din *Le Roi du Monde* de Réné Guénon. Vorbind de «Centrul Suprem» al lumii, spunem: «astfel este cazul Agartthei, dacă acest centru a cules, cum o indică Saint-Yves, moștenirea vechii dinastii solare (Sûrya-Vanșa[115]) care rezida

113 „marele dușman” (it.) — numele dat Satanei.

114 sursa: Trimitere scripturară: „și a prins pe balaur, șarpele cel vechi, care este diavolul și satana” — Apocalipsa 20, 2, citată de autor. [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

115 Sûrya-Vanșa — „Neamul Soarelui” — dinastia solară a Indiei, care a domnit la Ayodhya. (vezi pagina 496)

odinioară la *Ayodhya* și care făcea să-și ridice originea la Vaivaswata[116], Manu ciclului actual.

Și în nota la cuvântul *Ayodhya:*

«Acest stadiu al «dinastiei solare», dacă este privit simbolic, poate fi apropiat de «Citadela solară» a Rosacrocienilor și, fără îndoială, de «Cetatea Soarelui» a lui Campanella».[117] Mai departe:

Ciubăr Domn cel Mare,
Neam cu sfântul Soare,
Lung se sfătuiește
Și se tălmăcește
Cu norodul său
Și cu Dumnezeu...

«Brahâtmâ, șeful ierarhiei inițiatice, între Mahâtma[118] și Mahânga[119], (ca Ciubăr Vodă între Ciubuc și Dediu *n.n.*) poate vorbi cu Dumnezeu față în față[120].»[121]

Și pornesc la drum
Prin ploaie și fum
Din cornuri sunând,
Prăpăstii umplând,
Jivini spăimântând,
Cărări îndreptând,
Lanțuri deslegând,
Țelina arând,
Binecuvântând!

[254 (154)]

«Prin ploaie și fum» ar putea arăta că primele manifestări ale lui Ciubăr Vodă și tovarășilor săi se vor produce în lumea subtilă, intermediară între Cer și Pământ. Va urma apoi o activitate compensatorie: prăpăstii umplând, jivini spăimântând (nu e vorba de fiare sălbatice, ci de demonia mașinistă), cărări îndreptând (rectificatio),[122] lanțuri deslegând (prin puterea cheilor, solve), țelina arând (trecerea de la haos la cosmos), în sfârșit...«Binecuvântând» ceea ce arată că Ciubăr Vodă este și Sacerdot, deținătorul ambelor puteri,

116 Vaivaswata — Manu al ciclului nostru, „fiul Soarelui”, de la care își trag obârșia dinastiile solare. (vezi pagina 502)

117 René Guénon: *Le roi du monde,* Paris, Gallimard, 1958, p.14.

118 *Ibidem,* p.21.

119 sursa: Trimitere scripturară: „Domnul însă grăia cu Moise față către față, cum ar grăi cineva cu prietenul său” — Ieșirea 33, 11. [Ieșirea (Biblia sinodală), ro.]

120 Mahâtma — „Sufletul cel mare” — al doilea termen al ternarului Agartthei, reprezentând puterea sacerdotală și sufletul universal. (vezi pagina 469)

121 Mahânga — „Trupul cel mare” — al treilea termen al ternarului Agartthei, principiul puterii regale și al întocmirii materiale a lumii. (vezi pagina 469)

122 „îndreptare” (lat.) — al treilea cuvânt al formulei alchimice *Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem* (V.I.T.R.I.O.L.).

Mări frunză verde,
Ce mi-ș că se vede?
Mări frunze crude
Ce mi-ș că s-aude?
Ciubăr Voievod
Și cu-al său norod,
Umblă-n lumea mare,
Peste trei hotare

(nu numai orizontal, dar și vertical, în cele trei lumi ierarhizate)

Pe dușmani să bată
Și dreptăți să-mpartă

(Dreptatea este virtutea esențială a lui Manu ca Legislator Primordial. Melkițedec înseamnă literal «Regele justiției».)

S-aducă pe lume
Pe cel fără nume.

Numele lui Dumnezeu-99 în număr simbolic - creează și susține lumea; al o sutălea este Marele Nume, nepronunțabil, inefabil, indicibil. A-l aduce pe lume, cum spune versul, a-l actualiza, însemnează să pui capăt lumii.

Și pe unde trece
Îi tot cald și rece

[255 (155)]

Și pe unde merg
Apele s-aleg;
Cele de izvor
Sar într-un picior,
Cele stătătoare
Parcă n-au picioare!

Toate calitățile, contrariile, zac în devălmășie în lume; revenirea Avatarului are ca rezultat să le separe. Cele superioare se ridică în sus, cele inferioare se coboară jos, ca un mâl rezidual, iar ceea ce este între ele, adică lumea mediană, lumea noastră, dispare.

Și pe unde merg,
Florile s-aleg;
Cele lăudate
Se fac mai curate
Și mai luminate,
Cele ocărâte
Se fac mai urâte
Și mai mohorâte…

Exemple de Separare a pozitivului de negativ, de care vorbeam mai sus. Urmează altele:

Și pe unde merg,
Vitele s-aleg;
Toate câte-s bune,
Umblă prin pășune,
Prin pășune grasă
De verde mătasă!
Iar vitele rele,
Vai și-amar de ele;
Din mocirlă sorb
Și pasc numai colb!

În alegorii vegetale și animale este vizat în special omul. În *Evanghelia lui Matei,* XXV, 31-46, se vorbește de separarea oilor de capre[123].

[256 (156)]

Promisiunile sunt repetate solemn:

Ciubăr Voievod
Și cu-al său norod
Umblă-n lumea mare
Peste trei hotare
Pe dușmani s-apuce
Și-n foc să-i arunce
(ca și capra pe lup, n.n.)
Pe turci și tătari
Și pe cei avari
Și pe alți dușmani,
Pe toți să mi-i bată
Și dreptăți să-mpartă!

… până când cavalcada fantastică a lui Ciubăr Vodă și alor săi, încă volatilă, încă străvezie ca o horă de șoimane prin nori, ploaie, ceață, curcubeie, se va precipita în sensul chimic al cuvântului, în locul și clipa hotărâtă de Destin.

Tot V.G.Popa ne-a comunicat o altă poezie populară, culeasă în 1938 de la Alecsandri Petrescu, octogenar din satul Târzia, comuna Boroaia, intitulată *Ștefan Vodă și Fagul.* Deși nu se menționează numele lui Ciubăr Vodă în ea, este vorba incontestabil de același personaj, deoarece, ca și în poezia citată mai sus, solicitat de Ștefan, Voievodul nebun se naște dintr-un copac, printr-un fenomen de xilogeneză, în împrejurări asemănătoare.

Poezia începe printr-o formulă fabuloasă, care situează evenimentul *in illo tempore.*

123 sursa: Trimitere scripturară: „și-i va despărți pe unii de alții, precum desparte păstorul oile de capre” — Matei 25, 32, citată de autor. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

Ștefan Vodă cel bătrân,
Cel bătrân dar nu bătrân…

Formulă echivocă, asemănătoare cu *Vivit non vivit;* «Bătrân» pentru că este deasupra timpurilor, identificat cu Principiul lor; «dar nu Bătrân», pentru că «locul» său simbolic este «Tinerețe fără Bătrânețe și Viață fără de Moarte»,

[257 (157)]

C-o buca'de turtă-n sân,
Bate drumul prin pădure
Fără arc, fără secure,
Fără flintă, fără ghioagă,
Doar c-un fluier în desagă

adică numai cu sămânța Verbului

Și s-așază la un fag[124]
Care-i este lui mai drag

Se sprijină de Axul Lumii

Și-a cânta din fluier prinde…,

cântec cu forță de solicitare.

El din fluier tot cânta
Și din gură că-mi zicea:
Fagule, Măria Ta,
Rogu-te, nu mă lăsa,
C-a intrat turcimea-n țară
Și mi-i inima amară.
Turcii țara mi-au luat,
Calul mi l-au deșăuat,
Săcurea mi-au sfărâmat,
Arcu-n două mi-au curmat
Și cu dragi oștenii mei
Au făcut cum au vrut ei;
Unde-au fost oșteni viteji
Cresc acuma niște vreji…
Unde-au fost plăeși voinici
Bate vântul prin urzici
Unde-au fost boieri cu cai,
Bate vântul printre scai…

Mai mult o resorbire în esența vegetală a lumii, decât o moarte; din aceeași lume vegetală, care este aceea a germenilor, sunt «cei purtați» din nou în lume, în prezenta poezie și în multe altele

124 Vezi: Jean Chevalier: *Dictionnaire des Symboles,* vol.III, Paris, Ed. Seghers et Ed. Jupiter, 1974, p.103.

Rogu-te nu mă lăsa

[258 (158)]

Și te-ndură a mă ajuta,
Că și eu la vremea mea
De topor te-oi apăra,
De secure te-oi cruța,
Cu lapte mi te-oi uda!

Ceea ce implică o solidaritate, un schimb de bune oficii între Fag și Ștefan. Iar laptele simbolizează în special hrana spirituală.

Fag frumos și foșnitor,
Neciuntit de vreun topor,
Fag din mijloc de pădure
Neciuntit de vreo secure,
Fag puternic și semeț
Necurmat de vreun mistreț,
De vântoase neînșelat
Și de urși nezgrebțănat,
Rogu-te și iar te rog,
Nu mă da la turci zălog,
Că și eu la vremea mea
Pâine albă că ți-oi da,
Cu sare te-oi tâmpina
Și cu miere de albine
Ca să-ți fie veșnic bine!

Cu alte cuvinte, cu elementele esențiale ale unui sacrificiu nesângeros.

Și cum Ștefan cel Bătrân,
Cel bătrân, dar nu bătrân,
C-o buca'de turtă-n sân
Din fluier că mi-ș cânta
Și din gură că zicea,
Fagul că se clătina,
În trei părți se desfăcea
Și din el mi s-arăta,
Un voinic nu prea voinic,
Nici pre-nant și nici prea mic,
Nici la chip prea arătos,

[259 (159)]

Nici la os prea noduros
Nici cu haina strălucită,
Nici cu flinta ghintuită,

Adică, cu lipsa de pompă, exteriorizare clasică a lui Ciubăr Vodă.

Doar c-un corn argintuit,
Cu luceferi zugrăvit,
Atârnat de brâul lui,
Drept în dreptul șoldului…

Cornul este instrumentul mitic prin excelență al reînvierii, al regenerării cosmice.

Și voinicul ista drag
Mirosind a lemn de fag,

indicând străvechea obârșie a ciclului, când toată ambianța și geneza erau vegetale, cârmuite de «Marele Dulgher al Universului».

A dus cornul lui la gură
Și-a dat o hăulitură
De gândeai că nu-i vreun corn
Ci-i un hăulit de om…

Ștefan face același lucru pe care Eminescu, în *Doina* sa, îl va conjura s-o facă la sfârșitul veacului, dar legând cele două poezii. Ștefan, la rândul său, este comisionat de Ciubăr să execute acea conjurare. În poezia populară, cornul de argint e împodobit cu luceferi, ceea ce-i arată caracterul său uranic, de *Parașabda*. Eminescu scrie următoarele două versuri prea precise ca să fie numai inspirație personală:

Când în păduri, în lacuri, lanuri, luncă,[125]
Vorbeai cu zeii de sunai din corn.

(Fata-n grădina de Aur)
[260 (160)]

Poezia populară zice în continuare:

125 vers. **Mihai Eminescu, *Fata-n grădina de aur*** (1875), postumă. Versurile fac parte din tânguirea bătrânului despre vremea când lumea era încă deschisă spre zei; textul lor e stabilit în ediția Perpessicius, *Opere* IV. [Mihai Eminescu — opera poetică (texte integrale), ro.]

Mări-atuncea ce să vezi?
Să tot vezi și să nu crezi.
Tot copacul s-a schimbat
În voinic împlătoșat,
Cu sulița ascuțită
Și cu flinta ghintuită,
Cu jăratec în opinci
Și cu caii strânși în chingi…

x

Tot atunci acel voinic
Nici prea'nant și nici prea mic,
I-a dat calul lui Ștefan
Un cal alb și năzdrăvan
Și din gură-a spus așa:
Sue-n șea, Măria Ta,
Suie-n șea și strânge frâul
Și sloboade-te ca râul
Când îi ploaie și trăsnește
Și la vale năboește
Și dărâmă-n calea lui
Tot ce-i strâmb și tot ce-i șui…

Ciubăr Vodă investește pe Ștefan cu o misiune messianică, de Restaurator Mundi,[126] și cu mijloacele teurgice pentru ducerea ei la împlinire: Calul Alb (același cal alb pe care va apare Hristos la sfârșitul lumii[127]) și armele. Or, este incontestabil că superiorul și numai superiorul poate investi pe inferior și că raportul dintre Ciubăr și Ștefan este asemănător celui de la suzeran la vasal.

Cum a spus aista el,
Năzdrăvanul haiducel,
Nici prea nalt și nici prea mic.

Revenirea insistentă a formulei arată că eroul (Ciubăr) este «indiscernabil» în lumea noastră; expresia este ca și «cel bătrân și nu bătrân»,

[261 (161)]

referitoare la Ștefan. Îl găsești numai la limita dintre opoziții complementare, adversități în lumea Luceafărului:

126 „Înnoitorul lumii” (lat.).

127 sursa: Trimitere scripturară: „Și am văzut cerul deschis și iată un cal alb, și Cel ce ședea pe el se numește Credincios și Adevărat” — Apocalipsa 19, 11. [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

Nici prea nalt și nici prea mic,
Însă de voinic, voinic,
S-a făcut un fel de foc
Și-a intrat în fag la loc,
Iar bătrânul fag s-a-nchis
De credeai c-a fost un vis,

ca și apariția și dispariția Sfintei Dumineci, în basmul *Harap-Alb.*

Stâlp de foc este numai Dumnezeu pe pământ.[128] Îndrumă pe Moise și pe Evrei prin mări și țări, ceea ce arată esența avatarică a lui Ciubăr Vodă. Ca și în poezia citată mai sus, el este Boanerges[129], Fiul Trăsnetului. Se resoarbe în fagul de unde a ieșit, printr-o dublă mișcare complementară, *Solve* și *Coagula*. Moise a văzut pe Dumnezeu în Rugul Arzător[130] (și el esență vegetală ca și fagul). Mărginindu-ne la tradițiile românești, reamintim că Alexandru Lăpușneanu a zidit Mănăstirea Slatina pe locul unui paltin înflăcărat noaptea de un foc ceresc. Natural, fagul reprezintă pe *Axis Mundi.:*

128 sursa: Trimitere scripturară: „iar noaptea în stâlp de foc, ca să le lumineze” — Ieșirea 13, 21. [Ieșirea (Biblia sinodală), ro.]

129 sursa: Trimitere scripturară: rugul care ardea și nu se mistuia — Ieșirea 3, 2—6. [Ieșirea (Biblia sinodală), ro.]

130 Boanerges — Boanerges (aram., redat în greacă Βοανηργές) — „fiii tunetului”, numele dat de Hristos apostolilor Iacob și Ioan, fiii lui Zevedeu (Marcu 3, 17). (vezi pagina 442)

Mări, Ștefan cel bătrân,
Cel bătrân și nu bătrân,
C-o nădejde mare-n sân,
S-o luat Măria sa
Și mi s-a svârlit în șa
Și-au pornit cu toți la vale
De gândeai că se prăvale
Peste dușman, țara toată,
Cu furtună și cu zloată,
Cu văzduhuri și cu stânci,
Cu păduri, și văi adânci,
Cu coclauri și pomoare,
Și cu ape curgătoare…
Se ducea, mări, se ducea,
Peste turci mi se lăsa,
Cu țărâna-i mesteca,

[262 (162)]

Țara dreaptă iar stătea,
Stătea dreaptă și râdea,
Cu Domnu se săruta!

Ștefan nimicește pe dușmani nu numai cu ajutorul ostașilor săi, dar mai ales cu acela al întregii firi, cu care se identifică substanțial printr-o hierogamie, cum o indică ultimul vers: furtuna, zloata, văzduhurile, stâncile, pădurile, văile, coclaurile, ponoarele, apele curgătoare.

* * *

Cât despre caracterul «carnavalesc» al modului de intervenție a lui Ciubăr Vodă, în momentele cele mai grave ale Țării, și al Domnilor care-l reprezintă în exterior, supralicitând absurdul, acest grotesc are misiunea să introducă un element de «descreerare» într-o umanitate «normală», dar limitată tocmai prin această normalitate, și opacă prin medietatea ei față de elementele uranice. Dumnezeu dinamitează uneori lumea noastră pentru ca s-o facă poroasă, prin catastrofă, printr-o catastrofă care uneori este o explozie de râs sau de nebunie și panică. «Duhul suflă unde vrea și de unde vrea»[131], dar Duhul este uneori o boare, alteori e un ciclon. Permeabilitatea următoare unei explozii îngăduie influențelor cerești să pătrundă în cotloanele cele mai sumbre ale omenirii. Când carapacea simțului comun este pulverizată, uneori se pot coborî zâne, acolo unde, înainte de catastrofă, se ridicaseră semețe citadele industriale iar codrul poate să se ridice instantaneu în locul pădurii de zgârâie-cer.

131 sursa: Trimitere scripturară: „Vântul suflă unde voiește și tu auzi glasul lui, dar nu știi de unde vine” — Ioan 3, 8. [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

Deci, Ciubăr Vodă este un prepus la «Janua Coeli[132]», cu misiunea de a zăpăci pe profanii necalificați, înspăimântându-i; dar o dată locul făcut liber, demiurgul bufon întărește scara lui Iacov între Cer și pământ[133], în sens ascendent și descendent. A fi capabil să vezi că, în realitate, capul Meduzei, cu coama lui de șerpi, este de fapt soarele cu nimbul său de raze, constituie o probațiune pe care puțini pot s-o treacă existențial. Ananda K. Coomaraswamy remarcase solidaritatea dintre «Poarta Cerului» și anumite capete de monștri, cum sunt Kâla Mukha[134] și *Kârti*

[263 (163)]

Mukha în India și T'ao-t'ie[135] în China. Caracterul compozit al acestor măști împrăștie atenția și derutează pe profani, ca și Labirintul. Același scop îl are deghizarea descreierată a lui Ciubăr Vodă. «Hemtze descrie astfel caracterul compozit al acestei măști fantastice (a lui T'ao-t'ie, *n.n.*): bot de carnasier armat cu colți mari, coarne de bivol sau de berbec, față de egrete, ochi de bufniță, cioturi de aripi și gheare de pasăre de pradă, ornament frontal în formă de greier»[136]. În haosul acesta de elemente disparate, unde și cum să găsești punctul central și coordonator, singurul prin care se poate trece în lumea zeilor, a cărei intrare o păzește monstrul? Unitatea principială este reprezentată în lumea noastră direct prin multitudine, iar multitudinea, pentru cei care nu au simțul Unității, este o casă de nebuni. Coomaraswamy, cum observă Guénon, are dreptate când spune că fața monstrului, oricare i-ar fi diferitele aparențe, este în adevăr «Fața lui Dumnezeu», care, în același timp, omoară și vivifică.

Am văzut că, de cele mai multe ori, Ciubăr Vodă apare sub aspecte comice; nu e în contradicție cu cele spuse mai sus, comicul primordial, radical, fiind tot atât de teribil ca și spaima. E și el un exploziv. Prin râs, alternat cu plâns, Dumnezeu - în calitate de demiurg, poate produce lumile din substanța primă preexistentă și le poate distruge, atomizându-le.

Ministrant de râs și de plâns, Ciubăr Vodă le posedă în indistincțiune în ciubărul său, ca băutură sacră, licoare beatifică de viață lungă, dar și otravă. Aceste două caracteristici opuse se atribuiau și băuturii din cupa Graalului.

Deci, Multiplicitatea este oglindirea inversă a Unității în lumea noastră. Cum imaginea nu poate fi separată de prototipul ei, sub pedeapsa «tăierii rădăcinii plantelor», aventura esențială a omului pe pământ este vizionarea prin meditație și contemplare, omologarea Multiplicității îmbăiate în Unicitate,

---

132 sursa: Trimitere scripturară: scara rezemată de pământ cu vârful la cer, pe care se suiau și se pogorau îngerii — Facerea 28, 12. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

133 Janua Coeli — „Poarta Cerului” (lat.) — în cosmologia tradițională, „poarta zeilor”, solstițiul de iarnă, pe unde ființa iese din cosmos; în Litania Loretană, titlu al Fecioarei (Ianua coeli, ora pro nobis); la Coomaraswamy (Svayamātṛṇṇā:... (vezi pagina 461)

134 Kala-Mukha — Sanscr. (vezi pagina 462)

135 René Guénon: *Kâla-mukha,* în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée,* Paris, Gallimard, p.357 și urm.

136 T'ao-t'ie — Taotie (chin. (vezi pagina 496)

multiplicitate care este vălul Mayei[137], întins ambiguu între Fața divină și Materia Primă. Vălul Mayei este o plasă care poate ridica pe contemplativ spre obârșiile lui sau îl

[264 (164)]

poate lega fedeleș în chingile individualității sale, căzând ca o piatră în Abis. Căci este un aspect malefic al Unicității, când, din vina omului care «taie rădăcina plantelor», Unicitatea pune pe fața divină obrăzarul Multiplicității, care devine astfel Mulțime, Cantitatea discontinuă. Ciubăr Vodă se îmbracă de bună voie în ridicol, își aruncă năvodul în mâl, cu speranța improbabilă să mai prindă și să tragă la mal unele din rămășițele, din cojile, din Klifoturile[138] căzute în extremitățile înghețate ale universului. Plasa lui este circulară, pentru că numai așa poate imprima Apelor Primordiale o dublă mișcare, de atracție și de respingere, separând ceea ce se mai poate salva din lumile pierdute. Această dublă mișcare se poate simboliza prin orice cuplu de complementare, între altele prin masca dublă a Râsului și a Plânsului. O găsim în spectacole care pot concentra și chintesența o stare cosmică, în mod obișnuit difuză și sleită. De aici, caracterul demiurgic al spectacolului tradițional.

Circul precede teatrul, pentru că cercul precede semicercul, care este o derivație a lui. Un vârtej de praf pe drum este un circ, pentru că este circular. Tot vortex este indefinitatea galaxiilor văzute și nevăzute. Mărimea nu are importanță.

Circul este un rezumat, un precipitat, nu arbitrar, ci organic, al Vortexului Sferic Universal[139], prin continuitate în Războiul cosmic, pe care Marele Țesător al Lumilor îmbină urzeala cu bătaia cosmosului.

* * *

Vortexul Sferic Universal este constituit dintr-o masă vibratorie, centrifugă și centripetă, *concomitent.* Aceste vibrațiuni făuresc țesutul cosmic și, pentru că în lume nu poate exista un hiatus, ele sunt în mod necesar la un pas infinitezimal unele față de altele; *prin urmare orice figură poate fi țesută pe ele* și acesta este rostul și explicația geometriei sacre. Schemele țesute sunt cauze secunde.

[265 (165)]

Schema circului este raza unui con, cuprinzând toate stările de fire dintr-o regiune a universului înfășurate în jurul axului vertical, ce trece prin centrul lor. Dar, cum spuneam, aceste planuri sunt continue, din cauza pasului infinitezimal ce le separă, despărțite printr-un element de spirală, care, sub influența «atracției Cerului» are o mișcare elicoidală ascendentă în constituentele lui. Caracterul ierarhic al acestor stări de fire suprapuse este

137 Mayei — Māyā (sanscr., din rădăcina mā-, „a măsura, a forma") — puterea de manifestare a Principiului și, prin ea, „iluzia cosmică", aparența de realitate proprie a lumii; Guénon insistă că māyā nu e neant, ci realitate relativă, luată... (vezi pagina 471)

138 Klifoturile — Ebr. (vezi pagina 464)

139 Cum nu putem da amploare considerațiilor care urmează, rugăm pe cititor să se refere la: *Le symbolisme de la Croix,* de René Guénon, Paris, Edition Véga, 1931.

indicat de cercurile locurilor unde stau spectatorii și atunci arena poate fi considerată ca o secțiune a unui con sau ca bază comună a două conuri inverse, a căror secțiune verticală constituie un romb. Conul superior, arena, fiind luată ca plan de referință, este indicat de acoperișul din ce în ce mai subțiat al circului. Vârful, punctul lui ultim, este în același timp Poarta Cerului, Ochiul Domnului și cheia de boltă a Universului, sau a unei părți a lui. În el se concentrează toate puterile Cerului și ale Pământului. Conul inferior este numai conceptual, ca Abis. În punctul critic al acestui sistem de coordonate, Ciubăr Vodă se află în elementul lui, ca peștele în apă. Își ia toate măștile pe care le dorește, în special cele mai absurde și mai ridicole.

* * *

Spectatorii stau pe marginea unui Maelström, pe fața căruia se coboară mesajele de sus, ca pasărea mitică Alkyon potolind valurile mării, acolo unde se așază ca să-și clocească ouăle, timpul oprindu-și mersul, zice-se. Dar tot acolo se ridică la suprafață gemetele infernului. Niciodată nu se manifestă pe arenă lumea mijlocie în care trăim, singura reală pentru toropiții din jurul hârdăului magic. Nu înțeleg nimic din spectacol pentru că nu e acela al lumii de toate zilele. În teatru mai găsim vestigii umane și cu fărămiturile lor se mulțumesc spectatorii obișnuiți. La circ ruptura este completă: cine a mai văzut în lumea largă lei sărind prin cercuri de foc sau formând piramide pe scăunele și pe mese? Aceste scheme transced lumea noastră, ele alcătuiesc numai prototipurile lor cerești, în jurul tronului suprem, așa cum l-a văzut Ezechiel în viziunea lui, sau în procesiune hieratică

[266 (166)]

pe căile zodiacale. Dar o incantație inversată ridică la suprafață monștrii Hadesului, aceiași pe care îi suscită atât de imprudent psihopatologia modernă. Simbolurile sunt ambivalente: pe lângă caii cerești ai soarelui, cu fața lor de leu, mai există telegarii carului lui Pluton, sau aceia din vânătoarea nocturnă a legendelor medievale. Spectacol vesel, circul? Dar mii de martiri au fost sfâșiați de fiare pe arenele lui, gladiatorii s-au înjunghiat pe ele, în competiții care separau haosul în poli, pozitiv și negativ. Chiar în modernele circuri-stadioane, două echipe își dispută sălbatec o minge, când o sută de mii de spectatori se transformă într-un singur demon, mugind. Cu un spectacol vesel avem oare de-a face?

Tot spectacol profanator este exhibiția unor animale sacre, descriind, sub bici și fiare înroșite în foc, figuri geometrice care sunt în exil în lumea noastră, executate de ființe solare, tot așa de exilate și ele. Acela care posedă l'intelletti sani,[140] are direct în fața ochilor o mostră din «marea parodie», din subversiunea definitorie a sfârșitului de ciclu. Evident, cineva calificat este

140 sursa: „mințile sănătoase” (it.). **Dante, *Infernul* IX, 61**, în forma canonică: *O voi ch'avete li 'ntelletti sani* — „O, voi care aveți mintea sănătoasă”. [Dante Alighieri — Infernul, trad. George Coșbuc, ro.]

abilitat să vadă în Marea Parodie necesarele tribulații și pătimiri ale unor scântei divine, exilate în lumea de jos, suferința Șechinei[141], «Prezența Reală» a Divinității, robită de «coji» și aceasta permite pozitivarea, transmutarea sfârșitului unei lumi, integrarea vârstei de fier în viitoarea vârstă de aur. Dar cine dintre milioanele de spectatori, care se vântură la spectacolele de circ poate descifra enigma indescifrabilă și să dea o mână de ajutor lui Dumnezeu?

* * *

Multiplicitatea, înainte de a se reintegra în Unitate, principiul ei mediat, se rezolvă în staza imediată, tranzitorie, care este dualitatea. Se face, ca într-un câmp magnetic, o repartiție în haosul spectatorilor și al actorilor, la dreapta și la stânga Vortexului, sau într-o secțiune a lui. Aceasta, fără știrea lor; este suficientă luciditatea îngerului care veghează din vârful conului, adică deasupra ciubărului. Cheia de boltă

[267 (167)]

pusă la locul său, prin simpla ei prezență, transformă Haosul în cosmos. Prin urmare, putem reprezenta arena derivând direct din Yin-Yang, străvechiul simbol extrem-oriental al forței binare care produce și risipește lumile, repartizându-le în plus și minus, în pozitiv și negativ, în Viață și Moarte, sau, în strâmta concepție religioasă, în Bine și Rău. Vicisitudinile Yin-Yang-ului sunt evertuate de zvârcolirile șarpelui, invizibil dar cu atât mai virulent, care desparte în două cercul arenei. De aceea, trebuie să ne reprezentăm pe acei ce însumează în ei puterea cheilor, ca pe Aion[142] Veșnicul, înfășurat de un șarpe, care-i șoptește în ureche tainele.

Partea albă, pozitivă, este despărțită de partea neagră, negativă, printr-un sinusoid care nu este altceva decât Șarpele cosmic, înfășurând arborele lumii, aici în proiecție plană. Spirele lui se strâng și se dilată, distribuitoare de Viață și de Moarte. Dar nimic în lumea noastră nu poate fi desăvârșit pozitiv și desăvârșit negativ, pentru că s-ar sustrage ambianței. De aceea, în jumătatea Yang a cercului se află un punct Yin iar în jumătatea Yin a lui se află un punct Yang. Tot așa se spune în Kabală că Dumnezeu a pus o bucată de os din Adam în pieptul Evei și un pumn de carne din Eva în pieptul lui Adam. Prin urmare, Polemos și Apatheia, inerente spectacolului lumii, actualizează ca un revelator fotografic, în arena circului și în aceea a Universului, liniile de forță imuabile ale Yin-Yang-ului, altminteri învălmășite și indetectabile.

* * *

Actualizarea puterilor specifice ale Yin-Yang-ului nu se poate împlini prin și din ele însele; trebuie solicitate de o forță exterioară lor și pe aceasta tradiția extrem-orientală o numește Atracția Cerului, împlinindu-se de-a lungul unui ax

141 Șechinei — „Prezența” (ebr.) — sălășluirea slavei lui Dumnezeu în lume; în kabală, partea exilată și pătimitoare a dumnezeirii. (vezi pagina 491)
142 Aion — Aiőn (gr. (vezi pagina 434)

vertical pe arenă. Punctul de impact pe arenă, recte[143] pe secțiunea orizontală a Vortexului Universal, nu este vizibil pentru că, în realitate, nu aparține acestui plan, deși îl re-

[268 (168)]

gentează și îl condiționează în mod necesar. Numai prin acest punct se exercită atracția Cerului, indicată de nimbul sfinților sau de ciubărul-pălărie al bufonului nostru, care transformă un recipient în simbol activ.

Simptomele și semnele incantației atractive sunt perceptibile și se fac sensibile prin tot ce se petrece pe arenă, care nu seamănă cu spectacolele lumii noastre: dansul ritual al cailor, saltul balerinelor călări ce trec prin cercuri de foc ca într-un basm, țâșnirea verticală ascendentă a acrobaților care par să atingă planul imponderabilității. Procesiunea de simboluri este aceeași ca în teatrul antic, numai că acolo era vizibilă exclusiv pe podium, proiectată de diametrul cercului, pentru că jumătatea nocturnă a teatrului se afla în afara simțurilor spectatorilor, pe când caracterul circular al circului este incontestabil perceptibil pentru toată lumea, în totalitatea lui, ceea ce îi arată prioritatea și antecedența. Dar Mistagogul, Choregiul care pune în mișcare încercarea de desprindere a Ideilor imanente de pe arenă, din robia gravității, din mâlul inferior, trebuie să fie un personaj enigmatic, aparent din lumea noastră, grotesc dar incomprehensibil, înșelând pe stăpânul lumii inferioare, într-un cuvânt Clovnul sau măscăriciul din folclorul nostru, noua formă a lui Ciubăr Vodă, proiecții directe ale Demiurgului în lumea noastră. E primul Motor halucinant al lumii: spoit cu făină, aparent spectru, cu ochii, sprâncenele, gura, îngroșate schematic ca un cap desenat de un copil. Dar haina îi este sideral ă ca îmbrăcămintea unui Făt-Frumos, cu soarele pe piept, cu luna în spate, spuzită de stele, șiruind toată în soare lichid. Provoacă râsul spectatorului îmbrăcat în salopetă egalitară sau în veston de confecție, pentru că *așa este scris*. Aparent oglindește luminile circului; în realitate, el luminează circul. Spectatorul trebuie să râdă pentru că și Demiurgul a plăsmuit lumile printr-un hohot de râs. Dar cine a mai păstrat arta rară de a percepe evidența, cine intuiește caracterul sacerdotal al Clovnului, în coiful său conic, reflectând și reprezentând acoperișul circului, semnificând analogia dintre Macrocosmos și Microcosmos.

În acțiunea sa demiurgică, deci ca formator, nu este vorba de aspectul pur principial al dumnezeirii, căci are comună măsură cu

[269 (169)]

Cerul și cu pământul, în staza lor de aparentă contradicție, stare care este și o mască. Clovnul este o întâlnire de antinomii, derivate toate din antinomia primordială, și nu indistinct ca Principiul; de aceea este jalnic și vesel, exteriorizându-și interiorul, interiorizându-și exteriorul, ocultându-și realitatea, om în cer, himeră pe pământ. În toate ia în răspăr mersul aparent al lucrurilor. Semnifică, pentru cine știe să vadă, impermanența lumilor, caracterul lor zadarnic, de nălucire, ceea ce este întovărășit de elemente comice și absurde.

143 „mai exact, propriu-zis” (lat.).

Iată un citat dintr-un autor competent:

> «În toate variantele mitologiei nord-americane, apare un fel de Demiurg[144] care se situează sub spiritul suprem, sub Marele Mister, care, în același timp este benefic și teribil, erou inițiator și bufon, uneori demon. Întâlnim aceleași trăsături la Hermes, Hercule, Prometeu, Epimeteu și Pandora; tot așa le găsim și în mitologia nordică la Loki-jumătate zeu, jumătate uriaș în același timp, prieten și dușman al celorlalte divinități, fără a uita, în cosmosul japonez, pe teribilul Susano-wo-no-Mi-kato, geniul furtunei și într-un anumit fel Princeps hujus Mundi.[145][…] Apare sub trăsăturile unui animal, sau ale unui om, uneori sub aparența unei creaturi misterioase și nedeterminate (sunt caracteristicile Bufonului și ale Clovnului, întrunite, în anumite cazuri, la Ciubăr Vodă, *n.n.*), a fost descris ca viața care se încarnează în toate ființele și își asumă toate posibilitățile lor, luptele și destinele lor. Are ceva proteic, haotic și absurd, divinul și tenebrosul se încarnează în el; i s-a atribuit o dorință de disimulare și de ocultare și apare atunci ca un actor înțelept, jucând un rol de nebun, în mod deliberat. Actele sale sunt incomprehensibile ca și Koanele Zenului. Trebuie să ne reamintim că bizarul, chiar șocantul, servește adesea de văl ocrotitor Sacrului[…] Demiurgul se identifică mai întâi cu haosul primordial, apoi este prototipul oricărui lucru, rău sau bun; diversitatea și inegalitatea – mergând de la sublim la coșmar al creaturilor, el o mărturisește[…] Răul rezultă din desfășurarea manifestării divine, dar tocmai, sub acest raport, nu este «răul», e simpla umbră a unui proces în sine pozitiv; este ceea ce exprimă, în felul său, mitul demiurgului bufon. Există un mister de absurditate. Totul este absurd, afară de Dumnezeu».[146]

[270 (170)]

Mai este nevoie să spunem că fiecare din trăsăturile pictate cu mână de maestru se potrivesc lui Ciubăr Vodă?

Autorul putea cita printre zeii cu caracter similar pe Dionysos, patronul teatrului și al circului; trăsăturile lui esențiale sunt cele mai incomprehensibile. Cititorul își amintește că pe scena teatrului era altarul sau bustul lui Dionysos. În circ i-a luat locul August Prostul. Nu e o decădere, ci o ocultare. Și aici este justificarea aparentei digresiuni, căci August Prostul și Ciubăr Vodă reprezintă aceeași entitate, în care converg parodic trăsăturile unei regalități oculte și aparent degradate. Porecla este de origină germană, August der Dumme,[147] și a apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea, exteriorizată, după părerea noastră, din loji masonice operative. Ideea și funcția imperială, cheia de boltă a marilor civilizații tradiționale din lumea antică și lumea medievală, fusese măturată de Revoluția Franceză și dispăruse în 1806, când împăratul Francisc al II-lea, silit de Napoleon, renunțase la titlul

144 Frithjof Schuon: *Le Démiurge dans la mythologie nord-américaine,* în *Etudes Traditionnelles,* nr.1, 1967, p.3 și urm.

145 sursa: „Stăpânitorul lumii acesteia” (lat.). **Ioan 12, 31**, după Vulgata: *nunc princeps huius mundi eicietur foras.* [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

146 Demiurg — „Meșterul lumii” (gr. (vezi pagina 449)

147 „August cel Prost” (germ.) — numele clovnului stângaci din circul german, de unde porecla românească.

de împărat roman de națiune germanică. Marile principii tradiționale fundamentale, din cauza decăderii ciclice, nu se mai puteau manifesta în exterior. Era de ajuns ca, deocamdată, sâmburele de foc să fie păstrat în conventicole foarte secrete, până când va veni timpul ca rugul lumii moderne să fie aprins din nou. Ideea tradițională a Imperiului va fi încredințată, la timpul ei, aceluia care pregătește Parusia[148]. Este Mult Așteptatul.

În anul 1777, a fost constituit în Marele Orient «Consiliul împăraților Orientului și Occidentului». Se vede cât de colo că au fost identificați cu «Les Grands Architectes de l'Orient et de l'Occident». Acolo se află ocultat sâmburele imperiului și titularul funcției. Dar este nevoie ca uneori să se manifeste criptic și sacrificial în afară. Atunci Imperator Caesar Augustus[149] devine August Prostul, iar Mușatinul cel fără de Moarte și Rege al Graalului, Ciubăr Vodă.

Post-scriptum sumar

Răsfoind un album de gravuri al lui Abrecht Dürer, am găsit detalii curioase în *Melancholia.* Pentru a le face înțelese, trebuie descrise

[271 (171)]

elementele ei esențiale; rosturile ei multiple nu-și au locul în aceste câteva rânduri finale.

Într-un dreptunghi, deci în cosmos, nu în Ceruri, se află în primul plan trei ființe la fel de toropite ca și coconii din Efes, în peștera lor din munte. De altminteri mitul, ca și gravura, fac parte din același ciclu spiritual. Tonalitatea este dată de un soare sumbru, apunând deasupra apelor, marcând sfârșitul - deci aceeași încheiere eonică, la fel cu curcubeul echivoc ce-l învăluie, emanând din satelitul întunecat. Un demon întinde un fel de membrană pe care scrie «Melencholia[150]», cuvânt care semnifică «Fiere Neagră», arătând că tot de Vârsta Neagră este vorba. În primul plan al gravurii se află un Înger Arhitect, cu capul sprijinit meditativ pe palmă; în cealaltă mână ține capătul unui compas, deocamdată inutil. Un copil stă sub semnul Balanței, adică al Judecății. Este noul ciclu în stare încă de virtualitate. El șade pe o piatră de moară, care macină cantitatea continuă în pulbere discontinuă, care la rândul ei se scurge pe gâtlejul unei clepsidre, până-n clipa marcată de un pătrat magic, supramontat de un clopot.

La stânga, un ogar încolăcit pare că doarme. Pe lângă aceste trei ființe, unelte de tâmplărie și de zidărie, instrumente de masonerie forestieră și minerală, unind, prin simbolismul lor, începutul vegetal și încheierea minerală a ciclului. Nu putem cerceta din opera lui Dürer decât elementele ce ne interesează în legătură cu prezentul studiu; celelalte elemente, tot atât de interesante, cititorul le poate studia în albumele cu opera pictorului german. Este de ajuns să spunem că toate ființele și lucrurile din gravură par căzute în

148 Parusia — A doua venire a Mântuitorului, la sfârșitul veacurilor. (vezi pagina 481)

149 „Împăratul Cezar Augustus” (lat.) — titulatura întreagă a împăratului roman.

150 Melencholia — Gravura lui Albrecht Dürer din 1514, una dintre cele trei Meisterstiche. (vezi pagina 473)

torpoare; în realitate, așa-zisa torpoare este o formidabilă atenție, o concentrare fără clipire. Ființele și lucrurile chiar par că-și rețin răsuflarea, așteptând semnul unei deșteptări, care este și o declanșare. Când va veni, Îngerul va înscrie în cercul tras cu compasul său liniile de forță a ceea ce creștinii numesc Ierusalimul ceresc[151], copilul se va deschide ca o floare spre adolescența noului ciclu, Ogarul va porni spre hăituirea lupoaicei. El este *Domini Christi Vertagus* («Ogarul Domnului Hristos») iar inițialele formulei latine formează pe faimosul DUX. Dar toată mașina aceasta cosmică trebuie pusă în mișcare de ceva ce se află oarecum deasupra lui și chiar în afară de el, cum vom vedea.

[272 (172)]

De aceea, elementul esențial vizibil în gravură este clopotul ce se află deasupra careului magic, care înseamnă timpurile deci clopotul este deasupra timpurilor. Când va bate, tot ansamblul se va pune în mișcare. Dar clopotul nu poate bate prin propria lui putere, ci este tras de cineva care-i este exterior și ține funia, vizibilă și ea în gravură; capătul legat de clopot e vizibil, celălalt este în afară de gravură și aici o curioasă observație: toată opera lui Dürer e «naturalistă», adică reprezintă lucrurile, așa cum le văd toți oamenii, supunându-se în special gravității. (Ar fi interesant un studiu de făcut asupra artiștilor din Renaștere care, supunându-se prejudecăților naturaliste ale epocii lor, au salvat simbolismul, uneori de mare calitate: Leonardo, Michelangelo, Giorgione, Tițian și alții, printre care cel mai simbolic, Albrecht Dürer). Așadar, Dürer, după gustul epocii, așterne pe o suprafață cu două dimensiuni lumea cu trei dimensiuni din afară. Ființele și lucrurile sunt implacabil supuse cantității, până în aspectul ei cel mai dur, legea gravitației. Or, ce descoperim în «Melencholia»? Că unul din componentele ei calcă deliberat această lege. Funia, în loc să spânzure, cum era firesc, de-a lungul clopotului și pătratului magic, plutește în imponderabilitate.[152]

Să fie chiar așa și Dürer să fi încălcat canoanele picturii din vremea lui? Cum am spus, un capăt al funiei e legat normal de clopot, celălalt e invizibil, în afara gravurii, frânghia plutind în vid. În realitate, marele pictor insinuează că celălalt capăt este ținut de o mână invizibilă. Când, la ceasul însemnat în veșnicie, mâna va trage de frânghie, clopotul va suna, toți adormiții din cavernă se vor deștepta, împlinindu-și funcția și misiunea, iar lumea noastră va pieri.

Dar cine va trage clopotul? Reprezentantul acestei eminențe veșnice, deținătorul supremei funcții spirituale, care în Moldova de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea era poreclit «Ciubuc Clopotarul», acesta încadrat fiind de cei doi «cumetri» ai lui.

---

151 sursa: Trimitere scripturară: „Și am văzut cetatea sfântă, noul Ierusalim, pogorându-se din cer de la Dumnezeu” — Apocalipsa 21, 2; măsurarea ei cu trestia de aur, la 21, 15—17. [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]



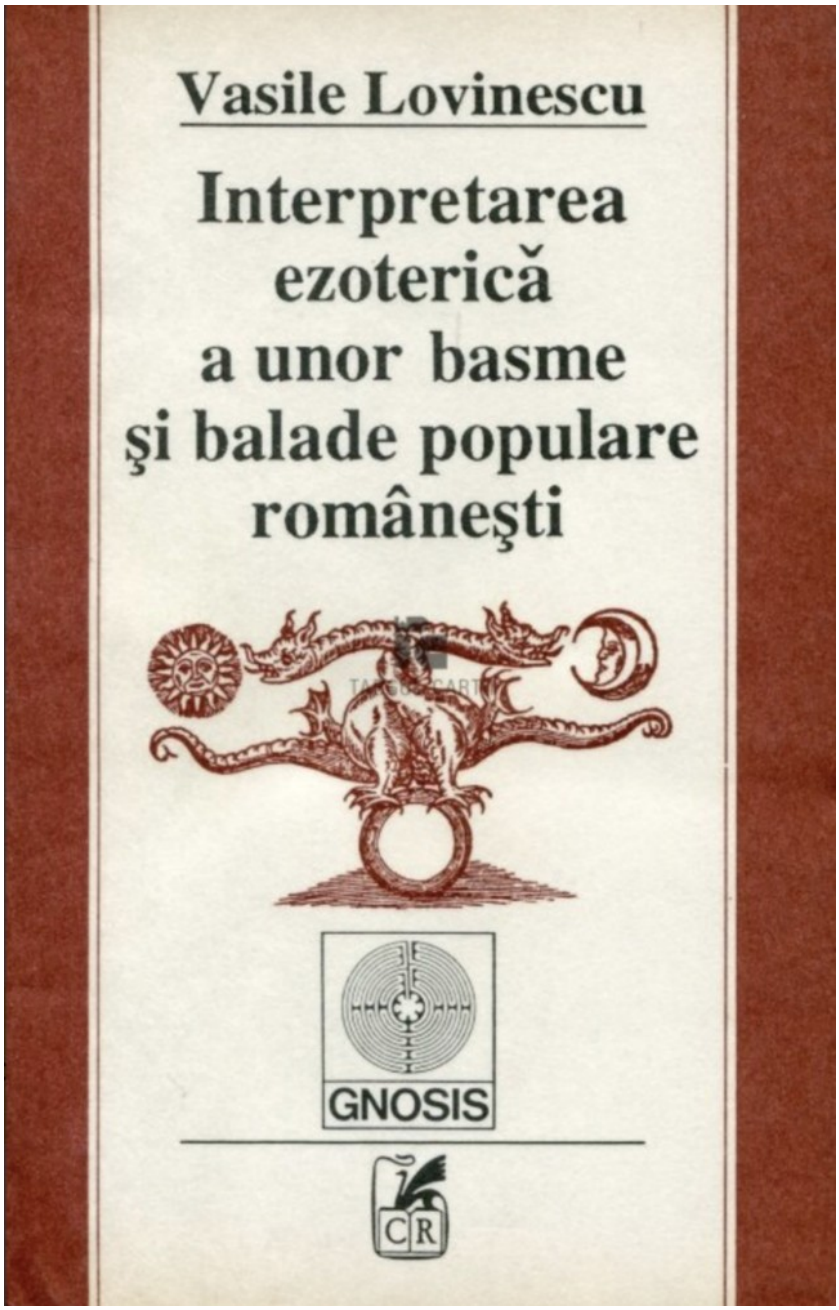
152 Adina Nanu: *Pe urmele lui Dürer,* București, Editura Albatros, 1976, p.5–25.

Încă un detaliu curios: atât tatăl lui Dürer cât și Ciubuc Clopotarul s-au coborât în Germania și, respectiv, în Moldova, de pe podișul transilvan.

PARTEA IV

Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești

Partea a patra · Cartea Românească, București, 1993


Vasile Lovinescu
Interpretarea ezoterică a unor basme şi balade populare româneşti
GNOSIS
CR

Precizare

Vasile Lovinescu s-a stins din viață[1] înaintea definitivării, stilistice și bibliografice, tuturor studiilor sale elaborate de-a lungul a peste patru decenii, de unde și anumite inconsecvențe. Datorită viziunii profund originale asupra problemelor tratate, am considerat că aceste neajunsuri nu pot constitui o piedică în valorificarea studiilor sale cum sunt și cele cuprinse în volumul de față.

1 sursa: **Nota editorilor ediției din 1993** (Cartea Românească, colecția «Gnosis»). Vasile Lovinescu (1905–1984) a murit la Fălticeni, la 15 aprilie 1984; studiile din acest volum, scrise în ani diferiți și răspândite în manuscris, au fost tipărite postum, fără revizia autorului. De aici neregularitățile de grafie, de citare și de bibliografie semnalate în aparatul de față. Eseul «Ivan Turbincă» are și o redacție mai târzie, mai largă, publicată în «Creangă și Creanga de Aur» (Rosmarin, 1996, p. 176–205); deosebirile importante dintre cele două redacții sunt arătate în note. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

[274 (7)]

A fost odată...

Am arătat în sumarul studiu asupra Crailor de Curtea Veche[2] că finalitatea necesară unei inițieri cavalerești e suprimarea condiției temporale prin spațializarea ei, tehnic vorbind prin cvadratura cercului[3]; proces de reintegrare, de despuiere progresivă a limitelor și accidentelor substanței.

Acest proces de spațializare a Timpului, de transformare a succesiunii în simultaneitate, este mai izbitor în așa zisa literatură populară. Teoriile asupra originii și naturii folclorului sunt nenumărate, inepuizabile. Cea mai cunoscută este ipoteza originii populare: geniul etnic crează mituri care fabulează fenomene cosmice și evenimente istorice, mitul în cazul acesta având un caracter net de suprastructură onirică. Este doctrina universitară, oficială. Nu ne face nici o impresie. Credem că ar interesa pe cititor să-i facem cunoscute și alte perspective care-i vor permite să aleagă ce-i convine.

Astfel, Mircea Eliade[4]: „Întrucât mă privește, definiția care mi se pare cea mai puțin imperfectă, dat fiindcă este

[275 (8)]

cea mai largă e următoarea: mitul povestește o istorie sacră, relatează un eveniment care a avut loc în timpul primordial, în timpul fabulos al începuturilor.”[5] Și în altă parte situează acest început în illo tempore[6]. Ne întrebăm: de ce autorul nu scoate toate implicațiile sale și nu ne spune limpede

2 sursa: **Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche* (1929)**. „Sumarul studiu” la care trimite autorul este propria lui carte **Vasile Lovinescu, *Al patrulea hagialâc* (Cartea Românească, 1981)**, interpretarea inițiatică a romanului lui Mateiu Caragiale: cei trei crai sunt citiți ca trei trepte ale unei inițieri cavalerești, iar „al patrulea hagialâc” (pelerinaj) e tocmai ieșirea din timp prin „spațializarea” lui, de care vorbește aici. [Mateiu I. Caragiale — Craii de Curtea-Veche (1929), ro]

3 cvadratura cercului — Problema construirii, cu rigla și compasul, a unui pătrat de arie egală cu a unui cerc (imposibilă, cum a arătat Lindemann în 1882); în hermetism, figura trecerii de la Cer (cercul, mișcarea, timpul) la Pământ (pătratul,... (vezi pagina 448)

4 sursa: **Mircea Eliade, *Aspects du mythe* (Gallimard, 1963), cap. I «La structure des mythes»**; trad. rom. *Aspecte ale mitului* (Univers, 1978; ed. a II-a, 1989), cum arată nota autorului. Textul francez: „le mythe raconte une histoire sacrée; il relate un événement qui a eu lieu dans le temps primordial, le temps fabuleux des «commencements»” („mitul povestește o istorie sacră; el relatează un eveniment petrecut în timpul primordial, timpul fabulos al «începuturilor»”). Formula *in illo tempore*, pe care autorul o pomenește îndată, e preferată de Eliade încă din *Le Mythe de l'éternel retour* (1949) și *Traité d'histoire des religions* (1949). Lovinescu reproșează, aici ca în «Mitul sfâșiat», că Eliade privește mitul numai „de jos în sus”, fără a spune dacă *illud tempus* e o proiecție psihologică sau un plan principial, cauzal.

5 Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, Ed. Univers, 1989, p. 5.

6 „în vremea aceea” (lat.) — formula cu care încep pericopele evanghelice în liturghia latină (*In illo tempore dixit Jesus...*); Mircea Eliade a făcut din ea numele timpului mitic al originilor, timpul sacru, reversibil și reactualizat prin rit, opus timpului profan, istoric.

dacă illud tempus[78] este o suprastructură proiectată oniric de jos în sus sau este un plan cauzal (Karana[910]), față de lumea noastră, prin urmare principal? Problemă incontestabil fundamentală.

Iată acum o altă părere mult mai netă și mai curajoasă. René Guénon scrie[11]: „Concepția însăși a folclorului, astfel cum e înțeleasă în mod obișnuit, se sprijină pe o idee radical falsă, ideea că există «creații populare», produse spontane ale masei poporului[...] interesul profund al tuturor tradițiilor, zise populare, rezidă mai ales în faptul că nu sunt de origine populară[...] având o valoare simbolică reală, [...] nu numai că nu sunt de origine populară, dar nu sunt nici măcar de origine umană. Ceea ce poate fi de origine populară este numai faptul supraviețuirii [...]. Poporul păstrează astfel sfărâmăturile vechilor tradiții, trecându-se uneori la un trecut atât de depărtat că ar fi imposibil de determinat — el împlinește astfel funcția unei memorii colective. Se constată că ceea ce este astfel conservat conține, sub o formă mai mult sau mai puțin învăluită, o sumă considerabilă de date ezoterice, adică tocmai ce este mai puțin popular prin esență; și acest fapt sugerează prin el însuși o explicație pe care ne mărginim s-o indicăm în câteva cuvinte. Când organizația inițiatică tradițională este pe punctul de a se stinge, ultimii săi reprezentanți pot foarte bine să încredințeze voit acestei memorii colective de care am vorbit, ceea ce altfel s-ar pierde ireversibil; este singurul mijloc de a salva ceea ce poate fi salvat, într-o anumită măsură și în același timp incomprehensiunea naturală a masei este o garanție suficientă că ceea ce este ezoteric se va păstra ca un fel de mărturie a trecutului,

[276 (9)]

pentru cei care, în alte timpuri, vor fi capabili să-l înțeleagă.”[12]

O remarcă prealabilă se impune. În India, până astăzi, și în lumea antică, mitologia, basmul este și era o exteriorizare, o afabulare a unor rituale,

---

7 „acel timp” (lat.) — timpul mitic al începuturilor (forma de nominativ a lui *in illo tempore*). Autorul întreabă dacă acest „timp” e o suprastructură proiectată oniric de oameni sau un plan cauzal, superior lumii noastre. (vezi pagina 460)

8 *kāraṇa* (sanscr.) — „cauză”. În Vedānta, *kāraṇa-śarīra*, „corpul cauzal”, e învelișul cel mai subtil al ființei, corespunzător somnului fără vise; prin extensie, planul cauzal, principial, față de care lumea noastră e efect. Autorul socotește că *illud tempus* trebuie înțeles astfel: nu ca trecut, ci ca plan principial. (vezi pagina 463)

9 illud tempus — „Acel timp” (lat.), forma de nominativ a lui in illo tempore, „în vremea aceea”, formula cu care încep pericopele evanghelice în liturghia latină; Mircea Eliade (Le Mythe de l’éternel retour, 1949; Aspects du mythe, 1963) a făcut... (vezi pagina 460)

10 Karana — Kāraṇa (sanscr., „cauză”). (vezi pagina 463)

11 sursa: **René Guénon, «Le Saint Graal», în *Le Voile d'Isis*, febr.–mart. 1934**, recenzie la cartea lui Arthur Edward Waite *The Holy Grail* (1933); reluat în ***Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (Gallimard, 1962), cap. 3**, cum arată nota autorului, și în *Aperçus sur l'ésotérisme chrétien* (1954). Începutul textului francez: „La conception même du «folklore», tel qu'on l'entend habituellement, repose sur une idée radicalement fausse, l'idée qu'il y a des «créations populaires», produits spontanés de la masse du peuple”. Traducerea dată aici e a autorului, cu tăieturi marcate prin [...]. Pasajul e locul clasic al teoriei guénoniene despre folclor ca „memorie colectivă” în care organizațiile inițiatice pe cale de stingere și-au încredințat voit tezaurul simbolic. [René Guénon — «Le Saint Graal» (1934; în Symboles de la Science sacrée), fr]

12 René Guénon,*Le Saint Graal*, în *Symboles fondamentaux de la Science Sacrée*, Ed. Gallimard, Paris, 1962.

îndeobște secrete, ce se oficiau în sanctuare. În ciuda vandalismului creștin, ne-au rămas cioburi din tradițiile antice care nu lasă nici o îndoială: o liturghie reamintea, actualiza și împărtășea periodic Katabaza[13] și Anabaza[14] unui zeu, captivitatea, sfâșierea lui analitică, coborârea lui în Infern în elementele exilate, urgisite ale Cosmosului și ale Omului; urma învierea, sinteza, apoi înălțarea, exaltarea în Ether, unde „trăgea toată făptura după el.”[15] Persefone[16], Osiris, Thamuz-Adonis[17], Mitra, Iisus repetau inepuizabil sacrificiul „in divinis[18]” al Omului Universal. Nu insistăm asupra morții și transfigurării „sub specie interioritatis[19]”. Ceva mai important nu există în lumea devenirii. Fără acest „stirb und werde![20]” (mori și devino!) „bist du nur ein trüber Gast auf der dunklen Erde” (ești numai un oaspete tulbure pe pământul întunecat) — Goethe.

Or, aceeași dramă sacră o găsim în basmul român: Iana Sânziana[21], Anima Mundi, răpită de Titani, recuperată și readusă la lumină de un erou solar; Făt-

---

13 „în cele dumnezeiești” (lat.) — în planul principial, divin, nu în cel istoric sau individual: sacrificiul Omului Universal se săvârșește întâi în Principiu, iar miturile și ritualurile îl reflectă. (vezi pagina 460)

14 „sub specia interiorității” (lat.) — formulă făcută de autor după *sub specie aeternitatis* a lui Spinoza (*Etica*, V): moartea și transfigurarea privite ca experiență lăuntrică, inițiatică, nu ca eveniment exterior.

15 vers. **Johann Wolfgang Goethe, «Selige Sehnsucht» („Dor fericit”), în *West-östlicher Divan* (1819), Moganni Nameh / Buch des Sängers, strofa a 5-a (ultima)**: „Und so lang du das nicht hast, / Dieses: Stirb und werde! / Bist du nur ein trüber Gast / Auf der dunklen Erde.” — „Și cât timp nu ai aceasta, / Acest: Mori și devino! / Nu ești decât un oaspete tulbure / Pe pământul întunecat.” Autorul traduce el însuși cele două fragmente. În tipar: «truber» în loc de *trüber*. Poemul, inspirat de Hafez, are ca imagine centrală fluturele care se aruncă în flacără — moartea inițiatică ce dă o viață nouă. [J. W. Goethe — Selige Sehnsucht (West-östlicher Divan, 1819), de]

16 sursa: Ecou din **Ioan 12, 32**: „Și Eu, când Mă voi înălța de pe pământ, îi voi trage pe toți la Mine.” Autorul aplică formula hristică oricărui zeu care, după coborârea în Infern și înviere, se înalță „exaltat în Eter”. [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

17 sursa: **Tammuz (sumerianul Dumuzi) și Adonis** — zei ai vegetației morți și înviați periodic. Plângerea femeilor după Tamuz e amintită în **Iezechiel 8, 14**; mitul lui Adonis, ucis de mistreț și jelit de Afrodita, apoi readus pe jumătate din an la lumină, la **Ovidiu, *Metamorfoze* X, 503–739**, și la **Apollodor, *Biblioteca* III, 14, 4**. Persefona (răpită de Hades, *Imnul homeric către Demeter*), Osiris (sfâșiat de Set și reîntregit de Isis, **Plutarh, *Despre Isis și Osiris* 13–19**) și Mitra completează seria zeilor a căror „patimă” era repetată în Misterii. [Ovidiu — Metamorphoses, la] [Iezechiel (Biblia sinodală), ro.]

18 Persefone — Persefona (gr. (vezi pagina 482)

19 Katabaza — Katabaza (gr. (vezi pagina 464)

20 Anabaza — Anabaza (gr. (vezi pagina 434)

21 sursa: **Iana Sânziana (Ileana Cosânzeana, Ileana Simziana)** — eroina basmelor și baladelor românești; în balada «Soarele și Luna» (Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, 1866) Soarele vrea s-o ia de soție pe sora sa Iana Sânziana, care se preface în Lună. Autorul o citește ca *Anima Mundi*, Sufletul Lumii răpit de puterile titanice (zmeii) și eliberat de eroul solar, ca Persefona sau ca Elena. Ispirescu are și un basm «Ileana Simziana» în *Legende sau basmele românilor* (1882). [Petre Ispirescu — Ileana Simziana, ro.]

Frumos îmbucătățit de Zmeu, ca Osiris[22], reîntregit și reînviat de Zâna-Isis, alte și alte elemente, toate reintegrate în Hierogamia finală. Concluzia care se impune, făcând comparație cu cele relatate mai sus, e că basmele sunt o exteriorizare mitologică a unor ceremonii culturale, a unor liturghii precreștine, la noi posibil predacice. Fără această perspectivă, studiul basmelor este o deșertăciune. Cum poți fi persan, cum poți fi folclorist?[23]

O asemenea „liturghie” are un început, un mijloc și un sfârșit (invocatio, operatio, remissio[24]). Am spus câteva cuvinte

[277 (10)]

despre *operatio*; vom spune, vai, numai câteva despre prima și ultima.

Vom vorbi imediat de formula inițială; după ea urmează reamintirea, deci, reactualizarea „momentului” primordial „când Cerul și Pământul se întâlneau”, „când omul atingea cu mâna Cerul”, „când Dumnezeu și Sf. Petru se plimbau pe Pământ” și atâtea altele. Ne vom limita la debutul basmelor lui Ispirescu[25]. Formula inițială este generală, următoarele se găsesc disparate și în alte basme. Ceea ce izbește la Ispirescu (suntem primii care facem următoarea observație), spre deosebire de ceilalți povestitori, este faptul că formulele sunt mereu aceleași; în aceeași ordine, ca un imuabil ritual.

„A fost odată ca niciodată”, început pe care nimeni nu l-a cercetat socotit fiind un nonsens; de fapt un excelent mijloc de ascundere: principiul „scrisorii furate” a lui Edgar Poe[26]. Formula este compusă din două propoziții, din care a

22 sursa: Motivul eroului tăiat în bucăți și înviat cu apă moartă și apă vie, frecvent în basmele românești (de pildă «Făt-Frumos cu părul de aur», Ispirescu). Paralela e cu **Plutarh, *Despre Isis și Osiris* 18**: Set taie trupul lui Osiris în paisprezece bucăți, pe care Isis le adună și îl reînsuflețește. [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro.]

23 sursa: Parafrază după **Montesquieu, *Lettres persanes* (1721), scrisoarea XXX**, unde parizienii se miră de Rica: „Ah! ah! Monsieur est Persan? C'est une chose bien extraordinaire! Comment peut-on être Persan?” („Ah, domnul e persan? Ce lucru extraordinar! Cum poate cineva să fie persan?”). Autorul întoarce mirarea ironică împotriva folcloriștilor care studiază basmul fără perspectiva sacrului. [Montesquieu — Lettres persanes (1721), fr]

24 „invocarea, lucrarea, eliberarea” (lat.) — cele trei părți ale unei „liturghii”: chemarea (formula de început a basmului), lucrarea propriu-zisă (drama sacră, încercările eroului) și slobozirea (formula de încheiere, care readuce ascultătorul în lumea obișnuită). *Remissio* înseamnă literal „slăbire, dezlegare, iertare”.

25 sursa: **Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor, adunate din gura poporului* (București, 1872–1876; ed. 1882)**. Formula pe care autorul o comentează rând cu rând deschide basmul «Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte» (ed. 1882, p. 1). Textul lui Ispirescu: „A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti; de când făcea plopșorul pere și răchita micșunele; de când se băteau urșii în coade; de când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se; de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești; / De când se scria musca pe părete, / Mai mincinos cine nu crede.” Autorul citează din memorie, cu mici deosebiri („nu s-ar povesti”, „plopul făcea pere”, „urșii în coadă”, „lupii și miorii”, „purecele cu 99 oca”). [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro.]

26 sursa: **Edgar Allan Poe, «The Purloined Letter» („Scrisoarea furată”), 1844** — în nuvelă, scrisoarea compromițătoare căutată în zadar de poliție stă la vedere, într-un portcarduri, fiindcă nimeni nu caută ceea ce e evident. Autorul aplică principiul formulei „A fost odată ca niciodată”: ascunzătoarea cea mai sigură e cea mai banală. [Edgar Allan Poe — The Purloined Letter (1844), en]

doua e, la prima lectură, incomprehensibilă... „Niciodată” un adverb de timp (în realitate de mod, cum vom vedea), explicitând ceva absent. Și iată explicitarea:

În simbolism temporal: „A fost odată, (atunci, cândva), ca niciodată”, deci „in illo tempore[27]”.

În simbolism spațial: „A fost odată, (acolo unde nu este), ca niciodată”, deci în timpul spațializat, adică în punctul unde Axis Mundi, Arborele Lumii[28], Muntele Polar, intersectează planul nostru de existență, punct în care din cauza centralității lui, dualitatea, complementarele, condițiile limitative dispar din lipsă de „loc”.

Și urmează îmbinarea lor: „A fost odată, ca (și cum n-ar fi fost) niciodată”, „că de n-ar fi, nu s-ar povesti” semnificativ pus la prezent.

Urmează formulele temporale pe care le spațializăm: „pe când (acolo unde) plopul făcea pere și răchita micșunele”, contrazicând principiul de cauzalitate. Așa cum îl înțelegem noi a este a, deci a nu este b, valabil pretutindeni numai în Arborele Vieții nu, Ax sintetic unde esențele vegetale sunt și ele și celelalte concomitent în principiul lor comun, în

[278 (11)]

indistincțiune, dar nu în confuzie. Nu este un fel de a insinua că basmele sunt fructele Arborelui Vieții?... „pe când se băteau urșii în coadă.” Replica sumară a bunului simț: „urșii n-au coadă”. Au una, dar atrofiată, și atrofiatul a fost în mod necesar întreg odată. Dar avem și azi două Urse cu coadă: Ursa Mare și Ursa Mică[29] de pe Cerul boreal învârtindu-se într-un dans sacru în jurul Polului, în jurul Arborelui Lumii; „când (acolo unde) se luau de gât lupii și miorii și se sărutau înfrățindu-se”. Formulă mesianică, parcă luată din Isaia[30], „când (acolo unde) se potcovea purecele cu 99 oca de fier și se arunca din slava cerului de unde ne aducea povești”. Trecerea la limită, saltul calitativ, transmutația materiei grosiere în rouă cerească:

---

27 „în vremea aceea” (lat.) — timpul mitic, de dinainte de timp, în care se petrec basmele (vezi nota de la p. 8).

28 Arborele Lumii — Arborele cosmic, în care se întruchipează vegetal Axa Lumii: trunchiul e verticala care străbate toate stările de existență, crengile sunt stările multiple, orizontale față de ea, iar păsările din ramuri sunt ființele care le... (vezi pagina 436)

29 sursa: Constelațiile circumpolare **Ursa Mare** (Carul Mare) și **Ursa Mică** (cu Steaua Polară în vârful „cozii”) — singurele „urși cu coadă”, căci urșii reali au coada atrofiată. Guénon (*Symboles fondamentaux*, «La Grande Triade», și articolele despre simbolismul polar) arată că Ursa Mare a fost odinioară constelația polară prin excelență, „roata” care se învârte în jurul punctului nemișcat — de aici citirea autorului: „bătaia urșilor în coadă” e dansul sacru al stelelor polare în jurul Axei Lumii. [René Guénon — Symboles fondamentaux de la Science sacrée, fr.]

30 sursa: **Isaia 11, 6** (Biblia sinodală): „Atunci lupul va locui laolaltă cu mielul și leopardul se va culca lângă căprioară; și vițelul și puiul de leu vor mânca împreună și un copil îi va paște.” Imaginea revine la **Isaia 65, 25**: „Lupul și mielul vor paște împreună.” E viziunea mesianică a restaurării stării paradisiace, de dinainte de cădere, când contrariile trăiau în pace. [Isaia (Biblia sinodală), ro.]

„De când (acolo unde) se scria musca pe părete,[31]
Mai mincinos cine nu crede.”

O muscă mergând pe perete se vede și astăzi, în fiecare clipă, deci vechimea basmului este echivalentă cu vechimea mușții care de când a apărut pe lume mergea („scria”) pe pereți.

Iar ultimul vers indică în mod clar că basmul conține cunoștințe adevărate, chiar dacă sunt criptate, dar existente din timpuri străvechi, că esența basmului este valabilă și în prezent și în eternitate.

31 vers. **Petre Ispirescu, «Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte», în *Legende sau basmele românilor* (1882), p. 1** — distihul care încheie formula de început: „De când se scria musca pe părete, / Mai mincinos cine nu crede.” Paranteza „(acolo unde)” e adăugată de autor, ca să „spațializeze” formula temporală. „A se scrie” are aici sensul vechi de „a se mișca, a se târî lăsând urme”, și autorul îl citește ca „scriere” a mitului pe pereții lumii. [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro.]

Ivan Turbincă[32]

Când este prezent în lumea noastră, deci imanent, mitul se învăluie într-o indefinitate de coji (koșas[33]) ocrotitoare a miezului central. Fiecare coajă exprimă Adevărul adaptat la un anumit nivel de realitate și este un zid apărător pentru adevărurile mai adânci. Cel mai exterior dintre învelișuri este sensul literal și în el își rup dinții imensa majoritate a cercetătorilor. Dar până la paraclisul de taină din Țara de dincolo de negură[34] se află alte incinte concentrice, următor simbolismului de care am mai vorbit. La fiecare incintă mitul are un sens adecvat ei. Dante reducea la patru sensurile principale[35]. Bineînțeles, patru este un număr convențional care poate fi indefinit multiplicat.

Poetul florentin declară că toate scrierile — nu numai scrierile sacre — se pot înțelege și trebuie să se explice principial după patru sensuri — (... „si possono intendere e deonsi esponere massimamente per quattro sensi[36].)[37] „Este

---

32 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**, datat 1878 (an pe care îl dă și autorul în redacția din 1996; ediția de pe Wikisource notează 1878 și 1880). În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 176), eseul poartă ca motto o frază a lui René Guénon: „Quant à l'intellectualité des Slaves, mieux vaut n'en pas parler” („Cât despre intelectualitatea slavilor, mai bine să nu vorbim”). Locul exact din opera lui Guénon n-a putut fi identificat (probabil *Orient et Occident*, 1924, sau *Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues*, 1921, în capitolele despre limitele «Orientului»). Motto-ul anunță citirea „etnică” și politică a basmului, mult mai dezvoltată în redacția din 1996 decât aici. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

33 *kośa* (sanscr.) — „înveliș, teacă”: cele cinci învelișuri (*pañca-kośa*) care acoperă Sinele (*ātman*) după *Taittirīya Upaniṣad* II — de hrană, de suflu, mental, de cunoaștere și de beatitudine. Grafia «cojas» e o stâlcire: în redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 176) se citește *koshas*. Autorul joacă pe asonanța cu românescul „coji”.

34 sursa: Probabil aluzie la titlul cărții lui **Mihail Sadoveanu, *Țara de dincolo de negură* (1926)**, povestiri de vânătoare și pescuit din ținuturile Moldovei de Sus. Autorul împrumută expresia pentru Lumea de Dincolo, „centrul” ascuns în miezul incintelor concentrice ale mitului — tema din «Creangă și Creanga de Aur», la care face trimitere („simbolismul de care am mai vorbit”). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

35 sursa: **Dante Alighieri, *Convivio* (c. 1304–1307), tratatul II, cap. 1, §2–15**, și **Epistola XIII către Cangrande della Scala, §20–22** — sensurile literal, alegoric, moral și anagogic, după distihul medieval: *Littera gesta docet, quid credas allegoria, / moralis quid agas, quo tendas anagogia* („Litera arată faptele, alegoria ce să crezi, sensul moral ce să faci, anagogia încotro să tinzi”). Guénon, în *L'Ésotérisme de Dante* (1925), le pune în corespondență cu treptele inițierii, iar al patrulea sens, „anagogic”, e pentru el sensul inițiatic. [Dante Alighieri — Convivio, it]

36 Dante Alighieri, *Il Convivio*, Trattato secondo, Carlo Signorelli, Milano, 1930, cap. I, p. 3.

37 „[scrierile] se pot înțelege și trebuie expuse mai ales după patru sensuri” (it. veche). **Dante, *Convivio* II, 1, 2**; textul canonic: „si vuole sapere che le scritture si possono intendere e *deonsi* esponere massimamente per quattro sensi”. *Deonsi* = *si devono*, „trebuie să fie”. Tiparul din 1993 desparte greșit «de onsi»; în redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 176): „edebbonsi sponere”, altă formă stâlcită a aceluiași loc. În nota autorului, «Il convivo, Tratato secundo» trebuie citit *Il Convivio, Trattato secondo*.

[280 (13)]

evident, de altminteri, că aceste sensuri diverse nu pot în orice caz să se distrugă și să se opună între ele, din contră trebuie să se completeze și să se armonizeze ca părțile unui întreg tot, ca elementele constitutive ale unei sinteze unice.[...] Avem deci în această privință mărturia autorului[38], mai calificat desigur decât oricare altul ca să ne informeze asupra propriilor lui intenții. Greutatea începe numai când trebuie să determinăm aceste diferite semnificații, mai ales pe acelea mai înalte sau cele mai profunde și aici încep natural divergențele de vederi între comentatori. Aceștia sunt, în general, de acord să recunoască sub sensul literal, un sens filozofic, sau mai degrabă un sens filozofico-teologic și de asemenea un sens politic și social; dar cu sensul literal nu fac decât trei și Dante ne previne să căutăm patru; care este deci al patrulea? Pentru noi nu poate fi decât un sens inițiatic, metafizic în esența sa și căruia se atașează date multiple, care, fără să fie toate de ordin pur metafizic, prezintă un caracter la fel de ezoteric. Tocmai din cauza acestui caracter, tocmai sensul profund a scăpat celei mai mari părți dintre comentatori; și totuși, dacă este ignorat sau necunoscut, celelalte sensuri nu pot fi prinse decât parțial, pentru că el le este principiul în care se coordonează și se unifică multiplicitatea lor.”[39]

Considerațiile sunt valabile pentru toate creațiile tradiționale care posedă implicit un caracter simbolic. Este în special interesant când îl aplicăm basmului *Ivan Turbincă*, singura dintre poveștile lui Creangă cu un iz de caracterologie etnică, pe lângă alte înțelesuri. Sensul etnic al basmului îl constituie faptul că Ivan este un soldat rus slobozit.[40]

Mai întâi să urmărim observațiile lui O. Bârlea[41]:

38 René Guénon, *L’Esotérisme de Dante*, Ch. Bosse, Libraire, Paris, 1925, p. 2-3.

39 sursa: **René Guénon, *L'Ésotérisme de Dante* (Paris, Ch. Bosse, 1925), cap. I** (p. 2–3 în ed. citată de autor; ed. Gallimard, 1957, p. 9–10). Traducerea e a autorului. Începutul francez al pasajului: „Il est évident, d'ailleurs, que ces sens divers ne peuvent en aucun cas se détruire ou s'opposer, mais qu'ils doivent au contraire se compléter et s'harmoniser comme les parties d'un même tout, comme les éléments constitutifs d'une synthèse unique.” Guénon numește cele trei sensuri recunoscute de comentatori — literal, filosofico-teologic, politico-social — și arată că al patrulea, ocolit de ei, nu poate fi decât cel inițiatic, „principiul în care se coordonează și se unifică” celelalte. [René Guénon — L'Ésotérisme de Dante (1925), fr]

40 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 177) fraza continuă: Ivan e un soldat rus slobozit, „adică liber să-și facă mendrele, oarecum reprezentativ în ochii poporului și ai lui Creangă. Este o chintesență a marelui nostru vecin. Pe de altă parte, scrisă în 1878, e o foarte apropiată cronică de actualitate...” — aluzie la trupele rusești care au trecut prin Moldova în războiul ruso-româno-turc din 1877–1878. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

41 sursa: **Ovidiu Bârlea, *Poveștile lui Creangă* (Editura pentru Literatură, 1967)**, capitolul despre «Ivan Turbincă» (p. 48, după nota autorului) — studiul comparatist al izvoarelor folclorice ale poveștilor lui Creangă. Basmul aparține tipului internațional **ATU 330 «Fierarul și Diavolul»** (subtipul 330B, «Diavolul în sac»): eroul primește de la Dumnezeu sau de la un sfânt darul de a vârî pe oricine într-un sac, prinde dracii și Moartea, e respins și de Rai, și de Iad. Corespondentul rusesc e «Soldatul și Moartea» (**A. N. Afanasiev, *Narodnîe russkie skazki*, 1855–1863**). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

„Varianta Creangă conține multe elemente rusești: numele eroului, Ivan Turbincă, comanda Pașol na turbinca[42], apoi câteva cuvinte: tabacioc, vodchi, harașo, știoti, Vidma,[43]

[281 (14)]

guleai,[44] numele dansurilor horodinca[45] și cazacinca[46]. Supoziția că Ivan Turbincă ar fi de proveniență rusească este ispititoare, se oferă oarecum de la sine, dar ea nu rezistă criticii [...]. Se poate spune atât despre *Ivan Turbincă*, că el provine dintr-o variantă mai veche moldovenească, cuvintele rusești fiind introduse pe teritoriul românesc de către un moldovean care cunoștea întrucâtva lexicul rusesc. Aceasta s-a întâmplat probabil în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sau în prima jumătate a secolului trecut, când pe teritoriul Moldovei au staționat deseori trupele rusești cu ocazia războaielor lungi dintre turci și ruși. Este o influență exterioară de detaliu de epocă, nu adâncă și veche, care ar fi vehiculat însuși basmul din repertoriul rusesc la noi. Creangă le-a păstrat tocmai pentru că sugerează cu putere, atmosfera, dau culoare de epocă, tipizează soldatul rus.”[47] Bârlea nu știe cât de bine zice...

Coloratura rusească este o pojghiță, o subțire suprastructură pe oglinda mitului, foarte vechi și răspândit în toată lumea. O. Bârlea constată:

„Basmul trebuie să aibă o vechime considerabilă, fiind atestat în antichitatea îndepărtată, în literatura greacă și ebraică. Astfel, într-o legendă păstrată de Ferekides[48] — și care trebuie să fi fost cunoscută cântărețului Iliadei — , Zeus trimite moartea la Sisyfos ca să-l ia, dar acesta o ferecă în lanțuri și nimeni nu mai moare. Într-o legendă ebraică, David leagă și el moartea[49]. Cât despre scaunul de pe care nu se mai poate ridica cel așezat,

---

42 „Hai, intră în traistă!” (rus. *пошёл в торбу*, „marș în traistă!”) — porunca prin care Ivan îi vâră în turbincă pe draci și pe Moarte. *Turbinca* (rus. *торбинка*, diminutiv de la *торба*) e traista de soldat.

43 Cuvinte rusești din textul lui Creangă: *tabacioc* (*табачок*, „tutun”), *vodchi* (*водки*, „votcă”), *harașo* (*хорошо*, „bine”), *știoti* (*што ты*, „ce-i cu tine?”, „ce faci?”), *Vidma* (*ведьма*, „vrăjitoare, strigoaică” — aici numele dat Morții).

44 Ovidiul Bârlea, *Poveștile lui Ion Creangă*, Ed. pentru literatură, 1967, p. 48.

45 *guleai* (rus. *гулянка*, *гулять*, „a petrece, a chefui”) — chef, petrecere zgomotoasă.

46 *horodinca* (ucr./rus. *городинка*?) — dans popular rusesc sau ucrainean; la Creangă, „Horodinca și Cazacinca”. Etimologia exactă e nesigură (poate din *хоровод*, „horă”).

47 *cazacinca* (ucr. *козачок*, rus. *казачок*) — dansul „căzăcesc”, vioi, cu sărituri ghemuite.

48 sursa: **Ferekide din Atena** (sec. V î.Hr.), mitograf, fr. 119 Jacoby (*FGrHist* 3 F 119, păstrat în scoliile la *Iliada* VI, 153): Zeus trimite Moartea (Thanatos) la Sisif, care o leagă în lanțuri, încât nimeni nu mai moare, până când Ares o eliberează. Mitul e reluat de Eschil în drama satirică pierdută *Sisif*. Ideea că „cântărețul Iliadei” îl cunoștea vine din faptul că Homer îl numește pe Sisif „cel mai viclean dintre oameni” (*Iliada* VI, 153). [Homer — opera (texte integrale), ro.]

49 sursa: Legenda talmudică din ***Talmudul babilonian*, tratatul Șabat 30a–b**: Îngerul Morții nu putea să-l ia pe David, fiindcă regele nu înceta din studiul Torei; ca să-l întrerupă, îngerul a scuturat pomii din grădină, iar David, ieșind să vadă, a căzut de pe o scară și a murit. Motivul „legării” morții prin rugăciune sau studiu revine în aggada. [Talmudul babilonian, tratatul Șabat (trad. M. L. Rodkinson), en]

acesta este întâlnit de asemenea în mitologia greacă. Hefaistos confecționează unul pentru Hera[50].

Bolte și Polivka[51] văd în comanda de intrare în sac o rămășiță dintr-o veche formulă de descântec prin care spiritele rele erau închise și făcute inofensive, atestată în literatura germană încă pe la 1400”.[52]

[282 (15)]

Se mai poate da un exemplu celebru din mitologia greacă:

Hefaistos confecționează o plasă de aur invizibilă[53], în care prinde strâns și iremediabil pe soția lui adulteră, Afrodita, și pe amantul ei, Ares (Pașol na turbinca![54]). Tot el, dar numai el, care *a făcut, desface*, dă drumul celor doi complici la rugămintea zeilor. Trebuie reținut că în basmul *Ivan Turbincă*, precum și în formele complete ale mitului, puterea de a lega este strâns solidară cu aceea de a dezlega. O găsim formulată astfel și în creștinism.[55] Suntem obligați să trecem dincolo de masca zeflemistă a mitului, pentru a ajunge la miezul lui.

Pentru cititorul obișnuit, „tachinăriile” lui Creangă care îl ating pe „Ivan” sunt relativ inofensive și anodine. Vom vedea că faptul nu este chiar atât de simplu și benign. În continuare ne propunem să relevăm sensul adânc al basmului.[56]

---

50 sursa: Tronul de aur cu lanțuri nevăzute pe care Hefaistos, aruncat din Olimp de mama sa, i-l trimite Herei, care nu se mai poate ridica de pe el până ce Dionysos nu-l aduce pe fierar înapoi: **Pausanias, *Descrierea Greciei* I, 20, 3**; amintit de **Platon, *Republica* II, 378d**, printre miturile nepotrivite pentru educație; cântat de Alceu (fr. 349 Lobel-Page). [Pausanias — Descrierea Greciei (textul grecesc), grc]

51 Ovidiu Bârlea, *Idem*.

52 sursa: **Johannes Bolte și Georg Polívka, *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm* (5 vol., Leipzig, 1913–1932)** — monumentalul comentariu comparatist la basmele fraților Grimm; tema „sacului” fermecat e discutată la KHM 81 «Bruder Lustig» și KHM 82 «De Spielhansl» (vol. II, 1915). Locul exact al observației despre formula de descântec de pe la 1400 nu l-am putut verifica. [J. Bolte, G. Polívka — Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm, vol. I (1913), de]

53 „Marș în traistă!” (rus.) — porunca lui Ivan, pusă aici în gura lui Hefaistos (vezi nota de la p. 13).

54 sursa: **Homer, *Odiseea* VIII, 266–366** — cântecul aedului Demodocos la curtea feacilor: Hefaistos, înștiințat de Helios, prinde în plasa lui nevăzută pe Ares și Afrodita și cheamă zeii să-i vadă; la rugămintea lui Poseidon, care garantează despăgubirea, îi dezleagă. Autorul subliniază că numai cel care a „legat” poate „dezlega” — lucrul pe care îl regăsește în puterea cheilor. [Homer — Odiseea, traducerea George Murnu, ro.]

55 sursa: **Matei 16, 19**: „Și îți voi da cheile împărăției cerurilor și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri, și orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat și în ceruri.” Puterea e dată tuturor apostolilor la **Matei 18, 18** și **Ioan 20, 23**. Teologia latină o numește *potestas ligandi et solvendi*, „puterea de a lega și a dezlega”. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

56 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 178–181) urmează aici un lung pasaj, lipsă în ediția din 1993, despre „fățuiala politică, surprinzător de actuală” a basmului: «Harap-Alb» (1877) și «Ivan Turbincă» (1878) ar fi fost scrise în frământările Războiului de Independență, prin

Spre sfârșitul unui ciclu când forțele negative sunt în plină expansiune, în loc de a „dezlega”, adică de a deschide porțile, păzitorii mincinoși și uzurpatori nu mai exercită decât puterea de a „lega”, în sensul negativ al cuvântului: această legare e în realitate o ligatură; arterele care vehiculau sângele din inima Lumii, prin tot corpul Adamului Cosmic, sunt gâtuite.

Critica pe care o face Creangă nu se exercită de-a dreptul asupra unei colectivități din ciclul respectiv, ci asupra unei entități reprezentative a ei. Critica este cu adevărat mai virulentă cu cât este deghizată de înfățișarea simpatică a personajului, de stilul său popular și sfătos. Deficiențele iremediabile, falimentul intelectual, nulitatea în fața unor probleme cu adevărat fundamentale, sunt doar insinuate, puse în evidență de o lumină blajină și difuză. Nici un rechizitoriu nu a fost rostit cu mai multă bonomie. În câteva probleme esențiale, ca finalitatea omului, stupiditatea lui Ivan e fățuită precum un diamant. Puțina importanță socială a eroului îl face cu atât mai reprezentativ; episoadele

[283 (16)]

aparent puerile îi pun în relief carențele, „țărăniile” îl capacitează să reprezinte un tip uman destul de frecvent întâlnit[57] (circumscriind astfel o bună parte a „acoperirii exterioare[58]” a Centrului Suprem numit Rai în basm) care blochează însă căile de acces spre Centrul suprem, canalele de comunicație, umezind punctele nevralgice, plombând nodurile vitale și porțile strâmte ce asigurau legătura și participarea lumii, comuniunea ei cu Depozitul Spiritual al omenirii, condamnând-o astfel la tenebrele spirituale. Aparent este un faliment total în funcția capitală de paznic al acestui centru veșnic, implicând o judecată de valoare absolută împotriva celui căruia îi fusese încredințată paza sa. În realitate este o nouă misiune necesară sfârșitului de ciclu încredințată altui spirit decât paznicul centrului veșnic. Fără aceasta, pe plan macrocosmic, ciclul nu și-ar fi putut manifesta posibilitățile cele mai sinistre, deci nu ar fi putut să se încheie.

care românii s-ar fi aruncat „în Maelstromul civilizației moderne”; autorul vorbește de stăpânirea pur „geografică” a „Cheilor Orientului” de către ruși și anglo-saxoni, „urâciunea pustiirii în Sfânta Sfintelor” (Matei 24, 15; Daniel 9, 27), și citează cuvântul lui Hristos către Iuda, „Ce faci, fă mai curând” (Ioan 13, 27). Omisiunea din 1993 pare a fi fost a editorilor. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.] [Matei (Biblia sinodală), ro.]

57 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 182) Ivan reprezintă nu un „tip uman”, ci „o colectivitate națională, un popor în «responsabilitățile» lui istorice și geografice; prin frontierele ei meridionale, Rusia străbate de-a lungul toată Asia”, înconjurând nordul „acoperirii exterioare” a Centrului Suprem. Redacția din 1993 atenuează sistematic această citire politică. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

58 acoperirii exterioare — „Acoperirea exterioară” — termen guénonian (fr. (vezi pagina 432)

Dacă Centrul Suprem este inviolabil în el însuși, cum i-o arată calificativul lui sanscrit (Agarttha[5960]), nu se poate spune același lucru despre acoperirea sau acoperirile lui exterioare, de-a curmezișul cărora trec în mod necesar căile și cărările de acces, care singure fac posibilă legătura cu lumea exterioară și invers; dacă și ele ar fi inviolabile (este sensul cuvântului Agarttha), orice contact dintre centru și circonferință ar deveni imposibil. Cum am spus, Agarttha înseamnă „inviolabilă”, dar nu inaccesibilă pentru cei calificați, care cu „bună intenție” tind spre ea. Cât despre „acoperire”, ea este eminamente vulnerabilă din cauza funcției sale de intermediară. Nimeni nu poate stinge soarele de pe cer, dar primul Caliban venit[61] poate vopsi în negru ferestrele casei, așa că pentru cei ce locuiesc în ea soarele este ca și cum n-ar fi.

Punctele de tangență ale lumii cu Centrul ei au o triplă constituție, spirituală, psihică și fizică, aceasta din urmă, în primul rând geografică. Și nimic nu se poate păngări mai ușor decât geografia. În adevăr, tărășenia lui Creangă nu

[284 (17)]

minte când ni-l arată pe Ivan stând sentinelă la poarta Raiului și merge la poarta Iadului cu ce rezultat; o putem constata acum în acest basm oracular.

Basmul *Ivan Turbincă* nu este o judecată decât prin implicații; în primul rând, există un flagrant delict aparent, un proces-verbal de carență în cadrul unei misiuni. Noi nu avem de făcut decât să dezghiocăm aceste așa-zise carențe din coaja lor voit trivială, să le constatăm pe măsura apariției în cursul basmului. Le putem măsura gravitatea, când avem criteriile necesare ca să realizăm ce ar fi putut face și ce ar fi putut fi Ivan, dacă ar fi corespuns misiunii sale. Anecdota este reprezentativă pentru că și personajul este simbolic, tot așa de simbolic ca și acela al conaționalului său Platon Karataev[62], „picătură de apă într-un ocean”, din romanul *Război și pace* al lui Tolstoi.

Cât despre calitatea demonstrativă a mitului, reamintim ce am spus: cu cât crește distanța dintre polul esențial și polul substanțial al mitului, dintre rădăcinile lui ascunse și haina trivială, cu atât este mai adânc tâlcul lui și

---

59 *Agarttha* — numele centrului spiritual suprem, ascuns, al lumii, pus în circulație de Saint-Yves d'Alveydre (*Mission de l'Inde en Europe*, 1886) și reluat de René Guénon în *Le Roi du Monde* (1927). Guénon îl explică prin sanscr. *a-gharta*, „de neapucat, inviolabil”: centrul nu poate fi forțat, dar rămâne accesibil celor calificați — distincția pe care autorul o face îndată între „inviolabil” și „inaccesibil”. (vezi pagina 433)

60 sursa: **Caliban** — sclavul diform, „pe jumătate fiară”, al magului Prospero din **William Shakespeare, *The Tempest* („Furtuna”, c. 1611)**; devenit tipul omului grosolan, închis la orice lumină a spiritului (cf. și Ernest Renan, *Caliban*, 1878). [William Shakespeare — The Tempest, en]

61 Agarttha — Numele dat, în literatura tradițională modernă, Centrului spiritual suprem, ascuns, al lumii, sălașul „Regelui Lumii”. (vezi pagina 433)

62 sursa: **Lev Tolstoi, *Război și pace* (1865–1869), vol. IV, partea 1, cap. 12–13, și partea 3, cap. 14–15** — soldatul-țăran întâlnit de Pierre Bezuhov în captivitate, „rotund” și senin, întruchipare a „tot ce e rusesc, bun și rotund”. După moartea lui, Pierre visează globul viu alcătuit din picături care se contopesc și se despart: Karataev s-a „revărsat” în întreg, ca o picătură în ocean — imaginea la care trimite autorul. [Lev Tolstoi — Война и мир, ru]

capacitatea de a fi reprezentativ. Aici rezidă superioritatea decisivă a mitului asupra filosofiei, pentru că mitul nu e o judecată preconceptă a lumii, ci coextensiv procesului ei de creație, de producție și de resorbție. Nu explică inexplicabilul, ci îl semnifică. „Mitul încarnează cea mai înaltă aproximație a adevărului, ce poate fi tradusă în cuvinte.”[6364]

> „Amu, cică era odată un rus[65], pe care îl chema Ivan. Și rusul acela, din copilărie se trezise în oaste. Și slujind el câteva soroace[66] de-a rândul, acum era bătrân. Și mai-marii lui, văzându-l că și-a făcut datoria de ostaș, l-au slobozit din oaste, cu arme cu tot, să se ducă unde a vrea, dându-i și două carboave[67] de cheltuială.
>
> [285 (18)]
>
> *„Ivan atunci mulțămi mai-marilor săi și apoi, luându-și rămas bun de la tovarășii săi de oaste cu care mai trase o dușcă, două de rachiu, pornește la drum cântând.”*

Din punct de vedere microcosmic, Ivan aparține castei războinicilor, este un kșatrya[6869], or, misiunea esențială, am putea spune definitorie a acesteia, după tradiții unanime, este să stea la periferia unui centru spiritual, apărându-l de năpădirile din afară a celor nechemați și a profanatorilor, dar, în același timp, asigurând legătura cu cei chemați din afară, în măsura calificării lor. Poziția, postul lui simbolic, se află la ultima incintă a Raiului, acolo unde se găsește Poarta Strâmtă[70], gâtlej de comunicare între lumea noastră și cealaltă. De aceea, în mituri, porțile strâmte, punțile de trecere, sunt păzite de cei ce-au realizat o inițiere regală, iar centrul era ocupat de contemplativii puri, desăvârșiții unei inițieri sacerdotale. Altădată, păzitorii sunt entități mitice, câini năzdrăvani, balauri, zgripțuroi, îngeri cu săbii de foc[71].

---

63 Ananda K. Coomaraswamy,*Hindouisme et bouddhisme*, Ed. Gallimard, Paris, 1949, p. 26.

64 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (New York, 1943), cap. «Hinduism», secțiunea «The Myth»**; trad. fr. *Hindouisme et bouddhisme* (Gallimard, 1949), p. 26, cum arată nota autorului. Originalul: „Myth embodies the nearest approach to absolute truth that can be stated in words.” Fraza e precedată de definiția mitului ca „adevăr penultim, a cărui reflectare temporală este orice experiență”.

65 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă» (1878)**, începutul. Textul din ediția obișnuită (după *Convorbiri literare*, 1880; Wikisource): „Era odată un rus, pe care îl chema Ivan. Și rusul acela din copilărie se trezise în oaste. Și slujind el câteva soroace de-a rândul, acuma era bătrân. Și mai-marii lui, văzându-l că și-a făcut datoria de ostaș, l-au slobozit din oaste, cu arme cu tot, să se ducă unde-a vrea, dându-i și două carboave de cheltuială.” Începutul „Amu, cică” pare să vină din altă ediție sau din memoria autorului. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

66 carboave — Plural de la carboavă (din rus. (vezi pagina 444)

67 soroace — Plural de la soroc (din v. (vezi pagina 494)

68 *kșatriya* (sanscr., de la *kșatra*, „putere, dominație”) — a doua dintre cele patru caste ale societății hinduse, a războinicilor și a regilor, chemată să apere ordinea (*dharma*) și pe brahmani, casta sacerdotală. Guénon (*Autorité spirituelle et pouvoir temporel*, 1929) face din raportul dintre cele două caste cheia istoriei tradiționale. (vezi pagina 464)

69 sursa: **Facerea 3, 24**: „Și izgonind pe Adam, l-a așezat în preajma grădinii celei din Eden și a pus heruvimi și sabie de flacără vâlvâitoare, să păzească drumul către pomul vieții.” Paznicii pragului paradisiac din toate tradițiile. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

70 Poarta Strâmtă — Trecerea îngustă dintre două lumi, prin care nu se poate pătrunde decât despuiat de tot ce e individual. (vezi pagina 484)

Reducând-o la semnificația esențială, situația războinicului se dovedește prin excelență intermediară, deci provizorie: după ce a slujit câteva soroace, potrivit expresiei lui Creangă, războinicul care și-a împlinit datoria trebuie să-și însușească un caracter sacerdotal, trecând la centru, predând postul său unor ostași incipienți. Nu e îngăduit să rămână pe locul lui și, dacă rămâne, echivalează cu o descalificare majoră, pentru că ținta, terminusul lui necesar îl reprezintă punctul central al incintei. De la poarta Cetății trebuie să ajungă la paraclisul din mijloc. Este un proces de integrare, de trecere la limită. De la etapa activă, războinicul trece la faza contemplativă sacerdotală, marea în care trebuie să se verse. Este unul din marile momente critice ale unei realizări inițiatice, pentru că implică o schimbare totală în ființa omului, o metanoia[7273]. Disciplina pe care războinicul a urmat-o până acum devine o povară, o inutilitate. Aripile se prefac în plumb la o anumită înălțime, de unde operează Atracția Cerului. La o anumită stază a

[286 (19)]

metamorfozei, fluturele trebuie să-și lase în urmă gogoașa ca și noul născut placenta.

În realitate lucrurile nu sunt chiar așa de simple, pentru că intervin anumite distinguo[74]. Astfel trebuie făcută o deosebire netă între realizarea spirituală, prin definiție interioară, a individului și diferitele lui funcțiuni, relativ exterioare în sânul organizației inițiatice din care face parte. Așa de pildă, titularul unei funcțiuni poate să nu aibă gradul de realizare spirituală pe care ar implica-o titlul său, aceasta din cauza decăderii organizațiilor inițiatice în vremile noastre. Un mason poate fi Maestru, Venerabil[75] al unei loje, neavând nici pe departe gradul spiritual pe care îl presupune titlul lui. Găsim exemple în acest sens chiar în vremea când mai exista adevărata masonerie.

Din contra, ființe care de mult s-au integrat în centrul lor și acel al lumii, pot, din anumite motive, prudență, necesitatea de a rămâne în obscuritate din cauza stării lor spirituale inefabile, să rămână în funcțiunea relativ periferică de „păzitor”, deși, personal, se găsesc în centrul, în Sfânta Sfintelor[76]. Comandanți de oști, oameni de stat, voevozi, regi și împărați și-au ascuns

---

71 kșatrya — Kșatriya (sanscr., de la kșatra, „putere, stăpânire”) — a doua dintre cele patru caste ale societății hinduse, a războinicilor și a regilor, chemată să apere ordinea (dharma) și, în rânduiala normală, subordonată castei… (vezi pagina 464)

72 μετάνοια (gr.) — „schimbarea minții”, întoarcerea lăuntrică totală; în Noul Testament, „pocăința” (Matei 3, 2: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor”). La autor, convertirea interioară care face trecerea de la viața activă la cea contemplativă. [Matei (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 473)

73 metanoia — Metánoia (gr. (vezi pagina 473)

74 „disting” (lat.) — formula prin care, în disputa scolastică, se desfac sensurile unui termen înainte de a răspunde; aici, nuanțele necesare.

75 Venerabil — În francmasonerie, titlul celui care prezidează o lojă (Maestrul Venerabil, fr. (vezi pagina 502)

76 sursa: **Blaise Pascal, *Pensées* (1670), fragmentul «Différence entre l'esprit de géométrie et l'esprit de finesse»** (Brunschvicg 1; Lafuma 512): spiritul de geometrie lucrează cu principii puține și clare, depărtate de uzul comun; spiritul de finețe vede dintr-o privire principii nenumărate și delicate, „care se simt mai mult decât se văd”. [Blaise Pascal — Pensées, fr.]

starea interioară în haina lor de paradă, sau în armura lor, camuflați și deghizați. Precauția, dar și inefabilul stării lor lăuntrice impunea ocultarea. În pânza de păianjen a ezoterismului, trebuie să întrebuințăm spiritul de finețe, nu acel de geometrie[77].

În studiul carierei lui Ivan, trebuie ținut seama de aceste precizări. Muscalul nostru ar fi putut atinge cele mai înalte și mai transcendente realizări spirituale și să rămână „soldat prost", funcțional, din consemn, santinelă la pragul unui edificiu în care este în realitate stăpân. Smerenia i-ar fi fost pavăză și mască. Dar Ivan nu poate împlini funcția de gardian, din prostie. Vom căuta să explicăm cum ar fi trebuit s-o împlinească și vom arăta că incapacitatea lui este semnul unei ignoranțe a ierarhiei reale a universului, deci a constituției lui.

[287 (20)]

Povestea vieții lui Ivan începe în acel moment deosebit de grav, când, epuizând ciclul vieții active, trebuia să pășească în acela al vieții contemplative. Altfel spus, Ivan „moare" la începutul basmului, fie că este vorba de moartea obișnuită sau de moartea inițiatică, care, intervenind în viață, păstrează pentru acei din afară aparențele vieții. Și una și alta sunt la fel de efective, deosebite numai pe dinafară. Fie în corp, fie lepădându-l, Ivan se găsește în momentul cel mai important din viața unui om, inevitabil, fie că-l vrea sau nu (nu i se cere părerea): întâlnirea cu Absolutul. Și, în adevăr, de abia iese din curtea cazărmii, părăsind viața lui de până acum, că Ivan se găsește îndată față în față cu Dumnezeu și cu tovarășul său nedespărțit din peregrinările lui de pe pământ, Sf. Petru, „Verhovnicul[78]"[79] Apostolilor, și mai ales pentru că Sf. Petru este purtător al cheilor. Este normal ca un Ivan, puțin băut și rătăcitor, deci aflându-se pe o treaptă inferioară de puritate, să întâlnească un Dumnezeu tot rătăcitor. Mersurile lor converg, cu necesitate, la trecătoarea critică:

> „și cum mergea Ivan șovăind când la o margine de drum[80] când la alta, fără să știe unde se duce, puțin mai înaintea lui mergeau din întâmplare, pe o cărare lăturalnică, Dumnezeu și cu Sfântul Petru, vorbind, ei știu ce..."

Natural, ipostaza divină pe care o întâlnește Ivan nu este aceea a dumnezeului transcendent, ci al celui imanent, ordonator și rector al lumii, pe care o cârmuiește ținând seama de condițiile și de realitățile ei imediate, în speță inerente sfârșitului de ciclu, neputându-le eluda deoarece el, în ipostaza lui transcendentă, a declarat legea evoluției ciclice în cosmos. Și atunci cum să n-aibă de-a face inevitabil cu Ivan, deoarece el reprezintă una din trăsăturile

77 Sfânta Sfintelor — Încăperea cea mai dinăuntru a Cortului și apoi a Templului din Ierusalim (ebr. (vezi pagina 493)

78 rus. *верховный*, „suprem, cel mai de sus" — în cultul ortodox slav, Petru și Pavel sunt numiți *верховные апостолы*, „verhovnicii (căpeteniile) apostolilor", titlu păstrat și în vechile cărți românești (sărbătoarea de la 29 iunie). (vezi pagina 502)

79 Verhovnicul — Din rus. (vezi pagina 502)

80 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**. Ediția obișnuită are „pe-o cărare lăuntrică", nu „lăturalnică"; restul citatului e fidel. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

esențiale ale unui sfârșit de ciclu: demonstrarea fără echivoc a descalificării colaboratorului pământesc al lui Dumnezeu. Este tema principală a povestirii, deoarece acesta depășește limitele misiunii pe care o primește[81].

[288 (21)]

Sfântul Petru, cu o funcție și cu o responsabilitate mai restrânsă, vede numai realitatea imediată, anume, un om care în momentul cel mai important al vieții sale, întâlnirea cu Dumnezeu și cu moartea, este beat și mătăhăește de la o margine la cealaltă a drumului, dezorientat, deși se află la orientul veșnic.

> „ — Doamne, zise atunci Sfântul Petru, spăriet, ori hai să ne grăbim, ori să ne dăm într-o parte, nu cumva ostașul cela să aibă harțag și să ne găsim beleaua cu dânsul. Știi c-am mai mâncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală[82].
>
> — N-ai grijă Petre, zise Dumnezeu.[83] De drumețul care cântă să nu te temi; ostașul acela e un om bun la inimă și milostiv. Vezi-l-ăi? Are numai două carboave la sufletul său; și drept cercare, hai, fă-te cerșetor la capătul ist de pod și eu la celălalt și să vezi cum are să ne deie amândouă carboavele de pomană, bietul om! [...]
>
> *Atunci Sfântul Petru să pune jos la un capăt de pod, iar Dumnezeu la celălalt și încep a cere de pomană.*
>
> *Ivan, cum ajunge în dreptul podului, scoate cele două carboave de unde le avea strânse și dă una lui Sfântul Petru și una lui Dumnezeu, zicând:*
>
> *— Dar din dar se face raiul. Na-vă! Dumnezeu mi-a dat, eu dau și Dumnezeu iar mi-a da că are de unde.”*

Este o parafrazare profană a vorbei lui Iov: „Dumnezeu mi-a dat, Dumnezeu mi-a luat, fie Numele Domnului binecuvântat!”[84] În basmul nostru schema de circuit a harului ceresc este și mai bine subliniată. Incontestabil că în vremile lui bune, Ivan avea o justă intuiție a propagării harului divin pe un sinusoid de plus și minus. Trebuie să creezi un gol pe pământ pentru ca un har din cer să-i ia locul.

Dacă privim simbolic bilanțul vieții lui Ivan, de până acum, constatăm obiectiv că rusnacul este instinctiv milostiv, că și-a făcut conștiincios meseria de ostaș timp

---

81 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 186) fraza sună altfel: „Este tema principală a povestirii. Rectorul Universului nu mai găsește colaboratori demni de aceste nume și atunci lumea trebuie să piară pentru că venele care distribuiau sângele în organism au fost ligaturate.” Face parte dintr-un șir de intervenții ale ediției din 1993, absente din redacția din 1996, care introduc tema lui Ivan ca „spirit neascultător” ce „își depășește limitele” și sfârșește „spirit rătăcitor” (p. 20, 22, 23–24, 45). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

82 chelfăneală — Chelfăneală (fam.) — bătaie zdravănă, scărmăneală; derivat de la a chelfăni, „a bate”. (vezi pagina 446)

83 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**. Partea omisă de autor prin [...] spune: „Adu-ți aminte, Petre, de câte ori ți-am spus, că unii ca aceștia au să moștenească împărăția cerurilor” — ecou din Fericiri (**Matei 5, 3–7**). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.] [Matei (Biblia sinodală), ro.]

84 sursa: **Iov 1, 21**. Autorul citează din memorie. Textul sinodal: „Gol am ieșit din pântecele mamei mele și gol mă voi întoarce în pământ! Domnul a dat, Domnul a luat; fie numele Domnului binecuvântat!” — „Domnul a dat”, nu „Dumnezeu mi-a dat”.

îndelungat. Vorbind în stilul tradiției hinduse, Ivan are reale aptitudini pentru yoga acțiunii (karma-yoga[8586]) și reale calificări pentru yoga devoțională, chiar devoțiunea consecrațională (Bhakti-yoga[8788]), dacă ținem seama de spusa lui despre „circuitul” carității. Dar hindușii sunt categorici: aceste două yoga sunt strict preparatorii, nu duc la Mokșa[8990] (Liberațiunea), care este un salt în Absolut, în Vidul metafizic, accesibil numai prin Jnana-yoga[9192] (Yoga Cunoașterii). Altfel spus, Ivan a ajuns la punctul în care acțiunea și caritatea și-au terminat misiunea, când trebuie să se cufunde în Oceanul Informal. De obicei, eroii basmelor sunt adolescenți; în *Ivan Turbincă* eroul e un om în pragul bătrâneților, cu trei sferturi din viață îndărătul lui. Și-a făcut datoria în trecut în starea în care s-a trezit de copil, e bun la inimă, deci îndrituit să treacă podul care desparte lumea fenomenală de cea cauzală. Ca și Parsifal la începutul „căutării” sale[93], Ivan comite un păcat grav prin omisiune: nu întreabă și nu se întreabă cu ce pod are de-a face și cine sunt cei doi paznici ai lui. Bunătatea și aptitudinile practice nu sunt o chezășie completă pentru realizarea spirituală, nici măcar pentru exercitarea unei funcțiuni în sânul unei organizații inițiatice; trebuie să li se suprapună o cunoaștere, fie ea măcar numai teoretică; mai trebuie conștiința unei colaborări lucide cu rectorul

85 *karma-yoga* (sanscr.) — „calea (unirea) prin acțiune”: lucrarea făcută fără atașare de roadele ei, ca jertfă; doctrina e expusă în *Bhagavad-Gītā* III. Pentru Vedānta, ea purifică, dar nu eliberează. (vezi pagina 464)

86 *bhakti-yoga* (sanscr.) — „calea devoțiunii”, a iubirii pentru o formă a Divinului (*Bhagavad-Gītā* XII); „devoțiunea consecrațională” e dăruirea totală de sine. (vezi pagina 441)

87 *mokșa* (sanscr., de la *muc-*, „a dezlega”) — „eliberarea” din ciclul nașterilor și din orice condiționare, scopul suprem al vieții după hinduism; Guénon o numește „Liberațiunea” și o socotește realizarea Identității Supreme. (vezi pagina 476)

88 *jñāna-yoga* (sanscr.) — „calea cunoașterii” metafizice, singura care duce, după Vedānta lui Śaṅkara, la eliberare: discernământul dintre Sine și ne-Sine. (vezi pagina 462)

89 „binele intelectului” (it.). **Dante, *Infernul* III, 17–18**: „...le genti dolorose / c'hanno perduto il ben de l'intelletto” („...neamurile îndurerate, care au pierdut binele intelectului”) — inscripția de pe poarta Iadului; binele intelectului e Dumnezeu, Adevărul suprem (cf. *Convivio* II, 13, 6). Grafia din tipar, «inteletto», e o scăpare; redacția din 1996 (p. 188) are *intelletto*.

90 sursa: **Chrétien de Troyes, *Perceval ou le Conte du Graal* (c. 1181)**, și **Wolfram von Eschenbach, *Parzival* (c. 1200–1210), cartea V**: la castelul Regelui Pescar, tânărul cavaler vede cortegiul Graalului și lancea care sângerează, dar nu întreabă ce înseamnă și pe cine slujește Graalul; din pricina acestei tăceri regele rămâne nevindecat și țara pustie. „Întrebarea” omisă e tema centrală a ciclului Graalului. [Chrétien de Troyes — Perceval ou le Conte du Graal, fr]

91 sursa: **Marele Arhitect al Universului** — numele masonic al lui Dumnezeu ca ordonator al lumii după „măsură, număr și greutate” (**Înțelepciunea lui Solomon 11, 20**); formula, de origine operativă și pitagoreică, apare în *Constituțiile* lui Anderson (1723). [Înțelepciunea lui Solomon (Biblia sinodală), ro.]

92 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 188): „Tot basmul nu face decât să demonstreze necalificarea congenitală a lui Ivan, necorespunderea cu funcțiunea care i-a căzut pe cap, din cauza decadenței ciclului sumbru.” Face parte dintr-un șir de intervenții ale ediției din 1993, absente din redacția din 1996, care introduc tema lui Ivan ca „spirit neascultător” ce „își depășește limitele” și sfârșește „spirit rătăcitor” (p. 20, 22, 23–24, 45). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

93 Bhakti-yoga — Bhakti-yoga (sanscr., de la bhakti, „participare, iubire, devoțiune”) — calea unirii cu Divinul prin iubire și dăruire față de o formă a lui (Bhagavad-Gītā XII). (vezi pagina 441)

Universului pentru împlinirea planului Marelui Arhitect[94]. Pentru a împlini corect o funcție spirituală în lumea noastră trebuie să știi cine și ce e acel ce te misionează. O funcție trebuie înțeleasă de sus în jos, dar și de jos în sus. Or, Ivan nu știe cine sunt cei doi păzitori ai podului și ce este podul. Tot basmul nu face decât să demonstreze că Ivan reprezintă prototipul spiritului neascultător[95], care, din cauza decadenței ciclului sumbru, depășește limitele funcției care i-a căzut pe cap. Îi lipsește elementul central: intelectul pur, „il ben del'intelletto[96]", cum îl numește Dante, și nu este un deficit individual ci o descalificare rasială, umană (pentru că Ivan e generic). Trece podul, plătește vămile la cele două capete ale

[290 (23)]

lui, dând cele două carboave, rezumat chintesențial al facultăților lui active și afective. Ca răsplată și punere la încercare primește cele două carboave înapoi, dar sub altă formă, divinizate, transformând în turbincă[97] punguța cu doi bani. Aceleași puteri le sunt inerente și uneia și alteia. Cele două carboave, ca și bănuții, sunt Sol și Luna din Athanorul alchimic, respectiv Turbinca și Punguța. Prin aceasta reprezintă și puterea de a lega și a dezlega (potestas ligandi et deligandi[98]). Ea conferă puterea de a băga orice în ea și apoi de a scoate ceea ce s-a băgat, punct diacritic, nod vital, orificiu sensibil, cu virtuți de constricțiune și de expansiune, ca un substitut al Inimii Lumii, cu sistola și diastola ei. Este un simbol tipic al puterii cheilor. Spus mai precis și mai adaptat intenției basmului nostru, Ivan capătă cheile Orientului, dar nu ca o răsplată pentru atingerea unui înalt plan de realizare inițiatică, ci prin „coinciderea" cu limita geografică a Centrului Lumii, coinciderea mai mult uzurpată decât legitim câștigată. El se află, la acest sfârșit de ciclu, la toate capetele de poduri nordice, la toate vadurile și vămile care leagă lumea noastră cu Paradisul Pământesc. De aceea Dumnezeu conferă aparent paradoxal unui neascultător funcția de paznic al Raiului[99], *pentru a-i demonstra că nu este*

94 Jnana-yoga — Jñāna-yoga (sanscr., de la jñāna, „cunoaștere") — calea cunoașterii metafizice, discernământul dintre Sine și ne-Sine, singura care duce, după Vedānta lui Śaṅkara, la eliberare; calea faptei și cea a iubirii îi sunt pregătitoare. (vezi pagina 462)

95 karma-yoga — Karma-yoga (sanscr.) — „calea (unirea) prin acțiune": lucrarea făcută fără atașare de roadele ei, ca jertfă, expusă în Bhagavad-Gītā III; pentru Vedānta, ea purifică, dar nu eliberează. (vezi pagina 464)

96 Mokșa — Mokșa (sanscr., de la muc-, „a dezlega") — Eliberarea, desprinderea desăvârșită de orice condiționare și de ciclul nașterilor, scopul ultim al tuturor căilor hinduse; Guénon o numește „Liberațiunea" și o socotește realizarea... (vezi pagina 476)

97 „puterea de a lega și de a dezlega" (lat.). Forma consacrată în teologia latină e *potestas ligandi et solvendi* (după Matei 16, 19: *quodcumque ligaveris... quodcumque solveris*); «potesatas» e greșeală de tipar (redacția din 1996, p. 188: *Potestas*), iar «deligandi» e o formă a autorului, păstrată în ambele redacții. [Matei (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 485)

98 „mila, îndurarea" (lat.) — în pereche cu *Rigor*, „asprimea": cele două coloane ale Arborelui sefirotic (*Hesed* și *Din*/*Gevurah*) și cele două „chipuri" ale Porții Cerului, despre care autorul vorbește la p. 30. (vezi pagina 474)

99 sursa: **Pasaj absent din redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 189).** Întreaga explicație de aici până la sfârșitul paragrafului de pe p. 24 („...decăderea în starea de spirit rătăcitor") — cele „14 trepte de purificare subangelice", „calea rigorii" și „calea milei", cuplul *yin–yang*, parantezele drepte — nu are corespondent în redacția din 1996 și nici în terminologia obișnuită a lui Lovinescu sau a lui Guénon. În locul ei, redacția din 1996 are o frază despre „participarea la suflul profetic" a lui Creangă, care a judecat Rusia „când își mai zicea «pravoslavnică», «a treia Romă», «urmașă a Byzanțului»". Pasajul pare o interpolare a îngrijitorilor ediției din 1993; aceeași mână pare să fi adăugat finalul eseului (p. 45, despre „spirit rătăcitor"). [Ion

demn de ea. Cum poți califica altfel decât nevrednic pe un psihopomp[100] beat, care trece podul „mătăhăind și cântând”? Cum își îndeplinește Ivan funcțiunea de Paznic al Raiului o știm foarte bine acum. Microcosmic vorbind cele două carboave simbolizează faptul că Ivan realizează [în momentul primirii lor] un echilibru energetic al spiritului pe o anumită treaptă - a 12-a din cele 14 trepte de purificare subangelice[101]. Aici este nevoie de o explicație. Eliminarea influențelor negative se face pe calea rigorii pentru cei ce nu știu cum să procedeze ca să obțină ajutorul lui Dumnezeu pe calea milei. De la treapta a 12-a în sus până la a 14-a subangelică și apoi în stare angelică se primește ajutor pe calea milei [Misericordia[102][103]] de către spiritele ascultătoare. De aceea Ivan iese din armată „că și-a

[291 (24)]

împlinit sorocul”, adică a ajuns la treapta a 12-a, dar nu a atins o puritate completă, un echilibru al tuturor energiilor spiritului său așa cum este simbolizat de cei 2 bănuți ai văduvei din Biblie[104] și spre deosebire de aceasta, care îi dă lui Dumnezeu pe amândoi, [adică întregul ei spirit cu toate energiile: [yang + yin] complet echilibrate (pe treapta a 14-a), Ivan le desparte dând o carboavă la un capăt de pod și cealaltă la celălalt capăt de pod, producând astfel o dezbinare între yin [receptacol] și yang [cel ce dă și umple receptacolul yin]. Dumnezeu îi redă cele două carboave pe calea milei, adică posibilitatea de a face echilibrul energiilor pe o treaptă superioară. Dar Ivan se dovedește a fi un spirit neascultător deoarece nu primește imediat să se pună în slujba lui Dumnezeu ca paznic al Raiului, post oferit de Dumnezeu, de aceea primește o misiune corespunzătoare unui sfârșit de ciclu, dar așa cum reiese din basm el își depășește limitele, fapt care îi pricinuiește decăderea în starea de spirit rătăcitor[105].

Mai găsim în text un fapt semnificativ:

Creangă — opera (texte integrale), ro.]

100 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 189): „Uzurparea geografică «forțează» mâna lui Dumnezeu și conferă paradoxal unui nedemn funcțiunea de paznic al Raiului”; tot acolo, mai sus, turbinca e „consacrată și transfigurată în inimă a lumii, cu cele două pulsațiuni alternative” și e numită „uter care primește, concepe, păstrează și expulzează germenii” și „simbol tipic al palingeneziei”. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

101 Misericordia — „Mila, îndurarea” (lat.), în pereche cu Rigor, „asprimea”: cele două coloane laterale ale Arborelui sefirotic (Ḥesed și Dīn/Gəḇūrāh) și cele două chipuri ale porții Cerului. (vezi pagina 474)

102 psihopomp — „Călăuză a sufletelor” (gr. (vezi pagina 486)

103 turbincă — Turbincă (reg., din ucr., rus. (vezi pagina 500)

104 sursa: **Marcu 12, 41–44** și **Luca 21, 1–4**: „Și venind o văduvă săracă, a aruncat doi bani, adică un codrant” (Marcu 12, 42); Hristos spune că ea „a aruncat mai mult decât toți”, căci a dat „toată avuția ei, toată existența ei”. [Marcu (Biblia sinodală), ro.]

105 spirit rătăcitor — Sufletul care, respins și de Rai și de Iad, rămâne fără finalitate în zona intermediară, „unde dospesc copiii nebotezați, ipochimenii și cei care se leapădă cu dezgust și de rai și de iad” (p. (vezi pagina 495)

„Ivan atunci, cuprins de fiori, pe loc s-a dezmețit[106], a căzut în genunchi dinaintea lui Dumnezeu și a zis:

—Doamne dacă ești tu cu adevărat Dumnezeu, cum zici, blagoslovește-mi turbinca asta ca, ori pe cine-oiu vrea eu, să-l vâr într-însa și-apoi să nu poată ieși de-aici fără învoirea mea.

Dumnezeu atunci zâmbind, blagoslovi turbinca, după dorința lui Ivan, ș-apoi zise:

— Ivane, când te-ai sătura de umblat prin lume, atunci să vii să slujești și la poarta mea, căci nu ți-a fi rău.

— Cu toată bucuria, Doamne, am să vin numaidecât, zise Ivan. Dar acum, deodată mă duc să văd, nu mi-a pica ceva la turbincă?

Și zicând asta, apucă peste câmpii.”

[292 (25)]

Deci Creangă o spune textual: Ivan bate câmpii, într-un moment când traiectoria verticală, fără abatere și fără șovăială, este riguros obligatorie, deoarece ținta finală este perfect cunoscută și nu face nici o îndoială. Altfel spus, el se abate peste câmp de la linia dreaptă a drumului care duce direct la punctul cosmic de unde pleacă puterile turbincii. E o cădere la probațiune.

Fără îndoială, Ivan primește turbinca din partea lui Dumnezeu numai ca un depozit temporar, ea fiind mai mult o piatră de poticnire pentru posesorul ei, întârziindu-i calea din cauza ispitei puterilor excepționale care zac în ea. Or, de la început până la sfârșit, Ivan are intenția s-o stăpânească pentru totdeauna, altfel spus, să rămână perpetuu în zona intermediară, fără nici o finalitate de transcendere a lumii pe care turbinca o simbolizează și o regentează. Ceea ce Dumnezeu îi cerea lui Ivan era să părăsească de bună voie turbinca, să pășească de la postul său de războinic, deoarece-și împlinise soroacele, la punctul central al Paradisului, schimbând o funcție războinică cu una contemplativ-sacerdotală. Dacă nu de voie, Ivan va fi constrâns să piardă turbinca de nevoie, cum se vede la sfârșitul basmului, dar atunci va fi un faliment pentru el și pentru ceea ce reprezintă. Dumnezeu îi ia turbinca, nevrednic fiind Ivan de ea, condamnându-l să rămână o indefinitate de timp, în regiunile intermediare lipsite de finalitate. Abuzul de puterile turbincii reprezintă un simptom că posesorul ei este calificat pentru o rătăcire fără sfârșit în planurile mediane; pe un asemenea om îl scuipă afară Moartea, agentul tuturor palingeneziilor, Raiul și Iadul, cum se vede la sfârșitul basmului. Dumnezeu îl sfătuiește pe Ivan să nu se încurce pe drumuri și să vină de-a dreptul la rai, sau cel puțin să nu zăbovească în tribulațiile lumii:

106 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**. Textul canonic: „— Doamne, dacă ești tu cu adevărat Dumnezeu, cum zici, rogu-te blagoslovește-mi turbinca asta, ca ori pe cine-oi vrea eu, să-l vâr într-însa; și apoi să nu poată ieși de aici fără învoirea mea. […] — Ivane, când te-i sătura tu de umblat prin lume, atunci să vii să slujești și la poarta mea, căci nu ți-a fi rău. — Cu toată bucuria, Doamne; am să vin numaidecât, zise Ivan. Dar acum, deodată, mă duc să văd, nu mi-a pica ceva la turbincă? Și zicând aceste, apucă peste câmpii de-a dreptul…” Autorul citează cu mici deosebiri (lipsește „rogu-te”; „Și zicând asta”). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

„— Ivane, când te vei sătura tu de umblat în lume[107], atunci să vii să slujești și la poarta mea că nu ți-a fi rău.”

[293 (26)]

Dar pe Ivan îl interesează, ca pe toți oamenii de acum, mai mult puterea decât principiul care o crează.

„ — Cu toată bucuria, Doamne; am să vin numaidecât zise Ivan. Dar acum, deodată, mă duc să văd nu mi-a pica ceva la turbincă?

Și zicând aceste, apucă câmpii...”

Am repetat citatul pentru importanța sa. Ivan bate câmpii. Din acest moment capătă porecla de Turbincă. Pe lângă această poreclă, mai găsim trei în Creangă, toate patru, la fel de admirabile, căpătate pe drum, ceea ce le subliniază caracterul inițiatic al celui de al doilea nume. Nu elimină numele de botez, ci se suprapun lui: Prepeleac[108], Ipate Pățitul, Harap-Alb[109]. „Prepeleac”, nume țărănesc al lui Axis Mundi, al Crucii cu trei dimensiuni, prin urmare al Omului Universal; Ipatie este cel prea Înalt, „pățit” prin necesitate, pentru că a străbătut victorios Marea Patimilor[110]; Harap-Alb care este numele românesc al *Yin-Yang*-ului, echilibrarea perfectă de antinomii; în sfârșit Turbincă, stăpânul nevrednic temporar al cheilor. Ivan este singurul din acești eroi, care nu este la înălțimea numelui căpătat și decade din demnitatea și privilegiile lui.

Dar când refuzi să te urnești dintr-un anumit plan cucerit, uzul puterilor inerente acestui plan (în cazul nostru, puterile Turbincii), devine abuz și vom vedea că de acum înainte Ivan își întrebuințează darul alandala, bătând câmpii.

„...(Ivan) apucă peste câmpi de-a dreptul[111], spre niște curți mari boierești, care de abia se zăreau înaintea lui, pe culmea unui deal. Și merge Ivan și merge, până când pe înserate ajunge la curțile celea (...) Boierul acela cică era cam sgârcit, dar văzând că Ivan este om împărătesc, n-are ce să facă.”

[294 (27)]

Și-l bagă în niște case bântuite de draci. Ivan

---

107 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**, citat aproximativ al aceluiași loc de la p. 24. Textul canonic: „— Ivane, când te-i sătura tu de umblat prin lume, atunci să vii să slujești și la poarta mea, căci nu ți-a fi rău.” [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

108 sursa: Eroii lui Creangă cu „al doilea nume” căpătat pe drum: **«Dănilă Prepeleac»** (*Convorbiri literare*, 1876); **«Povestea lui Stan Pățitul»** (1877), unde eroul spune: „Tot Stan mă cheamă, dar de la o boală ce-am avut când eram mic, mi-am schimbat numele din Stan în Ipate” — de aici forma corectă *Ipate*, nu «Ipatie» (redacția din 1996, p. 190: „Ipate Pățitul”); **«Povestea lui Harap-Alb»** (1877). Autorul derivă *Ipate* din gr. ὕπατος, „cel mai înalt”, epitet al lui Zeus (*Odiseea* I, 45: ὕπατε κρειόντων) — de aici „cel prea Înalt”; etimologia e dezvoltată în «Creangă și Creanga de Aur», capitolul despre Stan Pățitul. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

109 Marea Patimilor — „Marea Pasiunilor” — la Guénon (Le Roi du Monde, cap. (vezi pagina 470)

110 Prepeleac — Par înfipt în pământ, cu cioturile crengilor lăsate, pe care țăranii pun oalele la uscat; poreclă a eroului lui Creangă, Dănilă Prepeleac. (vezi pagina 486)

111 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**. Textul canonic: „Și zicând aceste, apucă peste câmpii de-a dreptul, spre niște curți mari, care de-abia se zăreau înaintea lui, pe culmea unui deal. Și merge Ivan, și merge, și merge, până când, pe înserate, ajunge la curțile cele. [...] Boierul acela cică era cam zgârcit, dar, văzând că Ivan este om împărătesc, n-are ce să facă.” Adjectivul „boierești” e adăugat de autor. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

„ se tolănește așa îmbrăcat cum era[112] pe un divan moale ca bumbacul, punându-și turbinca cu cele două carboave sub căpătâi.”

Creangă precizează acestea, pentru că cele două carboave (Sol-Luna) sunt izvorul dublei puteri de a lega și a dezlega, ale Turbincii. Diavolii zădărâți în propria lor vizuină nu-i dau pace toată noaptea, până când Ivan:

„ — Pașol na turbinca ciorti[113] (subl. n).

Atunci diavolii odată încep a se cărăbăni unul peste altul în turbincă de parcă-i aducea vântul. Și după ce intră ei cu toții înlăuntru, Ivan începe a-i ghigosi[114] muscălește. După aceea, leagă turbinca strâns la gură, o pune sub cap, mai trântindu-le prin turbincă niște ghionturi rusești, colea cum știa el, de da inima din draci. Apoi se culcă cu capul pe dânșii...”

Scaraoschi[115], care vine să vadă ce-i fac dracii lui de întârzie așa mult, pe la cântători, pățește la fel ca supușii lui.

A doua zi, Ivan îi scoate unul câte unul din turbincă și în fața întregii curți a satului, în frunte cu boierul, le trage o chelfăneală că toți se jură că nu vor mai veni acolo.

„ — N-oi mai veni, Ivane, câte zilișoare oiu avé eu[116], zicea Ucigă-l Crucea[117], cuprins de usturime și se tot ducea împușcat.

Iară oamenii ce priveau și mai ales băieții leșinau de râs.”

Cu toată rugămintea boierului să rămâie la curte, Ivan porni mai departe.

„ — Călătorie sprâncenată[118], zise boierul. De rămâneai îmi erai ca un frate; iară de nu, îmi ești ca doi.”

[295 (28)]

Mi se pare mie că și boierul, cât era de boier luase frica turbincei, de nu-i păru așa de rău după Ivan, care-i făcuse atâta bine.”

Prima ispravă a lui Ivan! Casa părăsită și bântuită de duhuri rele își avea rostul ei. Servea de abces de fixație pentru draci; a-i scoate de acolo, înseamnă să-i facă să prolifereze în toată lumea fără a le mai da de urmă. Ivan operează tumoarea ca s-o transforme în metastază. Toate datinile și legendele sunt

---

112 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**: „s-a tologit așa, îmbrăcat cum era, pe un divan moale ca bumbacul, punându-și turbinca cu cele două carboave sub căpătâi”. Redacția din 1996 (p. 191) are „se tologește”; «se tolănește» e o modernizare a ediției din 1993. *A se tologi* (reg.) = a se trânti, a se lungi. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

113 „Marș în traistă, dracilor!” (rus. *пошёл в торбу, чертu!*) — *ciorti* = *чертu*, „draci”.

114 ghigosi — A ghigosi (reg., Mold.) — a bate zdravăn, a ciomăgi, a frământa în bătaie. (vezi pagina 453)

115 Scaraoschi — Căpetenia dracilor în folclorul românesc și la Creangă; numele e de obicei explicat prin Iscarioteanul (Iuda), prin intermediar slav, dar etimologia nu e sigură. (vezi pagina 491)

116 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**; autorul sare peste scena bătăii cu „palce”. Textul canonic: „— N-oi mai veni, Ivane, câte zilișoare-oi avea eu, zicea Ucigă-l-crucea, cuprins de usturime, și se tot ducea împușcat. Iară oamenii ce priveau și mai ales băieții leșinau de râs.” [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

117 Ucigă-l Crucea — Eufemism popular pentru diavol („Să-l ucidă crucea!”), folosit ca să nu i se rostească numele; la Creangă, dracul bătut de Ivan: „— N-oi mai veni, Ivane, câte zilișoare oiu avé eu, zicea Ucigă-l Crucea, cuprins de usturime” (p. (vezi pagina 500)

118 Călătorie sprâncenată — Urare populară de drum bun („călătorie cu sprâncene”, adică frumoasă, aleasă). (vezi pagina 444)

unanime: în marile epoci tradiționale, când ambianța era în întregime mitologică, lumea era bântuită de duhuri rele, în mod necesar dealtminteri, căci unde se manifestă o mare lumină, se desfășoară firesc și o mare umbră; dar responsabilii acestor civilizații tradiționale fixau cu înțelepciune aceste duhuri în locuri caracterizate, riguros identificate: bălți, mlaștini, scorburi, pustietăți, cimitire[119], unde nu puteau face mare rău; toată lumea știa că acolo era casa lor; putea prin urmare să-i ocolească. Cine se temea de ei nu avea decât să-i înconjure și să nu-i zădărască. O casă pustie bântuită de draci este o închisoare de draci. A-i alunga de acolo, unde toată lumea îi știa, înseamnă să deschizi burduful lui Eol[120]. Răul se depersonalizează și devine o substanță anonimă malefică, neidentificabilă, încălcând toată fața pământului, sate, orașe, oameni, cele mai ascunse colțișoare ale naturii și ale sufletului, literalmente nedetectabilă. Se fixează ca treponemul pe cutele cele mai adânci ale ființei omenești.

> *„ ...Ivan însă nici nu se gândea la asta; el își căuta acuma de drum, întrebând din om în om unde șade Dumnezeu. Dar pe toți câți îi întreba dădeau din umere, neștiind ce să răspundă la așa întrebare ciudată.*
>
> — Numai Sfântul Neculai[121] trebuie să știe asta[122], zise Ivan scoțând o iconiță din sân și sărutând-o pe dos și pe față.
>
> *Și atunci, ca prin minune, se și trezește Ivan la poarta Raiului; Și nici una, nici două, odată începe a bate în poartă cât ce putea.”*

[296 (29)]

Procedând astfel, răspunde unei invitații pe care Dumnezeu o adresează tuturor oamenilor. Este firesc și în natura lucrurilor. Dar, în cazul lui Ivan, îndemnul are un anume tâlc. Trecător și stăpân temporar al celui mai exterior dintre podurile ce despart lumea noastră de cealaltă, stăpân tot atât de temporar al turbincii, având puterea să deschidă și să închidă aceste „poduri”, desăvârșirea logică a acestei stări de fapt era demersul concentric al lui Ivan spre adevăratul și ultimul pod, care este poarta raiului, unde se afla finalitatea lui ca și a celorlalți oameni. Ca să poată intra, trebuia ca Ivan, înainte de toate, să „conceapă”, să simtă ce este Raiul, dacă ne putem exprima în acest fel. În al doilea rând, trebuia să rostească anumite cuvinte de pasă, să răspundă întrebărilor portarului interior al Raiului, cum este legea tuturor inițierilor, în care justificarea și stabilirea calității de legitim solicitant este un rit esențial.

---

119 sursa: **Homer, *Odiseea* X, 1–76**: Eol, stăpânul vânturilor, îi dă lui Ulise un burduf de piele de bou în care a legat toate vânturile potrivnice; tovarășii, crezând că ascunde aur, îl deschid în vederea Itacăi, iar furtuna dezlănțuită îi aruncă înapoi. [Homer — Odiseea, traducerea George Murnu, ro.]

120 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 192) se citește „sorburi” (ochiuri de apă adâncă, vâltori de mlaștină), nu „scorburi”; tot acolo, mai jos, „înăclăind toată fața pământului” în loc de „încălcând”. Formele din 1996 par cele originale. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

121 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**: „Numai Sfântul Nicolai trebuie să știe asta” — Sfântul Nicolae, făcătorul de minuni, e sfântul cel mai cinstit la ruși (*Nikola Ugodnik*), ocrotitor al călătorilor și al soldaților. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

122 Sfântul Neculai — Forma populară a numelui Sfântului Nicolae, arhiepiscopul Mirelor Lichiei (sec. (vezi pagina 493)

Sub forma hazoasă a unui schimb de cuvinte între doi țărani, ne găsim în fața unui ritual de inițiere, în care recipiendarul[123] este examinat și probat de recipient. Ceea ce trebuie să dovedească este, cum am spus-o, dreptul său de a păși un prag, despărțind două lumi deosebite fără măsură comună între ele: lumea noastră și Paradisul, care nu au comun decât o poartă strâmtă ce le desparte și le unește în același timp.

Iată începutul dialogului dintre Portar și solicitant, destinat, cum este obiceiul obștesc, să stabilească identitatea pelerinului și justa simțire a „ținutului" în care vrea să păsească; iată cum își imaginează Ivan Raiul. Dar mai întâi identificarea:

„ — Boc, boc, boc!

— Cine-i acolo? întreabă Sfântul Petre.

— Eu.

— Care eu?[124]

— Eu, Ivan"

[297 (30)]

De la primele două întrebări-răspunsuri, „procesul", să vorbim ca în justiție, este pierdut, și cazul închis: ultima vorbă pe care nu trebuia s-o rostească Ivan la ușa Raiului este monosilabul „eu". Căci în lumea cauzală nu se poate pătrunde decât în măsura în care dispare Eul, în care se rezumă întreagă individualitate; în Rai rămâne numai Personalitatea transcendentă, adică aceea ce depășește Numele și Forma (Nama-Rupa[125][126]), specifice numai Eului. Prin simplul fapt că a răspuns „eu", Ivan, lamentabilul erou al basmului, întoarce spatele Raiului. Restul dialogului este consecvent și demn de acest început, bufonerie și sarcasm al lui Creangă.

Câteva lămuriri sunt necesare pentru cititorul neobișnuit cu această ordine de considerații. Poarta Raiului, Janua Coeli[127], prin faptul că îi este inerentă dubla putere de a primi și de a respinge, asumă un dublu chip, unul de mizericordie, altul de rigoare. Mai precis, sub acest din urmă chip apare celui care încearcă să treacă prin ea, până când dovedește că are calificările necesare pentru a o străbate; atunci devine poartă de mizericordie. La început poarta este un cap de meduză sau de monstru compozit, precum se găsește,

---

123 recipiendarul — Recipiendarul (fr. (vezi pagina 488)

124 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**: în textul canonic, „— Cine eu?". Dialogul continuă cu întrebările despre tabacioc, votchi, femei și lăutari, citate la p. 32. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

125 *nāma-rūpa* (sanscr.) — „nume și formă": cele două determinări prin care se constituie individualitatea în lumea manifestată; în Upanișade și în budism, ceea ce trebuie depășit pentru ca ființa să se întoarcă la Principiu, așa cum râurile își pierd numele și forma în ocean (*Muṇḍaka Upaniṣad* III, 2, 8). (vezi pagina 478)

126 Nama-Rupa — Nāma-rūpa (sanscr., „nume și formă") — cele două determinări prin care se constituie individualitatea în lumea manifestată; în Upanișade și în budism, ceea ce trebuie depășit pentru ca ființa să se întoarcă la Principiu, așa cum… (vezi pagina 478)

127 „Poarta Cerului" (lat.) — în cosmologia tradițională, „poarta zeilor", solstițiul de iarnă (Capricornul), pe unde sufletul iese din cosmos; în Litania Loretană, titlu al Fecioarei (*Ianua coeli, ora pro nobis*). Aici, poarta Raiului cu dublul ei chip, de milă și de rigoare. (vezi pagina 461)

mai mult sau mai puțin stilizat, în toate părțile lumii, numit în India Kala-Mukha[128] și Kârti-Mukha[129][130], în China, T'ao-t'ie[131].

T'ao-t'ie nu este în realitate nici tigru, nici urs, nici un alt animal determinat. D. Hentze descrie[132] astfel caracterul compozit al acestei măști fantastice: „bot de carnasier armat cu dinți mari, coarne de bivol sau de berbec, față și pene de bufniță, cioturi de aripi, ghiare de pasăre, ornament frontal în formă de greiere.” Această figură este foarte veche în China, deoarece se găsește în bronzurile dinastiei Ciang[133]; numele de *T'ao-t'ie*, care este tradus de obicei prin «lacom» sau prin «căpcăun», pare să nu-i fi fost dat decât mult mai târziu; totuși, denumirea este foarte justă, pentru că, în adevăr, de un monstru «devorator» este vorba. Și despre Kala-Mukha: „...Kala este de fapt Timpul «mistuitor», dar

[298 (31)]

desemnează prin transpoziție Principiul, ca «destructor» sau mai degrabă «transformator» raportat la manifestare, pe care o readuce la starea nemanifestată, rezorbind-o în el, ceea ce e sensul cel mai înalt în care Moartea poate fi înțeleasă.”[134] [...]

„După starea la care ajunge ființa în fața ei[135], gura sa este pentru ea «poarta Liberațiunii» sau «fălcile Morții». Acest ultim caz, este acela al omului obișnuit, care trebuie, trecând prin moarte, să revină într-o altă stare de manifestare, în timp ce primul este acel al ființei care este «calificată să treacă prin mijlocul Soarelui», prin mijlocirea «razei a șaptea» pentru că s-a identificat deja cu Soarele însuși și astfel la întrebarea «cine ești?», care îi este pusă când

---

128 *kāla-mukha* (sanscr.) — „fața Timpului”, adică a Morții: masca de monstru pusă deasupra porților templelor indiene, care „înghite” pe cel ce trece. Coomaraswamy (*Svayamātṛṇṇā: Janua Coeli*, 1939) și Guénon (*Symboles fondamentaux*, cap. «Kâla-mukha») arată că Devoratorul e chiar Soarele, Ușa Cerului. (vezi pagina 462)

129 *kīrti-mukha* (sanscr.) — „fața gloriei”, celălalt nume al aceleiași măști; după o legendă din *Skanda Purāṇa*, monstrul creat de Śiva și-a devorat propriul trup, rămânând numai fața, pe care zeul a pus-o să păzească pragul templelor. (vezi pagina 464)

130 *taotie* (chin. 饕餮, transcrierea franceză veche *t'ao-t'ie*) — „lacomul, mâncăciosul”: masca zoomorfă simetrică de pe vasele rituale de bronz ale dinastiilor Shang și Zhou; numele îi e dat abia în textele epocii Zhou de Est (*Lüshi chunqiu*, sec. III î.Hr.). (vezi pagina 496)

131 Kârti-Mukha — Kīrti-mukha (sanscr., „fața gloriei”) — celălalt nume al măștii de deasupra porților templelor indiene; după o legendă din Skanda Purāṇa, monstrul creat de Śiva și-a devorat propriul trup, rămânând numai fața, pe care zeul a... (vezi pagina 464)

132 sursa: Tot pasajul de aici până la nota de pe p. 31 este traducerea autorului din **René Guénon, «Kâla-mukha», în *Études Traditionnelles*, mart.-apr. 1946; reluat în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (1962), cap. 33** (p. 357 în ediția citată de autor). Guénon îl citează pe sinologul belgian **Carl Hentze** (1883–1975), probabil din *Objets rituels, croyances et dieux de la Chine antique et de l'Amérique* (Anvers, 1936) sau *Frühchinesische Bronzen und Kultdarstellungen* (1937). „Dinastia Ciang” = dinastia Shang (fr. *Chang*, c. 1600–1046 î.Hr.). [René Guénon — Symboles fondamentaux de la Science sacrée, fr.]

133 Ciang — Transcrierea franceză veche (Chang) a numelui dinastiei Shang (c. (vezi pagina 447)

134 René Guénon, *Symboles fondamentaux de la Science Sacrée*, Ed. Gallimard, Paris, 1962, p. 357.

135 *Ibidem*, p. 357, passim.

ajunge la această poartă, poate în adevăr să răspundă: «Eu sunt Tu.»[136] (cum se obișnuiește în organizațiile inițiatice).

Se vede imediat cum acestea se aplică la mitul nostru. Ivan ajunge la poarta Raiului, care pentru el, neofit, este deocamdată Kala-Mukha. La întrebarea Sf. Petru: „Cine-i acolo?”, dă un răspuns catastrofal: „Eu, Ivan”. Ar fi trebuit să replice: „Eu sunt Tu”, formulă de osmoză cu Raiul, sau mai bine, formula de identitate cu Supremul: „Sunt Nimeni”, care este răspunsul lui Ulyse întrebat de monstrul Polyfem[137], formulă de extincțiune. Dar cel mai bine ar fi fost să rămână mut, ceea ce însemna: „Eu sunt Tăcerea”.

Caracteristicile Porții Raiului, de primire-respingere, sunt aceleași ca ale turbincii. În bună regulă, posesorul turbincii ar fi trebuit, ipso facto[138], să fie, în același timp, Păzitor al Paradisului. În realitate, puterile turbincii au fost extorcate lui Dumnezeu din cauza dezordinii de sfârșit de ciclu, nu prin Cunoaștere, ci prin fapte.

Iată câteva citate coroborând cele spuse:

[299 (32)]

„Nu există mai mare crimă decât ființa ta”[139], (Eul tău),(Shams-i Tabriz).[140]

„Teologie și Autologie sunt una și aceeași știință[141]; singurul răspuns posibil la întrebarea «Cine sunt» este «Eu sunt Acesta (Supremul)»”

„... Tu ai inventat pe «Eu» și pe «noi», ca să poți juca jocul de adorație cu Tine însuți.”

---

136 sursa: **René Guénon, «Kâla-mukha»** (aceeași sursă). Răspunsul „Eu sunt Tu” la întrebarea „Cine ești?” pusă la poarta solară vine din ***Kauṣītaki Upaniṣad* I, 2**: sufletul ajuns la Lună e întrebat „Cine ești?” și răspunde „Eu sunt tu” (*tvam asmi*); cf. *Jaiminīya Upaniṣad Brāhmaṇa* III, 14, la poarta Soarelui. „Raza a șaptea” e raza care trece prin centrul Soarelui și duce dincolo de cosmos (*Chāndogya Upaniṣad* VIII, 6, 6; Guénon, «Le septième rayon et l'arc-en-ciel», în *Symboles fondamentaux*). [René Guénon — «Kâla-mukha» (1946; în Symboles de la Science sacrée), fr]

137 sursa: **Homer, *Odiseea* IX, 366**: „Οὖτις ἐμοί γ᾽ ὄνομα” — „Nimeni mi-e numele”. Când ciclopul orbit strigă că „Nimeni” îl ucide, ceilalți ciclopi nu-i vin în ajutor. Autorul citește vicleșugul ca formulă de extincție a individualității. [Homer — Odiseea, traducerea George Murnu, ro.]

138 „prin însuși faptul acesta” (lat.).

139 Ananda K. Coomaraswamy, *Hindouisme et bouddhisme*, Ed. Gallimard, Paris, 1949, p. 145, 35, 134.

140 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (1943)**, trad. fr. *Hindouisme et bouddhisme* (1949), p. 145, 35, 134, după nota autorului: cele trei citate de aici vin din notele lui Coomaraswamy. Primul e pus pe seama poetului persan **Shams-i Tabrīzī** (m. 1248), maestrul lui Rūmī; «Talviz» e greșeală de tipar (redacția din 1996, p. 194: „Șams-i Tabriz”). Sentința circulă în sufism și sub forma „Existența ta e un păcat cu care niciun altul nu se poate asemui”. Locul exact din *Dīvān-i Shams* n-a fost verificat.

141 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (1943)**: „Theology and autology are one and the same science” — teologia (cunoașterea lui Dumnezeu) și „autologia” (cunoașterea Sinelui) sunt aceeași știință, iar singurul răspuns la întrebarea „Cine sunt eu?” e formula upanișadică „Tu ești Acela” (*tat tvam asi*, *Chāndogya Upaniṣad* VI, 8, 7). «Antologie» e greșeală de tipar pentru *Autologie* (redacția din 1996, p. 194).

„Pentru ca toate «Eu»-rile și toate «Tu»-urile să devină o singură Viață.” (Rumî, Mathnawî[142], I, 1787)[143].

Restul explică nulitatea intelectuală a începutului:

„— Și ce vrei?

— Tabacioc este?

— Nu-i.

— Votki este?[144]

— Nu-i.

— Femei sunt?

— Ba.

— Lăutari sunt?

— Nu-s Ivane, ce tot mă chihăiești la cap?

— Dar unde se găsesc de acestea?

— La Iad Ivane, nu aici.

— Măi, dar ce sărăcie lucie pe aici, zise Ivan și nemailungind vorba, îndată și pornește la Iad.”

Muscalul nostru își închipuie că poate avea o atitudine eclectică față de Paradis, adică să-l primească sau să-l respingă. În realitate, Paradisul este o finalitate necesară, inevitabilă a tot ce nu-și are rațiunea suficientă în el însuși, ființă sau univers. Toate lucrurile tind spre Rai ca spre centrul lor inevitabil, după cum orice corp geometric în trei dimensiuni se rezoarbe în plan, acesta în linie, linia la punct, indiferent de gradul lor de „consimțământ”. Nu putem

[300 (33)]

evita Paradisul; iluzia că ne depărtăm de el este sancționată prin faptul că ne găsim în fața aspectului sumbru al Raiului, adică Infernul. „Volentem fata ducunt, nolentem fata trahunt[145][146]” și cine nu-și acceptă propria lui finalitate este sfărâmat de ea, atomizat în miliarde de particule (energii), fărâmițat ca

142 sursa: **Djalāl al-Dīn Rūmī, *Masnavī-ye maʿnavī* (c. 1258–1273), cartea I, distihurile 1786–1787** (numerotarea lui R. A. Nicholson). Traducerea engleză a lui Nicholson: „Thou didst contrive ‘I’ and ‘we’ in order that Thou mightest play the game of worship with Thyself, / That all ‘I’s’ and ‘thou’s’ might become one soul and at last might be submerged in the Beloved.” Autorul citează, prin Coomaraswamy, ambele distihuri, dar dă trimiterea numai la al doilea. [Djalāl al-Dīn Rūmī — Masnavī (trad. E. H. Whinfield), en]

143 Mathnawî — Maṯnawī-yi maʿnawī („Distihurile spirituale”) — marele poem mistic persan, în șase cărți (c. (vezi pagina 471)

144 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**. Textul canonic al dialogului: „— Și ce vrei? — Tabacioc este? — Nu-i. — Votchi este? — Nu-i. — Femei sunt? — Ba. — Lăutari sunt? — Nu-s, Ivane, ce mă tot chihăiești de cap?! — Dar unde se găsesc de aceste? — La iad, Ivane, nu aici. — Măi! Dar ce sărăcie lucie pe aici, pe la rai!... zise Ivan. Și, nemailungind vorba, îndată și pornește la iad.” [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

145 „Pe cel ce vrea, soarta îl duce; pe cel ce nu vrea, soarta îl târăște” (lat.; citește *Volentem*).

146 *Totāpurī* (sanscr., „cel cu totul gol/deplin”) — numele ascetului vedantin rătăcitor, gol, care l-a inițiat pe Ramakrishna în Advaita (1864–1865); autorul îl ia ca nume al stării de despuiere totală, „Omul Gol”, sărăcia spirituală (ar. *faqr*). (vezi pagina 498)

victimele Scyllei[147].... Acel care consimte este redus la chintesența lui, la nodul lui vital. Pătrunde „dincolo”, pe poarta strâmtă, gol-goluț. Acesta este de fapt, cum am mai spus, sensul adânc al sărăciei spirituale, simbolizând o „nouă naștere”. Nu este greu de văzut care sunt veleitățile de sărăcie ale lui Ivan, examinând lista de apetituri pe care o înșiră cu atâta complezență. Nu solicită decât ceea ce poate umfla aspectele cele mai grosolane ale „eului”, pe când în fața porții nu se putea prezenta decent decât ca „Omul Gol”, „Tota-Puri[148][149]” cum îi spun hindușii. Creangă îi descrie cu complezență ridicolul, îi savurează în cunoscător stupiditatea, îi lustruiește cu o catifea fățetele. Iată cum se echipează pentru pelerinajul lui ceresc muscalul nostru, când pornește de la curtea boierului: „se încinge cu sabia, pune turbinca la șold[150], își ia ranița și pușca de-a umăr și pornind, se tot duce înainte la Dumnezeu.” Nu și-a pus și baioneta la pușcă? Dacă intrarea în rai este un regressum in utero[151][152], ar putea răni pereții.

Ivan și-a dovedit descalificarea lui inițială la poarta Raiului; acum își va arăta descalificarea lui inițiatică la porțile Iadului, în sensul foarte precis al termenului de „călătorie infernală” cuprinsă în toate tradițiile inițiatice ale lumii.

> *„... pornește la Iad. Și el știe pe unde cotigește, că nu umblă tocmai mult și numai iacă ce dă de poarta iadului. Și atunci odată începe a bate în poartă strigând:*
>
> *— Ei! tabacioc este?*
>
> *— Este, răspunde cineva dinăuntru.*
>
> *—Votchi este?*
>
> *— Este.*

147 „întoarcere în pântece” (lat.; forma corectă: *regressus ad uterum*) — formula prin care Eliade și istoricii religiilor numesc riturile de reîntoarcere la starea embrionară, condiție a „nașterii a doua” inițiatice. (vezi pagina 488)

148 sursa: **Seneca, *Epistulae morales ad Lucilium* 107, 11**, care traduce în latină versuri ale stoicului Cleanthes (*Imnul către Zeus*, păstrat la Epictet, *Manualul* 53): „Ducunt volentem fata, nolentem trahunt” — „pe cel care vrea, soarta îl conduce; pe cel care nu vrea, îl târăște”. Autorul citează din memorie și inversează ordinea; «Violentem» e greșeală de tipar pentru *Volentem* (redacția din 1996, p. 195). [Seneca — Epistulae morales ad Lucilium, la]

149 sursa: **Homer, *Odiseea* XII, 85–100 și 245–259**: Scylla, monstrul cu șase capete din strâmtoarea dintre Italia și Sicilia, smulge de pe corabie și sfâșie șase dintre tovarășii lui Ulise. În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 195): „atomizat în miliarde de particule, vărsat din nou în lume ca «îngrășământ»”. [Homer — Odiseea, traducerea George Murnu, ro.]

150 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**: „se încinge cu sabia, pune turbinca la șold, își ia ranița în spate și pușca de-a umăr și, pornind, se tot duce înainte, la Dumnezeu”. Redacția din 1996 (p. 196) păstrează „în spate”. Tot acolo, mai jos, în loc de „descalificarea lui inițială” se citește „descalificarea lui intelectuală” — lecțiune mai bună, în acord cu „nulitatea intelectuală” de la p. 32. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

151 regressum in utero — „Întoarcerea în pântece” (lat.; forma corectă: regressus ad uterum, la Mircea Eliade, Naissances mystiques, 1959) — riturile inițiatice care simbolizează întoarcerea la starea embrionară, ca premisă a celei de-a doua nașteri. (vezi pagina 488)

152 Tota-Puri — Totāpurī (sanscr.) — numele ascetului vedantin rătăcitor, gol, supranumit „cel gol”, care l-a inițiat pe Ramakrishna în Advaita (1864–1865); la autor, numele stării de despuiere totală, al sărăciei spirituale (arab. (vezi pagina 498)

[301 (34)]

— Femei sunt?

— Dar cum să nu fie?

— Lăutari sunt?

— Ho, ho! câți poftești!

— A! Harașo, harașo[153]: aici e de mine! Deschideți iute, zise Ivan, tropăind și frecându-și mâinile.

Dracu de la poartă, gândind că e vreun mușteriu vechi de-al lor, deschise. Și atunci numai iacă ce se trezesc pe neașteptate cu Ivan Turbincă!

— Vai de noi și de noi! ziseră atunci dracii, scărmănându-se pe cap în toate părțile. Așa-i că am pățit-o?

Ivan însă, poruncește să-i aducă mai degrabă votchi, tabacioc, lăutari și femei frumoase, că are gust să facă un guleaiu[154].”

Și, în adevăr, se încinge un guleai și un chef de pomină. Dracii se tot frământau cu mintea cum să-l scoată de acolo,

„... dar niciunuia nu-i vine în cap ce să facă. Talpa iadului[155], însă, mai ajunsă la cap decât toți dracii, zise atunci lui Scaraoschi:

— Haram de capul vostru![156] de n-aș fi eu aici, ați păți voi și mai rău decât așa. Aduceți-mi degrabă o putină, o piele de câine și două bețe, să fac o jucărie cum știu eu și acuș vi-l mătur de aici.

Și atunci îndată i se aduc cele cerute și tălpoiul face iute o darabană[157]; și apoi, furișându-se de Ivan, iese cu dânsa afară și începe a o bate ca de război: br... br...

Ivan atunci își vine în simțire și într-un buc iese afară cu pușca la umăr, să vadă ce este.

Talpa iadului atunci face țuști! înăuntru și atunci dracii tronc! închid poarta după Ivan și puind zăvoarele bine, bucuria lor că au scăpat de turbincă.”

Scena a înveselit un secol pe cititori. Să nu ne lăsăm asurziți de râs, să lăsăm larma să se stingă și să vedem

[302 (35)]

faptele în goliciunea lor și nu aureolate de focul bengal al geniului. Ce constatăm? Că Ivan începe pe dos călătoria inițiatică așa cum este descrisă în toate tradițiile lumii, în ordinea ei clasică, Infern, Purgatoriu și Paradis. Ivan zăpăcește rânduiala. Începe cu Purgatoriul, „purgând” de draci curtea boierului, apoi o ia razna pe la Rai, mai mult curios să vadă ce-i pe acolo, decât

153 „Bine, bine!” (rus. *хорошо*).

154 „chef, petrecere” (rus. *гулянка*).

155 Talpa iadului — În folclorul românesc și la Creangă, căpetenia sau baba cea mai bătrână și mai vicleană a iadului („tălpoiul”), mai șireată decât Scaraoschi; ea face darabana din putină și piele de câine și îl scoate pe Ivan din iad (p. (vezi pagina 497)

156 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**; autorul omite paragraful cu jocul lui Ivan („a chiui prin iad și a juca Horodinca și Cazacinca”). *Haram* (tc. *haram*, din ar. *ḥarām*, „oprit, păcătos”) — în graiul moldovenesc, „păcat de..., în zadar”. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

157 darabană — Darabană (din tc.) — tobă. (vezi pagina 449)

să intre, neputându-l concepe ca pe o finalitate necesară, apoi pică cu botul în mlaștina iadului! O bizară aplicare a lui finis coronat opus[158], cu capul în latrină, cu picioarele spre stele. Parodie de voiaj inițiatic debutând cu dezrobirea dracilor din închisoarea lor și împrăștierea în întreaga lume; la rai se ridiculizează; numai iadul îl degustă în cunoscător, fără dezgust, dar și fără luciditate. Dacă ar ține de el, ar rămâne pe totdeauna acolo. Nu-l epuizează prin fiorul de spaimă, dezgust, cu speranța de „a rivider le stelle[159]”, cum o spune Dante în ultimul vers al[160] *Infernului*. Or, incapacitatea de a parcurge și de a slei prima parte a călătoriei inițiatice, coborârea în Infern, e o descalificare majoră, principială și inițiatică. Epuizarea prealabilă a posibilităților noastre anteumane, înainte de a „salire alle stelle[161]”, este condiția sine qua non[162] a realizării inițiatice ulterioare, în toate miturile lumii, de la Ghilgameș, Tamuz[163], Ulyse, Enea, Dante[164] până la Feții noștri Frumoși.

Cât despre scena cu talpa Iadului, bătând darabana în fața porții iadului, nimic mai imprudent și mai superficial decât să ne lăsăm momiți de verva și hazul lui Creangă și s-o luăm ca pe o simplă snoavă. În realitate este un mit orfic concentrând geneza lumilor. Ni se spune că Noaptea Primordială, de care însuși Zeus se înspăimântă[165], a dat naștere lui Eros Protogonos[166] cu care a trăit apoi în peștera Abisului; la intrarea peșterii, mama universală Rhea stătea de pază bătând într-o tobă să atragă atenția asupra oracolelor zeiței. O contaminare și o afinitate între mitul orfic și cazul particular povestit de Creangă, mi se pare o ipoteză îngăduită.

---

158 „sfârșitul încununează lucrarea” (lat.) — proverb medieval (cf. Ovidiu, *Heroide* II, 85: *exitus acta probat*); aici întors în batjocură: Ivan sfârșește în Iad.

159 „a revedea stelele” (it.) — vezi nota de sursă.

160 „a urca la stele” (it.). **Dante, *Purgatoriul* XXXIII, 145**: „puro e disposto a salire a le stelle” („curat și gata să urc la stele”), ultimul vers al cânticii a doua.

161 „fără de care nu” (lat.) — condiție indispensabilă.

162 sursa: **Dante, *Infernul* XXXIV, 139**, ultimul vers al cânticii: „E quindi uscimmo a riveder le stelle” („Și de-acolo ieșirăm să revedem stelele”). «rivider» e grafia autorului, păstrată în ambele redacții. Fiecare dintre cele trei cântice se încheie cu cuvântul *stelle*; Guénon (*L'Ésotérisme de Dante*) vede aici semnul structurii inițiatice a poemului. [Dante Alighieri — Infernul, trad. George Coșbuc, ro.]

163 sursa: Coborârile în Infern ale tradițiilor: ***Epopeea lui Ghilgameș*, tabletele IX–XI** (drumul prin muntele Mașu la Utnapiștim); coborârea Ștarei după Tamuz (***Coborârea Ștarei în Infern***, akk.); ***Odiseea* XI** (Nekyia, chemarea umbrelor); **Vergiliu, *Eneida* VI**; **Dante, *Infernul***. În basmele românești, coborârea pe „tărâmul celălalt”. [Epopeea lui Ghilgameș (trad. R. Campbell Thompson, 1928), en]

164 Tamuz — Tamuz (sumerian Dumuzi, ebr. (vezi pagina 497)

165 sursa: Frica lui Zeus de Noapte: **Homer, *Iliada* XIV, 258–261** („se temea să nu-i facă vreo supărare iutei Nopți”). În teogonia orfică a *Rapsodiilor*, Phanes-Eros *Protogonos* („Întâiul-născut”) iese din oul cosmic și trăiește cu Noaptea în peșteră; la intrarea peșterii stă **Adrasteia**, care bate dintr-o tobă de aramă ca să atragă atenția asupra oracolelor Nopții (**Hermias, *Scolii la Phaidros* 248c**; fr. orfic 105 Kern). Lovinescu pune în locul ei pe Rhea; unele fragmente o fac pe Adrasteia doica lui Zeus, din cercul Rheei. În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 197): „mit orfic concernând geneza lumilor”. [Homer — opera (texte integrale), ro.]

166 Eros Protogonos — „Erosul Întâiul-născut” (gr. (vezi pagina 451)

[303 (36)]

Talpa Iadului bate dintr-o darabană pe care este întinsă o piele de câine. Cum suntem în Infern, fiara nu poate fi decât cânele Abisului, Cerber[167][168]. Acesta păzește intrarea în Hades, dar pragul fiind forțat de Ivan, Cerberul trebuia să expulzeze pe oaspetele nedorit din Infern. Până și în Iad, aceeași putere imuabilă își arată eficacitatea. Bătăile darabanii sunt același lucru cu lătrăturile lui Cerber.

Condamnat să rămână pe planurile intermediare, ca stridia pe bancul ei, în domeniul prin excelență în care se manifestă iluzia cosmică a Mayei, nici Raiul, nici Iadul nevrând de dânsul, Ivan se pune nerugat, fără mandat din partea lui Dumnezeu, păzitor la ușa Raiului, fiindcă, de ne place sau nu ne place, are mii de kilometri tangență cu incinta lui exterioară. Dumnezeu tolerează momentan uzurparea, pentru că este necesară în scopul lichidării rămășițelor malefice ale prezentului ciclu mare. Apoi, deși respins de Rai și de Iad, totuși Ivan le-a atins, și de aceea nu poate fi privit ca un profan în sensul strict. Profanul ignorează și pe unul și pe celălalt. În ezoterismul musulman se spune[169] că un om respins de la ușile Paradisului nu mai poate, totuși, fi ce-a fost înainte, un om ca toți oamenii, ci se întoarce în lume ca magician negru. Ivan își ia, cu de la sine putere, funcția de păzitor. În realitate, nefiindu-i încredințată, el nu poate fi decât un obstacol între oameni și Centrul ei. Este exact o misiune de înnisipare a canalelor care, plecând din Paradisul pământesc, de unde își iau izvorul, fertilizează spiritual și chiar fizic umanitatea și habitatul ei. Ca o pedeapsă pentru lume, Dumnezeu i-a încredințat momentan turbinca cu dubla ei putere de a deschide și de a închide și iată modul absurd și delirant în care o întrebuințează eroul nostru, spre pacostea lumii:

> *„Și cum ajunge la poarta Raiului, din afară, se pune acolo de strajă și stă nedormit zi și noapte, tot într-una, fără să se clintească din loc.*

[304 (37)]

> Și nu mult după aceea, numai iacă ce vine și Moartea[170] și vrea numaidecât să intre la Dumnezeu ca să primească porunci.[...]

---

167 sursa: **Kerberos**, câinele cu trei (la Hesiod, cincizeci) de capete care păzește intrarea Hadesului: **Hesiod, *Teogonia* 310–312, 769–774** — îi primește prietenos pe cei ce intră, dar îi devorează pe cei care încearcă să iasă. [Hesiod — Teogonia (textul grecesc), gr.]

168 Cerber — Câinele cu mai multe capete (trei, la autorii clasici; cincizeci, la Hesiod) care păzește intrarea Hadesului, primindu-i pe morți și neîngăduindu-le să iasă (Hesiod, Teogonia 310–312, 769–774). (vezi pagina 445)

169 sursa: Sursa acestei învățături n-a fost identificată; ideea că cel respins de la poarta Paradisului „se întoarce ca magician negru” pare a veni din Guénon (cf. *Aperçus sur l'initiation*, cap. despre „pseudo-inițiere” și „contra-inițiere”) sau din tradiția orală sufită. [Dante Alighieri — Paradisul, trad. George Coșbuc, ro.]

170 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**. Locul omis prin [...] e: „Ivan atunci îi pune șpaga în piept și zice:”. În textul canonic: „stă neadormit zi și noapte”, „doar te-ai săturat acum de umblat prin lume după crancalâcuri?”, „zâmbind cu bunătate”. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

— Ștoti Vidma[171], unde vrei să te duci?

— La Dumnezeu Ivane, să vedem ce mi-a mai porunci.

— Nu-i voie, zise Ivan, las'că mă duc eu să-ți aduc răspuns.

— Ba nu, Ivane trebuie să mă duc eu.

Ivan atunci, văzând că Moartea dă chioară peste dânsul, se stropșește la ea, zicând:

— Pașol, Vidma, na turbinca![172] (sub. n.)

Moartea atunci, neavând încotro, se bagă în turbincă și acuș icnește și acuș suspină, de-ți venea să-i plângi de milă. Iară Ivan leagă turbinca la gură cu nepăsare și-o anină într-un copac. Apoi, începe a bate la poartă. Sf. Petre atunci, dechide și când colo se trezește cu Ivan. (Deci e curat de orice complicitate cu prezența lui Ivan la Poarta Raiului n.n.).

— Ei, Ivane, doar te-i sătura acum de umblat prin lume, după crancalâcuri[173]?

— M-am săturat și prea m-am săturat, Sfinte Petre.

— Ei și ce vrei acum?

— Ia vreau să mă duc la Dumnezeu să-i spun ceva.

— Bine Ivane, du-te, nu ți-i oprită calea. De-a putere a fi, acum ești de casa noastră.

Ivan atunci se duce de-a dreptul înaintea lui Dumnezeu și zise:

— Doamne nu știu dacă ai la știință or ba (repetăm observația de mai sus: Ivan și-a luat de la sine putere funcția de păzitor al pragul Raiului n.n.), *dar eu slujesc la poarta raiului de multă vreme. Și acum vine Moartea și întreabă ce mai porunciți!*

— Spune-i Ivane din partea mea, că poruncesc să moară trei ani de zile de-a rândul, numai oameni bătrâni, așa ca tine... zise Dumnezeu zâmbindu-i cu bunătate.

— Bine, Doamne, zise Ivan, uitându-se cam lung la Dumnezeu. Mă duc să-i spun cum ai poruncit.

[305 (38)]

Și ducându-se el, scoate Moartea de la închisoare și-i zise:

— Dumnezeu a poruncit să mănânci trei ani de zile[174] de-a rândul, pădure bătrână; de cea tânără să nu te-atingi! Înțeles-ai? Hai, pornește și-ți fă datoria!”

Pentru a înțelege inepția comportării lui Ivan, trebuie să ne reamintim că Moartea e termenul unei alternative al cărei celălalt termen este Viața. Suntem

171 „Ce-i, Vidmo?”, „Ce vrei, strigoaico?” (rus. *што ты, ведьма*) — Ivan îi spune Morții „Vidma” (vrăjitoare).

172 „Marș în traistă, Vidmo!” (rus.).

173 crancalâcuri — Crancalâcuri (reg., pl.; termen al lui Creangă, de origine turcească, nesigură) — umblete fără rost, pozne, chefuri. (vezi pagina 448)

174 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**: „— Dumnezeu a poruncit ca să mănânci trei ani de zile de-a rândul numai pădure bătrână; de cea tânără să nu te-atingi! Înțeles-ai? Hai, pornește și-ți fă datoria!” [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

într-o lume a Devenirii, a cărei existență și propagare este condiționată de alternarea riguroasă și egală a unei Dualități făcută din pozitiv (+) și negativ (-), de viață și de moarte. Această distribuție a activului și a pasivului, acest Coagula[175] și Solve[176], își are punctul de plecare în ceea ce reprezintă direct în lumea noastră Unitatea care transcende și însumează Multiplicitatea sub aspectul ei de opoziții și complementarisme, Paradisul pământesc ce se află la punctul de intersecție a lui Axis Mundi cu planul nostru de existență. Unitatea distribuie dualitatea pentru că este principiul ei și deasupra ei. Acest punct principial se află la centrul crucii cosmice cu trei dimensiuni, adică acolo de unde a pornit Dumnezeu să creeze lumea în șase zile, pentru ca apoi să se reîntoarcă la punctul de plecare în odihna „sabatică”[177]. Sunt, vorbind în simbolism geometric, cele șase dimensiuni ale spațiului, plus Centrul, al șaptelea termen.

La poarta Raiului, în punctul de unde se distribuie în lume mizericordia și rigoarea și cuplurile de complementare de care am vorbit mai sus, se află acum mijlocitor Ivan. Calificarea lui pentru acestă funcție, am putut s-o vedem până aici cu prisosință.[178]

În loc să vadă moartea ca pe o necesitate augustă, condiționând trecerea într-o altă formă de viață, Ivan o consideră stupid ca pe un dușman personal al lui și aici este reprezentativ al lumii moderne, în încercările de a o atenua, considerând-o numai sub un unghi în întregime negativ, de a o minimaliza, sau chiar a o înlătura. Ivan și lumea lui, în

[306 (39)]

lupta lor contra morții, obțin suprapopularea globului rezultat, adică, în realitate, tot o victorie a morții, căci echilibrul cosmic, odată violat, cumpăna naturii se restabilește prin apariția unor flageluri necunoscute, prin catastrofe nemaicunoscute până acum. Aceasta, în perspectiva macrocosmică. În unghiul microcosmic, se poate spune că o prelungire a vieții transformă surplusul furat în viață vegetativă, spectrală. În a doua parte a basmului, Ivan este un spectru, foarte reprezentativ în această privință, al omenirii prezente. Adevărata

175 „coagulează, încheagă” (lat.) — în pereche cu *Solve*, „dizolvă”: deviza alchimică *Solve et coagula*, cele două faze alternative ale Operei, ca expansiunea și contracția, viața și moartea, sistola și diastola cosmosului. (vezi pagina 448)

176 „dizolvă” (lat.) — vezi *Coagula*. (vezi pagina 494)

177 sursa: Citește **„sabatică”** (redacția din 1996, p. 199: „sabatică”): odihna din ziua a șaptea, **Facerea 2, 2–3**: „Și S-a odihnit în ziua a șaptea de toate lucrurile Sale.” Guénon (*Le Symbolisme de la Croix*, 1931, cap. IV și VII) leagă cele șase zile ale creației de cele șase direcții ale spațiului, iar ziua a șaptea de Centrul în care toate se resorb; redacția din 1996 vorbește corect de „cele șase direcțiuni ale spațiului”, nu „dimensiuni”. [René Guénon — Le Symbolisme de la Croix (1931), fr.] [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

178 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 199) urmează un pasaj important absent aici: Păzitorul Pragului Raiului e „rezumatul, chintesența” fiecărei epoci; „Noi alegem și așezăm Păzitorul exterior al Porții Raiului; îl merităm și ne reprezintă... Noi l-am ales nacealnic pe Ivan, nu Dumnezeu care nu face decât să spună Amin la cererea noastră. Suntem serviți cum o merităm. *Tel Maître, tel valet*” („Cum e stăpânul, așa e și sluga”). „Căci zidul, poarta și păzitorul Raiului există numai când privim din afară. Pentru acel care a ajuns înlăuntru, ele dispar.” [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

longevitate nu poate fi cucerită prin micile escrocherii și paleative ale lui Ivan. O dobândesc numai adevărații eroi solari, Feții-Frumoși care au cerut-o de când se aflau în pântecele mamei lor, sub numele de Tinerețe fără Bătrânețe și Viață fără de Moarte[179]; obținerea ei este strict solidară și condiționată de o aspirație spre transcenderea condiției umane. Este inaccesibilă pentru bețivani și afemeiați, care văd în ea numai o posibilitate de prelungire a tarelor lor morale. Uzurpată, longevitatea se răzbună terific și transformă în brută pe cel care o caută fără s-o merite și, în final, nu o găsește.

După trei ani vine iar Moartea, luând din nou calea turbincii; Ivan, intermediar nesolicitat, se duce la Dumnezeu să ia ordine. Le deformează voit caricatural și poruncește morții, în numele lui Dumnezeu, să mănânce numai pădure tânără, trei ani de zile și alți trei numai vlăstare fragede, răchițică, nuiele și altele de seama acestora.

Aceste feluri de a distribui moartea constituie ecouri ale unor tradiții care spun că la sfârșitul lumii oamenii vor muri mai mult pe categorii decât pe numărul anilor; moartea arborilor este sancțiunea despăduririlor, prăpădul poluării și al detergenților, stârpind viața animală și vegetală, haină imaculată a Naturii virgine.

Când vine a treia oară Moartea, Ivan o vâră în turbincă fără altă formă:

[307 (40)]

> „ Și de acum nici nu mai spun lui Dumnezeu despre tine, hoanghină[180] bătrână ce ești! Tu și cu Talpa Iadului sunteți potrivită pereche. Îmi vine să vă rup cu dinții de bunișoare ce sunteți!”

Nici nu mai e nevoie să subliniem natura strict individuală, sentimentală și subiectivă a criteriilor de valoare și reacțiilor lui Ivan asupra marilor forțe cosmice care regenerează întreaga manifestare. De aceea aceste criterii sunt nule. Sunt acele ale lumii moderne, cu toate pretențiile ei de obiectivitate. Ivan dușmănește (ca și cum iubirea și ura ar putea modifica natura lucrurilor) rădăcina tenebroasă a lumilor (Talpa Iadului) fără de care Universul nu ar putea exista și pe agentul lor transformator, (Moartea), principiul tuturor palingeneziilor, fără de care Creația nu s-ar putea reintegra în principiul din care a purces.

> „ — Iată-mă-s Doamne pusă la popreală[181]: m-ai lăsat de râsul unui șui ca Ivan, nenorocita de mine!”

spune Moartea când Dumnezeu, venind la poartă, întreabă de dânsa.

---

179 sursa: **Petre Ispirescu, «Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte», în *Legende sau basmele românilor* (1882), p. 1–10**: Făt-Frumos, care plânge în pântecele mamei până i se făgăduiește „tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte”, pleacă să caute făgăduința, o află în palatul zânelor și o pierde când intră în Valea Plângerii. Basmul e comentat de Eliade, Noica și Lovinescu (în «Steaua fără nume» și în «Creangă și Creanga de Aur»). [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro.]

180 hoanghină — Hoanghină (reg., Mold.) — babă rea, hoașcă, femeie bătrână și slabă. (vezi pagina 458)

181 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**: „— Iată-mă-s, Doamne, pusă la opreală; m-ai lăsat de râsul unui șui ca Ivan, nenorocita de mine!” [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

Dumnezeu dezleagă moartea și rostește sentința. Având în vedere calitatea simbolică a lui Ivan și actualitatea lui, rugăm pe cititor să cântărească fiecare cuvânt al acestei admirabile hotărâri divine și să-i tragă cinstit toate consecințele și implicațiile.

> *„ — Ei, Ivane, destul de acum, ți-ai trăit traiul, ți-ai mâncat mălaiul. De milostiv, milostiv ești; de bun la inimă, bun ai fost, nu-i vorbă; dar de la o vreme încoace, cam de pe când ți-am blagoslovit turbinca aceasta, te-ai făcut prea nu știu cum. Cu dracii de la boierul acela, ai făcut hara-para. La iad ai tras un guleaiu, de ți s-a dus vestea ca de popă tuns. Cu moartea te-am lăsat până acum de ți-ai făcut*
>
> [308 (41)]
>
> mendrele, cum ai vrut, n-ai ce zice.[...] De-acum ți-a venit și ție rândul să mori, n-am ce-ți face. Trebuie să dăm fiecăruia ce este al său[182] [...] (suum cuique tribuere[183] n.n.)

Formula însăși a echilibrului și a ondulației universale restabilește la sfârșitul ciclului ordinea cosmică răvășită de un zăpăcit și un prost.

Este unul din acele quatro sensi[184] de care vorbește Dante; este destituirea lui Ivan din funcția, mai mult sau mai puțin uzurpată, sigur temporară, de vătaf[185] al lumii, sau a unei părți considerabile a ei. Cauzele acestei nedemnități sunt nemăsura (hybris[186][187]), deritmia[188], incapacitatea de a prinde natura exactă a lumii între cei doi poli ai ei, Paradisul și Infernul, confuzia prin identificarea superiorului cu inferiorul, privite de-a valma, confuzia dintre calitate și cantitate; convingerea că buna intenție este suficientă pentru bunul mers al lumii („ești bun la inimă”), că ea justifică totul, când în realitate ea duce de-a dreptul la o niagară de sânge. „Infernul este pavat cu bune intenții”[189] spune înțelepciunea popoarelor. Acesta este infailibilul bilanț al psihostazei[190] lui Ivan, cu sancțiunea că Dumnezeu îi ia „turbinca din stăpânire”, adică îl decade din calitatea de a lega și de a dezlega, de a popri și de a libera, într-un cuvânt îi ia puterea cheilor.

O observație foarte importantă: „puterea cheilor” în sens absolut, „turbinca” prototip a avut-o și o are pe vecie Sf. Petru. Ivan a posedat-o

---

182 „a da fiecăruia ce este al său” (lat.) — al treilea dintre preceptele dreptului după juristul **Ulpian, *Digesta* I, 1, 10**: „Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere” („Preceptele dreptului sunt acestea: a trăi cinstit, a nu vătăma pe altul, a da fiecăruia ce este al său”).

183 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**. Fraza lui Dumnezeu continuă în text: „căci și Moartea are socoteala ei; nu-i lăsată numai așa, degeaba, cum crezi tu.” Locul omis prin [...]: „Dar toate-s până la o vreme, fătul meu.” [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

184 „patru sensuri” (it.; Dante scrie *quattro*) — cele patru sensuri ale scrierii din *Convivio* II, 1 (vezi p. 12).

185 ὕβρις (gr.) — „trufia, lipsa de măsură”: depășirea limitelor date omului, păcatul pe care zeii îl pedepsesc prin *nemesis* în tragedia greacă. (vezi pagina 458)

186 sursa: Proverb răspândit în multe limbi; e pus pe seama Sfântului Bernard de Clairvaux („L'enfer est plein de bonnes volontés ou désirs”) și consemnat ca vorbă a lui Samuel Johnson de James Boswell (*Life of Johnson*, 1775: „Hell is paved with good intentions”).

187 psihostazei — Psihostaza (gr. (vezi pagina 486)

188 deritmia — Neologism al autorului (din gr. (vezi pagina 449)

189 hybris — Hýbris (gr. (vezi pagina 458)

190 vătaf — Vătaf (din v. (vezi pagina 502)

temporar. Aceasta înseamnă că Ivan a fost mai degrabă reprezentant al lui Sf. Petru și indirect al lui Dumnezeu pe pământ; altfel spus, totdeauna Sf. Petru trebuie să aibă un reprezentant pe pământ, cu mandat temporar. Este în natura lui „Lex perennis[191]” ca Dumnezeu, înainte și după Ivan, s-o fi încredințat și altora, pentru că este în natura lucrurilor ca lumea să nu poată subsista fără „prezența reală” a turbincii. Lipsa ei ar atrage risipirea temeliilor lumii. Lipsa unui mandatar uman este de neconceput. Cititorul poate nici nu bănuiește implicațiile ce se pot deduce din cele spuse mai sus...

[309 (42)]

Să revenim la perspectiva microcosmică. Dumnezeu dă acum pe Ivan în seama morții, care urmează să-i ia peste trei zile sufletul. În acest interval el trebuie să se pregătească.

Iată acum reflexiile filozofice „testamentare” ale lui Ivan. Iată moștenirea, bilanțul, norma pe care o lasă prostul lumii spre edificare și bună folosință:

> „ — Mă rog, ia să stau și să-mi fac socoteala[192] cu ce m-am ales eu cât am trăit pe lumea asta zise Ivan în gândul său. În oaste am fost numai de zbucium; hăis haram, cea haram! De-atunci încoace, am umblat ia așa, teleleu Tănasă[193]. M-am dus la raiu, de la raiu la iad, de la iad iar la raiu. Și tocmai acum la o adică, n-am nici o mângâiere. Raiu mi-a trebuit mie la vremea asta? Ia așa pățești dacă te strici cu dracul; aici la sărăcăciosul ista de raiu, vorba aceia: Fală goală, traistă ușoară, șezi cu banii în pungă și duci dorul la toate cele. Mai mare pedeapsă decât asta, nici că se mai poate! Votchi nu-i, tabacioc nu-i, lăutari nu-s, guleaiu nu-i, nimica nu-i. Mai am numai trei zile de trăit și te-a... aai dus, Ivane, de pe fața pământului! Oare nu-i de făcut vreo șmichirie[194], până mai este încă vreme?”

Cele ce le-am spus până acum sunt un suficient comentar la această Himalae de prostie.

Incorigibilul Ivan găsește, într-adevăr, o nouă „șmichirie” cu care crede că va mai putea tulbura rânduiala lumii.

După trei zile, Moartea vine, cum hotărâse Dumnezeu, să ia sufletul lui Ivan. El se preface că nu știe să se așeze în sicriu. Ba cu picioarele afară, ba cu capul, ba cu mâinile, ba cu capul și mâinile. Basmul zeflemisește, în realitate, tristul nostru erou care nu se preface, ci suferă de neputința congenitală de a se „despuia de metale”, de a se reduce la un singur punct; nu se poate adapta și conforma naturii „porții strâmte”, trecătoarea în cealaltă lume, pe care o reprezintă sicriul. Căci aici sicriul și turbinca semnifică același lucru. Ivan poate pune pe alții în turbincă, dar pe el însuși nu,

---

191 „legea perenă” (lat.) — ordinea veșnică și neschimbătoare a lumii, echivalentul latin al sanscr. *sanātana dharma*. (vezi pagina 467)

192 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**. Textul canonic: „Mă rog, ia să stau și să-mi fac socoteală cu ce m-am ales eu cât am trăit pe lumea asta, zise Ivan în gândul său. În oaste am fost numai de zbucium: hăis, haram, cea, haram! De-atunci încoace am umblat ia așa, teleleu Tanasă. […] Oare nu-i de făcut vreo șmecherie până mai este încă vreme?” Autorul are „șmichirie”, formă moldovenească. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

193 teleleu Tănasă — „A umbla teleleu (Tănasă)” (fam.) — a hoinări fără rost, a pierde vremea umblând de colo-colo. (vezi pagina 497)

194 șmichirie — Șmichirie (fam., Mold.) — șmecherie, vicleșug, pungășie. (vezi pagina 494)

[310 (43)]

semn sigur că și-a uzurpat funcția. Suferă de un deficit care-i angajează toată ființa și, în special, calificările intelectuale.

Și Moartea, naivă și serviabilă, îi arată cum să se așeze. Atunci, Ivan, tranc! capacul peste sicriu, pe care îl aruncă în apa Sâmbetei[195], care este Apa lui Saturn, înconjurând cel mai depărtat cer planetar. A exila moartea în cerul lui Saturn înseamnă intenția de a o exila din lumea noastră, care nu-și poate depăna existența decât prin alternare de viu și mort. La această inepție, se adaugă și aceea că Ivan își închipuie că Dumnezeu nu va afla de această nouă „șmichirie”.

> „Ei, ei Doamne! zise Apostolul Petru, râzând, vezi de ce s-a mai apucat Ivan al Sfinției Tale? Bine a mai zis cine a mai zis[196]: „Dacă dai nas lui Ivan, el se suie pe divan.”

Judecată de valoare absolută, care sub forma rustică decade pe Ivan din orice pretenție hegemonică.

Sicriul și Turbinca sunt simboluri echivalente ale inevitabilei porți care leagă o lume de alta. Cine nu știe să moară nu poate fi stăpânul legitim și calificat al turbincii. Căci imbecilul nu-și dă seama că, dacă Dumnezeu i-a dat „Turbinca”, e ca să intre deliberat, inițiatic, prin poarta strâmtă, în vederea Morții și Reînvierii. Să comparăm comportarea lui cu cea a lui Dănilă Prepeleac[197]: acesta, după despuieri succesive, rămâne cu echivalentul turbincii, punga goală cu băieri, dar numai cât închide și deschide ochii, fără popas și întârziere pe drum, pentru a renaște în lumea plenitudinii. Când ajunge acolo, zvârle punga ca pe un reziduu nevrednic, ca pe o placentă, lui frate-său, ca să-și încoroneze cu ea bogățiile ce și le-a strâns în această lume.

Pentru că este vorba de un rus, să ni se permită o digresiune, referitoare la literatura rusă, din care reiese cu evidență simbolismul turbincii: o carceră strâmtă de piele, cu o ieșire gâtuită, trecătoarea inevitabilă spre moarte și transfigurare; îl găsim în finalul nuvelei lui Tolstoi, Moartea lui Ivan Ilici[198].

[311 (44)]

Acest alt Ivan, tot așa de mediocru ca al nostru, agonizează și tot fragmentul citat îi arată lupta cu puteri necunoscute implacabile care îl împing

---

195 apa Sâmbetei — Râul mitic al folclorului românesc care înconjoară lumea și desparte lumea celor vii de cea a morților; izvorăște din Iad sau de la capătul lumii, și în el se aruncă ce trebuie scos din lume. (vezi pagina 435)

196 sursa: **Ion Creangă, «Ivan Turbincă»**: „— Ei, ei! Doamne, zise apostolul Petru râzând, vezi de ce s-a mai apucat acum Ivan al sfinției tale? Bine-a mai zis cine-a zis: «Dacă dai nas lui Ivan, el se suie pe divan».” Proverbul e o variantă a celui obișnuit, „Dacă-i dai nas lui Ivan...”. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

197 sursa: **Ion Creangă, «Dănilă Prepeleac» (*Convorbiri literare*, 1876)** — țăranul nepriceput care schimbă boii pe car, carul pe capră, capra pe gâscă și gâsca pe o pungă goală, apoi îi păcălește pe draci și se întoarce bogat. Interpretarea pungii goale ca „echivalent al turbincii” e dezvoltată de autor în «Creangă și Creanga de Aur». [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

198 sursa: **Lev Tolstoi, *Смерть Ивана Ильича* („Moartea lui Ivan Ilici”, 1886), cap. XII** — agonia judecătorului Ivan Ilici Golovin, care descoperă în ultimele ore că viața lui „nu a fost ce trebuia” și trece prin „sacul negru” spre lumină. Citatele de pe p. 44–45 sunt traduse liber, probabil după o traducere franceză. [Lev Tolstoi — Смерть Ивана Ильича, ru]

spre o ieșire care este moartea ducând spre lumină; trecerea înseamnă o agonie atroce, fiindcă ceea ce avea trei dimensiuni trebuie să se reducă la punct.

Din momentul acela, începură strigătele[199] care ținură trei zile fără oprire și care erau atât de îngrozitoare că nu puteai să le asculți fără să fii răscolit; străbăteau mai multe uși închise. Înțelese că era pierdut, că întoarcerea era imposibilă, că de data asta era sfârșitul și că îndoielile îi rămâneau nepotolite, fără vreo soluție.

> *„Ah! Ah! Ah! striga el pe glasuri diferite. Începuse să strige: nu vreau! și continua pe acest ultim sunet, u... u...”*

Și acum Turbinca:

> *„În cursul acestor trei zile, când timpul nu mai exista pentru el, se zbătea în sacul acela negru unde îl împingea o putere nevăzută, de neînvins. Se zbătea cum se zbate un condamnat la moarte în mâinile călăului, știind bine că nu poate scăpa. Și pe măsură ce treceau minutele, simțea că în ciuda sforțărilor sale, se apropia din ce în ce de ceva îngrozitor. Simțea că chinurile sale veneau din faptul că era împins în această gaură neagră și că totuși nu putea pătrunde în ea. Și ceea ce îl împiedica să intre era sentimentul că viața lui de până acum fusese bună. Această justificare a existenței lui îl reținea și-l împiedica să meargă mai departe, îl chinuia mai mult decât celelalte suferințe.*
>
> *Deodată o forță necunoscută îl lovi în piept cu violență și-i tăie răsuflarea; se rostogoli în gaură și, acolo, în fund, ceva străluci. Resimți, ce încercase altădată în vagon, când își închipuia că merge înainte când în realitate dădea înapoi și brusc își dădea seama de adevărata direcție.*
>
> [312 (45)]
>
> *— Da, nu-i deloc asta, își spuse. Nu-i nimic, se mai poate face. Ce e „asta”?, se întrebă el și deodată se potoli.*
>
> Era la sfârșitul celei de a treia zi[200], două ore înainte de moarte.”

La această lumină, Ivan din basm nu a ajuns și nici măcar nu a întrezărit-o, nici în turbincă, nici în sicriu.

Dumnezeu scoate moartea din sicriu, dar moartea nu-l mai vrea pe Ivan. Și l-a lăsat de izbelițe. Nu să trăiască, ci să-și târâie o supraviețuire câtu-i lumea

199 sursa: **Lev Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*, cap. XII**, începutul. Textul rusesc (de verificat): „С этой минуты начался тот три дня не перестававший крик, который так был ужасен, что нельзя было за двумя дверями без ужаса слышать его.” („Din clipa aceea începu strigătul care nu încetă trei zile și care era atât de îngrozitor, încât nu-l puteai auzi fără groază nici prin două uși.”) Traducerea autorului e liberă („mai multe uși”). [Lev Tolstoi — Смерть Ивана Ильича, ru]

200 sursa: **Lev Tolstoi, *Moartea lui Ivan Ilici*, cap. XII**. Textul rusesc (de verificat): „«Да, всё было не то, — сказал он себе, — но это ничего. Можно, можно сделать „то”. Что ж „то”?» — спросил он себя и вдруг затих. Это было в конце третьего дня, за два часа до его смерти.” — „«Da, totul n-a fost ce trebuia, își spuse el, dar nu-i nimic. Se poate, se poate face «ce trebuie». Dar ce e «ce trebuie»?» se întrebă el și deodată se liniști. Era la sfârșitul celei de-a treia zile, cu două ore înainte de moartea lui.” Autorul traduce liber („Da, nu-i deloc asta”). [Lev Tolstoi — Смерть Ивана Ильича, ru]

și pământul[201], în zona intermediară a timpurilor[202], unde dospesc copiii nebotezați, ipochimenii[203] și cei care se leapădă cu dezgust și de rai și de iad. Moartea nu i-a mai disputat o „nemurire” câștigată cu un prometeism de bețivan. Dar tăiat și de cer și de rădăcina tenebroasă a lumilor, nu are nici o consistență, iederă a dărâmăturilor[204], *spirit rătăcitor*. Nu poate muri în acest ciclu, pentru că în realitate nu a făcut niciodată ceea ce trebuia să realizeze pentru a trăi cu adevărat și veșnic.

Spre deosebire de eroii basmelor din *Creangă și Creanga de aur* care făceau eforturi de a atinge perfecțiunea, de a transforma dualitatea învrăjbită în complementaritate și a realiza unitatea, Ivan Turbincă este eroul, care neținând seama de legile cosmice și acționând anarhic, sfârșește prin a deveni un *spirit rătăcitor* pe toată durata ciclului mare și care din această cauză nu se mai poate niciodată încadra în armonia cosmică.

201 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 205): „în zona intermediară a nimburilor” — probabil greșit cules pentru *limburilor*, „limburile” (lat. *limbus*), locul, după teologia catolică, al copiilor nebotezați; contextul („unde dospesc copiii nebotezați”) confirmă lecțiunea. «Timpurilor» din 1993 pare o corectură a editorilor. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

202 sursa: Ecou din finalul lui Creangă: „Și l-a lăsat Moartea de izbeliște să trăiască: / Cât e lumea și pământul, / Pe cuptor nu bate vântul.” Moartea îl blestemă să trăiască „cât zidul Goliei și Cetatea Neamțului”. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

203 sursa: În redacția din «Creangă și Creanga de Aur» (1996, p. 205) eseul se încheie altfel: „… iederă a dărâmăturilor, spectru adscript zidului Goliei și ruinelor Cetății Neamțului. Nu poate muri, pentru că în realitate nu a trăit niciodată.” Ultimul paragraf din ediția de față („Spre deosebire de eroii basmelor din Creangă și Creanga de aur…”) și sintagma „spirit rătăcitor” lipsesc din redacția din 1996; sunt, foarte probabil, un adaos al îngrijitorilor ediției din 1993, care trimite la cartea lui Lovinescu ***Creangă și Creanga de Aur*** **(Cartea Românească, 1989)**. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

204 ipochimenii — Ipochimen (iron., din ngr. (vezi pagina 461)

Lostrița[205][206]

Mitul lui Oedip în basmul românesc

Originalitatea mitului lui Oedip, specificul lui, consistă în faptul că omorârea tatălui este strict legată de căsătoria mamei cu fiul asasin. Sunt cele două fețe ale aceluiași mister, două perspective ale unei taine aparent scandaloase.

Dar să ne reamintim ce spuneau cei vechi: partea scandaloasă[207], partea absurdă a unui mit, e pecetea tainei lui, e adevărul lui ultim, indicibil înnodat în antinomii. Nodul gordian[208] nu poate fi dezlegat, ci tăiat printr-un fulger intelectual.

Deci paricidul și incestul lui Oedip se topesc într-un singur nod vital, conținător de adevăruri prime. Nu producerea lumilor o încifrează mitul, ci procesul de reintegrare în obârșii. Mitul oedipian e reflexul invers al creațiunii și consistă în suprimarea violentă a cauzelor secunde care stau între noi și Causa Prima[209][210]... Și atunci cum să nu fie terific? Suprimarea tatălui este

---

205 sursa: **Basmul «Lostrița», cules de Nicolae Labiș (1935—1956), elev al Liceului „Nicu Gane” din Fălticeni (1946—1951), în satul Baia (jud. Suceava), de la țăranul Constantin Hlihor, și transmis profesorului său Vasile Gh. Popa** — folcloristul din Fălticeni (autor, între altele, al culegerii *Folclorul Țării de Sus*) care i-a comunicat textul lui Lovinescu (v. p. 48). Basmul nu trebuie confundat cu nuvela fantastică omonimă a lui **Vasile Voiculescu, «Lostrița»** (scrisă în anii ’40—’50, publicată postum în volumul *Capul de zimbru*, 1966), în care peștele-femeie fermecat al Bistriței îl atrage în adâncuri pe flăcăul Aliman; tema comună — lostrița ca ființă de taină a apelor de munte — face totuși ca cele două texte să se lumineze reciproc. O ediție tipărită a basmului cules de Labiș n-am găsit; textul pare cunoscut doar prin citatele lui Lovinescu.

206 Lostrița — Peștele Hucho hucho, din familia salmonidelor, numit și „somonul Dunării” (germ. (vezi pagina 467)

207 sursa: **Pare a fi o aluzie la Salustiu (Saloustios) neoplatonicul, *Despre zei și lume* (Περὶ θεῶν καὶ κόσμου, sec. IV), cap. III—IV**, unde se arată că în mituri „cele nepotrivite” (τὰ ἀπεοικότα: adultere, furturi, legări de tați) sunt puse anume, ca sufletul să priceapă îndată că vorbele sunt învelișuri și că adevărul e o taină; aceeași idee la **Proclus, *Comentariu la Republica*** (disertația a VI-a, despre miturile homerice) și la Origen. Formula exactă nu e un citat, ci un rezumat al acestei doctrine. [Salustiu — Despre zei și lume (trad. Thomas Taylor, 1793), en]

208 sursa: **Arrian, *Anabasis* II, 3; Plutarh, *Viața lui Alexandru* 18; Quintus Curtius III, 1, 14—18** — la Gordion, în Frigia, Alexandru cel Mare, neputând dezlega nodul care lega jugul carului regelui Gordios (oracolul promitea stăpânirea Asiei celui ce-l va dezlega), l-a tăiat cu sabia. Autorul face din gest imaginea „fulgerului intelectual” care taie antinomiile pe care rațiunea discursivă nu le poate dezlega.

209 „Cauza Primă” (lat.) — în scolastică (Toma de Aquino, *Summa theologiae* I, q. 2, a. 3, „a doua cale”), cauza necauzată de care atârnă tot lanțul cauzelor secunde; la autor, Principiul însuși, despărțit de noi prin „cauzele secunde” pe care mitul oedipian le suprimă violent. (vezi pagina 445)

210 „întoarcere în pântece” (lat.; forma corectă: *regressus ad uterum*, la Mircea Eliade, *Naissances mystiques*, 1959, și *Aspects du mythe*, 1963, cap. V) — simbolismul inițiatic al reîntoarcerii la starea embrionară, la indistincțiunea dinaintea nașterii, ca să se poată renaște; formula prin care tradițiile inițiatice numesc revenirea la germen, condiție a celei de a doua nașteri. (vezi pagina 488)

inversarea ordinii naturale a creațiunii, prima etapă spre regressum in utero[211], care e un regres spre indistincțiunea lui Prakriti[212], adică în

[314 (47)]

aspectul substanțial al principiului. E incontestabil o decondiționare, prin contra-urcarea curentului lui Okeanos[213].

Procesul are un incontestabil caracter antisocial, e un atentat contra genului uman ca orice întreprindere individuală de liberațiune. Paricidul și incestul sleiesc creațiunea. Fulgerele autorităților exterioare, civile și religioase, se înțeleg. De aceea ritul se împlinea în măruntaiele sanctuarelor într-un inviolabil secret. Dacă ritul producea, totuși, o posteritate, dacă rodea, apoi această posteritate era sacra[214], adică cel consacrat, sfințit.

Dante se adresează Maicii Domnului cu o eulogie naturală exprimând dogma creștină:

> *Vergine Madre, figlia del tuo Figlio[215]...*
> *(Maică Fecioară, fiică a Fiului tău...)*
>
> *Div. Com. par. XXXIII, v. 1*

vers care indică limpede scurt-circuitul Verbului, sacrificiul lui in divinis[216].

După Vechiul Testament, pământul a fost populat de posteritatea lui Cain și Set[217], pe vremea când nu exista decât o singură femeie în lume, mama lor, Eva.

---

211 *prakṛti* (sanscr., „natură”, lit. „ceea ce e făcut dinainte”) — în doctrina Sāṃkhya, Substanța universală, polul pasiv, feminin și nediferențiat al manifestării, față de *Puruṣa*, Esența; Materia Primă a alchimiștilor (v. Guénon, *L'Homme et son devenir selon le Vêdânta*, 1925, cap. IV). (vezi pagina 486)

212 Causa Prima — „Cauza Primă” (lat.) — în scolastică (Toma de Aquino, Summa theologiae I, q. (vezi pagina 445)

213 Ὠκεανός (gr.) — fluviul primordial care înconjoară pământul și din care, după Homer (*Iliada* XIV, 201, 246), se trag zeii și toate apele; simbol al curgerii universale a Devenirii. A-i „contra-urca curentul” înseamnă a merge spre izvor, spre Principiu — imaginea pe care autorul o va regăsi în lostrița care urcă torentele. (vezi pagina 479)

214 „sfântă, consacrată” (lat., fem. de la *sacer*) — dar și, ambivalent, „pusă deoparte, interzisă, blestemată” (*sacer esto*, formula de afurisire din Legea celor XII Table): ce aparține zeilor e scos din uzul comun, ca rodul unui rit care „sleiește creațiunea”.

215 vers. **Dante Alighieri, *Divina Commedia*, *Paradiso* XXXIII, 1—3 (ed. Petrocchi)** — începutul rugăciunii Sfântului Bernard către Fecioară: „Vergine Madre, figlia del tuo figlio, / umile e alta più che creatura, / termine fisso d'etterno consiglio” — „Maică Fecioară, fiică a fiului tău, / smerită și înaltă mai mult decât orice făptură, / țintă statornică a veșnicului sfat (divin)”. Paradoxul (Maria e mama Celui ce a creat-o) e cel pe care autorul îl numește „scurt-circuitul Verbului”. Petrocchi tipărește „figlio” cu minusculă. [Dante Alighieri — Paradisul, trad. George Coșbuc, ro.]

216 „în cele divine” (lat.) — formulă scolastică: pe planul principial, în Dumnezeu însuși, înainte de orice manifestare; sacrificiul „in divinis” e jertfa Verbului din veșnicie, al cărei reflex în timp e Întruparea și Crucea. (vezi pagina 460)

217 sursa: **Facerea 4, 1—2, 17—25; 5, 3—4** — Biblia numește ca fii ai lui Adam și ai Evei pe Cain, Abel și Set, dar adaugă că Adam „a născut fii și fiice” (Facerea 5, 4); de aici vechea întrebare exegetică despre femeile cu care s-au însoțit fiii lui Adam (răspunsul tradițional iudaic și patristic: surorile lor). Autorul folosește locul ca exemplu de „incest” al originilor. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

Persefona era fiica și iubita lui Zeus cu care a avut pe Zagreus[218][219], Mântuitorul[220] Lumii. Horus, aspectul său pământean, era fructul incestului dintre frații Isis și Osiris[221]. Atys, Tamuz, Adonis erau fiii Marii Mame și în același timp iubiții ei.

În mit, omorârea tatălui și incestul, sub orice formă ar apărea, nu trebuie înțeles în sensul curent al cuvântului acela de „păcat” sau „delict”, ci un mod de a concretiza și, în același timp, de a oculta unitatea inițială pe care spiritul o caută și o reanalizează după ce a trecut prin furcile caudine[222] ale dualității antagoniste.

Am găsit mitul lui Oedip într-un basm românesc care atinge și alte probleme ezoterice interesante. Basmul a fost cules de Nicolae Labiș în satul Baia de la țăranul

[315 (48)]

Constantin Hlihor și predat profesorului său de limba română de la Liceul „Nicu Gane” din Fălticeni, Vasile Popa, din îndemnul căruia Labiș aduna material folcloric. Vom rezuma basmul, comentând elementele lui cele mai semnificative.

Basmul are titlul *Lostrița*. E numele unui pește din familia salmoneelor, adică „solomonian” prin simbolismul general adoptat al coincidențelor verbale. Se găsește numai în râul Bistrița. Pe lângă mitul mai sus amintit, mai găsim deci și simbolismul universal al Peștelui, atât de important în toate tradițiile.

> „Cică, înșir-te mărgărite, bunul Dumnezeu și Sfântul Petru, pe când tot umblau pe pământ[223], au ajuns într-o sară, trudiți peste măsură, într-un sat

218 sursa: **Tradiția orfică** (fragmentele orfice, ed. Kern, fr. 34—36, 210; **Nonnos, *Dionysiaca* VI, 155—205**; Diodor din Sicilia V, 75, 4) — Zeus, sub chip de șarpe, se unește cu fiica sa Persefona și din ei se naște Zagreus, primul Dionysos, pe care titanii îl sfâșie și îl mănâncă; din cenușa titanilor fulgerați se naște omul (temă reluată de autor la p. 95). „Mântuitorul Lumii” e interpretarea autorului.

219 sursa: **Plutarh, *Despre Isis și Osiris* 12—19** — Isis și Osiris, frate și soră, copiii lui Geb și ai lui Nut, se iubesc încă din pântecele mamei; Horus e fiul lor, zămislit de Isis din Osiris cel ucis de Seth. „Atys, Tamuz, Adonis”: tinerii zei ai vegetației, fii și iubiți ai Marii Mame (Cybele, Ișтar, Afrodita), care mor și renasc anual. [Plutarh — Despre Isis și Osiris (textul grecesc), grc]

220 Mântuitorul — La autor, Principiul sub aspectul său salvator (gr. (vezi pagina 470)

221 Zagreus — Zagreús (gr.) — primul Dionysos al orficilor, fiul lui Zeus și al Persefonei, sfâșiat și mâncat de Titani, apoi reînviat; din cenușa Titanilor trăsniți de Zeus s-a făcut omul, care poartă în el scânteia dionisiacă. (vezi pagina 504)

222 sursa: **Titus Livius, *Ab Urbe condita* IX, 2—6** — în 321 î.Hr., armata romană, prinsă de samniți în trecătoarea de la Caudium, a fost silită să treacă, dezarmată, pe sub un jug de sulițe („furcile caudine”), umilința supremă; de aici sensul de încercare umilitoare prin care trebuie trecut. [Titus Livius — Ab urbe condita, la]

223 sursa: **Motivul folcloric „Când umbla Dumnezeu cu Sfântul Petru pe pământ”** (tipurile ATU 750—791, „Dumnezeu răsplătește și pedepsește”; la noi, în legendele culese de S. Fl. Marian, T. Pamfile, *Legendele populare românești*), prezent și la Creangă (*Ivan Turbincă*, *Povestea lui Stan Pățitul*, *Moș Ion Roată și Vodă Cuza*). Formula „înșir-te mărgărite” e începutul ritual al basmului moldovenesc. [Simion Florea Marian — opera, ro.]

dinspre partea muntelui. Au bătut în porțile celor bogați și s-au rugat de găzduire, dar nu i-a primit nimeni. Când să iasă din sat, iacă o căsuță mică, cu prispă de lut, acoperită cu paie. Sfântul Petru să nu tacă?

— Doamne, hai să încercăm la sărăntocul aista.

— Încearcă, Petre, a zis Dumnezeu.”

Se vede deci că lui Dumnezeu, atoateștiutor, îi repugnă un gest care va declanșa o secvență de evenimente tragice, cunoscute lui din germene. Producerea lor o lasă în seama ignoranței relative a locțiitorului Său, cauză secundă, pentru că în evoluția sa Creațiunea trebuie să-și încheie și să-și epuizeze ciclul. E o ilustrare a adevărului proclamat de doctrinele orientale că la rădăcina Creațiunii stă Avidya[224][225], Ignoranța. Sau, altfel vorbind, în drama ce va urma, Dumnezeu va fi numai motor imobil.

„— Ei, omule! Mă omule! Ia fă-te oleacă până la poartă!

Dar degeaba striga Sfântul Petru. Omu, cu izmenele suflecate pân'deasupra genunchilor, frământa niște lut amestecat cu paie, îl tot călca și n-auzea nimica din cauza

[316 (49)]

câinelui care hămăia de te-asurzea, repezindu-se la cei doi, când prin ostrețele de la poartă, când prin nuielele din gard. Sfântu Petru atunci i-a făcut semn cu mâna și omul a venit plin de lut pe țurloaie și tot strigând la câine; pleacă, tu jugodie! Huoo! Șarlă!

— Omule, nu te supăra! Sântrem niște drumeți străini! N-ai vrea să ne primești pe noapte?

— Dă, știu și eu? zice omu și se scarpină în cap. Dac-ați vrea să dormiți pe prispă, vă primesc cu dragă inimă. Vă dau o țolincă, o pernă și v-ăți hodini cum veți putea și dumneavoastră. Înăuntru n-are să fie chip! Căci după socotelile noastre, în noaptea aiasta are să-mi nască muierea.

— Ne-om culca pe prispă, om bun, da numai cânele ista amarnic să nu se dea la noi după ce-om adormi și să ne rupă, spuse de data aceasta Dumnezeu.

— N-aveți grijă, că-l leg chiar amu!

Pe la miezul nopții cele două sfinte ființe s-au trezit în văicărelile femeii care năștea. Sfântul Petru, milos ca de obicei, șopti la urechea lui Dumnezeu:

— Doamne, fă ca pruncul acesta să fie fericit și să aducă noroc și belșug în casa necăjitului istuia...

— Nu pot, Petre!

---

224 *avidyā* (sanscr., „ne-cunoaștere”, din *a-* privativ + *vidyā* „cunoaștere”) — în Vedānta, ignoranța metafizică (identificată adesea cu *māyā*) care suprapune lumea multiplă peste Brahman și leagă ființa de ciclul nașterilor; Śaṅkara o pune la rădăcina oricărei condiționări (*Upadeśasāhasrī*; comentariul la *Brahma-sūtra*, introducerea despre *adhyāsa*). (vezi pagina 439)

225 Avidya — Avidyā (sanscr., „ne-cunoaștere”, din a- privativ și vidyā, „cunoaștere”) — ignoranța metafizică, nu lipsa de informație, ci necunoașterea Sinelui, care suprapune lumea multiplă peste Brahman și leagă ființa de ciclul nașterilor;... (vezi pagina 439)

— Te rog, Doamne!

— Degeaba mă rogi, Petre!

— Omu ista-i un om bun. Ne-a primit în sărăcia lui.

— Știu, Petre, dar n-am ce face. Pruncul ista, ca orice om, își are soarta lui.

— Ce soartă, Doamne?

— Soartă rea, Petre!

— Cât de rea, Doamne?

— Rea de tot, Petre! Va omorî pe tatăl său și se va însura cu maică-sa!

— Vai, Doamne, și iar vai! E păcat! Dă-i o soartă mai bună!

— Nu pot, Petre. Soarta-i soartă și s-a mântuit! Fiecare om cu soarta lui!

[317 (50)]

Omul din casă însă, auzind șușoteala bătrânilor de pe prispă, a tras cu urechea și a auzit. Mai să-i vie rău. S-o frământat el cât s-o frământat și apoi a luat o hotărâre: în zorii zilei, după ce au plecat drumeții, a smuls copilul de lângă mamă-sa ca un nebun, l-a înciptat într-un par de la gard ș-apoi s-a dus în lumea lui.

Biata mamă, lăhuză cum era, a țâpat ș-o strâgat și s-o târât pân la poartă să vadă ce-i cu copilul. Mai cu seamă că era cel dintâi prunc al ei. Când colo, bucuria ei; copilul era lângă gard, plin de sânge, dar giu. Pasă-mi-te, omul în turburarea lui și-ntr-o leacă de-ntuneric, că abie-abie începea să se crape de ziuă, crezuse că o înciptat copilul în par, dar de fapt îl rănise numai. Avea o zgârietură numai, destul de mare, de-a lungul tâmplei și a obrazului. Mama și-o luat copilul, l-o-ngrijit cu toată dragostea, l-o uns cu iruri, l-a strâns la piept, l-a alăptat, mă rog, o făcut ea tot ce-o știut pân ce l-o văzut vindecat.

Da după ce l-a văzut sănătos o-nceput să intre la gânduri. Auzise și ea sporovăiala moșnegilor de pe prispă...”

Rezumând, femeia se întreba ce să creadă despre profeție, până ce într-o noapte văzu în vis pe cei doi bătrâni care-i confirmară veridicitatea povestirilor:

„Și să nu te mai îndoiești, îi spuse unul din bătrâni, iacă îți lăsăm semn; mâni dimineață, când ai să te scoli, ai să vezi la poartă un fir de mac înflorit.”

Și s-au dus.

„În adevăr, a doua zi, dimineață, a găsit lângă poartă un fir de mac sălbetec între niște nalbe și holeră.

Când l-a văzut o țâpat odată scurt de parcă cineva i-ar fi înciptat cuțitul în inimă. Amu nu se mai îndoia: fusese Dumnezeu și Sfântul Petru și soarta copilului asta era: să-l omoare pe tatăl său și să se însoare cu maică-sa! Și fără

[318 (51)]

multă vorbă înfașă copilul, îi dă țâță să sugă pe săturate și cum vine noaptea îl pune într-o copaie și-i dă drumul pe apa care curgea prin fundul grădinii închinându-se și tot spunând: Dumnezeu să te aibă în paza Lui, copile! S-o dus

> *apoi în casă și s-o apucat de bocit. O bocit ea așa vreo săptămână, da după aceea s-o întărit și s-o apucat de treabă.*”

... Apele se liniștesc. Vârtejul iscat de coborârea directă a otios-ului[226] în curgerea normală a ciclului se mistuie în adâncimile genunei, devenind o latență care se va ridica năpraznic la suprafață când ora hotărâtă de Ananke[227][228] va sosi.

Am citat textual începutul basmului în redactarea lui actuală; literalismul este o solidă pârghie pentru saltul necunoscut ce ne propunem a-l face. Cu cât miezul mitului e mai obișnuit, cu atât căile care duc spre dânsul trebuie să semene cu acelea din lumea noastră. Apoi toate elementele inițiatice importante ale fabulei sunt cuprinse, sintetic și vizionar, în acest început de basm.

Pruncul e născut la Miezul Nopții ca și Domnul Hristos și, în general, ca toate coborârile Principiului Divin, Avatarele[229] sale, în lumea Devenirii. Dumnezeu se situează în centrul roții cosmice, ca Motor Imobil, Sfântul Petre pe circumferința ei, ca tâlmaci, ca hermeneut al Providenței. Căci de Hermes este vorba sub epitetul de Sfântul Petru, Hermes mijlocitor între Zeus și oameni[230], dar și avocatul lor față de zei. De aceea Sfântul Petru intervine:

> *„— Doamne, fă ca pruncul acesta să fie fericit și să aducă noroc și belșug în casa necăjitului acestuia.*”

[319 (52)]

E rugăciunea pe care o suspină, sub mii de forme, toată Creatura spre cel Prea Înalt.

Sub șantajul sentimentalismului și nevoii unei justiții partitive imediate, suntem ispitiți să psihologizăm, să umanizăm mitul și să așteptăm în mod firesc ca Dumnezeu, Il Sommo Bene[231], să răspundă cordial la rugămintea tovarășului său, binecuvântând casa și familia care l-au omenit.

---

226 *otiosus* (lat., „trândav, fără ocupație”) — aluzie la *deus otiosus*, termenul istoricilor religiilor (Pettazzoni, Eliade, *Traité d’histoire des religions*, 1949, cap. II) pentru zeul suprem retras din lume după creație, care nu mai intervine direct; aici, „coborârea directă” a acestui Dumnezeu nemișcat în curgerea ciclului.

227 Ἀνάγκη (gr.) — „Necesitatea”, Destinul personificat; la Platon (*Republica* X, 617b—c) fusul lumii se învârte pe genunchii ei, iar fiicele ei, Moirele, torc, măsoară și taie firele vieților; la orfici e mai veche decât zeii, iar „nici zeii nu se luptă cu Necesitatea” (Simonide, fr. 37, citat de Platon, *Protagoras* 345d). (vezi pagina 434)

228 Ananke — Anánkē (gr. (vezi pagina 434)

229 sursa: **Avatāra** (sanscr., „coborâre”) — „coborârile” lui Vișnu în lume ca să restabilească Legea (*Bhagavad-Gītā* IV, 7—8: „Ori de câte ori Dharma slăbește și nedreptatea se înalță, atunci mă nasc eu însumi”); autorul extinde termenul la orice coborâre a Principiului în lumea Devenirii.

230 sursa: **Homer, *Odiseea* V, 28—29 și *Imnul homeric către Hermes*** — Hermes, crainicul (κῆρυξ) și solul zeilor, interpretul voinței lui Zeus; numele lui a dat „hermeneutică” (ἑρμηνεύς „tâlmaci”), de unde jocul autorului: Sfântul Petru e „hermeneutul Providenței”. Analogia Petru—Hermes vine și din rolul de portar al cerului și de purtător al cheilor (cf. Hermes psihopompul). [Homer — Odiseea, traducerea George Murnu, ro.]

231 „Binele Suprem” (ital.) — formulă dantescă pentru Dumnezeu: „Lo sommo Ben, che solo esso a sé piace” (*Purgatorio* XXVIII, 91); cf. „il ben de l’intelletto” (*Inferno* III, 18) și *summum bonum* al scolasticii.

Dar adevăratul mit nu e nici psihologic, nici sentimental; e un scurt-circuit fulgurant incomprehensibil care coboară din lumea matricelor făcând cenușă lumea noastră, în rarele clipe când e tangent cu ea, pentru că suprimă Spațiul, Mișcarea, Forma.

„— Nu pot, Petre!

— Te rog, Doamne!

— Degeaba mă rogi, Petre!

— Omu ista-i om bun. Ne-a primit în sărăcia lui.

— Știu, Petre, dar n-am ce face. Pruncul aista ca orice om, își are soarta lui.

— Ce soartă, Doamne?

— Soartă rea, Petre!

— Cât de rea, Doamne?

— Rea de tot, Petre: va omorî pe tatăl său și se va însura cu maică-sa!

— Vai, Doamne, și iar vai! E păcat! Dă-i o soartă mai bună!

— Nu pot, Petre. Soarta-i soartă și s-o mântuit. Fiecare om cu soarta lui!”

Acest schimb de cuvinte este semnătura care notifică originea necreștină a mitului nostru deoarece arată că deasupra lui Dumnezeu însuși este Ananke, Destinul pe care nici Dumnezeu nu-l poate mlădia, idee cu totul străină creștinismului și tradițiilor cu formă religioasă, Iudaismul, Islamul, în care Dumnezeu se identifică cu Norma Supremă

[320 (53)]

și face tot ce vrea[232], expresie curentă în Biblie, Evanghelie, Coran. Formula este o extindere a conceptului de Dumnezeu Personal pe un plan care transcende Personalitatea, fie ea divină. În tradițiile cu formă mitologică precum sunt: brahmanismul, hinduismul, vechea tradiție greacă și aceea care a precedat creștinismul în țara noastră, Supremul, Indicibilul, nu „face ce vrea” nu din inferioritate, ci din superioritate, pentru că El e cel ce dă Dharma[233] (Lege cosmică) ce nu poate fi modificată, deoarece asigură permanent armonizarea Cosmosului în pofida tuturor mișcărilor ce au loc în el, pentru că Dumnezeu este deasupra Manifestării și Nemanifestării (Vyaktavyakta[234][235]) și

232 *vyaktāvyakta* (sanscr., „manifestat-nemanifestat”, din *vyakta* „manifestat” + *avyakta* „nemanifestat”) — Principiul care cuprinde și depășește deopotrivă Manifestarea și Nemanifestarea (cf. *Bhagavad-Gītā* VIII, 18—20; Guénon, *Les États multiples de l’être*, 1932). (vezi pagina 504)

233 *dharma* (sanscr., din rădăcina *dhṛ* „a ține, a susține”) — legea cosmică ce susține ordinea lumii și, la nivelul ființei, norma propriei naturi; corespondentul ei vedic e *ṛta*, ordinea universală. (vezi pagina 450)

234 sursa: Expresia biblică și coranică: **Psalmul 113, 11** („Dumnezeul nostru în cer și pe pământ toate câte a voit a făcut”; Ps. 115, 3 în numerotarea ebraică) și **Psalmul 134, 6**; în **Coran 2, 253; 22, 14; 22, 18**: „Dumnezeu face ce voiește” (*inna Llāha yaf'alu mā yurīd*). [Coranul, traducerea Yusuf Ali (sacred-texts), en.] [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

235 Vyaktavyakta — Vyaktāvyakta (sanscr., „manifestat-nemanifestat”, din vyakta, „manifestat”, și avyakta, „nemanifestat”) — Principiul care cuprinde și depășește deopotrivă Manifestarea și Nemanifestarea (cf. (vezi pagina 504)

ca atare transcende „Facerea” și „Voința”, simple atribute divine în lumea Creațiunii, existente și perceptibile numai pentru acela care privește de jos în sus.

Această prevestire a viitorului în momentul nașterii e obișnuită în basmele noastre, rostită însă fiind de ursitoare[236], identice cu „Moire[237][238]”-le, cu Parcele din mitologia antică, și ele în număr de trei. Sunt trimise de Ananke, de Fatum. „Me quoque fata regunt”[239] (și pe mine mă conduc destinele), îi spune Jupiter lui Ovidiu.

„Popoarele indo-germanice au făcut, toate, o deosebire între zei, care conduc viața oamenilor, și între Destin, puterea ascunsă și oarbă, care supune voinței ei neîndurate chiar pe zei. Nici Odin, nici Zeus nu pot schimba sentimentele Destinului, chiar dacă Walhala și Olympul însuși ar fi să se prăbușască.” (Vasile Pârvan, „Laus vitae”, în [240]*Memoriale*).

În basmele noastre, Ursitoarele sunt trimise de Dumnezeu pe când în mitul ce-l relatăm însuși Dumnezeu coboară și profetizează în casa fatală. Sau Dumnezeu la rândul lui este un trimis, dar al cui? E firesc să pui întrebarea din moment ce El însuși recunoaște a nu fi decât un formulator de oracole.

Există o legendă semnificativă despre profetul Ilie în folclorul românesc[241]. Ilie a fost dăruit unei perechi bătrâne

[321 (54)]

fără coborâtori, după ce juruise dinainte, pe eventualul copil, slujbei lui Dumnezeu în „biserica” de la Ierusalim. La vârsta legiuită, părinții nu se îndură

---

236 Μοῖραι (gr., „părțile, sorțile”) — cele trei Ursitoare ale grecilor, fiicele Necesității (sau ale Nopții): Clotho („torcătoarea”), Lachesis („cea care împarte sorții”) și Atropos („cea neînduplecată”, care taie firul) — Hesiod, *Teogonia* 217—219, 904—906; Platon, *Republica* X, 617c. La romani, Parcele (Nona, Decima, Morta). (vezi pagina 476)

237 sursa: **Ovidiu, *Metamorfoze* IX, 434** — „me quoque fata regunt” („și pe mine mă cârmuiesc destinele”) spune Jupiter nu lui Ovidiu, ci celorlalți zei, care se plâng că nu-și pot întineri ocrotiții (după ce Hebe îl întinerise pe Iolaos): nici el nu poate schimba hotărârile destinului, altfel l-ar fi întinerit pe Eac, pe Radamante și pe Minos. Formularea autorului („îi spune Jupiter lui Ovidiu”) e o scurtătură: citatul e din Ovidiu, rostit de Jupiter. [Ovidiu — Metamorphoses, la]

238 ursitoare — Ursitoarele — cele trei (uneori șapte) zâne ale destinului din credința românească, care vin la căpătâiul pruncului în a treia noapte după naștere și îi „ursesc” soarta (de la a urși, din ngr. (vezi pagina 501)

239 Moire — Moirele (gr. (vezi pagina 476)

240 sursa: **Vasile Pârvan, *Memoriale* (București, Cultura Națională, 1923)** — volum de cugetări și prelegeri ale istoricului și arheologului (1882—1927); n-am putut verifica titlul exact al secțiunii „Laus vitae” („Lauda vieții”) și pagina; textul nu l-am putut confrunta. Ideea — Destinul deasupra zeilor la popoarele indo-europene — e și a lui Pârvan în *Getica* (1926). [Vasile Pârvan — Memoriale (1923), ro]

241 sursa: **Legenda populară a Sfântului Ilie paricidul** — culeasă în mai multe variante de **Simion Florea Marian, *Legende*** și **Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români* (1910)** și *Mitologie românească*: Ilie, înșelat de diavol, își ucide părinții crezându-i pe soție și ibovnic; drept pedeapsă primește trăsnetul cu care urmărește necontenit pe diavol, iar la sfârșitul lumii se va lupta cu Antihrist (motiv apocrif, din *Apocalipsa lui Ilie* și din tradiția celor doi martori, Apocalipsa 11, 3—12). Înălțarea la cer cu trupul: **IV Regi 2, 11**. [Simion Florea Marian — opera, ro.] [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

să-și ție făgăduința și însoară băiatul. E întreruperea unei cariere sacre prin considerații lumești, adică foarte exact ceea ce se numește „profanare”.

După o lungă lipsă de acasă, Ilie se întoarce noaptea. Dracul îi iese înainte în haine de popă și-i spune că nevastă-sa are un ibovnic. El intră pe furiș în casă, își pipăie patul și simte sub degete un cap de femeie și unul de bărbat. Îi înjunghie pe-ntuneric. Erau părinții lui care sosiseră cu o zi înainte; soția lui le dăduse patul conjugal pentru odihnă.

Drept pedeapsă slujește Iadul un număr de ani, apoi se urcă cu trupul la cer, devenind stăpânul trăsnetului, așteptând sfârșitul lumii când va avea de luptat cu Antihârțul, adică cu Anticrist.

Afară de urcarea la cer, singurul episod scripturar, nu se găsesc în Biblie celelalte elemente ale versiunii românești. Se poate pune întrebarea: la ce entitate reală se referă tradiția populară? La Helios-Soarele, cu numele aproape identic cu Ilie[242], amândoi solari dealtminteri; la Apolo, identificat și el cu soarele, despre care se spunea în antichitate că avea să înlocuiască pe tată-său, Jupiter, la rectoratul lumii? Legendă pe care creștinii primitivi au exploatat-o, caracterul solar al lui Hristos fiind de natură scripturară.

La rândul său Jupiter „omorâse” (adică înlocuise) pe tatăl său Saturn-Cronos[243], iar acesta făcuse aceeași operație tatălui său Uranos, pe care îl castrase. Vom reveni la sfârșit asupra acestui aspect esențial al mitului.

În treacăt observăm că după hinduși exact rădăcina tuturor păcatelor este Avidya, Ne-Cunoașterea. Stupiditatea aparentă a părinților, în fabula lui Oedip și în basmul românesc, este providențială pentru că generează o secvență de cauze și efecte secundare, cu rostul lor în dezvoltarea ciclică. În mentalitatea curentă apare ca stupiditate căci nu era nici un motiv ca acești părinți să se considere pe ei înșiși ca monștri; prin urmare, dacă în mijlocul spaimei, pe care

[322 (55)]

le-o produsese oracolul, ar fi avut prezența de spirit să-și păstreze luciditatea, și-ar fi dat seama că atâta vreme cât păstrează copilul lângă ei, identitatea lui ar fi fost cunoscută și tragedia nu se putea întâmpla tocmai pentru că între cei trei termeni ai mitului raporturile reale de rudenie ar fi fost știute: paricidul și incestul nu erau posibile. Actualizarea oracolului fatal e în funcție de ignoranță în sensul necunoașterii legilor cosmice, concretizată în speță de acțiunea părinților care provoacă tocmai ignorarea rudeniei dintre cei trei în urma îndepărtării copilului ce devine un anonim când el și cei doi părinți se reîntâlnesc mai târziu. Dar Quos vult perdere Jupiter[244], dementat prius[245] (Pe cine vrea Jupiter să-l piardă, mai întâi îi ia mințile).

---

242 sursa: Apropierea Ἥλιος (Helios) — Ἠλίας (Ilie, în grecește) e veche: o fac chiar Părinții (de ex. Sedulius, *Carmen paschale* I, 182—187: Ilie „vrednic de numele lui Helios”), iar substituirea sanctuarelor lui Helios de pe vârfurile munților cu capele ale profetului Ilie e un fapt cunoscut al Greciei creștine. Etimologic, ebr. *Eliyyāhū* înseamnă „Dumnezeul meu este YHWH”.

243 sursa: **Hesiod, *Teogonia* 154—210 și 453—506** — Cronos îl castrează cu secera pe tatăl său Uranos; mai târziu Zeus, salvat de Rhea, îl răstoarnă pe Cronos și îl închide în Tartar. Cele două episoade formează „mitul succesiunii” pe care autorul îl pune în paralel cu paricidul oedipian. [Hesiod — Teogonia (textul grecesc), gr.]

244 „Pe cine vrea Jupiter să-l piardă, mai întâi îi ia mințile” (lat.) — traducerea o dă autorul; forma corectă e „Quos”, iar zicala obișnuită are „Deus” în loc de „Jupiter” (v. nota de sursă).

În *Oedip*, Laios, tatăl, expune pruncul în valea râului Cytheron[246]; basmul românesc e mult mai semnificativ; tatăl își înfige copilul într-un țăruș din gard; altfel spus, fixează răul labil într-un singur punct. Interesant e că țărușul are un simbolism axial, polar și în „stațiunea polară[247][248]”, ca să întrebuințăm un termen tehnic inițiatic, antinomiile, opozițiunile, nu mai pot exista pentru că în ax se rezorb dualitățile, inclusiv aceea a Răului și Binelui. A înfige copilul în ax este a-l oferi jertfă celui Prea Înalt (El-Elion[249][250]). E și un fel de a stârpi în rădăcină, de a arde metafizic fatalitatea, care în univers nu se poate propaga decât în ritm dual.

Nenorocirea este că tatăl nu a înfipt copilul cum trebuie și fuge de acasă, fără să știe de aceasta. Mama, care stă totdeauna „ex parte materiae”[251], în partea substanțial-feminină a lumii, lecuiește copilul, apoi îl pune într-o copaie și-l zvârle pe râul ce curge în fundul grădinii, adică în Fluviul Devenirii, bulion de cultură ideal pentru proliferarea tuturor implicațiilor oracolului, singurul mediu unde Fatalitatea poate avea prăsilă.

Înainte de a face acest gest, femeia se mai îndoia încă de veridicitatea oracolului. Bătrânii implacabili îi apărură în vis și i-l confirmă.

[323 (56)]

> *„Și ca să nu te mai îndoiești, îi spune unul dintre bătrâni, iacă îți lăsăm semn; mâine dimineață, când ai să te scoli, ai să vezi la poartă un cir (fir) de mac înflorit. Și s-au dus!”*
>
> *„Într-adevăr, a doua zi, de dimineață, a găsit lângă poartă un cir de mac între niște nalbe și holeră.”*

---

245 sursa: **Adagiu latin post-clasic**, forma curentă: „Quos Deus vult perdere, prius dementat” („Pe cine vrea Dumnezeu să-l piardă, mai întâi îl ia de minte”). Forma cu Jupiter apare la James Duport, *Homeri gnomologia* (1660): „Quem Iuppiter vult perdere, dementat prius”. Ideea e greacă: un fragment tragic anonim citat de scoliastul lui Sofocle (*Antigona* 620—624: „răul pare bun aceluia a cărui minte zeul o duce la pierzanie”) și Euripide, fr. 1077. Nu e, cum se crede adesea, un vers din Vergiliu sau Horațiu. „Qous” e greșeală de tipar pentru „Quos”.

246 Termen guénonian (*Le Roi du Monde*, 1927; *Le Symbolisme de la Croix*, 1931): poziția ființei care s-a așezat în axul lumii, în „centrul imobil” al roții, unde contrariile se rezorb — stare caracteristică „Omului primordial” și centrului suprem. (vezi pagina 495)

247 *ʾĒl ʿElyōn* (ebr.) — „Dumnezeul Cel Preaînalt”, numele sub care îl slujește Melchisedec, „preot al Dumnezeului celui Preaînalt” (**Facerea 14, 18—20**); autorul îl traduce el însuși. Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. VI) analizează pe larg acest nume legat de Melki-Tsedek. [Facerea (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 451)



248 sursa: **Sofocle, *Oedip rege* 717—719, 1022—1040, 1123—1141** — Laios îi străpunge gleznele pruncului și îl dă unui păstor să-l lepede pe muntele Citeron (Κιθαιρών, Kithairon, între Beoția și Attica), nu într-o vale de râu; păstorul, milos, îl încredințează unui păstor corintian, care îl duce regelui Polib. [Sofocle — Oedip rege (textul grecesc), grc]



249 stațiunea polară — Termen guénonian (Le Roi du Monde, 1927; Le Symbolisme de la Croix, 1931): poziția ființei care s-a așezat în axul lumii, în „centrul imobil” al roții, unde contrariile se rezorb — starea Omului primordial și a Centrului suprem. (vezi pagina 495)

250 El-Elion — *ʾĒl ʿElyōn* (ebr. (vezi pagina 451)

251 „din partea materiei” (lat.) — formulă scolastică opusă lui *ex parte formae* („din partea formei”): mama se situează la polul substanțial, pasiv, al lumii.

Macul este o floare narcotică, cu aromă telurică, din care se extrage opiul. A-l mirosi, înseamnă a alege nălucirea, uitarea și moartea. E soarta tuturor ființelor sublunare, care „se hrănesc cu pământ”, cum spune Platon[252], în loc de ambrozie cerească.

Nu avem decât o alternativă: Amnesis (Uitarea) și Anamnesis[253][254] (Amintirea). Amintirea obârșiei noastre transcendente care, singură, poate sustrage tribulațiilor, sufletul exilat. Curios este că pe lângă mac, Uitarea, după cei vechi și după bocetele noastre, o dă și apa fluviului Lethe[255][256], cuvânt care, și el, înseamnă Uitare; ori apa lui Lethe o găsim și în râul ce curge în fundul grădinii gospodăriei noastre. Și râul și macul, două etape succesive ale Amneziei, o fac pe femeie să-și uite înaltele obârșii și să-și arunce fructul măruntaielor într-o copaie, în pribegia fără nădejde a Devenirii.

Reamintim, ca cititorul să-și dea seama de umanitatea tradițională în timp și spațiu, că și în mitul lui Moise acesta a fost aruncat de mama lui într-o copaie[257] pe fluviul Okeanos, reprezentat simbolic de Nil. Gestul e identic cu cel din basmul nostru, în aparență; în realitate semnificația diferă cu 180 de grade, fiindcă Moise aparține acelei înalte categorii de inițiați desemnați cu numele de „misionați”, pentru că vin pe pământ nu prin cădere, ci prin „coborârea sacrificială”, adică fără nici o eclipsă a strălucirii lor spirituale.

Spre a lua un alt exemplu, nu poate fi nici o comparație între căderea lui Adam și coborârea pe pământ a lui Hristos-Logosul, luându-și voit haina umană asupra sa.

---

252 sursa: Locul platonic nu l-am putut identifica cu siguranță; poate o aluzie la **Phaidros 248b**, unde sufletele care n-au putut contempla Adevărul „se hrănesc cu hrana părerii” (τροφῇ δοξαστῇ χρῶνται), sau la imaginea mitului din **Phaidon 109b—110a** despre oamenii care trăiesc în „scobiturile” pământului, în mâl. Formula „hrănindu-se cu uitare și pământ” revine la p. 79, pusă pe seama Misterelor. [Platon — Phaidon (textul grecesc), grc]

253 ἀμνησία / ἀνάμνησις (gr.) — „uitare” / „reamintire”; doctrina platonică a cunoașterii ca reamintire a ceea ce sufletul a contemplat înainte de naștere (*Menon* 81c—d; *Phaidon* 72e—76d; *Phaidros* 249b—c). Autorul o traduce el însuși.

254 sursa: **Platon, *Republica* X, 621a—c** (mitul lui Er: sufletele beau, înainte de a se reîncarna, din râul Ameles în câmpia Lethei și uită tot) și **tăblițele orfice de aur** (Petelia, Hipponion): mortului i se spune să nu bea din izvorul de lângă chiparosul alb, ci din apa rece a Lacului Memoriei (Mnemosyne). Λήθη = „uitare”. În bocetele românești, drumul mortului trece pe lângă „apa uitării” / „apa sâmbetei”. [Platon — Republica (textul grecesc), gr.]

255 Anamnesis — „Reamintirea” (gr. (vezi pagina 434)

256 Lethe — Lethe (gr. (vezi pagina 467)

257 sursa: **Ieșirea 2, 1—10** — mama lui Moise îl pune într-un „coșuleț de papură”, uns cu smoală, în trestiile de pe malul Nilului, unde îl găsește fiica lui Faraon; numele e explicat prin „l-am scos din apă” (2, 10). Motivul pruncului lepădat pe ape se întâlnește și la Sargon din Akkad, Romulus și Remus, Perseu. [Ieșirea (Biblia sinodală), ro.]

[324 (57)]

Trec ani mulți și într-o zi femeia se trezește cu bărbatul ei înapoi, acasă. Se întorsese din America (sic!)[258].

„Câștigase bani mulți, era bogat...” spune basmul.

Și aici subliniem o originalitate a povestirii. Versiunea moldovenească a mitului lui Oedip, păstrând neștirbite liniile lui de forță, e un basm actual, care se petrece în vremurile moderne pentru bunul motiv că „illud tempus”[259], care este matca miturilor, se oglindește în lumea noastră sub aspectul perpetuității și al continuității. Se vorbește de apa Moldovei, de muntele Pleșu, care o desparte de Mânăstirea Neamț; casa e drănițită de meșteri din Găinești; fânăria e ridicată de meșteri de la Neamț; tatăl face negustorie cu semeni din Austria, Polonia, Rusia; fântânarii sunt din Brădățăl, Răbâia, Brusturi și Orțești; omul se duce în Cracovia sau la iarmarocul de sfântul Ilie din Fălticeni, toate numele și altele necitate, desemnând localități existente și astăzi. În sfârșit, satul în care se desfășoară mitul este Baia de pe apa Moldovei, prima capitală a Moldovei, unde după o tradiție locală s-a încheiat „drama” mistică a întemeierii Moldovei. Acolo Dragoș l-a „omorât” pe tatăl său, „Bourul Alb”[260], și s-a „însurat” cu țara pe care o întemeiase printr-o hierogamie ce-l unește cu glia-mumă, Cybela[261][262]. Dealtminteri, orice hierogamie este incestuoasă, implicit sau explicit, deoarece constituie un cerc închis.

> *„Lipan, căci așa îl chema pe om, și muierea lui Maria, au agiuns repede fruntași.”*

Și au făcut o casă nouă, mare și frumoasă, iar în spatele ei au durat o prisacă cum nu se mai văzuse, unde puzderie de albine îi dădeau mierea care îl îmbogățise.

Este superfluu să reamintim simbolismul eminamente inițiatic al Albinei, care transformă potențialitatea paradisiacă a unui lan de flori într-un Paradis efectiv, prin

[325 (58)]

simpla mângâiere a antenelor. Fiind la centrul unei stări de fire, Paradisul este eminamente un laborator de transmutații, în care grosierul este înlocuit de

---

258 „așa” (lat.) — se pune după un cuvânt citat întocmai, ca să arate că forma (aici, neașteptata „Americă” într-un mit) e a sursei, nu o greșeală a celui ce citează.

259 „acel timp” (lat.) — formula lui Mircea Eliade (*Le Mythe de l’éternel retour*, 1949; *Aspects du mythe*, 1963) pentru timpul mitic al începuturilor, *in illo tempore*, pe care ritul și mitul îl reactualizează. (vezi pagina 460)

260 Κυβέλη (gr.), lat. Cybele — Marea Mamă frigiană, „Mama zeilor” (*Magna Mater*), zeița pământului și a munților, cu cultul ei de la Pessinus adus la Roma în 204 î.Hr.; aici, „glia-mumă” cu care eroul fondator încheie hierogamia. (vezi pagina 448)

261 sursa: **Legenda descălecatului Moldovei** — **Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, „De descălecatul Țării Moldovei”** și **Cronica moldo-germană** (1502): Dragoș, venit din Maramureș, vânează un zimbru (bour) până la râul Moldova, unde îl ucide, și întemeiază țara, al cărei sigiliu poartă capul de bour. Identificarea bourului cu „tatăl” lui Dragoș și localizarea la Baia sunt ale interpretării autorului (v. eseul «De la cerbul lunar la bourul solar», p. 171 și urm.). [Grigore Ureche — Letopisețul Țării Moldovei, ro.]

262 Cybela — Cybela (gr. (vezi pagina 448)

subtil, printr-un rit euharistic în care Albina e Mare Preot. În întunecimea Athanorului[263], nectarul devine astfel miere, Aur lichid. Albina este simbolul spiritual al unei caste și al unei țări sfinte. De aceea când Herodot spune de țara geților: „Ce fel de oameni locuiesc în nordul Traciei, nime nu poate spune cu siguranță [...] Locuitorii din Tracia mai spun că ținuturile de dincolo de Istru sunt ocupate de albine și din cauza aceasta oamenii nu pot merge mai departe...” (Herodot, lib. v. cap. 9-10)[264] este greu să-ți închipui că nu a avut înainte de toate în vedere altceva decât un sens simbolic.

Țări în care locuitorii se dedau albinăritului există în toată lumea; dar o țară în care sunt numai albine, așa cum reiese din textul lui Herodot, e inimaginabilă. Simbolismul textului convine exclusiv unui centru spiritual în care se extrage chintesența circumferinței pe care o generează și o regentează, pentru a fi dată din nou lumii, printr-o dublă mișcare complementară, coagula-solve[265][266].

Importanța prisăcii în basmul ce-l relatăm și comentăm e prin excelență de natură spirituală. Albinele erau consacrate lui Artemis[267], sora lui Febus-Apolon. Simbolul lui Artemis din Efes era o albină. Într-o inscripție din orașul Apulum din Dacia, Diana poartă numele de „mellifica”[268] (C.I.L. III 1002)[269].

După cum am văzut, există în gospodăria lui Lipan maci semănați de Dumnezeu. Or, într-un text al lui Pausanias, citat de N. Densușianu[270], în *Dacia preistorică*, se spune că locuitorii din Delfi povesteau că Apolo a trimis la Hyperborei un templu pe care-l făcuseră albinele din ceară și din planta numită mac[271].

---

263 *athanor* (din arabul *at-tannūr*, „cuptorul”, apropiat prin etimologie populară de gr. ἀθάνατος „nemuritor”) — cuptorul alchimiștilor, cu foc lent și constant, în care se coace Opera; simbolic, trupul sau inima adeptului. (vezi pagina 437)

264 sursa: **Herodot, *Istorii* V, 9—10** — V, 9: despre ținuturile de la nord de Istru „nimeni nu poate spune cu precizie ce oameni le locuiesc”; V, 10 (textul canonic): ὡς δὲ Θρήικες λέγουσι, μέλισσαι κατέχουσι τὰ πέρην τοῦ Ἴστρου, καὶ ὑπὸ τουτέων οὐκ εἶναι διελθεῖν τὸ προσωτέρω — „după cum spun tracii, albinele stăpânesc ținuturile de dincolo de Istru și din pricina lor nu se poate trece mai departe”. Herodot adaugă că lui nu i se pare credibil, fiindcă albinele nu suferă frigul și ținuturile de sub Ursă sunt nelocuite din pricina gerului. Citatul autorului e o traducere liberă, care contopește cele două capitole. [Herodot — Istorii (textul grecesc), gr.]

265 „coagulează — dizolvă” (lat.) — deviza alchimică (adesea în ordinea *solve et coagula*) a celor două operații complementare ale Operei: dizolvarea fixului și fixarea volatilului; la autor, dubla mișcare a centrului spiritual, care absoarbe și redă. (vezi pagina 448)

266 coagula-solve — „Coagulează — dizolvă” (lat.) — deviza alchimică (de obicei în ordinea solve et coagula) a celor două operații complementare ale Operei: „fixarea volatilului” și „volatilizarea fixului”; pe plan cosmic, expansiunea și contracția,... (vezi pagina 448)

267 „făcătoare de miere” (lat.) — epitet al Dianei într-o inscripție votivă de la Apulum (v. nota de sursă).

268 sursa: ***Corpus Inscriptionum Latinarum*, vol. III, nr. 1002** (= ILS 3268a; IDR III/5, 62) — altar votiv de la Apulum (Alba Iulia), datat 193—211 d.Hr., închinat *Dianae mellificae* de un oarecare Comatius Super; piatra e azi pierdută (fișa EDH HD038034). Trimiterea autorului e exactă.

269 sursa: **Artemis din Efes** avea ca emblemă albina (pe monedele Efesului, sec. VI—I î.Hr.), iar preotesele ei se numeau *melissai* („albine”) și preoții eunuci *essēnes* („regi ai albinelor”) — Pausanias VIII, 13, 1; Strabon XIV, 1, 23.

270 N. Densușianu, *Dacia preistorică*, Ed. Meridiane, 1986, p. 113.

271 sursa: **Pausanias, *Descrierea Greciei* X, 5, 9** — după delfieni, al doilea templu al lui Apollo „l-au făcut albinele din ceară și din pene” (ἐκ κηροῦ τε καὶ πτερῶν) și Apollo l-a trimis la hiperboreeni.

[326 (59)]

> „O singură supărare avea Lipan; nu găsea apă pentru fântână în bătătura lui. Aducea apă de la fântâna unui vecin și nu se simțea bine. Cine n-are apă în ograda lui, nu-i gospodar! Dar ce folos că toți fântânarii aduși de pe la Brădățăl, de pe la Răbâia, de la Brusturi, sau de la Orțăști, solomanari[272] pricepuți la treburi de-aistea, n-au dat peste vreun izvor pe pământul lui”.

E deajuns să reamintim simbolismul universal cunoscut al Adevărului ascuns în fântână, „in fonte Veritas”[273], pentru ca această incidență a basmului să se lumineze. Fântâna e acea „fons terribilis”[274] de care vorbesc alchimiștii în care se ascunde „Vitriolul[275]”[276], acel aspect teribil și dizolvant al Chintesenței, complementar cu aspectul benefic al Mierii.

Fântâna e prelungirea sub-pământeană a axului vertical care intersectează un plan de fire prin centrul lui, simbolizat în basm, după cum își reamintește cititorul, prin țărușul în care Lipan își înfige copilul predestinat.

E de asemenea semnificativ, că după textul nostru, arta fântânarilor este o artă sacră prin excelență, deoarece tagma fântânarilor aparține familiei solomonarilor, teurgi supremi, după tradițiile noastre populare stăpâni ai ploilor și ai fulgerelor.

La prima vedere s-ar părea că elemente eterogene s-au adăugat mitului așa cum era în forma lui primă. Nu credem, totuși, că e vorba de sincretism, având în vedere organicitatea acestor elemente. Se poate ca mitului grecesc, oedipian, așa cum ne-a rămas, să-i lipsească anumite lucruri.

Pe lângă simbolismul fântânii se mai adaugă acum altul de origine net Primordială.

> *„Și mai avea Vasile Lipan o supărare; se înnădise de vreo două săptămâni* (adică atunci când e iminentă tragedia; e semnificativă convergența elementelor necesare izbucnirii sale; se vede că nu poate fi vorba de sincretism, n.n.), *se*

În Pausanias e vorba deci de *pene* (sau, după alții, de aripi de albine), nu de „mac”: „planta numită mac” vine din traducerea pe care Densușianu (*Dacia preistorică*, 1913; ed. Meridiane 1986, p. 113) o dă cuvântului *pteron* (confundat probabil cu *pteris*, „ferigă”). Legătura cu macul semănat de Dumnezeu în basm e deci a lui Densușianu și a autorului, nu a lui Pausanias. [Pausanias — Descrierea Greciei (textul grecesc), grc]

272 *solomonari* (folclor românesc) — magi ai poporului, instruiți în „Școala de solomonie” de sub pământ, stăpâni ai ploilor, grindinei și balaurilor pe care călăresc norii; numele e pus în legătură cu regele Solomon, prototip al înțelepciunii magice. Forma „solomanari” e a textului popular.

273 „în fântână, Adevărul” (lat.) — variantă a zicalei *veritas in puteo*, „Adevărul (zace) în fundul fântânii”, care traduce fragmentul lui Democrit ἐν βυθῷ γὰρ ἡ ἀλήθεια, „căci adevărul e în adânc” (Diels-Kranz 68 B 117, la Diogenes Laertios IX, 72); de aici iconografia Adevărului gol ieșind din fântână.

274 „fântâna cumplită” (lat.) — în literatura alchimică (de ex. *Rosarium philosophorum*, 1550, prima gravură: *fons mercurialis*), izvorul mercurial în care se dizolvă Regele și Regina; autorul îl leagă de aspectul coroziv al Vitriolului. (vezi pagina 452)

275 *vitriolum* — sulfatul metalic al alchimiștilor, dizolvant puternic; acrostihul hermetic V.I.T.R.I.O.L.: *Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem* — „Cercetează măruntaiele pământului și, purificându-te, vei găsi piatra ascunsă” (Basilius Valentinus, *Azoth*, 1613). (vezi pagina 503)

276 Vitriolul — Vitriolum — sulfatul metalic al alchimiștilor, dizolvant puternic; totodată acrostihul formulei hermetice Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem („Cercetează măruntaiele pământului și, purificându-te, vei… (vezi pagina 503)

[327 (60)]

înnădise de vreo două săptămâni un urs la știubeiele lui. În cele două săptămâni, cu toată paza pusă, fiara năvălise de vreo trei-patru ori și-i făcuse destulă pagubă. Și naiba știe ce fel de urs a și! Poate că-i un urs năzdrăvan că nu prinde într-însul nici un fel de haliciuri. I-ar trebui lui Lipan un om priceput și îndrăzneț care să-i păzească buduroaiele și să-l omoare pe urs. Mai ales că anul era bun și prisaca gemea de muscă, de ceară și de miere. Avere era acolo, nu glumă!"

Ursul este un simbol nordic polar al clasei războinicilor[277], al kșatrylor[278], deci perfect pozitiv în el însuși. Numai când se răzvrătește contra clasei superioare lui, Sacerdoțiul[279] (reprezentat de obicei prin Mistreț, Lebădă, aici prin Albine) ursul capătă aspecte sinistre, precum în basmul românesc. Aici fiara se arată agresivă față de un centru spiritual, față de Țara Mierei, în care se produce miracolul eminamente sacerdotal al Euharistiei, prin transformarea nectarului în miere solară. Năruirile pe care le pricinuiește în prisacă sunt semnul neîndoielnic al clasei kșatrylor răzvrătiți contra ierarhiei normale a lucrurilor, în care ea e subordonată sacerdoțiului. Agresivitatea ursului este indiciul net al uneia din acele revolte a inferiorului contra superiorului, a puterii regale contra autorității spirituale, a acțiunii contra *contemplației* care se întâmplă într-un anumit moment al ciclului. În loc, cum era normal, ca ursul să ocrotească distilarea mierei în tăcerea și liniștea suverană de care are nevoie, pentru a putea fi redistribuită în afară, în aceeași liniște și tăcere, pe căi de taină, el încearcă să sfarme laboratorul miraculos, fără de care lumea nu poate subsista. Nu trebuie să uităm că o gospodărie țărănească poate simboliza întregul univers ca și centrul lui nevăzut.

„Într-o zi se înfățișează la gospodar un om tânăr, venit de departe.

— Am auzit că aveți nevoie de un argat.

— Da! De unde ești dumneata, omule?

[328 (61)]

— Dinspre Buhalnița (localitate reală de pe apa Bistriței, n.n.)

— Și cum ai ajuns până aici?

— Apăi nu știi dumneata? Omul sărac umblă din stăpân în stăpân, până ce-l găsește pe cel adevărat...

---

277 *kșatriya* (sanscr., din *kșatra* „putere, stăpânire") — casta a doua a societății hinduse, a războinicilor și regilor, subordonată în ordinea normală castei sacerdotale a brahmanilor; Guénon, *Autorité spirituelle et pouvoir temporel* (1929), descrie „revolta kșatriyilor" ca semn al decăderii ciclice.

278 sursa: **René Guénon, «Le Sanglier et l'Ourse» (*Études Traditionnelles*, 1936; reluat în *Symboles de la Science sacrée*, 1962, cap. XXIV)** — mistrețul (sanscr. *varāha*) simbolizează autoritatea spirituală, ursoaica (*ṛkṣa*) puterea temporală; lupta lor e figura revoltei kșatriyilor (celt. *Arthur* „urs" față de druizii-mistreți). Lovinescu dezvoltă aici această schemă. [René Guénon — Symboles de la Science sacrée (1962), fr]

279 Sacerdoțiul — Autoritatea spirituală, prima în ierarhia tradițională, căreia puterea temporală (regală, războinică) îi datorează supunere; revolta puterii regale contra ei e semnul unei decăderi ciclice (Guénon, Autorité spirituelle et pouvoir… (vezi pagina 490)

> *— Ei, treaba dumitale! Nu te ischitesc! Numai, află dumneata că mie îmi trebuie un argat care să nu se teamă de urs, iată cum stă treaba... Și-i spune de-a fir a păr tot necazul. Ei, ce zici? Te prinzi?*
>
> *— Mă prind!"*

Fântâna, ursul, băietanul, elemente disparate converg în inima mitului pentru a produce deflagrația.

> *„Noaptea, noul paznic și-a luat de-a umăr ghioaga* (noul Herakles, n.n.)[280] *și-a ales locul de pândă și s-a pus pe așteptat...*
>
> *Târziu, când luna s-a dus către asfințit și s-o lăsat dincolo, iacă și Moș Martin! Venea încet, mătăhălos, mormăind ceva în limba lui. Noroc pe capul lui Ion, că Ion îl chema pe argat, a zis Doamne-ajută și-a strâns ciomagul. S-o șipurit până aproape de urs, s-o ridicat în vârful picioarelor și-o trăsnit cu sete. Ursul care se ridicase în două picioare a gemut înăbușit, aproape omenește și s-o prăbușit la pământ, zvâcnind de câteva ori din picioare. Apoi nu s-a mai auzit nimica. Peste prisacă s-o lăsat o tăcere mare. Paznicul s-o așezat la locul lui ș-o ațâchit, liniștit că ș-o făcut datoria cu gândul că stăpânul său are să fie tare mulțumit a doua zi. În zorii zilei, satul s-a umplut însă de bocetele femeii. Ursul ucis de paznic fusese chiar bărbatul său".*

Ca să-l încerce, bărbatul îmbrăcase o blană de urs și se îndreptase spre prisacă, unde voinicul îl ucisese. Natural, era nevinovat de crimă, așa că judecata l-a lăsat în pace.

Tema nu e nuvelistică, ci folclorică. Tot așa Craiul, tatăl lui Harap-Alb, i-a ieșit lui fiu-său, la un pod, îmbrăcat într-o[281]

[329 (62)]

blană de urs ca să-l încerce. A scăpat de moarte pentru că era ziuă și și-a aruncat în grabă blana de pe dânsul, pe care dealtminteri Harap-Alb o moștenește, cum o moștenește și argatul. Lucrul e implicit.

> *„Ion Adusu* (căci așa îi spuneau stăpânii lui, n.n.) *ș-o pus în traistă cele câteva lucrușoare, ș-o înfășurat traista pe bota lui de carpăn și ș-o cerut voie să plece."*

Nevasta, care rămânea singură cu atâta avere pe care numai un bărbat o putea chivernisi, îl îndeamnă să nu plece, să nu părăsească o gospodărie rămasă fără cap din cauza lui, dacă nu din vina lui. El însă nu voia. Pe când discutau

> *„s-o auzit deodată răcnete din mai multe părți; ursul măi! ursul măi! Namila de urs intrase cu de-adevărat în prisacă, de data aceasta ziua n-amiaza mare*

---

280 sursa: Ghioaga e atributul lui **Herakles** (Hercule), eroul-războinic prin excelență, care o cioplise din lemn de măslin sălbatic (Apollodor, *Biblioteca* II, 4, 11; Teocrit XXV); primele lui isprăvi sunt uciderea fiarelor care pustiau ținuturile (leul din Nemeea, mistrețul din Erymanthos). [Apollodor — Biblioteca (textul grecesc), grc]

281 sursa: **Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb* (*Convorbiri literare*, 1 august 1877)** — craiul, ca să-și încerce fiii, se îmbracă în piele de urs și le iese înainte la un pod; pe cei doi mai mari îi întoarce acasă, iar mezinul, sfătuit de Sfânta Duminică și ajutat de calul năzdrăvan, trece încercarea; tatăl îi dă apoi pielea de urs, care îi va folosi pe drum. V. comentariul autorului în *Creangă și Creanga de Aur* (1989). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

(trecerea de la Miezul Nopții la Amiazi, fiind o trecere de la virtualitatea la efectivitatea gestului, n.n.) *fără frică și fără rușine și începuse să răstoarne buduroaiele la rând. Ion Adusu s-o răsucit pe călcâie, o desfăcut traista de pe botă ș-o pus-o pe umăr și s-o repezit la urs orbește... ș-o adunat toate puterile. Nu l-a nimerit din cauza roiului de albine, decât într-o labă, dar i-a pus traista în cap.*

Oamenii care se adunaseră cu furci și cu toapoare l-au pălit și l-au împins din toate părțile și i-au făcut repede de petrecanie."

Ion Adusu: să se observe că porecla nu e numele lui prim, ci al doilea nume dat, cum se obișnuia în organizațiile inițiatice; e vizibil caracterul de „misionat" pe care îl conferă acest nume; adus de apele cerești în apele acestei lumi, pe o copaie invizibilă, complementară și inversă cu prima copaie în care i-a dat drumul maică-sa. Ion Adusu a zăcut săptămâni la rând de rana pe care i-o făcuse ursul la umăr. Rana e un semn de electiune, mai ales la umăr, și seamănă

[330 (63)]

întrucâtva cu semnele misterioase care se făceau unor odrasle domnești, tot la umăr, pentru recunoaștere. Opoziția se rezolvă în complementarism și prin această rană Ion Adusu devine „fiu adoptiv" al ursului, adică însumează în el puterea războinică, pe lângă ce mai reprezenta prin el însuși. Nu e numai Ion Adusu, ci și Ion Însemnatu. Se pregăti iar să plece...

„— Măi, omule, un'te duci? Încotro? Ce-ai să faci?

— Nu știu, a răspuns Ion Adusu. Niciodată n-am știut. Și nimeni dintre noi nu știe. Mă duc și eu așa!

— Rămâi aici!"

Ion nu se învoi și porni la drum, dar nimenea nu scapă de fatalitatea lui. Pe la ieșirea din sat, căutând în curea amnarul, dădu de cheia de la lăcata cea mare care atârna de ușița de stejar de la zămnic, unde se afla toată averea gospodăriei și pe care i-o încredințase stăpâna sa.

După datele ciclice ce ne-au rămas, predominarea războinicilor, simbolizați de urs, cum am văzut, e întovărășită de apariția unui sacerdoțiu feminin. Că femeia din basmul nostru are un caracter sacerdotal ne-o arată faptul că deține „puterea cheilor", caracteristică esențială și definitorie a sacerdoțiului, puterea de a lega și a dezlega, „potestas ligandi et deligandi"[282]. O conferă momentan lui Ion.

„Iar lăcată ca aceea nu se mai vedea și nu se mai găsea nicăieri. Fusese cumpărată cu ani în urmă, pe 20 kg. de aramă, de la niște căldărari din Polonia care trecuseră granița încoace, către noi, cu căruțe pe roți înalte, pe la Bunești",(Vechiul punct de frontieră cu Austria, lângă Fălticeni, n.n).

282 „puterea de a lega și de a dezlega" (lat.) — formula canonică e *potestas ligandi et solvendi*, după **Matei 16, 19** („Și îți voi da cheile împărăției cerurilor, și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri, și orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat și în ceruri") și **Matei 18, 18**; „puterea cheilor" (*potestas clavium*) e temeiul autorității sacerdotale. „Deligandi" e o variantă neobișnuită a autorului. [Matei (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 485)

O fi luat Lipan lăcata (cu cheile respective) de la niște căldărari poloni, într-un aspect modern și surprinzător al mitului.

[331 (64)]

Ce știm însă este că acest lacăt nemaivăzut și nemaipomenit, cumpărat cu 20 kg. de aramă, vine direct din vârsta de aramă, una din cele patru vârste[283] care constituie ciclul nostru (vârsta de Aur, de Argint, de Aramă și de Fier). Și semnificativ este că după datele tradiționale ce le avem, în Vârsta de Aramă[284], în Dwapara Yuga[285][286], s-au întâmplat primele și principalele răzvrătiri ale războinicilor, ale Fiilor Ursului, contra autorităților spirituale, răzvrătiri indisolubil legate cu apariția unui Sacerdoțiu feminin.

Vârsta de aramă mai este indicată în alte basme românești de Podul sau Pădurea de aramă.

Adevărata autoritate sacerdotală este esențialmente masculină și Lipan, bărbatul omorât, a reprezentat-o cât a trăit și câtă vreme raporturile între el și nevasta lui, reprezentantă a puterii regale, au subzistat; păstrându-se raporturile ierarhice a existat armonie, căci, nu mai e nevoie s-o spunem, puterea războinică e legitimă și necesară cât timp recunoaște superioritatea Autorității sacerdotale, ceea ce revine la constatarea că Contemplația este superioară Acțiunii.

Dar intervine Fatalitatea și reprezentantul Sacerdoțiului este ucis de Fiul spiritual al Ursului. Și ca să se arate că puterea sacerdotală derivă din Autoritatea spirituală, basmul ne arată că Ion Adusu este fiul lui Lipan.

Spre a se înțelege mai bine aceste lucruri, trebuie să ne reamintim că legea fundamentală a creării, a scurgerii, a morții ciclurilor universului, este o trecere de la calitativ la cantitativ și că o reintegrare în spirit nu poate avea loc decât atunci când cele mai sinistre, cele mai inferioare posibilități ale unui ciclu, sunt epuizate. De aici ordinea descendentă a celor patru vârste. Ion Adusu, criminal providențial, dar nevinovat (deci fără opoziția contrariilor), împlinește decretele Destinului, fiind *misionat* în acest scop.

Dar ceva mai semnificativ:

---

283 *dvāpara-yuga* (sanscr., „vârsta a doua [aruncare de zar]”) — a treia dintre cele patru vârste ale ciclului (*manvantara*), după *kṛta-* (sau *satya-*) și *tretā-yuga*, înaintea vârstei întunecate *kali-yuga*; corespunde vârstei de aramă a lui Hesiod (*Munci și zile* 143—155) și a lui Ovidiu (*Metamorfoze* I, 125—127). (vezi pagina 451)

284 sursa: **Hesiod, *Munci și zile* 109—201; Ovidiu, *Metamorfoze* I, 89—150** — vârstele de aur, argint, aramă (bronz) și fier (Hesiod intercalează și vârsta eroilor); în doctrina hindusă, cele patru *yuga*, cu durate în raportul 4:3:2:1 (*Manu-smṛti* I, 68—86). Guénon, «Quelques remarques sur la doctrine des cycles cosmiques» (1938), pune revolta kṣatriyilor în perioada de după Tretā-yuga. [Hesiod — Munci și zile (textul grecesc), grc]

285 Vârsta de Aramă — A treia dintre cele patru vârste ale ciclului (aur, argint, aramă, fier) la Hesiod (Munci și zile 143–155) și Ovidiu (Metamorfoze I, 125–127), corespunzătoare lui dvāpara-yuga. (vezi pagina 502)

286 Dwapara Yuga — Dvāpara-yuga (sanscr., „vârsta a doua [aruncare de zar]”) — a treia dintre cele patru vârste ale ciclului, după kṛta- (sau satya-) și tretā-yuga, înaintea vârstei întunecate, kali-yuga; corespunde vârstei de aramă a lui Hesiod… (vezi pagina 451)

[332 (65)]

> *„Și-a adus aminte că o cheie, chiar la fel cu asta, a mai văzut undeva. Își aduce aminte și unde anume a văzut-o; deasupra ușii din tindă, unde mai erau și alte chei și verigi și lacăte vechi și multe alte mărunțișuri. Nu se poate să nu știe și femeia de cheia aceea*”.

Acest detaliu anodin e decisiv. Avem deci două chei, una de aur a Autorității spirituale și alta de argint a puterii regale, dar cheia Sacerdoțiului e zvârlită netrebnic pe o poliță ca și piatra din vârful unghiului aruncată în șanț[287]. Chiar disjungerea lor arată dezordinea și anarhia; în ordine normală, cele două chei sunt reprezentate suprapuse, în cruce, așa cum se văd în armele Papei[288] și uneori iau înfățișarea de „swastika clavigeră”[289], adică de pecete a Polului.

Ion se întoarce acasă, mai ales că-l rănise o pietricică intrată în opincă. E pietricica din visul lui Nabucodonosor[290] care prăvălită din muntele polar lovește colosul în picioarele lui de lut și-l dărâmă...

Semnificativ este că și acest colos e făcut din aur, argint, aramă, fier și lut, în ordine descendentă. Tot cu un simbol al ciclului avem de a face.

Fără rana făcută de pietricica din opincă, Ion nu s-ar fi întors acasă, de unde tragedia...

Altfel formulat, ne aflăm în fața aceluiași mit a lui Oedip. Și ceea ce s-a întâmplat la Țeba cu Oedip și Iocasta[291] s-a întâmplat și în satul Baia cu Ion cel Adus de peste lumi și cu Maria Lipan.

Gospodăria se înmulțise, dar

> *„tot se plângea Maria că-i greu de tot să care atâta apă de la fântâna vecinului.*

---

287 „svastica purtătoare de chei” (lat. *clavis* „cheie” + *gerere* „a purta”) — formă a svasticii ale cărei brațe se termină în bărbi de cheie; Guénon o semnalează (*Symboles de la Science sacrée*, cap. «Le Symbolisme solsticial de Janus») ca unire a simbolismului cheilor cu cel al Polului; svastica (sanscr. *svastika*, „de bun augur”) e semnul rotației lumii în jurul centrului.

288 sursa: **Psalmul 117, 22** („Piatra pe care n-au băgat-o în seamă ziditorii, aceasta s-a făcut în capul unghiului”), reluat în **Matei 21, 42**, Faptele Apostolilor 4, 11 și I Petru 2, 7; Guénon (*Symboles de la Science sacrée*, cap. XLIII—XLV, «La Pierre angulaire») arată că „piatra din capul unghiului” e cheia de boltă, care nu-și află locul decât la sfârșit — de aceea e lepădată de constructori. [René Guénon — Symboles de la Science sacrée (1962), fr] [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

289 sursa: **Stema Sfântului Scaun** — două chei încrucișate în saltir, una de aur (puterea în cer, autoritatea spirituală) și una de argint (puterea pe pământ), legate cu un șnur roșu, sub tiară; simbolismul celor două chei e analizat de Guénon (*Symboles de la Science sacrée*, cap. «Les Portes solsticiales» și «Le Symbolisme solsticial de Janus»), unde ele sunt și cheile lui Janus, ale celor două porți solstițiale. [René Guénon — Symboles de la Science sacrée (1962), fr]

290 sursa: **Daniel 2, 31—45** — statuia din visul lui Nabucodonosor are capul de aur, pieptul și brațele de argint, pântecele și coapsele de aramă, fluierele picioarelor de fier și picioarele parte de fier, parte de lut; o piatră „desprinsă din munte fără ajutorul vreunei mâini” o lovește în picioare și o sfărâmă, apoi se face munte mare care umple tot pământul. Cele patru metale = patru împărății succesive, pe care autorul le citește ca vârstele ciclului. [Daniel (Biblia sinodală), ro.]

291 sursa: **Sofocle, *Oedip rege* (c. 429 î.Hr.)** — Oedip, fără să știe, își ucide tatăl, pe Laios, la o răscruce, dezleagă enigma Sfinxului și devine rege al Tebei (Θῆβαι; „Țeba” e forma veche, prin neogreacă), luând-o de soție pe regina văduvă Iocasta, mama lui; când adevărul iese la iveală, Iocasta se spânzură, iar Oedip își scoate ochii. [Sofocle — Oedip rege (textul grecesc), grc]

Într-o zi Ion Adusu, cum s-a sculat în zorii zilei îi spuse neveste-si:

[333 (66)]

Iacă aici o să facem fântână... și-i tot arăta un loc sub nucul cel bătrân și rodat din fundul ogrăzii. Femeia s-a crucit:

— Tocma sub nuc, Ioane? Și ce ți-a venit? Așa, nitam-nisam? Nu cumva ai gisat ceva?

— Ba chiar am gisat... Se făcea că el, Ion Adusu, pescuia cu ciorpacul pe marginea unui iaz și deodată s-o ridicat din apă o lostriță de tătî frumusețea. Cân'să puie mâna pe dânsa dihania i-a vorbit cu vorbe omenești giucându-și în lumina soarelui solzii strălucitori. Ioane, să nu te atingi de mine, că-i bucluc! zicea. Păcat de moarte! Mai bine fă ce te sfătuiesc eu. Aici, în apa caldă și stătută, nu-i de mine. Mie-mi trebuie apă rece venită din bezne și din pietre.

— Și ce mă sfătuiești? am întrebat-o

— Măi Ioane, zice ea, tu ai în fundul ogrăzii un nuc mare, bătrân. Sapă sub nuc, către miazănoapte, la un stânjen de la rădăcină ș-ai să dai de apă rece. Fă acolo o fântână. Eu am să mă simt acolo bine și tu ai să fii binecuvântat.

Ion Adusu a adus meșteri care au săpat cu multă trudă la rădăcina nucului. Au trecut de rădăcinile lui, de straturi de nisip și hlei, de piatră tare de săreau scântei când dădeau cu ciocanul și dalta. (Fântânarii noștri sunt nu numai solomonari[292], ci și cioplitori în piatră ca masonii primitivi, n.n.)

Numai că într-o zi, pe la prânzul mare, când agiunseră cu săpăturile pe la 30 de metri (subl. n.n), *izvorul a răbufnit deodată, rece și vijelios, gros ca piciorul omului. Cel care săpa la fundul fântânii o făcut sămn în grabă cu frânghia, către cei de sus de la vârtej și scripeți, să-l scoată afară că-i primejdie. Balaurul rece, cu solzi de argint fluiera din limba lui drăcească, se încolăcea repede pe fundul săpăturii și se umfla în sus.*

A doua zi au măsurat apa din fântână; peste opt metri. Ce mai chef s-o făcut la casa lui Ion Adusu! O chemat pe părintele să facă sfeștanie ș-o întins masă la umbra nucului

[334 (67)]

cu rachiu bun adus de la Hoișie din Folticeni, cu malai copt în cuptior, pe frunză de hrean și cu sorghitură de găină. Meșterii au fost răsplătiți cum se cuvine.

Și iacă așa să tot ci trecut vreo zece ani. Treburile păreau să meargă bine. Numai că toate-s până-ntr-o zi.

Era în ziua de Sfântul Ilie. Se auzeau pe drum, cu noapte-n cap, cum mergeau la Folticeni, la iarmaroc căruțele cu fete și flăcăi. Se crăpa de ziuă”...

Cum spuneam, se împletesc într-un nod vital elementele ce constituie miezul specific al mitului. Drama se dezlănțuie năprasnic în zorii zilei de Sfântul Ilie, stăpânul și distribuitorul trăznetelor văzute și nevăzute. Dar

292 solomonari — În credințele românești, magii poporului, școliți în „Școala de solomonie” de sub pământ, stăpâni ai ploilor, ai grindinei și ai balaurilor pe care călăresc norii; numele e pus în legătură cu regele Solomon, prototipul... (vezi pagina 494)

înainte de a vorbi de ea, trebuie să prețăluim încă odată ce s-a petrecut până acum.

Gospodăriei, recte centrului spiritual, sătul dealtminteri de harul mierii, saturat de aur solar, îi lipsește apa, elementul care primenește firea și-o ține într-o perpetuă și fremătătoare tinerețe. Până acum, centrul spiritual e static, depozit și hrubă de haruri; îi lipsește fluența și generozitatea. Ceea ce sapă Ion Adusu și solomonarii lui e „Fons Juventutis[293]”[294] în care se găsește apa „Tinereții fără bătrânețe și a Vieții fără de moarte”[295], acea virtute partitivă și rezorptivă, caracteristică apelor curgătoare care curg vizibil într-un sens și invizibil în sensul contrar. Complementarismul și strânsa solidaritate dintre Arborele Vieții și Apa Vieții constituie una din temele cele mai răspândite în simbologia universală. E firesc deci ca fântânarii din basmul nostru să sape la rădăcina unui nuc. Influențele cerești se coboară de-a lungul Polului, al Axului vertical, reprezentat de nuc pentru a se transforma, a se distribui la rădăcina copacului, adică la punctul de intersecție a acestui ax cu orizontala unui plan de fire dat în lichid fluent. În Cartea Facerii din Biblie, din Arborele vieții din centrul Raiului izvorăsc patru fluvii[296] care fertilizează lumea la propriu și la figurat.

[335 (68)]

Nici simbolul nucului nu trebuie neglijat în acest context deoarece chiar și în tradiția greacă nucul e legat de darul profeției, iar fructul său e socotit a fi „frunctul științei”, al cunoașterii.[297]

Ideea de a săpa o fântână la rădăcina nucului i-a fost insuflată lui Ion Adusu tot de un vis, adică de un oracol. Se făcea că era pe marginea unui iaz. Aici trebuie să notăm că de câte ori apare în simbologie un iaz, un lac sau altă apă stătătoare, ea reprezintă pe Prakriti, Materia Primă, sub aspectul ei de Potențialitate, mai ales când la suprafață se pescuiește sau apare ceva: pește, balaur, zână, sirenă. Această apariție e o trecere de la Indistincțiune la Distincțiune, de la Potență la Act. Și ce apare lui Ion cel Adus la țărm din pribegia vieții? O lostriță *„de tătă frumusețea, giucându-și în lumina soarelui solzii strălucitori”*... cum joacă această lumină și pe cele 144[298] de fațete ale

293 „Fântâna Tinereții” (lat.) — izvorul mitic care redă tinerețea (în *Romanul lui Alexandru* și în legendele medievale ale Preotului Ioan), echivalentul occidental al apei vii și al „Tinereții fără bătrânețe” din basmul românesc. (vezi pagina 452)

294 sursa: **Petre Ispirescu, «Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte»** (publicat întâi în 1862, apoi în *Legende sau basmele românilor*, 1872/1882) — Făt-Frumos cere la naștere „tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte” și ajunge, pe calul năzdrăvan, în ținutul unde timpul nu curge, de unde dorul de ai săi îl readuce în lume, unde Moartea îl așteaptă. [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro.]

295 sursa: **Facerea 2, 9—14** — „Și din Eden ieșea un râu care uda raiul, iar de acolo se împărțea în patru brațe”: Fison, Gihon, Tigru și Eufrat. Textul biblic pune izvorul în Eden și pomul vieții „în mijlocul raiului”, fără să spună că râurile ies din pom; apropierea pom—izvor e a tradiției (Apocalipsa 22, 1—2: „râul apei vieții... și de o parte și de alta a râului, pomul vieții”). [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

296 Fons Juventutis — „Fântâna Tinereții” (lat.) — izvorul mitic care redă tinerețea, din Romanul lui Alexandru și din legendele medievale ale Preotului Ioan; echivalentul apei vii și al „Tinereții fără bătrânețe” din basmul românesc. (vezi pagina 452)

297 Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des Symboles*, Ed. Seghers et Jupiter, Paris, 1974,(cuv. „Noyer”).

298 144 = 12^2 și e a 12-a cifră din seria lui Fibonacci.

Pietrei Filozofale. Și aici, pe lângă simbolurile universale ale Arborelui, ale Izvorului și Apei, se adaugă un al treilea, tot atât de universal, solidar cu ele pentru că trăiește în apă, simbolul Peștelui.

Înainte de a vorbi de el, trebuie să subliniem ceva; remarcasem analogia dintre gestul tatălui lui Ion care se îmbracă în haină de urs ca să-și încerce fiul, cu acel al Craiului, tatăl lui Harap-Alb, care și el apare la pod fiului său deghizat în urs; mai relevăm o analogie: în mijlocul codrului, fiul de Crai se coboară într-o fântână[299] de unde se ridică regenerat și purtând un nume inițiatic, pe acel al Androginului, Harap-Alb. Tot așa Ion Adusu actualizează în el și în casa lui, fântâna, reînviorând un centru inițiatic.

Tema peștelui prins (sau altă ființă), care se roagă să fie aruncată din nou în apa originară, e foarte răspândită; o găsim, de exemplu, în basmul lui Ispirescu Băiatul bubos și ghigorțul[300]. Bubosul e curățat de bubele lui de către pește care apare ca Mântuitor, Soter[301]. Lecția denotă că nu trebuie să

[336 (69)]

vedem în darurile ce ni le oferă ambianța, aspectul lor utilitar, imediat, care e iluzoriu și grosolan, ci mesajul ce-l vehiculează din alte lumi. Versurile lui Ion Barbu tâlcuiesc minunat aceasta:

299 sursa: **Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*** — Spânul îl înșală pe fiul craiului să coboare în fântâna din pădure, îl închide acolo și nu-l lasă să iasă decât după ce jură să-i fie slugă, schimbându-și numele în Harap-Alb („harap” = negru): moarte și renaștere inițiatică sub un nume nou, care unește contrariile (negru—alb). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

300 sursa: **Petre Ispirescu, «Băiatul cel bubos și ghigorțul», în *Legende sau basmele românilor* (ed. 1882)** — un pește fermecat, scăpat de la moarte de băiatul plin de bube, îi împlinește dorințele și îl vindecă; titlul exact are „cel bubos”. *Ghigorț* (regional) = un soi de pește mic (ghiborț). [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro.]

301 Soter — Sōtḗr (gr. (vezi pagina 494)

„E dat acestui trist norod[302]
Și oul sterp, ca de mâncare,
Dar viul ou, la vârf cu plod,
Făcut e să-l privim la soare!

Cum lumea veche în cleștar,
Înoată în subțire var
Nevinovatul, noul ou,
Palat de nuntă și cavou.”
/.../
„Om uitător, ireversibil,
Vezi Duhul Sfânt făcut sensibil?”
/.../
„Încă odată:
E oul celui sterp la fel,
Dar nu-l sorbi. Curmi nuntă-n el”

(Oul dogmatic)

Lostrița e substitutul Sfinxului oedipian[303] în basmul românesc. Ea avea un mesaj mai prețios de adus decât carnea ei delicioasă, mesajul pe care Ion Adusu l-a înțeles.

Spuneam mai sus că, înainte de toate, Peștele este un simbol al Principiului sub aspectul său de Mântuitor, de Vindecător. Or, din punctul de vedere tradițional, Vindecarea este o regenerare, o înviere, a doua Naștere. De aceea Isus Hristos este numit „Tămăduitorul sufletelor și al trupurilor”[304].

---

302 vers. **Ion Barbu, *Oul dogmatic* (scris în 1925; în ciclul *Uvedenrode* al volumului *Joc secund*, 1930)** — autorul citează fragmentar: prima strofă (catrenul despre oul sterp, „ca de mâncare”, și oul viu, „la vârf cu plod”, făcut „să-l privim la soare”), a doua strofă („Cum lumea veche în cleștar, / Înoată în subțire var / Nevinovatul, noul ou, / Palat de nuntă și cavou”), apoi distihul din mijloc („Om uitător, ireversibil, / Vezi Duhul Sfânt făcut sensibil?”) și versurile finale („Încă o dată: / E oul celui sterp la fel, / Dar nu-l sorbi. Curmi nuntă-n el”). Poemul e o meditație asupra oului ca simbol cosmogonic și euharistic: a-l mânca înseamnă a „curma nunta” germenului, a ucide un univers în devenire — cum Ion Adusu cruță lostrița în loc s-o mănânce. Textul trebuie confruntat cu ediția critică (Ion Barbu, *Opere* I, ed. Mircea Coloșenco, 2000).

303 sursa: **Sofocle, *Oedip rege* 391—398; Apollodor, *Biblioteca* III, 5, 8** — Sfinxul, trimis de Hera asupra Tebei, punea trecătorilor enigma („ce ființă umblă dimineața în patru picioare, la amiază în două și seara în trei?”) și îi devora pe cei ce nu știau; Oedip răspunde „omul”, iar Sfinxul se aruncă de pe stâncă. Și aici ființa-mesager ține de ape și de taină. [Sofocle — Oedip rege (textul grecesc), grc]

304 sursa: Formulă liturgică ortodoxă: rugăciunea Sfântului Maslu, „Părinte Sfinte, doctorul sufletelor și al trupurilor” (*Molitfelnic*), și ecfonisul „Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre”; temeiul evanghelic: Matei 9, 12 („Nu cei sănătoși au trebuință de doctor, ci cei bolnavi”). [Matei (Biblia sinodală), ro.]

[337 (70)]

Peștele are și o semnificație bazică: pe el se sprijină cei patru stâlpi care susțin pământul[305] pe Oceanul Primordial.

Constelația zodiacală a peștilor este un simbol de fecunditate, dar nu fizică ci spirituală. E ceea ce se desemnează în Alchimie prin Multiplicare. Peștele generează milioane de ouă care sunt lumi în geneză; în anumite basme, ouăle sunt înlocuite cu monezi de aur și peștele el însuși e de aur. Pistruii de pe burta lostrițelor sunt stele, galaxiile de pe cer. Constelație zodiacală. În succesiunea ciclurilor mici din Ciclul Mare după ciclul Peștelui urmează acela al Vărsătorului, conținătorul și el al Peștelui. Simbolismul acestei constelații e privitor la Dumnezeu ca Demiurg care varsă Apele Superioare, cerești, în cele Inferioare, pământești. Apele Superioare și Apele Inferioare sunt de obicei schematizate în două semicercuri formând un cerc. Peștele din ele, când se coboară pe pământ, când se urcă în cer, într-un circuit inepuizabil purtător de mesaje și mântuitor pentru lume.

O caracteristică a salmonidelor, cărora aparține lostrița, este că urcă torentele spre obârșii contra curentului, simbolizând perfect fenomenul de reintegrare în Principiu, cale rezervată exclusiv inițiaților, pe când grosul norodului se lasă rostogolit la vale de valuri. Or, cum am spus, reintegrarea în Principiu, în Matca primordială, apare prin excelență a fi un fenomen „incestuos”, contra firii, dar de fapt el este conform reintegrării.

Mai e un fapt curios: Lostriței i se mai spune și lostosă[306][307], termen care derivă din rusescul *lososi*. De ce varianta *lostriță* oare nu se găsește în rusește?

Cuvântul lostriță e obținut prin introducerea elementelor centrale, grupul de litere S.T.R. Din aceste litere sunt formați mai mulți termeni, Satar[308][309], nume divin ce înseamnă Cel ce ascunde, Cel Ascuns, Cel de Taină: de asemenea Saturn, Rost, Surat, Srutiu[310][311], (Revelație, în sanscrită), dar mai presus de toate Soter[312] (Mântuitor).

---

305 sursa: **Credința populară românească** — pământul stă pe stâlpi (adesea patru) sprijiniți pe un pește uriaș (sau pe patru pești, pe o broască țestoasă) care înoată în apa cea mare; când peștele se mișcă, se cutremură pământul (S. Fl. Marian; T. Pamfile, *Cerul și podoabele lui*, 1915; I. A. Candrea, *Folclorul medical român comparat*). Corespunde peștelui cosmic Bahamut din tradiția arabă și lui *Matsya*, primul avatar al lui Vișnu. [Simion Florea Marian — opera, ro.]

306 Forma de bază: *lostosă* (rom. reg.), din rus. *losos'* (лосось, „somon”) — înrudit cu germ. *Lachs* și lit. *lašiša*; DEX dă pentru *lostriță* tot o origine slavă (bg., sb. *lostura*). Etimologiile prin grupul S.T.R. care urmează sunt simbolice, nu lingvistice. (vezi pagina 467)

307 lostosă — Lostosă (reg.) — alt nume al lostriței, din rus. (vezi pagina 467)

308 *śruti* (sanscr., „ceea ce a fost auzit”) — Revelația primordială, Vedele „auzite” de rishi, față de *smṛti*, „ceea ce s-a reamintit”, tradiția derivată; forma „Srutiu” e a autorului. (vezi pagina 495)

309 *as-Sattār* (ar., „Cel ce acoperă, Învăluitorul”) — unul dintre cele 99 de nume ale lui Dumnezeu în Islam: Cel ce acoperă păcatele robilor Săi și ascunde ce trebuie ascuns; autorul îl traduce „Cel ce ascunde, Cel Ascuns” și îl reia la p. 77 („Învăluitorul”). (vezi pagina 491)

310 σωτήρ (gr.) — „Mântuitorul, Salvatorul”, epitet al lui Zeus, Apollo, Asclepios și al regilor elenistici, apoi titlu al lui Hristos; acrostihul Ἰ͟Χ͟Θ͟Υ͟Σ („pește”) = Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ, „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul”, temeiul simbolului creștin al peștelui. (vezi pagina 494)

311 Srutiu — Śruti (sanscr., „ceea ce a fost auzit”) — Revelația primordială, Vedele „auzite” de ṛși, față de smṛti, „ceea ce s-a reamintit”, tradiția derivată; forma „Srutiu” e a autorului. (vezi pagina 495)

312 Satar — As-Sattār (ar. (vezi pagina 491)

Cum se vede, ajungem la punctul de plecare. Tatăl din basm se numește Lipan, care e tot un soi de pește din apele din munte. În visul pe care l-a avut Ion, lostrița îl sfătuiește

[338 (71)]

să se *ducă pe apă în sus* ca să-și găsească părinții. Și e semnificativ că și în numele Marii Mame syriene și mesopotamiene, Astarte sau Ișstar[313], se găsește fatidicul S.T.R. din Soter și lostriță. În latinește *ostrea* și *ostreum* însemnează *stridie,* care este o scoică. Or, după tradiția hindusă, monosilabul sacru primordial Om iese dintr-o scoică[314]. Grupul S.T.R. se găsește și în păstrăv, păstor și Istru.

Personajul principal din basmul românesc de care ne ocupăm este femeia, baza gospodăriei, zeița zămnicului cu miere cum se cuvine și cum este de fapt într-un stup de albine. Bărbatul și fiul–soț îi sunt doar anexe, accidente fecundătoare. Or, cultul Marii Mame, ca regină a albinelor și ca zeiță a lunei, e răspândit cu mult înainte de al patrulea mileniu a. Ch.

Cercetătorii Institutului britanic din Ankara au descoperit în localitatea care astăzi se numește Chatal Hüjük[315], în resturile unui templu din al șaptelea mileniu înainte de Hristos, o frescă pe un zid, cu reprezentări de albine și de faguri[316].

„Se găsește aici modelul unei ordine sociale care este sub conducerea Mamei”.

În centrul Mediteranei se află insula Malta, în antichitate Melytta, adică Albina[317], sediul unei Mysterii preistorice.

„E demn de remarcat că preutesele delfice se numeau[318] Melissai[319] *adică Albine de miere. Această numire e rezervată zeiței lunare. E de asemenea un nume de onoare al lunii /.../ Luna e un stup și albinele ei sunt stelele”*. Așa că

313 sursa: Scoica (*śaṅkha*) e emblema lui Viṣṇu, iar sunetul ei e asimilat lui *Om*, Verbul primordial (Guénon, «Les Mystères de la lettre Nûn», în *Symboles de la Science sacrée*, cap. XXII: conca ce păstrează germenii Vedelor în timpul *pralaya*, legată de peștele-avatar Matsya). În *Mahābhārata*, scoica lui Kṛṣṇa se numește Pāñcajanya. [René Guénon — Symboles de la Science sacrée (1962), fr]

314 Ișstar — Ișstar (akkad.; sumer. (vezi pagina 461)

315 Helmuth M. Böttcher, *Die Grosse Mutter*, cap. „Marea Mamă regina albinelor”, p. 39.

316 sursa: **Çatalhöyük** (Anatolia centrală, lângă Konya), săpat între 1961 și 1965 de **James Mellaart**, sub egida British Institute of Archaeology at Ankara (rapoartele în *Anatolian Studies*; sinteza: *Çatal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia*, 1967); o pictură murală dintr-un sanctuar al nivelului VI a fost interpretată de Mellaart ca reprezentând albine și faguri (sau fluturi). Datarea: mileniile VII—VI î.Hr. Grafia „Chatal Hüjük” e transcrierea germană a lui Böttcher.

317 sursa: Numele antic al Maltei e **Melitē** (Μελίτη; lat. *Melita*), pus de antici în legătură cu μέλι, „miere” (insula renumită pentru mierea ei); „albină” se spune în greacă μέλιττα / μέλισσα (*melitta*, *melissa*). Templele megalitice ale Maltei (Ġgantija, Ħaġar Qim, Tarxien, mileniile IV—III î.Hr.) și statuetele „Zeiței grase” atestă un cult preistoric al Marii Mame.

318 sursa: **Pindar, *Pythice* IV, 60** — Pythia e numită „albina delfică” (μελίσσας Δελφίδος); *melissai* („albine”) se numeau și preotesele Demetrei (Porphyrios, *Peștera nimfelor* 18) și ale Artemisei efesiene. Citatul e din Böttcher (nota 7101—7102). [Pindar — Pythice (textul grecesc), grc]

319 sursa: **Plutarh din Cheroneea** (c. 46—c. 120) a fost preot al lui Apollo la Delfi în ultimii aproximativ treizeci de ani ai vieții (*An seni respublica gerenda sit* 17, 792f); dialogurile lui „pythice” (*Despre E-ul de la Delfi*, *De ce Pythia nu mai dă oracole în versuri*, *Despre încetarea oracolelor*) discută inspirația oracolului, pe care o pun în legătură cu „exalația” pământului și cu demonii, iar în *Despre fața din discul lunii* Luna e locul sufletelor.

nu ne mai surprinde, când, după Plutarh, oracolul delfic era inspirat de noapte și de lună. Plutarh era preot la Delfi[320]. Trepiedul pe care ședea oracolul avea forma unui stup...

Zeița frigiană Kybele, Mama Zeilor, era înconjurată de roiuri de albine[321]. Deci și Kybele era o regină a albinelor[322].

[339 (72)]

Omfalosul de la Delfi era buricul pământului[323] și al Marii Mame, locul de naștere al lui Python[324].

Primul rege al Athenei, Erechteus, era jumătate șarpe[325]. Soția lui Erechteus e Zeița lucrătoare, regina albinelor.

Un titlu al regilor Egyptului de Jos era, în timpul Vechiului Imperiu, Domn al albinelor[326]. Albina era Marea Mamă a Egyptului de nord.

„Titana Rhea, mama lui Zeus, a fost în vechime o regină a albinelor[327]. Leagănul de aur al copilului ei atârna de un copac. Hrana lui era mierea; era îngrijit de nimfele Adrateia și Io, fiicele lui Melisseus, omul de miere” (ca și Vasile Lipan al nostru, n.n.).

La început a fost acest Melisseus o Melissa, *o doamnă a mierei,* (ca Maria Lipan, n.n.).

De aceste vechi legende ne vorbește Diodor Siculus. Și Kallimachos în imnul său către Zeus[328] ne arată copilul divin hrănit de albine”.[329]

---

320 Melissai — „Albinele” (gr. (vezi pagina 473)

321 *op. cit.* cap. *Die Grosse Mutter*, Bienen Königin.

322 sursa: Asocierea Marii Mame cu albinele e susținută aici după **Helmuth M. Böttcher, *Die große Mutter. Zu den Quellen des Muttertums* (Düsseldorf—Viena, 1968)**, cap. despre „Marea Mamă regină a albinelor” (v. notele 7101, 7102, 7201 ale ediției originale).

323 sursa: **Pausanias X, 16, 3; Strabon IX, 3, 6; Pindar, *Pythice* IV, 74** — piatra ombilicală (ὀμφαλός) din templul lui Apollo marca centrul pământului, acolo unde se întâlniseră cei doi vulturi trimiși de Zeus de la marginile lumii; Python, șarpele-dragon al Geei, păzea oracolul înaintea lui Apollo (*Imnul homeric către Apollo* 300—374). [Pindar — Pythice (textul grecesc), grc]

324 Python — Python (gr. (vezi pagina 488)

325 sursa: În tradiția ateniană, „jumătate șarpe” sunt **Cecrops**, primul rege, și **Erichthonios**, fiul Pământului, crescut de Atena (Apollodor, *Biblioteca* III, 14, 1 și 6; Hyginus, *Fabulae* 166); Erechtheus e uneori confundat cu Erichthonios. Soția lui Erechtheus se numea Praxithea; „Zeița lucrătoare” (Atena Ergane) e interpretarea lui Böttcher. [Apollodor — Biblioteca (textul grecesc), grc]

326 sursa: Titulatura faraonică *nswt-bjtj*, „Cel al trestiei și al albinei”, adică „Rege al Egiptului de Sus și de Jos”: trestia (*sw*) simboliza Egiptul de Sus, albina (*bjt*) Egiptul de Jos (Delta); titlul e atestat de la dinastia I.

327 sursa: **Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică* V, 70, 2—3; Apollodor, *Biblioteca* I, 1, 6—7** — pruncul Zeus, ascuns de Rhea într-o peșteră din Creta, e hrănit de nimfe cu laptele caprei Amaltheia și cu miere; la Apollodor nimfele sunt **Adrasteia și Ida**, fiicele lui Melisseus („Omul mierii”). „Adrateia și Io” din citat sunt deci, probabil, o greșeală (de traducere sau de tipar) pentru „Adrasteia și Ida”. [Diodor din Sicilia — Biblioteca istorică (textul grecesc), gr.]

328 *op. cit.* cap. *Die Grosse Mutter*, Bienen Königin.

329 sursa: **Callimachos, *Imnul I, Către Zeus*, 49—50** — „și albinele Panakriene” (μέλισσαι Πανακρίδες, de pe muntele Panakra din Creta) îi aduc pruncului Zeus fagurii de miere. [Callimachos — Imnul către Zeus (textul grecesc), grc]

O albină s-a pus pe buzele lui Platon, copil în fașă[330].

Se știe importanța tradițională a simbolismului văduvei și a fiului ei[331]. Văduva reprezintă vacuitatea, vidul organizațiilor inițiatice, lipsite prin urgia timpurilor de elementele lor centrale, de verbele lor spermatice[332], și prin aceasta de împlinirea lor profundă, de încoronarea care le sintetizează finalitatea, de misiunea pe care le-au dat-o întemeietorii.

Fiul văduvei trebuie să împlinească acest vid. Câteodată soțul este exilat din vina femeii devenită astfel un timp văduvă ca în Povestea porcului[333] de Creangă. În basmul nostru, *Lostrița*, eroul e și fiu și soț, iar maică-sa e văduvă înainte de a-i deveni soție.

Stabileam, la început, stadiul existenței într-o anumită măsură a unei analogii între gestul oedipian și răsturnarea lui Saturn de către Fiul și succesorul lui, Zeus–Jupiter.

Sunt două grafii (în grecește) a numelui tatălui lui Zeus[334]. Prima e Chronos cu Chi în inițială, însemnând în limba

[340 (73)]

greacă timp. Exilul sau omorârea tatălui reprezintă deci suprimarea condiției temporale, altfel spus, Desăvârșirea. Eram deci justificat când vedeam în gestul oedipian un scurt circuit, un rit care decondiționează pe autorul lui.

A doua grafie e Kronus[335], cu Kappa în inițială, literă a Verticalității, a Înălțimilor, a Exaltării (de la K.R.N. vine și coroană). E litera polară care străbate Vortexul Sferic Universal prin centrul lui. În Axa polară, în K, multiplicitatea și antinomiile ei dispar pentru că le lipsește „domiciliul” și subsistă numai Eternul Prezent[336].

---

330 sursa: **Cicero, *De divinatione* I, 36, 78** („Platoni cum in cunis parvulo dormienti apes in labellis consedissent…” — „pe când Platon, copil mic, dormea în leagăn, albinele s-au așezat pe buzele lui”, semn al dulcției graiului său); și **Aelian, *Varia historia* X, 21**; Olympiodor, *Viața lui Platon*. Aceeași legendă se povestește despre Pindar, Sofocle și Sfântul Ambrozie. [Cicero — De divinatione, la]

331 traducere a gr. λόγοι σπερματικοί, „rațiunile seminale” — la stoici (Zenon, Crisip) și la Sfântul Iustin Martirul (*Apologia* II, 8; 13), germenii rționali ai Logosului semănați în lucruri și în oameni; aici, nucleele doctrinare vii care dau rod unei organizații inițiatice.

332 sursa: În masonerie, maeștrii se numesc „fiii Văduvei”, după **Hiram, „fiul unei văduve din seminția lui Neftali”**, meșterul Templului lui Solomon (**III Regi 7, 13—14**); văduva e Isis care îl caută pe Osiris, iar Horus „fiul văduvei”. Guénon a tratat tema în *Études sur la Franc-Maçonnerie et le Compagnonnage*. [III Regi (Biblia sinodală), ro.]

333 sursa: **Ion Creangă, *Povestea porcului* (*Convorbiri literare*, 1 iunie 1876)** — fata de împărat, măritată cu fiul-porc al unor bătrâni, îi arde noaptea pielea de porc, iar Făt-Frumos, legat de un blestem, dispare; ea pornește în căutarea lui, trece pe la Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri și Sfânta Duminică și îl regăsește abia după ce rupe vraja. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

334 sursa: Numele titanului este **Κρόνος (Kronos)**; asimilarea lui cu **Χρόνος (Chronos)**, „timpul”, e o etimologie populară antică (Plutarh, *Despre Isis și Osiris* 32; Cicero, *De natura deorum* II, 25, 64: „Saturnus… quod saturaretur annis”), de unde iconografia lui Saturn-Timpul cu coasa. Lovinescu face din cele două grafii două aspecte ale aceleiași taine. [Plutarh — Despre Isis și Osiris (textul grecesc), grc]

335 forma „Kronus” = Κρόνος (gr., *Kronos*), cu kappa; față de Χρόνος (*Chronos*, „timp”), cu chi. V. nota de la pagina anterioară.

Chronos—Timpul e ciclic, deci reprezentabil prin Sferă; Kronos—Coroană e axul vertical ce-o străbate, ce-o săgetează. Detronarea lui Kronos—Chronos reprezintă dublul aspect despre care am vorbit mai sus al suprimării condiției timpului, în realitate a tuturor condițiilor limitative.

În zorii zilei de Sfântul Ilie, trăznetul cade pe patul conjugal pângărit, în care Ion și Maria vorbesc de trecut.

> „— De unde ești și cine ești? îl întreabă Maria pe Ion, ca Elsa pe Lohengrin[337], întrebare fatală pentru amândouă perechile. Ion îi spune Mariei că s-a trezit pe lume la o mânăstire unde a avut grijă de oi, de vaci, de albine.
>
> *— ... Cu munca ieșeam eu la capăt. Aveam și un prieten călugăr, Cleopa, cu care mă-nțelegeam. Parcă ți-am mai pomenit de el. Așa că despre partea asta, puteam să îmbătrânesc la mânăstire.*
>
> *— Atunci de ce ai plecat?*
>
> *— Din cauza unui gis!*
>
> *— Un gis? Alt gis? Unul a fost cu lostrița...*
>
> *— Și aista tot cu lostrița*".
>
> [341 (74)]

Foarte asemănător cu cel de mai sus. Se făcea în vis că iazul mânăstirii devenise un lac întins în care Ion trebuia să prindă pești pentru ziua de Blagovești[338] când e dezlegare la pește.

> "*Când am tras cu ciorpacul, spuse Ion, am rămas încremenit: o lostriță mare, cu solzi strălucitori, ici–colo cu pietre nestemate pe ea, se uita la mine cu niște ochi omenești și-mi spuse cu glas dulce de te-nciora:*
>
> *— Ioane, dă-mi drumul înapoi, că eu nu sunt din iazul vostru. Eu sunt mai din colo, dinspre munte. M-am rătăcit pe-aici și-mi caut drumul înapoi*".

Copilul nimănui și de aceea al lui Dumnezeu, Ion, cel pripășit la o mânăstire, reprezintă pe *Cel fără nume*. De aceea poate să dezrobească pe Sfânta Lostriță din iazul mâlos în care se afla în exil și s-o trimeată în apele de cristal de la munte, unde îi era obârșia, adică din nou în Zodiac, domiciliul ei astrologic. Gestul lui Ion de a prinde și de a da drumul lostriței este o întrebuințare autorizată a puterii cheilor, închiderea și deschiderea. Să ne reamintim că și la casa lui erau două chei. Ion deschide o poartă până acum închisă peștelui sfânt spre apele de diamant ale Tăriei. În perspectivă

---

336 Eternul Prezent — Nunc stans, „acum-ul stătător" al scolasticilor: prezentul fără durată, care nu e o clipă a timpului, ci veșnicia văzută din timp; la Guénon, „a treia față", nevăzută, a lui Ianus. (vezi pagina 451)

337 sursa: **Richard Wagner, *Lohengrin* (premiera: Weimar, 1850), actul I și III** — cavalerul lebedei îi cere Elsei să nu-l întrebe niciodată „de unde vine, care-i e numele și neamul" („Nie sollst du mich befragen, / noch Wissens Sorge tragen, / woher ich kam der Fahrt, / noch wie mein Nam' und Art!"); când, în noaptea nunții, ea pune întrebarea interzisă, Lohengrin își dezvăluie numele de cavaler al Graalului și pleacă pentru totdeauna.

338 *Blagovještenije* (slavon., „vestea cea bună") — Buna Vestire, praznicul din 25 martie, când, deși e în Postul Mare, Biserica Ortodoxă dă dezlegare la pește.

naturalistă, gestul e lipsit de sens. În realitate mitică, Ion prinde peștele în Apele Inferioare și-l aruncă în Apele Superioare, adică în modul în care Zeus îi arunca pe cei ce-i iubea în Constelații[339] dezrobindu-i din închisoarea titanilor. Axul pe care-l descrie acum lostrița, reintegrându-se în obârșiile ei cerești, este vertical față de planul orizontal unde se produce „du-te vino” al pribegiilor lui Ion Adusu în lumea noastră de Moarte și Devenire. Lostrița ar fi Kronos, iar Ion, Chronos.

Ca mulțumire, lostrița îi spune:

> *„— Ioane, tu nu știi cine ți-i mamă și cine ți-i tată. Da să faci cum te-nvăț eu. Pleacă din mânăstire. Ia-o pe cirul apei tot în sus, tot în sus, și-ai să-ți găsești părinții”.*

[342 (75)]

Privind cazul în perspectivă naturalistă și moralistă, curioasă răsplată, îi dăruie lostrița lui Ion; îl trimite pe căi întortochiate, și întârziate spre cunoașterea părinților lui, adică la o aparentă catastrofă, dar tot la o aparentă catastrofă îl trimite Soarta pe acela căruia îi e scris să se întâlnească cu Trăsnetul, adică cu apotheoza. Când Semele îi cere lui Zeus să i se arate așa cum este[340] moare în casa ei, mistuită de flăcările cerești. Dar din conflagrație se naște Dionysos.

Ion cere blagoslovenie starețului mânăstirii să plece și ca justificare îi povestește visul. Bătrânul pare tulburat.

> *„... Nu de lostriță, zice el, ci de faptul că ți-a spus s-o iei pe râu în sus. Putea spune pe râu în jos. Ascultă și-ai să înțelegi. Amu* treizeci *(sub.n.) de ani, tot pe râul ista ai venit de la deal la vale până-n poarta mânăstirii, într-o copăiță... ”*

Este deci o succesiune cauzală între coborârea de acum *treizeci* de ani și urcarea inversă ce trebuia să-i urmeze. În misterele antice, Catabaza[341], adică coborârea sufletului pe pământ, era urmată în mod necesar de *Anabază*, de urcarea din nou în patria cerească. Aceiași putere a cheilor de care am mai vorbit în cursul basmului. Suntem în plină istorie sacră.

La acest punct al povestirii:

> *„Când Ion a ajuns la cuvântul copăiță, femeia a sărit în sus ș-o strigat cu inima îngiunghiată:*

---

339 sursa: **Catasterismele** — transformarea în stele a eroilor și a celor iubiți de zei, culese în *Catasterismii* lui pseudo-Eratostene (sec. III î.Hr.) și în **Hyginus, *De astronomia* II**: Callisto devine Ursa Mare, Ganimede Vărsătorul, Castor și Pollux Gemenii; chiar cei doi pești în care s-au prefăcut Afrodita și Eros, fugind de Typhon, au devenit constelația Peștilor (Ovidiu, *Fastele* II, 457—474). [Mihai Eminescu — Gemenii, ro.]

340 sursa: **Ovidiu, *Metamorfoze* III, 259—315; Apollodor, *Biblioteca* III, 4, 3** — Semele, fiica lui Cadmos, îndemnată de Hera, cere lui Zeus să i se arate în toată măreția sa; zeul, legat prin jurământ, vine cu fulgerul, iar Semele arde; Zeus scoate pruncul nenăscut și îl coase în coapsa sa, de unde se naște Dionysos, „cel de două ori născut”. [Ovidiu — Metamorphoses, la]

341 κατάβασις (gr., „coborâre”) — și ἀνάβασις (*anabasis*, „urcare”): coborârea sufletului în trup sau a eroului în Infern și reîntoarcerea lui; perechea e explicată de autor.

— Doamne, Dumnezeule!

Era albă ca varul, cu părul răvășit, cu ochii măriți, gata să-i sară din găoace...

— Ioaneee! Ioaaaanee! Ce-ai făcut Ioane? L-ai omorât pe taică-tău și te-ai însurat cu maică-ta! Unde să m-ascund ca să nu mă măi vadă soarele? Să nu mă măi vadă luna? Doar în fântână!

[343 (76)]

Și cum o zâs cuvântul fântână, tot atunci, așa în cămeșă cum era, o zbugit-o pe ușă afară, mai-nainte ca Ion s-o poată opri și ș-o dat drumul în fântână”.

Ion și oamenii din sat care se adunaseră golesc fântâna ca s-o regăsească. Ajung la scobitura de unde izvora apa fântânii (probabil, dintr-o piatră, având în vedere complementarismul lor). Acolo găsesc pe Maria Lipan, prefăcută în lostriță. Sub măștile felurite, firești în lumea noastră de nălucire, este aceeași. Bineînțeles, Ion o aruncă din nou în fundul fântânii. Este aceeași divină mamă sub chipul Peștelui Soter. De data aceasta nu e lostrița cerească ci oglinda ei, la baza însăși a lumilor; e peștele care susține universul după tradițiile populare din toată lumea. Reflexul se produce de-a lungul lui Axis Mundi[342] prelungit în nuc și fântână, de la Esență la Substanță, cei doi poli ai Nemanifestării și ai Manifestării.

Se actualizează, în momentul desăvârșirii dramei, osia cerească și atunci, în mod necesar, trebuie să dispară lumea pe care o regentează și *asta* a urmărit Fatum prin tragedie; realizarea premizelor necesare sfârșitului unui ciclu al lumii, într-un punct al spațiului și al timpului. Incestul, mai ales cel ascendent, produce un scurt–circuit care arde în cele două sexe elementul proliferator, reintegrându-se în prototip, în Androginul Primordial, perfect, deci steril din punct de vedere carnal.

E o ardere premergătoare a focului ce va mistui lumea la sfârșitul ei, când timpul se va opri, incendiu distrugător dar și purificator.

„Tot ce-i în ea, (în lumea pământeană), *va dispărea și nu va mai rămâne decât Fața Lui, plină de Majestate și de Mărinimie”* spune Coranul[343], și la sfârșitul unui ciclu pământesc Masca lui Dumnezeu este Adam Kadmon[344], Adam Androgin[345]. În arabă *Adam și Eva* (Adam wa Hava) are aceeași valoare numerală ca și Allah, numărul 66[346].

---

342 „Axa Lumii” (lat.) — verticala care unește cerul, pământul și lumea de dedesubt, figurată de arbore, munte, stâlp, scară sau fântână; termenul consacrat de Eliade (*Traité d’histoire des religions*, 1949; *Le Mythe de l’éternel retour*, 1949) pentru simbolismul „Centrului”. (vezi pagina 440)

343 sursa: **Coran 55 (Sura Milostivul, *ar-Raḥmān*), 26—27** — „Tot ce este pe ea [pe pământ] este pieritor; și va rămâne doar Fața Domnului tău, Cel plin de Mărire și de Cinstire” (*kullu man ʿalayhā fānin * wa-yabqā wajhu rabbika dhū l-jalāli wa-l-ikrām*). Citatul autorului e o redare liberă, exactă ca sens; cf. și 28, 88 („Toate lucrurile pier, afară de Fața Lui”). [Coranul, traducerea Yusuf Ali (sacred-texts), en.]

344 sursa: Calculul *abjad* se verifică: Allāh (ه 5 + ل 30 + ل 30 + ا 1) = 66; Ādam (د 4 + ا 1 + م 40) = 45, *wa* (و 6), Ḥawwāʾ (ح 8 + و 6 + ا 1) = 66 = 15 + 6 + 45 ;15. „Adam Kadmon” (ebr. *Ādām Qadmōn*, „Omul primordial”) e, în Cabală (lurianică mai ales), prima emanație a Infinitului (*Ein Sof*), prototipul cosmic al omului.

345 Adam Kadmon — Ādām Qadmōn (ebr., „Omul primordial”) — în Cabală, mai ales lurianică, prima emanație a Infinitului (Ēn Sōf), prototipul cosmic și androgin al omului, în care sunt cuprinse toate Sefirot; echivalentul Omului Universal. (vezi pagina 432)

346 Androgin — Androginul (gr. (vezi pagina 435)

[344 (77)]

După ce premizele necesare acestei finalități au fost înfăptuite, locul tragediei se năruie, într-o surpare deasupra spațiului și timpului, cum se cuvine unor simboluri eschatologice, „așteptând sfârșitul lucrurilor” după expresia lui Sadoveanu[347], trecerea de la virtual la efectiv. Ion Adusu își ia traista, își reia pribegia și dispare fără urmă.

> *„Fântâna a rămas așa neumblată. Au crescut buruienile și s-o năruit. S-o năruit cu timpul și casa și gardurile și poarta și prisaca și tot, tot. Că nimeni n-o vrut să se mai așeze pe locul acela. Da satul acela a ajuns de pomină. O-nceput lumea să-i spună satul lostriței. Mai pe urmă, i-o spus numai Lostrița”.*

Aceeași ocultare s-a produs când Frumoasa din pădurea adormită[348] a căzut într-un somn de o sută de ani. Codrul și castelul au fost sustrase timpului și spațiului profan. Același lucru se întâmplă și în satul Mariei Lipan (Maria soția Peștelui), nume soteriologic prin excelență, ceea ce înseamnă că Mântuitorul apare și în ipostaze feminine. În dogma creștină Maria este „corăscumpărătoarea” genului uman[349], ca lostrița lui Ion Adusu.

Ca și Pădurea Frumoasei Adormite (care și ea este o lostriță) satul din basmul nostru e un sat uitat, sustras timpului și spațiului și investigațiilor, înconjurat de codrul nepătruns iscat de numele divin Satar (Învăluitorul).

E curios însă că toate satele înconjurătoare, pomenite în basm, sunt, fără excepție, perfect reale și cunoscute de toată lumea din acea parte a Moldovei. Punctul de interferență a nestematelor unei coroane e un loc aparent vid. Satul nostru neidentificat e locul de întâlnire al interferențelor unor sate perfect identificate. Tot așa „nodul vital” al catedralelor este găsibil prin interferarea direcțiilor ei geometrice, plecând de la puncte pe care toată lumea le vede.

[345 (78)]

Topologia basmului nostru mă face să cred că „Lostrița” e numele ocult al unei „Băi oculte” datorită elementului apa din fântână al cărui substitut exterior și vizibil este Satul Baia, prima capitală a Moldovei.

---

347 sursa: Locul exact din Mihail Sadoveanu nu l-am putut identifica (posibil din *Creanga de aur*, 1933, sau din *Divanul persian*, 1940).

348 sursa: **Charles Perrault, «La Belle au bois dormant», în *Histoires ou contes du temps passé* (1697)**; variantă germană: frații Grimm, «Dornröschen» (*Kinder- und Hausmärchen*, 1812, nr. 50). Prințesa adoarme o sută de ani, iar în jurul castelului crește o pădure de nepătruns, care se deschide singură înaintea prințului ales. [Charles Perrault — La Belle au bois dormant, fr.]



349 sursa: Titlul *Coredemptrix* („Co-răscumpărătoare”) e folosit în teologia catolică începând din sec. XIV—XV și în unele documente pontificale ale sec. XX (Pius X, Pius XI), dar **nu a fost definit ca dogmă** nici de Biserica Catolică, iar Biserica Ortodoxă nu-l folosește (cinstind-o pe Maica Domnului ca „mai cinstită decât heruvimii”, nu ca împreună-răscumpărătoare). Formula autorului e deci prea tare.

Anexă

Tot de la prof. V. Popa am obținut și textul unei poezii poporane, *Lostrița, descântec de facere ușoară*, cu menirea, cum i-o arată titlul, să dezlege cât mai repede și mai bine pe femeia parturientă.

Descântecul e rostit, mai degrabă îngânat, de moașa însăși în timp ce „oficiază”. Spun „oficiază” pentru că nașterea în vremurile tradiționale constituia un rit, cum o arată termenii de „desfacere” sau „dezlegare” (ent–bindung[350] în limba germană), definitorii ale lucrării ei. E vorba deci tot de aplicarea foarte importantă a „puterii cheilor” atribut strict sacerdotal „a face - a desface”, (a lega—a dezlega). De aici probabilitatea că moașele constituiau, în epocile străvechi, un colegiu sacerdotal feminin, de care am amintit în examinarea basmului *Lostrița*, iar viitoarea moașă nu se integra decât printr-o inițiere specială, ce-i conferea un anumit aspect al puterii cheilor și o „înțelepciune”. Se cuvine făcută trimiterea la francezul „sage-femme”[351].

Tot atât de semnificativ ne apare vocabulul românesc. „Moașă” e femininul de la „moș”. În Moldova, „moș” înseamnă printre altele și „unchi”. Dar femininul „moașă” nu reprezintă echivalentului lui „mătușă”. Atunci la cine se aplică?

[346 (79)]

Să ne amintim de sărbătoarea de primăvară a morților, Moșii[352][353], cu un caracter net precreștin. „Moșii” nu sunt de loc tata și mama sau bunicii, fie ei morți, ci „strămoșii” necunoscuți, toată filiațiunea ascendentă până la omul primordial, până la prototipul speciei. Atunci „moașa” este „sinteza” acestor strămoși, însumează filiațiunea, constituie aspectul feminin al acelui Adambabadam[354][355], care supraveghează și traduce în fapt, actualizează întreaga descendență, până la epuizarea timpurilor.

Moașa oficiază aducerea în lume a unui copil, fără să-l genereze totuși. E vorba de altă filiațiune decât acea fizică. Îl privegheză pentru că veghează. Cele enunțate sunt mai evidente în celelalte provincii românești, unde nu se spune „moș” la unchi.

Vom cita integral descântecul, oprindu-ne pentru comentarii:

Lostrița, descântec de facere ușoară

---

350 „moașă” (fr.), literal „femeie înțeleaptă” — de unde observația autorului despre „înțelepciunea” moașei; cf. lat. *saga*, „vrăjitoare, ghicitoare”.

351 *Entbindung* (germ.) — „naștere, lehuzie”, literal „dez-legare”, din *ent-* („dez-”) + *binden* („a lega”); autorul îl dă ca paralelă a românescului „dezlegare”.

352 „Adam-Babadam” (folclor românesc) — numele strămoșului primordial al neamului omenesc, „moșul moșilor”, în descântece, colinde și legende; dublarea în rimă („Adam-Babadam”) e procedeul formulelor magice. (vezi pagina 432)

353 sursa: **Moșii** — zilele de pomenire a morților (Moșii de iarnă, Moșii de Florii, Moșii de vară, Moșii de toamnă), cu dăruirea de vase și colaci pentru „moși”; Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români* (1910—1914), și Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români* (1898—1901) le descriu ca rituri precreștine ale cultului strămoșilor. [Simion Florea Marian — opera, ro.]

354 Adambabadam — „Adam-Babadam” — în descântece, colinde și legende românești, numele strămoșului primordial al neamului omenesc, „moșul moșilor”; dublarea în rimă e procedeul formulelor magice. (vezi pagina 432)

355 Moșii — Zilele de pomenire a morților din calendarul popular românesc (Moșii de iarnă, de primăvară, de vară), rituri ale cultului strămoșilor, cu origini precreștine. (vezi pagina 477)

„A fost odată[356]
O lostriță de aur
Chicată
În apă sărată,
În apă bâhlită,
De mâluri mâlită,
Apă întunecată,
De stânci încongiurată!”

Este vorba, foarte clar, de aceeași lostriță, pe care o vede în vis Ion Adusu în basmul de mai sus căzută în „borboros[357]”[358], în mâlul morții și al uitării, adică sufletul omenesc căzut din Apele Cerești în mlaștina sublunară, hrănindu-se cu uitare și pământ, cum se spune în Mistere:

„Lostrița se chinuia,
Tot în sus sărea,
Rău se fărâma,

[347 (80)]

Și nici că putea
Din baltă să iasă
La apă aleasă,
Din iaz să s-arunce
La apă mai dulce!”

Când știi că e vorba de sufletul omenesc, înmâlit, versurile sunt admirabile.

Ele arată că nici un om nu se poate mântui prin propriile-i sforțări și necesită sprijinul și intervenția unui Soter (mântuitor, intermediar) coborât din ceruri.

„Dar norocul ei
Că pe sub trei tei...”

Cei trei copaci ai Paradisului, Pomul vieții, de o parte și de alta, cu Arborele Cunoașterii Binelui și Răului bifurcat sau cei trei curenți subtili principali leagă lumea noastră de lumea cerească:

356 vers. **«Lostrița, descântec de facere ușoară»** — descântec popular din Moldova de sus (zona Fălticeni—Baia), comunicat autorului de **prof. Vasile Gh. Popa**; inedit, după câte am putut afla, în afara acestor citate. Lostrița de aur prinsă în apa sărată și mâloasă e imaginea pruncului în pântece, iar Precista care urnește stâncile — a moașei care „dezleagă” nașterea; formula finală „Descântecul de la mine, / Leacul de la Maica Precista” e încheierea obișnuită a descântecelor românești.

357 βόρβορος (gr.) — „mâl, noroi, mlaștină”; la Platon (*Phaidon* 69c) cel neinițiat „va zăcea în mocirlă” (ἐν βορβόρῳ κείσεται) în Hades, iar la Aristofan (*Broaștele* 145—146) cei nelegiuiți zac într-un „mâl mult și o baltă veșnic curgătoare”; de aici sensul de mocirlă a neinițierii. (vezi pagina 442)

358 borboros — Bórboros (gr. (vezi pagina 442)

„Dar norocul ei,
Că pe sub trei tei
Cu frunza-nfrunzită,
Cu floarea-nflorită,
Precista trecea,
Mări, c-o vedea,
Și se-ndoioșa
Și așa grăia:
— Lostriță, lostriță,
Dragă copchiliță,
Nu te chinui,
Nu te necăji,
Gura n-o căsca,
Sufletul nu-ți da,
Că eu oi vrăji,

[348 (81)]

Stâncile-oi urni,
Și tu îi scăpa,
Și te-i bucura!

Măicuța se frânge,
Stâncile le-atinge;
Stâncile surate,
Stâncile curate,
Se uită mirate
Și se dau deoparte.
Lostrița că trece
Către apă rece,
Lostrița se duce
Către apă dulce!”

Aceste două stânci „surate” sunt fără îndoială cele două stânci sau munți, care se bat cap în cap în basme, în momentul lor de încleștare, pe care o „desface” Maica Domnului sau stâncile Symplegade[359], care opresc la Dardanele trecerea navei Argo[360] spre Colchida, unde se află Lâna de Aur. E Puterea Cheilor întrebuințată în toată strălucirea ei de către Mama cerească;

359 sursa: **Apollonios din Rhodos, *Argonauticele* II, 549—606** (și Homer, *Odiseea* XII, 59—72, unde se numesc Planktai) — Symplegadele (Συμπληγάδες, „cele care se izbesc laolaltă”), stâncile Cyanee, se aflau la intrarea în **Bosfor**, spre Pontul Euxin, nu la Dardanele; Argo trece după ce Iason lasă să zboare un porumbel, iar Atena împinge corabia; de atunci stâncile rămân nemișcate. Pe drumul spre Colchida se află Lâna de Aur. [Apollonios din Rhodos — Argonauticele (textul grecesc), gr.]

360 Symplegade — Symplegadele (gr. (vezi pagina 496)

tot așa și Ion Adusu ia lostrița din iazul înglodurat de pe pământ și o aruncă în ape reci de munte, substitut în lumea noastră a apelor cerești:

„Dar cum a scăpat
De lacul sărat,
Cu ape ce mint
Lostrița de-argint,
Și Maria noastră
Să scape, să nască,
Pruncul să s-arate
Pe maluri curate,
Viu și sănătos
Ca de la Hristos!”

[349 (82)]

Mai întâi, excepționala valoare a unor epitete. Lostrița scapă de „Lacul sărat”, adică de Marea Moartă (de lichidul amniotic care e sărat), de „apele ce mint”, apele uitării, ale nălucirii, ale iluziei. Terminologia e de cea mai înaltă calitate inițiatică și având în vedere solidaritatea conceptelor unui anumit plan de fire ne arată transcendența ezoterismului în care se integrează descântecul.

Acum lostrița e zisă de argint; la început e de aur; însumează în ea Soarele și Luna, pentru că lostrița e Cerul, înoată în Apele Superioare.

Descântecul trece de la universal la individual și de la general la particular:

„Tot așa Maria noastră
Să scape să nască...”

Ceea ce arată că se cunoaște de deținătorii tradiției, așa zise populare, analogia dintre macrocosm și microcosm.

Moașa în calitatea ei de inițiatoare, de mistagogă, conferă un nume parturientei, altul decât cel ce l-a primit la botez, și acel nume este tocmai numele Maicii Precista, Maria.

Prea Curata scoate din lacul umed și întunecat, care este pântecele femeii, lostrița, adică pruncul, la lumina Soarelui și a Lunei, cei doi veghetori complementari ai unui drum lung spre androginizare:

„Pruncul să s-arate
Pe maluri curate...”

„Malul” e totdeauna în limbaj inițiatic terminusul unei traversări a Mării Patimilor, a lui Mare Tenebrarum[361][362]. Și sigur, malul e curat când îl compari cu placenta și cu apele sărate ale lichidului amniotic în care pruncul se afla. Și odată ajuns la mal, moașa, care ține locul Precistei, taie

[350 (83)]

cordonul ombilical care-l mai ținea legat de „borboros”. Cele două stânci sunt cele două oase ischioane care se desfac în momentul expulzării:

361 „Marea Întunericului” (lat.) — numele medieval al Atlanticului necunoscut (arab. *Baḥr al-Ẓulumāt*); simbolic, apele inferioare ale haosului, „Marea Patimilor”, pe care trebuie să le traverseze inițiatul. (vezi pagina 470)

362 Mare Tenebrarum — „Marea Întunericului” (lat.) — numele dat de geografii medievali, după arab. (vezi pagina 470)

„Viu și sănătos
Ca de la Hristos...”

stabilindu-se un fir direct între prunc și Soter:

„Descântecul de la mine,
Leacul de la Maica Precista.”

Dăm și o altă variantă a sfârșitului în care e pus în evidență elementul calitativ al timpului:

„Maica Domnului într-un genunchi îngenunchia[363]
Și ceasul cel bun îl striga:
— Dă-te jos din cireș înflorit,
Dă-te jos din fag înfrunzit
Și vino la mine
Că-i nevoie de tine!”

Reiese că „ceasul cel bun” nu se află ascuns într-un spațiu abstract, inaccesibil. E în lumea noastră, agățat de un cireș înflorit, de un fag înfrunzit. Și despre aceste două simboluri menționate în textul descântecului s-ar putea spune câte ceva.

În cazul cireșului înflorit, simbolul cel mai adecvat acestui caz din multiplele sale simboluri, ar fi acela: „imaginea prosperității și a fericirii existenței terestre care nu sunt, de fapt, chiar dacă nu o observăm imediat, decât prefigurarea beatitudinii intemporale[364].

[351 (84)]

Pe de altă parte fagul este și el enumerat printre arborii totemizați[365] alături de brad, stejar, plop etc. El poate substitui bradul ca monument dendromorf de tipul derivatelor mitice de categoria a II-a[366] și în ultima analiză a lui Axis Mundi. Dar cine-l vede într-o lume care are ochi ca să nu vază?[367]

„Iar Isus poruncea
Și «ceasul cel bun» pântecele Mariei îl deschidea,
Pruncul îl pornea,
La lumină îl aducea.”

363 vers. **Variantă a încheierii descântecului «Lostrița»**, comunicată tot de V. Gh. Popa — motivul „ceasului celui bun” chemat să coboare din copac e frecvent în descântecele de naștere și de ursită ale Moldovei (cf. Artur Gorovei, *Descântecele românilor*, 1931).

364 Jean Chevalier et Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des Symboles*, Ed. Seghers et Jupiter, Paris, 1973, Cuvântul: „cerisier” (cireș).

365 Romulus Vulcănescu, *Coloana Cerului*, Ed. Academiei R.S.R., 1972, p. 18.

366 *Ibidem*, p. 49.

367 sursa: **Ieremia 5, 21** („Ascultă dar aceasta, popor nebun și fără minte, care are ochi și nu vede, are urechi și nu aude!”); **Psalmul 113, 13**; **Matei 13, 13** („căutând nu văd și auzind nu aud”); **Marcu 8, 18** („Ochi aveți și nu vedeți?”). [Ieremia (Biblia sinodală), ro.]

[352 (85)]

Povestea găinușii de aur[368]

Prof. V.G. Popa ne-a comunicat un basm care constituie o versiune moldovenească a mitului lui Oedip. Am vorbit de ea în studiul dedicat basmului *Lostrița*. Tot domnia-sa ne-a mai trimis o poveste intitulată Găinușa de Aur[369] culeasă de la Moș Sandu Rău, în vârstă de șaptezeci de ani, din comuna Nicorești, satul Fântâni, din fostul județ Tecuci, în prezent județul Galați.

Este de ajuns să menționăm, ca cititorul să realizeze importanța și tâlcul în adâncime al mitului, că basmul în chestiune este un pământ negru din care crește Arborele Lumii, simbol primordial, comun tuturor tradițiilor umanității noastre; mitul concerne și Tradiția Primordială și Tradiția Atlantă derivată direct din ea. Ca de obicei narăm basmul, oprind curgerea lui cu precizări,reflexii și comentarii.

[353 (86)]

„A fost odată, demult tare, un om sărac pe care-l chema Gheorghe. De sărăcie nu prea se plângea dânsul că era învățat cu ea ca țiganul cu scânteia[370]. Muncea din zori și până-n noapte pe la cei bogați și, slavă Domnului, izbutea să aibă totdeauna pe masă, pentru el și pentru nevastă și pentru cei trei copchii o bucată de pâine și o strachină de legume.

Altul era necazul ce-l rodea. Sădise și el un pom în fața casei, de ani de zile, chiar din anul când se însurase și pomul acesta nu creștea și nu se împlinea. Rămăsese chircit de parcă era blestemat. Îl săpa la rădăcină, îl uda, îi punea sprijoană ca să nu-l doboare vântul, dar degeaba..

Auzise din oameni că acolo unde pomul din fața casei nu umbrește din belșug prispa casei și pragul ca să stai duminica la sporovăială cu neamurile și cu prietenii, apoi acolo nu-i noroc și „doamne-ajută”.

Amărăciunea aceasta o ținea în inima lui ca să nu mai trezească bănuieli și presupuneri în mintea și sufletul neveste-si.

Îi părea rău că-l sădise. Mai bine lăsa locul gol. Se potrivise la un schimnic de la Mânăstire, la care se dusese să se spovedească înainte de însurătoare. «Du-

368 sursa: **Basmul «Găinușa de aur», cules de la Moș Sandu Rău (70 de ani), din satul Fântâni, comuna Nicorești (fostul județ Tecuci, azi Galați), și comunicat autorului de prof. Vasile Gh. Popa** — nu i-am găsit o ediție tipărită separată; motivul pomului de aur cu pasărea de aur pe care nu e voie să-l atingi și al păsării prefăcute în constelația Găinușii (Cloșca cu pui, Pleiadele) e cunoscut și din legendele astrale culese de Tudor Pamfile (*Cerul și podoabele lui după credințele poporului român*, 1915) și de S. Fl. Marian. [Simion Florea Marian — opera, ro.]

369 Găinușa de Aur — Titlul basmului cules de Vasile Popa de la Moș Sandu Rău din Nicorești, comentat în «Povestea găinușii de aur» (p. (vezi pagina 453)

370 sursa: Zicală populară („învățat ca țiganul cu scânteia” / „ca țiganul cu fumul”) — din viața fierarilor țigani, deprinși cu scânteile foii; Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor* (1895—1912).

> *te, fiule la sfânta Mânăstire la schimnicul cel vechi de zile și spovăduiește-te, înainte de a aduce femeie în casa ta, ca să ai noroc și binecuvântare de la Dumnezeu», îi spusese maică-sa, Dumnezeu s-o ierte... Putea să nu asculte?*
>
> *Schivnicul l-a spovăduit și i-a dat canon: «să sădești, omule, un pom în fața casei tale, îndată ce te-nsori, ca să stai la umbra lui, pe prispă, cu nevasta și cu pruncii tăi iar când vei fi bătrân, să stai la umbra lui cu nepoții și să le spui povești. Și să rămână pomul acesta amintire în veac urmașilor tăi. Să spună strănepoții privind la dânsul: „acesta-i pomul strămoșului nostru de demult, pe care l-a sădit în fața casei sale când și-a adus în casă femeie după*
>
> [354 (87)]
>
> *legiuită rânduială, cu nuntă și dumnezeiască binecuvântare”».*
>
> *Așa avea obiceiul călugărul acela cu barbă albă, slab și uscat ca lemnul de toacă; după fiecare spovedanie, nu dădea omului alt canon decât sădirea unui pom. Să-l sădească și să-l îngrijească până se va face mare, puternic și rămuros. Că nu se pot șterge păcatele, spunea el, oricât de milos ar fi Dumnezeu, dacă nu face și omul fapte bune. Iar faptă mai bună ca sădirea și îngrijirea unui pom, nici că se află.*
>
> *Putea să nu asculte și de data aceasta? Numai că, iată, pomul sădit de dânsul, deși trecuseră ani de zile, stătea încleștat de rădăcină și nu-și dădea drumul în sus și în lături. Nici de tăiat nu-l putea tăia. Era doar de la canon”.*

Gestul sădirii unui pom sau al oricărei alte semințe vegetale este o imitație a fulgurației primordiale a Soarelui spiritual, creator de lumi, I A H[371][372]. Sfântul Gheorghe, călare pe un cal de foc, înfingându-și lancea în botul balaurului[373] teluric răsturnat și prin aceasta fixându-l în glie, este o specificare a lui I A H, determinând simbioza unei esențe cu o substanță, a Uscatului ignifer cu Umidul radical. Căci Sfântul Gheorghe și Balaurul, antagoniști în ochii celor ce privesc din afară (părinții înspăimântați ai fetei dusă la sacrificiu), sunt în realitate complementari pe verticală, în modul ierarhic. Este ceea ce se numește în Alchimie imobilizarea veșnicei curgeri prin Fix.

Eroul nostru, pe care tot Gheorghe îl cheamă, adică „lucrătorul pământului”, (Gheorghios, în grecește)[374] — dar nu ca un argat, ci ca soarele care-și implântă sulița în balaurul iernii, la 23 aprilie, ca Apolon omorând pe

---

371 sursa: **IAH** (ebr. *Yāh*, יה) — forma scurtă a Tetragramei, din „Aleluia” (*hallelû-Yāh*, „lăudați-l pe Domnul”; Psalmul 67, 5 în ebraică: „Yāh este numele Lui”); în Cabală, primele două litere ale Numelui (Yod și He) corespund înțelepciunii (Hokhmah) și Inteligenței (Binah). La autor, „fulgurația primordială” a Soarelui spiritual. [Psalmii (Biblia sinodală), ro.]

372 sursa: **Iacopo da Varazze, *Legenda aurea* (c. 1260), cap. LVIII, „De sancto Georgio”** — episodul balaurului de la Silena, în Libia, căruia i se dădea fiica regelui, nu apare în *Passio*-ul grec vechi al Sfântului Gheorghe, ci în tradiția apuseană din sec. XI—XII; în iconografia ortodoxă, sfântul călare pe cal alb străpunge cu lancea gura balaurului. Sărbătoarea: 23 aprilie. [Iacopo da Varazze — Legenda aurea, la]

373 I A H — Yāh (ebr. (vezi pagina 458)

374 Γεώργιος (gr.) — „lucrător al pământului, agricultor”, din γῆ „pământ” + ἔργον „lucru” (γεωργός „plugar”).

Python, fiul mâlului[375], — prin sădirea unui pom determină un ax vertical pe întinderea Gaiei[376], făcând să răsară la suprafață un punct pe un plan dat de existență, care printr-o amplificare vibratorie va face să treacă o latență de la potență la act. Și este natural ca simbolismul acestei fulgurații prime să fie de ordine vegetală, pe pământul nostru, a cărui origine și

[355 (88)]

centru este o grădină, Paradisul terestru. Este o sămânță din Arborele Lumii pe care Gheorghe o sădește în fața casei lui. În virtutea legii de analogie și de interdependență a planurilor de fire, acea fulgurație supracosmică, deasupra evilor, este figurată de plantarea unui pui de copac în fața unei căsuțe țărănești, gest care se leagă cu prototipul lui ceresc. Actul in divinis[377] își are terminusul necesar în fapta țăranului.

„Sădise pomul în fața casei, de ani de zile, chiar din anul când se însurase”.

Altfel spus, sădirea pomului este strict solidară cu o hierogamie. Adam și Eva se țin de-a dreapta și de-a stânga Arborelui Vieții[378], ceea ce arată caracterul sintetic și androginic al acestuia. Și dacă o hierogamie își are rod în lumea noastră, cu atât aceasta se lămurește în planurile superioare ale Firii, în care reprezintă fără umbră pe Dumnezeul ce produce și rezoarbe lumile în unitatea lor principială. Aplicarea eficace a simbolismului cere în fiecare clipă posibilitatea saltului calitativ al detaliului microscopic în slava Tăriei.

Dar necazul lui Gheorghe era că pomul nu creștea, ci rămânea închircit, ceea ce își are o explicație imediată în vitregia ambianței, dar și în faptul că nu sosise clipa când un nou ciclu să-și învoalte posibilitățile evolutive, căci legea ciclurilor este strict solidară și condiționată de știința numerelor, care, singură, determină ziua și ceasul.

Gheorghe ar fi tăiat pomul, cum poruncește Hristos despre smochinul neroditor[379], dar sădirea lui fusese urmarea poruncii unui schimnic bătrân la care-l trimisese maică-sa ca să se spovedească și să se împărtășească înainte de însurătoare: *„— Du-te fiule, la sfânta Mânăstire, la schimnicul cel vechi de zile”*.

---

375 sursa: **Ovidiu, *Metamorfoze* I, 434—451; *Imnul homeric către Apollo* 300—374** — după potop, Pământul, încălzit de soare, naște din mâlul umed șarpele Python, pe care Apollo îl ucide cu o mie de săgeți; în amintirea victoriei se întemeiază Jocurile Pythice. Ovidiu spune explicit că monstrul s-a născut din „noroiul” lăsat de potop. [Ovidiu — Metamorphoses, la]

376 Gaiei — Gaia (gr. (vezi pagina 452)

377 „în cele divine” (lat.) — pe planul principial, în Dumnezeu, al cărui reflex e gestul țăranului care sădește pomul. (vezi pagina 460)

378 sursa: Iconografia creștină și cea populară (de pildă în scoarțele, ouăle încondeiate și icoanele pe sticlă) îi arată pe Adam și Eva de o parte și de alta a pomului din mijlocul raiului (**Facerea 2, 9; 3, 1—7**); textul biblic pune însă ispita la pomul cunoștinței binelui și răului, nu la pomul vieții. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

379 sursa: **Luca 13, 6—9** (pilda smochinului neroditor: „Taie-l! De ce să ocupe locul în zadar?”) și **Matei 21, 18—20** / Marcu 11, 12—14, 20—21 (smochinul blestemat de Hristos, care se usucă îndată). [Luca (Biblia sinodală), ro.]

Este interesantă expresia „Schimnicul cel vechi de zile”, identică aproape cu „Bătrânul zilelor[380]” din Kabala[381] iudaică[382],

[356 (89)]

desemnând principiul ciclilor de existență, autorul lor, care este în centrul lor și deasupra lor. În realitate, el este expresia hominală a Centrului Lumii, în jurul căruia se rotesc eonii. Un răsad al lui îl sădește Gheorghe în fața casei. Din această perspectivă se înțelege ce simbolizează indicația că la umbra lui sporovăiesc și se sfătuiesc oamenii. Este vorba de Marele Sfat care orânduiește Devenirea lumii. Acest Mare Sfat se perpetuează și se înnoiește în decursul generațiilor, într-o familie care, în primul rând, este spirituală. Casa, în realitate, este un templu subordonat arborelui; nu copacul se află în fața ei, ci ea este coextensivă copacului, la rădăcina lui, regentând tot ce Marele Arhitect clădește în decursul evilor. Putem astfel tâlcui vorbele pustnicului; „Să sădești, omule, un pom în fața casei tale, îndată ce te însori, ca să stai la umbra lui, pe prispă, cu nevasta și cu pruncii tăi iar când vei fi bătrân să stai la umbra lui cu nepoții și să le spui povești. Și să rămână pomul acela amintire în veac urmașilor tăi. Să spună strănepoților privind la dânsul; acesta-i pomul strămoșului nostru de demult, pe care l-a sădit în fața casei sale când și-a adus în casă femeie după legiuită rânduială, cu nuntă și cu dumnezeiască binecuvântare”. Totodată vorbele că „faptă mai bună ca sădirea și îngrijirea unui pom, nici că se află” amintesc de zicala hindusă[383] că „un brahman nu se poate face hermit decât după ce a întemeiat o familie, a scris o carte și a sădit un pom”.

Spuneam că gospodăria întemeiată este un templu la poalele Arborelui Lumii. Ea amintește „Mânăstirea mare cu nouă altare” din colindele noastre, mai ales modul cum aceasta derivă și se identifică de fapt cu centrul și Axul Lumii:

380 sursa: **Daniel 7, 9, 13, 22** — „Cel vechi de zile” (aram. *ʿAttîq Yômîn*), care șade pe tron cu veșmântul alb ca zăpada și părul ca lâna curată; în **Zohar** (*Idra Rabba*, III, 127b—145a) *Atika Kadisha* / *Atik Yomin* („Bătrânul Sfânt”, „Cel vechi de zile”) e fața supremă, Coroana (*Keter*). Expresia românească a basmului, „schimnicul cel vechi de zile”, reproduce întocmai formula Bibliei românești. [Daniel (Biblia sinodală), ro.]

381 Bătrânul zilelor — „Cel vechi de zile” (aram. (vezi pagina 441)

382 Kabala — Tradiția ezoterică a iudaismului (ebr. (vezi pagina 462)

383 sursa: Zicala, în această formă, nu am găsit-o în izvoarele hinduse: regula clasică a celor patru trepte ale vieții (*āśrama*) cere ca brahmanul să treacă prin starea de stăpân al casei (*gṛhastha*) înainte de a se retrage în pădure (***Manu-smṛti* VI, 1—2**: „Când stăpânul casei își vede pielea zbârcită, părul albit și fiul fiului său, atunci să se retragă în pădure”). Triada „să sădești un pom, să ai un fiu și să scrii o carte” e un proverb răspândit în lumea hispanică (atribuit adesea lui José Martí) și pus uneori pe seama Talmudului. [Mānava-dharmaśāstra (trad. G. Bühler, SBE 25), en]

„A venit omul mare[384]
Cu o secure mare,
La o pădure mare
Și-a ales un copac mare

[357 (90)]

Din care a făcut o Mânăstire mare
Cu nouă altare
Și la dalba mânăstire
Nouă preoți preoțesc,
Nouă dascăli citesc
În locaș dumnezeiesc.
Iar când popa cel mai mare
Zări ieșind sfântul soare
Se bucură foarte tare
Și la el că se uita
Și din gură-așa grăia...”

Simbolismul popular al Arborelui se îmbină, în colindă, cu cel solar; soarele este considerat ca fructul Arborelui Lumii.

„Acu, numai iacă într-o zi, pe când venea el de la câmp, obosit peste măsură, și trecea pe cărarea ce ducea pe lângă mlaștina de lângă sat, i s-a întâmplat un lucru de mirare.

În mlaștină căzuse un om bătrân cu părul și barba albă și striga după ajutor. Mlaștina era adâncă și se întâmplaseră de-a lungul anilor multe nenorociri. Căzuseră în ea vite și copii (din hârjoneală) și nu mai ieșiseră. Încercară oameni s-o sece, dar nu putură. Mlaștina avea niște izvoare pe dedesubt care o hrăneau de o țineau vie și dușmănoasă. Se vorbea că ar fi o mlaștină blestemată...

Și-acum, poftim, bătrânul, ista! Gheorghe n-a mai stat la gânduri nici o clipă căci bătrânul se scufunda văzând cu ochii. A sărit îmbrăcat așa cum era, l-a înhățat pe bătrân de-o mână, l-a tras către dânsul, s-a luptat înnebunit cu smârcurile care voiau pe semne să-i înghită pe amândoi și cu vai nevoie a ieșit la mal. Cum a ieșit, greu de înțeles! Oamenii din sat s-au crucit și nu le venea să creadă. «Se vede că m-a întărit Dumnezeu că altfel ne-am fi dus la fund amândoi»... gândea în sine Gheorghe, gâfâind și curățindu-și mâlul de pe mâini, de pe piept, de pe față și păr.

[358 (91)]

Când își îndreptă însă ochii către bătrânul de alături, minune nemaivăzută: bătrânul era liniștit și curat de parcă nici nu l-ar fi atins mlaștina, cu fața

384 vers. **Colind popular românesc al „mânăstirii cu nouă altare”** — tipul „Mânăstirea din copac” (bradul tăiat din care se face o mânăstire „cu nouă altare, nouă preoți, nouă dascăli”), răspândit în Moldova și Muntenia; variante în **G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române* (1885)** și în culegerile lui Al. Viciu și Monica Brătulescu (*Colinda românească*, 1981, tipurile „Mănăstirea”). N-am identificat varianta exactă citată; textul pare redat din memorie sau dintr-o culegere locală. [G. Dem. Teodorescu — Poesii populare române (1885), ro.]

blândă, cu ochii albaștri și cu părul, nu alb cum i se păruse la început, ci argintiu și strălucitor”.

Întâmplarea amintește de sfântul Christofor și de sfântul Iulian, iubitorul de oaspeți[385], care au dus pe Hristos în brațe, peste o apă.

Era aproape inutil să subliniem că mlaștina este identică cu „borboros”-ul (cuvânt a cărui traducere de altminteri în română este „mlaștină”, iar în franceză „bourbier”[386]) care în misterele antice desemna starea marii majorități a oamenilor, lipsită de autonomie și de libertatea mișcărilor, atrași și supți de abisurile iadului. Inițiabilii ce mergeau din Athena spre Eleusis trebuiau, în timpul procesiunii, să străbată un astfel de „borboros”[387]. Probațiunea era rituală, comună tuturor inițiaților; înainte de „salire alle stelle”[388], de a se cățăra spre stele, oamenii trebuie să străbată și să elimine posibilitățile lor infernale. Tot așa, o zicală inițiatică spune că acolo unde se deschide o poartă a cerului se cască și o gură a iadului[389]. Amândouă, arbore și mlaștină, se găsesc în satul nostru, în proximitate spațială.

Dar starea bătrânului din mlaștină nu era aceeași cu a celorlalți oameni; el este neafectat de mlaștină, curat ca îmbrăcat de eter, ceea ce arată caracterul său de „misionat”, de Avatara[390][391].

În realitate este identic cu „schimnicul cel vechi de zile” de la începutul basmului care i-a poruncit lui Gheorghe să sădească un copac în fața casei; este o ipostază a lui care-l pune la încercare pe omul nostru, declanșând astfel creșterea și „definitivarea” copacului închircit, redus deocamdată la o simplă potențialitate.

De notat că scoaterea lui Dumnezeu din mlaștină a avut loc seara, deci în al doilea echinox al oricărui ciclu, punct de echilibru care trece repede și în care trebuie luată decizia de

---

385 sursa: **Iacopo da Varazze, *Legenda aurea*, cap. C („De sancto Christophoro”) și cap. XXX („De sancto Juliano”)** — uriașul Cristofor („purtătorul lui Hristos”) trece peste râu un copil care se face tot mai greu: e Hristos, care poartă lumea; Iulian Ospitalierul, după ce și-a ucis fără să știe părinții (motiv oedipian!), trece călătorii peste un râu și îl primește pe Hristos sub chipul unui lepros. Povestea lui Iulian e repovestită de Flaubert, «La Légende de saint Julien l’Hospitalier» (*Trois contes*, 1877). [Iacopo da Varazze — Legenda aurea, la]

386 „mocirlă, mlaștină” (fr.), înrudit cu *bourbe* „noroi”; corespunde gr. βόρβορος (*borboros*).

387 „a urca la stele” (ital.) — ultimul vers al *Purgatoriului* lui Dante (XXXIII, 145): „puro e disposto a salire a le stelle” („curat și gata să urc la stele”); fiecare cantică a *Divinei Comedii* se încheie cu cuvântul *stelle*.

388 sursa: Despre o probă a mlaștinii pe drumul procesiunii eleusine nu există mărturii antice directe; mâlul (βόρβορος) e în schimb soarta celor neinițiați în Hades (**Platon, *Phaidon* 69c; *Republica* II, 363d**; **Aristofan, *Broaștele* 145—146, 273**, unde Dionysos și Xanthias trec pe lângă mlaștina în care zac nelegiuiții, înainte de a-i întâlni pe inițiați). Pe Calea Sacră se trecea însă podul peste râul Kephissos, unde aveau loc „glumele podului” (γεφυρισμοί). [Platon — Phaidon (textul grecesc), grc]

389 sursa: Zicala nu am putut-o identifica literal; ideea e la Guénon (de ex. *Le Règne de la Quantité et les Signes des Temps*, 1945, cap. XXIV—XXV, despre „fisurile” Marii Ziduri) și în proverbul german „Wo Gott eine Kirche baut, da baut der Teufel eine Kapelle daneben” („Unde Dumnezeu zidește o biserică, diavolul își face alături o capelă”).

390 *avatāra* (sanscr., „coborâre”) — „coborârea” divinității în lume, sub chip de om sau de animal, ca să restabilească ordinea (*Bhagavad-Gītā* IV, 7—8). (vezi pagina 439)

391 Avatara — „Coborâre” (sanscr. (vezi pagina 439)

[359 (92)]

către spirit pe ce drum apucă. Dacă Gheorghe „nu l-ar fi scos pe Dumnezeu din mlaștină” ar fi intrat în făgașul forțelor negative a căror putere crește totdeauna începând cu al doilea echinox al unui ciclu (fie cosmic, fie al evoluției unui spirit) până la sfârșitul ciclului.

> *„Bătrânul acesta a deschis gura și a grăit către Gheorghe:*
>
> *— Cu se să te răsplătesc că m-ai scăpat de la moarte?*
>
> *Lui Gheorghe i-a fost frică tare și i-a răspuns:*
>
> *— Cu nimica, Doamne!*
>
> *Bătrânul nu s-a lăsat:*
>
> *— Nu se poate. Altfel nu se poate* (pentru că așa este legea „acțiunilor și reacțiunilor concordante” — Apurva[392][393], n.n.).
>
> *Atunci Gheorghe și-a amintit de pomul din fața casei lui și a îndrăznit să spună:*
>
> *— Doamne, fă să am în fața casei mele, un pom ca lumea.*
>
> *— Gheorghe, a vorbit din nou bătrânul, tu spui un pom ca lumea; vrei un pom frumos sau un pom bogat? ca să știu și eu ce să fac?*
>
> *Gheorghe s-a scărpinat în cap cu nedumerire. Nu știa cum să se hotărască. Se gândea că și cu un pom bogat, tot sărac este! Că ce poate fi bogăția unui singur pom? Dac-ar avea câteva zeci de pomi sau câteva sute, cum au bogații satului, ar fi altceva. Dar așa...*
>
> *— Doamne, fă să am un pom frumos în fața casei! s-a hotărât el”.*

Cu alte cuvinte, Gheorghe are de ales între cantitate și calitate și face alegerea cea bună, căci frumosul este prezența reală a lui Dumnezeu în lumea noastră. Altfel

[360 (93)]

spus, dacă înlocuim cantitatea cu bunătatea, Frumusețea rămânând aceeași, Bunătatea este fața externă a lui Dumnezeu pe când Frumusețea este fața lui internă, dar potrivit legii de analogie inversă pe pământ frumusețea este vizibilă, pe când bunătatea este invizibilă. De aceea, când Gheorghe alege Frumusețea coboară pe Dumnezeu pe pământ, ceea ce înseamnă, într-un anumit loc și într-un anumit timp, suprimarea legilor de aramă[394] care conduc

---

392 *apūrva* (sanscr., „ceea ce n-a mai fost, nemaiîntâlnit”) — în Pūrva-Mīmāṃsā (Jaimini, Śabara), puterea nevăzută lăsată de faptul ritual, care leagă acțiunea de rodul ei viitor; Guénon o descrie ca potențialitate subtilă între acțiune și reacțiune („legea acțiunilor și reacțiunilor concordante”, cum o numește autorul). (vezi pagina 436)

393 Apurva — Apūrva (sanscr., „ceea ce n-a mai fost, nemaiîntâlnit”) — în Pūrva-Mīmāṃsā (Jaimini, Śabara), puterea nevăzută lăsată de faptul ritual, care leagă acțiunea de rodul ei viitor; Guénon o descrie ca potențialitate subtilă între... (vezi pagina 436)

394 sursa: Aluzie probabilă la vârsta de aramă (v. p. 64) și la expresia biblică despre cerul „de aramă” al celor neascultători (**Deuteronomul 28, 23**: „Cerul de deasupra capului tău va fi de aramă, și pământul de sub tine de fier”) — legile aspre, implacabile, ale lumii decăzute. [Deuteronomul (Biblia sinodală), ro.]

lumea noastră. Și într-adevăr, în fața casei lui Gheorghe se ridică, miraculos și într-o clipă, Arborele vieții, Axis Mundi, în care toate condițiile limitative ale stării noastre de fire sunt desființate.

> *«Bine Gheorghe a spus bătrânul. Mâine dimineață ai să ai în fața casei un pom mare și frumos și așa va rămâne pentru totdeauna. Pomul va fi de aur și va avea în vârf o pasăre de aur cu pui de aur și pasărea aceasta va juca acolo sus cu puii ei și va cânta. Să nu se atingă nimeni din familia ta de pomul acesta. Nici familia ta, nici tu. Și nici urmașii tăi. Că dacă-l atinge cineva, pomul cel frumos pe care l-ai dorit piere, se face nevăzut și rămâne în locul lui alt pom».*
>
> *Și grăind acestea, bătrânul s-a făcut pe dată nevăzut, lăsându-l pe Gheorghe speriat și nedumerit. Se întreba chiar dacă n-a visat. Nu putea să fie vis, se lămurea și se întărea el singur, pentru că era plin de tot mâlul greu mirositor al mlaștinei și se vedea și malul rupt, frământat și amestecat în tot felul, al mlaștinei, așa cum s-a năcăjit el cu groaza morții în suflet ca să-l scape pe bătrân și pe sine.*
>
> *— Ce-i cu tine? l-a luat femeia la rost, acasă, când l-a văzut în halul acela.*
>
> *— L-am scos pe Dumnezeu în spate din mlaștină, a îngăimat Gheorghe.*
>
> *— Ce-ai făcut?*
>
> *— Doar am spus! L-am scos pe Dumnezeu din mlaștină. Se zbătea și striga ajutor. N-aveam ce face. Tocmai treceam pe-acolo. Soarele stătea s-apună.*
>
> [361 (94)]
>
> *— Omule, lasă prostiile! Ai căzut în mlaștină, păcătosule, adormitule! Puteai să te-neci și mă lăsai văduvă cu trei copchii și cu unul în pântece!”*

Văicăreala femeii se prelungește până când Gheorghe îi spune:

> *„— Ajunge, femeie, că râd vecinii de noi! Nu glumesc și nici nu sunt nebun. L-am scos pe Dumnezeu din mlaștină, cum ți-am spus și drept răsplată, mâini dimineață, în zorii zilei, ai să vezi un pom de aur în fața casei noastre, în locul pricăjitului de pom pe care îl avem acuma...*
>
> *Femeia a ascultat cu băgare de seamă, ștergându-și lacrimile, ce spune omul ei și abia acum se îngrozește cu adevărat și începe să bocească și mai tare:*
>
> *— „Doamne, ai trimis foc și jăratic pe capul nostru! Ce ți-am făcut, Doamne, ce ți-am greșit, de-ai trimis nebunia în capul omului meu. Mai bine, Doamne, se înneca în mlaștina blestemată decât înnebunea! Mai bine aveam un mort în casă decât un nebun!”*

Și văicăreala femeii continuă de parcă-i făcea plăcere să se asculte pe ea însăși, ceea ce arată că forțele negative nu înțeleg prea bine ce se întâmplă, dar simt că este ceva împotriva lor și ele nu pot renunța la influența crescândă și ar fi preferat ca Gheorghe să moară cu starea sa inferioară ca să-l aibă mereu sub puterea lor decât să treacă pe o treaptă superioară în care îl pot scăpa de sub dominație.

Al doilea pom, cel de aur, apare dimineața, deci după primul echinox (de echilibru Yin—Yang) a unui ciclu, când forțele pozitive sunt în creștere și mai puternice ca cele negative.

> *„Dar a doua zi, când a văzut cu adevărat pomul de aur în fața casei, nu s-a mai îndoit și n-a mai bocit ci s-a bucurat și s-a minunat; se uita cu sfială la omul ei.*
>
> *— Omule, iartă-mă!*

[362 (95)]

> *Gheorghe i-a povestit cu deamănuntul toată întâmplarea. I-a chemat și pe copii și, așa cât puteau înțelege ei, le-a spus și lor. N-a uitat să le spună că nu-i voie să se atingă cineva de pomul acesta sfânt.*
>
> *A povestit și vecinilor (că Dumnezeu îi dăduse voie). A spus și părintelui din sat. A spus la tot omul și la tot drumețul care trecea pe acolo și întreba. Toți știau că nu-i voie să te atingi de pom. Că dacă se atinge de pom unul din casa lui Gheorghe, se schimbă în alt pom. Că dacă se atinge unul din afară, vrând să fure ceva sau să strice ceva, acela va muri!*
>
> *Se dusese vestea până departe despre minunea din ograda lui Gheorghe. Până și împăratul acelei țări și împărăteasa și coconii lor au venit în caleașcă trasă de patru cai, cu sulițași călări înainte și îndărăt, ca să vadă minunea”.*

Dumnezeu scos din mlaștină de o ființă exterioară închipuie promovarea elementului olimpic din om ținut captiv de elementele titanice: Dionysos, fiul lui Zeus, a fost sfâșiat de titani[395]. Tatăl ceresc i-a mistuit cu fulgerul său și din cenușa lor l-a făcut pe om, a cărui misiune este să elibereze scânteia olimpică din centrul său. Este o schimbare a accentului de gravitate din om, din cantitativ în calitativ, prin subtila „artă a balanțelor”[396] cum este numită în hermetism. Aceasta înseamnă că episodul din basmul românesc, ca și tot restul, comportă și o interpretare microcosmică. Procedeul este dealtminteri adevărat pentru toate miturile.

Această liberare a elementului olimpic a scânteii divine din robia titanică (a impurificărilor) este misiunea

[363 (96)]

principală a omului pe pământ, mai întâi în ce-l privește ca individ, apoi și în macrocosmos, întrucât omul ocupă locul central în planul nostru de existență. Inițierea în Mistere avea aceasta ca principală țintă. Când scânteia olimpică a fost dezrobită de Întunecime, ea capătă un rol pozitiv, echivalent cu

395 traducere a ar. *ʿilm al-mīzān*, „știința balanței” — doctrina alchimistului Jābir ibn Ḥayyān (sec. VIII—IX, *Kitāb al-mawāzīn*), care măsoară proporțiile calităților și naturilor din fiecare corp, ca să le echilibreze; la autor, și arta interioară de a muta „centrul de gravitate” al ființei. (Lovinescu a intitulat el însuși un capitol „Arta balanțelor”.)

396 sursa: **Mitul orfic al lui Dionysos-Zagreus** — Olympiodor, *Comentariu la Phaidon* 1, 3—6 (sec. VI); Proclus; fragmentele orfice (Kern 210—232): titanii, cu fețele albite cu ghips, îl ademenesc pe pruncul Dionysos cu jucării (oglinda, sfârleaza), îl sfâșie și îl mănâncă; Zeus îi fulgeră, iar din funinginea lor se naște omul, care poartă în sine și elementul titanic, și scânteia dionisiacă. Platon face aluzie la „vechea natură titanică” (*Legile* III, 701c). [Platon — Phaidon (textul grecesc), grc]

uleiul care hrănește feștila Eternității. Operația este numită în Kabală „Makifim[397]”[398], *deplasare a luminilor*; ceea ce era inferior se transmută în superior, iar superiorul se corporifică. Omul autonom devine un arbore inversat, cu rădăcinile în cer[399].

În alți termeni, Kabala solidarizează statutul (exilul) Șehinei[400][401] (prezența reală a divinității în om și în univers) cu Statutul poporului evreu. Eliberarea scânteii divine din evreul pios va duce și la eliberarea din Exil și niciodată inversul.

Faptul că Gheorghe scoate din mlaștină pe Dumnezeu „liniștit” și curat de parcă nu l-ar fi atins „mlaștina” amintește doctrina creștină a celor două naturi din Hristos: Dumnezeul suferitor (Deus patibilis[402])[403] nu afectează pe Dumnezeul transcendent, impasibil, deși ipostazele sunt indisolubil solidare.

Dumnezeu îmbie pe Gheorghe cu orice dar și-ar dori. Intimidat și modest, țăranul se recuză. Dar Dumnezeu de data asta poruncește: Gheorghe nu are dreptul să refuze. Domnul, zice textual: „Altfel nu se poate”. Altfel spus, fapta bună sau rea a omului face să intre în acțiune o lege. Este o ilustrare a *Apurvei*, a legii „Acțiunilor și Reacțiunilor concordante”.

Printr-un miracol, copăcelul închircit devine peste noapte Arborele Lumii. Ca în toate miracolele și acesta este o trecere la limită a unui lung proces neperceput din afară. Seamănă cu cristalizarea subită a unei soluții suprasaturate de sare.

Reamintim că Gheorghe a ales, la somația Domnului, Arborele Frumuseții în locul Arborelui Bogăției. Or, frumusețea este inefabilă, intangibilă. De aceea Dumnezeu

---

397 *makkifim* (ebr., „înconjurătoare”, pl. de la *makkif*) — în Cabala lurianică, *or makkif*, „lumina înconjurătoare” (transcendentă), față de *or pnimi*, „lumina lăuntrică” (imanentă); traducerea autorului, „deplasare a luminilor”, redă mai degrabă procesul de schimb dintre cele două lumini (superiorul care coboară, inferiorul care urcă) decât sensul literal al cuvântului. (vezi pagina 469)

398 sursa: ***Katha-Upanișad* VI, 1** (II, 3, 1: „Cu rădăcinile în sus, cu ramurile în jos stă smochinul cel veșnic”); ***Bhagavad-Gītā* XV, 1**; **Platon, *Timaios* 90a** („suntem o plantă nu pământească, ci cerească”, cu rădăcina — capul — în cer). [Kaṭha Upaniṣad (trad. F. Max Müller, SBE 15), en]

399 Makifim — Makkifim (ebr., „înconjurătoare”, pl. (vezi pagina 469)

400 *Šəḵīnāh* (ebr., „sălășluire”, de la *šāḵan* „a locui”) — prezența reală a lui Dumnezeu în lume, în Templu și în comunitatea lui Israel; în Cabală, ultima Sefira (*Malkhut*), aspectul feminin al Divinității, care „merge în exil” odată cu Israel (Talmud, *Megillah* 29a; Zohar). (vezi pagina 491)

401 Șehinei — Šəḵīnāh (ebr., „sălășluire”, de la šāḵan, „a locui”) — prezența reală a lui Dumnezeu în lume, în Templu și în comunitatea lui Israel; în Cabală, ultima Sefira (Malkhut), aspectul feminin al Divinității, care „merge în exil” odată… (vezi pagina 491)

402 „Dumnezeul pătimitor” (lat.; forma obișnuită: *passibilis*) — formula paradoxului hristologic: Sf. Ignatie al Antiohiei, *Către Efeseni* 7, 2 („întâi pătimitor, apoi nepătimitor”, πρῶτον παθητὸς καὶ τότε ἀπαθής) și *Către Policarp* 3, 2 („cel nepătimitor, care pentru noi a devenit pătimitor”); *Tomosul* papei Leon către Flavian (449): „Deus impassibilis non dedignatus est homo esse passibilis”. [Efeseni (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 449)

403 Deus patibilis — „Dumnezeul pătimitor” (lat.; forma obișnuită: passibilis) — formula paradoxului hristologic: Sf. (vezi pagina 449)

[364 (97)]

poruncește cu strășnicie ca nimeni să nu se atingă de pom, „nimeni din familia ta și urmașii tăi”.

Arborele frumuseții este prin definiție Arborele unității și chiar a ceea ce este deasupra ei; bogăția este, prin definiție, multiplicitate, reductibilă firesc la dualitate, care își are rădăcina în Arborele dual al Cunoștinței Binelui și Răului, deosebit de Arborele Vieții care, singur, se află în centrul Raiului[404].

Deocamdată vom sublinia că, în ciuda aparențelor, Gheorghe nu poate fi identificat, tale-quale[405], cu Adam, deoarece alegerea pe care o face este exact contrară a acestuia din urmă.

Deci pomul este mare și frumos și așa va rămâne pentru totdeauna. Pomul este de aur, are în vârf o pasăre de aur, pasărea se joacă împreună cu puii ei și cântă. Nimeni nu are dreptul să se atingă de pomul frumos, pentru că dispare și rămâne în locul lui alt pom.

Pomul rămâne mare și frumos pentru totdeauna, pentru că reprezintă în lumea noastră perpetuitatea și chiar Eternitatea, și intersectează planul nostru de fire în centrul lui, care nu mai este spațial. Chiar geometric antinomiile se resorb în centru. Este de aur pentru că se reactualizează în toată plenitudinea, din vârsta de aur.

Este o unanimitate tradițională în a socoti Arborele ca simbolizând Axis Mundi, iar crengile lui ca stările multiple de fire, orizontale față de verticala trunchiului, simbol al Osiei Lumii, străbătându-le prin centrul lor și unificându-le în Manifestarea Totală. Păsările — iar unanimitate tradițională! — sunt entități angelice, situându-se pe crengi, în planurile superioare de fire, lumea noastră fiind luată ca plan de referință. Reamintim parabola evanghelică despre grăuntele de muștar[406] care devine copac mare unde se adăpostesc păsările cerului.

Or, în basmul nostru, se vorbește de o *singură* pasăre de aur așezată exact în vârful arborelui, al verticalei polare, și nu excentrică asemenea păsărilor ce se află pe crengile

[365 (98)]

laterale. Aceasta înseamnă că avem de-a face cu un șef din ierarhia cerească. Puii de aur, probabil în număr de 6, reprezintă constelația zodiacală

404 sursa: **Facerea 2, 9** — „pomul vieții în mijlocul raiului și pomul cunoștinței binelui și răului”; Guénon (*Le Symbolisme de la Croix*, 1931, cap. IX, «L’Arbre du milieu») arată că pomul vieții e unitar și central, pe când cel al cunoașterii e dual, fiindcă desparte contrariile. [René Guénon — Le Symbolisme de la Croix (1931), fr.] [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

405 „întocmai așa cum este” (lat. *tale quale*, „astfel cum”) — fără nicio modificare sau rezervă.

406 sursa: **Matei 13, 31—32** — „Asemenea este împărăția cerurilor grăuntelui de muștar [...] care este mai mic decât toate semințele, dar când a crescut este mai mare decât toate legumele și se face copac, încât vin păsările cerului și se sălășluiesc în ramurile lui”; și Marcu 4, 30—32; Luca 13, 18—19. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

Cloșca cu pui[407][408] (Pleiadele[409] 1+6); când sunt în număr de 7, mai pot reprezenta sferele planetare, stelele Carului Mare, crucea cu trei dimensiuni (1 centru + 3 drepte), cele 6+1, zilele Creațiunii.

Avem toate motivele să credem că simbolismul Arborelui în basmul nostru aparține Tradiției Primordiale, motive extrinsece, derivând din datele ce ne-au rămas despre tradițiile dacice, dar și intrinsece povestirii.

Ni se spune că pasărea din vârful Arborelui cântă și joacă împreună cu puii ei. Este vorba de un dans și de o muzică sacră, exprimând Armonia Sferelor, elaborată în Centrul lumii, iradiind în tot Universul pe care-l regentează, însuflețindu-l.

Am mai spus de ce Dumnezeu a interzis lui Gheorghe și tuturor să atingă arborele. Când Hristos i-a spus Mariei Magdalena să nu se atingă de El, (noli me tangere)[410][411], Maria a ascultat; de aceea este cea mai mare dintre sfinte, co-răscumpărătoare a neamului omenesc, ca și Maica Domnului, al cărei nume îl poartă. Reamintim că pomul din basmul nostru este Arborele Frumuseții și de aceea neatingibil.

„Dar de săraci, tot săraci eram...” ceea ce, pe lângă sensul material, trebuie înțeles și în sensul Evangheliei în care se spune că mântuirea și cunoașterea nu sunt accesibile decât celor săraci cu duhul[412], adică acelora care și-au unificat astfel spiritul ca să poată oglindi Unitatea, care nu se poate reflecta într-un iaz zbuciumat de mii de valuri.

[366 (99)]

> *„După câțiva ani* (care în mituri pot fi eoni, n.n.) femeia lui Ion a început să cârtească[413]. Că ce folos are ea de la pom? Că de ce a fost prostălău și n-a cerut și el altceva din care să aibă un folos? Că chelului tichie de mărgăritar îi trebuie?[414] (Gura păcătosului: tocmai chelului îi trebuie tichie de mărgăritar,

407 sursa: **Pleiadele** (roiul M45 din Taur, de pe ecliptică, nu o constelație zodiacală propriu-zisă) — la greci cele șapte fiice ale lui Atlas și ale Pleionei (Hesiod, *Munci și zile* 383—384; Ovidiu, *Fastele* IV, 169—178, unde se spune că una din cele șapte nu se mai vede, de unde „șase”); în popor „Cloșca cu pui”, „Găinușa”. [Hesiod — Munci și zile (textul grecesc), grc]

408 Cloșca cu pui — Numele popular românesc al Pleiadelor, roiul de stele din constelația Taurului, închipuite ca o cloșcă de aur cu puii ei; în «Povestea găinușii de aur», pasărea de aur din vârful pomului cu puii ei, probabil șase, „reprezintă... (vezi pagina 447)

409 Pleiadele — Pleiadele (gr. (vezi pagina 483)

410 „nu te atinge de Mine” (lat.) — cuvintele lui Hristos înviat către Maria Magdalena, **Ioan 20, 17** (Vulgata). [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

411 sursa: **Ioan 20, 17** — „Nu te atinge de Mine, căci încă nu M-am suit la Tatăl Meu” (Vulgata: „Noli me tangere”). Titlul de „co-răscumpărătoare” dat Mariei Magdalena e al autorului, nu al tradiției; Biserica o numește „cea întocmai cu Apostolii”. [Ioan (Biblia sinodală), ro.]

412 sursa: **Matei 5, 3** — „Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este împărăția cerurilor”. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

413 sursa: Proverb românesc: „Chelului tichie de mărgăritar (îi trebuie)” — despre un lucru de prisos sau nepotrivit pentru cine îl primește (Zanne, *Proverbele românilor*); autorul îi răstoarnă sensul: tocmai chelului îi trebuie tichia.

414 sursa: În textul basmului, eroul e Gheorghe; „Ion” e probabil o scăpare (a povestitorului, a culegătorului sau a autorului, sub impresia lui Ion Adusu din basmul precedent).

n.n.). *Că ce se zgâiesc la poarta lor toți veniții de pe lume, de nu mai are liniște? Și câte și mai câte…*

— Măi femeie, fii liniștită și nu cârti că s-a mânia Dumnezeu. Vrei să pățim vreo poznă? Tu nu vezi că aici îi lucru dumnezeiesc?

Femeia se mai liniștea un timp. Dar când vedea că copchii cresc mari, că fetele se ridică și le vine rândul să iasă la horă și nu-i la casă nici vacă cu lapte, nici porc de tăiat la Crăciun, nici plug, nici boi la arat, nici pâine deajuns în pod, iar o apucau hachițele.

— Taie-l, dracului, de pom că mai mult îmi face sânge rău când îl văd plin de aur și de podoabe, iar noi suntem plini de sărăcie. Tu nu vezi că cu un pom de aista, sărăcia noastră sare și mai mult în ochi?

Gheorghe însă o lua cu vorbă bună și o potolea. Pentru el nu era plăcere mai mare decât să stea noaptea târziu și să vadă cum în întuneric tot copacul strălucește ca o văpaie potolită și cum pasărea din vârf joacă cu puii ei rotindu-se și cântând mai frumos decât privighetoarea.”

Nici nu se poate indica mai bine preponderența facultăților contemplative și spirituale la bărbat (yang) a celor active și materiale la femeie (yin).

Reluăm:

„După ce stătea așa pe prispa casei de lut, se liniștea, uita de necazurile și zăduful zilei, și simțea cum capătă putere ca a doua zi să ia de la capăt munca pe la cei bogați.

Anii au trecut. Copchiii au crescut și ei. Erau acum în total șapte: trei băieți și patru fete”.

[367 (100)]

Dacă puii de pasăre erau șapte, apoi copii lui Gheorghe, tot șapte, erau un reflex pământean al lor.

„Într-o zi, nevasta lui Gheorghe și cu băiatul lor cel mai mare se sfătuiesc cât se sfătuiesc și la urmă hotărăsc ca el, flăcăul, care era și mare vânător, să tragă cu arcul și să doboare pasărea de sus. Că ce adică are să se întâmple? Bătrânul acela a spus că dacă vreunul din familia lor se atinge de pom, atunci pomul se schimbă din pomul de aur, în alt pom! Dar ei nu se ating de el. Nu pun nici unul din ei, nici mâna, nici degetul, nici limba, nici măcar vârful unghiei. Ei trimit doar o săgeată în pasărea de sus. Să cadă jos, s-o ia, să vadă și ei ce-i cu ea, s-o vândă, să se îmbogățească. Pomul are să rămână tot așa că doar nu l-au atins. Iar dacă a fi să se schimbe, să se schimbe atunci! Să vadă în ce fel de pom se schimbă. Poate se schimbă într-un pom mai frumos ca aista și atunci tot au un folos. Da dacă s-a schimba în unul mai urât, atâta pagubă, că mai săraci ca acuma, tot n-or fi!”

Este raționamentul tip al tuturor făuritorilor de subversiuni, care fac rămășag cu necunoscutul,cu aleatorul târg ce se dovedește până la urmă un pact cu minciuna, o cochetărie cu Abisul, un joc pe funie, deasupra prăpastiei, a măscăriciului. Se sacrifică o certitudine pentru o ipoteză-nălucă. (Ce-ar fi?

Dacă-ar fi?). Spiritul întregului joc este centrat pe cantitativ. Omorâm pasărea, dar rămâne în schimb tot pomul!

> *„Cum au zis, au și făcut. Dar în clipa când săgeata a pornit din arc, pasărea măiastră cu puii ei de aur a zburat*
>
> [368 (101)]
>
> *în sus și s-a tot dus până nu s-a mai văzut iar pomul de aur s-a schimbat și el pe loc într-alt pom rotat, cum nu se mai văzuse niciodată pe nicăierea, rămuros, plin de fructe mari și rotunde și foarte bune la gust.*
>
> *Când a venit Gheorghe de la munca lui, a rămas trăsnit. A strigat la ei, i-a batjocorit, i-a amenințat, apoi s-a așezat pe prispă, acolo unde se așeza de obicei când asculta cântecul fără seamăn al păsării măiestre și a plâns cu amar.*
>
> *Nu mai avea nici un curaj și nici o bucurie. Parcă se rupsese ceva dintr-însul. I se părea că a doua zi, n-are să mai poată pleca la muncă. Până acum asculta cântecul păsării, se uita la strălucirea pomului și se umplea de putere. De acuma înainte are să fie tare greu, își zicea el deznădăjduit.*
>
> *În aceiași noapte s-a arătat în vis bătrânul acela pe care nu-l mai văzuse de atâția ani. Era neschimbat și i-a vorbit cu blândețe:*
>
> — Eu sunt Domnul Dumnezeul tău și tu ești fiul meu prea iubit[415]. Întărește-ți inima și nu lăsa înstrăinarea să doboare sufletul tău! Bucură-te, că eu n-am uitat ce-ai făcut pentru mine. Și în veci nu voi uita că cu prețul vieții tale l-ai luat în spate pe Domnul Dumnezeul tău!”

Binecuvântare pe care Dumnezeu nu o poate da decât unui Avatara sau unui colaborator îngeresc de pe pământ pentru mântuirea oamenilor, deci nepătat de orice vină. După cum Dumnezeu, la începutul basmului, iese alb și curat din mlaștină, tot așa și Gheorghe iese nepătat, sans peur et sans reproche[416], din întorsătura care s-a produs. Se vede cât de prudenți trebuie să fim în aprecierile noastre. Nu trebuie să ne grăbim să identificăm pe Gheorghe cu Adam.

De altminteri, doctrina ciclică în faza ei inevitabil descendentă este o realitate cunoscută în tradițiile cu formă metafizic-mitologică, deoarece gravitatea este una din legile fundamentale ale universului, inerentă și desfășurării ciclice; doctrina păcatului originar este o ferestruică îngustă

[369 (102)]

destinată unei categorii de umanitate cu puțină calificare intelectuală, la care evidența metafizică este înlocuită cu codurile de legi. Aceasta, fără prejudiciul dimensiunii ezoterice care se suprapune, invizibilă și inevitabilă, pe

---

415 sursa: Formula unește începutul Decalogului (**Ieșirea 20, 2**: „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău”) cu glasul Tatălui la Botezul și la Schimbarea la Față a Domnului (**Matei 3, 17; 17, 5**: „Acesta este Fiul Meu cel iubit, în care am binevoit”); v. și p. 113. [Ieșirea (Biblia sinodală), ro.]

416 „fără frică și fără prihană” (fr.) — supranumele cavalerului Pierre Terrail, senior de Bayard (c. 1476—1524), „le chevalier sans peur et sans reproche”, idealul cavalerului desăvârșit.

schela exoterismului și a legiferării religioase. Multiplicitatea stărilor de fire implică și diversitatea perspectivelor.

Notăm în treacăt caracterul exclusiv cantitativ implicit în gestul băiatului și al mamei lui. (Nu ne atingem de ditai copacul, impresionant prin mărimea și dimensiunile lui, ci doar de o jivină care aproape nici nu se vede). Tot așa poți spune: „Nu ne atingem de cerc care înfășoară un continent ci doar de centrul lui, pe care de altminteri încercăm să-l dibuim, căci nimeni nu-l vede”. În adevăr, nimeni nu poate atinge cu mijloace omenești centrul, care se sustrage oricărei uzurpări, și aceasta o arată admirabil basmul când săgeata nu nimerește pasărea evanescentă, prezentă nicăieri și pretutindeni, pentru că se află în altă dimensiune decât a noastră.

Numai în elementele de basm citate până acum se poate desprinde în ce moment ciclic se situează mitul. În prima parte, sub mișuna taclalelor țărănești se manifestă în pura ei strălucire Tradiția Primordială orbitor pusă în evidență de Arborele de Aur și de Pasărea măiastră de Aur. Ce le ia locul după aparenta răzvrătire a Fiului Femeii o spune limpede citatul în continuare care arată și făgăduința lui Dumnezeu:

> *„Drept aceea, Pasărea de Aur care-ți cânta și te întărea și-ți umplea inima de bucurie și de pace, n-a fost luată de tot de la ochii tăi. Ea se găsește pe cer, așezată de mine ca să fie*
>
> [370 (103)]
>
> *priveliște și încântare ochilor tăi. Uită-te pe cer și unde-i vedea un cuibar cu stele, acolo-i «Găinușa de Aur». Acolo n-o mai ajunge nici o săgeată.* (Constelația «Cloșca cu pui» — Pleiadele, n.n.)[417].
>
> *Când vei simți că ți-i greu și că munca te doboară, că nedreptatea te încovoaie, ridică fruntea ta și ochii tăi și sufletul tău sus, către «Găinușă». Ai să te simți întărit și liniștit și curățit de toate frământările și temerile”.*

Tot în treacăt, frumoasa ținută literară a textului aparține probabil culegătorului, nu povestitorului. Dar forma lui actuală nu prejudiciază valoarea intrinsecă a simbolurilor. Nu este nici o contradicție. Să ne aducem aminte în cazul basmelor lui Creangă[418]: s-a recunoscut că frumusețea lor literară nu prejudiciază însemnătatea lor folclorică și mai cu seamă cea ezoterică.

Deocamdată, vedem că arborelui din prima parte a basmului, dispărut în cer, i se substituie un altul care-l reprezintă. Tot așa și în același mod, se poate infera că în locul păsării primitive apare o alta, „înlocuitoare”; și aici atingem problema atât de importantă din punctul de vedere al doctrinei tradiționale a ciclilor, problema *substituirilor*. Pentru a fi înțeleasă, trebuie să avem mereu în

417 sursa: **Pleiadele** — în credințele românești Cloșca cu pui sau Găinușa e o cloșcă de aur cu puii ei, pusă pe cer (legenda fetei și a cloștii fermecate; Tudor Pamfile, *Cerul și podoabele lui după credințele poporului român*, 1915; Ion Otescu, *Credințele țăranului român despre cer și stele*, 1907).

418 sursa: Despre Creangă ca povestitor care nu „inventează”, ci dă formă literară materialului folcloric: **G. Călinescu, *Ion Creangă (Viața și opera)* (1938)**, și Lovinescu însuși, *Creangă și Creanga de Aur* (1989). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

minte faptul că după concepția tradițională un ciclu are un mers ascendent și apoi descendent. Și atunci când o civilizație decade și apoi dispare, se ocultează și simbolurile definitorii ale acestei civilizații care o reprezentau existențial; ele sunt înlocuite cu altele, potrivite cu trăsăturile noii civilizații și cu noua mentalitate a oamenilor, simboluri care sunt *substitute* ale celor vechi, dispărute și intrate în umbră. Înfățișarea este alta, dar firul de continuitate este neștirbit; un nou copac, dar tot copac, o nouă pasăre, dar care își păstrează tot numele de pasăre. Acesta este sensul cuvântului *substitut* chiar în vorbirea curentă.

Cui se substituie, ce se substituie și cum se substituie în locul celor dispărute? În ce privește arborele din prima parte

[371 (104)]

a basmului, constatăm că nu i se spune numele, doar că este de aur, că nu are o utilitate imediată, că este esențialmente făcut ca să fie contemplat; că rostul său funcțional este plenitudinea, o plenitudine care regenerează elementele spirituale, psihice și fizice ale aceluia care se uită dezinteresat la el. Și în vârsta noastră întunecată se mai găsesc arbori care însumează noțiunea de frumusețe în primul rând. Așa sunt bradul și stejarul, arbori nordici. Și cum Vârsta de Aur[419] este nordică și polară, probabil că avem de-a face în basm cu un stejar sau cu un conifer de aur. Intangibil pentru că este făcut exclusiv pentru contemplare, trăgându-și substanța din regnurile inefabile ale universului, o simplă încercare de pângărire a omului îl face să dispară. Mizericordia divină însă îi substituie un alt copac mai puțin frumos, dar productiv și comestibil, adaptat unei noi faze a ciclului descendent, potrivit unei umanități care-și are centrul de gravitate în stomac.

Să reținem că două sunt obiectele pe care Dumnezeu le substituie altor două obiecte prime: mărul se substituie unui arbore primordial de aur, făcut exclusiv pentru contemplare, avându-și rațiunea suficientă în Frumusețe, brad, stejar, frasin, tei sau alt arbore nordic; în al doilea rând, o găinușă apare în cer în locul altei păsări măestre care se află inițial în vârful pomului, solidară cu el. Se pune întrebarea: tot găinușă era și pasărea primă? Dacă pomul de la început se schimbă în alt pom (măr), atunci și pasărea, solidară simbolic cu el, nu era în mod necesar alta decât constelația Găinușei sau a Pleiadelor în care s-a transformat; apoi primul volatil este imanent, coborât în lumea noastră, ultimul este transcendent, în Tărie.

Înainte de a scoate câteva implicații din aceste constatări, mai dăm câteva precizări asupra Arborelui Lumii. Iată o descriere luată din Edda[420]:

---

419 Vârsta de Aur — Prima vârstă a ciclului (gr. (vezi pagina 502)

420 sursa: ***Edda poetică, Völuspá* („Profeția Văzătoarei"), str. 2 și 19** (ms. *Codex Regius*, sec. XIII) — traducere liberă după o versiune franceză sau germană. Textul canonic: str. 2: „Ek man jǫtna / ár of borna, / þá er forðum mik / fœdda hǫfðu; / níu man ek heima, / níu íviðjur, / mjǫtvið mæran / fyr mold neðan" — „Îmi amintesc de uriașii născuți demult, care m-au crescut odinioară; îmi amintesc de nouă lumi, de nouă uriașe-ale-pădurii (sau: nouă rădăcini), de măreațul arbore-măsurător de sub pământ"; str. 19: „Ask veit ek ausinn, / heitir Yggdrasill, / hár baðmr, ausinn / hvíta auri; / þaðan koma dǫggvar, / þærs í dala falla; / stendr æ yfir grœnn / Urðar brunni" — „Știu un frasin stropit, se numește Yggdrasill, arbore înalt, udat cu lut alb; de acolo vin rourile care cad în văi; stă veșnic verde deasupra fântânii lui Urd". Versul „acest arbore cu înțelepciune întemeiat" (*mjǫtviðr*

„Mi-amintesc de uriași născuți în aurora timpurilor[421]*,*
De acei ce mi-au dat naștere.

[372 (105)]

Cunosc nouă lumi, nouă domenii acoperite de arborele lumii,
Acest arbore cu înțelepciune întemeiat care se împlântă în sânul pământului.[…]
Știu că există un frasin numit Yggdrasil[422]*.*
Vârful arborelui este îmbăiat în albi vapori de apă,
De acolo curg picături de rouă care cad în vale.
Se înalță veșnic verde deasupra fântânii Urd”.

Mircea Eliade susține că în unele iconografii pe un arbore este așezată o pasăre[423]. De asemenea ne spune că pentru omul arhaic eficacitatea oricărui fapt sau ființă necesită un prototip ceresc. Prin urmare, în basmul nostru, arborele și pasărea coboară dintr-un prototip ceresc și se resorb în același prototip după ce și-au împlinit slujba pe pământ lăsând în urmă substitutele de care vorbeam și care au un caracter rezidual față de prototipuri.

Gheorghe al nostru este fără vină și fără pată. Dumnezeu nu numai că nu interzice ca în Biblie mâncarea mărului, ci din contră, îl îndeamnă pe Gheorghe să-l consume și să-i împrăștie în lume sămânța lui. Obiectul central, cu deamănuntul studiat în basmul românesc, este Pomul Vieții la care Biblia face o aluzie fugitivă în două cuvinte[424] pe care nimeni nu le bagă în seamă. Este Arborele Unității.

Caracterul excepțional al basmului nostru consistă în aceea că întreaga povestire se identifică în fapt cu marea Tradiție Primordială a actualei noastre umanități. Cum miturile apar într-o ambianță similară cu ele, se poate spune că ambianța românească precreștină era de natură Primordială. Și asupra acestui punct vom aduce mai jos

---

„arborele măsurii”) e interpretarea traducătorului. [Völuspá (Edda poetică, trad. H. A. Bellows), en]

421 vers. ***Völuspá*, str. 2 și 19 (*Edda poetică*)** — v. nota de sursă de pe această pagină pentru textul canonic în norvegiana veche și traducerea literală: „Ek man jǫtna ár of borna… níu man ek heima…” și „Ask veit ek ausinn, heitir Yggdrasill… stendr æ yfir grœnn Urðar brunni”. [Völuspá (Edda poetică, trad. H. A. Bellows), en]

422 Yggdrasil — Frasinul cosmic al mitologiei nordice, care unește cele nouă lumi, cu fântâna lui Urd la rădăcină (Völuspá 2, 19; Snorri Sturluson, Gylfaginning 15–16); numele e de obicei tâlcuit „calul lui Yggr (Odin)”, după spânzurarea zeului… (vezi pagina 504)

423 sursa: **Mircea Eliade, *Traité d’histoire des religions* (1949), cap. VIII, «La végétation. Symboles et rites de rénovation»** (arborele cosmic cu pasărea solară în vârf, de ex. vulturul de pe Yggdrasil, pasărea pe stâlpul șamanic) și ***Le Mythe de l’éternel retour* (1949), cap. I, «Archétypes et répétition»**: pentru omul arhaic un obiect sau un act devine real numai în măsura în care repetă un arhetip ceresc.

424 sursa: **Facerea 2, 9 și 3, 22—24** — pomul vieții e numit în Facere doar de trei ori: „pomul vieții în mijlocul raiului” (2, 9), temerea lui Dumnezeu ca omul „să nu-și întindă mâna și să ia roade din pomul vieții” (3, 22) și heruvimii puși să păzească „calea către pomul vieții” (3, 24); reapare în Apocalipsa 2, 7 și 22, 2. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

[373 (106)]

precizări. Deocamdată să ne întoarcem la explicarea situației lui Gheorghe.

Prin înlocuirea pomului reiese clar că Gheorghe făcuse un mare pas înainte în urma succesivelor contemplări asupra pomului de aur, a dansului păsării și a ascultării cântecului ei armonios. Reușise să realizeze în el însuși o purificare și o armonizare superioară stării lui anterioare. Alungarea păsării cu ajutorul unei săgeți trasă de un vânător care este de fapt tot Gheorghe (deoarece soția lui nu reprezintă decât elementul său negativ pe cale de purificare, iar copii, treptele de purificare pe care le parcursese) nu înseamnă (cunoscând simbolul vânătorului, al arcului, al săgeții și al țintei) decât trecerea lui de la o stare de fire la alta. De la starea contemplativă la aceea de legătură directă cu dumnezeirea după cum reiese din visul său despre care vom mai vorbi. Aspectul de răzvrătire a femeii și a primului copil reprezintă acoperirea acestui act mistic și în același timp dă o logică gestului săgetării pe înțelesul marei mase profane din punct de vedere inițiatic și care nu putea deci pătrunde înțelesurile subtile.

Faptul că Gheorghe, atunci când se întoarce acasă și vede schimbarea copacului plânge și se vaită, ne arată cât de greu se trece dintr-o stare de fire în alta și cât de greu înțeleg acest lucru spiritele încarnate. Dar, din această trecere, ni se spune că ajungând în stadiul respectiv de purificare, Gheorghe nu mai avea nevoie de un element material pământesc pe care să-și facă o concentrare (ceea ce hindușii numesc concentrare cu sământa), ci legătura lui cu divinitatea se putea face cu intermediari cosmici („cloșca cu pui”) prin care putea primi putere în rezolvarea tuturor problemelor.

> *„Nici pomul nu ți l-am luat de tot — spune Dumnezeu; în locul pomului cel dintâi, ți-am dat alt pom, rămuros și umbros cu fructe bune de mâncat. Pomul acesta se va numi măr și fructele sale se vor numi mere”.*

[374 (107)]

Este interesant că se vorbește despre „fructe bune de mâncat” (merele) cu alte cuvinte pot ajuta la interiorizarea a ceea ce reprezintă ele simbolic. Or, simbolul merelor este acela de fructe ale imortalității (din „Grădina Hesperidelor[425]”)[426]. Este simbolul reînnoirii și veșnicei tinereți. Din punct de vedere platonician este simbolul cunoașterii, având sâmburii așezați în pentagramă (ceea ce se vede ușor dacă tăiem mărul în două jumătăți printr-un plan orizontal median). În tradiția celtică este simbol al științei magiei și al

425 sursa: **Hesiod, *Teogonia* 215—216; Apollodor, *Biblioteca* II, 5, 11** — Hesperidele, „fiicele Serii”, păzesc la capătul de apus al lumii, dincolo de Okeanos, pomul cu mere de aur, darul Geei la nunta Herei; culegerea lor e a unsprezecea muncă a lui Heracle. Cf. și merele lui Idunn din mitologia nordică, care țin zeii tineri (Snorri, *Edda*, *Gylfaginning* 26). Notele de dicționar urmează Chevalier—Gheerbrant (nota 10701). [Hesiod — Teogonia (textul grecesc), gr.]

426 sursa: **Poemul galez *Afallennau* („Merii”), în *Cartea neagră din Carmarthen* (sec. XIII)** — Myrddin (Merlin) se adresează unui măr sălbatic „cu ramuri dulci”, sub care se ascunde în pădurea Celyddon și din care rostește profeții; cf. și Avalon, „Insula merelor”, unde e dus Arthur (Geoffrey of Monmouth, *Vita Merlini*, c. 1150, v. 908 și urm.: *Insula pomorum quae Fortunata vocatur*). [The Four Ancient Books of Wales, vol. II (ed. W. F. Skene, 1868) — textul galez al Cărții negre din Carmarthen, cy]

revelației; conform unor texte, Merlin își desfășoară activitatea de învățător sub un măr[427].

După origine, mărul (copac) reprezintă fecunditatea verbului divin.[428]

Dar Dumnezeu îi mai spune:

> *„De va cere de la tine un om bun, să-i dai sământă din pomul acesta, dă-i! Și de va cere de la tine un om rău să-i dai sământă din pomul acesta, dă-i! Ca să se întindă în toată lumea și oamenii să-și aducă aminte de tine!”*

Este o adevărată învestire a lui Gheorghe cu calitatea de „guru”[429], adică de ajutor pentru purificarea altor spirite încarnate în oameni. Aceste cuvinte prin care se vorbește de „sământă” ne amintesc de parabola semănătorului din Evanghelie[430] exprimată în altă formă în basmul nostru. Lui Gheorghe, după ce și-a lucrat pământul, adică și-a purificat spiritul, (căci acesta este sensul ezoteric de „lucrător al pământului”), i s-a dat sarcina de „semănător” cu toate implicațiile sale (Dumnezeu nu-i spune ca să dea celorlalți mere, ci sământă din care să crească ei meri). Rodirea sământei va depinde însă de calitatea spirituală a celor ce o primesc și de eforturile lor. Dacă această calitate este superioară și efortul va fi bine făcut și perseverent, vor

[375 (108)]

putea ajunge și ei la purități din ce în ce mai înalte, poate chiar la starea angelică, și vor putea și ei să mănânce „mere” din propriul pom, în sensul ezoteric al cuvântului.

Fiecare tradiție a prezentei umanități formează un tot perfect, cel puțin în revelația ei primă, pentru că este instituită divin. Adevărul este imuabil, absolut, deasupra timpului și spațiului; când se manifestă într-o omenire în continuă devenire descendentă. Adevărul trebuie să ia coloritul momentului ciclic în care coboară; în mod necesar se învesmântă cu servituțile temporale și spațiale, printr-un proces de adaptare la ambianță. Mai mult: nu toate tradițiile ies direct din Tradiția Primordială; unele descind din tradiții secundare, care la rândul lor se leagă imediat sau mediat de Tradiție. Aceasta, din perspectivă temporală. Există și localizări spațiale, căci cele două condiții sunt strâns solidare. Tradiția Primordială a fost nordică, la origine cel puțin, manifestându-se deci de-a lungul axului Nord—Sud. Abia atunci când a întâlnit un alt curent derivat din ea, dar venit dintr-o direcție Vest—Est, a asimilat elementele lui valabile și s-a deplasat spre Est. Aceasta în linii mari. Curentul orizontal,

---

427 Grădina Hesperidelor — Grădina din extremul Apus, păzită de Hesperide („Fiicele Serii”, gr. (vezi pagina 454)

428 Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des Symboles*, — la cuvântul „Pomme” — *passim*.

429 *guru* (sanscr., lit. „greu, cu greutate, venerabil”) — maestrul spiritual care transmite învățătura și inițierea (*dīkṣā*) discipolului; etimologia tradițională (*Advaya-tāraka-Upaniṣad* 16): *gu* „întunericul” + *ru* „cel ce îl risipește”. (vezi pagina 454)

430 sursa: **Matei 13, 3—9 și 18—23**; Marcu 4, 3—20; Luca 8, 5—15 — sământa căzută lângă drum, pe loc pietros, între spini și în pământ bun, care rodește „care o sută, care șaizeci, care treizeci”; rodirea depinde de pământ, cum spune și autorul. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

făcând cruce cu cel vertical nordic, provine din insula pierdută din Occident, Atlantida[431][432]. Catastrofa civilizației atlante ilustrează faptul că toate tradițiile secundare au un ciclu limitat; singură tradiția primă precede, străbate ciclul mare și-i poate supraviețui.

Pasărea măiastră zburată din pomul lui Gheorghe în înaltul cerului, după încercarea Arcașului, devine constelația Găinușa, numele popular al Pleiadelor. Aici trebuie să facem unele precizări pornind de mai departe și nu putem proceda mai bine decât luându-le din cartea lui

[376 (109)]

René Guénon, *Le roi du monde*, în capitolul „Noms et représentations des centres spirituels”[433].

Guénon începe prin a reaminti că unul din numele Centrului Suprem, care regentează întregul ciclu în care trăim, poartă numele de Tula[434], din care vechii greci au făcut Thule.

„Cuvântul Tula în sanscrită semnifică «balanță»[435] și desemnează în particular semnul zodiacal cu acest nume, dar după o tradiție chinezească, Balanța cerească a fost la început Ursa Mare. Această remarcă este de cea mai mare importanță căci simbolismul ce se atașează de Ursa Mare este natural legat în felul cel mai strâns cu acela al Polului. […] Ar trebui examinat raportul care poate exista între Balanța Polară și Balanța zodiacală. Aceasta, este privită ca «semnul Judecății» și ceea ce am spus mai înainte despre Balanță ca atribut al Justiției, cu privire la Melki-Tsedek[436] („Rege al Justiției” subiect tratat de

---

431 sursa: Schema e a lui **René Guénon, «Atlantide et Hyperborée» (*Le Voile d’Isis*, 1929; reluat în *Formes traditionnelles et cycles cosmiques*, 1970)**: Tradiția Primordială hiperboreană a coborât de la nord la sud, iar tradiția atlantă, derivată din ea, s-a răspândit de la vest la est; Atlantida e cunoscută din **Platon, *Timaios* 24e—25d și *Critias* 108e—121c**. [René Guénon — «Atlantide et Hyperborée» (în Formes traditionnelles et cycles cosmiques), fr]

432 Atlantida — Insula scufundată în Oceanul Occidental, după Platon (Timaios 24e–25d; Critias); la Guénon (Le Roi du Monde, cap. (vezi pagina 438)

433 sursa: **René Guénon, *Le Roi du Monde* (Paris, Ch. Bosse, 1927; ed. Gallimard, 1958), cap. X, «Noms et représentations symboliques des centres spirituels»** — titlul exact al capitolului are „symboliques”. Pasajele traduse de autor pe paginile 109—112 sunt din acest capitol (v. notele 10901—11201 ale ediției originale). [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr.]

434 *tulā* (sanscr., „balanța”) — după Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. X), numele primordial al centrului suprem hiperboreean, păstrat de greci ca Thule (Θούλη) și de tolteci în Tula mexicană; „Balanța” desemna întâi constelația polară (Ursa Mare, apoi Dragonul între cele două Urse), abia mai târziu semnul zodiacal. (vezi pagina 500)

435 *Malkî-Ṣedeq* (ebr.) — Melchisedec, „regele dreptății” (*melekh* „rege” + *ṣedeq* „dreptate”), rege al Salemului și „preot al Dumnezeului celui Preaînalt”, care îl binecuvântează pe Avraam aducându-i pâine și vin (**Facerea 14, 18—20**; **Psalmul 109, 4**; **Evrei 7, 1—3**: „fără tată, fără mamă, fără spiță de neam”); Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. VI) vede în el chipul „Regelui Lumii”. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

436 sursa: Textul francez canonic (Guénon, *Le Roi du Monde*, cap. X), redat aici din memorie spre verificare: „Le mot Tula, en sanscrit, signifie « balance », et il désigne en particulier le signe zodiacal de ce nom ; mais, d’après une tradition chinoise, la Balance céleste aurait été primitivement la Grande Ourse.” Traducerea autorului e fidelă; omisiunile sunt marcate de el cu […]. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr.]

Guénon în alt capitol al lucrării menționate, n.n.) poate face înțeles cum numele său a constituit desemnarea Centrului Spiritual Suprem.

Tula mai este numită «Insula albă» (și aici reamintim insula Levké[437][438] (Albă) de la gurile Dunării, acum Insula șerpilor, n.n.) […]. În India «insula albă» (Swêta Dwîpa[439])[440], care este situată în regiunile depărtate ale nordului, este privită ca «locuința fericiților», ceea ce o identifică limpede cu «Pământul celor vii» (aici ne gândim la Pomul Vieții, cu același nume, n.n.). Există, totuși, o excepție aparentă; tradițiile celtice vorbesc mai ales de «insula verde» ca fiind «insula sfinților» sau «insula fericiților»; dar în centrul acestei insule se ridică «muntele alb» care, spune-se, nu-i submerjat de nici un potop și al cărui vârf este de culoare purpurie. Acest «munte al soarelui», cum este de asemenea numit, este același lucru cu Meru[441] (muntele sfânt al hindușilor, n.n.): de asemenea acest «munte alb» este înconjurat de o centură verde prin faptul că este situat în mijlocul mării și în vârful său strălucește triunghiul de lumină”.[442]

[377 (110)]

Dar aceste localizări terestre, deși inaccesibile, nu sunt decât niște oglindiri în lumea noastră ale unor prototipuri cerești. Tula pământeană este reflexul unei Tule cerești (am văzut că termenul înseamnă Balanță) care sunt, cum reiese din precizările lui Guénon, sau Carul Mare sau Balanța zodiacală, constelație ce și-a păstrat până astăzi numele. Aceste transferuri de la o localizare polară, la localizări zodiacale, adică de la o direcție Nord—Sud, la una Vest—Est, de la Solstiții la Echinox, marchează punctele de plecare ale unor tradiții secundare derivate din Tradiția Primordială sau, altfel spus, ale unor subcicli în ciclul mare. Acesta a fost cazul tradiției atlante ieșită din matca comună a tuturor tradițiilor și care s-a manifestat în insulele pierdute ale Occidentului a cărei catastrofă a fost descrisă de Platon în [443]*Critias*. Tot la această catastrofă se referă episodul potopului lui Noe din Biblie[444]. Aici, iar

---

437 René Guénon, *Le roi du monde*, Ed. Gallimard, Paris, 1958, p. 83—85.

438 Λευκή (gr., „Albă”) — insula de la gurile Dunării (azi Insula Șerpilor), unde, după Arctinos (*Aithiopis*) și Pindar (*Nemeice* IV, 49), Thetis l-a dus pe Ahile după moarte; avea un templu al lui Ahile Pontarches, descris de Arrian (*Periplul Pontului Euxin* 21—23).

439 *Śvetadvīpa* (sanscr., „Insula Albă”, din *śveta* „alb” + *dvīpa* „insulă”), la Guénon „Shwêta-dwîpa” — țara fericiților din nordul îndepărtat, locuința lui Nārāyaṇa în *Mahābhārata* (XII, 322—326, «Nārāyaṇīya»). Forma „Dwâpa” din text e greșită. (vezi pagina 496)

440 *Meru* (sanscr.) — muntele polar al cosmologiei hinduse, buddhiste și jainiste, axa lumii în jurul căreia se rotesc astrele, cu cetatea zeilor în vârf; autorul îl glosează („muntele sfânt al hindușilor”). (vezi pagina 473)

441 Swêta Dwîpa — Śvetadvīpa (sanscr., „Insula Albă”, din śveta, „alb”, și dvīpa, „insulă”), la Guénon „Shwêta-dwîpa” — insula din nordul îndepărtat, „locuința fericiților” (Mahābhārata, Nārāyaṇīya), identificată de Guénon cu „Pământul celor vii”… (vezi pagina 496)

442 Levké — Levke (gr. (vezi pagina 467)

443 sursa: **Platon, *Critias* 108e—121c** (dialog neterminat, cu descrierea Atlantidei și a decăderii ei) și ***Timaios* 24e—25d**, unde se povestește scufundarea insulei „într-o singură zi și o noapte cumplită”, cu nouă mii de ani înainte de Solon. [Platon — Critias (textul grecesc), grc]

444 sursa: **Facerea 6—8**; identificarea potopului biblic cu scufundarea Atlantidei e a lui Guénon («Atlantide et Hyperborée»; *Le Roi du Monde*, cap. XI), care socotește că tradițiile potopului se referă în majoritate la sfârșitul ciclului atlant. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr.]

trebuie să ne referim la Guénon, care face considerații hotărâtoare, aplicându-se uluitor datelor din basmul nostru, de parcă Guénon și moș Rău și-ar fi vorbit.

Iată remarca lui Guénon, în aceeași carte, la același capitol, cu privire la Carul Mare, compus cum se știe din 7 stele; „Ursa mare este în India, [445]sapta-rikșa[446][447] (șapte Rikși, șapte înțelepți, n.n.) adică locuința simbolică a celor 7 Rikși; aceasta este, natural, conform cu tradiția hyperboreană, în timp ce, în tradiția atlantă, Ursa Mare este înlocuită în acest rol prin Pleiade, care sunt formate din 7 stele; se știe, de altminteri, că pentru greci, Pleiadele erau fiicele lui Atlas și, ca atare, numite de asemenea *Atlantide*”.[448]

Ce înseamnă aceasta? Că în basmul nostru apariția găinușei, a Pleiadelor la Zenit, în funcția de Pol ceresc (pentru că se află în prelungirea arborelui lumii) semnifică începutul erei atlante, luând locul altei constelații, Lebăda, ca pasăre a lui Apolon Hyperboreanul[449], sau mai degrabă una din cele trei constelații supreme polare, Carul Mare, Carul

[378 (111)]

Mic, Dragonul median între ele. Se știe că datele astronomiei moderne confirmă tradiția că acum câteva mii de ani, Polul ceresc se afla în Dragon[450] intermediar între cele două Urse așa că, într-adevăr, Carul Mare și Carul Mic formau talgerele unei Balanțe al cărei ax era Dragonul însuși. De aceea Tula, numele Centrului Suprem, cum am văzut, înseamnă în sanscrită Balanță.

Rămâne acum situarea ciclică a simbolismului Mărului, în afara datelor biblice pe care le posedăm. Unul din numele Centrului Suprem era acela de „insulă a fericiților” (Makaron nesoi[451])[452]. Guénon observă cu privire la acest

[Facerea (Biblia sinodală), ro.]

445 René Guénon, *op. cit.* pp. 83—84.

446 *sapta-ṛkṣa* (sanscr., „cei șapte urși”) — numele Ursei Mari; joc pe cuvinte tradițional între *ṛkṣa* „urs” (și „stea”) și *ṛṣi* „înțelept, văzător”, de unde și numele *saptarși*, „cei șapte Rishi” (Atri, Bharadvāja, Gautama, Jamadagni, Kaśyapa, Vasiṣṭha, Viśvāmitra), locuitori ai celor șapte stele; autorul transcrie „Rikși” pentru *ṛṣi*. (vezi pagina 490)

447 sursa: Textul canonic, de verificat la **Guénon, *Le Roi du Monde*, cap. X** (redat din memorie): „… la Grande Ourse est, dans l’Inde, *sapta-riksha*, c’est-à-dire la demeure symbolique des sept *Rishis* ; ceci est naturellement conforme à la tradition hyperboréenne, tandis que, dans la tradition atlantéenne, la Grande Ourse fut remplacée dans ce rôle par les Pléiades, qui sont aussi formées de sept étoiles ; on sait d’ailleurs que, pour les Grecs, les Pléiades étaient filles d’Atlas et, comme telles, appelées aussi Atlantides.” Glosa „(șapte Rikși, șapte înțelepți)” e a autorului. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr.]

448 sapta-rikșa — Sapta-ṛkṣa (sanscr., „cei șapte urși”) — numele Ursei Mari; joc de cuvinte tradițional între ṛkṣa, „urs” (și „stea”), și ṛṣi, „înțelept, văzător”, de unde și saptarși, „cei șapte Rishi”, locuitori ai celor șapte stele. (vezi pagina 490)

449 sursa: Lebăda e pasărea lui Apollo: la nașterea zeului, lebedele au înconjurat de șapte ori insula Delos (**Callimachos, *Imnul către Delos* 249—254**), iar în fiecare iarnă zeul pleacă la hiperboreeni într-un car tras de lebede (Alceu, fr. 307, după Himerios); constelația Lebedei (Cygnus) e lângă polul nord al eclipticii.

450 sursa: Fapt astronomic confirmat de precesia echinocțiilor: în jurul anului 2800 î.Hr. steaua polară era **Thuban (α Draconis)**, din constelația Dragonului, situată între cele două Urse; azi polul e lângă α Ursae Minoris (Polaris).

451 René Guénon, *op. cit.* p. 84, nota 3.

452 Μακάρων νῆσοι (gr.) — „Insulele Fericiților” (autorul traduce), unde eroii vârstei a patra trăiesc fără griji lângă Okeanos (Hesiod, *Munci și zile* 170—173; Pindar, *Olimpice* II, 70—77). (vezi pagina 469)

nume[453]: „El reamintește de asemenea «insulele fericite» ale antichității occidentale; dar aceste insule erau așezate la vest («grădina hesperidelor»; *hesper* în grecește, *vesper* în latină, înseamnă seara, adică Occidentul), ceea ce indică o tradiție de origine atlantă și care te poate face de asemeni, să te gândești la «Cerul Occidental» al tradiției tibetane”.[454]

Cum în grădina Hesperidelor (Fiicele Serii) se află mărul Hesperidelor, mărul poate fi calificat drept un arbore și un fruct prin excelență atlant, simbol definitoriu al acestei civilizații; de aceea succede în povestea noastră unui arbore fără fructe comestibile, țesut pe ghergheful frumuseții, precum bradul, stejarul, frasinul. Acest fapt permite situarea basmului românesc în tradiția hyperboreană, deoarece numai în acel timp apare mărul atlant, substitut al primului arbore.

Și ca să arătăm ce era ograda lui Gheorghe, nu putem decât să terminăm cu sfârșitul capitolului din cartea lui Guénon, citată de noi:

„Este încă o remarcă de făcut asupra reprezentării centrului spiritual ca o insulă (sau o ogradă; amândouă simbolurile sunt echivalente, din cauza caracterului lor central și circumscris, n.n.), care cuprinde *muntele sfânt* (sau arborele sfânt; amândoi sunt axiali, n.n.) căci pe lângă

[379 (112)]

faptul că o astfel de localizare a putut exista efectiv (deși nu toate «Țările Sfinte» sunt insule) ea trebuie să aibă și o semnificație simbolică. Faptele istorice ele însele, dar mai ales acelea ale istoriei sacre, traduc în felul lor adevăruri de ordin superior, din cauza legii de corespondență care este fundamentul însuși al simbolismului și unește toate lumile în armonia totală și universală. Ideea evocată reprezintă în mod esențial „stabilitatea” pe care am indicat-o precis ca fiind caracteristică Polului; insula rămâne imuabilă în mijlocul agitației neîncetate a valurilor, agitație care este o imagine a lumii exterioare; și trebuie să fi traversat «Marea Pasiunilor» pentru a ajunge la «Muntele Mântuirii», la «Sanctuarul Păcii».

Și Guénon explică în nota nr. 1 la pagina 86, citând pe marele Yogi hindus Shankâracharya[455][456]: „Yogi-ul după ce a traversat marea pasiunilor se unește cu Liniștea și posedă «Sinea» în plenitudinea sa, spune Shankâracharya (Atma-Bodha[457]). Pasiunile sunt citate aici ca desenând toate modificările contingente și tranzitorii care constituie curentul formelor: este domeniul «Apelor Inferioare» după simbolismul comun tuturor tradițiilor. De aceea, cucerirea

453 sursa: **René Guénon, *Le Roi du Monde*, cap. X** (nota originală 11101: p. 84, nota 3 a ediției Gallimard 1958) — „Cerul occidental” al tradiției tibetane e paradisul Sukhāvatī al lui Buddha Amitābha, „Țara pură de la Apus”. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr.]

454 Makaron nesoi — „Insulele Fericiților” (gr. (vezi pagina 469)

455 René Guénon, *op. cit.* p. 86—87.

456 *Bhagavad-Gītā* (sanscr., „Cântecul Celui Preafericit”) — dialogul dintre Kṛṣṇa și Arjuna pe câmpul de luptă de la Kurukṣetra (*Mahābhārata* VI, 23—40); Guénon arată că lupta poate fi citită ca „războiul sfânt” lăuntric.

457 *jihād* (ar., „efort, străduință”) — în doctrina islamică, „războiul sfânt”; după un hadis, la întoarcerea dintr-o expediție Profetul ar fi spus: „Ne-am întors de la micul război sfânt la marele război sfânt” (*al-jihād al-akbar*), lupta cu sufletul pasional — sensul pe care Guénon îl scoate în evidență (*Symboles de la Science sacrée*, cap. «Sayful-Islam»). (vezi pagina 461)

Marii Păci este adesea reprezentată sub figura unei navigații (și este una din rațiunile pentru care nava în simbolismul creștin reprezintă Biserica); (toate periplurile au același sens; citǎm cele mai celebre: periplul lui Ghilgameș, al Argonauților, al lui Ulyse, al sfântului Brandan[458], n.n.)”. Cucerirea Marii Păci este simbolizată „Uneori printr-un război și Bhagavat-Gîta[459] poate fi interpretată în acest sens după cum s-ar putea dezvolta din acest punct de vedere teoria „războiului sfânt” (jihad[460])[461] după doctrina islamică. Adăugăm că „mersul pe ape” simbolizează dominația lumii formelor și a schimbărilor; Vișnu este numit Narayana[462][463], «Acel ce merge pe ape»; o apropiere se impune cu Evanghelia unde Hristos este văzut «mergând pe ape»[464].[465]

[380 (113)]

Fiind vorba de Hristos, este cel puțin semnificativ că Dumnezeu îl numește pe Gheorghe „Fiul meu prea iubit”, nume dat în Evanghelie Mântuitorului[466]. Citatul de mai sus arată că Marea Pace o contemplă Gheorghe „când noaptea târziu vedea în întuneric copacul care strălucea ca o văpaie potolită” și pasărea din vârf jucând cu puii ei, rotindu-se și cântând mai frumos decât privighetoarea. Ar fi muncit toată viața din greu și n-ar fi cârtit deloc, numai să poată sta seara târziu un ceas-două pe prispa casei, să se uite la pom și să asculte cântecul păsării măiestre.

Pe de o parte, Gheorghe contemplă Marea Pace, căci Arborele Vieții nu poate crește decât acolo unde dualitatea (deci patimile), se resoarbe în Unitate, în Axa Lumii — pe de altă parte ascultă cântecul păsării măiestre, care este cântecul Eternității. Pasărea, după cum am mai spus, nu este un simplu înger, pentru că stă în vârful copacului de aur, ci unul dintre șefii ierarhiei spirituale. Cântecul său iese din armonia sferelor, cântecul Verbului. De aceea casa lui Gheorghe devine de fapt un centru spiritual din care se împrăștie lumina,

---

458 *Nārāyaṇa* (sanscr.) — nume al lui Vișnu, explicat de ***Manu-smṛti* I, 10**: „Apele se numesc *nārāḥ* [...]; fiindcă ele au fost întâiul lui sălaș (*ayana*), de aceea se numește Nārāyaṇa” — „Cel ce își are sălașul (sau merge) pe ape”. (vezi pagina 478)

459 sursa: **Śaṅkarācārya, *Ātma-bodha* („Trezirea la Sine”), śloka 50** (după alte numerotări 49): „tīrtvā mohārṇavaṃ hatvā rāgadveṣādirākṣasān / yogī śāntisamāyukta ātmārāmo virājate” — „Trecând oceanul amăgirii și ucigând demonii patimii și ai urii, yoghinul, unit cu Pacea, strălucește, desfătându-se în Sine”. Guénon citează după traducerea sa franceză (publicată în *Études Traditionnelles*; reluată în *Études sur l’Hindouisme*).

460 sursa: **Matei 14, 25—33** (Hristos merge pe mare în a patra strajă a nopții, iar Petru, îndoindu-se, începe să se scufunde); Marcu 6, 48—51; Ioan 6, 19. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

461 sursa: ***Epopeea lui Ghilgameș*, tăblița X—XI** (traversarea Apelor Morții până la Utnapiștim); **Apollonios din Rhodos, *Argonauticele***; **Homer, *Odiseea***; ***Navigatio Sancti Brendani abbatis*** (sec. IX—X), călătoria abatelui irlandez Brendan spre „Țara Făgăduinței Sfinților”. [Epopeea lui Ghilgameș (trad. R. Campbell Thompson, 1928), en]

462 Shankâracharya — Śaṅkarācārya (sanscr., „învățătorul Śaṅkara”, c. (vezi pagina 493)

463 Atma-Bodha — Ātma-bodha (sanscr., „Trezirea la Sine”, „Cunoașterea Sinelui”) — scurt tratat vedantin în 68 de strofe, atribuit lui Śaṅkarācārya. (vezi pagina 438)

464 Narayana — Nārāyaṇa (sanscr.) — nume al lui Vișnu, explicat de Manu-smṛti I, 10: „Apele se numesc nārāḥ [...]; fiindcă ele au fost întâiul lui sălaș (ayana), de aceea se numește Nārāyaṇa”. (vezi pagina 478)

465 jihad — Jihād (ar. (vezi pagina 461)

466 sursa: **Matei 3, 17** (la Botez: „Acesta este Fiul Meu cel iubit, în care am binevoit”); **Matei 17, 5** (la Schimbarea la Față); Marcu 1, 11; Luca 3, 22. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

cunoașterea și mântuirea celor ce *o cer și fac efortul de a crește pomul* din *sămânța* pe care au primit-o. Căci Dumnezeu îi spune lui Gheorghe să dea „sămânță celor ce o cer”, ceea ce ne amintește și de cuvintele Evangheliei: „Cere și ți se va da”[467].

467 sursa: **Matei 7, 7** — textul Bibliei sinodale: „Cereți și vi se va da; căutați și veți afla; bateți și vi se va deschide”; și Luca 11, 9. Autorul citează la singular, din memorie. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

PARTEA IV

Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești

Partea a patra · Cartea Românească, București, 1993

[381 (114)]

Povestea viei

În călătoria sa extramundană, Dante întâlnește umbra șovăielnică a prietenului și concetățeanului său Brunetto Latino[1], retor de faimă, strângător al unui Tezaur de înțelepciune, celebru în epocă. Tresare și întreabă: „Siete voi quivi, ser Brunetto?[2]” (aici sunteți, ser Brunetto) în tovărășia lui Brunetto Latino, învățase florentinul felul în care „l'uomo s'eterna[3]”, cum o spune Dante cu câteva versuri mai jos.

O fervoare analogă a fost atinsă când înverșunata adversitate a crepusculului ciclic ne-a răpit pe profesorul Vasile Popa[4]. Aripa morții și a mitului i-au mângâiat ultimele popasuri ale vieții. Începuse să-și asimileze doctrina și tehnica de interpretare a imensului material folcloric pe care îl adunase; vrăjmășia timpurilor a sfărâmat puntea de cleștar care leagă țărmul nostru cu țara de dincolo de negură, punte inefabilă aruncată peste un abis pe care o umanitate nebună nu-l mai poate simți. Se apropiase Vasile Popa, fără să o vadă încă, de Mare Tenebrarum[5]? Îi auzise

[382 (115)]

numai murmurul și neliniștea, cum Dante, în primii pași din Purgator, asculta vrăjit, din depărtare

---

1 „cum se face omul veșnic” (it.) — **Dante, *Infernul* XV, 84–85**: *„quando nel mondo ad ora ad ora / m'insegnavate come l'uom s'etterna”* („când în lume, ceas de ceas, / mă învățați cum se veșnicește omul”). Brunetto îl învățase pe Dante calea faimei nepieritoare prin scris și înțelepciune; Lovinescu dă versului un sens inițiatic, al nemuririi dobândite. Forma canonică e *l'uom s'etterna*.

2 sursa: **Dante Alighieri, *Infernul* XV, 30** (*Divina Comedie*, c. 1306–1321). Textul canonic (ediția Petrocchi): *„Siete voi qui, ser Brunetto?”* („Aici sunteți, ser Brunetto?”). Autorul citează din memorie, cu *quivi* („acolo”) în loc de *qui* („aici”). Dante îl întâlnește pe vechiul său dascăl printre sodomiți, în al treilea ocol al cercului al șaptelea, pe nisipul arzător; pluralul de politețe *voi* arată respectul ucenicului. [Dante Alighieri — Infernul, trad. George Coșbuc, ro.]

3 sursa: **Brunetto Latini (c. 1220–1294)** — notar, retor și om politic florentin, cancelar al Comunei, exilat în Franța după Montaperti (1260). Acolo a scris în franceză enciclopedia *Li Livres dou Trésor* (c. 1260–1266) — „Tezaurul” pomenit de autor — și, în italiană, poemul alegoric *Il Tesoretto*. Dante îl cinstește ca pe un părinte spiritual în *Infernul* XV. [Dante Alighieri — Infernul, trad. George Coșbuc, ro.]

4 „Marea Întunericului” (lat.) — numele dat de geografii medievali (după arabul *Baḥr al-Ẓulumāt*) Oceanului Atlantic de dincolo de Coloanele lui Hercule, socotit de nestrăbătut; aici, simbolic, apele morții și ale nemanifestatului, pe care sufletul le presimte înainte de a le trece. (vezi pagina 470)

5 sursa: **Vasile Popa** — prieten al autorului, profesor și culegător de folclor din ținutul Nicoreștilor (Vrancea–Tecuci), de la care vin textele basmelor spuse de Moș Sandu Rău («Povestea găinușii de aur», «Povestea hiei», «Basmul poamei roșii»). Culegerea lui, după toate probabilitățile, a rămas în manuscris; nu am putut identifica o ediție tipărită.

„Il tremolar della marina?[6]”

A fost prietenul meu temerar? Manipularea cheilor necesită, ca și mânuirea otrăvurilor rare, mască și țevi de sticlă. De unde să le aibă? Cheile basmelor deschid poarta morții, pentru că deschid pe aceea a regenerării. Câtimea de forță a reacției concordante este incalculabilă cu măsurile noastre. Atât știm: că se întoarce, în mod necesar, asupra temerarului care a dezlănțuit-o.

Eram prieteni și în sensul uman al cuvântului, pe motive ce nu se pot explica, dar incontestabile, „parceque c'était moi, parceque c'était lui”, (pentru că eram eu și era el), cum spunea Montaigne[7].

Printre hârtiile lui Vasile Popa, am găsit o primă schițare a unui basm euharistic, *Povestea Hiei*, găsire care coincide cu moartea lui. I-a venit ca și *Găinușa de aur*, pe râul fără sfârșit și fără început, prins de Moș Sandu Rău, în curgerea tuturor lucrurilor spre propria lor finalitate.

Moș Sandu pregătea niște altoiuri, în viișoara lui de la Mălureni, de lângă Nicorești. Copil pe atunci, Vasile Popa se minuna de taina grefei. Altoiul se prinde de trunchi, cum capul se prinde de trup, în limbajul lui Moș Sandu.

> *„— Și zici matale că aceste capuri se prind de trupuri ca în poveste?*
>
> *— Ca-n poveste, copile.*
>
> *— Da-n poveste ca să se prindă capul de trup, trebuie să dai întâi cu Apă Moartă ș-apoi cu Apă Vie…*
>
> [383 (116)]
>
> *— Ehei, nepoate! La hie nu-i nevoie de așa ceva! Hia are în ea, înlăuntrul ei și Apa Moartă și Apa Vie! Că hia e sfântă! Hia, măi băiete, îi adusă din cer, de la Dumnezeu! Și încă întâia oară, aici în Țara Românească a fost adusă!”*

De pe acum trebuie reținut că via își are începutul și sfârșitul, propria rațiune suficientă în ea însăși, deci este în mod necesar divină. A coborât ca un

---

6 vers. **Dante Alighieri, *Purgatoriul* I, 115–117** — terțina întreagă, după ediția Petrocchi: *„L'alba vinceva l'ora mattutina / che fuggia innanzi, sì che di lontano / conobbi il tremolar de la marina.”* („Zorile biruiau ceasul dimineții, / care fugea dinainte, încât de departe / am cunoscut tremurarea mării.”). Autorul citează din memorie, cu grafia modernă *della* pentru *de la* și cu semn de întrebare. E cea dintâi privire a lui Dante, ieșit din Infern, pe țărmul insulei Purgatoriului, în zorii Paștilor. [Dante Alighieri — Purgatoriul, trad. George Coșbuc, ro.]

7 sursa: **Michel de Montaigne, *Eseuri* (1580–1588), cartea I, cap. XXVIII, «De l'amitié»**, despre prietenia cu Étienne de La Boétie. Textul canonic: *„Si on me presse de dire pourquoy je l'aymoys, je sens que cela ne se peut exprimer qu'en respondant: Par ce que c'estoit luy; par ce que c'estoit moy.”* („Dacă mi se cere să spun de ce îl iubeam, simt că nu se poate spune decât răspunzând: pentru că era el; pentru că eram eu.”). Autorul citează din memorie și inversează ordinea celor două membre („pentru că eram eu, pentru că era el”); a doua jumătate („par ce que c'estoit moy”) a fost adăugată de Montaigne de mână, pe exemplarul de la Bordeaux. [Michel de Montaigne — Essais, I, 28 «De l'amitié», fr]

Avatara în Țara Românească, în regiunea Nicoreștilor, în zona Vrancei, la mijloc de țară.

> *„Și în luna aceea, februarie din 1923, în una din seri, Moș Sandu mi-a spus «Povestea hiei», una din cele mai frumoase și mai originale, neîntâlnită nicăieri după aceea.*
>
> *A fost odată de mult tare un om bolnav de mâhnire. Nu-i mai plăcea nimica; nici să muncească, nici să petreacă, nici să meargă pe la nunți și pe la cumătrii, nici să stea de vorbă cu oamenii. Tot singur ar fi stat. Ba se gândea și la moarte. Îl pândea păcatul se vede”.*

La fel se simțea împovărat și eroul din basmul *Găinușa de aur*, povestit tot de Moș Sandu Rău. Și într-un caz și în celălalt e vorba de Melancolie, presimțirea intensă, vitală a lumii de dincolo, realizând și depărtarea ce ne desparte de ea. Asemenea aleși sunt ca prizonierii din caverna lui Platon[8], primind lumina în spate, văzând numai umbrele jucăușe pe fundul peșterii.

Conștiința unei stări de frustrare este condiția esențială a unei realizări spirituale, condiție prealabilă, față de care aceasta este neconceptibilă.

> *„Într-o zi, a auzit el că undeva în munții țării de sus este o mânăstire albă. Și că la acea mânăstire, trăiește un pustnic care știe mult. Știe toate buruienile și toate leacurile. Și cunoaște sufletul omului.”*

[384 (117)]

Deci, omul nostru trăia în țara de jos, în regiunea Nicoreștilor; Mânăstirea albă se găsea în țara de sus și aceste denumiri sunt suficiente să sublinieze caracterul calitativ al călătoriei. În epocile tradiționale, diviziunile administrative ale Moldovei simbolizau un ciclu de călătorie inițiatică, din jos spre slăvi. Axul este deocamdată orizontal, substitut al axului vertical, care își ia zborul, din lumea noastră, spre înălțimi, la Mânăstirea Albă. Aceasta se întâmplă la punctul de incidență a axului lumii cu planul nostru de existență. Vorbind în simbolismul viticol al basmului, altoiul osiei cerului cu pământul se produce la Mânăstirea Albă. Într-acolo pornește eroul nostru să găsească pe pustnicul care-i va descoperi entelehia[9] proprie, Vărsătorul umanizat. Mânăstirea Albă este vechiul nume al Mânăstirei Neamț, nordică față de Nicorești. Este un pelerinaj hyperborean, spre țara de sus. Simbolismul inițiatic se țese pe realități geografice riguroase. Am vorbit atât de des despre natura Polar-hyperboreană a tradițiilor românești, încât nu mai e nevoie să insistăm.

> *„Ce să facă bietul om? Și-a pus în traistă niște turte coapte în vatră și-a luat în mână toiagul și-a plecat la drum, tot către Miază Noapte, întrebând ba de unul, ba de altul, unde este Mânăstirea Albă.*

8 sursa: **Platon, *Republica* VII, 514a–517a** — alegoria peșterii: oamenii legați de la naștere, cu spatele la intrare, nu văd decât umbrele lucrurilor purtate prin fața unui foc, proiectate pe peretele din fund, și le iau drept realitate; eliberarea și urcușul spre lumina soarelui închipuie urcarea sufletului spre Binele însuși. [Platon — Republica (textul grecesc), gr.]

9 entelehia — Entelehia (gr. (vezi pagina 451)

> *După multă osteneală, a ajuns la acea mânăstire, frumoasă cum nu mai văzuseră ochii lui, cu turnurile ridicate în nouri.*
>
> *Cum a ajuns a întrebat de pustnicul cel bătrân.*
>
> *— Omule, i s-a răspuns, pustnicul acela nu stă aici, la mânăstirea noastră. Stă tocmai în vârful muntelui, într-o peșteră. La noi coboară numai din nouă în nouă ani, ne binecuvântează, apoi se întoarce sus.*
>
> *— Arătați-mi atunci drum ca să mă duc să-l caut.*
>
> *Cei dimprejur au răspuns:*
>
> *— Ceiace ceri dumneata, omule, e lucru greu de știut și de aflat. Nimeni nu știe, nici drumul, nici cărarea la peștera*
>
> [385 (118)]
>
> *bătrânului... Așa că n-are rost să pleci în căutarea lui. Te-or mânca fiarele sălbatice! Rămâi mai bine aici la mânăstire și așteaptă-l. Mai sunt trei ani până când se împlinește sorocul de nouă ani".*

Bineînțeles, peștera pustnicului este inaccesibilă, nu din cauza sălbăticiei locurilor, ci pentru că se află în alt spațiu decât al nostru. Regiunea Mânăstirii Neamț e plină de tradiții despre aceste guri de rai, sever păzite de îngeri.

Este de remarcat silueta zalmoxiană a pustnicului[10]. Tot în caverna unui munte stă, este tot atât de inaccesibil, coboară printre oameni la perioade fixe, ca să-i sfătuiască. Și el este Bătrânul Muntelui.

> *Și Dumitru* (așa-l chema) *a rămas acolo. Timp de trei ani a păscut oile mânăstirii. De mâhnire nu se vindeca. Când s-au împlinit nouă ani, pustnicul s-a arătat. Era micuț și slab de-l bătea vântul. Cei de la mânăstire spuneau că așa se arată totdeauna. I-a binecuvântat pe oameni și, când i-a venit rândul, Dumitru i-a spus aleanul lui.*
>
> *— Fiule, nu te pot ajuta cu nimica... Numai Dumnezeu te poate ajuta. Aici, la mânăstire, a fost un izvor ce se numea izvorul Tămăduirii* (și în adevăr, la mânăstirea Neamț, există un izvor cu acest nume rămășiță și reziduu al Izvorului ce curgea din muntele sacru. Se află lângă Vovidenia[11], n.n.) și un ulcior sfânt numit Ulciorul Bucuriei[12]. Cei de azi, chiar cei mai bătrâni dintre călugări, nu-și mai amintesc. Ei n-au mai apucat aceste daruri ale lui Dumnezeu. De izvor nu se putea apropia nimeni din afară de mânăstire, căci era păzit de un urs. Dar noi umpleam ulciorul și dădeam oamenilor să bea și ei se tămăduiau de mâhnire și se linișteau. Dar și izvorul Tămăduirii, și Ulciorul Bucuriei, au fost ridicate la cer din cauza păcatelor și fărădelegilor omenești.

10 sursa: **Herodot, *Istorii* IV, 94-96; Strabon, *Geografia* VII, 3, 5** — Zalmoxis, după Herodot, s-a retras trei ani într-o locuință subterană și a reapărut, încredințându-i pe geți de nemurire; după Strabon, se retrăsese într-o peșteră a muntelui sfânt Kogaionon, de unde se arăta rar, numai regelui și slujitorilor săi. Urmașii lui, „Marele preot" al geților, păstrau același obicei — de aici „Bătrânul Muntelui" al autorului. [Herodot — Istorii (textul grecesc), gr.]

11 Ulciorul Bucuriei — „Ulciorul Bucuriei" e numele pe care basmul «Povestea hiei» (al viei), auzit de Vasile Popa de la Moș Sandu Rău, îl dă vasului ceresc care tămăduia mâhnirea oamenilor; Lovinescu îl socotește echivalentul românesc al Graalului. (vezi pagina 500)

12 Vovidenia — Schitul Vovidenia (din sl. (vezi pagina 503)

— Și-atunci, ce să fac prea Sfinte?

— Urcă la cer după ele.

[386 (119)]

Dumitru s-a mirat ș-atunci pustnicul i-a destăinuit că este un arbore care se cheamă Arborele Lumii”.

Macrocosmic, Pomul Lumii, Izvorul Tămăduirii[13] și Ulciorul Bucuriei se aflau în paza Mânăstirii Albe, păzitoarea Tradiției și a puterii lumești, reprezentată prin urs. Apa din izvor vindeca de mâhnire, adică de țâțâna tuturor supărărilor, care este Melancolia, la rândul ei potolită de ulciorul Bucuriei, de plenitudinea ce se afla în el. Căci melancolia este provocată de distanța incomensurabilă dintre subiect și obiect și potolită de licoarea din ulcior, cupă a Graalului, de care se zice că sătura toate dorințele oamenilor.

Ca să ajungi în slăvile unde se află rădăcinile Arborelui inversat al Lumii, trebuie să-i găsești urmele, dârele, în ființa noastră individuală, cum adulmecă Molda bourul. Mirosul este calitatea sensibilă a elementului pământ, prin miros simțim copitele, vestigium pedi[14], ale Fiarei sfinte. Găsirea locului, a dârei, a peceții Supranaturalului în natural, al Eului însemnat, este prima și cea mai importantă dintre încercările pe care le are de trecut inițiatul. După aceea nu are decât să se lase dus de atracția cerească.

Se va fi observat asemănarea, dar și deosebirea, ce există între basmul ce-l studiem și *Găinușa de aur*, tot de la Moș Sandu Rău auzită. Asemănarea consistă în faptul că, în amândouă basmele, elementul central îl constituie Arborele Lumii. În basmul de față, mitul se desfășoară după ce Arborele a fost dăruit lumii, în timp simbolic vorbind este anterior ei.

Timp de nouă ani a umblat Dumitru prin pustietăți, că doar nu prin orașe l-ar fi găsit. Arborele Lumii nu era nicăieri. După ce se împlini timpul, se întoarse la Mânăstirea Albă:

„— Mai vine oare? a întrebat el pe monahii care se sculau la miezul nopții pentru rugăciune.

[387 (120)]

— Trebuie să vină, răspunseră ei.

— Da-i bătrân.

— Nu-i nici bătrân, nici tânăr. Anii trec peste dânsul ca apa peste pietre”.

13 Izvorul Tămăduirii — În «Povestea viei», izvorul din muntele sacru, păzit de un urs, a cărui apă vindeca de mâhnire, ridicat la cer, împreună cu Ulciorul Bucuriei, „din cauza păcatelor și fărădelegilor omenești” (p. (vezi pagina 461)

14 „urma piciorului” (lat.) — forma corectă e *vestigium pedis*; urma lăsată de copită, pe care vânătorul o adulmecă. La Lovinescu, „urma” Supranaturalului în firea noastră, prin care inițiatul poate porni la vânarea fiarei sfinte (Bourul, Cerbul). Expresia revine la p. 202.

Este modul obișnuit prin care Vechiul timpului, părintele Eonilor[15], este reprezentat. Sau bătrân ca lumea, firele din barbă-i țesând covorul cosmic, sau ca un adolescent imberb.

> *„Și, în adevăr, peste câteva zile, bătrânul a venit. S-a făcut liniște mare deodată. Toate vânturile s-au oprit. Când a venit rândul lui Dumitru i-a spus: n-ai dat peste arborele lumii. Dar nu-ți pierde nădejdea. Până la urmă, ai să-l găsești.*
>
> *— Ce să fac preasfinte?*
>
> *— Să umbli prin lume încă nouă ani.*
>
> *— Oare am să pot?*
>
> *— O să poți. Prin pustietăți și adâncuri de prăpăstii și pe câmpurile cele întinse, știu că ai fost. Dar prin orașe de ce nu te-ai dus? Umblă nouă ani prin orașele lumii și pe urmă să vii.*
>
> *S-a plecat Dumitru la pământ, a atins cu smerenie țărâna cu fruntea sa, a sărutat după aceea mâna uscată a pustnicului și s-a dus”.*

Timp de nouă ani a umblat cu picioarele goale și zdrențăros prin toate orașele lumii. A văzut suferințele și bucuriile oamenilor, dar arborele nu l-a găsit. S-a întors la Mânăstirea Albă. Pustnicul îl trimite a treia oară într-o pribegie reînnoită de nouă ani.

> *„— Să umbli la întâmplare, dar mai mult prin sate și prin drumurile bătute de călători. Și pe care om l-ai întâlni, învățat sau prost, bărbat sau femeie, bătrân sau copil, să-l întrebi dacă a auzit de pomul lumii”.*

Dumitru a pornit din nou în lume, întrebând la dreapta și la stânga. Oamenii îl socoteau nebun și râdeau de el. S-a

[388 (121)]

întors la Mânăstirea Albă după sorocul de nouă ani. Pustnicul venise și plecase așa că Dumitru, renunțând la pribegie, porni către satul lui, pe care nu-l mai văzuse de aproape treizeci de ani.

> *„Când a ajuns la căsuța lui, s-a oprit în drum. Căsuța era prăvălită pe o parte. Prin acoperișul de paie crescuse urzici, lobodă și cucută. Gardul de nuiele era putred și spart. Poarta era lipsă.*
>
> *Dar când a dat să intre în ogradă s-a izbit de Pomul lumii! Nu se vedea dar îl simțea. A întins brațele, a pipăit, la tras către el… nu mai era nici o îndoială. Acolo era arborele Lumii.* (Arborele Lumii=Arborele Vieții.).
>
> *S-a apucat cu tărie de o creangă, s-a opintit în vârful picioarelor și a sărit în sus. Cum a sărit, parcă într-o clipă i s-au deschis ochii, alții decât cei pe care îi avea. A văzut Pomul Lumii verde ca buratecul, cu frunze ca acele de stejar,*

15 sursa: **Daniel 7, 9** — „Cel vechi de zile” (*Antiquus dierum*), cu veșmântul alb ca zăpada și părul capului ca lâna curată, șezând pe tron de flăcări; în iconografia ortodoxă, Hristos „Cel vechi de zile”. Dubla înfățișare, de bătrân și de tânăr fără vârstă, e și a lui Aion, zeul Eonului (v. p. 146). [Daniel (Biblia sinodală), ro.]

> *întors cu vârful în jos, cu rădăcinile în aer. A stat pe o creangă mai potrivită și s-a odihnit. Și a început să plângă de bucurie”.*

Așadar putem străbate toate zările și depărtările lumii, în lung și în lat, de Arborele Lumii nu dăm, pentru simplul motiv că se află în noi, aqrabu min chablilward[16], cum spune Coranul, „mai apropiat decât vâna jugulară”. Căutarea prin rătăcire nu duce la el, pentru că tribulația nu-l poate scoate din tribulație. Este semnificativă indicația că Axul Lumii trebuie căutat în mărăcinișul nostru, în părțile cele mai părăsite, mai încâlcite din ființa noastră, mai părăginite, cum le arată casa și ograda lui Dumitru. Fiind ascuns, nu devine vizibil decât atunci când îl pipăi pentru prima oară, când „luminile s-au deplasat” în tine, cum spun cabaliștii[17], și-l vezi cu vârful în jos și cu rădăcinile în Tărie, așa cum se oglindește în lumea noastră.

[389 (122)]

După ce s-a odihnit, Dumitru porni să urce Arborele Vieții. Pustnicul îi spusese să numere crengile pe care le urca, câte unsprezece; este unul din numerele de recunoaștere în vechile tradiții, în unele organizații inițiatice, cum era de pildă Fede Santa[18] din care făcea parte Dante.

Deși era lumină, Dumitru nu vedea soarele. Ne întrebăm: de unde venea lumina? De la un soare nevăzut. L-am desemna ca soarele care se află în Vârful Polului. Nu era nici cald, nici rece, ci un termen mediu, cum se cuvine unui echilibru în dualitate. Nici foame nu-i era. Încercă de câteva ori să ia din traistă un dărâb de pită, dar se lăsă păgubaș. De ce să mănânce dacă nu-i era foame? La o anumită proximitate de Arborele Vieții, parfumul lui este suficient să ne hrănească, chiar fizic.

> *„După unsprezece crengi verzi, frunzele au început să fie de aramă strălucitoare. Din toate părțile se auzea cântecul păsărilor, al cucului, al pupezei, al turturelelor, cu alte cuvinte, glasuri îngerești. Dar se sperie când văzu că trupul lui se făcuse jumătate de cât era. Dar cum nu mai avea nimic de pierdut continuă să urce. De data asta frunzele erau de argint. Nu știa cât timp a trecut, pentru că nu mai era zi și noapte. Se făcuse și mai mic, ca un pitic. Mintea îi rămăsese întreagă, ba i se părea mai ageră ca mai înainte. Ajunsese la crengile de aur. Trecu de ele și se află dintr-odată la crengi cu nestemate”.*

16 „mai aproape decât vâna gâtului” (ar.) — **Coranul 50, 16**: *wa-naḥnu aqrabu ilayhi min ḥabli l-warīd*, „Noi suntem mai aproape de el [de om] decât vâna lui jugulară”. Autorul transcrie după auz (*chablilward = ḥabli l-warīd*) și dă traducerea în text. Versetul e locul clasic al sufismului pentru imanența lui Dumnezeu în inima omului.

17 sursa: Probabil aluzie la doctrina lui **Isaac Luria (sec. XVI)** despre „spargerea vaselor” (*shevirat ha-kelim*) și „repararea” lor (*tikkun*): luminile divine, ieșite din locul lor, trebuie readuse în ordinea dintâi. Formula exactă („luminile s-au deplasat”) n-am putut-o identifica.

18 „Credința Sfântă” (it.) — după Guénon (*L'ésotérisme de Dante*, 1925, cap. I–II), organizație inițiatică cavalerească, ramură terțiară a Templului, căreia i-ar fi aparținut Dante ca unul dintre «Fedeli d'Amore»; teza vine de la Luigi Valli și nu e un fapt documentat istoric. Guénon socotea numărul 11 „numărul lui Dante”, cheia structurii *Divinei Comedii*. (vezi pagina 452)

În mod obișnuit, codrii sunt de aramă, de argint și de aur. Arborele Lumii, fiind central și partitiv, conține toate speciile în el. Pornind, de data aceasta, la un pelerinaj spre slăvi, adică pe verticală, se apropie de Punct, cu care trebuia să se identifice. De aici micșorarea lui progresivă, care marca trecerea de la cantitate la calitatea pură.

[390 (123)]

„În mijlocul nestematelor, stătea Ulciorul bucuriei. Se vedea bine. Era nalt, cu două toarte și din el se răspândeau în toate părțile raze. Acesta era deci soarele, gândea Dumitru. Văzu curgând în același timp Izvorul Bucuriei. Ce să facă Dumitru? Acum ajunsese ca un vârf de ac; cât va mai fi când va trece crengile cu nestemate? Începu să se coboare când auzi un glas cunoscut:

— Măi Dumitre, ce faci?

— Cobor, Preasfinte!

— Îmi cunoști glasul?

— Îl cunosc, Preasfinte, dar nu te văd.

— Nu-i nevoie să mă vezi! De ce ți-a fost frică? Nu ți-am spus să fii tare și să nu te temi de nimică?

— Ce să fac Preasfinte, să mă urc iar?

— Nu te mai poți urca. Ai început să te cobori spre pământ și ce-i făcut e bun făcut. Îmi pare rău. Dacă ai fi avut îndrăzneala să mergi până la capăt, tu ai fi fost omul care ai fi adus pe pământ Ulciorul Bucuriei și Izvorul Vieții, ca să fie date oamenilor. Altcineva va face lucrul acesta. Dar nici n-ai să te-ntorci cu mâna goală. Tu vei duce pe pământ leacul contra mâhnirei.

— Dar unde-i Preasfinte?

— Nu-i treaba ta! Coboară!”

Dumitru ajunsese cât vârful unui ac, adică la Punct, la Ființa Pură. I-a fost frică de Vid și de aceea a refuzat Identitatea, Neființa.

„Coborâtul a fost destul de repede. Lui Dumitru a început să-i fie foame. În același timp, corpul i se făcea din nou mare și greu, pe măsură ce se apropia de pământ. A ajuns la traista lăsată pe o creangă și a căutat bucata de pâine pe care o avea acolo. A găsit-o și a mâncat-o cu lăcomie. Îi era sete. De unde să bea apă? Iată, că abia atunci văzu că pe crengi erau împletiți niște curpeni cu niște fructe

[391 (124)]

nemaivăzute de el, făcute din boabe străvezii și dulci. A întins mâna, a mâncat și a văzut că sunt bune fructele acelea. Și-a potolit cu ele setea. Când a ajuns jos, la vârful Pomului, era tot așa de mare cât plecase. Jos se vedeau întinderi de ape. S-a legat cu curpănul de o creangă și a adormit. A doua zi nu mai erau ape ci pământ uscat. Sări jos”.

Revenim la simbolismul acestei urcări și coborâri. Ascensiunea era o urcare calitativă, o despuiere de servituți, din plan nobil în altul mai nobil. O „despuiere de metale” prin aramă, argint, aur. Acest urcuș calitativ este solitar și cu o decondiționare progresivă. Individul Dumitru se micșorase până la

punct, suprimând condiția spațială. Dar toate condițiile se împletesc solidare. Dispăruse și foamea. În legendă se spune că viziunea Graalului avea acest efect[19]. In divinis[20], Graalul este și el Ulciorul Bucuriei. Pe lângă condiția spațială, dispăruse și cea temporală, cum se va vedea mai jos. Este o totală trecere la limită, la cel de al sutălea nume divin[21].

Era providențial ca Dumitru să nu ajungă la Bătrânul Timpurilor, să nu recupereze Ulciorul Bucuriei, ceea ce ar fi adus de la sine reîntorcerea Vârstei de Aur intempestivă deoarece în epoca toarcerii basmului ciclul nu era încă sfârșit.

Reîntorcerea pe pământ nu e o cădere, ci o coborâre sacrificială, cu har euharistic. Este semnificativ că izvorul Bucuriei se cobora și el în lume, ca și curpenul de viță. Nu este firesc să presupunem că, la un anumit grad de solidificare, izvorul s-a transvazat în curpen devenind sevă? Acesta este unul din aspectele circuitului sanguin al universului, care în funcție de momentul ciclului este când sevă, când sânge, când limfă, când suflu, cu irizări și tranziții de curcubeu, de la una la alta. În covorul cosmic, culoarea vie este fără importanță. Totul este nuanța. Lumina se adaptează la mediile pe care le străbate și le creează ca și de data aceasta.

[392 (125)]

> *„Dumitru nu știa încotro s-o apuce. A stat așa până s-a făcut ziuă. După aceea, s-a îndreptat spre primul sat pe care-l vedea. A rămas uluit. Nu numai că nu era satul lui, dar oamenii vorbeau o limbă cu totul necunoscută. În zadar a încercat să se înțeleagă cu dânșii. Era parcă în altă lume. Înainte de a se urca la cer, cățărându-se pe crengile Pomului Lumii, cutreierase toată lumea și peste tot se înțelesese cu oamenii, căci vorbeau aceeași limbă. Acum, nu se mai înțelegea cu nimeni.*
>
> *Ce să facă? S-a așezat în satul acela. Un om cu inimă bună i-a dat o bucățică de pământ cât o ogradă și el și-a făcut un bordeiu. Dar mai înainte de a-și face bordeiul, a îngropat în pământ curpănul pe care îl adusese cu el din Pomul Lumii. Să vadă ce are să se întâmple?*
>
> *Și s-a întâmplat că curpănul a prins și a început să dea frunze și niște flori mărunte și strălucitoare ca smarandu. Apoi a făcut struguri ca aceia pe care îi gustase când era în Pomul Lumii. Acolo, curpănul venea din adâncul cerului și se împletea printre crengile Pomului Lumii. Aici, curpănul se ținea bine de pământ și se agăța cu niște cârcei de orice pom, ridicându-se în sus, ca și când voia să se urce din nou la cer”.*

---

19 „în cele dumnezeiești” (lat.) — adică privit în Principiu, dincolo de condiționarea temporală și spațială a lumii manifestate. (vezi pagina 460)

20 sursa: Tradiția islamică (după hadith-ul transmis de Abū Hurayra, la Bukhārī și Muslim) dă lui Dumnezeu 99 de „nume prea frumoase” (*al-asmāʾ al-ḥusnā*); al o sutălea este Numele cel Mare (*al-ism al-aʿẓam*), ascuns, cunoscut numai de cei aleși — după o legendă, numai de cămilă, de aceea ar fi atât de trufașă. Autorul vede în el capătul „trecerii la limită”.

21 sursa: **Wolfram von Eschenbach, *Parzival* (c. 1200–1210), cartea a V-a**, și ***Queste del Saint Graal* (c. 1225)** — Graalul hrănește pe toți cei de la masa lui cu ce doresc, fără ca vreunul să mai simtă foamea; la Wolfram, cine îl vede nu poate muri în săptămâna aceea. Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. V, «Le symbolisme du Graal») îl socotește echivalentul cupei nemuririi. [Wolfram von Eschenbach — Parzival (trad. K. Simrock), de]

Fraza indică foarte bine circulația marilor curente cosmice care vivifică universul. În realitate, curentul descendent și curentul ascendent se succed numai într-o lume condiționată de timp. In divinis[22], cele două curente sunt concomitente.

> *„Oamenii din sat au văzut și s-au mirat. Strugurii erau dulci. Au cerut și ei bucățele de curpen pe care le-au plantat. Apoi s-au deprins să facă din struguri hin. Au băut și au văzut că se simt mai bine și uită de amărăciune și de necazuri. Le turna în suflet bucurie și dragoste de viață. Mâhnirea, oricât de grea ar fi fost, se tămăduia.”*

[393 (126)]

Dumitru s-a împrietenit cu oamenii din acel sat. Le-a învățat limba. Din vorbele lor a aflat că țara în care trăiau se numea Moldova. Păi atunci e țara mea, a spus dânsul, că înainte de rătăcirile lui tot așa se chema. Limba pe care o cunoscuse el nu o mai știa, dar numele țării rămăsese. Cea ce înseamnă că numele unor ținuturi consacrate străbat prototipal întregul ciclu, ca o matcă imuabilă, din care se preling adaptări la timp și loc.

> *„A plecat Dumitru într-o vară către Miază Noapte, spre Mânăstirea Albă, dar nu a mai găsit-o. Munții mai rămăseseră încă. Îi recunoșteai. Peste tot oamenii vorbeau limba nouă.*
>
> *— Unde e Mânăstirea Albă? întreba el, când pe unul, când pe altul. Dar nimeni nu știa să răspundă.*
>
> *Într-o zi sta de vorbă cu un bătrân din părțile de sus ale Moldovei. L-a întrebat și pe el de Mânăstirea Albă. Bătrânul a făcut ochii mici, ca și când s-ar fi uitat la ceva, de la mare depărtare.*
>
> *— Mânăstirea Albă? Hm! Apăi, se zice că ar fi fost o mânăstire ce s-ar fi chemat Albă. Dar asta ar fi fost demult tare. Cu vreo mie de ani în urmă, înainte de potop.*
>
> *— Ce potop, moșule?*
>
> *— Apăi a fost un potop care a nimicit și a râsâchit totul”.*

Dumitru s-a înfricoșat de vorbele moșului. Înțelegea el de ce a văzut numai ape la întoarcere, când a ajuns în vârful Pomului Lumii. Înțelegea că a adormit cu curpănul legat de trunchiul sfânt și că somnul i-a fost de sute și sute de ani, până când apele s-au uscat și lumea s-a înmulțit din nou.

S-a întors în satul lui. Povestea tuturor cele ce i se întâmplase. Unii îl credeau, alții nu.

> *„— Cum, nu credeți? Dar asta cine a adus-o? zicea el arătând la dealurile pline de butuci de viță de vie.*
>
> *A mai trăit cât a mai trăit, până când a murit.”*

22 „în cele dumnezeiești” (lat.) — în Principiu, unde curentul descendent și cel ascendent nu se mai succed, ci sunt deodată. (vezi pagina 460)

[394 (127)]

Se vede că avem de-a face cu tradiții locale, contaminate de infiltrații biblice. Cezura dintre cei doi cicli nu trebuie să fie fost atât de completă, din moment ce unul din numele Mânăstirii Neamț era Mânăstirea Albă.

Bătrânul pustnic veșnic de la Mânăstirea Albă poate fi, în linii mari, asimilat cu Noe, Patriarhul Potopului. La fel cu Dumitru, Noe sădise vița de vie[23]. Basmul nostru poate rezuma eliptic mai multe mituri, caz ce se mai găsește. Sau e vorba de unul din diluviile secundare, de care se vorbește în mitologia greacă, acel al Ogygiei, sau al lui Deucalion și Pyrrha[24]?

Dar narațiunea continuă:

> *„Oamenii l-au socotit sfânt și l-au trecut în calendar la 26 octombrie. Când se sărbătorește ziua lui, în toate butoaiele și zăcătoarele din țară fierbe încet vinul. Fierbe și forfotește ca și când ar povesti viața lui Dumitru, care umblând prin Pomul Lumii a găsit niște curpeni de «hie» împletiți printre crengile de aramă, de argint și de aur, printre nestemate și i-a dus pe pământ.*
>
> *— Moș Sandu, îl întrebam* (este vorba de întrebarea lui Vasile Pop, n.n.), *dar unde a fi fost satul acela în care Dumitru a sădit pentru prima oară curpănul de «hie»?*
>
> *— Cum unde o fi fost? Ce întrebare e aiasta? Apăi la noi, în Nicorești noștri. Poate aici, în Fântâni, poate în Coasta Lupei... Ce gândești tu? Podgoria noastră e cea mai veche din toată țara și din toată lumea. Noi, nicorășteni, suntem urmași ai acelui Dumitru de demult...”*

E semnificativ faptul că epitetul popular al Sfântului Dumitru e acela de Izvorâtorul de Mir[25]. În basmul nostru apare ca Izvorâtorul de Vin. Epitetele se completează și vinul și mirul fiind soare lichid. Bătrânii alchimiști numeau Elixirul de Viață Lungă[26] un „ulei superesențial”. Chiar în vremurile noastre de bejenie spirituală, un vin foarte nobil, un Cotnar de pildă, maturat cât trebuie, curge ca un ulei în pahar.

[395 (128)]

Una din supraviețuirile precreștine din viața noastră este ceea ce se numește Focul viu[27]. Se va vedea legătura cu subiectul nostru. Detaliile ce

---

23 sursa: **Facerea 9, 20–21**: „Noe a început să lucreze pământul și a sădit vie. Și, bând vin, s-a îmbătat...”. Noe, patriarhul care trece din lumea dinainte de potop în cea de după, e cel dintâi vier al Scripturii — de aici apropierea cu Dumitru. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

24 sursa: Mitologia greacă știe trei potopuri: al lui **Ogyges**, regele primordial al Beoției (Atica), pomenit de Iulius Africanus și Eusebiu, după care țara a rămas pustie 189 de ani; al lui **Deucalion și al Pyrrhei** (**Ovidiu, *Metamorfoze* I, 253–415; Apollodor, *Biblioteca* I, 7, 2**), singurii supraviețuitori, care repopulează lumea aruncând pietre peste umăr; și al lui Dardanos. *Ogygia* e totodată, la Homer, insula Calipsoei (*Odiseea* I, 85). [Homer — Odiseea, traducerea George Murnu, ro.]

25 Elixirul de Viață Lungă — Licoarea alchimică a vieții prelungite sau a nemuririi, roada Pietrei filozofale în aplicarea ei medicinală (elixir vitae, din arab. (vezi pagina 451)

26 Izvorâtorul de Mir — Epitetul Sfântului Dimitrie al Tesalonicului (gr. (vezi pagina 461)

27 D.A.Vasiliu, *Focul Viu*, Studii de folclor, București, Ed. Casa Școalelor, 1943.

urmează le-am găsit în cartea lui D.A. Vasiliu,[28] *Focul Viu*. Este considerat ca viu numai focul obținut prin frecarea a două lemne. Când e luat din altă sursă nu mai e viu, pentru că nu-și mai are rațiunea suficientă în el însuși. Cu alte cuvinte, ca să-și merite numele, acest Foc Viu trebuie să fie o imitație, un substitut, o „amintire" a Rugului Arzător[29] pe care l-a văzut Moise pe Muntele Horeb, Rug ce nu se mistuia și care șoptea „Eu sunt cel ce sunt". „Dumnezeul nostru este un Foc Viu" mai spune Biblia[30]. Dar focuri vii există pe toată aria indo-europeană. Ne mărginim să reamintim așa zisele focuri ale lui Sfânt Ion de iarnă și de vară, în Iranul mazdeist, unde, Focul, în toate aspectele lui, are un loc central, în India unde focul sacru al lui Agni este aprins numai prin pronunțarea Mantrei „Ram"[31].

Pentru a ne mărgini la români, ce aprind focuri vii la lăsatul secului de brânză, primăvara, la Păresimi, Mucenici, Sf. Toader, Blagoveștienie, Joia Mare, Sâmbăta Paștelor, la Paște, Sfântul Gheorghe, 1 Mai, 5 Mai, 24 Iunie, la Sânziene[32], 1 August, 26 Octombrie, la Sfântul Dumitru[33], la 23 și 24 Decembrie, la 1 Ianuarie de Sfântul Vasile.

Dintre toate cu mult cel mai important este focul viu al Sfântului Dumitru, la 26 octombrie. „Se practică, spune D.A.Vasiliu, pe o scară întinsă, cu un ceremonial deosebit: în ajunul Sf. Dumitru și în seara de Sf. Dumitru este datină prin Oltenia și prin partea de apus a Țării Românești să se aprindă niște focuri care se numesc focuri sumedre, dar mai ales la singular, focul lui Sumedru[34] sau Sâmedru.

În județul Muscel, în partea dinspre munte, copiii din alergat se urcă pe coastele plaiurilor, veseli, trezind bolovani, cărora le dau drumul la vale. Aduc cetină și crengi mari de brad cărora le dau foc, câteodată la un brad întreg."

Desigur, adăugăm noi, în amintirea pomului pe care s-a urcat și s-a coborât din cer, Dumitru Vierul. Copiii, bărbații,

---

28 **Ieșirea 3, 2–14** — rugul care ardea și nu se mistuia, pe muntele Horeb, din mijlocul căruia Dumnezeu i-a grăit lui Moise: „Eu sunt Cel ce sunt" (3, 14). [Ieșirea (Biblia sinodală), ro.]

29 *raṃ* (sanscr.) — silaba-sămânță (*bīja-mantra*) a focului și a lui Agni în tantrism, legată de centrul subtil *maṇipūra*, al elementului foc. Afirmația că focul sacru vedic se aprinde numai prin rostirea ei e a autorului; ritualul vedic aprinde focul prin frecarea celor două lemne (*araṇī*), însoțită de imnuri.

30 sursa: Citat aproximativ, din memorie. **Deuteronomul 4, 24**: „Domnul Dumnezeul tău este foc mistuitor, Dumnezeu zelos"; reluat în **Evrei 12, 29**: „Pentru că Dumnezeul nostru este foc mistuitor". Biblia spune „foc mistuitor", nu „foc viu"; expresia autorului trimite la „Focul viu" al obiceiurilor populare. [Deuteronomul (Biblia sinodală), ro.]

31 Focul viu — Focul obținut prin frecarea a două lemne, aprins la anumite sărbători (lăsatul secului, Sânziene, mai ales Sfântul Dumitru) și socotit sfânt, fiindcă își are obârșia în sine însuși (D. (vezi pagina 452)

32 Sfântul Dumitru — Sfântul Mare Mucenic Dimitrie al Tesalonicului, Izvorâtorul de Mir (†c. (vezi pagina 493)

33 Sânziene — Sânzienele — sărbătoarea populară de la 24 iunie (Nașterea Sf. (vezi pagina 490)

34 Sumedru — Sâmedru, Sumedru (din „Sân-Medru", Sfântul Dimitrie) — sărbătoarea de la 26 octombrie, pragul iernii în calendarul pastoral, când se aprind pe dealuri „focuri sumedre", „focul lui Sumedru sau Sâmedru" (D. (vezi pagina 495)

femeile, strigă mereu: „Hai la focul lui Sumedru, hai la focul lui Sumedru”. (Atragem atenția asupra asonanței lui Sumedru cu Sumerieni, mai ales cu Cimerieni[35], care au populat locurile acestea în adânca preistorie). La întoarcerea acasă fiecare ia un tăciune pe care îl aruncă în livadă, în speranța unei recolte frumoase. Exprimându-ne inițiatic, din rugul macrocosmic fiecare ia o scânteie pentru microcosmul său, focul mic participând euharistic la focul mare.

Aceleași obiceiuri se împlinesc în județul Neamț, în vecinătatea Mânăstirei Albe, strigându-se: „Dru, Dru, la Sumedru Dru”, prima parte din cuvântul druid[36] și înseamnă „forță”. „Drus” mai este și o denumire a stejarului. Se vede la ce vechi tradiții ne duce povestea lui Dumitru al nostru, Sumedru, Cimedianul.

O informație prețioasă ne vine din comuna Soveja-Putna, în proximitatea Nicoreștilor. Copiii sar peste foc, probă inițiatică prin excelență. „Pe vremuri, spune informatorul, se puneau scaune în jurul focului.[37] Caracterul de Masă Rotundă este flagrant și ne arată rădăcinile folclorice și inițiatice ale Mesei Tăcerii[38] brâncușiene[39].

Caracterul solar, pirofor, al Sfântului Dumitru, este arătat și de o tradiție culeasă de Ovidiu Bârlea, după care Sfântul Dumitru este fiul Sfintei Duminici, al cărei caracter eminamente solar este cunoscut.[40] Din pricina acestui caracter solar, citățm din răspunsurile la chestionarul lui Neculai Densușianu[41]:

„Masa și focul sunt lucruri sfinte”. (2/45 Verșoiu-Buzești, jud. Olt.)

„Focul e fața lui Dumnezeu”. (2/221 Dobreni-Neamț)[42]

„Focul ține cerul”.[43] (Să ne reamintim de Pomul Lumii din basm).

---

35 Cimerieni — Popor nomad din stepele nord-pontice, pomenit de Homer, care îi așază la marginea lumii, în ceață și noapte (Odiseea XI, 14–19), și de Herodot (IV, 11–12), alungat de sciți spre Asia Mică în sec. (vezi pagina 447)

36 sursa: Etimologia e a autorului. Galicul *druid* (lat. *druides*) se explică de obicei prin **dru-wid-*, „foarte știutor” sau „cel ce știe stejarul” (cf. gr. δρῦς, „stejar”, și Pliniu, *Istoria naturală* XVI, 249, care îl leagă de stejar). „Sâmedru” vine din „Sân-Medru”, adică „Sfântul Dimitrie”. [Pliniu cel Bătrân — Naturalis Historia (textul latin), lat.]

37 D.A.Vasiliu, *op. cit.* p. 81.

38 sursa: **Constantin Brâncuși, *Masa Tăcerii* (1937–1938)**, parte a ansamblului monumental de la Târgu Jiu, alături de *Poarta Sărutului* și *Coloana fără sfârșit*: o masă rotundă de piatră înconjurată de douăsprezece scaune-clepsidră.

39 Mesei Tăcerii — Masa Tăcerii — masa rotundă de piatră a lui Constantin Brâncuși din ansamblul de la Târgu Jiu (1937–1938), înconjurată de douăsprezece scaune-clepsidră. (vezi pagina 473)

40 Ovidiu Bârlea, *Mica Enciclopedie a poveștilor românești*, la termenul „Zile Sfinte”, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 452.

41 sursa: **Nicolae Densușianu, *Chestionar istoric* (1893)**, trimis de Academia Română învățătorilor și preoților din toată țara; răspunsurile (manuscrise, la Biblioteca Academiei) sunt o mină de credințe și obiceiuri. Cifrele dintre paranteze („2/45”, „2/221”) sunt cotele răspunsurilor, citate de D.A. Vasiliu.

42 D.A.Vasiliu, *Idem*, p. 109.

43 Elena-Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I, part. IV-V, p. 120.

[397 (130)]

„Văzduhul pe care coboară pasărea e foc”, afirmație care întrece în splendoare pe celelalte. Toată angelogia în câteva cuvinte.

Este curios că pronunțarea moldovenească a cuvântului „vie” este „hie”, similară cu rostirea, tot moldovenească, a imperativului prezent a verbului a fi, „hie!”, imperativ cu care Dumnezeu a creat lumea[44]. Infinitivul este: „a hi”. Acest fapt arată prezența reală a Verbului în vin, explicând astfel rolul lui euharistic și oracular în multe tradiții.

Din răspunsurile la chestionarul lui Hâjdeu[45]:

„Îi zice vie, pentru că în toții anii îi taie capul și tot vie este”.

„Via nu moare”.

„Cel dintâi must se duce ca frupt la biserică”.

„Când se toarnă în poloboc cea dintâi cofă, trebuie să chiui”.

Vom încheia cu o altă poveste a lui Moș Sandu Rău.

Copilul se mira că Moș Sandu lucrează, cu atâta tragere de inimă, la ceva care nu-i aducea nimic.

„Măi nepoate, măi nepoate! Ce știi tu? D'apăi tu n-ai înțăles din povestea pe care ți-am spus-o că hia-i sfântă, că-i adusă de sus de strămoșul nostru Dumitru? Dar iacă, am să-ți mai spun o poveste, tot cu hia. Poate o ții minte, s-o spui și tu la alții.”

Și Moș Sandu povesti *Basmul Poamei roșii*.

„La început n-a fost decât poamă albă. Pe toate dealurile nu vedeai decât vii cu poamă albă.

[398 (131)]

Cică odată se lăsase pe pământ o secetă mare. Secaseră fântânele, izvoarele, râurile. Într-o zi au intrat în sat niște străini. Un bătrân cu o cârjă în mână, cu cealaltă ducea un măgăruș de căpăstru. Alături de bătrân, o femeie tânără cu un copchil în brațe. Femeia era slabă, cu buzele crăpate de vânt. Copilul la fel, abia mai sufla.

Nimeni din sat nu a vrut sau nu a putut să le dea apă. Nu aveau.

În cele din urmă au ajuns la marginea cealaltă a satului, unde într-un bordei sărăcăcios locuia Iana Sânziana, Floare Albă, nu de nalbă.

Iana Sânziana, Floare albă, nu de nalbă, era o fată frumoasă cum nu se mai văzuse, dar damblagită. Mergea greu prin casă. Se târa de ici-colo numai în

44 sursa: **Facerea 1, 3**: „Și a zis Dumnezeu: Să fie lumină! Și a fost lumină” (lat. *Fiat lux*). [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

45 sursa: **Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română* (1884)** — chestionarul trimis învățătorilor și preoților pentru *Etymologicum Magnum Romaniae*; răspunsurile sunt păstrate în manuscris la Biblioteca Academiei Române.

mâini. Trăia din tors și din împletit. Picioarele îi erau reci și nu le simțea, de parcă nu erau ale ei.”

Ileana Sânziana, Floare Albă, nu de nalbă este un aspect pe planul nominal al poamei albe, cum i-o arată numele. Cum se știe, în împlinirea euharistiei se utilizează numai vin alb. Din motive de opacitate ciclică, lumea, dizgrațiată prin secetă, nu mai poate primi fructul alb originar, culoare albă a Polului, deci hyperboreană, decât atenuat și anemic. Nu e vina substanței divine, perfectă în ea însăși, ci a unei umanități ce se însera. Endosmoza nu se mai efectua prin țesuturile sclerozate de căldură. Circuitul sanguin, alb într-o umanitate mai mult vegetală la obârșii, ieșită dintr-o grădină, nu mai încălzea o carne și un psihic năpădite de elemente pasionale.

Această specificare a poamei albe în poamă roșie este echivalentul exact românesc al celor două Soma[46] succesive din tradiția hindusă ca și al trecerii (în tradiția iraniană) de la Haoma[4748] albă, care nu se culege decât pe muntele polar Alborj, la *Haoma* galbenă, și aceasta pierdută.

Iana Sânziana, Floare albă, nu de nalbă este una din cele mai frumoase formule hieratice din câte există. Nalbă, pe

[399 (132)]

lângă sensul firesc și imediat pe care-l are, poate fi și contragerea lui *nu albă* și atunci este posibilă locuțiunea *floare albă nu nu albă;* avem adică două negații care dau o afirmație, o afirmație la absolut. Iana Sânziana nu e albă în contrast cu negrul, ci e albă absolut deasupra tuturor culorilor.

Din altă perspectivă și referindu-ne la cealaltă formulă „Iana Sânziana din cosiță ruja-i cântă[49], nouă împărății ascultă, Dumnezeu se minunează”, ruja fiind roșie, găsim o referință alchimică la cele două „opere”, l'oeuvre au blanc și l'oeuvre au rouge[50], Albido[51] și Rubedo[5253] cu progresivitatea în sensul ezoteric al enunțării, adică invers; perspectiva este de data aceasta

46 *soma* (sanscr.) — băutura sacră a ritului vedic, stoarsă dintr-o plantă azi neidentificată, divinizată ca zeul Soma (*Rig-Veda*, cartea a IX-a întreagă); dă nemurirea și cunoașterea. Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. V) arată că după un timp soma „adevărată” s-a pierdut și a fost înlocuită cu o băutură substitut — cele două *soma* succesive de care vorbește autorul. (vezi pagina 494)

47 *haoma* (avest.) — corespondentul iranian al lui *soma*, plantă și zeu, venerat în *Avesta* (*Yasna* 9–11). Tradiția mazdeică deosebește haoma galbenă, pământească, de haoma albă (*gaokerena*), arborele nemuririi care crește în marea Vourukașa, la poalele muntelui cosmic Hara Berezaiti (pers. *Alborz*); din ea se va prepara, la sfârșitul vremurilor, băutura învierii. (vezi pagina 455)

48 Haoma — Haoma (avest.) — corespondentul iranian al lui soma, plantă și zeu, venerat în Avesta (Yasna 9–11). (vezi pagina 455)

49 „opera la alb și opera la roșu” (fr.) — cele două faze finale ale Marii Opere alchimice: *albedo*, albirea, care dă „piatra albă”, lunară (transmutarea în argint), și *rubedo*, înroșirea, care dă „piatra roșie”, solară (transmutarea în aur).

50 *albedo* și *rubedo* (lat. alchimică) — „albirea” și „înroșirea”, a doua și a treia fază a Operei, după *nigredo* (înnegrirea). Forma corectă e *albedo*.

51 sursa: Formula vine din basmele și colindele noastre: „Ileana Cosânzeana, din cosiță floarea-i cântă, nouă împărății ascultă” (cf. **Petre Ispirescu, *Legende sau basmele românilor* (1882)**, basmul «Ileana Simziana»); în variante „floarea” e înlocuită cu „ruja” (trandafirul). [Petre Ispirescu — Legende sau basmele românilor, ro.]

52 Albido — Albedo (lat. (vezi pagina 434)

53 Rubedo — Rubedo (lat. (vezi pagina 489)

cosmologică. În unele variante ale formulei, ruja este înlocuită cu floare, care poate fi și albă. Dante, când vrea să marcheze discret trecerea de la templarism la rozacrucianism, vorbește de o roză albă:

„In forma di candida rosa[54]
Mi si mostrava la Milizia Santa.”

Mai este posibilă o lectură delfică a formulei „albă nu de nalbă *albă nu-albă* sau *albă-nu albă*”, ceea ce este o oglindire ortografică a Yin-Yangului[55]: în jumătatea albă a cercului, un punct negru, în jumătatea neagră, un punct alb.

Cu câțiva ani înainte se întâmplase o mare nenorocire cu ea, Iana Sânziana floare albă nu de nalbă și cu ai ei. Un căpcăun de la Miază Noapte o văzuse și se îndrăgostise de ea și o ceruse de nevastă; ea nu a vrut. Căpcăunul a trimis din nou daruri și pețitori. A fost iarăși refuzat. A trimis a treia oară o căruță încărcată trasă de șase cai, plină cu blănuri scumpe, podoabe de tot felul și trei dimerlii pline cu galbeni. În fața părinților și a celor doi frați au citit o

[400 (133)]

scrisoare amenințătoare a căpcăunului: să primească darurile, să dea fata, altminteri să se teamă de mânia căpcăunului.

Fata s-a sfătuit cu părinții și frații și a dat solilor răspuns îndrăzneț: să afle înălțimea sa căpcăunul că Iana Sânziana, floare albă nu de nalbă, nu are nevoie de daruri, nici părinții și nici frații. Și să mai afle Măria Sa că Iana Sânziana floare albă nu de nalbă nu se teme de mânia Măriei Sale.

Solii au plecat, dar nu peste mult timp au venit oamenii căpcăunului și pândind o clipă, când frații lipseau de acasă, au răpit fata. Frații când s-au întors au văzut ce se întâmplase, au luat-o prin pădure, pe un drum scurtat, și s-au luat la bătaie cu oamenii căpcăunului. Aproape toți răpitorii au fost răpuși și cei doi frați au căzut.

În timpul luptei, Iana Sânziana, floare albă nu de nalbă, s-a desfăcut din frânghii și s-a strecurat din car și s-a ascuns în zăpada înaltă, făcându-și loc în ea. A degerat acolo și a damblagit. Hrănindu-se numai cu ierburi și târându-se în mâini a luat-o în jos. Oameni de treabă au întâlnit-o și au dus-o acasă. Nu a mai găsit părinții care muriseră de inimă rea.

---

54 vers. **Dante Alighieri, *Paradisul* XXXI, 1–3** — terțina întreagă, după ediția Petrocchi: *„In forma dunque di candida rosa / mi si mostrava la milizia santa / che nel suo sangue Cristo fece sposa.”* („În chip, așadar, de roză albă / mi se arăta oastea sfântă / pe care în sângele Său Hristos a luat-o mireasă.”). Autorul citează din memorie, fără *dunque*. „Oastea sfântă” e mulțimea fericiților, așezați în Empireu ca petalele unui trandafir alb. [Dante Alighieri — Paradisul, trad. George Coșbuc, ro.]

55 *yin-yang* (chin. 陰陽) — perechea principiilor complementare ale tradiției extrem-orientale: *yin*, întunecat, pasiv, feminin; *yang*, luminos, activ, masculin. Simbolul *taiji*: cerc împărțit de o linie șerpuită în două jumătăți, albă și neagră, fiecare purtând în ea un punct de culoarea celeilalte. (vezi pagina 504)

De atunci Iana Sânziana, floare albă nu de nalbă, sta singură, trăind din tors și din împletit. Apoi au venit anii de secetă și viața tuturor oamenilor s-a făcut peste măsură de grea. Cu atât mai mult viața Ilenei.

Iana refuză pe căpcăunul nordic, ceea ce pare o negație a Tradiției Primordiale, hyperboreană, în esența ei. În realitate, strugurul fiind un fruct solar este incompatibil cu frigul polar și atunci configurația lui existențială are drept

[401 (134)]

să se modifice, conform necesităților vremurilor. Bineînțeles, ce spunem este cu atât mai adevărat pe plan spiritual. Fiecare tradiție secundară are, în mod firesc, propriile ei puncte cardinale, zenitul și nadirul ei; altfel nu s-ar deosebi de Tradiția Primordială; ori adaptările și readaptările sunt condiția însăși a dezvoltării ciclice. Moș Crăciun este dușman de moarte al strugurelui, încă agățat pe arac, fără prejudiciul caracterului său superlativ benefic. Cu drept cuvânt, evreii considerau Egiptul ca o imagine a Iadului, din care i-a scos Dumnezeu și, după rătăciri de patruzeci de ani prin lumile intermediare, i-a dus în Țara sfântă, în Țara făgăduinței și ea imagine a Paradisului; ceea ce nu împiedică civilizația egipteană să fie una din cele mai auguste din lume, din punctul de vedere al totalității și al continuității.

O civilizație care are drept mijloc un centru inițiatic și ca băutură euharistică vinul este solidară cu vița de vie, din amândouă punctele de vedere, practic și spiritual[56]. Toate condițiile unei civilizații ortodoxe trebuie să se îmbine și să facă un tot. Vinul trebuie să fie un produs firesc al ariei

[402 (135)]

tradiționale respective. Mai precis spus, vinul și civilizațiile care atârnă de el trebuie să fie fructul zonei temperate. Având în vedere caracterul solar al viței, ne este permis să ne întrebăm dacă civilizația vinului nu este civilizația atlantă eminamente solară. Este semnificativ faptul că în basmul nostru poama albă devine poamă roșie după cum vom vedea, ceea ce ar arăta două lucruri: 1) poama albă originară poate să fi fost altceva decât fructul căruia îi dăm acest nume; 2) transformarea în poamă roșie indică transformarea, adaptarea tradiției nordice în tradiție atlantă, a cărei culoare simbolică este roșul.

56 * Denumirea de „viță de vie” din limba română se mai poate preta și la următoarea interpretare ezoterică: în românește cuvântul „viță” are și sensul de legătură cu strămoșii în expresii ca „român de viță veche”, „boier de viță veche”, „cutare este de viță domnească”, deci tot veche etc., indicând o legătură a persoanei respective (a prezentului) cu strămoșii săi îndepărtați (cu trecut îndepărtat) și în acest context o legătură a unei tradiții mai noi cu una mai veche. Cuvântul „vie” mai este și femininul cuvântului „viu”, deci indică *viața*. „Vița de vie” poate însemna în acest caz legătura dintre spiritul omului și Dumnezeire care are viață veșnică, este mereu viu. Într-un astfel de sens poate fi interpretată și afirmația Bibliei că omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, adică având viață veșnică. Deci spiritul omului este creație de viță veche, dumnezeiască, cu viață veșnică. „Vița de vie” reprezintă în acest context o expresie materializată a originii și a caracterului de veșnicie a vieții spiritului uman, cu atât mai mult că unul din simbolurile energiilor „esență” este vinul. Energiile „esență” (Purusha) nu se materializează și deci au o existență veșnică, iar centrul spiritului din om conține astfel de energii.

Mai putem spune că băutura proprie a civilizației hyperboreene, specifică ei, este apa cristalină de izvor de munte trasă din zăpezile veșnice prin țevile pământului și ale pietrelor. Subsidiar, îți pui întrebarea, ce semnificație a avut smulgerea viței de vie de Burebista și Deceneu[57]?

Aria viței de vie se întinde indefinit pe anumite latitudini. Este o indicație a zonelor în care s-a răspândit migrația atlantă în timpul și după cele 3 catastrofe care au dus la prăbușirea ei completă?

În intervalul dintre cele două tradiții, în sandhya[58][59], Iana, în bordeiul ei obscur devine parca torcătoare.

Deci, la ușa Ianei s-au oprit trei ființe omenești, un bătrân, o femeie tânără cu un copil în brațe.

În momentul când ciclul ajunge la un punct mort, se produc intervențiile divine directe: la poarta Ilenei s-au oprit al nouălea Avatara[60], cu tatăl lui adoptiv, Marele Dulgher al Universului, cu Maica Precista. Noi știam că plecaseră în Egipt. Se poate vorbi numai de o localizare

[403 (136)]

folcloristică, populară? Tâlcul poate fi mai adânc decât acela al unei adaptări. Mitul nostru arată Sfânta Familie[61] luând direcția contrară axului Betleem-Piramide. Concomitent cu curgerea vizibilă a unui râu mai este și una invizibilă, în sensul contrar, de data asta din sud-nord, spre obârșii, spre izvoarele mediate ale tradiției[62]. Acesta a putut fi itinerarul invizibil al Sfintei Familii. Ne reamintim o observație a eminentului elenist, Charles Picard, numind Egiptul și Creta[63] „dubleurile" vizibile ale Hyperboreei.

Bătrânul a cerut Ilenei o picătură de apă, dacă nu pentru ei, pentru pruncul nevinovat, să-i ude buzele uscate și crăpate de vânt.

---

57 sursa: **Strabon, *Geografia* VII, 3, 11**: Burebista, ajutat de Deceneu, „un vrăjitor care rătăcise prin Egipt", i-a deprins pe geți cu ascultarea, încât, la îndemnul lor, „au tăiat via și au trăit fără vin". [Strabon — Geografia (textul grecesc), gr.]

58 *sandhyā* (sanscr.) — „îmbinare", „amurg": intervalul crepuscular dintre două vârste ale lumii (*yuga*), ca și amurgul dintre zi și noapte; tiparul dă greșit *sanhya*. Forma corectă apare la p. 154. (vezi pagina 490)

59 sandhya — Saṃdhyā (sanscr., „îmbinare, amurg") — intervalul crepuscular dintre două vârste ale lumii (yuga), ca amurgul dintre zi și noapte, considerat sacru, în care se săvârșesc riturile zilnice; un punct fără durată, ca barzaḫ-ul arab. (vezi pagina 490)

60 sursa: În listele hinduse obișnuite (*daśāvatāra*), a noua coborâre a lui Vișnu este Buddha (în unele, Balarāma), iar a zecea, Kalki, cel ce va veni la sfârșitul vârstei întunecate. Autorul, ca alți tradiționaliști, îl pune pe Hristos în locul al nouălea, ca ultimă coborâre divină înaintea lui Kalki.

61 * Putem deduce din basm că religia creștină are de fapt la bază tot Tradiția Primordială Polară dacă nu cumva basmul acesta este o adaptare a unei tradiții mai vechi — locale — care îmbracă o formă creștină.

62 sursa: **Charles Picard (1883–1965)**, arheolog și elenist francez, autorul cărții *Les religions préhelléniques (Crète et Mycènes)* (1948). Locul exact în care numește Egiptul și Creta „dublete" ale Hyperboreei nu l-am putut identifica.

63 Sfânta Familie — Iosif, Fecioara Maria și Pruncul Iisus, în fuga lor în Egipt de prigoana lui Irod (Matei 2, 13–15). (vezi pagina 493)

„Iana Sânziana, Floare Albă nu de nalbă, s-a uitat la cele trei ființe omenești și s-a umplut de milă. Le-a dat să bea din fundul ulcicuței puțină apă ce o culesese dintr-un izvoraș din pădurea veștedă, cale de o jumătate de zi de mers.

După aceea, Iana Sânziana Floare albă nu de nalbă, s-a uitat din nou cu mare dragoste la mamă și la prunc și-a spus:

— Tare-i mic și drăgălaș și tare-i slăbuț! Dă-mi-l oleacă să-l țin în brațele mele că mult mi-a fost pe lume drag să am și eu un prunc și n-am avut noroc.

Femeia i-a dat pruncul. Dar îndată ce Ileana l-a luat în brațe, s-a întâmplat o minune nemaivăzută; pieptul i s-a umflat și țâțele i s-au umplut de lapte!

S-a mirat și a strigat:

— Doamne, Dumnezeule, pe cine am primit în casă? Cine sunteți voi?

Răspuns nu a primit, dar femeia a spus cu blândețe:

[404 (137)]

— Nu te speria! Dă-i pruncului să sugă.[64]

Iana Sânziana, Floare albă nu de nalbă, s-a descheiat la iie și-a dat pruncului să sugă. Pe măsură ce sugea, pruncul se înzdrăvenea și prindea viață. În jurul capului a început să i se facă un cerculeț de lumină. Când a văzut aceasta, Ileana a strigat cu putere:

— Vai mie, păcătoasa! Voi sunteți trimiși de Dumnezeu în casa mea și eu stau ca o nemernică jos, fără să mă pot scula să vă slujesc cum se cuvine.

— Ascultă Iana Sânziana, Floare albă nu de nalbă.

— De unde știi cum mă cheamă?

— Ascultă, pentru binele ce ne-ai făcut ce dorință ai?

— Să pot sta în picioare! Să pot merge!

— Atunci ridică-te și dă-mi pruncul!

Iana Sânziana s-a ridicat în picioare după atâția ani și i-a dat femeii aceleia pruncul, apoi s-a plecat la pământ și le-a mulțămit.

— Scoală-te, a strigat femeia străină. Și ține bine minte ce-ți spun: cât vei mai fi în viață, mult, puțin, vei fi de-acum mereu în putere să te ții în picioare și să mergi. Iar după ce vei muri, tot în picioare vei fi și tot de folos oamenilor ca și acum.

Apoi străinii au ieșit pe poartă și s-au dus.”

Alăptarea pruncului Iisus de către fecioara imaculată, Iana, paredru al hyperboreanului Ianus, este un semn mai stringent al dependenței noii tradiții de Marea Tradiție Primordială, decât omagiul celor trei magi[65], căci în cazul din

64 * Tradiția unui nou ciclu mic care se dezvoltă ajutat de Dumnezeu alăptându-se chiar în timpul sfârșitului ciclului anterior cu ceea ce acesta a păstrat mai pur (fecioara care alăptează) din Tradiția Primordială.

65 sursa: **Matei 2, 1–12** — magii de la Răsărit vin la Betleem, călăuziți de stea, și aduc Pruncului aur, tămâie și smirnă. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

urmă magii vin la Betleem, iar în basmul românesc Sfânta Familie trece Dunărea spre nord.

[405 (138)]

> *„A doua zi, în zorii zilei, au năvălit în sat călăreți pe cai aprigi, cu coifuri, îmbrăcați în zale, cu platoșe și suliți și-au umblat din casă în casă, speriind femeile și copiii, tot întrebând și cercetând.*
>
> *Au năvălit și în ograda sărăcăcioasă a Ilenii și au strigat mânioși.*
>
> *— Noi suntem oștenii împăratului Irod. Să ne spui îndată unde au plecat străinii care au fost pe la tine ieri?*
>
> *— Nu știu, a răspuns Iana, Floare Albă de nalbă.*
>
> *— Cum nu știi, au răcnit ei. Oamenii din sat spun că la tine au intrat în casă. Cu tine au stat de vorbă. Ce-ați vorbit?*
>
> *— Nu știu, a răspuns Ileana.*
>
> *— De unde veneau și unde se duceau?*
>
> *— Nu știu!*
>
> *— Pe ce drum au apucat?*
>
> *— Nu știu.”*

Ileana ar fi putut să scape teafără, printr-un răspuns evaziv, care n-ar fi fost o trădare. Să se observe însă această succesiune de determinări negative, când este vorba de Dumnezeu coborât printre oameni. De altminteri însăși încarnarea Verbului este o determinare negativă. Ileana își mărturisește Dumnezeul, prin vedicul: neti, neti,[66] nu, nu.

> *„Dacă au văzut ostașii împăratului Irod că nu pot afla nimic de la Iana Sânziana, Floare Albă nu de nalbă, au legat-o de stâlpul bordeiului, s-au depărtat la vreo 20 de pași și-au tras cu arcurile, străpungând-o cu săgeți. Apoi au încălecat și s-au mistuit în întunericul nopții care venise, lăsând satul îngrozit.”*

Năvălește deci la Nicorești armia antihristică a lui Irod Împărat[67], hăituind Familia Sfântă. Irod reprezintă spiritul nemrodian. Este curioasă asonanța dintre Nimrod[68] și Irod, identitatea ultimei silabe. Personajele fac parte din aceeași

[406 (139)]

familie spirituală, dacă se poate vorbi așa. Nimrod-Irod și Sfânta Familie alcătuiesc un cuplu de contrarii, apărând în momentele critice ale ciclului, căci

---

66 „nu aceasta, nu aceasta” (sanscr.) — formula apofatică a Upanișadelor (***Bṛhadāraṇyaka Upaniṣad* II, 3, 6; IV, 2, 4**): despre Sinele suprem nu se poate spune ce este, ci numai ce nu este, fiindcă orice determinare l-ar limita; corespunde teologiei negative a lui Dionisie Areopagitul. Autorul dă în text traducerea scurtă „nu, nu”.

67 sursa: **Matei 2, 13–18** — fuga în Egipt și uciderea pruncilor din Betleem din porunca lui Irod. Nimrod, „vânătorul viteaz înaintea Domnului”, întemeietorul Babilonului, e în **Facerea 10, 8–10**; Guénon îl socotește figura revoltei Kṣatriyilor împotriva autorității spirituale. [Matei (Biblia sinodală), ro.]

68 Nimrod — „Vânător viteaz înaintea Domnului” (Facerea 10, 8–10), întemeietorul Babilonului și, după tradiția iudaică (Iosif Flaviu, Antichități iudaice I, 4, 2), inițiatorul Turnului Babel; la Guénon (Autorité spirituelle et pouvoir… (vezi pagina 478)

în asemenea clipe Răul și Binele nu mai pot fi difuze ci se personifică în entități precise. Răul adulmecă Binele, care pentru el este evanescent. Dintr-o perspectivă puțin schimbată, inițiatul procede la captarea inaccesibilului prin adulmecări care până la urmă se topesc în parfumul Paradisului. Acesta este tâlcul marilor mituri vânătorești. Există însă și o wilde Jagd[69][70], o vânătoare sălbatecă vomitată de Infern, pomenită de numeroase legende. Aceeași putere alungă oastea lui Irod pe urmele triadei sacre. Apocalipsul arată că la consumarea timpurilor[71], Balaurul, vechiul dușman, va urmări pe Femeia învăluită cu soare, încununată cu cele douăsprezece constelații zodiacale. Dar Dumnezeu o va ascunde în pustie. Niciodată cantitatea nu va prinde calitatea în lațurile ei, pentru că îi scapă prin găurile rețelei. Sfânta Familie se refugiază la poalele Piramidelor, Sfinxul[72] fiindu-le păzitor, sau într-un Egipt nordic mitic, care este u-topic, adică fără loc, ne-spațial.

Profetul Muhammad a trebuit să fugă din Mekka[73], unde dușmanii căutau să-l omoare, spre Medina. Această fugă marchează începutul Hegirii, era musulmană. Gonașii erau să-l prindă pe el și pe tovarășul său, Abu Bekr, viitorul calif. S-au ascuns într-o peșteră. Într-o clipă, la intrarea peșterii, un păianjen a țesut o pânză și o turturea clocea în cuibul ei. Cum putea cineva să ajungă în fundul peșterii fără să alunge turtureaua, au făcut o justă socoteală dușmanii și au urmat mai departe drumul.

Revenind la Nicorești, săgețile irodiene au pătruns în trupul vertical al Ilenii, formând o serie de cruci cu trei dimensiuni. Stâlpul bordeiului este Axa Polară, Axis Mundi[74].

> *„A doua zi în zorii zilei, când au venit oamenii din sat să vadă ce s-a întâmplat cu biata fată damblagită, nu au găsit-o. Dar s-au mirat peste măsură, căci în fața bordeiului,*

---

69 „vânătoarea sălbatică” (germ.) — legenda germanică a cetei de duhuri, morți și câini fantomatici care gonește prin văzduh în nopțile de iarnă, sub conducerea lui Wotan (Odin) sau a unui vânător blestemat; corespunde „vânătorii lui Irodiada” și „oștii lui Herla” din alte tradiții. (vezi pagina 504)

70 sursa: **Apocalipsa 12, 1-6 și 13-17** — „femeia înveșmântată cu soarele și luna sub picioarele ei și pe cap purtând cunună din douăsprezece stele”, prigonită de balaur; „și femeia a fugit în pustie, unde are loc gătit de Dumnezeu” (12, 6). [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

71 wilde Jagd — „Vânătoarea sălbatică” (germ.) — legenda germanică a cetei de duhuri, de morți și de câini fantomatici care gonește prin văzduh în nopțile de iarnă, condusă de Wotan sau de un vânător blestemat (Jacob Grimm, Deutsche Mythologie,… (vezi pagina 504)

72 Sfinxul — Sfinxul (gr. (vezi pagina 493)

73 sursa: Episodul peșterii Thawr, lângă Mecca, unde Profetul și Abū Bakr s-au ascuns trei zile la începutul Hegirei (622); **Coranul 9, 40** pomenește „pe al doilea din cei doi, când erau în peșteră”. Pânza de păianjen și porumbița (turtureaua) care clocea la intrare vin din tradiția biografică (Ibn Sa‘d, Ibn Kathīr). [Coranul, traducerea Yusuf Ali (sacred-texts), en.]

74 „Axa lumii” (lat.) — verticala care unește cerul, pământul și lumea de dedesubt prin centrul lor; închipuită de munte, arbore, stâlp, scară sau lance. (vezi pagina 440)

răsucită până sus, crescând din pământ, era o viță de vie, plină de struguri copți sângerii, dulci și gustoși. Au gustat cu toții. Până atunci nu se mai pomenise poamă roșie. De atunci hia cu poamă roșie s-a întins pe toată lumea. S-a împlinit și proorocia făcută de Maica Domnului cu pruncul în brațe, că Iana Sânziana va fi și după moarte în picioare și de folos oamenilor."

În subsidiar indicăm că Nicorești sunt patria celui mai vestit vin roșu din țară.

[408 (141)]

Mistricean

Polarizarea Principiului în Esență și Substanță este condiția producerii Manifestării, fără de care lumea nu este nici măcar conceptibilă. Această polarizare imprimă făpturii pecetea Dualității care apare, din diferite perspective, sub înfățișarea antagonismului, a opoziției, a complementarismului, reintegrându-se final în Unitate, printr-un proces exact invers aceluia al producerii Manifestării. De aceea miturile nu ne vor da niciodată secretul lor, dacă luăm în sens literal competițiile, vrăjmășiile, lupta de moarte care însuflețesc mai toate făpturile din basm și fabulă. Acest război există în lume și el se țese pe războiul cosmic. Procesul nu este altceva decât transformarea opoziției în complementarism, anticameră, etapă ultimă înainte de reintegrarea în Unitate.

Ni s-a atras atenția din mai multe părți asupra baladei *Mistricean*. Sub forma în care o avem în față, balada se găsește în colecția Păsculescu[75], reprodusă în volumul *Toma Alimoș*, din „Biblioteca pentru toți”, (Buc., 1967). Două variante ne-au fost comunicate de Marin Porumbescu.

[409 (142)]

Vom expune tema principală a baladei; absurditatea ei inițială va izbi pe toată lumea. Nu trebuie însă să uităm că din antichitate s-a observat că elementul incomprehensibil, absurd, chiar scandalos, din mit îi cuprinde semnificația cea mai adâncă, taina lui: e punctul negru din fundul ochiului, deci terminusul nervului optic, fără de care nu există vizibilitate. Împăratul Iulian scria[76] că ceea ce în mituri se prezintă neverosimil reprezintă tocmai ceea ce deschide porțile adevărului. De fapt, cu cât e mai paradoxală și mai extraordinară enigma, cu atât pare să ne prevină să nu ne încredem vorbei simple, ci să ne întoarcem spre adevărul ce-l ascunde.[77]

---

75 sursa: **Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească* (București, Academia Română, 1910)**, culegere din Oltenia și Muntenia; balada a fost retipărită în antologia *Toma Alimoș. Balade populare românești*, colecția „Biblioteca pentru toți” (București, Editura pentru Literatură, 1967).

76 *Oeuvres complètes de l'Empereur Iulien* (Contre le cynique Heraclius), Paris, Ed. Henri Plon, 1863, pp. 178-180, passim.

77 sursa: **Iulian Apostatul, *Împotriva cinicului Heraclios* (Discursul VII, 362 d.Hr.), 222c–d** (nota originalului trimite la traducerea franceză din 1863, pp. 178–180). Textul grec: „τὸ γὰρ ἐν τοῖς μύθοις ἀπεμφαῖνον αὐτῷ τούτῳ προοδοποιεῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅσῳ γὰρ μᾶλλον παράδοξόν ἐστι καὶ τερατῶδες τὸ αἴνιγμα, τοσούτῳ μᾶλλον ἔοικε διαμαρτύρεσθαι μὴ τοῖς αὐτόθεν λεγομένοις πιστεύειν, ἀλλὰ τὰ λεληθότα περιεργάζεσθαι” — „căci ceea ce e nepotrivit în mituri tocmai prin aceasta deschide drumul spre adevăr; cu cât enigma este mai paradoxală și mai uimitoare, cu atât pare să ne îndemne mai mult să nu credem cuvintelor luate ca atare, ci să cercetăm cu osteneală ceea ce stă ascuns”. Iulian apără aici, în spirit neoplatonician, mitologia elenă împotriva unui cinic care o batjocorea. Autorul redă locul liber, dar fidel. [Iulian Apostatul — To the Cynic Heracleios (trad. W. C. Wright), en]

Balada care ne interesează este o confirmare a spuselor împăratului filozof. O reproducem în mare parte, oprindu-ne când comentariile o impun:

„Departe, vere, departe,[78]
Nici departe, nici aproape.”

Dacă e „departe, vere, departe, nici departe, nici aproape”, balada se situează într-un hiatus al spațiului și timpului obișnuit, hiatus care este un timp-spațiu mioritic, în care se împlinesc mistere pe un plan cauzal față de al nostru, dându-i viață prin ce are el prototipic. În acel punct facultatea noastră rațională se îngăimează, nelăsând decât o alternativă: să contemplăm sau să fugim.

E departe ca limanul oricărei aspirații spre infinit; este aproape pentru că aspirația pleacă din sâmburele, Luz-ul ființei noastre[79], „mai aproape decât vâna jugulară”, cum spune Coranul[80]. De aceea este „nici departe, nici aproape”, în punctul în care antinomiile se topesc într-un echilibru armonic. Același lucru se poate spune despre Soare, Lună, Stele, Galaxii. A căuta să le ajungi din urmă cu telescopul,

[410 (143)]

cu oglindă de cinci metri diametru, de la Observatorul Palomar[81], este tot atât de aberant ca a le căuta să le prinzi ca pe niște gâze, în căușul palmei.

Și, într-adevăr, cele ce urmează confirmă prima impresie, adâncindu-i necesitățile:

„În buricul pământului,
În mormântul Domnului,
La casele Leului,
La curțile zmeului.”

Succesiune perfectă de frământări de limbă care se cer tălcuite.

---

78 vers. ***Mistricean*, baladă populară**, după **N. Păsculescu, *Literatură populară românească* (1910)**, retipărită în *Toma Alimoș* (BPT, 1967). Autorul o reproduce „în mare parte”, întrerupând-o cu comentarii, și amestecă uneori versurile cu cele din cele două variante primite de la Marin Porumbescu; textul n-a putut fi confruntat cu ediția Păsculescu. Formula de început („Departe, vere, departe, / Nici departe, nici aproape”) e o formulă de deschidere a cântecelor bătrânești din Oltenia și Muntenia.

79 *lūz* (ebr.) — „migdal” și numele unui os nepieritor al trupului (după tradiția rabinică, osul de la baza coloanei sau din ceafă), din care va învia omul; tot *Luz* era numele vechi al Betelului (Facerea 28, 19). Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. VII, «Luz ou le séjour d'immortalité») face din el sâmburele de nemurire al ființei. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

80 sursa: **Coranul 50, 16**: *wa-naḥnu aqrabu ilayhi min ḥabli l-warīd*, „Noi suntem mai aproape de el decât vâna lui jugulară”; v. p. 121. [Coranul, traducerea Yusuf Ali (sacred-texts), en.]

81 sursa: Telescopul „Hale” de la Observatorul Mount Palomar (California), dat în folosință în 1948, cu oglinda de 200 de țoli (5,08 m), cel mai mare din lume până în 1975.

„Buricul pământului”, altfel spus Omfalosul[82], este în mod definitoriu centrul spiritual, nedetectabil însă prin coordonatele lui geografice, nici prin simțuri. Este un punct conceptual în care Axis Mundi interferează planul nostru de existență, producând prin percuție un vid aparent plin, însă, cu toate misterele în care se înnoadă și deznoadă, timpul, spațiul, viața, forma, mișcarea în pâlpâirea lor primordială. Este o încolăcire și descolăcire de șerpi. „Când șarpele se înfășoară și se desfășoară în fața ochilor noștri, spune Junger[83], este mai mult decât o întâlnire episodică.

Zaratustra iubea șarpele[84]; îl considera ca pe cel mai înțelept din animale. Nu se poate să se fi gândit la șarpele lumii empirice, animalul pe care-l cunosc și-l descriu anatomiștii și biologii. A trebuit să presimtă o altă inteligență și o altă ființă decât aceea ce apare în natură.

În șarpe trăiesc, de fapt, viclenia și înțelepciunea mamei Naturi, dar nu mai viguros decât în orice altă creatură. Aceasta nu explică spaima și venerația pe care le suscită în orient și în occident, rangul care-l ridică deasupra capetelor zeilor și regilor și-i repartizează un loc la picioarele crucii. Nici nu explică spaima călătorului — oricât de înțelept ar fi și curajos — în fața piciorului căruia animalul își desfășoară inelele.

[411 (144)]

Ce lucrează aici este un principiu diferit și mai puternic, care până în timpul nostru a prezervat și conservat puterea sa imediată de surpriză.

Dacă comparăm această surpriză cu efectul unei opere de artă, vom spune că acționează prin mijlocirea unei reducții la acea formă fundamentală pe care am calificat-o de tramă. Nu este puterea originară, ci o putere adusă prin evoluție la forme arhaice, care fascinează și umplu de spaimă.”

Și mai departe:

„Ceea ce sperie, la șarpe, nu este veninul, nici imobilitatea, nici absența de membre. Mai degrabă pare că vezi, o clipă, *mișcându-se trama ființei* (subl.ns.). Viața și moartea se confundă, solul devine nesigur. Fiecare moment fortuit de primejdie ascunde marea și singura primejdie.

În acest sens, șarpele este un stâlp-frontieră (de aceea omfalosul și oul lumii sunt înfășurate de un șarpe, n.n.) Apariția sa suscită o reminiscență din

---

82 ὀμφαλός (gr.) — „buricul”: piatra sacră de la Delfi socotită centrul lumii, unde, după mit, s-au întâlnit cei doi vulturi trimiși de Zeus de la capetele pământului; pentru Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. IX), simbolul oricărui centru spiritual, adesea o piatră (betil) înfășurată de un șarpe. (vezi pagina 479)

83 sursa: **Ernst Jünger, *Annäherungen. Drogen und Rausch* (1970)**, trad. fr. Henri Plard, *Approches, drogues et ivresse* (Paris, Gallimard, 1973), p. 322 (cf. nota originalului). Traducerea românească e a autorului, după versiunea franceză; locul n-a fost confruntat cu originalul german.

84 sursa: **Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra* (1883–1885), Prologul, § 10**: vulturul și șarpele, „animalul cel mai mândru de sub soare și animalul cel mai înțelept de sub soare” (*das klügste Tier unter der Sonne*), sunt tovarășii lui Zarathustra. Jünger amintește locul. [Friedrich Nietzsche — Also sprach Zarathustra, de]

fundul evilor: proximitatea acestei trame în care, ca toate diferențele, se topește și aceea dintre viață și moarte.”[85]

Am citat pe larg aceste pagini magistrale, pentru că, în fond, șarpele e ființa principală din balada românească pe care o studiem. Am dori să nu fie uitate de-a lungul paginilor ce urmează. De altminteri, le vom reaminti.

Balada arată admirabil analogia în sens invers care remediază limitele unui plan, prin locul contralimitelor planului imediat superior; pentru că locul unde se naște Mistricean e departe, foarte departe, pe altă tablă de șah e foarte aproape, la un fir de păr de suflul nostru vital, cu condiția să faci săritura în calitativ călare pe suflul vital, pe Prana[86], care țese între ele toate stările de fire, mai vaste ca Oceanul. Deci avem de-a face cu „Mistere Dominicale”, cu „Asrar rabbaniyah[87]”, cum spun arabii. Căci balada glăsuiește: acel misterios „nici departe, nici aproape” se află la Buricul Pământului, deci în centrul lumii, la Omfalos[88], la

[412 (145)]

care ajungi, spun sufiții, la fi-l bari wa la fi-l bahri[89], nici pe uscat, nici pe apă, ci pe cărarea subțire, ca un fir de păianjen, care șerpuiește între ele.

„La mormântul Domnului”,

adică vorbind astrologic, domiciliul Dumnezeului imanent, Emmanuel[90], încorporat în lumea noastră, pentru a o răscumpăra. Axis Mundi, verticala care străbate și unește toate lumile prin centrul lor, este calea necesară pe care Dumnezeu se coboară în lumea noastră sub aspect de Verb încarnat. Tot pe același drum se înalță la ceruri. Dar această coborâre este sacrificială, punctul de impact al verticalei cu orizontala este un mormânt, cavernă de metamorfoze, pentru că în el Divinul se condiționează fără limitări; în el, Viața și Moartea se înfășoară și se desfășoară în incolăcirile Șarpelui. Cum mormântul se află totdeauna sub nivelul pământului, se vede limpede că așa-zisa casă în care s-a născut Mistricean este un sanctuar preistoric, în care templul din afară își are o criptă de inițiere sub el, cum au toate sanctuarele tradiționale, din oricare parte a lumii. Este caverna Misterelor în care se naște, moare și învie Domnul, pentru că toate cele trei mistere formează unul singur. Este, prin excelență, un loc de trecere. De aceea, Misterele, al căror miez era întotdeauna palingenezia[91], se efectuau în întunericul criptelor. La picioarele altarului se

85 Ernst Junger, *Approches, drogues et ivresses*, p. 322, fortim.

86 *asrār rabbāniyya* (ar.) — „taine ale Domnului”, „mistere dumnezeiești”; traducerea o dă autorul („Mistere Dominicale”). Expresia trimite la tratatul lui Ibn ʿArabī *al-Tadbīrāt al-ilāhiyya* și la titlul mai multor scrieri sufite.

87 *prāṇa* (sanscr.) — „suflul vital”, energia care animă ființa și cosmosul; în Yoga, stăpânirea lui (*prāṇāyāma*) e una dintre treptele realizării.

88 Omfalos — Gr. (vezi pagina 479)

89 „nici pe uscat, nici pe mare” (ar.) — *lā fī-l-barri wa lā fī-l-baḥri*; traducerea o dă autorul. Formula sufită desemnează calea mijlocie, „puntea” subțire dintre cele două lumi, pe care se ajunge la centru; cf. întâlnirea lui Moise cu Khiḍr la „locul unde se împreună cele două mări” (Coranul 18, 60).

90 *prakṛti* (sanscr.) — „Natura” primordială, substanța universală nediferențiată, polul pasiv al manifestării, opus lui *Puruṣa*, Esența; matca tuturor posibilităților de manifestare. (vezi pagina 486)

91 sursa: **Isaia 7, 14**: „Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel”; tâlcuit în **Matei 1, 23**: „ceea ce se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu” (ebr. *ʿImmānū ʾĒl*). [Isaia (Biblia sinodală), ro.]

îngroapă un fragment de moaște sintetizând în perpetuitate euharistia fără sfârșit. Prelungirea subterană a altarului este „mormântul Domnului”, punct de sprijin și de referință al nașterii, morții și reînvierii. Întunecimea criptei este indistincția lui Prakriti[92], matca tuturor posibilităților. În cartea *Bêtes, hommes et dieux*, de Ferdinand Ossendovschi[93], găsim o pagină citată de Guénon, în care *Regele lumii*, Șeful ierarhiei inițiatice, este arătat oficiind „misterele cosmice” lângă mormântul unde se află îmbălsămat corpul predecesorului său.

„La casele Leului,
La curțile zmeului.”

[413 (146)]

Curioasă precizie astrologică a epitetelor! Casa este a leului, simbol zodiacal, ceresc și solar; coama fiarei reprezintă razele astrului diurn.

Aceeași casă este însă și „curtea zmeului”, entitate titanică, având în cele mai vechi tradiții un trup jumătate omenesc, jumătate ofidian (de șarpe). Așa sunt reprezentați în basoreliefurile de pe altarul din Pergam[94]. Or șarpele este prin excelență un simbol al elementului umed, îndeobște recunoscut ca atare. În limbaj alchimic, leul este Sulful filozofal, iar Șarpele mercurul radical, reprezentat uneori printr-un triplu șarpe. Unirea lor efectuată suaviter magno cum ingenio[95] producea Piatra Înțelepților. Deci, la aceleași curți, în același sanctuar, în același vas, se manifestă două substanțe antinomice care trebuie împăcate. Este subiectul baladei.

În Mithraeum-uri, zeul Mithra era reprezentat leontocefal[96], cu cap de leu. „Se cunosc mai mult de douăzeci de reprezentări ale lui Mithra[97], cu fizionomia unui om cu cap de leu, sau cu mască lionină încolăcit în spiralele unui șarpe

92 sursa: **Ferdynand Ossendowski, *Bêtes, hommes et dieux* (Paris, 1924; orig. engl. *Beasts, Men and Gods*, 1922)** — relatarea fugii autorului prin Mongolia (1920–1921), cu legenda lamaistă a Agarthei și a „Regelui lumii”. Guénon o comentează în ***Le Roi du Monde* (1927), cap. I**, unde citează locul despre Regele lumii oficiind lângă mormântul predecesorului său. [Ferdynand Ossendowski — Beasts, Men and Gods (1922), en]

93 palingenezia — Palingenezia (gr. (vezi pagina 481)

94 „cu blândețe, cu mare iscusință” (lat.) — ***Tabula Smaragdina*, v. 8**: *Separabis terram ab igne, subtile a spisso, suaviter, cum magno ingenio* („vei despărți pământul de foc, subțirele de gros, cu blândețe și cu mare iscusință”). Autorul citează din memorie, cu ordinea cuvintelor schimbată, și leagă formula de unirea, nu de despărțirea, celor doi termeni.

95 sursa: **Altarul lui Zeus de la Pergam** (c. 180–160 î.Hr.), azi la Muzeul Pergamon din Berlin: friza Gigantomahiei arată uriașii cu picioarele terminate în trupuri de șerpi, luptând cu zeii olimpieni.

96 A. Gasquet, *Essai sur le culte et les mystères de Mithra*, Paris, Ed. Armand Colin et C-ie, 1899, p. 41.

97 Αἰών (gr.) — „veacul”, „eternitatea”, timpul nemărginit personificat; în mitraism, zeul cu cap de leu înfășurat de șarpe, purtând cheile și sceptrul.

enorm [...] primul fiind simbolul focului, al doilea, al principiului umed.”[98] Mithra este numit și Aion, Eonul[99], zeul Veșniciei.

În realitate, numai prin faptul că șarpele înfășoară în spirele lui pe Mithra leontocefal arată interdependența leului și a șarpelui, solidaritatea lor. Leul este axa, iar șarpele ciclii stărilor multiple de fire. Macrobius observa[100] că linia ondulată, pe care o trasează soarele pe ecliptică, este ca un șarpe. Curtea unde s-a născut Mistricean este un Mithraeum[101], în care cele două entități apar concomitent ca gemeni.

Deci, după ce locul mitic a fost bine fixat:

[414 (147)]

„Născutu-mi-s-a
Crescutu-mi-s-a
Săvai, Mistricean voinic!
El, Doamne când s-a născut,
Moașă-sa mi l-a moșit,
Buricelul i-a tăiat,
În lapte dulce l-a scăldat,
În pocroave l-a-nfășat
În leagăn l-a aruncat.”

Regăsim în numele Mistricean cele trei litere fatidice STR pe care le aflasem în *Lostrița*, basmul cu același nume de care ne-am ocupat. Sunt schela numelui Soter[102] (mântuitor), a lui Satar[103] (nume divin), „acel ce ascunde”, „cel ce tăinuiește”; le aflăm în sutură, adică în nodul unde se face legătura între două planuri diferite. Sub formă de prefix indică o primordialitate, o obârșie după care nu se mai poate găsi nici una: strămoș, străbun (riguros vorbind, este o greșeală de a se pune străbun și strămoș la plural; strămoș, străbun este numai Dumnezeu). Apoi, strănepot, străfund, a străluci, a strălumina, a străfulgera, a străpunge, a străbate, a strămuta, străvechi, străveziu (exemple comunicate de prof. Popa). Sunt *str*ăpungeri noționale, pentru a ajunge la

98 sursa: **A. Gasquet, *Essai sur le culte et les mystères de Mithra* (Paris, 1899), p. 41** (cf. nota originalului). Statuile leontocefale încolăcite de șarpe, din mitreele romane, sunt identificate azi de cei mai mulți cercetători (după Franz Cumont, *Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra*, 1894–1899) nu cu Mithra însuși, ci cu un zeu al Timpului, *Aion* sau *Kronos* mitriac. [A. Gasquet — Essai sur le culte et les mystères de Mithra (1899), fr]

99 leontocefal — „Cu cap de leu” (gr. (vezi pagina 466)

100 sursa: **Macrobius, *Saturnalia* I, 17 și I, 9, 12** (c. 430 d.Hr.) — Macrobius explică șerpii din simbolistica lui Apollo prin drumul sinuos al soarelui și spune că fenicienii închipuiau lumea printr-un șarpe care își mușcă coada. Locul exact al comparației cu ecliptica nu l-am verificat. [Macrobius — Saturnalia (textul latin), lat.]

101 Mithraeum — Mitreu (lat. (vezi pagina 476)

102 Σωτήρ (gr.) — „Mântuitorul”, epitet al zeilor și al regilor elenistici, apoi al lui Hristos. (vezi pagina 494)

103 *al-Sattār* (ar.) — „Cel ce acoperă”, „Cel ce tăinuiește” (păcatele robilor Săi), unul dintre numele lui Dumnezeu în Islam; traducerea o dă autorul. (vezi pagina 491)

matca conceptelor respective. STR este o sabie care taie lumea în adâncime și în înălțime. Se poate spune că taie un nod gordian verbal.

Religia *str*ăbună, în sensul obișnuit al termenului, este aceea în care s-a născut un individ, în care i s-au născut părinții și toți cei din neamul lui. Riguros aplicat, cuvântul desemnează Tradiția Primă, din care toate celelalte au derivat. Și aici ajungem la o față foarte importantă a grupului de litere STR: Mistricean este Mistrețul, numele celui de al treilea Avatara al lui Vișnu, coborârea Principiului conservator și Mântuitor în lume, Sweta Varaha[104], Mistrețul Alb, simbol prin excelență a Tradiției Primordiale. De altminteri, întregul Kalpa, compus din 14

[415 (148)]

Manvantare[105], se numește „Kalpa Mistrețului Alb” (Sri Sweta Varaha Kalpa[106]). Locul său de manifestare în lumea noastră, Centrul Suprem al Ciclului, i-a preluat numele. Se numește Varahi[107], Varanha, devenit Valahi și Vrancea în tradițiile românești.

Putem asocia Mistrețului alți termeni înrudiți cu el prin STR: Mister, Meșter, Măestrele[108] (Sânzienele), Măestrie, Mistrie[109], acesta din urmă simbol masonic al fulgerului.

Ian din sufix, pe lângă funcțiunea adjectivală pe care i-o știm, este și Ianus, zeul roman al Misterelor, pe care îl găsim în cuplul Iana-Sân-Ziana (Ian-Sân-Ziam), Ion-Sânt-Ion. Dar Ianus derivă și el din Tradiția Primordială. Prin urmare, nu este temerar când identificăm pe Mistricean cu Sweta Varaha, al treilea Avatara al lui Vișnu; orice altă interpretare literală, „psihologică”, a mitului său este plată și nesemnificativă.

„În lapte dulce l-a scăldat.”

Scăldarea în lapte este o îmbăiere de zei. În alt mod, Zeus a pus pe noul său născut Herakles să sugă sânul soției sale Hera[110], fără ca zeița să-și dea seama. Când copilul a supt cu putere, din sânul mamei zeilor, a țâșnit Calea Laptelui

---

104 *Śveta Varāha* (sanscr.) — „Mistrețul Alb”, al treilea avatar al lui Vișnu, care scoate pământul din apele potopului pe colții săi. Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. X; *Symboles de la Science sacrée*, «Le sanglier et l'ourse») face din el simbolul Tradiției primordiale hiperboreene, de unde *Vârâhî*, „țara Mistrețului”.

105 „Ciclul cosmic al preafericitului Mistreț Alb” (sanscr.) — *Śrī Śveta-Varāha-Kalpa*: numele *kalpa*-ului actual, „o zi a lui Brahmā”, alcătuită din 14 *manvantara*.

106 Manvantare — Manvantara (sanscr., „intervalul unui Manu”, din manu și antara) — era unui Manu, ciclul unei umanități, împărțit în patru vârste (yuga); paisprezece manvantara fac un kalpa. (vezi pagina 470)

107 Varahi — Vārāhī (sanscr., „cea a Mistrețului”) — „țara Mistrețului”, numele pământului sacru polar, de la Varāha, Mistrețul, al treilea avatar al lui Vișnu; totodată śakti a Mistrețului. (vezi pagina 502)

108 Măestrele — Măiestrele — zâne ale văzduhului din credințele populare românești, înrudite cu Ielele și cu Sânzienele; Brâncuși a dat numele unei serii de păsări sculptate (Măiastra, din 1910). (vezi pagina 469)

109 Mistrie — Mistria — unealta zidarului (din ngr. (vezi pagina 476)

110 sursa: **Hyginus, *De astronomia* II, 43; Eratostene, *Catasterisme* 44; Diodor din Sicilia IV, 9, 6** — Hermes (sau Atena) îl pune pe pruncul Herakles la sânul Herei adormite; când zeița se trezește și îl smulge, laptele țâșnit se întinde pe cer și devine Calea Laptelui. [Hyginus — De astronomia, Ia]

și, firește, cel dintâi îmbăiat în Galaxie a fost Herakles. Și într-un caz și în celălalt, laptele constituie un element de regenerare pentru copilul divin. Nu este născut din apele inferioare ca ceilalți copii, ci din apele superioare.

„În pocroave l-a înfășat,”

ca pe o moaște. Pocrov[111] înseamnă în slavonă „acoperământ” și în ortodoxie concernă, în special, Vălul Maicii Domnului. Copilul divin e înfășat în „ceva” care îl acoperă, dar în același timp îl „semnifică”, pentru ochii ce știu să vadă. Mistrețul Alb este învelit de Voalul acestei lumi care-l apără de ea și, în același timp, prin atenuarea luminii, îi face posibilă comunicarea cu ambianța, care altminteri ar fi fost mistuită de strălucirea corpului zeului gol. Ne reamintește de asemenea Atma[112], din tradiția hindusă, înfășurat în „cojile” (koșa[113][114]) manifestării:

[416 (149)]

„Mă-sa afară că-mi ieșea
Brațul cu lemne umplea,
Pe Mistricean l-auzea
În leagăn că mi-ș plângea.
Mă-sa-n grab-în cas-intra
Și de prag se-mpiedica
La un deget se lovea
Și așa se supăra,
Mâna pe leagăn punea,
Din gură că-l mângâia,
De picior se tot văita
Și așa să supăra
Și-ncepea a-l blestema:
Nani-mi-te, liuliu-mi-te,
Pui de șarpe sugă-mi-te,
De sub talpa casei noastre!”

Aici apare tema universală a geloziei mamei care-și iubește odrasla până dincolo de moarte, contra morții, dar nu concepe ca o singură clipă să fie despărțită de progenitura sa, că ființa pe care a purtat-o și a născut-o poate fi altceva decât ea, adică pură substanță. În fond, personifică una din cele două forțe cosmice necesare Firii și anume pe aceea ce reprezintă un impuls retrograd și constrictiv, atractul invers al Naturii, în dușmănie cu cealaltă forță și anume cu tendința expansivă, exaltantă, de reintegrare în cerul principial a tot ce există în afara lui.

---

111 *kośa* (sanscr.) — „teacă”, „înveliș”: cele cinci învelișuri ale Sinelui (*Ātmā*) după ***Taittirīya Upanișad* II** — al hranei, al suflului, al minții, al cunoașterii și al beatitudinii. (vezi pagina 464)

112 *Ātmā* (sanscr.) — Sinele, principiul nepieritor și transcendent al ființei, identic în esență cu *Brahma*. (vezi pagina 438)

113 Pocrov — Pokrov (sl., „acoperământ”) — Acoperământul Maicii Domnului, sărbătorit la 1 octombrie, după vedenia Sf. (vezi pagina 485)

114 koșa — Kośa (sanscr., „teacă, înveliș”) — cele cinci învelișuri care acoperă Sinele (Ātmā) după Taittirīya Upanișad II: al hranei, al suflului, al minții, al cunoașterii și al beatitudinii (pañca-kośa). (vezi pagina 464)

Or, ce-a văzut mama până acum? A văzut pe moașă (care reprezintă o filiațiune spirituală, pe stră-moașă) că taie buricul copilului, adică îl desparte de glodul lui Prakriti, că-l scaldă în lapte de nemurire, făcându-l fiu adoptiv al Galaxiei, că-l înfășoară ca pe o relicvă în veșminte sfinte, scutece și scuturi, menite să-l ocrotească de puterile de jos, începând cu acelea ale mamei sale. Lovitura la picior este o reamintire, o chemare la ordine a forțelor inferioare.

[417 (150)]

Absurdul, element tipic prakritian, care apare în blestem, începe cu un vers incantatoriu unde alintul se confundă cu onomatopeia: „nani-mi-te”, „liuli-umi-te”, urmat de imprecațiunea neașteptată „pui de șarpe sugă-mi-te”, „de sub talpa casei noastre”, în care vrăjitoarea evidențiază și actualizează forța constrictivă și descendentă de care vorbeam. Talpa casei e bazică și la baza bazei se află încolăcit șarpele. Am putea închipui sanctuarul misterului, ca o dublă piramidă, prin reducere la schemă, cea de la suprafață cu vârful în sus încadrând casa. În vârful ei se află Prajapati, „Domnul ființelor create”, cealaltă piramidă, oglindirea celei dintâi, având același ax. La capătul opus se află șarpele, deocamdată simplă latență. Mama orbecăiește în jurul copilului. S-ar părea că totul e lămurit, însă în realitate greutățile de interpretare de abia acum încep.

Într-adevăr, șarpele nu are numai un aspect malefic, putându-se integra într-un minus. Acest minus e complementar cu un plus, deci cu un element eminamente pozitiv, benefic. Ceea ce izbește în mit este *concomitența* nașterii lui Mistricean cu apariția puiului de șarpe bazic, „mare cât o undrea”, sub talpa casei. Și talpa casei și talpa iadului, care-i corespunde macrocosmic, sunt necesare armoniei și chiar existenței lumilor. Această curte a antagonismelor și a complementarelor este și sanctuar, unde se oficiază misterele Unității. Vrăjmășia dintre Șarpe și Mistricean trebuie să se rezolve în Principiu, cu alte cuvinte, Mistricean trebuie să devie Omul-Șarpe[115], cum se spune că era de la început. O formulă arabă spune[116]: „*kâna el-insanu hayyatan fi-l qidam*” (omul a fost altădată șarpe). Altfel spus, blestemul mamei îl face pe Mistricean să recupereze indirect primordialitatea, ca pe toți fiii Gaiei, Titanii, Erychtonios[117][118], unul din primii regi ai Athenei. Mai precis „blestemul” desparte în el partea htonică de partea uranică. Este ceea ce se numește în

115 „Despărțirea” (lat.) — operația alchimică prin care se despart subtilul de gros, purul de impur („vei despărți pământul de foc”, *Tabula Smaragdina*); urmată de *Conjunctio*, reunirea părților purificate. (vezi pagina 492)

116 „Marea Operă” (lat.) — lucrarea alchimică întreagă, de la materia primă la Piatra filozofală; în sens spiritual, realizarea inițiatică. (vezi pagina 469)

117 sursa: Formula („omul a fost altădată șarpe”) n-am putut-o identifica într-un izvor arab; traducerea o dă autorul. *kâna el-insanu hayyatan fi-l qidam = kāna l-insānu ḥayyatan fī l-qidam*.

118 sursa: **Erichthonios**, rege mitic al Atenei, născut din Gaia din sămânța lui Hefaistos, cu trup de om terminat în șarpe (sau păzit de un șarpe), crescut de Atena (**Apollodor, *Biblioteca* III, 14, 6; Euripide, *Ion* 20–26**). [Apollodor — Biblioteca (textul grecesc), grc]

alchimie Separatio[119][120], cea mai grea operație din Magnum Opus[121], „pe lângă care celelalte sunt jucării de copii”. La omul obișnuit, curatul și necuratul,

[418 (151)]

uscatul și umedul, sunt deavalma. Separarea lor le dă posibilitatea să se purifice unul pe altul, veninul trăgându-se în șarpe, pozitivul și negativul recuperându-și puterile originare. Urmează apoi Conjunctio[122][123], reunificarea părților purificate în prealabil. Operația este yoghină și strâns legată de tehnicile deșteptării lui Kundalini[124]:

„Șarpele dac-auzea
El era ca undreaua,
Cu Mistricean că creștea.
Săvai, Mistricean de un an
Și șarpele de un an!
Săvai, Mistricean de doi ani
Și șarpele tot de doi ani!
Săvai, Mistricean de trei ani
Și șarpele tot de trei ani!
Și crescură până la zece
Și de zece nu mai trece!”

pentru că e numărul indefinității matematice:

119 Erychtonios — Erichthonios (gr. (vezi pagina 451)

120 Omul-Șarpe — La autor, ființa primordială care unește în sine partea uranică și partea htonică, după formula arabă „kâna el-insanu hayyatan fi-l qidam” („omul a fost altădată șarpe”): „Mistricean trebuie să devie Omul-Șarpe, cum se spune că... (vezi pagina 480)

121 Separatio — „Despărțirea” (lat.) — operația alchimică prin care se despart subtilul de gros, purul de impur („Vei despărți pământul de foc, subtilul de gros, cu blândețe, cu mare iscusință”, Tabula Smaragdina, v. (vezi pagina 492)

122 „Unirea” (lat.) — nunta alchimică a Sulfului și a Mercurului, a Soarelui și a Lunii, după despărțirea și purificarea lor. (vezi pagina 448)

123 *kuṇḍalinī* (sanscr.) — „cea încolăcită”: puterea (*śakti*) subtilă adormită la baza coloanei, închipuită ca un șarpe; trezită, urcă prin canalul median (*suṣumnā*) străbătând centrele subtile până la creștet. (vezi pagina 466)

124 Conjunctio — „Unirea” (lat.) — nunta alchimică a Sulfului și a Mercurului, a Soarelui și a Lunii, a Regelui și a Reginei, după despărțirea și purificarea lor (Separatio); în Rosarium philosophorum (1550), cuplul regal în baie. (vezi pagina 448)

„Șarpele-ncoadă se lungea,
Și-căpățână se mărea
Iar trupul, măre se făcea,
Aproape cât butea!
Zău, mi te apuca groaza!
Loc sub talpă nu-mi avea!
De la zece ani pleca,
De sub talpă eșea
Casa trei zile urla!
El, măre, unde-mi mergea?
În buricul pământului,
La mijlocul câmpului,
Pe cel drum cam părăsit,
Cu negară acoperit
Cu troscot verde învelit

[419 (152)]

În buricul pământului
În inima câmpului.
El aici se-ncolăcea
Pe Mistricean aștepta,
Ca să-i mănânce carnea,
Să-i scurteze viața
Ca-l lui era dăruit
De când era copil mic.”

Casa, cum am văzut la început, este numită Buricul Pământului, Omfalos, deci centrul spiritual al lumii. Dar locul unde fuge șarpele, care nu mai încăpea în casa lui Mistricean, în casa Mistrețului, tot „buricul pământului” se numește. Faptul se poate interpreta după două perspective. Din perspectivă pozitivă, vom spune că, după datele tradiționale, unanime, centre spirituale secundare roiesc din Centrul Suprem, participând la el prin filiațiune și subordonare recunoscută. Ca atare, sunt o oglindire a Buricului Pământului originar, al cărui nume îl poartă legitim. Sunt și ele „buricul pământului”. Din perspectivă negativă, reamintim desele cazuri de revoltă față de Centrul Suprem (a fost cazul, printre altele, a Tradiției atlante). Centrele revoltate au continuat să poarte titlul de Buricul Pământului de data asta uzurpat. Și-au ligaturat vena care-i alimenta cu Apa vieții. Rezultatul inevitabil, în astfel de cazuri, este o promovare a aspectelor intermediar-cosmologice ale doctrinei impure prin definiție, când nu le mai structurează lumina Unității; finalitatea este catastrofică, calea spre Substanță fiind marcată de subversiune și de inversiune față de cunoștințele și starea de la care a pornit.

Este interesantă imaginea „în inima câmpului”, în care și planul de fire și centrul lui sunt indicate limpede. Există și echivalențe. Astfel, Milano este un vechi nume celtic și înseamnă „în mijlocul câmpului”, „în inima lanului”,

[420 (153)]

Mediolanum[125][126]; Mediașul românesc avea acest nume. Este un loc consacrat central. China se numea Imperiul de Mijloc[127].

„Irlanda era împărțită, altădată, în cinci regate[128], din care unul «purta numele de Midez», (rămas în forma anglicizată Meath), care este vechiul nume celtic *medion*, mijloc, identic cu latinescul *medium*. Acest regat Mide, care fusese format din porțiuni luate din teritoriile celorlalte patru, devenise apanajul propriu al regelui suprem al Irlandei, căruia ceilalți regi îi erau subordonați [...] În mijloc se ridica o piatră gigantică, numită Buricul Pământului [...] La 1 Mai se ținea acolo o adunare generală.”[129] Așa că „inima câmpului”, unde se așază șarpele, își are tâlc. „El aici se-ncolăcea”. În jurul a ce? Probabil a unui menhir, cum se văd în Bretania și care reprezintă omfalosul.

După plecarea șarpelui, „casa trei zile urla”. Prin urmare, tot gelozia mamei arată că Mistricean și Șarpele sunt frați:

„Mistricean ce mi-și făcea?
Cal la bordei așeza,
Tot pe Negrul, pintenogul,
A lui ta-su din tinerețe!
Bine că mi-l țesăla,
Dimineață se scula
Pe ochi negri se spăla
Armele că le-ncingea!”

Mistricean își pregătește calul ca toți Feții-Frumoși. E interesant până și detaliul că acesta a fost al lui Tată-său în tinerețea lui și era pintenog (yin-yang).

---

125 *Mediolanum* (lat., din galic) — Milano; numele se tâlcuiește de obicei „în mijlocul câmpiei” (*medio-*, „mijloc”, + *lanon*, „câmpie”). Tiparul dă greșit „Mediolanun”. Apropierea cu Mediașul (lat. medieval *Medies*, magh. *Medgyes*) e a autorului; etimologia numelui nu e sigură. (vezi pagina 471)

126 sursa: *Zhōngguó* (chin. 中國), „Țara (Regatul) de Mijloc”, numele tradițional al Chinei.

127 Mediolanum — Mediolanum (lat., din galic) — Milano; numele se tâlcuiește de obicei „în mijlocul câmpiei” (medio- + lanon), iar mai multe orașe galice l-au purtat, ca loc consacrat central. (vezi pagina 471)

128 René Guénon, *Le roi du monde*, Ed. Gallimard, Paris, 1958, p. 79.

129 sursa: **René Guénon, *Le Roi du Monde* (1927; ed. Gallimard 1958, p. 79)**, probabil cap. X, «Noms et représentations symboliques des centres spirituels». Regatul **Mide** (azi Meath) cuprindea dealul Uisneach, unde se afla piatra „buricul Irlandei” (*Ail na Mírenn*) și unde se aprindea focul de Beltaine (1 mai); Tara era reședința regelui suprem. Tiparul dă „Midez”. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr.]

„Dar ce arme că avea?
Tot pistoale ferecate,
Săbioare atârnate,

[421 (154)]

Curele încrucișate
Și cuțite ascuțite,
Ferește-mă, Doamne sfinte!
Cruciuliță de argint,
Ce n-am mai văzut de când sunt!
În vânătoare că-mi pleca
El Doamne că să vâneze
Păsările gălbioare,
Că sunt bune la mâncare
Și ușoare la purtare.”

Mistricean pleacă la vânătoare țepos ca un arici. Armele-i sunt ca transudațiune, o exteriorizare a posibilităților lui profunde, a unora din ele, necesare pentru lupte în afară. Fapt curios: nu lipsește nici cruciulița de argint. Tot acest formidabil armament doar să vâneze niște păsărele gălbioare? În basme, vânatul păsărilor simbolizează cucerirea stărilor angelice de fire:

„Toată ziua sbuciuma
Și nimic nu-mi folosea
Și noaptea că-l ajungea!”

Acum intră în alt spațiu, de îndată ce ursitoarele i-au juruit o altă soartă:

„Dar Dumnezeu ca un sfânt
Săvai, mare pe pământ,
Las-o ceață de-ngrozit,
Negură pân'la pământ
Mistricean a rătăcit!”

Eroul pășește pe puntea intermediară între două lumi. Este starea de întunerec și indistincție care desparte doi cicli consecutivi, sandhya[130], cum îi spune tradiția hindusă.

[422 (155)]

Nemanifestatul își dezvăluie fața la fiecare salt calitativ. Poezia accentuează că Dumnezeu ca un sfânt a făcut aceasta. E starea de tribulație, caracteristică tuturor realizărilor inițiatice:

130 *sandhyā* (sanscr.) — „îmbinarea”, crepusculul dintre două cicluri (sau dintre zi și noapte), stare de indistincție și de trecere. (vezi pagina 490)

„Acum, el rătăcea
Și firea el și-o pierdea,
Toată noaptea că umbla,
De toți bulgări se lovea
Și bușteni că-i bătea
De toți rugii se-ncurca
Și pe nimeni n-auzea
Nici un foc nu să vedea,
Nici un amnar nu avea
Ori vreo dalbă pelinăriță
Ori vreo mică esculiță
Ori vreo aschie de cremniță
Ca să-și facă luminiță!”

Orice iluminare interioară este un Fiat[131] Lux[132] în noapte, o fulgurație, la început cât un fir de mac, un sâmbure de foc și această fulgurație este fiica pietrei. Ori Mistricean și el este fiul Pietrei, chiar Piatra, deoarece în el bate amnarul lui Dumnezeu să scoată o luminiță. Este semnificativ că enumerările de mai sus sunt toate diminutive, ca să se arate bine că suntem în plan exclusiv calitativ:

„Toată noaptea mi-alerga
Și când zori se revărsa
El cam în jos apuca,
Cam în jos, cam de la vale,
Cam despre soare-răsare!”

Acum găsește scântei de foc, dar nu din cremene, nici din soare:

[423 (156)]

„Foaie verde siminoc,
Văzu două scântei de foc.
Alei nu sunt scântei de foc
Ci sunt ochii șarpelui,
Șarpelui, procletului!”

Până să-i scânteie stelele, Mistricean trebuie să înfrunte jarul Infernului, printr-o luptă care e o devenire, un catharsis. Arta regală semnalează o pluralitate de focuri pe care le întrebuințează maestrul operativ. Prin urmare, „soartă rea” nu poate fi cuvântul potrivit:

131 „Să fie lumină” (lat.) — **Facerea 1, 3**, după Vulgata: *Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux.* [Facerea (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 452)

132 Fiat — „Facă-se!” (lat.) — cuvântul creator din Facerea 1, 3, după Vulgata: Dixitque Deus: Fiat lux. (vezi pagina 452)

„Și spre ele mi-și pleca,
La ele nu-mi ajungea
Până soarele-mi răsărea.
Când soarele îmi răsărea
Mistricean samă își da
Și din cale puțin sta,
Se gândea și-așa-mi zicea:
«Ori câmpul mi-a-nflorit,
Ori e șarpe-ncolăcit
Și cu capul pus pe trup,
Și soarele îl privește
Ochii-n cap că-mi strălucește!»”

Asemuiește pe șarpe cu tulpina floarei soarelui ce se întoarce după soare:

„El, Doamne, să cuteze
Cu armele ce-avea,
Mânca-l-ar pârdalnica!
Dar la ce le mai purta
Că de ele folos n-avea?
Când la șarpe se trăgea,
Șarpele dacă-l vedea

[424 (157)]

Stat de om se rădica
Și din guriță striga:
— Mistricene, dumneata
Bine-ai făcut de-ai venit,
Parcă eu ți-am poruncit!
Dă-te jos să te mănânc
Că ești al meu dăruit
De când ai fost copil mic!
— Că nu-mi este vina mea!
— Săvai, nu-ți este vina ta,
Dar e vina maică-ta
Că ea când te-a legănat
Din gură te-a blestemat:
«Nani-mi-te, liuliu-mi-te
Pui de șarpe sugă-mi-te
De sub talpa casei noastre!»”

Șarpele își justifică cerințele prin oracolele preexistente. Ele sunt în natura lucrurilor, întrucât lucrează la o finalitate salvatoare pentru Mistricean și chiar pentru șarpe, care mortificat devine pozitiv:

„Că din mâna mea nu scapi
Nici în cer, nici în pământ,
Nici în gaură de șarpe,
Nici în pântece de maică,
Care pe lume nu se poate.”

Distribuind și tălmăcind altfel versurile, Șarpele îi spune lui Mistricean că urmează să se urce în cer, apoi să se coboare pe pământ („ascendit a terra in Coelo iterumque descendit in Terra et recipit vim superiorum et inferiorum[133]” spune Hermes, cel de trei ori mare), că reîntors va trebui să intre în gaură de Șarpe, deci prin poarta strâmtă în pântecele de maică, adică va trebui să împlinească acel

[425 (158)]

regressum in utero[134], fără de care nu poate exista un dwija[135][136], om de două ori născut. „Care pe lume nu se poate”, zice balada, adică în lumea obișnuită, dar în supralumea mitului e o lege...

Acum ar trebui să se întâmple lupta dintre Făt-Frumos și Balaur, pe care o găsim în cele mai multe basme, fiindcă de obicei suntem pe planul opoziției. În balada noastră însă apare aspectul complementar dintre cele două entități: Șarpele și Mistricean, aceștia făcând una cu calul. Suntem la nivelul complementarismului: șarpe, cal și om se confundă într-o entitate unică.

După doctrinele yoghine, în special după Kundalini-Yoga, omul are în organismul său subtil, la baza coloanei vertebrale, șarpele încolăcit, kundala[137]. Deșteptat din amorțeala lui, prin diverse metode printre care și percuțiunea violentă, el năvălește pe canalul median al șirei spinării, arzând tot ce în calea lui are un caracter condiționat, străbătând centrele secundare ajunge la centrul frontal (ajna-ciakra[138][139]) sau chiar la Sahasrara[140][141], lotusul cu o mie de petale de pe craniu, nimbul sfinților, unde se varsă ca într-o mare și încetează goana

133 „se urcă de pe pământ la cer și iarăși coboară pe pământ și primește puterea celor de sus și a celor de jos” (lat.) — ***Tabula Smaragdina*, v. 10**, atribuită lui Hermes Trismegistul („de trei ori mare”). Textul curent: *Ascendit a terra in coelum, iterumque descendit in terram, et recipit vim superiorum et inferiorum*; autorul citează din memorie, cu ablativul *in Coelo*, *in Terra* în loc de acuzativ.

134 „întoarcerea în pântece” (lat.) — formula corectă e *regressus ad uterum* (Eliade, *Naissances mystiques*, 1959): moartea inițiatică închipuită ca reîntoarcere în pântecele matern, spre o a doua naștere. Cf. **Ioan 3, 4**: „Cum poate omul să se nască fiind bătrân? Oare poate să intre a doua oară în pântecele mamei sale și să se nască?” [Ioan (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 488)

135 *dvija* (sanscr.) — „de două ori născut”: membrul celor trei caste superioare, după inițierea prin învestirea cu șnurul sacru (*upanayana*), socotită a doua naștere; traducerea o dă autorul. (vezi pagina 451)

136 dwija — Dvija (sanscr., „de două ori născut”) — membrul celor trei caste superioare, după inițierea prin învestirea cu șnurul sacru (upanayana), socotită a doua naștere; prin extensie, inițiatul. (vezi pagina 451)

137 *kuṇḍala* (sanscr.) — „inel”, „colac”: de unde *kuṇḍalinī*, „cea încolăcită”.

138 *ājñā-cakra* (sanscr.) — „roata comenzii”, centrul subtil dintre sprâncene, al șaselea din cele șapte. (vezi pagina 434)

139 *sahasrāra* (sanscr.) — „cel cu o mie de spițe (petale)”: lotusul din creștetul capului, al șaptelea centru, unde Kuṇḍalinī se unește cu Śiva. (vezi pagina 490)

140 ajna-ciakra — Ājñā-cakra (sanscr., „roata comenzii”) — centrul subtil dintre sprâncene, al șaselea din cele șapte, sub sahasrāra; „ochiul frontal” al lui Guénon. (vezi pagina 434)

lui terifiantă, conferind nemurirea temerarului care a condus bine întreaga operație:

„Mistricean dac-auzea,
El, frate, ce mi-ș făcea?
Mic de sgârbăcel scotea
Și pe Negrul că-l lovea
La capul sulaciului
Unde-i pasă Negrului
Negrului Nebunului.”

Este aceeași lovitură pe care o dă Harap-Alb calului slăbănog[142], care a îndrăznit să mănânce jarul din tava întinsă. Lovitura e dată în fond șarpelui căci șarpe, cal, Mistricean sunt uniți prin continuitate organică. Începe acum goana celor trei, înșirați unul după altul. Reamintim că această goană e superioară confruntării:

[426 (159)]

„Începe Negru d-a fugea
Dar nu fuge cum se fuge
Ci mi-ș fuge ogărește
Și s-aruncă tot lupește
Și-mi cotește iepurește
Și nu mai trage nădejde,
Lasă buza la pământ
Și coada fuior în vânt
D-așa fuge amărât...”

Șarpele nu fuge printr-o decizie liberă, ci din solidaritate cu cele două ființe dinaintea lui. Fugeau ele, trebuia să fugă și el:

„Șarpele se-ncolăcea
După Mistricean să lua
Șapte hotare-l gonea.”

Șapte sunt centrele pe care le străbate Kundalini și, deși în baladă se mai adaugă trei hotare, coincidența este remarcabilă. De altminteri zece este reductibil la șapte în arborele sefirotic. Mistricean

„Văzu capu șarpelui
La chișița Negrului.”

Goana continuă, șarpele ajunge cu capul pe spata calului. Acum toți fac o ființă, chiar în mod sensibil:

---

141 Sahasrara — Sahasrāra (sanscr., „cel cu o mie de spițe”) — lotusul cu o mie de petale din creștetul capului, cel mai înalt dintre centrele subtile, unde kuṇḍalinī, urcând pe sușumnā, se unește cu Śiva; corespunde lui brahmarandhra, „poarta... (vezi pagina 490)

142 sursa: **Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb* (1877)** — fiul craiului întinde tava cu jăratic cailor din herghelie; calul răpciugos care vine și mănâncă jarul primește o lovitură cu frâul în cap, apoi se dovedește năzdrăvan. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

„Și limbile le scotea
În spate că îl izbea
Inima din el seca
Și pe Negru tot bătea
Fuge Negru ce nu-și poate
Să scape voinic de moarte.”

[427 (160)]

Moartea vine, dar transcendentă:

„Negrul tot că mai fugea
Șarpele să năcăjea
Din guriță fluiera,
Coada colac o făcea
Pe Negru-l împiedeca,
În margini de drum că-l trântea,
Pe Mistricean îmbuca
De la tălpi că mi-l lua.”

Adică de jos în sus, în sensul în care parcurge Kundalini deșteptată organismul uman.

Organicitatea, continuitatea și Unitatea operațiunii mitice din baladă, este mult mai evidentă decât în basmele în care Balaurul și Eroul se înfruntă, unul în fața altuia, deși, în fond, e vorba de același lucru. În *Mistricean* competiția se reduce la Unitate, chiar pe planul exterior.

Pentru acei ce mai resimt simpatii și antipatii față de protagoniști, inserăm o exegeză magistrală asupra acestor feluri de înfruntări pe care o datorăm lui Ananda Coomaraswamy[143]:

„În această eternă reîntoarcere nu e decât identitatea Supremă «a acestui Unu» (tad êkam[144]), fără distincție de ființă și de neființă, de lumină și de întuneric, sau, încă fără separarea între cer și pământ. Totul e deci conținut în Principiu, pe care atunci îl putem desemna cu numele de Personalitate, Strămoș, Munte, Dragon, Șarpe fără sfârșit. (Legat de acest principiu ca fiu sau ca frate mai mic — ca un alter ego[145] mai mult decât principiu distinct — și de la începutul baladei, Mistricean apare ca frate cu Șarpele, n.n.), apare Omorâtorul de Balaur, născut ca să suplanteze pe Tatăl și să ia în stăpânire Împărăția, distribuindu-i tezaurele susținătorilor lui fanatici. Căci dacă trebuie să fie o lume, trebuie distrusă închisoarea și potențialitățile ei liberate. Aceasta se poate face, fie cu voința Tatălui, fie

143 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, *Hinduism and Buddhism* (New York, 1943)**, capitolul «The Myth»; trad. fr. René Allar și Pierre Ponsoye, *Hindouisme et bouddhisme* (Paris, Gallimard, 1949), pp. 19–20 (cf. nota originalului). Traducerea românească e a autorului; parantezele cu „n.n.” sunt adaosurile lui.

144 *tad ekam* (sanscr.) — „Acel Unu”, din imnul creației ***Rig-Veda* X, 129, 2**: „suflă fără suflare, prin propria-i putere, Acel Unu; altceva afară de el nu era”.

145 „un alt eu” (lat.) — dublul, al doilea sine.

[428 (161)]

contra lui. [...] În realitate, Omorâtorul și Balaurul, Sacrificatorul și Victima sunt *Unul* în spirit în spatele scenei, unde nu există contrarii ireductibile, în timp ce sunt dușmani de moarte pe teatrul unde se desfășoară războiul perpetuu dintre Zei și Titani. În fiecare caz, Tatăl-Balaur rămâne un Plerom[146], nu mai scăzut prin aceea ce exalează, nici mai mărit prin ceea ce inhalează. E moartea de care depinde viața noastră. La întrebarea, Moartea este una sau multiplă? răspunsul este: una dincolo, dar aici multiplă, în măsura în care se află în copiii ei. Omorâtorul Balaurului e prietenul nostru; Balaurul trebuie pacificat și făcut prietenul nostru”[147]. Aceste cuvinte bine înțelese se aplică superlativ baladei *Mistricean*.

Mai este o profeție, vestind un eveniment macrocosmic, căreia i se potrivesc cele de mai sus. În *Apocalips*, cap. 12, par. 1 și 13-15[148], apare o femeie învești mântată de soare, are luna sub picioare și pe cap poartă cununa cu 12 stele: „Iar când a văzut Balaurul că a fost aruncat pe pământ, a prigonit pe femeia ce născuse pe pruncul bărbat. Dar datu-i-s-a femeii cele două aripi ale marelui vultur ca să sboare în pustie la locul ei unde e hrănită acolo un timp și răstimpuri și jumătate de răstimp. Atunci șarpele a aruncat din gura lui, după femeie, apă ca un puhoi, ca să o ia puhoiul.”

Dar să vedem ce devine Mistricean. Șarpele îl înghite:

„Îl îmbucă jumătate,
Jumătate nu mai poate,
De curele încrucișate,
De pistoale ferecate,
De săbioare atârnate,
De cuțite ascuțite
Șarpele nu poate să-l înghită
Și din nou el că-l trăgea

[429 (162)]

Și-ncepu a mi-l sugea...
De trei zile de trei nopți
Țipă din gură de șarpe
Săvai cu răcori de moarte.”

Că poate sau nu să-l înghită, că țipa sau nu, trei zile sau mai mult, avem acum în fața noastră schema unei noi făpturi, șarpele cu bust de om, sus om, jos șarpe; e un regres în ciclu, către „omul la început era șarpe”, după formula arabă pe care am citat-o. Dar ce este o realizare inițiatică decât un regres în

146 A. K. Coomaraswamy, *Hindouisme et bouddhisme* (cap. „Le mythe”), Gallimard, Paris, 1949, p. 19-20.

147 Plerom — „Plinătatea” (gr. (vezi pagina 484)

148 sursa: **Apocalipsa 12, 1 și 13–15**. Textul Bibliei sinodale: „Iar când a văzut balaurul că a fost aruncat pe pământ, a prigonit pe femeia care născuse pe prunc. Și s-au dat femeii cele două aripi ale vulturului celui mare, ca să zboare în pustie, la locul ei, unde este hrănită acolo o vreme și (două) vremi și o jumătate de vreme, departe de fața șarpelui. Și a aruncat șarpele din gura lui, după femeie, apă ca un râu, ca s-o ia apa.” Autorul citează după o traducere mai veche, cu mici deosebiri („pruncul bărbat”, „un timp și răstimpuri și jumătate de răstimp”, „puhoi”). [Apocalipsa (Biblia sinodală), ro.]

timp până acolo unde nu mai este timp? Cum ne îndeamnă Coomaraswamy, să nu acordăm atenție la implacabila dușmănie dintre cei doi factori primi, ci de „Unul” care începe să se înfăptuiască în fața ochilor noștri, ființa umano-ofidiană, reunind deocamdată virtual puterile Cerului și ale Pământului, ale Soarelui și Lunii, ale Uscatului și Umedului radical, Sulful și Mercurul, nu numai în structura exterioară ci existențial, în organicitatea lui, vizibilă pentru toți.

În factura clasică a mitului, Făt-Frumos omoară Balaurul, pe care astfel îl moșește și-l însumează, după cum relevase Coomaraswamy. În balada noastră, lucrurile sunt mai complicate. Mistricean fuge de Balaur, dar am văzut că această aparentă anomalie se explică prin practicile de Kundalini-Yoga.

Purtarea șarpelui se dovedește impecabilă pentru că este foarte simplă. Prin blestemul mamei, are un consemn de executat. Mistricean trage spre Esență, trebuind, totuși, să se combine cu Șarpele-Substanță. Acesta nu-l poate înghiți pe Mistricean din cauza săbiilor, cuțitelor, arcurilor și curelelor care înfășoară bustul rivalului său. Sunt diferențieri calitative ale lui Puruṣa[149] sau resturi rebele de individualitate care fac imposibilă asimilarea? Fapt este că cele două entități nu se articulează perfect. Durerile sunt într-un fel ca acelea ale nașterii căci e vorba de o nouă

[430 (163)]

geneză. Spre deosebire de celelalte tipuri ale mitului în care nu apare sinteza celor două ființe sub forma unei terțe persoane, sinteza în balada noastră o face un tertium gaudens[150][151] ce se ivește la orizont, preluând moștenirea, asimilând pe cei doi care mor. Deosebirea este mai mult exterioară.

149 Puruṣa — Puruṣa (sanscr., „Omul, Persoana, Spiritul”) — principiul esențial, polul activ și nemișcat al manifestării, complementar lui Prakṛti: Martorul nepătimitor care pune Substanța în mișcare prin simpla prezență; și Omul primordial... (vezi pagina 486)

150 „al treilea care se bucură” (lat.) — din zicala *duobus litigantibus tertius gaudet*, „când doi se ceartă, al treilea câștigă”. (vezi pagina 497)

151 tertium gaudens — „Al treilea care se bucură” (lat.) — din zicala duobus litigantibus tertius gaudet, „când doi se ceartă, al treilea câștigă”. (vezi pagina 497)

„Dar de la trei zile încoa
(Trei zile e durata morții inițiatice — n.n.).
Tare-mi venea și sosea
Un voinic din Ceobâlcie
Cu sabia demischie[152]*,*
Pistoale de Veneție,
Dare-ar Dumnezeu să vie
Să-mi fie frățior mie!
Voinicul că sosea,
Voinicel tot din Ardeal
Pe-un cal negru armăsar,
Bătea calul, ținea drumul,
Mistriceanul de-l vedea
Așa din gură zicea:”

Mistriceanu și Șarpele îi cer ajutor, ca unuia ce poate desface nodul:

„Bre voinic din Ceobâlcie
Cu sabia demischie
Ce bați calul și ții drumul?
Fă, frate, un mare bine
Și vino până la mine.
Vino, frate, și mă scoate,
Din astă gură de șarpe
Că m-a-mbucat jumătate…
Scapă-mă din gură de șarpe
Să-ți fiu frate pân-la moarte.”

[431 (164)]

Iar șarpele la rândul lui:

„Măi, voinice, dumneata
Decât cu Mistrican frate,
Mai bine cu șarpe frate;
Vin de-i culege armele,
Să-i roz eu oscioarele,
Că nu este vina mea
Ci e vina maică-sa.”

Voinicul pare să aibă ezitări. Pe de-o parte realiza rolul pozitiv al Șarpelui, pe de alta, fiind vorba de o inițiere războinică, aștepta să i se actualizeze mânia, Wut-ul, Menos[153], căci și furia poate fi everturată și are tehnica ei:

152 demischie — Demischie (pop.) — damaschină, de Damasc: despre sabia din oțel damaschinat, cu desene în valuri, foarte prețuită în Orient. (vezi pagina 449)

153 *Wut* (germ.) — „furie”, înrudit cu numele lui Wotan (Odin), zeul extazului războinic; μένος (gr.) — „ardoare”, „furie sacră”, forța pe care zeii o insuflă eroilor la Homer. Amândouă desemnează mânia războinică inițiatică, ca *furor heroicus* sau irlandezul *ríastrad* al lui Cú Chulainn.

„Vonicelul asculta
Dar înainte pleca.
Foicică siminoc
Merse cât un jap de loc
Și-i arse trupușoru-n foc.”

În ce foc putea să-i ardă voinicului trupușorul? Desigur, nu focul perplexității psihologice, flacăra bătută de vânt, fără astâmpăr, sterp și putregăios, fără scurt-circuitul care omoară pe purtătorul lui uman, apoi pe el însuși. Focul care arde pe voinic este Wut-ul, fulgerul ceresc, Învingătorul vieții și al morții. În el ard semizeii, în el bagă Demeter pe Triptolem[154], cu el se hrănește calul năzdrăvan, în el se primenesc Daniel și cei trei cuconi[155], în el se aruncă Herakles[156], pe acest foc îl potolește Gerilă[157] ca să-i facă locuință lui Harap-Alb și tovarășilor lui. Reamintim în treacăt ce spunea Junger: în fundul lucrurilor, la pasaj, temerarul percepe încolăciturile șarpelui. Printr-un procedeu de cvadratură, aceste inele pot deveni o grilă, reductibilă la rândul ei la punctele din unghiurile pătrățelelor; de aici nu mai este decât trecerea la Materia discontinuă.

[432 (165)]

Următoarele patru versuri ne arată ce formidabilă entitate apare pe cerul mitului, iar în anumite variante ce legătură strânsă are această entitate cu istoria tâlcuită a țării noastre, căci totdeauna microcosmul angajează macrocosmul. Dar înainte, trebuie să ne arătăm îndreptările care ne justifică referința la Melchisedec[158] din Biblie, Rege al justiției — și într-adevăr, noul venit are să judece între Mistricean și Șarpe, el fiind axa Balanței, al cărei nume sanscrit Tula[159] desemnează și Centrul Suprem. Trebuie să ne referim încă odată la René Guénon.

---

154 sursa: **Ovidiu, *Fastele* IV, 549–562**: Ceres (Demeter) își pune pruncul de adopție, Triptolem, în jarul vetrei ca să-i ardă partea muritoare; mama copilului, speriată, întrerupe ritul. În *Imnul homeric către Demeter* (231–255) copilul e Demofon. [Ovidiu — Fasti, la]

155 sursa: **Daniel 3** — cei trei tineri (Anania, Azaria și Misail) aruncați de Nabucodonosor în cuptorul aprins și păziți de înger. Daniel însuși nu e aruncat în cuptor, ci în groapa cu lei (**Daniel 6**); autorul îi alătură din memorie.

156 sursa: **Sofocle, *Trahinienele*; Ovidiu, *Metamorfoze* IX, 229–272** — Herakles, ars de cămașa lui Nessos, urcă pe rugul de pe muntele Oeta și, mistuit de foc, e primit printre zei. [Sofocle — Trahinienele (textul grecesc), grc]

157 sursa: **Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb* (1877)** — Împăratul Roș îi închide pe Harap-Alb și pe tovarășii lui într-o casă de aramă înfierbântată; Gerilă suflă și o răcește până se fac țurțuri. [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

158 *tulā* (sanscr.) — „balanța”, zodia Balanței; după Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. X), și numele primordial al Centrului suprem hiperborean (Thule), înainte ca simbolul polar al Balanței să fie mutat în zodiac. (vezi pagina 500)

159 Melchisedec — Melchisedec (ebr. (vezi pagina 471)

„Numele de Melkițedeq sau mai exact Melki-Tsedeq[160] nu-i altceva, în adevăr, decât numele sub care funcțiunea de Rege al Lumii se găsește indicată în tradiția judeo-creștină. Am șovăit puțin să enunțăm acest fapt, care comportă explicarea unuia din cele mai enigmatice pasaje din Biblia ebraică, dar din moment ce ne-am hotărât să vorbim de Regele Lumii, nu ne era posibil să-l trecem sub tăcere. Am putea relua aici cuvântul Sf. Pavel în legătură cu această problemă: «Avem multe lucruri de spus în privința aceasta și lucruri greu de explicat pentru că ați devenit leneși în înțelegere»” *(Epistola către evrei,* V, 11).

Iată mai întâi textul pasajului biblic de care e vorba: «Și Melki-Tsedeq, Rege al Salemului, a adus pâine și vin; și era preot al Dumnezeului cel Prea Înalt (El-Elion). Și l-a binecuvântat pe Abram, spunând: Binecuvântat să fie Abram de Dumnezeul cel Prea Înalt, stăpânul Cerului și al Pământului și binecuvântat să fie Dumnezeul cel Prea Înalt care a dat pe dușmanii tăi în mâinile tale. Și Abram i-a dat zeciuială din tot ce luase.» *(Geneza,* XIV, 19-20)[161]

Înainte de a reda în continuare pasajul din Apostolul Pavel, referitor la cele de mai sus, citățm cele patru versuri, care urmează după ce se vorbește de ardere în foc a voinicului și tot despre el:

[433 (166)]

„N-avea mamă, n-avea tată
Parcă era născut din piatră.
N-avea frați, n-avea surori
Parcă era născut din flori.”

Acum să-l citățm pe Apostolul Pavel[162]:

„1. Căci acest Melchisedec, rege al Salemului, preotul lui Dumnezeu cel Preaânalt, întâmpină pe Avraam, care se întorcea de la înfrângerea regilor, și îl binecuvântează.

2. Melchisedec — căruia Avraam i-a dat zeciuială din toate — se tâlcuiește mai întâi: rege al dreptății, apoi el este rege al Salemului, ceea ce înseamnă regele păcii.

3. *Fără tată, fără mamă, fără spiță de neam* (subl.ns.) neavând nici început al zilelor, nici sfârșit al vieții, ci făcut fiind asemenea Fiul lui Dumnezeu, el rămâne preot pururea.”[163]

---

160 sursa: **René Guénon, *Le Roi du Monde* (1927), cap. VI, «Melki-Tsedeq»** (ed. Gallimard 1958, p. 48, cf. nota originalului). Trimiterile din citat: **Evrei 5, 11** și **Facerea 14, 18–20** (autorul scrie „XIV, 19–20”, dar pasajul începe cu versetul 18: „Iar Melchisedec, regele Salemului, i-a adus pâine și vin...”). *El ʻElyōn* (ebr.), „Dumnezeul Cel Preaînalt”. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr.] [Evrei (Biblia sinodală), ro.]

161 René Guénon, *Le roi du monde,* Paris, Ed. Gallimard, 1958, p. 48.

162 sursa: **Evrei 7, 1-3** (cf. nota originalului), după ediția Bibliei din 1975; sublinierea („Fără tată, fără mamă, fără spiță de neam”) e a autorului. [Evrei (Biblia sinodală), ro.]

163 Sf. Apostol Pavel, *Epistola către evrei,* VII, 1-3 în: *Biblia,* Ed. Institutului biblic și de misiune ortodoxă al Bisericii ortodoxe române, 1975.

Pe de o parte Melchisedec,

Fără tată, fără mamă, fără genealogie.

Pe de altă parte voinicul judecător:

„N-avea mamă, n-avea tată,
Parcă era născut din piatră.
N-avea fraţi, n-avea surori
Parcă era născut din flori.”

Credem că această cvasi-identitate între textul biblic și acela al baladei nu mai are nevoie de întărire, nici de comentariu.

Ca fiu al Pietrei, voinicul fără nume și fără părinți era fiu al buricului pământului, al Omfalosului, de cele mai multe ori semnificat de o piatră. Tot un betil[164] a consacrat Iacob[165], nepotul și moștenitorul lui Avraam, în locul unde a avut

[434 (167)]

viziunea scării cerești pe care se urcau și se coborau îngerii, adică a Axei Lumii, intersectând lumea în punctul ei central, unde „domnește” Melchisedec. Tot betil este Omfalosul de la Delfi, ridicat de Apolon în locul unde omorâse pe șarpele Python (în treacăt semnalăm asemănarea între fugărirea Latonei[166], purtând în brațe pe cei doi copii divini, Apolo și Artemis, de acest șarpe Python și subiectul baladei noastre). Și fiindcă Pavel asemuiește pe Melchisedec cu Fiul lui Dumnezeu, vom cita versuri dintr-o colindă românească, culeasă de Simion Florea Marian:

„Șade mama îngenuncheată
Ca să nască fiu din piatră
Fiu din piatră a născut
Și măturile în mâini i-a pus
Ca să mărture cu ele
Ceriul cu stelele
Pământul cu găzurele.”

Vonicul din balada noastră nu are nume, dar în variante are. Și ce nume! El rezolvă litigiul prin sabie:

164 sursa: **Facerea 28, 10–22** — la Luz, Iacob doarme cu capul pe o piatră, vede în vis scara pe care urcă și coboară îngerii, apoi ridică piatra ca stâlp, o unge cu untdelemn și numește locul Betel, „casa lui Dumnezeu” (de aici gr. βαίτυλος, „betil”). [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

165 betil — Betil (gr. (vezi pagina 441)

166 sursa: **Hyginus, *Fabulae* 140** — Python, ursit să moară de mâna fiului Latonei, o urmărește pe zeiță cât e însărcinată; Apollo, la patru zile de la naștere, îl ucide la Delfi. Cele mai multe versiuni (*Imnul homeric către Apollo*) pun goana înaintea nașterii, nu cu copiii în brațe. [Hyginus — Fabulae (Genealogiarum liber), la]

„Săbioara și-o scotea,
La mischie o dregea,
Și la unghie o-ncerca,
Vedea bine că prindea
Corajii și le lua
Și spre Șarpe că mergea...
[...]
A bre șarpe dumneata
Ia umflăți tu gușile
Să-i culeg eu armele...
Șarpele se opintea
gușile și le umfla,
Ochii i se turbura
Cu gura căscată sta,

[435 (168)]

De mi te prindea groaza!
Dar voinicul ce făcea?
Unde bine că-i venea,
Paloșul că-l îndrepta,
La încheietura gurii lui,
La puterea șarpelui!
Trage odată haiducește
Și țipă iortomănește;
Până-n coadă-l despica
Două scânduri îl făcea!
Pe Mistricean că-l lua
Fuga la cal cu el da
Și mi-l arunca pe șea
Și mi-l lega cu o curea
Ca să nu dea de belea.”

Ne-aduce aminte de bătălia din cer a Arhanghelului Mihail cu Balaurul:[167]

„Și s-a făcut război în cer: Mihail și îngerii lui au pornit război cu Balaurul. Iar Balaurul și îngerii lui au stat la luptă.

Dar aceștia n-au izbutit, nici nu s-a mai găsit loc pentru ei în cer.

Și aruncat a fost Balaurul cel mare, șarpele cel dedemult, care se chiamă diavol și satana, care înșeală pe toată lumea, aruncat a fost pe pământ și îngerii lui aruncați au fost cu el.”

Este de reținut că numele ceresc al lui Melchisedec este Mikael[168].

Odată aruncat pe pământ, Balaurul gonește pe femeia încununată de stele, episod reamintit mai sus:

167 Idem, *Apocalipsa,* Sf. Ioan Teologul, XII, 7-9.

168 sursa: Afirmația vine de la **Guénon, *Le Roi du Monde*, cap. III–VI**, care leagă funcția lui Melki-Tsedeq de Metatron și de Arhanghelul Mihail, „îngerul feței”; formula autorului e mai categorică decât a lui Guénon. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr.]

„Dar șarpele ce-mi făcea?
Așa tăiat cum se afla
Slava Cerului sărea,

[436 (169)]

Unde cu coaste bătea,
Toți tufanii dărâma,
Venin din coadă-i pica,
Branșite c-o aprindea,
El ca pârjolul mergea,
Pustie pe unde mergea.”

Voinicul o ia pe căi piezișe spre o târlă:

„Trei turme de oi mulgea,
Caprele dea bașca.
Trei lei de parale da
Și la puț că se ducea
Și-n jghebuleț că-l punea,
Și cu lapte mi-l scălda
Până carnea i-o nălbea
Păcură din el curgea!”

Tot în lapte l-a scăldat și moașa când s-a născut. Se naște și moare în același element.

Cu tot procesul acesta de dezintoxicare, lui Mistricean i se apropie sfârșitul:

„Sui soarele la prânz
Trăgea moartea cu mult plâns;
Veni soarele l-amiezi,
Trăgea moartea cu necaz,
Iar când fu pe la chindie
Trăgea moartea cu mânie,
Soarele c-a scăpătat
Mistricean c-a răposat.”

Un erou solar este în sincronism cu cosmosul. După mersul soarelui se scurgea și viața lui. Moare la asfințit ca și ciobanul din[169] *Miorița,* dar nu cu seninătatea acestuia.

[437 (170)]

Aici însă, spre deosebire de *Miorița,* ne reprezintă un sfârșit de ciclu, dar fără să vorbească de începutul următorului. Totuși, acesta este sugerat de faptul că Mistricean va fi îngropat lângă o cumpănă care-i semnul Balanței *(Tula,* în sanscrită), anunțând deci venirea acestui nou ciclu. Voinicul care a încercat să-l scape pe Mistricean nu este altul decât stăpânul Balanței ca Rege al Justiției. Melchisedec era și el reprezentantul balanței justiției dumnezeiești

169 sursa: ***Miorița***, după varianta publicată de **Vasile Alecsandri, *Balade adunate și îndreptate* (Iași, 1852)**; ciobanul cere să fie îngropat „aice pe-aproape, / În strunga de oi”. [Miorița (varianta Alecsandri), ro.]

pe pământ. Iar ciclul Balanței este al treilea ciclu mic din ciclul mare în care ne aflăm. Deci *Mistricean* ne aduce un mesaj de la sfârșitul celui de al doilea ciclu și începutul celui de al treilea ciclu mic din actualul ciclu mare. Având în vedere că acum suntem în al XI-lea ciclu mic putem bănui vechimea simbolului din acest mesaj.

[438 (171)]

De la cerbul lunar la bourul solar

Herbul țării, vechii și-au fost ales buăr[170],

Numele vestindu-i ca tunul prin nuăr.

Noii mai preurmă, avându-l, moșie

Tot acel vechiu nume mai vestindu-l șie.

Într-această vreme cine-l stăpânește

O Dumnedzău svinte, tu îl ocrotește

Cu mâna ta svântă l-au încorunatu-l

Și brațul tău tare l-au întemeiatu-l.

Părințască scară și scaun și scaunul dându-i,

Ceriasca ta armă, crucea întinzându-i,

Spata-i povățește biruind pre toată

Vădzut, nevădzută vrăjmășasca gloată.

Căruntețe vadză, bătrâneaț-agiungă,

Slăvit fericește-l cu viață îndelungă.

STIHURI DEDICATORII ÎN DIVANUL LUI DIMITRIE CANTEMIR

Studiul exhaustiv al prof. Emil Vârtosu[171] despre vechiul sigil al orașului Baia epuizează problema sub aspectul

[439 (172)]

datelor istorice ce le avem la îndemână despre acest subiect.[172]

În cele ce urmează vom încerca, în mod sumar și menținându-ne la generalități, să restituim acestui sigiliu o altă dimensiune, pe care o avea și pe care o are încă, ignorată acum deopotrivă cu simbolismul heraldic. Pentru

170 sursa: **Dimitrie Cantemir, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul* (Iași, 1698)** — stihurile tipărite lângă stema Moldovei, pe verso-ul foii de titlu, în cinstea fratelui său, Antioh Cantemir. Ediția critică: Virgil Cândea, *Divanul* (București, Editura pentru Literatură, 1969). Cuvinte vechi: *herb* — stemă; *buăr* — bour; *nuăr* — nor; *preurmă* — pe urmă, mai apoi; *șie* — sieși; *svinte* — sfinte; *scară* — aici, poate, „spiță”, „treaptă de neam”; *spata* — sabia; *vadză*, *agiungă* — să vadă, să ajungă. Autorul reproduce stihurile de două ori (aici și la p. 195–200), cu mici deosebiri între ele („svinte”/„sfinte”, „l-au”/„l-ai încoronatu-l”, „pre”/„pe toată”); textul n-a putut fi confruntat cu ediția Cândea. [Dimitrie Cantemir — Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea (1698), ro]

171 sursa: **Emil Vârtosu, «Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești»**, în *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II (București, Editura Academiei R.P.R., 1956), pp. 333–560 (cf. nota originalului).

172 *Documente privind istoria României,* Ed. Academiei, R.S.R.; Emil Vârtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești,* Ed. Academiei R.P.R., 1956.

cunoașterea exactă și completă a unor realități trecute, reconstituirea semnificației lor în spiritul contemporanilor este absolut necesară. În acest sens, este mai puțin important ceea ce crede sec. al XX-lea despre heraldică decât ce credeau oamenii vârstelor trecute pentru care blazonul era o știință vie, plină de semnificații, ce pot părea astăzi absurde, dar care atunci aveau valoare de adevăruri vitale. O cumințenie elementară îndeamnă să ținem seamă mai ales de părerea celor vechi, care au instituit (nu spunem au creat) această disciplină, după datina

Din bătrâni, din oameni buni.

Heraldica[173] era o ramură a hermetismului, iar sigilografia o specificație a heraldicii. Știința blazonului rezuma o știință a Inimii lumii și condensa o cunoaștere cordială[174]. Inima lumii nu reprezintă în mod necesar centrul ei ultim, cel imuabil și nemanifestat, ci o polarizare a lui care bate în doi timpi. Una din posibilitățile cordului cosmic este dubla lui energie de a crea lumile prin diastolă și a le rezorbi prin sistolă.

Blazonul era o reprezentare în simultaneitate a succesiunii temporale, reliefând simbolic potențialitățile-cheie ale unui ciclu, fie Universul mare, fie Universul mic, țară, neam, continent sau genul uman, om, când au în ele

[440 (173)]

virtual anumite posibilități de manifestare în lumea din afară, cu care se sincronizează.

Se mai poate deci pune întrebarea dacă Heraldica, blazonul și sigilografia sunt, cum îndeobște se crede acum, numai expresia unei deșertăciuni puerile de împăunare cu alegorii naive, cu figuri geometrice, ale unor oameni încă primitivi, trăind într-o societate prelogică, în felul sălbaticilor de astăzi ce-și pun bucăți de sticlă colorată în păr și inele prin nări, nu încă trecuți de la imagini la concepte. Răspunsul îl dă conspectul ambianței în care înflorea hermetismul cu anexele lui. O societate totală ca aceea a Evului Mediu, atât de unitară în diversitatea sa, cu un țesut atât de strâns, polifonică, diversă, totuși unitară, Opus hierarchicum et catholicum[175], nu putea avea un corp străin în ea din cauza continuității ei organice, care implica o echivalență calitativă a tuturor componentelor și elimina existențial discontinuitatea și iregularitatea. Această simplă constatare obligă la circumspecții, la prudență, pe adversarul cel mai înverșunat, dacă este corect. Este o contradicție să admiri reușita artistică a unui dom gotic și să declari pueril simbolismul lui. Dacă un edificiu medieval este admirabil, apoi este admirabil în totalitatea lui, de la structură, proporții, geometria ansamblului său până la fauna și flora care îl năpădesc ca o viță. Or, această floră și faună ilustrează idei hermetice, simbolice; nimeni nu o mai pune la îndoială; reamintim lucrările definitive devenite clasice ale lui

173 * De la cord = inimă.

174 Heraldica — Heraldica (din lat. (vezi pagina 456)

175 „lucrare ierarhică și universală” (lat.; corect *hierarchicum*) — Evul Mediu văzut ca o operă unică, ordonată ierarhic și cuprinzătoare.

Emile Mâle[176]. Simbolismul este polivalent pe planuri ierarhizate, de la totalitate la amănunt. Solidaritatea lor este indefectibilă. A refuza mesajul simbolic al hermetismului în arhitectură, blazon, sigilografie, este un refuz de informație și de cunoaștere, deci un flagrant delict de rea credință.

[441 (174)]

Blazonul este o secțiune verticală a Athanorului[177], a Vasului Hermetic, recipient viu în care maturează o placentă alchimică formată din elemente primite, însuflețite de Focul Filosofal, foc lent de ființă vie. Că este o secțiune verticală o dovedește reprezentarea lui printr-un scut, totdeauna presupus în heraldică sprijinit de un copac, atârnat de gâtul proprietarului sau pe brațul lui, ale cărui „măruntaie" mistice le reprezintă. Vasul este obligator, perfect închis („hermetic închis"). Poate să aibă proporțiile Oului Lumii, dar și pe acelea ale unei inimi: pretutindeni același, egal cu el însuși. În staze intermediare poate fi și „pieptul", „inima" unei țări, a unei provincii, a unui județ sau târg. Dacă blazonul este o secțiune verticală a Oului Lumii, sigiliul este o reprezentare a lui pe plan orizontal; altfel spus, blazonul și sigiliul sunt complementare. În poziție verticală, scutul se profilează pe eternitate, pe orizonturi conceptuale. În sigiliu, conspectul este pur interior visceral. Un maestru al vechii heraldice hermetice avea viziunea simbolică a acelor entități vii care sunt o țară, un târg, un om etc. în „exaltare" în scut și în „amploare" și adâncime în pecete[178] ca să întrebuințăm termeni din ezoterismul musulman. De aceea forma de puț a vechilor peceți. Te cobori în ele, ca Harap-Alb în fântâna Spânului. Tărâmul nevăzut se găsea și în slava cerului, dar și în fundul pământului. Heraldistul este prin excelență un scafandru calitativ.

Un sigiliu pecetluia, ca să întrebuințăm o cvasi-tautologie, pentru a caracteriza posibilitatea, menirea lui de a înnoda într-un punct vital începutul și sfârșitul unei deveniri, deci omniposibilitatea unor entități, din care am citat câteva, mai sus, în mod exemplar. Cine pune sigiliul închide cu el, cine îl rupe deschide, ceea ce înseamnă că

176 sursa: **Émile Mâle, *L'Art religieux du XIIIe siècle en France* (1898)**, urmat de volumele despre arta religioasă de la sfârșitul Evului Mediu (1908) și din secolul al XII-lea (1922) — studiul clasic al iconografiei catedralelor gotice ca „scriere" simbolică.

177 *athanor* (din ar. *al-tannūr*, „cuptor") — cuptorul alchimiștilor, cu foc lent și constant, în care maturează Opera; simbolic, trupul sau inima adeptului. (vezi pagina 437)

178 sursa: **René Guénon, *Le Symbolisme de la Croix* (1931), cap. III** — după ezoterismul islamic, realizarea ființei are două sensuri: „amploarea" (*ampleur*), dezvoltarea orizontală în același plan de existență, și „exaltarea" (*exaltation*), urcarea pe verticală prin stările ierarhizate. [René Guénon — Le Symbolisme de la Croix (1931), fr.]

[442 (175)]



Stema de la Baia, sec. 14

persoana care operează legitim fără efracție, în acest dublu sens, are „puterea cheilor” (potestas clavium[179][180]). De aceea un Domn legitim și reprezentanții lui îndrituiți însumau în ei, cel puțin simbolic, principiile, destinele, cheile unei țări.

Nu vom discuta aici, pentru că nu este locul și ne lipsește competența, dacă vechiul oraș Baia de pe râul Moldova a fost câtva timp capitala Moldovei, la începuturile ei statale. În stadiul actual al informației, nu se poate răspunde categoric în nici un sens. Sunt câteva prezumții serioase pentru afirmație, coroborate de tradiții locale persistente. Dealtminteri, Moldova, pe la descălecare, avea un organism statal rudimentar, care putea „vagabonda” cu ușurință; problema capitalei, pe acele vremuri, avea incomparabil mai puțină importanță decât o are în vremurile noastre. Toată aparatura de stat putea fi încărcată într-un car cu boi. Cine poate ști cu precizie care erau capitalele reale ale vechii Galii merovingiene?

Baia a existat înainte de descălecarea lui Dragoș în 1359. După toate probabilitățile, sigiliul datează din sec. al XIII-lea. Este și ultima părere a lui Iorga.

179 „puterea cheilor” (lat.) — după **Matei 16, 19** („Și îți voi da cheile împărăției cerurilor; și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri”), puterea de a lega și dezlega; la Guénon, dubla putere sacerdotală și regală, închipuită de cele două chei, de aur și de argint. [Matei (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 485)

180 potestas clavium — „Puterea cheilor” (lat.) — după Matei 16, 19 („Și îți voi da cheile împărăției cerurilor; și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri”), puterea de a lega și a dezlega, temeiul autorității sacerdotale; la Guénon, dubla… (vezi pagina 485)

[443 (176)]

„În câmp un cadru gotic trilobat în trifoi (dreipass[181][182]) cu un cerb trecând spre stânga; în lobul superior, capul cerbului, despărțit de trup și ridicat în efigie (un „Masacru” de cerb), privește din față, având între cele două coarne cu câte patru ramuri simetrice și sprijinindu-se pe ele un crucifix; spațiul dintre cadrul trilobat și mobila heraldică amintită (cerbul) este completat cu elemente florale; la fel spațiul dintre cadrul trilobat și cercul legendei este prevăzut cu ornamente gotice, terminate prin trei cruci, câte una la unghiurile de racordare a celor trei loburi.”[183]

„Legenda sună: «Sigillum x capitalis x civitatis moldavie x terre x moldaviensis[184]». (Sigiliul Moldovei, cetatea de frunte a Țării Moldovenești.) «Este limpede că epitetul *capitalis* înseamnă caput regni[185], provincie, deci legenda sigiliului amintește un moment îndepărtat când Baia a fost capitala Țării Moldovenești»” și în notă: „Mulda, eyn haubtstadt Muldenert land[186]” spune așa numita Cronica breviter”[187]

Dintr-un început trebuie să fie înțeles că titlul studiului nostru *De la Cerbul lunar la Bourul solar* are un sens strict alchimic, indică, deci, o trecere de la contrarietate la complementaritate, de la potență la act, de la virtualitate la efectivitate; cu alte cuvinte, vădește perfectarea lui Magnum Opus, de data asta concernând nu o singură ființă, ci o țară întreagă, în virtutea analogiei dintre Microcosm și Macrocosm.

Elementele florale din interiorul sigiliului sunt simboluri vegetale ca și trifoiul; aici indică acel cadru de nepătruns în care stă ascuns totemul: cerbul. Mai totdeauna găsim în blazoane cele trei regnuri: mineral, vegetal și animal și este normal să fie așa deoarece blazonul este un pantacol[188][189], un „mic tot” (în traducere literală). Adesea găsim și regnul

[444 (177)]

hominal, în chipul tenanților, în mobilă, în cimier. La sigiliul Băii elementele minerale sunt indicate de ornamentele arhitecturale gotice interstițiale între loburile trifoiului.

Dacă unim punctele din vârful celor trei loburi prin linii drepte obținem un triunghi cu vârful în sus, ierogliful elementului foc; dacă unim cele trei cruci

181 Emil Vârtosu, *op.cit.,* pp. 461-462.

182 „trilob”, „trifoi” (germ., termen de arhitectură gotică) — ornament din trei arce de cerc înscrise într-un cerc. (vezi pagina 450)

183 dreipass — Dreipass (germ., termen de arhitectură gotică) — „trilob”, ornament din trei arce de cerc înscrise într-un cerc. (vezi pagina 450)

184 *Ibidem.*

185 „capul regatului” (lat.) — capitala.

186 „Sigiliul cetății de scaun Moldova, a Țării Moldovenești” (lat.) — legenda sigiliului de la Baia (orașul se numea în latină și *Civitas Moldaviae*); traducerea o dă autorul.

187 „Mulda [Baia], o cetate de scaun a țării Moldovei” (germ. veche). Citatul vine, prin Vârtosu, din așa-numita „Cronică moldo-germană” (c. 1502), letopiseț al lui Ștefan cel Mare în germană, publicat de Ioan Bogdan; numele de „Chronica breviter” pare luat din incipitul latinesc al unei alte cronici scurte.

188 *pantacol* (din gr. πᾶν, „tot”) — talisman, figură simbolică ce rezumă o totalitate; termenul de magie renascentistă (Agrippa, Eliphas Lévi). Etimologia autorului („mic tot”) e populară. (vezi pagina 481)

189 pantacol — Pantacol (fr. (vezi pagina 481)

din unghiurile de racordare ale lobilor obținem un triunghi cu vârful în jos, ierogliful elementului apă. Ele se suprapun, dând astfel vestitul simbol al „Scutului lui David” (Mogen David[190][191]), „Pecetea lui Solomon[192]”, „Steaua Magilor”, simbol universal, nu numai la evrei cum se crede obișnuit, ci răspândit la toate popoarele; îl găsim, de pildă, pe lespedea de mormânt a mitropolitului Teoctist[193], din pridvorul bisericii Mânăstirii Neamț. Steaua cu 6 colțuri (hexagrama[194]) este prin excelență imaginea macrocosmosului, produs al unei dualități complementare, aici indicată prin Foc și Apă. Steaua cu 5 colțuri (pentagrama[195]) este reprezentarea microcosmosului: capul unui om, cu picioarele și mâinile întinse lateral se înscriu perfect în cele 5 colțuri ale ei. 6 + 5 = 11, numărul Universului, număr ciclic deosebit de important, submultiplu al lui 22, numărul literelor alfabetului sacru ebraic și al alfabetului primitiv arab, al lui 33, vârsta lui Christos, al lui 44 numărul crucii, al lui 66, numărul lui Allah[196] și al lui 99, numărul numelor divine cunoscute.

Spuneam că un sigiliu este o secțiune orizontală a Athanorului, a Vasului Filosofal. Menirea lui este să cuibărească maturarea unor elemente complementare, unul activ, altul pasiv până la unirea lor finală în Magnum Opus, care este Perfecțiunea androginică. O țară autentică este androginică în rădăcina ei. În Athanorul de la Baia, aceste elemente complementare sunt Focul și Apa, simbolizate de cele două triunghiuri inverse din pecetea lui Solomon.

[445 (178)]

Sigiliul de la Baia este sigiliul lui Solomon. Asta o știau solomonarii, care bântuiau pe vremuri valea Moldovei...

„Nu știm dacă sigiliul orașului Baia aparține chiar sec. al XIV-lea, așa cum s-a spus până acum”[197] și în notă: „așa cum au susținut I. Bianu”[198] și N. Iorga[199]. Mai târziu, N. Iorga[200] atribuie acest sigiliu secolului XIII și Emil Vârtosu remarcă de asemenea că și cadrul trilobat gotic este o formă specifică

190 *Magen Dawid* (ebr.) — „Scutul lui David”, hexagrama; numit și „Pecetea lui Solomon” (în tradiția islamică, *khātam Sulaymān*). (vezi pagina 476)

191 sursa: **Mitropolitul Teoctist I al Moldovei (†1477)**, care l-a uns domn pe Ștefan cel Mare; e îngropat la Mânăstirea Neamț. Afirmația autorului despre hexagrama de pe lespede n-am putut-o verifica.

192 sursa: Prin calculul *abjad* (valoarea numerică a literelor arabe): *alif* 1 + *lām* 30 + *lām* 30 + *hā’* 5 = 66. 22 de litere are alfabetul ebraic; „alfabetul primitiv arab” de 22 de litere e cel moștenit din aramaică, înaintea adăugirii celor șase litere noi.

193 Pecetea lui Solomon — Hexagrama formată din două triunghiuri echilaterale întrepătrunse, unul cu vârful în sus (focul, principiul activ), altul cu vârful în jos (apa, principiul pasiv): imagine a macrocosmosului și a unirii contrariilor. (vezi pagina 482)

194 Mogen David — Māḡēn Dāwīḏ (ebr. (vezi pagina 476)

195 pentagrama — Steaua cu cinci colțuri (gr. (vezi pagina 482)

196 hexagrama — Steaua cu șase colțuri (gr. (vezi pagina 456)

197 Emil Vârtosu, *op.cit.,* p. 470.

198 I. Bianu, *Analele Academiei Române,* seria II, tom.XXIX, 1906-1907, București, 1907, p. 64.

199 N. Iorga, *Studii și documente,* VII, p. 104.

200 N. Iorga, *Notes de diplomatique roumaine,* București, 1930, p. 137.

a sec. XIII; concludent este și scrisul epigrafic din legendă. „Așișderea și târgul Baia scrie că l-au descălecat niște sași[201], ce-au fost olari (Grigore Ureche).”[202]

Am văzut că trifoiul combinat cu cele trei stele intermediare dau pecetea lui Solomon, simbol caracteristic al unei dualități complementare. Privit separat, în sine, trifoiul reprezintă un ternar, care pe lângă Treime poate închipui triade de altă natură, de pildă Spiritus, Anima, Corpus[203]; Providență, Voință, Destin; Teză, Antiteză, Sinteză; Bărbat, Femeie, Copil și pe cei trei agenți fundamentali ai alchimiei, Sulf[204], Sare, Mercur, lucrând direct asupra materiei închisă în Athanor.

„Din considerarea emblemei sigilare a orașului Baia, reiese că întemeierea legendară a orașului stă în directă legătură cu legenda Sf. Hubert[205][206]: un cerb urmărit de vânători, așa cum la temelia legendară a Moldovei stă legenda lui Dragoș urmărind un bour.”

Cerbul poartă între coarne un crucifix. Acesta reprezintă un principiu unificator al dualității simbolizate de cele două coarne, la dreapta și la stânga lui, ca și crucea centrală de pe

[446 (179)]

Golgota având de o parte și de alta, pe hoțul bun și pe hoțul rău, adică părăsind epitetele morale, un element pozitiv și unul negativ, un plus și un minus. Altfel spus, este o variantă a caduceului[207] lui Hermes, Ax Median în jurul căruia se încolăcesc simetric și complementar cele două mari curente subtile numite în Yoga Ida și Pingala[208][209] în jurul lui Sușumna[210]. „Stat crux dum volvitur orbis[211]” („stă crucea în timp ce lumea se învârte” în jurul ei). Cele

201 Emil Vârtosu, *op.cit.,* p. 466.

202 sursa: **Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei* (c. 1642–1647)**, în partea despre începuturile Moldovei (cf. nota originalului, care trimite la Vârtosu, p. 466). Locul exact n-a fost confruntat cu ediția P.P. Panaitescu (1955). [Grigore Ureche — Letopisețul Țării Moldovei, ro.]

203 „Spirit, Suflet, Trup” (lat.) — ternarul hermetic al ființei umane.

204 Sulf — În alchimie, principiul activ, fix, uscat, igneu, solar și masculin, corespunzând Esenței; complementarul Mercurului, cu care, împreună cu Sarea, alcătuiește ternarul Operei; închipuit de leu. (vezi pagina 495)

205 sursa: **Sfântul Hubert (†727), episcop de Liège**, patronul vânătorilor: legenda (sec. XV, preluată de la Sfântul Eustațiu) spune că, vânând în Vinerea Mare, a văzut între coarnele unui cerb un crucifix luminos și s-a convertit. Citatul e din Vârtosu (op. cit.).

206 Sf. Hubert — Sfântul Hubert (†727), episcop de Liège, patronul vânătorilor: după legendă, pe când vâna în Vinerea Mare, i s-a arătat un cerb cu crucifixul luminos între coarne, care l-a convertit — legendă preluată din aceea, mai veche, a… (vezi pagina 492)

207 „Crucea stă neclintită în timp ce lumea se rotește” (lat.) — deviza Ordinului Cartusian (întemeiat de Sfântul Bruno în 1084), cu emblema globului sub cruce; traducerea o dă autorul.

208 *nāḍī* (sanscr.) — „canale”, „tuburi”: căile subtile ale suflului; cele trei principale sunt *iḍā* (stânga, lunară), *piṅgalā* (dreapta, solară) și *suṣumnā* (mediana). (vezi pagina 478)

209 Ida și Pingala — Cele două curente subtile care șerpuiesc de o parte și de alta a coloanei vertebrale, în jurul canalului median Susumna. (vezi pagina 459)

210 caduceului — Caduceul (lat. (vezi pagina 444)

211 nadisuri — Nāḍī (sanscr., „canal, tub”) — căile subtile prin care circulă suflul vital (prāṇa); tratatele de yoga numără zeci de mii, dintre care trei principale: iḍā (stânga, lunară), piṅgalā (dreapta, solară) și suṣumnā (mediana). (vezi pagina 478)

trei curente au un aspect și în microcosmul uman, structurate în coloana vertebrală și cele două nadisuri[212][213] principale.

Cerbul fugar este în mod esențial un simbol al fluenței universale. Crucea este elementul ei de fixare, semnificație întărită prin faptul că cerbul este fără cap, acesta fiind tăiat și atârnat în efigie în lobul superior al trifoiului este un „masacru[214]", ca să întrebuințăm un termen de venerie.

Una din operațiunile fundamentale ale alchimiei este ceea ce se numește „fixarea volatilului" (cealaltă, complementară este „volatilizarea fixului"; un exemplu este înecarea bourului și a Moldei în fluența Moldovei).[215] Amândouă reprezintă cele două faze ale lui coagula-solve[216] de care am mai pomenit. Mai precis este vorba de fixarea printr-un principiu solar, viril, a fluxului, a labilității lunare feminine, a mercurului, a lunei acvatice umede, prin Sulful înfocat ceresc. Or, din cauza sprintenelei sale, a tendinței lui de fugă și evadare, cerbul este unul din simbolurile cele mai obișnuite ale mercurului filosofal în alchimie. De unde, jocul de cuvinte clasic Cervus fugitivus[217], Servus fugitivus,[218] designațiune curentă a mercurului. Or, tăierea capului cerbului este tocmai „fixarea volatilului" printr-o lovitură de

[447 (180)]

sabie, simbol fix, solar, axial prin excelență. Fuga cerbului înseamnă fuga timpului, succesiunea clipelor și este transmutată în simultaneitate; capul cerbului este atârnat „în efigie" în partea superioară a blazonului, în lobul de sus, în punctul crucii care simbolizează prin excelență dispariția duratei. Capul cerbului fugitiv spânzură acum de zenit, în „slava cerului", unde nu mai există Timp, Spațiu și Dualitate.

Din cauza preschimbării anuale a coarnelor, cerbul este un simbol al primenirii lumii, a lui Renovatio Mundi[219][220], produsă tocmai prin actul de fixare de care am vorbit. Iată acum un episod din Harap-Alb[221], în care se vede cum mitul țesea basmul, istoria, legenda, socialul într-un covor cosmic omogen unde

---

212 Pingala — Piṅgalā (sanscr., „cea roșiatică") — curentul subtil din dreapta coloanei, de natură solară, încălzitoare și masculină, pereche a lui iḍā, de o parte și de alta a lui suṣumnā (p. (vezi pagina 483)

213 Suṣumna — Suṣumṇā (sanscr.) — canalul subtil central, de-a lungul axului coloanei, prin care urcă kuṇḍalinī trezită, între iḍā și piṅgalā; Axul lumii în microcosm, corespunzând lui Meru și trunchiului Arborelui. (vezi pagina 496)

214 masacru — Masacru (fr. (vezi pagina 471)

215 Un alt exemplu, din heraldică, al fixării volatilului este lebăda cu gâtul străpuns de o săgeată, sau, la fel, șarpele. În acest ultim caz, săgeata reprezintă litera I și șarpele litera S. Îmbinate dau arborele lumii încolăcit de șarpe.

216 „Cerbul fugar, Robul fugar" (lat.) — două nume ale Mercurului alchimic, volatil și greu de fixat; jocul de cuvinte se sprijină pe omofonia *cervus*/*servus*. În *De lapide philosophico* al lui Lambsprinck (în *Musaeum Hermeticum*, 1625), cerbul și inorogul din pădure sunt sufletul și spiritul.

217 „coagulează – dizolvă" (lat.) — formula celor două operații complementare ale alchimiei: „fixarea volatilului" și „volatilizarea fixului". (vezi pagina 448)

218 Cervus fugitivus — „Cerbul fugar" (lat.) — nume al Mercurului alchimic, prin jocul de cuvinte cu Servus fugitivus, „robul fugar", Mercurul volatil și ubicuu care trebuie „fixat". (vezi pagina 446)

219 Citatele din povești sunt luate din: Ion Creangă, *Povești, amintiri,* Ed. Minerva, 1982.

220 „Înnoirea lumii" (lat.) — reînceperea ciclului cosmic. (vezi pagina 489)

221 „în vremea aceea" (lat.) — formula de început a pericopelor evanghelice din liturghia latină; la Eliade, timpul mitic al începuturilor, „pururi prezent".

se întrepătrund, in illo tempore[222] pururi prezent și din care nimic nu se putea sustrage. Este lucrul pe care îl poate cel mai puțin înțelege epoca noastră compartimentată.

„Ș-odată cheamă stăpânul pe Harap-Alb[223] și-i zice: «Du-te în pădurea Cerbului, cum îi ști tu și măcar fă pe dracul în patru sau ori ce-i face, dar numaidecât să-mi aduci pielea Cerbului cu cap cu tot, așa bătute cu pietre scumpe cum se găsesc. Și doar te-a împinge păcatul să clintești vreo piatră din locul său, iară mai ales aceea mare din fruntea cerbului, c-apoi, atât ți-i leacul. Hai, pornește iute, că nu-i vreme de pierdut».”

Mai sus, Împăratul spusese spânului, că odată la 7 ani cerbul își scutură pielea de pietre. Am menționat caracterul de periodicitate, de Renovatio Mundi a cerbului, din cauza coarnelor pe care le lapădă anual; el este întărit, în exemplul de față, de lepădarea septenală a nestematelor.

Harap-Alb ajunge la Sf. Duminecă, ocrotitoare lui. După sfatul ei, face o groapă adâncă de un stat de om, lângă un

[448 (181)]

izvor. Altfel spus, reactualizează Fântâna Teribilă (Fons terribilis[224][225]) de care vorbesc textele ermetice, sau în spiritul studiului nostru el creează un „sigiliu”. Sfânta Duminecă[226] îi dă obrăzarul și sabia lui Statu-Palmă[227] Barbă-Cot. Cerbul are „un ochi otrăvit”[228], care sub nici un cuvânt nu trebuie să cadă asupra lui Harap-Alb. Acesta „rămâne de pândă în groapă. Și când, pe la amiază, numai iaca ce aude Harap-Alb un muget înăbușit: Cerbul venea boncăluind. Și, ajungând la izvor, odată și începe a be hâlpav la apă rece; apoi mai boncăluiește și iar be câte un răstimp, și iar mai boncăluiește și iar mai be, până ce nu mai poate. După aceea începe a-și arunca țărână după cap, ca buhaiul, și apoi scurmând cu piciorul de trei ori în pământ se tologește jos pe pajiște, acolo pe loc; mai rumegă el cât mai rumegă și pe urmă se așterne pe somn, și unde nu începe a mâna porcii la jir.

---

222 Renovatio Mundi — „Înnoirea lumii” (lat.) — reînceperea ciclului cosmic, primenirea universului după sfârșitul unei lumi. (vezi pagina 489)

223 sursa: **Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb* (1877)**, după ediția *Povești, amintiri* (Minerva, 1982; cf. nota originalului). Textul corespunde cu cel canonic, afară de mici deosebiri de grafie („așa bătute”, „aceea mare” pentru „acea mare”, „atât” pentru „atâta”). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

224 „Fântâna înfricoșătoare” (lat.). Expresia n-am găsit-o ca atare într-un text hermetic anume; tema fântânii în care regele se scaldă și moare spre a renaște e la Bernard Trevisanul («Parabola fântânii», sec. XV) și în prima gravură din *Rosarium philosophorum* (1550), «fântâna mercurială». (vezi pagina 452)

225 sursa: **Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb* (1877)** — sfaturile Sfintei Duminici și uciderea cerbului; textul citat de autor în continuare corespunde cu cel canonic, cu mici deosebiri de grafie („ț-am auzit” pentru „ți-am auzit”, „ț-o las” pentru „ți-o las”). [Ion Creangă — opera (texte integrale), ro.]

226 Fons terribilis — „Fântâna cumplită” (lat.) — în literatura alchimică, fântâna mercurială în care se scaldă Regele și Regina (Rosarium philosophorum, 1550, prima gravură, „fons mercurialis”); expresia ca atare n-a fost găsită într-un text hermetic… (vezi pagina 452)

227 Sfânta Duminecă — Sfânta Duminică — personificare populară a zilei de duminică, bătrână înțeleaptă, ocrotitoare a eroilor; la Creangă, sfătuitoarea lui Harap-Alb, care îl învață cum să ia pielea Cerbului (p. (vezi pagina 492)

228 Statu-Palmă — Statu-Palmă-Barbă-Cot, piticul din basme, cu barba de un cot, care păzește grădina ursului sau a cerbului; la Creangă, stăpânul obrăzarului și al sabiei pe care Sfânta Duminică i le dă lui Harap-Alb ca să taie capul Cerbului:… (vezi pagina 495)

Harap-Alb, cum îl aude horăind, iese afară încetișor și, când îl croiește odată cu sabia pe la mijlocul gâtului, îi și zboară capul cât colo de la trup, și apoi Harap-Alb se aruncă fără sine în groapă după cum îl povățuise Sfânta Duminecă. Atunci sângele cerbului odată a și-nceput a curge gâlgâind și a se răspândi în toate părțile, îndreptându-se și năboind în groapă peste Harap-Alb, de cât pe ce era să-l înece. Iar capul cerbului, zvârcolindu-se dureros, striga cu jale, zicând:

— Harap-Alb, Harap-Alb! De nume ț-am auzit, dar de văzut nu te-am văzut. Ieși numai oleacă, să te văd încaltea, vrednic ești de comoara ce ț-o las și apoi să mor cu plăcere, dragul meu.”

Harap-Alb nu se mișcă, cerbul moare, adică e eternizat și eroul duce trofeul la Împărăție.

Și făuritorii sigiliului de la Baia și Creangă au avut ochii asupra aceluiași arhetip supratemporal, mitic.

[449 (182)]

Cerbul este identic cu Mercur, iar din cauza labilității sale este psihopomp, conducător de suflete, de pe un tărâm pe altul, din viață în altă viață; dar, de asemenea, este purtător de permanențe spirituale, de funcții cosmice perene, cum se vede în cerbul Sf. Hubert și al Sf. Eustațiu[229][230], cu crucea între coarne; în aceste cazuri cerbul nu este numai un zeu ci întregul univers.

Citățm o colindă[231] de toată frumusețea în care cerbul (aici simbolizând Eonul, Ciclul) făgăduiește lui Manu Judecator (textual!) să-l ducă pe alt tărâm, adică în ciclul subsecvent, întocmai ca și Matsya[232] Avatara[233] pe Manu Vaivasvata[234].

229 sursa: **Iacob de Voragine, *Legenda aurea* (c. 1260), cap. «De sancto Eustachio»** — generalul roman Placidas, la vânătoare, vede între coarnele unui cerb chipul lui Hristos răstignit și aude glasul Lui; se botează cu numele Eustațiu. Legenda lui Hubert e o preluare târzie a acesteia. [Iacopo da Varazze — Legenda aurea, la]

230 Sf. Eustațiu — Sfântul Mare Mucenic Eustatie Plachida (sec. (vezi pagina 492)

231 Monica Brătulescu, *La luncile soarelui* (Antologie a colindelor laice), Ed. pentru literatură, 1964.

232 sursa: ***Śatapatha Brāhmaṇa* I, 8, 1, 1–10** și ***Matsya Purāṇa*** — peștele (Matsya, prima coborâre a lui Vișnu) îl previne pe Manu Vaivasvata, legiuitorul ciclului actual, de potop și îi trage corabia legată de cornul lui până pe muntele nordic, salvând semințele lumii viitoare. [Śatapatha Brāhmaṇa (trad. J. Eggeling), en]

233 Matsya Avatara — „Întruparea-Pește” — cea dintâi coborâre a lui Vișnu în ciclul de față, care scapă de potop pe Manu Satyavrata. (vezi pagina 471)

234 Matsya — Matsya (sanscr., „peștele”) — primul avatar al lui Vișnu, peștele care îl avertizează pe Manu Vaivasvata de potop și trage corabia lui, cu Vedele și semințele ființelor, peste ape până pe munte (Śatapatha Brāhmaṇa I, 8, 1; Matsya… (vezi pagina 471)

„Sus în munți îmi plouă[235]
La câmp cade rouă
O jupâne jude!
Cea rouă din câmpi
Cu ploaia din munți
O jupâne jude!
Ea s-a adunat
Jur prejur de lac
O jupâne jude!
Și ea s-a făcut
Trestie măruntă
Iederă-nflorită
O jupâne jude!
Dar cine și-o paște?
Cerbul trestior
Muma cerbilor

[450 (183)]

O jupâne jude!
Dar cine-l pândește?
Manu bunvoinicu
O jupâne jude!
Manule, Manule
Nu mă săgeta
Nici nu m-alunga
Că eu ți-oi lua
Cele două coarne
Cele două raze
O jupâne jude!
Te-oi purta cu caru
Peste munți mărunți
Cu brazii cărunți
O jupâne jude!
Peste munți mai mari
Și cu brazi mai rari
O jupâne jude!
Unde apa pică
pietrele despică
unde apa cură
nimen n-o turbură
O jupâne jude!
Unde iarba crește

235 vers. **Colindă laică, după Monica Brătulescu, *La luncile soarelui. Antologie a colindelor laice* (București, Editura pentru Literatură, 1964)** (cf. nota originalului). Refrenul „O jupâne jude!” arată că e o colindă de gazdă, cântată judelui satului. Textul n-a putut fi confruntat cu antologia.

în patru se-mpletește
numeni n-o-ncâlcește
O jupâne jude!”

Aici, cerbul trage pe Manu într-un car ce nu poate fi decât Carul Mare, rotindu-se în jurul Polului.

În altă colindă, din aceeași colecție, cerbul duce pe om într-un leagăn de mătase, între coarne.

[451 (184)]

„La piatra mușată[236]
la vadul cerbilor...
Mai pe urmă-n vine
Și-un cerbuț murguț
și tu să te-arunci
în coarnele lui
leagăn de mătase.”

Și într-o colindă din colecția G. Dem. Teodorescu:

236 vers. **Colindă laică, din aceeași antologie a Monicăi Brătulescu, *La luncile soarelui* (1964)**; fragment. Textul n-a putut fi confruntat cu antologia.

„Cetinele, cetioară, dragă Ler![237]
Oltul mic
Mare-a venit
și de mare
margini n-are;
iar pe Olt
ce-mi-ș că vine?
Brazi înalți
molifți uscați
printre brazi
printre molifți
not îmi noată
cerb stretin.
Cerbu-noată
coarne poartă,
iar în vârful coarnelor
leagăn verde
de mătase împletit
cu vița-n șase;
dar în leagăn
cine-mi șade?
Ia (cutare) fată mare
cu cosița pe spinare,

[452 (185)]

strălucind ca sfântul soare,
îmi coase și-mi chindisește.” (brodează, n.n.)

Avem aici un aspect substanțial, feminin al Providenței; ursitoarea Penelopa cosmică, țesând lumile pe un gherghef înstelat.

Tăierea capului cerbului este o ilustrare a imperativului formulat în alchimia hindusă: „Trebuie omorât Mercurul!”[238] Este o fixare cum am mai spus; extinsă într-un plan superior este fixarea curgerii inepuizabile a ciclilor, a timpului și a spațiului. Deci locul unde timpul a împietrit este sustras servituților sale implacabile. Altfel spus, acolo unde cerbul este instantaneizat, un tărâm paradisiac ființează, chintesență de antinomii și de contrarii, uneori motor imobil, axă invizibilă a dezvoltării istorice a unui popor.

Solidaritatea, continuitatea dintre stema Băii și stema Moldovei a fost bine pusă în evidență în studiu de E. Vârtosu și relevă partea cea mai semnificativă.

---

237 vers. **Colindă, din G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române* (București, 1885)**, secțiunea colindelor. Refrenul „Ler” (din *Halleluia, Doamne*) e cel obișnuit al colindelor; „cutare” ține locul numelui fetei din casa colindată. Textul n-a putut fi confruntat cu ediția Teodorescu. [G. Dem. Teodorescu — Poesii populare române (1885), ro.]

238 sursa: Alchimia indiană (*rasāyana*, *rasaśāstra*) prescrie „omorârea” mercurului (*māraṇa*), adică fixarea lui într-o combinație stabilă, înainte de a fi folosit ca elixir; tratatele (*Rasārṇava*, *Rasendracūḍāmaṇi*) spun că mercurul „omorât” dă nemurirea.

„Stema din sigiliul orașului Baia este[239], cum s-a mai spus, în directă legătură cu legenda Sf. Hubert, ceea ce arată că la temelia legendară a orașului Baia stă povestea unui cerb urmărit de vânători, așa cum la temelia legendară a Moldovei stă povestea unui bour urmărit de Dragoș Vodă. În stema Băii, capul cerbului care, despărțit de trup, privește din față («masacru» de cerb), purtând un crucifix între coarne, seamănă din toate punctele de vedere cu capul de bour din stema Moldovei; iar steaua dintre coarnele bourului corespunde, ca mod de așezare și semnificație, crucifixului așezat între coarnele cerbului. *Acestea sunt temeiuri serioase care ne fac să bănuim că stema Moldovei a fost alcătuită în strânsă legătură cu stema orașului Baia, adică având în față, drept model, stema orașului Baia, la o*

[453 (186)]

dată și în împrejurări pe care nu le putem încă determina și că între aceste două steme există o foarte pronunțată înrudire directă.

De asemenea, scutul trilobat din sigiliul Băii dovedește o mai mare vechime a acestuia în raport cu scutul ascuțit care poartă stema Moldovei, constatare ce corespunde și convingerii mai vechi a istoriografiei noastre, că Baia a preexistat întemeierii Moldovei ca stat feudal de sine stătător.”[240]

Vom arăta că pe lângă complementarismul istoric dintre cele două steme, există și altul, mitic. Am pomenit de legendele cerbului care poartă un leagăn de mătase între coarne, cu o entitate nemuritoare în el, element de continuitate, de permanență între doi cicli consecvenți, fir de aur al continuității, germen tot de aur imuabil și indestructibil în mijlocul năruirii universale, a curgerii fără popas.

Găsim legende similare și cu bourul:

„Colo sus, mai din sus,[241]
hai leroi, ler Doamne,
este un strat de busuioc
cu cărare la mijloc,
dar cărare cin o face?
Face-o, face-o boul sur,
Cu copite potcovite
cu coarnele întraurite.
Dar în coarne ce mi-ș poartă
poartă un leagăn de mătase,
da-n leagăn cine e culcat?
Ana fată de împărat.”[242]

[454 (187)]

Ana care este Leana sau Iana cum vom vedea imediat:

---

239 sursa: **Emil Vârtosu, «Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești» (1956)** — citat continuat până la p. 186 (cf. nota originalului 18601); sublinierea e a autorului. „Steaua” de la începutul citatului pare greșeală de tipar pentru „Stema”.

240 Emil Vârtosu, *op.cit.*

241 vers. **Colindă, după Monica Brătulescu, *La luncile soarelui* (1964)** (cf. nota originalului 18602). Textul n-a putut fi confruntat cu antologia.

242 Monica Brătulescu, *op.cit.*

„Su’ poală de măgurele[243]
O lerui, domnule!
Frumos doarme bour negru
Dar în coarne ce mi-și poartă?
Poartă leagăn de mătase
Împletit de Leana în șasă.”

În *Aliman Voinicul*[244], basm cules de Virgil Caraivan[245], Aliman cu soția fugăriți de ursul de fier sunt luați de un taur sfânt pe spinarea lui, până la o apă ce desparte două tărâmuri, și ursul nu o poate trece.

Tot așa Boian, boul năzdrăvan, fuge cu Făt-Frumos în coarne, în basmul cu același nume cules de Petre Ugliș Delapecica[246].

Este aproape inutil să reamintim cazul celebru unde Europa e răpită de Zeus[247], transformat în taur.

Leagănul de mătase dintre coarnele Cerbului și ale Bourului este identic simbolic cu gogoașa în care viermele de mătase țese firul lumilor și pe care bătrânii alchimiști o întrebuințau ca termen substituit Athanorului.

Cum mitul își are staniștea în lumea arhetipală, cauzală față de a noastră, cele două mituri complementare ale Cerbului și ale Bourului se coroborează, se înnădesc într-o sinteză care este crearea în germen a Moldovei în acel Athanor simbolizat de blazon și el arhetipal. Pe când cerbul e lunar, bourul e totdeauna solar, împlinindu-se unul pe altul: cerbul și bourul converg într-un punct unde se produce fecundarea.

[455 (188)]

Reamintim Taurul primordial zoroastrian[248] din care este produs întregul Univers.

---

243 vers. **Colindă cu bour**, probabil din aceeași antologie a Monicăi Brătulescu (1964); izvorul nu e indicat de autor și n-a putut fi verificat.

244 Virgil Caraivan, *Aliman Voinicul*, Ed. Librăriei Universale, Alcalay & Comp., 1928.

245 sursa: **Virgil Caraivan, *Aliman Voinicul* (București, Alcalay, 1928)** (cf. nota originalului). [Virgil Caraivan — Aliman Voinicul (căutare archive.org), ro.]

246 sursa: **Petre Ugliș-Delapecica (1891–1966)**, folclorist din Pecica (Arad), culegător de basme bănățene și crișene; basmul „Boian” n-am putut stabili în ce culegere a apărut.

247 sursa: **Ovidiu, *Metamorfoze* II, 833–875** — Zeus, prefăcut în taur alb, o poartă pe spate pe Europa, fiica regelui Agenor, peste mare, până în Creta. [Ovidiu — Metamorphoses, la]

248 sursa: ***Bundahišn* (cartea pehlevi a Creației, sec. IX), cap. IV–XIV** — Taurul unic creat (*gāv ī ēvdād*), ucis de Ahriman; din trupul lui ies plantele, iar din sămânța lui, purificată în lună, speciile de animale. [Bundahišn (trad. E. W. West, SBE 5), en]

Aristeu, în cartea a patra a[249] *Georgicelor* lui Virgil, creează albinele din putrefacția unui taur sacrificat. Or, albinele sunt entități eminamente solare, distilând mierea, soare lichid.

Caracterul primordial, principial al taurului, apare și în Vede:

„Termenul vedic sadya[250], care înseamnă «astăzi», are și sensul de «deodată», «imediat». De exemplu, *Rig-Veda*, III, 29, 3[251]: *Sadyah pravâtâ vrișanam jajâna*, de-abia Mama a fost fecundată că a și dat lumii Taurul, IV, 7, 10; *Sadyo jâtasya dadrișanam o jah*, de-abia se născuse, că și-a arătat puterea, VII, 101, 1; *sadyo jâto vrișabho roravâti*, de-abia născut, Taurul se puse să mugească, X, 115, 1; abia îl născuse *(yadi jijamat)*, că el crescu dintr-odată *(mu vavakșa)* și plecă îndată pentru marea lui misiune *(sadyo mahi dûtyam caran)*.”[252] Bourul lui Dragoș a plecat cu aceeași misiune: crearea unei lumi particulare, a unei țări.

Găsim o mare asemănare, care este o identitate de fond, între vânătoarea lui Dragoș și aceea a lui Mitra, zeul iranian, ultima mare manifestare a zoroastrismului. Mitra fugărește Taurul Primordial[253], scăpat din cavernă, îl prinde, îl aduce din nou în cavernă și acolo îl sacrifică. În sensul exterior, este sacrificarea eului inferior, pasional, Eului superior. Acest act, in divinis[254], era repetat periodic de participanții la misterele lui Mitra, care reactualizau printr-un ritual adecvat gestul arhetipal; o peșteră era despărțită în două[255], în sensul înălțimii, de o podină cu găuri. Sus, se sacrifica un taur, al cărui sânge se scurgea prin găuri, în spațiul inferior, „botezând” astfel, regenerând pe

[456 (189)]

neofit. Ca în toate ritualele sacrificiale, Mitra și Taurul formau, în fond, o singură entitate și ospățul ce urma era o agapă euharistică. Ploaia de sânge este identificată cu roua regeneratoare ce cade din Arborele Lumii. Reamintim

---

249 sursa: **Vergiliu, *Georgicele* IV, 281–314 și 538–558** — *bugonia*: Aristeu, care își pierduse albinele, jertfește, la sfatul lui Proteus și al Cyrenei, patru tauri și patru juninci, iar din trupurile lor putrezite roiesc albine noi. [Vergiliu — Georgica (ed. Greenough), la]

250 Ananda K. Coomaraswamy, *L’idée de création éternelle dans le Rig-Veda*, „Etudes traditionelles”, 1936, p. 13.

251 *sadyaḥ* (sanscr.) — „în aceeași zi”, „îndată”, „deodată”.

252 sursa: **Ananda K. Coomaraswamy, «L'idée de création éternelle dans le Rig-Veda», *Études traditionnelles*, 1936** (cf. nota originalului). Versurile vedice, în transliterare corectă: **RV III, 29, 3** *sadyáḥ právītā vṛ́ṣaṇaṃ jajāna*; **IV, 7, 10** *sadyó jātásya dádṛśānam ójaḥ*; **VII, 101, 1** *sadyó jātó vṛṣabhó roravīti*; **X, 115, 1** *anūdhā́ yádi jī́janad ádhā ca nú vavakṣa sadyó máhi dūtyàṃ cáran*. Tiparul (sau transcrierea autorului) strică mai multe forme: „pravâtâ” (*právītā*), „roravâti” (*roravīti*), „jijamat” (*jī́janat*), „mu vavakșa” (*nú vavakṣa*). Traducerile le dă autorul.

253 „în cele dumnezeiești” (lat.) — în Principiu, în arhetipul ceresc al actului. (vezi pagina 460)

254 sursa: Ritul descris (sângele taurului jertfit pe o podină cu găuri, care „botează” pe neofitul din groapă) e ***taurobolium*-ul**, descris de **Prudențiu, *Peristephanon* X, 1011–1050**; el ținea însă de cultul Cybelei (Magna Mater), nu de misterele lui Mithra, cu care autorul îl contopește. [Prudențiu — Peristephanon, la]

255 Taurul Primordial — În mazdeism, Gav-aēvō.dāta, „Taurul unic creat”, din a cărui moarte se nasc plantele și animalele (Bundahišn); în misterele romane, taurul pe care Mithra îl prinde, îl aduce în peșteră și îl sacrifică. (vezi pagina 497)

cele spuse despre Dragoș la începutul acestei lucrări: considerarea aspectului microcosmic al mitului lămurește semnificația lui macrocosmică.

În tantrism, se pune în special accentul pe aspectul de „putere” (Șakti[256]) a Principiului. În Yoga se ia ca bază de plecare în realizarea inițiatică puterea șarpelui kundalini, așa cum se află ea la rădăcina lumilor și a individului, în Muladara[257][258], încolăcită (Kundala) la baza coloanei vertebrale, în centrul sacral. Zădărit, împuns, șarpele se ridică și dacă este bine îndrumat străbate coloana vertebrală (mai exact, aspectul ei subtil) prin canalul median, Sușumna, în jurul căruia se încolăcesc simetric cele două curente + și —, Pingala și Ida. Străbate centrele subtile (ceacrele[259]) ce le întâlnește în cale, le deschide (activează) și la sfârșit, si fata sinant[260], este „fixat” în centrele superioare ultime, frontal și cranian. Operația izbândită (este cea mai grea „performanță” din lume) aduce decondiționarea, perfecțiunea, starea de zeu, în creștinism de înger.

Aceste sumare indicații sunt suficiente pentru a da cheia aspectului macrocosmic al mitului. Dragoș este dragonul[261], adică șarpele kundalini. Litera finală, Ș, literă de foc, îi arată caracterul. Stârnește un bour și pornește la vânarea lui, de-a lungul unui râu care este coloana vertebrală mitică a unei țări. Cățeaua Molda reprezintă un element feminin. Ida, elementul masculin. Pingala este însumat de bourul solar. Amândouă animalele sunt o polarizare a lui Dragoș și toți trei formează o singură entitate, ca Mitra și taurul lui. Sacrificatorul și victima sacrificată sunt una; vânătorul și fiara vânată sunt și ei una. Întărim cele spuse printr-un

[457 (190)]

vechi adagio al misterelor[262]: „Le Taureau est le fils du Dragon, le Dragon est le père du Taureau, c'est l'aiguillon mysterieux que lance le Bouvier.” (Taurul e fiul Dragonului, Dragonul e tatăl Taurului, este boldul misterios pe care-l aruncă Boarul). Aforism enigmatic: Dragonul și Taurul, mai exact Dragonul cu cap de Taur, formează un cerc perfect; și mai enigmatic, ultimul

256 *śakti* (sanscr.) — „puterea”: aspectul activ, feminin, al Principiului, soața zeului în tantrism. (vezi pagina 490)

257 *mūlādhāra* (sanscr.) — „suportul rădăcinii”: centrul subtil de la baza coloanei, unde doarme Kuṇḍalinī încolăcită. (vezi pagina 477)

258 „dacă ursitele îngăduie” (lat.) — după **Vergiliu, *Eneida* I, 18**: *si qua fata sinant*, „dacă ursitele ar îngădui cumva”.

259 ceacrele — Cakra (sanscr. (vezi pagina 445)

260 Muladara — Mūlādhāra (sanscr., „suportul rădăcinii”) — primul centru subtil, de la baza coloanei, în regiunea sacrală, unde doarme kuṇḍalinī încolăcită de trei ori și jumătate. (vezi pagina 477)

261 sursa: Apropierea e simbolică. Lingvistic, numele *Dragoș* vine din sl. *dragŭ*, „drag, scump”, cu sufixul *-oș*; n-are legătură cu lat. *draco*.

262 sursa: **Clement Alexandrinul, *Protrepticul* II, 16, 2–3**, despre misterele lui Sabazios: „ταῦρος δράκοντος καὶ πατὴρ ταύρου δράκων· ἐν ὄρει τὸ κρύφιον, βουκόλος τὸ κέντρον” („taurul e tatăl șarpelui și șarpele, tatăl taurului; pe munte e taina, boldul e al văcarului”); cf. **Firmicus Maternus, *De errore profanarum religionum* 26, 1**: *taurus draconem genuit et taurum draco*. Versiunea franceză pe care o citează autorul inversează primul membru („taurul e fiul dragonului”). Traducerea o dă autorul. [Clement Alexandrinul — Exhortation to the Heathen (trad. W. Wilson), en]

membru al lui: Boldul aruncat de Boar face ca Taurul să fie fiul Dragonului și Dragonul tatăl Taurului?

Legenda vorbește de mai multe localizări, de-a lungul râului Moldovei, unde s-a „oficiat” sacrificiul Bourului și al Moldei pe Gangele moldovenesc, Humor, Vama, Boureni, Baia și alte câteva. Bineînțeles, istoric, una trebuie să excludă pe celelalte, mitic se unesc în sinteza Misterului Bourului. Fiecare etapă constituie un aspect al sacrificiului Bourului coroborând Întregul. La fel, cele șapte centre localizate pe curentul, pe râul din interiorul coloanei vertebrale, pe care le străbate kundalini, vânată din urmă de yogi, au toate rostul și tâlcul lor specific.

Socotim interesant, din motive ce se vor vedea mai jos, să reproducem fragmente din legendă, citând *Cronica anonimă* scrisă în limba slavonă și editată de Ioan Bogdan[263] în *Vechile Cronici moldovenești*.

„Și era între ei un bărbat cuminte și viteaz cu numele Dragoș și s-au pornit odată cu tovarășii săi la vânat de fiare sălbatice și au dat pe sub munții cei înalți de urma unui zimbru și s-au dus pe urma zimbrului peste munții cei înalți și au trecut munții și au ajuns tot pe urma zimbrului la niște șesoase și prea frumoase locuri și au ajuns pe zimbru la țărmul unei ape, sub o răchită, și l-au ucis și s-au ospătat din vânatul lor (ospăț ritual, identic cu acela al indienilor din America de Nord, după ce au vânat zimbrul, n.n.). Și le-au venit de la Dumnezeu gându în inima lor să-și caute loc de

[458 (191)]

traiu și să se așeze acolo și s-au unit cu toții și au hotărât să rămâie acolo și s-au întors îndărăt și au povestit tuturor celorlalți de frumusețea țării și de apele și izvoarele ei ca să se așeze și ei acolo; și le-a plăcut tovarășilor lor gândul acesta și au hotărât să meargă și ei unde fuseseră tovarășii lor și au căutat să-și aleagă loc, căci de jur împrejur era pustiu, iar pe la margine tătari rătăcitori cu turmele, și s-au rugat apoi de Vladislav Craiul unguresc[264] să le dea drumul, iar Vladislav Craiul cu mare milostire i-au lăsat să plece.

Și plecat-au din Maramureș cu toți tovarășii lor și cu femeile și cu copiii lor peste munții cei înalți și tăind pădurile și înlăturând pietrele, trecut-au munții cu ajutorul lui Dumnezeu și le-au plăcut locul (unde Dragoș omorâse zimbrul) și s-au așezat acolo, și au ales între dânșii pe un om înțelept pe numele de Dragoș și l-au numit sieși domn și voevod. Și de atunci s-au început, cu voia lui Dumnezeu, țara Moldovenească.

Iar Dragoș Voevod o descălecat întâi pe apa Moldovei (anume Boureni), mai apoi a descălecat la locul Baia și alte locuri de-a lungul apelor și izvoarelor, și și-au făcut pecete domnească pentru toată țara un cap de zimbru. Și au domnit Dragoș Voevod 2 ani.”[265]

---

263 sursa: ***Cronica anonimă a Moldovei* (Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei), sec. XV**, în slavonă, în **Ioan Bogdan, *Vechile cronici moldovenești până la Ureche* (București, 1891)**, pp. 237–238; autorul o citează prin Eliade (cf. nota originalului 19101).

264 sursa: Anacronism al cronicii: în 1359 domnea în Ungaria Ludovic I de Anjou (1342–1382); numele lui Vladislav e al unor regi de mai târziu (Vladislav I, 1440–1444; Vladislav II, 1490–1516).

265 Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghi-Han*, Ed. științifică și enciclopedică, 1980, p. 138; citat din *Cronica anonimă*, în: I. Bogdan, *Vechile Cronici moldovenești până la Ureche*, pp. 237-238.

Ioan Bogdan intercalează după: „Și Dragoș Vodă au descălecat întâi pe apa Moldovei...” anume boureni, pentru că acolo este tradiția morții bourului. În realitate, Boureni este una din localizări, cum am văzut; cronica o insinuează limpede: „Au descălecat pe apa Moldovei și apoi Baia și alte locuri de-a lungul apelor și izvoarelor”, căci, misterul fiind calitativ, nu este supus exclusivității și se oglindește deodată în mai multe puncte.

[459 (192)]

Cronica vorbește de două treceri ale munților, prima dată de către o avangardă de vânători sub conducerea lui Dragoș, a doua oară de grosul „emigranților”, cu îngăduința lui Vladislav Craiul. Și aici cronica, dealtminteri curgător și limpede scrisă de un scriitor de meserie, comite o adevărată incongruență, după părerea noastră.

Într-adevăr, prima expediție cinegetică este condusă de Dragoș și s-ar părea că și a doua; „le-au plăcut la locul” (unde Dragoș omorâse zimbrul, cum se spune în cronica originală) și și-au ales dintre dânșii pe un om înțelept cu numele de Dragoș și l-au numit sieși domn și voevod. Toată vremea a fost vorba de un singur Dragoș, descris ca „om cuminte și viteaz”; nimic mai firesc nu ar fi fost decât să se scrie simplu „și au ales pe Dragoș” care nu mai avea nevoie de prezentare și nu „pe un om înțelept cu numele de Dragoș” ca pe un nou venit. Altfel spus, strângând de aproape textul cronicii în spiritul redactării ei, ar reieși că este vorba de doi Dragoși, primul vânătorul arhetipal, fondator in aeterno[266] al Moldovei, apariție unică, etiologică, celălalt, primul lui reprezentant în succesiunea voevozilor moldoveni. Cum o presupunere nu violentează un text, ne permitem ipoteza că voevozii moldoveni erau, în primul rând, ei înșiși, apoi funcțional „Dragoși”. Aceeași întrebare se pune și în privința lui Negru Vodă și în privința lui IO. Această îmbinare între o funcție perpetuă și reprezentantul ei exterior temporal era curentă în vechime. Au fost mai mulți zoroaștrii; Cezar este un singur fir în șiragul împăraților Romei și al Kaiserilor germanici, iar Manu este o continuitate neîntreruptă în succesiunea celor ce-l „suportă” în afară, la fiecare generație. Dealtminteri am vorbit pe larg despre această problemă într-un alt studiu (Monarhul ascuns[267]).

Acesta este sensul inițiatic al vânătorii bourului, comun tuturor tauromahiilor proxim orientale, din care cele mai

[460 (193)]

vestite sunt jocurile din Creta minoiană[268] și vânătoarea lui Mitra.

266 „în veșnicie” (lat.).

267 sursa: **Vasile Lovinescu, *Monarhul ascuns*** — eseu despre funcția regală perpetuă în tradiția românească (Negru Vodă, „Io” al cancelariei domnești), tipărit postum (Ed. Rosmarin, 1996); volumul VIII al ediției de față.

268 sursa: Săriturile peste taur (*taurokathapsia*), închipuite în frescele palatului de la Cnossos (c. 1500 î.Hr.).

„Când aceste mituri și legende[269], le raportăm la evenimentele «istorice» constituie *începuturile* prin excelență, *originea, actul de întemeiere* și devin mai târziu punctul de plecare și modelul exemplar în istoriografiile naționale.”[270]

Misterul Bourului a fost de la început depus ca taină în inima unor aleși care și l-au trecut din șoaptă în șoaptă, de la gură la ureche de-a lungul generațiilor. Nu este o imposibilitate, de fapt, că această elită să se fi înnoit până în vremurile cele mai apropiate.

Că taina mai există încă, într-o epocă mai apropiată de noi decât de momentul descălecării, ne-o arată o stemă a Moldovei însoțită de versuri dedicatorii, în cartea lui Dimitrie Cantemir, *Divanul*, tipărită în veleatul 7206 (1698) și dedicată fratelui său Ioan Antioh Cantemir, care a domnit

[461 (194)]

în Moldova între anii 1695-1700 și 1705-1707. Stema se află încadrată de un chenar dreptunghiular. Or, pătratul simbolizează prin excelență lumea noastră, după cum cercul este specific sferelor cerești. Prin urmare, avem de a face cu hieroglife imanentizate. La cele două colțuri interioare ale chenarului, găsim cuplul sol-lună corect situate înconjurate de stihurile: la soare, „Soarele cu luna pe unde lucește”, la lună, „Adecă-n tot locul slăvit se grăiește”. În vechea concepție a lumii, „căderea” omului și a ambiției pe care o regentează se datorește dezechilibrului celor doi termeni complementari ce stau la baza cosmosului, dualitatea mirionimă[271] exprimată și în alte sigilii, prin cuplul Sol-Lună. De aceea, a fost necesar un blazon autentic elaborat de un colegiu

269 Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghi-Han*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1986, p. 164, cap. „Voevodul Dragoș și vânătoarea rituală”. Interpretarea lui Mircea Eliade este mult etiologic-socială, mai puțin inițiatică. Îl interesează mitul, mai ales când este în funcție de o colectivitate pe care o plasticizează, la început și în devenirea ei. Nimic mai firesc. Dar mitul are mai ales o valoare în sine, independentă, aș putea spune indiferentă față de seria de evenimente pe care o generează. Mitul este o constelație; că o constelație modelează caracterul și soarta unui om sau a unui popor, este just, dar ce-i pasă ei, care privește înspre Galaxii? În ultimă esență, animalele mitice cum sunt Ursul, Mistrețul, Șarpele, Cerbul, Bourul încarnează nume divine, energii, și după teologia ortodoxă, Dumnezeu creează lumea prin «energiile» sale, dar energiile divine ar exista, chiar dacă Dumnezeu nu ar fi creat Universul. Mitul generează o lume apoi o rezoarbe; existența acestei lumi, între cele două extreme, este partea cea mai puțin importantă a lui. Adevărata, suprema vânătoare a lui Dragoș gonește undeva în zodiac, prin codrii de azur, fără început, fără sfârșit, omorând în fiece clipă Bourul, incredibil de apropiată și totuși inaccesibilă, ca și vânătoarea lui Orion, pe cerul de iarnă. Reflexul lui pământesc, goana după un Bour prin munții Prislopului și pe valea Moldovei, este un fel de reziduu. Finalitatea ei este să determine resorbirea colectivității pe care a evertuat-o în Pleromul de unde a purces. Dealtminteri în capitolul consacrat lui Dragoș și vânătorii lui, din cartea lui Mircea Eliade, exemplele cele mai numeroase concernă Cerbul. Or, una e vânătoarea cerbului și alta vânătoarea bourului, după cum una e Ida, alta Pingala. Converg final într-un nod vital, dar căile lor sunt diferite. Chiar în exemplele date de Mircea Eliade cerbul dispare, evanescent din cauza naturii sale mercuriale. Poate fi fixat numai prin crucea ce i se pune între coarne, fie prin tăierea capului, fie prin suprapunerea unui element complementar sulfuric, cum este Bourul solar.

270 sursa: **Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han* (București, 1980), cap. «Voievodul Dragoș și „vânătoarea rituală”»** (orig. fr. *De Zalmoxis à Gengis-Khan*, Paris, Payot, 1970). [Mircea Eliade — De Zalmoxis à Gengis-Khan (1970), fr.]

271 mirionimă — Mirionim (gr. (vezi pagina 474)

autorizat și legitim conferit, când mai exista o adevărată știință heraldică, nu drojdia de azi, blazon exprimând posibilitățile latente ale beneficiarului, om sau țară, care însemna o contribuție la restabilirea echilibrului inițial al lumii. Putem spune că orice scut se structura în mod necesar pe dualitatea Sol-Lună, indiferent dacă era vizibilă sau nu, pe bunul motiv că avea o „dextră[272]” și o „senestră[273]”.

În mijlocul gravurii se află un cerc format din două acolade semicirculare, cu ornamente vegetale, făcându-și

[462 (195)]

față. În cele patru colțuri intermediare ale cercului, se află cele patru coloane, care după vechile cosmogonii susțin lumea. În centrul cercului și a întregii figuri se află capul de bour, cu steaua între coarnele care susțin o dublă coroană, reprezentând dubla putere sacerdotală și regală, indicată și în partea inferioară a cercului printr-o sabie și o cruce așezate în unghi ascuțit cu vârful în jos, la extremitatea unui sceptru. Cele trei obiecte formează litera pythagoriciană Y[274], care, printre altele, și ea este simbolul dublei puteri în unitate.

Credem că presupunerile noastre despre instituirea misterelor Bourului de către Dragoș, într-un illud tempus[275], specific Moldovei și perpetuarea lor de-a lungul generațiilor sunt insinuate de versurile compuse și puse, alături de herb, de Dimitrie Cantemir.

Herbul țării vechii și-au fost ales buăr,
Numele vestindu-i ca tunul prin nuăr.

„Vechii”, pe lângă sensul obișnuit, pot să desemneze pe „strămoșii arhetipali”, pe „moși” cum li se spune la noi, pe „pitri[276]” la hinduși, înaintași ai ciclului actual, regenți ai ciclurilor anterioare, fără participare vizibilă la dezvoltarea lor. În India „pitri” sunt considerați depozitarii unei înțelepciuni non-umane, „apaurușeia[277]” pe care o distribuie sau unei colectivități sau unor grupuri restrânse sau unor individualități.

„Vechii care și-au ales bourul ca herb” desemnează pe Dragoș și tovarășii lui, strămoșii mitici, arhetipali ai țării, legendari și totuși totdeauna vii.

---

272 senestră — Senestra (lat. (vezi pagina 492)

273 dextră — Dextra (lat. (vezi pagina 449)

274 sursa: *Littera Pythagorae* — litera Y, pe care pitagoreicii o socoteau imaginea vieții omenești: tulpina comună a copilăriei, apoi răscrucea dintre calea strâmtă a virtuții și cea largă a viciului (**Persius, *Satire* III, 56–57; Servius la *Eneida* VI, 136**). [Vergiliu — Eneida, trad. George Coșbuc, ro.]

275 „vremea aceea” (lat.) — la Eliade, timpul mitic, primordial, al întemeierii. (vezi pagina 460)

276 *apaurușeya* (sanscr.) — „neomenesc”, „fără autor omenesc”: calitatea Vedelor, socotite revelate, „auzite” (*śruti*), nu compuse. (vezi pagina 435)

277 pitri — Pitṛ (sanscr., „părinți”) — strămoșii, „Părinții” ciclurilor anterioare, cărora li se aduc ofrande (śrāddha); la Guénon, umanitatea ciclului precedent, depozitară a unei înțelepciuni neomenești. (vezi pagina 483)

[463 (196)]

„Numele vestindu-i ca tunul prin nuăr”

e un vers aluziv și ambiguu, meritând să-l facă invidios pe un poet modern. Cine vestește? „Vechii” sau Numele vestindu-se pe el singur? Cui? (Colectivității moldovenești? Unor aleși sau nimănui, afară doar de întregului cosmos cu ierarhiile lui vizibile și invizibile?) Bourul își rostește numele care se propagă până la limitele conceptuale ale cosmosului și se întoarce, ca un ecou care creează țara, ca lira lui Amfion, Teba[278].

Este vizibil că aici Cantemir asimilează Numele cu Verbul și Verbul cu mugetul bourului. Acesta este reprezentat la Putna, cu vârful limbii atârnând în momentul când expiră. Și litera pe care o „pronunță” un bou expirant este M, literă metafizică prin excelență (o găsim în finalul monosilabului sacru hindus OM), pentru că moare în nemanifestat. „Tunul” este tunetul, socotit a fi una din manifestările cele mai importante ale Verbului, producându-se în lumea intermediară. Numele Apostolului Ioan era Boanerges[279], „Fiul Tunetului”. Or, Ioan reprezintă doctrina ezoterică și este firesc să considerăm vânătoarea lui Dragoș ca aparținând tezaurului de mituri ale bisericii iohanite. În grecește bos[280], bou, și *boao*, a striga, a mugi, par să aibă aceeași rădăcină. Reamintim că „nouărul” este mediul în care se fac de obicei revelațiile. Mugetul boului este expresia, ilustrarea directă a doctrinei primordialității sunetului printre calitățile sensibile și, pe un plan mult mai înalt, a creației lumii prin Verb. Or, ce este întemeierea unei țări, când este instituită tradițional, decât o „imitare” a creării lumii? Este analog unui Fiat[281] cosmogonic și mugetul bourului reprezintă acest *Fiat* pentru Moldova.

Relevăm perfecta concordanță a acestei presupuneri cu textul din Rig-Veda, citat mai sus: „de abia născut, Taurul

[464 (197)]

se puse să mugească”, moartea echivalând ciclic cu nașterea, Bourul s-a născut în Vede și a murit în Moldova.

„Noii, mai preurmă, avându-l moșie,
Tot acel vechi nume mai vestindu-l șie.”

„Noii” (nu pronumele personale) ci „cei noi”, care continuăm în altă epocă pe cei „vechi”, ca depozitari ai aceleiași predanii. Dar ca să ajungă de la „vechi” la „noii”, tradiția Bourului a trebuit să se transmită fără întrerupere prin generațiile intermediare.

---

278 sursa: **Apollodor, *Biblioteca* III, 5, 5; Horațiu, *Arta poetică* 394–396** — Amfion, fiul lui Zeus și al Antiopei, a ridicat zidurile Tebei, pietrele așezându-se singure la sunetul lirei sale. [Apollodor — Biblioteca (textul grecesc), grc]

279 *Boanerges* (aram.) — „fiii tunetului”, numele dat de Hristos apostolilor Iacob și Ioan, fiii lui Zevedeu (**Marcu 3, 17**); traducerea o dă autorul, la singular. [Marcu (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 442)

280 βοῦς (gr.) — „bou”; βοάω — „a striga”. Apropierea etimologică e a autorului: βοάω e un cuvânt expresiv, fără legătură de rădăcină cu βοῦς (ide. **gʷṓws*).

281 „Să fie!” (lat.) — cuvântul creator din *Facerea* 1, 3 (*Fiat lux*). [Facerea (Biblia sinodală), ro.] (vezi pagina 452)

Se cunoaște complexitatea cuvântului „moșie”, să ne apărăm moșia și neamul este o expresie încă vie, deși e aproape exclusiv întrebuințat în sens de proprietate rurală. Este deajuns însă să încercăm să-l traducem într-o limbă străină ca să ne dăm seama câte sensuri rămân pe dinafară. În franceză, de exemplu, se tălmăcește cu „terre”, „domaine”, dar cum poți reda faptul că moșia vine de la moș, că acest moș poate fi real, dar și legendar, mitic, ca *pitri* hinduși, adică generator al unei familii, dar și al unei țări întregi care și ea este o „moșie”. De la moșie vine „moștenire”, cu toate sensurile pe care vrei să le dai cuvântului, până la cele mai înalte, în sensul de moștenire a tezaurului spiritual.

Căci e incontestabil că aici Dimitrie Cantemir înțelege prin „moșie” tradiția Bourului, pe Bour însuși și Numele lui manifestat în tunet; tăcut este „moșie” și în sensul obișnuit, pentru că din ea ne tragem seva, hrana, continuitatea, rațiunea de existență prin legiuită predanie; tot așa cum pentru un creștin, Christos și Numele lui sunt „moșie” în toate sensurile. „Vestindu-l șie” are un dublu sens. Bourul își pronunță numele pentru el însuși, la fel și adepții lui, de-a lungul veacurilor, tot „șie” pentru ei înșiși, probă aproape sigură a existenței unei repetiții rituale prin

[465 (198)]

transmisie directă, așa cum este preconizată de Mantra[282] yoga[283][284] hindus. Bourul, numele lui, și cei ce-l pronunță fac un tot omogen.

Faptul că un grup uman se adună în *Numele Bourului*, rostindu-i numele, este un semn infailibil că avem de-a face cu o autentică organizație inițiatică: „Travaliul unei organizații inițiatice[285] trebuie totdeauna împlinit «în numele» principiului spiritual din care purcede și pe care este destinată să-l manifeste în lumea noastră. Acest principiu poate fi mai mult sau mai puțin specializat, conform cu modalitățile care sunt proprii fiecărei organizații inițiatice; dar fiind de natură pur spirituală, cum o cere, evident, scopul oricărei inițieri, e totdeauna, în definitiv, expresia unui act divin, și o emanație directă a acestuia constituie propriu-zis «prezența» care inspiră și călăuzește munca spirituală colectivă, pentru ca aceasta să poată produce un rezultat efectiv, după măsura capacității fiecăruia din acei care iau parte la ea”[286].

---

282 *mantra-yoga* (sanscr.) — calea realizării prin repetarea ritmică a unei formule sacre (*mantra*, *japa*), transmisă de la maestru la ucenic. (vezi pagina 469)

283 Mantra yoga — Mantra-yoga (sanscr.) — calea realizării prin repetarea ritmică a unei formule sacre (mantra, „instrument al gândului”; japa, „murmurare”), transmisă de la maestru la ucenic. (vezi pagina 469)

284 Mantra — Formula sonoră cu putere rituală; perechea ei vizuală este Yantra, diagrama. (vezi pagina 469)

285 René Guénon, *Travail initiatique collectif et „présence” spirituelle*. „Etudes traditionelles”, avril-mai, 1949.

286 sursa: **René Guénon, «Travail initiatique collectif et “présence” spirituelle», *Études traditionnelles*, aprilie–mai 1949** (cf. nota originalului), reluat în volumul *Initiation et réalisation spirituelle* (1952). [René Guénon — «Travail initiatique collectif et “présence” spirituelle» (în Initiation et réalisation spirituelle, 1952), fr]

Cantemir scrie „noii, mai preurmă”, vorbind deci în numele unei colectivități care este țara, dar în primul rând un grup restrâns de reprezentanți ai ei, grup de veghetori și de Martori. „Noii, mai preurmă”, adică prin transmiterea legitimă prin veacuri. Având moșie pre Bour și Numele lui, sunt prin acest fapt depozitarii misterelor Bourului, fructificându-le, ca și strămoșii, cum se face cu o moșie pământească. „Tot acel vechi nume mai vestându-l șie”. La distanță de două versuri, Dimitrie Cantemir repetă pe „vestind”. Nu este o indicație rituală? „Vestirea” nu consta într-o repetiție a unui nume sacru, în felul preconizat de *Mantra-Yoga?* „Mugetul” acesta tăcut nu este o monosilabă

[466 (199)]

sau o onomatopee necunoscută nouă transmisă de-a lungul veacurilor, din generații în generații? Repetiția lui rituală nu actualiza pentru depozitarii „moșiei”, illud tempus[287] primordial și veșnic al obârșiilor? Nu era un mijloc central de realizare spirituală cum este în mod curent, în India?

Toată dedicația este adresată, cum am spus, lui Ioan Antioh Vodă Cantemir, fratele lui Dimitrie, care domnea în momentul publicării *Divanului*. Dar cât de echivocă este și mai departe!

„Întru această vreme cine-l stăpânește
O Dumnedzău sfinte, Tu îl ocrotește.”

Cine stăpânește și ce stăpânește? Țara, Bourul, Numele lui? Toate la un loc, dar în primul rând pe Bour și Numele lui, cum o indică foarte limpede „îl” din „cine-l stăpânește” care este masculin. Dacă ar fi fost vorba de țară ar fi trebuit „cine *o* stăpânește”. „Îl” desemnează de asemenea tezaurul, „depozitul” tradițional, tot ce constituie o „moșie” spirituală.

„Cu mâna ta svântă l-ai încoronatu-l”

E încoronat, firește, Domnul, dar și Bourul.

„Și brațul tău tare l-au întemeiatul”

Pe Bour, Numele și moșia lui, pe țară și pe Domn în ordinea importanței.

Toată poezia a fost înadins elaborată din echivoc și ambiguitate, parcă anume făcută să se îndrepte, prin Domnul de atunci al țării, spre adevăratul Domn din spatele lui, Domn fără de moarte, Domn perpetuu al Moldovei, din

[467 (200)]

care ceilalți sunt numai emanații efemere; oricum i-am spune, Bour, IO, Dragoș, Ștefan cel Mare și Sfânt, este vorba de șeful organizației inițiatice care păstra și perpetua tainele Bourului și ale Numelui său pe vremea lui Dimitrie Cantemir. Versurile se mențin în aceeași atmosferă îndoielnică până la sfârșit.

„Părânțiască scară și scaun și scaunul dându-i”.

„Părânțiască scară dându-i” e incomprehensibil într-o dedicație obișnuită, unui Domn. Dar se știe sigur că organizațiile secrete au o ierarhie de grade simbolizată de o scară. În special, în mitraism, despre care am pomenit, unde de asemenea se celebrau misterele taurului, exista o scară simbolică ale cărei

287 „vremea aceea” (lat.) — timpul mitic, primordial, al obârșiilor (Eliade). (vezi pagina 460)

trepte erau făcute din cele șapte metale planetare[288]. Repetarea de două ori a cuvântului „scaun” arată că este vorba de două tronuri ale Moldovei, unul văzut și celălalt nevăzut. Cu alte cuvinte, versurile se adresează în realitate cuiva căruia Ion Antioh nu era decât un reprezentant exterior:

„Cereasca ta armă, crucea întinzându-i,
Spata-i povățește biruind pe toată
Văzut, nevăzută vrăjmășască gloată,
Căruntețe vadză, bătrâneață-agiungă
Slăvit fericește-l cu viață îndelungă.”

Concluzia ce se impune este imposibilitatea de a vedea în aceste versuri o firitisire convențională. Atragem atenția, cu toate că iese din obiectul studiului, asupra frumuseții virile, solemn arhaice a versurilor.

[468 (201)]

Cerbul lunar gonește spre Baia, probabil dinspre sud, vehiculat de sașii ce soseau în țară mai ales pe Valea Trotușului (este trecătoarea cea mai apropiată de actualele centre, Brașov și Sibiu); este convergent cu Bourul solar, gonit dinspre nord. Punctul de joncțiune este Baia, capitală primă, nod vital al noului principat, Athanor predestinat. Că Bourul și Cerbul, fuzionând, produc un al treilea termen, proba o avem în altă parte: „Cerbul și Taurul figurează deja în desenele rupestre din Iberia și Liguria. Și pe ceaunul din Gundestrup[289][290] *zeul e prezentat între un cerb și un taur*”.[291] (subl.ns.)

„Era în adevăr în antichitate, ceea ce s-ar putea numi o geografie sacră[292], sacerdotală, iar așezarea orașelor și a templelor nu era arbitrară ci determinată după legi foarte precise. Notă: *Timeul* lui Platon pare să conțină, sub o formă voalată, unele aluzii la știința de care este vorba [...] Dealtminteri, între întemeierea unui oraș și constituirea unei doctrine (sau a unei noi forme tradiționale, prin adaptarea definită de loc și de timp), era un raport în sensul că prima era adesea luată ca să simbolizeze pe a doua. Natural, trebuiau luate precauții speciale când era vorba de fixat amplasamentul unei cetăți destinată să devie sub un raport sau altul o metropolă.”[293]

---

288 sursa: **Origen, *Contra lui Celsus* VI, 22** — Celsus descrie „scara cu șapte porți” (κλῖμαξ ἑπτάπυλος) a misterelor mitriace: plumb (Saturn), cositor (Venus), aramă (Jupiter), fier (Mercur), aliaj (Marte), argint (Luna), aur (Soarele). [Origen — Against Celsus (trad. F. Crombie), en]

289 Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghi-Han*, Ed. științifică și enciclopedică, 1980, p. 150.

290 sursa: **Ceaunul de la Gundestrup** (Danemarca, sec. II–I î.Hr.), vas de argint cu reliefuri celtice (sau traco-celtice), azi la Muzeul Național din Copenhaga; pe una dintre plăci, zeul cornut (Cernunnos) stă între un cerb și un taur. Citatul e din Eliade (cf. nota originalului 20101).

291 Gundestrup — Ceaunul de argint de la Gundestrup (Danemarca), găsit în 1891 într-o turbărie, lucrat probabil în sec. (vezi pagina 454)

292 René Guénon, *op.cit.*, pp.123-124.

293 sursa: **René Guénon** (cf. nota originalului 20102, „op. cit., pp. 123–124”); locul e, după toate probabilitățile, din ***Le Roi du Monde* (1927), cap. XI, «Localisation des centres spirituels»**. Trimiterea la **Platon, *Timaios*** (și *Critias*, cu descrierea Atlantidei) e a lui Guénon. [René Guénon — Le Roi du Monde (1927), fr.]

Athanorul era numit și matrice, ceea ce arată organicitatea; în acel de la Baia, s-a maturat Sol-Luna[294] sub aspectele de *Cerb-Bour*. Prin moartea lor, a fost zămislit la întuneric și-n măruntaiele Athanorului plodul Moldovei

[469 (202)]

până când acesta a spart ghăoacea, purtat în leagănul de mătase dintre coarnele Totemului. Poate este în destinul țării să fie purtată și de acum acolo.

Se va înțelege după cele spuse că din perspectiva pe care am ales-o (înadins am pus cuvântul perspectivă pentru a sublinia că sunt și altele, în număr nedefinit, nici una excluzând pe celelalte) aspectul politic al mitului este doar un reziduu, o dâră lăsată în glod de copitele cerbului și a bourului. Dacă ne oprim, întârziind la ele, pierdem din ochi fiara care se mistuie în codri. Așa s-a întâmplat și Atlantei în întrecerea ei cu Meleagru[295]. Urma fiarei, vestigium pedi[296], trebuie să fie o directivă, un prilej de poticnire. Pentru adulmecarea urmei Bourului, se impune tenacitatea, perseverența, subtilitatea mirosului cățelei Molda. Nu sunt calificări de toate zilele... Cățeaua Molda este aspectul feminin al Ogarului, Veltro[297], cum îi spune Dante, analoagă în fond cu el și cu alegii, cărora pasiunea de cunoaștere le-a prins toți ganglionii, iar șarpele le-a mușcat din leagăn călcâiul[298].

294 „Soarele-Luna” (lat.) — perechea alchimică a Sulfului și Mercurului, a Regelui și Reginei, care se unesc în Operă. (vezi pagina 494)

295 „urma piciorului” (lat.; corect *vestigium pedis*) — urma copitei fiarei sfinte; v. p. 119.

296 „Ogarul” (it.) — **Dante, *Infernul* I, 101–111**: ogarul profețit de Vergiliu, care va goni lupoaica înapoi în Infern și va mântui Italia, „hrănit cu înțelepciune, iubire și virtute”. (vezi pagina 502)

297 sursa: Confuzie a autorului. Atalanta a pierdut întrecerea la fugă cu **Hippomenes** (Melanion), oprindu-se să culeagă cele trei mere de aur aruncate de el (**Ovidiu, *Metamorfoze* X, 560–707**); cu **Meleagru** a vânat mistrețul din Calydon, pe care l-a rănit cea dintâi (*Metamorfoze* VIII, 260–444). „Atlanta” e forma veche a numelui. [Ovidiu — Metamorphoses, la]

298 sursa: **Facerea 3, 15**: „Vrăjmășie voi pune între tine și între femeie, între sămânța ta și sămânța ei; aceasta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei înțepa călcâiul.” [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

GLOSAR DE TERMENI

Glosar unificat pentru «O istorie mitică a României»: termenii tradiționali, străini, mitologici, heraldici și regionali din cele patru părți ale culegerii — «Dacia hiperboreană», «O icoană creștină pe Columna Traiană», «Ciubăr Vodă» și «Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești» —, contopiți din glosarele volumelor ediției, cu articole dezvoltate pentru noțiunile pe care se sprijină istoria mitică a țării.

Autori și izvoare de referință: René Guénon · Ion Creangă · Mihai Eminescu · Petre Ispirescu · Vasile Alecsandri · Dante Alighieri · Vergiliu · Biblia sinodală · Ananda K. Coomaraswamy · Études Traditionnelles · Mircea Eliade · Julius Evola · Frithjof Schuon · Henry Corbin · Biblia sinodală (bibliaortodoxa.ro) · Platon .

Abaris — Abaris (gr. Ἄβαρις) — preotul hiperborean al lui Apollo care, după Herodot (IV, 36), a străbătut pământul purtând săgeata zeului fără să mănânce; mai târziu, legenda îl face să zboare pe ea și să-l cunoască pe Pitagora. Autorul îl numește „și un Mistreț”, după rădăcina *bar/var,* și îi leagă numele de avari (p. 75).

acoperirii exterioare — „Acoperirea exterioară” — termen guénonian (fr. *couverture extérieure*; Guénon, *Aperçus sur l’initiation*, cap. XII, și *Le Roi du Monde*): zonele, instituțiile și popoarele care înconjoară un centru spiritual și prin care trec în mod necesar căile de acces la el. Spre deosebire de Centru, inviolabil, acoperirea e „eminamente vulnerabilă din cauza funcției sale de intermediară”: „Nimeni nu poate stinge soarele de pe cer, dar primul Caliban venit poate vopsi în negru ferestrele casei” (p. 16). Ivan e tipul uman care alcătuiește „o bună parte a «acoperirii exterioare» a Centrului Suprem numit Rai în basm” și care blochează căile de acces (p. 16).

Adam Kadmon — *Ādām Qadmōn* (ebr., „Omul primordial”) — în Cabală, mai ales lurianică, prima emanație a Infinitului (*Ēn Sōf*), prototipul cosmic și androgin al omului, în care sunt cuprinse toate Sefirot; echivalentul Omului Universal. „la sfârșitul unui ciclu pământesc Masca lui Dumnezeu este Adam Kadmon, Adam Androgin” (p. 76); arterele „Adamului Cosmic” sunt gâtuite de păzitorii mincinoși de la sfârșitul ciclului (p. 15). V. *Omului Universal*.

Adambabadam — „Adam-Babadam” — în descântece, colinde și legende românești, numele strămoșului primordial al neamului omenesc, „moșul moșilor”; dublarea în rimă e procedeul formulelor magice. Moașa e „aspectul feminin al acelui Adambabadam, care supraveghează și traduce în fapt [...] întreaga descendență, până la epuizarea timpurilor” (p. 79).

advaita — „Fără doime” (sanscr.) — nondualitatea: Principiul nu e numai unul, ci dincolo de unime și de doime deopotrivă.

advaitian — vezi *advaita*.

advaitic — vezi *advaita*.

Agartha — vezi *Agarttha*.

Agarttha — Numele dat, în literatura tradițională modernă, Centrului spiritual suprem, ascuns, al lumii, sălașul „Regelui Lumii”. A intrat în Occident prin Alexandre Saint-Yves d’Alveydre (*Mission de l’Inde en Europe*, scrisă în 1886, publicată postum în 1910), care descrie un oraș subteran cu galerii sub toate continentele, condus de un *Brahmâtmâ*, „suportul sufletelor în Duhul lui Dumnezeu”, cu doi asesori, *Mahâtmâ* (sacerdoțiul) și *Mahânga* (puterea regală); Ferdinand Ossendowski (*Bêtes, hommes et dieux*, 1924) a adus mărturii mongole despre același „Rege al Lumii”. René Guénon a reluat și a îndreptat datele în *Le Roi du Monde* (1927), mai ales în cap. I «Notions sur l’Agarttha en Occident» și cap. VIII «Le centre suprême caché pendant le Kali-Yuga»: Agarttha nu e un loc geografic, ci centrul care a încetat să mai fie localizabil în condițiile lumii noastre, aceeași realitate pe care alte tradiții o numesc Paradesha, Tula, Luz, Salem, Muntele Qāf, Insula Albă. Derivarea numelui din sanscrită (*a-* privativ și o rădăcină „a prinde”) nu e sigură; Guénon îl tâlcuiește „de neprins”, „inaccesibil” și „inviolabil”.

După Guénon, centrul a fost la început vizibil și polar; odată cu decăderea ciclică s-a ascuns, întâi în munți, apoi „sub pământ”, iar în Kali-Yuga a devenit subteran și nevăzut, fără să înceteze a guverna lumea prin centre secundare care îi poartă numele și îi sunt subordonate. În jurul fiecărui centru stau incinte concentrice: învelișuri, instituții și popoare care formează, cum spune Guénon, o „acoperire exterioară” (*enveloppe*, „couverture extérieure”), prin care trec căile de acces dinspre circumferință spre centru. Paza acestor incinte revine inițierii regale, a războinicilor, pe când centrul e ocupat de inițierea sacerdotală (Guénon, *Autorité spirituelle et pouvoir temporel*, 1929; *Aperçus sur l’initiation*, 1946). Tema celor doi „păzitori ai Țării Sfinte” revine la Guénon în studiul «Le Saint Graal» și în «Les Gardiens de la Terre Sainte» (*Symboles fondamentaux*), unde Templierii sunt păzitorii incintei exterioare.

Lovinescu folosește termenul în eseul «Ivan Turbincă», unde Raiul basmului e chiar Centrul Suprem, iar Ivan, soldat bătrân, reprezintă „un tip uman destul de frecvent întâlnit (circumscriind astfel o bună parte a «acoperirii exterioare» a Centrului Suprem numit Rai în basm) care blochează însă căile de acces spre Centrul suprem” (p. 16). Precizarea de doctrină e făcută îndată: „Dacă Centrul Suprem este inviolabil în el însuși, cum i-o arată calificativul lui sanscrit (Agarttha), nu se poate spune același lucru despre acoperirea sau acoperirile lui exterioare”, pe care trec căile de acces; dacă și ele ar fi inviolabile, „orice contact dintre centru și circonferință ar deveni imposibil”. De aceea „Agarttha înseamnă «inviolabilă», dar nu inaccesibilă pentru cei calificați, care cu «bună intenție» tind spre ea”, pe când acoperirea „este eminamente vulnerabilă din cauza funcției sale de intermediară” (p. 16). Imaginea care încheie demonstrația e a autorului: „Nimeni nu poate stinge soarele de pe cer, dar primul Caliban venit poate vopsi în negru ferestrele casei” (p. 16). Punctele de tangență ale lumii cu Centrul au o triplă constituție, spirituală, psihică și fizică, „Și nimic nu se poate păngări mai ușor decât geografia” (p. 16).

Din această schemă decurge toată lectura basmului. Ivan, *kșatriya* prin vocație, ar fi trebuit să stea „la periferia unui centru spiritual, apărându-l de năpădirile din afară a celor nechemați și a profanatorilor”, dar asigurând totodată legătura cu cei chemați; postul lui simbolic e „la ultima incintă a Raiului, acolo unde se găsește Poarta Strâmtă” (p. 18). În loc să treacă de la poartă la „paraclisul din mijloc”, el rămâne păzitor uzurpator: se află, la sfârșitul ciclului, „la toate capetele de poduri nordice, la toate vadurile și vămile care leagă lumea noastră cu Paradisul Pământesc” (p. 23), iar misiunea lui devine „o misiune de înnisipare a canalelor care, plecând din Paradisul pământesc, de unde își iau izvorul, fertilizează spiritual și chiar fizic umanitatea” (p.

36). Agarttha însăși rămâne neatinsă; numai accesul spre ea se închide. Celelalte eseuri vorbesc de același Centru sub alte nume: Centrul Suprem al ciclului, care a preluat numele Mistrețului Alb, *Vārāhī* (p. 148), Tula, „numele Centrului Suprem” (p. 109, 111), Buricul Pământului din care „roiesc” centrele secundare (p. 152).

Agathyrși — Agatirșii (gr. Ἀγάθυρσοι) — neam pomenit de Herodot (*Istorii* IV, 49, 100, 104) în ținutul prin care curge Maris (Mureșul), deci în Transilvania; bogați în aur, cu obiceiuri apropiate de ale tracilor. Autorul îi înșiră între popoarele „marii rase geto-trace” (p. 17).

Agni — *Agni* (sanscr., „foc”, înrudit cu lat. *ignis*) — zeul focului din Vede, focul sacrificial care duce ofrandele la zei, mijlocitor între oameni și cer. În India, „focul sacru al lui Agni este aprins numai prin pronunțarea Mantrei «Ram»”, silaba-sămânță (*bīja*) a focului în tantrism (p. 128).

Aion — *Aiőn* (gr. αἰών, „veac, vârstă, eternitate”) — timpul nemărginit personificat; în mitraism, zeul cu cap de leu înfășurat de un șarpe (identificat de Franz Cumont cu *Zurvan* iranian); la gnostici, eonii sunt emanațiile Pleromului. „Mithra este numit și Aion, Eonul, zeul Veșniciei” (p. 146); în colindă, cerbul simbolizează „Eonul, Ciclul” (p. 182); „Vechiul timpului” e „părintele Eonilor” (p. 120).

ajna-ciakra — *Ājñā-cakra* (sanscr., „roata comenzii”) — centrul subtil dintre sprâncene, al șaselea din cele șapte, sub *sahasrāra*; „ochiul frontal” al lui Guénon. Kuṇḍalinī deșteptată, străbătând centrele secundare, „ajunge la centrul frontal (ajna-ciakra) sau chiar la Sahasrara” (p. 158).

Albido — *Albedo* (lat. alchimică, „albire”; tiparul dă „Albido”) — faza lunară a Marii Opere, purificarea, după *nigredo* și înainte de *rubedo*; în franceză *l’oeuvre au blanc*. Ruja roșie din cosița Ianei Sânziana și floarea albă sunt o referință alchimică la cele două opere, „l'oeuvre au blanc și l'oeuvre au rouge, Albido și Rubedo” (p. 132). V. *Magnum Opus*.

amrita — *Amṛta* (sanscr., „ne-moarte”) — licoarea nemuririi, scoasă de zei și de asura la baterea Oceanului de Lapte, ambrozia hindușilor, înrudită ca nume cu gr. ἀμβροσία; în Vede, una cu *soma.* În scrisoarea din postfață, autorul scrie că „orice cupă, chiar când nu are nimic în ea de ordin sensibil, conține licoarea de imortalitate: *amrita*”, care în vasul Odiseei e Penelopa (p. 103).

Anabaza — Anabaza (gr. ἀνάβασις, „urcare”) — întoarcerea din Infern, învierea și înălțarea zeului spre Cer, „exaltarea în Ether” (p. 9); a doua fază a dramei sacre, complementara *katabazei*. Ion Adusu, adus pe apă la vale, trebuie să urce râul „tot în sus” ca să-și afle părinții: „Catabaza […] era urmată în mod necesar de Anabază, de urcarea din nou în patria cerească” (p. 75). V. *Katabaza*.

anamnesis — „Re-amintirea” platoniciană: cunoașterea nu se dobândește, ci se redeșteaptă.

Anamnesis — „Reamintirea” (gr. ἀνάμνησις) — la Platon (*Menon* 81c–86b; *Phaidon* 72e–77a), cunoașterea ca rememorare a Ideilor contemplate de suflet înainte de naștere, opusă uitării (gr. ἀμνησία; fântâna Memoriei și fântâna Uitării, *Lethe*, din lamelele orfice). Macul și apa râului îi aduc femeii uitarea: „Nu avem decât o alternativă: Amnesis (Uitarea) și Anamnesis (Amintirea). Amintirea obârșiei noastre transcendente” (p. 56).

Ananke — *Anánkē* (gr. Ἀνάγκη, „Necesitatea”) — Destinul personificat; la Platon, în mitul lui Er (*Republica* X, 616c–617d), fusul lumii se învârte pe genunchii ei, iar fiicele ei, Moirele, torc sorțile; „nici zeii nu se luptă cu Necesitatea” (Simonide, citat în *Protagoras* 345d). În «Lostrița», vârtejul se va ridica la suprafață „când ora hotărâtă de Ananke va sosi” (p. 51); dialogul dintre Dumnezeu și Sf. Petru arată că „deasupra lui

Dumnezeu însuși este Ananke, Destinul pe care nici Dumnezeu nu-l poate mlădia”, semn al originii necreștine a mitului (p. 52); despre ursitoare: „Sunt trimise de Ananke, de Fatum” (p. 53).

Androgin — Androginul (gr. ἀνδρόγυνος, „bărbat-femeie”) — ființa primordială dinaintea despărțirii sexelor, înfățișată de Aristofan în *Banchetul* lui Platon (189d–193d) ca sferică și despicată apoi în două; tradițiile o regăsesc în Adam dinaintea Evei, iar hermetismul în *Rebis*, finalitatea Operei. Harap-Alb primește în fântână „un nume inițiatic, pe acel al Androginului” (p. 68); incestul ascendent arde elementul proliferator, „reintegrându-se în prototip, în Androginul Primordial” (p. 76); „la sfârșitul unui ciclu pământesc Masca lui Dumnezeu este [...] Adam Androgin” (p. 76), iar Magnum Opus e „Perfecțiunea androginică” (p. 177).

Anima Mundi — „Sufletul Lumii” (lat.) — principiul vital care însuflețește și ordonează cosmosul: la Platon (*Timaios* 34b–36d), sufletul pe care Demiurgul îl așază în mijlocul lumii și îl întinde până la marginile ei; preluat de stoici, de Plotin și de hermetiști. Guénon îl pune în corespondență cu *Hiraṇyagarbha*, „germenele de aur”. În basmul românesc, Iana Sânziana e *Anima Mundi*, „răpită de Titani, recuperată și readusă la lumină de un erou solar” (p. 9).

Apa Sâmbetei — Apa Sâmbetei — în cosmologia populară, apa care înconjură pământul, „matca tuturor apelor”, la capătul căreia trăiesc Rohmanii (p. 40, 50); autorul o numește „*Okeanos*-ul român: încă o denumire saturniană” (nota 2010), Sâmbăta fiind ziua lui Saturn. Cartea scrie și *Apa Sâmbetii.*

apa Sâmbetei — Râul mitic al folclorului românesc care înconjoară lumea și desparte lumea celor vii de cea a morților; izvorăște din Iad sau de la capătul lumii, și în el se aruncă ce trebuie scos din lume. Ivan aruncă sicriul cu Moartea „în apa Sâmbetei, care este Apa lui Saturn, înconjurând cel mai depărtat cer planetar” (Sâmbăta e ziua lui Saturn): a exila moartea acolo înseamnă a o exila din lumea noastră, care nu trăiește decât prin alternanța de viu și mort (p. 43).

apaurușeia — *Apauruṣeya* (sanscr., „neomenesc”, „fără autor omenesc”, din *a-* și *pauruṣeya*, „omenesc”) — calitatea Vedelor, socotite revelate, „auzite” (*śruti*), nu compuse. *Pitṛ* sunt considerați „depozitarii unei înțelepciuni non-umane, «apaurușeia»” (p. 195).

Apele Superioare — Apele de deasupra tăriei și cele de dedesubt, despărțite în ziua a doua a Facerii (Facerea 1, 6–7); simbolic, posibilitățile informale, cerești, și cele formale, ale lumii manifestate, „curentul formelor” (Guénon). Apele Superioare și Inferioare „sunt de obicei schematizate în două semicercuri formând un cerc”, iar peștele urcă și coboară între ele (p. 70); Ion Adusu „prinde peștele în Apele Inferioare și-l aruncă în Apele Superioare” (p. 74); lostrița de argint și de aur „înoată în Apele Superioare” (p. 82); pasiunile țin de „domeniul «Apelor Inferioare»” (p. 112).

Apollo — Apollo (gr. Ἀπόλλων) — zeul luminii și al profeției, socotit de greci venit de la hiperboreeni, unde se retrăgea iarna; lebăda îi e pasăre sfântă. Autorul îl recunoaște în Bunul Dumnezeu din colinde (*Ilion, Alion*), în *Bonus Deus Puer* din inscripțiile de la Apulum, în Sfânta Duminică și în Apollo „Leukos” al Insulei Albe (p. 18, 22—28, 61, 79).

apurva — *Apūrva* (sanscr., „ceea ce n-a mai fost”) — în Pūrva-Mīmāṃsā, puterea nevăzută lăsată de faptul ritual, care leagă acțiunea de rodul ei viitor; Guénon o descrie ca legea „acțiunilor și reacțiunilor concordante”. Prefața o pune alături de formula extrem-orientală a „acțiunii și reacțiunii concordante”: Providența răspunde totdeauna unui gest al omului (p. 7).

Apurva — *Apūrva* (sanscr., „ceea ce n-a mai fost, nemaiîntâlnit”) — în Pūrva-Mīmāṃsā (Jaimini, Śabara), puterea nevăzută lăsată de faptul ritual, care leagă acțiunea de rodul ei viitor; Guénon o descrie ca potențialitate subtilă între acțiune și reacțiune, legea „acțiunilor și reacțiunilor concordante”. Bătrânul scos din mlaștină trebuie să-l răsplătească pe Gheorghe: „Altfel nu se poate” e „o ilustrare a Apurvei” (p. 92, 96).

Arborele Lumii — Arborele cosmic, în care se întruchipează vegetal Axa Lumii: trunchiul e verticala care străbate toate stările de existență, crengile sunt stările multiple, orizontale față de ea, iar păsările din ramuri sunt ființele care le locuiesc. Textul clasic e *Kaṭha Upaniṣad* VI, 1: „Cu rădăcina în sus, cu ramurile în jos, e acest smochin (*aśvattha*) veșnic”; *Bhagavad-Gītā* XV, 1–3 reia imaginea și cere ca acest arbore să fie tăiat „cu securea tare a nedeprinderii”. În mitologia nordică e frasinul Yggdrasil (*Völuspá* 19), „veșnic verde deasupra fântânii Urd”, care umbrește cele nouă lumi; în Cabală, „arborele sefirotic”, cu rădăcina în *Ein Sof*. Biblia așază „pomul vieții în mijlocul raiului și pomul cunoștinței binelui și răului” (Facerea 2, 9), iar din rai ies cele patru râuri care udă pământul (Facerea 2, 10–14); la sfârșitul vremurilor pomul vieții se arată din nou, de o parte și de alta a râului apei vieții, cu frunze „spre tămăduirea neamurilor” (Apocalipsa 22, 2).

Guénon a închinat arborelui mai multe studii, adunate în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (1962): «L’Arbre du Monde», «L’Arbre et le Vajra», «L’Arbre de Vie et le breuvage d’immortalité»; el arată că Arborele Vieții, singur în centrul raiului, e principiul unității, pe când Arborele Cunoștinței e al dualității, și că din Arborele Vieții se scurge băutura nemuririi — *soma*, *haoma*, roua cerească, vinul euharistic. Coomaraswamy («The Inverted Tree», *Quarterly Journal of the Mythic Society*, 1938) a strâns mărturiile despre arborele răsturnat, iar Eliade (*Traité d’histoire des religions*, 1949, cap. VIII) a descris arborele cosmic ca centru, sursă a vieții și cale de urcare la cer. În colindele românești, „omul mare” taie din „copacul mare” o „Mânăstirea mare cu nouă altare”, iar soarele e socotit „fructul Arborelui Lumii” (p. 89–90).

Pentru Lovinescu, „Arborele Lumii=Arborele Vieții” (p. 121): cele două nume desemnează aceeași axă vegetală. Încă din primul eseu, formula „pe când (acolo unde) plopul făcea pere și răchita micșunele” arată Arborele Vieții, „Ax sintetic unde esențele vegetale sunt și ele și celelalte concomitent în principiul lor comun, în indistincțiune, dar nu în confuzie” (p. 10–11), iar Ursele boreale se învârt „în jurul Polului, în jurul Arborelui Lumii” (p. 11). În «Lostrița», „Complementarismul și strânsa solidaritate dintre Arborele Vieții și Apa Vieții constituie una din temele cele mai răspândite în simbologia universală” (p. 67), de aceea fântânarii sapă la rădăcina nucului; descântecul pomenește trei tei, „Cei trei copaci ai Paradisului, Pomul vieții, de o parte și de alta, cu Arborele Cunoașterii Binelui și Răului bifurcat” (p. 80). «Povestea găinușii de aur» e toată o istorie a arborelui: pomul sădit din canon de Gheorghe, „lucrătorul pământului”, e „o sămânță din Arborele Lumii” și sădirea lui e „strict solidară cu o hierogamie” (p. 87–88); salvarea lui Dumnezeu din mlaștină face să răsară într-o noapte pomul de aur, Arborele Frumuseții, interzis atingerii, „Arborele unității”, deosebit de „Arborele dual al Cunoștinței Binelui și Răului” (p. 93–97). Omul care se eliberează „devine un arbore inversat, cu rădăcinile în cer” (p. 96). După săgetarea păsării, arborele de aur, brad, stejar sau frasin nordic, e înlocuit de măr, arbore atlant al Hesperidelor (p. 104–111); autorul citează pe larg *Edda* despre Yggdrasil (p. 104–105) și conchide că obiectul basmului „este Pomul Vieții la care Biblia face o aluzie fugitivă în două cuvinte pe care nimeni nu le bagă în seamă. Este Arborele Unității” (p. 105).

«Povestea viei» reia tema pe verticală. Pustnicul de la Mânăstirea Albă îi destăinuie lui Dumitru „că este un arbore care se cheamă Arborele Lumii” (p. 119), pe care

trebuie să urce ca să aducă Izvorul Tămăduirii și Ulciorul Bucuriei. Rătăcirile de trei ori câte nouă ani nu duc la el, „pentru simplul motiv că se află în noi, aqrabu min chablilward, cum spune Coranul” (p. 121): Dumitru se izbește de pomul nevăzut chiar în ograda lui părăginită și îl vede abia când îl pipăie, „verde ca buratecul, cu frunze ca acele de stejar, întors cu vârful în jos, cu rădăcinile în aer” (p. 121). Urcușul prin crengi verzi, de aramă, de argint, de aur și de nestemate e o „despuiere de metale”, iar micșorarea eroului până la „vârful unui ac” e trecerea de la cantitate la calitatea pură (p. 122–124); la apropierea Arborelui Vieții, foamea dispare, „parfumul lui este suficient să ne hrănească, chiar fizic” (p. 122). Dumitru aduce pe pământ vița împletită printre crengi, iar izvorul Bucuriei se transvazează în sevă (p. 124–125). În ultimul eseu, ploaia de sânge din misterele lui Mitra „este identificată cu roua regeneratoare ce cade din Arborele Lumii” (p. 189), iar o notă a autorului citește litera I străpunsă de S ca „arborele lumii încolăcit de șarpe” (p. 179).

Arborele Vieții — vezi *Arborele Lumii*.

Arimoi — Arimoi (gr. εἰν Ἀρίμοις, „la Arimi”) — ținutul unde Homer (*Iliada* II, 783) așază culcușul lui Typhon; Odiseea (IV, 84) pomenește și pe *Erembi.* Autorul socotește pe Arimi cel mai războinic neam pelasg de la nordul Dunării și leagă de ei numele de Român, Aromân și locurile în *Ram-* (p. 41—42).

Arminden — Arminden (și Armindeni) — numele popular al zilei de 1 mai și sărbătoarea de început al verii, când se pune la poartă o ramură verde sau un copac (armindenul). Etimologic vine din sl. *Ieremiinŭ dĭnĭ,* „ziua (prorocului) Ieremia”, sărbătorit la 1 mai (DEX, DER). Autorul îl citește, simbolic, ca „Sărbătoarea lui Hermes”, în luna zeiței *Maia* (p. 46, 65).

Asura — Puterile de jos, titanice, ale manifestării, în luptă și în complementaritate cu *Deva*.

Athanor — *Athanor* e cuptorul alchimiștilor, vasul închis în care Opera se coace la un foc egal și neîntrerupt. Numele vine din arabul *at-tannūr* (*al-tannūr*), „cuptorul” (cuvânt semitic vechi, ebr. *tannūr*), și a fost apropiat în Evul Mediu, prin etimologie populară, de gr. ἀθάνατος, „nemuritor”, pentru focul care nu trebuie să se stingă niciodată. Tratatele îl descriu ca pe un turn de lut sau de cărămidă, construit după măsuri precise, în care stă „oul filozofal”, vasul de sticlă pecetluit „hermetic”, la o căldură mijlocie, „de bălegar de cal”, care să nu calcineze germenii. Nume substituite ale lui sunt Vasul hermetic, Oul, Matricea, Mormântul, Casa puiului, pelicanul. Prin analogia dintre Macrocosmos și Microcosmos, Athanorul este și trupul operatorului: focul lui nu e căldura fizică, ci o ardere lăuntrică necurmată, iar „crăparea athanorului” înseamnă pierderea întregii lucrări prin nerăbdare sau indiscreție. Guénon arată că Opera alchimică nu privește metalul, ci ființa însăși a celui care lucrează, Sulful, Mercurul și Sarea fiind aplicarea la planul subtil a trei principii universale.

În cartea de față Athanorul e locul în care se întâlnesc perechile complementare ale fiecărui eseu. În «Ivan Turbincă», cele două carboave pe care Ivan le dă la capetele podului și le primește înapoi „divinizate” sunt perechea alchimică: „Cele două carboave, ca și bănuții, sunt Sol și Luna din Athanorul alchimic, respectiv Turbinca și Punguța” (p. 23). În «Lostrița», prisaca lui Lipan e un laborator de transmutații, în care Albina e „Mare Preot” al unui rit euharistic: „În întunecimea Athanorului, nectarul devine astfel miere, Aur lichid” (p. 58). Stupul, fântâna și „Țara Mierei” sunt fețe ale aceluiași vas în care chintesența circumferinței se distilează în centru și se redă apoi lumii „printr-o dublă mișcare complementară, coagula-solve” (p. 58).

Doctrina e dezvoltată pe larg în «De la cerbul lunar la bourul solar», unde heraldica e socotită „o ramură a hermetismului” (p. 172). „Blazonul este o secțiune verticală a Athanorului, a Vasului Hermetic, recipient viu în care maturează o placentă alchimică

formată din elemente primite, însuflețite de Focul Filosofal, foc lent de ființă vie” (p. 174). „Vasul este obligator, perfect închis («hermetic închis»)” și poate avea proporțiile Oului Lumii sau pe acelea ale unei inimi; „Dacă blazonul este o secțiune verticală a Oului Lumii, sigiliul este o reprezentare a lui pe plan orizontal; altfel spus, blazonul și sigiliul sunt complementare” (p. 174). De aici „forma de puț a vechilor peceți”, în care heraldistul coboară „ca Harap-Alb în fântâna Spânului”, „scafandru calitativ” (p. 174). Ideea reia o pagină din «Eseuri și amintiri», unde scutul era de asemenea „o secțiune verticală a vasului sacru, Athanorul”, în care se maturează Magnum Opus.

Sigiliul orașului Baia e citit ca un Athanor desenat: „Spuneam că un sigiliu este o secțiune orizontală a Athanorului, a Vasului Filosofal. Menirea lui este să cuibărească maturarea unor elemente complementare, unul activ, altul pasiv până la unirea lor finală în Magnum Opus, care este Perfecțiunea androginică” (p. 177). „În Athanorul de la Baia, aceste elemente complementare sunt Focul și Apa, simbolizate de cele două triunghiuri inverse din pecetea lui Solomon” (p. 177), iar trifoiul gotic închipuie pe „cei trei agenți fundamentali ai alchimiei, Sulf, Sare, Mercur, lucrând direct asupra materiei închisă în Athanor” (p. 178). Leagănul de mătase purtat între coarne de cerbul și de bourul din colinde e și el un nume al vasului: „Leagănul de mătase dintre coarnele Cerbului și ale Bourului este identic simbolic cu gogoașa în care viermele de mătase țese firul lumilor și pe care bătrânii alchimiști o întrebuințau ca termen substituit Athanorului” (p. 187).

Încheierea studiului face din Baia însăși cuptorul în care s-a copt Moldova: cerbul lunar, venit dinspre sud, și bourul solar, gonit dinspre nord, se întâlnesc acolo; „Punctul de joncțiune este Baia, capitală primă, nod vital al noului principat, Athanor predestinat” (p. 201). „Athanorul era numit și matrice, ceea ce arată organicitatea; în acel de la Baia, s-a maturat Sol-Luna sub aspectele de Cerb-Bour”, iar prin moartea lor „a fost zămislit la întuneric și-n măruntaiele Athanorului plodul Moldovei” (p. 201). Țara întreagă e privită ca o Operă alchimică, în virtutea analogiei dintre Microcosm și Macrocosm (p. 176): „O țară autentică este androginică în rădăcina ei” (p. 177).

Atlantida — Insula scufundată în Oceanul Occidental, după Platon (*Timaios* 24e–25d; *Critias*); la Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. X; *Formes traditionnelles et cycles cosmiques*), sediul tradiției ciclului secundar atlant, derivată din cea hiperboreeană și orientată pe axa Vest–Est, cu simbolismul ei solar și echinocțial și cu roșul drept culoare. Curentul orizontal care face cruce cu cel nordic „provine din insula pierdută din Occident, Atlantida” (p. 108); Pleiadele, mărul Hesperidelor, vița și poama roșie sunt pentru autor simboluri „atlante” (p. 110–111, 135); centrele revoltate contra Centrului Suprem, cum a fost cazul „Tradiției atlante”, au continuat să-și spună Buricul Pământului (p. 152).

Atma — *Ātmā* (sanscr., „Sinele”) — principiul nepieritor și transcendent al ființei, identic în esență cu *Brahman* (Guénon, *L’Homme et son devenir selon le Vêdânta*, 1925); nu sufletul individual, ci Sinele dincolo de orice înveliș. Copilul divin înfășat în „pocroave” amintește de „Atma, din tradiția hindusă, înfășurat în «cojile» (coșa) manifestării” (p. 148).

Atma-Bodha — *Ātma-bodha* (sanscr., „Trezirea la Sine”, „Cunoașterea Sinelui”) — scurt tratat vedantin în 68 de strofe, atribuit lui Śaṅkarācārya. În nota lui Guénon citată de autor: „Yogi-ul după ce a traversat marea pasiunilor se unește cu Liniștea și posedă «Sinea» în plenitudinea sa, spune Shankâracharya (Atma-Bodha)” (p. 112).

Avatarâ — *Avatāra* (sanscr., „coborâre”) — întruparea sau manifestarea Principiului într-o lume, la nevoile unui ciclu; cei zece *avatāra* ai lui Vishnu sunt cei mai cunoscuți. Forma tipărită *Avatarâ* (p. 42) e o greșeală de accent a ediției; în rest cartea scrie *Avatâra,*

avatâra (p. 84, 85, 99). Autorul leagă de „al șaselea *Avatarâ*”, Parashu-Râma, numele de locuri românești în *Ram-* (p. 42) și vede în Harap-Alb mitul lui (p. 85); gestul de „răscumpărare” al eroului e „eminamente «avataric»” (p. 97).

Avatara — „Coborâre” (sanscr. *avatāra*, de la *ava-tṛ*, „a trece în jos”) — manifestarea directă a Principiului divin într-o lume, sub chip de om sau de animal, ca să restabilească Legea la un punct critic al ciclului (*Bhagavad-Gītā* IV, 7–8); nu reîncarnare, ci descindere cu misiune. Vișnu are zece avatare, de la Pește (*Matsya*) și Mistreț (*Varāha*) la Kalki. Pruncul din «Lostrița» se naște la miezul nopții, ca toate „Avatarele” Principiului (p. 51); bătrânul din mlaștină e „misionat”, „Avatara” (p. 91); via coboară în Țara Românească „ca un Avatara” (p. 116); Hristos e „al nouălea Avatara” (p. 135), iar Mistricean, Mistrețul, e „al treilea Avatara al lui Vișnu” (p. 147–148).

Avidya — *Avidyā* (sanscr., „ne-cunoaștere”, din *a-* privativ și *vidyā*, „cunoaștere”) — ignoranța metafizică, nu lipsa de informație, ci necunoașterea Sinelui, care suprapune lumea multiplă peste Brahman și leagă ființa de ciclul nașterilor; Śaṅkara o pune la rădăcina oricărei condiționări. Ca întunericul, nu are realitate pozitivă: cunoașterea n-o combate, ci o desființează. Autorul: „la rădăcina Creațiunii stă Avidya, Ignoranța” (p. 48); „după hinduși exact rădăcina tuturor păcatelor este Avidya, Ne-Cunoașterea” — stupiditatea părinților lui Oedip e providențială (p. 54).

Axis Mundi — Axa verticală care unește toate stările existenței și trece prin centrul fiecăreia; dreapta care leagă Polul ceresc de cel pământesc. Lat. *axis mundi*, gr. ἄξων, „osie”. Imnul *Atharva-Veda* X, 7 o numește *skambha*, „stâlpul” care ține despărțite cerul și pământul; *Ṛg-Veda* X, 89, 4 vorbește de Indra care desparte cerul de pământ „ca două roți pe o osie”. Figurile ei sunt nenumărate: muntele polar (Meru, Qāf, Olimpul), arborele cu rădăcinile în cer (*aśvattha* din *Bhagavad-Gītā* XV, 1), stâlpul casei și al cortului, scara lui Iacob (Facerea 28, 12), lancea, sceptrul, coloana vertebrală a omului. Nu e o linie din spațiul nostru: spațiul se orânduiește în jurul ei, cum se orânduiesc spițele în jurul butucului de roată.

René Guénon (*Le Symbolisme de la Croix*, 1931) face din ea brațul vertical al „crucii cu trei dimensiuni”: dezvoltarea ființei în starea ei, pe orizontală, e „amploarea”, urcarea prin stările superioare, pe verticală, e „exaltarea” — termeni luați din esoterismul islamic, pe care autorul îi folosește la p. 174. În *Le Roi du Monde* (1927) axa e legată de Pol, de muntele polar și de centrul suprem; în studiile din *Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (1962) Guénon îi urmărește chipurile, de la „arborele lumii” la „scara” și „puntea” prin care se trece dintr-o lume în alta. Mircea Eliade (*Le Mythe de l’éternel retour*, 1949, cap. I; *Traité d’histoire des religions*, 1949) a descris „simbolismul Centrului”: orice templu, cetate sau casă se întemeiază pe un punct unde axa străpunge planul lumii și unde comunicarea dintre Cer, Pământ și Infern e cu putință. De-a lungul axei urcă și coboară influențele cerești, cum urcau și coborau îngerii pe scara din visul lui Iacob — formula *Tabulei de smarald*, *ascendit a terra in coelum, iterumque descendit in terram*, pe care autorul o citează la p. 157. Întreruperea acestei circulații e, pentru Lovinescu, însăși definiția dezordinii de sfârșit de ciclu din care pornesc basmele.

În cartea de față axa apare din prima pagină a eseului «A fost odată...». Formula de început, spațializată, înseamnă „acolo unde nu este”, adică „în punctul unde Axis Mundi, Arborele Lumii, Muntele Polar, intersectează planul nostru de existență, punct în care din cauza centralității lui, dualitatea, complementarele, condițiile limitative dispar din lipsă de «loc»” (p. 10). În «Ivan Turbincă», dintre cele patru porecle inițiatice ale eroilor lui Creangă, „«Prepeleac», nume țărănesc al lui Axis Mundi, al Crucii cu trei dimensiuni, prin urmare al Omului Universal” (p. 26); Paradisul

pământesc „se află la punctul de intersecție a lui Axis Mundi cu planul nostru de existență”, de unde se distribuie mizericordia și rigoarea, viața și moartea (p. 38). În «Lostrița», tatăl care își înfige pruncul într-un țăruș din gard îl așază, fără să știe, pe axă: „țărușul are un simbolism axial, polar și în «stațiunea polară», ca să întrebuințăm un termen tehnic inițiatic, antinomiile, opozițiunile, nu mai pot exista pentru că în ax se rezorb dualitățile” (p. 55). Fântâna e „prelungirea sub-pământeană a axului vertical care intersectează un plan de fire prin centrul lui” (p. 59), iar nucul la rădăcina căruia se sapă ține locul Axului: „Influențele cerești se coboară de-a lungul Polului, al Axului vertical, reprezentat de nuc” (p. 67). Când Maria Lipan e găsită prefăcută în lostriță în fundul fântânii, „Reflexul se produce de-a lungul lui Axis Mundi prelungit în nuc și fântână, de la Esență la Substanță” (p. 76); chiar fagul din descântec e, „în ultima analiză”, un substitut al lui Axis Mundi (p. 84).

În «Povestea găinușii de aur», pomul de aur care răsare într-o noapte în fața casei lui Gheorghe e „Arborele vieții, Axis Mundi, în care toate condițiile limitative ale stării noastre de fire sunt desființate” (p. 93); autorul invocă „o unanimitate tradițională în a socoti Arborele ca simbolizând Axis Mundi, iar crengile lui ca stările multiple de fire, orizontale față de verticala trunchiului” (p. 97), iar pasărea de aur așezată „exact în vârful arborelui, al verticalei polare” e un șef al ierarhiei cerești (p. 97–98). În «Povestea viei», Mânăstirea Albă se află „la punctul de incidență a axului lumii cu planul nostru de existență”, unde se produce „altoiul osiei cerului cu pământul” (p. 117), iar Axul Lumii „trebuie căutat în mărăcinișul nostru”, în părțile cele mai părăsite ale ființei (p. 121). Iana Sânziana, legată de stâlpul bordeiului și străpunsă de săgețile ostașilor lui Irod, arată aceeași schemă: „Stâlpul bordeiului este Axa Polară, Axis Mundi” (p. 139). În «Mistricean», „buricul pământului” e punctul conceptual „în care Axis Mundi interferează planul nostru de existență” (p. 143), iar „mormântul Domnului” e locul unde verticala atinge orizontala: pe ea Dumnezeu se coboară în lume „sub aspect de Verb încarnat” și tot pe ea se înalță (p. 145). Scara lui Iacob, în sfârșit, e imaginea „Axei Lumii”, adică, spune autorul, „a Axei Lumii, intersectând lumea în punctul ei central, unde «domnește» Melchisedec” (p. 166–167).

Axis Mundi, — vezi *Axis Mundi*.

Babele — Babele — grupul de stânci de pe platoul Bucegilor, lângă Caraiman, pe care legenda le socotește pe Baba Dochia și oile ei împietrite; autorul vede în ele altare ale unui imens templu stelar, ca zodiacul de la Glastonbury (p. 34—35). Cartea le dă 2145 m; altitudinea obișnuit dată e de circa 2200 m.

Balaurul — Șarpele-dragon al basmelor, păzitor al apelor și al comorilor; pentru Coomaraswamy (*Hindouisme et bouddhisme*, cap. «Le mythe», citat la p. 160–161), Principiul închis în sine (Vṛtra), din care Omorâtorul de Balaur eliberează posibilitățile lumii: „Omorâtorul și Balaurul, Sacrificatorul și Victima sunt Unul în spirit în spatele scenei”, iar „Balaurul trebuie pacificat și făcut prietenul nostru”. La autor: balaurul rece cu solzi de argint care țâșnește din fântâna lui Ion Adusu (p. 66); Sfântul Gheorghe și Balaurul, „complementari pe verticală” (p. 87); Balaurul Apocalipsei care urmărește Femeia (p. 139, 161, 168); în «Mistricean», competiția Eroului cu Balaurul „se reduce la Unitate” (p. 158–162).

baraqa — Binecuvântarea, influența spirituală care curge printr-o spiță, un loc sau un lucru sfințit (arabă).

baraqah — vezi *baraqa*.

barzakh — „Istmul” (arab.) — hotarul care desparte și unește două lumi sau două mări; locul trecerii.

Basaraba — Basarab (Basaraba) — numele dinastiei întemeietoare a Țării Românești (Basarab I, c. 1310—1352). Autorul, după Hașdeu, îl socotește numele unei caste, nu al unei familii, și îl desparte în *Ban-Saraba: ban,* cea mai înaltă dregătorie, și *Saraba,* supra-casta sacerdotal-regală a dacilor, a cărei tradiție s-ar fi ivit din nou la întemeierea principatelor (p. 59, 74, 75); un cronicar grec l-ar fi numit pe Vlad Țepeș „Vlad Saraba” (nota 4004). Istoricii socotesc numele mai degrabă de origine cumană.

Bătrânul Crăciun — Bătrânul Crăciun — personajul colindelor, care se scaldă cu Bunul Dumnezeu în râul de vin și șade în jețul de aur al Mânăstirii Albe; „regele Românilor”, „regele Păstorilor” care a domnit peste Uriași (p. 27, 28, 33, 38). Autorul îl identifică cu *Saturnus Senex* și, prin numele *Crăciun* pe care îl derivă din *creatione* (etimologie dată și de dicționare, alături de altele), cu Ciclul; e primul din cele zece nume ale Regelui Lumii (p. 41; nota 1015).

Bătrânul zilelor — „Cel vechi de zile” (aram. *ʿAttîq yômîn*, Daniel 7, 9), Dumnezeu în viziunea profetului, cu veșmântul alb ca zăpada și părul ca lâna curată; în Zohar, *ʿAttîqā Qaddîšā*, „Cel Vechi Sfânt”, fața supremă a Divinității. „Schimnicul cel vechi de zile” din basm e „identică aproape cu «Bătrânul zilelor» din Kabala iudaică, desemnând principiul ciclilor de existență” (p. 88–89); „Bătrânul Timpurilor”, la care Dumitru nu trebuia să ajungă (p. 124), „Vechiul timpului, părintele Eonilor” (p. 120).

betil — Betil (gr. βαίτυλος, din ebr. *Bēt-ʾĒl*, „casa lui Dumnezeu”) — piatră sacră, sălaș al prezenței divine: piatra pe care Iacob a pus-o căpătâi și a uns-o la Betel (Facerea 28, 18–19), Omfalosul de la Delfi (Guénon, *Le Roi du Monde*, cap. IX). „Tot un betil a consacrat Iacob [...] în locul unde a avut viziunea scării cerești”, iar „Tot betil este Omfalosul de la Delfi, ridicat de Apolon în locul unde omorâse pe șarpele Python” (p. 166–167).

Bezsonov — Piotr Alekseevici Bessonov (Bezsonov, 1828—1898) — filolog și folclorist rus, editor de cântece populare bulgare și sârbe; autorul îi atribuie observația că în poezia populară a vecinilor românii sunt numiți „Arabi”, iar țara lor „Țara Arabilor” (p. 61, 74).

Bhakti-yoga — *Bhakti-yoga* (sanscr., de la *bhakti*, „participare, iubire, devoțiune”) — calea unirii cu Divinul prin iubire și dăruire față de o formă a lui (*Bhagavad-Gītā* XII). Ivan are „reale calificări pentru yoga devoțională, chiar devoțiunea consecrațională (Bhakti-yoga)”, dar și aceasta e numai pregătitoare (p. 22).

bhûtas — *Bhūta* (sanscr., „ceea ce a devenit”) — cele cinci elemente corporale: eterul (*ākāśa*), aerul, focul, apa și pământul, purcese din cele cinci *tanmātra.* Autorul arată că însoțitorii lui Harap-Alb (Gerilă, Flămânzilă, Setilă, Păsări-Lăți-Lungilă și Ochilă, a cincea esență) desemnează elementele „prin calități”, deci sunt deodată *bhûtas* și *tanmâtras,* adică „*toată* starea umană și nu numai modalitatea corporală” (p. 92—93, 96).

bhûtas, — vezi *bhûtas*.

Binah — A treia *sefirah* a Arborelui cabalistic, „Înțelegerea”, capul coloanei din stânga, al Rigorii.

Blajinii — vezi *Rohmanii*.

blazon — Scutul cu însemnele unui neam, ale unui oraș sau ale unei funcții (fr. *blason*); pentru Lovinescu, o „ființă” geometrică și cromatică, nu o podoabă: smalturile, partițiile și mobilele lui se citesc ca o doctrină. „Blazonul era o reprezentare în simultaneitate a succesiunii temporale, reliefând simbolic potențialitățile-cheie ale unui ciclu” (p. 172); „Blazonul este o secțiune verticală a Athanorului”, sigiliul o secțiune

orizontală, deci „blazonul și sigiliul sunt complementare” (p. 174); blazonul e „un pantacol, un «mic tot»”, cu cele trei regnuri (p. 176). V. *Athanor*.

Boanerges — *Boanerges* (aram., redat în greacă Βοανηργές) — „fiii tunetului”, numele dat de Hristos apostolilor Iacob și Ioan, fiii lui Zevedeu (Marcu 3, 17). „Numele Apostolului Ioan era Boanerges, «Fiul Tunetului»”; Ioan reprezintă doctrina ezoterică, de aceea autorul socotește vânătoarea lui Dragoș parte a „tezaurului de mituri ale bisericii iohanite” (p. 196).

borboros — *Bórboros* (gr. βόρβορος, „mâl, noroi, mlaștină”) — la Platon (*Phaidon* 69c) cel neinițiat „va zăcea în mocirlă” (ἐν βορβόρῳ κείσεται) în Hades, iar la Aristofan (*Broaștele* 145–146) nelegiuiții zac într-un mâl veșnic; noroiul Apelor inferioare, starea sufletului cufundat în materie și uitare. Lostrița din descântec e căzută „în «borboros», în mâlul morții și al uitării” (p. 79); moașa taie cordonul care-l mai ținea pe prunc legat de „borboros” (p. 83); mlaștina din care Gheorghe îl scoate pe Dumnezeu e „identică cu «borboros»-ul”, pe care inițiabilii trebuiau să-l străbată pe drumul spre Eleusis (p. 91).

Bour — Bourul (*Bos primigenius*) e taurul sălbatic al Europei, dispărut în sec. XVII: ultimul exemplar a murit în 1627, în pădurea Jaktorów din Polonia. Rom. *bour* vine din lat. *bubalus*. Cronicile îl confundă adesea cu zimbrul (*Bison bonasus*), iar Lovinescu, ca și cronicarii, folosește cele două nume ca sinonime. Capul de bour, cu o stea între coarne, însoțit de roză și de semilună, e stema Moldovei. Legenda descălecatului, pe care o păstrează cronicile, spune că Dragoș, vânând bourul din Maramureș peste munți, l-a ucis la apa căreia i-a dat numele cățelei Molda, înecată acolo. Bourul moldovenesc moștenește un mit universal al taurului: în tauroctonia mithraică zeul înjunghie taurul, iar din sângele lui răsar spicele și via; în tradiția iraniană, taurul primordial e ucis la începutul lumii și din trupul lui ies plantele și animalele; în Vede, Taurul e puterea creatoare care mugește de îndată ce se naște. Coomaraswamy spune că omorâtorul balaurului și balaurul sunt unul în spirit, „în dosul scenei”; pentru Lovinescu, același lucru e adevărat despre vânătorul și vânatul sacru.

Volumele anterioare au pregătit tema. În «Eseuri și amintiri», legenda lui Dragoș e „o specificare a mitului taurin la istoria noastră”, iar sacrificiul veșnic al fiarei „a sacralizat destinul Moldovei”; în «Mitul sfâșiat», zimbrul e „totemul moldovenilor”, „Dumnezeul imanent în Țara Moldovei”, iar limba atârnată a fiarei extenuate e aceeași ca în stema de la clopotnița Putnei. În cartea de față, bourul apare întâi în «Lostrița»: la Baia, după o tradiție locală, „Dragoș l-a «omorât» pe tatăl său, «Bourul Alb», și s-a «însurat» cu țara pe care o întemeiase printr-o hierogamie ce-l unește cu glia-mumă, Cybela” (p. 57). În «Povestea viei», inițiatul trebuie să găsească urmele supranaturalului în ființa lui „cum adulmecă Molda bourul”, prin miros, *vestigium pedi* (p. 119).

Studiul «De la cerbul lunar la bourul solar» face din bour jumătatea solară a perechii care a zămislit Moldova. Taurul e principial în Vede: „sadyo jâto vrișabho roravâti, de-abia născut, Taurul se puse să mugească” (Rig-Veda VII, 101, 1, citat după Coomaraswamy), iar „Bourul lui Dragoș a plecat cu aceeași misiune: crearea unei lumi particulare, a unei țări” (p. 188). Vânătoarea lui Dragoș e apropiată de aceea a lui Mitra, care fugărește Taurul primordial și îl sacrifică în peșteră (p. 188); citită după doctrina yoghină, „Dragoș este dragonul, adică șarpele kundalini”, râul Moldovei e coloana vertebrală mitică a țării, iar „Sacrificatorul și victima sacrificată sunt una; vânătorul și fiara vânată sunt și ei una” (p. 189). Localizările multiple ale morții bourului de-a lungul râului (Humor, Vama, Boureni, Baia) sunt etapele aceluiași mister (p. 190); textul Cronicii anonime, după Ioan Bogdan, e citat întreg (p. 190–191).

„Misterul Bourului a fost de la început depus ca taină în inima unor aleși care și l-au trecut din șoaptă în șoaptă” (p. 193), iar dovada e stema Moldovei din «Divanul» lui Dimitrie Cantemir (1698), cu stihurile dedicatorii puse în fruntea studiului: „Herbul țării, vechii și-au fost ales buăr, / Numele vestindu-i ca tunul prin nuăr” (p. 171). „Vechii” sunt strămoșii arhetipali, ca *pitṛ* hinduși (p. 195); „Este vizibil că aici Cantemir asimilează Numele cu Verbul și Verbul cu mugetul bourului”, reprezentat la Putna „cu vârful limbii atârnând în momentul când expiră”, pronunțând litera M, iar mugetul e „analog unui Fiat cosmogonic” pentru Moldova (p. 196). „Bourul s-a născut în Vede și a murit în Moldova” (p. 197). Repetarea „vestirii” ar arăta o repetiție rituală a Numelui, ca în *mantra-yoga*, deci „o autentică organizație inițiatică” (p. 198), al cărei șef, „Bour, IO, Dragoș, Ștefan cel Mare și Sfânt”, e Domnul nevăzut din spatele celui văzut (p. 200).

Bourul e solar, cerbul lunar: „cerbul și bourul converg într-un punct unde se produce fecundarea” (p. 187), ca Ida și Pingala, iar cerbul mercurial nu poate fi fixat decât „prin suprapunerea unui element complementar sulfuric, cum este Bourul solar” (p. 193). Ca și cerbul, bourul din colinde poartă între coarne un leagăn de mătase cu Ana sau Leana, „fată de împărat” (p. 186–187). Ceaunul de la Gundestrup, cu zeul între un cerb și un taur, e dovada că cele două fiare, „fuzionând, produc un al treilea termen” (p. 201), iar „Adevărata, suprema vânătoare a lui Dragoș gonește undeva în zodiac, prin codrii de azur, fără început, fără sfârșit, omorând în fiece clipă Bourul” (p. 193).

Bourul — vezi *Bour*.

Bourul Alb — Bourul Alb — în legendele moldovenești, Tatăl și Strămoșul Moldovenilor, care rătăcește pe Ceahlău și se arată numai aleșilor; păzit pe Căliman de neamul Huțanilor. Autorul bănuiește că „în Moldova a existat o organizație inițiatică cu acest nume” și leagă bourul (*urus,* inversat *suru*) de Taurul primordial (p. 58; p. 76).

Brahma Nirguna — *Brahma nirguṇa* (sanscr., „Brahma fără calități”) — Absolutul dincolo de orice determinare, de care nu se poate spune nimic, față de *Brahma saguṇa,* Principiul „cu calități” (*Īśvara*), primul care se poate numi. Autorul îl recunoaște în zeul suprem al dacilor, „fără nume, fără calificare” (p. 35), căruia nu i se dă decât numele reprezentantului său, Zalmoxis (p. 36).

Brahmânda — *Brahmāṇḍa* (sanscr., „oul lui Brahmā”) — Oul lumii, macrocosmul, ale cărui două emisfere sunt cerul și pământul; corespondentul lui în microcosm e *piṇḍa.* Autorul spune că Harap-Alb și Spânul, perechea „negru—alb”, simbolizează „cele două emisfere ale lui *Brahmânda,* sau ale lui *pinda*” (p. 82).

Brahmarandra — „Crăpătura lui Brahma” — deschiderea din creștetul capului pe unde suflul subtil iese spre lumile de sus.

Brocelianda — Brocéliande — pădurea fermecată a romanelor arturiene, în Bretania, unde trăiește Merlin; autorul o numește, ca și Sybaris, „Pădurea Mistrețului” (p. 75), interpretare simbolică.

Buraq — Animalul înaripat pe care Profetul a străbătut cerurile în noaptea călătoriei (arabă).

Burebista — Burebista (domnește c. 82—44 î.Hr.) — regele care a unificat triburile geto-dace, sfătuit de marele preot Deceneu. Cartea îl face „contemporan cu August” (p. 37); de fapt a fost contemporan cu Caesar, ucis ca și el în 44 î.Hr. Autorul îi apropie numele de rădăcina *bar/var* a Mistrețului (p. 75).

Buricul Pământului — „Buricul Pământului”, „Osia Lumii” — numele populare ale centrului lumii, pe care autorul le găsește date vârfului Omului (p. 21, 35) și, în legende și ghicitori, Mărului roșu și Muntelui Sfânt cu mânăstirea de maici; la întrebarea „Unde

este Buricul Pământului?” ghicitoarea răspunde „În mine-însumi” (p. 50). Novac vrea „să tragă o brazdă peste Buricul Pământului” (p. 43). Echivalentul grecesc e *omphalos.*

Böhme — Jakob Böhme (1575—1624) — mistic și teosof german, cizmar din Görlitz, autorul *Aurorei* (1612) și al *Mysterium Magnum;* autorul îi atribuie expresia „Principiu de Sezisabilitate”, dublul aspect al Pietrei și al Sării (p. 81).

caduceului — Caduceul (lat. *caduceus*, gr. κηρύκειον) — toiagul lui Hermes, cu doi șerpi încolăciți în sens opus în jurul unei axe și cu două aripi; după mit, Hermes a despărțit cu nuiaua doi șerpi care se luptau, iar ei s-au înfășurat armonios pe ea. Imaginea celor două curente cosmice armonizate în jurul Axei: crucifixul dintre coarnele cerbului „este o variantă a caduceului lui Hermes, Ax Median în jurul căruia se încolăcesc simetric și complementar cele două mari curente subtile numite în Yoga Ida și Pingala în jurul lui Sușumna” (p. 179).

Călătorie sprâncenată — Urare populară de drum bun („călătorie cu sprâncene”, adică frumoasă, aleasă). La Creangă, boierul îl petrece pe Ivan cu „Călătorie sprâncenată [...] De rămâneai îmi erai ca un frate; iară de nu, îmi ești ca doi” (p. 27).

Căliman — Căliman (Munții Călimani, în Carpații Orientali) — pentru autor, munte sacru și totodată nume al unei Ființe: *Căli-man* ar fi latinul *Caelus Manus,* „Cerul Bun”, deci „Regele Cerului”, una din cele zece denumiri ale Regelui Lumii (p. 32—33, 41, 63, 74); acolo, în „Țara de dincolo de negură”, s-ar fi retras Huțanii cu Bourul Alb (p. 58). Etimologia e simbolică; cartea scrie și *Cali-man, Caliman.*

Calul năzdrăvan — Calul năzdrăvan — calul fermecat al basmelor, care vorbește, zboară și sfătuiește; are șase sau douăsprezece aripi și e, spune autorul, „adevăratul erou, cheia de boltă a poveștilor populare”, „forța vie a stăpânului său”, simbol solar și „avataric” (p. 67, 71). În citirea lui, e *Shakti* eroului: gloaba răpciugoasă care mănâncă jăratec e Puterea captivă într-o materie vulgară (p. 80); la Perseu îi corespunde Pegas (p. 86).

Calul Năzdrăvan — vezi *Calul năzdrăvan*.

Camille Jullian — Camille Jullian (1859—1933) — istoric francez, autorul *Histoire de la Gaule* (1908—1926); autorul îi atribuie ideea unui stat al viitorilor celți pe țărmul Balticii, pe verticala migrației hiperboreene (p. 16).

Caraiman — Caraiman (vârf al Bucegilor, 2384 m) — pentru autor, ca și Călimanul, munte sacru și nume divin: *Carai-man, Cerus Manus,* „Domnul tunetului și al fulgerului” (p. 32—33, 41); pe platoul lui stau altarele numite *Babele* (p. 34). Etimologia e simbolică.

carboave — Plural de la *carboavă* (din rus. *карбованец*, ucr. *карбованець*, „rublă de argint bătută”, de la *карбовать*, „a crestă, a bate monedă”), monedă rusească de argint care a circulat în Moldova în timpul ocupațiilor rusești. Ivan primește la liberare „două carboave de cheltuială” (p. 17) și le dă cerșetorilor de la cele două capete ale podului (p. 21–22). Pentru autor, carboavele sunt „Sol și Luna din Athanorul alchimic”, izvorul „dublei puteri de a lega și a dezlega” a turbincii (p. 23, 27).

Carul Mare — Ursa Mare, constelația celor șapte stele care se rotește în jurul Polului; în India *sapta-ṛkṣa*, locuința celor șapte *ṛṣi*; după o tradiție chineză citată de Guénon, la început „Balanța cerească”. Puii de aur, când sunt șapte, pot reprezenta „stelele Carului Mare” (p. 98); în tradiția atlantă, Ursa Mare e înlocuită de Pleiade (p. 110); Carul Mare și Carul Mic formau talgerele unei Balanțe al cărei ax era Dragonul (p. 111); cerbul din colindă îl trage pe Manu într-un car „ce nu poate fi decât Carul Mare, rotindu-se în jurul Polului” (p. 183).

Caucas — Caucazul — muntele pe care a fost înlănțuit Prometeu; autorul deosebește trei Caucazuri, polar, dacic și asiatic, și adună mărturii (Florus, Iulius Honorius, o inscripție de la Olt, cronica lui Nestor) despre un Caucaz în Tracia și în Dacia (p. 31—32, 43).

Causa Prima — „Cauza Primă” (lat.) — în scolastică (Toma de Aquino, *Summa theologiae* I, q. 2, a. 3, „a doua cale”), cauza necauzată de care atârnă tot lanțul cauzelor secunde. Mitul oedipian e „reflexul invers al creațiunii și consistă în suprimarea violentă a cauzelor secunde care stau între noi și Causa Prima” (p. 46).

ceacrele — Cakra (sanscr. *cakra*, „roată, cerc”; „ceacră” în transcrierea autorului) — centrele subtile așezate de-a lungul coloanei, de la *mūlādhāra* la *sahasrāra*, închipuite ca lotusuri cu un număr de petale; șase propriu-zise, plus al șaptelea, din creștet. Șarpele kundalini „Străbate centrele subtile (ceacrele) ce le întâlnește în cale, le deschide (activează)” (p. 189); „Șapte sunt centrele pe care le străbate Kundalini” (p. 159).

Centrul Suprem — La Guénon (*Le Roi du Monde*, 1927), reședința nevăzută a autorității spirituale supreme, care păstrează Tradiția Primordială și din care purced, prin filiație, centrele secundare ale tradițiilor particulare; numele lui succesive sunt Tula, Agarttha, Luz, Salem, Insula Albă. În basm e Raiul, iar Ivan Turbincă face parte din „acoperirea” lui exterioară (p. 16); „Dacă Centrul Suprem este inviolabil în el însuși, cum i-o arată calificativul lui sanscrit (Agarttha)”, acoperirile lui nu sunt (p. 16). Tula e numele Centrului Suprem care regentează ciclul (p. 109, 111); centrele secundare „roiesc din Centrul Suprem” sau se revoltă împotriva lui (p. 152). V. *Agarttha*.

Cerber — Câinele cu mai multe capete (trei, la autorii clasici; cincizeci, la Hesiod) care păzește intrarea Hadesului, primindu-i pe morți și neîngăduindu-le să iasă (Hesiod, *Teogonia* 310–312, 769–774). Darabana Talpei iadului e făcută dintr-o piele de câine: „Cum suntem în Infern, fiara nu poate fi decât cânele Abisului, Cerber”, iar bătăile darabanii „sunt același lucru cu lătrăturile lui Cerber”, care îl expulzează pe Ivan din Hades (p. 36).

Cerbul — Cerbul e unul din animalele cele mai încărcate de simboluri ale lumii vechi. Pentru că își leapădă și își înnoiește în fiecare an coarnele, el e chipul reînnoirii ciclice și al „pomului vieții” care încolțește din capul lui; fuga lui iute îl face semnul trecerii și al timpului care nu se lasă prins. În alchimie e unul din numele Mercurului filozofal, principiul volatil, umed, lunar, feminin, complementar Sulfului: jocul de cuvinte *Cervus fugitivus* / *Servus fugitivus*, „cerbul fugar” și „robul fugar”, îl desemna pe Mercur, greu de fixat; în *Liber de lapide philosophico* al lui Lambsprinck (1599), cerbul și unicornul din pădure închipuie sufletul și spiritul. Psalmul 41 (42), 1 („Precum dorește cerbul izvoarele apelor”) l-a făcut chipul sufletului însetat de Dumnezeu. Legenda Sfântului Eustațiu (Placida), ofițer roman căruia, la vânătoare, i s-a arătat un cerb cu crucifixul luminos între coarne, a fost transferată în sec. XV asupra Sfântului Hubert, episcop de Liège (sec. VIII), patronul vânătorilor. La celți, zeul cornut Cernunnos, cu coarne de cerb, apare pe ceaunul de la Gundestrup. În colindele românești, cerbul trece apele purtând între coarne un leagăn de mătase.

Lovinescu își așază studiul «De la cerbul lunar la bourul solar» sub semnul alchimiei: titlul „are un sens strict alchimic, indică, deci, o trecere de la contrarietate la complementaritate, de la potență la act” (p. 176). Punctul de plecare e sigiliul gotic al orașului Baia, descris după Emil Vârtosu: un cerb trecând, iar în lobul de sus al trifoiului, capul lui tăiat, privind din față, „un «Masacru» de cerb”, cu un crucifix între coarne (p. 176). „Cerbul poartă între coarne un crucifix. Acesta reprezintă un principiu unificator al dualității simbolizate de cele două coarne, la dreapta și la stânga lui” (p. 178), o variantă a caduceului, axa în jurul căreia se încolăcesc Ida și Pingala (p. 179).

„Cerbul fugar este în mod esențial un simbol al fluenței universale”, iar crucea e elementul ei de fixare (p. 179). Din pricina sprintenelei lui, „cerbul este unul din simbolurile cele mai obișnuite ale mercurului filosofal în alchimie. De unde, jocul de

cuvinte clasic Cervus fugitivus, Servus fugitivus, designațiune curentă a mercurului” (p. 179). „Or, tăierea capului cerbului este tocmai «fixarea volatilului»” printr-o lovitură de sabie, simbol solar și axial; „Fuga cerbului înseamnă fuga timpului, succesiunea clipelor și este transmutată în simultaneitate” (p. 179–180). „Din cauza preschimbării anuale a coarnelor, cerbul este un simbol al primenirii lumii, a lui Renovatio Mundi” (p. 180). Același arhetip îl găsește în «Harap-Alb»: Spânul îl trimite pe erou după pielea Cerbului bătută cu pietre scumpe, Sfânta Duminecă îi dă sabia lui Statu-Palmă, iar Harap-Alb taie capul cerbului din groapa de lângă izvor, care e „Fons terribilis” al textelor hermetice (p. 180–181): „Și făuritorii sigiliului de la Baia și Creangă au avut ochii asupra aceluiași arhetip supratemporal, mitic” (p. 181). Tăierea capului ilustrează imperativul alchimiei hinduse: „«Trebuie omorât Mercurul!»” (p. 185).

„Cerbul este identic cu Mercur, iar din cauza labilității sale este psihopomp, conducător de suflete, de pe un tărâm pe altul”, dar și „purtător de permanențe spirituale”, ca în cerbul Sfântului Hubert și al Sfântului Eustațiu, unde „cerbul nu este numai un zeu ci întregul univers” (p. 182). O colindă din antologia Monicăi Brătulescu îl arată făgăduind lui Manu să-l poarte peste munți, „întocmai ca și Matsya Avatara pe Manu Vaivasvata” (p. 182): „Aici, cerbul trage pe Manu într-un car ce nu poate fi decât Carul Mare, rotindu-se în jurul Polului” (p. 183). În alte colinde, cerbul poartă între coarne un leagăn de mătase, „element de continuitate, de permanență între doi cicli consecvenți” (p. 186).

Cerbul e jumătatea lunară a perechii care a zămislit Moldova: „Pe când cerbul e lunar, bourul e totdeauna solar, împlinindu-se unul pe altul: cerbul și bourul converg într-un punct unde se produce fecundarea” (p. 187). În nota despre interpretarea lui Eliade, autorul cere să nu fie confundate: „Or, una e vânătoarea cerbului și alta vânătoarea bourului, după cum una e Ida, alta Pingala”; cerbul „dispare, evanescent din cauza naturii sale mercuriale” și „Poate fi fixat numai prin crucea ce i se pune între coarne, fie prin tăierea capului, fie prin suprapunerea unui element complementar sulfuric, cum este Bourul solar” (p. 193). „Cerbul lunar gonește spre Baia, probabil dinspre sud, vehiculat de sașii” veniți pe Valea Trotușului, iar la Baia se întâlnește cu bourul gonit dinspre nord (p. 201).

Cervus fugitivus — „Cerbul fugar” (lat.) — nume al Mercurului alchimic, prin jocul de cuvinte cu *Servus fugitivus*, „robul fugar”, Mercurul volatil și ubicuu care trebuie „fixat”. Din cauza „tendinței lui de fugă și evadare, cerbul este unul din simbolurile cele mai obișnuite ale mercurului filosofal în alchimie. De unde, jocul de cuvinte clasic Cervus fugitivus, Servus fugitivus” (p. 179). V. *Cerbul*.

Cetatea Soarelui — „Civitas Solis” — cetatea ideală a lui Campanella, apropiată de autor de „citadela solară” a rosacrucienilor.

Chakravarti — „Cel care învârte roata” (sanscr.) — Monarhul universal, nemișcat în centrul roții lumii.

chelfăneală — Chelfăneală (fam.) — bătaie zdravănă, scărmăneală; derivat de la *a chelfăni*, „a bate”. Sf. Petru se teme de Ivan, căci „am mai mâncat eu odată de la unul ca acesta o chelfăneală” (p. 21); a doua zi, Ivan le trage dracilor, în fața curții, „o chelfăneală” de se jură că nu mai vin (p. 27).

chrisma — Monograma lui Hristos, din literele grecești X și P suprapuse; semnul de pe *Labarum*-ul lui Constantin.

Chrismul — vezi *chrisma*.

Ciakravarti — *Cakravartin*, în sanscrită, înseamnă „cel care învârte roata”. Monarhul universal nu împinge roata lumii de pe margine, ci stă în butucul ei: tocmai pentru că

nu se mișcă, o poate mișca pe toată. În acel punct nu mai există nici o pereche de contrarii, nici aceea dintre autoritatea sacerdotală și puterea regală; de aceea Monarhul universal este în chip necesar Rege și Pontif — *rex idem hominum Phoebique sacerdos*, cum spune Vergiliu despre regele Anius.

Funcția lui este să facă să domnească pacea peste tot pământul, *sārvabhauma*; dar pacea, în înțeles tradițional, nu e lipsa războiului, ci echilibrul, adică dreptatea Balanței. Așa se leagă, în cartea de față, *Ciakravarti* de Melchisedec, regele Salemului, de Traian „drept judecător” și de *alto Arrigo* al lui Dante, căruia poetul îi păstrează tronul cu coroană în mijlocul Rozei cerești.

Ciakravarti, — vezi *Ciakravarti*.

Ciang — Transcrierea franceză veche (*Chang*) a numelui dinastiei Shang (c. 1600–1046 î.Hr.), prima dinastie chineză atestată arheologic, vestită pentru vasele rituale de bronz. Masca *t'ao-t'ie* „este foarte veche în China, deoarece se găsește în bronzurile dinastiei Ciang” (p. 30).

Cimerieni — Popor nomad din stepele nord-pontice, pomenit de Homer, care îi așază la marginea lumii, în ceață și noapte (*Odiseea* XI, 14–19), și de Herodot (IV, 11–12), alungat de sciți spre Asia Mică în sec. VIII–VII î.Hr. Autorul atrage atenția „asupra asonanței lui Sumedru cu Sumerieni, mai ales cu Cimerieni, care au populat locurile acestea în adânca preistorie” (p. 129).

Ciubăr Vodă — Nume de domn moldovean atestat o singură dată în istorie: Grigore Ureche scrie, între urmașii lui Alexandru cel Bun, că „dupre moartea lui Pătru vodă, au domnitu Ciubăru vodă 2 luni” (1448). Unii istorici l-au socotit o scăpare de condei, alții l-au identificat cu Csupor, căpitanul trimis în Moldova de Iancu de Hunedoara — iar ungurescul *csupor* înseamnă „ceașcă, cupă”, ceea ce îl pune, prin numele lui, în rândul „conținătoarelor”.

În folclor rămâne o zicală („de pe vremea lui Ciubăr Vodă”, adică din vremea când lumea era întoarsă pe dos) și un joc de copii. În literatura cultă apare de trei ori la depărtări care nu par întâmplătoare: la Constantin Stamati, în *Povestea poveștilor* (1843), ca tată al lui Bogdan întemeietorul; la Costache Negruzzi, în scrisoarea *Pâcală și Tândală* (1842); la Vasile Alecsandri, în *Despot Vodă* (1879), unde măscăriciul e cel care face și desface domnia. Creangă îl strecoară, fără nici o nevoie literară, în fraza dintâi din *Moș Nichifor Coțcariul.*

Din toate acestea Lovinescu scoate o funcție, nu un om: domnul legitim și perpetuu al Moldovei, ocultat sub masca bufonului, care se arată în ceasurile grele și va reveni la sfârșitul ciclului. Formula care i se potrivește e cea medievală a regelui Arthur, *vivit non vivit.*

Claudio Mutti — Claudio Mutti (n. 1946) — orientalist și editor italian, care a descoperit, tradus și prefațat studiul lui Geticus în *Dacia iperborea* (Edizioni all'insegna del Veltro, Parma, 1984) (p. 7; nota 702).

Clavelle — Marcel Clavelle (1905—1988) — colaborator apropiat al lui Guénon, care a semnat în «Le Voile d'Isis» și «Études Traditionnelles» cu pseudonimul Jean Reyor și a condus multă vreme revista; Guénon scrie că și „M. Clavelle” găsește lucrarea lui Lovinescu „foarte interesantă” (p. 8). Articolele lui Jean Reyor sunt citate în notele 2002 și 6007.

Cloșca cu pui — Numele popular românesc al Pleiadelor, roiul de stele din constelația Taurului, închipuite ca o cloșcă de aur cu puii ei; în «Povestea găinușii de aur», pasărea de aur din vârful pomului cu puii ei, probabil șase, „reprezintă constelația zodiacală

Cloșca cu pui (Pleiadele 1+6)” (p. 98), iar Dumnezeu i-o arată lui Gheorghe pe cer (p. 103, 106). V. *Pleiadele*.

coagula — Închegarea, strângerea la un loc; împreună cu *solve*, cele două lucrări care fac și desfac lumile.

coagula, — vezi *coagula*.

coagula-solve — „Coagulează — dizolvă” (lat.) — deviza alchimică (de obicei în ordinea *solve et coagula*) a celor două operații complementare ale Operei: „fixarea volatilului” și „volatilizarea fixului”; pe plan cosmic, expansiunea și contracția, viața și moartea, sistola și diastola. Dualitatea Devenirii, „acest Coagula și Solve”, pornește din Paradisul pământesc, la intersecția Axei cu planul nostru (p. 38); centrul spiritual extrage chintesența circumferinței și o redă lumii „printr-o dublă mișcare complementară, coagula-solve” (p. 58); fixarea Cerbului și înecarea Bourului sunt „cele două faze ale lui coagula-solve” (p. 179).

Colinde — Colindele — cântecele rituale cântate de copii și flăcăi din casă în casă la Crăciun, Anul Nou și Sfântul Ion; numele vine, prin sl. *koleda,* din lat. *calendae* (p. 25). Autorul le socotește „tot ce e mai misterios în poezia populară română”, de origine „proto-pelasgică”, și le citește personajele ca zei: Apollo, Saturn, Latona, Gaia, Diana, Ianus (p. 25—29, 38—41).

collegia fabrorum — *Collegia fabrorum* (lat., „colegiile meșterilor”) — breslele constructorilor din Roma antică, puse, după Guénon, sub patronajul lui Ianus și socotite înaintașe ale masoneriei operative. Autorul le invocă pentru a arăta că simbolismul „masonic” al legendei Meșterului Manole nu trebuie pus pe seama unei influențe apusene (p. 55).

Collegia Fabrorum — Colegiile meșterilor din Roma, bresle cu caracter inițiatic, prin care au trecut în creștinism simboluri mai vechi.

Comosicus — Comosicus — urmașul lui Deceneu, care a fost deodată rege și mare preot al geților, după Iordanes (*Getica* XI, 73); cartea îl pune pe seama lui Dion Chrysostomul, a cărui *Getica* pierdută l-a folosit pe Iordanes. Pentru autor, dovadă că *sarabii* cumulau funcțiunea sacerdotală și pe cea regală (p. 37).

Conjunctio — „Unirea” (lat.) — nunta alchimică a Sulfului și a Mercurului, a Soarelui și a Lunii, a Regelui și a Reginei, după despărțirea și purificarea lor (*Separatio*); în *Rosarium philosophorum* (1550), cuplul regal în baie. După despărțirea veninului în șarpe, „Urmează apoi Conjunctio, reunificarea părților purificate în prealabil”, operație „yoghină și strâns legată de tehnicile deșteptării lui Kundalini” (p. 151).

crancalâcuri — Crancalâcuri (reg., pl.; termen al lui Creangă, de origine turcească, nesigură) — umblete fără rost, pozne, chefuri. Sf. Petru îl întreabă pe Ivan: „Ei, Ivane, doar te-i sătura acum de umblat prin lume, după crancalâcuri?” (p. 37).

cvadratura cercului — Problema construirii, cu rigla și compasul, a unui pătrat de arie egală cu a unui cerc (imposibilă, cum a arătat Lindemann în 1882); în hermetism, figura trecerii de la Cer (cercul, mișcarea, timpul) la Pământ (pătratul, stabilitatea, spațiul), deci a „spațializării” Timpului. Autorul deschide cartea cu ea: finalitatea unei inițieri cavalerești e „suprimarea condiției temporale prin spațializarea ei, tehnic vorbind prin cvadratura cercului” (p. 7); inelele șarpelui pot deveni, printr-un „procedeu de cvadratură”, o grilă și apoi Materia discontinuă (p. 164).

Cybela — Cybela (gr. Κυβέλη, lat. *Cybele*) — Marea Mamă frigiană, „Mama zeilor” (*Magna Mater*), zeița pământului și a munților, cu cultul ei de la Pessinus adus la Roma în 204 î.Hr. Dragoș se „însoară” cu țara întemeiată „printr-o hierogamie ce-l unește cu glia-

mumă, Cybela” (p. 57); Kybele, Mama Zeilor, „era înconjurată de roiuri de albine”, deci „era o regină a albinelor” (p. 71).

Dacia felix — *Dacia felix* (lat., „Dacia fericită”) — epitetul provinciei romane pe monede și inscripții. Autorul vorbește de o „divinitate colectivă dacică” cu acest nume, asimilată cu Gaia și numită în legende Dochia, Deciana, Baba Gaia (p. 34).

darabană — Darabană (din tc.) — tobă. La Creangă, Talpa iadului o face dintr-o putină, o piele de câine și două bețe și o bate „ca de război” (p. 34). Autorul o apropie de toba Rheei la peștera Nopții (p. 35), iar bătăile ei „sunt același lucru cu lătrăturile lui Cerber” (p. 36).

Dea Syra — *Dea Syria* (lat., „Zeița siriană”), Atargatis — zeița din Hierapolis, venerată și în Imperiul roman. Autorul o pune între numele Sfintei Duminici, „Zeița Solară” (p. 79), și numește Ostrovul Verde „«Siria», Locuința Zeului Solar” (p. 84), după articolul lui Guénon «La Terre du Soleil» (nota 2005), unde *Syria* e „Țara Soarelui”.

Deceneus — Deceneu (gr. Δεκαίνεος) — marele preot al geților în vremea lui Burebista, care, după Strabon (VII, 3, 11), i-a convins pe daci să-și taie viile; Iordanes (*Getica* XI) îl face învățătorul lor în filozofie și astronomie. Autorul vede în interdicția viei apărarea doctrinei „uranice și apolinice” de influențele dionisiace (p. 37).

demischie — Demischie (pop.) — damaschină, de Damasc: despre sabia din oțel damaschinat, cu desene în valuri, foarte prețuită în Orient. În balada «Mistricean», voinicul din Ceobâlcie vine „Cu sabia demischie, / Pistoale de Veneție” (p. 163); mai departe, „Săbioara și-o scotea, / La mischie o dregea” (p. 167).

Demiurg — „Meșterul lumii” (gr. δημιουργός, literal „lucrător pentru popor”) — la Platon (*Timaios* 28a–30c), artizanul divin care plăsmuiește cosmosul privind spre modelele veșnice; la gnostici, un creator inferior. Constelația Vărsătorului e privitoare „la Dumnezeu ca Demiurg care varsă Apele Superioare, cerești, în cele Inferioare, pământești” (p. 70).

Densușianu — Nicolae Densușianu (1846—1911) — istoric, autorul *Daciei preistorice* (postumă, 1913), care susține vechimea și centralitatea civilizației pelasgo-dace; din ea e luată „o mare parte a materialului brut” al studiului, cum spune nota editorilor (p. 9—10; nota 1021).

deritmia — Neologism al autorului (din gr. *de-* privativ, după fr. *arythmie*, și ῥυθμός): ruperea ritmului, ieșirea din ritmul cosmic. Printre cauzele destituirii lui Ivan din funcția de „vătaf al lumii”: „nemăsura (hybris), deritmia, incapacitatea de a prinde natura exactă a lumii între cei doi poli ai ei” (p. 41).

Deus patibilis — „Dumnezeul pătimitor” (lat.; forma obișnuită: *passibilis*) — formula paradoxului hristologic: Sf. Ignatie al Antiohiei (*Către Efeseni* 7, 2) îl numește pe Hristos „întâi pătimitor și apoi nepătimitor”. Dumnezeul scos din mlaștină, liniștit și curat, amintește „doctrina creștină a celor două naturi din Hristos: Dumnezeul suferitor (Deus patibilis) nu afectează pe Dumnezeul transcendent, impasibil” (p. 96).

Deva — Puterile de sus, luminoase, ale manifestării, în luptă și în complementaritate cu *Asura*.

dextră — Dextra (lat. *dextra*, „dreapta”) — în heraldică, partea dreaptă a scutului din punctul de vedere al purtătorului, adică stânga privitorului; partea de onoare. Orice scut se structura pe dualitatea Sol-Lună, „pe bunul motiv că avea o «dextră» și o «senestră»” (p. 194).

dharma — *Dharma* (sanscr., „ceea ce susține”, de la *dhṛ*, „a ține”) — legea, rânduiala proprie a unei ființe, a unei caste și a unei lumi, conformitatea ei cu ordinea universală; *sanātana dharma*, „Legea perenă”, e numele pe care tradiția hindusă și-l dă sieși.

Prefața spune că pentru popoarele arhaice sacrul și mitul „constituiau *dharma* lor, legea universală, unitatea macro și microcosmosului” (p. 10).

Dharma — *Dharma* (sanscr., din rădăcina *dhṛ-*, „a ține, a susține”) — legea, ordinea care susține lumea, și totodată natura proprie a fiecărei ființe, conformitatea ei cu rostul ei; corespondentul vedic e *ṛta*. *Sanātana dharma*, „Legea perenă”, e numele pe care tradiția hindusă și-l dă sieși; Coomaraswamy o traduce prin „Justiție”, în sensul platonician al lui *dikaiosýnē*. Supremul nu „face ce vrea”, „pentru că El e cel ce dă Dharma (Lege cosmică) ce nu poate fi modificată” (p. 53).

dhikr — „Pomenirea” (arab.) — repetarea numelui divin în tarikaturile musulmane; corespondentul musulman al lui *japa.*

dhulqarnain — „Cel cu două coarne” — numele coranic al lui Alexandru, stăpân peste Răsărit și Apus.

Dioscuri — Dioscurii (gr. Διόσκουροι, „fiii lui Zeus”) — Castor și Polux (Polydeukes), frații gemeni, unul muritor și celălalt nemuritor, care și-au împărțit nemurirea trăind pe rând în cer și în Hades; chip al celor două naturi ale omului și al celor două emisfere. Prefața îi numește pe Creangă și Eminescu „cei doi Dioscuri” ai spiritualității românești (p. 12); autorul numește la fel perechea Harap-Alb—Spânul, „Negru” și „Alb” (p. 83).

Dochia — Dochia (Baba Dochia) — figura mitică a babei care, urcând cu oile pe munte la început de martie, se pietrifică împreună cu ele; stânci „ale Babei” se arată pe Ceahlău și în Bucegi (Babele). Pentru autor, *Dochia, Deciana, Baba Gaia* sunt numele populare ale Daciei înseși, divinitatea colectivă *Dacia felix* asimilată cu Gaia, iar Babele de pe platoul Caraimanului sunt altarele ei, variantă a mitului Niobei (p. 34).

Dochia, — vezi *Dochia*.

dorje — *Dorje* (tib. *rdo rje,* „stăpânul pietrelor”, adică diamantul) — echivalentul tibetan al sanscritului *vajra,* fulgerul-diamant: unealta rituală a budismului tantric, simbol al puterii spirituale indestructibile și al axei. Despre Harap-Alb căzut în robia Spânului autorul spune că și-a păstrat Calul: „N-a lăsat să-i cadă *dorje* din mâini” (p. 82).

Dragoș — Dragoș — voievodul maramureșean care, după cronici, a descălecat în Moldova vânând un bour, cu câțeaua Molda, și a întemeiat cetatea Baia (domnie istorică c. 1347—1354). Autorul citește legenda alchimic: Dragoș e „Drago, Uroboros-ul”, bourul e Sulful, Molda Mercurul, înecul lor e „realizarea Materiei prime polarizate” (p. 57—58; nota 4003).

dreipass — *Dreipass* (germ., termen de arhitectură gotică) — „trilob”, ornament din trei arce de cerc înscrise într-un cerc. Sigiliul Băii are „În câmp un cadru gotic trilobat în trifoi (dreipass)” (descrierea lui Emil Vârtosu, citată la p. 176); trifoiul e un ternar, iar vârfurile și racordurile loburilor dau Pecetea lui Solomon (p. 177–178).

Duonus Cerus — *Duonus Cerus* (lat. arhaic, „Bunul Creator”) — invocație din *Carmen Saliare,* imnul preoților salii, păstrată de Varro: *duonus Cerus es, duonus Ianus.* Autorul o pune alături de *Caelus Manus* și de *Iancus* și găsește corespondentul ei în „Domnul Cer” al poeziei populare, Căliman și Caraiman (p. 32, 34).

Dwapara yuga — A treia vârstă a unui ciclu, înaintea celei de fier; vârsta de aramă.

Dwapara Yuga — *Dvāpara-yuga* (sanscr., „vârsta a doua [aruncare de zar]”) — a treia dintre cele patru vârste ale ciclului, după *kṛta-* (sau *satya-*) și *tretā-yuga*, înaintea vârstei întunecate, *kali-yuga*; corespunde vârstei de aramă a lui Hesiod (*Munci și zile* 143–155) și a lui Ovidiu (*Metamorfoze* I, 125–127). „în Vârsta de Aramă, în Dwapara Yuga, s-au întâmplat primele și principalele răzvrătiri ale războinicilor, ale Fiilor Ursului, contra autorităților spirituale” (p. 64).

Dwapara yuga, — vezi *Dwapara yuga*.

dwija — *Dvija* (sanscr., „de două ori născut”) — membrul celor trei caste superioare, după inițierea prin învestirea cu șnurul sacru (*upanayana*), socotită a doua naștere; prin extensie, inițiatul. Mistricean trebuie să intre prin „gaură de Șarpe” în pântecele de maică, „regressum in utero, fără de care nu poate exista un dwija, om de două ori născut” (p. 157–158).

El Elion — „Dumnezeul cel Preaânalt” (ebr.), numele sub care Melchisedec îl binecuvântează pe Avraam.

El-Elion — *ʾĒl ʿElyōn* (ebr. אֵל עֶלְיוֹן) — „Dumnezeul Cel Preaînalt”, numele sub care îl slujește Melchisedec, „preot al Dumnezeului celui Preaînalt” (Facerea 14, 18–20). A înfige copilul în ax „este a-l oferi jertfă celui Prea Înalt (El-Elion)” (p. 55); numele revine în textul biblic citat după Guénon (p. 165).

Eleusis — Eleusis (gr. Ἐλευσίς) — orașul de lângă Atena, sediul Misterelor Demetrei și ale Persefonei, la care se mergea în procesiune pe Calea Sacră. „Inițiabilii ce mergeau din Athena spre Eleusis trebuiau, în timpul procesiunii, să străbată un astfel de «borboros»” (p. 91).

Elixirul de Viață Lungă — Licoarea alchimică a vieții prelungite sau a nemuririi, roada Pietrei filozofale în aplicarea ei medicinală (*elixir vitae*, din arab. *al-iksīr*). „Bătrânii alchimiști numeau Elixirul de Viață Lungă un «ulei superesențial»”, iar vinul nobil maturat curge „ca un ulei în pahar” (p. 127).

entelehia — Entelehia (gr. ἐντελέχεια, de la ἐν, τέλος, ἔχειν, „a-și avea scopul în sine”) — la Aristotel (*Despre suflet* II, 1, 412a), actul desăvârșit al unei ființe, împlinirea formei ei; sufletul e „entelehia primă a unui corp natural”. Dumitru pornește spre Mânăstirea Albă să-l găsească pe pustnicul „care-i va descoperi entelehia proprie, Vărsătorul umanizat” (p. 117).

Eros Protogonos — „Erosul Întâiul-născut” (gr. Ἔρως Πρωτόγονος) — în teogoniile orfice, Eros-Phanes, zeul luminos ieșit din oul cosmic, care trăiește cu Noaptea primordială în peștera ei, la intrarea căreia Rhea (Adrasteia) bate din timpan ca să atragă atenția asupra oracolelor zeiței (fragmentele orfice, ed. Kern). Autorul vede în Talpa iadului care bate darabana la poarta iadului o contaminare a acestui mit: Noaptea „a dat naștere lui Eros Protogonos cu care a trăit apoi în peștera Abisului; la intrarea peșterii, mama universală Rhea stătea de pază bătând într-o tobă” (p. 35).

Erychtonios — Erichthonios (gr. Ἐριχθόνιος) — rege mitic al Atenei, născut din Gaia din sămânța lui Hefaistos, crescut de Atena, cu trup jumătate om, jumătate șarpe; confundat adesea cu Erechtheus (cf. p. 72). Blestemul mamei îl face pe Mistricean să recupereze primordialitatea, „ca pe toți fiii Gaiei, Titanii, Erychtonios, unul din primii regi ai Athenei” (p. 150).

Eternul Prezent — *Nunc stans*, „acum-ul stătător” al scolasticilor: prezentul fără durată, care nu e o clipă a timpului, ci veșnicia văzută din timp; la Guénon, „a treia față”, nevăzută, a lui Ianus. În Axa polară, „multiplicitatea și antinomiile ei dispar pentru că le lipsește «domiciliul» și subsistă numai Eternul Prezent” (p. 73).

Etiopia — Etiopia — la autor, nu numai țara africană, ci un nume simbolic al ținuturilor „negre”, adică saturniene și primordiale: „România a fost una din «Etiopii»” (p. 73; nota 6002), iar Etiopia în care zboară Perseu și o eliberează pe Andromeda „neagră” ar fi una din ele (p. 87); verticala Pol—Baltica—Dacia ajunge în Etiopia, „țara lui Kush” (nota 2017).

Făt-Frumos — Făt-Frumos — eroul basmului românesc, „Fecior-Frumos”, predestinatul și eliberatorul, „ales din pântecele maicii sale”, care pleacă după Ileana Cosânzeana,

luptă cu Zmeii și trece pe Tărâmul Celălalt (p. 66—71). Pentru autor, el e „prețioasa «materie»” ascunsă sub haine mizere, aurul filozofal în negrul saturnian (p. 70), iar saltul lui până la coroana fetei Împăratului roșu ilustrează „Calea directă” (p. 71).

Fede Santa — vezi *Fedeli d’Amore*.

Fedeli d’Amore — „Credincioșii Iubirii” — frăția poetică și inițiatică din care au făcut parte Dante și Cavalcanti.

Fedelilor d’Amore — vezi *Fedeli d’Amore*.

Fiat — „Facă-se!” (lat.) — cuvântul creator din Facerea 1, 3, după Vulgata: *Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux*, „Să fie lumină”. „Orice iluminare interioară este un Fiat Lux în noapte, o fulgurație” (p. 155); mugetul bourului e „analog unui Fiat cosmogonic”, „acest Fiat pentru Moldova” (p. 196). Moldovenescul „hie!”, imperativul lui „a fi”, e imperativul „cu care Dumnezeu a creat lumea” (p. 130).

Fiat-Lux — *Fiat lux* (lat., „Să fie lumină!”) — cuvântul creator din Facerea 1, 3. Autorul vede în coborârea Calului năzdrăvan, ca un fulger, din vârful muntelui asupra oștii dușmane „un simbol al *Fiat-Lux*-ului”: Raza cerească care organizează haosul (p. 70; nota 5004).

Filip Arabul — Filip Arabul (Marcus Iulius Philippus, împărat 244—249) — născut, după izvoarele antice, în provincia Arabia (la Shahba, în Siria de azi). Sub domnia lui a început era provincială a Daciei (anul 1 = 246/247), pe care autorul o pomenește. Autorul, după Hașdeu, îl socotește dac și citește „Arabul” ca „Sarabul” (p. 60—61, 74).

Focul viu — Focul obținut prin frecarea a două lemne, aprins la anumite sărbători (lăsatul secului, Sânziene, mai ales Sfântul Dumitru) și socotit sfânt, fiindcă își are obârșia în sine însuși (D. A. Vasiliu, *Focul viu*, 1943, citat de autor). Pentru autor, „o imitație, un substitut, o «amintire» a Rugului Arzător pe care l-a văzut Moise”; „Dumnezeul nostru este un Foc Viu” (Evrei 12, 29) (p. 128). Focurile vii există pe toată aria indo-europeană, de la focurile Sfântului Ion la focul lui Agni, aprins prin mantra *raṃ* (p. 128).

Fons Juventutis — „Fântâna Tinereții” (lat.) — izvorul mitic care redă tinerețea, din *Romanul lui Alexandru* și din legendele medievale ale Preotului Ioan; echivalentul apei vii și al „Tinereții fără bătrânețe” din basmul românesc. Ce sapă Ion Adusu la rădăcina nucului e „«Fons Juventutis» în care se găsește apa «Tinereții fără bătrânețe și a Vieții fără de moarte»” (p. 67).

Fons terribilis — „Fântâna cumplită” (lat.) — în literatura alchimică, fântâna mercurială în care se scaldă Regele și Regina (*Rosarium philosophorum*, 1550, prima gravură, „fons mercurialis”); expresia ca atare n-a fost găsită într-un text hermetic anume. „Fântâna e acea «fons terribilis» de care vorbesc alchimiștii în care se ascunde «Vitriolul»” (p. 59); groapa săpată de Harap-Alb lângă izvor „reactualizează Fântâna Teribilă (Fons terribilis)” sau creează un „sigiliu” (p. 181).

Gaia — Gaia (gr. Γαῖα, „Pământul”) — Pământul primordial, născut după Haos, mama lui Uranos și, cu el, a Titanilor (Hesiod, *Teogonia* 116—138); principiul feminin universal, matricea formelor. Autorul o recunoaște în Sfânta Maria Mare din colinde (p. 28) și în divinitatea colectivă *Dacia felix,* numită în legende *Baba Gaia* (p. 34); Pelasgos s-a născut din *gaîa mélaina,* „pământul negru” (nota 1004).

Gaiei — Gaia (gr. Γαῖα, Γῆ, „Pământul”) — Pământul primordial, născut din Haos, mama lui Uranos și, cu el, a Titanilor (Hesiod, *Teogonia* 116–138). Gheorghe, „lucrătorul pământului”, determină prin sădirea pomului „un ax vertical pe întinderea Gaiei” (p. 87); blestemul îl face pe Mistricean să recupereze primordialitatea „ca pe toți fiii Gaiei, Titanii, Erychtonios” (p. 150).

Găinușa de Aur — Titlul basmului cules de Vasile Popa de la Moș Sandu Rău din Nicorești, comentat în «Povestea găinușii de aur» (p. 85–113), și numele pe care Dumnezeu îl dă constelației în care s-a mutat pasărea de aur: „unde-i vedea un cuibar cu stele, acolo-i «Găinușa de Aur»” (p. 103); „Găinușa” e „numele popular al Pleiadelor” (p. 108). V. *Pleiadele* și *Cloșca cu pui*.

Ganesha — *Gaṇeśa* (sanscr., „domnul cetelor”) — zeul cu cap de elefant, fiul lui Śiva, cel care îndepărtează piedicile și e invocat la orice început; Domnul Cunoașterii, apropiat de Ianus prin funcția de deschizător (Guénon). Autorul îi atribuie culoarea verde și îl recunoaște în Împăratul Verde, apărat de Skanda așa cum Craiul îl apără pe fratele său (p. 77); Sfânta Duminică îi vestește eroului că va fi „Împăratul Verde, *Ganesha-Janus*” (p. 79).

Gerilă — Gerilă, Flămânzilă, Setilă — trei din cei cinci însoțitori ai lui Harap-Alb, făpturi uriașe care sting focul cu gerul lor, mănâncă și beau tot ospățul Împăratului Roș. Pentru autor, distrug pe rând Focul, Pământul și Apa: încercările elementare ale Micilor Mistere (p. 90, 92—94).

Geticus — Geticus („Getul”, lat.) — pseudonimul sub care Vasile Lovinescu a publicat studiul în «Études Traditionnelles» (1936—1937) și sub care a apărut traducerea italiană (1984) și ediția franceză (1987) (p. 7; notele 701—703). Prefața vede în el o formă a „anonimatului tradițional”: autorul „a «devenit» Geticus” (p. 7—8; nota 1021).

Geticus Polus — „Polul getic” (lat.) — expresia lui Marțial (*Epigrame* IX, 45: *Getici… sidera pigra poli,* „astrele lenețe ale Polului getic”), din epigrama către soldatul Marcellinus plecat în Dacia. Autorul o ia literal: „la un moment dat «Polul» a fost la Geți” (p. 20), și îl localizează în omphalos-ul de pe vârful Omului, pe care poporul îl numește „Osia Lumii” (p. 21, 35); Claudian spune *geticus plaustrus* (p. 20).

ghigosi — A ghigosi (reg., Mold.) — a bate zdravăn, a ciomăgi, a frământa în bătaie. La Creangă, Ivan, după ce bagă dracii în turbincă, „începe a-i ghigosi muscălește” (p. 27).

Gimbutas — Marija Gimbutas (1921—1994) — arheolog american de origine lituaniană, teoreticiana „Vechii Europe” neolitice (c. 6500—3500 î.Hr.); prefața, care o numește „etnograf și istoric”, citează prefața ediției românești *Civilizație și cultură* (Meridiane, 1989) (p. 11; nota 707).

Glastonbury — Glastonbury — oraș din Somerset, legat de legenda Graalului și a lui Arthur; în 1929—1935, Katharine Maltwood a descris în peisajul din jur un uriaș zodiac (Glastonbury Zodiac), pe care Guénon l-a discutat în «La Terre du Soleil» (1936, nota 2005). Autorul compară cu el platoul cu stânci al Caraimanului, „un imens templu stelar” (p. 34—35).

Graal — Cupa Cinei celei de Taină, în care Iosif din Arimateea ar fi adunat sângele Mântuitorului; în romanele medievale, obiectul căutării cavalerești *(la queste)* și semnul unei regalități sacre, păstrată de o familie și de o „cavalerie spirituală”.

Regele Graalului e totdeauna un rege rănit — Amfortas, Mordrain-Evalac, *le roi méhaigné* — a cărui rană ține țara în pustiire până la venirea celui curat. De aceea mitul Graalului și mitul monarhului ascuns sunt, pentru Lovinescu, unul și același, privit din două părți.

Legătura cu volumul de față trece prin „conținător”: ciubărul, ca și cupa, ține o băutură care e deopotrivă licoare de nemurire și otravă — cele două însușiri pe care tradiția le dă băuturii din cupa Graalului. Iar cei 49 de inițiați din jurul lui Ciubăr Vodă, cu el cincizeci, sunt numărul cavalerilor Mesei Rotunde dintr-o seamă de versiuni.

Graalului — Vasul în care s-a strâns sângele Mântuitorului, purtat în Apus de Iosif din Arimateea. Numele însuși e dublu: *Grasale* înseamnă vas, *Gradale* înseamnă carte (și

treaptă) — de aceea eroul care se naște „cu cartea în mână” ține, în citirea autorului, chiar Graalul.

Mâinile deschise fac împreună un căuș și, totodată, cele două pagini ale unei cărți deschise; închise, fac gestul rugăciunii. Vasul, cartea și gestul sunt, astfel, una.

Grădina Hesperidelor — Grădina din extremul Apus, păzită de Hesperide („Fiicele Serii”, gr. Ἑσπερίδες, fiicele Nopții sau ale lui Atlas) și de balaurul Ladon, unde crește mărul cu mere de aur al nemuririi (Hesiod, *Teogonia* 215–216). Merele sunt „fructe ale imortalității (din «Grădina Hesperidelor»)” (p. 107); grădina așezată la vest, „hesper în grecește, vesper în latină”, indică după Guénon o tradiție atlantă, iar mărul Hesperidelor e „un arbore și un fruct prin excelență atlant” (p. 111).

Grădina Ursului — Grădina Ursului — în *Harap-Alb,* grădina de unde eroul trebuie să aducă salățile, păzită de un urs și aflată la încrucișarea drumurilor. Autorul vede în ea Centrul suprem (Grădina Polară, Paradisul pământesc), cu numele pe care îl ia „în timpul dominației *Kshatryi*-lor”: „Grădina Mistrețului devine Grădina Ursului” (p. 83—85), după simbolismul din «Le Sanglier et l'Ourse» al lui Guénon (nota 6012).

guna — *Guṇa* înseamnă, la propriu, „fir, șuviță de funie”: cele trei calități sunt firele din care e răsucită funia Substanței universale. Nu sunt stări și nici planuri de existență, ci tendințe care se află, în proporții schimbătoare, în tot ce e manifestat.

Sattva e firul de sus, al luminii și al ușurinței, care trage spre Principiu; *rajas* e firul de mijloc, al mișcării și al întinderii în lături; *tamas* e firul de jos, al întunericului și al greutății. Realizarea spirituală este conversiunea lui *tamas* în *rajas* și a lui *rajas* în *sattva* — iar la capăt, ieșirea din cele trei deodată.

gunas — *Guṇa* (sanscr., „fir, calitate”; pl. românizat după franceză *gunas*) — cele trei calități sau tendințe ale substanței universale (*Prakṛti*): *sattva* (luminoasă, ascendentă, conformă cu Principiul), *rajas* (expansivă, de mișcare orizontală) și *tamas* (grea, întunecată, descendentă). Cât timp sunt în echilibru, nimic nu se manifestă; „ruptura de echilibru a celor trei *gunas,* impusă de necesitățile manifestării” (p. 15) e, pentru autor, chiar cheia migrației hiperboreene: coborâre „tamasică” pe verticală, cu proiecții „rajasice” în lături.

gunas, — vezi *gunas*.

Gundestrup — Ceaunul de argint de la Gundestrup (Danemarca), găsit în 1891 într-o turbărie, lucrat probabil în sec. II–I î.Hr., cu reliefuri de stil celtic și trac; pe una din plăci, zeul cornut (Cernunnos) stă între un cerb și un taur, ținând un șarpe cu cap de berbec. Citând pe Eliade: „pe ceaunul din Gundestrup zeul e prezentat între un cerb și un taur” — probă că Bourul și Cerbul, fuzionând, produc un al treilea termen (p. 201).

gune — vezi *guna*.

guru — *Guru* (sanscr., lit. „greu, cu greutate, venerabil”) — maestrul spiritual care transmite învățătura și inițierea (*dīkṣā*); etimologia tradițională (*Advaya-tāraka Upaniṣad* 16) îl desface în *gu*, „întunericul”, și *ru*, „cel ce îl risipește”. Porunca de a da sământa mărului oricui o cere e „o adevărată învestire a lui Gheorghe cu calitatea de «guru», adică de ajutor pentru purificarea altor spirite” (p. 107).

Hâl — Starea trecătoare care vine peste om fără voia lui, în sufism; omul trebuie s-o stăpânească, nu ea pe el.

hamsa — „Lebădă” (sanscr. *haṃsa*). În rânduiala castelor, *hamsa* numește pe cei care stau mai presus de toate patru, fiindcă nu mai aparțin nici uneia: starea dinaintea împărțirii, proprie unei umanități primordiale. Guénon (*Autorité spirituelle et pouvoir temporel,* cap. I) amintește, după *Bhāgavata-Purāṇa,* că la începutul ciclului exista o singură castă, numită *Haṃsa;* cei care o dețin unesc în ei autoritatea spirituală și puterea

temporală. Că o asemenea supra-castă era încă vizibilă și ereditară la daci — *sarabii* lui Iordanes, din care se luau deopotrivă regii și preoții — e, pentru autor, dovada cea mai tare a vechimii și a purității tradiției dacice: „numai *hamsa* pot păstra o Tradiție primordială” (p. 37—38).

Faptul că exista încă „în plin *Kali-Yuga*” o supra-castă *hamsa,* „ereditară, vizibilă și accesibilă”, e „un caz extraordinar de supraviețuire” (p. 37); cum exoterismul și esoterismul stăteau în ea în indistincție, nu se poate vorbi de „esoterism dacic” (p. 38). În capitolul despre *Harap-Alb,* autorul opune inițierea *Hamsa,* sobră și cu simbolismul redus la minimum, inițierii războinice, populate de simboluri și de încercări (p. 89); *Sarab,* „denumire pentru *Hamsa* dacică”, ar însemna și „Mistreț” (p. 75).

Lebăda e pasărea lui Apollo hiperboreanul. Pe închizătoarea de aur a centurii din mormântul voievodal de la Curtea de Argeș, sub poarta unui castel cu patru turnuri, autorul vede „o lebădă cu cap de femeie, simbol hiperborean, apolinic și primordial, ca și al acelor *hamsa* care erau *saraba*” (p. 62). Prefața descrie aceeași pafta a lui Negru-Vodă, de pe coperta cărții, ca „lebădă cu gât de balaur și cu cap uman”, vecină cu Constelația Dragonului (p. 11), iar în scrisoarea din postfață autorul scrie că entitatea „poate fi o lebădă, dar și un balaur cu capul solar” (p. 104).

Hamsa — vezi *hamsa*.

hamsa, — vezi *hamsa*.

hamsa. — vezi *hamsa*.

Haoma — *Haoma* (avest.) — corespondentul iranian al lui *soma*, plantă și zeu, venerat în *Avesta* (*Yasna* 9–11). Tradiția mazdeică deosebește haoma galbenă, pământească, de haoma albă (*gaokerena*), arborele nemuririi care crește în marea Vourukașa, la poalele muntelui cosmic Hara Berezaiti (pers. *Alborz*). Trecerea de la poama albă la poama roșie e echivalentul românesc al „trecerii (în tradiția iraniană) de la Haoma albă, care nu se culege decât pe muntele polar Alborj, la Haoma galbenă, și aceasta pierdută” (p. 131).

Harap-Alb — Numele eroului lui Creangă (*Povestea lui Harap-Alb,* 1877) înseamnă, literal, Arab-Alb, adică Negru-Alb, fiindcă în popor *harap* nu se spune arabilor, ci negrilor (p. 73): numele androginic al Omului Universal, *Yin-Yang*-ul, corelația Esență—Substanță, cele două emisfere ale oului lumii. Autorul desface mai departe *Arab* în *Sarab* (casta dacică), iar *Sarab* în *Sar-rab,* „Domnul Mistreț”, care traduce cuvânt cu cuvânt sanscritul *Shri-Shwêta-Varâha,* Mistrețul Alb al ciclului de acum (p. 74—76); iar Creangă, „ramură”, e echivalentul lui *Ram* (p. 72, 99).

De aici citirea întregului basm ca mit al celui de-al șaselea *avatâra,* Parashu-Râma: Craiul travestit în urs și Spânul uzurpator sunt *Kshatriya* revoltați, Grădina Ursului e Centrul suprem în timpul uzurpării, iar episodul Cerbului e identic cu mitul lui Perseu, al cărui nume are consoanele lui *Parashu* (p. 77—87). Pe planul „interior”, basmul e o realizare inițiatică deplină: coborârea la fântână și robia la Spân (prima moarte inițiatică, în care primește numele), cele trei încercări infernale — vegetală, animală, minerală —, cele cinci elementare, proba furnicilor și a albinelor și cea a pomului vieții, deci douăsprezece, „ca și muncile lui Hercule” (p. 98), și moartea-învierea finală, trecerea în Marile Mistere.

La capăt, eroul devine Împărat Verde, „Suveran Pontif și Rege al Lumii”, unind în aceeași persoană puterea sacerdotală și pe cea regală; realizarea are un caracter tantric, „shivait” (p. 98—99). Autorul se întreabă dacă Creangă a fost conștient de ce scria sau a fost instrumentul unei organizații inițiatice „a «Mistrețului Alb»”, și observă

că 1877, anul basmului, e anul războiului de independență, de la care începe modernizarea României și, poate, „data dispariției tradiției dace” (p. 99).

Harpè — *Hárpē* (gr. ἅρπη, „seceră”) — sabia încovoiată, în formă de seceră, pe care Hermes i-a dat-o lui Perseu ca să taie capul Meduzei (Apollodor, *Biblioteca* II, 4, 2); cu aceeași armă îl mutilase Cronos pe Uranos. Autorul o apropie de securea de piatră a lui Parashu-Râma și, prin consoanele ei, de numele *Harap;* în cazul acesta, „sabia ar fi colțul Mistrețului” (p. 87).

Hașdeu — Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838—1907) — filolog, istoric și scriitor, autorul *Etymologicum Magnum Romaniae;* prefața îl numește, cu Densușianu, înaintaș al viziunii lui Lovinescu (p. 9). Autorul îi datorează ideea că *Basaraba* a fost numele unei caste, nu al unei familii, și afirmația că Filip Arabul ar fi fost dac (p. 59—60).

Hecateu din Abdera — Hecateu din Abdera (sec. IV—III î.Hr.) — scriitor grec, autorul unei lucrări pierdute despre hiperboreeni, rezumată de Diodor din Sicilia (*Biblioteca istorică* II, 47): insula hiperboreenilor „în fața ținutului Celților”, cu templul lui Apollo, cântăreții din liră și Luna văzută de aproape. Pe el își sprijină autorul identificarea Insulei Albe cu Leuké (p. 22—25; nota 1011).

Heraldica — Heraldica (din lat. med. *heraldus*, „crainic, herald”) — știința blazoanelor, a regulilor după care se alcătuiesc și se citesc stemele. Pentru autor, nu o știință auxiliară a istoriei, ci o limbă: „Heraldica era o ramură a hermetismului, iar sigilografia o specificație a heraldicii. Știința blazonului rezuma o știință a Inimii lumii și condensa o cunoaștere cordială” (p. 172); un adevărat blazon presupune „o adevărată știință heraldică, nu drojdia de azi” (p. 194). V. *blazon*.

Hermes — Hermes (gr. Ἑρμῆς) — fiul lui Zeus și al Maiei, vestitorul zeilor, stăpânul caduceului și al lirei din carapace de broască-țestoasă, care a furat boii lui Apollo. Autorul citește în *Armis/Sarmis* de pe monedele dacice numele lui și vede în ele „asimilarea lui Hermes cu Zeul suprem” (p. 45—47); *Arminden* ar fi sărbătoarea lui (p. 46, 65).

Hermes Trismegistos — „Hermes cel de trei ori mare” — patronul hermetismului, numit așa fiindcă stăpânește cele trei lumi.

Hermippus — Hermippos din Smirna (sec. III î.Hr.), numit „Callimaheul” — biograf grec. Fraza citată de autor, că Pitagora era *Thrakôn dóxas mimoúmenos,* „imitând învățăturile tracilor” (p. 36), vine dintr-un fragment păstrat de Iosif Flaviu (*Contra lui Apion* I, 165), unde Hermippos spune că Pitagora imita „învățăturile iudeilor și ale tracilor”.

hexagrama — Steaua cu șase colțuri (gr. ἑξάγραμμον), din două triunghiuri echilaterale întrepătrunse; Pecetea lui Solomon, Scutul lui David. „Steaua cu 6 colțuri (hexagrama) este prin excelență imaginea macrocosmosului, produs al unei dualități complementare, aici indicată prin Foc și Apă”; o găsim și pe lespedea mitropolitului Teoctist de la Mânăstirea Neamț (p. 177). V. *Pecetea lui Solomon*.

hierogamie — *Hieròs gámos* (gr. ἱερὸς γάμος, „nuntă sacră”) e unirea rituală a principiilor complementare: Cer și Pământ, Uranos și Gaia, Zeus și Hera (a căror nuntă pe muntele Ida face să încolțească iarba și florile, *Iliada* XIV, 346–351), Șiva și Șakti, Regele și Țara. În Grecia, regina Atenei se unea anual, la Anthesterii, cu Dionysos; în Mesopotamia, regele „se căsătorea” cu Inanna-Ișar la Anul Nou; regalitatea celtică se întemeia printr-o nuntă a regelui cu zeița Suveranității. Mircea Eliade (*Traité d’histoire des religions*, 1949, cap. despre pământ, femeie și fecunditate; *Le Mythe de l’éternel retour*) arată că hierogamia cosmică e modelul oricărei uniri omenești și că ritul ei reface, la fiecare început de an, fecunditatea lumii. Guénon și Coomaraswamy arată că

toate perechile tradiționale — Esență și Substanță, Act și Potență, Puruṣa și Prakṛti, Sulf și Mercur — sunt aspecte ale aceleiași polarități, iar unirea lor reface Unitatea de dinaintea separării; în alchimie, hierogamia e *Conjunctio*, nunta Regelui cu Regina, a Soarelui cu Luna, din care se naște Androginul hermetic, *Rebis*.

Pentru Lovinescu, basmul e exteriorizarea unei liturghii de mistere, iar sfârșitul lui necesar e nunta: Iana Sânziana, *Anima Mundi*, răpită de titani și readusă la lumină de eroul solar, Făt-Frumos îmbucătățit și reînviat ca Osiris, „alte și alte elemente, toate reintegrate în Hierogamia finală” (p. 9). Hierogamia e semnul reintegrării contrariilor, iar de aceea autorul o leagă de tema cea mai scandaloasă a volumului, incestul din «Lostrița».

În basmul moldovenesc al lui Oedip, autorul vede o reintegrare „în obârșii”, contra curentului lui Okeanos (p. 46–47). Exemplele mitologice sunt adunate de la început: „Atys, Tamuz, Adonis erau fiii Marii Mame și în același timp iubiții ei” (p. 47). Satul Baia e locul unde, după o tradiție locală, Dragoș l-a „omorât” pe „Bourul Alb” și s-a „însurat” cu țara „printr-o hierogamie ce-l unește cu glia-mumă, Cybela. Dealtminteri, orice hierogamie este incestuoasă, implicit sau explicit, deoarece constituie un cerc închis” (p. 57). Incestul lui Ion Adusu cu Maria Lipan „produce un scurt–circuit care arde în cele două sexe elementul proliferator, reintegrându-se în prototip, în Androginul Primordial, perfect, deci steril din punct de vedere carnal” (p. 76).

În «Povestea găinușii de aur», sădirea pomului în fața casei, „chiar din anul când se însurase”, leagă Arborele Lumii de nuntă: „Altfel spus, sădirea pomului este strict solidară cu o hierogamie. Adam și Eva se țin de-a dreapta și de-a stânga Arborelui Vieții, ceea ce arată caracterul sintetic și androginic al acestuia” (p. 88). În «Mistricean», separarea și unirea șarpelui cu eroul sunt *Separatio* și *Conjunctio*, „reunificarea părților purificate în prealabil” (p. 150–151).

Ultimul eseu duce hierogamia la scara unei țări. Sigiliul de la Baia e un Athanor în care se maturează două elemente complementare „până la unirea lor finală în Magnum Opus, care este Perfecțiunea androginică. O țară autentică este androginică în rădăcina ei” (p. 177). Cerbul lunar și bourul solar, „împlinindu-se unul pe altul”, „converg într-un punct unde se produce fecundarea” (p. 187), iar în Athanorul de la Baia „s-a maturat Sol-Luna sub aspectele de Cerb-Bour” (p. 201). Perechea Sol–Luna, prezentă și în carboavele lui Ivan (p. 23, 27) și în stema din «Divanul» lui Cantemir, „dualitatea mirionimă” (p. 194), e numele heraldic și alchimic al aceleiași nunți.

Hiperborea — Hiperboreenii (gr. Ὑπερβόρεοι, „cei de dincolo de Boreas”, vântul de miazănoapte) erau, pentru greci, un popor fericit din nordul lumii, slujitorii lui Apollo, la care zeul se retrăgea iarna; Pindar, Herodot (IV, 32—36) și Hecateu din Abdera vorbesc de ei. Pentru Guénon și pentru Lovinescu, Hiperboreea e Ținutul primordial, polar, sediul Centrului suprem la începutul ciclului actual, de unde a pornit Tradiția primordială; „marea migrație hiperboreană” e coborârea ei, „din indistincția polară primordială în multiplele manifestări secundare ale ciclului” (p. 15).

Migrația aceasta „nu are nimic dintr-o emigrație”: ea și-a purtat din etapă în etapă, „după o știință geografică precisă”, penații, altarele și suporturile spirituale, iar fiecare etapă a avut „virtuți analogice” cu ale Ținutului primordial (p. 15—16). A coborât pe verticala Nord—Sud de la Pol până în Grecia pelasgică, cu ramuri „rajasice” în lături; la paralela de 45° s-a împărțit, o parte mergând spre Răsărit, „condusă de Ler-Împărat”, alta spre Apus, celtică, pe cursul superior al Dunării (p. 43).

Teza cărții e că Dacia a fost, timp de câteva milenii, „centrul suprem” al Hiperboreei în migrare spre Sud: nu „Hiperborea primitivă care a fost strict polară, ci una din principalele sale etape” (p. 21). Ca dovezi, autorul adună mărturiile anticilor care îi pun

pe hiperboreeni la Istru și în munții Rifei (Pindar, Strabon, Clement din Alexandria, Macrobius, Ovidiu, Marțial), cetatea dacică *Piribori-dava* (p. 18—20), analogiile dintre Delta Dunării și Insula Albă a lui Hecateu (p. 22—30), și supraviețuirea în Dacia a unei supra-caste *hamsa* (p. 37).

Prefața adaugă că, în ipoteza transmisă ulterior de autor, lanțul Carpaților are forma Constelației Dragonului, iar Polul cerului, proiectat pe pământ, cade în podișul transilvan (p. 11). În nota 1004, autorul socotește că, pentru a arăta rasa primordială, „pelasg” ar fi un termen chiar mai corect decât „hiperborean”.

Hiperboreeni — vezi *Hiperborea*.

hoanghină — Hoanghină (reg., Mold.) — babă rea, hoașcă, femeie bătrână și slabă. Ivan, băgând a treia oară Moartea în turbincă: „hoanghină bătrână ce ești! Tu și cu Talpa Iadului sunteți potrivită pereche” (p. 40).

Hokmah — A doua *sefirah*, „Înțelepciunea”, capul coloanei din dreapta, al Milei.

Huniade — Iancu de Hunedoara (Ioan Corvin de Huniade, c. 1407—1456) — voievod al Transilvaniei (1441—1446) și guvernator al Ungariei, biruitorul turcilor la Belgrad (1456); tatăl regelui Matia Corvin. Cartea îl face „fondator” al Transilvaniei, ceea ce istoric nu e; legenda corbului cu inelul, din care vine blazonul Corvinilor, e citită de autor ca mit alchimic (p. 56—57; nota 4002).

Huțanii — Huțanii — neamul legendar rânduit de Dumnezeu să păzească bourii pe Căliman, al cărui șef se numește *Ile* (Helios); autorul subliniază asemănarea legendei lor cu aceea a Rohmanilor (p. 58—59). Numele amintește de huțulii din Carpații nordici.

hybris — *Hýbris* (gr. ὕβρις) — trufia, lipsa de măsură: depășirea limitelor date omului, păcatul pe care zeii îl pedepsesc prin *nemesis* în tragedia greacă. Prima cauză a nedemnității lui Ivan e „nemăsura (hybris)” (p. 41).

hyperboreană — vezi *Hyperboreea*.

Hyperboreea — Ținutul „de dincolo de Boreu”, de la miazănoapte, obârșia Tradiției primordiale a ciclului de față. Toate celelalte forme tradiționale sunt adaptări ale ei la vremuri și la popoare; cu cât una păstrează mai mult din caracterul polar — Carul Mare, Dragonul, Boul, Bourul, muntele cu vârful în Steaua polară —, cu atât e mai aproape de izvor.

Epitetul *geticus polus*, pe care îl dă Marțial pământurilor dunărene, e pentru autor mai mult decât o figură: dovada că Antichitatea știa unde se află o rămășiță a acelui Pol.

hyperboreean — vezi *Hyperboreea*.

hyperboreeană — vezi *Hyperboreea*.

I A H — *Yāh* (ebr. יָהּ) — forma scurtă a Numelui divin (în *Halelu-Yah*, „Lăudați pe Domnul”; Psalmul 67 [68], 4: „Domnul este numele Lui”), pe care autorul o scrie literă cu literă. Gestul sădirii unui pom „este o imitație a fulgurației primordiale a Soarelui spiritual, creator de lumi, I A H”, iar Sfântul Gheorghe care fixează balaurul în glie „este o specificare a lui I A H” (p. 87).

Iana Sânziana — Zâna din basmele și colindele românești (Ileana Cosânzeana, Ileana Simziana), soața ursită a lui Făt-Frumos, pereche feminină a lui Ianus (Ion-Sânt-Ion), legată de Sânziene și de solstițiul de vară. În basm, ea e *Anima Mundi* răpită de Titani și readusă la lumină de eroul solar (p. 9). În «Povestea viei», „Iana Sânziana, Floare Albă, nu de nalbă”, fata damblagită care alăptează Pruncul și moare străpunsă de săgețile lui Irod, devine vița cu poamă roșie (p. 131–140); formula „floare albă nu de

nalbă” e „una din cele mai frumoase formule hieratice din câte există” (p. 131), iar Iana e „paredru al hyperboreanului Ianus” (p. 137) — în „Iana-Sân-Ziana” autorul regăsește pe Ianus (p. 148).

Iancus — vezi *Ianus*.

Ianus — Ianus (lat., de la *ianua,* „poartă”) e zeul roman al porților, al începuturilor și al trecerilor, cu două fețe privind înapoi și înainte: cele două jumătăți ale ciclului, cele două puteri, cele două chei — de aur și de argint — ale Marilor și Micilor Mistere, „cheile Mării Negre” (p. 30). Era zeul lunii ianuarie și al colegiilor de meșteri, *collegia fabrorum* (p. 55); Röscher observă că templul lui stătea în partea de nord-est a Forului (p. 39). Numele lui arhaic, din Cântările saliene, e *Iancus* (p. 33—34), iar la greci se numea *Ion, Iàon* (p. 39).

În tradiția română, spune autorul, numele s-a păstrat neatins: *Ion-Sânt-Ion,* unde cele două „Ion” sunt cele două fețe, iar „Sânt” dintre ele e a treia față, cea ascunsă și sintetică, a prezentului fără durată (p. 28). A-l desemna pe Ianus prin Sfântul Ioan de Iarnă și Sfântul Ioan de Vară, ca în Apus, ar fi fost o adaptare creștină; „a-l desemna prin Ion-Sânt-Ion nu este atât o precauție, cât o insinuare” (nota 4011). Femininul lui e *Iana, Iana Sânziana,* adică Diana (notele 1019, 5001, 6006). Colindele încep cu invocația *Io!,* care e numele lui (p. 39), iar Sfântul Ion din ianuarie „a rămas încă cea mai mare sărbătoare din România” (p. 39).

Pe monedele dacice apare „dublul cap de Ianus” și inscripția IO(n) sau IANUM ARM, prin care Ianus e asimilat cu *Armis*-Hermes (p. 45—47); unul din semnele unei inscripții dacice e „hierogliful lui Ianus al celor două puteri, al celor două chei, al celor două Căi” (p. 48). Perechea Împăratul Verde—Craiul din *Harap-Alb* „îl constituie pe *Janus* cu două capete” (p. 77), iar tradiția română îl mai închipuie ca „Împăratul care cu un Ochi plânge și cu un Ochi râde” (nota 6009). În sfârșit, silaba IO pe care toți voievozii o puneau înaintea numelui lor ar fi tot numele lui: „Tatăl nostru Ion-Sânt-Ion”, adică Regele Lumii, din care se trag Negru-Vodă și Dragoș (p. 63—64).

Ianus bifrons — vezi *Ianus*.

Ianus, — vezi *Ianus*.

Ianus. — vezi *Ianus*.

Ida — *Iḍā* (sanscr.) — curentul (*nāḍī*) subtil care urcă în stânga coloanei, de natură lunară, răcoritoare și feminină; împreună cu *piṅgalā*, solar, încadrează canalul central *suṣumnā*, alcătuind caduceul lăuntric. Autorul îl numește la p. 179 și 189; la p. 189, în legenda lui Dragoș, cățeaua Molda e elementul feminin, iar bourul solar e Pingala (punctuația tiparului pare stricată), și „una e Ida, alta Pingala” cum una e vânătoarea cerbului și alta a bourului (nota de la p. 193).

Ida și Pingala — Cele două curente subtile care șerpuiesc de o parte și de alta a coloanei vertebrale, în jurul canalului median *Suṣumna.*

Ielele — Ielele (Dânsele, Rusaliile) — zânele rele ale credințelor românești, care joacă noaptea în hore și pocesc pe cei ce le văd. După autor, numele se traduce „cele trei «Ele»”: Margalina, Rosalina, Savatina, fetele lui Ler-Împărat, numite și Sânziene; „în fond, ele sunt Transformatoare” și sunt *Shakti* celor trei aspecte ale Regelui Lumii (nota 6006).

Ileana Cosânzeana — Ileana Cosânzeana (Iana Cosânzeana, Iana Sânziana) — „principalul personaj feminin din Mitologia română” (nota 1019), Frumoasa cu cosița de aur pe care o caută Făt-Frumos (p. 66—70). Autorul vede în *Iana* femininul lui Ianus, adică Diana-Luna, sora și mireasa Soarelui din colinda podului de ceară (p. 29—30; notele 1019, 5001); în Ardeal se spune *Sânioana,* „Sfânta Ioana” (nota 6006).

illud tempus — „Acel timp” (lat.), forma de nominativ a lui *in illo tempore*, „în vremea aceea”, formula cu care încep pericopele evanghelice în liturghia latină; Mircea Eliade (*Le Mythe de l’éternel retour*, 1949; *Aspects du mythe*, 1963) a făcut din ea numele timpului mitic al începuturilor, pe care ritul îl reactualizează. Autorul îi reproșează lui Eliade că nu spune dacă acest timp e o suprastructură proiectată oniric sau „un plan cauzal (Karana)” (p. 8); „A fost odată ca niciodată” e tocmai *in illo tempore* spațializat (p. 10). *Illud tempus* e „matca miturilor”, oglindită în lumea noastră ca perpetuitate (p. 57), „pururi prezent” (p. 180), iar misterele Bourului au fost instituite de Dragoș „într-un illud tempus, specific Moldovei” (p. 195, 199).

Imamul ascuns — Al doisprezecelea imam al șiiților duodecimani, fiul lui Hasan al-Askari, născut după tradiție în 255 H (868 e.n.) și dispărut copil. Urmează „ocultarea minoră” *(ghaybat sughrâ),* vreo șaptezeci de ani în care patru locțiitori mai comunică cu el, apoi, din 940, „ocultarea majoră” *(ghaybat kubrâ),* care ține până la sfârșitul vremurilor.

Imamul nu e mort: e *Qa'im,* Resurectorul, „Imamul timpului nostru”, și trăiește în cetatea de smarald Jabarsa, de pe Muntele Cosmic. Sărbătoarea nașterii lui, în noaptea de 14 spre 15 Șa'bân, e descrisă de Henry Corbin în paginile pe care autorul le citează.

Lovinescu vede în imamism haina musulmană a unui mit mai vechi: așteptarea zoroastriană a lui Saoșiant și a *Renovatio Mundi.* Lupta dintre Ormuzd și Ahriman se continuă în lupta dintre Imam și Iblis.

Împăratul Roș — Împăratul Roș (Roșu) — în *Harap-Alb* și în alte basme, împăratul crud al cărui fiică își omoară pețitorii; pentru autor, Sulful Roșu, aluzie la rasa atlantă și la un „sângeros sacerdoțiu feminin”, iar fata lui, Pasărea Măiastră, Centrul stării umane (p. 66, 71, 89—97).

Împăratul Verde — Împăratul Verde (Verde-Împărat) — în *Harap-Alb* și în alte basme, fratele mai mare, fără fii, care domnește la un capăt al lumii; autorul vede în el autoritatea spirituală, în Craiul cu fii puterea regală, iar în pereche pe Ianus cu două capete; verdele e culoarea lui Gaṇeśa. Devenind Împărat Verde, eroul unește cele două puteri: „una din denumirile Regelui Lumii în tradiția românească” (p. 66, 76—77, 79, 98—99).

Imperator Mundi — „Împăratul lumii” — funcția imperială în întinderea ei universală, nu numai politică.

Imperator Mundi, — vezi *Imperator Mundi*.

in divinis — „În cele dumnezeiești” (lat.) — formulă scolastică: pe planul principial, în Dumnezeu însuși, înainte și dincolo de orice manifestare. Zeii misterelor „repetau inepuizabil sacrificiul «in divinis» al Omului Universal” (p. 9), iar versul lui Dante „Vergine Madre, figlia del tuo Figlio” arată „sacrificiul lui in divinis” (p. 47); „Actul in divinis își are terminusul necesar în fapta țăranului” care sădește pomul (p. 88). „In divinis, Graalul este și el Ulciorul Bucuriei” (p. 124), iar curentul descendent și cel ascendent se succed numai în timp: „In divinis, cele două curente sunt concomitente” (p. 125).

Insule Albe — „Insula Albă” — denumire tradițională a Centrului spiritual suprem (sanscr. *Śveta-dvīpa,* la Guénon «l'Île Blanche»), purtată de fiecare din sediile lui succesive; „noi *Tula,* noi *Insule Albe*” (p. 16) sunt reproducerile ei în etapele migrației. Pentru autor, Insula Albă a hiperboreenilor din relatarea lui Hecateu din Abdera (la Diodor II, 47) este *Leukḗ* (gr. Λευκή, „Albă”), insulița din fața gurilor Dunării, azi Insula Șerpilor (p. 22, 24, 25, 30). De notat că anticii (Pindar, Arrian) și memoriul lui Köhler citat la p.

24 leagă templul de pe Leuké de cultul lui Ahile, nu de al lui Apollo, iar insula lui Hecateu, „în fața ținutului Celților”, e de obicei identificată cu Britania.

IO — IO — monosilaba care precede numele domnilor în actele cancelariei Țărilor Române („Io Ștefan voievod”), explicată de istorici prin prescurtarea lui *Ioan* (din titulatura împăraților bizantini și a țarilor bulgari) sau prin sl. *azŭ*, „eu”; Lovinescu o leagă de invocația colindelor. Ca „Dragoș”, IO e pentru autor o funcție perpetuă purtată de voievozi: „Aceeași întrebare se pune și în privința lui Negru Vodă și în privința lui IO” (p. 192); adevăratul Domn din spatele domnilor, „oricum i-am spune, Bour, IO, Dragoș” (p. 200).

Ion Creangă — Ion Creangă (1837—1889) — povestitor moldovean, diacon „răspopit”, autorul basmului *Harap-Alb* (1877) interpretat în capitolul VI. Autorul subliniază că „Creangă” e numele de familie al mamei lui (adevăratul său nume fiind Ștefănescu) și că înseamnă „ramură”, echivalentul lui *Ram* (p. 12, 72, 99).

Ion-Sânt-Ion — Ion-Sânt-Ion — personajul colindelor care slujește la altar, zidește Mânăstirea Albă, ține cheile raiului și e „regele Rohmanilor”. Pentru autor, numele românesc al lui Ianus: cei doi „Ion” sunt cele două fețe, „Sânt” dintre ei, a treia, ocultă (p. 28—30, 38—39, 41, 63; nota 4011). V. *Ianus.*

ipochimenii — Ipochimen (iron., din ngr. υποκείμενο, gr. ὑποκείμενον, „subiect”, prin fanariotisme) — individ, ins de nimic, persoană dubioasă. În zona intermediară a timpurilor „dospesc copiii nebotezați, ipochimenii și cei care se leapădă cu dezgust și de rai și de iad” (p. 45).

Ishwara — Ființa, Dumnezeul personal, întâia determinare a Principiului nedeterminat (sanscr.).

Ișstar — Ișstar (akkad.; sumer. Inanna) — marea zeiță mesopotamiană a iubirii, a războiului și a planetei Venus, coborâtă în Infern după Tamuz; Astarte (gr. Ἀστάρτη, fen. ʿAštart) e corespondenta ei siro-feniciană. Autorul găsește în numele „Marii Mame syriene și mesopotamiene, Astarte sau Ișstar” grupul fatidic „S.T.R. din Soter și lostriță” (p. 71).

Izvorâtorul de Mir — Epitetul Sfântului Dimitrie al Tesalonicului (gr. Μυροβλύτης), din al cărui mormânt izvora mir tămăduitor. „E semnificativ faptul că epitetul popular al Sfântului Dumitru e acela de Izvorâtorul de Mir. În basmul nostru apare ca Izvorâtorul de Vin”, vinul și mirul fiind „soare lichid” (p. 127).

Izvorul Tămăduirii — În «Povestea viei», izvorul din muntele sacru, păzit de un urs, a cărui apă vindeca de mâhnire, ridicat la cer, împreună cu Ulciorul Bucuriei, „din cauza păcatelor și fărădelegilor omenești” (p. 118). Pe pământ, rămășița lui e izvorul cu același nume de lângă Mânăstirea Neamț și schitul Vovidenia (p. 118); apa lui vindeca Melancolia (p. 119). V. *Ulciorul Bucuriei*.

Janua Coeli — „Poarta Cerului” (lat.) — în cosmologia tradițională, „poarta zeilor”, solstițiul de iarnă, pe unde ființa iese din cosmos; în Litania Loretană, titlu al Fecioarei (*Ianua coeli, ora pro nobis*); la Coomaraswamy (*Svayamātṛṇṇā: Janua Coeli*, 1939), Ușa solară. Poarta Raiului, Janua Coeli, având „dubla putere de a primi și de a respinge, asumă un dublu chip, unul de mizericordie, altul de rigoare”; pentru cel necalificat e „un cap de meduză sau de monstru compozit” (p. 30). V. *Kala-Mukha*.

Janus — vezi *Ianus*.

jihad — *Jihād* (ar. جِهاد, „efort, străduință”) — în doctrina islamică, „războiul sfânt”; după un hadis, la întoarcerea dintr-o expediție Profetul ar fi spus: „Ne-am întors de la micul război sfânt la marele război sfânt” (*al-jihād al-akbar*), lupta cu sufletul pasional, sensul pe care îl scoate în evidență Guénon (*Symboles fondamentaux*, cap. «Sayful-Islam»).

Cucerirea Marii Păci e simbolizată uneori printr-un război, cum s-ar putea dezvolta „teoria «războiului sfânt» (jihad) după doctrina islamică” (p. 112).

jivan-mukti — *Jīvanmukti* (sanscr., „eliberare în viață”) — starea celui care a atins Eliberarea (*mokṣa*) fără să-și fi părăsit trupul; cel care o deține se numește *jīvanmukta.* Autorul folosește termenul pentru persoană: învierea lui Harap-Alb, cu *Luz*-ul „universalizat”, e „«semnătura» corporală a unui *jivan-mukti*” (p. 98).

Jivatma — Sufletul individual, eul trecător, față de *Atma,* Sinele nemuritor.

Jnana-yoga — *Jñāna-yoga* (sanscr., de la *jñāna*, „cunoaștere”) — calea cunoașterii metafizice, discernământul dintre Sine și ne-Sine, singura care duce, după Vedānta lui Śaṅkara, la eliberare; calea faptei și cea a iubirii îi sunt pregătitoare. Lui Ivan îi lipsește tocmai ea: *Mokṣa* e „accesibil numai prin Jnana-yoga (Yoga Cunoașterii)”, iar eroului îi lipsește „intelectul pur, «il ben del'intelletto»” (p. 22).

Jordanes — Iordanes (sec. VI) — istoric got, autorul *Geticii* (551), care confundă goții cu geții. Autorul îi citează locul despre *Sarabos tereos,* nobilii „dintre care se rânduiau regii și preoții” (V, 40), pe care îl citește ca mărturie a unei supra-caste sacerdotal-regale; textul critic are *Tarabostesei,* tarabostes, nobilimea dacă purtătoare de căciulă (*pileati*) (p. 37, 59). Cartea scrie și *Jordanès.*

Kabala — Tradiția ezoterică a iudaismului (ebr. *qabbālāh*, „primire, tradiție”), cu doctrina celor zece Sefirot și a Numelor divine; textele ei de căpătâi sunt *Sefer Yeṣīrāh* și *Zoharul* (sec. XIII), iar școala lui Isaac Luria (Safed, sec. XVI) i-a dat forma târzie. Expresia „Schimnicul cel vechi de zile” e aproape identică cu „Bătrânul zilelor” din Kabala (p. 88); operația de „deplasare a luminilor” e numită în Kabală „Makifim”, iar Kabala solidarizează exilul Șehinei cu al poporului evreu (p. 96).

Kâla Mukha — vezi *Kala-Mukha*.

Kala-Mukha — Sanscr. *kāla-mukha*, „Fața Timpului” (*kāla*, „timp”, dar și „moarte”, „negru”; *mukha*, „față, gură”): masca de monstru, cu ochi bulbucați, colți și fără maxilar inferior, pusă deasupra porților și a nișelor templelor indiene, javaneze și khmere. Celălalt nume al ei e *kīrti-mukha*, „fața gloriei”. După o legendă din *Skanda Purāṇa*, Śiva a făcut să se nască din fruntea sa un monstru flămând, căruia, neavând ce altceva să-i dea, i-a poruncit să se mănânce pe sine; monstrul și-a devorat trupul până n-a rămas decât fața, iar zeul, mulțumit de ascultarea lui, l-a numit „Fața Gloriei” și i-a hotărât locul la pragul templelor sale. Echivalentul chinez e *taotie* (饕餮, transcrierea franceză veche *t'ao-t'ie*), „lacomul”, masca zoomorfă de pe bronzurile rituale ale dinastiei Shang (c. 1600–1046 î.Hr.), pe care autorul o numește, după transcrierea franceză, „Ciang”; mai departe, aceeași figură se regăsește în capul de Gorgonă (Meduza) al grecilor și în gurile de Leviatan ale porților iadului din arta medievală.

René Guénon a închinat măștii un studiu, «Kâla-mukha» (*Études Traditionnelles*, 1946; reluat în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée*, 1962), din care autorul citează lung (p. 30–31, după ediția din 1962, p. 357). Guénon pornește de la descrierea lui Carl Hentze și arată că figura nu e un animal anume, ci un monstru compozit „devorator”. Kāla „este de fapt Timpul «mistuitor», dar desemnează prin transpoziție Principiul”, ca „transformator” care readuce manifestarea la starea nemanifestată, „ceea ce e sensul cel mai înalt în care Moartea poate fi înțeleasă”. „După starea la care ajunge ființa în fața ei, gura sa este pentru ea «poarta Liberațiunii» sau «fălcile Morții»”: omul obișnuit trece prin moarte spre o altă stare de manifestare, pe când ființa care s-a identificat cu Soarele e „calificată să treacă prin mijlocul Soarelui”, prin „raza a șaptea”, și poate răspunde la întrebarea „cine ești?” cu formula inițiatică „Eu sunt Tu”. Coomaraswamy («Svayamātṛṇṇā: Janua Coeli», *Zalmoxis* II, 1939) a arătat că masca de la pragul templului e chipul Morții care stă la ușa Soarelui, iar textele vedice

și upanișadice (*Jaiminīya Upaniṣad Brāhmaṇa* I, 5–6; *Chāndogya Upaniṣad* VIII, 6) vorbesc de poarta solară care se deschide numai celui care „știe”.

Lovinescu aplică doctrina, în «Ivan Turbincă», la poarta Raiului. „Poarta Raiului, Janua Coeli, prin faptul că îi este inerentă dubla putere de a primi și de a respinge, asumă un dublu chip, unul de mizericordie, altul de rigoare”: sub chipul de rigoare apare celui care încearcă să treacă, până când își dovedește calificarea, iar atunci devine poartă de mizericordie (p. 30). „La început poarta este un cap de meduză sau de monstru compozit, precum se găsește, mai mult sau mai puțin stilizat, în toate părțile lumii, numit în India Kala-Mukha și Kârti-Mukha, în China, T'ao-t'ie” (p. 30). Pentru Ivan, neofit, poarta „este deocamdată Kala-Mukha” (p. 31). La întrebarea Sfântului Petru, „Cine-i acolo?”, el dă „un răspuns catastrofal: «Eu, Ivan»”; ar fi trebuit să spună „Eu sunt Tu”, „formulă de osmoză cu Raiul”, sau mai bine „Sunt Nimeni”, răspunsul lui Ulise către Polifem, „formulă de extincțiune”, „Dar cel mai bine ar fi fost să rămână mut, ceea ce însemna: «Eu sunt Tăcerea»” (p. 31). Autorul adaugă citatele din Shams-i Tabrīzī și din *Mathnawī*-ul lui Rūmī despre ștergerea Eului (p. 32).

Poarta-monstru e solidară, la Lovinescu, cu celelalte imagini ale trecerii: „Caracteristicile Porții Raiului, de primire-respingere, sunt aceleași ca ale turbincii”, astfel încât posesorul turbincii ar fi trebuit să fie, *ipso facto*, Păzitorul Paradisului (p. 31). Pentru că Ivan s-a prezentat cu „eul” lui întreg, poarta rămâne pentru el „fălcile Morții”: respins de Rai și de Iad, el e condamnat să rămână în planurile intermediare, unde se manifestă „iluzia cosmică a Mayei” (p. 36), și sfârșește „spirit rătăcitor” (p. 45). Aceeași gură devoratoare reapare în «Mistricean», unde șarpele îl înghite pe erou „de jos în sus”, într-o trecere care e o nouă geneză (p. 160–162): pentru autor, monstrul de la prag și Poarta Cerului sunt una, iar diferența stă numai în calificarea celui care trece.

Kali-Yuga — *Kali-yuga* (sanscr., „vârsta lui Kali”, după cea mai rea aruncătură de zar) e ultima din cele patru vârste ale unui *Manvantara,* cea mai scurtă — duratele celor patru vârste stau ca 4:3:2:1 — și cea mai întunecată, aceea în care trăim; îi corespunde vârsta de fier a anticilor. În ea Tradiția nu mai poate fi păstrată decât ocultându-se, iar centrele spirituale se retrag din lume — de aceea Rohmanii „locuiesc sub pământ” (p. 41), Graalul e închis în „Templul Spiritual” din Saras (p. 65), iar, cum spune prefața, centrele spirituale „se ocultează odată cu mersul descendent al ciclului, deschizându-se în locul lor guri de infern” (p. 12—13).

Că o supra-castă *hamsa* se mai vedea la daci „în plin Kali-Yuga” e, spune autorul, un caz nemaipomenit de supraviețuire (p. 37). Ultima vârstă e și aceea în care, „numai către sfârșitul” ciclului, vine rândul posibilităților intermediare și grosiere să se manifeste (p. 47—48), iar „întunecarea” unui cuvânt ca *sur* corespunde „întunecării inerente legii de desfășurare a ciclului” (p. 50).

Kalpa — *Kalpa* (sanscr.) — ciclul cosmic complet al unei lumi, „o zi a lui Brahmā”, alcătuită din paisprezece *manvantara;* cel de acum se numește *Śrī Śveta-Varāha-Kalpa,* „al Preafericitului Mistreț Alb”. Pe acest nume își sprijină autorul citirea lui Harap-Alb: *Sar-rab-Alb,* „Domnul Mistreț Alb”, ar fi traducerea literală a lui *Shri-Shwêta-Varâha* (p. 74, 75).

Karana — *Kāraṇa* (sanscr., „cauză”). În Vedânta, *kāraṇa-śarīra*, „corpul cauzal”, e învelișul cel mai subtil al ființei, corespunzător somnului fără vise; prin extensie, planul cauzal, principial, față de care lumea noastră e efect. Autorul cere ca *illud tempus* să fie înțeles astfel, nu ca trecut, ci ca plan cauzal, „prin urmare principal” (p. 8); lumea mitului e „cauzală față de a noastră” (p. 187), iar podul pe care îl trece Ivan desparte „lumea fenomenală de cea cauzală” (p. 22).

karma-yoga — *Karma-yoga* (sanscr.) — „calea (unirea) prin acțiune”: lucrarea făcută fără atașare de roadele ei, ca jertfă, expusă în *Bhagavad-Gītā* III; pentru Vedānta, ea purifică, dar nu eliberează. Ivan are „reale aptitudini pentru yoga acțiunii (karma-yoga)”, dar cele două căi, a faptei și a devoțiunii, „sunt strict preparatorii, nu duc la Mokșa” (p. 22).

Kârti-Mukha — *Kīrti-mukha* (sanscr., „fața gloriei”) — celălalt nume al măștii de deasupra porților templelor indiene; după o legendă din *Skanda Purāṇa*, monstrul creat de Śiva și-a devorat propriul trup, rămânând numai fața, pe care zeul a pus-o să păzească pragul templelor. Poarta Raiului e la început o mască „numit[ă] în India Kala-Mukha și Kârti-Mukha” (p. 30). V. *Kala-Mukha*.

Katabaza — Katabaza (gr. κατάβασις, „coborâre”) — coborârea în Infern a zeului sau a eroului (Orfeu, Heracle, Enea, Dante), ori coborârea sufletului în trup: prima jumătate a călătoriei inițiatice, căreia îi răspunde în mod necesar *anabaza*. Liturghiile antice „reamintea, actualiza și împărtășea periodic Katabaza și Anabaza unui zeu”, cu sfâșierea lui în „elementele exilate” ale Cosmosului (p. 9); în misterele antice „Catabaza, adică coborârea sufletului pe pământ, era urmată în mod necesar de Anabază” — coborârea lui Ion Adusu pe râu, în copăiță, cere urcarea inversă (p. 75).

Kether — Cea dintâi *sefirah*, „Coroana”, care ține cumpăna între cele două coloane ale Arborelui cabalistic.

Kether, — vezi *Kether*.

Klifoturile — Ebr. *qlipot,* „cojile” — resturile lumilor sfărâmate, învelișurile moarte din care scânteile divine trebuie scoase.

koșa — *Kośa* (sanscr., „teacă, înveliș”) — cele cinci învelișuri care acoperă Sinele (*Ātmā*) după *Taittirīya Upaniṣad* II: al hranei, al suflului, al minții, al cunoașterii și al beatitudinii (*pañca-kośa*). Mitul imanent „se învăluie într-o indefinitate de coji (koșas) ocrotitoare a miezului central” (p. 12); Mistrețul Alb înfășat în „pocroave” amintește de „Atma, din tradiția hindusă, înfășurat în «cojile» (koșa) manifestării” (p. 148).

Kronos — Kronos (gr. Κρόνος, cu *kappa*) — titanul, fiul lui Uranos și tatăl lui Zeus, care l-a castrat pe tatăl său și a fost la rândul lui detronat de fiu; asimilat prin etimologie populară, încă din Antichitate, cu Χρόνος (*Chronos*, cu *chi*), „Timpul”. Autorul se sprijină pe cele două grafii: Chronos e timpul ciclic, Sfera; „Kronus, cu Kappa în inițială”, e litera verticalității, axul care o străbate; detronarea lui Kronos–Chronos e suprimarea condiției temporale (p. 72–73); „Lostrița ar fi Kronos, iar Ion, Chronos” (p. 74).

Kșatria — Casta războinicilor și a cârmuitorilor în tradiția hindusă; răzvrătirea ei împotriva sacerdoțiului e o temă ciclică.

kșatrya — *Kșatriya* (sanscr., de la *kșatra*, „putere, stăpânire”) — a doua dintre cele patru caste ale societății hinduse, a războinicilor și a regilor, chemată să apere ordinea (*dharma*) și, în rânduiala normală, subordonată castei sacerdotale a brahmanilor; revolta ei împotriva autorității spirituale e, după Guénon (*Autorité spirituelle et pouvoir temporel*, 1929), una dintre cauzele decăderii ciclice. Ivan e „un kșatrya”, a cărui misiune e să stea la periferia centrului spiritual, apărându-l de profani și ținând deschisă calea celor chemați; după ce și-a slujit soroacele, trebuie să treacă la centru, ca sacerdot (p. 18). Ursul e simbolul „kșatrylor”, perfect pozitiv până la revolta lui contra Sacerdoțiului (p. 60).

Kshatriy-lor — vezi *Kshatriya*.

Kshatriya — *Kșatriya* (sanscr., de la *kșatra,* „putere, stăpânire”) — casta războinicilor și a cârmuitorilor, a doua după cea sacerdotală (*brāhmaṇa*), deținătoarea puterii temporale.

Autorul citește în Craiul travestit în urs și în Spânul uzurpator „revolta *Kshatriy*-lor contra autorității supreme”, căreia i-a pus capăt Parashu-Râma (p. 77, 83, 85, 97); inițierea „Kshatriya”, populată de simboluri și de încercări grele, e opusă celei *Hamsa,* directe și sobre (p. 89). Cartea scrie și *Kshatriyas, Kshatriy-lor, Kshatryi, Kshastriy-lor.*

Kshatriyas — vezi *Kshatriya*.

Kshatryi — vezi *Kshatriya*.

Kundalini — *Kuṇḍalinī* (sanscr., „cea încolăcită”, de la *kuṇḍala*, „inel, colac”) e, în doctrina tantrică, puterea (*śakti*) subtilă a ființei, înfățișată ca un șarpe încolăcit de trei ori și jumătate, adormit în centrul de la baza coloanei, *mūlādhāra*, cu capul astupând intrarea canalului median. Trezită prin disciplina yoghină, ea urcă de-a lungul acestui canal, *suṣumnā*, în jurul căruia se încolăcesc cele două curente laterale, *iḍā* (lunar) și *piṅgalā* (solar), străbate cele șase centre (*cakra*) și ajunge la *sahasrāra*, lotusul cu o mie de petale din creștet, unde Śakti se unește cu Śiva. Textul de bază e *Ṣaṭ-cakra-nirūpaṇa*, tradus și comentat de Arthur Avalon (Sir John Woodroffe) în *The Serpent Power* (1919); Mircea Eliade i-a închinat pagini ample în *Le Yoga. Immortalité et liberté* (1954). René Guénon, recenzând cartea lui Avalon («Kuṇḍalinī-Yoga», *Le Voile d’Isis*, 1933, reluat în *Études sur l’Hindouisme*), arată că centrele sunt corespondențe ale stărilor ființei, nu organe, că urcarea lui Kuṇḍalinī reproduce în microcosm reintegrarea ciclică a manifestării și atrage atenția asupra primejdiei de a o trezi în afara unei filiații: energia e neutră și poate urca sau coborî. Caduceul lui Hermes, cu cei doi șerpi încolăciți în jurul toiagului, e chipul occidental al aceleiași scheme.

În cartea de față Kundalini e cheia a două mituri. În «Mistricean», blestemul mamei, „Pui de șarpe sugă-mi-te, / De sub talpa casei noastre!”, cheamă la viață un șarpe „mare cât o undrea” care se naște odată cu eroul sub talpa casei, adică la baza sanctuarului (p. 150). Despărțirea și reunirea lor, *Separatio* și *Conjunctio*, sunt o operație care „este yoghină și strâns legată de tehnicile deșteptării lui Kundalini” (p. 151). „După doctrinele yoghine, în special după Kundalini-Yoga, omul are în organismul său subtil, la baza coloanei vertebrale, șarpele încolăcit, kundala”, care, deșteptat, năvălește pe canalul median până la *ājñā-cakra* sau la *Sahasrara*, „conferind nemurirea temerarului care a condus bine întreaga operație” (p. 158).

De aceea balada nu arată lupta obișnuită a eroului cu balaurul, ci o goană: Mistricean își lovește calul „La capul sulaciului”, ca Harap-Alb calul slăbănog, iar „șarpe, cal, Mistricean sunt uniți prin continuitate organică” (p. 158). Șarpele îl gonește „Șapte hotare” — „Șapte sunt centrele pe care le străbate Kundalini” (p. 159) — și îl înghite „De la tălpi”, „Adică de jos în sus, în sensul în care parcurge Kundalini deșteptată organismul uman” (p. 160). „Mistricean fuge de Balaur, dar am văzut că această aparentă anomalie se explică prin practicile de Kundalini-Yoga” (p. 162); rezultatul e „șarpele cu bust de om, sus om, jos șarpe”, Omul-Șarpe al formulei arabe (p. 162).

Schema revine în studiul despre sigiliul Băii: crucifixul dintre coarnele cerbului e o variantă a caduceului, axa „în jurul căruia se încolăcesc simetric și complementar cele două mari curente subtile numite în Yoga Ida și Pingala în jurul lui Suṣumna”, structurate în microcosm „în coloana vertebrală și cele două nadisuri principale” (p. 179). În tantrism accentul cade pe aspectul de „putere” (Șakti) al Principiului; șarpele încolăcit în *Muladara*, „Zădărit, împuns”, străbate centrele și e „fixat” în cele superioare, iar „Operația izbândită (este cea mai grea «performanță» din lume) aduce decondiționarea, perfecțiunea, starea de zeu, în creștinism de înger” (p. 189).

Aplicată la macrocosmul unei țări, schema dă citirea cea mai îndrăzneață a legendei descălecatului: „Dragoș este dragonul, adică șarpele kundalini. Litera finală, Ș, literă

de foc, îi arată caracterul” (p. 189). Râul Moldovei e „coloana vertebrală mitică a unei țări”, cățeaua Molda și bourul solar sunt cele două curente (în tipar: „Cățeaua Molda reprezintă un element feminin. Ida, elementul masculin. Pingala este însumat de bourul solar” — punctuația pare stricată, sensul fiind probabil Molda = Ida, bourul = Pingala), iar cele trei ființe sunt „o polarizare a lui Dragoș” (p. 189). Localizările succesive ale morții bourului de-a lungul râului corespund celor „șapte centre localizate pe curentul, pe râul din interiorul coloanei vertebrale, pe care le străbate kundalini, vânată din urmă de yogi” (p. 190).

kundalini — vezi *Kundalini*.

kundalini. — vezi *kundalini*.

Kunrath — Heinrich Khunrath (c. 1560—1605) — alchimist și teosof german, autorul *Amphitheatrum sapientiae aeternae* (1595; 1609), cu gravura celebră a laboratorului-oratoriu. Autorul îi împrumută terminologia „lucrării și rugăciunii”, alternanța acțiunii și contemplației (p. 70).

Köhler — Heinrich Karl Ernst von Köhler (1765—1838) — arheolog german în slujba Rusiei, autorul *Mémoire sur les îles et la course consacrées à Achille dans le Pont-Euxin* (Sankt Petersburg, 1826), din care autorul citează descrierea templului de pe Leuké cercetat de expediția rusă din 1823 (p. 24). Titlul arată că memoriul trata insula ca loc de cult al lui Ahile.

Labarum — Steagul lui Constantin, purtând monograma lui Hristos; a fost steagul Împărăției de Răsărit o mie de ani.

Latona — Latona (gr. Λητώ, Leto, dialectal *Lete*) — mama lui Apollo și a Artemisei-Diana, prigonită de Hera-Iunona, care a făcut toate ținuturile să-i refuze adăpost până la Delos (Imnul homeric către Apollo). După Hecateu, s-a născut chiar în insula hiperboreenilor (p. 22). Autorul o recunoaște în Sfânta Mamă din colinde, care trece nouă mări, nouă țări și nouă munți și naște „pe-un Deal”, adică Delos (p. 28—29; nota 1018), și îi vede numele în laguna *Letea* din Deltă (p. 25).

leontocefal — „Cu cap de leu” (gr. λεοντοκέφαλος) — zeul din mitree cu trup de om, cap de leu și trupul încolăcit de un șarpe, identificat de cei mai mulți cercetători (Franz Cumont) cu Aion, Timpul nemărginit; autorul îl identifică, după A. Gasquet, cu Mithra însuși. Leul e simbolul focului, șarpele al principiului umed: „Leul este axa, iar șarpele ciclii stărilor multiple de fire” (p. 146).

Ler — Cuvântul din refrenul colindelor — *Ler, Doamne, Ler; Leroi, Leronda, Voleranda* (p. 26—28, 39) —, pe care filologii l-au derivat din *Alleluia,* din numele împăratului Aurelian sau l-au socotit numele unei divinități străvechi. Lovinescu îl ia drept nume: *Ler-Împărat,* „cel mai mare Împărat al Lumii”, peste care numai Dumnezeu e mai mare, care locuiește într-un palat dintr-o peșteră, pe un munte pe care nu-l găsește decât cel chemat, și ai cărui curteni sunt călugări (p. 40). „Ler, Aleroi, Leru, Leor este Numele, Mantram-ul Regelui Lumii”, pe care îl invocă copiii când merg cu colindele (p. 41); el e al optulea din cele zece nume ale Regelui Lumii în tradiția getoromână (p. 41).

Legenda spune că „brazda a fost trasă de Ler-Împărat, înainte de a pleca în Orient”, ceea ce dă, în chip de poveste, chiar itinerarul mutării Centrului suprem (p. 43); iar „Șeful Rohmanilor e Ler-Împărat” (p. 41). Când s-au întemeiat principatele, Dacia era încă „în aceeași stare ca pe timpul în care domnea peste ea Ler-Împărat” (p. 52). Autorul propune că *Ler* ar putea fi o contracție din *Liber,* nu de origine latină, ci purcezând amândouă din izvorul proto-pelasgic (p. 42; nota 2013), iar Ielele sunt fetele lui (nota 6006).

Ler Împărat — vezi *Ler*.

Ler-Împărat — vezi *Ler*.

Lethe — Lethe (gr. Λήθη, „Uitarea”) — râul Infernului din care beau sufletele ca să-și uite viața de dinainte (Vergiliu, *Eneida* VI, 703–715; la Platon, *Republica* X, 621a, câmpia Lethei și râul Ameles). Uitarea „o dă și apa fluviului Lethe, cuvânt care, și el, înseamnă Uitare”, regăsită în râul din fundul grădinii lui Lipan, unde mama aruncă pruncul (p. 56).

Levké — Levke (gr. Λευκή, „Albă”) — insula de la gurile Dunării, azi Insula Șerpilor, unde, după Arctinos (*Aithiopis*) și Pindar (*Nemeice* IV, 49), Thetis l-a dus pe Ahile după moarte; avea un templu al eroului. Autorul o apropie, într-o paranteză, de „Insula albă” a lui Guénon: „aici reamintim insula Levké (Albă) de la gurile Dunării, acum Insula șerpilor” (p. 109).

Lex Perenis — „Legea perenă” (lat.) — tradiția neschimbată, aceeași sub toate formele ei istorice.

Lex perennis — vezi *Lex Perenis*.

Liber Pater — *Liber Pater* (lat., „Tatăl Liber”) — vechi zeu italic al rodniciei și al viei, identificat cu Dionysos-Bacchus. Quintus Curtius pomenește „hotarele lui Liber Pater”, șir de lespezi, iar autorul vede în *Ler* o contracție din *Liber* (p. 42; nota 2013).

Linceu — Linceu (gr. Λυγκεύς, Lynkeus) — argonautul cu privire atât de ageră încât vedea prin pământ (Apollonios din Rodos, *Argonauticele* I, 153—155). Autorul îl apropie de Ochilă (p. 92).

Lingam — *Liṅga* (sanscr., „semn, însemn”; forma *lingam* e acuzativul) — stâlpul, principiul masculin în simbolistica hindusă, emblema lui Śiva, așezat de obicei în *yoni;* totodată imagine a axei lumii. La autor, perechea *Yoni*—Lingam e evocată de proba apei vii și moarte (p. 96).

Logos — Verbul, Cuvântul creator prin care s-au făcut toate și care se încarnează în lume.

Logosul — vezi *Logos*.

Logosului — vezi *Logos*.

lostosă — Lostosă (reg.) — alt nume al lostriței, din rus. *losos’* (лосось, „somon”), înrudit cu germ. *Lachs* și lit. *lašiša*; DEX dă pentru *lostriță* tot o origine slavă (bg., sb. *lostura*). „Lostriței i se mai spune și lostosă, termen care derivă din rusescul lososi”; autorul se întreabă de ce forma „lostriță” nu se găsește în rusește și o explică, simbolic, prin intercalarea grupului S.T.R. (p. 70). V. *Lostrița*.

Lostrița — Peștele *Hucho hucho*, din familia salmonidelor, numit și „somonul Dunării” (germ. *Huchen*): cel mai mare salmonid de apă dulce al Europei, care trăiește în râurile repezi de munte ale bazinului dunărean (la noi, Bistrița, Vișeul, Tisa, Ceremușul) și urcă la vremea prăsilei apele reci, împotriva curentului. Autorul spune că se găsește „numai în râul Bistrița” (p. 48) și amintește că lostriței „i se mai spune și lostosă, termen care derivă din rusescul lososi” (p. 70), rus. лосось, „somon”, înrudit cu germ. *Lachs*; varianta „lostriță” nu se găsește în rusește. Simbolic, peștele e unul din cele mai vechi chipuri ale Mântuitorului: acrostihul ἸΧΘΥΣ, „pește” (Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ, „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul”), Oannes al babilonienilor, *Matsya*, prima coborâre a lui Vișnu, care trage corabia lui Manu peste potop. Guénon («Quelques aspects du symbolisme du poisson», *Symboles fondamentaux*) arată că peștele e simbol al Verbului ascuns în apele manifestării și al „germenului” care traversează potopurile ciclice.

Basmul «Lostrița» a fost cules de Nicolae Labiș în satul Baia de la țăranul Constantin Hlihor și transmis profesorului său Vasile Popa (p. 47–48). Lovinescu vede în el „Mitul

lui Oedip în basmul românesc”: pruncul blestemat să-și omoare tatăl și să-și ia mama de soție e înfipt de tată într-un țăruș, vindecat de mamă și lăsat pe apă într-o copaie; se întoarce, ca argat, la casa lui Vasile și a Mariei Lipan, ucide ursul care e chiar tatăl său deghizat și se însoară cu văduva. Lostrița e mesagerul: Ion Adusu o pescuiește în vis dintr-un iaz și ea îl povățuiește să sape fântâna sub nuc, „către miazănoapte”, pentru că „Mie-mi trebuie apă rece venită din bezne și din pietre” (p. 66). Iazul e Prakriti, „Materia Primă, sub aspectul ei de Potențialitate”, iar solzii peștelui joacă în soare „cum joacă această lumină și pe cele 144 de fațete ale Pietrei Filozofale” (p. 68). „Lostrița e substitutul Sfinxului oedipian în basmul românesc” (p. 69): „înainte de toate, Peștele este un simbol al Principiului sub aspectul său de Mântuitor, de Vindecător” (p. 69), Soter (p. 68).

Autorul adaugă lostriței un simbolism de salmonid: „urcă torentele spre obârșii contra curentului, simbolizând perfect fenomenul de reintegrare în Principiu, cale rezervată exclusiv inițiaților” (p. 70), iar „Pistruii de pe burta lostrițelor sunt stele, galaxiile de pe cer” (p. 70). Numele e citit prin grupul de litere S.T.R.: „Cuvântul lostriță e obținut prin introducerea elementelor centrale, grupul de litere S.T.R.”, din care vin Satar, „Cel ce ascunde”, Saturn, Rost, Srutiu, „dar mai presus de toate Soter (Mântuitor)” (p. 70); același grup e în Astarte și Ișstar, în lat. *ostrea*, „stridie”, scoica din care iese monosilaba *Om*, în păstrăv, păstor și Istru (p. 71). În al doilea vis, Ion o eliberează din iazul mânăstirii; „Gestul lui Ion de a prinde și de a da drumul lostriței este o întrebuințare autorizată a puterii cheilor”, iar axul pe care îl descrie peștele reîntorcându-se în obârșiile cerești e vertical față de pribegia lui Ion: „Lostrița ar fi Kronos, iar Ion, Chronos” (p. 74). Când Maria Lipan, aflând adevărul, se aruncă în fântână, oamenii o găsesc la izvor „prefăcută în lostriță”: „Este aceeași divină mamă sub chipul Peștelui Soter”, oglinda lostriței cerești la baza lumilor (p. 76). Numele ei, „Maria soția Peștelui”, e „nume soteriologic prin excelență”, iar Mântuitorul „apare și în ipostaze feminine” (p. 77); satul năruit ajunge să se numească „Lostrița”, sustras timpului ca pădurea Frumoasei adormite, iar autorul crede că e numele ocult al unei „Băi oculte”, al cărei substitut vizibil e Baia, prima capitală a Moldovei (p. 77–78).

Anexa eseului dă descântecul de facere ușoară «Lostrița», rostit de moașă (p. 78–84). Lostrița „de aur / Chicată / În apă sărată” e sufletul omenesc căzut „în «borboros», în mâlul morții și al uitării” (p. 79); nici un om nu se poate mântui singur, „necesită sprijinul și intervenția unui Soter (mântuitor, intermediar) coborât din ceruri” (p. 80). Precista, trecând pe sub trei tei, cei trei copaci ai Paradisului, desface „Stâncile surate”, stâncile Symplegade: „E Puterea Cheilor întrebuințată în toată strălucirea ei de către Mama cerească” (p. 81). Lostrița, de aur la început și de argint la sfârșit, „însumează în ea Soarele și Luna, pentru că lostrița e Cerul, înoată în Apele Superioare” (p. 82); moașa, mistagogă, dă parturientei numele Mariei, iar lacul întunecat e pântecele femeii din care lostrița-prunc iese „la lumina Soarelui și a Lunei” (p. 82). Descântecul aplică astfel la microcosm ceea ce basmul spune despre macrocosm: „analogia dintre macrocosm și microcosm” e cunoscută „de deținătorii tradiției, așa zise populare” (p. 82).

Luz — *Lûz* (ebr., „migdal”) — osul indestructibil din care, după tradiția rabinică, trupul va fi reconstituit la înviere, situat după unii la baza coloanei, după alții în creștet; totodată numele cetății unde Iacob a visat scara, numită apoi Bethel (Facerea 28, 19), pe care îngerul morții n-o poate atinge. Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. VII) arată că Luz e în microcosm ceea ce Agarttha e în macrocosm, „sâmburele de nemurire” al ființei. Locul „nici departe, nici aproape” al baladei e aproape, „pentru că aspirația pleacă din sâmburele, Luz-ul ființei noastre, «mai aproape decât vâna jugulară», cum spune Coranul” (p. 142).

Macàron Nesoi — *Makárōn nêsoi* (gr. μακάρων νῆσοι, „insulele preafericiților”) — în mitologia greacă (Hesiod, *Munci și zile* 170—173; Pindar, *Olimpica* II), ținutul de la marginea lumii, lângă Okeanos, unde trăiesc eroii scutiți de moarte, sub domnia lui Cronos. Autorul recunoaște în ele țara Rohmanilor, „*Măcărele*” (p. 40); Hecateu numea la fel insula hiperboreenilor, *nesos makaron* (p. 23).

Măestrele — Măiestrele — zâne ale văzduhului din credințele populare românești, înrudite cu Ielele și cu Sânzienele; Brâncuși a dat numele unei serii de păsări sculptate (*Măiastra*, din 1910). Printre termenii „înrudiți” cu Mistrețul prin grupul STR, autorul numește „Măestrele (Sânzienele)” (p. 148).

Magnum Opus — „Marea Operă” (lat.) — lucrarea alchimică întreagă, de la Materia Primă la Piatra filozofală, prin cele trei faze ale ei, *nigredo*, *albedo*, *rubedo*; în sens spiritual, transmutarea omului, nu a metalelor. *Separatio* e „cea mai grea operație din Magnum Opus” (p. 150); titlul «De la cerbul lunar la bourul solar» „vădește perfectarea lui Magnum Opus, de data asta concernând nu o singură ființă, ci o țară întreagă” (p. 176); în Athanor, elementele complementare se unesc „în Magnum Opus, care este Perfecțiunea androginică” (p. 177).

Mahânga — „Trupul cel mare” — al treilea termen al ternarului Agartthei, principiul puterii regale și al întocmirii materiale a lumii. În icoana de la Văratec, funcția voievodală a Moldovei.

Mahâtma — „Sufletul cel mare” — al doilea termen al ternarului Agartthei, reprezentând puterea sacerdotală și sufletul universal.

Maithuna — *Maithuna* (sanscr., „împerechere”) — în tantrism, ritul unirii, înțeles ca împreunare a celor două principii complementare, Śiva și Śakti; ultimul din cele cinci „M” ale ritualului tantric. Autorul socotește proba smicelelor de măr și a apei vii și moarte, pe care calul le smulge turturicii fetei Împăratului Roș, „un rit de *Maithuna,* cu toate preciziunile dorite” (p. 96).

Makaron nesoi — „Insulele Fericiților” (gr. Μακάρων νῆσοι), unde eroii vârstei a patra trăiesc fără griji lângă Okeanos (Hesiod, *Munci și zile* 170–173; Pindar, *Olimpice* II, 70–77). Unul din numele Centrului Suprem era „insulă a fericiților” (Makaron nesoi); Guénon le apropie de „insulele fericite” din Apus și de grădina Hesperidelor, semn al unei tradiții atlante (p. 111).

Makifim — *Makkifim* (ebr., „înconjurătoare”, pl. de la *makkif*) — în Cabala lurianică, *or makkif*, „lumina înconjurătoare” (transcendentă), față de *or pnimi*, „lumina lăuntrică” (imanentă). Autorul o traduce prin „deplasare a luminilor”: „ceea ce era inferior se transmută în superior, iar superiorul se corporifică” (p. 96), redând mai degrabă schimbul dintre cele două lumini decât sensul literal al cuvântului; Arborele Lumii devine vizibil când „luminile s-au deplasat” în tine (p. 121).

Mânăstirea Albă — În «Povestea viei», mânăstirea din „munții țării de sus”, de la punctul de incidență a Axei Lumii cu planul nostru, păzitoare a Arborelui Lumii, a Izvorului Tămăduirii și a Ulciorului Bucuriei, deci „a Tradiției” (p. 116–119). Autorul o identifică cu Mânăstirea Neamț („Mânăstirea Albă este vechiul nume al Mânăstirei Neamț”), iar drumul spre ea, „tot către Miază Noapte”, e „un pelerinaj hyperborean” (p. 117); după potop, Dumitru n-o mai găsește (p. 126–127).

mantra — Formulă rostită care lucrează prin însuși sunetul ei, nu prin înțelesul ei de dicționar (sanscr.).

Mantra — Formula sonoră cu putere rituală; perechea ei vizuală este *Yantra,* diagrama.

Mantra yoga — *Mantra-yoga* (sanscr.) — calea realizării prin repetarea ritmică a unei formule sacre (*mantra*, „instrument al gândului”; *japa*, „murmurare”), transmisă de la

maestru la ucenic. Repetiția rituală a numelui Bourului „prin transmisie directă” e „așa cum este preconizată de Mantra yoga hindus” (p. 198); „vestirea” din stihurile lui Cantemir pare a fi o repetiție a unui nume sacru, „în felul preconizat de Mantra-Yoga” (p. 198).

Mantram — *Mantra* (sanscr., „instrument al gândului”; forma *mantram* e acuzativul) — formula sacră, silabă sau vers, a cărei rostire are putere rituală. Pentru autor, „Ler, Aleroi, Leru, Leor este Numele, Mantram-ul Regelui Lumii” (p. 41).

Mântuitorul — La autor, Principiul sub aspectul său salvator (gr. Σωτήρ), întrupat în Hristos, „Tămăduitorul sufletelor și al trupurilor” (p. 69), dar prezent și în alte ipostaze: Zagreus, „Mântuitorul Lumii” (p. 47), peștele din basm, care apare „ca Mântuitor, Soter” (p. 68), și chiar ipostaze feminine: numele Mariei Lipan arată „că Mântuitorul apare și în ipostaze feminine” (p. 77). Gheorghe e numit de Dumnezeu „Fiul meu prea iubit”, „nume dat în Evanghelie Mântuitorului” (p. 113). V. *Soter*.

Manu — *Manu* (sanscr., din aceeași rădăcină cu „om” și cu *manas*, „minte”) — Omul arhetipal și Legiuitorul primordial al fiecărui ciclu (*manvantara*); al ciclului actual e Manu Vaivasvata, salvat de Matsya din potop. Nu un om, ci o funcție, Intelectul cosmic reflectat în umanitate; Guénon îi apropie numele de Minos, Menes, Mannus. În colinda cerbului, „Manu Judecator” e dus de cerb pe alt tărâm, „întocmai ca și Matsya Avatara pe Manu Vaivasvata” (p. 182–183); „Manu este o continuitate neîntreruptă în succesiunea celor ce-l «suportă» în afară, la fiecare generație”, ca Dragoșii și Cezarii (p. 192).

Manvantara — Ciclul de existență al unei umanități, cârmuit de un Manu; se împarte în patru vârste, de la cea de aur la cea de fier.

Manvantara. — vezi *Manvantara*.

Manvantare — *Manvantara* (sanscr., „intervalul unui Manu”, din *manu* și *antara*) — era unui Manu, ciclul unei umanități, împărțit în patru vârste (*yuga*); paisprezece manvantara fac un *kalpa*. Întregul Kalpa al Mistrețului Alb e „compus din 14 Manvantare” (p. 147–148). V. *Manu*.

Mare Tenebrarum — „Marea Întunericului” (lat.) — numele dat de geografii medievali, după arab. *Baḥr al-Ẓulumāt*, Oceanului Atlantic de dincolo de Coloanele lui Hercule, socotit de nestrăbătut; simbolic, apele inferioare ale haosului și ale morții, „Marea Patimilor” pe care trebuie s-o traverseze inițiatul. „Malul” e în limbaj inițiatic „terminusul unei traversări a Mării Patimilor, a lui Mare Tenebrarum” (p. 82); Vasile Popa, prietenul autorului, se apropiase, la moarte, „de Mare Tenebrarum” (p. 114).

Marea Cronium — *Mare Cronium* (lat., „Marea lui Cronos”) — numele dat de antici (Pliniu, *Naturalis historia* IV, 104; Plutarh) mării înghețate din nordul lumii; după autor, marea care înconjura *Tula,* căreia îi corespunde Marea Neagră, „mare saturniană prin excelență” (p. 24, 73).

Marea Patimilor — „Marea Pasiunilor” — la Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. X, citat la p. 112), după Śaṅkara (*Ātma-bodha*), domeniul „Apelor Inferioare”, al modificărilor contingente și tranzitorii, pe care trebuie să-l traverseze yoghinul ca să ajungă la „Muntele Mântuirii”. Ipate Pățitul „a străbătut victorios Marea Patimilor” (p. 26); „malul” e terminusul „unei traversări a Mării Patimilor, a lui Mare Tenebrarum” (p. 82).

Marele Arhitect — „Marele Arhitect al Universului” — numele masonic al lui Dumnezeu, ca ordonator al lumii după măsură, număr și greutate (cf. Înțelepciunea lui Solomon 11, 20). Pentru a împlini corect o funcție spirituală, trebuie „conștiința unei colaborări lucide cu rectorul Universului pentru împlinirea planului Marelui Arhitect” (p. 22); casa

ținutului, templu la rădăcina arborelui, regentează „tot ce Marele Arhitect clădește în decursul evilor” (p. 89). Iosif e numit „Marele Dulgher al Universului” (p. 135).

masacru — Masacru (fr. *massacre*, în limbajul vânătoresc și heraldic) — capul de cerb tăiat, văzut din față, cu coarnele, fără gât; trofeul de vânătoare. Pe sigiliul Băii, capul cerbului e ridicat în efigie în lobul superior al trifoiului, „un «Masacru» de cerb” (p. 176), „ca să întrebuințăm un termen de venerie” (p. 179); tăierea capului e „fixarea volatilului”. V. *Cerbul*.

Mathnawi — Marea carte de versuri a lui Djelaladin Rumi, temelie a sufismului turcesc și persan.

Mathnawî — *Maṯnawī-yi maʿnawī* („Distihurile spirituale”) — marele poem mistic persan, în șase cărți (c. 25.000 de distihuri), al lui Djalāl al-Dīn Rūmī (1207–1273), întemeietorul ordinului Mevlevi, numit „Coranul în limba persană”. Autorul citează versul „Pentru ca toate «Eu»-rile și toate «Tu»-urile să devină o singură Viață” (Rumî, Mathnawî, I, 1787) (p. 32).

Matsya — *Matsya* (sanscr., „peștele”) — primul avatar al lui Vișnu, peștele care îl avertizează pe Manu Vaivasvata de potop și trage corabia lui, cu Vedele și semințele ființelor, peste ape până pe munte (*Śatapatha Brāhmaṇa* I, 8, 1; *Matsya Purāṇa*). Cerbul din colindă îi făgăduiește lui Manu să-l poarte pe alt tărâm, „întocmai ca și Matsya Avatara pe Manu Vaivasvata” (p. 182).

Matsya Avatara — „Întruparea-Pește” — cea dintâi coborâre a lui Vișnu în ciclul de față, care scapă de potop pe Manu Satyavrata.

Maya — Puterea de a plăsmui aparențe; vălul care și ascunde, și arată realitatea.

Mayei — *Māyā* (sanscr., din rădăcina *mā-*, „a măsura, a forma”) — puterea de manifestare a Principiului și, prin ea, „iluzia cosmică”, aparența de realitate proprie a lumii; Guénon insistă că *māyā* nu e neant, ci realitate relativă, luată greșit drept absolută. Ivan e condamnat să rămână „pe planurile intermediare […] în domeniul prin excelență în care se manifestă iluzia cosmică a Mayei” (p. 36).

Mediolanum — *Mediolanum* (lat., din galic) — Milano; numele se tâlcuiește de obicei „în mijlocul câmpiei” (*medio-* + *lanon*), iar mai multe orașe galice l-au purtat, ca loc consacrat central. „Milano este un vechi nume celtic și înseamnă «în mijlocul câmpului», «în inima lanului»”, Mediolanum, ca Mediașul, Imperiul de Mijloc chinez și regatul irlandez Mide (p. 152–153).

Melancolia — Gr. μελαγχολία, „bilă neagră” — în medicina umorală, umoarea rece și uscată, legată de pământ, de toamnă și de Saturn; *Problemata* pseudo-aristotelice (XXX, 1) și Marsilio Ficino (*De vita*, 1489) au făcut din ea temperamentul contemplativului și al geniului, iar Dürer i-a dat chipul cel mai cunoscut (*Melencolia I*, 1514). Pentru autor, „presimțirea intensă, vitală a lumii de dincolo, realizând și depărtarea ce ne desparte de ea”, condiția prealabilă a oricărei realizări spirituale (p. 116); apa Izvorului Tămăduirii vindeca „de mâhnire, adică de țâțâna tuturor supărărilor, care este Melancolia”, potolită de Ulciorul Bucuriei (p. 119).

Melchisedec — Melchisedec (ebr. *Malkî-Ṣedeq*, „regele dreptății”, de la *melekh*, „rege”, și *ṣedeq*, „dreptate”) e „regele Salemului” și „preotul Dumnezeului Celui Preaînalt” (*ʾĒl ʿElyōn*) care iese înaintea lui Avraam, întors de la înfrângerea regilor, cu pâine și vin, îl binecuvântează și primește de la el zeciuială (Facerea 14, 18–20). Psalmul 109 (110), 4 vestește un preot „în veac, după rânduiala lui Melchisedec”, iar Epistola către Evrei (5, 6–10; 6, 20; 7, 1–17) aplică versetul lui Hristos și tâlcuiește numele: „rege al dreptății”, apoi „rege al Salemului, ceea ce înseamnă regele păcii”, „fără tată, fără mamă, fără spiță de neam, neavând nici început al zilelor, nici sfârșit al vieții” (Evrei 7, 2–3).

Pâinea și vinul au fost citite de Părinți ca preînchipuire a Euharistiei. Unele texte iudaice, de la fragmentul de la Qumran numit *11Q Melchizedek* (11Q13) încolo, fac din el o figură cerească, judecător la sfârșitul vremurilor, și pare că de aici vine apropierea lui de arhanghelul Mihail.

René Guénon i-a închinat capitolul VI din *Le Roi du Monde* (1927), «Melki-Tsedeq»: numele e cel sub care funcția de „Rege al Lumii” se găsește indicată în tradiția iudeo-creștină. Melchisedec unește în sine cele două puteri, sacerdotală și regală, care la Avraam și în urmașii lui apar despărțite; de aceea preoția „după rânduiala lui Melchisedec” e superioară celei levitice, iar Avraam îi dă zeciuială. Dreptatea și pacea, cele două nume ale lui, sunt atributele Centrului suprem, „Balanța” și „Liniștea”: în capitolul X al aceleiași cărți, Guénon leagă Justiția lui Melki-Tsedeq de Balanță, *Tulā*, numele primordial al Centrului. Volumul «O icoană creștină pe Columna Traiană» a urmat această citire: preoția după rânduiala lui Melchisedec e, pentru autor, numele creștin al centrului de unde se distribuie dubla putere.

În cartea de față, Melchisedec apare întâi indirect. Țărușul din gard în care Lipan își înfige copilul, în «Lostrița», e axa în care se rezorb dualitățile, și „A înfige copilul în ax este a-l oferi jertfă celui Prea Înalt (El-Elion)” (p. 55), numele Dumnezeului pe care îl slujea preotul-rege. În «Povestea găinușii de aur», citatul lung din Guénon asupra numelor Centrului suprem leagă numele Tula de Melki-Tsedek, „Rege al Justiției” (p. 109).

Figura devine centrală în «Mistricean». Când Mistricean, pe jumătate înghițit de șarpe, cere ajutor, sosește un voinic din Ceobâlcie, „cu sabia demischie”, despre care balada spune: „N-avea mamă, n-avea tată / Parcă era născut din piatră. / N-avea frați, n-avea surori / Parcă era născut din flori.” (p. 166). Autorul anunță că trebuie să-și arate „îndreptările care ne justifică referința la Melchisedec din Biblie, Rege al justiției — și într-adevăr, noul venit are să judece între Mistricean și Șarpe, el fiind axa Balanței, al cărei nume sanscrit Tula desemnează și Centrul Suprem” (p. 165); citează din Guénon pasajul despre Melki-Tsedeq și versetele din Facerea și din Evrei, și conchide: „Credem că această cvasi-identitate între textul biblic și acela al baladei nu mai are nevoie de întărire, nici de comentariu” (p. 166). „Ca fiu al Pietrei, voinicul fără nume și fără părinți era fiu al buricului pământului, al Omfalosului, de cele mai multe ori semnificat de o piatră” (p. 166); piatra lui e betilul lui Iacob, locul scării cerești, al Axei Lumii, „unde «domnește» Melchisedec” (p. 167).

Voinicul despică șarpele cu paloșul „Până-n coadă” (p. 168), iar autorul apropie lovitura de războiul din cer al Arhanghelului Mihail cu Balaurul (Apocalipsa 12, 7–9): „Este de reținut că numele ceresc al lui Melchisedec este Mikael” (p. 168). Mistricean moare la asfințit și e îngropat lângă o cumpănă, semnul Balanței, care vestește ciclul următor: „Voinicul care a încercat să-l scape pe Mistricean nu este altul decât stăpânul Balanței ca Rege al Justiției. Melchisedec era și el reprezentantul balanței justiției dumnezeiești pe pământ” (p. 170). Melchisedec e astfel, în carte, judecătorul care ține cumpăna între Esență și Substanță, între erou și șarpe, la trecerea dintre două cicluri.

Melchisedech — Regele Salemului și „preotul Dumnezeului celui Preaânalt” care iese înaintea lui Avraam cu pâine și vin (Facerea 14, 18). Numele lui înseamnă „regele dreptății”, iar cetatea lui, „pacea”: dreptatea și pacea, cele două fețe ale aceleiași funcții.

Fiind „fără tată, fără mamă, fără spiță de neam” (Evrei 7, 3), el nu ține de o descendență omenească, ci de o funcție neîntreruptă: aceea în care puterea regală și autoritatea sacerdotală nu s-au despărțit încă. Preoția „după rânduiala lui

Melchisedec” e, pentru autor, numele creștin al centrului de unde se distribuie dubla putere.

Melencholia — Gravura lui Albrecht Dürer din 1514, una dintre cele trei *Meisterstiche*. Lovinescu o citește ca pe o imagine a sfârșitului de ciclu: soarele sumbru apunând deasupra apelor, curcubeul echivoc, liliacul care poartă inscripția, îngerul cu capul sprijinit în palmă și compasul încă nefolosit, copilul pe piatra de moară, clepsidra, pătratul magic, ogarul încolăcit, uneltele de tâmplărie și de zidărie — toate căzute într-o torpoare care e de fapt o atenție fără clipire.

Amănuntul pe care se sprijină toată lectura lui e funia clopotului: în loc să spânzure, plutește, iar celălalt capăt al ei iese din gravură, ținut de o mână nevăzută. Când mâna va trage, clopotul va suna, adormiții din cavernă se vor trezi și lumea aceasta va pieri.

Reproducerea folosită în ediția de față e cea din colecția Metropolitan Museum of Art, New York, în acces liber.

Melissai — „Albinele” (gr. μέλισσαι) — nume dat preoteselor de la Delfi, ale Demetrei și ale Artemisei din Efes, iar Pythia e numită „albina delfică” de Pindar (*Pitica* IV, 60). Autorul citează pe H. M. Böttcher (*Die Große Mutter*): „preutesele delfice se numeau Melissai adică Albine de miere. Această numire e rezervată zeiței lunare” (p. 71); Maria și Vasile Lipan sunt o Melissa și un Melisseus (p. 72).

Mercur — În alchimie, principiul pasiv, volatil, umed, lunar și feminin, corespunzând Substanței; complementarul Sulfului, închipuit de cerb, de șarpe, de dragonul înaripat. „Mercurul comun” e facultatea noastră plastică, „Mercurul filosofilor” aceeași facultate purificată și însuflețită; Guénon arată că cele trei principii alchimice corespund celor trei *guṇa*. „Șarpele mercurul radical” (p. 146); cerbul e „unul din simbolurile cele mai obișnuite ale mercurului filosofal”, *Cervus fugitivus, Servus fugitivus* (p. 179), „Cerbul este identic cu Mercur” (p. 182), iar tăierea capului cerbului ilustrează imperativul alchimiei hinduse: „Trebuie omorât Mercurul!” (p. 185).

Meru — Meru (sanscr.) — muntele polar al cosmologiei hinduse, buddhiste și jainiste, axa lumii în jurul căreia se rotesc astrele, cu cetatea zeilor în vârf. În textul lui Guénon citat de autor, „muntele alb” din centrul insulei celtice a sfinților „este același lucru cu Meru (muntele sfânt al hindușilor, n.n.)” (p. 109). V. *Muntele Polar*.

Mesei Tăcerii — Masa Tăcerii — masa rotundă de piatră a lui Constantin Brâncuși din ansamblul de la Târgu Jiu (1937–1938), înconjurată de douăsprezece scaune-clepsidră. Scaunele puse odinioară în jurul focului lui Sumedru la Soveja dau focului un „caracter de Masă Rotundă” și arată „rădăcinile folclorice și inițiatice ale Mesei Tăcerii brâncușiene” (p. 129).

Meșterul Manole — Meșterul Manole — eroul baladei *Monastirea Argeșului* (publicată de Vasile Alecsandri, 1852—1853), care își zidește soția, pe Florica (Ana în alte variante), în zidul bisericii poruncite de Negru-Vodă și moare căzând de pe acoperiș cu aripi de șindrilă. Biserica Episcopală de la Curtea de Argeș a fost zidită de fapt de Neagoe Basarab (1512—1517). Autorul vede în Florica *Shakti* meșterului, în cei șase calfe centrele subtile, iar în Manole, *Sahasrâra* (p. 54—55).

metanoia — *Metánoia* (gr. μετάνοια, „schimbarea minții”) — tradusă îndeobște prin „pocăință” (Matei 3, 2: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor”), dar înțelesul propriu e răsturnarea completă a modului de a gândi, întoarcerea minții de la cele de jos către cele de sus; Părinții o leagă de *epistrophḗ*, convertirea ca întoarcere a privirii. Trecerea războinicului de la etapa activă la faza contemplativă sacerdotală implică „o schimbare totală în ființa omului, o metanoia” (p. 18).

Metatron — În kabală, îngerul Feței și Principele Lumii *(Sâr-ha-olam),* Polul ceresc al cărui reflex este Polul pământesc; identificat cu arhanghelul Mihail.

Metatron, — vezi *Metatron*.

Mi-ka-el — vezi *Mikael*.

Micile Mistere — Micile și Marile Mistere — în terminologia lui Guénon, cele două trepte ale inițierii: Micile Mistere duc la perfecțiunea stării umane, starea primordială sau edenică; Marile Mistere, la realizarea stărilor supraumane și a Identității supreme; lor le corespund cheia de argint și cheia de aur ale lui Ianus (p. 30). În *Harap-Alb,* autorul vede realizarea Micilor Mistere în cucerirea fetei Împăratului Roș și pe a Marilor Mistere în învierea eroului (p. 73, 90, 97—99).

Mihail Vâlsan — Mihai (Michel) Vâlsan (1907—1974) — diplomat român rămas la Paris, discipol al lui Guénon și maestru sufi, care a condus din 1961 revista «Études Traditionnelles». Traducătorul italian l-a crezut autorul ascuns sub pseudonimul Geticus (p. 8).

Mikael — Mihail (ebr. *Mîḵā'ēl*, „Cine e ca Dumnezeu?") — arhanghelul care se luptă cu Balaurul și îl aruncă din cer (Apocalipsa 12, 7–9, citată la p. 168), căpetenia oștilor cerești. „Este de reținut că numele ceresc al lui Melchisedec este Mikael" (p. 168) — apropiere care pare să-și aibă temeiul în speculațiile iudaice târzii: fragmentul de la Qumran 11Q13 face din Melchisedec o căpetenie a oștilor cerești, pe care unii exegeți o identifică cu Mihail. V. *Melchisedec*.

mirionimă — Mirionim (gr. μυριώνυμος, „cu nenumărate nume") — epitet al lui Isis și al altor zeițe (Apuleius, *Metamorfoze* XI, 5). Căderea omului se datorează dezechilibrului celor doi termeni complementari ai cosmosului, „dualitatea mirionimă exprimată și în alte sigilii, prin cuplul Sol-Lună" (p. 194).

Misericordia — „Mila, îndurarea" (lat.), în pereche cu *Rigor*, „asprimea": cele două coloane laterale ale Arborelui sefirotic (*Ḥesed* și *Dīn*/*Gəḇūrāh*) și cele două chipuri ale porții Cerului. Eliminarea influențelor negative se face „pe calea rigorii" pentru cei ce nu știu să ceară ajutorul lui Dumnezeu „pe calea milei [Misericordia]" (p. 23); poarta Raiului are „un dublu chip, unul de mizericordie, altul de rigoare" (p. 30), iar din punctul central se distribuie „mizericordia și rigoarea" (p. 38).

misionat — Termen al autorului (de la *a misiona*, „a trimite cu o misiune"): inițiatul care vine pe pământ „nu prin cădere, ci prin «coborârea sacrificială», adică fără nici o eclipsă a strălucirii lor spirituale", ca Moise aruncat pe Nil (p. 56). Ion Adusu are caracterul de „misionat", „adus de apele cerești în apele acestei lumi" (p. 62), „criminal providențial, dar nevinovat", „misionat în acest scop" (p. 64); bătrânul neatins de mlaștină arată caracterul său „de «misionat», de Avatara" (p. 91). „Pentru a împlini corect o funcție spirituală […] trebuie să știi cine și ce e acel ce te misionează" (p. 22).

Mistreț — La Guénon («Le Sanglier et l'Ourse», *Études Traditionnelles*, 1936), simbolul autorității spirituale și al Tradiției Primordiale (sanscr. *varāha*), în pereche cu ursul, simbolul puterii temporale; în tradiția celtică, al druizilor. În «Lostrița», Sacerdoțiul e „reprezentat de obicei prin Mistreț, Lebădă, aici prin Albine" (p. 60); în «Mistricean», „Mistricean este Mistrețul, numele celui de al treilea Avatara al lui Vișnu" (p. 147); animalele mitice ca „Ursul, Mistrețul, Șarpele, Cerbul, Bourul încarnează nume divine, energii" (nota de la p. 193). V. *Mistrețul Alb*.

Mistrețul — vezi *Mistrețul Alb*.

Mistrețul Alb — În cosmologia hindusă, al treilea avatar (*avatāra*, „coborâre") al lui Viṣṇu e Varāha, Mistrețul, care se cufundă în apele potopului și scoate pământul, pe zeița Bhūdevī, pe colțul lui, ucigând pe demonul Hiraṇyākṣa (*Viṣṇu Purāṇa* I, 4; *Bhāgavata*

Purāṇa III, 13 și 18–19). Kalpa în care trăim, „ziua lui Brahmā” de paisprezece *manvantara*, se numește după el *Śvetavarāha-kalpa*, „ciclul Mistrețului Alb”. René Guénon a făcut din aceste date o cheie a istoriei tradiționale în articolul «Le Sanglier et l’Ourse» (*Études traditionnelles*, 1936, reluat în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée*): Mistrețul e simbolul autorității spirituale primordiale, al brahmanilor, al Tradiției hiperboreene, iar *Vārāhī*, „țara Mistrețului”, a fost unul din numele Centrului suprem al ciclului; Ursul e simbolul puterii temporale, al kșatriyilor, iar revoltele războinicilor împotriva sacerdoțiului, la sfârșitul unor perioade, apar în mituri ca lupta Ursului cu Mistrețul. Celtica îi păstra amintirea: druizii se numeau „mistreți”, iar regalitatea, „urs” (*artos*, de unde Arthur). Mistrețul singuratic pare să fi închipuit, la celți, retragerea druizilor în pădure.

Lovinescu folosește această schemă de la primul eseu despre «Lostrița»: ursul care prădă stupii lui Lipan e „un simbol nordic polar al clasei războinicilor, al kșatrylor, deci perfect pozitiv în el însuși. Numai când se răzvrătește contra clasei superioare lui, Sacerdoțiul (reprezentat de obicei prin Mistreț, Lebădă, aici prin Albine) ursul capătă aspecte sinistre” (p. 60). Revolta Fiilor Ursului contra autorităților spirituale e pusă în Vârsta de Aramă, în *Dvāpara-yuga* (p. 64).

În «Mistricean», mistrețul devine cheia numelui eroului baladei. După grupul de litere STR, pe care autorul îl găsise în Lostrița, Soter, Satar și Srutiu, „Mistricean este Mistrețul, numele celui de al treilea Avatara al lui Vișnu, coborârea Principiului conservator și Mântuitor în lume, Sweta Varaha, Mistrețul Alb, simbol prin excelență a Tradiției Primordiale” (p. 147). Kalpa întreg „se numește «Kalpa Mistrețului Alb» (Sri Sweta Varaha Kalpa)” (p. 148). „Locul său de manifestare în lumea noastră, Centrul Suprem al Ciclului, i-a preluat numele. Se numește Varahi, Varanha, devenit Valahi și Vrancea în tradițiile românești” (p. 148): etimologie simbolică, nu filologică, de felul celor pe care autorul le numește aiurea *Nirukta*. Tot prin STR se adună în jurul Mistrețului „Mister, Meșter, Măestrele (Sânzienele), Măestrie, Mistrie” (p. 148), iar sufixul -ian e citit ca numele lui Ianus. „Prin urmare, nu este temerar când identificăm pe Mistricean cu Sweta Varaha, al treilea Avatara al lui Vișnu; orice altă interpretare literală, «psihologică», a mitului său este plată și nesemnificativă” (p. 148).

Copilul divin e înfășat „în pocroave”, în acoperăminte sfinte: „Mistrețul Alb este învelit de Voalul acestei lumi care-l apără de ea și, în același timp, prin atenuarea luminii, îi face posibilă comunicarea cu ambianța” (p. 148). Blestemul mamei, „Pui de șarpe sugă-mi-te, / De sub talpa casei noastre!”, desparte în el partea htonică de cea uranică: „Mistricean trebuie să devie Omul-Șarpe, cum se spune că era de la început”, iar operația „se numește în alchimie Separatio, cea mai grea operație din Magnum Opus” (p. 150), urmată de *Conjunctio* și legată de deșteptarea lui Kundalini (p. 151). Casa în care s-a născut e „Buricul Pământului”, Omfalosul, iar locul unde fuge șarpele „tot «buricul pământului» se numește”, chipul centrelor secundare sau al celor revoltate împotriva Centrului suprem (p. 152): lupta nu se mai dă între erou și balaur, ci în „casa lui Mistricean, în casa Mistrețului” (p. 152).

Mistricean moare la asfințit, „ca și ciobanul din Miorița, dar nu cu seninătatea acestuia” (p. 169), și e îngropat lângă o cumpănă, semnul Balanței, care vestește ciclul următor (p. 170). Autorul trage de aici o concluzie despre vechimea baladei: ea ar aduce un mesaj de la sfârșitul celui de-al doilea și începutul celui de-al treilea ciclu mic al ciclului mare (p. 170). În nota despre vânătoarea lui Dragoș, mistrețul e pus alături de celelalte animale mitice ale cărții: „Ursul, Mistrețul, Șarpele, Cerbul, Bourul încarnează nume divine, energii” (p. 193). Identificarea Mistricean–Varāha–Vrancea e una dintre tezele cele mai îndrăznețe ale volumului; ea prelungește ideea, dragă

autorului din «Dacia hiperboreană», a caracterului primordial, polar, al tradițiilor românești.

Mistricean — vezi *Mistrețul Alb*.

Mistrie — Mistria — unealta zidarului (din ngr. μυστρί), cu care se întinde mortarul; în francmasonerie, simbol al iubirii frățești care „cimentează" lucrarea. Autorul o pune în seria cuvintelor cu STR legate de Mistreț: „Mister, Meșter, Măestrele (Sânzienele), Măestrie, Mistrie, acesta din urmă simbol masonic al fulgerului" (p. 148).

Mithra — Mithra (avest. *Miθra*, ved. *Mitrá*) — zeu indo-iranian al legământului și al luminii, devenit în misterele romane, din sec. I d.Hr., zeu solar și salvator, înfățișat junghiind taurul primordial în peșteră (tauroctonia). Autorul scrie și „Mitra": între zeii care repetau sacrificiul Omului Universal (p. 9); în Mithraeum-uri, Mithra e reprezentat „leontocefal", numit și Aion (p. 146); vânătoarea lui Dragoș e identică în fond cu vânătoarea taurului de către Mitra, „ultima mare manifestare a zoroastrismului", cu botezul de sânge al neofitului (p. 188–189, 193, 200).

Mithraeum — Mitreu (lat. *Mithraeum*) — sanctuarul, de obicei subteran sau în peșteră, al misterelor lui Mithra, închipuind peștera cosmică în care zeul a jertfit taurul; în el se aflau reliefurile tauroctoniei și statuia zeului leontocefal. „În Mithraeum-uri, zeul Mithra era reprezentat leontocefal, cu cap de leu"; curtea unde s-a născut Mistricean, „casele Leului" și „curțile zmeului", „este un Mithraeum" (p. 146).

Mnaseas — Mnaseas din Patre (sec. III î.Hr.) — geograf și culegător de mituri, ucenic al lui Eratostene, din care s-au păstrat fragmente (*Fragmenta historicorum Graecorum* III, 153); el spune că geții îl venerează pe Cronos sub numele de Zalmoxis (p. 36).

Mogen David — *Māḡēn Dāwīḏ* (ebr. מָגֵן דָּוִד, „Scutul lui David"; „Mogen David" în pronunția așkenază) — hexagrama, devenită simbol iudaic abia în Evul Mediu târziu; numită și „Pecetea lui Solomon" (în tradiția islamică, *khātam Sulaymān*). Autorul subliniază că simbolul e universal, „nu numai la evrei cum se crede obișnuit, ci răspândit la toate popoarele" (p. 177). V. *Pecetea lui Solomon*.

Moire — Moirele (gr. Μοῖραι, „părțile, sorțile") — cele trei Ursitoare ale grecilor, fiicele Necesității sau ale Nopții: Clotho („torcătoarea"), Lachesis („cea care împarte sorții") și Atropos („cea neînduplecată", care taie firul) (Hesiod, *Teogonia* 217–219, 904–906; Platon, *Republica* X, 617c); la romani, Parcele. Prevestirea viitorului la naștere e rostită în basmele noastre de ursitoare, „identice cu «Moire»-le, cu Parcele din mitologia antică, și ele în număr de trei" (p. 53).

Mokșa — *Mokṣa* (sanscr., de la *muc-*, „a dezlega") — Eliberarea, desprinderea desăvârșită de orice condiționare și de ciclul nașterilor, scopul ultim al tuturor căilor hinduse; Guénon o numește „Liberațiunea" și o socotește realizarea Identității Supreme. Nu o stare dobândită, ci recunoașterea a ceea ce a fost dintotdeauna: *Ātmā* n-a fost niciodată legat. Autorul o numește „un salt în Absolut, în Vidul metafizic, accesibil numai prin Jnana-yoga" (p. 22).

Molda — Cățeaua lui Dragoș din legenda descălecatului, care, urmărind bourul, s-a înecat în râul care de atunci i-ar purta numele, Moldova (Grigore Ureche; legendă etiologică, cum arată și Eliade). Pentru autor, „Cățeaua Molda reprezintă un element feminin", iar „înecarea bourului și a Moldei în fluența Moldovei" sunt „volatilizarea fixului" (p. 179, 189); „cum adulmecă Molda bourul" se caută urmele Arborelui (p. 119); Molda e „aspectul feminin al Ogarului, Veltro" (p. 202).

Monarhul ascuns — Funcția centrală a unui ciclu de umanitate, care nu poate părăsi lumea fără ca lumea să se surpe, dar care, în vremuri de întunecare, nu se mai poate

arăta: atunci se ocultează, rămânând în lume, dar sub chipuri care îi ascund firea — somn, rană nevindecată, amorțire, nebunie, sărăcie, râs fără noimă.

Mitul e unul singur sub nume felurite: Arthur în insula Avallon, Frederic Barbarossa în Kyffhäuser, Frederic al II-lea în Etna, Carol cel Mare în Unterberg, Marko Kralievici în Urvina, Imamul ascuns al șiiților, Kașiapa așteptându-l pe Maitreya, Ciubăr Vodă și Ștefan cel Mare la noi. Toate au aceeași încheiere: cel ascuns nu e mort, ci așteptat, iar întoarcerea lui coincide cu înnoirea lumii.

Lovinescu insistă că mitul are două fețe. Una macrocosmică — permanența unei funcții în istoria unui popor; alta microcosmică — germenele de aur din inima fiecărui om, care așteaptă să fie trezit. De aceea litaniile care îl cheamă nu invocă o ființă, ci actualizează o prezență.

Moșii — Zilele de pomenire a morților din calendarul popular românesc (Moșii de iarnă, de primăvară, de vară), rituri ale cultului strămoșilor, cu origini precreștine. Pentru autor, „Moșii” nu sunt părinții sau bunicii, „ci «strămoșii» necunoscuți, toată filiațiunea ascendentă până la omul primordial”; de aceea „moașa” e sinteza lor feminină (p. 79). „Moșii” sunt și „vechii” stihurilor lui Cantemir, strămoșii arhetipali, ca *pitṛ* hindușilor (p. 195, 197).

Muladara — *Mūlādhāra* (sanscr., „suportul rădăcinii”) — primul centru subtil, de la baza coloanei, în regiunea sacrală, unde doarme *kuṇḍalinī* încolăcită de trei ori și jumătate. Puterea șarpelui, „așa cum se află ea la rădăcina lumilor și a individului, în Muladara, încolăcită (Kundala) la baza coloanei vertebrale, în centrul sacral” (p. 189).

Muma Pădurii — Muma Pădurii — duhul rău al codrului în basmele și credințele românești, babă hidoasă care rătăcește drumeții și le face rău copiilor. Autorul o numește între „principalele forțe vrăjmașe” ale eroului, alături de Zmei, de Sfarmă-Piatră, de Strâmbă-Lemne și de balaurul cu șapte capete (p. 67).

Muntele Om — Muntele Om (Vârful Omu, 2505 m, în Bucegi) — „cel mai sfânt din munții sacri ai României” (p. 35): autorul apropie numele de monosilabul sacru *Om* și de Saturn *Omóloios,* vede într-o stâncă din apropiere un cap omenesc sculptat și pe vârf un *omphalos* numit „Osia Lumii”, *Geticus Polus* (p. 21, 35—36). Peștera care „traversează” muntele pare să fie Peștera Ialomiței. Cartea scrie că muntele face „un același masiv ca și Călimanul”; Omu e însă în masivul Caraimanului, Bucegii.

Muntele Polar — Muntele sacru așezat la Pol, centrul primordial al lumii și figura Axei: Meru la hinduși, Qāf la musulmani, Olimpul la greci, Sionul la evrei, Montsalvat în legenda Graalului (Guénon, *Le Roi du Monde*, cap. IX–X). „A fost odată” se petrece „în punctul unde Axis Mundi, Arborele Lumii, Muntele Polar, intersectează planul nostru de existență” (p. 10); pietricica din visul lui Nabucodonosor e „prăvălită din muntele polar” (p. 65), iar Haoma albă se culege numai „pe muntele polar Alborj” (p. 131). V. *Meru*.

Munții Riphei — Munții Rifei (gr. Ῥιπαῖα ὄρη, lat. *Riphaei montes*) — munții legendari ai geografiei antice, așezați la marginea de nord a lumii, lângă hiperboreeni. Autorul, după Iustin și Virgiliu, îi identifică cu Carpații („Ripheii polari și Ripheii carpatici”, p. 23) și apropie de ei numele lui Orfeu, „o Ripheus” (p. 19—21, 32). Cartea scrie și *Munții Rifei.*

Murgilă — Murgilă, Miazănoapte și Zorilă — personificările amurgului, miezului nopții și zorilor în basmele românești, pe care eroul îi leagă de un copac ca să-și isprăvească drumul; pentru autor, eroul „*suspendă Timpul*” (p. 68).

Mușatinii — Dinastia moldovenească a urmașilor Mușatei, din care se trag Ștefan cel Mare și ceilalți voievozi.

Mélchisedech — vezi *Melchisedech*.

nadisuri — *Nāḍī* (sanscr., „canal, tub”) — căile subtile prin care circulă suflul vital (*prāṇa*); tratatele de yoga numără zeci de mii, dintre care trei principale: *iḍā* (stânga, lunară), *piṅgalā* (dreapta, solară) și *suṣumnā* (mediana). Cele trei curente „au un aspect și în microcosmul uman, structurate în coloana vertebrală și cele două nadisuri principale” (p. 179).

Nama-Rupa — *Nāma-rūpa* (sanscr., „nume și formă”) — cele două determinări prin care se constituie individualitatea în lumea manifestată; în Upanișade și în budism, ceea ce trebuie depășit pentru ca ființa să se întoarcă la Principiu, așa cum râurile își pierd numele și forma în ocean (*Muṇḍaka Upaniṣad* III, 2, 8). În Rai rămâne numai „Personalitatea transcendentă, adică aceea ce depășește Numele și Forma (Nama-Rupa), specifice numai Eului” (p. 30).

Narayana — *Nārāyaṇa* (sanscr.) — nume al lui Vișnu, explicat de *Manu-smṛti* I, 10: „Apele se numesc *nārāḥ* [...]; fiindcă ele au fost întâiul lui sălaș (*ayana*), de aceea se numește Nārāyaṇa”. În textul lui Guénon citat de autor, „mersul pe ape” simbolizează dominația lumii formelor: „Vișnu este numit Narayana, «Acel ce merge pe ape»”, ca Hristos mergând pe ape (p. 112).

Negru-Vodă — Negru-Vodă (Radu Negru) e întemeietorul legendar al Țării Românești: după cronicile muntene, a „descălecat” din țara Făgărașului prin „cheile” Carpaților, și-a pus scaunul pe Argeș și a ridicat mânăstirea de la Curtea de Argeș, de care se leagă legenda Meșterului Manole (p. 53—54). Istoricii au renunțat să vadă în el un personaj real: tradiția i-a atribuit „toate faptele și chiar monumentele”, iar numele apare în epoci foarte diferite — 1128, 1260, 1350; e „personificarea poetică a originilor”, „un nume mistic” (D. Onciul, citat la p. 60). De fapt, biserica episcopală de la Curtea de Argeș e ctitoria lui Neagoe Basarab (1512—1517).

Pentru autor, „Negru-Vodă” e un nume colectiv, o funcțiune inițiatică, sacerdotal-regală (p. 60). Negrul e culoarea lui Saturn și semnul hiperborean al Daciei: Pelasgos s-a născut din „Pământul Negru”, marea dacică e „Neagră”, vecinii au numit Valahia „Kara-Iflak”, Valahia Neagră (p. 60), iar stemele principatelor poartă capete de negri (p. 61). Funcțiunea Negru-Vodă reprezenta Polul, Șeful suprem al Centrului spiritual dacic (Căliman, Rege al Cerului), „aceea a unui Preot Ioan, cum o arată și silaba IO de investitură” (p. 62, 73—74).

Ca dovezi, autorul invocă dala funerară a unui Radu Negru de la Curtea de Argeș, cu o coloană, un heptagon și o stea cu douăsprezece colțuri, „pantaclu” al unui Centru spiritual (p. 61—62, fig. 7); închizătoarea de aur a centurii, cu un castel și o lebădă cu cap de femeie (p. 62); și un sigiliu cu inscripția „Io Radu Negru, 1128” și un androgin gol pe tron, „Omul primordial… pe Tronul Regelui Lumii” (p. 64). Paftaua de pe coperta cărții e tot a „lui Negru-Vodă” (p. 11, 103—104). Legenda Meșterului Manole arată în el un inițiat superior, care a realizat la Argeș un suport spiritual, „o readaptare a tradiției dacice” (p. 55).

Nimrod — „Vânător viteaz înaintea Domnului” (Facerea 10, 8–10), întemeietorul Babilonului și, după tradiția iudaică (Iosif Flaviu, *Antichități iudaice* I, 4, 2), inițiatorul Turnului Babel; la Guénon (*Autorité spirituelle et pouvoir temporel*), figura revoltei puterii temporale împotriva autorității spirituale. Irod „reprezintă spiritul nemrodian”, iar asonanța Nimrod–Irod arată că fac parte din aceeași familie spirituală, cuplu de contrarii cu Sfânta Familie (p. 138–139).

Nirukta — *Nirukta* (sanscr., „explicare, rostire”) — una din cele șase *vedāṅga,* științele auxiliare ale Vedei: explicarea cuvintelor vedice, reprezentată mai ales de tratatul lui Yāska; pentru Guénon, o etimologie sacră care caută înrudirile de sens și de sunet, nu

numai filiația istorică. Autorul pune asimilarea „Sarabul”—„Arabul” printre procedeele „învecinate cu *Nirukta* hindusă” și dă ca exemple *Apollon Leukos—Lukos* și *Meru—merós* (p. 61).

Novac — Novac (Bătrânul Novac, Manea-Novac) — uriașul din legendele și cântecele bătrânești românești și sud-slave, tatăl lui Gruia; în istorie, Baba Novac (m. 1601) a fost căpitan al lui Mihai Viteazul. Autorul îl socotește „un alt aspect al lui Saturn” (Novac, „cel nou”, numit totuși „bătrânul”), una din denumirile Regelui Lumii, care a tras brazda „de la Apus la Răsărit” și a urmărit șarpele de la Porțile de Fier până în Marea Neagră (p. 33, 38, 41—44; nota 2014).

Ochilă — Ochilă — însoțitorul lui Harap-Alb cu un singur ochi în frunte, care vede cu el închis până în măruntaiele pământului. Pentru autor, „Linceu, pentru care materia nu există”, Clarvăzătorul care nu acționează: „Motor imobil și Quintesență”, al cincilea element (p. 91—92, 96).

Okeanos — Okeanos (gr. Ὠκεανός) — fluviul primordial care înconjoară pământul, curgând în cerc, din care, după Homer (*Iliada* XIV, 201, 246), se trag zeii și toate apele; la români, Apa Sâmbetei. Simbol al curgerii universale a Devenirii: mitul oedipian e „o decondiționare, prin contra-urcarea curentului lui Okeanos” (p. 47), ca lostrița care urcă torentele spre izvor (p. 70); Moise e aruncat într-o copaie „pe fluviul Okeanos, reprezentat simbolic de Nil” (p. 56).

Okeanos, — vezi *Okeanos*.

Omfalos — Gr. ὀμφαλός, „buric”: piatra sacră care marchează centrul unei lumi. Cea mai vestită e cea de la Delfi, păstrată în *adyton*-ul templului lui Apollon: „piatra numită de delfieni omfalos e din marmură albă; ei spun că e mijlocul pământului întreg” (Pausanias, *Descrierea Greciei* X, 16, 3). După mit, Zeus a lăsat să zboare doi vulturi de la cele două capete ale lumii, iar ei s-au întâlnit la Delfi (Pindar, fr. 54; Strabon IX, 3, 6); acolo Apollon a ucis șarpele Python, fiul Gaiei, care păzea vechiul oracol. Reprezentările antice arată omfalosul acoperit de o rețea de panglici (*agrēnon*), uneori încolăcit de un șarpe. Alte tradiții au omfalosuri proprii: piatra de temelie (*even shetiyyah*) a Templului din Ierusalim, „buricul lumii” (Iezechiel 38, 12; *Tanhuma*), Ka‘ba de la Mecca, Ail na Míreann de pe dealul Uisnech din Irlanda, „Piatra împărțirilor”, socotită buricul insulei.

René Guénon a închinat simbolului cap. IX din *Le Roi du Monde* (1927), «L’Omphalos et les bétyles»: omfalosul e „centrul” unei lumi, imaginea vizibilă a Polului într-un loc dat, și e de cele mai multe ori o piatră, un betil (*Bēt-ʾĒl*, „casa lui Dumnezeu”), ca piatra pe care Iacob a uns-o după visul scării (Facerea 28, 11–22) la Luz, devenit Betel. Același simbol poate fi o movilă, un stâlp, un menhir; forma lui de con sau de ou îl leagă de „Oul Lumii”, iar șarpele care îl înfășoară e curentul cosmic care se încolăcește în jurul axei. Guénon dă și exemplul irlandez: regatul central Mide (Meath), alcătuit din porțiuni ale celorlalte patru, apanajul regelui suprem, cu piatra numită „Buricul Pământului” în mijloc și cu adunarea de la 1 Mai — pagină pe care autorul o citează (p. 153). Centrele secundare, adaugă Guénon, poartă legitim numele centrului suprem, ca oglindiri ale lui; dar numele poate fi și uzurpat de centrele revoltate.

Lovinescu folosește simbolul mai întâi în «Lostrița», printre mărturiile despre Marea Mamă a albinelor: „Omfalosul de la Delfi era buricul pământului și al Marii Mame, locul de naștere al lui Python” (p. 72). Dar locul lui adevărat e balada «Mistricean». Eroul se naște „În buricul pământului, / În mormântul Domnului, / La casele Leului, / La curțile zmeului” (p. 143). „«Buricul pământului», altfel spus Omfalosul, este în mod definitoriu centrul spiritual, nedetectabil însă prin coordonatele lui geografice, nici prin simțuri. Este un punct conceptual în care Axis Mundi interferează planul nostru de existență”,

un vid aparent plin de toate misterele, „o încolăcire și descolăcire de șerpi” (p. 143). Pagina lui Ernst Jünger despre șarpele „stâlp-frontieră” îi prilejuiește observația: „de aceea omfalosul și oul lumii sunt înfășurate de un șarpe” (p. 144). Acel „nici departe, nici aproape” al baladei se află „la Buricul Pământului, deci în centrul lumii, la Omfalos”, unde ajungi, spun sufiții, „nici pe uscat, nici pe apă” (p. 144–145); mormântul Domnului, cavernă de metamorfoze, e cripta de sub templul din afară (p. 145).

Șarpele crescut odată cu eroul pleacă de sub talpa casei tot „În buricul pământului, / În inima câmpului” (p. 151–152). Autorul citește faptul în două feluri: în perspectivă pozitivă, centrele secundare „roiesc din Centrul Suprem, participând la el prin filiațiune și subordonare recunoscută” și „Sunt și ele «buricul pământului»”; în perspectivă negativă, centrele revoltate, ca tradiția atlantă, „au continuat să poarte titlul de Buricul Pământului de data asta uzurpat” și și-au ligaturat vena care-i alimenta cu Apa vieții (p. 152). „Inima câmpului” are echivalente: Mediolanum, Milano, „în mijlocul câmpiei”, Mediașul, Imperiul de Mijloc, regatul irlandez Mide; șarpele se încolăcește, „Probabil a unui menhir, cum se văd în Bretania și care reprezintă omfalosul” (p. 152–153). Voinicul fără părinți care îl scapă pe Mistricean e „fiu al buricului pământului, al Omfalosului, de cele mai multe ori semnificat de o piatră”, iar autorul apropie piatra lui Iacob de Omfalosul delfic: „Tot betil este Omfalosul de la Delfi, ridicat de Apolon în locul unde omorâse pe șarpele Python” (p. 166–167). Lupta voinicului cu șarpele repetă astfel, pe pământ românesc, întemeierea centrului de la Delfi, iar judecătorul fără genealogie e Melchisedec, care „domnește” în punctul central al lumii (p. 167).

omphalos — *Omphalós* (gr. ὀμφαλός, „buric”) — piatra care însemnează centrul unei lumi, punctul unde axa ei atinge pământul; cel mai cunoscut era cel de la Delfi, „buricul pământului”, iar Guénon (*Le Roi du Monde,* cap. IX) îl leagă de *betyl* și de Luz. Autorul vede „Polul reprezentat printr-un Omphalos” în versurile lui Virgiliu (p. 20) și găsește pe vârful Omului „un *omphalos* uriaș de zece metri înălțime”, pe care poporul îl numește „Osia Lumii” și „Buricul Pământului” (p. 21, 35).

Omul Universal — Termen guénonian (*L'Homme et son devenir selon le Vêdânta; Le Symbolisme de la Croix*), după ar. *al-insān al-kāmil,* „Omul desăvârșit” (Ibn ʿArabī, al-Jīlī), și după *Ādām Qadmōn* cabalistic: ființa care cuprinde în sine toate posibilitățile, prototipul principial al manifestării. Pentru autor, Pelasgos e numele lui hiperborean (nota 1004), Saturn—„Omul” de pe Muntele Om îl reprezintă (p. 35), Omul mare din colindă e Omul Universal (nota 1013), iar *Harap-Alb* e „o desemnare a Omului Universal”, nume androginic (p. 72, 73, 82).

Omul Universal, — vezi *Omul Universal*.

Omul-Șarpe — La autor, ființa primordială care unește în sine partea uranică și partea htonică, după formula arabă „kâna el-insanu hayyatan fi-l qidam” („omul a fost altădată șarpe”): „Mistricean trebuie să devie Omul-Șarpe, cum se spune că era de la început” (p. 150). Când șarpele îl înghite pe jumătate, se ivește „schema unei noi făpturi, șarpele cu bust de om”, „ființa umano-ofidiană, reunind deocamdată virtual puterile Cerului și ale Pământului” (p. 162); cf. Erichthonios și Erechteus, regii jumătate șarpe ai Atenei (p. 72, 150).

Omului Universal — Omul Universal — la Guénon (*Le Symbolisme de la Croix*, 1931; *L’Homme et son devenir selon le Vêdânta*, 1925), ființa realizată total, care cuprinde toate stările existenței: *Adam Qadmon* al Cabalei, *Puruṣa* al Vedelor, *al-Insān al-kāmil* („Omul desăvârșit”) al lui Ibn ʿArabī și ʿAbd al-Karīm al-Jīlī; prototipul cosmosului, jertfit „in divinis” pentru ca lumea să fie (*Rig-Veda* X, 90). Zeii misterelor repetau

„sacrificiul «in divinis» al Omului Universal” (p. 9); Prepeleac e „nume țărănesc al lui Axis Mundi, al Crucii cu trei dimensiuni, prin urmare al Omului Universal” (p. 26). V. *Adam Kadmon*.

Omóloios — *Homolōïos* (gr. Ὁμολώϊος) — epitet al lui Zeus la Teba și în Tesalia, după muntele Homole. Autorul spune că „la Thessalieni, Saturn este adorat sub numele de *Omóloios*” și apropie numele de Muntele Om (p. 35).

Orpheu — Orfeu (gr. Ὀρφεύς) — cântărețul trac, care a coborât în Infern după Euridice și a fost sfâșiat de femeile trace (de bacante). Autorul propune să-i citim numele ca *o Ripheus,* „Rifeanul”, nume de Ființă și de Munte ca al Călimanului, și îl numără între cele zece denumiri ale Regelui Lumii (p. 20, 32, 41; nota 2006).

palingenezia — Palingenezia (gr. παλιγγενεσία, „naștere din nou”, de la πάλιν, „iarăși”, și γένεσις) — regenerarea, renașterea ciclică a ființelor și a lumilor; la stoici, refacerea cosmosului după conflagrație, în Noul Testament (Matei 19, 28; Tit 3, 5), înnoirea și botezul. Moartea e „agentul tuturor palingeneziilor” (p. 25), „principiul tuturor palingeneziilor” (p. 40); miezul Misterelor, săvârșite în întunericul criptelor, „era întotdeauna palingenezia” (p. 145).

pantacol — Pantacol (fr. *pantacle*, lat. med. *pantaculum*, apropiat de gr. πᾶν, „tot”) — talisman, figură simbolică ce rezumă o totalitate; termen al magiei renascentiste (Agrippa, Paracelsus) și al ocultismului (Eliphas Lévi). Blazonul cuprinde cele trei regnuri „deoarece blazonul este un pantacol, un «mic tot» (în traducere literală)” (p. 176) — etimologie populară a autorului.

Papaios — *Papaîos* (gr. Παπαῖος, „Tatăl”) — numele scitic al lui Zeus, după Herodot (*Istorii* IV, 59). Autorul îl înșiră între numele Bătrânului: „Omul Universal, Saturn, *Papaios,* Bătrânul”, al cărui simulacru ar fi dat numele Muntelui Om (p. 35).

Parașabda — „Sunetul cel dintâi, nerostit” — Verbul în starea lui neauzită, din care purcede toată vorbirea.

Parashu Rama — vezi *Parashu-Râma*.

Parashu-Râma — *Paraśurāma* (sanscr., „Rāma cu securea”) — al șaselea *avatāra* al lui Vishnu, care a pus capăt revoltei castei războinice (*kṣatriya*) împotriva autorității brahmanice, nimicind-o, după *Mahābhārata,* de douăzeci și una de ori. Pentru autor, *Harap-Alb* e mitul lui Parashu-Râma: Mistrețul Alb care fură Ursului esențele Grădinii și nimicește Spânul, „celălalt simbol al *Kshatriy*-lor revoltați” (p. 73, 77, 83, 85, 87, 97); securea de piatră a lui Perseu și numele lui (PRS) îl apropie de același erou (p. 87), iar Zalmoxis, „Zeul cu dublă Secure”, e „în strânsă legătură” cu el (nota 2007).

Parashu-Râma, — vezi *Parashu-Râma*.

Pardes — „Grădina” (ebr.) — Paradisul și, prin cele patru consoane ale lui, cele patru sensuri ale Scripturii.

Pardes, — vezi *Pardes*.

Parusia — A doua venire a Mântuitorului, la sfârșitul veacurilor.

Pârvan — Vasile Pârvan (1882—1927) — arheolog și istoric, autorul *Geticii. O protoistorie a Daciei* (1926). Autorul îl citează ca „istoric profan” care califică legenda lui Zalmoxis sclav al lui Pitagora drept „naivitate rațională grecească” (p. 36).

Pasăre Măiastră — vezi *Pasărea Măiastră*.

Pasărea Măiastră — Pasărea măiastră — pasărea fermecată a basmelor românești, care nu poate fi prinsă și fără de care turla bisericii se năruie; căutarea ei e o „questă” (p. 54, 68). Pentru autor, ea e Ileana însăși (p. 68) și fata Împăratului Roș, care „se face Pasăre Măiastră” (p. 89, 92): „perfecțiunea acestei stări, *Centrul* său… Pasăre

evanescentă”, care nu poate fi prinsă decât prin ubicuitatea lui Păsărilă, pe vârful Muntelui polar (p. 95, 97).

Pasărea-Măiastră — vezi *Pasărea Măiastră*.

Păsări-Lăți-Lungilă — Păsări-Lăți-Lungilă (Păsărilă) — însoțitorul lui Harap-Alb care se lățește cât pământul și se lungește până la lună. Pentru autor, distrugătorul păsărilor în Aer, Crucea cu trei dimensiuni, „Vortexul Sferic Universal”, care prinde Pasărea Măiastră pe lună (p. 91—92, 95—96).

Pecetea lui Solomon — Hexagrama formată din două triunghiuri echilaterale întrepătrunse, unul cu vârful în sus (focul, principiul activ), altul cu vârful în jos (apa, principiul pasiv): imagine a macrocosmosului și a unirii contrariilor. Ebraica o numește *Māḡēn Dāwīḏ*, „scutul lui David”; araba, *khātam Sulaymān*, „inelul” sau „sigiliul lui Solomon”, pe care, după legendă, era săpat Numele divin cu care regele stăpânea duhurile. Pe sigiliul Băii, triunghiul vârfurilor celor trei loburi și cel al celor trei cruci se suprapun, dând „vestitul simbol al «Scutului lui David» (Mogen David), «Pecetea lui Solomon», «Steaua Magilor»” (p. 177); „Sigiliul de la Baia este sigiliul lui Solomon” (p. 178). V. *hexagrama*.

Pelasgi — Pelasgii (gr. Πελασγοί) — populația pe care anticii o socoteau cea mai veche a Greciei, dinaintea elenilor; Apollonios din Rodos îi pune în nordul Traciei (p. 19), iar Zeus de la Dodona era *ánax pelasgikós* (nota 1004). Pentru autor, „pelasg” e chiar un termen mai corect decât „hiperborean” pentru rasa primordială (nota 1004), iar Colindele, numele Roma și România ar fi „vechi nume pelasge” (p. 26, 41).

Pelasgos — Pelasgos (gr. Πελασγός) — străмoșul eponim al pelasgilor; poetul Asios (citat de Pausanias VIII, 1, 4) spune că s-a născut din „Pământul Negru” (*gaîa mélaina*), iar scoliastul lui Pindar îl face tatăl lui Hyperboreus. Autorul conchide că „Pelasgos este numele, în tradiția hiperboreană, al Omului Universal, al lui *Adam Qadmon*” (nota 1004), și că negrul lui vorbește de indistincția primordială, nu de o rasă (p. 60, 73).

pentagrama — Steaua cu cinci colțuri (gr. πεντάγραμμον), simbol pitagoreic al sănătății și al omului regenerat, „Steaua înflăcărată” a masoneriei. „Steaua cu 5 colțuri (pentagrama) este reprezentarea microcosmosului: capul unui om, cu picioarele și mâinile întinse lateral se înscriu perfect în cele 5 colțuri ale ei”; 6 + 5 = 11, „numărul Universului” (p. 177). Sâmburii mărului, tăiat orizontal, sunt așezați „în pentagramă” (p. 107).

Persefone — Persefona (gr. Περσεφόνη; Kore, „Fecioara”) — fiica Demetrei și a lui Zeus, răpită de Hades și împărțită între lumea de jos și cea de sus, zeița centrală a Misterelor de la Eleusis; la orfici, mama lui Zagreus. Între zeii misterelor care repetau sacrificiul Omului Universal (p. 9); „Persefona era fiica și iubita lui Zeus cu care a avut pe Zagreus, Mântuitorul Lumii” (p. 47).

Perseu — Perseu (gr. Περσεύς) — eroul care, cu sabia-seceră primită de la Hermes, cu casca lui Hades și călăuzit de Hermes și Atena, a tăiat capul Meduzei, a zburat pe Pegas în Etiopia și a eliberat-o pe Andromeda. Autorul arată „identitatea” episodului Cerbului din *Harap-Alb* cu mitul lui și apropie numele de *Parashu* (PRS) (p. 86—87).

Phorkyade — Phorkyadele (gr. Φορκίδες), numite și Graiele — surorile Gorgonelor, fiicele lui Phorkys, care aveau un singur ochi pe care și-l treceau una alteia; Perseu li l-a luat ca să afle drumul. Cartea le numește Enyo și „Pephredo” (corect: Pemphredo); a treia era Deino (p. 86).

pinda — *Piṇḍa* (sanscr., „bulgăre, corp”) — „oul” individual, microcosmul, corespondentul lui *Brahmāṇḍa;* la Guénon, și germenii nepieritori ai individualității (p. 82).

Pingala — *Piṅgalā* (sanscr., „cea roșiatică”) — curentul subtil din dreapta coloanei, de natură solară, încălzitoare și masculină, pereche a lui *iḍā*, de o parte și de alta a lui *suṣumnā* (p. 179, 189). În legenda descălecatului, „Pingala este însumat de bourul solar” (p. 189); vânătoarea bourului și a cerbului converg final „într-un nod vital”, cum converg Ida și Pingala (nota de la p. 193).

pitri — *Pitṛ* (sanscr., „părinți”) — strămoșii, „Părinții” ciclurilor anterioare, cărora li se aduc ofrande (*śrāddha*); la Guénon, umanitatea ciclului precedent, depozitară a unei înțelepciuni neomenești. „Vechii” din stihurile lui Cantemir sunt „moșii”, „pe «pitri» la hinduși, înaintași ai ciclului actual, regenți ai ciclurilor anterioare”, „depozitarii unei înțelepciuni non-umane, «apaurușeia»” (p. 195; cf. p. 197).

Pleiadele — Pleiadele (gr. Πλειάδες) sunt roiul de stele din constelația Taurului, din care ochiul liber vede de obicei șase sau șapte. Mitologia greacă le face fiicele lui Atlas și ale Pleionei — de aceea Hesiod le numește „Atlagene”, „născute din Atlas” (*Munci și zile* 383), iar autorii de mai târziu și „Atlantide” —, prefăcute în stele și urmărite pe cer de vânătorul Orion. Răsăritul și apusul lor heliac marcau la Hesiod începutul secerișului și al aratului. Poporul român le spune „Cloșca cu pui” sau „Găinușa”, închipuindu-le ca pe o cloșcă de aur cu puii ei. René Guénon, în capitolul X din *Le Roi du Monde* (1927), «Noms et représentations des centres spirituels», arată că Ursa Mare era în India *sapta-ṛkṣa*, „locuința simbolică a celor șapte Ṛși”, conform tradiției hiperboreene, „în timp ce, în tradiția atlantă, Ursa Mare este înlocuită în acest rol prin Pleiade”: trecerea de la constelația polară la o constelație zodiacală marchează trecerea de la direcția Nord–Sud la cea Vest–Est, deci apariția unei tradiții secundare, derivate din Tradiția Primordială.

Lovinescu face din această pagină a lui Guénon cheia basmului «Povestea găinușii de aur», cules de V. Popa de la Moș Sandu Rău. În vârful pomului de aur pe care Dumnezeu i l-a dăruit lui Gheorghe stă o singură pasăre de aur, „un șef din ierarhia cerească”, cu puii ei: „Puii de aur, probabil în număr de 6, reprezintă constelația zodiacală Cloșca cu pui (Pleiadele 1+6); când sunt în număr de 7, mai pot reprezenta sferele planetare, stelele Carului Mare” (p. 98). Pasărea cântă și joacă cu puii, dans și muzică sacră care exprimă „Armonia Sferelor, elaborată în Centrul lumii” (p. 98).

Când fiul cel mare trage cu arcul, pasărea zboară în înalt, iar pomul de aur devine măr. Dumnezeu îi spune lui Gheorghe în vis: „Uită-te pe cer și unde-i vedea un cuibar cu stele, acolo-i «Găinușa de Aur». Acolo n-o mai ajunge nici o săgeată” (p. 103). Problema e aceea a substituirilor din doctrina ciclurilor: „atunci și pasărea, solidară simbolic cu el, nu era în mod necesar alta decât constelația Găinușei sau a Pleiadelor în care s-a transformat; apoi primul volatil este imanent, coborât în lumea noastră, ultimul este transcendent, în Tărie” (p. 104). „Pasărea măiastră zburată din pomul lui Gheorghe în înaltul cerului, după încercarea Arcașului, devine constelația Găinușa, numele popular al Pleiadelor” (p. 108). Gheorghe, ajuns la o purificare superioară, nu mai are nevoie de un suport pământesc: legătura cu divinitatea se face acum „cu intermediari cosmici («cloșca cu pui»)” (p. 106).

Autorul citează apoi capitolul lui Guénon despre Tula, Thule, „Insula albă” și Muntele polar (p. 109) și pasajul despre *sapta-rikṣa* și Pleiade (p. 110), și conchide: „Ce înseamnă aceasta? Că în basmul nostru apariția găinușei, a Pleiadelor la Zenit, în funcția de Pol ceresc (pentru că se află în prelungirea arborelui lumii) semnifică începutul erei atlante, luând locul altei constelații, Lebăda, ca pasăre a lui Apolon Hyperboreanul, sau mai degrabă una din cele trei constelații supreme polare, Carul Mare, Carul Mic, Dragonul median între ele” (p. 110–111). Când Polul ceresc se afla în Dragon, cele două Urse erau talgerele unei Balanțe: „De aceea Tula, numele Centrului Suprem, cum am văzut, înseamnă în sanscrită Balanță” (p. 111).

Mărul, care ia locul arborelui primordial de aur, e „un arbore și un fruct prin excelență atlant”, al grădinii Hesperidelor, de aceea „Acest fapt permite situarea basmului românesc în tradiția hyperboreană, deoarece numai în acel timp apare mărul atlant, substitut al primului arbore” (p. 111). Pleiadele sunt astfel, în carte, semnul trecerii de la Tradiția Primordială, polară, la tradiția atlantă, derivată din ea: „un nou copac, dar tot copac, o nouă pasăre, dar care își păstrează tot numele de pasăre” (p. 103). Volumul «Creangă și Creanga de Aur» rezumase aceeași doctrină: în perioada atlantă, Pleiadele au luat locul Ursei Mari ca reper polar.

Plerom — „Plinătatea” (gr. πλήρωμα) — la gnostici, totalitatea eonilor, lumea divină desăvârșită; la Sfântul Pavel, „plinătatea dumnezeirii” (Coloseni 2, 9); totalitatea posibilităților divine, care nu crește și nu scade prin manifestare. În citatul din Coomaraswamy, „Tatăl-Balaur rămâne un Plerom, nu mai scăzut prin aceea ce exalează, nici mai mărit prin ceea ce inhalează” (p. 161); finalitatea vânătorii lui Dragoș e să resoarbă colectivitatea „în Pleromul de unde a purces” (nota de la p. 193).

Poarta Strâmtă — Trecerea îngustă dintre două lumi, prin care nu se poate pătrunde decât despuiat de tot ce e individual. Textul evanghelic e Matei 7, 13–14: „Intrați prin poarta cea strâmtă, că largă este poarta și lată este calea care duce la pieire, și mulți sunt cei care merg prin ea; și strâmtă este poarta și îngustă este calea care duce la viață și puțini sunt cei care o află”; Luca 13, 24 adaugă: „Nevoiți-vă să intrați prin poarta cea strâmtă, că mulți, zic vouă, vor căuta să intre și nu vor putea”. Lângă ele stă „urechea acului” prin care cămila trece mai ușor decât bogatul în împărăția lui Dumnezeu (Matei 19, 24). Mitologia greacă dă chipul cel mai dramatic: Symplegadele, stâncile care se ciocneau la intrarea în Pontul Euxin și pe care corabia Argo le-a trecut doar cu pierderea cârmei (Apollonios din Rhodos, *Argonautica* II, 549–606). Puntea subțire „ca firul de păr” (puntea Cinvat a mazdeismului, *ṣirāṭ*-ul islamic) e o altă formă a ei.

René Guénon a scris despre poarta strâmtă în studiile adunate în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (1962), în secțiunea despre „simbolismul axial și simbolismul trecerii” («La porte étroite», «Le symbolisme du pont», «Kâla-mukha»): poarta e punctul de intersecție al axei cu un plan de existență, „ochiul” prin care se trece pe verticală; pentru ființa calificată ea e „poarta Eliberării”, pentru ceilalți „fălcile Morții”. Ananda K. Coomaraswamy («Svayamātṛṇṇā: Janua Coeli», *Zalmoxis* II, 1939) a arătat că „ușa cerului” e în același timp intrare și ieșire, deschidere și primejdie, și că trecerea prin ea cere „despuierea” de trup și de nume. Guénon leagă poarta strâmtă de sărăcia spirituală (*al-faqr*), de „despuierea de metale” din ritul de inițiere și de condiția de „om gol” a celui care trece.

Lovinescu face din poarta strâmtă locul geometric al eseului «Ivan Turbincă». Postul simbolic al războinicului „se află la ultima incintă a Raiului, acolo unde se găsește Poarta Strâmtă, gâtlej de comunicare între lumea noastră și cealaltă”; de aceea „în mituri, porțile strâmte, punțile de trecere, sunt păzite de cei ce-au realizat o inițiere regală” (p. 18). Ivan, în loc să deschidă, blochează „porțile strâmte ce asigurau legătura și participarea lumii” (p. 16). Dialogul de la poarta Raiului e un ritual de inițiere, în care recipiendarul trebuie să-și dovedească dreptul de a păși un prag între două lumi „care nu au comun decât o poartă strâmtă ce le desparte și le unește în același timp” (p. 29). Răspunsul „Eu, Ivan” îl condamnă, pentru că „în Rai rămâne numai Personalitatea transcendentă”, dincolo de Nume și Formă (p. 30); poarta e Janua Coeli, cu dublu chip, de mizericordie și de rigoare, și apare întâi ca *Kāla-mukha* (p. 30–31). Cel care consimte „Pătrunde «dincolo», pe poarta strâmtă, gol-goluț. Acesta este de fapt, cum am mai spus, sensul adânc al sărăciei spirituale” (p. 33); Ivan, cu lista lui de pofte, nu se poate înfățișa ca „Omul Gol”, „Tota-Puri”, iar autorul se întreabă ironic

dacă nu și-a pus și baioneta la pușcă, „Dacă intrarea în rai este un regressum in utero” (p. 33).

A doua față a temei e moartea. Ivan nu știe să se așeze în sicriu pentru că suferă „de neputința congenitală de a se «despuia de metale», de a se reduce la un singur punct; nu se poate adapta și conforma naturii «porții strâmte», trecătoarea în cealaltă lume, pe care o reprezintă sicriul. Căci aici sicriul și turbinca semnifică același lucru” (p. 42). „Sicriul și Turbinca sunt simboluri echivalente ale inevitabilei porți care leagă o lume de alta”; Dumnezeu i-a dat turbinca pentru ca Ivan să intre „deliberat, inițiatic, prin poarta strâmtă, în vederea Morții și Reînvierii” (p. 43). Digresiunea despre *Moartea lui Ivan Ilici* a lui Tolstoi arată aceeași poartă: un sac negru, o carceră strâmtă de piele, unde „ceea ce avea trei dimensiuni trebuie să se reducă la punct” (p. 43–44). În «Lostrița», stâncile „surate” din descântec, desfăcute de Maica Domnului, sunt cele două stânci care se bat cap în cap în basme „sau stâncile Symplegade” (p. 81), iar la nașterea omenească ele sunt „cele două oase ischioane care se desfac în momentul expulzării” (p. 83). În «Mistricean», în sfârșit, șarpele îi spune eroului că va trebui să intre „în gaură de Șarpe, deci prin poarta strâmtă în pântecele de maică”, adică să împlinească acel *regressum in utero* fără de care nu există *dvija*, om de două ori născut (p. 157–158).

Pocrov — *Pokrov* (sl., „acoperământ”) — Acoperământul Maicii Domnului, sărbătorit la 1 octombrie, după vedenia Sf. Andrei cel Nebun pentru Hristos în biserica din Vlaherne, unde Fecioara și-a întins vălul peste Constantinopol; în româna bisericească, „pocrovăț” numește acoperământul Sfintelor Daruri. Mistricean e înfășat „în pocroave”, „ca pe o moaște”: „Pocrov înseamnă în slavonă «acoperământ» și în ortodoxie concernă, în special, Vălul Maicii Domnului” (p. 148).

Pontifex Maximus — „Marele făcător de poduri” — întâia funcție sacerdotală a Romei, luată apoi de împărați și de papi.

potestas clavium — „Puterea cheilor” (lat.) — după Matei 16, 19 („Și îți voi da cheile împărăției cerurilor; și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri”), puterea de a lega și a dezlega, temeiul autorității sacerdotale; la Guénon, dubla putere sacerdotală și regală, închipuită de cele două chei, de aur și de argint. Cine pune sigiliul închide, cine îl rupe deschide: cel care operează legitim „în acest dublu sens, are «puterea cheilor» (potestas clavium)” (p. 175). V. *puterea cheilor*.

potestas ligandi et deligandi — „Puterea de a lega și de a dezlega” (lat.). Formula canonică e *potestas ligandi et solvendi*, după Matei 16, 19 și 18, 18 (*quodcumque ligaveris… quodcumque solveris*); „deligandi” e o formă a autorului, păstrată în ambele redacții ale eseului. Turbinca și punguța reprezintă „puterea de a lega și a dezlega (potestas ligandi et deligandi)” (p. 23); femeia din «Lostrița» deține „puterea cheilor”, caracteristica sacerdoțiului, „potestas ligandi et deligandi” (p. 63). V. *puterea cheilor*.

Prajapati — *Prajāpati* (sanscr., „Stăpânul făpturilor”) — în Brāhmaṇa, zeul creator care se dezmembrează în sacrificiul cosmogonic și e refăcut prin rit; Demiurgul tradiției vedice. În schema sanctuarului ca dublă piramidă, „În vârful ei se află Prajapati, «Domnul ființelor create»”, iar la capătul opus, șarpele (p. 150).

Prakriti — *Prakṛti* (sanscr., „natură”, „ceea ce produce dintru început”) — în Sāṃkhya, Substanța universală, polul pasiv, plastic și feminin al manifestării, complementar lui *Puruṣa*, Esența; *materia prima* a scolasticilor și a alchimiștilor, pură potență, nu materia fizicii moderne (Guénon, *L’Homme et son devenir selon le Vêdânta*, 1925, cap. IV). Suprimarea tatălui e „un regres spre indistincțiunea lui Prakriti” (p. 46); apa stătătoare din basme e Prakriti, Materia Primă (p. 68); „Întunecimea criptei este

indistincția lui Prakriti, matca tuturor posibilităților” (p. 145), iar moașa taie buricul copilului, despărțindu-l „de glodul lui Prakriti” (p. 149).

Prakriti, — vezi *Prakriti*.

Prakriti: — vezi *Prakriti*.

prana — Suflul vital care străbate și unește toate planurile ființei și ale lumii (sanscr.).

Prana — vezi *prana*.

Precista — „Prea Curata” (din sl. *Prečistaja*) — numele popular al Maicii Domnului în descântece și colinde. În descântecul lostriței, „Precista trecea” pe sub trei tei și urnește stâncile ca lostrița să scape (p. 80–81); moașa dă parturientei numele „Maicii Precista, Maria” și ține locul Precistei (p. 82–83): „Leacul de la Maica Precista” (p. 83); Sfânta Familie, oprită la ușa Ianei, e „al nouălea Avatara, cu tatăl lui adoptiv [...], cu Maica Precista” (p. 135).

Preotul Ioan — Preotul Ioan (lat. *Presbyter Iohannes*) — suveranul legendar, preot și rege, al unui regat creștin din Orient, cunoscut din scrisoarea apocrifă din sec. XII; la Guénon (*Le Roi du Monde,* cap. II), figură a Regelui Lumii, care unește cele două puteri. Autorul spune că funcțiunea Negru-Vodă „era aceea a unui Preot Ioan, cum o arată și silaba IO” (p. 74), iar editorii leagă de el muntele Pop Ivan din Maramureș (nota 4012).

Prepeleac — Par înfipt în pământ, cu cioturile crengilor lăsate, pe care țăranii pun oalele la uscat; poreclă a eroului lui Creangă, Dănilă Prepeleac. Cel mai sărac obiect dintr-o ogradă devine, prin analogia inversă, figura Axei Lumii: verticala tăiată de crengile orizontale dă crucea cu trei dimensiuni. Pentru autor, „Prepeleac” e „nume țărănesc al lui Axis Mundi, al Crucii cu trei dimensiuni, prin urmare al Omului Universal” (p. 26); despuiat succesiv, Dănilă rămâne cu punga goală, echivalentul turbincii, și trece fără popas „în lumea plenitudinii” (p. 43).

prāna — vezi *prana*.

psihopomp — „Călăuză a sufletelor” (gr. ψυχοπομπός, de la ψυχή, „suflet”, și πομπός, „însoțitor”) — zeul sau ființa care conduce sufletele morților pe celălalt tărâm: Hermes, Anubis, Charon. Ivan, care trece podul „mătăhăind și cântând”, e un „psihopomp beat” (p. 23); cerbul, din pricina labilității lui, „este psihopomp, conducător de suflete, de pe un tărâm pe altul, din viață în altă viață” (p. 182).

psihostazei — Psihostaza (gr. ψυχοστασία, „cântărirea sufletelor”) — judecata de după moarte, în care sufletul e cântărit: inima pusă de Anubis în balanță cu pana zeiței Maat în *Cartea morților* egipteană, Zeus cântărind sorțile lui Ahile și Hector (*Iliada* XXII, 209–213), Arhanghelul Mihail cu balanța în iconografia creștină. Sentința lui Dumnezeu e „infailibilul bilanț al psihostazei lui Ivan” (p. 41).

Purușa — *Puruṣa* (sanscr., „Omul, Persoana, Spiritul”) — principiul esențial, polul activ și nemișcat al manifestării, complementar lui *Prakṛti*: Martorul nepătimitor care pune Substanța în mișcare prin simpla prezență; și Omul primordial sacrificat din care s-au născut lumile (*Ṛg-Veda* X, 90, *Puruṣa-sūkta*). Armele care-l împiedică pe Șarpe să-l înghită pe Mistricean sunt poate „diferențieri calitative ale lui Puruṣa sau resturi rebele de individualitate” (p. 162); energiile „esență” (Purusha) „nu se materializează și deci au o existență veșnică” (nota de la p. 134).

puterea cheilor — Lat. *potestas clavium*: puterea de a lega și de a dezlega, de a închide și de a deschide. Textul întemeietor e Matei 16, 19: „Și îți voi da cheile împărăției cerurilor și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri, și orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat și în ceruri” (cf. Matei 18, 18; Ioan 20, 23); în Vechiul Testament, „cheia casei lui David” pusă pe umărul lui Eliachim: „când el va deschide, nimeni nu va

închide, și când el va închide, nimeni nu va deschide” (Isaia 22, 22), cuvânt pe care Apocalipsa 3, 7 îl aplică lui Hristos. Teologia latină vorbește de *potestas ligandi et solvendi* (autorul scrie *ligandi et deligandi*, p. 23 și 63). La Dante, îngerul de la poarta Purgatoriului ține două chei, una de aur și alta de argint, primite de la Petru, și deschide cu amândouă (*Purgatoriul* IX, 117–129).

René Guénon a dat simbolului sensul lui tradițional complet. În *Le Roi du Monde* (1927, cap. II «Royauté et pontificat») și în *Autorité spirituelle et pouvoir temporel* (1929), cheia de aur e a autorității spirituale, sacerdotale, iar cheia de argint a puterii temporale, regale; încrucișate, ele formează armele papale și arată că cele două puteri purced din același principiu, pe care îl reunea Melchisedec, „rege și preot”. În studiile despre Ianus, adunate în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée* (1962), Guénon arată că zeul cu două fețe, *Ianitor*, ține cheile celor două porți solstițiale, poarta zeilor și poarta oamenilor, și că aceleași chei sunt, în ordinea inițiatică, ale Micilor și ale Marilor Mistere; Ianus e „maestrul inițierilor”, iar cheile lui au trecut, în creștinism, la Petru. Când cheile sunt despărțite sau uzurpate, ordinea normală, în care puterea regală e subordonată autorității spirituale, e răsturnată.

Pentru Lovinescu, puterea cheilor e firul roșu al eseului «Ivan Turbincă». „Trebuie reținut că în basmul Ivan Turbincă, precum și în formele complete ale mitului, puterea de a lega este strâns solidară cu aceea de a dezlega. O găsim formulată astfel și în creștinism” (p. 15); la sfârșit de ciclu, păzitorii uzurpatori nu mai exercită decât puterea de a lega, care devine „o ligatură” a arterelor lumii (p. 15). Sfântul Petru e „purtător al cheilor” (p. 20). Cele două carboave primite înapoi de la Dumnezeu, Sol și Luna, devin turbinca și punguța, care „reprezintă și puterea de a lega și a dezlega (potestas ligandi et deligandi)”: turbinca, spune autorul: „Este un simbol tipic al puterii cheilor”, iar Ivan „capătă cheile Orientului”, dar prin uzurpare, nu prin realizare (p. 23); Turbincă e „stăpânul nevrednic temporar al cheilor” (p. 26). Sentința lui Dumnezeu îi ia „turbinca din stăpânire”, „într-un cuvânt îi ia puterea cheilor” (p. 41). Autorul subliniază: „«puterea cheilor» în sens absolut, «turbinca» prototip a avut-o și o are pe vecie Sf. Petru”; Ivan a fost doar reprezentantul lui temporar, iar „lumea să nu poată subsista fără «prezența reală» a turbincii” (p. 41).

În «Lostrița», cheile sunt chiar obiecte ale basmului. Femeia lui Lipan are caracter sacerdotal, „ne-o arată faptul că deține «puterea cheilor», caracteristică esențială și definitorie a sacerdoțiului” (p. 63), iar lacătul cumpărat cu 20 de kilograme de aramă vine „direct din vârsta de aramă”, a revoltelor războinicilor (p. 64). Cele două chei găsite în casă sunt „una de aur a Autorității spirituale și alta de argint a puterii regale”, dar cheia Sacerdoțiului e zvârlită pe o poliță, „ca și piatra din vârful unghiului aruncată în șanț”; în ordine normală ele stau „suprapuse, în cruce, așa cum se văd în armele Papei” și iau uneori chipul de „swastika clavigeră”, „pecete a Polului” (p. 65). Gestul lui Ion care prinde și eliberează lostrița e „o întrebuințare autorizată a puterii cheilor, închiderea și deschiderea” (p. 74), iar trecerea de la catabază la anabază ține de „Aceiași putere a cheilor de care am mai vorbit în cursul basmului” (p. 75). Ce face moașa care „dezleagă” femeia în facere e „aplicarea foarte importantă a «puterii cheilor» atribut strict sacerdotal”, de unde ipoteza unui colegiu sacerdotal feminin (p. 78), iar Maica Domnului care desface stâncile din descântec întrebuințează „Puterea Cheilor” „în toată strălucirea ei” (p. 81). În «Povestea vieii», autorul scrie despre prietenul său Vasile Popa: „Cheile basmelor deschid poarta morții, pentru că deschid pe aceea a regenerării” (p. 115). În ultimul eseu, cine pune sigiliul închide, cine îl rupe deschide, iar cel care operează legitim „are «puterea cheilor» (potestas clavium)”: de aceea un Domn legitim însuma „principiile, destinele, cheile unei țări” (p. 174–175).

Python — Python (gr. Πύθων) — șarpele-dragon de la Delfi, fiul Gaiei, „fiul mâlului”, ucis de Apollon, care a întemeiat acolo oracolul său (*Imnul homeric către Apollon* 300–374); după mit, șarpele o urmărise pe Leto (Latona) însărcinată. Omfalosul era „locul de naștere al lui Python” (p. 72); Sf. Gheorghe e ca „Apolon omorând pe Python, fiul mâlului” (p. 87); Omfalosul e betilul ridicat de Apolon unde omorâse pe Python, iar fugărirea Latonei de șarpe seamănă cu subiectul baladei «Mistricean» (p. 167).

qibla — Direcția rugăciunii, spre care se întoarce credinciosul; prin extensiune, justa orientare (arabă).

Rahmanii — vezi *Rohmanii*.

rajas — Calitatea de mijloc, a mișcării și a întinderii în lături; *guna* focului și a patimii.

rajas, — vezi *rajas*.

rajasice — Ținând de *rajas* (sanscr., „pulbere, văzduh tulbure”, apoi „pasiune, activitate”), calitatea expansivă a substanței, care se desfășoară în lărgime, pe orizontală. „Proiecțiile «rajasice» la dreapta și la stânga” (p. 15, 16) sunt, la autor, ramurile orizontale pe care migrația hiperboreană le-a lăsat la fiecare etapă a Centrului suprem — de pildă ramura celtică, dacă Baltica a fost o asemenea etapă (nota 2015), sau ramurile desprinse la paralela de 45° (p. 43).

recipiendarul — Recipiendarul (fr. *récipiendaire*, de la lat. *recipiendus*, „cel ce trebuie primit”) — candidatul primit într-o organizație inițiatică, supus probelor și întrebărilor rituale. Dialogul de la poarta Raiului e un ritual de inițiere „în care recipiendarul este examinat și probat de recipient” (p. 29).

Regele Lumii — Titlul pe care René Guénon (*Le Roi du Monde,* 1927) îl dă căpeteniei supreme a Centrului spiritual al ciclului: o funcțiune, nu o persoană, care deține deodată autoritatea spirituală și puterea temporală și le transmite celor două ierarhii derivate. Figurile ei tradiționale sunt Manu, legiuitorul primordial, Melchisedec, „rege al dreptății și preot al Dumnezeului celui Preaînalt”, și Preotul Ioan al legendelor medievale. Guénon îl leagă de *Agartha,* centrul ascuns pomenit de Saint-Yves d'Alveydre și de Ossendowski.

Pentru Lovinescu, „reprezentantul Zeului suprem nu poate fi decât Regele Lumii sau unul din aspectele sale” (p. 38): Zalmoxis, „funcțiune saturniană”, îl desemnează, ca și Orpheu și Căliman-Caraiman, „Regele Cerului” (p. 32—33). El a găsit în tradiția getoromână zece nume ale acestei funcțiuni: Bătrânul Crăciun, Ion-Sânt-Ion, Bătrânul Novac, Iovea, Manea, Orpheu, Zalmoxis, Ler-Împărat, Căliman și Caraiman (p. 41). Funcțiunile lui ar fi cele ale unui Ordonator și Judecător: măsoară „pământul cu umbletul și ceriul cu cugetul”, împlinește misterul Pietrei, ține cheile mânăstirilor (p. 38—39).

Silaba IO pe care voievozii români o puneau înaintea numelui lor ar fi numele lui Ion-Sânt-Ion, adică al Regelui Lumii, „adevăratul Suveran al țării”, ai cărui mandatari erau ei (p. 63—64); Negru-Vodă, ca funcțiune, era un aspect sau un reprezentant al lui (p. 62), „aceea a unui Preot Ioan” (p. 74). În *Harap-Alb,* Regele Lumii „este o specificare a lui Mikael” (p. 79), iar Împăratul Verde, în care se preface eroul, e „una din denumirile Regelui Lumii în tradiția românească” (p. 99).

Regele lumii — vezi *Regele Lumii*.

regressum in utero — „Întoarcerea în pântece” (lat.; forma corectă: *regressus ad uterum*, la Mircea Eliade, *Naissances mystiques*, 1959) — riturile inițiatice care simbolizează întoarcerea la starea embrionară, ca premisă a celei de-a doua nașteri. „Dacă intrarea în rai este un regressum in utero, ar putea răni pereții” baioneta lui Ivan (p. 33);

suprimarea tatălui e „prima etapă spre regressum in utero” (p. 46); Mistricean trebuie să-l împlinească pentru a deveni *dvija* (p. 158).

Renovatio Mundi — „Înnoirea lumii” (lat.) — reînceperea ciclului cosmic, primenirea universului după sfârșitul unei lumi. „Din cauza preschimbării anuale a coarnelor, cerbul este un simbol al primenirii lumii, a lui Renovatio Mundi”, întărit de lepădarea septenală a nestematelor cerbului din «Harap-Alb» (p. 180).

René Guénon — René Guénon (1886—1951) — metafizician francez, stabilit la Cairo din 1930, autorul doctrinei tradiționale pe care se sprijină studiul (*Le Roi du Monde,* 1927; *Autorité spirituelle et pouvoir temporel,* 1929; *Le Symbolisme de la Croix,* 1931). Lovinescu a scris *Dacia hiperboreană* „sub imboldul și cu acordul” lui, după scrisorile din 1935 citate în prefață (p. 8; nota 705); textul lui despre folclor e „cheia” întregului studiu (p. 21—22, 66, 72, 74).

Rohmanii — Numiți și Blajini, Rahmani sau Rucmani, ei locuiesc la capătul lumii, aproape de Apa Sâmbetei, unde soarele nu apune niciodată („Arctica!”, notează autorul); toți sunt preoți și sihaștri, iar țara lor se cheamă *Măcărele,* adică *Macàron Nesoi,* Insulele Preafericiților (p. 40). Porțile Raiului sunt aproape; la Rohmani se găsesc Apa Vie și Apa Moartă, iar cei mai buni sihaștri merg acolo și nu se mai întorc. Poporul le ține „Paștele Blajinilor” în prima luni după Duminica Tomii, la o săptămână după Paștele creștin, și le trimite vestea învierii pe apă, pe coji de ou, „căci Rohmanii nu au nevoie de oul întreg… lor le ajunge punga de aer” (p. 40, 65).

O legendă povestește de un moldovean dus de un munte magnetic într-o insulă a Mării Negre, unde slujește șapte ani unui Rohman ca să învețe să facă „Apa de Foc”, care arde singură (p. 40); autorul o va regăsi în „Apa Arzătoare” din care iese Piatra, „apa naturală a «Regatului» Rohmanilor” (p. 58). „Rohmanii locuiesc sub pământ… Odinioară locuiau pe pământ… La sfârșitul Lumii, Dumnezeu îi va readuce pe pământ” (p. 41): autorul pune în nota 2011 cuvântul lui Guénon că „*Agartha* n-a fost totdeauna subterană și nu va rămâne totdeauna”, și vede în ei chipul popular al unui centru spiritual retras.

„Regele Rohmanilor e Ion-Sânt-Ion”, iar „Șeful Rohmanilor e Ler-Împărat” (p. 41); legenda Huțanilor de pe Căliman e asemănătoare (p. 59). Numele însuși pare să vină de la brahmanii pe care apocriful bizantin «Călătoria lui Zosima la rahmani» îi înfățișează ca pe niște creștini desăvârșiți, trăitori la capătul lumii; „blajin” vine din slavă. Autorul leagă numele, mai departe, de *Arimoi* homerici și de *Ram* (p. 41—42).

Rohmanii, — vezi *Rohmanii*.

Rohmanilor — vezi *Rohmanii*.

Rosa-Cruce — Rosa-Cruce — la Guénon (*Aperçus sur l'initiation,* cap. XXXVIII), starea inițiatică a celui care a atins perfecțiunea stării umane în cadrul inițierii creștine, deosebită de simplii „rosicrucieni”, membri ai unor organizații. Autorul spune că Huniade „pare să fi fost nu numai un rosicrucian, ci un Rosa-Cruce”, dar că numele nu se potrivește unui trimis daco-hiperborean (p. 57; nota 4002).

Rubedo — *Rubedo* (lat. alchimică, „înroșire”) — faza solară, finală, a Marii Opere, în care materia albită devine Piatra roșie; în franceză *l’oeuvre au rouge*. Pereche a lui *Albedo* în formula Ianei Sânziana (p. 132); trecerea poamei albe în poamă roșie e și ea, pentru autor, adaptarea tradiției nordice în tradiție atlantă, „a cărei culoare simbolică este roșul” (p. 135).

Röscher — Wilhelm Heinrich Roscher (1845—1923) — filolog german, editorul *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie* (1884—1937);

autorul îi atribuie observația că templul lui Ianus stătea în partea de nord-est a Forului (p. 39).

Sabaoth — „Al oștirilor” — numele lui Dumnezeu ca stăpân al oștilor cerești.

Sacerdoțiul — Autoritatea spirituală, prima în ierarhia tradițională, căreia puterea temporală (regală, războinică) îi datorează supunere; revolta puterii regale contra ei e semnul unei decăderi ciclice (Guénon, *Autorité spirituelle et pouvoir temporel*, 1929). În «Lostrița», ursul, simbol al kṣatriyilor, devine sinistru când se răzvrătește contra „Sacerdoțiul[ui] (reprezentat de obicei prin Mistreț, Lebădă, aici prin Albine)” (p. 60); predominarea războinicilor e întovărășită de apariția „unui sacerdoțiu feminin” (p. 63–64), iar „Adevărata autoritate sacerdotală este esențialmente masculină” (p. 64).

Sahasrâra — *Sahasrāra* (sanscr., „cel cu o mie de spițe/petale”) — „lotusul cu o mie de petale”, centrul subtil din creștet, capătul de sus al axului pe care urcă *Kuṇḍalinī;* nu un *cakra* ca celelalte, ci locul unde ființa iese din condiția individuală. Pentru autor, Meșterul Manole e „«lotusul» capului, *Sahasrâra*”, iar cei șase calfe sunt celelalte șase centre (p. 55); fata Împăratului roșu și coroana din vârful turnului se referă „fără îndoială la «centrul» *Sahasrâra*” (p. 71).

Sahasrara — *Sahasrāra* (sanscr., „cel cu o mie de spițe”) — lotusul cu o mie de petale din creștetul capului, cel mai înalt dintre centrele subtile, unde *kuṇḍalinī*, urcând pe *suṣumnā*, se unește cu Śiva; corespunde lui *brahmarandhra*, „poarta lui Brahma”. Șarpele deșteptat urcă „la centrul frontal (ajna-ciakra) sau chiar la Sahasrara, lotusul cu o mie de petale de pe craniu, nimbul sfinților, unde se varsă ca într-o mare” (p. 158).

Sahasrâra. — vezi *Sahasrâra*.

Șakti — *Śakti* (sanscr., „putere”) — energia, puterea activă a unui zeu, personificată ca soția lui, inseparabilă de acela al cărui *śakti* este: „Șiva fără Șakti e *śava*, leș”, spune formula tantrică; Guénon o apropie de *Šəḵīnāh*. În om, *kuṇḍalinī* e *śakti* adormită. „În tantrism, se pune în special accentul pe aspectul de «putere» (Șakti) a Principiului” (p. 189).

Samael — Îngerul rău, Principele acestei lumi, polarizarea de jos a lui *Metatron*.

Sanathana Dharma — „Legea veșnică” — numele pe care și-l dă tradiția hindusă.

Sanathana dharma — vezi *Sanathana Dharma*.

sandhya — *Saṃdhyā* (sanscr., „îmbinare, amurg”) — intervalul crepuscular dintre două vârste ale lumii (*yuga*), ca amurgul dintre zi și noapte, considerat sacru, în care se săvârșesc riturile zilnice; un punct fără durată, ca *barzaḫ*-ul arab. „În intervalul dintre cele două tradiții, în sandhya, Iana [...] devine parca torcătoare” (p. 135; tiparul dă „sanhya”); ceața în care se rătăcește Mistricean e „starea de întunerec și indistincție care desparte doi cicli consecutivi, sandhya, cum îi spune tradiția hindusă” (p. 154).

Sânziene — Sânzienele — sărbătoarea populară de la 24 iunie (Nașterea Sf. Ioan Botezătorul), la solstițiul de vară, și zânele binefăcătoare ale aceleiași nopți, din care numele vine (lat. *Sancta Diana*, după explicația curentă). Printre zilele focurilor vii, „24 Iunie, la Sânziene” (p. 128); „Măestrele (Sânzienele)” sunt în seria STR a Mistrețului (p. 148). V. *Iana Sânziana*.

sapta-rikṣa — *Sapta-ṛkṣa* (sanscr., „cei șapte urși”) — numele Ursei Mari; joc de cuvinte tradițional între *ṛkṣa*, „urs” (și „stea”), și *ṛṣi*, „înțelept, văzător”, de unde și *saptarṣi*, „cei șapte Rishi”, locuitori ai celor șapte stele. În citatul din Guénon: „Ursa mare este în India, sapta-rikṣa (șapte Rikși, șapte înțelepți, n.n.) adică locuința simbolică a celor 7 Rikși” (p. 110).

sarabii — Sarabii (*Sarabi, Sarabos*) — după citirea pe care autorul o dă locului din Iordanes (*Getica* V, 40), supra-casta dacică din care „se consacrau regi și preoți”, deci *hamsa* dacică (p. 37, 59). Numele s-ar desface în *Sar,* „Șef”, și *rab,* „Mistreț” (*Sar-rab,* „Domnul Mistreț”), și s-ar regăsi în Basarabi, în Filip „Arabul” și în Harap-Alb (p. 60—61, 74—75). Textul critic al lui Iordanes are *Tarabostesei,* tarabostes.

Saras — Sarras — cetatea din Orient din ciclul Graalului (*Estoire del Saint Graal, Queste del Saint Graal,* sec. XIII), al cărei rege Evalach, botezat de Iosif din Arimateea, a primit numele Mordrain; la sfârșitul Questei, Galaad, Perceval și Bohort duc Graalul acolo, Galaad devine rege și Graalul e ridicat la cer. Autorul citește *Saras*—Sarabii și *Evalac*—Valahii (p. 65), iar editorii adaugă satul maramureșean Sarasău (nota 4012).

Sarmisegetuza — Sarmizegetusa Regia — capitala Daciei regilor Burebista și Decebal, în Munții Orăștiei, cu sanctuarele ei circulare și patrulatere; după cucerire, numele a trecut la colonia romană Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Autorul citește în nume pe *Sarmis,* regele de pe monedele cu legenda SARMIS BASIL, adică Hermes sau o funcțiune sacerdotal-regală care îl reprezenta (p. 46) — etimologie simbolică.

Satar — *As-Sattār* (ar. السّتّار, „Cel ce acoperă, Învăluitorul”) — unul dintre numele lui Dumnezeu în Islam: Cel ce acoperă păcatele robilor Săi și ascunde ce trebuie ascuns. Autorul îl găsește în grupul S.T.R. al „lostriței”: „Satar, nume divin ce înseamnă Cel ce ascunde, Cel Ascuns, Cel de Taină” (p. 70); satul pierit al Mariei Lipan e înconjurat de „codrul nepătruns iscat de numele divin Satar (Învăluitorul)” (p. 77); și în Mistricean, „acel ce ascunde” (p. 147).

Satchitananda — *Sat-cit-ānanda* — Ființă, Cunoaștere, Beatitudine: cele trei fețe nedespărțite ale Principiului.

Satia-Yuga — Vârsta adevărului, cea dintâi și cea de aur a unui ciclu.

sattva — Calitatea de sus, a luminii și a ușurinței; *guna* care trage ființa spre cer.

Saturn — Saturn (gr. Κρόνος) — zeul Vârstei de Aur, tatăl lui Zeus, înfățișat ca bătrân, cu secera; la alchimiști, plumbul și negrul primei opere. Pentru autor, „toată Dacia este pusă sub hieroglifu lui Saturn” (p. 34): Bătrânul Crăciun, Novac, Zalmoxis, Muntele Om sunt aspecte ale lui, iar negrul, culoarea lui, e semnul hiperborean al daco-românilor (p. 28, 33—36, 60, 73, 104).

Saturnus Senex — „Saturn cel Bătrân” (lat.) — zeul Vârstei de Aur, rege al Latiului la începuturi, sărbătorit la Saturnalii, în decembrie. Autorul îl recunoaște în Bătrânul Crăciun din colinde (p. 28; nota 1015: „el e bătrân, e rece, dar, ca și Saturn, cuprinde în el pe Christos, Germene de aur”) și în Zalmoxis, „Zeul-Moș” (p. 36); etimologia *Saturnus a satu* îl leagă de „Crăciun sătulul” (p. 33).

satwa — vezi *sattva*.

Satya-Yuga — *Satya-yuga* (sanscr., „vârsta adevărului”; numită și *Kṛta-yuga*) — prima și cea mai lungă din cele patru vârste ale ciclului, vârsta de aur. Autorul o pune alături de *saturatio* în etimologia lui Saturn (p. 33).

Scaraoschi — Căpetenia dracilor în folclorul românesc și la Creangă; numele e de obicei explicat prin Iscarioteanul (Iuda), prin intermediar slav, dar etimologia nu e sigură. În «Ivan Turbincă», vine să vadă ce fac dracii lui și „pățește la fel ca supușii lui” (p. 27); Talpa iadului, „mai ajunsă la cap decât toți dracii”, îi dă sfatul cu darabana (p. 34).

Șechinei — „Prezența” (ebr.) — sălășluirea slavei lui Dumnezeu în lume; în kabală, partea exilată și pătimitoare a dumnezeirii.

Șehinei — *Šəḵīnāh* (ebr., „sălășluire”, de la *šāḵan*, „a locui”) — prezența reală a lui Dumnezeu în lume, în Templu și în comunitatea lui Israel; în Cabală, ultima Sefira

(*Malkhut*), aspectul feminin al Divinității, care „merge în exil” odată cu Israel (Talmud, *Megillah* 29a; Zohar). „Kabala solidarizează statutul (exilul) Șehinei (prezența reală a divinității în om și în univers) cu Statutul poporului evreu” (p. 96).

Șekinah — În ebraică, „sălășluirea”: Prezența lui Dumnezeu coborâtă în lume, Slava care umple Cortul mărturiei și Templul. Nu e o însușire a lui Dumnezeu, ci felul în care El e de față aici, jos.

Autorul o apropie de formula romană *Immensa Majestas Pacis Romanae*: Măreția și Pacea sunt, ca și *Gloria* și *Pax* din cântarea îngerilor la Bethleem, fața dinăuntru și fața dinafară ale aceleiași Prezențe. Tradiția iudaică leagă *Șekinah* de lumina lui Mesia și de drumul care duce spre *Pardes*, adică spre centrul spiritual suprem.

Semele — Fiica lui Cadmos, mama lui Dionysos; amăgită de Hera, i-a cerut lui Zeus să i se arate în toată măreția și a fost mistuită de fulger, iar Zeus a scos pruncul din trupul ei și l-a purtat în coapsă (Ovidiu, *Metamorfoze* III, 253–315). „Când Semele îi cere lui Zeus să i se arate așa cum este moare în casa ei, mistuită de flăcările cerești. Dar din conflagrație se naște Dionysos” — imagine a întâlnirii cu Trăsnetul, care e apoteoza (p. 75).

senestră — Senestra (lat. *sinistra*, „stânga”) — în heraldică, partea stângă a scutului din punctul de vedere al purtătorului, adică dreapta privitorului; pereche a dextrei (p. 194).

Separatio — „Despărțirea” (lat.) — operația alchimică prin care se despart subtilul de gros, purul de impur („Vei despărți pământul de foc, subtilul de gros, cu blândețe, cu mare iscusință”, *Tabula Smaragdina*, v. 8, citată la p. 146); urmată de *Conjunctio*, reunirea părților purificate. Blestemul mamei desparte în Mistricean partea htonică de cea uranică: „Este ceea ce se numește în alchimie Separatio, cea mai grea operație din Magnum Opus, «pe lângă care celelalte sunt jucării de copii»” (p. 150).

Seyidna Aissa — *Sayyidunā ʿĪsā* (ar., „Domnul nostru Iisus”) — numele lui Iisus în tradiția islamică; după aceasta, el va reveni la sfârșitul ciclului. Autorul spune că, rămânând stăpânul științelor spirituale, el „domnește în Cerul lui Mercur asupra științelor intermediare, hermetice” (p. 47), după articolul «Hermès» al lui Guénon (nota 3001).

Sf. Eustațiu — Sfântul Mare Mucenic Eustatie Plachida (sec. II), general roman care, la vânătoare, a văzut un cerb purtând între coarne chipul lui Hristos răstignit și s-a botezat (prăznuit la 20 septembrie); legenda lui a trecut apoi asupra Sf. Hubert. Cerbul „Sf. Hubert și al Sf. Eustațiu, cu crucea între coarne” e „întregul univers” (p. 182).

Sf. Hubert — Sfântul Hubert (†727), episcop de Liège, patronul vânătorilor: după legendă, pe când vâna în Vinerea Mare, i s-a arătat un cerb cu crucifixul luminos între coarne, care l-a convertit — legendă preluată din aceea, mai veche, a Sfântului Eustațiu. „Din considerarea emblemei sigilare a orașului Baia, reiese că întemeierea legendară a orașului stă în directă legătură cu legenda Sf. Hubert” (Emil Vârtosu, citat la p. 178, 185); cerbul Sf. Hubert e „purtător de permanențe spirituale” (p. 182).

Sfânta Duminecă — Sfânta Duminică — personificare populară a zilei de duminică, bătrână înțeleaptă, ocrotitoare a eroilor; la Creangă, sfătuitoarea lui Harap-Alb, care îl învață cum să ia pielea Cerbului (p. 180–181). După o tradiție culeasă de Ovidiu Bârlea, Sfântul Dumitru „este fiul Sfintei Duminici, al cărei caracter eminamente solar este cunoscut” (p. 129).

Sfânta Duminică — Sfânta Duminică — bătrâna sfântă din basmele românești, sora Sfintelor Luni, Miercuri și Vineri, care dă eroului sfatul hotărâtor; autorul le socotește pe toate „aspecte feminine de arhangheli planetari” (p. 67) și o așază, cu celelalte, într-o mânăstire de pe Buricul Pământului (p. 50). În *Harap-Alb,* ea alege și investește eroul, apoi îl ajută la fiecare încercare; pentru autor e „Bătrâna Timpurilor”, Zeul

Solar, Apollon hiperboreanul, *Dea Syra* (p. 79), care locuiește în Ostrovul Verde, Centrul suprem (p. 84), și îl călăuzește pe erou ca Hermes și Atena pe Perseu (p. 87).

Sfânta Duminică, — vezi *Sfânta Duminică*.

Sfânta Familie — Iosif, Fecioara Maria și Pruncul Iisus, în fuga lor în Egipt de prigoana lui Irod (Matei 2, 13–15). În «Povestea viei», cei trei străini care se opresc la bordeiul Ianei Sânziana sunt Sfânta Familie, care ia „direcția contrară axului Betleem-Piramide", spre nord, peste Dunăre: semn „al dependenței noii tradiții de Marea Tradiție Primordială" (p. 135–137); Nimrod-Irod și Sfânta Familie alcătuiesc „un cuplu de contrarii" (p. 138–139).

Sfânta Sfintelor — Încăperea cea mai dinăuntru a Cortului și apoi a Templului din Ierusalim (ebr. *qōdeš haq-qŏdāšîm*), unde stătea Chivotul Legii și unde intra numai arhiereul, o dată pe an, de Ziua Ispășirii (Ieșirea 26, 33–34; Levitic 16; Evrei 9, 3–7); la autor, centrul ultim al oricărei incinte sacre. Ființe integrate de mult „în centrul lor și acel al lumii" pot rămâne din prudență în funcția periferică de păzitor, „deși, personal, se găsesc în centrul, în Sfânta Sfintelor" (p. 19).

Sfântul Dumitru — Sfântul Mare Mucenic Dimitrie al Tesalonicului, Izvorâtorul de Mir (†c. 306), prăznuit la 26 octombrie; în calendarul popular, Sâmedru, pragul iernii. În «Povestea viei», Dumitru, care a adus curpenii de vie din Pomul Lumii, e trecut în calendar la 26 octombrie, când „fierbe încet vinul" (p. 127); focul viu al Sfântului Dumitru e „cu mult cel mai important" dintre focurile vii (p. 128), iar caracterul lui solar, pirofor, îl face fiul Sfintei Duminici (p. 129).

Sfântul Neculai — Forma populară a numelui Sfântului Nicolae, arhiepiscopul Mirelor Lichiei (sec. IV), sfântul cel mai cinstit la ruși, ocrotitor al călătorilor, al ostașilor și al celor năpăstuiți (prăznuit la 6 decembrie). Ivan, care nu află de la nimeni unde șade Dumnezeu, sărută iconița lui și „ca prin minune, se și trezește […] la poarta Raiului" (p. 28).

Sfinxul — Sfinxul (gr. Σφίγξ) — în mitul teban, monstrul cu trup de leu, aripi și chip de femeie, care punea o ghicitoare și îi devora pe cei ce nu o dezlegau, învins de Oedip; în Egipt, leul cu cap de om de la Gizeh. „Lostrița e substitutul Sfinxului oedipian în basmul românesc", cu un mesaj mai prețios decât carnea ei (p. 69); Sfânta Familie se refugiază „la poalele Piramidelor, Sfinxul fiindu-le păzitor" (p. 139).

Shakti — *Śakti* (sanscr., „putere") — energia activă a unui principiu divin, înfățișată ca aspectul lui feminin, soția lui inseparabilă („Śiva fără Śakti e *śava,* leș", spune formula tantrică); în microcosm, puterea adormită a ființei, *Kuṇḍalinī.* La autor: Calul din monedele dacice e „prima *Shakti,* nediferențiată", caduceul e „*Shakti* polarizată" (p. 47); Florica e *Shakti* lui Manole, zidită în temelie (p. 55); Calul năzdrăvan al lui Harap-Alb e *Shakti* eliberată (p. 80); Ostrovul Sfintei Duminici e Vârâhî, „aspectul de *Shakti* al lui Vishnu" (p. 84); cele trei fete ale Împăratului Verde sunt *Shakti* celor trei aspecte ale Regelui Lumii (nota 6006).

Shakti, — vezi *Shakti*.

Shaktia — vezi *Shakti*.

Shankâracharya — Śaṅkarācārya (sanscr., „învățătorul Śaṅkara", c. 788–820, după datarea tradițională) — cel mai mare maestru al Advaita Vedāntei, comentatorul Upanișadelor, al *Bhagavad-Gītei* și al *Brahma-sūtrelor*; i se atribuie și *Ātma-bodha*. În nota lui Guénon citată de autor, „marele Yogi hindus Shankâracharya" (p. 112).

Shiva — *Śiva* (sanscr., „cel binevoitor") — în trimūrti hindusă, al treilea aspect al Principiului, cel transformator (nu „distrugător" în sens profan), înfățișat cu al treilea ochi frontal; tatăl lui Skanda și al lui Gaṇeśa, deci, pentru autor, „principiu comun al

celor două Puteri” (p. 77). Ochiul lui Śiva și *Ūrṇā* sunt opuse privirii otrăvitoare a Cerbului, analogie „inversă” (p. 88); realizarea tantrică a lui Harap-Alb e „shivaită” (p. 99).

sirr — „Taina” — locul cel mai ascuns al ființei, unde omul stă singur cu Dumnezeu (arabă).

Skanda — *Skanda* (sanscr.; numit și Kārttikeya, Kumāra) — fiul lui Śiva, Domnul Războiului, căpetenia oștirii zeilor; în simbolismul guénonian (*Autorité spirituelle et pouvoir temporel,* la care trimite nota 6008), fratele care ocrotește meditația lui Gaṇeśa, adică puterea temporală care apără autoritatea spirituală. Autorul vede aceeași pereche în Craiul și Împăratul Verde din *Harap-Alb* (p. 77).

șmichirie — Șmichirie (fam., Mold.) — șmecherie, vicleșug, pungășie. Ivan, cu trei zile de trăit, se întreabă: „Oare nu-i de făcut vreo șmichirie, până mai este încă vreme?” și găsește „o nouă «șmichirie»” cu sicriul (p. 42–43).

Sol-Luna — „Soarele-Luna” (lat.) — perechea alchimică a Sulfului și a Mercurului, a Regelui și a Reginei, care se unesc în Operă; dualitatea complementară care stă la baza cosmosului. Cele două carboave ale lui Ivan sunt „Sol și Luna din Athanorul alchimic” (p. 23), „(Sol-Luna)” izvorul dublei puteri a turbincii (p. 27); stema din *Divanul* lui Cantemir are în colțuri cuplul sol-lună, „dualitatea mirionimă” (p. 194); în Athanorul de la Baia „s-a maturat Sol-Luna sub aspectele de Cerb-Bour” (p. 201).

solomonari — În credințele românești, magii poporului, școliți în „Școala de solomonie” de sub pământ, stăpâni ai ploilor, ai grindinei și ai balaurilor pe care călăresc norii; numele e pus în legătură cu regele Solomon, prototipul înțelepciunii magice (forma „solomanari” e a textului popular, p. 59). Fântânarii din «Lostrița» aparțin „familiei solomonarilor, teurgi supremi, după tradițiile noastre populare stăpâni ai ploilor și ai fulgerelor” (p. 59, 66); sigiliul de la Baia e sigiliul lui Solomon: „Asta o știau solomonarii, care bântuiau pe vremuri valea Moldovei” (p. 178).

solve — *Solve et coagula* — „desfă și încheagă” — este formula scurtă a întregii Arte. Nimic nu se poate reface fără să fi fost mai întâi desfăcut; nimic nu rămâne, dacă ce s-a desfăcut nu se încheagă la loc, pe o treaptă mai înaltă.

Cele două lucrări nu se urmează numai una alteia, ci lucrează deodată, ca sistola și diastola unei inimi: de aceea Okeanos curge în cerc și curgerea lui e, totuși, nemișcată.

solve și coagula — „Desfă și leagă la loc” — îndoita mișcare a lucrării alchimice, de descompunere și de închegare.

Soma — *Soma* (sanscr.; avest. *haoma*) — băutura sacrificială a ritului vedic, stoarsă dintr-o plantă azi neidentificată, divinizată ca zeul Soma (*Rig-Veda*, cartea a IX-a întreagă); dă nemurirea și cunoașterea și corespunde ambroziei grecești și licorii Graalului. Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. V) arată că soma „adevărată” s-a pierdut și a fost înlocuită cu o băutură substitut: trecerea poamei albe în poamă roșie e „echivalentul exact românesc al celor două Soma succesive din tradiția hindusă” (p. 131).

soroace — Plural de la *soroc* (din v. sl. *sorokŭ*, „termen”), „termen fixat, durată hotărâtă”; la Creangă, anii de slujbă militară ai lui Ivan („slujind el câteva soroace de-a rândul”, p. 17). Pentru autor, războinicul care a slujit „câteva soroace” trebuie să treacă la centru, ca sacerdot (p. 18); Ivan, care „împlinise soroacele”, trebuia să păsească de la postul său de războinic la punctul central al Paradisului (p. 25).

Soter — *Sōtḗr* (gr. σωτήρ, „Mântuitorul, Salvatorul”) — epitet al lui Zeus, Apollo, Asclepios și al regilor elenistici, apoi titlu al lui Hristos; acrostihul Ἰ Χ Θ Υ Σ („pește”) = Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ, „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul”, e temeiul simbolului creștin al peștelui. Peștele din basm apare „ca Mântuitor, Soter” (p. 68); în „lostriță” grupul S.T.R. trimite „mai presus de toate” la Soter (p. 70); Maria Lipan

prefăcută în lostriță e „aceeași divină mamă sub chipul Peștelui Soter” (p. 76); sufletul înmâlit „necesită sprijinul și intervenția unui Soter (mântuitor, intermediar) coborât din ceruri” (p. 80). STR e și „schela numelui Soter” din Mistricean (p. 147).

Spân — Spânul — personajul din *Harap-Alb* care îl închide pe erou în fântână și îl face sluga lui, uzurpându-i locul de nepot al Împăratului Verde. Pentru autor, el e Piatra, principiul de fixare fără de care nu e realizare efectivă, aspectul „negru” al eroului, și totodată simbolul *Kshatriya*-lor revoltați, nimicit la sfârșit de Cal (p. 80—83, 97—98).

spirit rătăcitor — Sufletul care, respins și de Rai și de Iad, rămâne fără finalitate în zona intermediară, „unde dospesc copiii nebotezați, ipochimenii și cei care se leapădă cu dezgust și de rai și de iad” (p. 45). Ivan își pricinuiește „decăderea în starea de spirit rătăcitor” (p. 24) și sfârșește „spirit rătăcitor pe toată durata ciclului mare” (p. 45). Sintagma ține de redacția din 1993 a eseului și lipsește din redacția din 1996.

Srutiu — *Śruti* (sanscr., „ceea ce a fost auzit”) — Revelația primordială, Vedele „auzite” de *ṛși*, față de *smṛti*, „ceea ce s-a reamintit”, tradiția derivată; forma „Srutiu” e a autorului. Unul dintre cuvintele pe care le scoate din grupul S.T.R. al „lostriței”: „Srutiu, (Revelație, în sanscrită)” (p. 70).

stațiunea polară — Termen guénonian (*Le Roi du Monde*, 1927; *Le Symbolisme de la Croix*, 1931): poziția ființei care s-a așezat în axul lumii, în „centrul imobil” al roții, unde contrariile se rezorb — starea Omului primordial și a Centrului suprem. Țărușul în care Lipan își înfige copilul „are un simbolism axial, polar și în «stațiunea polară», ca să întrebuințăm un termen tehnic inițiatic, antinomiile [...] nu mai pot exista” (p. 55).

Statu-Palmă — Statu-Palmă-Barbă-Cot, piticul din basme, cu barba de un cot, care păzește grădina ursului sau a cerbului; la Creangă, stăpânul obrăzarului și al sabiei pe care Sfânta Duminică i le dă lui Harap-Alb ca să taie capul Cerbului: „Sfânta Duminecă îi dă obrăzarul și sabia lui Statu-Palmă Barbă-Cot” (p. 181).

Statu-Palmă-Barbă-Cot — Statu-Palmă-Barbă-Cot — piticul din basmele românești, „de un stat de palmă și cu barba de un cot”, cu putere peste cele de sub pământ. În *Harap-Alb,* Sfânta Duminică îi dă eroului sabia și obrăzarul lui ca să răpună Cerbul; autorul îl numește „entitate infernală” și pune obrăzarul alături de casca lui Hades, care îl face nevăzut pe Perseu (p. 86—87).

șui — Șui (reg., Mold.) — zănatic, smintit, nătâng. Moartea se plânge lui Dumnezeu: „m-ai lăsat de râsul unui șui ca Ivan, nenorocita de mine!” (p. 40).

Sulf — În alchimie, principiul activ, fix, uscat, igneu, solar și masculin, corespunzând Esenței; complementarul Mercurului, cu care, împreună cu Sarea, alcătuiește ternarul Operei; închipuit de leu. Tratatele deosebesc „Sulful de fier”, forță aprinsă și primejdioasă dacă e lăsată singură, de „Sulful de aur”, pur ascensional. „În limbaj alchimic, leul este Sulful filozofal, iar Șarpele mercurul radical” (p. 146); omul-șarpe reunește „Sulful și Mercurul” (p. 162); „Sulf, Sare, Mercur” lucrează asupra materiei închise în Athanor (p. 178), iar cerbul mercurial e fixat „prin Sulful înfocat ceresc” al bourului (p. 179).

Sumedru — Sâmedru, Sumedru (din „Sân-Medru”, Sfântul Dimitrie) — sărbătoarea de la 26 octombrie, pragul iernii în calendarul pastoral, când se aprind pe dealuri „focuri sumedre”, „focul lui Sumedru sau Sâmedru” (D. A. Vasiliu, citat la p. 128). Autorul apropie numele de Sumerieni și de Cimerieni și vede în strigătul „Dru, Dru, la Sumedru Dru” prima parte din „druid” și din *drus*, „stejar” (p. 129); Dumitru Vierul, care a adus vița din Pomul Lumii, e „Sumedru, Cimedianul” (p. 128–129).

Șușumna — Calea subtilă din mijloc, de-a lungul coloanei, între *ida* și *pingala*.

Suṣumna — *Suṣumṇā* (sanscr.) — canalul subtil central, de-a lungul axului coloanei, prin care urcă *kuṇḍalinī* trezită, între *iḍā* și *piṅgalā*; Axul lumii în microcosm, corespunzând lui Meru și trunchiului Arborelui. Șarpele zădărât „străbate coloana vertebrală (mai exact, aspectul ei subtil) prin canalul median, Suṣumna, în jurul căruia se încolăcesc simetric cele două curente + și —, Pingala și Ida” (p. 189; cf. p. 179).

Șuṣumna. — vezi *Ṣuṣumna*.

swasticei — vezi *swastika*.

swastici — vezi *swastika*.

swastika — Crucea cu brațele frânte (sanscr. *svastika,* de la *su-asti,* „bine este”), după Guénon (*Le Symbolisme de la Croix,* cap. X) „semnul Polului”: rotirea lumii în jurul axei nemișcate; nu un semn al mișcării ca atare, ci al acțiunii Motorului imobil din mijlocul ei asupra lumii. Pe monedele dacice cu legenda ARMIS BASIL, svastica stă în fața porții cetății, „dovada indiscutabilă” că cetatea e *Tula,* Centrul suprem, și indicația „pe cât de precis posibil” a situării lui polare (p. 45—46); al treilea semn dintr-o inscripție dacică e „o curioasă formă de *swastika*” (p. 48).

Autorul arată că în România se găsește peste tot — în cimitire, în biserici, pe broderii, pe pergamente voevodale, pe giulgiul lui Radu Negru de la Curtea de Argeș (p. 61) — și într-o mulțime de forme care nu datorează nimic fanteziei (fig. 6, p. 48—49); folosirea ei e una din marile supraviețuiri „păgâne” (p. 65). Nota lui despre țăranul bătrân care, unui adversar al național-socialiștilor ce voia să-l convingă că semnul e străin, îi răspunde că „e de pe aici, *îl avem de pe vremea uriașilor*” arată, într-o vorbă, ce înseamnă o supraviețuire tradițională (nota 3002).

Swastika — vezi *swastika*.

swastika. — vezi *swastika*.

Swêta Dwîpa — *Śvetadvīpa* (sanscr., „Insula Albă”, din *śveta*, „alb”, și *dvīpa*, „insulă”), la Guénon „Shwêta-dwîpa” — insula din nordul îndepărtat, „locuința fericiților” (*Mahābhārata*, Nārāyaṇīya), identificată de Guénon cu „Pământul celor vii” și cu Tula hiperboreeană (*Le Roi du Monde*, cap. X, citat la p. 109).

Symplegade — Symplegadele (gr. Συμπληγάδες, „care se izbesc laolaltă”) — stâncile de la intrarea în Pontul Euxin care se ciocneau între ele și pe care corabia Argo le-a trecut (Apollonios din Rodos, *Argonauticele* II, 549–606); figura clasică a „porții strâmte” a inițierii, pe care Coomaraswamy o urmărește în toate tradițiile. Cele două stânci „surate” din descântecul lostriței sunt munții care se bat cap în cap în basme „sau stâncile Symplegade, care opresc la Dardanele trecerea navei Argo”; Maica Domnului le „desface” prin „Puterea Cheilor” (p. 81).

Sûrya-Vanșa — „Neamul Soarelui” — dinastia solară a Indiei, care a domnit la Ayodhya.

T'ao-t'ie — *Taotie* (chin. 饕餮, transcrierea franceză veche *t’ao-t’ie*, „lacomul, mâncăciosul”) — masca zoomorfă simetrică de pe vasele rituale de bronz ale dinastiilor Shang și Zhou; numele îi e dat abia târziu, în textele epocii Zhou de Est (*Lüshi chunqiu*, sec. III î.Hr.). Echivalentul chinez al lui Kāla-mukha: după Guénon, citat de autor, „nu este în realitate nici tigru, nici urs”, ci un monstru compozit, „de un monstru «devorator» este vorba” (p. 30).

Tabula Smaragdina — „Tabla de smarald” (lat.) — textul hermetic fundamental, atribuit lui Hermes Trismegistul, cunoscut din versiuni arabe (sec. VIII—X) și latine (sec. XII); din el vin axiomele „ce e jos e ca ce e sus”, *separabis terram ab igne* și *ascendit a terra in coelum* (citată în nota 2009). Autorul îi citează îndemnul de a despărți „cu blândețe și cu mare iscusință” la proba furnicilor și a albinelor (p. 94).

Talpa iadului — În folclorul românesc și la Creangă, căpetenia sau baba cea mai bătrână și mai vicleană a iadului („tălpoiul”), mai șireată decât Scaraoschi; ea face darabana din putină și piele de câine și îl scoate pe Ivan din iad (p. 34). Pentru autor, scena e „un mit orfic concentrând geneza lumilor” (p. 35), iar Talpa iadului e „rădăcina tenebroasă a lumilor [...] fără de care Universul nu ar putea exista” (p. 40); „talpa casei și talpa iadului, care-i corespunde macrocosmic, sunt necesare armoniei și chiar existenței lumilor” (p. 150).

tamas — Calitatea de jos, a întunericului și a inerției; *guna* care trage ființa în adânc.

tamasică — Ținând de *tamas* (sanscr., „întuneric”), cea mai grea dintre cele trei *guṇa:* tendința descendentă, de îngroșare și de întunecare a substanței. Autorul numește „tamasică” coborârea migrației hiperboreene de la Pol spre Grecia pelasgică, pe verticala Nord—Sud (p. 15, 16): o coborâre ciclică, adică o îndepărtare treptată de starea primordială, nu o simplă deplasare geografică.

Tamuz — Tamuz (sumerian Dumuzi, ebr. *Tammûz*) — zeul mesopotamian al vegetației, iubitul Ișтarei, care moare și coboară în lumea de jos și e jelit anual (Iezechiel 8, 14); apropiat de grecescul Adonis. Între zeii care repetau sacrificiul Omului Universal, „Thamuz-Adonis” (p. 9); „Atys, Tamuz, Adonis erau fiii Marii Mame și în același timp iubiții ei” (p. 47); călătoria în Infern e condiția inițierii „de la Ghilgameș, Tamuz, Ulyse, Enea, Dante” până la Feții-Frumoși (p. 35).

tanmâtras — *Tanmātra* (sanscr., „numai aceasta”, „esența ei însăși”) — cele cinci esențe subtile din care purced elementele corporale: sunetul, tangibilul, forma vizibilă, gustul și mirosul, fiecare corespunzând unui element și unui simț. Autorul socotește cele cinci făpturi ale lui Harap-Alb deopotrivă *tanmâtras* și *bhûtas,* „deci toată starea formală” (p. 93, 96).

Țara de dincolo de negură — Expresie (după titlul nuvelei lui Mihail Sadoveanu, *Țara de dincolo de negură*, 1926) pentru Lumea de Dincolo, „centrul” ascuns în miezul învelișurilor concentrice ale mitului. Până la „paraclisul de taină din Țara de dincolo de negură” sunt alte incinte concentrice, fiecare cu sensul ei (p. 12); moartea lui Vasile Popa „a sfărâmat puntea de cleștar care leagă țărmul nostru cu țara de dincolo de negură” (p. 114).

Tărâmul Celălalt — Tărâmul Celălalt — lumea de dincolo a basmelor, unde se ajunge printr-o fântână sau o groapă; pentru autor, „nu este Infernul creștin, ci Tartarul, lumea subterană” (p. 68); tot acolo ajung cojile de ou trimise Rohmanilor (p. 40). Într-o notă de jurnal, autorul îl numește și „Țărmul Celălalt, Agartha” (nota 3006).

tariqah — „Calea” — organizația inițiatică, deosebită de *shariah*, legea obștească (arabă).

tariqah, — vezi *tariqah*.

Taurul Primordial — În mazdeism, *Gav-aēvō.dāta*, „Taurul unic creat”, din a cărui moarte se nasc plantele și animalele (*Bundahišn*); în misterele romane, taurul pe care Mithra îl prinde, îl aduce în peșteră și îl sacrifică. „Reamintim Taurul primordial zoroastrian din care este produs întregul Univers” (p. 188); „Mitra fugărește Taurul Primordial, scăpat din cavernă, îl prinde [...] și acolo îl sacrifică” (p. 188). V. *Bour*.

teleleu Tănasă — „A umbla teleleu (Tănasă)” (fam.) — a hoinări fără rost, a pierde vremea umblând de colo-colo. Ivan își face socoteala vieții: „De-atunci încoace, am umblat ia așa, teleleu Tănasă” (p. 42).

Templieri — Ordinul Templului (1119—1312), cavaleri și călugări în același timp, prin care Apusul ținea legătura cu Centrul lumii.

tertium gaudens — „Al treilea care se bucură” (lat.) — din zicala *duobus litigantibus tertius gaudet*, „când doi se ceartă, al treilea câștigă”. În «Mistricean», sinteza dintre

erou și Șarpe o face „un tertium gaudens ce se ivește la orizont, preluând moștenirea, asimilând pe cei doi care mor” — voinicul din Ceobâlcie (p. 163).

Tetraktys — Pătrarul pitagoreic: 1+2+3+4 = 10, însumat în triunghiul sfânt.

teurgică — Lucrarea rituală prin care influențele cerești sunt chemate și fixate în lumea de jos.

Thule — Thule (gr. Θούλη) — insula din extremul nord a geografilor antici, descrisă de Pytheas din Massalia (sec. IV î.Hr.), *ultima Thule* a lui Vergiliu (*Georgice* I, 30); la Guénon, ecoul grecesc al numelui Tula, Centrul suprem hiperboreean: „unul din numele Centrului Suprem [...] poartă numele de Tula, din care vechii greci au făcut Thule” (p. 109). V. *Tula*.

Tinerețe fără Bătrânețe — *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte* — basmul publicat de Petre Ispirescu (1862), în care Făt-Frumos cere de la naștere nemurirea; autorul o socotește echivalentă cu Ileana Cosânzeana promisă copilului (p. 68; nota 5002).

Tota-Puri — *Totāpurī* (sanscr.) — numele ascetului vedantin rătăcitor, gol, supranumit „cel gol”, care l-a inițiat pe Ramakrishna în Advaita (1864–1865); la autor, numele stării de despuiere totală, al sărăciei spirituale (arab. *faqr*). Ivan cere la poarta Raiului tabacioc, votchi și lăutari, „pe când în fața porții nu se putea prezenta decent decât ca «Omul Gol», «Tota-Puri» cum îi spun hindușii” (p. 33).

Tradiția primordială — vezi *Tradiția Primordială*.

Tradiția Primordială — Revelația originară, de natură supraumană, din care coboară toate tradițiile istorice. Lat. *traditio*, de la *tradere*, „a preda, a transmite”: tradiția e ceea ce se primește și se dă mai departe, nu ceea ce se inventează. Hindușii o numesc *sanātana dharma*, „ordinea (legea) veșnică”; caracterul ei e *apauruṣeya*, „ne-omenesc”, fără autor uman, cum se spune despre Vede (autorul folosește cuvântul la p. 195, despre înțelepciunea „non-umană” a *pitṛ*-ilor). Coomaraswamy îi spune *philosophia perennis*, după numele dat de Agostino Steuco (*De perenni philosophia*, 1540), și arată, în *Hinduism and Buddhism* (1943), că deosebirile dintre tradiții sunt de limbaj și de adaptare, nu de conținut. Guénon o numește primordială nu pentru că ar fi cea mai veche dintr-o serie, ci pentru că e principiul seriei: nu o religie mai bătrână decât celelalte, ci unitatea din care ele se desfac, cum se desfac razele din centru.

La Guénon (*Le Roi du Monde*, 1927, cap. X «Noms et représentations des centres spirituels» și XI «Localisation des centres spirituels»; studiile «Atlantide et Hyperborée» și «Le lieu de la tradition primordiale», adunate postum în *Formes traditionnelles et cycles cosmiques*, 1970), sediul ei simbolic e polar: Hiperboreea, Tula, „Insula Albă” (sanscr. *Śvetadvīpa*), „Pământul celor vii”. În cursul ciclului, centrul suprem se mută și se ascunde; se ivesc atunci centre și tradiții secundare, legate de el mediat sau nemijlocit. Cea mai însemnată e tradiția atlantă, venită dinspre Apus, care a înlocuit axa Nord–Sud cu axa Vest–Est, solstițiile cu echinocțiile, Ursa Mare cu Pleiadele; Guénon pune în seama ei și unele forme „revoltate” față de centrul polar. Tradiția primordială singură străbate ciclul întreg, pentru că, după formula pe care autorul o folosește în alte cărți, e *Lex perennis*. În articolele despre Sfântul Graal, citate la începutul cărții de față (p. 8–9), Guénon arată că folclorul nu e „creație populară”: ultimii reprezentanți ai unei tradiții pe cale să se stingă își încredințează de bunăvoie conținutul memoriei colective, iar neînțelegerea mulțimii e garanția păstrării lui. Pe această teză se sprijină toată cartea.

Lovinescu face din Tradiția Primordială ipoteza care face lizibile basmele și baladele culese în Moldova. Despre «Povestea găinușii de aur» spune de la început că „basmul

în chestiune este un pământ negru din care crește Arborele Lumii, simbol primordial, comun tuturor tradițiilor umanității noastre; mitul concerne și Tradiția Primordială și Tradiția Atlantă derivată direct din ea” (p. 85). În prima parte a basmului, „se manifestă în pura ei strălucire Tradiția Primordială orbitor pusă în evidență de Arborele de Aur și de Pasărea măiastră de Aur” (p. 102); arborele „Este de aur pentru că se reactualizează în toată plenitudinea, din vârsta de aur” (p. 97), iar întreaga povestire „se identifică în fapt cu marea Tradiție Primordială a actualei noastre umanități”, de unde concluzia că „ambianța românească precreștină era de natură Primordială” (p. 105). Autorul dă apoi, după Guénon, schema istoriei sacre: „Tradiția Primordială a fost nordică, la origine cel puțin, manifestându-se deci de-a lungul axului Nord—Sud”, până ce a întâlnit curentul venit din Apus, din Atlantida, iar „Catastrofa civilizației atlante ilustrează faptul că toate tradițiile secundare au un ciclu limitat; singură tradiția primă precede, străbate ciclul mare și-i poate supraviețui” (p. 108). Zborul păsării măiestre la cer, unde devine constelația Găinușii, a Pleiadelor, marchează tocmai trecerea de la epoca polară la cea atlantă, iar mărul care înlocuiește arborele de aur e „un arbore și un fruct prin excelență atlant” (p. 110–111); problema „substituirilor” e una din cheile doctrinei ciclice (p. 103).

Aceeași grilă servește celorlalte eseuri. În «Povestea viei», pelerinajul eroului spre Mânăstirea Albă e „un pelerinaj hyperborean, spre țara de sus”, iar autorul amintește că a vorbit „atât de des despre natura Polar-hyperboreană a tradițiilor românești, încât nu mai e nevoie să insistăm” (p. 117). Poama albă e culoarea Polului, „deci hyperboreană” (p. 131); prefacerea ei în poamă roșie arată „adaptarea tradiției nordice în tradiție atlantă” (p. 135), iar refuzul căpcăunului de la Miază Noapte de către Iana Sânziana „pare o negație a Tradiției Primordiale”, dar e doar adaptarea cerută de vremuri (p. 133–134). Alăptarea Pruncului de către Iana, „paredru al hyperboreanului Ianus”, e un semn mai stringent al dependenței noii tradiții de Marea Tradiție Primordială decât omagiul Magilor, pentru că aici Sfânta Familie trece Dunărea spre nord (p. 137); o notă a ediției din 1993 trage concluzia că „religia creștină are de fapt la bază tot Tradiția Primordială Polară” (p. 136). În «Mistricean», cuvântul „străbun”, riguros aplicat, „desemnează Tradiția Primă, din care toate celelalte au derivat”, iar eroul baladei e Mistrețul, *Śveta Varāha*, „simbol prin excelență a Tradiției Primordiale” (p. 147); chiar Ianus „derivă și el din Tradiția Primordială” (p. 148). Pentru Lovinescu, în sfârșit, o tradiție secundară se recunoaște după faptul că are „propriile ei puncte cardinale, zenitul și nadirul ei; altfel nu s-ar deosebi de Tradiția Primordială” (p. 134).

tripla incintă — Tripla incintă druidică — figura a trei pătrate concentrice unite prin linii mediane, studiată de Guénon («La triple enceinte druidique», 1929), simbol al celor trei trepte inițiatice. Autorul o recunoaște într-unul din semnele unei inscripții dacice (p. 48).

Tsedeq — „Cel drept” (ebr.) — numele planetei Jupiter, înrudit cu numele lui Melchisedec.

Tsedeq, — vezi *Tsedeq*.

Tula — *Tulā* (sanscr., „cumpănă, balanță”) e numele pe care tradiția îl dă Centrului suprem al unui ciclu și pe care acesta îl poartă cu sine din etapă în etapă. După Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. X), a existat o Tulă hiperboreană, cea primordială, apoi o Tulă atlantă, iar numele s-a păstrat în *Thule* cea din miazănoapte și în Tula (Tollan) a toltecilor. „Balanța” a desemnat întâi o constelație polară — Ursa Mare, apoi Dragonul, cu cele două Care drept talgere — și abia mai târziu semnul zodiacal al Cumpenei.

Pentru Lovinescu, etapele migrației hiperboreene reproduc „virtuțile” Ținutului primordial, de aceea „existau noi *Tula,* noi *Insule Albe*” (p. 16). El citește numele în chiar numele orașului Tulcea, așezat „pe mânerul Tridentului” Dunării, după ce

înlătură *e*-ul intercalat și sufixul adjectival *c* al limbii populare: „rămâne pe deplin TULA” (p. 25); în jurul Deltei sunt și numeroase localități numite Tuzla (nota 1008). Ceea ce caută nu e o etimologie de dicționar, ci ceea ce hindușii numesc *Nirukta:* înrudirea de sens care arată că locul a purtat, într-o vreme, funcțiunea.

Tula din Deltă stă, în „indistincțiune”, între laguna Letea, Sulina-Selina lunară și Cetatea Albă solară, toate pe paralela de 45°, la jumătatea distanței dintre Pol și Ecuator (p. 30). Cetatea de pe monedele dacice cu legenda ARMIS BASIL, cu svastica în fața porții, e „*Tula,* Centrul Suprem” (p. 46), iar pe alte monede dacice, cu legenda A(rmi)S IO(n), apare hieroglifu zodiacal al Balanței, „hieroglifu *Tula*-ei” (p. 46—47) — sunt tipuri deosebite, pe care autorul le citește împreună.

TULA — vezi *Tula*.

Tula, — vezi *Tula*.

Tula; — vezi *Tula*.

turbincă — Turbincă (reg., din ucr., rus. *торбинка*, diminutiv de la *торба*, „traistă”) — traistă, raniță soldățească; în basmul lui Creangă, traista binecuvântată de Dumnezeu în care Ivan bagă pe cine vrea, de la draci la Moarte, cu porunca „Pașol na turbinca!” („Marș în traistă!”). Pentru autor, turbinca e „un simbol tipic al puterii cheilor”, puterea de a lega și a dezlega (p. 23), echivalentă cu Poarta Raiului (p. 31) și cu sicriul, „simboluri echivalente ale inevitabilei porți care leagă o lume de alta” (p. 42–43); Ivan e „stăpânul nevrednic temporar al cheilor” (p. 26), iar „turbinca” prototip o are pe vecie Sf. Petru (p. 41).

Ucigă-l Crucea — Eufemism popular pentru diavol („Să-l ucidă crucea!”), folosit ca să nu i se rostească numele; la Creangă, dracul bătut de Ivan: „— N-oi mai veni, Ivane, câte zilișoare oiu avé eu, zicea Ucigă-l Crucea, cuprins de usturime” (p. 27).

Ulciorul Bucuriei — „Ulciorul Bucuriei” e numele pe care basmul «Povestea hiei» (al viei), auzit de Vasile Popa de la Moș Sandu Rău, îl dă vasului ceresc care tămăduia mâhnirea oamenilor; Lovinescu îl socotește echivalentul românesc al Graalului. Graalul (v. fr. *graal*, „vas larg, blid”, din lat. medievală *gradalis*) apare la Chrétien de Troyes (*Perceval ou le Conte du Graal*, c. 1181–1190) ca un obiect purtat într-un cortegiu tainic, despre care eroul uită să întrebe; Robert de Boron (*Joseph d’Arimathie*, c. 1200) îl face cupa Cinei, în care Iosif din Arimateea a strâns sângele lui Hristos; Wolfram von Eschenbach (*Parzival*, c. 1200–1210) îl face o piatră căzută din cer, *lapsit exillis*, care dă fiecăruia hrana și băutura pe care le dorește. Pentru René Guénon (*Le Roi du Monde*, cap. V, «Le symbolisme du Graal»; articolele «Le Saint Graal» și «Le Sacré-Cœur et la légende du Saint Graal», adunate în *Symboles fondamentaux de la Science sacrée*), Graalul e simbolul centrului spiritual și al Tradiției Primordiale, inima care conține viața; pierderea lui corespunde întunecării ciclice, iar căutarea lui e restaurarea „stării primordiale”, a „simțului eternității” pierdut de om. Un studiu al lui Guénon despre Graal stă și în nota de la începutul cărții (p. 9).

Basmul e povestea lui Dumitru, „un om bolnav de mâhnire”. Pustnicul din peștera muntelui, care coboară la Mânăstirea Albă din nouă în nouă ani, îi spune: „Aici, la mânăstire, a fost un izvor ce se numea izvorul Tămăduirii” și „un ulcior sfânt numit Ulciorul Bucuriei”; izvorul era păzit de un urs, iar călugării umpleau ulciorul și dădeau oamenilor să bea, și ei se tămăduiau de mâhnire; „Dar și izvorul Tămăduirii, și Ulciorul Bucuriei, au fost ridicate la cer din cauza păcatelor și fărădelegilor omenești” (p. 118). Autorul dă tâlcul: „Apa din izvor vindeca de mâhnire, adică de țâțâna tuturor supărărilor, care este Melancolia, la rândul ei potolită de ulciorul Bucuriei, de plenitudinea ce se afla în el. Căci melancolia este provocată de distanța incomensurabilă dintre subiect și obiect și potolită de licoarea din ulcior, cupă a

Graalului, de care se zice că sătura toate dorințele oamenilor” (p. 119). Pomul Lumii, Izvorul și Ulciorul se aflau „în paza Mânăstirii Albe, păzitoarea Tradiției și a puterii lumești, reprezentată prin urs” (p. 119), iar Mânăstirea Albă e „vechiul nume al Mânăstirei Neamț” (p. 117).

După douăzeci și șapte de ani de pribegie, Dumitru dă de Arborele Lumii în propria ogradă părăginită și urcă prin crengile de aramă, de argint și de aur, micșorându-se până la punct: „În mijlocul nestematelor, stătea Ulciorul bucuriei. Se vedea bine. Era nalt, cu două toarte și din el se răspândeau în toate părțile raze. Acesta era deci soarele, gândea Dumitru” (p. 123). Îi e frică și începe să coboare, iar pustnicul îi spune: „Dacă ai fi avut îndrăzneala să mergi până la capăt, tu ai fi fost omul care ai fi adus pe pământ Ulciorul Bucuriei și Izvorul Vieții, ca să fie date oamenilor” (p. 123). Autorul: „Dumitru ajunsese cât vârful unui ac, adică la Punct, la Ființa Pură. I-a fost frică de Vid și de aceea a refuzat Identitatea, Neființa” (p. 123).

Dispariția foamei pe drumul urcușului e semnul Graalului: „În legendă se spune că viziunea Graalului avea acest efect. In divinis, Graalul este și el Ulciorul Bucuriei” (p. 124). Eșecul lui Dumitru e providențial, ca întrebarea nepusă a lui Parsifal: „Era providențial ca Dumitru să nu ajungă la Bătrânul Timpurilor, să nu recupereze Ulciorul Bucuriei, ceea ce ar fi adus de la sine reîntorcerea Vârstei de Aur intempestivă deoarece în epoca toarcerii basmului ciclul nu era încă sfârșit” (p. 124). Numărul crengilor de urcat, unsprezece, e un număr de recunoaștere al unor organizații inițiatice „cum era de pildă Fede Santa din care făcea parte Dante” (p. 122).

În locul ulciorului, Dumitru aduce pe pământ curpenul de viță: „Nu este firesc să presupunem că, la un anumit grad de solidificare, izvorul s-a transvazat în curpen devenind sevă?” (p. 124). Vinul, care tămăduiește mâhnirea, e substitutul Graalului pentru un ciclu întunecat, iar basmul e numit „euharistic” (p. 115). Oamenii l-au trecut pe Dumitru în calendar la 26 octombrie; Sfântul Dumitru, „Izvorâtorul de Mir”, apare aici ca „Izvorâtorul de Vin” (p. 127), iar focul viu al lui Sumedru păstrează amintirea pomului pe care s-a urcat (p. 128). A doua poveste, a poamei roșii, cu Iana Sânziana, duce mai departe aceeași substituire, de la poama albă, hiperboreeană, la cea roșie, atlantă (p. 131–135).

Urna — *Ūrṇā* (sanscr., „smoc de păr”) — semnul dintre sprâncene al iconografiei hinduse și budiste, socotit loc al ochiului frontal. Autorul îl asimilează cu ochiul al treilea al lui Śiva și îl opune, printr-o analogie „inversă”, diamantului frontal al Cerbului (p. 88).

Uroboros — Uroboros (gr. οὐροβόρος, „care-și înghite coada”) — șarpele sau balaurul încolăcit care își mușcă coada, simbol al ciclului închis și al unității începutului cu sfârșitul. Pentru autor, *„Dragoș* este *Drago, Uroboros-ul”*, inițiatul care ține în el în indistincție toate posibilitățile noului principat (p. 57).

Ursitoare — Cele trei (sau șapte) zâne care torc soarta omului la naștere; corespund Parcelor și Nornelor.

ursitoare — Ursitoarele — cele trei (uneori șapte) zâne ale destinului din credința românească, care vin la căpătâiul pruncului în a treia noapte după naștere și îi „ursesc” soarta (de la *a urși*, din ngr. ὁρίζω, „a hotărî”); corespund Moirelor, Parcelor și Nornelor. „În basmele noastre, Ursitoarele sunt trimise de Dumnezeu”, pe când în «Lostrița» Dumnezeu însuși coboară și profetizează (p. 53); Mistricean intră în alt spațiu „de îndată ce ursitoarele i-au juruit o altă soartă” (p. 154); fata care coase în leagănul dintre coarnele cerbului e „ursitoarea Penelopa cosmică” (p. 185).

Văduva — În simbolismul inițiatic, Văduva e organizația inițiatică rămasă fără elementele ei centrale, iar „fiul Văduvei” e cel care trebuie să-i împlinească golul (francmasonii se numesc „copiii Văduvei”, după Hiram, „fiul unei văduve din semința lui Neftali”, 3 Regi

7, 14). „Văduva reprezintă vacuitatea, vidul organizațiilor inițiatice, lipsite prin urgia timpurilor de elementele lor centrale”, iar fiul văduvei trebuie să împlinească acest vid; în «Lostrița», eroul e și fiu și soț, iar mama e văduvă înainte de a-i deveni soție (p. 72).

Vaivaswata — Manu al ciclului nostru, „fiul Soarelui”, de la care își trag obârșia dinastiile solare.

Vârâhî — *Vārāhī* (sanscr.) — *Śakti,* puterea feminină, a lui *Varāha,* Mistrețul, al treilea *avatāra* al lui Vishnu; după Guénon («Le Sanglier et l'Ourse», 1936), și „Pământul Mistrețului”, nume al Centrului hiperborean, de unde simbolismul mistrețului ca emblemă a Tradiției primordiale. Autorul identifică Ostrovul Verde al Sfintei Duminici cu *Vârâhî* (p. 84—85) și vede în Dacia, devenită sediu al Centrului, un „Pământ al Mistrețului” (p. 76; scris și *Vârâhi,* p. 74).

Varahi — *Vārāhī* (sanscr., „cea a Mistrețului”) — „țara Mistrețului”, numele pământului sacru polar, de la *Varāha*, Mistrețul, al treilea avatar al lui Vișnu; totodată *śakti* a Mistrețului. Guénon («Le Sanglier et l’Ourse», 1936) socotea că Hiperboreea ar trebui numită „Boreea”, echivalentul lui *Vārāhī*. Centrul Suprem al Ciclului i-a preluat numele: „Se numește Varahi, Varanha, devenit Valahi și Vrancea în tradițiile românești” — etimologie simbolică a autorului (p. 148).

Vârsta de Aramă — A treia dintre cele patru vârste ale ciclului (aur, argint, aramă, fier) la Hesiod (*Munci și zile* 143–155) și Ovidiu (*Metamorfoze* I, 125–127), corespunzătoare lui *dvāpara-yuga*. Lacătul cumpărat de Lipan „cu 20 kg. de aramă” vine „direct din vârsta de aramă” (p. 64); ea mai e indicată în basme „de Podul sau Pădurea de aramă” (p. 64), iar în Arborele Lumii frunzele de aramă sunt prima treaptă dintr-o „despuiere de metale” (p. 122, 124). V. *Dwapara Yuga*.

Vârsta de Aur — Prima vârstă a ciclului (gr. χρύσεον γένος, sanscr. *Satya-yuga* sau *Kṛta-yuga*), a armoniei primordiale cu Cerul (Hesiod, *Munci și zile* 109–126; Ovidiu, *Metamorfoze* I, 89–112). Pomul lui Gheorghe e de aur „pentru că se reactualizează în toată plenitudinea, din vârsta de aur” (p. 97); „Vârsta de Aur este nordică și polară” (p. 104); dacă Dumitru ar fi adus Ulciorul Bucuriei, s-ar fi întors „Vârst[a] de Aur intempestivă”, înainte de sfârșitul ciclului (p. 124).

vătaf — Vătaf (din v. sl. *vatahŭ*) — căpetenie, administrator al unei moșii, al unei curți, al unei cete. Sentința divină înseamnă „destituirea lui Ivan din funcția, mai mult sau mai puțin uzurpată, sigur temporară, de vătaf al lumii, sau a unei părți considerabile a ei” (p. 41).

Veltro — „Ogarul” (it.) din profeția lui Dante (*Infernul* I, 101–111), pe care Vergiliu îl vestește ca pe cel care va goni lupoaica înapoi în Infern și va mântui Italia, „hrănit cu înțelepciune, iubire și virtute”; identitatea lui e una dintre enigmele *Comediei*. „Cățeaua Molda este aspectul feminin al Ogarului, Veltro, cum îi spune Dante” (p. 202).

Veltro, — vezi *Veltro*.

Venerabil — În francmasonerie, titlul celui care prezidează o lojă (Maestrul Venerabil, fr. *Vénérable Maître*), ales pe un timp limitat. Autorul îl dă ca exemplu de funcție care nu garantează gradul spiritual pe care îl presupune: „Un mason poate fi Maestru, Venerabil al unei loje, neavând nici pe departe gradul spiritual pe care îl presupune titlul lui” (p. 19).

Verhovnicul — Din rus. *верховный*, „suprem, cel mai de sus”: în cultul ortodox slav, Petru și Pavel sunt numiți *верховные апостолы*, „verhovnicii (căpeteniile) apostolilor”, titlu păstrat și în vechile cărți românești, la sărbătoarea de la 29 iunie. Ivan se întâlnește cu Dumnezeu și cu Sf. Petru, „«Verhovnicul» Apostolilor”, care e „purtător al cheilor” (p. 20).

Vintilă Horia — Vintilă Horia (1915—1992) — scriitor român din exil, stabilit în Spania, căruia i s-a decernat premiul Goncourt în 1960 pentru *Dieu est né en exil,* premiu la care a renunțat în urma campaniei de presă care a urmat. A vorbit „admirativ” despre ediția franceză a studiului (p. 7).

Vishnu — *Viṣṇu* (sanscr.) — în trimūrti, aspectul care păstrează lumea și coboară în ea prin *avatāra* (Peștele, Broasca, Mistrețul, Omul-leu, Piticul, Paraśurāma, Rāma, Kṛṣṇa, Buddha, Kalki). Calul e unul din simbolurile lui (Kalki va veni călare pe un cal alb), de aceea Calul năzdrăvan e „simbol solar și poate chiar «avataric»” (p. 67); Harap-Alb fură esențele Grădinii „împuternicit, apărat și misionat de *Vishnu*” (p. 85); Vârâhî e aspectul lui de *Shakti* (p. 84).

Vișnu — *Viṣṇu* (sanscr.) — zeul principiului conservator al lumii în trimūrti hindusă (Brahmā, Viṣṇu, Śiva), care coboară în avatare ca să restabilească Legea: Peștele, Broasca-țestoasă, Mistrețul, Omul-Leu, Piticul, cei doi Rāma, Kṛṣṇa, Buddha, Kalki. „Vișnu este numit Narayana, «Acel ce merge pe ape»” (p. 112); Mistricean e Mistrețul, „numele celui de al treilea Avatara al lui Vișnu, coborârea Principiului conservator și Mântuitor în lume, Sweta Varaha” (p. 147–148).

Vitriol — V.I.T.R.I.O.L. — acronimul formulei alchimice *Visita Interiora Terrae, Rectificando Invenies Occultum Lapidem,* „cercetează cele dinlăuntrul pământului și, îndreptând, vei afla piatra ascunsă”. Autorul o aplică episodului Cerbului: „rectificarea” e lovitura de sabie, iar „Vitriolul” e „Otrava pe care o distilă ochii Cerbului” (p. 88).

Vitriolul — *Vitriolum* — sulfatul metalic al alchimiștilor, dizolvant puternic; totodată acrostihul formulei hermetice *Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem* („Cercetează măruntaiele pământului și, purificându-te, vei afla piatra ascunsă”), atribuită lui Basilius Valentinus (*Azoth*, 1613). Aceeași substanță e venin și leac, Apă Moartă și Apă Vie. Fântâna e „fons terribilis” a alchimiștilor, în care se ascunde „Vitriolul”, „acel aspect teribil și dizolvant al Chintesenței, complementar cu aspectul benefic al Mierii” (p. 59).

Vitriolum — Formula alchimică V.I.T.R.I.O.L. — *Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem,* „cercetează cele dinăuntru ale pământului; îndreptând, vei afla piatra ascunsă”.

vivit non vivit — Formula latină pe care Evul Mediu o lega de mormântul regelui Arthur: „trăiește nu trăiește”. Lovinescu o citește ca pe un oracol delfic, în care tăietura se poate pune în două locuri: *vivit — non vivit* și *vivitnon — vivit.* Fiecare citire o anulează pe cealaltă, așa încât nici viața, nici moartea nu pot fi afirmate singure, iar acela despre care se spune se află în mod necesar între ele — adică se identifică cu principiul lor comun.

Echivalentele ei în volum sunt „Ciubăr parcă n-a mai fost” la Stamati, „cel bătrân dar nu bătrân” din poezia de la Boroaia și cuplurile sanscrite *vyaktavyakta, satasat, niruktanirukta, parapara,* care numesc Identitatea Supremă.

Vortexul Sferic Universal — Expresie guénoniană (*Le Symbolisme de la Croix*, cap. XX: „le vortex sphérique universel”): dezvoltarea sferică, în spirală, a ființei totale în jurul axei verticale, pornind din centru. Kappa, litera verticalității din „Kronus”, „E litera polară care străbate Vortexul Sferic Universal prin centrul lui” (p. 73).

Vovidenia — Schitul Vovidenia (din sl. *Vŭvedenie*, „Intrarea [în Biserică a Maicii Domnului]”), lângă Mânăstirea Neamț, întemeiat în a doua jumătate a sec. XVIII. La Mânăstirea Neamț „există un izvor cu acest nume [izvorul Tămăduirii] rămășiță și reziduu al Izvorului ce curgea din muntele sacru. Se află lângă Vovidenia” (p. 118).

Vyaktavyakta — *Vyaktāvyakta* (sanscr., „manifestat-nemanifestat”, din *vyakta*, „manifestat”, și *avyakta*, „nemanifestat”) — Principiul care cuprinde și depășește deopotrivă Manifestarea și Nemanifestarea (cf. *Bhagavad-Gītā* VIII, 18–20; Guénon, *Les États multiples de l’être*, 1932). Dumnezeu transcende „Facerea” și „Voința”, „pentru că Dumnezeu este deasupra Manifestării și Nemanifestării (Vyaktavyakta)” (p. 53).

Wang — Regele, în tradiția extrem-orientală: omul care unește, prin verticala lui, Cerul cu Pământul.

Wang, — vezi *Wang*.

wilde Jagd — „Vânătoarea sălbatică” (germ.) — legenda germanică a cetei de duhuri, de morți și de câini fantomatici care gonește prin văzduh în nopțile de iarnă, condusă de Wotan sau de un vânător blestemat (Jacob Grimm, *Deutsche Mythologie*, 1835). „Există însă și o wilde Jagd, o vânătoare sălbatecă vomitată de Infern”: oastea lui Irod pe urmele Sfintei Familii (p. 139).

Wut — *Wut* (germ., „furie”) — furia războinică sacră, înrudită etimologic cu numele lui Wotan (v. germ. *wuot*, v. nord. *óðr*, „frenezie, inspirație”, de unde Óðinn), zeul extazului războinic; autorul o alătură gr. μένος, „ardoare, mânie”. Voinicul din Ceobâlcie așteaptă „să i se actualizeze mânia, Wut-ul, Menos”; focul care îl arde e „Wut-ul, fulgerul ceresc, Învingătorul vieții și al morții” (p. 164).

xilogeneză — Nașterea omului din lemn, din trunchiul arborelui; perechea ei, *lithogeneza,* e nașterea din piatră.

Yggdrasil — Frasinul cosmic al mitologiei nordice, care unește cele nouă lumi, cu fântâna lui Urd la rădăcină (*Völuspá* 2, 19; Snorri Sturluson, *Gylfaginning* 15–16); numele e de obicei tâlcuit „calul lui Yggr (Odin)”, după spânzurarea zeului în arbore. Autorul citează din *Edda*: „Știu că există un frasin numit Yggdrasil. / Vârful arborelui este îmbăiat în albi vapori de apă” (p. 105). V. *Arborele Lumii*.

Yin-Yang — *Yīn-yáng* (chin. 陰陽) — perechea principiilor complementare ale tradiției extrem-orientale: *yin*, „umbra versantului nordic”, principiul pasiv, receptiv, întunecat; *yang*, „versantul însorit”, principiul activ, luminos. Simbolul *taiji* (太極圖) e un cerc împărțit de o linie șerpuită în două jumătăți, fiecare purtând un punct de culoarea celeilalte; Guénon le pune în corespondență cu *Prakṛti* și *Puruṣa* și cu *solve–coagula* al alchimiștilor. Harap-Alb e „numele românesc al Yin-Yang-ului, echilibrarea perfectă de antinomii” (p. 26); cele două carboave ale lui Ivan sunt *yang* și *yin*, pe care el le desparte (p. 24); formula „albă nu de nalbă” e „o oglindire ortografică a Yin-Yangului” (p. 132), iar calul pintenog al lui Mistricean e și el *yin-yang* (p. 153).

Yin-Yang; — vezi *Yin-Yang*.

Yoni — *Yoni* (sanscr., „matrice, sân, izvor”) — principiul feminin, receptacolul, în simbolistica hindusă; reprezentat ca soclu al *liṅga*-ului în cultul lui Śiva. La autor, proba apei vii și moarte de „unde se bat munții în capete” cuprinde „indicații foarte clare… asupra Misterelor lui *Yoni* și ale lui Lingam” (p. 96).

Zagreus — *Zagreús* (gr.) — primul Dionysos al orficilor, fiul lui Zeus și al Persefonei, sfâșiat și mâncat de Titani, apoi reînviat; din cenușa Titanilor trăsniți de Zeus s-a făcut omul, care poartă în el scânteia dionisiacă. Olimpiodor tâlcuiește mitul ca sufletul împărțit de patimi și readunat; Coomaraswamy îl apropie de dezmembrarea sacrificială a lui *Puruṣa*. „Persefona era fiica și iubita lui Zeus cu care a avut pe Zagreus, Mântuitorul Lumii” (p. 47); mitul Titanilor e reluat la p. 95.

zalmoxiană — vezi *Zalmoxis*.

Zalmoxis — Zalmoxis (gr. Ζάλμοξις, la unii Zamolxis) e zeul — sau zeul-om — al geților. Herodot (*Istorii* IV, 94—96) spune că geții se cred nemuritori și că, murind, merg la

Zalmoxis, pe care unii îl numesc Gebeleizis; grecii din Pont povesteau că fusese sclavul lui Pitagora la Samos, că s-a întors bogat între ai săi, i-a învățat nemurirea, s-a ascuns trei ani într-o locuință subterană și s-a arătat apoi din nou. Strabon (VII, 3, 5) îl face preot-zeu care trăia într-o peșteră pe un munte sfânt, urmat de un șir de mari preoți, între care Deceneu.

Lovinescu respinge legenda pitagoreică, „incredibila semeție a Grecilor", cu sprijinul lui Pârvan (p. 36): dimpotrivă, „Lumina venea de la Nord", iar grecii fuseseră izbiți de asemănările dintre pitagorism și doctrinele trace (Hermippos). Zeul suprem al dacilor e „fără nume, fără calificare", *Brahma Nirguna;* lui i se dă „numai numele reprezentantului său", Zalmoxis, care e o funcțiune, ca Zoroastru (p. 35—36).

Funcțiunea aceasta e saturniană: Mnaseas din Patre, Diogenes Laertios și Hesychios spun că geții îl numesc pe Cronos-Saturn Zalmoxis; înlăturând sufixul grec, autorul citește *Zal-mox,* „Zeul-Moș", adică Saturnus Senex, „Omul" al cărui simulacru se vede pe Muntele Om (p. 36). Zalmoxis desemnează deci pe Regele Lumii, șeful marelui Centru spiritual care a subzistat în Dacia după mutarea Centrului suprem spre Orient (p. 38); numit și „Zeul cu dublă Secure", e „în strânsă legătură cu manifestarea lui *Parashu-Rama*" (nota 2007). Versurile din *Gemenii* lui Eminescu — „În propria lui umbră Zamolxe redispare" — îl arată pe zeul nemărginit retras în sine (p. 36).

Zalmoxis, — vezi *Zalmoxis*.

Zalmoxis. — vezi *Zalmoxis*.

zimbrul — Zimbrul (*Bison bonasus*) — bizonul european, supraviețuitor în pădurile Poloniei și ale Caucazului; cronicile moldovenești și tradiția îl confundă cu bourul (*Bos primigenius*), stins în 1627. Cronica anonimă citată de autor spune că Dragoș „au dat pe sub munții cei înalți de urma unui zimbru" și că și-a făcut pecete domnească „un cap de zimbru" (p. 190–191). V. *Bour*.

Zmeii — Zmeii (sg. *zmeu,* din sl. *zmij,* „șarpe, balaur") — făpturile uriașe, crude și viteze ale basmelor românești, care răpesc fetele de împărat; pentru autor, ființe „de esență «nemrodiană»", „o rasă dintr-o altă epocă", pe care Făt-Frumos o scoate din lume (p. 67—68).

Études Traditionnelles — «Études Traditionnelles» — revista pariziană, numită până în 1936 «Le Voile d'Isis», al cărei inspirator a fost René Guénon; în ea a apărut, în 1936—1937, *La Dacie hyperboréenne* a lui Geticus (p. 7, 8; nota 701). Tot acolo au apărut articolele lui Guénon citate în studiu («Le Sanglier et l'Ourse», «La Terre du Soleil»).

„rajasice" — vezi *rajasice*.

„tamasică" — vezi *tamasică*.

„tamasice" — vezi *tamasică*.